חומש

חלק שלישי
ספר ויקרא

מקראות גדולות
עם
ל"ב פירושים

אלה המה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

עם הוספות חדשות

(לג) לקוטים [illegible] גאוני גדולים ראשונים זי"ע, פירושים וספרשים פירושו של רבינו מאור הגולה רש"י זצ"ל אשר נקראים בשם שפתי חכמים השלם:

נלקט ונאסף ע"י הרב הג' מוהר"ר שבתי משורר זצלה"ה בעה"ם ס' שפתי ישנים:

(לד) תפלות לליל שבת, ולשבת קודש עם המולדות לכל כרך.

יצא לאור בהשתדלות הרב ר'
מנחם מענדיל יוסטמאן נ"י
בג"ר קאלווריע

אהרן — משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т. е. Писаніе съ Коментаріями Часть 3

Типог. Левинъ-Эпштейна Павлинная 14
ВАРШАВА 1902.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 28 Августа 1091

ס"ב מן סד חד קמץ בזקפא וסי' אדע והיה אני אלך מאחך ולוח . אקח מגל ערוכך גם תכלה מלפניך . אזעק כי מדי אדבר אזעק . אשמע ויהי כאשר קרא
אחרי מות שאול : גבר הנה כן יברך . גבר להטות משפט גבר . גזר ויבן שלמה את גזר . גאל ואני אמרתי אגלה אזנך . געש מנחלי געש אכילה . דרש כי
היה אשר יברך . ויעף אלי אחד מן השרפים : זע ויצא המן ביום ההוא . זמם עשה ה' אשר זמם . חי מה יתאונן אדם חי . רוי נמנו בבור
ישבב כי היא כסותו לבדה . ילבש כתנת בד קדש ילבש . יזעק לבי למואב יזעק . יפרע והכהן הגדול מאחיו . יצען
לצרי אם שנותי ברק חרבי . למרדכי ויגידו למרדכי את . מעל מאל אביך ויעזרך . מר דרכך ומעלליך עשו אלה . מרד
יגאתי : שמת אנת מלכא שמת טעם . שרי ויקח אברם ונחור להם . עלי וגם מה אתם לי צר וצידון קדמה .
שבתה למלאת דבר ה' בפי ירמיה . תקרב ערות אחי אביך . תנחל ויאמר ה' אל אהרן בארצם . תמנו

אל"ף זעירא מאותיות קטנות דאינון א' ויקרא אל משה ריש ספרא . ב' שתי בנות ה' . מ' מרים הייתם . מ' על מוקדה . נ' נטע ארן וגשם יגדל . נ' ורגן . נ' ובושובן .

ויקרא

(א) **וַיִּקְרָ֖א** אֶל־מֹשֶׁ֑ה וַיְדַבֵּ֤ר יְהוָה֙ אֵלָ֔יו מֵאֹ֥הֶל מוֹעֵ֖ד לֵאמֹֽר׃ — (א) וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּמַלֵּיל יְיָ עִמֵּיהּ מִמַּשְׁכַּן

ויקרא אל משה ב' וסי' ויקרא אל משה דריש ספרא . ביום השביעי :

תולדות אהרן ויקרא אל משה . יומא ד סנהדרין קא : אלף זעירא . זוכר סמא ויחי מנורע (מגלה עד) : וידבר ה' אליו . יומא שם :

רשי (א) **ויקרא** אל משה . לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה ל' חבה (יומא ד' ויקרא רבה) לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר (ישעיה ו') וקרא זה אל זה אבל לנביאי העובדי גלולים נגלה עליהן בלשון עראי ובלשון טומאה שנאמר (במדבר כג) ויקר אלהים אל בלעם : ויקרא אל משה . (יומא ד' ת"כ) הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות

לעולם הבא על כן פירוש לכפר לתת כופר והעד מתחלת כי תשא על כן כתיב פן יפגעו בדבר גם יש בעולות סודות לעתידות גם יתבונן מכל קרבן סוד התולדת והחטאת והמטת להחיות מורי התורה. וטעם ויקרא אל משה אחר ולא יכול משה שהכבוד קראו מאהל מועד שיבא שם ושם ידבר עמו והכבוד לפנים

אבן עזרא (א) **ויקרא** . מלאכו בריש יחיד בעבור שני דברים גם יתכן להיות מלה אחת בעבור דברים רבים כמלות העולה והקרבן כי בתת כל חלק בעתו ימלט החלק שיש לו חלק

בעל הטורים ויקרא אל משה . כתיב לעיל ואת תהיה לילה בו וסמיך ליה ויקרא אל משה . לומר מתוך שקרא לו ודבר עמו היו פניו בוערות כאש : בכל מסעיהם ויקרא אל משה לומר בכל מסעיהם קרא למשה לאמר שיסעו . כדכתיב על פי ה' יסעו : אלף דויקרא זעירא שמשה לא רצה לכתוב אלא ויקר כדרך שנאמר בבלעם כאלו לא נראה לו השם אלא במקרה ואמר לו הקב"ה כתוב גם באל"ף וכתבה קטנה : ויקרא אל משה ר"ת אמו . בעטרה שעטרה לו אמו . הקדים משה לה' כביכול כאחד שמדבר עם חבירו ומקדימו דרך מוסר . חמשה אלפין בפסוק כנגד חמשה חומשי תורה . וט' תיבות יש בו וכן יש ט' תיבות בפסוק אנכי ה' אלהיך . לומר שכל שלומד תורה כאלו הקריב כל הקרבנות . וכן ט' תיבות בפסוק זאת תורת העולה :

רמבן

ויקרא ספר הזה הוא תורת כהנים ולוים יבאר בו ענייני הקרבנות כולן ומשמרת המשכן כי כאשר היה ספר אחד בענין הגלות והגאולה ממנו והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם מלא את המשכן צוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להן ולא יגרמו העונות לסלוק השכינה וזה בכהנים הנגשים אל ה' שיתקדשו שהזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפורת אשר על העדת ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת כאזהרת פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב ואח"כ יגביל המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם כבוד אלהי ישראל. והנה רוב הספר הזה בקרבנות בתורת הקרבן והמקריבים ובמקום שיתקרב בו ויבואו בו קצת מצות נגררות עם אלה כי מתחלה צוה בקרבנות הנדבה ואסר החלב והדם בעבורם ואחרי כן לקרבנות החטא ונגרר אחר זה להזכיר המאכלים האסורים בעבור שהם מטמאים והאוכל או הנוגע בהם בכל קדש לא יגע ואל המקדש לא יבא ואם ככנם שם בטומאה יהיה חייב קרבן עולה ויורד שהזכירו כבר והוליך להזכיר תורת המצורע ומשפטי היולדת והזב והזבה לחייב אותם בקרבן ולהזהיר עוד מטומאתם כאשר אמר בסופם והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם ונגרר אחר זה שיזהיר על העריות כי משכבם מטמא ועונם יקרא טומאה גורמת לסלוק השכינה ולעלותה ועוד כי השוגג בהן מחוייב החטאת שהזכיר כבר כאשר נפש אחת תחטא בשגגה ואחרי כן הזכיר מצות השבת ומועדי ה' בעבור הקרבן כמו שאמר אלה מועדי ה' וגו' להקריב אשה לה' וגו' רוב פרשיות הס' הזה ידבר בהן עם הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו צו את אהרן ואת בניו ובפרשת קדושים קצת מצות לבני ישראל רובן נגררות עם ענייני הקרבנות או בדומים להם ובמקומם אפרש בעזרתו של הקב"ה :

אמר הכתוב בכאן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו ולא כן בשאר המקומות. בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד להיותו נגש אל המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו שכבר נאמר למשה ודברתי אתך מעל הכפורת אשר אועד לך שמה וכיון שידע שהשם יושב הכרובים שם ספירה

ספורנו

א (א) **ויקרא** אל משה. תמיד מתוך הענן כענין בהר סיני כאמרו ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן כי לא יכנס שם לעולם בלי רשות: מאהל

מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם: ג אִם־

ד' ספר דלית · רע כתורס · ר"ט נסיב

זִמְנָא לְמֵימַר: ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵיב מִנְּכוֹן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ מִן בְּעִירָא מִן תּוֹרֵי וּמִן עָנָא תְּקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְכוֹן: ג אִם עֲלָתָא

כסון מן ומן

אבן עזרא

לפנים מהפרכת ושם היה משה נכנס כי כן כתוב וזה טעם ותמונת ה' יביט. וטעם להזכיר הקרבנות קודם המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולה וכן היה וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן כתוב אם ארעב לא אומר לך רק יש לו סוד: (ב) מכם. מאוחר וכן הוא אדם מכם כי יקריב קרבן וכמוהו רבים או יהיה מכם מתמונכם או יהיה מכם רמז להוציא את הגזול כי כן כתוב שונא גזל בעולה: מן הבהמה. יהיה הקרבן כלל ואחר כן מן הבקר ומן הצאן שהם מין כבש ועז פרט גם מלת קרבנכם כלל: (ג) אם עולה קרבנו. פרט

מסורה

מאהל ד' וסי' ויצא מאהל לאה. ויקרא אל משה. יחתך ויסחך מאהל. מתהלך מאהל אל אהל: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם י"ג בתורה וסי' אדם כי יקריב. כמעשה ארץ מצרים. מועדי ה' אשר. וקצרתם את קצירה. ושבתה הארץ. איש כי יפלא נדר. איש כי תשטה. לנדר נדר נזיר. כי תבאו אל ארץ מושבותיכם. בבאכם אל הארץ. (קח צנצנת אחת). ועשו להם ציצת. והורשתם את כל יושבי הארץ. והקריתם לכם ערים: קרבן ה' קמצין וסי' אדם כי יקריב מכם. והקריב ממנו אחד מכל. ואל פתח אהל מועד. אשר יקריבו. ואם כל בהמה טמאה. וסי' בלשון ארמי בר נשא דאקרב בעירא קמי תרעא: מן הבהמה ד' פסוקים אית בהון מן מן

תולדות אהרן

דבר אל. ערובין מ ריש לג תגיגה טז קדושין לו מנחות לג: אדם כי יקריב. סכס ל מנחות קד: מכם. ערובין סט חולין ס יג: קרבן לה'. נדרים י: מן הבהמה. נזיר לט ב"ק מ זבחים לד מנחות ס ל:

רשי

משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין קל להדיוט הלמד מן ההדיוט: אליו. למעט את אהרן רבי יהודה אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין לדבר אתו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך כולן בתורת כהנים. יכול ישמעו את קול הקריאה (הרא"ם גורס הדיבור) ת"ל קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו (מ"כ בשם הר"ן שדיוקו דרש"י ממה שהתיבה המיוחדת הדיבור מורגשת במבטא יותר מאלו היה כתוב לו שגם כן תורה על יחוד הדבור אבל אינו מורגש וכתב אליו שג"כ היא תיבה המייחדת הדיבור ואמנם מורגשת במבטא להורות יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו ודוק מנאתי): מאהל מועד. (ת"כ) מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך ת"ל (במדבר ז') את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתהלים (תהלים כט) קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק. כיוצא בו (יחזקאל י) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית ת"ל (במדבר ז) מעל הכפרת יכול מעל הכפורת כולה ת"ל (שם) מבין שני הכרובים: לאמר. לא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו (ת"כ מכילתא) שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר (דברים ב') ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדבור. ד"א לא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלום כמה שנאמר (שמות יט) וישב משה את דברי העם וגו': (ב) אדם כי יקריב מכם. (ת"כ) כשיקריב. בקרבנות נדבה דבר הענין: אדם. למה נאמר (ביצה כ) מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל: הבהמה. (חולין ה ויקרא רבה) יכול אף חיה בכלל ת"ל בקר וצאן: מן הבהמה. ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע (ת"כ): מן הבקר. להוציא את הנעבד: מן הצאן. להוציא את המוקצה (תמורה פרק ו): ומן הצאן. (תמורה שם) להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין ת"ל להוציא את הטרפה: תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות:

זכר

ספורנו

מאהל מועד שלא נכנס אז משה באהל מועד בעוד הכבוד שם וזה היה ביום שכלה משה את הקמת המשכן שאז ירד הכבוד לקדש את המקום ומשרתיו כאמרו ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי. וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו וכן עשה במקדש שלמה כאמרו ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה' ובזה קדש את המקום כאמרו הקדשתי את הבית הזה אשר בניתי אבל מן היום הראשון ואילך נכנס משה באהל מועד מחוץ לפרוכת והיה אליו הדבור מעל הכפרת כאמרו ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת: (ב) אדם כי יקריב מכם. כי יקריב מעצמכם בודוי דברים והכנעה על דרך ונשלמה פרים שפתינו וכאמרו זבחי אלהים רוח נשברה כי אין חפץ בכסילים המקריבים בלתי הכנעה קודמת וכבר אמרו ז"ל מכם ולא כלכם להוציא את המומר: מן הבהמה. אם יקריב בהמה לא יהיה רק ממין בקר או צאן ולא שום מין חיה אע"פ שהיא בכלל בהמה. כאמרו זאת הבהמה אשר תאכלו וגו' איל וצבי וגו'. והמכוון באלה הפרשיות הוא לפרש מיני מביאי הקרבן ומיני הנקרבים ומיני הקרבנות וסבות ההקרבה ופירש שקרבנות נדבה מקבלים אותם מכל אדם אפילו מן הגוים כמו שבאר הא"כ באמרו ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בם. והנה התועים גרועים מן הגוים בפרט התועים אע"ג ולחלל שבתות בפרהסיא. ופירש שמיני הנקרבים הם בקר וצאן בבהמה ותורים ובני יונה בעופות וסלת ושמן ולבונה. ופירש שמיני הקרבן מהם עולה שלמים ומנחה הבאים לפעמים נדבה ומהם חטאת ואשם שאינם באים אלא חובה. ומזה התבאר ענין קין באמרו ואל מנחתו לא שעה כי היה הוא מכת המינים שאין מקבלים מהם קרבן כמו שהוכיח סופו על תחלתו ושהיתה מנחתו ממין בלתי ראוי להקרבה וכן בנח באמרו וירח ה' את ריח הניחוח אמר שקבל אותו החלק מקרבנותיו שהיה ראוי לריח ניחוח בהיותו מן המין הראוי להקרבה אבל לא קבל כל קרבנו שהיה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. ויובן גם כן מה שרצה באמרו זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי ובאמרו למה לי רב זבחיכם וכאלה רבים בספרי הקדש כי אמנם ראוי שיהיה המביא הקרבן אדם כשר להביא בוחר במין הראוי לקרבן הנאות להפיג התכלית אשר בשבתו בא להקריב ויסמך ידו על קרבנו כמתנפל ומתפלל שיהיה פונו על ראש הקרבן כענין בשעיר המשתלח ובזה יוציא לאיזה פעל של הכנעה את מחשבת התשובה אשר בלבו ונרצה לו לכפר עליו. ובהיות מיני החטא קצתם במחשבת הלב בלבד וקצתם גם במעשה הנה לכפרת הרהור הלב יאות אותו החלק אשר יעלה בלהב המזבח והם העולה ואימורי הקרבנות ואזכרת המנחות ולכפרת המעשה יאותו חלקי הקרבן הנתן לכהנים וזה שתמורת איברי החוטא שהתעסקו בפעלת הרע ינתן חלק איברי הקרבן לעובדי האל המתעסקים בעבודתו כאמרו ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם וכן אז"ל שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ובהיות הפועל הרע הראוי להתכפר בקרבן קצתו עם כובד עון כמו חייבי כריתות וקצתו קל מזה אבל יש אחר חלול בקדש. הנה לחלק הראשון יאות החטאת לחטא את הנפש בשגגה בחיוב כרת כאמרו ונכרתה הנפש ההוא. ולחלק הב' יאות האשם להעביר חטא אשר אשם בו וזה בהכנעת הקרבן עם התשובה ועוד אתם לשם האשם קרבן השלמים הוא כמשתתף הבעלים עם משרתי האל לעבדו שכם אחד ובהיות האמצעים של מבכנות

רמבן

נתירא לבא באהל כלל עד שקרא אליו כאשר עשה בסיני שאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל ושיהיה לו הדבור משם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רבותינו ואחרי הקריאה בא משה באהל לפני ולפנים כמו שדרשו אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבא וזה דרך פשט בכתוב הזה וכבר פירשתיו למעלה ורבותינו אמרו כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרוז למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ומאהל מועד לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל כי משה שם היה ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה' וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה. שיעור הכתוב הזה אדם מכם כי יקריב מן הבהמה קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן תקריבו והענין בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר כאן כשיקריב אדם קרבן בהמה יקריב מאלה השנים ולא חיה ולא שאר בהמות והנה זה לאו הבא מכלל עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פרק שליפי המעלה איברי חיה ר' יוחנן אומר עובר בעשה:

תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות. קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות לשון רש"י פי' הרב כן לומר שאם יתנדבו רבים להביא עולה עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין בקרבן ובין עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאים מן המותרות לב ב"ד מתנה עליהן ולפיכך היא עולת צבור. והנה לדעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ מן המותרות דינה כדין השותפין וטעונה סמיכה בכלם ונסכים קרבים משלהם ואולי לדעתו עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה נדבת צבור וכן השלמים שאמרו בהם שהשותפין מביאין אותם נדבה ואין הצבור מביאים אותם נדבה בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראין לא מעטו אלא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שנאמר שאם רצו צבור להפריש בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור כעולת בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו בו רוב ישראל היא נדבת צבור ואינה כעולת העוף ולא כשלמים ומעוטן נדונין כיחידים והוא העיקר:

וסמך

עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ ד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ ה וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ו וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃ ז וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן

קָרְבָּנֵיהּ מִן תּוֹרֵי דְּכַר שְׁלִים יְקָרְבִינֵּיהּ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יְקָרֵיב יָתֵיהּ לְרַעֲוָא לֵיהּ קֳדָם יְיָ׃ ד וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל רֵישׁ עֲלָתָא וְיִתְרְעֵי לֵיהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי׃ ה וְיִכּוֹס יָת בַּר תּוֹרֵי קֳדָם יְיָ וִיקָרְבוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יָת דְּמָא וְיִזְרְקוּן יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר דְּבִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ו וְיַשְׁלַח יָת עֲלָתָא וִיפַלֵּג יָתַהּ לְאֵיבָרָהָא׃ ז וְיִתְּנוּן בְּנֵי

ס' מסר כלוט' · ד' מסר אם · ג' · כל בן מגוגן בקמץ כמ"ג · ו' ולי' כנודי מעלי הפשיט.ב' · ג'

(ג) זכר. (ת"כ) ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס (בכורות מא ת"כ): תמים. בלא מום: אל פתח אהל מועד. (ת"כ) מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפי' נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל א' לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל א' לשם מי שהוא יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת"ל יקריבנו: יקריב אותו. (ת"כ זבחים קיט) מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: לפני ה' וסמך. אין סמיכה בבמה (ת"כ): (ד) על ראש העולה. להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן: העולה. פרט לעולת העוף: ונרצה לו. על מה הוא מרצה לו א"ת על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה (ת"כ): (ה) ושחט והקריבו הכהנים. (זבחים ל"ב) מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר: לפני ה'. בעזרה: והקריבו. (זבחים ד') זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן (ס"א שתיהן) בבני אהרן: בני אהרן. (ת"כ) יכול חללים ת"ל הכהנים: את הדם. וזרקו את הדם. (זבחים פ"ח) מה ת"ל דם דם שני פעמים להוציא את שנתערב במינו או בשאינו מינו. יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות שאלו למעלה והיא למטה תלמוד לומר במקום אחר דמו: וזרקו. (ת"כ) עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחות המזבח או יכול יקיפנו כחוט תלמוד לומר וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת תלמוד לומר סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע: אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן שהוא מפורק (זבחים פ"ה): (ו) והפשיט. מה תלמוד לומר העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח (ת"כ): אותה לנתחיה. ולא נתחיה לנתחים (ת"כ): (ז) ונתנו אש. אע"פ שהאש יורדת

פרט ועולה מפורשת: מן הבקר. גדול או קטן אחר שמונת ימים ובעבור היות העולה קרבה כלה לגבוה היא מהנבחרת והזכר נבחר מהנקבה על כן אין בעולם נקבה: תמים. בלא מום. ואחר שאמר יקריבנו פירש אל המקום אשר יקריב אותו כי יכנס בחצר אהל מועד: לפני ה' דבק בטעם עם אל פתח אהל מועד יקריב אותו: לרצונו לפני ה'. שיקריבנו ברצונו ולא באונס: (ד) וסמך ידו. היה נראה מהפשט שבידו האחת יסמוך כי דרך שעיר המשתלח איננו כדרך כל קרבן ע"כ שנה הכתוב רק כאשר מצאנו המעתיקים שהעתיקו שכל סמיכה בשתי ידים סמכנו עליהם והגוף הקרב לכפר על העולה על הרוח יקרא עולה ג"כ שקרב בעבור הטאת ואשם יקרא חטאת ואשם: ונרצה לו. יפיק רצון מהשם: לכפר עליו. להיות כופר עונש שיש עליו: (ה) לפני ה'. כמו עולת הכהן על

ומן וסי' נמסר בסדר וארא: לרצנו ה' חסר בליש' וסי' נמסר בסדר ויחי: וסמך ידו ד' חסר את וסי' וסמך ית על ראש העלה. וסמך ידו על ראש קרבנו. וסמך ידו על ראש השעיר. וסמך ידי אל הקיר: בן הבקר כל בן סנוגן בקמץ במ"ז פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא:

תולדות אהרן אם עלה. מנחות נא: קרבנו. ב"ק סו סז מנחות לד: זכר תמים. בכורות מא מב: יקריב אתו. ר"ה ו יבמות קו קדושין נ ערכין כא כריתות ז: לרצונו. ערכין כא: לפני ה'. זבחים קיט: וסמך. עירובין לו יומא כז מגלה כ חגיגה טז קדושין לו זבחים לב לג קיט חולין ב מנחות צג: ושחט. יומא כז מגילה ח כ זבחים לב לג מז מנחות יט חולין יג יח כז ל: לפני ה'. זבחים לב מז: והקריבו בני אהרן. ברכות לג יומא כז חגיגה יא קדושין לא זבחים ד יג לב לה פא מנחות י יט:

בעל הטורים בן בקר. עולה שניד שצריך להיות בן שנה: וזרקו את הדם. בבן בקר כתיב את הדם ובצאן כתיב את דמו לפי שדמו של צאן דומה לדם האדם לכך כתיב דמו שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב דמו: בבן בקר כתיב וקרבו וכרעיו ובצאן כתיב והקרב והכרעים דהיותא בתנא דבי אליהו לפי כשמהלכה בהמה דקה מגבהת כרעים כמו שתי וערב אבל בהמה גסה מגבהת כרעים לצדדין ולכך בהמה דקה מתפגם מהלכה כבטנה וע"כ נותה ג"כ משונה מבהמה גסה:

רמבן

(ד) **וסמך** ידו. בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד והנה הוא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולא ידעתי א"כ למה כתב הכתוב בכל שאר הסמיכות את ידו ואולי להוציא ממנו מה שדרשו ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע ידיו להביא את שתיהן ולא נמעט בו השליח אבל עכשיו שהסמיכה בשתי ידיו לא כתב לשון יחיד אלא למעט השליח שאף על פי ששלוחו כמותו בשאר המקומות לא נדון כן בסמיכה ובתורת כהנים וסמך אהרן את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים:

ונרצה לו לכפר עליו. על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה לשון רש"י וברייתא היא בתורת כהנים ואני תמה וכי היכן ענשו אמור כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין ועל חייבי מיתות ב"ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהם חטאת כגון מכה אביו ואמו ומקלל בשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין. ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב"ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש להם שום עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פירשו הכתוב כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותו בשוגג ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה ולכך ראוי שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל. וזהו שאמרו כבר ענשן אמור שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בו שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה לכפר עליו על שגגתו אשר שגג כאשר בקרבנות שחטא יאמר ונראה היה לרבותינו במשמעות הזה שיכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו כי השוגג אע"פ שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לכפר לו במזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה שלא נגזר בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך שעברו על מצותו ובמה יתרצו אל אדוניהם בדורון הזה. וראיתי באגדה בויקרא רבה תני רבי שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב. אמר רבי לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה העולה מכפרת על העולה על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה' לפיכך כולה כליל לה' ולשון ונרצה לו יחזור אל השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר עליו מלשון ובמה יתרצה זה אל אדניו ואור פניך כי רציתם וכן רבים ויתכן כי ונרצה כנוי לחטא שנראה לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצה עונה עד רצתה הארץ את שבתותיה והם ירצו את עונם לשון השלמה ויתכן שהוא כענין הראשון כאלו העון רצוי לפני השם לא יחר אפו בו עוד:

(ה) **ושחט** והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו ששתיהן בבני אהרן לשון רש"י ואיננו נכון אבל מדרש רבותינו והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון קרבן והוא לקבלו ולזרקו על גבי המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן מיד אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת וכל שכן הולכה וזריקה ועוד שהולכת אברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה זו הולכת אברים לכבש אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן בכיהונו:

(ו) **והפשיט** את העולה. מצוה שיפשיטנה כולה ואחרי כן ינתח אותה ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר וסמך ושחט כי ההפשט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ולכך חזר אח"כ ואמר ונתנו בני אהרן וכן רחיצת הקרבים כשרה בזר ולכך אמר וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמר לשון רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור שהכהנים רבים יתאספו בבית השם לעשות העולה וכרב עם הדרת מלך אבל איננו עכוב שהרי למד למטה

ומרך

הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ׃ ח וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ט וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ

אַהֲרֹן כַּהֲנָא אֶשָּׁתָא עַל מַדְבְּחָא וִיסַדְּרוּן אָעַיָּא עַל אֶשָּׁתָא׃ ח וִיסַדְּרוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יָת אֵיבָרַיָּא יָת רֵישָׁא וְיָת תַּרְבָּא עַל אָעַיָּא דְּעַל אֶשָּׁתָא דְּעַל מַדְבְּחָא׃ ט וְגַוֵּיהּ וּכְרָעוֹהִי יְחַלֵּיל בְּמַיָּא וְיַסֵּיק כַּהֲנָא יָת כּוֹלָּא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם ה׳

ב׳ ופרשו. ד׳ פתחין וא׳ קמץ. ג׳ מ״ל בסופם

ירחץ הי׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ והקרב והכרעים ירחץ. וקרבו וכרעיו ירחץ. ואם לא יכבס ובשרו דין קמץ והיה לפנות ערב ירחץ. ישמח צדיק כי חזה נקם: אשה כל ויקרא אשה בטעם תביר תחת אשה במ״ב שהתביר תחת עלה וכל במדבר דכוותה במ״ב וכו׳ ואת חלבם תקטיר. הכבש: ניחוח הי׳ מלאים בלישנא נמסר בסדר תצוה:

אבן עזרא

(יא) **על ירך המזבח צפונה.** כנגד השלחן. וטעם ושחט הכהן שישחטנו אחד ויזרקו רבים את הדם וכן כתוב וימציאו בני אהרן. וטעם אשר פתח אהל. להוציא מזבח הקטרת: (ו) והפשיט. כהן או לוי נלוה אליו: (ז) ונתנו בני אהרן. שלא יגשו הלוים וזאת מצוה על הכהנים ולא פחותים משנים: (ח) הפדר. רבים חכמי הדור פירשוהו הגוף והנכון בעיני שהי׳ הפדר החלבים וכן הוא וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים שהם נתחי הגוף את הראש ואת הפדר שהם החלבים ויחסר אות וי״ו שהוא כמנהג הלשון אודם פטדה וברקת וכתח אותו לנתחיו ולנתחי הגוף את ראשו ואת פדרו או יהיה פירוש את הראש עם הראש וכמוהו רביט והעד הנאמן ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: (ח) וערכו. על בן הבקר כי הוא גדול ועל הכבש ועוד: (ט) ירחץ במים. כהן או לוי ע״כ הוצרך להוסיף עם והקטיר מלת הכהן. אשה. שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל: **ניחוח**

רשי

יודעת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט (חולין פ״א): **בני אהרן הכהן.** כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: (ח) **בני אהרן הכהנים.** כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה: **את הנתחים ואת הראש.** (ת״כ) לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: **ואת הפדר.** (ת״כ חולין פ״ב) למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה: **אשר על המזבח.** שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: (ט) **עולה.** לשם עולה יקטירנו (זבחים פ״ד): **אשה.** כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש פוסיי״ר בלעז: **ניחוח.** נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: **ואם**

תולדות אהרן (ונתנו. יומא לט: וערכו. שם מ): את הראש. יומא כח: הפדר. חולין כז: על העצים. זבחים סב מנחות ב כו סו תמיד כט: וקרבו וכרעיו. יומא כח: אשה ריח. זבחים מו ע״ב: שבועות טו מנחות קי עקידה שער לב:

רמבן

וערך הכהן אותם והפשיט ונתח: ונתנו בני אהרן אש. אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערכה ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר המערכה בתמיד וכן מה שאמר וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב והכרעים ירחץ במים אין המצוה שיעשה בסדר הזה כי העריכה היא הקטרת הנתחים שצוה למטה והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח ואחרי כן ירחץ הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר אבל ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא קודמת לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האברים ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחרי רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל כאחת וזהו שאמר את הכל והכונה ששנה הכתוב באברים לומר וערכו על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא יניחם עד שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהם הקטורת וכן מה שהקדים הפשט ונתוח למערכת האש ללמד שאין בעולת הנדבה מובה להקדים להמערכה כעולת התמיד שנצטוינו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש במסכת יומא:

(ח) **את הפדר.** תרגם אונקלוס תרבא וכן דברי כל המפרשים פה אחד **ואין** למלה חבר. ולפי דעתי שאיננו שם לחלבים כולם רק לחלב הדק הפרוש ומבדיל בין הקרבים והמלה מן ההפוכים פדר פרד שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים. ולכך אמרו רבותינו שיהא פורס הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב ההוא ראוי לפרסו ולכסות בו וכן נהגו חשובי האומות לפרסו על הצלי ואם יהיה שם לחלבים כולם יקרא החלב כן בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר וכן הוא כנויו בפי חכמי הטבע כאשר אזכיר:

(ט) **עולה.** לשם עולה. אשה כשישחטנו יהא שוחט לשם האש וכל אשה לשון אש. ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני לשון רש״י ולא פי׳ הרב מהו לשם האש. ובגמרא אמרו לאפוקי גבבא דלא ופירשו בו שישחטנו על מנת להעלותו על גבי אש בוערת במערכה לא להעלות על גבי גחלים עוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו האש לגמרי לא שיצלה שם מעט והוא מלשונם בבן סורר ומורה כבשר כיבא דאכלי גנבי ובמסכת ערובין ובכביב וניכול ויש שגורסין שם לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים כדכתיב על העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש של קש ושל גבבא כענין ששנינו בירה שהסיקוה בקש ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה׳ ואמר הרב במורה הנבוכים כי טעם הקרבנות בעבור שהמצריים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן כי המצרים עובדים מזל טלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבודה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפאו כי אם **בהפכן אלה דבריו ובהם האריך והנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול**

וקושיא רבה על נקלה יעשו שלחן ה׳ מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם אבל אם יזבחו אותה לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ועושי העגל יזבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם וויותר תתרפא המחלה באכלנו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה כח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה׳ ואמר בו וירח ה׳ את ריח הניחוח וממנו אמר אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ולא היה עדיין בעולם שמץ ע״ג כלל ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ואין דעתו שתה לבטול ממנו אמונות רעות כי לא נצטוה בכך אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות לע״ג מדעת השוטים ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא ויביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברים מתקבלים מושכים הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי ובסוף מנחות אמר ר׳ שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו״ד ה״א שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני ובתחלת תורת כהנים רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו״ד ה״א שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות אלו דבריהם ז״ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אבל מנאנו והעלית עולות לה׳ אלהיך וכתיב לחם אלהיהם הם מקריבים וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתוב במזמור הזוכר זבח לאלהים תודה ועוד כתוב כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה׳ גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל הענין כלו מבואר בתורה שנאמר את קרבני **לחמי לאשי ואמר לחם אשה שהם לחם לאשי וממנו לאשים ואשה לשון אש ואמר**

רש"י

(י) ואם מן הצאן. (ת"כ זבחים פרק ה) וי"ו מוסף על ענין ראשון ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: מן הצאן מן הכשבים ומן העזים. הרי אלו ג' מעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם (ת"כ בכורות פרק ז): (יא) על ירך המזבח. על צד המזבח: צפונה לפני ה'. ואין צפון בבמה (זבחים קיט): (יד) מן העוף. ולא כל העוף לפי שנא' תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף (קדושין כד): תורים. גדולים ולא קטנים: בני יונה. קטנים ולא גדולים (חולין כב): מן התורים או מן בני היונה. פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: (טו) והקריבו. (חולין סה) אפילו פרידה אחת יביא: הכהן ומלק. (חולין סט) אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן (חולין כא): ונמצה דמו. לשון (משלי ל) מיץ אפים (ישעיה יו) כי אפס המץ כובש בית השחיט' על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד (זבחים סה): ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו

אבן עזרא

ניחוח. מפורש: (יא) על ירך המזבח. מחוץ וכן ירכתי צפון כי רבים תעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלים: (יד) מן התורים. גדולים ולא קטנים: בני היונה. להוציא את הגדולים על כן לא אמרו יונים: (טו) ומלק. אין לו אח במקרא ומשפט המליקה מדברי הקבלה: ונמצה דמו. מבנין נפעל מגזרת מצית

לַיהוָה׃ ס י וְאִם־מִן־הַצֹּאן
קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־
הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃
יא וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ
צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ יב וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו
וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ
הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר
עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃
יג וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם
וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה׃ שני פ
יד וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ
לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתֹּרִים אוֹ
מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ׃
טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר

י"ג ר"פ בס' · ה' כת' מאריכין בספ' · ד' פתחין וא' קמץ · נ"ב. ב' · כול' ספרים · ד' · ג'. ס' · נ"ב · ל' כתי' ה"א

יְיָ׃ י וְאִם מִן עָנָא קֻרְבָּנֵיהּ
מִן אִמְּרַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי עִזַּיָּא
לַעֲלָתָא דְּכַר שְׁלִים
יְקָרְבִינֵּיהּ׃ יא וְיִכּוֹס יָתֵיהּ
עַל צִדָּא דְמַדְבְּחָא צִפּוּנָא
קֳדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן
כַּהֲנַיָּא יָת דְּמֵיהּ עַל
מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃
יב וִיפַלֵּג יָתֵיהּ לְאֵיבָרוֹהִי
וְיָת רֵישֵׁיהּ וְיָת תַּרְבֵּיהּ
וִיסַדַּר כַּהֲנָא יָתְהוֹן עַל
אָעַיָּא דְּעַל אֶשָּׁתָא דְּעַל
מַדְבְּחָא׃ יג וְגַוָּא וּכְרָעַיָּא
יְחַלֵּיל בְּמַיָּא וִיקָרֵיב כַּהֲנָא
יָת כּוֹלָּא וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא
עֲלָתָא הוּא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל
בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ יד וְאִם מִן
עוֹפָא עֲלָתָא קֻרְבָּנֵיהּ קֳדָם
יְיָ וִיקָרֵיב מִן שַׁפְנִינַיָּא אוֹ
מִן בְּנֵי יוֹנָא יָת קֻרְבָּנֵיהּ׃
טו וִיקָרְבִינֵּיהּ כַּהֲנָא
לְמַדְבְּחָא וְיִמְלוֹק יָת רֵישֵׁיהּ
וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וְיִתְמְצֵי
דְמֵיהּ עַל כּוֹתַל מַדְבְּחָא׃

על חי בטעם מאריכין בסיפרא. וסי' על ירך המזבח צפונה. על כל קרבנך תקריב מלח. על חטאתו אשר חטא. וחברו על שגגתו אשר שגג. על אשי. על המטהר. על לחם הבכורים: וערכו בני אהרן. ונתח אתו לנתחיו על העצים אשר על האש אשר על המזבח צש"ז סימן: ושסע אתו בכנפיו. על העצים אשר על האש צ"ש סימן: קדמא את הנתחים את הראש את הפדר. נר"ף סימן: עלה הוא אשה ריח ניחח לה' ב' וסי' והקרב והכרעים. ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל: והקריבו ג' ומ"ל וסימן והקריבו הכהן אל המזבח. ו..ב עז קרבנו. וטהרה ממקור דמיה: אל המזבח ט' וסי' או בגשתם המזבח. ירחצו מים ולא ימותו. ובקרבתם אל המזבח ירחצו. והקריבו הכהן אל [illegible] ומלק. והבאת את המנחה. ויקרב אהרן אל המזבח. קרב אל המזבח ועשה. ויצא אל המזבח [illegible] לפני ה'.

תולדות אהרן ואם מן הצאן. מיר לה זבחים פו בכורות מא (פסחים לב שקלים מו): זכר תמים. בכורות מא מב: ושחט אותו. זבחים מז מח נט סב קיט מנחות נו: וזרקו. פסחים סד זבחים פא: ואת ראשו. יומא כה זבחים נא חולין כז: והקרב והכרעים. זבחים כב נא: והקריב הכהן. פסחים סה יומא כו חגיגה יא זבחים ד יד כד פו מנחות ו חולין ג: עלה הוא. זבחים יב: ואם מן העוף. קדושין כד: והקריב מן. זבחים סס סו חולין כא כריתות ט: ומלק את ראשו. קדושין לו זבחים סה חולין כא כב: ונמצה דמו. זבחים פא: חולין כב: והקריבו הכהן. זבחים סס סו חולין כא כריתות ט: ומלק את ראשו. קדושין לו זבחים סה חולין כא כב: ונמצה דמו. זבחים פא:

בעל הטורים

בבן בקר לא כתיב אלא והקטיר בצאן כתיב והקריב והקטיר לפי שצאן הוא מועט ומקריב ומקטיר הכל כפ"א: בבן בקר לא כתיב הוא ובצאן וגם בעוף כתיב עלה הוא לפי שעולת העוף באה תחת הכבש בדלו' יכול אם עשאו בכבש יצא כבר ת"ל הוא: בבן בקר כתיב לרצונו ולא בצאן ובעוף לפי שמרבים לגבוה. צפנה. כדי להגין ממ"ש מצפון תפתח הרעה. כתיב צפון בצאן. כנגד יצחק שאפרו צפון וכן בעזים כתיב צפון כנגד יעקב שנא' בו ואת עורות גדיי העזים: ומלק את ראשו. נלוקה מן השאר לפי שהיונה כשהיא עורפת מחזרת הסימנים ע"ג השאר ועולת העוף למעלה ע"ם יצחק יונת אלם שהועלה למעלה ע"ג המזבח:

רמב"ן

ואמר רי"א אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלות הכל ובמנחה שאמר והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה' יהיה תואר לקומץ אבל אשה שם כמו אש ועולה אשה כמו עולת אש ריח ניחוח לה' וכן כלם כי טעמם כמו לחם אשה אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו כאשר הראה אותך בהר במתן תורה והוא הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה' לבדו שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמר הכתוב כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש כי לאשה ה' קרבן אלהים ולכך אמרו שלא יזכיר בצוואות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה לה' ריח ניחוח לה' כי הכונה לה' לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד. והוא מאמר החכמים ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד בתורת כהנים לה' לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ. ואין נודרין אלא לשמו המיוחד והוא מה שאמר אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך כאשר אמר אנכי ה' אלהיך וזה טעם המזמור כולו שאמר אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגו' שהזכיר שם מלא על עולם מלא והזכיר בהם הקרבנות והוא שנאמר יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע ותנח עליהם הרוח וכל קרבן לשון קריבה והאחדות ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל והמלאך למד למנוח ענין הקרבנות אמר אם תעצרני לא אוכל בלחמך שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם אבל אם תעשה עולה לה' לבדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה' ואז עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש ומבואר וה' הטוב יכפר בעד:

(י) ואם מן הצאן קרבנו. הפרשה זו בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשה ולכך קצר בכאן ולא הזכיר וסמך ונרצה והוסיף לומר על ירך המזבח צפונה לפני ה' לבאר כי לפני ה' שכתוב בבן הבקר הוא ירך המזבח בצפון ופי' ירך המזבח צדו והוא בצפון למד כי כבש המזבח בדרום ושם פני המזבח שנאמר בהן לפני ה' אל פני המזבח וטעם השחיטה שהיא בצפון כבר פירשתי ואמר סתם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר אשר פתח אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר ואמר וערך הכהן אותם ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי כי הפרשיות למדות זו מזו מה שיחסר באחת יבאר באחרת:

(טו) והקריבו הכהן אל המזבח. ההקרבה הזו היא העלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוק אותו שהמליקה איננה אלא בראשו של מזבח ומפני זה דרשו הכהן וכי יעלה על הלב שהזר קרב לגבי המזבח א"כ למה נאמר הכהן ומלק מלמד שלא תהא המליקה אלא בעצמו של כהן ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש"י ולא יתכן לומר שימלוק את הראש ויקטירנו ואחרי כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין מקריבים אברים לעולם בשום קרבן אלא לאחר הוצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות. ולפיכך דרשו כן שלא בא הכתוב אלא להקיש מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו. אבל פשוטו של מקרא ומלק את ראשו להקטיר המזבח ולמד על המליקה שתהיה להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמרו והקטיר אותו הכהן כי דרך הכתוב בכל הקרבנות לומר כן כמו שפירשתי בנתחי

אבן עזרא

מליח: (טז) מראתו. ידוע וכמוהו הוי מראה ונגאלה בנוצתה. עם הנוצה שלה וכן מלא הנוצה: אצל המזבח. מחוץ: קדמה. כי הוא רחוק ממקום הכבוד: אל מקום הדשן. גם שם ישימוהו: (טז) ושסע. מגזרת ושוסעת שסע כטעם בקוע: (א) ונפש כי תקריב. נפש אדם והזכיר הנפש שהמנחה מדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני: סלת. קמח חטה נקיה והיא הנקראת בל' קדר סמי"ד והנה אין ראוי להיות מנחה לגבוה כי אם מהמין שאין למעלה הימנו: (ב) וקמץ. מגזרת לקמצים וקדמונינו פירשו קמץ מלא ודבריהם אמת: מסלתה. מעט ממנה וכן מהשמן רק כל הלבונה יקטיר: אזכרתה. האל"ף נוסף והטעם מה שהיה לו לזכרון לפני השם בעבור מנחתו ורבים ירשוהו כריח וקטורת כמו זכרו כיין לבנון: (ג) לאהרן ולבניו. ולכל הכהנים

רשי

דמו ככר: (טז) מראתו. מקום הרעי זה הזפק: בנוצתה. עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כמו (איכה ד) כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו ז"ל אמרו (שבת דף ק"ב) קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור. בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר. בעוף שנזון מן הגזל נאמר והשליך את האיברים שאכלו מן הגזל (ויקרא רבה): אל המזבח קדמה. במזרחו של כבש (ת"כ): אל מקום הדשן. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשן מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעים שם במקומן (מעילה יב): (יז) ושסע. אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון (שופטים יד) וישסעהו כשסע הגדי: בכנפיו. עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו (ויקרא רבה): בכנפיו. (שבת קח) נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפי' ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: לא יבדיל. אינו מפריקו לגמרי לב' חתיכות אלא קורעו מגבו. (מנחות קיא) נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: (א) ונפש כי תקריב. לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו: סלת יהיה קרבנו. (מנחות קי)

טז וְהֵסִ֥יר אֶת־מֻרְאָת֖וֹ בְּנֹצָתָ֑הּ וְהִשְׁלִ֨יךְ אֹתָ֜הּ אֵ֤צֶל הַמִּזְבֵּ֙חַ֙ קֵ֔דְמָה אֶל־מְק֖וֹם הַדָּֽשֶׁן׃ יז וְשִׁסַּ֨ע אֹת֣וֹ בִכְנָפָיו֮ לֹ֣א יַבְדִּיל֒ וְהִקְטִ֨יר אֹת֤וֹ הַכֹּהֵן֙ הַמִּזְבֵּ֔חָה עַל־הָעֵצִ֖ים אֲשֶׁ֣ר עַל־הָאֵ֑שׁ עֹלָ֣ה ה֗וּא אִשֵּׁ֛ה רֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ לַיהוָֽה׃ ס

ב
א וְנֶ֗פֶשׁ כִּֽי־תַקְרִ֞יב קָרְבַּ֤ן מִנְחָה֙ לַֽיהוָ֔ה סֹ֖לֶת יִהְיֶ֣ה קָרְבָּנ֑וֹ וְיָצַ֤ק עָלֶ֙יהָ֙ שֶׁ֔מֶן וְנָתַ֥ן עָלֶ֖יהָ לְבֹנָֽה׃ ב וֶֽהֱבִיאָ֗הּ אֶל־בְּנֵ֣י אַהֲרֹן֮ הַכֹּהֲנִים֒ וְקָמַ֨ץ מִשָּׁ֜ם מְלֹ֣א קֻמְצ֗וֹ מִסָּלְתָּהּ֙ וּמִשַּׁמְנָ֔הּ עַ֖ל כָּל־לְבֹנָתָ֑הּ וְהִקְטִ֨יר הַכֹּהֵ֜ן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ֙ הַמִּזְבֵּ֔חָה אִשֵּׁ֛ה רֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ לַיהוָֽה׃ ג וְהַנּוֹתֶ֙רֶת֙ מִן־הַמִּנְחָ֔ה לְאַהֲרֹ֖ן וּלְבָנָ֑יו קֹ֥דֶשׁ

טז וְיַעְדֵּי יָת זַפְקֵיהּ בְּאוּכְלֵיהּ וְיִרְמֵי יָתֵיהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא קִידוּמָא בַּאֲתַר דְּמוֹקְדִין קִיטְמָא: יז וִיפָרֵיק יָתֵיהּ בְּגַדְפוֹהִי לָא יַפְרֵישׁ וְיַסֵּיק יָתֵיהּ כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא עַל אָעַיָּא דְּעַל אִישָּׁתָא עֲלָתָא הוּא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: א וֶאֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵיב קֻרְבַּן מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ סוּלְתָּא יְהֵי קֻרְבָּנֵיהּ וִירִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא וְיִתֵּן עֲלַהּ לְבוּנְתָּא: ב וְיַיְתִינַהּ לְוָת בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא וְיִקְמוֹץ מִתַּמָּן מְלֵי קֻמְצֵיהּ מִסּוּלְתַּהּ וּמִמִּשְׁחַהּ עַל כָּל לְבוּנְתַּהּ וְיַסֵּיק כַּהֲנָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ לְמַדְבְּחָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: ג וּדְאִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין

ולקח הכהן מיד האשה: ונפש ג' ר"פ וסי' כי תקריב. ושמעה קול אלה. ונפש אדם מן הנשים: ומשמנה ג' וסי' מלא קמצו מסלתה. מגרשה ומשמנה. [והרים] (והקטיר) ממנו בקמצו. וא' כל כלי שמנת. תקרב ה' חסר בלישנא וסי' וכי תקרב קרבן מנחה. ויקרבו בני אהרן את הדם. בהקרבם אש זרה. הקרב את קרבנו. תקרבון אלי ושמעתיו. ויקרבו אתו אל יהשע. והעלה אשר יקרב הנשיא. בה זימנא קרבו גברין כשדאין. באדין קרבו ואמרו קדם מלכא. והקרבו לחנכת בית אלהא דנא.

תולדות אהרן והסיר את מראתו. ונהים שם מעילה יב: (והשליך אותה. יומא לם: והנותרת מן המנחה. חלם נט יומא לט סוטה יח):

האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין לפי שנאמרו כאן ה' מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת: סלת. (ת"כ) אין סלת אלא מן החטין שנאמר סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנא' (ויקרא יד) ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה: ויצק עליה שמן. (ת"כ) על כולה: ונתן עליה לבונה. על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט. ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמו שנא' מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה (סוטה יז): ויצק ונתן והביאה. מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר (מנחות יח): (ב) הכהנים וקמץ. מקמיצה ואילך מצות כהונה (מנחות יח ת"כ): וקמץ משם. ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל (מנחות ט): מלא קמצו. (מדות לח) יכול מבורץ מבלבץ ויוצא לכל צד ת"ל במקום אחר (ויקרא ו) והרים ממנו בקמצו לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה ג' אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמע לשון העברית: על כל לבונתה. לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא: לבונתה והקטיר אף הלבונה בהקטרה (תורת כהנים): מלא קומצו מסלתה ומשמנה. (מנחות יא) הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה: אזכרתה. הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: (ג) לאהרן ולבניו. (תורת כהנים) כהן גדול

בעל הטורים ונפש כי תקריב מנחה. אמר נפש במנחה לפי שנפשו היא כאלו שהעני טורח בנפשו עד שמשיג להביאה בעוף ובמנחה לא נאמר לפני ה' כמו בבן בקר לפי שעניים מביאים אותם ומסתייסים לכבוד הגבוה לפני סכל לבן אמר לאהרן ולבניו שאינן כפרסוה והזכיר לאהרן לומר שאף הכהן גדול לא יבוז מנחת הדל:

רמבן

בנתחי העולה. אבל אמר בכאן והקטיר אותו הכהן ולא אמר והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויסיר המוראה וישסע אותו ויקטיר הגוף כמו שעשינו בזבחים:

(טז) **והסיר** את מוראתו בנוצתה. מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכלי' וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון רש"י. ואיננו נכון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכי נצו גם נעו יאמר כי העלו נוצה לעופף ממקומותם אל הגולה וגם ינועו שם שלא ימצאו מנוח וכמוהו כי נצוא תצא והמתרגם הירושלמי אמר בו ארי יתקוטטו אף יטלטלו עשאו מן כי ינצו אנשים יאמר כי הם נצים בכל העמים ונודדים מהם ולא יוסיפו לגור בתוכם ויפה פי'. אבל לשון נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול אף הקרקבן עמה מפני שהזפק והושט עם הקרקבן כלי המאכל הכל בכלל מראתו כי בקרקבן יעשה הרעי ולא חלק אבא יוסי כלל למה שאמר תנא קמא יטלנו עם הטנה שהרי שניט במשנה במסכת זבחים פרק ששי בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעיים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן ומשנה זו משנת אבא יוסי היא וקמי פלס. ושמן אונקלוס כדעת חכמים שהוא מסיר רק הזפק בנוצתו

עם האוכל הכנוס בו שהיא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסיר בו את המוראה אמר ית זפקיה באוכליה כאלו הוא אוכליה בזפקיה כי אוכליה תרגום מוראתו וזפקיה תרגום נוצתה שהכתוב אמר שיסיר המוראה שהוא האוכל בנוצתה שעליה נוטל הזפק בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אונקלוס ארי בשמי מימריה וכפי העברי יאמר ארי שמי במימריה אבל הפך תרגומו לצורך דבר שידע בו ותרגם ואת שתי קלות שתי העבותות כן בהפוך וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי וכן רבים:

(יז) **בכנפיו**. עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש לשון רש"י ואיננו נכון שאם כן לא יזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו. אבל פירושו וישסע אותו במקום כנפיו כי הבי"ת בי"ת הכלי כאמרו בארון בבית או בשדה ואין כנפיו נוצה אבל הוא בכלל כנפים שכתוב כל צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו ונוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה. וכן שנינו הכנפים והנוצה טמאות ומטמאות ומצטרפות ואמרו פרט לארטום ולצפרנים לכנפים ולנוצה:

ב (ב) **ויצק** ונתן והביאה. מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה לשון רש"י וצריך שנפרש שאין

רשי

גזול נוטל חלק כראש שלא במחלוקת והדיוט במחלוקת : קדש קדשים . היא להם מאשי ה' ואין להם חלק בה אלא לאחר מתנת האישים (יומא יד) : (ד) וכי תקריב וגו' . (מנחות מו) שאמר הרי עלי מנחה מאפה תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן י"א מושחן וחוז' ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן וי"א מושחין כמין כ"י ושאר השמן נאכל בפני עצמו להכהנים. מה ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי (ת"כ) היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנא' בו זך ושנינו במנחות (דף עו) כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין : (ה) ואם מנחה על המחבת . (מנחות סג) שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשה המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן (שם עד) וכולן טעונות ג' מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן : סלת בלולה בשמן . מלמד שבוללן בעודן סלת : (ו) פתות אותה פתים. לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה : ויצקת עליה שמן מנחה היא . לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור ת"ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין ת"ל היא : (ז) מרחשת . כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפן לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין. כל דבר רך ע"י משקה נראה כרוחש ומנענע : (ח) אשר יעשה מאל'. מאחד מן המינים הללו: והקריב'. בעליה אל הכהן : והגישה הכהן אל המזבח . מגישה לקרן דרומי' מערבית של מזבח : (ט) את אזכרתה . הוא הקומץ: (יא) וכל דבש . כל מתיקת פרי קרויה דבש : (יב) קרבן ראשית תקריבו אותם. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנא' (ויקרא כג) חמץ תאפינה

בעה"ט לא תעשה חמץ. לפי שיצר הרע דומה לשאור ומטעם זה נ"ב הזהיר על הדבש שיצר הרע מתוק לאדם כדבש :

ויקרא ב

קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ ס ד וְכִי
תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר
סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס
ה וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת
קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה
תִהְיֶה׃ ו פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים וְיָצַקְתָּ
עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ ס שלישי
ז וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ
סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃ ח וְהֵבֵאתָ
אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה
לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן
וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ט וְהֵרִים
הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ
וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה׃ י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־
הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ יא כָּל־
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא
תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־
דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה
לַיהוָה׃ יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ
אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־

(מסורה: פס' בנ"ס · ג' מ"ג. ד' חס' · ל' · ל' ומ"ל. ב' · ל' · ל' · ל"ו · ל' · ל"ע · ויע ר"פ בספ' · ל' · ג'. ב' כל דסמיך לגמ"ד פתח)

תרגום אונקלוס

מִקֻּרְבָּנַיָּא דַיְיָ׃ ד וַאֲרֵי תְקָרֵיב
קֻרְבַּן מִנְחָתָא מַאֲפֵה תַנּוּר
סוּלְתָּא גְרִיצָן פַּטִירָן דְּפִילָן
בִּמְשַׁח וְאַסְפּוֹגִין פַּטִירָן
דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח׃ ה וְאִם
מִנְחָתָא עַל מַסְרֵיתָא קֻרְבָּנָךְ
סוּלְתָּא דְפִילָא בִּמְשַׁח פַּטִיר
תְּהֵי׃ ו בְּצַע יָתַהּ בִּיצוּעִין
וּתְרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא מִנְחָתָא
הִיא׃ ז וְאִם מִנְחָתָא דְרְדָתָא
קֻרְבָּנָךְ סוּלְתָּא בִּמְשַׁח
תִּתְעֲבֵיד׃ ח וְתַיְתֵי יָת
מִנְחָתָא דְּיִתְעֲבֵיד מֵאִלֵּין
קֳדָם יְיָ וִיקָרְבִינַהּ לְכַהֲנָא
וִיקָרְבִינַהּ לְמַדְבְּחָא׃
ט וְיַפְרֵישׁ כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא
יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא
קֻרְבַּן דְּמִתְקַבֵּיל בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ׃ י וּדְיִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קוֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין מִקֻּרְבָּנַיָּא דַיְיָ׃
יא כָּל מִנְחָתָא דִּי תְקָרְבוּן
קֳדָם יְיָ לָא תִתְעֲבֵד חֲמִיעַ
אֲרֵי כָל חֲמִיר וְכָל דְּבַשׁ לָא
תַסְּקוּן מִנֵּיהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם
יְיָ׃ יב קֻרְבַּן קַדְמַי תְּקָרְבוּן
יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וּלְמַדְבְּחָא לָא

אבן עזרא

הכהנים בשוה : (ד) חלות . עבות ויש אומרים עגולות מלשון חלילה בדברי קדמונינו : (ה) מחבת . קערה מכוסה בקערה והתי"ו תחת ה"א כתי"ו ושבת לנשיא : (ז) מרחשת. מעשה מטוגן ויש מפרשים מגזרת רחש לבי והטעם בעבור שישמיע קול : (י) לאהרן ולבניו . אחריו . והטעם לכהן המקריב כי כן כתוב על שתי המנחות : (יא) שאור . הוא המחמיץ גם כן הדבש ורבים אמרו שפירושו דבש תמרים וכן כל ארץ זבת חלב ודבש ויש להם כדמות ראיה בס' עזרא:(יב) קרבן ראשית תקריבו אותם לה' . כטעם שתים שני עשרוני' המונפים לפני השם בחג השבועות וזה פירוש לה' אע"פ שהם קדש לה' הם למאכל הכהן: (יג) ברית אלהיך . הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון

מסורה

חלות ג' מלאי' וסי' וכי תקרב קרבן מנחה . אם על תודה . קדמאה דפסוק : ואפית אותה : פתים ב' וסי' פתות אתה . תופיני : תעשה ד' וסי' נמסר בסדר תרומה : יעשה ל"ז וסי' ויאמר לבן לא יעשה . ובני יעקב באו . ותתצב אחתו . וביום הראשון מקרא קדש ב' בפסוק . או בן יגח . ששת ימים דושמרו. והבאת את המנחה. וחלב נבלה . וכל אשר יפול עליו . וראה את הנגע ביום . ואיש כי יתן מום . ואת קלעי החצר . כל ימי נזרו . ככה יעשה לשור . כי לא פרש. כאלה תעשו ליום . ושעיר עזים דר"ח. ונגשה יבמתו. ותאמר אל אביה יעשה ויקח צמד בקר. ויאמר דוד אל האנשים ויאמרו לו העם כדבר. ותאמר לו אל אחי אל. אך לא יעשה בית ה' ספות. אוי לרשע רע כי גמול. והיה כי תרבו ופריתם. והנביאים יהיו לרוח. אמור אני מופתכם. הנה בהיותו תמים לא יעשה. ונתתי אותם שמרי. כי קרוב יום ה' על כל. ובבל יום ויום מרדכי. ונתון הלבוש והסוס.ויקח המן את הלבוש. ועתה נכרת ברית לאלהינו :

תולדות אהרן פתות אותה . מנחות עה : (ויצקת עליה שמן . נזיר נג סוטה כ) : ואם מנחת . שם עד : מרחשת. שם סג : והבאת את . שם ס : והקריבה אל . סוטה יד מנחות ח סב : והגישה אל . סוטה שם זבחים סג סד מנחות כא : והרים הכהן . שם ט ושא : כל המנחה . שם נו : לא תעשה חמץ . שבת קיא מנחות נה נו : כי כל שאר . פסחים מג יומא מז יבמות ק נזיר לו סוטה כג שבועות יב זבחים עו מנחות מז נח (שבת ט) : לא תקטירו . מנחות קו תמורה ז : קרבן ראשית . זבחים עו מנחות נז נח סד : ואל המזבח . זבחים עז מנחות נז (שבת ט) :

רמבן

מצות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר כמו שאמר והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואח"כ והרים הכהן את אזכרתה שהוא הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואחר כך קומץ. וכך שנינו הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים ואמר הגשות דכתיב זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן ולא בנות אהרן א"כ ההגשה בבני אהרן היא . אבל מה שאמרו מקמיצה ואילך מצות כהונה כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא בדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמיצה שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה :

(יא) כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ . אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ הקומץ ויקטירנו ויכנס בכלל לא תקטירו ממנו אשה . כל הקטרה לשון קטרת הסמים שהפטמין אומרים יפה היה הדבש לקטרת אלא שאסרתו התורה ואמר ממנו לאסור מקצתו כלומר אפי' קומץ וכן על עירוב לוקה מריבוי הכתוב שאמר כי כל שאור וכל דבש כמו שמפורש במנחות ובפסחים . וטעם הכתוב שיזכיר מנחה היא ויכתוב הוא וכן בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך וכן האשה ההיא בעבור שהנקבה בכלל הזכר בכח . וטעם השאור והדבש יתכן שהוא כדברי הרב במורה הנבוכים אמר שמצא בספריהם שהמנהג היה בעובדי ע"ג להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבניהם ולכן אסרם לגבוה . וכזה אמרו רבותינו במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חוק לע"ג כמו שאמר אשר שנא ה' אלהיך . ובטעם המלח אמר כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל . ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך ולפיכך מטעו הטעים והדם שאין טעונין מלח או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמר הכתוב בשאור ודבש לשון רבים כי עם אהרן ובניו ידבר . וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה שאמר בו בתחלת הפרשה ואם מנחת מרחשת קרבנך . והטעם כי המ'יחה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה . וטעם על כל קרבנך על כל קרבנותיך שכל הקרבנות טעונין מלח כמו המנחה :

בזיון : (יד) ואם תקריב מנחת בכורים. רבים אמרו שמלת אם חיוב ולפי דעתי כי אין צורך כי החיוב הוא ראשית בכורים ולא הבכורים והרוצה להביא מנחה מבכורים נדבה יביא : אביב. נקרא כן בעבור שהוא ראשון והוא מגזרת אב : גרש. טעמו ידוע וקרוב מגזרת גרסה נפשי ואם הוא בסמ"ך : כרמל. כמו וכרמל בצקלונו : (א) שלמים.

תאפינה וביכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים : (יג) מלח ברית. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג : על כל קרבנך. על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים כולן : (יד) ואם תקריב. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן (במדבר לו) ואם יהיה היובל וגו' : מנחת בכורים. (ת"כ) במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בישול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן (שמות ט) כי השעורה אביב : קלוי באש. שמייבשין אותו על האור באבוב של קלאים (פירש"י במנחו' (ס"ו) שם הכלי של מוכרי קליות) שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה : גרש כרמל. גרוסה בעודה לחה גרש לשון שבירה וטחינה גורסה בריחים של גריסות כמו (איכה ג) ויגרס בחצץ וכן (תהלים קיט) גרסה נפשי : כרמל. בעוד הבר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן (מלכים ב ד) כרמל בצקלונו : (א) שלמים. (ת"כ) שמטילים שלום בעולם. דבר אחר שלמים שיש בהם שלו' למזבח ולכהנים ולבעלים : (ג) ואת כל החלב וגו'. להביא חלב שעל הקיבה דברי רבי ישמעאל רע"א להביא חלב שעל הדקין (חולין פ"ג) .

הכסלים

מסורה

תטלח חד מן כ"ב מלין קמצין אתר זרקא וסי' ומפרי העץ. במלח תמלח. את כליהם בר. חמשי' ללאות עשה. וחבירו. ויקרא משה ליהושע. וישכימו בבקר ממחרת. עוד העם רב. ויאמר עלי לשמואל לך שכב. ויצו את יהושע. נתן תנו. ואת עצומים יחלק שלל. חרש עצים נטה קו. ותשכח ה' עושך. וקבצתים מירכתי ארץ. שלמה בני נער ורך. וישלח לו. עלה עליו חיל ארם דר"ה. ויתנהו ה' אלהיו. הטה אלהי אזנך דדניאל וירדת לפני הגלגל : פתות אותה פתים ונתת עליה. והביאה אל הכהן. ואם לא תשיג. צו את. תאפה. דבר אל אהרן. כל זכר בכהנים. קחו את המנחה. ואכלתם אתה. מדוע לא אכלתם. ואת הארנבת. ב' בו. לכל הבהמה. וכי ימות. הלין כולהון הוא וקרינן היא. ומן ריש סיפרי' עד ואם בהרת הוא. ומן אם בהרת עד לא יסגרנו הוא וקרינן היא : ומן לא יסגירנו עד ובשר כי יהיה הוא : ומן ובשר עד ואיש או אשה הוא וקרינן היא ומן ואיש עד וכי יהיה בקרחת הוא. ומן וכי יהיה עד סוף ספרא הוא. ב"מ פרחת הוא. פחתת הוא. במארת הוא. טמאתו : ישבת. תהיה טמאה. שבת שבתון קדמא. והלין כולהון קרינן היא : זבח שלמים ו' בתורה וסי' ואם זבח שלמים. ואם מן הצאן תנינא. וכי תזבחו זבח שלמים. ואיש כי יקריב. ועשיתם שעיר עזים. יעשה זבח שלמים : וסמך ידו ד' חסר את וסי' נמסר לעיל בריש סידרא : תרקו כל היכא דאיכא הכהנים בתר וזרקו בני אהרן פזר וזרקו. ודרסר הכהני' תלשא גדולה וזרקו : עלהן ג' חסר בסידרא וסי' ואת שתי הכליות דואם זבח שלמים. ואת שתי הכליות דואם מן הצאן.

יִתַּסְּקוּן לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא : יג וְכָל קֻרְבַּן מִנְחָתָךְ בְּמִלְחָא תִּמְלַח וְלָא תְבַטֵּיל מְלַח קְיָם אֱלָהָךְ מֵעַל מִנְחָתָךְ עַל כָּל קֻרְבָּנָךְ תְּקָרֵיב מִלְחָא : יד וְאִם תְּקָרֵיב מִנְחַת בִּכּוּרִין קֳדָם יְיָ אָבִיב קְלֵי בְנוּר פֵּירוּכָן רַכִּיכָן תְּקָרֵיב יָת מִנְחַת בִּכּוּרָךְ : טו וְתִתֵּן עֲלַהּ מִשְׁחָא וּתְשַׁוֵּי עֲלַהּ לְבוֹנְתָא מִנְחָתָא הִיא : טז וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ מִפֵּרוּכַהּ וּמִמִּשְׁחַהּ עַל כָּל לְבוֹנְתַּהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ : א וְאִם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֻרְבָּנֵיהּ אִם מִן תּוֹרֵי הוּא מְקָרֵב אִם דְּכַר אִם נוּקְבָא שְׁלִים יְקָרְבִינֵּיהּ קֳדָם יְיָ : ב וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל רֵישׁ קוּרְבָּנֵיהּ וְיִכְּסִינֵּיהּ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר : ג וִיקָרֵיב מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ יָת תַּרְבָּא דְחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא : ד וְיָת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא

י"ו יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ : יג וְכָל־קָרְבַּן

ל׳ מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא

תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ

מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ

תַּקְרִיב מֶלַח : ס יד וְאִם־תַּקְרִיב

ג׳ ת״ג מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיהוָה אָבִיב

ל׳ ול׳ גרש ירחים קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב

ל׳ ומ״ל אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ : טו וְנָתַתָּ

עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה

מִנְחָה הִוא : טז וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן

ל׳. ג׳ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגִּרְשָׂהּ וּמִשַּׁמְנָהּ

רביעי עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה : פ

ד׳ כתורס ג א וְאִם־זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם

מִן־הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב אִם־זָכָר

ג׳ אִם־נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי

ד׳ חסר את יְהוָה : ב וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ

ג׳ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד

וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־

הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב :

ג וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה

לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־

הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר

עַל־הַקֶּרֶב : ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת

ג׳ חס׳ בסידר׳ וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן

תולדות אהרן לריח ניחח. יומא מז סוטה כג זבחים עו מנחות קו : וכל קרבן. סוטה טו מנחות כ כא : ולא תשבית. ברכות ס זוסר ויחי : על כל קרבנך. מנחות כ : ואם תקריב. מנחות סח עב (חלה נו) : אביב קלוי באש. מנחות סו סח עא סד : כרמל. שבת קס מנחות סד סו : הקריב את. מנחות פג פד : ונתת עליה שמן. מנחות נט : והקטיר הכהן. סוטה טו : מגרשה ומשמנה. מנחות יט כו :

בעה"ט וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. ג"פ הזכיר מלח בפסוק משום דבג' מקומות המלח נתון בלשכת המלח ועל הכבש ועל המזבח : תקריב מלח. בגימטריא זה יביא מלח משל צבור : וסמך ידו כתיב בבקר. ובכאן ובעז כתיב את ידו לפי שהבקר חזק ויכול לסבול הסמיכה מפני שצריך לסמוך עליו בכל כחו. משא"כ בכאן ובעז לכך נאמר את דמשמע ברפיון. בבקר כתיב אם זכר אם נקבה ובכאן כתיב או נקבה לפי שהולך או לרבות הפלגס ואם לא משמע ריבוי. ובעז לא הזכיר כלל זכר ונקבה לפי שהעז מנהגו לעולם להוליד זכר ונקבה יחד ומשמע' ישחוט הזכר וישאיר הנקבה לפרנסת ביתו : בבן בקר כתיב והקטירו אותו בני אהרן לשון רבים ובכאן כתיב והקטירו הכהן לפי שבן בקר מ"ר פרשה כהנים : אם החלב שמכסה את הקרב. לפי שבא לכפר על חטא בעשה מחמת רוב שומנו כדכתיב וישמן ישורון ויבעט וכתיב שמנת עבית כשית לכך מביא החלב ובאלו הקריב חלבו :

סס

רמבן

(ג) ולא תשבית מלח ברית אלהיך. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח ונסוך המים בחג לשון רש"י. ומדרש חכמים הוא. ור"א אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה ובמלכות דוד ברית מלח כי הוא קיים כברית מלח בקרבנות. אבל ר' אברהם פירש ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה ומקום המלח נכרת. ואין טעם לדבריו ומפני שאמר בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה' כל' הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה' אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות והמים והאש באים בה ועדיה תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחותה והנה המלח כברית. ולכן אמר הכתוב הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד ולכן אמר בקרבנות ברית מלח עולם היא כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויכרת וכבר הוריתיך להתבונן מדברים במקומות אחרים פי' ג' תיבות הללו ברית מלח עולם היא :

(יד) ואם תקריב מנחת בכורים. עד ואם זבח. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל לשון רש"י. והנכון כי בעבור שלא יצוה עתה לעשות המצוה הזאת אמר כן ואמר כי תקריב מנחת המחבת תעשנה כן ואם תקריב מנחת מרחשת ככה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה. והנה האם כפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישראל כי אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לנו הנחלה. ואפשר ג"כ שאמר ואם תקריב מנחת בכורים כן תעשה כאומר אם יביאך ה' אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי יזכרנה להם כמו שאמר אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וכן במקומות רבים :

ג (א) ואם זבח שלמים קרבנו. אם זכר אם נקבה עד והקטירו אותו. הטעם בעולה שיביא זכר ובשלמים שיביאו אם זכר אם נקבה ובפטאת

רשי

(ד) הכסלים . פלנקי"ן בלעז . שהחלב של כליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים מלמטה . וזה החלב שתחת המתנים שקורין בלעז לנבילו"ש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו : היתרת . הוא דופן המסך שקורין איברי"ש (עיין פרשת תצוה כ"ט י"ג) ובלשון ארמי נקרא חצרא דכבדא : על הכבד . שיטול מן הכבד עמה מעט . ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד (ויקרא ח') : על הכבד על הכליות . לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו: (ה) על העולה. מלבד העולה למדנו שתקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכה : (ז) אם כשב . לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באמורי העז שכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות :(ח) וזרקו . שתי מתנות שהן ד' . וע"י הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת : (ט) חלבו . המובחר שבו ומהו זהו האליה תמימה : לעמת העצה . למעלה מן

אבן עזרא

מפורש : (ד) על הכסלים . ידוע והוא מגזרת כוכבי השמים וכסיליהם : של הכליות . כמו ויבאו האנשים על הנשים וטעמו עם ונקראו כליות בעבור כח תאות המשגל והיא מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי : (ט) חלבו האליה תמימה . טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב ותעו הצדוקים כאשר אפרש לך בפרשה השנית גם תעה הגאון שאמר כי הוא חלבו והאליה כי מדקדוק הלשון לא יתכן כי יהיה ראוי להיו' חלבו ואליתו או החלב והאליה : העצה . ידוע ממקומו ואין לו אח ויש מי שהוציא מגזרת עץ

ויקרא ג

אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ ו וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ ז אִם־כֶּשֶׂב הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ ח וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ ט וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת

כי פ"ג בתו' — ד' וחד וכשב — קדמי' וסמך ידו על ראש קרבנו וסחטו תניין וסמך את ידו על ראש קרבנו וסחט אתו תליתאי וסמך את ידו על ראשו וסחט אתו — כי — ד' פסוקים ואת את ואת

דַּעֲלֵיהוֹן דְּעַל גִּסְסַיָּא וְיָת חַצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל כּוּלְיָתָא יְעַדִּינַהּ׃ ה וְיַסְּקוּן יָתֵיהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא דְּעַל אָעַיָּא דְּעַל אֶשָּׁתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ ו וְאִם מִן עָנָא קֻרְבָּנֵיהּ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ דְּכַר אוֹ נוּקְבָא שְׁלִים יְקָרְבִינֵּיהּ׃ ז אִם אִימַּר הוּא מְקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ וִיקָרֵיב יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ׃ ח וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ קֻרְבָּנֵיהּ וְיִכּוֹס יָתֵיהּ קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן יָת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ט וִיקָרֵיב מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ תַּרְבֵּיהּ אֲלִיתָא שְׁלֶמְתָּא לְקָבֵיל שַׁדְרְתָא יְעַדִּינַהּ וְיָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל

בעל הטורים

אם כשב . הוא יותר גדול מן הצאן כדכתיב והכשבים הפריד יעקב . כשי"ב באי"ת ב"ש לבש על שם לבשו כרים הצאן :

תולדות אהרן

יסירנה . בכורות לט : והקטירו . פסחים סד : והקטירו אותו . קדושין נו מנחות ע : ואם מן הצאן . זבחים ח ט מנחות פג תמורה ב (שקלים מו) : אם כשב . פסחים נג נו נז זבחים ע נז מנחות פג תמורה יח כריתות כח : ושחט אותו . קדושין נז נח זבחים נה : וזרקו . ערובין נז : חלבו האלים . זבחים כח חולין יא קיז : לעמת . חולין יא :

כליות דואם עז קרבנו : כשב ד' וסי' אם כשב הוא מקריב . איש איש מבית ישראל . שור או כשב או עז . אך בכור שור וחד כל חלב שור וכשב והוא משמש א"ב מן ד' א' וחד וא' כגון אדני אדני אדני ארני וחד וארני וסי' מצויין במסרה רבתא : אם ד' ר"פ בסיפרא וסי' אם עלה . אם כשב . אם הכהן המשיח . אם על תודה יקריבנו . אם בחקתי תלכו . אם עוד רבות . אם משנת : ז' פסוק ואת את ואת וסי' והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו . ואת כל חלב פר . ואת האיל יעשה . ואת כל שללה תקבוץ . ואם נכלמו מכל אשר . ויאמר אליהם עברי . ואת עשו שנאתי : לפני אהל מועד ד' וסי' והקרבת את הפר . ושחט אתו דואם מן הצאן . וחברו דואם עז . ונודעה החטאת . ושמרו את משמרתי . והקרבת את הלוים . והחנים לפני המשכן . ונמסר גם בסדר תצוה :

רמבן

ובחטאת שתהיה נקבה דבר ברור הוא כי העולה כשמה והשלמים מלשון וכל חפצי ישלים אבנים שלימות והחטאת לכפר פניו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי זה והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי הכריתות שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת וכאלו הוא לריח ניחח כעולה ושעיר הנשיא בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט והלובש מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך שעירי ע"ג :

(ה) **והקטירו** אותו בני אהרן עד והקריב מזבח השלמים אשה לה' . והוא שוה עם מה שאמר למטה והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורין ומדרשו והקטירו והקטירם מה ת"ל והקטירו אותו הכשר ולא הפסול והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת :

(ו) **חלבו** האליה עד ואם עז קרבנו . שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון ויאכלו וישבעו וישמינו השמן לב העם הזה ובשרי כחש משמן והיה דשן ושמן כמו חלב ודשן תשבע נפשי וכן בכל מקום . והחלב הוא הנפרד עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בהן בשום מקום כאמרם בשר שמן לא בשר חלב . וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין . ויאמר דרך השאלה ככתוב בהרימכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר יורם מן התבואה יכנה אותו בחלב כאשר החלב מורם בקרבנות חלב כליות חטה ידמה החטה לכליות ואת החלב אשר בם כאשר יאמר ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ שיאכלו כל חלב שור וכשב ועז וכל החיה דרך משל זה . והנה אין באליה חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף . וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בגלעות ובגדדין ובאליה הוא חם ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגם ועבה וקשה להתבשל באסטומכא וממהר לכלות ויוליד לחה לבנה וסותם . וא"כ הכתוב שאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו ואם היה כל שומן חלב א"כ יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובגדדין כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה' לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה אלא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורים . אבל כל הנקרא חלב נאסר אע"פ שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אף על פי שהוא קרב כגון הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה . וכן אמר הכתוב במלואים בגווי ולקחת מן האיל החלב והאליה ובמעשה ויקח את החלב ואת האליה כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בגד הפנימי . וכך אמרו בתורת כהנים להביא את החלב הסמוך לאליה וזהו חלב שבין הפקוקלאות ועל דעתי עוד שיעור הכתוב הזה כמו הכתוב האחר ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר והקריב מזבח השלמים אשה לה' כל חלבו בשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכך אמרו בפרשת ביום השמיני ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו ושאר הקרבים לבדו כאשר אמר מן האיל החלב והאליה א"כ אף האליה אינה קריבה בכלל חלבו אבל אמר שיקריב מזבח השלמים כל חלבו ואח"כ פי' כל הקרבים אשר הם חלב ואשר אינם חלב והכתוב שאמר בחטאת ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים אין ענינו בחלב לבדו שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד קרבים בחטאת . אבל ענינו שיסיר החלב עם כל המוסרים עמו כזבח השלמים . וכן ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים שיסירנו בהסרתו כזבח השלמים עם כל המוסרים שם לרבות האליה בחלבה וכן וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה עם כל המוסרים עמהם . והוצרכתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם כי בדברי תורה נאמר ענה כסיל כאולתו ואמרו הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקורוס . והגאון רב סעדיה בדה להם שאמר כי חלבו האליה יחסר וי"ו והאליה . ור"א השיב שהיה ראוי להיות חלבו אליתו או החלב האליה . ואינה תשובה כי מצינו וכל ישראל וזקניו ושופטיו ושוטריו ועוד אזכיר טעות גדול שטעה ר"א בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל פירוש הגאון אינו נכון וכל שכן שאיננו מוכרח לספר

אבן עזרא

פן בדרך רחוקה : (יא) לחם אשה . כבר פירשתי לחם שהוא מאכל וימלא פל הפרי ועל הבשר : (יב) ואם עז . ממין העז זכר או נקבה כמשפט הכבש וכבן הבקר לא הזכיר האליה כי אם בכבש כי האליה בעז ובשור קטנה ועוד כי הכבשים שהן בארץ ישראל יש להם אליה גדולה וזה דבר ידוע : (טז) כל חלב לה׳ . זה הכלל ואחר שהחלב והדם לגבוה הם אסורים לכם ובפרשה השנית אאריך לבאר חוקת עולם : (יט) נפש כי תחטא . לעשות בשגגה אחת מהמצות לא תעשה שיש עליהם כרת או מלקות . ומלת נפש כלל לישראל ולגר כי כן כתוב . ואחר כן פרט והחל מהכהן הגדול והוא הכהן המשיח : (ג) לאשמת העם . שהורה שלא כהוגן ואשם העם וכלם שוגגים או פירוש לאשמת העם באשמת כל בני אדם וזוכר כן בעבור שהכהן הוא נושא התורה והוא עצמו נשמר וקדוש לשם : על חטאתו . בעבור חטאתו וכאשר הוא גדול יקריב

ויקרא

כָּל־הַחֵ֖לֶב אֲשֶׁ֥ר עַל־הַקֶּֽרֶב׃
י וְאֵת֙ שְׁתֵּ֣י הַכְּלָיֹ֔ת וְאֶת־הַחֵ֙לֶב֙
אֲשֶׁ֣ר עֲלֵהֶ֔ן אֲשֶׁ֖ר עַל־הַכְּסָלִ֑ים
וְאֶת־הַיֹּתֶ֙רֶת֙ עַל־הַכָּבֵ֔ד עַל־
הַכְּלָיֹ֖ת יְסִירֶֽנָּה׃ יא וְהִקְטִירֹ֥ו
הַכֹּהֵ֖ן הַמִּזְבֵּ֑חָה לֶ֥חֶם אִשֶּׁ֖ה
לַיהוָֽה׃ פ יב וְאִ֖ם עֵ֣ז קָרְבָּנֹ֑ו
וְהִקְרִיבֹ֖ו לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ יג וְסָמַ֤ךְ
אֶת־יָדֹו֙ עַל־רֹאשֹׁ֔ו וְשָׁחַ֣ט אֹתֹ֔ו
לִפְנֵ֖י אֹ֣הֶל מֹועֵ֑ד וְזָרְק֞וּ בְּנֵ֧י
אַהֲרֹ֛ן אֶת־דָּמֹ֥ו עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ
סָבִֽיב׃ יד וְהִקְרִ֤יב מִמֶּ֙נּוּ֙ קָרְבָּנֹ֔ו
אִשֶּׁ֖ה לַיהוָ֑ה אֶת־הַחֵ֙לֶב֙ הַֽמְכַסֶּ֣ה
אֶת־הַקֶּ֔רֶב וְאֵת֙ כָּל־הַחֵ֔לֶב אֲשֶׁ֖ר
עַל־הַקֶּֽרֶב׃ טו וְאֵת֙ שְׁתֵּ֣י הַכְּלָיֹ֔ת
וְאֶת־הַחֵ֙לֶב֙ אֲשֶׁ֣ר עֲלֵהֶ֔ן אֲשֶׁ֖ר
עַל־הַכְּסָלִ֑ים וְאֶת־הַיֹּתֶ֙רֶת֙ עַל־
הַכָּבֵ֔ד עַל־הַכְּלָיֹ֖ת יְסִירֶֽנָּה׃
טז וְהִקְטִירָ֥ם הַכֹּהֵ֖ן הַמִּזְבֵּ֑חָה
לֶ֤חֶם אִשֶּׁה֙ לְרֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ כָּל־
חֵ֖לֶב לַיהוָֽה׃ יז חֻקַּ֤ת עֹולָם֙
לְדֹרֹ֣תֵיכֶ֔ם בְּכֹ֖ל מֹושְׁבֹֽתֵיכֶ֑ם כָּל־
חֵ֥לֶב וְכָל־דָּ֖ם לֹ֥א תֹאכֵֽלוּ׃ פ
חמישי ד א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה
לֵּאמֹֽר׃ ב דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֮
לֵאמֹר֒ נֶ֗פֶשׁ כִּֽי־תֶחֱטָ֤א בִשְׁגָגָה֙
מִכֹּל֙ מִצְוֹ֣ת יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֖ר לֹ֣א
תֵעָשֶׂ֑ינָה וְעָשָׂ֕ה מֵאַחַ֖ת מֵהֵֽנָּה׃
ג אִ֣ם הַכֹּהֵ֧ן הַמָּשִׁ֛יחַ יֶחֱטָ֖א
לְאַשְׁמַ֣ת הָעָ֑ם וְהִקְרִ֡יב עַ֣ל
חַטָּאתֹו֩ אֲשֶׁ֨ר חָטָ֜א פַּ֣ר בֶּן־בָּקָ֥ר
תָּמִ֛ים לַיהוָ֖ה לְחַטָּֽאת׃ ד וְהֵבִ֣יא
אֶת־הַפָּ֗ר אֶל־פֶּ֛תַח אֹ֥הֶל מֹועֵ֖ד
לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְסָמַ֤ךְ אֶת־יָדֹו֙ עַל־
רֹ֣אשׁ הַפָּ֔ר וְשָׁחַ֥ט אֶת־הַפָּ֖ר לִפְנֵ֥י

(גליון: ג׳ חס׳ בסיפ׳ · כל אורייתא חסר במ״ב · ג׳ ומ״ל · ר״פ · וכל ואת שתי הכליות דכוותיה · כ׳. ל״ב · כ׳. י״ז · ג׳ ר״ס · ד׳ · ג׳ ר״פ בספ׳ ג · מ׳ מאריכין בטעמא)

תרגום אונקלוס

תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא : י וְיָת
תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִי
עֲלֵיהוֹן דְעַל גִּיסְסַיָּא וְיָת
חַצְרָא דְעַל כַּבְדָּא עַל
כּוּלְיָתָא יַעֲדִינָּה: יא וְיַסְּקִינֵּיהּ
כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְחֵם קֻרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ: יב וְאִם מִן בְּנֵי עִזַּיָּא
קֻרְבָּנֵיהּ וִיקָרְבִינֵּיהּ קֳדָם יְיָ:
יג וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל
רֵישֵׁיהּ וְיִכּוֹס יָתֵיהּ קֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי
אַהֲרֹן יָת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא
סְחוֹר סְחוֹר: יד וִיקָרֵב מִנֵּיהּ
קֻרְבָּנֵיהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ יָת
תַּרְבָּא דְחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל
תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא : טו וְיָת
תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִי
עֲלֵיהוֹן דְעַל גִּיסְסַיָּא וְיָת
חַצְרָא דְעַל כַּבְדָּא עַל
כּוּלְיָתָא יַעֲדִינָּה: טז וְיַסְּקִינּוּן
כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְחֵם
קֻרְבָּנָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא
כָּל תַּרְבָּא קֳדָם יְיָ: יז קְיָם
עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל
מוֹתְבָנֵיכוֹן כָּל תַּרְבָּא וְכָל
דְּמָא לָא תֵיכְלוּן: א וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: ב מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֱנָשׁ
אֲרֵי יֵחוֹב בְּשָׁלוּ מִכֹּל פִּקּוּדַיָּא
דַּיְיָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא
וְיַעֲבֵד מֵחַד מִנְּהוֹן: ג אִם
כַּהֲנָא רַבָּא יֵחוֹב לְחוֹבַת
עַמָּא וִיקָרֵיב עַל חוֹבְתֵיהּ
דְּחָב תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים
קֳדָם יְיָ לְחַטָּאתָא: ד וְיֵיתֵי
יָת תּוֹרָא לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא לִקֳדָם יְיָ וְיִסְמוֹךְ יָת
יְדֵיהּ עַל רֵישׁ תּוֹרָא וְיִכּוֹס

הכליות. כל אורייתא חסר במ״ב וסי׳ על הכליות יסירנה דבתרי׳ והקטירו אתו בני אהרן המזבחה. על הכליות יסירנה דבתרי׳ כאשר יורם משור זבח השלמים: והקטיר׳ ב׳ וסי׳ לחם אשה לריח. כאשר יורם: לריח יין וסי׳ ולקחת אתם מידם. והקטרת את כל האיל. ואת הכבש השני דנאלה שמות. קרבן ראשית תקריבו. והקטירם הכהן המזבחה. ואת כל חלבו יסיר קדמא. ואת הקרב ואת הכרעים. ויקח משה אתם מעל כפיהם. וזרק הכהן את הדם. והיה אם מעיני העדה. אך בכור שור. עלת תמיד העשויה. והקרבתם עלה דבכורים. ועשיתם עלה לריח ניחח. מלבד עלת החדש. ולחמי אשר נתתי לך. לריח שמניך טובי׳: וכל דם ד׳ וסי׳ חקת עולם לדרתיכ׳ וכל דם לא תאכלו בכל משבתיכם. ויצוהו המלך אחז. ב׳ בו: מהנה ז׳ וסי׳ ועשה מאחת מהנה כל היוצא מהנה יטרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מהנה לא נשברה. אחת מהנה לא נעדרה. בחר לך אחת מהנה דד״ה: המשיח ד׳ מ״ל בתורה וסי׳ אם הכהן המשיח. ולקח הכהן המשיח מדם הפר. והביא הכהן המשיח. והכהן המשיח תחתיו: לפני ה׳ ב׳ סבי׳ אשר וסי׳ והביא את הפר דנפש

תולדות אהרן

תולדות אהרן לחם אשה. כריתות כג: ואם עז. פסחים ס ע״ב זבחים ט מנחות פג תמורה ב כריתות כח: וסמך אותו. קדושין מ נח: כל חלב. חולין קיז תמורה לב מעילה טו: חקת עולם. כריתות ד: כל חלב. שם כג ד (נזיר נד): נפש כי. יומא לו: מאחת. שבת ע קג (שם ע יג): אם הכהן. פגולה ס (שבת ע): לאשמת. יבמות ע (ועשו אחת. יבמות ו: או הודע. הוריות מס):

ספורנו

מדרגות מתחלפות מהם מוכנים להכשל בחטא ומהם רחוקים ממנו יקרה בהם על המעט. היה הדבור בהם על אופנים מתחלפים וקרבנותיהם מתחלפים ולכן על הכהן המשיח מפני שהוא רחוק שיכשל בחטא אמר: ד (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. כלומר שלא תקרה לו שגגת החטא אלא ממעשי עם הארץ (ברכות פרק אין עומדין

רש"י

מן הכליות היועצות : (יא) לחם אשה לה׳. לחמו של אש לשם גבוה : לחם. לשון מאכל וכן (ירמיה יא) נשחיתה עץ בלחמו. (דניאל ה) עבד לחם רב. (קהלת י) לשחוק עושים לחם : (יז) חקת עולם. יפה מפורש בת״כ כל הפסוק : (ב) מכל מצות ה׳. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת ושגגתו חטאת (כריתות כ״ג) : מאחת מהנה. ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן מדניאל : (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. (ת״כ) מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמ״ש לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא זה שהן תלויין בו לכפר עליהם להתפלל בעדם ונעשה מקולקל: פר (ת״כ) יכול זקן תלמוד לומר בן. אי בן יכול קטן תלמוד לומר פר כא

רמבן

להתיר בו והמדרש שעשו רבותינו כל חלב שור וכשב ועז שלא אסר אלא חלב השור בכלם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו :
(יב) ואם עז קרבנו עד דבר אל וכו׳ נפש כי תחטא. הזכיר המין אם ממין העזים קרבנו כדעת אונקלוס שאמר מן בני עזיא וכן מה שאמר בעולה מן הכשבים או מן העזים ממינם ועל דעתי לא יקפיד לשון הקדש בשם הבהמות כי ברובם שם אחד לזכר ולנקבה כגמל וחמור ושפן וארנבת וחזיר ובעופות יונה ותור וגם במינים אשר להם שמות לזכר ולנקבה כגון שור ופרה כשב כשבה תיש ועז לא יקפיד ואמר כשב שור לנקבה כענין שכתוב ושור או שה אותו ואת בנו והוא בפרה וכשבה בלבד כדעת האומר אין חוששין לזרע האב וכן מן העזים זכר תמים יקריבנו מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה וכן אם לא הגיע ידו די שה כשבה או שעירת עזים :
ד (ב) נפש כי תחטא בשגגה עד ונודעה החטאת וכו׳. בעבור היות המחשבה בנפש והיא שוגגת הזכיר כאן נפש. וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העולם זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו דרשו נפש לרבות הגרים והעבדים. ולא הזכיר

בטעם

רשי

הא כיצד זה פר בן ג׳: (ה) אל אהל מועד. למשכן ובבית עולמים להיכל: (ו) את פני פרכת הקדש. (ת״כ) כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים לא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: (ז) ואת כל דם. שירי הדם: (ח) ואת כל חלב פר. חלבו היה לו לומר מה תלמוד לומר פר לרבות פר של יום הכפורים לכליות ולחלבים ויותרת (זבחים יג): החטאת. להביא שעירי ע״ג לכליות ולחלבים ויותרת (שם): ירים ממנו. (זבחים דף ג׳) מן המחובר שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו (ת״כ): (י) כאשר יורם. מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פי׳ כאן אלא להקישו לשלמים (זבחים שם) מה שלמים לשמן אף זה לשמו. ומה שלמים שלום לעולם. אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים הצריכו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים. בפרק איזהו מקומן: (יא) על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת הן כמו מלבד: (יב) אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר במחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותינו במס׳ יומא ובסנהדרין: אל שפך הדשן. מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף. (ת״כ) שאין ת״ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: (יג) עדת ישראל. (ת״כ) אלו סנהדרין: ונעלם דבר. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: הקהל ועשו. (ת״כ) שעשו

ויקרא ד

יְהוָה׃ ה וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ ו וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ ז וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת ׀ כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ח וְאֶת־כָּל־חֵלֶב פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ ט וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ י כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל מִזְבַּח הָעֹלָה׃ יא וְאֶת־עוֹר הַפָּר וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃ יב וְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף׃ פ

יג וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ׃ יד וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל ד

תרגום

יָת תּוֹרָא קֳדָם יְיָ׃ ה וְיִסַּב כַּהֲנָא רַבָּא מִדְּמָא דְתוֹרָא וְיַיְתֵי יָתֵיהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ו וְיִטְבּוֹל כַּהֲנָא יָת אֶצְבְּעֵיהּ בִּדְמָא וְיַדֵּי מִן דְּמָא שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ קֳדָם פָּרֻכְתָּא דְקוּדְשָׁא׃ ז וְיִתֵּן כַּהֲנָא מִן דְּמָא עַל קַרְנָת מַדְבַּח קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא קֳדָם יְיָ דִּבְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל דְּמָא דְתוֹרָא יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא דַעֲלָתָא דְּבִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ח וְיָת כָּל תְּרַב תּוֹרָא דְחַטָּאתָא יַפְרֵשׁ מִנֵּיהּ יָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי עַל גַּוָּא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא׃ ט וְיָת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהוֹן דְּעַל גִּסְסַיָּא וְיָת חַצְרָא דְעַל כַּבְדָּא עַל כּוּלְיָתָא יַעְדִּינַהּ׃ י כְּמָא דְמִתַּפְרַשׁ מִתּוֹר נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסְּקִינּוּן כַּהֲנָא עַל מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא׃ יא וְיָת מְשַׁךְ תּוֹרָא וְיָת כָּל בִּסְרֵיהּ עַל רֵישֵׁיהּ וְעַל כְּרָעוֹהִי וְגַוֵּיהּ וְאוּכְלֵיהּ׃ יב וְיַפֵּיק יָת כָּל תּוֹרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי לַאֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא וְיוֹקֵד יָתֵיהּ עַל אָעַיָּא בְּאֶשָּׁתָא עַל אֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא יִתּוֹקַד׃ יג וְאִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתְּלוּן וִיהֵי מְכַסְּיָא פִּתְגָמָא מֵעֵינֵי קְהָלָא וְיַעְבְּדוּן חַד מִכָּל פִּקּוּדַיָּא דַייָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וִיחוּבוּן׃ יד וְתִתְיְדַע חוֹבְתָא דְחָבוּ עֲלַהּ וִיקָרְבוּן קְהָלָא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וְיַיְתוּן יָתֵיהּ לִקֳדָם מַשְׁכַּן

ד׳ מ״ל בתורה · קדמאה וטבל הכהן את אצבעו בדם תניין וטבל הכהן אצבעו מן הדם · ד׳ מ״ל בתור · ז׳ פסוקים ואת את ואת · ג׳ דכהן משיח על הקרב סי׳ הקרב מעיתם על · ב׳ מ״ל בתור · ג׳ ומ״ל · ב׳ וכסידרו · כ׳ ג׳ · ס׳ ג׳ · ג׳ ומסמס א״ב מן חד וחד · ב׳ נאטו · ג׳ כ׳

אבן עזרא

יקריב הפר שהוא הגדול מכל הקרבים על גבי המזבח: (ו) וטבל הכהן. הוא המשיח בעצמו. וטעם שבע פעמים תמצאנו בפרשת וירא בלק ובעבור גודל מעלת הכהן הגדול יזה מדם חטאתו על פרכת הקדש ועל קרנות מזבח הקטרת וכל הפר חוץ מהחלבים ישרוף בחוץ כי איננה עולה: (יב) על שפך הדשן. שיהיה נשרף במקום שיש שם דשן המזבח: (יד) ונודעה החטאת. וכן משפט הכהן הגדול ואם איננו נזכר כי אם לא הודע אליו חטאתו לא יקריב פר החטאת. ויש אומרים כי בכל שנה יקריב כן שמא חטא. והזכיר עם כל עדת ישראל ונודעה החטאת שהכהן יתכן שיודיעם ואין מי שיודיע לכהן רק מעצמו. וחטאת הקהל כחטאת הכהן הגדול בכל משפטיה. והנה הכהן הגדול שקול כנגד כל ישראל: (טו) זקני העדה. הם המנהיגים והם יסמכו את ידיהם בעדם ובעד כל

מסורה

קדמא. ויעל שלמה: קרנות ד׳ מלאים בתו׳ וסי׳ ונתן הכהן מן הדם וישחט קדמאה משה את הדם. ויקרבו בני אהרן את הדם אליו. ויצא אל המזבח: מקום טהור ד׳ וסי׳ והוציא את כל הפר. ואת חזה התנופה. והוציא את הדשן. ואסף איש טהור: על שפך חד מן אלפא ביתא מן חד וחד הד אל וחד על וסי׳ מצויין במסורה רבתא: עדת ישראל י״א בלישנא וסי׳ דברו אל כל עדת ישראל. ושחטו אתו כל. ונכרתה הנפש ההיא. יעשו אתו. ואם כל עדת ישראל ישגו. המעט מכם כי. הארץ אשר הכה. ומחר על כל עדת ישראל יהיה קצף דעכן. וכל עדת ישראל הנועדים דמלכים. וחברו דד״ה: מעיני ד׳ וסי׳ ואם כל עדת ישראל ישגו. והיה אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי: ונודעה ב׳ וסי׳ ונודעה החטאת אשר חטאו עליה. ונודעה יד ה׳ את עבדיו: והביאו ד׳ וסי׳ ונודעה החטאת אשר חטאו עליה. ולקחו אבנים אחרות. והביאו בניך בחצן והביאו את כל אחיכם מכל הגוים

תולדות אהרן

מזבח קטורת. יומא נח: (ואת כל דמם. יומא מב): ואת עור. יומא סו: ראשו ועל כרעיו. שם מח: בקרבו. שם מח: ושרף אותו. פסחים עה: אל שפך. שם יו. על שפך. שם עב. יומא סח: מעיני. יבמות ט: זקני העדה. סוטה מד:

רמבן

בחטאת כהן המשיח וכפר עליו ונסלח לו כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה׳ צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים ולא הזכיר כאן בפרים הנשרפים בהקטרת האמורים ריח ניחוח ולא אשה לה׳. והטעם בעבור היות מהם חלק בחוץ איננו לאשה לה׳ ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר אשה ריח ניחוח לה׳ בעבור היות הקרבן שעיר. ובחטאת היחיד הזכיר לריח ניחוח לה׳ ולא הזכיר אשה. כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה כאשה לה׳ והמשכיל יבין: (יד) ונודעה החטאת אשר חטאו עליה עד אשר נשיא. בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יוו״ע לכם

בעל הטורים

כתיב קטרת הסמים ובפרשה שאחריה כתיב קרנת המזבח לפי שכ״ג מתעשר בקטרת סוסיף לומר קטרת הסמים. בכל הקרבנות כתיב כפרה וסליחה חוץ מכ״ג לפי שבגגת תלמוד עולה זדון: על שפך הדשן ישרף. נותה תורה לפרוף קרבנו של כהן משיח בפרהסיא בחוץ על שפך הדשן שלא יתביים אדם להתודות על חטאו שהרי כ״ג חטא והתודה והביא קרבן על חטאו: ישגו. שנים במסורה ואם כל עדת ישראל ישגו. ישגו נאמר ביחזקאל על רועי ישראל במתעים את הצאן ה״נ מיירי בצבור שסגגו ע״פ ב״ד שטעו בהוראה: מעיני ד׳ ונעלם דבר מעיני הקהל ואידך בנביא עינה אם מעיני טפרם. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי איירי בתורה דכתיב לעיל מימים והחכמה מאין תמצא ס״נ נעלמה כחכמים מעיני סב״ד שטעו בהוראה. ונעלם מעיני אישה וזהו שאמרו אפי׳ שמע מעוף השמים שנעשה שוב אין חמים בודקין אותם וזה הוא ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים שאפילו שמע מעוף השמים והעלים עצמו כאלו לא ידע שוב אין חמים בודקין אותם: ונודעה ב׳. ונודעה החטאת. ונודעה יד ה׳ את עבדיו וזעם את אויביו שאפילו על השוגג שיש לו להביא חטאת ולא הביא הקב״ה נפרע מהם וזהו ונודעה יד ה׳ את עבדיו מי שחטא ומביא קרבן וזעם את מי שאינו מביא: והביאו אותו לפני אהל. והביאו ד׳ במסרה. והביאו אל בהם הלוים גם [illegible]

אבן עזרא

כל ישראל כי לא יתכן שיסמכו כל ישראל: (כא) חטאת הקהל הוא. הפר: ואם ישגו. ישראל ולא יעשו אחת ממצות עשה יקריבו פר לעולה ושעיר לחטאת: (כב) אשר נשיא יחטא. הפוך וכן הוא אשר יחטא הנשיא והוא דבק באשר למעלה ואם כל עדת ישראל כאילו אמר ואם אשר יחטא הוא נשיא שבט או נשיא בית אב: (כג) או הודע אליו. אחז הכתוב דרך קצרה כמו לכהן והטעם שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודיעו אדם אחר שראהו. דקדוק הודע אליו פועל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי ויאמר רבי משה הכהן כי הוא תהכנין שלא

אונקלוס

זִמְנָא: טו וְיִסְמְכוּן סָבֵי
כְנִשְׁתָּא יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ
תּוֹרָא קֳדָם יְיָ וְיִכּוֹס יָת תּוֹרָא
קֳדָם יְיָ: טז וְיָעֵיל כַּהֲנָא רַבָּא
מִן דְּמָא דְתוֹרָא לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא: יז וְיִטְבּוֹל כַּהֲנָא
אֶצְבְּעֵיהּ מִן דְּמָא וְיַדֵּי שְׁבַע
זִמְנִין קֳדָם יְיָ יָת קֳדָם
פָּרוּכְתָּא: יח וּמִן דְּמָא יִתֵּן
עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דִּי קֳדָם
יְיָ דְּבְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל
דְּמָא יִשּׁוֹד לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא
דַעֲלָתָא דִּבְתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא: יט וְיָת כָּל תַּרְבֵּיהּ
יַפְרֵישׁ מִנֵּיהּ וְיַסֵּיק
לְמַדְבְּחָא: כ וְיַעֲבֵיד לְתוֹרָא
כְּמָא דַעֲבַד לְתוֹרָא דְחַטָּאתָא
כֵּן יַעֲבֵיד לֵיהּ וִיכַפַּר עֲלֵיהוֹן
כַּהֲנָא וְיִשְׁתְּבֵיק לְהוֹן:
כא וְיַפֵּק יָת תּוֹרָא לְמִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא וְיוֹקֵד יָתֵיהּ
כְּמָא דְאוֹקֵיד יָת תּוֹרָא
קַדְמָאָה חַטַּאת קְהָלָא הוּא:
כב אִם רַבָּא יֶחֱוֹב וְיַעֲבֵיד
חַד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֵיהּ
דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא
בְּשָׁלוּ וְיֵחוֹב: כג אוֹ
אִתְיְדַע לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ דַּחֲב
בַּהּ וְיֵיתֵי יָת קוּרְבָּנֵיהּ

תורה

מוֹעֵד: טו וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי
יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי
ד' וגע' יְהוָה: טז וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ
מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד:
ג' הסר את יז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם
וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה
ל' אֵת פְּנֵי הַפָּרֹכֶת: יח וּמִן־הַדָּם
כו' חסר במי"ד יִתֵּן ׀ עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד: יט וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים
מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה: כ וְעָשָׂה
ז' לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת
י"ג חס' כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן
וְנִסְלַח לָהֶם: כא וְהוֹצִיא אֶת־
הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף
אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר
ס"ג . ד' פתחין הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא: פ
כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת
מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר
כו' מ"ל לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם:
כל נוס' מ"ל כג אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
ל' חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ

רשי

שעשו נבור על פיהם: (יז) את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת (זבחים מא) אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש כשחטאו כולם ח"ו נסתלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. (ת"כ זבחים פ' ה') זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח: (יט) ואת כל חלבו ירים. ואע"פ שלא פי' כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזועם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: (כ) ועשה לפר. זה כאשר עש' לפר החטאת. כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפי' שם מה שלא פי' כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: (כב) אשר נשיא יחטא. (ת"כ הוריות פ"ג) לשון אשרי. אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: (כג) או הודע. כמו אם הודע הדבר הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקום או וכן (שמות כא) או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה

המשיח ד' מלאים בתורה נמסר לעיל בהאי סידרא: עלהם י"ג ר"פ בתו' נמסר בסדר ויגש: חטאת

תולדות אהרן ואת כל דם. יומא מח נו נט: אל יסוד שבחים כס: אל מחוץ. סנהדרין מב: ושרף אותו. יומא סח סנהדרין שם: ועשה אחת. הוריות ט יא כריתות כו: אשר לא. שבת סט יומא פ הוריות ב יא חולין ס: או הודע. כריתות יט כו: או הודע אליו. יבמות פז שבועות יח כריתות יב: אשר חטא. כריתות יט:

ספורנו

שעמדו) המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחיו וקרבנו נשרף ואין לכהן שום חלק בו ולכן לא כתב בו ונסלח כמו שכתב בכל שאר החוטאים כי אמנם באמרו ונסלח יורה אזהרה על התשובה וזה לא יפול על הכהן המשיח כי לא מלבו היה החטא כלל אבל קרה לו לאשמת העם. ושגגת סנהדרין שהוא גם כן כחוק אמר: ישגו ונעלם מעיני הקהל. בעת היותם עיני הקהל הראוים לראות בעד אחרים לא היטיבו לראות לעצמם וגם כן עליהם אמר: (כא) חטאת הקהל הוא. כי לא יקרה זה בלתי עון הדור גם כן. אמנם כתב בהם ואמנו להזהירם על התשובה קודם שיקריבו וחטאתם גם כן נשרפת ולכובד עון שניהם הובא דמם אל הקדש פנימה. ועל עון המלך אמר: (כב) אשר נשיא יחטא. כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא כאמרו וישמן ישורון ויבעט. ואמר בו ואשם. שמעצמו יכיר שגגו: (כג) או הודע אליו. על ידי אחרים והעולם

בעל הטורים

מצורע. והביאו בניך כהונן והביאו את כל אחיכם. לומר מי שמחויב קרבן לה' ואינו מביאו לכהן סוף שצריך לכהן שיבוא לראות נגעי ביתו ואם הוא מביאו זוכה למה שנאמר והביאו בניך כהונן והביאו את כל אחיכם וגו': חטאת הקהל הוא. וסמיך ליה אשר נשיא יחטא לומר לך כל שבידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו כאלו הוא חטא: את קרבנו. נאמר בקרבן נשיא רבוי לומר שיביא קרבן שמן וגדול לפי שבכל יום אוכל פטומות שלא יצא שלחנו מלא ושלחן רבו ריקם. בעז כתיב שעיר עזים זכר שעירת עזים נקבה לפי שאין בשמו סימן לזכר ולנקבה שהכל נקרא עז לכך צריך לפרש זכר או נקבה אבל כבש יש חילוק כשב לזכר כשבה לנקבה. בעשותם נעימי' אם כולה ולא במקצתם:

רמבן

להם שחטאו יביאו קרבנם ולא הזכיר כן במשיח כי אין צורך. ויתכן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בידיעה לא על הספק כאשם תלוי. ורבותינו דרשו שאם ידעו שהורו ולא ידעו מה הורו יכול יהו חייבים ת"ל ונודעה החטאת ולא ידעו החוטאים ולא הזכירו כן במשיח בעבור שאמר לאשמת העם הרי משיח כצבור:

(כב) **אשר** נשיא יחטא. לשון אשרי אשרי הדור שהנשיא מביא כפרה על שגגתו. תורת כהנים. או הודע אליו כמו אם הודע הרבה או יש משמש בלשון אם ואם במקום או. וכן או נודע כי שור נגח הוא לשון רש"י. ור"א כתב אשר נשיא יחטא כמו הפך אשר יחטא נשיא והוא דבק למעלה ואם כל עדת ישראל ישגו כאלו אמר ואם אשר יחטא הוא הנשיא או הודע אליו חטאתו הכתוב אחז דרך קצרה. והטעם שיודע לנשיא מעצמו אשר חטא. או הודע אליו הודיע איש אחר שראהו. ויהיה דקדוק הודע פועל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה ללוי ואין צריך לכל זה כי שימוש אשר רבים יש מהם יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל אחיו כאשר כלו לאכול את השבר ודומיהם. אף כאן כאשר נשיא יחטא ויחסר כ"ף הדעת וכן את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם כאשר תשמעו. אשר ראיתם את מצרים היום לא תוספו לראותם עוד כאשר ראיתם. שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך. ופעמים תחסר המלה הזו בי"ת ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה באשר עשתה מפלצת לאשרה כטעם בעבור כמו באשר את אשתו וטעם או הודע אליו על האשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם להיות עליו עונש או יודע אליו ויתכפר לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו. וטעם ה' אלהיו לומר כי אע"פ שהוא המלך האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש לו לירא מה' אלהיו כי הוא אדוני האדונים וכן למען ילמד ליראה את ה' אלהיו כלומר שישים אל לבו כי יש עליו עליון שהוא אלהיו אשר בידו נפשו ומלכותו:

ואם

רש"י

היה: (כד) במקום אשר ישחט את העולה. (זבחים מט) בצפון שהוא מפורש בעולה: חטאת הוא. לשמו כשר שלא לשמו פסול (זבחים טו): (כה) ואת דמו. שירי הדם: (כו) כחלב זבח השלמים. כאותן אמורים המפורשים בעז האמור אצל שלמים: (לא) כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: (לג) ושחט אותה לחטאת. שתהא שחיטתה לשם חטאת: (לה) כאשר יוסר חלב הכשב. שנתרבו אמוריו באליה אף חטאת כשהיא באה כשבה טעונה אליה עם האמורין:
על

שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים׃ כד וְסָמַךְ
יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה
לִפְנֵי יְהוָה חַטָּאת הוּא׃ כה וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה
וְאֶת־דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח
הָעֹלָה׃ כו וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ
יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב זֶבַח
הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ׃ ששי פ
כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה
מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת
מִמִּצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה
וְאָשֵׁם׃ כח אוֹ הוֹדַע אֵלָיו
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ
שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל־
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ כט וְסָמַךְ
אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט
אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הָעֹלָה׃
ל וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה
וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
הַמִּזְבֵּחַ׃ לא וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ
יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל
זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן
הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
לב וְאִם־כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ
לְחַטָּאת נְקֵבָה תְמִימָה יְבִיאֶנָּה׃
לג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ
הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃
לד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח
הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־
יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ לה וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ
יָסִיר כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב־הַכֶּשֶׂב
מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן

די וכל פי ויקרא הוא נמ"ג היא
ל' וחד כחלב ומשמש א"ב
ל' וחסר
ל'
קדמאה וסביא את קרבנו תנין והביא קרבנו ומטעין בו'. כל וסמך דעני' ספוך נמ"ג
ל' ולי' יוכר ומשמש א"ב

צְפִיר בַּר עִזִּין דְּכַר שְׁלִים׃
כד וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל רֵישׁ
צְפִירָא וְיִכּוֹס יָתֵיהּ בְּאַתְרָא
דְּיִכּוֹס יָת עֲלָתָא קֳדָם יְיָ
חַטָּאתָא הוּא׃ כה וְיִסַּב
כַּהֲנָא מִדְּמָא דְחַטָּאתָא
בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת
מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת דְּמֵיהּ
יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא
דַעֲלָתָא׃ כו וְיָת כָּל תַּרְבֵּיהּ
יַסֵּיק לְמַדְבְּחָא כִּתְרַב נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
מֵחוֹבְתֵיהּ וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃
כז וְאִם אֱנָשׁ חַד יֶחוֹב בְּשָׁלוּ
מֵעַמָּא דְאַרְעָא בְּמֶעְבְּדֵיהּ
חַד מִפִּקּוֹדַיָּא דַייָ דְּלָא כַשְׁרִין
לְאִתְעֲבָדָא וְיֶחוֹב׃ כח אוֹ
אִתְיְדַע לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ דְּחָב
וְיַיְתֵי קוּרְבָּנֵיהּ צְפִירַת עִזֵּי
שַׁלְמָא נוּקְבָא עַל חוֹבְתֵיהּ
דְּחָב׃ כט וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ
עַל רֵישׁ חַטָּאתָא וְיִכּוֹס יָת
חַטָּאתָא בְּאַתְרָא דַעֲלָתָא׃
ל וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמַהּ
בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת
מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל
דְּמַהּ יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא
דְמַדְבְּחָא׃ לא וְיָת כָּל
תַּרְבַּהּ יַעְדֵּי כְּמָא דְאִתְעֲדָא
תְּרַב מֵעַל נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
וְיַסֵּק כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ
וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ לב וְאִם
אִימַּר יַיְתֵי קוּרְבָּנֵיהּ
לְחַטָּאתָא נוּקְבָא שַׁלְמְתָא
יַיְתִינַהּ׃ לג וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ
עַל רֵישׁ חַטָּאתָא וְיִכּוֹס
יָתַהּ לְחַטָּאתָא בְּאַתְרָא
דְּיִכּוֹס יָת עֲלָתָא׃ לד וְיִסַּב
כַּהֲנָא מִדְּמָא דְחַטָּאתָא
בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת
מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל
דְּמַהּ יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא
דְמַדְבְּחָא׃ לה וְיָת כָּל תַּרְבַּהּ
יַעְדֵּי כְּמָא דְמִתְעֲדָא תְּרַב
אִימַּר מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסֵּיק
כַּהֲנָא יָתְהוֹן לְמַדְבְּחָא עַל

אבן עזרא

שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק יתחלפו והוא על משקל ויוסף הורד מצרימה והנשיא יקריב שעיר מטעם זרזיר מתנים או תיש כפירוש הגאון בספר משלי והוא זכר לחטאת הנשיא רק לא יובא את דמה לפנים מהקדש והכהנים יאכלו חטאת הנשיא לכפר בעדו כי כן כתוב ולא יאכל הכהן הגדול חטאתו: (כז) מעם הארץ. והם כל ישראל והכהנים ההדיוטים וכל הלוים: ואשם. פעל עבר כמו כי זקן יצחק: (כח) שעירת עזים נקבה. כי מעלתו נקלה מחטאת הנשיא. וטעם ונסלח לו בפרשת שלח לך: (לב) ואם כבש. ואם הביא ממין הכבש לחטאת יביא נקבה כמו שעירת עזים. וטעם כאשר יוסר חלב הכשב. להביא האליה

ל' פתחין נמסר בסדר תצוה: מדמה ר' וסי' ולקח הכהן מדמה באצבעו. כל אשר יגע בבשרה. וכל חטאת אשר יובא. ולקח אלעזר הכהן ב' בו. ויז מדמה אל הקיר: יוסר חד מן ב' זוגין מיחדין מתהלפין מן חד וחד חד ס' וחד ש' וסי' נמסר

בעל הטורים

הוסר ב'. כאשר הוסר החלב ומעת הוסר התמיד לומר במעת הוסר התמיד הוסר אל חלב שנזכותו נבטלם נרצה בכל:

רמבן

(כה) **ואת** דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה. הוא הנזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקום הידועה וכן וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר ולרבותינו בהם מדרשים כי תורת ה' תמימה אין בה חסר ויתר:

תולדות אהרן וסמך ידו. זבחים מט מנחות נה לב: ושחט אותו. זבחים מח: חטאת הוא. זבחים ו י: ולקח הכהן. זבחים ח יד כד מח מנחות יט: קרנת. זבחים לו: וכפר. סנהדרין ד זבחים לח: מחטאתו. שבת עא זבחים ח: ואם נפש. שבת לג הוריות ב ז ח: מעם הארץ. שבת סט הוריות ב יא חולין ה: בעשותה. שבת ג לג הוריות ג: ממצות ה'. הוריות ח. כריתות כו: ואשם. הוריות ח: והביא. שבת פא נזיר כו כח: על חטאתו. נזיר כח כריתות כו: ושחט את. זבחים מט: קרנת. זבחים לו: ואת כל. יומא נז זבחים לד: וכפר עליו. סנהדרין ד זבחים לח: ואם כבש. פסחים נו תמורה טו כריתות נא: ושחט אותו. זבחים ד ה ז ח ט מנחות נ ד ה נ: קרנת. זבחים לו: ואת כל. יומא מ זבחים כד:

ספורנו

והחולם במלת הודע הוא שב תמורת השורק ואמר על עם הארץ: (כז) אם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. כי זה אפשרי קרוב שא' מעם הארץ יחטא בזה ובענין חטא הנשיא אמר ואם שהוא אזהרה על תשובה קודמת לקרבן ושניהם ובכל האשמות מתן חלק לכהנים

אבן עזרא

האליה כי אין עם השפירה אליה : (א) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה . הוא החרם וכן ואת אלית והכתוב אחז דרך קצרה והזהיר שחייב העד להגיד כי אם לא יגיד יש עליו עונש מהשם שישא עונו אם נכח ולא הגיד ואחר כן נזכר לו : או נפש כי תגע . בנבלת הארבעה הנזכרות והם חזיר והכיריו : (ב) או בנבלת בהמה טמאה . לאכל כסוס וחמור ושרץ טמא מהשמונה הנזכרים : ונעלם ממנו . ואחר כך ידע או נגע כזב וטמא מת וזבה ונדה : (ד) לבטא בשפתים. דבור שפה : להרע . למי שהוא חייב. או לפי' הגאון להתענות . וטעם להזכיר אלה שהוא חייב להודות ועל האחרות שהן מצות לא תעשה לא יתודה לפני הכהן והקרבן אחד : (ז) ואם לא תגיע ידו . כי היד היא העושה כל מלאכה והיא הקונה רמז למי שאין לו : אחד לחטאת ואחד לעולה . ויאמר רב

רשי

על אשי ה׳ . על מדורת האש העשויות לשם פואייל״ש בלעז : (א) ושמעה קול אלה . (ת״כ) בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו עדות שיעיד לו : (ב) או נפש אשר תגע וגו׳ . ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במסכת שבועות נדרש כן : ונעלם ממנו . הטומאה (שבועות י״ד ת״כ) : ואשם . באכילת קדש או בביאת מקדש : (ג) בטומאת אדם. זו טומאת מת (ת״כ שבועות פ״ק) : לכל טומאתו . (ת״כ) לרבות טומאת מגע זבין וזבות : אשר יטמא . לרבות הנוגע בבועל נדה : בה . (שבועות פ״ג) לרבות בולע נבלת עוף טהור : ונעלם . והוא ידע . ששכח הטומאה : ואשם. באכילת קדש או בביאת מקדש : (ד) בשפתים . ולא בלב (שבועות כו): להרע . לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן : לכל אשר יבטא . לרבות לשעבר : ונעלם ממנו . ועבר על שבועתו (זבחים נו) כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם

קוּרְבָּנַיָּא דַּייָ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי
כַּהֲנָא עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב
וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ א וֶאֱנָשׁ אֲרֵי
יְחוּב וְיִשְׁמַע קָל מוֹמֵי וְהוּא
סָהִיד אוֹ חֲזָא אוֹ יְדַע אִם לָא
יְחַוֵּי וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ׃ ב אוֹ
אֱנָשׁ דְּיִקְרַב בְּכָל מִדַּעַם
מְסָאָב אוֹ בְּנִבְלַת חַיְתָא
מְסָאַבְתָּא אוֹ בְּנִבְלַת בְּעִירָא
מְסָאֲבָא אוֹ בְּנִבְלַת רִחְשָׁא
מְסָאָב וִיהֵי מְכַסָּא מִנֵּיהּ
וְהוּא מְסָאָב וְחָב׃ ג אוֹ אֲרֵי
יִקְרַב בְּסוֹאֲבַת אֱנָשָׁא לְכָל
סוֹאֲבְתֵיהּ דְּיִסְתָּאַב בַּהּ וִיהֵי
מְכַסָּא מִנֵּיהּ וְהוּא יְדַע
וְחָב׃ ד אוֹ אֱנָשׁ אֲרֵי יְקַיֵּים
לְפָרָשָׁא בְּסִפְוָן לְאַבְאָשָׁא
אוֹ לְאוֹטָבָא לְכֹל דִּי יְפָרֵשׁ
אֱנָשָׁא בְּקִיּוּם וִיהֵי מְכַסָּא
מִנֵּיהּ וְהוּא יְדַע וְחָב לַחֲדָא
מֵאִלֵּין׃ ה וִיהֵי אֲרֵי יְחוּב
לַחֲדָא מֵאִלֵּין וִיוַדֵּי דְּחָב
עֲלַהּ׃ ו וְיַיְתֵי יָת חוֹבְתֵיהּ
לִקְדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב
נוּקְבָּא מִן עָנָא אִימַרְתָּא
אוֹ צְפִירַת עִזֵּי לְחַטָּאתָא
וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
מֵחוֹבְתֵיהּ׃ ז וְאִם לָא תִמְטֵי
יְדֵיהּ כְּמִסַּת אִימְרָא וְיַיְתֵי
יָת חוֹבְתֵיהּ דְּחָב תַּרְתֵּין
שַׁפְנִינִין אוֹ תְּרֵין בְּנֵי יוֹנָה

אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהֹוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
ה א וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה
קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ
יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃
ב אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר
טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ
בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת
שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא
טָמֵא וְאָשֵׁם׃ ג אוֹ כִי יִגַּע
בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ
אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ
וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם׃ ד אוֹ נֶפֶשׁ כִּי
תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע
אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא
הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ
וְהוּא־יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה׃
ה וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה
וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ׃
ו וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהֹוָה עַל
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־
הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים
לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
מֵחַטָּאתוֹ׃ ז וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ
דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר
חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי בְנֵי־

בריש שיר השירים : אשי ט׳ כתיב יו״ד נמסר בסדר צו : לוא ל״ת מ״ל בקי׳ וסי׳ כי לוא אוכל לקום . אם לוא יגיד . אל בני כי לוא טובה השמועה. ולוא נכרית מהבהמה . כי לוא חטא לך דשמואל . לא תשמע ולוא תאבה . כי לוא יתנבא עלי טוב תגיין דמלכים . כי לוא יעשה עבדך . לוא אדני המלך כי . מעט מזער לוא כביר . לוא כי אהבתי זרים . לוא נבא עוד אליך : וימנעו רביבים ומלקוש . לוא אפיל פני בכם . קדמא דפסוק . לוא לזרות ולא להבר . העל אלה לוא אפקד . קדמא דפסוק . עלו בשרותיה . וקדמא ובתרא דכחשו בה׳ . ורעב לוא נראה . שוט שוטף כי יעבר לוא יבואנו . ולוא אמרו בלבבם . זה הגוי אשר לוא . קדמא דפסוק . הוסרי ירושלם פן . הקשבתי ואשמע לוא כן . עבר קציר כלה קיץ . ולוא יפיק . ואזרם במזרה . אם לוא הפגעתי בך . וינאפו . ואם לוא השחוק היה . אם לוא יסחבום קדמא . ולוא תבא דמעתך . לוא אליכם כל עוברי . סדם אחותך . וא׳ נדרשתי ללוא שאלוני : או בנבלת בהמה טמאה י״א בטעמ׳ לאחור פי׳ בטעמא פשטא ולפניו יתיב וסי׳ או בנבלת בהמה טמאה. אחרי הכתו את סיחון . והיה כל מעבר מטה . איש ישב על כסא יוד . איש יושב בתוך העם . איש אחרי שרירות לבו הרע . שקר הנביאים נבאים בשמי . די מלכות תחות כל שמיא . די כל מלך רב ושליט . די מרת עבר נהרא . על כל חרד בדבר אלהינו : להרע ו׳ פתחין וסי׳ ולא נתנו אלהים להרע עמדי . או נפש כי תשבע לבטא . חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו . אנכי מתל

בעל הטורים

אם לוא יגיד ונשא עונו . אם לוא מלא וא״ו קרי ביה אם לו יגיד כלומר פי׳ שהגיד לו כבר שוב אינו חוזר ומגיד :

תולדות אהרן

תולדות אהרן וכפר עליו . סנהדרין ד זבחים ד ז לח : ונפש כי . סוטה לג שבועות לד לה לו זבחים מח כריתות ט : והוא עד . סנהדרין ל לז שבועות לג לד ערכין יח יח : אם לא יגיד . יומא עד ב״ק נו סנהדרין ל לז שבועות לב מנחות ד ערכין יח : ונשא עונו . הוריות ח : בכל דבר . שבועות יח : חיה טמאה . שבועות ז : או בנבלת . שבועות יד יח : ונעלם. שבועות ד ה כריתות יט נדה כח : או כי יגע . שבועות ז : לכל טמאתו . שבועות ז נדה נה : ונעלם ממנו . שבועות ד ה כריתות יט : או נפש כי . מלאה לה שבועות כ כו (נדרים לו) : להרע או . נדרים יז סב ב״ק לא שבועות כה כו כח : לכל אשר . שבועות כ כו לב : ונעלם. שם כו לא : והיה כי . שם לג לד : והתודה . כריתות יב : מחטאתו . שם כו : ואם לא תגיע . הוריות ט :

רמבן

ה (א) והוא עד או ראה או ידע . אינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראיה ובלא ידיעה אבל יאמר אם שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא עד בין בראיה בין בידיעה אם לא יגיד יש עליו עון והנה לא יתחייב בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה ממנו המשביע בדינו . ולכך פירשו רבותינו כי יש עדות שתועיל בראיה בלא ידיעה ויש שתועיל בידיעה בלא ראיה כיצד מנה הלויתי לך בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו דברים מעולם יבואו ויעידו זו היא ראיה בלא ידיעה מנה הודית לי בפני פלוני ופלוני יבואו ויעידו זו היא ידיעה בלא ראיה ועל דרך הפשט אין צריך לראיה בלא ידיעה אבל או ראה שהוא ראה ההלואה או המקח לגמרי או ידע ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני עדים ולא ראה המעשה ולא אמר כאן ונעלם ממנו כי הוא חייב במזיד או בשגגת השבועה עם זדון העדות אבל אם היה שכוח בעדות בשעת שבועה אין עליו כלום :

(ב) ונעלם ממנו והוא טמא עד והיה כי יאשם וכו׳ והתודה . שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכילת קדשים או בביאת מקדש לשון רש״י . ואין הכונה שיהיו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי בכל הקרבנות למעלה נאמר כן אבל הפרשה הזו תקצר בדבר המובן כי מפני שאין בנגיעת נבלה ושרץ חטא ולא הוזהרו ממנה אפילו הכהנים אי אפשר שיחייב הכתוב בנגיעתם קרבן אבל אמר כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא קרבן וידוע כאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש ואין בהעלמת השבועה חטא זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטו של מקראות בפרשה זו ולרבותינו בה עוד מדרשים לחזק הענין הזה : (ה) והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו עד ואם לא וכו׳ . אין הסדר כן אבל הוא מביא החטאת וסומך עליה והתודה כמנין שנאמר להלן וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו

אבן עזרא

רב יצחק כי טעם אחד עולה בעבור שלא תגיע ידו אולי עלה על רוחו מחשבת והקרוב אלי שהאחד כנגד האמורים והשני חטאת כמשפט: (יא) עשירית האיפה. מאכל לאיש אחד ביום אחד: (טו) תמעל מעל. דבר שנתכסה עליו מגזרת מעיל והטעם כי חטאת הוא בקדשי השם יביא איל שהוא שוה כסף שקלים ומעוט רבים שנים. וישלם אשר חטא מן הקדש עם תוספת

רשי

באשם: (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה (זבחים ז) חטאת קודמת לעולה למה"ד לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו: ולא יבדיל. אינו מולק אלא סימן א': עורף. הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר. מול עורף. מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר: (ט) והזה מדם החטאת. בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח: חטאת היא. לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: (י) כמשפט. כדת האמורה בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה: (יא) כי חטאת היא. אין בדין שיהא קרבנו מהודר: (יב) חטאת היא. נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: (יג) על חטאתו אשר חטא. כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו דקדקו רבותינו (כריתות כ') מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא ממקצתן שתי תורים לכך נאמר מחטאתו כלו' ממקצתן הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נא' כאן על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות. ומה ת"ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות (ת"כ): והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין זהו לפי פשוטו. (ת"כ) ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהא לו כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל: (טו) כי תמעול מעל. (מנחו' פ"ז ת"כ) אין מעילה בכ"מ אלא שינוי וכן הוא אומר (ד"ה א ה) וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה) ומעלה בו מעל: וחטאה בשגגה מקדשי ה'. שנהנה מן ההקדש ואיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא

תורה

יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה: ח וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל: ט וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הוּא: י וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: שביעי יא וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִוא: יב וֶהֱבִיאָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן ׀ מִמֶּנָּה מְלוֹא קֻמְצוֹ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה חַטָּאת הִוא: יג וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה: ס יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: טו נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְהוָה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה

ג' מ"ל · ג' וקדמא לא יבדיל · כתיב ה"א · ד' ול' אח' הסבי · סולתין כ"ב במ"ב ב' הס' · ב' בטעין · ב' מ"ל · ט' כתיב ו' · ג' נחר · ג' ר"פ בטעם

תרגום אונקלוס

לְקֳדָם יְיָ חַד לְחַטָּאתָא וְחַד לַעֲלָתָא: ח וְיַיְתֵי יָתְהוֹן לְוָת כַּהֲנָא וִיקָרֵב יָת דִּלְחַטָּאתָא קַדְמֵיתָא וְיִמְלוֹק יָת רֵישֵׁיהּ מִקֳּבֵיל קְדָלֵיהּ וְלָא יַפְרֵישׁ: ט וְיַדֵּי מִדְּמָא דְחַטָּאתָא עַל כּוֹתֶל מַדְבְּחָא וּדְיִשְׁתְּאַר בִּדְמָא יִתְמְצֵי לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא חַטָּאתָא הוּא: י וְיָת תִּנְיָנָא יַעֲבֵיד עֲלָתָא כִּדְחָזֵי וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא מֵחוֹבְתֵיהּ דְּחָב וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ: יא וְאִם לָא תַדְבֵּיק יְדֵיהּ לְתַרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ לִתְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְיַיְתֵי יָת קוּרְבָּנֵיהּ דְּחָב חַד מִן עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין סוּלְתָּא לְחַטָּאתָא לָא יְשַׁוֵּי עֲלַהּ מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלַהּ לְבוֹנְתָא אֲרֵי חַטָּאתָא הִיא: יב וְיַיְתִינַהּ לְוָת כַּהֲנָא וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִנַּהּ מְלֵי קוּמְצֵיהּ יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּיק לְמַדְבְּחָא עַל קוּרְבָּנַיָּא דַייָ חַטָּאתָא הִיא: יג וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב מֵחֲדָא מֵאִלֵּין וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ וּתְהֵי לְכַהֲנָא כְּמִנְחָתָא: יד וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: טו אֱנָשׁ אֲרֵי יְשַׁקַּר שְׁקַר וְיֵחוֹב בְּשָׁלוּ מִקּוּדְשַׁיָּא דַייָ וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵיהּ קֳדָם יְיָ

מסורה

להרע. נשבע להרע ולא ימיר. כאשר זממתי: ראשונה ג' מ"ל וסימן והקריב את אשר לחטאת ראשונה. ושלמתי ראשונה משנת עונם. ויד השרים והסגנים היתה במעל. אנ"ך: ומלק ב' וסי' את ראשו והקטיר. ממול ערפו ולא יבדיל: חטאת הוא ד' נמסר בסדר ואתה תצוה: האפה ב' חס' וסימן ואם לא תשיג. זה קרבן אהרן: ולא יתן ג' נמסר בסדר בא: והביאה ב' מפיק ה"א וסי' והביאה אל הכהן וקמץ הכהן. אל בני אהרן: מלוא ב' מ"ל וסי' מלוא קמצו דואם לא תשיג ידו מלוא הספל מים. וא' מלו הקנה חסר א' ושארא מלא כתיב: נפש ג' ר"פ ובטעם וסי' נפש כי תמעל מעל. נפש כי תחטא ומעלה מעל. נפש אשר תגע בו:

תולדות אהרן

תולדות אהרן והקריב את. פסחים נט הוריות יג זבחים ל: ומלק. זבחים כח חולין יט: והזה מדם. זבחים סד: והנשאר. שם ל נג סד מעילה ח: ואת השני. פסחים כט הוריות יג זבחים ל חולין כא כב: וכפר. כריתות כו: מחטאתו. מנחות קא כריתות כז: ואם לא. הוריות ט: לא ישים. סוטה טו זבחים סג מנחות ד כג נט ס קא: וכפר עליו. הוריות ט מנחות קא כריתות כז: והיתה לכהן. מנחות עג (סוטה יט): נפש כי. תמורה ג לג כריתות יח מעילה טו יח יט: ותטאה. פסחים לג זבחים מח:

רמבן

עליו את כל עונות בני ישראל אבל לא אמר כאן וסמך ידו בעבור שפירש בכל החטאות למעלה שהם טעונים סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות ועל דרך הפשט יראה שאמר בכאן והתודה בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן על זדונה וכן בשבועת הפקדון הזכיר והתודו את חטאתם אשר עשו אבל בחטאת השגגה לא יזכיר וידוי אבל על דעת רבותינו והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרים בפרשה אף טומאת מקדש וקדשיו ושבועת ביטוי שהן בשוגג ושאר כל חטאות למדנו מכאן אם הזכיר הוידוי בכאן מפני ששבועת העדות ושבועת ביטוי אין בזדונן כרת הצריכו וידוי וכ"ש למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבותינו אמרו כי והתודה את אשר חטא עליה כלל לכל חטאות שטעונה וידוי והכתוב בפרשת נשא ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו לרבות כל האשמות כך מפורש בספרי ושם דרשו ואשמה הנפש ההיא והתודו עון אב לכל המתים שיטענו וידוי:

(יא) **ואם** לא תגיע ידו די שה. הקל הכתוב על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות ואמר ר"א כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמה ויפה פירש:

(טו) **והביא** את אשמו לה' עד סוף כל הפרשה. נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה' האמור למעלה בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה' כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמר כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחד אשם וכולן יבאו על חטא ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהיה מפני

אבן עזרא

תוספת חמישתו: זה הוא אשם בשגגה בתחלה ואחר כך ידע : (יז) ואם נפש כי תחטא . ועשה אחת ממצות לא תעשה ולא ידע אם הוא אסור יביא איל ודעת רבים שזה אשם תלוי לא ידע אם עשה אם לא עשה והחטאת שבתחלה לא ידע ואחר כן ידע והנה החטאת שלא ידע שהוא אסור עד שהודע והאשם ידע שהוא אסור ושכח ואחר כן נזכר או אשם תלוי : (יט) אשם אשם לה׳. הוא פירושו אשם הוא : (כ) ומעלה מעל בה׳. שעבר על מצות לא תעשה מדבר שהוא בינו ובין אדם : (כא) או בתשומת יד . שותפות ששם ידו עמו : בגזל . בחזקה כמו ויגזול את החנית : עשק . בסתר . ועמיתו רעהו . ויתכן שהוא בעומתו . וה״א בהנה נוסף : (כב) ונשבע על שקר . פירושו או נשבע על ממון שיבקש אדם ממנו

ויקרא ה

אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף־שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃ טז וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ פ

יז וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ יח וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃ יט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה׃ פ

כ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כא נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ׃ כב אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֶשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־

אונקלוס

דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפוּרְסָנֵיהּ כְּסַף סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לַאֲשָׁמָא׃ טז וְיָת דְּחָב מִן קוּדְשָׁא יְשַׁלֵּם וְיָת חוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן יָתֵיהּ לְכַהֲנָא וְכַהֲנָא יְכַפַּר עֲלוֹהִי בְּדִכְרָא דַּאֲשָׁמָא וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ יז וְאִם אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוֹב וְיַעֲבֵיד חָד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְלָא יְדַע וְחָב וִיקַבֵּיל חוֹבֵיהּ׃ יח וְיַיְתֵי דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפוּרְסָנֵיהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל שָׁלוּתֵיהּ דְּאִשְׁתְּלֵי וְהוּא לָא יְדַע וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃ יט אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתֵיהּ דְּהוּא חָב אֲשָׁמָא יְקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃ כ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כא אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוֹב וִישַׁקַּר שְׁקַר קֳדָם יְיָ וִיכַדֵּיב בְּחַבְרֵיהּ בְּפִקְדוֹנָא אוֹ בְשׁוּתָּפוּת יְדָא אוֹ בִגְזֵלָא אוֹ עֲשַׁק יָת חַבְרֵיהּ׃ כב אוֹ אַשְׁכַּח אֲבֵידְתָא וְכַדֵּיב בַּהּ וְאִשְׁתְּבַע עַל שִׁקְרָא עַל חֲדָא מִכֹּל

ג׳ חסר י׳ תניין . ג׳ מ״ל בל׳ אוסופי . ית״א . ו״ו . ח׳ בטעם מאריכין בכפ׳ . ב׳ חד מ״ל ב׳ . ג׳ ר״פ בטעם . ג׳ ב׳ מלעיל וא׳ מלרע . י״ח פסוקים על על ומלה ביניהון

חמישתו ג׳ חסר יו״ד תניינא וסימן . ואת אשר חטא מן הקדש . ואם גאל יגאלנה . והתודו את חטאתם. יוסף ג׳ מ״ל בלשון אוסופי וכל שום בר נש דכו׳ נמסר בסדר ויצא : ולא ידע י״א וסי׳ ולא ידע בשכבה. ושל אחריו . ולא ידע יעקב . ולא ידע אתו מאומה . ולא ידע ואשם . ולא ידע איש את קברתו . עד יפלח חץ כבדו. ותלהטהו מסביב ולא ידע קמא . ולא ידע כי רפאים שם . ולא ידע בפש מאד . גם שמש לא ראה : ונשא י״ז נמסר בס׳ אחרי : האפה ב׳ חסר וסי׳ ואם לא תשיג.זה קרבן אהרן : ולא יתן ג׳ נמסר בסדר בא : והביאה ב׳ מפיק ה״א וסימן והביאה אל הכהן. אל בני אהרן : מלוא ב׳ מלא וסי׳ מלוא קמצו דואם לא תשיג ידו . מלוא הכפל כים . ואחר מלו הקנה חסר א׳ ושארא מלא כתיב : נפש ג׳ ר״פ ובטעם וסי׳ נפש כי תמעל מעל . נפש כי תחטא: אשם ב׳ חד מ״ל וסי׳ אשם.

רש״י

(ויקרא כב) ולא ישאו עליו חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל תלמוד לומר תמעול מעל ריבה : קדשי ה׳. המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים : איל. לשון קשה כמו (מלכים ב כד) ואת אילי הארץ אף כאן קשה בן שתי שנים : בערכך . כסף שקלים . שיהא שוה שתי סלעים : (טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם . קרן וחומש להקדש (כריתות כו) : (יז יח) ולא ידע ואשם . והביא . הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור ששתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת : ולא ידע ואשם ונשא עונו . רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענוש את מי שידע. ר׳ יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטווה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה אם מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביו׳ הכפורים עאכ״ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות . רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים וגו׳ אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב ג׳ אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ״ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. ראב״ע אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו׳ קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב״ה קובע לו ברכה : (יח) בערכך לאשם . בערך האמור למעלה : אשר שגג והוא לא ידע . הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג : (יט) אשם הוא אשם אשם . הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו פתח שהוא לשון פעל וא״ת מקרא שלא לצורך הוא כבר נדרש הוא בת״כ : אשם הוא . להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת״ל הוא : (כא) נפש כי תחטא . אמר רבי עקיבא מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה׳ לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם : בתשומת יד . ששם בידו ממון להתעסק או במלוה : או בגזל . שגזל מידו כלום : או עשק . הוא שכר שכיר : (כב) וכחש בה . שכפר על

תולדות אהרן

איל תמים . כריתות י כב : את אשר . מציעא נה הוריות י כריתות כו : באיל . זבחים מט : ואשם נפש . כריתות יט כב : מכל מצות . הוריות ח זבחים מח כריתות יז כה : ולא ידע . נזיר כג קדושין פא הוריות ח כריתות יט : בערכך . זבחים מח : על שגגתו . כריתות יח : וכפר עליו . הוריות ז ח : והוא לא . כריתות כד : אשם הוא . שקלים ט זבחים יב קג תמורה יז יח : נפש כי תחטא . סוטה לג שבועות לד לה כריתות ט : מעל . כתובות מב קדושין נב ב״ק יב יג בתרא קכג זבחים קיד בכורות נג תמורה ח : וכחש בעמיתו . כתובות מב קיז מציעא נח נט שבועות לב לז : בפקדון . ב״ק קג מציעא מח : או מצא . כתובות מב ב״ק קג קה :

בעל הטורים כפ׳ וכחש בעמיתו . סו״ל וכחש בין כפי בין בעמיתו שמכחש בדבר שאינו יודע בו אלא הקב״ה ותבינו :

ספורנו

לכהנים כי אכילת הכהנים מועיל בהם לכפרת החוטאים : **ה** (יז) ואשם ונשא עונו . כבר קבלו ז״ל (יומא פרק י״ה) שזה מדבר באשם תלוי שאינו יודע אם חטא אם לאו ועל זה אמר ונשא עונו כפי הראוי לו אם חטא בשוגג או לא נכשל בחטא אבל היה עונו שלא נזהר עד שנכשל בספקו כפי עונו ישא העונש : (יט) אשם הוא . אע״פ שלפעמים יובא זה הקרבן והוא לא נכשל באותו החטא לא יחשב החושב שמכניס בזה חולין לעזרה כי אמנם הוא קרבן אשם עכ״פ אף על פי שלא נכשל באותו החטא בפועל

רמב״ן

מפני חומר החטא כי הנה המצורע מביא שני קרבנות שם האחד חטאת והשני אשם . והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר העונש יתחייב להיות שמם נאבד בו מלשון האשימם אלהים ויאשמו נאות מדבר וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה . וכן אשמים נענשים . וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך מלשון אל השערה ולא יחטיא . והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה בעבור שהם באים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל אשם מעילות אע״פ שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה׳ יקרא הקרבן אשם כי החטא הגדול יתחייב להיותו אשם בו כאשר יקרא מעילה . וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת . והנה הוא כבר שמם בה ויקרא קרבנו הראשון אשם שיגין עליו מן השממה אשר הוא שמם בה . והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו . וטעם אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא ידע

יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֵנָּה׃
כג וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב
אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־
הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־
הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־
הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא׃ מפטיר כד אוֹ
מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר
וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשִׁתָיו
יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ
בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ׃ כה וְאֶת־אֲשָׁמוֹ
יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן
בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן׃
כו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ פ פ פ

קי"א רעואל סימן . ציוה סימן

ב׳ קמץ . ב׳ בתרי לישני . ט"ו . ג׳ וחסר ב׳ . קדמא על אחת מכל אשר יעשה האדם תניין על אחת מכל אשר יעשה לאשמה:

דְיַעֲבֵיד אֱנָשָׁא לְמֵיחַב בְּהֵין׃
כג וִיהֵי אֲרֵי יֶחֱטֵי וְיֵחוֹב
וְיָתֵיב יָת גְּזֵלָא דִגְזַל אוֹ יָת
עוֹשְׁקָא דַעֲשַׁק אוֹ יָת
פּוּקְדָנָא דְאִתְפְּקֵיד לְוָתֵיהּ
אוֹ יָת אֲבֵדְתָא דְאַשְׁכַּח׃
כד אוֹ מִכּוֹלָא דְאִשְׁתְּבַע
עֲלוֹהִי לְשִׁיקְרָא וִישַׁלֵּם
יָתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְחוּמְשֵׁיהּ
יוֹסֵף עֲלוֹהִי לִדְהוּא דִילֵיהּ
יִתְּנִנֵּיהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵיהּ׃
כה וְיָת אֲשָׁמֵיהּ יַיְתֵי קֳדָם
יְיָ דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא
בְּפוּרְסָנֵיהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת
כַּהֲנָא׃ כו וִיכַפַּר עֲלוֹהִי
כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתְּבֵיק
לֵיהּ עַל חֲדָא מִכֹּל דְיַעֲבֵיד
לְמֵיחַב בַּהּ׃
פ פ פ

רשי

על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת ממון: (כג) כי יחטא ואשם. (שבועות כד) כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי יחטא ואשם: (כד) בראשו. הוא הקרן ראש הממון: וחמשתיו. רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בה ונשבע והוד׳ חוזר ומביא חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע בו בפחות מפרוטה: לאשר הוא לו. (ב"ק קג) למי שהממון שלו:

אבן עזרא

ממנו והעד או מכל אשר ישבע עליו לשקר: (כג) בראשו. בעצמו או מה שהוא שוה: וחמשתיו. מיעוט רבים שנים והנה הם שני חמישיות ועוד אפרשנו: ביום אשמתו. טעמו ביום שובו מאשמתו יביא איל: (כח) בערכך. כראשון והוסיף חומשים בעבור שזה האשם הוא כזדון ודברי יחיד הם שגם זה האשם תלוי: לאשמה בה. שם מהבנין הקל תחת שם הפועל:

בעל הטורים

לאשר ב׳ במסרה. לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו ואידך לאשר עמל בו יתננו חלקו והיינו כדתנן הגוזל את חבירו ונשבע לו אפי׳ שוה פרוטה יוליכנו אחריו אפי׳ למדי:

ויאשמו אשום בתרא מ"ל. בראשו. ט"ו וסימן ושלם אתו בראשו דין. בראשו נגעו. והשיב את אשמו. דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. וכובע ישועה בראשו. ישם ויניד בראשו. ובריתי אשר הפר דיחזקאל. ותבוא חרב ותקחהו ואתה תשמע השמים דמלכים קדמא וחברו דד"ה. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו יהיה דיחזקאל. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר. יתננו ב׳ וסימן ביום אשמתו. ולארם שלא עמל:

תולדות אהרן

וכיס כי. מציעא מה: והשיב את: ב"ק סו סז לד נה קד קיב מכות יו חולין קמא תמורה ו: או מכל. מציעא מח: בראשו. ב"ק סה: וחמשתיו. שם קח מנחות עו: לאשר הוא. ב"ק קג מציעא מג: ואת אשמו. ב"ק סה ערכין ד: בערכך. וכתים מם כריתות כב:

רמבן

נודע שחטא מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאי והצריכו איל בכסף שקלים ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו והיה שמם בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה׳ יאמר כי הקרבן הזה ואעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה׳ היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יעניש. וכן מה שאמר למעלה והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת העדות יזכיר בו אשם והוא חטאת. ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם השעירים והפרים יקראו גם כן חטאת בעבור שהם לחטאת:

ספורנו

שנפל בו הספק והטעם הוא כי אשום אשם לה׳ כאלו מהר בדבר עד שנפל בספק: (כג) והשיב את הגזלה. ואת אשמו יביא. שאין הקרבן מכפר אלא אם כן פיים את הניזק קודם הבאת הקרבן כאמרם ז"ל (שם) הביא את אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא:

פרשת

כלי יקר

ויקרא

ויקרא אל משה וגו׳. אל"ף של ויקרא קטנה כאלו נאמר ויקר וטעמו של דבר להשוות נבואת משה אל נבואת בלעם שנאמר בו לשון ויקר כמ"ש ולא קם בישראל כמשה עוד אבל באומות קם ומנו בלעם ואין הפי׳ שיהיה בעולם שוה למשה בנבואה חלילה אלא כך פי׳ שמשה השיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג עפ"י הכנתו כמ"ש אשר ידעו ה׳ אשר ידע את ה׳ לא נאמר אלא לומר לך שהוא מצד הכנתו לא ידע את ה׳ על זה האופן כ"א ה׳ ידעו ונתן לו תוספת שפע בישראל ר"ל בזכות ישראל וכל שאר נביאי ישראל כל אחד לא השיג יותר מכדי הכנתו אבל באומות העולם קם אחר לכבודן של ישראל שהשיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג על פי הכנתו. והנה מהידוע שכל מה שהנביא משיג את הראוי לו על פי הכנתו אותה נבואה דבוקה בו בעצם והעצמות קמין דבק לא יפרד ממנו אבל כל מה שמשיג יותר מכדי הכנתו זהו אצלו במקרה ולא בעצם ורק מתת אלהים היא ע"כ נאמר לשון ויקר במשה ובבלעם להורות שהיו שוים בזה במה שהיתה בשניהם השגת מקרית נוסף על הראוי להם מצד עצמותם. ובזה מיושב מה שפירש"י ויקר לשון ארעי ולשון טומאה והיה די באחד מהם ליתן הבדל בין ויקר לויקרא. אלא לפי שרש"י סובר גם כן שנבואת משה היתה במקרה ולא בעצם מצד הכנתו ולפי זה קשה לו למה לא נכתב ויקר בלא אל"ף כלל. ע"כ בא כמתרץ ולומר לפי שלשון ויקר משמע לשון ארעי דהיינו המקרה ומשמע גם לשון טומאה וזה אינו שייך כלל כלפי משה חלילה לכך נכתבה האל"ף אצל משה להוציאו מן לשון מקרה של טומאה ומ"מ נכתבה האל"ף זעירא לקרות ויקר להורות שגם נבואת משה היתה ארעי ובמקרה מצד היותה נוסף על הכנתו כאמור ואיפכא ליכא למימר כלל. ויכול להיות שזהו דעת המדרש כדמסיק בילקוט בפסוק זה וז"ל יכול לצורך עצמו דבר ה׳ עם משה ת"ל לאמר לצורך ישראל דבר עמו ולא לצורך עצמו. ומדרש זה מחוסר ביאור כי איך יעלה על הדעת לומר שדבור של כל המצות יהיה לצורך משה בלבד וכי הוא בלבד שמיצ אנכי ולא יהיה לך. אלא ודאי שבמעלות הנבואה הוא מדבר שזכה משה לויקר והיינו לנבואה מקרית שנתוספה לו יתר מכדי הכנתו שדבר ה׳ אתו פנים אל פנים בזכות ישראל ולא בעבור עצמותו וז"ש לצורך ישראל דבר עמו לצרכם זכה לתוספה זו ולא לצורך עצמותו כמ"ש ולא קם נביא עוד בישראל בי"ת משמשת לשון בעבור ולפיכך כשהטאו ישראל נאמר למשה לך רד מגדולתך והיינו מתוספת שפע זה שניתן לו בעבור ישראל ואחר המחילה הוצרך לפרש שחזר משה לקדמותו שנאמר ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים ופי׳ זה דבר יקר. ובילקוט מסיק למה מתחילין התינוקות ללמוד מן פרשת קרבנות מה הקרבנות טהורים אף התינוקות כן. וזה מבואר על דרך שמסיק בילקוט פרשת פנחס כבשים בני שנה שמכבשים עונות האדם ועושין אותו כתינוק בן שנה. בעבור זה האל"ף קטנה רמז שהקטנים יתחילו כאן ולימוד זה הוא בראש כאל"ף ראש לאותיות. ד"א אל"ף לשון לימוד כמו ואאלפך חכמה רמז שאין הלימוד מתקיים כ"א במי שמקטין את עצמו. וכן רמז שמשה זכה לקריאה זו לפי שהקטין את עצמו וברח מן השררה ואמר לא איש דברים אנכי כדמסיק בילקוט:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳. התחיל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים תקריבו קרבנכם ומה שפירש"י מלמד שב׳ מתנדבים עולה בשותפות אינו מספיק ליישב המקרא לחברו מראשו לסופו כי לא ידענו היכן הפסיק הענין ול"ל שרצה להזהיר כל מקריבי קרבן לה׳ שלא יכשלו בשני דברים אשר בהם נכשלו קין והבל שהיו ראשונים בהקרבת קרבן. כי קין נכשל במה שהביא מן הפחות והגרוע והוא זרע פשתן והחטאים בנפשותם צריכין להביא נפש הבהמה תמורת נפשם ובדוחק התיר הקב"ה לעני להביא מנחה שאין בה נפש ומעלה עליו כאלו הקריב נפשו כמו שפירש"י על פסוק ונפש כי תקריב מנחה. והבל אף על פי שהביא מבכורות צאנו מ"מ לא טוב עשה שלא נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא מדרך למצוה זו מעצמו עד אחר שראה שהקריב קין קרבן אז נתקנא בו והבל הביא גם הוא להשוות עצמו אליו כמבואר למעלה פרשת בראשית. ע"כ אמר אדם כי יקריב מכם לשון יחיד לומר לך שהמקריב יהיה כאדם הראשון בקרבנו שהיה יחידי בעולם וכשם שמזה הצד היה ניצול מן הגזל שהיה יחידי והיה הכל שלו כך מזה הצד היה ניצול מן הדבר שנכשל בו הבל כי מצד שהיה יחידי בעולם ודאי נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא מצד שראה אחרים עושין ועל זה אמר אדם כשיהיה כאדה"ר כי יקריב מכם שתהיה ההקרבה מכם ולא מזולתכם כי מכם ובכם יצא ההתעררות אל שמקריב.

זהו קרבן לה' כי ודאי אין כוונתו כי אם לשם ה'. לאפוקי מי שאינו נתעורר מעצמו זהו אינו מכם ואינו קרבן לה'. אינו מכם שהרי ההתעוררות באה לו מאחרים ולא מכם ממקריב הקרבן עצמו. ואינו קרבן לה' כי כל מה שהוא קנאת איש מרעהו אינו עושה כי אם להתהדר עצמו בפני הבריות ונמצא שאינו קרבן לשם ה' כי אם לשם הבריות. וז"ש שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' לו במצחו לכך נזדמן לו שור בעל קרן אחת כי היה דומה אל האדם שהיה קרן אחד ר"ל שהיה יחידי בעולם ולא גזל משום אדם ולא נתעורר משום אדם כ"א מעצמו דהיינו מכם ע"כ עלה קרבנו לרצון נמצא שקרבן לה' הפסיק הענין. ואח"כ אמר מן הבהמה וגו' להוציא זרע פשתן אלא יעשה כהבל שהביא מבכורות צאנו. ומה שאמר תקריבו קרבנכם היינו מחלביהן החלק המובחר שאדם בוחר לעצמו הנקרא קרבנכם אותו תקריב לגבוה ונקט קרבנכם לשון רבים כפירש"י לומר שב' מקריבין בהמה. וי"א אדם כי יקריב מכם מגופו ממש ע"י צומות ורוח נשברה זהו קרבן לה' וחלק גבוה לבד. אמנם מה שאתם מקריבים מן הבהמה מן הבקר זהו קרבנכם כי אתם האוכלים מזבחי שלמיכם הכהנים והבעלים לכך נקט קרבנכם לשון רבים כי אינו חלק אלוה לבד:

אדם כי יקריב. פירש"י בקרבנות נדבה דבר הענין אדם למה נאמר מה אדם לא הקריב מן הגזל כו' עשה רש"י תחלה פירוש על כי יקריב ואחר כך על מלת אדם לפי שמתחלה לא קשה אדם למה נאמר שהרי יש לומר שבא למעט העו"ג שאין מקבלין מהם קרבן חובה. אבל עכשיו שנאמר כי יקריב המורה על שבקרבן נדבה הוא מדבר ואמרו רבותינו ז"ל איש איש לרבות העו"ג שנודרים נדרים ונדבות כישראל א"כ אדם למה נאמר אלא מה אדם לא הקריב מן הגזל ולשון מן הגזל צריך פירוש כי הל"ל לא הקריב דבר גזול ונראה שדעת רש"י הוא לפי שאין דרך העולם שילך ויגזול בהמה ויקריב אותה לגבוה כי אטו בשופטני עסקינן ומי פתי יסור לעשות עבירה כדי שיעשה בה מצוה שאין לו הנאה מן העבירה. אמנם זהו בנמצא שיגזול האדם ממון הרבה או יעשק עול בהרבה ממון וילך ויתן קצת מן אותו ממון הגזול לצדקה או לקרבן במזימות זו אשר חשב שבזה יהיה לו כופר על המותר שבידו וזהו לשון מן הגזל ולא כולו כדרך שדרשו מן הבהמה ולא כולה. ומצינו שפרשה זו תחלתה ואמצעיתה וסופה אזהרה על הגזל תחלתה אדם כי יקריב אמצעיתה והסיר את מראתו בנוצתה לפי שהעוף ניזון מן הגזל וסופה שנאמר והשיב את הגזילה לפי שהקרבן והגזל הם שני הפכים כי הקרבן מקרב השכינה והגזל מרחיקה שנאמר משוד עניים וגו' עתה אקום יאמר ה' וגו'. ועוד שהמקריב בהמתו כאלו הקריב נפשו כי ממונו של אדם כנפשו דמי כי בנפשו יביא לחמו וכמ"ש כי נפש הוא חובל וכתיב וקבע את קובעיהם נפש ומקצת נפש ככולו. אבל המקריב בהמה גזולה שלא עמל בה ולא חלה ידו בה איך תהיה תמורה לנפשו:

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן. הנה מקום אתי למצוא דברי חפץ וטעם על כל חלוקי הקרבנות הבאים לכפרה כי כהן משוח וסנהדרין קרבנם פר וקרבן יחיד כשב או עז. ובעולה ויורד הדל מביא שתי תורים ובדלי דלות עשירית האיפה סולת לפי שכל חוטא ורב מרי דומה כאלו היה לו קרנים לנגח בהם או כלפי מעלה או לצדדין כי כל העבירות הם או בין אדם למקום ב"ה או בין אדם לחבירו. ועל ידי העבירות שבין אדם לחבירו נמשל האדם לאיל בעל קרנים מנגח צפונה ונגבה להזיק לחבירו או באורך ימים שבימין או בעושר וכבוד שבשמאל ע"כ הוא מביא איל תמורתו או כשב או עז כמ"ש והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו ר"ל איל זה אחר מן הראשון כי זה האדם קרני ראם קרניו בהם ינגח עמים ומן הדין היה חוטא ראוי לידון במשפט ונתוח וכליל לאישים ובחמלת ה' עליו הוציאו מתוך ההפכה ולוקח איל אחר תמורתו ומטעם זה נאחז האיל בסבך בקרניו דוקא כי כך האדם ראוי להיות נאחז למיתה בשביל קרניו ונפדה משחת על ידי איל זה ברחמי השי"ת ויהיה התמורה איל תחת איל. אמנם החוטא לשמים דומה כאלו היה לו קרן אחת בין עיניו העולה בשווי כלפי מעלה כאלו הוא רוצה לנגח כלפי מעלה כביכול ועל דרך שפירש"י פרשת לך לך על שמאבר. ולכך אמרו רבותינו ז"ל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' לו במצחו מנא להם לרבותינו ז"ל לומר כן אם מפני שנאמר מקרן חסר שמא הקרן היה באחד מן הצדדים ובמצחו מנא לן אלא ודאי לפי שאדם הראשון היה יחידי בעולם ולא חטא לשום בריה בלתי לה' לבדו על כן היה אדם דומה לצורת פר שיש לו קרן אחת במצחו כי משם הוא העולה כלפי מעלה כי כך עשה הוא מעשה בהמה וחשב להיות כאלהים יודעי טוב ורע והיינו נגיחה כלפי מעלה ע"כ הוצרך להביא תמורתו פר בעל קרן א' ונזדמן לו כך לפי שעה כדי שתהיה התמורה דומה מכל צד אל צורת החוטא ורב מרי. ואולי שמטעם זה נזדמן לו פר שקרנותיו קודמים לפרסותיו כי הפרסות סמוכות לארץ ודרך הבהמה להזיק גם ברגל ולקלקל האדמה כך אדם גרם בחטאו קלקול האדמה שנאמר ארורה האדמה בעבורך אמנם קלקול האדמה נמשך מן חטא הקרן שקדם לו ע"כ נזדמן לו פר שקרנו קדם לפרסותיו ולהורות נתן בלבו שכל הדימין הללו היו ראוין אל החוטא ועל ידי זה יבא האדם לידי רוח נשברה כי זהו התכלית הנרצה מן זבחי אלהים וכמ"ש הנה שמוע מזבח טוב שפירשו המפרשים שעיקר הטוב הנמשך מן הזבח הוא שמוע בקול ה' כי לא צוה ה' על דברי עולה וזבח בעצם וראשונה כ"א בעבור הנמשך מהם והוא לשמוע בקול ה'. ועל זה נאמר אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן אל תרימו למרום קרנכם מתחלה קרן ואח"כ קרנכם שנים במשמע לפי שמתחלה מזהירם על החטא החמור ביותר המרים קרן אחד כלפי מעלה למרוד בהקב"ה ואח"כ מזהירם שלא יחטאו איש לחבירו בב' קרנים הפונים לימין ולשמאל לכך אמר תרימו למרום כפל ושניהם לשון הרמה כי כך דרך הבהמה להרים קצת קרניה בשעת נגיחה ואף על פי שלדורות בא השווי שאפילו על החטא שבין אדם למקום הביא בהמה בעלת ב' קרנים היינו אחר מ"ת שנעשו כל ישראל ערבים זה בעד זה והחוטא לשמים גורם הפחתת זולתו כמו עכן שחטא לבדו וגרם נפילה לכל ישראל ויותר שייכה נגיחה בבריות ועושה בהם רושם ממה שיעשה כלפי מעלה כי אם רבו פשעיו מה יעשה לו יתברך אבל אדם הראשון שהיה יחידי ואדם אחר אין לקבל ממנו חק על כן הוצרך להביא בעלת קרן אחת אף על פי שאין נגיחה שייכה כלפי מעלה. ולפי שכל הגדול מחבירו ביותר נגיחתו עושה רושם וקשה למצוא תרופה למכתו כי רבה היא ע"כ באו חילוקים אלו במקריבי קרבן כי הכהן המשיח והסנהדרין נגיחתם עושה רושם גדול הן באמונות אלהיות הן בזולתם ע"כ קרבנם פר שנגיחתו גדולה ומסוכנת יותר מן נגיחת כשב או עז אבל שאר יחיד אין נגיחתו כל כך גדולה על כן קרבנו כשב או עז או איל ודוקא בשעיר אשר יענה עזות וסומך על כי כביר מצאה ידו וכי רב חילו מנגח צפונה ונגבה לא ישוב מפני כל. אבל העני כי אזלת יד כחו ע"כ אין נגיחתו כל כך גדולה ודומה לעוף המכה בכנפיו לימין ולשמאל על דרך שמאבר שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה על כן קרבנו תורים ובני יונה כי הוא בעצמו מן הנרדפים כמו התורים ואף על פי כן הוא מכה בזולתו כמ"ש ורדף אתם קול עלה נדף כי העלה עצמו נדף מן הרוח המכה בו ואעפ"כ הוא רודף ומכה בזולתו כמו שיתבאר במקומו ולפי שהכנפים מקום החטא ע"כ נאמר ושסע אותו בכנפיו. ובדלי דלות החשוב כמת כאלו אין בו נפש החיוני ע"כ קרבנו עשירית האיפה סלת מן הצמחים שאין בהם רוח חיוני כלל:

אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו. טעם לדבר שהעולה באה זכר והחטאת נקבה ושלמים בין זכר בין נקבה לפי שהעולה על רוחכם היא באה דהיינו על חטא ההרהור כמו שנאמר והעלה עולות מספר כלם כי אמר אולי חטאו בני וברכו את האלהים בלבבם והחטאת באה על חטא המעשה נמצא שהמהרהר בעבירה ולא יצאה מחשבתו אל הפועל ודאי גבור בארץ יהיה כי כאיש גבורתו לכבוש את יצרו כי לא יצאה המחשבה אל החוץ לעשות זר מעשהו ע"כ קרבנו זכר. אבל החוטא גם במעשה תשש כחו כנקבה כי לא היה יכול לעמוד כנגד יצרו ע"כ קרבנו נקבה כיוצא בו. ולפי שבין כך העולה והחטאת באים על החטא אשר מקורו מן הלב כי לב הותל הטהו והרשעים ברשות לבם אשר מקומו בצד שמאל ע"כ שחיטתן בצפון. אבל השלמים אשר בלי עון ירוצון שחיטתן בכל מקום בעזרה ואין חילוק אצלם בין זכר לנקבה. ועוד שהעולה באה על חטא ההרהור הנאלה בכח השכל שבאדם הנמשל לזכר כי השכל עיקר הבית וגבירו ע"כ קרבנו זכר ועולה כולה לגבוה כנגד רוח בני האדם העולה היא למעלה כך היא העולה על מוקדה כי טבע האש גם כן לעלות למעלה. אבל החטאת באה על חטא המעשה הנעשה ע"י כלי המעשה התלוים בחומר המתפעל כנקבה ע"כ קרבנו נקבה ועיקר החטא תלוי באברים מיוחדים ובראשם החלב והדם ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע כי על ידי רתיחת הדמים כל היום יתאוה תאוה לדברים האסורים כמ"ש כי תאוה נפשך וכתיב כי הדם הוא הנפש. וכן כשישמן ישורון ויצא מחלב עינמו והלבמו סגרו פימו אז הוא מעותד ביותר אל החטא על כן מקריבין מן החטאת החלב והדם והבשר יאכל לכהנים דרך צדקה להאכיל לעניים משרתי אלהינו כי בחסד ואמת יכופר עון. והשלמים עושים שלום בעולם כי מקצתו למזבח ומקצתו לכהנים ומקצתו לבעלים וכולם אוכלים על שלחן אחד וזה מורה על השלום שבין כלם כי אין בו צד חטא הגורם ריב לה' עם עמו. ויש חילוק בין חטאת לעולה כי החטאת אינה באה כ"א על השוגג דהיינו מה שהאדם עושה בלא רצון והעולה מכפר על ההרהור המזידי דהיינו ברצון דרך משל המהרהר באשה ויודע שאסור להרהר בה אך שלבו אנסיה. על כן נאמר יקריב אותו לרצונו לפני ה' שמכפר אפי' על הרצון כאמור ומן יתור אותו יש מפרשים שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב א"ע לפני ה':

וסמך ידו על ראש העולה. ידו אחת במשמע ובשעיר המשתלח כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו. והרמב"ן פירש שגם סמיכת העולה היתה בב' ידיו. ומה אעשה כי ידו אחת במשמע. והקרוב אלי לומר בזה לפי שכל חטא הרהור הוא בלא מעשה אבל כל חטא המעשה אינו בלא הרהור הקדום למעשה כי זולת זה אינו מתכוין לעבירה כלל ואונס הוא ולא שוגג. ע"כ בעולה הבאה על ההרהור לבד די בסמיכת יד אחת ליתן שמן ודופי של חטא ההרהור שלו על הבהמה אבל שעיר המשתלח אשר נשא עליו כל עונות בני ישראל חטא ההרהור והמעשה סמך אהרן ב' ידיו עליו ליתן עליו שמן ודופי של ב' מיני עון אלו וכן מצינו בפרשת פנחס ביהושע שהקב"ה אמר למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו אחת במשמע ובמעשה נאמר ויסמוך את ידיו עליו ב' במשמע וכן כאן נאמר בצווי וסמך ידו ובמעשה כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו וכן בפרשת פנחס נסמכה פרשת עולת תמיד על סמיכות יהושע אלא לומר לך כמו שקרבנות תמידין נושאים עליהם אשמת העם כי תמיד של שחרית מכפר על עבירות של הלילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום וזהו טעם הסמיכה ליתן שמן ודופי של כל ישראל על הקרבן. כך ראשי ישראל הם קרבן אשם על העם כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ואשמם בראשיכם שאשמת העם תלוי בראשיהם וזהו טעם סמיכות יד על יהושע לומר הרי את אשמת העם התלוי בכם בין חטא המעשה בין חטא ההרהור וזה דווקא לאיש אשר רוח בו כיהושע שיודע להלוך נגד רוח של כל אחד ואחד כי בידו לראות ברה"ק שעליו את כל העולה על רוחו של כל אחד ואחד ובזמן שרואה בו שנמשך בקרבו רוח עועים לא ברוח ה' אז עליו מוטל להשיבו מדרכו ולהוכיחו ולייסרו ואם אינו מוכיחו אז העון תלוי בו אבל איש אשר אין רוח בו ואינו יכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד אינו נתפס על חטא ההרהור של חבירו כי הנסתרות לה' אלהינו ואין אתנו יודע עד מה יגיע רוחו ומחשבתו של חבירו. לכך נאמר קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך ברה"ק שעליו כנגד רוחו של כל אחד ויודע גם מצפונים שלהם לפיכך דין הוא שישא עליו עון העם גם העולה על רוחם ועל זה קאי מה שאמר וסמכת את ידך עליו דאל"כ מה ענין אשר רוח בו אל וסמכת ידך אלא ודאי שהא בהא תליא ולא הוצרך הקב"ה לצוות לו שיסמוך עליו גם יד שניה כדי ליתן עליו גם שמן ודופי חטא המעשה של העם כי פשוט הוא שאם בידו להשיב רבים מעון חטא המעשה ואינו עושה שישא שהוא חטא רבים ישא ומזה למד משה שבשעת סמיכה

סמך

סמך כ׳ ידיו עליו להסמיך עליו אשמת העם בין שיחטאו בהרהור בין יחטאו במעשה והרי הוא ממש דוגמת הקרבן הנסמך הנושא עליו אשמת העם וכל ישראל נקיים וזה פירוש יקר. ומ״ש ונרצה לו לכפר עליו פשוטו שסמיכה זו עיקר הכפרה ע״י שנותן אשמתו על הבהמה. ועל צד הרמז נוכל לומר וסמך ידו על ראש העולה כולל את כל העולה הן הבהמה היא העולה על מוקדה הן האדם הנסמך העולה לאיזו מעלה מן הטעם שנתבאר אך לפי גודל העונש שמטילין על הנסמך מי פתי יסור הנה לקבל הסמיכה כי הינה שוה בזה ע״כ אמר ונרצה לו שמסתמא יהיה מרוצה לקבלה כדי לכפר עליו כדמסיק בסנהדרין רב זירא הוי מיטמר מלסמכיה דאמר ר״א לעולם הוי הבל וקיים כי שמע להא דאמר ר״א אין האדם עולה לגדולה אא״כ מוחלין לו כל עונותיו אמני ליה נפשיה וזה דרש יקר:

לפני ה׳ וסמך. פירש״י אין סמיכה בבמה כי במה לשון גבוה ורז״ל אמרו כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. כי כל הבונה במה לעצמו רוחו גבוהה וגסה עליו כי כן מצינו בלשון רז״ל שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו ע״כ אינו לפני ה׳ מב׳ צדדים הן מצד שאין השכינה שרויה כ״א במקום שהענוה מצויה כמה שנאמר אשכון את דכא כמו שנתבאר למעלה סוף פרשת יתרו ובפרשת מקץ שמשה הגדול מורה על ענין הענוה ויתבאר בעז״ה ענין הבמה לקמן פרשת מסעי על אמרז״ל כל המגדל כאילו בונה במה. הן מצד שאין השכינה שרויה כ״א במקום שכל ישראל באגודה אחת וכולם מתקבצים אל מקדש אחד ולא בזמן שכל אחד הולך ובונה במה לעצמו כמשל של הספינות שסמכו אל פסוק הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה ולפיכך אין הקרבן של הבמה מסיר העון מכל וכל ועל כן אין בו סמיכה:

ונתנו בני אהרן הכהן אש. אף עפ״י שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט כדי לערב אש של מעלה ושל מטה ולידון את החוטא בב׳ בתי דינין כדי לכפר על ההרהור במין העון אשר היה ראוי להיות נידון בב״ד של מעלה ועל ההרהור במין החטא אשר היה ראוי להיות נידון בב״ד של מטה. וזהו טעם סמכוני באשישות ב׳ מיני אשות כי חולת אהבה אני הם העונות חלי הנפש הנוגע באהבת הש״י ונרפא לו ע״י ב׳ אשות אלו:

ונפש כי תקריב קרבן מנחה. מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב״ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו. ומטעם זה נאמר בפרשת צו מצות תאכל והיינו לחם עוני ועני כי כל זה שייך אל העני הנכנע בטבע כעיסת המצה שאינה עולה. ועל דרך זה יתבאר סדר כל הקרבנות הללו וכל הקודם קודם בפסוק הוא קודם לבא לידי חטא כמ״ש וישמן ישורון ויבעט וכל מי שהוא גדול מחבירו בעושר או בכבוד יצרו גדול ממנו וראיה ממה שנאמר אשר נשיא יחטא כי לשון אשר מורה על הודאי לפי שנשיאותו מביאו לידי חטא שיצרו גדול מחבירו ע״כ הזכיר תחלה הבקר שמסתמא המקריבו עשיר הוא ואח״כ הזכיר צאן שדרכו של בינוני להביא צאן ואחר כך הזכיר קרבן עוף שדרכו של עני להביא עוף ואח״כ הזכיר המנחה המביא מי שהוא בדלי דלות ע״כ נאמר בבקר וקרבו וכרעיו ירחץ במים היינו קרבו של הקרבן אבל קרב איש ולב עמוק לא רוחץ ועוד טומאתו בו כי על הרוב העושר גרם הבעיטה ומגואתו לא רוחץ אבל הבינוני הוא יותר טהור המחשבות על כן נאמר בו והקרב והכרעים ירחץ במים לכלול גם קרב איש המקריב שע״י הקרבן ישוב ונחם על הרעה ותוכו רצוף מי טהרה. אבל העני אשר ה׳ מחסהו הוא יותר טהור המחשבות מכולם נאמר בו והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה הסרה והשלכה זו יותר טובה מן הרחיצה רמז שישליך מקרבו כל און ולב נכון יתחדש בקרבו וישן מפני חדש יוציא. ובדלי דלות שהוא נכנע ביותר ותמיד עיניו נשואות אל ה׳ נאמר בו ונפש כי תקריב כי לא זו שמשליך מתוכו כל תוך ומרמה אלא כל נפשו הוא מקריב כליל לה׳ וכולו נעשה בריה חדשה לכך נאמר במנחה זו קודש קדשים מאשי ה׳ רצה לומר יותר מאשי ה׳ שנזכרו למעלה:

כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו׳ קרבן ראשית תקריבו אותם לה׳ ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. פירש״י שתי הלחם של עצרת באים מן השאור וביכורים מן הדבש. באור הדברים כי כל אדם יש לו תאוה לכל מדות העה״ז המכונים בדבש כי כמו שהדבש מתוק לחיך ורבויו מזיק כי כל חמדות העה״ז הם הכרחיים ורבויים מזיק וזאת העצה היעוצה שישתמש האדם במוכרחות והמותר יחרם. והשאור הוא דוגמא אל היצר הרע כמ״ש ר׳ אלכסנדרי בתפלתו רצוני לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה מעכב. וב׳ אלו הכרחיים למציאת האדם כ״א לא ישתמש בצרכיו ההכרחיים המכונים בדבש ימות ולא יחיה ולא יהיו אבריו תקיפים אף בריאים להטריח במצות ה׳. ואלמלא היצר הרע לא היה האדם נושא אשה ולא בונה בית ונמצא העולם חרב. וב׳ אלו קודמים בזמן אל עסק התורה והמצות כי אם לא יאכל אהלה קמח אין תורה אבל עסק התורה ראשית במחשבה ובמעלה לפי שהשאור והדבש שהזכרנו אין בהם שלימות מצד עצמם לעלות לריח ניחוח לה׳ אך שהם ראשית והתחלה אל האדם שעל ידם הוא יכול לבא לידי שלימות הנפש. על כן נאמר כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה׳ כי מצד עצמם אין בהם שום צד שלימות אשר יעלה לריח ניחוח לה׳. אך קרבן ראשית תקריבו אותם כדי להורות שהם ראשית והתחלה אל האדם להביאו לידי השלימות האמיתי אשר א״א להשיגו בלעדם. ומזה הטעם אין מקריבין מהם כ״א השאור לקרבן ראשית ביום מ״ת כי התורה כמו תבלין אל היצר הרע והיו ב׳ הלחם של עצרת מן החמץ כי התורה שנתנה בו רפאות תהי לשרך והבכורים באים מן הדבש כי בזמן שיתן אל ה׳ ראשית פרי אדמתו מכל מאכל אשר יאכל אז יאכל כל ימיו חולין שנעשו על טהרת הקודש כי זה הוראה שאכילתו על כוונה זו שהשלימות האמיתי הוא ראשון אצלו במחשבה וכן טעם הביכורים הוא לשבר תאותו כמו שיתבאר בעז״ה בפרשת כי תבא:

וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. כדי להמליך את הקב״ה על כל ההפכים הנראין בעולם וגרמו לרבים לנטות לאפיקורסות לומר מהתחלה אחת לא יצאו ב׳ הפכים והנה מלח יש בטעמו דבר והפכו כי יש בו כח האש והמימות ותולדות המים עד שאמרו חכמי הקבלה כנגד מדה״ד ומדת הרחמים ע״כ נקרא ברית אלהיך כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה׳ להשליטו על כל ההפכים. וכל המנחות חוץ משל כהן היו נאכלין לכהנים וזה הוא כמו צדקה שנמשלה למלח המעמיד ומקיים את הבשר כך מלח ממון חסר והצדקה שבקרבן גדולה מן הקרבן עצמו כמ״ש עשות משפט וצדקה נבחר לה׳ מזבח עז״א על כל קרבנך תקריב מלח שהמלח הוא העולה על כל הקרבנות ונבחר לה׳ מזבח ופשוטו על כל קרבנך קאי גם על הבשר:

ונפש כי תחטא. מצינו ג׳ לשונות בחוטאים. כי אם אשר. ביחיד החוטא כתיב ונפש כי תחטא. וברבים החוטאים נאמר ואם כל עדת ישראל ישגו. ובנשיא כתיב אשר נשיא יחטא. ואמרו המפרשים דלשון כי מורה יותר על ודאות מן לשון אם. ולשון אשר מורה יותר על ודאות מן לשון כי. לפיכך בחטא הרבים שהוא דבר שאינו מצוי שרבים יסכימו על החטא לכך נאמר אם כל עדת ישראל ישגו שהוא מורה על הספק וכן בכהן משיח נאמר אם הכהן המשיח יחטא כי רחוק הוא ובלתי שכיח שהכהן המשוח או רבים יחטאו. אבל סתם יחיד בנקל יבא לידי חטא ע״כ נאמר נפש כי תחטא. שלשון כי מורה על דבר שקרוב לודאי שיהיה כן. אבל הנשיא המתנשא לכל לראש ונוהג נשיאותו ברמה מתוך רום לבבו ודאי יבא לידי חטא לכך נאמר אשר נשיא יחטא כי לשון אשר מורה על דבר שודאי יהיה ואין בו ספק. וכן תמצא בספר הזוהר ורבינו בחיי ובתולדות יצחק. וקשה לי על זה א״כ למה נאמר ואם נפש אחת תחטא למה הזכיר אצל היחיד פעם לבין אם ופעם לשון כי. וע״ק למה אמר נפש אחת כי באמרו נפש ידענו שהוא אחת ולא ב׳ ואם דרך הכתוב לומר נפש אחת א״כ למה אמר נפש כי תחטא ולא אמר אחת. וי״ל שבנוהג שבעולם שכל יחיד החוטא בשגגה חוטא בדברים שהוא רואה רבים נכשלים ואינן נזהרים בדבר ההוא ע״כ הוא טועה לומר שלא יקרהו עון בדבר. ומיעוטא דמיעוטא הוא שיש לך איזו יחיד חוטא אף בדבר שאינו רואה רבים נכשלים בדבר ההוא והוא יחיד בדבר וזה דבר שאינו שכיח ודעתו חיצונית לכך נאמר אם נפש אחת תחטא ר״ל שיהיה החוטא נפש אחת לבד ולא יהיה לו דמיון וחבר בין הבריות זה דבר בלתי שכיח ע״כ נאמר בו לשון אם המורה על הספק כדרך שנאמר בכהן משוח ובסנהדרין אבל כשאמר נפש כי תחטא לא הזכיר לשון אחת לפי שזה מדבר ביחיד החוטא בדברים שרואה שרבים אינן נזהרים בו ע״כ הדבר שכיח וקרוב לוודאי שגם הוא יכשל בו לכך נאמר בו לשון כי. וכדמות ראיה לזה מ״ש ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ ר״ל שהוא נבדל בחטא זה מן עם הארץ שאינו רואה אחרים עושים ועושה אבל אצל לשון כי לא נאמר מעם הארץ. ועל צד הרמז יש לומר שלכך נאמר בשגגה מעם הארץ לומר לך דווקא אצל עם הארץ נחשב לשגגה אבל שגגת ת״ח עולה זדון והוא רמז נכון. ומ״ש ואם נפש כי תחטא הזכיר אם כי לפי שזה מדבר באשם תלוי והזכיר בו לשון כי לפי שמדבר ביחיד הקרוב לוודאי שיבוא לידי חטא. אמנם מצד עצם החטא הזכיר לשון אם כי חטא כזה אינו שכיח שיהיו לפניו ב׳ חתיכות אחת של שומן וכו׳. ד״א לכך נאמר ואם נפש אחת תחטא לפי שמדבר ביחיד הפורש עצמו מן הצבור כמ״ש מעם הארץ. הוא פורש עצמו מעם הארץ ואינו יושב בתוך עמי הארץ כי הוא ירא פן ילמוד ממעשיהם ואינו בזה קרוב לוודאי שלא יבא לידי חטא ע״כ נאמר לשון אם המורה על הספק:

ונסלח להם. מה שלא נאמר לשון סליחה בכהן המשיח כדרך שהזכיר לשון סליחה בקהל ונשיא ויחיד פי׳ הרמב״ן שלרוב מעלת הכהן לא יתכפר לגמרי כי מלאך ה׳ צבאות הוא וגדול עונו מנשוא עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו. ומהרי״א כתב שמה שנאמר בחטאת הקהל ונסלח להם קאי על הכהן ועל הקהל וכוללם יחד לפי שהב׳ חטאו בדבר הוראה שהתירו האסור. ול״נ שלכך לא נאמר סליחה בכהן משוח לפי שכל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ובכהן משוח נאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם פירש״י שחטאו אשמת העם היא שהם תלוין בו לכפר עליהם נעשה מקולקל ויותר נכון לפרש לאשמת העם שהוא בכלל מחטיא הרבים כי ממנו יראו וכן יעשו בק״ו על כן לא נאמר בו ונסלח לו כי אעפ״י שהקרבן יספיק להסיר מעליו חטאו וסר עונו מ״מ נשאר עדיין רושם חטא הרבים התלוי בו ולזה אין סליחה. ואל תשיבני ממ״ש לשון סליחה בנשיא החוטא היינו לפי שאין למדין ממנו אחרים כלל ואדרבא תולין חטא בנשיאותו לומר שבעבור שנהג נשיאותו ברמה ע״כ בא לידי חטא כי הכל יודעין שגסות הרוח שבאדם מעבירו ע״ד קונו וא״כ אין למדין ממנו החטא ואדרבא שלמדין ממנו דרך התשובה כמ״ש אשר נשיא יחטא פירש״י אשרי הדור כו׳ ומ״ש לשון סליחה בפ׳ ואם כל עדת ישראל ישגו ממ״נ אם הפ׳ מדבר בעדה שלמה שחטאו כולם ממש אז אין כאן מחטיאי הרבים שהרי כולם חטאו כאחד. ואם הפ׳ מדבר בסנהדרין כמו שלמדו בגז״ש דעדה עדה א״כ העדה לא חטאו כלום כי כבר צוה להם הקב״ה שישמעו בקול מורים ואם המה חטאו ויורו המורים בטעות אלה הצאן מה עשו וא״כ אין כאן מחטיאי הרבים. ואם נפשך לומר שזה נקרא מחטיאי הרבים נוכל לומר שלכך מסיים ואמר חטאת הקהל היא לומר שאעפ״י שנאמר ונסלח להם מ״מ אין זה סליחה שהרי חטאת הקהל היא ואותו רושם נשאר קיים וכאילו אמר שהכל נסלח להם חוץ ממה שחטאת הקהל היא אותו חטא נשאר קיים וכל זה אזהרה גדולה למורי הוראות ולגדולי ישראל שיהיו נזהרים במעשיהם ביותר כי שגגת תלמוד עולה זדון כי מה שהוא עשה בשוגג גורם שממנו יראו וכן יעשו במזיד כי לא ידעו שבשגגה היה להם:

ולא

ולא ידע ואשם ונשא עונו. ר' יוסי אומר ענש הכתוב את מי שלא ידע ק"ו את מי שידע ר' יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של מצות צא ולמד מן אדם הראשון כו' היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום כפורים כו'. יש להתבונן למה נקט דווקא ג' אלה. ונראה לפי שאדם הראשון היה נכשל באכילה של איסור ע"כ אמר בהפכו הנזהר באכילה של איסור יש ג' מדריגות כי היושב לו מן הפגולין הוא שם כולל לכל אכילה של איסור כי פיגול הוא. ולא זו שאינו אוכל אכילה של איסור כאדם הראשון אלא אפילו מן המותר בפיו אינו אוכל כי אם המוכרחות ומתרחק מן הנותר ואינו אוכל שום מותרות יתר על המוכרחות כי הצדיק אינו אוכל כ"א לשובע נפשו לקיום הגוף לבד ואח"כ אמר לא זו שאינו אוכל מותרות אלא אפילו מן המוכרחות הוא מתרחק לפעמים והוא המתענה ביום כפורים כדי לזקק חומרו בכור עוני עאכ"ו ומן האכילה תקיש גם על שאר תשמישי האדם וצרכיו. ומה שסמך ר"י דבריו לפרשה זו נ"ל שבא לתרץ מה שנאמר אשם הוא אשם אשם לה' ג' אשמות אלו מה טיבם אלא שבא לומר שאם נאשם במה שאכל פיגול ק"ו שיאשם לאכול מותרות מן המותר בפיו וק"ו שלא יתענה ומכלל זה אתה למד להזהר בשלשתן מה שכרו:

נפש כי תחטא ומעלה מעל בה'. כאן הקדים חטא למעילה ובגזל הקדש הקדים מעילה לחטא לפי שפרשה זו מדברת בכופר ממון חבירו ואחר כך נשבע לשקר והרי חטא לחבירו חטא אחד ולשמים חטאו כפול כי מצד הגזילה עבר על מצות ה' ואחר כך נשבע לשקר וז"ש נפש כי תחטא היינו בעמיתו ומעלה מעל בה' ב' מעילות כאמור ולשון מעילה שייך ביותר כלפי מעלה כמו שפירש"י אין מעילה אלא שינוי כו' כי טוב ה' לכל והוא לא כגמול ידו השיב לו והוא משנה ואינו עושה כמו שעשה לו אבל אצל ב"ו אין שייך לשון מעילה כי מה טובה הטיב לו בפקדון או בגזל. אבל בגזל הקדש מקדים מעילה כי מיד שאכל ונהנה מן ההקדש מעל בה' כי שלח ידו בשלחן גבוה וכפל המעילה לרבות ההנאה בלא אכילה כפירש"י ואחר כך אמר וחטאה כי חטא גם לאדם כי גזל חלק הכהנים כי מן הקדשים המה יקחו חלקם. ועל צד הרמז אמר נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון כי בכל לילה האדם מפקיד רוחו ביד הקב"ה ואעפ"י שהנשמה חייבת להקב"ה כי ע"י השושם היא נרדפת עד חובה מ"מ אין הקב"ה מעכב פקדונו ומחזירו לו כענין שנתנה לו. וזה המכחש בפקדון חבירו אע"פ שאינו חייב לו לא כגמול ידו השיב להקב"ה ולפי זה הנפש החוטאת בפקדון חבירו מועל בשליש' דהיינו בה' אשר צוה לנו להחזיר פקדונו:

והיה כי יחטא ואשם. פירש"י כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה כו' כי כל חוטא לעולם לא ישים אשם נפשו ודרך איש ישר בעיניו כי הוא מורה לעצמו היתר בכל דרכיו לומר שזה חייב לו ממקום אחר לפי דמיונו או נדמה לו כי עשה לו איזו עול ע"כ הוא מעכב פקדונו לפיכך ביום שישים אשם בנפשו ויכיר טעותו וכי לא טוב עשה בעמיו ז"ש ואשם שיאשים את עצמו ומורה גם הוא יורה איסור לעצמו שיכיר בחטאיו ואז ודאי יתן אל לבו לשוב בתשובה והשיב את הגזלה אשר גזל לא שישלם דמי הגזילה אלא את אשר גזל בעינו ושלם אותו בראשו וגו' כי הקב"ה מוותר על שלו ואינו מקפיד אם יאחר זמן הבאת איל אשמו לה' על כן נוח לו להקדים תשלומו לאדם ליתן לו בראש את כל שלו ואחר כך כי יביא אשמו על השבועה. וחמשתיו יוסף עליו על שהיו מעותיו בטלים אצלו וענין החומש הוא לפי שהקדוש ברוך הוא נותן אל האדם זהב ורב פנינים כדי שיבזבז ויתן משלו לשם ה' לעניי עמו ואחז"ל הרוצה לבזבז אל יבזבז יותר מחומש שנאמר עשר אעשרנו לך ועשורא בתרא כעשורא קמא וזה האיש לא זו שלא בזבז ליתן מממונו חומש לצורך הקדש או לפרנסת חבירו אלא אדרבא גזל משל הקדש או משל חבירו על כן הדין נותן להענישו בתוספת חומש כי גזילת הקרן יכופר בהשבת הגזילה ומה שלא נתן החומש יכופר לו במה שיוסיף חומש:

הפטרת ויקרא בישעיה סימן מג

עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־
יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא
כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃ לֹא־
קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי
בְּחַטֹּאותֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֺנֹתֶיךָ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ
לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה
לְמַעַן תִּצְדָּק׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי׃ וַאֲחַלֵּל
שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים׃ וְעַתָּה שְׁמַע
יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ
מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כִּי
אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ
וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־
מָיִם׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ
לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ
יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־
כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר
תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ
וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃
יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־
יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי
הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם
יַעַמְדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם

נקוד על המה

פירוש המלות

תהלתי. השבח למען : קראת. בימי צרתך : כי. בעבודתך : וזבחיך. שלמים וזבחיך : העבדתיך. הכרחתיך : הרויתני. הוא דרך משל : מחה. מוחק : ספר. טענותיך : ומליציך. שריך : עשך. מגדלך : כי אצק. כשם שאצוק מים וגו' כן אציק : חציר. עשב :

כערבים. לשון ערבי נחל : יכנה. יכנה עצמו : יקרא. העוברות והעתידות : עם. מבריאת עולם : ואותיות. דברי מופת : תרהו. תפחדו : יוצרי. האומנים שעושין פסל : נסך לשון יציקה : מעצד. כלי ברזל שחותכין בו : ובמקבות. בפטיש : כחו. בכל כחו : קו. קו המדה : יתארהו : יעגלהו

ובמקבות יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו גם־רעב ואין כח לא־שתה מים וייעף: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצעות ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית: לכרת־לו ארזים ויקח תרזה ואלון ויאמץ־לו בעצי־יער נטע ארן וגשם יגדל: והיה לאדם לבער ויקח מהם ויחם אף־ישיק ואפה לחם אף־יפעל־אל וישתחו עשהו פסל ויסגד־למו: חציו שרף במו־אש על־חציו בשר יאכל יצלה צלי וישבע אף־יחם ויאמר האח חמותי ראיתי אור: ושאריתו לאל עשה לפסלו יסגוד־לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה: לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבתם: ולא־ישיב אל־לבו ולא דעת ולא־תבונה לאמר חציו שרפתי במו־אש ואף אפיתי על־גחליו לחם אצלה בשר ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד: רעה אפר לב הותל הטהו ולא־יציל את־נפשו ולא יאמר הלא־שקר בימיני: זכר־אלה יעקב וישראל כי עבדי־אתה יצרתיך עבד־לי אתה ישראל לא תנשני: מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי־עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל־עץ בו כי־גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר:

נו"ן זעירא   יתיר י'

פירוש המלות

ינבלהו: שרד. מין לבע: במקלעות. כלי המחליק: ובמחוגה. קונפא"ס: תרזה. אילני סרק: יער. לבקש מהם הטוב: ארן. שם אילן: לבער. לשון הבערה: ישיק. יסיק התנור: יסגד. לשון יכרע: האח. לשון קריאת שמחה: לבול. לגזע עץ: הותל. כמו והביכן התל: תנשני. תשכח ממני:

פרשת צו

רשי

(א) **צו** את אהרן. (ת"כ) אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר ר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקו' שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העול'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין איזה אם עלה ירד ואיזה אם עלה לא ירד שכל תורת לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו (קדושין כט): היא העולה. (נדה מא זבחים פד ת"כ) למעט את

ו א וידבר יהוה אל־משה
לאמר: ב צו את־
אהרן ואת־בניו לאמר זאת
תורת העלה הוא העלה על
מוקדה על־המזבח כל־
הלילה עד־הבקר ואש המזבח

מ"ם זעירא ל' ומ"ל

א ומליל יי עם משה
למימר: ב פקיד
ית אהרן וית בנוהי למימר
דא אוריתא דעלתא היא
עלתא דמתוקדא על
מדבחא כל ליליא עד צפרא
ואישתא דמדבחא תהי

אבן עזרא

(א) **היא** העולה. נקראת כן בעבור שהיא עולה כלה על המזבח ובכאן רמז שלא יעלה עולה בלילה רק היא תהיה על מוקדה כל הלילה. וה"א מוקדה נוסף או מוקד ומוקדה הם שני שמות: ואש המזבח תוקד בו. ולא חוץ ממנו: מדו

תולדות אהרן צו את אהרן. זוכר פקודי: זאת תורת. זבחים כז סה סט פד קג מנחות ז כו מט מה ם (מגילה עב): היא העולה. יומא לג מה סנהדרין לד הוריות ג זבחים כז פג פד תמורה יד: כל הלילה. יומא כ מה זבחים פו: כל הלילה עד הבקר. מגילה כא חגיגה י זבחים פו פו:

בעל הטורים צו את אהרן. מה כתיב לעיל מימה לאשמה בה צו את אהרן לומר שיהיו זריזין בתורה ובמצות ששגגת תלמוד עולה זדון: משה' לאמר' צו' אתי' ס"ת תורה צוה אותם שיתעסקו בתורה: זאת תורת העולה היא העולה. לומר כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה הקרבנות נקראים אשה והתורה נקראת אש שנאמר כה דברי כאש מימינו אש דת למו נתיות תלמוד הקרבנות נקראים לחם את קרבני לחמי והתורה נקראת לחם לכו לחמו בלחמי כהם שאי אפשר לעולם בלא לחם כך אי אפשר לעולם בלא תורה: מדו ב'. וילבש מדו

רמבן

אמר הכתוב בפרשה דבר אל בני ישראל כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם וכאן אמר צו את אהרן כי ידבר במעשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם. וכתב רש"י אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר היה צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. ומדרשו של רבי שמעון אינו על זו הצוואה כי כאן אין בו חסרון כיס לבני אהרן המצווים בה אבל יש להם ריוח ושכר בכל הקרבנות גם בעולה אבל אמר תנא קמא אין צו אלא זירוז מיד ולדורות לומר שהפרשיות שירצה הכתוב לזרז בהם ולומר שיעשה מיד וינהג הדבר לדורות יאמר בהן צו ובשאר הפרשיות יאמר דבר אל בני ישראל או אמור להם. ובא רבי שמעון לחלוק ולומר שפעמים יבא הלשון הזה בדבר שאינו מיד ולדורות בעבור שיש בו חסרון כיס כגון הצוואה האמורה בשמן המאור וכגון שאמר הכתוב צו את בני ישראל ונתנו ללוים ערים לשבת. ויתכן שנאמר שיש בלו זה חסרון כיס לכהנים בעבור זה קרבן אהרן ובניו הנמשך בצוואה זו אבל בתחלת ספרי בענין מחלוקת היא שנויה שם:

ו (ב) **זאת** תורת העולה. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שהוא כשר כל הלילה וללמד על הפסולים איזה מהם אם עלה ירד ואיזה מהם אם עלה לא ירד שכל תורת לרבות הוא תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולים שאם עלו לא ירדו לשון רש"י ואין התורה הזו לכל העולים אלא לכל העולות שהנסכים אם עלו ירדו ואפילו נסכים כשרים והזבח פסול או הזבח כשר ונסכים פסולים וכ"ש שניהם פסולים בכולן הזבח לא ירד ונסכים ירדו שזהו ריבויו של מקרא תורת העולה תורה אחת לכל העולות ולא לנסכים ולא לדם כדברי ר' יהושע. והנה הכתוב הזה מלמד שלא נקריב העולה בלילה אבל אם נשחטה וזרק דמה ביום נקטיר אבריה כל הלילה וכן חלבי השלמים. פי' היא העולה כמו תהיה העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ואמר היא למיעוט שדרשו בו. וכפי המדרש אין הכתוב מלמד שנעלה האברים מן הארץ למזבח בלילה שכבר למדו זה מפסוק אחר לא ילין חלב חגי עד בקר כי משם ילמדו שיהיו פסולין בלינה על גבי הרצפה ומעלן כל הלילה וכאן ידבר באברים שהן כבר על גבי המזבח ביום שמהפכין בהן כל הלילה עד הבקר. ולכך אמר העולה שכבר עולה על גבי המזבח ולמד עוד שאפי' פסולין לא ירדו ובלבד שיהו פסולן בקדש ושהנסכים ירדו וכן הדם כמו שכתבתי:

ואש המזבח תוקד בו. יאמר שתוקד במזבח כל הלילה כי מצוה שישימו ביום עצים הרבה כדי שלא יתאכלו לגמרי ויכבה האש ממנו. ולפי דעתי מה שאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה מצוה לכהנים בקיום האש כמו שאמר ובער עליה הכהן עצים וצוה שיזהרו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש תמיד כל היום וכל הלילה והזהיר בלאו שלא תכבה לעולם והנה אם נתעצלו הכהנים וכבתה האש עברו בלאו ומפני זה אמרו רבותינו שהיתה מערכה שניה לקיום האש. ומה שאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה מקרא יתר ובדרש לרבותינו בכל אדם מלמד שכל המכבה עובר

ספורנו

ו (ב) **צו** את אהרן. זאת תורת העולה. אחר שהגיד מעשה הקרבנות אמר התורה הראויה לכל אחד ואחד אשר בה רמז חלק עיוני בהם ואין ספק כי יש הבדל רב בין בני אל חי בפעולותיהם וכוונותיהם דומה להבדל אשר בין מיני הקרבנות. הזכיר בעולה שכלה על המזבח לריח ניחוח אמנם קראה עולה בלהב המזבח ואמר שהיא העולה באמת והלק ממנה אל המזבח והיא הדשן שיש בה קצת לחלוחית באופן שהאש בוערת בו עם אותו החלק העולה באמת כאמרו הדשן אשר תאכל האש את העולה וקצת ממנה והוא הדשן הגמור יוציאהו אל מחוץ למחנה בבגדים פחותים מכל מקום יהיה מוצאו אל מקום טהור והזכיר תורה במנחה ואמר שיגישו כלה לפני המזבח כי לאל יתברך בלבד היא המקריב את כל קרבנו וכהנים משלחן גבוה קא זכו. ושחלק מועט מכלה הוא הנבחר לריח ניחוח ושחלק הכהנים גם הוא מכשר ונשמר

אבן עזרא

(ג) מדו. חלוק וחכמים אמרו שהוא חלוק כנגד מדתו: על בשרו. כנוי לערוה וכן זב מבשרו: אשר תאכל האש. הנשאר מאכילת האש: אצל המזבח. מחוץ לפאת מזרח: (ה) והאש על המזבח תוקד בו. פעם שנית להוסיף. לא תכבה. ביום. וטעם בבקר בבקר. בכל בקר ובקר. ובתחלה יעלה העולה ואחר כן אימורי השלמים:

(ו) אש תמיד תוקד. טעם זה הפסוק להוסיף תמיד: (ז) הקרב אותה. שם הפועל וטעם הקרב יקריבו אותה בני אהרן וטעמו אחד מבני אהרן על כן והרים ממנו והוספה זאת הפרשה על הכתובה בפרשת ויקרא: מצות תאכל במקום קדוש. והנה שתים מצות. וכל זכר שלישית. וטעם לא תאפה. הוא העקר במצות פסח

תרגום

יקדא ביה: ג וילבש כהנא לבושין דבוץ ומכנסין דבוץ ילבש על בשריה ויפריש ית קיטמא דתיכול אשתא ית עלתא על מדבחא וישויניה בסטר מדבחא: ד וישלח ית לבושוהי וילבש לבושין אוחרנין ויפק ית קטמא למברא למשריתא לאתר דכי: ה ואשתא על מדבחא תהי יקדא ביה לא תטפי ויבער עלה כהנא אעין בצפר בצפר ויסדר עלה עלתא ויסק עלה תרבי נכסת קודשיא: ו אישתא תדירא תהי יקדא על מדבחא לא תטפי: ז ודא אוריתא דמנחתא דיקרבון יתה בני אהרן קדם יי לקדם מדבחא: ח ויפרש מניה בקימציה מסולתה דמנחתא וממשחה וית כל לבונתא דעל מנחתא ויסיק למדבחא לאתקבלא ברעוא אדכרתא קדם יי:

מקרא

תּוּקַד בּוֹ׃ ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ ד וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ ה וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ ו אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃ ס ז וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה׃

ג׳ וד׳ שמו · י״ו ר״פ · ו׳ סבירין ממנה · ס׳ יחידאין בתורה

מסורה

תוקד ה׳ וסי׳ היא העולה על. והאש על המזבח. אש תמיד. באפי עליכם תוקד. עד עולם תוקד: מדו ב׳ וסי׳ מדו בד. ודוד חגור מדו. והאש ג׳ וסימן והאש על המזבח תוקד בו. מהאש יצאו. והאש ירדה מן השמים. א׳ בתורה. א׳ בנביאים. א׳ בכתובים: ובער ב׳ בב׳ לישני וסי׳ ובער בשדה אחר. ובער עליה הכהן עצים: לא תכבה ו׳ וסי׳ אש תמיד תוקד. והאש על המזבח. לילה ויומם לא תכבה. כי תולעתם לא תמות. ואמרת ליער הנגב. וראו כל בשר: הקרב ד׳ וסי׳ ואתה הקרב אליך. וזאת תורת המנחה. וגם את אחיך מטה לוי. הקרב את מטה לוי והעמדת ונמסר גם בסדר תצוה: והרים ממנו ו׳ סבירין ממנה וקרי׳ ממנו וסימן ותרים ממנו בקמצו. ואם בהמה אשר יקריבו ממנה. תניינא דפסוק אל תסור ממנו ימין דיהושע. אין לו ממנו בן או בת. ויצא אחד אל השדה וילקט. דמלכים. וילך בכל דרך אסא. וסימן בלשון תרגום אפריש בעירא יהושע ויפתח לקט באורחא: ריח ניחח ה׳ יחידאין בתורה וסי׳ והקטרת את כל האיל. תפני מנחת פתים. והרים ממנו בקמצו. ומנחתו שני עשרונים. ועשיתם אשה לה׳ עלה. ויין לנסך שלישית. ועשרון סלת דר״פ. בעשר לחדש. וכל אשה ריח

רשי

את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה: (ג) מדו בד. היא הכתונת ומה ת״ל מדו שתהא כמדתו (ת״כ ערכין ג): על בשרו. שלא יהא דבר חוצץ בינתים (ערכין ג): והרים את הדשן. היה חותה מלא מחתה (תמיד כד) מן המאוכלות הפנימיות ונותן במזרחו של כבש: הדשן אשר תאכל האש את העולה. ועשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל המזבח: (על המזבח. מצא אברים שעדיין לא נתאכלו מחזירן על המזבח לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות שנאמר את העולה על המזבח. בר״י): (ד) ופשט את בגדיו. (ת״כ) אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם: והוציא את הדשן. (תמיד כה) הצבור בתפוח כשהוא הרבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום אבל התרומ׳ חובה בכל יום: (ה) והאש על המזבח תוקד בו. רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כולן נדרשו במסכת יומא (יומא כא) שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם (תמיד כט): וערך עליה העולה. עולת תמיד הוא תקדים (פסחים נח): חלבי השלמים. אם יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים (פסחים שם): (ו) אש תמיד. (יומא מד) אש שנאמר בו תמיד הוא שמדליקין בה את הנרות שנ׳ בה (שמות כז) להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד: לא תכבה. המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: (ז) וזאת תורת המנחה. תורה אחת לכולם להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהני׳ שהיא כליל מנין תלמוד לומר תורת: הקרב אותה. (ת״כ) היא הגשה בקרן מערבית דרומית (סוטה יד): לפני ה׳. הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח. הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: (ח) (והרים ממנו. מהמחובר שיהא עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה. בר״י): בקמצו. שלא יעשה מדה לקומץ (יומא טו): מסלת המנחה ומשמנה. מכאן בקומץ ממקום שנתרבה שמנה (סוטה יד): המנחה. שלא תהא מעורבת באחרת: ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר. שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן

תולדות אהרן

תולדות אהרן מדו בד. פסחים סה יומא כג (שבת יג): ומכנסי בד. יומא כג ערכין ג: והרים. יומא כ כד זבחים פו (יומא לט): אשר תאכל. זבחים פג מנחות כו: ופשט את. יומא כג: והוציא את. יומא סח סנהדרין מב זבחים קה מעילה יב: ושמו אצל. פסחים כו כז זבחים מו חולין קיז תמורה לד כריתות ו מעילה יא יב: ופשט את. שבת קיד: והאש על. יומא מה (יומא לט): ובער עליה. פסחים נט יומא כו לג: וערך עליה. פסחים נח יומא לד ב״ק קיא מנחות מט תמיד כח (ברכות ב פסחים נח): והקטיר עליה. פסחים נט יומא לג: אש תמיד. יומא מה: וזאת תורת. סוטה יד קדושין לו זבחים ע מנחות ג ד יט נג (סוטה יח): בני אהרן. קדושין לו זבחים קיט: לפני ה׳. זבחים סג מנחות יט: והרים. יומא נד מז זבחים סג מנחות יא יט כד סא קו: ואת כל הלבונה. סוטה יד מנחות יא כו:

בעה״ט לבושו שבגדי כהונה היו כעין בגדי מלחמה וכן המעיל כפי תחרא ובזכותם היו מתגברין במלחמה: ושמו. בגי׳ ונבלע במקומו: אחרים והוציא. בגי׳ כהנים בעלי מומין שבעל מום כשר להוצאת הדשן: והאש ג׳. והאש על המזבח. והאש ירדה מן השמים מהאש יצאו והאש תאכלם רמז לנ״ד שמתו נדב ואביהוא על שהורו הלכה לפני רבן ואמרו אע״פ שהאש יורד מן השמים

רמבן

בוער בלא תעשה ואפי׳ כבה מן המערכה גחלת אחת לוקה. בין שכבה אותה בראשו של מזבח בין שהורידה וכבה אותה למטה. וכמדומה לי שאינו עובר אלא בלאו אחד:

(ג) **ולבש** הכהן מדו בד. היא הכתונת ומה ת״ל מדו שתהא כמדתו על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינתים לשון רש״י. והנה תרומת הדשן צריכה בגדי כהונה. ואין עבודה בשני הבגדים מהם. אבל הזכיר אלה השנים לדבר שנתחדש בהם כאן. לומר שתהא הכתונת כמדתו. והענין לומר שאם היו מסולקין קצרים ואינן מגיעין עד רגליו ועבד בהן עבודתו פסולה. ולמד שלא יהא בינו ולא בין המכנסים לבשרו כלום. והוא הדין שצריכה כל בגדי כהונה כי כיון שהזכיר הכתוב שהיא צריכה בגדים למדנו שהיא צריכה ארבעה להדיוט ושמונה לכהן גדול. וכן מפורש במסכת יומא בפרק שני ובתורת כהנים מה ת״ל ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט ואונקלוס תרגם מדו לבושין ונראה כי אצלו מדו יכלול שם כל בגדיו כאלו אמר ולבש הכהן בגדי בד וכן מדיו קרועים שיורד על פי מדותיו על פי מלבושיו חגור מדו לבושו ויהיה זה כדעת האומר אבנטו של כהן הדיוט לא זהו אבנטו של כהן גדול:

(ד) **ופשט** את בגדיו. עד וזאת תורת המנחה. אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בגדים שהוא משמש בהם בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך אמר ולבש בגדים אחרים פחותים מהם לשון רש״י. והכונה לרבותינו בזה לומר שהוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ואין בגדים אחרים בגדי חול אבל לא ידעתי מנין אמר הרב שאינה חובה כי נראה שמצוה היא על הכהן שהבגדים שיעשה בהם הקרבנות

ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם
קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד
יֹאכְלוּהָ׃ י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ
חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃
יא כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן
יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם
יִקְדָּשׁ׃ שני פ
יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם
הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה
סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ
בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ יד עַל־
מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת
תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים
תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃
טו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו
מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם
לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר׃ טז וְכָל־מִנְחַת
כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל׃ פ
יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת

ט וּדְאִשְׁתְּאַר מִנַּהּ יֵיכְלוּן
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי פַּטִּירָא
תִּתְאֲכִיל בַּאֲתַר קַדִּישׁ
בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא
יֵיכְלוּנַהּ׃ י לָא תִתְאֲפֵי
חֲמִיעַ חוּלַקְהוֹן יְהָבִית
יָתַהּ מִקּוּרְבָּנַי קוֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין הִיא כְּחַטָּאתָא
וְכַאֲשָׁמָא׃ יא כָּל דְּכוּרָא
בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֵיכְלִינַהּ קְיָם
עֲלַם לְדָרֵיכוֹן מִקּוּרְבָּנַיָּא
דַּייָ כָּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן
יִתְקַדַּשׁ׃ יב וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יג דֵּין
קוּרְבָּנָא דְּאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי
דִּיקָרְבוּן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא
דִּירַבּוֹן יָתֵיהּ חַד מִן עַסְרָא
בִּתְלַת סְאִין סוּלְתָּא
מִנְחָתָא תְּדִירָא פַּלְגּוּתַהּ
בְּצַפְרָא וּפַלְגּוּתַהּ
בְּרַמְשָׁא׃ יד עַל מַסְרֵיתָא
בִּמְשַׁח תִּתְעֲבֵיד רְבִיכָא
תַּיְתִינַהּ תּוּפְנֵי מִנְחַת
בִּיצוּעִין תְּקָרֵיב
לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ׃ טו וְכַהֲנָא דְּאִתְרַבָּא
תְּחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי יַעֲבֵיד
יָתַהּ קְיָם עֲלַם קֳדָם יְיָ
גְּמִיר תִּתַּסַּק׃ טז וְכָל
מִנְחָתָא דְּכַהֲנָא גְּמִיר
תְּהֵי לָא תִתְאֲכִיל׃
יז וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ יח מַלֵּיל עִם
אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימָר
דָּא אוֹרָיְתָא דְּחַטָּאתָא

רשי

כמשפטן: (ט) במקום קדש. ואיזהו בחצר אהל מועד: (י) לא תאפה חמץ חלקם. אף השירים אסורים בחמץ (מנחות נ׳ ת״כ) מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: (יא) כל זכר. (זבחים ק״ב ת״כ) אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו׳ אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת (ת״כ): כל אשר יגע וגו׳. (ת״כ) קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה: יקדש. להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנח׳: (יג) זה קרבן אהרן ובניו. (מנחות נב) אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנאמר מנחת תמיד וגו׳ והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו׳: (יד) מרבכת. (ת״כ) הלוט׳ ברותחין כל צרכה: תופיני. אפויה אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת: מנחת פתים. מלמד שטעונה פתיתה: (טו) המשיח תחתיו מבניו. המשיח מבניו תחתיו: כליל תקטר. אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה: כליל. כולה שוה לגבוה:

המקטא

אבן עזרא

פסח: (ט) כחטאת וכאשם. כן המנחה: כל אשר יגע. במנחה ובחטאת ובאשם הוא קדש לשם: (יב) זה קרבן אהרן. או אחד מבניו תחתיו: (יג) ביום המשח אותו. אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ורבים אמרו כי זה בי״ת תחת מ״ם והטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו: (יד) מרבכת. אין לו אח ויש מי שאומרים רכה ויש מי שאומרים במהר׳. ותי״ו תביאנה סימן לאהרן וכן תי״ו תקריב. ועל דעתי כי כן הוא תי״ו תופיני וטעמו תקן ואין ריע לו והקדמונים אמרו שהוא שתי מלות תאפה נא. ויאמר רבי יונה המדקדק שהוא על משקל דוכיפת וזה המשקל מעקל: (טו) כליל. כמו כלה כליל תהיה לשם: (טז) לא תאכל. ככל המנחות כי איך יאכל הכהן מנחתו או חטאתו. מקום שחיטת כל חטאת נפוגם:

דכוו׳. תאכל ט׳ וסי׳ והנותרת ממנה. וכל מנחת כהן כליל תהיה. הכהן המחטא. וכל חטאת אשר יובא. ולהבדיל בין הטמא. לכן חכו לי נאם ה׳. הנה ארני ה׳ הורשנה. ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה. גם כספם גם זהבם: תעשה ד׳ נמסר בסדר תרומה: חק עולם י״א בלישנא נמסר בסדר כי תשא: תביאנה. ה׳ מילין דגשין יחידאין וסי׳ החתנה. תביאנה. תכלנה. תעגנה. תראנה. תשבנת שמענה קחנה בידך: כל י״ט ר״פ בסיפרא וסי׳ כל המנחה אשר. כל זכר בבני אהרן יאכלנה. זכר בכהנים יאכלנו. זכר בכהנים יאכל. אשר יגע בבשרה. כל נפש אשר תאכל כל דם. מפרסת פרסה. אשר אין לו סנפיר. שרץ העוף ההולך. הולך על גחון. ימי אשר הנגע. המשכב אשר ישכב. והברו. כל אשר בו מום. מלאכת עבודה לא תעשו דתרועה. מלאכה לא תעשו חקת. ימי השמה תשבת. כל חרם אשר יחרם מן האדם:

בעל הטורים

מגוה לסביא מן ההדיוט וזהו והאש ירדה מן השמים אעפ״כ ואש המזבח תוקד בו שצריך לסביא מן ההדיוט על כן מן האש ילאו שהורו באש והאש תאכלם. והאש על המזבח תוקד בו שהוא כמו סולם למלאכים לעלות כענין שנאמר ויעל מלאך ה׳ בלהב המזבח וכן ביחזקאל והנה ו׳ אנשים ויעמדו אצל המזבח וע״כ שיש נחושת על שם ונוצצים כעין נחשת קלל אצל המזבח שעומד כנגד שכינה וכתוב ידיו גלילי זהב לכן כל דם אם נכנס בפנים לא תאכל אותו החטאת שאין הגילה למעלה: בחצר גימטריא זו העזרה: תאפה חמץ חלקם ס״ת מצה שלא תאפה אלא מצה: זה קרבן אהרן ובניו. בגימטריא זה מחצה לאהרן ומחצה לבניו: עשירית. בגימטריא עשרון שלם שהיה מביא עשרון שלם והוצהו ומביא: מחציתה בבקר ומחציתה בערב. מחציתה בגימטריא מחצה משלם: מרבכת תביאנה בגי׳ רותחין שחולטין אותם ברותחין כל צרכה:

רמבן

נס הרמת הדשן יהיו בגדים נקיים לא ישמש באותן אשר הוציא הדשן והמצוה מדרך מוסר העבד לרבו. ולכך יהיו לכהנים הבגדים החמודות לעבודות והפחותים להוצאת הדשן וכל זה לפי הסברא הזו שכתבה הרב אבל יש מרבותינו שם במס׳ יומא אומר שאין הוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ויאמר ולבש בגדים אחרים בגדי חול ופשוטו של מקרא בכך הוא שיהיה עליו שלא ילכלך בגדי הבד בגדי הקדש בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול:
(ז) וזאת תורת המנחה. עד וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת תורת החטאת הוסיפה הפרשה הזו כפי פשוטה ד׳ מצות במנחה שתהא נאכלת מצות ושתהא נאכלת בחצר אהל מועד ושיאכל אותה כל זכר בבני אהרן ויקדש כל אשר יגע בהן וכפי מדרשו דברים הרבה מחודשים בה שאפילו מנחת כהנים נקמצת ושיגיש אותה לפני ה׳ שהוא קרן מערבית ואל פני המזבח שהוא קרן דרומית ונמצא שטעונה הגשה לקרן מערבית דרומית והרים ממנו מן המחובר שלא יביא עשרון אחד בשני כלים ושלא יעשה מדה לקומץ ואמר לא תאפה חמץ לה׳קיש כל מלאכות לאפיה שאף לישתה ועריכתה וכל מעשה ומעשה שבה עובר בלאו ולוקה עליו בפני עצמו: (י) חלקם נתתי אותה מאשי. שאף חלקם אינם רשאין אלא לאחר מתנות האישים ומכאן למדנו לכל הקדשים דכתיב כי קדש קדשים היא. לא תאפה חמץ חלקם שאף השיורים אסורים בחימוץ. כחטאת וכאשם לימד מה חטאת חולין ביום וביד ימנית אף זו מן החולין ביום וביד הימנית. וכל זכר בבני אהרן שאפילו בעלי מומין במחלוקת והוסיפה בכהנים: וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל. אמר הרב במורה הנבוכים כי טעם בעבור שכל כהן מקריב קרבנו הוא בעצמו ואם יקריב מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאילו לא הקריב דבר כי מנחת יחיד לא יקריב ממנה כי אם הלבונה והקומץ ולא די מיעוט זה הקרבן אלא שיאכלנה וידמה שלא הקריב קרבן כלל ולכך ישרפו את כלה: (יח) זאת תורת החטאת. היה טוב בסדר ויקרא עולה מנחה ושלמים והחטאת

ספורנו

ונשמר מהמון כמו חלק גבוה ושמנחת הכהן כלה לגבוה לא חלק מועט ממנה בלבד כמו שהוא במנחת ההמון. והזכיר תורה בחטאת ואמר שאותו ההפלא אשר לכופר עניינו לא יכופר זולתי בהכנס דמו אל הקדש פנימה לא תהיה בו כפרה באכילת הכהנים

אבן עזרא

(יח) קדש קדשים. כי הוא כאחד הקדשים: (יט) הכהן המחטא. טעמו הזורק דם כאילו אמר המסיר חטא החוטא ורבי המפרשים אמרו כי טעם המחטא רוחץ או מטהר וכן תחטאני באזוב ואטהר: (כ) כל אשר יגע. בבשר החטאת יהיה קדש לשם והכהן יאכלנו לכן חלק הזורק כחלק כל אחיו: יזה. א"ר משה הכהן שהוא כמו יטה מבנין קל ובפתחות היו"ד מהכבד והאות המובלע נו"ן וכן ויז מדמה על הקיר בחירק עם ויז בפתח רק במלת נטה מראה על הקיר בחירק עם ויז הוא בארי בבנין הקל וכן מלאט ויז נלאם מבנין הקל ויפה דקדק ובעבור שחטאת קדש צוה השם לכבס המקום שנפל מדמה על הבגד במקום קדש הוא חצר אהל מועד כי יש הפרש בין קדוש וטהור: אשר יזה עליה. יחסר מקום או והטעם או אם יזה אחר עליה שהוא הבשר יכבס הבשר הכהן ואחר כך יאכלנו או פירושו המקום אשר יזה מהדם תכבס ויהיה בגד לשון נקבה וזכר וכמוהו אשר תשיג ידו ותי"ו תכבס לכהן: (כא) תבשל בו. גם בשלה ומורק ושוטף מבנין שלא נקרא שם פועלו ובא ומורק בחולם בעבור הרי"ש שלא תדגש כי אם במקומות מועטים במשקל לא זורק עליו מגזרת מרקו הרמחים כי המ"ם שרש. וטעם קדש קדשים היא עם כל זכר שאין ראוי לאכול החטאת שהקריבו ממנה והובא לכפר כי אם התמימים והזכר תמים מהנקבה ואפילו קטן יקרא זכר והזכר שהוא בן שלש עשרה שנה כאשר העתיקו אבותינו: (כג) וכל חטאת אשר יובא מדמ' לכפר בקדש. והנה מקום הפרכת יקרא קדש כי החצר ואם היא קדש כנגד אהל מועד חול והנ' גם יקרא לפני' מהפרכ' קדש כנגד אה"ת כמו בזאת יבא אהרן אל הקדש וזאת החטאת הוא חטאת כהן הגדול או הקהל: (א) וזאת תורת האשם. כבר הודעתיך ההפרש בין חטאת ואשם אע"פ שהכתוב

תרגום

באתרא דתתנכס עלתא תתנכס חטאתא קדם יי קודש קודשין היא: יט כהנא דמכפר בדמא ייכלינה באתר קדיש תתאכיל בדרת משכן זמנא: כ כל דיקרב בבשרה יתקדש ודידי מדמה על לבושא דידי עלה תחור באתר קדיש: כא ומן דחסף דתתבשל ביה יתבר ואם במנא דנחשא תתבשל ויתמריק וישתטיף במיא: כב כל דכורא בכהניא ייכול יתה קודש קודשין היא: כג וכל חטאתא די יתעל מדמה למשכן זמנא לכפרא בקודשא לא תתאכל בנורא תתוקד: א ודא אוריתא דאשמא קודש קודשין הוא: ב באתרא די יכסון עלתא יכסון ית אשמא וית דמיה יזרוק על מדבחא סחור סחור: ג וית כל תרביה יקריב מניה ית

מקרא

בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד׃ כ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ׃ כא וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם׃ כב כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ כג וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ פ

ז א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ ב בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ ג וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־

רשי

(יט) המחטא אותה. העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנה. (ת"כ) הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר וא"א לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה: (כ) כל אשר יגע בבשרה. כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד: ואם הוזה מדמה על הבגד אותו הבגד מקום הדם אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה. אשר יזה. יהא נזה כמו (איוב טו) לא יטה לארץ מנלם יהא נטוי: (כא) ישבר. לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה' נותר וה"ה לכל הקדשים: ומורק. לשון (אסתר ב) תמרוקי הנשים אשקורמנ"ט בלעז: (כב) ומורק ושוטף. לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: כל זכר בכהנים יאכל אותה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: (כג) וכל חטאת וגו'. (זבחים כב ת"כ) שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה: וכל. לרבות שאר קדשים: (א) קדש קדשים הוא. (תמורה יח) הוא קרב ואין תמורתו קרבה: (ב) ישחטו. (ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בצבור נאמר ישחטו רבים ותלאו בעולה להביא עולת ציבור לצפון): (ג) ואת כל חלבו וגו'. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא: את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל

בעל הטורים

זאת תורת האשם. ה' פעמים כתיב אשם בפרשה כנגד ה' אשמות ודאים

יובא ה' ומ"ל וסי' וכל חטאת אשר יובא. במים יובא. ויו"ד יהואש אל הכהנים. כסף מרקע מתרשיש. כסף אשם וכסף חטאות: וזאת י"ז ר"פ נמסר בריש סדר תרומה: קדש קדשים ז' וסי' וכפר הכהן. וזאת תורת האשם. כל זכר בכהנים תנינא. ושחט את הכבש והיתה לאהרן ולבניו. אך כל חרם. ובני עמרם אהרן ומשה: ואת החלב ה'

תולדות אהרן זאת תורת. זבחים פ לב מנחות ג ד קי (פסחים לח): במקום. זבחים מט מנחות נה (סוטה כג יבמות ט): תשחט. זבחים לב: קדש קדשים. שם נ לט: הכהן. שם י כב לג לע לט קכ: במקום קדוש. שם לב: כל אשר. פסחים מה נזיר לז זבחים מז חולין לע: ואשר יזה. זבחים לח לג לג מעילה ה: מדמה. זבחים לב לג: על הבגד זבחים לג לד: אשר יזה. שם לג לד: הכבס. שם לד: וכלי חרס. שם לה: ישבר. שם לו: ואם בכלי. שם לד לו לז: כל זכר. שם לו לז לט קב: וכל חטאת. פסחים כג זבחים פב (ערלה כב פסחים כח שם לה): לכפר. שם פג: בקדש. פסחים לד זבחים לב: וזאת תורת. שם מח מנחות קי כריתות כב: קדש קדשים. זבחים נ: במקום. שם מט: ואת דמו. שם נ:

ספורנו

הזכים כשאר חטאות אבל תהיה בשרפתו. ושהאשם אע"פ שאינו על חטא מחייבי כריתות כמו החטאת. הנה להיות חטאו מעילה בקדש תורה אחת להם. ואמר וזאת תורת השלמים והודיע שאף על פי שכל השלמים קדשים קלים מכל מקום יש חלוק ביניהם שאם הם על אודות הודאה יהיה עמהם לחת בתוכו מין חמץ. כי אמנם סבת הסכנה אשר עליה ההודאה הוא שאור שבעסה מכל מקום מיני המנה רבות עליו וברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים וכלם נאכלים בזמן קדשי קדשים שהם ליום ולילה. אבל כשהם שלמים פשוטים שלא לתודה זמנם לשני ימים ולילה אחד ועם היות כלם קדשים קלים נאסרה הטמאה באוכלים ובנאכלים וחיוב הכרת הוא בטמא שאכל את הבהור הקרב לאכול מהקדש הטהור וטמאתו עליו שהוא מחלל את הקדש ידיו

רמבן

והחטאת והאשם כי בתחלה דבר בקרבנות הנדבה ואחרי כן בקרבנות החובה על החוטא אבל בכאן היה הביאור לעולה ולמנחה ואח"כ בחטאת ואשם כי רצה לבאר דיני קדשי קדשים כי משפט אחד להם כמו שאמר במנחה קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם ואחרי כן יבאר דין קדשים קלים. יחדש בפרשה זו דברים רבים וזאת תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות שאף חטאות הפנימיות דמן טעון ניבום יכול אף חטאת העוף ת"ל זאת ואמר במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפני ה' שכל החטאות לא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שלא נאמר כן בפ' ויקרא אלא בחטאת נשיא ויחיד. וכאן נתרבו כולן חטאות הצבור וחטאות הפנימיות עוד דרשו קדש קדשים לרבות שלמי הצבור שלא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שבכל קדשי הקדשים הטעון צפון הוא פרט לתודה ואיל נזיר.

ועוד נתן עתה בשר החטאות לבני אהרן וצוה שיאכלום בחצר אהל מועד הזכרים מהן ולא בנות אהרן וחדש דינין הרבה בנבלעים מן החטאת תכבס במקום קדוש עד וכל חטאת החמיר הכתוב בדם הנבלע בבגד לעשותו כאשר היה קודם הזיה שלא יצא חוץ לקלעים ואמר וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר ואף במקום קדוש הוא נשבר וההרסים נבלעין במקומם ואין עושין בו מריקה ושטיפה כלל וכן המריקה והשטיפה בכלי נחשת במקום קדוש הוא כי כל הכתובים נמשכים אל מקום קודש שהזכיר: (כג) וכל חטאת אשר יובא מדמה. עד והכהן המקריב. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה ל' רש"י. וכפי הדעת הזו מה שאמר וכפר בקדש סוגו

רשי

ואיל וכבש כתרגו באליה: (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע"פ שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעיה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר (זבחי' ד): (ו) קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש: (ז) תורה אחת להם. בדבר זה: הכהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן: (ח) עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהי'. פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקי' בעורות (זבחי' קג ת"כ): (ט) לכהן המקריב אותה וגו'. יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה (זבחים כז). יכול לכולן ת"ל לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה (זבחים לט): (י) בלולה בשמן. זו מנחת נדבה: וחרבה. זו מנח' חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן

אבן עזרא

שהכתוב יאמר בחטא' אשם ובאשם חטאת. וטעם להזכיר זאת הפרש' להזכיר החלבים שאין להם זכר בתורת החטאת: (ח) עולת איש. מלעיל בעבור היות הטעם בראשית המלה האחרונה כמשפט. וטעם לו אחר שאמר לכהן תוספת ביאור שלא ינתן העור לכהן אחר: (ט) וכל נעשה. שם התאר לשון נקבה כמו אין אבן נראה כי לשון זכר ואשר היה נעשה ליום אחד: (י) וחרבה. כמנחת היורד ומנחת

החֵלֶב הַֽמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּֽרֶב׃
ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים
וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיֹת יְסִירֶֽנָּה׃ ה וְהִקְטִיר
אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה
לַֽיהוָה אָשָׁם הֽוּא׃ ו כָּל־זָכָר
בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָֽדָשִׁים הֽוּא׃
ז כַּֽחַטָּאת כָּֽאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת
לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ
יִֽהְיֶה׃ ח וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־
עֹלַת אִישׁ עוֹר הָֽעֹלָה אֲשֶׁר
הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִֽהְיֶה׃ ט וְכָל־
מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּֽאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־
נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת
לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִֽהְיֶה׃
י וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָֽה־בַשֶּׁמֶן
וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּֽהְיֶה אִישׁ
כְּאָחִֽיו׃ פ שלישי יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַֽיהוָֽה׃

אַלִּיתָא וְיַת תַּרְבָּא דְּחָפֵי
יַת גַּוָּא׃ ד וְיַת תַּרְתֵּין
כֻּלְיָן וְיַת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן
דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיַת חַצְרָא
דְּעַל כַּבְדָּא עַל כֻּלְיָתָא
יַעְדִּינַהּ׃ ה וְיַסֵּיק יָתְהוֹן
כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא קֻרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ אֲשָׁמָא הוּא׃ ו כָּל
דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵיכְלִינֵּיהּ
בַּאֲתַר קַדִּישׁ יִתְאֲכֵל
קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא׃
ז כְּחַטָּאתָא כֵּן אֲשָׁמָא
אוֹרַיְתָא חֲדָא לְהוֹן כַּהֲנָא
דִּי יְכַפֵּר בֵּיהּ דִּילֵיהּ יְהֵי׃
ח וְכַהֲנָא דִּמְקָרֵב יַת עֲלַת
גְּבַר מְשַׁךְ עֲלָתָא דִּי
יְקָרֵיב לְכַהֲנָא דִּילֵיהּ
יְהֵי׃ ט וְכָל מִנְחָתָא דִּי
תִתְאֲפֵי בְּתַנּוּרָא וְכָל
דְּתִתְעֲבֵד בְּרְדָתָא וְעַל
מַסְרֵיתָא לְכַהֲנָא דִּמְקָרֵיב
יָתַהּ דִּילֵיהּ תְּהֵי׃ י וְכָל
מִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח
וּדְלָא פִילָא לְכָל בְּנֵי
אַהֲרֹן תְּהֵי גְּבַר כְּאָחוּהִי׃
יא וְדָא אוֹרַיְתָא דְּנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא דִּיקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃

כולי חסר כמ"ב

יע זוגין קדמ' נסבי' א' בענין וקט' לא נסי' ו'

ג' ר"פ

כ'

כ'

רז ר"פ

נמסר בסדר ואתה תצוה: כחטאת ד' וסי' קדש קדשים הוא. כחטאת כאשם תורה אחת להם. כי כחטאת האשם הוא. כחטאת כעולה וכמנחת: את עלת איש ב' וסי' והכהן המקריב את. ויצוה המלך: וכל מנחה י' פסו' ריש וכל ומצעות וכל וסי' וכל שיח השדה. וכל פטר חמור. וכל מנחה אשר תאפה. וכל אשר תשכב עליו. וכל בגד וכל עור. כל ערי המישור וכל הגלעד. וכל ממלכת סיחון. וכל כלי משקה דמלכים. וחברו דד"ה. וכל עמק הפגרים. וכל אשר סביבותיו: בתנור חד מן י"א זוגין מן חד וחד חד מלרע וחד מלעיל ב' בריש היבותא נמסר בישעי' סי' יט גבי פרשת' משא מצרים הנה ה' רכב על עב קל פסו' וסכסכתי מצרים במצרים: נעשה ח' קמצין וסי' וכל נעשה במרחשת. אם אסור יאסרוני. ושנים עשר אריים. דמלכים. חברו דד"ה. ושנים עשר. ולא נעשה פסח כמוהו. כי אם בשמנה עשרה. כי לא נעשה פסח. בשמנה עשרה דד"ה. וכל חמש מגילות דכוות' בח"ב וסי' תורי זהב נעשה לך. אחות לנו קטנה וסי' בלשון ארמי תורתא דאחתי: מחבת ג' וסי' על מחבת בשמן תעשה וכל נעשה במרחשת. ואתה

בעל הטורים

לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו. וסמיך ליה וזאת תורת לומר שבנים שעוסקין בתורה נעשים כאחים ואף אם מקנטרין זה את זה כדדרשינן את והב בסופה:

תולדות אהרן

אשם הוא. נזיר כה זבחים ה ו יב: כל זכר. שם לו קב (סוטה יט): קדש קדשים. שם יא כה: כחטאת שם י יא כה פא: לו יהיה. שם פו קג: עולת איש. שם קג: עור העולה. שם: אשר הקריב. שם נב: לכהן לו. שם פו קג: וכל מנחה. קדושין נג מנחות סג עג זבחים קכ מנחות נג: וכל נעשה. קדושין נג מנחות עב עג: לכהן המקריב. זבחים קכ: וכל מנחה. קדושין שם מנחות ג עב עג קג: וחרבה. שם נ עג: לכל בני. קדושין שם מנחות עג: איש כאחיו. קדושין עג מנחות שם: וזאת תורת זבחים נ קכ (מגילה עב):

רמבן

אינו כמשמעו שזו אינה מכפרת שהרי נפסלה בהבאה זו ומפני זה הפסול שלה היא נשרפת אבל אמר לכפר שאם הכניסה לפנים על דעת לכפר שיזה ממנה שם כמעשה חטאת פנימית אע"פ שלא כפר בה כלומר שלא הזה מדמה כלום נפסלה משעת כניסה ותשרף ואפשר שאם הכניסה על דעת שלא להזות ממנה כלל שתהא כשרה וכדברי ר' שמעון אינה פסולה אא"כ כפר בדמה שעשה בה הזאות כמעשה חטאת פנימית ולכך אמר הכתוב לכפר לא שכפרה אלא שהוא הביא מדמה לכפר בה וכפר כפי מחשבתו ופי' לפנים שהכניס הדם להיכל וכן הכניס מדם פר כהן משיח והעלם דבר ושעירי ע"ג לפני ולפנים שכולן לפנים ממקומן הכניסן ופסולין ואמר מדמה שאפי' מקצת דמה פוסל שאם קבל דמה בשני כוסות והכניס אחד מהן לפנים פסולה. וע"ד הפשט אין הכתוב מדבר אלא בחטאות הפנימיות שהוא כבר בשרפתן ובא כאן ליתן לא תעשה על אכילתן כי הפרשה להשלים דיני החטאות וזהו מדרשו של ר' יוסי הגלילי בתורת כהנים ובזבחים:

ז (ח) והכהן המקריב את עולת איש. הדין הזה נוהג בכל הקדשים. ואמר הכתוב עולה והוא הדין לחטאת ואשם הנזכרים למעלה ואין זבחי השלמים כך ולכך הזכיר הכתוב משפט הכהנים באמצע הקרבנות קודם שידבר בשלמים ומדרשו בתורת כהנים אין לי אלא עולה עורות קדשי קדשים מנין ת"ל אשר יקריב או יכול שאני מרבה עורות קדשים קלים ת"ל עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשים יצאו קדשים קלים. וע"ד הפשט לא הוצרך לומר כן בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהנים זוכים בבשר וזוכים בעור אבל בעולה הוצרך לומר שיזכו בעור וזהו מדרשו של רבי שאמר כל עצמנו לא נרכנו אלא לעור העולה שבכל מקום העור מהלך אחר הבשר וכן בתורת כהנים:

(ט) וכל מנחה אשר תאפה בתנור עד וזאת תורת זבח השלמים. דרך הפשט ידוע בזה שיאמר בנודר אחת משלש מנחות מאפה תנור והמרחשת והמחבת שיהיה לכהן כלם המקריב אותם לבדו ויאמר בכל שאר המנחות כגון הנודר מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות ובמנחת חוטא וסוטה שהן חרבות שיהו מתחלקות לכל בני אהרן כלומר לכל בית אב שלהם ופירוש וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא סולת בלולה או חרבה לא מאלה הנזכרות ויהיה טעם ההפרש ביניהן מפני שטרח הכהן באפייתה וראוי להרבות שכרו אבל רבותינו לא רצו בכך מפני שאמר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם יכלול זה שהם כולם בלולות או חרבות ולכך ראו שפי' לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורים הנמצאים שם וכן מה שאמר את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם שכלם הם מקריבים ביד או בצווי כי היחיד מהם או השנים ושלשה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם כולם עומדים על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו ואחר שאמר שיהיו לכהנים בשכר עבודתם חזר ובאר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים. תהיה איש כאחיו כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והזכיר הכתוב למנחות בשמותם מאפה תנור ומרחשת ומחבת ואח"כ חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא מה שיש לזה ואפי' מנחת הסולת בה יחלוקו ואמר הכתוב כי הדין הזה במנחות וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובין והקבלה הכריע ותקנת הכהנים היא ושלום הבית ויתכן שיהיה שיעור הכתוב לפי הדעה הזו וכל מנחה

אשר

יב אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן׃ יג עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ טו וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ טז וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃

ו׳ ר״פ נסי׳ · ג׳ מ״ל · כ׳ וכענין · כ׳ וכענין · ג׳ · ג׳. כ״ג

יב אִם עַל תּוֹדְתָא יְקָרְבִינֵיהּ וִיקָרֵיב עַל נִכְסַת תּוֹדְתָא גְּרִיצָן פַּטִּירִין דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוֹגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וְסוֹלְתָּא רְבִיכָא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח׃ יג עַל גְּרִיצָן דִּלְחֵם חֲמִיעַ יְקָרֵיב קֻרְבָּנֵיהּ עַל נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי׃ יד וִיקָרֵיב מִנֵּיהּ חַד מִכָּל קֻרְבָּנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכָהֲנָא דְּיִזְרוֹק יָת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּילֵיהּ יְהֵי׃ טו וּבְשַׂר נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹם קֻרְבָּנֵיהּ יִתְאֲכֵיל לָא יַצְנַע מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא׃ טז וְאִם נִדְרָא אוֹ נְדַבְתָּא נִכְסַת קֻרְבָּנֵיהּ בְּיוֹמָא דִּי יְקָרֵיב נִכְסְתֵיהּ יִתְאֲכֵל וּבְיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ

אבן עזרא

ומנחת הקנאות: (יב) אם על תודה. טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה: חלות מצות. כרצונו אך לא פחותים משנים וכן רקיקי מצות: מרבכת. שנבחר בפירושים בעיני שהיא מובחרת. וחלות מצות ורקיקים אפויים וחלת המורבכת איננה כן: (יג) על חלות. כמו ויבאו האנשים על הנשים והטעם עם חלות: (יד) והקריב ממנו אחד מכל קרבן. הנה ארבע חלות בפחותים והאמת שהם עשרה: (טו) ביום קרבנו יאכל. שיאכלנו המקריב אותו וביתו ומי שהוא טהור כי גם השלמים קדש ואם הם קדשים קלים: (טז) ואם נדר. שנשא בשפתיו בנדר לו. ונדבה. שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה: ביום הקריבו. שם הפעל מהבנין הכבד הנוסף וממחרת אותו היום. וי"ו והנותר ממנו. כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמהו ויעזוב את עבדיו גם והארץ היתה תהו

רשי

שמן: (יב) אם על תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז) יודו לה׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן: והקריב על זבח התודה. ד׳ מיני לחם חלות ורקיקין ורבוכה ג׳ מיני מצה וכתיב על חלת לחם חמץ ונומר וכל מין ומין י׳ חלות כך מפורש במנחות (דף עז) ושעורן ה׳ סאין ירושלמיות שהן ו׳ מדבריות כ׳ עשרון: מרבכת. לחם חלוט ברותחין כל צרכו: (יג) יקריב קרבנו על זבח. (שם ת״כ) מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ומלצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח (מנחות עח): (יד) אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומ׳ לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים: (טו) ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרב׳ לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה (ת״כ): ביום קרבנו יאכל. וכזמן בשרה זמן לחמה: לא יניח ממנו עד בקר. אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה (זבחים לו): (טז) ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש בענין: וממחרת והנותר ממנו. בראשון יאכל. וי״ו זו יתירה היא

קח לך מחבת ברזל: חלות ג׳ ס״ל נמסר בסדר ויקרא: קרבן ה׳ קמצין נמסר בסדר ויקרא: וממחרת ג׳ וסי׳ ואם נדר או נדבה. ביום זבחכם יאכל. שב בזה גם

תולדות אהרן אם על תודה. קדושין סב זבחים נ מנחות עז עט פ תמורה יח: והקריב. מנחות עט פ: מצות. שם עו עח: סלת. זבחים נא: על חלות. שם נז מנחות עה עו עח: על זבח. שם יט כו עו עח: והקריב. פסחים לז מנחות עו עח: הזורק את. זבחים ד קב: ובשר זבח. שם ד ה לו: לא יניח. שם לו: ואם נדר. פסחים עא ר״ה ה: ביום הקריבו. זבחים נו:

רמבן

אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו:

(יב) **והקריב** על זבח התודה. (בכאן מתחיל וזאת תורת זבח השלמים עד והקריב ממנו) פי׳ עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן והנכון שהוא על חלות לחם כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר הכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושנה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש״י והקריב על זבח התודה ארבעה מינים לחם חלות ורקיקים ורבוכה ג׳ מיני מצה וכתיב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן ו׳ מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ ועשרון לחלה ועשרה למצה ג׳ חלות לעשרון דרשו כן מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה כמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה ג׳ חלות לעשרון כמצאו ארבעים חלות:

(יד) **והקריב** ממנו אחד מכל קרבן. חלה אחת שלמה כמצא נוטל תרומה ארבע חלות ואני תמה כשהוציא הכתוב מלאו השאור קרבן ראשית תקריבו למה לא אמר גם כן וקרבן תודה וזו איננה שאלה כי הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולהם התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו אלא טעון תנופה ואע״פ שאמר בלחם הפנים שעובר עליו בחמוצו מפני שהלבונה שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה׳ אבל לחם התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתוב לשיור הדבר אלא בעבור הדבש שלא נתפרש בבכורים שיבאו מן הדבש וכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם אבל בשאור המפורש במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתוב במחלליה מות יומת חוץ מעבודת הקרבנות ובערות אשת אחיך חוץ מן היבמה:

(טו) **ובשר** זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה לשון רש״י. ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים וכן שנינו במס׳ פסחים אשר תזבח בערב ביום הראשון בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שכשהוא אומר ביום הראשון עד בקר הרי בקר שני אמור ורש״י עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי אבל בכאן סבר הרב כדברי בן תימא דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא איננה באה ברבויין הללו אלא שהיא כפסח לכל דבר ואינה באה אלא מן הצאן וזכר וכן שנה מדכתיב ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו׳ כדאיתא התם אבל כתב הרב זה מברייתא השנויה בתורת כהנים דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל ה״ז בא ללמד על הנאכלין ליום אחד שיהיו נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה ומניין לרבות הלחם ת״ל קרבנו ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות תלמוד לומר ובשר ומנין לרבות חטאות ואשמות תלמוד לומר זבח ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח ת״ל שלמיו זו היא הברייתא הזו ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי במס׳ פסחים בפ׳ מי שהיה שפי׳ לשם שני לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר וזו שמעתי וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים וכן שנינו בתורת כהנים באותה ברייתא גופה דקתני סופה וממחרת ה״ז בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלים לשני ימים אין לי אלא שלמים מניין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה וכו׳ ארבה את החגיגה שבאה בזמנה מניין לחגיגה הבאה עם הפסח וכו׳: וממחרת והנותר ממנו יאכל. וא״ו יתירה היא זו ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה וכן תת וקדש וצבא מרמס לשון רש״י וכן פי׳ ר״א ולפי דעתי ענין שאמר הכתוב הזה בעבור שאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה במשמע שתבא מטה שיאכל בשני ימים יאכל

רשי

פיה ויש כמוהו הרבה במקרא כגון (בראשית לו) ואלה בני צבעון ואיה וענה (דניאל ה) תת וקדש וצבא מרמס: (יח) ואם האכל יאכל וגומר. במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי (ת"כ). וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו. אפילו בתוך הזמן עונה תשא: (יט) והבשר. של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל. והבשר. לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר. מה תלמוד לומר לפי שנאמר (דברים י"ב) ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (כ) וטומאתו עליו. (פסחים עו זבחים עג) בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'. ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתור' אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלש כריתות אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשוה רבותינו בשבועות (דף ו') אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: (והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר על מה שאסרתי לך בטמאת ואסם שאם יצאו חוץ לקלעי' אסורה כמו שכתוב בחצר אוהל מועד יאכלוה בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפילו בכל העם): (כד) יעשה לכל מלאכה. (ת"כ פסחים כג) בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות: ואכל לא תאכלהו. אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור:

לעוף

תורה

יז והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף: יח ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא: יט והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר: כ והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: כא ונפש כי תגע בכל טמא בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שקץ טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליהוה ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: כב וידבר יהוה אל משה לאמר: כג דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו: כד וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו: כה כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר

(מסורה: כא · ג׳ · י׳ פסו׳ בתור׳ רישיהון וסופי׳ חד · ג׳ · ג׳ ר״ס · ד׳ רפין · ל׳ ומלא בכל סרן · ל׳ . ל׳ · ל׳ ומסר)

אונקלוס

יתאכיל: יז ודישתאר מבשר נכסתא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: יח ואם אתאכלא יתאכיל מבשר נכסת קודשוהי ביומא תליתאה לא יהי לרעוא דמקריב יתיה לא יתחשב ליה מרחק יהי ואנש דייכול מיניה חוביה יקבל: יט ובשר קודשא דיקרב בכל מסאב לא יתאכיל בנורא יתוקד ובשר קודשא כל דידכי לקודשא ייכול בשר קודשא: כ ואנש דייכול בשרא מנכסת קודשיא די קדם יי וסאובתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: כא ואנש ארי יקרב בכל מסאב בסואבת אנשא או בבעירא מסאבא או בכל רחיש מסאב וייכול מבשר נכסת קודשיא דקדם יי וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: כב ומליל יי עם משה למימר: כג מליל עם בני ישראל למימר כל תרב תור ואימר ועזא לא תיכלון: כד ותרב נבילא ותרב תבירא יתעביד לכל עבידתא ומיכל לא תיכלוניה: כה ארי כל דייכול תרבא מן בעירא

אבן עזרא

תהו ובהו: (יז) באש ישרף. כאשר נשרפו האימורים. רק לא ישרף על גבי המזבח: (יח) וטעם המקריב אותו לא יחשב. אחר שיהיו האימורים קרבים לגבוה הנה כל הנשאר קדש וכן אבני המזבח שאחר שהם קדושים אין ראוי שישאר תחתו לחול על כן אבנים שלימות: (יח) פגול. כדברי המתרגם ארמית וכן ומרק פגולים כליהם. ויש שואלים אחר שעלה ריח ניחוח איך לא יחשב והטעם על המחשבה כי משפט השלמים להיות קדש והפגול איננו קדש ועוד בעבור שלא שמר את המצוה ולא שכרו בהפסדו אם הוא שלמים ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם לא ישלם נדרו: עונה תשא. עונש ולא הזכירו הכתוב. וכרת על טמא שיאכל בשר קדש. וטעם וטומאתו. להיותו טמא מעצמו כזב ומצורע גם בעבור מקרה לילה כי כן כתוב כי אמר מקרה הוא או שיהיה טמא בעבור אחר כטומאת אדם מת או חי והוא זב ומצורע או בבהמה טמאה שאינ' נאכלת ושקץ טמא מהעוף והשרץ. ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתיב חלבו

מסורה

היום ומחר: והבשר י׳ פסו׳ בתו׳ רישיהון וסופיהון חד וסי׳ כל רמש אשר הוא חי. והלוחות מעשה אלהים. והבשר אשר יגע. ונפש אדם מן הנשים. למררי משפחת המררי. ה׳ אלהיך הוא עבר לפניך. בסכות תשבו. ומקנה רב היה. והלוים יסמכו את. ויאיר בן מנשה: ונפש ג׳ ר״פ וסי׳ ונפש כי תגע בכל טמא. ושמעה קול אלה. אדם מן הנשים. נמסר גם בסדר ויקרא: בבהמה ד׳ רפין וסי׳ ונפש כי תגע בכל טמא. ואיש אשר יתן שכבתו. ואם המר ימיר בהמה בבהמה. אך בכור אשר יבכר לה׳ וחלופיהן ו׳ דגש נמסר בסדר תולדות נח: דבר ד׳ ר״פ בטעמא תביר בסיפרא וסי׳ כל חלב שור וכשב. המקריב את זבח שלמיו: בחדש השביעי. בחמשה עשר יום: וחלב נבלה וחלב חד מן ל״ד פסו׳ מסורת׳ מכא ומכורתי׳ מכא ומלה ביניהון נמסר במסו׳ רבתא:

תולדות אהרן

תולדות אהרן והנותר. פסחים ג זבחים כח פב (שבת ד פסחים לה): ואם האכל. שם יג כז כח כט מד מנחות יז חולין פא: לא ירצה. זבחים כג כט מנחות כה: המקריב. ר״ס ו זבחים יג: לא יחשב. פסחים טז יומא ז נדרים לו זבחים כג כט מנחות כה: פגול הוא. זבחים כח: והנפש. מנחות יג תמורה ג כריתות ס: והבשר. פסחים כד עז עט פב חגיגה כד יבמות עד סוטה כט זבחים לד מו חולין לו (פסחים לד חגיגה עט בכורים סד): והבשר. פסחים כד לה עט סוטה כט מנחות כה: והנפש. פסחים כד לה יבמות ז מכות יד מנחות כה כריתות ב: אשר לה׳. פסחים לו זבחים לו מנחות כה (פסחים לו): וטומאתו. מכות יד זבחים לג לד מג מו: בבהמה. שבועות ז חולין עח: ואכל. זבחים מב מד: כל חלב. יומא עד זבחים ע חולין קיז כריתות ד כא (ערלה כב פסחים כח): וחלב נבלה. זבחים סט חולין לד: יעשה לכל. פסחים כג: ואכל לא. זבחים ע: כי כל. פסחים מג בכורות טו כריתות ד:

בעל הטורים

בעל הטורים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הפסוק מתחיל בבשר ומסיים בבשר לומר שאם נטמא הבשר מקצתו נטמא כולו ·

רמבן

יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר ולפיכך חזר לבאר והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא שישאיר ממנו בכונה ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר והענין הזה מדברי רבותינו למדנוהו אמרו בתורת כהנים ביום הקריבו יאכל מצוה להאכל ממנו יום ראשון יכול כלו ת"ל וממחרת יכול מצוה לאכלו בשני ימים ת"ל והנותר אם הותיר הותיר אי והנותר יכול אם הותיר כולו לשני ימים יהא פסול ת"ל יאכל אפי׳ כלו ואם תעשה הוא"ו יתרה ג"כ יתפרש וממחרת הנותר ממנו יאכל לא שיותיר לדעת ולא ידעתי למה היתה הוא"ו בתת וקדש וצבא מרמס יתרה אבל רש"י כי ענין הכתוב שישאל עד מתי תת הפשע שומם ועד מתי קדש וצבא מרמס: (יז) **והנותר** מבשר הזבח ביום השלישי. עד ונפש כי תגע בכל טמא. אין ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ויאכל בלילה שכבר למדו רבותינו מן הכתוב בפרשת קדושים חסיו והנותר ביום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר מב׳ ימים כלל טעון שרפה אבל ביום השלישי איננו דבק עם והנותר אבל הוא דבוק עם באש תשרף יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחרת ישרף באש ביום השלישי בבקר וזהו שאמרו נאכלים לשני ימים ולילה אחד כי בלילה השני איננו נאכל ולא נשרף כי הצריך הכתוב לשרפת פסולי המוקדשים הללו שתהיה ביום כמו שהקרבת הכשרים ביום:

(כא) **או** בבהמה טמאה. אחז הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי אף בנבלת בהמה טהורה אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אמאמר אותו בפרשת עריות בע"ה:

(כה) **כי** כל אוכל חלב (בכאן מתחיל וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב וכו׳ עד וידבר ה׳ וכו׳ דבר אל בני ישראל המקריב)

יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃
כו וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל
מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃
כז כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃
כח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כט דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו
לַיהוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה
מִזֶּבַח שְׁלָמָיו׃ ל יָדָיו תְּבִיאֶינָה
אֵת אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־
הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֶת הֶחָזֶה לְהָנִיף
אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב
הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו׃ לב וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין

דִּיקָרְבוּן מִנַּהּ קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא
דְּיֵיכוֹל מֵעַמֵּיהּ׃ כו וְכָל
דְּמָא לָא תֵיכְלוּן בְּכָל
מוֹתְבָנֵיכוֹן דְּעוֹפָא
וְדִבְעִירָא׃ כז כָּל אֱנָשׁ
דְּיֵיכוֹל כָּל דְּמָא וְיִשְׁתֵּיצֵי
אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃
כח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ כט מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר דִּמְקָרֵיב
יָת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי קֳדָם
יְיָ יַיְתֵי יָת קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם
יְיָ מִנִּכְסַת קוּדְשׁוֹהִי׃
ל יְדוֹהִי יַיְתוּן יָת קוּרְבָּנַיָּא
דַּייָ יָת תַּרְבָּא עַל חַדְיָא
יַיְתֵינֵיהּ יָת חַדְיָא לַאֲרָמָא
יָתֵיהּ אֲרָמוּתָא קֳדָם יְיָ׃
לא וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת תַּרְבָּא
לְמַדְבְּחָא וִיהֵי חַדְיָא
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי׃ לב וְיָת
שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא תִּתְּנוּן

אבן עזרא

שלנו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה כי כן כתוב כל חלב וכל דם לא תאכלו ובתחלה כתוב חקת עולם לדורותיכם גם אני עניתיו כי זה הפסוק דבק עם זבח השלמים ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ראיה גמורה כי הנה כתוב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגם כתוב חקת עולם וא״כ לא נאכל לחם בגלות כי לא הקרבנו קרבן העומר וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו גם אני השיבותי כי גם זה הפסוק דבק עם זבח השלמים והעד כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה להוציא חלב כל בשר שאיננו קרב לשלמים והכלל בשר חול על כן הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה
יעשה

ולבהמה ג׳ וסי׳ וכל דם לא תאכלו. ולא היה מים למחנה ולבהמה. היו עצביהם לחיה: יביא ט״ו ה״א סנהון חסר וסי׳ ואם כבש. וזאת אשמו. המקריב את זבח. שתי תרים דנזיר חסר. וזאת תורת הנזיר. כאשר בא עליכם דיהושע. על עמך ועל בית אביך. והגוי אשר יביא. הארון. ותאות׳ יבא להם חסר. יבא בפריו חסר. המנחה. מעשה יבא במשפט חסר. וגם מלכיהם עם נסכיהם חסר. וחד ויביא דעזרא: אשי ס׳ בתר׳ כתיב י׳ יסיר ואת כל חלבה וסי׳ כאשר יוסר. והביאה אל הכהן וקמץ. ידיו תביאינה את. שוק התרומה וחזה. קדושים יהיו לאלהיהם. להקריב את אשי ה׳. אשי ה׳ ונחלתו יאכלון. אלהי ישראל הוא נחלתו. ואתנה לבית אביך. וכל מאשי דכוות׳ כתיב יו״ד:

רשי

(כו) לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים וחגבים (חולין ס): בכל מושבותיכם. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפ״א מפרש למה הוצרך לומר: (ל) ידיו תביאינה וגומר. (קדושין לו) שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן: את אשי ה׳. ומה הן האישים את החלב על החזה: יביאנו. (מנחות סב) כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר (ויקרא י) שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו׳ ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר (ויקרא ט) וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שג׳ כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות (דף ס״ב): את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה למה מביא להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא הוא מהאישים לפי שנ׳ את אשי ה׳ את החלב על החזה יכול שיהא אף החזה לאישים לכך נאמר את החזה להניף וגומר: (לא) והקטיר הכהן החלב. ואחר כך והיה החזה לאהרן (ת״כ) למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורין למטה מן המזבח: (לב) שוק. מן הפרק של

בעל הטורים

להניף אותו בגימטריא מוליך ומביא מעלה ומוריד לכן בפרשה ג׳ פעמים תנופה וא׳ מהם התנופה והה״א אתי לרבוי עוד אחד והיה ד׳ שמוליך ומביא לד׳ רוחות וה׳ פעמים הרומה שמעלה ומוריד:

תולדות אהרן ונכרתה. חולין קב: וכל דם. כריתות ד כא כב: ולבהמה כריתות כא: דבר אל. קדושין לו מנחות סא: ידיו תביאנה. סוכה מז סוטה יט קדושין לו מכות יח מנחות כא לג: את החלב. מנחות בב: להניף. קדושין לו: לפני ה׳. מנחות כא חולין קל: והקטיר. פסחים נט:

ספורנו

ז (ל) ידיו תביאינה את אשי ה׳. לפי שהשאר לבעלים הנה הבאתם הורה שהבעלים נותנים לה׳ את הכל החלב והחזה וכהנים משלחן גבוה קא זכו: את החזה להניף אותו. אע״פ שנותן החלב על החזה בשעת תנופה מכל מקום עקר התנופה הוא בשביל החזה להודיע שהוא נתן לגבוה אמנם החלב כבר ידוע הוא שהוא לה׳ שהרי הוא קרב ע״ג המזבח: (לב) ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן. מחלק בעלים כמקדמים

רמבן

מן הבהמה אשר יקריב ממנה לא יתכן שיהיה פירוש מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין כי הכתוב כבר אסר בסדר ויקרא סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן אסר תחלה כל חלב שור וכשב ועז ואסר חלב הנבלה והטרפה באיסור החלב ואינן קרבנות לשם ועוד שאמר שם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עניני הקרבנות בכל מושבותיכם ובמתנות כהונה אמר לחק עולם פעמים רבות ולא הזכיר בכל מושבותיכם מפני שאין הקרבנות חקת עולם בכל מושבותיכם רק במשכן ובמקום אשר יבחר ה׳ ואל יעור עיני המשתבש בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום כי אמר הכתוב שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותיכם עד עצם היום שנביא הקרבן בבית הבחירה ואם אין קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמר לא תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל האיסור הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פירוש עד עצם היום שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם כדי שיהיה הקרבן מנחה חדשה ויתכן שיהיה היום נמשך עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם והראיה הגמורה שפירש מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה׳ מן המין הקרב כי כן נאמר בערכין ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה׳ כל אשר יתן ממנו לה׳ יהיה קודש ופי׳ בהמה שמקריבין ממנה קרבן לה׳ וכך אם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה׳ ואמר בפירוש מן הבהמה הטמאה שאין מקריבין ממנה ואין הפרש ושום חילוק בין שמזכיר בלשון רבים אשר יקריבו ואשר לא יקריבו ובין שיאמר בלשון יחיד אשר יקריב כי פי׳ אשר יקריב אדם ממנה וכן אמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממנה לא מן המין שלא יתקרב ושמא יעלה על הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ממנו הוצרך להזכיר שיהא אסור וזהו שנאמר ואכול לא תאכלוהו שיהיו בכרת כשאר כל חלב כי כל המין הקרב יאסור ואפילו הנבלות והטרפות ממנו ואמר יעשה לכל מלאכה לומר שאין בו טומאת נבלות כי יאמר בנבלות ובנבלתם לא תגעו והחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשו ממנו כל מלאכה ואם היה אסור החלב בקרבנות בלבד למה הוצרך לומר בו כל חלב לא תאכלו שם בפרשת ויקרא וכבר צוה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואיך נאכל אשה לה׳ ולמה לא הזהיר גם ביותרת הכבד ובשתי הכליות מן הקרבנות ועוד למה הוצרך להזכיר שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן וממה שאמר הכתוב בפסולי המוקדשין רק את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיענו המקום למקומו ואפרשנו:

(ל) **את** החלב על החזה. הנראה מן הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה שהוא מונף עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניפם בפני עצמם. ורבותינו אמרו שהיה נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה בחזה לבד לדרוש מה שאמר נטמאו ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תלמוד לומר חזה להניף אותו: לתת להם ביום משחו אותם. עד אשר צוה ה׳ את משה. שיעורו אשר צוה ה׳ ביום משחו אותם לתת להם מאת בני ישראל חקת עולם ופי׳ ביום משחו בעת המשיחה וכן ביום הקריב אותם לכהן בעת היותם כאשר הבדילם ורבי אברהם אמר כי ביום משחו מיום משחו וכן הטהר בבשר ובלחם: אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני. על דרך רבותינו כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו באהל מועד והנה מצות ויקרא שנויות ועל דרך הפשט שיעורו אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני וביום צותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את קרבניהם לה׳ כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה ואשם ובזבח השלמים במדבר סיני באהל מועד. ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד. וכן עולת תמיד העשויה בהר סיני כי איננו בהר

תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיכֶם׃ לג הַמַּקְרִיב אֶת־
דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי
אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין
לְמָנָה׃ לד כִּי אֶת־חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה
לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה זֹאת מִשְׁחַת
אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה
בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה׃
לו אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם
בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃
לז זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה
וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים
וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ לח אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם
צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב
אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר
סִינָי׃ פ רביעי ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב קַח אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת
הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי
הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת׃

אַפְרָשׁוּתָא לְכַהֲנָא
מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן׃
לג דִּמְקָרֵיב יָת דַּם נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא וְיָת תַּרְבָּא מִבְּנֵי
אַהֲרֹן דִּלֵיהּ יְהֵי שׁוֹקָא
דְּיַמִּינָא לְחוּלָק׃ לד אֲרֵי
יָת חַדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְיָת
שׁוֹקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא
נְסֵיבִית מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן וִיהָבִית
יָתְהוֹן לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא
וְלִבְנוֹהִי לִקְיָם עָלַם מִן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה דָּא רְבוּת
אַהֲרֹן וּרְבוּת בְּנוֹהִי
מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּייָ בְּיוֹמָא
דִּיקָרְבוּן יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָם יְיָ׃ לו דְּפַקֵּיד יְיָ לְמִתַּן
לְהוֹן בְּיוֹמָא דְּרַבּוּן יָתְהוֹן
מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְיָם עָלַם
לְדָרֵיהוֹן׃ לז דָּא אוֹרָיְתָא
לַעֲלָתָא לְמִנְחָתָא
וּלְחַטָּאתָא וְלַאֲשָׁמָא
וּלְקוּרְבָּנַיָּא וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא׃ לח דְּפַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְּסִינַי
בְּיוֹמָא דְּפַקְּדֵיהּ יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְקָרָבָא יָת
קוּרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ
בְּמַדְבְּרָא דְּסִינָי׃ א וּמַלֵּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב קָרֵיב יָת אַהֲרֹן וְיָת
בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ וְיָת לְבוּשַׁיָּא
וְיָת מִשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְיָת
תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא וְיָת תְּרֵין
דִּכְרִין וְיָת סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא׃

ל׳ · ב׳ ה׳ וכל סתי הכליות דכר · קדמא דסוק סימן · מוזבחי שלמיכם תנין דסוק התרומה מוזבחי שלמיהם · ה׳ סבירין כאשר וקרינן אשר · נ׳ ס״ס · ה׳ מ״ל בלוס׳ אבני שהם קדמא. ה׳ סבירין כאשר · ל׳ נסס׳ · י״ב ר״פ · ד׳ פסו׳ חד אם וסם ואת ב ל׳ · ד׳ מ״ל בתורה

רשי

של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של ירך: (לג) המקריב את דם השלמים וגו׳. (פסחים נט ת״כ) מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא (ברכות יב מנחות סב) בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר: תנופה. תרומה (סוכה לא) מוליך ומביא מעלה ומוריד: (לז) ולמלואים. ליום חינוך הכהונה: (ב) קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו׳. אלו האמורים בענין צוואת המלואים בואתה תצוה ועכשיו ביום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת

אבן עזרא

יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו וידוע כי בשר הנבלה והטרפה אסורות והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי המזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר על כן הזהיר ואכול לא תאכלוהו ובעבור זה לא הזכיר הדם ובאה זאת הפ׳ לבאר עונש האוכל חלב בשר קדש וכן כל דם הוסיף לעוף על כן חלב העוף מותר והראיה הגמורה שאמר בספר אלה הדברים בבשר תאוה שהוא חול שיאכלנו כלו ילא הוציא רק את דמו לבדו בשלשה מקומות ואין זכר לחלב כלל אז פקח הצדוקי עיניו ופצה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים: (לג) שוק הימין. לזורק הדם והחזה לכל הכהנים: (לה) זאת משחת. זאת שכר משחת אהרן או משחת בניו נגידות: (לו) ביום משחו. מיום וכן בבשר ובלחם: (לז) ולמלואים. ככתוב בפרשת ואתה תצוה. להקריב את קרבניהם לה׳ במדבר סיני. כי לא הקריבו קרבן עד שבאו אל הר סיני וכבר הראיתיך שהמזבח שבנה משה על חלישת עמלק הוא בחורב והוא הר סיני ושם ישבו ישראל שנה פחות עשר׳ ימים כי כן כתוב ובמדבר לא הקריבו עולות כי כן אמר הנביא הזבחי׳ ומנחה הגשתם לי במדבר (ארבעים שנה) בית ישראל גם לא עשו פסח כי אם במצרים ושנית בהר סיני כי במדבר לא היו להם מקנ׳ ואחר שנסעו מהר סיני לא מלו בדרך והנה רובם ערלים ובעבור אכילת פסח מל אותם יהושע: (ב) ואת פר החטאת. בה״א כי כבר הזכירו וכן

ספורנו

כמקדמים פני המשרת במנחה לכבוד המלך: ח (ב) ואת פר החטאת ואת שני האילים. הקדים פר החטאת כאמרם ז״ל כל חטאת קודמת לעולה הבאה עמה כי עד אחר שיכופר החטא אין מקום כלל לעולה כאמרו עולה והטאה לא שאלת והיתה חטאתו אחר המשחו פר כמשפט כהן משיח אבל לא נכנס דמו לפנים כי לא הי׳ חטאו במדרגת רוע שיצטרך לזה כמו שהיה צריך בהוראת כהן משיח והוראת ב״ד שהחטיאו ופר ושעיר של יום הכפורים שמכפרים על טומאת מקדש

אשר ה׳ סבירין כאשר וקרינן אשר וסי׳ כי אשר ראיתם את מצרים היום. אשר צוה ה׳ לתת להם. אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני. ביום צותו ופקדיו אשר צוה ה׳ את משה. השמרו לכם פן תשכחו: חקת עולם לדרתם. ב׳ וסי׳ באהל מועד מחוץ לפרכת. אשר צוה ה׳ לתת להם. ושארא לדריתיכם: לעלה ו׳ קמץ וסי׳ זאת התורה לעלה למנחה. כל הבקר לעלה. שנים עשר פרים. וגם עלה לרוב. בחלבי השלמים. ויאמר ארונה למלך: כל ספרא בהר סיני במ״א במדבר סיני וסי׳ להקריב את קרבניהם. וכל וידבר דכוותי׳ במ״ב בהר סיני וסי׳ ביום דבר ה׳ אל משה. עולת תמיד העשויה: קח את אהרן ז׳ פסוקי אית בהון את וי״ו פעמים ואת וכי׳ נמסר בסדר וישלח: האילים ז׳ בליש׳ ד׳ מנהון מ״ל דמלאים בתו׳

תולדות אהרן

המקריב. זבחים ד לה קכ מנחות ג יח חולין קלב בכורות ל: מבני אהרן. חולין קלג: שוק הימין. שם קלד: כי את חזה. יבמות פו: שלמיהם. מנחות סב: ואתן אותם. חולין קל (יבמות ע): זאת משחת. זובר ויקרא: זאת התורה. זבחים ד ה ז ח לז מנחות פב פג קי: ביום צותו. שבת קלב מגלה כ זבחים ז לה מנחות פג (מגילה עג):

רמבן

ממש כי עולת תמיד לא התחילו בה רק באהל מועד וכתיב וזה אשר תעשה על המזבח וגו׳ וכן ויסעו מהר ההר דרך וכו׳ וכן רב לכם שבת בהר הזה. והטעם בכל אלה כי ישראל חנו לפני הר סיני בקרוב לו דכתיב ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן והנה עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית נצטוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמר הכתוב בכאן כי זאת התורה לעולה ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צוותו במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני ומדבר סיני להודיע שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דבר עמו עשרת הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמר בתחלת הענין ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד;

ח (א) קח את אהרן. עד ויקרב משה. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה לשון רש״י ולמה נהפכו דברי אלהים חיים ועוד כי צוה בפרשת ביום החדש הראשון בכל הקמת המשכן ובלבישת אהרן ובניו ובמשיחת כולם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום הזה ואיך הפריש ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקדם אבל הנכון שנאמר כי נצטוה בהקמת המשכן בכ״ג באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד קרא לו הש״י שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה שמתחלת ויקרא עד כאן כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנות ומשפטיהם קודם שיקריב מהם כלל. כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים ולא יודעו כל דיניהם רק מן הפרשיות האלה שהקדים לו ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לצוו אותו במעשה ובשעת מעשה כמה שאמר לו מתחלה חה בדבר

אבן עזרא

וכן האילים וכן המצות: (ג) ואת כל העדה. ראשי השבטים והזקנים: ויאפוד. כמו ויחגור וכאשר ציץ הזהב איננו המצנפת כן האורים והתומים אינם אבני החושן וכן הלוחות בארון על כן כתוב ויתן אל החשן: (ו) ויקרב משה את אהרן. אל הכיור: וירחץ אותם. כלווי: (י) ויקח משה את שמן המשחה. טעמו וכבר לקח קודם משיחת אהרן:

ויקרב

רשי

בשעת מעשה: (ג) הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (ה) זה הדבר. דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה (כל הענין הזה דפרשת המלואים פירשתי בואתה תצוה): (ח) האורים. כתב של שם המפורש: (ט) וישם על המצנפת. פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת: (יא) ויז ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות

תולדות אהרן ויאמר משה יומא ה: (ויקרב משה. יומא לה:) ויחגר. שם: וישם את המצנפת. (יומא מד): ויקח משה. כריתות ה:

מקרא

ג וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ד וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ ו וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם׃ ז וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃ חצי התורה בפסוקים ח וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים׃ ט וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ י וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ יא וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר

י"ח פסוקים את ואת ואת ואת וכולהון באורייתא

תרגום

ג וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּנוֹשׁ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ד וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ וְאִתְכְּנִישַׁת כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לִכְנִשְׁתָּא דֵּין פִּתְגָּמָא דְפַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד׃ ו וְקָרֵיב מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי וְאַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא׃ ז וִיהַב עֲלוֹהִי יָת כִּתּוּנָא וְזָרֵיז יָתֵיהּ בְּהֶמְיָנָא וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ יָת מְעִילָא וִיהַב עֲלוֹהִי יָת אֵפוֹדָא וְזָרֵיז יָתֵיהּ בְּהֶמְיַן אֵפוֹדָא וְאַתְקֵין לֵיהּ בֵּיהּ׃ ח וְשַׁוִּי עֲלוֹהִי יָת חוּשְׁנָא וִיהַב בְּחוּשְׁנָא יָת אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא׃ ט וְשַׁוִּי יָת מַצְנַפְתָּא עַל רֵישֵׁיהּ וְשַׁוִּי עַל מַצְנַפְתָּא לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי יָת צִיצָא דְדַהֲבָא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ י וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל דְּבֵיהּ וְקַדֵּישׁ יָתְהוֹן׃ יא וְאַדִּי מִנֵּיהּ עַל מַדְבְּחָא שְׁבַע זִמְנִין וְרַבֵּי יָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ

מסורה

וסי' נמסר בסדר תצוה: הקהל ג' וסי' ואת כל העדה הקהל. הקהל לי את העם ואשמיעם. הקהל את העם האנשים. וא' והקהל. קח את המטה וגו': ותקהל העדה ב' וסי' אל פתח אהל. ותקהל העדה כאיש אחד: ויז ב' וסי' ויז ממנו על המזבח שבע פעמים. ויז על אהרן ועל בגדיו. וחד ויז מדמה אל הקיר. וחד ויז נצחם על בגדי: ואת הכיור ג' וסי' ואת השלחן ואת כל כליו קדמא, ואת השלחן ואת כליו. ויז ממנו על המזבח. ונמסר גם בסדר כי תשא.

ספורנו

מקדש ועל השאים עונות ופשעים כמו שמבואר בענין. והקדים העולה למלואים כי גם שעולה היה איזו כפרה כאמרו ונרצה לו לכפר עליו ואחר שלמות הכפרה נעשו ראוים למלא את ידם להשלימם לעבודה. והנה בכל השלמים יהיה שוק הימין לכהן ובשלמי נזיר יהיה לכהן השוק והזרוע שהם היד והרגל ובאלו המלואים היה השוק על גבי

רמבן

הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו' והוסיף לו בכאן ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו שהש"י בחר באהרן ובזרעו. ועל דרך הישר נצטוה משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל ואחרי שהשלימו המלאכה נאמר לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד ושם נאמר לו והקרבת את אהרן ואת בניו וגו' והנה ידע שגם אהרן ובניו במעלתם והיכתם לפני המקום ועכשיו חזר וזרזם ביום א' של מלואים ובשעת מעש' והנה כל הפרשיות כסדרן אלא שהקדים ויכס הענן את אהל מועד שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבותינו לסדר כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים ענין אשר התחיל בה:

(ו) **וירחץ** אותם במים. הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכלם רחץ אבל לא היתה רחיצתם כאחת אבל רחץ אהרן והלבישו בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו והלבישם:

(ז) **ויתן** עליו את הכתנת ויחגר אותו באבנט. עד ויקח משה את שמן המשחה זה היה הסדר שעשה בו משה אבל בצואה אמר והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפוד כי יצוה שם לכלל את האבנט בכלם בצואה אחת ואחר וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתונת עם האבנט ואחר כן המעיל והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן ויחגור אותו בחשב האפוד קודם שישים עליו החשן כי משה ידע בדרך הלבישה כי לעולם הבגדים תכף ללבישת הבגד יחגור אותו בחגורה העשויה לו כאבנט תכף לכתונת וחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד בהפסקות אבל שם נאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם בענין החשן ולא אמר שיתן אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שכבר צוה כל זה במעשה האפוד והחושן:

(י) **ויקח** משה את שמן המשחה. כשמשח את המשכן ויצק משמן המשחה על ראש אהרן. גם זה עשה משה בסדר נכון כי כן נצטוה במעשה השמן ומשחת בו את אהל וגו' ואת אהרן ואת בניו תמשח על כן לא רצה למשוח המשכן עד שהלביש אהרן ומשח אותם כאחד כדי שיהיה המקריב כמזומן לעבוד לבא אל המקדש והיה די באהרן שהוא קדוש ה' אף על פי שכתוב במצות הקמת המשכן ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו ואחר כך והקרבת את אהרן ואת בניו ורחצת אותם והלבשת את אהרן כי שם הסדיר כל המעשה לאהרן ולבניו כאחת:

(יא) **ויז** ממנו על המזבח. עד וישחט ויקח משה את הדם. כתב רש"י ולא ידעתי

וְאֶת־בָּנָיו לְקַדְּשָׁם: יב וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ: יג וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: חמישי יד וַיַּגֵּשׁ אֵת פַּר הַחַטָּאת וַיִּסְמֹךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת: טו וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו: טז וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה: יז וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: יח וַיַּקְרֵב אֵת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל: יט וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: כ וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח

ב׳ וחסר · ב׳ מ״ל · ס״ · ג׳ קמצין וכענין וסי׳ יתן · ב׳ וכענין · ל״ג . ג׳ · ג׳ קמצין וכענין וסימן יוסב · ס׳ . ג׳

לְקַדָּשׁוּתְהוֹן: יב וְאָרֵיק מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא עַל רֵישָׁא דְאַהֲרֹן וְרַבִּי יָתֵיהּ לְקַדָּשׁוּתֵיהּ: יג וְקָרֵיב מֹשֶׁה יַת בְּנֵי אַהֲרֹן וְאַלְבֵּשִׁנּוּן כִּתּוּנִין וְזָרֵיז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין וְאַתְקֵין לְהוֹן כּוֹבָעִין כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה: יד וְקָרֵיב יַת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וּסְמַךְ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יַת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרָא דְחַטָּאתָא: טו וּנְכֵים וּנְסֵיב מֹשֶׁה יַת דְּמָא וִיהַב עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְדַכֵּי יַת מַדְבְּחָא וְיַת דְּמָא אָרֵיק לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא וְקַדְּשֵׁיהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי: טז וּנְסֵיב יַת כָּל תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא וְיַת חֲצַר כַּבְדָּא וְיַת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיַת תַּרְבְּהֶן וְאַסֵּיק מֹשֶׁה לְמַדְבְּחָא: יז וְיַת תּוֹרָא וְיַת מַשְׁכֵיהּ וְיַת בִּשְׂרֵיהּ וְיַת אוּכְלֵיהּ אוֹקֵיד בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה: יח וְקָרֵיב יַת דִּיכְרָא דַעֲלָתָא וּסְמָכוּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יַת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּיכְרָא: יט וּנְכֵים וּזְרַק מֹשֶׁה יַת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: כ וְיַת דִּיכְרָא פַּלֵּיג

רשי

על הזאות הללו: (יב) ויצק וימשח. בתחלה יוצק על ראשו ואחר כך נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה: (יג) ויחבש. לשון קשירה: (טו) ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה: ויקדשהו. בעבודה זו: לכפר עליו. מעתה כל הכפרות: (טז) הכבד. שהיה נוטל מעט מן

וילבשם ב׳ וחסר וסי׳ ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו. וילבשם כהנת ויחגר אתם אבנט: ויגש ה׳ קמצין וסי׳ ויגש לו ויאכל. ועיני ישראל כבדו מזקן. ויקח יוסף את שניהם. ויגש את פר החטאת. ויגש אביתר את. ונמסר גם בסדר תולדות: קרנות ד׳ מ״ל וסי׳ וישחט ויקח משה כו׳ נמסר בסדר ויקרא: ואת הפר ג׳ וסי׳ ונתת אתם על סל אחד. ואת הפר ואת עורו. וישכימו אנשי העיר: ואת האיל ה׳ נמסר בסדר תצוה:

תולדות אהרן ויצק משמן. הוריות יא יב כריתות ה: ויחבש. יומא ה: (ויסמך אהרן ובניו. יומא לו) : סביב. זבחים ס:

אבן עזרא

(יג) ויקרב משה את בני אהרן. פעם שנית בעבור שארכו הדברי׳ או טעמו כאשר הקריב משה את בני אהרן הלבישם כתנות. ומלת וילבשם. יוצאה לשנים פועלים: (טו) ויחטא. כבר פירשתיו: ויקדשהו. לכפר עליו כל העונות: (טז) ויקח את כל החלב אשר על הקרב. וכתוב בתחלה המכסה את הקרב וכתוב אחר אומר המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דע כי החלב המכסה הוא רב מאד ואת כל החלב אשר על הקרב הוא מעט מפה ומפה גם המכסה הוא על הקרב לכן הכתוב אחז דרך קצרה: (יז) שרף באש. יש אומרים הוא בעצמו ויש אומרים בצווי וראייתם כאשר צוה ה׳ את משה ואיננה ראיה כי כן דרך ל׳ הקדש: (יח) ויקרב את איל המלואים. ויסמכו אהרן ובניו ובכתוב הראשון וסמך אהרן ובניו והנה אין הפרש בין וסמך אהרן ובניו ובין ויסמכו אהרן ובניו ומדקדק גדול טעה שאמר כי טעם וסמך הוא לבדו ואחר כן בניו וסמכו כלם יחד: הימנית

ספורנו

גבי המזבח כי אמנם הזר שמקריב על הרוב יתן הפוק שהוא עם הרגל לכהן הנכנס לפנים ממחילת הזר המקריב. והמזיר יתן גם הזרוע שהוא היד כמוסר לכהן את פעל

רמבן

ידעתי שיהיו נצטוה בהזאות הללו ואפשר כי מה שאמר במזבח וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ואיננו במשיחה בלבד כי והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף אליו קדוש יותר מאשר הנמשחים במשכן וכן כליו נעשה לו קידוש בקידוש אשר נצטוה לעשות במקריבים שאמר והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין המזבח שהוא כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים וק״ו הדבר וכן נאמר ביום הכפורים והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל שכל קידוש המזבח בהזאות וכ״ש בתחלה שצריך קידוש מטומאה וזרות ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בידוע שעשה להם כאשר עשה לאביהם כאשר נצטוה ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם וכלל זה במה שאמר בבנים כאשר צוה ה׳ את משה והנראה בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא באהרן ויצקת על ראשו ומשחת אותו ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל שלא היתה ביציקה כמהו ויתכן שלא היתה בבנים משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל בגדיהם וכן תראה בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם שצוה למשוח האב ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה. אבל בפרשת הקמת המשכן אומר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל. וכן בפרשת השמן. ולא הוזכרו משיחה והזאות בבנים במקום אחר לכך אני אומר שלא עשה בהם אלא אחת מהן והן ההזאות:

(טו) ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה ויקדשהו בעבודה זו מעתה לכפר עליו כל הכפרות לשון רש״י. ואם כן הכתוב יספר כי בזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך. וזה כענין שנאמר ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורציתי אתכם נאם ה׳. וילמד בכאן כי בדם נעשה זה ואין הקטרת האמורים מעכבת בחנוך המזבח. שכן לדורות איננה מעכבת בכפרה. אבל בתוספתא של פרשת מלואים ראיתי כפרה זו איני יודע מה היא מנין אתה אומר שלא היתה כפרה זו אלא שאמר משה בשעה שיצא הכרוז להנדב במקדש דחקו ישראל איש ואשה והביאו שלא בטובתן תהא כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזול למקדש. וכן הוא אומר כי אני ה׳ אוהב משפט שונא גזל בעולה וכבר הזכיר רש״י גם זה בפרשת ואתה תצוה:

(יז) ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו. יכלול בפר הקרב שאינו בכלל בשרו עצמות וגידים קרנים וטלפים שהם מלבד עורו ובשרו ופרשו. או יהיה הוא״ו מן המשמשין ביתר. והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף:

(כ) ואת האיל נתח לנתחיו. אין נתוח אלא לאחר הפשט. אבל קצר בהפשטה בכאן שכבר צוה בזה בפרשת העולה ואמר ויקטר משה את הראש ואת הנתחים בזמן ההקטרה והוא אחר ואת הקרב ואת הכרעים

לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר׃
כא וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
ששי כב וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
כג וַיִּשְׁחָט׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃
כד וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
כה וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין׃
כו וּמִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר׀ לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין׃
כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃
כט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הֶחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
שביעי ל וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר

לאיברוהי ואסיק משה ית רישא וית איבריא וית תרבא׃ כא וית גוא וית כרעיא חליל במיא ואסיק משה ית כל דיכרא למדבחא עלתא הוא לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא קדם יי כמא דפקיד יי ית משה׃ כב וקריב ית דיכרא תנינא דכר קורבניא וסמכו אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דיכרא׃ כג ונכים ונסיב משה מדמיה ויהב על רום אודנא דאהרן דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא׃ כד וקריב ית בני אהרן ויהב משה מן דמא על רום אודנהון דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון רגלהון דימינא וזרק משה ית דמא על מדבחא סחור סחור׃ כה ונסיב ית תרבא וית אליתא וית כל תרבא דעל גוא וית חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבהן וית שוקא דימינא׃ כו ומסלא דפטיריא דקדם יי נסיב גריצתא פטירתא חדא וגריצתא דלחם משח חדא ואספוג חד ושוי על תרביא ועל שוקא דימינא׃ כז ויהב ית כולא על ידי דאהרן ועל ידי דבנוהי וארים יתהון ארמא קדם יי׃ כח ונסיב משה יתהון מעל ידיהון ואסיק למדבחא על עלתא קורבניא אינון לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא קדם יי׃ כט ונסיב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי מדכר קורבניא למשה הוה לחולק כמא דפקיד יי ית משה׃ ל ונסיב משה ממשחא דרבותא ומן דמא דעל מדבחא

ל' | ג"ע | י"ו | ג' קמצין ובענין וסי' ישן יושב עומד | פ' | כ"ו מסר | ב' כמין | ל' ומשמש פ"ב | נ"כ | כ' דסמיך לסל"ע פסקין

רש"י

מן הכבד עמה: (כב) איל המלואים. איל השלמים שהמלואים לשון שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם (ת"כ): (כו) חלת לחם שמן. היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות: (כח) ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת ימי המלואי' בחלוק לבן: על העולה. אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה:

טס

בעל הטורים

שלמים חסר כתיב כי נכנס לשלם:

רמבן

רחץ במים. וזהו שאמר ויקטר משה את כל האיל כי הכל הקטיר כאחת אחר הרחיצה אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחים טעונין רחיצה:

(כב) ויקרב את האיל השני איל המלואים. וכבר פי' כי ענין המלואים שתהיה להם יד שלמה לעבוד את עבודת ה' ויאמר כן במזבח עצמו והעובדים. והנה כל הקרבנות האלו באים למלא את ידם כדכתיב וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים. אבל נקרא האיל השני איל המלואים בעבור שהוא סוף קרבנות הללו ובו תמלא ידם וכהנו לפניו יתברך כי כלם מעכבין בענין. ויתכן כי החטאת לכפר על המזבח ולקדשו כי כן כתיב והעולה להרצאה על הכהנים בכפרה וכל עולת נדבה והשלמים תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה השלמים לבדם באים על מלוי הידים. ולכך יקראו מלואים ויאמר מלואים ולא מלוי בעבור כי החלבים והשוק גם תרומת הלחם הכל קרב: (ל) ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח. לא ידעתי אם מערכן להזאות הללו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח. וכן לא נתברר לי מה טעם איחר הזאות הללו לאחר הקטרה של מלואים. כי בצוואה הקדים ההזאות ואח"כ אמר ולקחת מן האיל

החלב

אבן עזרא

(כג) הימנית. כמו הפנימית. וטעם על תנוך בהן. בפרשת זאת תהיה והנה הדם יכפר על נפש אהרן וכן כי הדם הוא בנפש יכפר וטעמו בנפש שיש בו לכפר והנה נפש תחת נפש וקרוב מזה הטעם ותגע לרגליו: (כו) חלת מצה אחת. הוא ככר לחם אחת ויתכן היות ככר משקל ואיננו כמשקל הכסף והזהב: וישם על החלבים. ולא הזכיר יותרת הכבד והכליות כי היותרת היא קטנה ופירוש המלה כמו מה יתרון לאדם והכליות הם עם חלבהן כי לא יתכן שיקראו הכליות חלב רק האלי' היא חלב: (כז) וינף אותם. הניף אהרן ובניו כאשר יניף אהרן את הלוי' בשלו

לריח יו נמסר בסדר ויקרא: אשה ה' פתחין וסי' ולקחת אתם. ואת הקרב. ויקח משה. והקרבת אשה. וכל דסמיך ללמ"ד דכוותא: וישחט ג' קמצין ובענין וסי' וישחט ויקח משה את הדם. ויזרק משה. ויקח משה. ומשתגין בטעמא קדמא רביע תניינא אתנהתא תליתאה שלשלת. וסי' ישן יושב עומד והוא חד מן י"א זוגין מתהלפין בן ב' בענין קדמא רביע ותניין זקף וסי' הוא הסובב דחוילה הוא הכובב דכוש. וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מדמו. יהושע בן נון. יהושע בן נון. ויהיו המתים. ויהיו המתים. ויען בלעם ויאמר. ויען בלעם. ואבדתם מהרה דאורייתא. ואבדתם מהרה דיהושע. אמר אל רחבעם. וחברו. ויאמר ישעיהו וחבירו. בן אדם כל דברי. ותבא בי רוח. אמר אל זרובבל. וחברו: וישחט ויקח ז' מלין בטעמא מרעימים ומפסיקין וסי' ויתמהמהו ויחזיקו. ויאמר ה' אלהי אדני. וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צירים וחבלים. ויאמר ה' מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת המו: את החלב ואת האליה ז' פסוקי' אית בהון את ואת ואת ואת ואת ואת וסימן ויקח עשו את נשיו. קח את אהרן. ויקח את החלב. אשר לא הוריש. וזה דבר המס. בימי פקח מלך ישראל ופלשתים פשטו בערי השפלה. ונמסר גם בסדר וישלח: חלבהן ב' ובענין: ומסל חד מן מלי' מן חד חד סמך במצעות תיבותא וריש תיבותא ו' וסי' ומסל המצות אשר לפני ה'. ויתן תבן ומספוא ומסגרת דוזה מעשה המכונה. ומסגרותיה דובראש המכונה. ומסגרותיה דופיהו סבית לכתרת. ומשאת בר. ארחה ומשא'. ומשאכם וריבכם. ומסבי ירושלים. ונשאו דודו ומשרפו דעמוס. ומשביע לכל

עלדות אהרן ומסל. מנחות עת: בכלו את. זבחים

ש: כאשר. יומא ג ג ד.

רשי

(לד) צוה ה' לעשות . כל שבעת הימים . ורבותינו דרשו . לעשות . זה מעשה פרה . לכפר . זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה : (לה) ולא תמותו . הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה : (לו) ויעש אהרן ובניו . להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל :

אבן עזרא

(לא) בשלו את הבשר . הם בעצמם כי ובשלת את בשרו במקום קדוש : (לב) והנותר בבשר ובלחם . עד בקר כי כן כתוב : (לד) כאשר עשה ביום הזה . פי' וכאשר עשה ביום הזה משה כן צוה ה' לעשות שבעת ימי המלואים והיה ראוי להיות כאשר עשיתי אלא כי כן דרך לשון הקדש כמו והיה יחזקאל לכם ואת יפתח ואת שמואל והעד שפירש צוה ה' לעשות כן ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אותכה שבעת ימים ועוד ופר חטאת תעשה ליום כמו שנים ליום עולה תמיד וכתיב שם וחטאת על המזבח ומשחת אותו בכל יום עד סוף המלואים ועוד שבעת ימים תכפר על המזבח ולא הזכיר את שני האילים כי אחז דרך קצרה ודעת רבים כי פר חטאת לבדו יעשה בכל יום ולפי דעתי שטעם להזכיר הפר בעבור שיתן מדם איל העולה על אהרן ובניו והאיל השני יאכל בשרו רק פר החטאת הוא לכפר על המזבח וכן כתיב על הכפורים וטעמו בעבור כפורים : (לד) ימלא את ידכם . תחסר מלת קץ כאילו אמר כי קץ ז' ימים או זמן . וי"א לא תצאו ז' ימים ובלילה היו יוצאים לצרכם והנכון בעיני שיצאו בשעת הצורך ביום ובלילה והכם גדול אמר כי חפרו מקום בחצר אהל מועד וזהו רחוק והכתוב אמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום כאילו אין שם רגע שלא היו בוכים רק הכתוב דבר שישבו פתח אהל מועד יום וליל' והטעם שלא יתעסקו בדבר ולא ילכו אל מקום אחר וכן ומן המקדש לא יצא כאשר אפרש : (לה) ופתח אהל מועד תשבו . להזכיר ולא תמותו : (לו) צויתי . פועל שלא נקרא שם פועלו ויש אומרים כי כן צויתי זהו ככל אשר צויתי אותכה ואם לא פורש שם לשבת פתח אהל מועד :

ויקרא ח

עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־
בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו
אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־
בְּגָדָיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי
בָנָיו אִתּוֹ׃ לא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלוּ אֶת־
הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי
לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃
לב וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם בָּאֵשׁ
תִּשְׂרֹפוּ׃ מפטיר לג וּמִפֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים
עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי
שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃
לד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה
יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃
לה וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ
יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה
וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
לו וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ ס ס ס

צו סימן

ב' . בס' תגוה ועל · י"ט פסוקים דמיין את את ואת ואת · ל' ודגש · ב' ר"פ בטעמ' כסיפרא · ל' חסר · י' · י"ג חסר · ג' . ז' מ"ל . ס' מ"ל · לוס ביד משה

אונקלוס

וְאַדִּי עַל אַהֲרֹן עַל לְבוּשׁוֹהִי
וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי
בְנוֹהִי עִמֵּיהּ וְקַדִּישׁ יָת
אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיָת
בְּנוֹהִי וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי
עִמֵּיהּ׃ לא וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי בַּשִּׁילוּ יָת
בִּשְׂרָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְתַמָּן תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ וְיָת
לַחְמָא דִּבְסַל קוּרְבָּנַיָּא
כְּמָא דְּאִתְפַּקְּדִית לְמֵימַר
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵיכְלוּנֵיהּ׃
לב וּדְיִשְׁתְּאַר בְּבִשְׂרָא
וּבְלַחְמָא בְּנוּרָא תּוֹקְדוּן׃
לג וּמִתְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא
תִפְּקוּן שִׁבְעָא יוֹמִין עַד יוֹם
מִשְׁלַם יוֹמֵי קוּרְבָּנֵיכוֹן אֲרֵי
שִׁבְעָא יוֹמִין יְקָרֵיב יָת
קוּרְבָּנֵיכוֹן׃ לד כְּמָא דַּעֲבַד
בְּיוֹמָא הָדֵין פַּקֵּיד יְיָ לְמֶעֱבַד
לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן׃ לה וּבִתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא תֵּיתְבוּן יֵימָם
וְלֵילֵי שִׁבְעָא יוֹמִין וְתִטְּרוּן
יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַּייָ וְלָא
תְמוּתוּן אֲרֵי כֵן אִתְפַּקָּדִית׃
לו וַעֲבַד אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת
כָּל פִּתְגָּמַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ
בְּיָדָא דְמֹשֶׁה׃

בעל הטורים

לעשת חסר ו' דאמרינן בפיק דיומא לעבת זו מעשה פרה שהיו מזין עליו כל שבעת ימים ולא היו מזין עליו בשבת :

מסורה

חי רצון : צויתי ה' וסי' בשלו את הבשר פתח . הן לא הובא את דמה . ואת יהושע צויתי . אני צויתי למקדשי . אנכי עשיתי ארץ : יאכלהו ד' וחסר וסי' צלי אש ומצות . בשלו את הבשר . בחדש השני בארבעה עשר . כי מאספיו יאכלהו והללו ונמס' גם בסדר בא : ימלא ז' וסי' כי שבעת ימים ימלא . ואשר ימלא את ידו . אשר לא ימלא את ימיו . החפץ ימלא את ידו . ימלא ה' כל משאלותיך . וכל עצתך ימלא . עוד ימלה שחוק פיך בתראה כתיב ה"א : לעשות י"ג הסר נמסר בריש ויקהל : תמותו ד' מלאים נמסר בסדר מקץ : צויתי ה' וסי' ופתח אהל מועד תשבו . ואכלתם אותה במקום . ואעש כן כאשר צויתי . ואדבר אל העם בבקר . ונבאתי כאשר צויתי . אשר צוה ה' ביד משה . צוי ביד משה ה' וסי' כל איש ואשה אשר . ויעש אהרן ובניו דס"פ צו . והלאה . לדרתיכם . אלה המצות דסוף ספר וידבר . בגורל נחלתם דיהושע . וידברו אליהם בשילה . ויתנו בני ישראל ללוים . לנסות בם את ישראל תניין דשפטים . וימצאו כתוב בתורה . ואת שבת קדשך . ושארא צוה ה' את משה במ"א אל משה וסי' ונתתו אהרן לפני :

תולדות אהרן

(אשר עשה . יומא לה) : תשבו . סוכה מג (סוכה ע מועד קטן סב) :

ספורנו

פעל ידיו שהיה עד הנה להזיר לה' אמנם במלואים אשר היה קרבן מכשיר לכהן להכנס לפנים נתן השוק ע"ג המזבח : (לה) יומם ולילה . כי הירישת לא התפרקו כמבואר למעלה :

רמבן

החלב והאליה ואולי בעבור שאמר שם וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו למד משה כי הוא הדבר המאוחר הנעשה בהם שבו יהיו קדושים לגמרי כי לא הזכיר שם במשיחה קדוש ולא במתן בהונות . וכאן אמר וימשח אותו לקדשו לא שיקדש לגמרי עד שעשה ההזאות ואמר כאן ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלים קדושת האב והבנים כאחת בהזאות הללו . וכך אמרו בת"כ ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש אהרן והבנים אלא בהזאת דם :

(לב) **והנותר** בבשר ובלחם . הבי"ת בשתי המלות תשמש כמו מ"ם והנותר מן הבשר ומן הלחם וכן ביום השמיני והלאה בשנה ההיא שמונה עשרה שנה ולא פירש הכתוב והנותר עד הבקר כי כבר למדו משפט הקרבנות וידעו שהשלמים הללו נדונין כתמורין שהכהן שנאכלין ליום ולילה . או שקצר הכתוב כאן בעבור שהוא מפורש בצואה ואם יותר מבשר המלואים עד הבקר :

(לה) **ופתח** אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו . על דעת הברייתא של תורת כהנים ענין הפסוק הזה שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה . כלומר עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותה העת והיא מצוה הנוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא וחייבין עליה מיתה . והוא שאמר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אמרו אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו פן תמותו ממשמע לאו אתה שומע הן אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו משמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם פי' שלא אמר כי בשמן משחת ה' אתם משוחים . ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם :

(לו) **ויעש** אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה . יאמר בכל מקום כאשר צוה ה' ביד משה אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא נעשו כאשר צוה ה' אבל עשו כל הדברים אשר צוה ה' . ועוד נוסף עליהם מה שאמר באש זרה אשר לא צוה אותם :

צו את אהרן ואת בניו לאמר. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות. אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. אין זירוז כ"א במקום עצלה וכתיב עצלה תפיל תרדמה וכתיב עד מתי עצל תשכב וכאן הוא מצוה שיתעסק ביקידת אש כל הלילה עד הבקר ויש לחוש שמצד העצלה המצויה באדם יבא לידי תרדמה ויקלקל הקרבן ע"כ הוא צריך זירוז. ודוגמא לזה פי' הרא"ם בענין חסרון כיס שאיכא צער טובא ביקידת האש כל הלילה יותר מצערו של חסרון כיס. ומכאן למדו רז"ל לומר שסתם כהנים זריזים הם כי הכתוב זרזם באמרו צו את אהרן ואת בניו לאמר לדורות שכולם יהיו מזורזים בעבודה ויעבירו שינה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם ויתעסקו בעבודה כל הלילה עד הבוקר. ובענין חסרון כיס האמור כאן רבו הדעות ואוסיף לקח טוב משלי לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב ומצינו בירושלמי מעשה בר' יוחנן דאבד ליה כסיתיה ובעון מיניה אורייתא ולא ידע אמרין ליה וכי מפני דאבדה כסיתא אבדה דעתך אמר להו דעתא בלבא תליא ולבא בכיסא תליא. מכאן ראיה שהחסרון כיס יהולל חכם ויאבד לב המתנה אשר נתן לו אלהים לחשוב בתורת עץ חיים וישיאו לבו לחשוב ולהרהר בעבירה. ואם לא עשה הכהן קרבן זה כמשפט צריך לעשות אחר והראשון בטל ואבד כך פירש בחזקוני וע"י חסרון כיס זה יאבד דעתו ולבו ויבא לידי הרהור עבירה ואז לא יהיה גם הקרבן השני כפרה על ההרהור שהרי הוא מצוה הבאה בעבירה ואיך יכפר על ההרהור והרי הקרבן מוסיף לו הרהור עבירה ע"י חסרון כיס לפיכך הכהן צריך זירוז ביותר בקרבן העולה דווקא. ד"א לפי שכל פרשה זו ציווי אל הכהנים לאמר לדורות ללמדם זאת תורת העולה ותורת החטאת וכן כל תורת קרבנות והלימוד מסתמא הוא בחנם כאמרז"ל מה אני בחנם אף אתם בחנם ועוד שהכהנים מסתמא אינן עשירים כי אין להם חלק בארץ ואורחא דבר יום ביומו מן שלחן גבוה ומחמת חסרון כיס שבהם חיישינן שמא יאבדו דעתם התלויה בכיס ע"כ בא לזרזם ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר היינו לאמר לדורות וללמדם זאת תורת העולה וכן כל זאת תורת הנאמרים בכל הפרשה כי הכל תורת כהנים הוא ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ע"כ בא לזרזם לחזק לבם בתורת ה' ללמדם לדורות שלא יקרה להם כדרך שקרה לרבי יוחנן שבעון מיניה אורייתא ולא ידע אלא כענין שנאמר שאל נא הכהנים תורה וגו' וכדשמואל דאמר לא אשתכח כהני:

את אהרן ואת בניו. בכל סדר ויקרא לא הוזכר אהרן כ"א בני אהרן ואמרו במדרש שרחקו הקב"ה בעבור עון העגל ומשה קרבו בתפלתו ואמר בור שמלה ומימיה חביבין וכו' כדאיתא בילקוט וטעמו של דבר כי כל הקרבנות של פרשת ויקרא מדברים על הרוב מאותן הקרבנות הבאים על החטא ואלו לא חטאו בעגל לא היו צריכין לאותן קרבנות כלל כמ"ש כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח ואמרו המפרשים דווקא ביום הוציאי אותם קודם שחטאו בעגל לא צויתים על דברי עולה וזבח אבל אחר שחטאו בעגל צויתים על משכן וקרבנות כי היו צריכין אז לכפרות ולפי שאהרן שעשה את העגל היה סבה אל הקרבנות ע"כ נתרחק מעשייתם כי אין קטיגור נעשה סניגור עד שקרבו משה בתפלתו ואמר לעצים הלקת כבוד בשביל בניהם כדתנן כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית וגפן כו' והוא לפי שמקריבים על המזבח יין ושמן התולדות ע"כ ניצולו העצים שהם אביהם שלא יושרפו במערכה כך אהרן יהיה ניצול בשביל בניו כי אמר ה' להשמיד כל פריו והועילה תפלת משה להציל ובעבור החצי שנשרפו יצא אביהם בדימוס והקדוש ברוך הוא הודיע דרכיו למשה שכך יהיה שיתקדש הבית בבניו של אהרן וע"ז בנה משה יסוד תפלה זו:

זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה. היא העולה מיותר לגמרי והסכימו המפרשים לומר שבא להודיע שכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וע"ז אמר זאת תורת העולה העוסק בתורת העולה. היא העולה זהו טוב כמו הקרבת העולה עצמה והוא קרינן היא מוסב על ספר התורה כי ספר לשון זכר ותורה לשון נקיבה ע"כ נאמר הוא העולה וקרינן היא. וי"א העולה שנחשב לו עסק התורה שנקראת תושיה שמתשת כחו של אדם כאילו הקריב הוא את עצמו לעולה. ואל תאמר שעסק התורה דומה להקרבת עולה ע"ד העברה שהרי באמת אין כאן לא מוקד אש ולא מזבח. ת"ל על מוקדה על המזבח כי אש התורה אשר בקרבו דומה לאש המזבח. והודיע לנו הכתוב שזמן העולה כל הלילה עד הבקר ועוד שעד הבוקר מיותר ללמוד דעת את העם על צד הרמז כמו שזמן העולה כל הלילה עד הבקר כך הזמן המוכן לזה שהעוסק בתורת עולה דומה כאילו הקריב עולה הוא בזמן הגלות שנמשל ללילה כי אז צריכין ישראל לשלם פרים שפתותיהם ועד הבקר ולא עד בכלל כי בזמן שיעלה בוקרן של ישראל אז יעלו על מזבח ה' פרים ממש כמ"ש ה' שפתי וגו' ואימתי אני מבקש שתקבל ניב שפתי כי לא תחפוץ זבח ואתנה ולשון כי מורה על הזמן ור"ל כי יהיה זמן שלא תחפוץ זבח ועל אותו זמן אני מבקש שתקבל ארשת שפתי במקום הקרבן כי ע"י העסק בתורת הקרבנות יבא האדם ג"כ לידי רוח נשברה ז"ש זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ומדקאמר לא תבזה שמע מינה שעסק הקרבן עצמו נבחר לה' יותר מן העוסק בתורת העולה ומ"ש זאת תורת העולה היא העולה היינו דווקא כל הלילה בגלות כשאין זבח ומנחה וז"ש אחר כך היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק גו' אז יעלו על מזבחך פרים. ויכול להיות שעל זה נאמר עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר שהנביא מוכיחם שיבואו בית ה' בעולות ושלמים ובבשר אכל לבעלים ואל תשכחו חורבן הבית וביטול הקרבנות ואל תשענו על משענת קנה רצוץ אהבה לומר שיכולים אנו לפטור עצמנו מן הקרבנות בדברי עולה וזבח והיינו שיח שפתותינו כי לא צויתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח דווקא על הדברים של עולה וזבח לא צויתי שום הגאולה דהיינו ביום הוציאי אותם מארץ מצרים כי זהו בוקרן של ישראל והכתוב אומר שזאת תורת העולה היא העולה דווקא כל הלילה עד הבקר ולא עד בכלל כי הבוקר זמן לקרבן ממש. ואמר אש המזבח תוקד בו אם בסתם אש הוא מדבר ר"ל תוקד בו באדם המקריב הקרבן כי אש קדחה באפי מצד היותו נבהל ונרתע לאחוריו לומר מה זה עשיתי כי הרעותי מעשי וקפחתי חיי כי הייתי ראוי לכל הדינין הללו ונמצא שאש המזבח פועל בו וגורם לו לשוב בתשובה. ואם באש דת התורה ידבר פשוט שהיא תוקד בו ממש ושורף בו כל מחשבה רעה וכל הבהמיות שבו. ועל צד הרמז שהזכיר חשכת הגלות שנמשל ללילה ובעלם הזמן ההוא ממרום שלח ה' אש ביעקב ויש לחוש פן ח"ו מנפש ועד בשר יכלה ואיה הבקר אשר אמר. על כן אמר שאש שלמעלה שורף ואינו מכלה כי אש המזבח תוקד בו בישראל כי כל אש של מעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה ואש המזבח יוכיח וכאמרז"ל פושעי ישראל אין אש של גיהנם שולט בהם ק"ו ממזבח הזהב שלא היה עליו כי אם כעובי דינר זהב ולא נשרף ק"ו אלו שמלאים מצות כרמון. ומסיק בהגהות שאש של מעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה וראיה מן אש דסנה כי הסנה איננו אכל. וזה לימוד נפלא על מ"ש ממרום שלח אש לומר לך אשו משום הגיון כי אינן כלים וישראל אינן כלים כך אשו אשר שלח ה' ממרום הוא ולא יבער בם לכלותם אלא אש הדומה לאש המזבח תוקד בו עד הבקר שיעלה בוקרן של ישראל. ומה שאמרנו כל הלילה עד הבוקר רמז לזמן הגלות פירוש זה מוכרח מן המדרש שמסיק בילקוט זאת תורת העולה א"ר אבא בר יודן משל למלך שכבדו אוהבו בחבית של יין וכלכלה של תאנים אמר לו המלך זו היא דורון אמר ליה אדוני המלך לפי שעה כבדתיך אבל כשתכנס לפלטין אתה יודע במה אני מכבדך כך אמר הקב"ה למשה זאת תורת העולה היא העולה בתמיה. אמר לפניו רבש"ע לפי שעה הקרבתי אותה אבל כשתיטיב ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל. וק' על מדרש זה היכן רמוז בפסוק תשובה זו הקושיא כאן והתשובה בספר תהלים. אלא ודאי שבעל מדרש זה סמך על יתור עד הבקר הנאמר כאן ודרש שמשה השיב להקב"ה דווקא כל הלילה בעה"ז הנמשל ללילה תקבל זה ועד הבקר לזמן הגאולה כשיעלה בוקרן של ישראל דהיינו כשתיטיב ברצונך את ציון ולא עד בכלל כי אז תחפוץ זבחי צדק ונקט אגב שטפיה לשון הפסוק שבתהלים אבל כל תשובה זו הוציא מן יתור עד הבוקר. וכוונת המאמר הוא שהעולה בעה"ז באה על חטא ההרהור וכי זה כבוד ודורון כי אין כבוד לה' שיחטא ויביא קרבן כי יותר היה טוב שלא יחטא ולא יביא קרבן כי קרבן זה אינו דורון כלל אלא תשלום החטא וכי מכבדים את המלך בתשלום חובו וע"כ הביא משל מן התאנים ויין לפי שנאמר כענבים במדבר מצאתי אבותיכם כתאנה בבכורה כי במדבר היו ישראל חוטאים ורעים מתוכם ומברם כמו שיתבאר בע"ה בפסוק והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה ע"ש ובזה המשילם לענבים שנראים יפים מבחוץ ובתוכם פסולות וגרעין. והתאנים יש להם עוקץ מבחוץ כדמסיק בילקוט פרשת לך לך בענין המילה מה התאנה אין בה פסולות כי אם עוקצה כו' והיין הוא אחר הסרת הפסולת שמתוכו וכלכלה של תאנים הוא אחר שחתכו העוקצין והמשיל אליהם הקרבנות המכפרים בעד חטא המעשה וההרהור שמבית ומחוץ. ובאה התשובה על זה כל הלילה בעה"ז בעוד היות האדם מסובך בחשכת חומרו אז אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דוקא כל זמן היותו בארץ מחובר בחלק הארצי החומרי שבו. אמנם כשיעלה בקר הגאולה אז יוסר לב האבן מקרב ישראל אז תחפוץ זבחי צדק לא עולה וחטאת אלא שלמים הבאים דרך צדקה ודורון אז יעלו לרצון פרים הבאים דרך צדקה ודורון. וזה פירוש יקר:

על מוקדה על המזבח. ג' יקידות נזכרו בפרשה ומהרי"א פירש שהם כנגד ג' תפלות כי התפלות כנגד התמידים תקנום תפלת השחר כנגד תמיד השחר. ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים. ותפלת ערבית כנגד אברים ופדרים שזמנם כל הלילה. וז"ש על מוקדה כל הלילה עד הבקר כנגד תפלת ערבית שזמנה כל הלילה עד הבקר ועז"א ואש המזבח תוקד בו. ואח"כ אמר והאש על המזבח תוקד בו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר כנגד תפלה של שחרית. ואח"כ אמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וזאת תורת המנחה זהו כנגד תפלת מנחה עד כאן תורף דבריו וכדמות ראיה לדבריו שהתפלה רמוזה בלשון יקידה לפי שנאמר בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני. והנני מוסיף על דבריו להביא על זה ראיות בריאות וטובות כי מתחלה אמר ואש המזבח תוקד בו אין כאן שום אזהרה ללאו כי אם עשה. ובב' נאמר לאו ועשה שנאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה תוקד בו עשה לא תכבה לא תעשה. ובג' נאמר ג"כ לאו ועשה והוסיף בו ענין התמידות שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וכל זה לא נכתב על צד הקרי כ"א לכוונה גדולה ונפלאה. וזה לפי שתפלת ערבית רשות ואינה חובה על כן לא נאמר בה שום לאו ואפילו העשה אינו עשה גמור כי אין ציווי אל האש שהרי נאמר ואש המזבח תוקד בו. ותפלת שחרית חובה ואסור לבטלה ע"כ הוסיף לאו דלא תכבה. ותפלת המנחה נוסף על לאו דלא תכבה אמר אש תמיד המורה על התמידות שלא יבטל על ידי שום עסק בעולם כדמסיק במסכת ברכות אמר רבי חלבו לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שכן אליהו לא נענה כי אם בתפלת המנחה כו' רבי נתן אומר אף בתפלת ערבית שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת

כפי

כפי מנחת ערב. רב נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך ואצפה. הרי רואה שלשון תמיד ולשון לעולם מורים על הזריזות והתמידות בתפלת המנחה. ע"כ נאמר כאן אש תמיד ולהלן אמרו לעולם יזהר אדם כו'. אך מאמר זה עדיין צריך למודעי כי ג' דעות אלו לא נזכרו כסדר מדריגתן כי היה לו לקבוע דברי רבי נתן באחרונה כדי שדרך דרך לא זו אף זו לא זו מנחה אלא גם שחרית ולא זו שחרית אלא אפילו ערבית ע"כ נ"ל שפלשתן מדברים מתפלת המנחה לבד שכל אחד מהם מוסיף זמן למנחה כדמסיק בטור א"ח סימן ק"ח על המבטל איזו תפלה אם יש לה תשלומין אם עבר ולא התפלל ב' תפלות, כי לדברי בעל ה"ג יש תשלומין אפילו אם עבר ב' תפלות ולדברי ר' יונה אפילו אם עבר יומו כדמסיק בבית יוסף. על כן ראו ג' המורא‍ים אלו לדבר במאמר תהלת תפלת מנחה כי רבי חלבו אומר לעולם יזהר בתפלת מנחה כדרך שנאמר אש תמיד שלא יבטלה בשום עסק בעולם. ר' נתן מוסיף ליתן זמן למנחה אף אם נאנס ולא התפלל מנחה מ"מ יזהר לשלם התפלה בערבית הסמוכה לה וז"ש אף בתפלת ערבית ר"ל שיהיה מהר להתפלל מנחה אף בערבית שנאמר משאת כפי מנחת ערב וקשה למה קרא לערבית מנחה אלא ודאי שמדבר במי ששכח להתפלל מנחה שמתפלל ערבית ב' מתחלה ערבית והב' לתשלומי מנחה לכך נאמר על תפלת ערבית תכון תפלתי קטורת לפניך זו תפלת ערבית הבאה בשעת הקרבת הקטורת בין הערבים דהיינו בשעת העלות הנרות ואח"כ יתפלל אחת למנחה הוא שקראה מנחת ערב. ורב נחמן הוסיף לומר עוד אף בשחרית יש תשלומין למנחה אף על פי שעבר ב' תפלות ועבר גם יומו. שנאמר בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך ואצפה קשה בוקר בוקר למה לי כי אין לומר שמדבר במי ששכח ערבית שמתפלל שחרית שתים שהרי ערבית רשות והדבר שהוא רשות אינו צריך תשלומין ועוד מדקאמר אערך לך ודאי בוקר זה מדבר בתפלת מנחה שנאמר בה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' מה שלא נאמר כן בשום אחת מהם ולפני ה' האמור כאן היינו לך האמור להלן כי תפלה זו קרובה אל ה' יותר מכולם ומכאן למד לומר שפסוק זה מדבר במי ששכח מנחה ולא התפלל אותה אפילו בערבית שמתפלל בבקר ב'. ראשונה תפלת הבוקר אשר עליה אמר ה' בוקר תשמע קולי. והשניה לתשלומי מנחה ועליה אמר בוקר אערך לך ואצפה שהוא מצפה וממתין עד שהתפלל תחלה שחרית של חובה ואמר לך דוגמת לפני ה' האמור כאן כי תפלת מנחה קרובה ביותר אל ה' מדה"ר כי בלילה מדה"ד שולטת ע"כ אין הערב כל כך עת רצון ולפיכך הוא רשות. והשחרית קרובה קצת אל הלילה שעברה אבל המנחה שבצהרים רחוקה משני גבולים אלו כמ"ש ומשפטו כצהרים ע"כ סדרם הכתוב בפרשה זו כסדר מדריגתן ערבית שחרית מנחה וכן סדרם דוד אומרו ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמספר ואהמה דהיינו כ"ו ברכות שבג' תפלות עם ברכת המינים. ולפי זה קאי לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה על שלשתן. וכן מ"ש אש תמיד תוקד על המזבח וכל ענין התמידות אמר וזאת תורת המנחה כי גם דינה לעולם ותמיד יזהר בה. ומיושב ג"כ מ"ש ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר ע"ד מה שכתוב ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך והוא ליתן בקר ב' לתפלת המנחה כאמור:

בל הלילה עד הבוקר. המפרשים אמרו לפי שהעולה באה לכפר על הרהור הלב אשר עיקרו בלילה שנאמר החושבים רע על משכבותם לאור הבוקר יעשוה ע"כ זמנה כל הלילה. ובתנחומא מצינו סתירה לדעה זו שמסיק שם צדק ילין בה א"ר יודא בר סימון לא לן אדם בירושלים ובידו עון כיצד תמיד השחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום הה"ד צדק ילין בה וכתיב העם היושב בה נשוא עון כי ילין מדבר בלן בה הוצרך להביא פסוק העם היושב בה על היום כי הוא זמן ישיבה ולא זמן לינה ושכיבה. ולפי זה תמיד של הלילה היה מכפר על עבירות היום. וע"ק למה אמר שזמנו של תמיד של בין הערבים כל הלילה ולמה לא הזכיר זה בתמיד של בוקר שזמנו כל היום. וע"ק שבפרשת תצוה ובפרשת פנחס לא הזכיר עולת הבוקר כ"א פעם אחת ותמיד של בין הערבים הזכיר ב"פ. ונראה לפי שחטאת היום כפול במעשה ובמחשבה ועוד שכל היום אדם פנוי לעבירה ע"כ הזכיר ב"פ בין הערבים כי כפרתו כפולה וזמנו כל הלילה לכפר על חטא של כל היום. אבל הלילה אינו זמן הפעולה ועל הרוב עיקר חטא הלילה בהרהור כמ"ש החושבים רע על משכבותם לאור הבוקר יעשוה ועוד שרוב הלילה האדם ישן על מטתו וא"כ עולת הבקר אינו מכפר כ"א על ההרהור ולא פרש זמנו כל היום כי אינו צריך לכפר על חטא של כל הלילה:

ולבש הכהן מדו בד וגו'. פירש הרמב"ן אף ע"פ שתרומת הדשן צריך בגדי כהונה ואין עבודה בשני בגדים מ"מ פרש הכתוב אלו הבגדים לדבר שנתחדש בהם שיהא הכתונת כמדתו ושלא יהא דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו. יק' על זה למה פרש חידושים אלו כאן והיה לו לכותבם בפרשת תצוה כי שם מקומו המדבר בתיקון הבגדים. ואומר אני ליישב זה לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב שעיקרו בלילה ועיקר ההרהור בעריות כי מן זה ההרהור יבא לידי מעשה מעצמו דהיינו טומאת הקרי ודבר זה נקרא גם שפיכות דמים כי הוצאת זרע לבטלה הבא ע"י ההרהור דומה לשפיכות דמים דהיינו דם זרעיותיו כמו שלמדו מן פסוק שוחטי הילדים בנחלים קרי ביה סוחטי ושוחטי וכבר ידעת שהמכנסים מכפרים על ג"ע והכתונת מכפר על ש"ד כדאיתא במסכת ערכין והעולה מכפר על ההרהור ג"ע וש"ד כאחד ע"כ נאמר בהרמת הדשן של העולה ולבש הכהן מדו בד זהו הכתונת המכפר על ש"ד ומכנסי בד המכפרים של ג"ע ולכך פרש אשר תאכל האש את העולה לומר לך

אע"פ שיש באפר תערובת שאר מינים מכל מקום אין הרמה זו בב' בגדים אלו כ"א בעבור היות בה אפר העולה המכפר על ההרהור ולפי שבאמת אין כאן לא ג"ע ממש ולא ש"ד ממש אלא דבר הדומה להם סד"א שאף אם לא יהיה הכתונת כמדתו ואף אם יהיה דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו לא עכב על כן פרש לומר שגם כאן יהיו כתיקונם מכל צד. ובמדרש אמרו זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש כו' אין כוונתו להוציא מקרא זה מידי פשוטו ולפרש היא העולה על האדם המתגאה אלא שדעת מדרש זה לומר שהעולה מכפרת על גסות הרוח ויש לו קצת סיוע מן פסוק והעולה על רוחכם דהיינו על גסות הרוח ע"כ דין העולה באש אשר טבעו לעלות ע"כ אמר היא העולה על מוקדה כי תוקד אש המזבח העולה למעלה הוא כפרה על הגס רוח העולה בגדולות ובנפלאות ממנו. על כוונה זו הזכיר הרמת הדשן כי התיקון הוא הדשן שיאמר ואנכי עפר ואפר כאברהם ואז ירום ונשא וגבה מאד כי כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וז"ש והרים את הדשן. ולזה פרש ב' בגדים אלו שילבש הכהן המכפר ולבש הכהן מדו בד כמדתו שלא יהיה בגד שיאתו ארוך ממנו אלא כמדתו כי מאן דלבש מדא ילבש מדא כמדתו ולא ילך בגדולות ובנפלאות ממנו ומכנסי בד המכפרים על ג"ע כמ"ש רז"ל כל המתגאה כאלו בא על כל העריות כו' ושומת הדשן אצל המזבח כי גם המזבח מורה על גדר הענוה כמבואר למעלה פרשת משפטים. וי"א לפי שהרמת הדשן מלאכה קלה ובזויה ויש לחוש שמא ילבש הכהן בגדים קצרים שלא יתלכלכו מהדשן או ילבש איזו דבר חוצץ על בשרו שלא ילכלך בשרו באפר ע"כ אמר שיהיה הכתונת כמדתו ושלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין המכנסים:

ופשט את בגדיו וגו'. פירש"י אין זה חובה אלא למדך תורה דרך ארץ כו' לפי שק' לרש"י שהרי בפרשת אחרי מות נאמר ופשט הכהן את בגדי הבד ולא נאמר שם בגדיו ולמדו רז"ל שאוק באים משלו אלא משל הקדש וא"כ למה קראן כאן בגדיו והלא אינן שלו אלא שר"ל שיעשה עם בגדי קדש אלו כדרך כל הארץ וכמו שהיה עושה עמהם אלו היו בגדיו ממש כי כמו שאלו היו שלו ודאי היה פושטם בשעה שהוא עושה איזו מלאכה נמבזה ונמס והיה לובש בגדים פחותים כך יעשה גם בבגדי קודש אלו ודון מיניה ומיניה מה בגדיו רשות אף אלו רשות דאם לא כן למאי נפקא מיניה תלאם הכתוב בבגדיו:

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד. פירש"י במקום קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד ומכל מקום במקום קדוש מיותר גם תאכל יאכלוה אחד מהם מיותר ומשמעות הלשון הוא שיש כאן בחינת האוכל והנאכל. בחינת האוכל היינו שהכהן האוכל אותה צריך שידע שאכילתו משלחן גבוה היא ומן הדין היה שתהיה המנחה כליל לגבוה זולת שהקב"ה נתן לו חלקו מאישיו וע"כ צריך הכהן לאכול חלקו במקום שנאכל חלק גבוה דהיינו בחצר אהל מועד כי שם מקום המזבח ואף על פי שבאמת המקום ההוא קדוש מכל מקום אין קפידא על האוכל מצד קדושת המקום כ"א מצד שצריך להסמיך אכילתו אל אכילת המזבח להורות שכמו שאכילת המזבח מכפר כך אכילת הכהנים שבעלים מתכפרין בהם. אמנם בחינת הנאכלת היא המצה מצד היותה נקיה מן השאור יש במצה צד קדושה ע"כ נאמר מצות תאכל במקום קדוש מצד בחינת המצה יש קפידא שיהיה המקום קדוש ואחר כך נתן טעם על שניהם כי על מש"א בחצר אהל מועד יאכלוה זהו לפי שחלקם נתתי אותה מאשי ע"כ צריכין שניהם להיות במחילה אחת. ועל מ"ש מצות תאכל במקום קדוש נתן טעם ואמר קודש קדשים הוא כחטאת וכאשם כי החטאת והאשם הבאים על כפרת החטא נקראו קדש קדשים כי הצדיק גמור לא חטא כלל קודש הוא לי"י אבל החוטא ושב בתשובה הוא קודש קדשים כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בה ורז"ל אמרו שהעושה תשובה מאהבה הזדונות נעשין לו כזכיות כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרשת וילך וזה מדריגה גדולה שאינו בצדיק גמור מלבד שאר מעלות זכרו רז"ל ע"כ דין הוא שיהיה החטאת קודש קדשים. וכן המצה צריכה מקום קדוש מזה הטעם כי גם הוא קודש קדשים מצד הרחקת השאור שבעיסה המחלל קדושת האדם. וטעם הרחקת השאור נראה לפרש בב' דרכים. הדרך האחד הוא כדברי רבי אלכסנדרי שאמר אגא שאור שבעיסה מעכב וע"ז הדרך פירשנו למעלה פסוק כל שאור וכל דבש לא תקטירו בפרשת ויקרא ע"ש. וע"ז נאמר כאן קודש קדשים כחטאת וכאשם כי ע"י זביחת הקרבן אדם זובח יצרו ויבוקש והנה איננו ע"כ גם המנחה באה נקיה מן השאור אמנם ב' הלחם של עצרת באים דווקא חמץ כי אלמלא היצה"ר לא היו התחתונים צריכין אל התורה יותר מן העליונים כי בטענה זו נצח משה המלאכים ואמר כלום יש יצה"ר ביניכם כו'. ועוד שמציאות היצה"ר הכרחי ואלמלא הוא לא בנה האדם בית ולא נשא אשה ובמקום התורה אין לחוש שמא יפרוץ גדרו כי התורה תבלין אליו. אבל התודה הי' בו חלת חמץ ומצה כאחד כי המצה לאות שכבר נכנע בעמל לבו כמ"ש אל ד' שצריכין להודות ויכנע בעמל לבם כי הרשעים ברשות לבם כו' ורז"ל דרשו פסוק זובח תודה יכבדנני על הזובח יצרו ומתודה עליו כו' ומשם ראיה שזביחת התודה היינו זביחת היצה"ר ע"כ מביא לאות חלות מצות נקיות מן השאור אבל מכל מקום צריך עדיין אל היצה"ר לקיום המין ע"כ היו גם חלות חמץ והיו ג' חלות מצה כנגד חלה אחת של חמץ לבטל מציאותו ברוב כי כל אדם ישלש שנותיו באורייתא תליתאי במקרא ובמשנה ובתלמוד והלך רביעי יתן אל קיום גופו. אמנם לפי שלא מצינו במנחת חוטא שום חמץ שכל טמא בהפך זה שזה שמביא קרבן על חטאיו מעצמו בלא הכרח ודאי לא תשאר בו כלום מן השאור השמיני אבל הזובח תודה לאחר שבאו עליו יסורים המכריחים אותו של שתשובה ותשי

נאמר בו רותם מן השאור הפנימי ותדע ותשכיל כי חמץ אותיות מצה והם שוים במבטא כי הה"א והחי"ת מתחלפין באותיות אחה"ע אך שיש לחמץ מספר ג' יתר על מצה וכנגד זה היה כנגד כל חלת חמץ ג' של מצה כדי שיהיו שוים בכמות ויש בזה רמז שיש ליצה"ר יתרון על היצה"ט מספר ג' הם ג' טענות שזכר בספר חובת הלבבות שיש ליצה"ר על היצ"ט ואם יבא לנצחו אזי יעמדו כנגדו הוט המשולש במקרא ומשנה ותלמוד ואז יהיה שפר דבר ביניהם חציו לה' וחציו לכם. ודרך ב' הוא היותר נכון וקרוב לשמוע שהמצה סימן אל ההכנעה כעיסת מצה שאינה עולה למעלה ומצה של חג הפסח יוכיח כי הוא סימן חירות וגאולה לפי שלא חשק ה' בישראל כי אם בעבור שהם ממעטים את עצמם כמו שלמדו מן פסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט כי מה ה' שואל ממך כי אם ליראה הענוה מביאה לידי יראה וכל עוד שההכנעה מצוי' בתחתונים ביותר תגלה ותראה מלכות שמים כי הוא יתברך גאות לבש ואין עוד מלבדו וזהו טעם גלות מצרים להכניעם בכור עוני וחסו בשם ה' ועל ידי ההכנעה יצאו לחירות מן הגלות ונכנסו בעול מלכות שמים. ולפיכך דין החמץ בשרפה דוקא כי מינים קלוסין הוא שכל המתגאה נדון באש כדאיתא במדרש על פסוק זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה כי הרוצה לעלות למעלה כטבע האש העולה למעלה ראוי להיות נידון באש אשר טבעו לעלות למעלה. ולפיכך דין החמץ במשהו כי בכל המדות צריך האדם לילך בדרך ממוצע חוץ מן הגאוה שארז"ל לא מינה ולא מקצתה הרי שאסרו אפילו משהו מן הגאוה כך משהו מן החמץ אסור וכן אמרו רבותינו ז"ל מאוד מאוד הוי שפל רוח בפני כל אדם והוא רמז להפלגת הענין ולהרחיקו מכל וכל. ולדברי ר' אלכסנדרי שהמשיל היצה"ר לשאור שבעיסה נוכל לומר שלכך אסרו גם המשהו לפי שארז"ל מתחלה דומה היצר הרע לחוט של עכביש דהיינו משהו ואחר כך הוא מגביר ועולה עד שיהיה כעבותות העגלה ויעלה חמת גבר לאין מרפא ע"כ לא יהיה קטן בעיני האדם אפילו משהו ממנו כי מעט מן השאור מגביר ועולה כאמור ומטעם זה היו מביאים על קרבן תודה ל' חלות מצות כי אלו ד' שצריכין להודות נאמר ויכנע בעמל לבם ואחר ההכנעה ראוי שיקרבו חלות מצות ל' ואולי הוא כנגד המלכות שנקנית בל' מעלות והם כוללים כל מיני התנשאות השייכים למלך וזה המתגאה בכולם או במקצתם ע"כ מביא ל' חלות מצות כי אחר שנכנע בעמל לבו יביא ל' מצות המורים על ההכנעה לומר שלא נשאר בהם עד אחד ואפילו משהו אין בו. וי' של חמץ המורים על התרוממות והתנשאות ליתן כל הגדולה והרוממות לסיבה ראשונה ית' הכלול בי' ספירות בלימה וכבוד אלהים הסתר דבר. ומטעם זה המצה סימן גאולה וחירות בכ"מ הן ביציאת מצרים הן בקרבן תודה כמ"ש במזמור יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וגו' וזה קאי על כל ד' שצריכין להודות שנאלו בעבור שנכנע בעמל לבם וגו' וע"כ הוא מקריב חלות מצות. הן במנחות כי על ידי הקרבנות נגאל האדם מיד היצה"ר אשר מצודתו פרושה עליו ללכדו בחבלי עוני והוא יוצא לחירות מן היסורין ומן מלאך המות על ידי הקרבן המביאו לידי רוח נשברה והכנעה ע"כ דין המנחות לאפות מצה והם דומים לחטאת ואשם כדרך שנתבאר:

במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. המפרשים אמרו כדי לכסות על החוטאים כי יאמרו שעולה הוא מקריב וזה טעם הלש דברי עכ"פ נגלה עונו כשיראו שאינו מקריבו כליל לעולה ועוד שבשרי העולה זכר והטאת נקבה. והנה בענין העולה יש אומרים שבאה על הרהור עבירה וי"א העולה מן אותן קרבנות אשר בלי עון ירוצון. והנה לאומרים שיש בעולה צד כפרת חטא טעמו של דבר כי הלב המונח בצד שמאל סבה לכל חטא כי הלב חומד וכלי המעשה גומרין ע"כ שחיטת שניהם בצפון להורות כי לב הואל הטאו ומצפון תפתח הרעה. ולאומרים שאין העולה באה כי אם דורון ולאייתם ממ"ש אבוא ביתך בעולות נוכל לומר כי התוטא אחר שנתן אל לבו לשוב בתשובה ולהביא חטאת לכפרה מאז הוא מרוצה וקרבנו מרוצה לפני השם יתברך כאלו הקריב עולה שהיא שבכל הקרבנות:

וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר וגו'. פירש"י והוא הדין לכל הקדשים ומכל מקום הדבר צריך ביאור למה כתבה התורה דין זה דווקא גבי חטאת הבאה לכפרה וכפי הפשט נוכל לומר לפי שהתורה העידה על כלי חרש שאינו יוצא מידי דופיו לעולם ובד"א דווקא בקדשים קלים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד שהמאכל מתעכב בקדרה זמן רב ע"כ הוא בולע כ"כ הרבה עד שאינו יוצא מידי דופיו לעולם אבל בקדשי קדשים שאינן נאכלין כ"א ליום אחד ולילה אחד סד"א שבזמן מועט כזה אינו בולע כל כך הרבה ויש תקנה אף לכלי חרש בשטיפה קמ"ל. ועל צד הרמז קרוב לשמוע שטהרת הכלים יש להם דמיון טהרת החוטא המקריב חטאת כי כמו שהכלים יש מהם שבולעים הרבה מאיסור ולא יוכל לצאת על ידי שטיפה ואין להם תקנה כי אם בשבירה ויש מהם שאין בולעים הרבה מן האיסור ויש להם תקנה בשטיפה. כך יש לך אדם שבולע הרבה מן האיסור וקשה לו לעזוב ההרגל ואין לו תקנה כי אם בשבירת לבו כי הוא הכלי שנתבשל בו האיסור ויש לך אדם שאינו בולע הרבה ויש לו תקנה בכל דהו כדרך שארז"ל מאי תקנתיה של מספר לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר וסלף בה שבר ברוח ומן השטא לה"ר יוקח לכל הטאת ולכל עון בזמן שאין בית המקדש קיים אין תקנה לעם הארץ כי אם בשבירת לבו הכלי שנתבשל בו החטא ולת"ח יש תקנה בכל חטא על ידי ת"ת ותפלה בני עלי יוכיח שאינו מתכפר בזבח ומנחה אבל מתכפר הוא בת"ת. ע"כ כתבה התורה דין הכלים אצל החטאת לומר לך שבזמן שאין זבח ומנחה אז טהרת החוטא כטהרת הכלים כי כל עמי הארץ נמשל לכלי חרש ואינו יוצא מידי דופיו כ"א בשבירת לבו וכל ת"ח יש לו דין כלי נחושת שיש לו תקנה על ידי מריקה ושטיפה מבית ומחוץ כך כל ת"ח יש לו תקנה על ידי התורה שנמשלה למים המטהרו מבית ומבחוץ כי על ידי התורה יהיה תוכו כברו כמ"ש מבית ומחוץ תצפנו כדרך שנתבאר בפרשת תרומה וזה הדבר שאמרנו שכל אדם דומה לכלי מה. ויש ראיה ממה שארז"ל למה ת"ח דומה לפני עם הארץ כקיתון של זהב שיפר עמו דומה לכלי כסף נהנה ממנו דומה לכלי חרס כו' ונראה שעל זה נאמר בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר היה מקונן על אנשי הסגולה שנמשלו לזהב וכתם ואבני קודש שהיו מרבים סעודותיהם בכ"מ בראש כל חוצות עם עמי הארץ עד שגרמו גלות להם ולבניהם כמ"ש כל המרבה סעודתו בכ"מ לסוף מחריב ביתו כו' ומסיק שם בפרק אלו עוברין לסוף גולה כו' ועל זה אמר תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות שהיו מרבים סעודתם בכ"מ עם עמי הארץ ואמר מיד בני ציון היקרים כד"א וכלי יקר שפתי דעת המסולאים בפז כי מתחלה היו נמשלים לכלי זהב ועל ידי שתשתפכנה בראש כל חוצות איכה נחשבו לנבלי חרש אותן השלמים שנקראו מעשה ידי יוצר הכל כי הכל נברא ביד אחד זולת השלמים נבראו בשתי ידים ואיך ירדו ממדרגה זו אל דיוטא התחתונה זו. ובהגעה זו נ"ל ליישב מה שארז"ל כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקברו בחייו שנאמר ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס אשר מצפון להר געש מלמד שגעש עליהם ההר לקברם ומנא ליה לומר כן שמא שום עון אחר גרם להם שגעש עליהם ההר. והנה בתמנת חרס פירש"י בתמנת חרס דהיינו שמש וביהושע כתיב סרח במקום חרס והנה ע"פ דרכו של רש"י ז"ל נ"ל לפרש בתמנת לשון בתמונה אבל חרס נ"ל שהוא לשון כלי חרס ר"ל שלא נהגו בו דין ת"ח להספיד כראוי אלא קברוהו בתמונת שאר עם הארץ שנמשל לחרס הנשבר שאינו יוצא מידי סרחונו ודופיו לעולם לכך גרם ביהושע סרח במקום חרס כי הסרה דהיינו סרחון מעשיו המשילו לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו וסרחונו כ"א בשבירה ואצל ת"ח לא כך המדה שהרי ארז"ל אם ראית ת"ח עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום כי ודאי עשה תשובה כי מסתמא הוא עוסק בתורה והיא כפרתו למרק חטאו ומורק ושוטף מבית ומחוץ בגני התורה ואף על פי שסתם ת"ח נמשל לכלי זהב שבקל הוא להעביר מעליו מעט אבק ושמץ דופי שעליו מכל מקום כשחטא והלך בעצת הנחש המשילו לכלי נחושת כי הלשון נופל על הלשון ועל שם שהיה מצחו נחושה להעיז בבוראו ומורק ושוטף כאמור. ומפסוק זה אנו למדין גם הלכות גיעול הכלים שכדרך תשמישו כך טהרתו:

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. לא נאמר אשר יקריב לה' בכל הקרבנות כ"א אצל השלמים אשר בלי עון ירוצון לפי שהם קרובים אל ה' יותר מכל הקרבנות הבאים על חטא ומטעם זה כתיב בסמוך המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' ידיו תביאינה את אשי ה' הזכיר בכולם לה' כי באלה חפצתי נאם ה' והבט ימין וראה שלא הוזכר בשום קרבן שהבעל יביא בידיו חלק של גבוה כ"א בשלמים ידיו תביאינה לפי שכל מי שיש לו כעס מן המלך ורוצה לכפר ולקנח פני רוגזו אז הוא שולח המנחה לפניו על ידי שליח כדרך שאמר יעקב אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו. אבל המביא למלך איזו מתנה דרך דורון וכבוד אז הוא מביא המנחה בידו בעצמו ולא על ידי השליח. וזהו ההבדל שבין חטאת ואשם הבאים על חטא המעשה והעולה הבאה על חטא ההרהור ובין השלמים כי אותן קרבנות הבאים להסיר פני כעסו של הש"י אינו דין שידיו תביאינה כי נראה כחוצפא כלפי שמיא לפיכך הוא משלחם ע"י הכהנים אבל השלמים שהם דורון ומתנה ידיו תביאינה. וי"מ פסוק המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו שראוי שיברכוהו ויאמרו יהי רצון שכל קרבנותיו שיביא לה' יהיו מזבח שלמיו לא חטאות ואשמות ועולות אבל אצל העולה נאמר זאת תורת העולה היא העולה כ"ה לומר היא לבדה יביא ולא ישנה באולתו להביא שנית עולה על חטא ההרהור כי אם שלמים בשעה שיש שלום בינו לבין בוראו. ועל צד הרמז יתכן לפרש ה' פעמים זאת תורת שנאמרו בפרשה זו כנגד חמשה חומשי תורה שהעוסק בהם דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו עולה ומנחה וחטאת ואשם ושלמים אבל המלואים לא היו כי אם לשעה ולא לדורות וכדרך זה מצינו ה' זאת תורת בפרשת מצורע כי גם שם אמרו רבותינו ז"ל מאי תקנתיה של מספר לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה כו' ואם כן התורה מצלת מן לה"ר המסבב ה' מיני צרעת אלו והעוסק בחמשה חומשי תורה ניצל מהם כדרך שפי' בעקידה שבכל ספר נזכר ענוש חטא הלשון. כך בקרבנות אלו העוסק בחמשה ספרים אלו דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו כי העוסק בספר בראשית דומה כאלו הקריב עולה והוא זאת תורת העולה כי בו מבואר תורת העולה כי הבל הקריב עולה מבכורות צאנו וכן נח כתיב ויעל עולות במזבח וכן אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו וכן ביעקב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. והעוסק בספר שמות כאלו הקריב מנחה כי כל המנחות באות מצה ובספר זה מבוארים כל דיני מצה והוראתם ונירופם לקרבן פסח שנאכל על מצות וכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי. והעוסק בספר ויקרא כאלו הקריב חטאת אף על פי שכל הקרבנות מבוארין בספר זה. מכל מקום עיקר הספר תורת החטאת הוא כי אחר שחטאו ישראל בעגל אשר הוא היה ההתחלה לכל חטאת וכל עון נתן ה' מקום לחוטאים שיוכלו לבא לידי כפרה על ידי הקרבן ונגד זה מכרו כל הקרבנות שיש בכולם צד חטא חוץ מן השלמים. והעוסק בספר במדבר כאלו הקריב אשם כי בו נאמר כל תורת האשם בפרשת נשא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההיא וגו' ואע"פ שכבר נאמר דין האשם בפרשת ויקרא מ"מ נשנית שם לדבר שנתחדש בו כמו שפירש"י שם. א"כ ע"י לימוד הפ' שב

הדבר

הדבר שנתחדש בו נגמר כל תורת האשם והעוסק בספר דברים כאלו הקריב שלמים כי בפ' כי תבא נאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וגו' וכן בפ' ראה נאמרו כל דיני השלמים קדשים קלים כמ"ש ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל ושם נגמרו דיני השלמים מחמת כמה דברים שנתחדשו בהם ע"כ נאמרו ה"פ זאת תורת אלו כי העוסק בכל ספר מיוחד שכרו הרבה כאלו הקריב מין אותו קרבן המבואר באותו ספר והמשכילים יבינו לרבים ענין יקר זה כי ברור ונכון הוא :

הפטרת צו בירמיה סימן ז

כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו על־זבחיכם
ואכלו בשר : כי לא־דברתי את־אבותיכם ולא צויתים
ביום הוציאי* אותם מארץ מצרים על־דברי עולה וזבח : כי אם
את־הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם
לאלהים ואתם תהיו־לי לעם והלכתם בכל־הדרך אשר אצוה
אתכם למען ייטב לכם : ולא שמעו ולא־הטו את אזנם וילכו
במעצות בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים : למן־
היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח
אליכם את־כל־עבדי הנביאים יום השכם ושלח : ולוא שמעו
אלי ולא הטו את־אזנם ויקשו את־ערפם הרעו מאבותם :
ודברת אליהם את־כל־הדברים האלה ולא ישמעו אליך
וקראת אליהם ולא יענוכה : ואמרת אליהם זה הגוי אשר
לוא־שמעו בקול יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה
ונכרתה מפיהם : גזי נזרך והשליכי ושאי על־שפים קינה כי
מאס יהוה ויטש את־דור עברתו : כי־עשו בני־יהודה הרע
בעיני נאם־יהוה שמו שקוציהם בבית אשר־נקרא שמי־עליו
לטמאו : ובנו במות התפת אשר בגיא בן־הנם לשרף את־
בניהם ואת־בנתיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על־
לבי : לכן הנה ימים באים נאם־יהוה ולא־יאמר עוד התפת
וגיא בן־הנם כי אם־גיא ההרגה וקברו בתפת מאין מקום :
והיתה נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ
ואין מחריד : והשבתי | מערי יהודה ומחצות ירושלם קול
ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה
הארץ : בעת ההיא נאם־יהוה יוציאו את־עצמות מלכי־
יהודה ואת־עצמות שריו ואת־עצמות הכהנים ואת | עצמות
הנביאים ואת עצמות יושבי־ירושלם מקבריהם : ושטחום
לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום
ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו להם לא
יאספו ולא יקברו לדמן על־פני האדמה יהיו : ונבחר מות
מחיים לכל השארית הנשארים מן־המשפחה הרעה הזאת
בכל־המקמות הנשארים אשר הדחתים שם נאם יהוה צבאות :
*כה | אמר יהוה אל־יתהלל חכם בחכמתו ואל־יתהלל הגבור
בגבורתו אל־יתהלל עשיר בעשרו : כי אם־בזאת יתהלל
המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט
וצדקה בארץ כי־באלה חפצתי נאם־יהוה :

*הוציא כתיב

*) כדי שלא לסיים בפורענות מדלגים ומסיימים בשני פסוקים אלו שסימן ט' כדי לסיים בדבר טוב : ויוציאו כתיב

פירוש המלות

ספו . ענין תוספת : במועצות. בעצה בלבם : גזי. תלשי שערך : שפים . מקומות גבוהים : ויטש . ויעזוב : התופת . הוא מולך : לדומן . לזבל :

פרשת שמיני

רש"י

(א) ויהי ביום השמיני . שמיני למלואים הוא ר"ח ניסן שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם (שבת פז) : ולזקני ישראל . להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס : (ב) קח לך עגל . (תוספתא) להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה עגל שעשה : כי

תורה

ט א ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל : ב ויאמר אל־אהרן קח־לך עגל בן־בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם כל תורי

תרגום

א והוה ביומא תמינאה קרא משה לאהרן ולבנוהי ולסבי ישראל : ב ואמר לאהרן סב לך עיגל בר תורי לחטאתא כ"כ ודכר לעלתא שלמין

תולדות אהרן ויהי ביום. מגילה יח (מגילה עד) : קח לך. יומא ג :

אבן עזרא

(א) ויהי ביום השמיני. היה נראה לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם בא' לחדש רק המעתיקים אמרו שהיה ראש חדש ניסן ובשבעת ימי המלואים היה משה מקים את המשכן בכל יום וסותרו כדי להרגיל בו וללמד : קרא משה לאהרן ולבניו. ויצאו מפתח אהל מועד או העדה נכנסה אל החצר : (ב) עגל בן בקר . בשבעת ימי המלואים היה פר חטאת גם איל לעולה ולא הזכיר עם עגל בן בקר אם הוא בן

בעל הטורים ויהי ביום השמיני קרא משה . בגימטריא היה ביום ראש חודש ניסן . אמר משה לפי שסרכתי שבעה ימים בשנה לכך לא וכיוצא לשמה אלא ז' ועגל בן בקר בגימטריא לכפר חטא העגל : ועגל וכבש . כנגד לכבוש מעשה העגל ואיל שהיה מרקד לפניהם כאיל והיינו דכתיב וירקידם כמו עגל :

רמבן

ט (ב) ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר . נצטווה משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ואם לא נזכר זה . וכן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העומר ממנו למשמרת . וכן אנכי האל בית אל ספר יעקב זה ואם לא נזכרה האמירה לו . וכבר הראיתיך בפרשיות של מצות הפסח כאלה רבות וטעם ואל בני ישראל תדבר לאמר שיאמר להם אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצוה בזה ה' והוא המקריב הקרבנות לגדלו בעיני העם . והנכון שטעמו ואל בני ישראל תדבר אתה והזקנים הנזכרים כי לכך קראם שידברו לישראל כדרך ויקרא משה לכל

אבן עזרא

בן שנה והקרוב אלי שפר כמו עגל בלא זכר שנה ; (ג) תמימם. על העגל ועל האיל ופרי המלואים לחטא את המזבח וזה העגל לכפר על אהרן וככר פירשתי זאת המלה ; שעיר עזים לחטאת. על הקהל ועגל שאין לו שנה תמימה וכן כבש לעולה : (ד) ושור ואיל. גדולים ; ומנחה. היא סלת לכל אחד וא׳. וטעם ויאמר משה. כאשר הראיתיך ואשאל אותה וטעמו ככר אמר להם משה זה הדבר עשו שיתנו שעיר ועגל וכבש ושור ואיל אז ירא׳ לכם כבוד ה׳ והטעם על האש שיצא : (ז) וכפר בעדך ובעד העם. שהיא מצוה שתכפר על נפשך ועל כל הקהל וכפר החטאת תכפר בעדך ואחר כך תעשה קרבן העם וכפר בעדם כי לא יוכל אדם לכפר על אחר עד היותו טהור מכל חטא : (ח) אשר לו. משלו היה וכן פר יום הכפורים : (ט) ואת הדם. הנשאר יצק : (י) ואת החלב. המכסה ואשר על הקרב ועל

רשי

(ד) כי היום ה׳ נראה אליכם. להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה : (ז) קרב אל המזבח. (תוספתא) שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת : את חטאתך. עגל בן בקר : ואת עולתך. האיל : קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא ומכאן אתה למד

מקרא

וְהַקְרֵב לִפְנֵי יְהוָה׃ ג וְאֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ
שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל
וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה׃
ד וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ
לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה
אֲלֵיכֶם׃ ה וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי
יְהוָה׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא
אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ ז וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ
וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד
הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר
בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃
ח וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־
לוֹ׃ ט וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־
הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם
וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־
הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃
י וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־

אונקלוס

וְקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃ ג וְעִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר סַבוּ
צְפִיר בַּר עִזִּין לְחַטָּאתָא
וְעֵיגַל וְאִימַר בְּנֵי שְׁנָא
שַׁלְמִין לַעֲלָתָא׃ ד וְתוֹר
וּדְכַר לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתָא
דְּפִילָא בִמְשַׁח אֲרֵי יוֹמָא
דֵין יְקָרָא דַיְיָ מִתְגְּלֵי לְכוֹן׃
ה וּנְסִיבוּ יָת דְּפַקֵּיד מֹשֶׁה
לָקֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּקְרִיבוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא וְקָמוּ
קֳדָם יְיָ׃ ו וַאֲמַר מֹשֶׁה
דֵין פִּתְגָּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ
תַּעְבְּדוּן וְיִתְגְּלֵי לְכוֹן יְקָרָא
דַיְיָ׃ ז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן
קְרַב לְמַדְבְּחָא וַעֲבֵיד יָת
חַטָּאתָךְ וְיָת עֲלָתָךְ וְכַפַּר
עֲלָךְ וְעַל עַמָּא וַעֲבֵיד יָת
קוּרְבַּן עַמָּא וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן
כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ׃ ח וּקְרַב
אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא וּנְכֵס יָת
עֶגְלָא דְחַטָּאתָא דִּלֵיהּ׃
ט וּקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יָת
דְּמָא לֵיהּ וּטְבַל אֶצְבְּעֵיהּ
בִּדְמָא וִיהַב עַל קַרְנַת
מַדְבְּחָא וְיָת דְּמָא אֲרֵיק
לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא׃ י וְיָת
תַּרְבָּא וְיָת כּוּלְיָתָא וְיָת

ספורנו

ט ויהי ביום השמיני · (ד) כי היום ה׳ נראה אליכם. כבר נראה במעשי ידיכם כאמרו וכבוד ה׳ מלא את המשכן וראוי שתכבדוהו בקרבן זה על גלוי שכינתו : (ו) זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו. לסמוך ידיכם על החטאת ועל העולה של צבור : וירא אליכם כבוד ה׳. מלבד גלוי השכינה שהיה במשכן כאמרו וירא כבוד

בעל הטורים

קרב אל המזבח. ב׳ במסורת של כריש שהיה אהרן מתבייש ואמר לו משה אצריך שתבחר ותקרב קרב כי לך נבחר׳. ועוד שנראה לו המזבח כקרני השור בשביל חטא העגל : וכפר ב׳. הכא ואידך וכפר על העם גבי קטורת. וכפר על חטאתינו לומר כמו שקרבן מכפר על חטא כן שקטורת מכפר על השטא :

מסורה

ואל בני ישראל תדבר לאמר ד׳ נמסר בסדר כי תשא : ושור ה׳. וסי׳ ושור ואיל לשלמים. ושור ושה שרוע. ושור או שה. ושור לאחד דנשיאים. ושור וחמור ושה. ג׳ קדמאי ר״פ : אל המזבח ס׳ נמסר בסדר ויקרא : חטאתך ב׳ וסי׳ ועשה את חטאתך. גם ה׳ העביר. וחר וחטאתך תכפר : עלתך ג׳ כתיב כן וסי׳ קרב אל המזבח. התיצב על עלתך : התיצב כה על : וכפר ד׳ וסימן קרב אל המזבח. ב׳ בו : והולך מהרה אל העדה. עזרנו אלהי ישענו : כאשר צוה ה׳ ג׳ ס״פ נמסר לקמן בהאי סידרא : ויקרב ה׳ פתחין וסי׳ ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשה חכמה מן העיר. ויקרב אל הפלשתי. ויקרב המלך אל המזבח. אליו רב החובל : ויקרבו קריבה י׳ חסר בלישנא נמסר בסדר ויקרא :

תולדות אהרן ואל נש. שם : (מ) היום. יומא (לג) : ויקריבו נש אהרן. מ״ק כח :

רמבן

לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו או אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני ישראל תדבר ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני ישראל תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר סתם לכל אחד מהם כדרך ואלו אתכם בעת ההיא לאמר חלוצים תעברו וכן רבים במשנה תורה. ור״א אמר כי טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו שכבר אמר להם משה זה הדבר. ואם כן יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגו׳ ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו לכם שעיר עזים. והנה קצר בתחלה ופירש בסוף. ואיננו נכון. אבל אחר שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר להם זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו שיקרבו הקרבנות על הסדר שיצוה ואחר כך ירא׳ להם הכבוד ובעבור שאמר כי היום ה׳ נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי כי שם לא צוה רק על המלואים ובשבעת הימים וקרבנותיהם מלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כתובה להם כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו ויתכן כי דבר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו כי כאשר צוה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כאשר פירשתי לכך לא הזכירם שם ולא כדברי רש״י שאמר שם כי הפר לכפר על מעשה העגל אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו לקדש אותם והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל. והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים שעיר עזים אחד לחטאת וכך אמר בתוספתא של פרשת מלואים בת״כ שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל. ודרשו כי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחלה שנאמר וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה יביאו שעיר ויכפר על מעשה שעיר יביאו עגל ויכפר על מעשה העגל. ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר ישרף של יום הכפורים אף על פי שהיה זה חטאת חיצונה כי לא פירש משה שיעשה כן. ואולי נצטוה בכך והכתוב לא רצה להאריך כי לא יעשה רק מה שיאמר משה ולא יאמר משה רק מה שצוה ה׳ :

(ז) **וטעם** קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח וישחט. ועל דעתי כדרך הפשט יאמר קרב אל נכון המזבח ועשה שם החטאת והעולה

הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת ל׳
הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ל״ג
יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ יא וְאֶת־הַבָּשָׂר ל׳
וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה׃ יב וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה
וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־
הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ יג וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ ל׳ ומ״ל
אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ
וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ יד וַיִּרְחַץ ג׳
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר
עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה׃ טו וַיַּקְרֵב ל״ג
אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ ל׳
וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשׁוֹן׃ טז וַיַּקְרֵב ל׳ ל׳
אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט׃ ב׳ וחסר
שני יז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא ט׳
כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ ג׳
מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר׃ יח וַיִּשְׁחַט
אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיַּמְצִאוּ ב׳ חסר ובענין
בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יט וְאֶת־ ל׳ ר״פ
הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאַיִל
הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת

חַצְרָא מִן כַּבְדָא מִן חַטָּאתָא אַסִּיק לְמַדְבְּחָא כְּמָה דְפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה׃ יא וְיַת בִּשְׂרָא וְיַת מַשְׁכָּא אוֹקֵיד בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃ יב וּנְכֵיס יַת עֲלָתָא וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן לֵיהּ יַת דְּמָא וּזְרָקֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יג וְיַת עֲלָתָא אַמְטִיאוּ לֵיהּ לְאֵיבָרָהָא וְיַת רֵישָׁא וְאַסֵּיק עַל מַדְבְּחָא׃ יד וְחַלֵּיל יַת גַּוָּא וְיַת כְּרָעַיָּא וְאַסֵּיק עַל עֲלָתָא לְמַדְבְּחָא׃ טו וְקָרֵיב יַת קוּרְבַּן עַמָּא וּנְסֵיב יַת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דְּלְעַמָּא וְנַכְסֵיהּ וְכַפֵּר בִּדְמֵיהּ כְּקַדְמָאָה׃ טז וְקָרֵיב יַת עֲלָתָא וַעֲבָדַהּ כִּדְחָזֵי׃ יז וְקָרֵיב יַת מִנְחָתָא וּמְלָא יְדֵיהּ מִנַּהּ וְאַסֵּיק עַל מַדְבְּחָא בַּר מֵעֲלַת צַפְרָא׃ יח וּנְכַס יַת תּוֹרָא וְיַת דִּכְרָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּלְעַמָּא וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יַת דְּמָא לֵיהּ וּזְרָקֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יט וְיַת תַּרְבַּיָּא מִן תּוֹרָא וּמִן דִּכְרָא אֲלִיתָא וְחָפֵי גַוָּא וְכוּלְיָתָא

רשי

למד (ת״כ ר״ה י): (יא) ואת הבשר ואת העור וגו׳. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מלואים וכלן על פי הדבור: (יב) וימציאו. לשון הושטה והזמנה: (טו) ויחטאהו. עשהו כמשפט חטאת: כראשון. כעגל שלו: (טז) ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה בויקרא (מנחות לג ביצה כ): (יז) וימלא כפו. היא קמיצה (מנחות ו): מלבד עולת הבקר. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: (יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב: וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם נמצאו העליונים למטה:
ויברכם

אבן עזרא

ועל הכליות: (יב) וימציאו. מגזרת מצא שמצאו בשעת הצורך: (טו) ויקרב את קרבן העם. על המזבח: (טז) וישחטהו ויחטאהו כראשון. הוא עגל החטאת. וטעם ויחטאהו. כפר בו החטאת:
וישימו

תולדות אהרן ויקרב את העלה. ביצה כ מנחות לג: ויקרב את המנחה. מנחות ט יט:

ספורנו

כבוד ה׳ אל כל העם: (יב) וימציאו. כדי שיתחנכו בהתעסקם בקרבן אביהם: (טו) כראשון. בשרף אע״פ שהיתה חטאת חיצונה: (טז) כמשפט. שבני אהרן ערכו וערכו והקטירו: (יז) מלבד עולת הבקר. מלבד מנחת עולת הבקר. וימלא שהתחנכו גם בשלמי נדבה:

בעל הטורים

ויעשה ב׳. הכא ואידך ויעשה לאיש הבא אליו גבי דוד בענין ולרש אין כל כי אם כבשה פי׳ ויעשה כמשפט שהוא כענמו חרן משפטו ואת הכבשה ישלם ארבעתים:

את העולת ג׳ וסי׳ המציאו אליו. ושחט את הכבש במקום. ועל הנשיא יהיה: ויקטר על המזבח. כל הקטרה המזבחה במ״ג המזבח וסי׳ והרים ממנו בקמצו. ואת העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה. וכל קריי׳ דכוות׳ המזבח במ״ה. וסי׳ והעלה הכהן את העלה. וישחטו הבקר ג׳ בפסוק דד״ה. וישחטום הכהנים דד״ה: ויעשה ב׳ וחסר וסי׳ כמשפט. ויבא הלך לאיש: וימלא ט׳ דגש נמסר בסדר שלח לך: ואת האיל ה׳ וסי׳ האחד תקח. תנתח לנתחיו. יעשה זבח שלמים. וישחט את השור ואת. ונמסר גם בסדר תצוה:

רמבן

כי הם שזיותן בלפין. ואמר משה כן בדרך קלרה שכבר ידע אהרן זה. אבל בת״ג נתעוררו רבותינו בזה ומשלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אללה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי את המלך הגיסי דעתך ובואי שמשי את המלך כך אמר לו משה לאהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקום הגס דעתך ובוא ועבוד עבודתך. ויש אומרים היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו נכנס משה אללו אמר לו אהרן אחי לא תירא ממה שאתה מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך אמר קרב אל המזבח ויקרב אל המזבח בזריזות. וטעם זה כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה׳ ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כענין שנאמר וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאלו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמר לו הגס דעתך שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו. ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אף על פי שנתרצה המקום לכפר עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וכו׳ בתורת כהנים. וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר קרב אל המזבח לעשות כל הקרבנות ועשה תחלה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך תחלה בקרבנותיך. ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם לומד אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב:

(יז) מלבד עולת הבקר. הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה ולא הוצרך להזכיר כן בימי המלואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים וידוע שלא פטרו את התמיד ולא קדמו אליו. ובתורת כהנים שט ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מה בא זה ללמדנו אם ללמד שאם לא מלא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מלמד ששתי מנחות היו שם אחת על העולה ואחת בפני עצמה ופירושו שאלו אמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט מלבד עולת הבקר היה ללמד שהתמיד קודם כמו שאומר בפרשת המוספין על עולת התמיד יעשה ונסכו מלבד עולת התמיד אבל כשהזכיר המנחה ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר נראה שעל המנחה הוא אומר. ולפיכך דקדקו שאם בא לומר שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מנא אלא לנדבה זו והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפטה בנסכים אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר לומר שהקריב המנחה הזו מלבד עולת הבקר ומנחתה שאין המנחה הזו מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישראל:

(יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב לשון רש״י. ואיננו נכון בעיני כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרים. אבל על דעתי המכסה שם לכלם. כי כל חלב שיקרב לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את הקרבן והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן. וכן אשר על הכסלים. וכמו שאמרו חלב שהבשר חופה אותו מותר שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים. והנה הכתוב הזה נמשך למעלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם של שור ואיל הנזכרים ואת החלבים מן השור. אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומשניהם הכליות ויותרת הכבד ואמר וישימו את החלבים על החזות כי האליה והכליות ויותרת הכבד יתנו למטה והלבים עליהן והכל על החזות
והנה

אבן עזרא

(כ) וישימו את החלבים. עם הכליות ויותרת הכבד כאשר הראיתיך: (כא) ואת החזות. חזה השור גם חזה האיל: ואת שוק הימין. חזה ומזה ושוק סמוך אל הפאה או הכד: (כב) וישא אהרן את ידיו אל העם. אל כנחס וקדמונינו העתיקו מכאן צורת נשיאות כפים: וירד. כאשר הראיתיך רביט וכבר ירד מעשות חטאת העם ועולתם והשלמים. וטעם וירד. בעבור המזבח שהיה ג' אמות קומתו ואחר כן באו משה ואהרן אל אהל מועד ויתכן שבאו להתפלל על האש שתבא ובצאתם ברכו שניהם את העם: (כד) את העולה. עולת אהרן ועולת העם ועולת תמיד כי כן כתוב מלבד עולת הבקר: ואת החלבים. מהעגל ואיל אהרן והשעיר והשור והאיל: וירנו. הרמת קול וכן ותעבור הרנה במחנה: (א) איש מחתתו. כל איש לקח מחתתו ולפי דעתי שזה הדבר היה גם ביום השמיני והעד כן היום הקריבו את חטאתם: ויתנו בהן אש. לא מהאש שיצאה וזה טעם אש זרה. וטעם אשר לא צוה אותם. שמדעתם עשו ולא בצווי להקטיר קטורת גם באש זרה: (ב) וימותו לפני ה'. כי חשבו שעשו דבר רצוי לפניו: (ג) הוא אשר דבר ה'. כבר אמר לי השם שהוא יראה קדושתו בקרובים אליו כטעם

ויקרא ט–י

הַכָּבֵד׃ כ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים
עַל־הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים
הַמִּזְבֵּחָה׃ כא וְאֵת הֶחָזוֹת וְאֵת ל"ג. נ'
שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה׃ ג' מיחדין
כב וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו יָדָיו ק' אֶל־ ס' כתיב
הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת
הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים׃
כג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם
וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם׃ פ
שלישי כד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה
וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה
וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם פ
וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ י א וַיִּקְחוּ
בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ
מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ פ"ו
עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה עליהם נקרת
אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם׃ י"ד בטעס דרגא וכ' מרכות
ב וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל
אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ ט"ו מ"ג בתורה
ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי ג' וחסר

אונקלוס

וְחַצַר כַּבְדָא׃ כ וְשַׁוִּיאוּ
יָת תַּרְבַּיָּא עַל חֶדְוָתָא
וְאַסֵּיק תַּרְבַּיָּא לְמַדְבְּחָא׃
כא וְיָת חֶדְוָתָא וְיָת שׁוֹקָא
דְּיַמִּינָא אֲרֵים אַהֲרֹן אֲרָמָא
קֳדָם יְיָ כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה׃
כב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדוֹהִי
עַל עַמָּא וּבָרֵכִינוּן וּנְחַת ידו וקרי' ידיו
מִלְּמֶעְבַּד חַטָּאתָא וַעֲלָתָא
וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כג וְעַל
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא וּנְפַקוּ וּבָרִיכוּ יָת
עַמָּא וְאִתְגְּלֵי יְקָרָא דַיְיָ לְכָל
עַמָּא׃ כד וּנְפַקַת אִישָׁתָא מִן
קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת עַל מַדְבְּחָא
יָת עֲלָתָא וְיָת תַּרְבַּיָּא וַחֲזָא
כָּל עַמָּא וְשַׁבַּחוּ וּנְפַלוּ עַל
אַפֵּיהוֹן׃ א וּנְסִיבוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא גְּבַר
מַחְתִּיתֵיהּ וִיהַבוּ בְהוֹן
אִישָׁתָא וְשַׁוִּיאוּ עֲלַהּ
קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וְקָרִיבוּ
קֳדָם יְיָ אִישָׁתָא נוּכְרֵיתָא
דְּלָא פַקֵּיד יָתְהוֹן׃ ב וּנְפַקַת
אִישָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת
יָתְהוֹן וּמִיתוּ קֳדָם יְיָ׃ ג וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן הוּא דְמַלֵּיל
יְיָ לְמֵימַר בְּקָרִיבַי אִתְקַדַּשׁ

רשי

(כב) ויברכם. (ת"כ סוטה לו) ברכת כהנים יברכך יאר ישא: וירד. מעל המזבח: (כג) ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו מצאתי בפ' מלואים בברייי' הנוספת על ת"כ שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבוד' הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשי' ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. אמרו (תהלים צ) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל ז' ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמר להם היום זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: (כד) וירנו. כתרגומו: ותצא אש. (עירובין סג) רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא ע"י שהורו הלכה בפני משה רבן (ויקרא רבה) רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאיתא בויקרא רבה: (ג) הוא אשר דבר וגו'. (זבחים קטו) היכן דבר (שמות כט) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור

מסורה

ידו מידו הי' חסר וקמצין וסימן וישא אהרן את ידו. וסמך אהרן את שתי ידו. וישלך מידו את הלוחת. ומלאו ידו ימחץ וידו תרפנה: מעשת הי' חסר בלישני וסי' חלילה לך מעשת. וירד מעשת החטאת. ונכרתו הנפשות העשת. לעשתכם אתם בקרב. חלילה לי מהי' מעשת דשמואל: וירא כ' וירא ה' אל אברם. ויהי אברם בן תשעים. וירא אליו ה' באלוני. ויאמר אל תרד. וירא אליו ה' בלילה. אלהים אל יעקב. ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך. ויהי בהקהל העדה. באהל בעמוד ענן. וירא אליו מלאך ה'. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד. ויקהל עליהם קרח. ויבא משה ואהרן מפני הקהל. וירכב על כרוב ויעף דשמואל. וירא ה' אל שלמה. וחבתו. אל שלמה שנית. וירא לכרובים תבנית יד. ויהיו לה מטות. וירא מלאך ה' אל האשה: בקרבי ג' חסר בלישנא וסי' בקרבי אקדש. וקרבי מרחוק עמדו. חדלו קרבי ומידעי:

תולדות אהרן

וישימו את החלבים. מנחות כב: וישא הכהן. מגלה יח סוטה לח תמיד לג (תענית מז): וירד סוטה לח: (ויבואמשה. יומא לח): ותאכל אותם. סנהדרין נב: וימותו. שם:

בעל הטורים

תנופה. ובמיך לי' וישא ידיו שהנושא כפיו צריך להניף בידיו: וישא אהרן את ידיו. זכה במתנות כהונה: ויברכם. ג' ברכות כנגד ג' מיני קרבנות ברכה א' כנגד החטאת ויסמרך מן החטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור. יאר כנגד עולה שנאמר בעלותך לראות. שלום כנגד שלמים: אשר לא צוה. אין לומר לא צוה להביא אש זרה וגם לא צוה שלא להביאו. אלא פי' אשר צווי של לא צוה אותם. וכן לכל לבא בשמים אשר לא צויתי: אותם. בגמטריא זה הנפש. אותם מלא וא"ו שחטאו בששה דברים. אש זרה. סורו בשני רבם. שתויי יין. בשם לא היו להם. נתנו עיניהם בהרבנות. לא נטלו עצה:

ספורנו

י (א) ויקחו בני אהרן וגו' איש מחתתו. חשבו שכמו שאמר התמיד אשר בו תשרה שכינה כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה הנה

רמבן

(כ) ויקטר החלבים המזבחה. עם שאר הנזכרים. אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבים יזכירם וכן ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים: והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד בהקטרה:

(כב) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. ברכת כהנים יברכך יאר ישא. לשון רש"י. וא"כ יהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל שבחומש הפקודים מוקדמת לזה ואולי כן הוא כי יסמך למה שנאמר שם ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ויתכן לומר כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנאמר ויעמד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים ושם נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בת"כ ראיתי ויברכם זו ברכה סתומה שאי אתה יודע חזר הכתוב ופירש להלן יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך וגו' ועדיין יש לי לומר שכך אמרו ברכה זו שברך אהרן אנו העם מעצמנו סתומה היא ולא פירש לנו הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפים לייס זה ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות: (כד) ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח. טעם מלפני ה' כמו מאת פני ה' והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה: והביא נדב ואביהוא תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה' קטרת אשר לא צוה אותם. והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתוב ישימו קטורה באפך ולא שמו לבם רק לזאת. והנה לא היה אשה ריח ניחוח. וזה טעם וישימו עליה קטרת שלא אמר וישימו עליהן כאשר נאמר בעדת קרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ושם עוד ונתתם עליהם קטרת אבל אמר בכאן עליה לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם ויתכן שירמוז לזה מה שאמר לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשאוה זרה והוא מה שנא' בקרבתם לפני ה' וימותו כי בהקריבם לפניו מתו: (ג) הוא אשר דבר ה' לאמר. היכן דבר ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא

רשי

סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך: וידם אהרן. (ת"כ זבחים קטו) קבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין: בקרובי. בבחירי: ועל פני כל העם אכבד. כשהקדוש ברוך הוא עושה דין מתירא מתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך: (ד) דד אהרן. עוזיאל אחי עמרם היה שנאמר (שמות ו) ובני קהת וגו': שאו את אחיכם וגו'. כאדם האומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה: (ה) בכתנותם. של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם (סנהד' נב ת"כ): (ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן (מ"ק טו) שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: ולא תמותו. הא

אבן עזרא

כטעם רק אתכם ידעתי וכאשר אראה בם קדושתי אז אהיה נכבד ועל פני כל העם אכבד וייראו ממני: (ד) שאו את אחיכם מאת פני הקדש. יש אומרים כי הקטורת היתה לפני מזבח העולה והלוים נכנסים שם ויש אומרים שהיתה על מזבח הקטורת ומשה הוציאם מאהל מועד: פני הקדש. היא החצר כנגד המחנה כאשר פירשתי: (ו) ראשיכם אל תפרעו. יש אומרים לגדל פרע: תפרומו. תקרעו והנכון שהוא מן בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ורבים אמרו מכוסה ואחרים אמרו מגולה והאמת דברי הקבלה: ולא תמותו. מלת ולא מוספת עלמה וא"ע כמו ולא למדתי חכמה וכן הוא ולא על כל העדה יקצוף כי אתם תכפרו בעדם

מקרא ותרגום

אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן׃

ד וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃

ה וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה׃

ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף

וְעַל אַפֵּי כָל עַמָּא אֶתְיְקַר וּשְׁתִיק אַהֲרֹן: ד וּקְרָא מֹשֶׁה לְמִישָׁאֵל וּלְאֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל אֲחֻבוּהִי דְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן קְרִיבוּ טוּלוּ יָת אֲחוּכוֹן מִן קֳדָם אַפֵּי קוּדְשָׁא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא: ה וּקְרִיבוּ וּנְטָלוּם בְּכִתּוּנֵיהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דְמַלִּיל מֹשֶׁה: ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בְּנוֹהִי רֵישֵׁיכוֹן לָא תְרַבּוֹן פֵּירוּעַ וּלְבוּשֵׁיכוֹן לָא תְבַזְּעוּן וְלָא תְמוּתוּן וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא

ב' נס' ככ' נוס' — ב' חסרים ה' מלין ככי טעמא הקורא יטעים הגרים קודם התלישא — ב' חד חסר וחד מ"ל נ' — נ' — ז' — ג' וחסר

בעל הטורים

וידם ב' במסרה. וידם אהרן. וידם השמש רמז למה שאמרו מאורות לוקין על אב ב"ד שמת ובני אהרן היו אב ב"ד: קרבו. יש בו ב' טעמים מלמד שלא קרבו אליהם להיכל אלא סטילו בהם הנית של ברזל וגררום והוציאום לחוץ: וישאם ב' במס'. וישאם בכתנותם. וישאום בני קיש אהיהם הנושא אשה חייב להלבישה כדכתיב וכסותה לא יגרע וזהו וישאום בני קיש וישאם בכתנותם שכיון שנשאום נתחייבו בכתנותם: ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר. הפך פניו כנגד אהרן ודבר עמו פה אל פה ולכך כתיב אל אהרן אבל לא הפך פניו כנגד אלעזר ואיתמר לכך לא נאמר בהם אל: ולאיתמר בניו. פסיק לומר שאף הם היו ראויים אלא שפסקה מהם הגזירה וזה הוא שנאמר בסיני וגם הכהנים ה' כהנים אלו אהרן וד' בניו אלא שבזכות אהרן ניצלו: תפרעו ב' במסרה. אל תפרעו ואידך במעו מוסר ואל הפרעו בשביל שלא שמעו מוסר ופרעו בזורו בבני רכם או שהכניכו אש זרה גרמו לנשארים שנצטוו באל תפרעו: ועל כל העדה יקצוף. לפי שהיו שלוחי צבור ושליח צבור שטעה סימן רע לשולחיו:

בעל הטורים

וידם ב' וסי' וידם אהרן. וידם השמש וירח עמד. ואי' ישב ברד וידם: דד ב' חסר וסימן אהרן. מרדכי: קרבו ה' מלין בתרי טעמי וסי' זה ינחמנו. קרבו ש"ג. שובו מדרכיכם הרעים דמלכים. ולאלה תהיה תרומת הקדש. זאת העיר העליזה. וחד פסוק סימן כי תכלה לעשר: מאת פני. ה' וסי' מאת פני יצחק אביו. פרעה. הקדש. הבית. מאת פני ה' ונכסר גם בסדר תולדות: וישאם ב' חד חסר וחד מלא וסי' וישאם בכתנת' וישאום בני קיש בתראה מלא: ראשיכם ז' וסי' אל תפרעו. אתם נצבים. את הנביאים ואת ראשיכם החוזים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. והבירו שאו שערים: תפרעו ב' וסי' ראשיכם אל תפרעו:

תולדות אהרן ראשיכם. מ"ק יד: ויד כד: ובגדיכם. בס עו:

רמבן

אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה והייתי סבור או בי או בך עכשיו אני רואה שהם קדושים ממני וממך לשון רש"י ממדרש רבותינו. ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדי וידעו כי אני שוכן בו. ר"א גם כן אמר הוא אשר דבר ה' לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכאשר אראה בם קדושתי זו אז אהיה נכבד על פני כל העם ויראו ממני ואם כן הוא דבור ולא נכתב כי השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו. ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר השם גזרותיו ומחשבתו וענין דרכיו והדבור יאמר בכל אלה דברתי אני עם לבי חשבתי מחשבה זו וכן וזה הדבר אשר מל יהושע זה הענין על דבר הכסף. וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' גזר וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון. והנה אמר משה המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו אל קדושתי ועל פני כל העם אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני. וטעם וידום אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק. או כטעם ואל תדום בת עינך:

(ד) קרבו שאו את אחיכם. מצאתי בתורת כהנים בפרשת מלואים רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא בחוץ מקום שהלוים מותרין שם ליכנס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמר וימותו לפני ה' נגפם המלאך והוציאם לחוץ רבי עקיבא אומר לא מתו אלא בפנים שנאמר וימותו לפני ה' אם כן למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנותם שהטילו בהם חכות של ברזל וגררום והוציאום לחוץ ע"כ בברייתא. והטעם שאע"פ שגם הכהנים אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל להוציא משם טומאה או לבדק הבית יכנס שכך שנינו בתורת כהנים יכול לא יכנס לעשות רקועות תלמוד לומר אך כך היא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין שם כהנים נכנסין שם לוים אם אין טהורים נכנסים שם תמימים אם אין תמימים נכנסין שם בעלי מומין. ועכשיו היום הזה אין שם כהנים שהרי נצטוו שלא יטמאו להם. אבל כיון שהיה אפשר בחכות ובגרירה לא היו רשאין ליכנס שם ועל דעת ר"א מפני שאמר הכתוב ויקרבו סבר שהוא בחוץ ולכן לא אמר ויגררו בכתנותם וטעם בכתנותם כי היו לובשים בגדי כהונה והנה צוה משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום בגדי הכהונה וילבישום תכריכי המתים ויקברו אותם כמנהגם כשאר המתים במדבר והנה אחר כן טהרו הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים:

(ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום ולא תמותו הא אם תעשו תמותו הא לשון רש"י. וזה שאמר מכאן שאבל אסור בתספורת אסמכתא בעלמא היא ועוד כי לפי זה לא ידרש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה רשות בבני אהרן שיאמר אינכם חייבין לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם כשאר האבלים ולא תמותו שלא תהיו חייבין מיתה בכך כי שאר האבלים חייבים אם לא עשו כן וכך אמרו בגמרא במשקין אבל שלא פרע ושלא פירם חייב שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב וכל זה כדרך האסמכתות בתלמוד. ואין פריעה ופרימה באבלות אלא מדברי סופרים או שיהיה יום ראשון הלכה למשה מסיני נלמד מן האנינות כפי דעת הגאונים אבל עיקר הכתוב הזה אזהרה בבני אהרן ושמע פירושו כבר אמרו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע ולפרום עליו ולהטמא לו שנאמר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו הטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח העבודה כי זה חלול ה' הוא. והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל הכהנים אבל למד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן הוא אם הניח העבודה ויצא באנינות יתחייב בכל כהן שמניח העבודה ויוצא לרצונו. והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ושלא יפרום כי היא מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול. אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא היו רשאין להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבים להנזהר להאיהם. ובן היו רשאין או חייבין לפרוע ולפרום ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואלצפן שיטמאו למתים הם ולא הכהנים. וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו כלל

ספורנו

תבא הקטרת כך היה ראוי להקטיר קטרת חדשה עתה על הגלות כבוד ה' אל כל העם ועל ירידת האש ולכן הקריבוהו לפני ה' במזבח הפנימי שנא' בו לא תעלו עליו קטרת זרה וגם אם ראויה לעשות כך אם היו מצווים בזה חטאו לעבות עתה אשר לא צוה אותם. כאמרם ז"ל עירובין פרק הדר שהורו הלכה בפני משה רבם: (ג) וידום אהרן. שהתנחם בקדוש ה' שנקדש במותם: (ה) בכתנותם אל מחוץ למחנה. שלא חששו לפשטם את כתנות הקדש מאחר שכבר נטמאו: (ו) ראשיכם אל תפרעו. אע"פ שהיו המתים מהקרובים שמטמא להם כהן הדיוט החמיר על אלה מפני שהיו משוחים

אבן עזרא

בעדם. וטעם ואחיכם כל בית ישראל. תמצאנו רמוז בפרשת ראה אנכי: (ח) וידבר ה' אל אהרן. כי נביא היה וי"א ע"י משה כמו דבר אל אחיו והזהירו שישמור הוא ובניו שלא ימותו כאשר מתו בניו הגדולים: (ט) ושכר. העשוי ממין תטה או דבש או תמרים כי היין משחית הדעת לשותיו ויתערבו לו הדברים על כן ולהבדיל כי אתה כהן גדול ותבדיל בין מקום הקדש ובין החול והוא מלשון חלול גם יתכן בין יום קדש לחול: (י) ובין הטמא ובין הטהור. בבהמה ובשרץ המים ובעוף ע"כ נכתבה אחרי זאת הפרשה פרשת זאת החיה ואחרי כן טומאת היולדת וצרעת אדם ובגד ובית ובעל קרי וזב וזבה ונדה וזה טעם ובין הטמא ובין הטהור: (יא) ולהורת את בני ישראל. שאר המצות וכן ככל אשר יורו אתכם הכהנים: (יב) קחו את המנחה. אחר שהקטירו

רשי

כא אם תעשו כן תמותו: ואחיכם כל בית ישראל. מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה: (ט) יין ושכר. (ת"כ כריתות יג) יין דרך שכרותו: בבואכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אוהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד (ת"כ): (י) ולהבדיל. (ת"כ זבחים יז) כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה: (יא) ולהורות. למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה ת"ל אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה: (יב) הנותרים. מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנא' (דברים ט) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים שנאמר (עמוס ט) ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של

מקרא

ואחיכם כל־בית ישראל יבכו
את־השרפה אשר שרף יהוה:
ז ומפתח אהל מועד לא תצאו פן־
תמתו כי־שמן משחת יהוה
עליכם ויעשו כדבר משה: פ
ח וידבר יהוה אל־אהרן לאמר:
ט יין ושכר אל־תשת | אתה |
ובניך אתך בבאכם אל־אהל
מועד ולא תמתו חקת עולם
לדרתיכם: י ולהבדיל בין הקדש
ובין החל ובין הטמא ובין הטהור:
יא ולהורת את־בני ישראל את
כל־החקים אשר דבר יהוה אליהם
ביד־משה: רביעי פ
יב וידבר משה אל־אהרן ואל
אלעזר ואל־איתמר | בניו
הנותרים קחו את־המנחה הנותרת
מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל

אונקלוס

תהי רוגזא ואחיכון כל בית
ישראל יבכון ית יוקידתא
דאוקיד יי: ז ומתרע משכן
זמנא לא תפקון דילמא
תמותון ארי משח רבותא
דיי עליכון ועבדו כפתגמא
דמשה: ח ומליל יי לאהרן
למימר: ט חמר ומרוי לא
תשתי את ובנך עמך
במעלכון למשכן זמנא
ולא תמותון קים עלם
לדריכון: י ולאפרשא בין
קודשא ובין חולא ובין
מסאבא ובין דכיא:
יא ולאלפא ית בני ישראל
ית כל קימיא דמליל יי
להון בידא דמשה: יב ומליל
משה עם אהרן ועם אלעזר
ועם איתמר בנוהי
דאשתארו סבו ית מנחתא
דאשתארא מקורבניא דיי
ואכלוה פטיר בסטר

מסורה

ב' ר"ס בטעם בכיפ'
כול' חסר במ"ג
ב'
ג' ר"ס
ב'
ב'
ב' בג' נסי' ב' ומל
ב' וח' ו' תס'
ויז מ"ל בתורה
כן ס' ירוש' ובס"א ואל אלעזר

שמעו מוסר וחכמו: ולהבדיל ב' בטעמא בתורה וסי' בין האור בין הקדש: החל ב' בתרי לישנ' חד חסר וחד מלא וסי' בין הקדש ובין. כבד אבן ונטל החול בתראה מלא: הטהור ב' מ"ל וסי' ומכל העוף הטהור. ולהבדיל בין הקדש: ולהורת ב' והסר וי"ו תניינא וסימן ולהורת נתן בלבו. את בני ישראל: איתמר בניו ג' מלין בטעמא פי' בג' מקומות משרתי' אזלא ומרכא בתיבה אחת לזרקא וסי' ואל איתמר בניו. אם יצאו בנות שילה. לאוצרות תולדות אהרן יין ושכר. תענית יז נזיר ד מלועה ס

סנהדרין כב כג זבחים יז כריתות יג: חקת עולם. זבחים יח: ולהבדיל. מלועה ל שבועות יח זבחים יז יח כריתות יג: ולהורות. שבועות יח כריתות יג: בניו הנותרים. ברכות סא יומא כו פענים יז: ואכלוה מצות. זבחים ס:

בעל הטורים

ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה. בתלמיד הכם שמת הכל נעשין קרוביו: יין ושכ"ר נוטריקן אם שתה כדי רביעית יין אסור להורות: תשת נוטריקון תפלית שכור תועב"ה: אתה ובניך. בניו' יצאו החללים ובעלי מומין. יין ושכר אין פסוק מתחיל יין אלא זה שהביא יללה בעולם כמ"ד בהוי יין היו לכך מתו: החול ב'. הכא ואידך כובד אבן ונטל החול. כיון שנבדל בין קודש לחול למוצאי שבת אוכא כובד האבן ונטל החול שאדם כבד כמ"ש בשביל כמה שאבדה. יין ושכר וסמיך ליה ולהבדיל שמבדילין על היין: ולהורת. אותיות ולתורה. אליהם. בגי' זה הכלכה: ביד משה. שני היא המקרא:

ספורנו

מפוהים כאמרו כי שמן משחת ה' עליכם: כל בית ישראל יבכו שחסרו שני צדיקים גדולים ובכן לא יגרע יקרא דשכבי: (י) ולהבדיל. כאמרו ולהורות כי יין ותירוש יקח לב

רמבן

וזה טעם ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל. ויתכן שנצטוה משה בכך מפי הגבורה ואע"פ שלא נכתב או שלמד זה ממה שנצטוה ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי משמרת ה' יוסיף גם היום השמיני והנה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואע"פ כן צוה שלא יניחו המקדש א"כ לא יטמאו ולא יתאבלו כלל. והנה בני אהרן הכהנים המשוחים אע"פ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המלואים כדין משוח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ואינו פורם ולא מטמא לקרובים ככהן גדול אבל אינו מקריב אונן וגם הם לא הקריבו באותו היום כמו שדרשו הן היום הקריבו את חטאתם וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרא הזה לא נתבטל דבר במלואים שכבר קרבו הקרבנות ולערב אכלו כלם הראוי לאכילה. ואפשר שיהיה זה נוהג בכל ימיהם באלעזר ואיתמר שיהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי שמן משחת ה' עליכם. וכבר הזכרתי הברייתא של תורת כהנים שאמרו ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת העבודה ושלא בשעת העבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי לא יצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת העבודה:

(ז) פן תמותו. ממשמע לאו אתה שומע הן: כי שמן משחת ה' עליכם. מה ת"ל שיכול א"ל אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם. וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין אמרו לו לר' יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד. והנה לפי זה האזהרה הזו והעונש היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח אוהל מועד בשעת עבודה יהו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח העבודה ויצא אבל בניו ביום הזה אוננין היו ואינם עובדין ואיך יהיו בכלל זה. ואולי נאמר שמשה אמר לכלם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם היודעים כי אהרן מקריב אונן והוא באזהרתו מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש כשיהיו ראויים לעבודה מיום זה ואילך. ומפני זה אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד הערב או למחרתם כי הכונה שלא יניחו העבודה והיא מצוה נוהגת לדורות. ויתכן שיהיה לבניו הוראת שעה שלא יצאו משם ביום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהנים שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו עבודה מן הכתוב שאמר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה כל מניח עבודה ויוצא למיתה מכי שמן משחת ה' עליכם שהמשיחה לדורות היא עליהם שנאמר והיתה להם משחתם לכהונת עולם לדורותם. וכך שנו שם בברייתא של תורת כהנים מכאן אמרו הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהן לכל דבר שמא תאמרו הרי אנו הולכים לבתינו ומתאבלין אוננין ובוכין והלא כבר פקדנו המקום שלא תצאו מן המקדש נראה מכאן שהיתה הוראת שעה שיהיו המתים בב"ד של מעלה כנהרגין בב"ד על העבירות שבאין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים. אף כאן יעמדו לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה יום סיני וביום שמחת לבו זה אהל מועד:

(ט) יין ושכר אל תשת. יין דרך שכרותו לשון רש"י. ופירושו שאם הפסיק בו או שנתן לתוכו מעט מים פטור ודעתו של הרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על שאר המשכרים ונלמוד שכר מן הנזיר. וכן הדבר לפי דעתי. אבל על דעת הרב ר' משה על שאר המשכרים באזהרה ושכר כפשוטו והטעם בצואה הזאת עתה שלא יתעה הכהן בשכרות היין ויבא לידי מחשבה שאינה כהוגן וימות בה כאשר עשו בניו. ויתכן כי מה שדרשו שהיו נדב ואביהוא שתויי יין לומר כי מפני ויינם טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני היין כי עדיין לא הוזהרו ממנו אבל עונשם שטעו באש ה' כאשר רמזתי:

בבאכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל

הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃
יג וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי
יְהוָה כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ יד וְאֵת חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה
תֹּאכְלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה וּבָנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ
נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
טו שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה
עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ
וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה׃ חמישי טז וְאֵת ׀ שְׂעִיר
הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה
שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־
אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר׃
יז מַדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת
בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
הִוא וְאֹתָהּ ׀ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת־

ס

כ"ל מ"ל במי"ג
קדמ' כי חקך וחק בניך הוא
תניין כי חקך וחק בניך נתנו
ט' כתיב י' ס'
יי"ו בלוס' כל אורי' כ"כ ג' ס"פ
חצי התורה בתבות דרש אלה ודרש אלה. ג' ג'
ג' סגו' י'
ד'. כ"ד

מַדְבְּחָא אֲרֵי קֹדֶשׁ קֻדְשִׁין
הִיא׃ יג וְתֵיכְלוּן יָתַהּ בַּאֲתַר
קַדִּישׁ אֲרֵי חוּלָקָךְ וְחוּלַק
בְּנָךְ הִיא מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּייָ
אֲרֵי כֵן אִתְפַּקֵּדִית׃ יד וְיָת
חַדְיָא דַאֲרָמוּתָא וְיָת שׁוֹקָא
דְאַפְרָשׁוּתָא תֵּיכְלוּן בַּאֲתַר
דְּכֵי אַתְּ וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ עִמָּךְ
אֲרֵי חוּלָקָךְ וְחוּלַק בְּנָךְ
אִתְיְהִיבוּ מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו שׁוֹקָא
דְאַפְרָשׁוּתָא וְחַדְיָא
דַאֲרָמוּתָא עַל קוּרְבָּנֵי
תַּרְבַּיָּא יַיְתוּן לַאֲרָמָא
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וִיהֵי לָךְ
וְלִבְנָךְ עִמָּךְ לִקְיָם עָלַם כְּמָא
דְפַקִּיד יְיָ׃ טז וְיָת צְפִירָא
דְחַטָּאתָא מִתְבַּע תַּבְעֵיהּ
מֹשֶׁה וְהָא אִתּוֹקַד וּרְגִיז עַל
אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן
דְּאִשְׁתְּאָרוּ לְמֵימַר׃ יז מָדִין
לָא אֲכַלְתּוּן יָת חַטָּאתָא
בַּאֲתַר קַדִּישׁ אֲרֵי קוֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין הִיא וְיָתַהּ יְהַב לְכוֹן

רשי

של משה בטלה מחלה שנאמר (דברים ט) ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא: קחו את המנחה. אע"פ שאתם אוננין וקדשים אסורין לאונן: את המנחה. זו מנחת שמיני ומנחת נחשון: ואכלוה מצות. מה ת"ל לפי שהוא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות: (יג) וחק בניך. אין לבנות חק בקדשים: כי כן צויתי. באנינות יאכלוה (ת"כ זבחי' קא): (יד) ואת חזה התנופה של שלמי צבור: תאכלו במקום טהור. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכים הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים (זבחי' נה) מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר: אתה ובניך ובנותיך. אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות: (טו) שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם. תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה: על אשי החלבים. כמו על חלבי האשים מכאן שהחל' למטה בשעת תנופה וישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן בצו את אהרן: (טז) שעיר החטאת. שעיר מוספי ראש חודש ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ראש חודש (ת"כ) ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל י"א מפני הטומאה שנגעה בו נשרף וי"א מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות: דרש דרש. (זבחים קי) שתי דרישות הללו מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו אלו כך היא בתורת כהנים: על אלעזר ועל איתמר. בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס: לאמר. (ת"כ) אמר להם השיבוני על דברי: (יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אומר במקום הקדש. אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה: כי קדש קדשים היא. ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה: ואותה נתן לכם לשאת וגו'. שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים

אבן עזרא

שהקטירו ממנה לגבוה אין ראוי לאכול הנשאר כי אם מקודשים ועתה תחלו לאכול החוק שנתן לכם השם שתקחו תמיד מאשי ה' ופירושו כל מנחה שהקטירו ממנה לשם במקום טהור ואם הוא חוץ החצר והחזה והשוק תאכלו זכרים ונקבות כי כן כתוב כל טהור בביתך יאכל אותו וכן קנין כסף ויליד בית והאלמנה ששבה וכאשר תאכלו עתה השוק והחזה יהיה לכם החק לקחתו מכל זבחי השלמים: (טז) שרף. מהבנין שלא נקר' שם פועלו כמו ומורק ושוטף: (יז) במקום הקדש. פתח אהל מועד כי כן כתוב ואותה נתן השם לכם כי כאשר תאכלו אתם

פת

לתרומות: יביאו ט' וסי' והיה ביום הששי. ושפטו את העם שוק התרומה והזה. למען אשר יביאו. בכורי כל אשר בארצם. והשעורים והתבן לסוסים. את המנחה בכלי טהור. יביאו לבוש מלכות. כי אל הלשכות אשר יביאו: אתך י"ו בתורה וסי' כל ההיה אשר אתך. וירא אליו ה' בלילה. כי אם זכרתני אתך. וכי יגור אתך גר דפסח. וקח אתך מזקני. פעלת שכיר. ודברתי אתך מעל. כרתי אתך ברית. גר בארצכם. שוק התרומה. השמרו את כהנתכם. וזה לך תרומת. כל תרומת הקדשים. קדמא דפסוק ונשאו. הוא תהלתך. יצו ה' אתך את הברכה: כאשר צוה ה' ג' ס"פ וסי' קרב אל המזבח. שוק התרומה. ויעל דוד דשמואל: דרש ב' בקרי. דרש משה. ולא דרש בה': הנותרים. קדמאה הנותרים כתיב. תנינא הנותרם כתיב: ואתה ד' בקרייא ג' חסר וא' מלא וסי' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. ואתת החייתי. ואתה הרגו בחרב. ואותה לא יראה. בתרא מלא:

תולדות אהרן ואכלתם אתה. שם נה: כי כן צויתי. יומא ה זבחים קא: ואת חזה. זבחים נה: שוק התרומה. מנחות סב: כאשר צוה. יומא ה זבחים קא: דרש דרש. זבחים קא קידושין ל: והנה שורף. פסחים כד: מדוע לא אכלתם. פסחים כב זבחים קא: ואותה נתן לכם. שבועות ע זבחים קא מנחות ד:

רמבן

אהל לשון רש"י ותורת כהנים. והנראה לפי ההקש הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם כן עבד שם עבודה כדרך קידוש ידים שאין האזהרה שם אלא שלא יעבוד כדרך שנאמר או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' ובלשון הזה שנוי שם בספרא. רבי אומר נאמר כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה כלומר שאין החיוב אלא שלא יעבוד בין שנכנס שכור או ששתה שם ועבד. ושם אמרו חקת עולם לרבות היציקות והבלילות והתנופות וההגשות הקמיצות וההקטרות המליקות וההזיות. כי מפני שאמר הכתוב להקטיר אשה לה' הוצרכו אלו לרבותם. ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב בבמה. ולכן יאמרו שם אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חוקת עולם כי אזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן מקריב בבמה. והנה פי' בבאכם כאשר תעבדו עבודה. ואמר בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל או במזבח העולה אשר פתח אהל מועד. והכלל כי האזהרה והעונש באלו איננו אלא שלא יעבוד שתוי יין או שאינו רחוץ ידים ורגלים וכן מחוסר בגדים. אבל על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו. ומה ששנינו ר' יוסי אומר בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם וכולה מתני' מעלות דרבנן הם. וע"ד הרב ר' משה יש בכניסה בלא עבודה לאו שאין בו מיתה:

(טו) שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה לשון רש"י. והנראה אלי בטעם זה כי במלואים היה השוק תרומה לה' והוקטר עם הלחם ועם החלבים והמורם מן השלמים יקרא תרומה כמו שנאמר והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וכל שכן אלו שהעלו אותם לגבוה שהם כלם תרומת ה' ולא יקרא בשם תנופה כי תנופתו היתה עם החלבים והלחם כדי להקטירם לה' אבל החזה הונף בפני עצמו ולא היה הלוק משאר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלבד נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה. ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מיום המלואים וזכו בשוק בתרומתו לה' ובחזה בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקראו לעולם השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות:

על אשי החלבים. כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש"י. ואין צורך כי אשי תואר לחלבים כמו שאמר אשי ה' ונחלתו יאכלון. ופי' הכתוב הזה שהוא טעם למה שאמר כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל ואמר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו אותם בני ישראל הנזכרים להניף תנופה לפני ה' שיהיו קדושים לפניו ויהיו לך ולבניך לחק עולם כי הצואה בתנופה אין זה מקומה אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת תנופה:

ספורנו

כאמרו אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר פן ישתה וישכח מחוקק: (טו) יביאו להניף. והיה לך ולבניך שלא תזכו בהם עד אחר הנפה שאז תזכו בהם משלחן גבוה: (טז) ואת שעיר החטאת. אותו השעיר שהיה לחק עולם והוא שעיר ר"ח שהיה קדשי דורות: (יז) ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה. אע"פ שנתנה לכם לא היה לכם

(טז) שעיר החטאת. שעיר מוספי ראש חדש. ושלשה שעירים קרבו

אבן עזרא

את החטאת בשם ישא את עון העדה או פירושו אתם תשאו את החטאת והטעם כי על ידכם יכופר עונם על כן לכפר : (יח) הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה. כפר הכא על כל המצות שהוא לכהן ולקהל. ואם ישאל שואל הנה פר חטאת טורף ולא הובא את דמו לפנים בקדש והטעם הפרכת ומזבח הזהב דע שפר חטאת הוא לחטאת על המזבח ושעיר החטאת הוא לעם ובשר החטאת לכהן : אכול תאכלו. היה ראוי שתאכלו אותה. יש מדקדקים שאמרו שהה"א של התימה לא יהיה אחריו דגש עם אחד מהז' מלכים כי אם עם השו"א הנע ימצא והה"א פתוח בעבור שלא יתכן להתחבר שני שואי"ם נעים ובעבור שמצאו יו"ד הייטב דגוש אמרו כי זה הה"א לידיעה כה"א השבה עם נעמי הנמצאו פה העיר ההוללה ואלה ההיי"ן במקום אשר הנה כן פירוש הייטב ועוד אמרו כי ואכלתי פועל עבר ואילו היה עתיד היה מלרע כמו ודברתי על הנביאים ודברתי אתך והטעם כי בני הנשרפים היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כי העגל והאיל בעד אהרן ובניו : (יט) ותקראנה אותי כאלה. פירושו צרות או דאגות על מות הבנים ובעבור זה לא יכולתי לאכול כל חטאת רק אכלתי ממנה מה שייטב בעיני השם והטעם מה שיוציאני לידי חובה ועל דעת המעתיקים שה"א הייטב לתימה והיא מלה זרה גם על הפירוש שהזכרתי היא זרה כי לא מצאנו בכל המקרא ה"א הדעת עם פועל עתיד. ומלת ואכלתי חטאת כאילו אמר ואילו אכלתי חטאת גם מצאנו מלות לעתיד והם מלעיל פן אורש וגנבתי והטעם כי הייתי אונן ואין אונן אוכל חטאת כטעם לא אכלתי באוני : (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. בעבור שהוא הכהן המורה המבדיל בין הטמא ובין הטהור :-

מפרסת

מקרא ותרגום

17 עֲוֺ֣ן הָעֵדָ֔ה לְכַפֵּ֥ר עֲלֵיהֶ֖ם לִפְנֵ֥י יְהֹוָֽה׃ 18 הֵ֚ן לֹא־הוּבָ֣א אֶת־דָּמָ֔הּ אֶל־הַקֹּ֖דֶשׁ פְּנִ֑ימָה אָכ֨וֹל תֹּאכְל֥וּ אֹתָ֛הּ בַּקֹּ֖דֶשׁ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוֵּֽיתִי׃ 19 וַיְדַבֵּ֨ר אַהֲרֹ֜ן אֶל־מֹשֶׁ֗ה הֵ֣ן הַ֠יּוֹם הִקְרִ֨יבוּ אֶת־חַטָּאתָ֤ם וְאֶת־עֹֽלָתָם֙ לִפְנֵ֣י יְהֹוָ֔ה וַתִּקְרֶ֥אנָה אֹתִ֖י כָּאֵ֑לֶּה וְאָכַ֤לְתִּי חַטָּאת֙ הַיּ֔וֹם הַיִּיטַ֖ב בְּעֵינֵ֥י יְהֹוָֽה׃ 20 וַיִּשְׁמַ֣ע מֹשֶׁ֔ה וַיִּיטַ֖ב בְּעֵינָֽיו׃ ששי פ

יא 1 וַיְדַבֵּ֧ר יְהֹוָ֛ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹ֥ר אֲלֵהֶֽם׃ 2 דַּבְּר֛וּ אֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לֵאמֹ֑ר זֹ֤את הַחַיָּה֙ אֲשֶׁ֣ר תֹּֽאכְל֔וּ מִכָּל־הַבְּהֵמָ֖ה אֲשֶׁ֥ר

לְסַלָּחָא עַל חוֹבֵי כְנִשְׁתָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן קֳדָם יְיָ׃ 18 הָא לָא אִתָּעַל מִדְמַהּ לְבֵית קוּדְשָׁא גַוָּאָה מֵיכַל תֵּיכְלוּן יָתַהּ בְּקוּדְשָׁא כְּמָא דְפַקֵּדִית׃ 19 וּמַלֵּיל אַהֲרֹן עִם מֹשֶׁה הָא יוֹמָא דֵין קָרִיבוּ יָת חַטָּוָתְהוֹן וְיָת עֲלָוָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וַעֲרָעָא יָתִי עָקָן כְּאִלֵּין וְאִלּוּפוֹן אֲכָלִית חַטָּאתָא יוֹמָא דֵין הֲתַקִּין קֳדָם יְיָ׃ 20 וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּשְׁפַר בְּעֵינוֹהִי׃ 1 וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימַר לְהוֹן׃ 2 מַלִּילוּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דָּא חַיְתָא דְתֵיכְלוּן מִכָּל בְּעִירָא דְעַל

ס"ו מלאים · ג' וחסר · ג' כ"כ. כל אור' חסר במ"א ג' ודגש · ז' בטעם דרגא תביר · ל'. ג' ר"פ

מסורה

פנימה ה' בקרי' וסימן הן לא הובא. כל כבודה בת מלך. וארד אל הבית פנימה. ויקראו השערים ויבואו פנימה אל חזקיהו דד"ה: אכול י' מלאים בלישנא וסי' הלא נכריות: הן לא הובא את דמה. האכול אכלנו מן המלך. אכול השנה ספיח דמלכים. וחברו דישעיה. ערוך השלחן צפה. אכול ושתו כי מחר. ואכלהם אכול ושבוע. אכול ואין לשבעה. אכול ושבע והותר: ותקראנה ד' ג' כתיב ה' וסימן ותקראנה אתי כאלה. ותקראנה לו השכנות. ב' בפסוק. ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. בתרא חסר: וידבר ה' ז' בטעם דרגא תביר וסימן אני ה' דבר אל פרעה. זאת החיה. ונתנו ללוים מנחלת. וחברו דערבות. צו את בני ישראל. וידבר ה' אליכם מתוך האש. וידבר ה' ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו. ונמסר גם בסדר וארא :

תולדות אהרן הן לא הובא. פסחים פב פג (פסחים לח) זבחים פב קא : אכול תאכלו. זבחים קא : כאשר צויתי. יומא ה זבחים קא : הן היום. זבחים יז קא : ותקראנה אותי. זבחים קא : ואכלתי חטאת. שם עא : וישמע משה. שם קא : זאת החיה. חולין מב עא : מכל הבהמה. שם ע"א : וכל בהמה. מכות יח שם חולין שם :

רש"י

מתכפרים. (והא דלא היו בעת ההיא בעלים דבעלים הם הכהנים כמוה פעם מבואר בסוד הגלגול ע"פ בוצינא קדישא האלהי מהר"ר יצחק לוריא זלה"ה) : לשאת את עון העדה. מכאן למדנו ששעיר ר"ח היה שהוא מכפר על טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו : (יח) הן לא הובא וגו'. שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר (ויקרא ו) וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' : אכל תאכלו אותה. היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים : כאשר צויתי. לכם במנחה : (יט) וידבר אהרן. אין לשון דבור אלא לשון עז שנאמר (במדבר כא) וידבר העם וגו' אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה זאת אלא מדרך כבוד. אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב ת"ל (במדבר לא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בספרי של פנים שני : הן היום הקריבו. מהו אומר אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננין (זבחים קא) שהאונן שעבד חילל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן : ותקראנה אותי כאלה. אפילו לא היו המתים בני אלא שארי קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם : ואכלתי חטאת ואם אכלתי הייטב וגו' : היום. אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה : הייטב בעיני ה'. אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות : (כ) וייטב בעיניו. הודה ולא בוש לומר לא שמעתי : (א) אל משה ואל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן : לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר. או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר : (ב) דברו אל בני ישראל. את כלם השוה להיות שלוחים בדבר זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה : זאת החיה. לשון חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות ע"ג לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כו' כדאיתא במדרש רבי תנחומא : זאת החיה. (ת"כ חולין כט) מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו : את זה תאכלו וגו'. אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין

בעל הטורים

בעל הטורים אשר תאכלו בגימט' מיש אכול ושאינו חיה לא תאכל. אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ. למעוטי שור הים תורא דימא אסור :

ספורנו

לכם רשות לשרפה כי לא נתנה לכם אלא לאכלה לשאת את עון העדה : (יט) הן היום הקריבו. כמו הן ישלח איש את אשתו. הן ישא איש בשר קדש. וטעמו אם היה הענין כן שהיו אלה מקריבים חטאתם של חובה ואת עולתם של נדבה אע"פ שאינם קדשי לבור לדורות והיינו אוכלים החטאת היום בהיותנו אוננים : הייטב בעיני ה'. שנאכל קדשי דורות באנינות הלא דבר ידוע הוא שאין אכילת אונן בכונה ראויה לכפר כאמרו בקדשים קלים לא אכלתי באוני ממנו ואע"פ שצוית שנאכל באנינות את המנחה שהיא קדשי שעה לא יתחייב זה בקדשי דורות : (כ) וייטב בעיניו. שמח אל טוב סברת אחיו ובניו שהטיבו לראות ולהורות : יא (ב) החיה אשר תאכלו. הנה אחר

רמב"ן

קרבו בו ביום קחו שעיר עזים לחטאת ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ומכלם לא נשרף אלא זה. ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרים מפני טומאה שנגעה בו נשרף. ויש אומרים מפני אנינות נשרף לשון רש"י. ועל דעת האומר מפני טומאה נשרף כתב הרב בפסוק ואכלתי חטאת היום היום אסור אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה כי לפי זה אם מפני אנינות היה להם לאכלו בערב אלא קסבר אנינות לילה דאורייתא :

(יט) הן היום הקריבו. מהו אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חילל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון רש"י. וכך הוא בגמרא בפרק טבול יום ולמה אקריבתיה ופסלתיה. ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל הקרבנות דכתיב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. ואחר כן נכנסו לאהל מועד והתפללו. ואח"כ ירדה האש לקרבנות ואז הקטירו נדב ואביהוא קטרת זו. ושמא לא היה משה רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו. ואהרן אמר לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה באנינות ומשא ומתן של הלכה היה אבל לא נעשה בהן דבר באנינות כלל :

יא (א) אל משה ואל אהרן וגו' דברו אל בני ישראל. והמצות בפרשיות האלה נוהגות בישראל ובכהנים. אבל ענינה מרובה בכהנים כי הם צריכים להשמר תמיד מנגיעת הטומאה בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכול בקדשים ועוד כי אם שגגו ישראל בהם חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים. ועוד שצוה אותם להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור. והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור שיזהרו בהם. ע"כ היה הדבור בזה אל משה ואל אהרן שניהם או למשה שיאמר לאהרן. וצוה לשניהם דברו אל בני ישראל. ולכך נאמר בספר ת"כ. ויזהיר בפרשה באכילה בטומאה שלא יטמא המשכן וקדשיו :

(ב) מכל הבהמה אשר על הארץ. פשוטו מכל הבהמה אשר על פני הארץ כהטעם מכל אשר בעולם. ומדרשו מפני שיש חיות בים ואין תורתן כסימנין הללו

עַל־הָאָֽרֶץ׃ ג כֹּ֣ל ׀ מַפְרֶ֣סֶת פַּרְסָ֗ה
וְשֹׁסַ֤עַת שֶׁ֙סַע֙ פְּרָסֹ֔ת מַעֲלַ֥ת גֵּרָ֖ה
בַּבְּהֵמָ֑ה אֹתָ֖הּ תֹּאכֵֽלוּ׃ ד אַ֤ךְ אֶת־
זֶה֙ לֹ֣א תֹֽאכְל֔וּ מִמַּעֲלֵי֙ הַגֵּרָ֔ה
וּמִמַּפְרִסֵ֖י הַפַּרְסָ֑ה אֶֽת־הַ֠גָּמָל כִּֽי־
מַעֲלֵ֨ה גֵרָ֜ה ה֗וּא וּפַרְסָה֙ אֵינֶ֣נּוּ
מַפְרִ֔יס טָמֵ֥א ה֖וּא לָכֶֽם׃ ה וְאֶת־
הַשָּׁפָ֗ן כִּֽי־מַעֲלֵ֤ה גֵרָה֙ ה֔וּא וּפַרְסָ֖ה
לֹ֣א יַפְרִ֑יס טָמֵ֥א ה֖וּא לָכֶֽם׃ ו וְאֶת־
הָאַרְנֶ֗בֶת כִּֽי־מַעֲלַ֤ת גֵּרָה֙ הִ֔וא
וּפַרְסָ֖ה לֹ֣א הִפְרִ֑יסָה טְמֵאָ֥ה הִ֖וא
לָכֶֽם׃ ז וְאֶת־הַ֠חֲזִיר כִּֽי־מַפְרִ֨יס
פַּרְסָ֜ה ה֗וּא וְשֹׁסַ֥ע שֶׁ֙סַע֙ פַּרְסָ֔ה
וְה֖וּא גֵּרָ֣ה לֹֽא־יִגָּ֑ר טָמֵ֥א ה֖וּא
לָכֶֽם׃ ח מִבְּשָׂרָם֙ לֹ֣א תֹאכֵ֔לוּ
וּבְנִבְלָתָ֖ם לֹ֣א תִגָּ֑עוּ טְמֵאִ֥ים הֵ֖ם
לָכֶֽם׃ ט אֶת־זֶה֙ תֹּֽאכְל֔וּ מִכֹּ֖ל
אֲשֶׁ֣ר בַּמָּ֑יִם כֹּ֣ל אֲשֶׁר־לוֹ֩ סְנַפִּ֨יר

יו"ט ר"פ · ג' וחסר · ו' דגשים · ב' ר"פ בענין · ג' כתיב יו"ד · ב' חד מלא וחד חסר · ט' כתיב ה"א · ל' ומ"ל וא' וכלפעוני יפרס · ב' · ג' · אית בפסוק היא והוא הוא · ל'

אַרְעָא׃ ג כֹּל דִּסְדִיקָא פַּרְסָתָא וּמְטַלְּפָא טִלְפִין פַּרְסָתָא מַסְּקָא פִּשְׁרָא בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן׃ ד בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְּקֵי פִּשְׁרָא וּמִסְּדִיקֵי פַּרְסָתָא יָת גַּמְלָא אֲרֵי מַסֵּיק פִּשְׁרָא הוּא וּפַרְסְתָא לָא אַסְדִּיק מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ה וְיָת טַפְזָא אֲרֵי מַסֵּיק פִּשְׁרָא הוּא וּפַרְסְתָא לָא אַסְדִּיק מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ו וְיָת אַרְנְבָא אֲרֵי מַסְּקָא פִּשְׁרָא הִיא וּפַרְסְתָא לָא אַסְדְּקָא מְסָאֲבָא הִיא לְכוֹן׃ ז וְיָת חֲזִירָא אֲרֵי סְדִיק פַּרְסָתָא הוּא וּמְטַלְּפָא טִלְפִין פַּרְסָתָא וְהוּא פִּשְׁרָא לָא פָשַׁר מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ח מִבִּשְׂרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וּבִנְבִלְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן מְסָאֲבִין אִינּוּן לְכוֹן׃ ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל דִּבְמַיָּא כֹּל דְּלֵיהּ צִיצִין

רשי

יחיה ומראה להם. וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף. וכן בשרצים וזה לכם הטמא. זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שבהמה בכלל חיה (מנחות ה): (ג) מפרסת. כתרגומו סדיקא: פרסה. פלאנט"א בלעז: ושוסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנים כתרגומו ומטלפן טלפן שיש שפרסותיו סדוקות מלמעל' ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות (חולין ע"א): מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויתכן להיות מגזרת (שמואל ב יד) מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שע"י הגרה האוכל נפשר ונמוח: בבהמה. תיבה יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו (ת"כ חולין סט): אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה (זבחים לד): (ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת ק"ו ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': מבשרם. על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידין וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע

אבן עזרא

(ג) מפרסת. שם התואר וכן מקרן מפרים והטעם כל שהיא מחוארת שהיא בעלת פרסה: ושוסעת שסע. שם התאר והטעם שפרסותיה שסועות: מעלת גרה. מגזרת גרון ומעלת פועל. והזכיר הגמל והשפן והארנבת והחזיר בעבור שיש לכל אחד הסימן האחד ודרך לשון הקדש להזכיר הזכר מכל מין כי הנקבה בכלל הזכר היא והזכיר ארנבת יש אומרים לפי שלא ימצא הזכר מהם וי"א שהזכר ישוב נקבה והפך הדבר והראשון קרוב אלי: (ח) ובנבלתם לא תגעו. והכתוב לא הזכיר הנוגע שיטמא עד הערב רק מדברי קבלה ידענו זה והנה הנוגע בזדון יש עליו מלקות כי הוא עבר על לא תעשה ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה הנה לא הותר הדג שהוא באגמים כי הכתוב פרט בימים ובנחלים. סנפיר וקשקשת כדברי המתרגם ארמית: סרן

ספורנו

אחר שהתגלגלו ישראל את עדים הכושני שקנו במתן תורה אשר בו היו ראוים לשרות שכינה עליהם בלתי אמצעי כאמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך כמו שיהיה הענין לעתיד לבא כאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. מאם הא' יס' אמר כך עהסרות עוד שכינתו ביניהם

ב בהמה ו' דגשים וסי' בעוף בבהמה דנה. מעלת גרה בבהמה דתורת כהנים. וחברו דמשנה תורה. אל תשקצו את נפשותיכם. ופדה בערכך. ליש גבור בבהמה. ונמסר גם בסדר נח: מעלי ג' כתיב יו"ד וסי' אך את זה לא תאכלו. אך את זה דמשנה תורה. ועד מעלי שמשא. וכל שארא מעלה המעלת למעלה

בעל הטורים

ממעלי הגרה. מלא יו"ד י' מינין מעלי גרה שור כשב ועז וז' מיני חיות: טמאים הם לכם וסמיך ליה את זה תאכלו רמז תמרה דימא שרי. לא הזכיר בדגים שמות לפי שמכוסים מבני אדם אין להם שמות:

תולדות אהרן אותה תאכלו. זבחים כד (תרומות עה): אך את זה. בכורות ו יז: ממפריסי בכורות יז: ואת הגמל. חולין נט בכורות ו: ואת השפן. בכורות ו: ואת הארנבת. שם (מגילה ט): ואת החזיר. חולין שם בכורות שם: מכל אשר במים. חולין סו סה שבועות ס: סנפיר. חולין סג נדה נא:

רמבן

אלא כדגים. לפיכך אמר אשר על הארץ להוציא מה שבים:

(ג) **כל** מפרסת פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה. טעם הכתוב הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין הללו תאכלו אבל לא תאכלו בא' מהם והיה ראוי שיאמר כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן והארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו. וחזר ואמר מבשרם לא תאכלו ללאו. וכתב רש"י אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר מה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה וכו' ולשון סיפרא מה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הם בלא תעשה על אכילתם. שאר בהמה טמאה שאין בה סימני טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתה נמצאו הגמל והשפן והארנבת והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מקל וחומר נמצאת מצות עשה שלהן מן הכתוב מצות לא תעשה מקל וחומר עד כאן הברייתא. אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיות התלמוד. שאם כן לא יהא לוקה על שאר בהמה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומר שאין מזהירין מן הדין וכך אמרו בתורת כהנים באחותו שאסר הכתוב אחותו בת אביו או בת אמו והוצרך לרבות בכתוב אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אע"פ שבאה בקל וחומר ויש בה שם שתיקן לומר שאין מזהירין מן הדין כדאיתא ביבמות בפרק כיצד אבל הברייתא הזו שהיא שנויה כדברי האומר עונשין מן הדין במסכת סנהדרין או שאינה מתרצתא והטעם במלקות שאר בהמה טמאה מפני שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפרים פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפרים פרסה הוא בשם האיסור הזה ואין צורך לקל וחומר כלל:

אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לשון רש"י. וכך היא בת"כ. והרב רבי משה אמר שהוא למעט בשר האדם אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה. ולא מצינו שידרש כן לרבותינו ושמא חשב זה ממה ששנינו שם בת"כ יכול אף בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים יהיו בלא תעשה על אכילתן תלמוד לומר זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים בלא תעשה על אכילתן וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתוב אותה תאכלו ואין הדבר כן שכפי' אמרו חכמים בדם מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים שאפילו מצות פרוש מדבריהם אין בו ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא ודם השרץ ודם האדם מיעטו אותן חכמים מאיסור דם ואמר דם השרץ כבשרו לוקה עליו משום שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר. אבל מה שאמרו שאינן בלא תעשה על אכילתן לומר שלא תמעט ממנו והן מותרין. אבל לפי דעתי יהיה זה כבשר מן החי. אבל המת למדו בו ג"ש מעגלה ערופה שאסור בהנאה:

(ז) **ואת** הארנבת. מין שיקראו כן בלשון הקדש הזכר והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר דוב עורב פרה ודוב תרעיבה וכן תור בעופות. ולכך אמר הכתוב שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורים שכן בלשון זכר שתי וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם. ואל תשיב עלי מלשון רבותינו שיאמרו פרה וחזירה ויאמרו גמל הבא מן הגמלה כי ישאילו בהם לשון לבאר כוונתם וטעם האיסור באלו שאינן בעל שני הסימנין:

(ח) **ובנבלתם** לא תגעו. אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה. אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו. והענין לומר שיחשוב כל נוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים ושמא המדרש שאמרו רבותינו ובנבלתם לא תגעו ברגל כלומר לא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות טהורים כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אין הנגיעה נמנית כלאו שאין הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעים. ומה שאמר חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים. ואין מזה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצות עליה או שיהא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה ששנויות שם בת"כ ועוד שנו שם אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים תלמוד לומר ובנבלה תטמאו. יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא בה

וְקַשְׂקֶ֫שֶׂת בַּמַּ֫יִם בַּיַּמִּ֫ים וּבַנְּחָלִ֫ים אֹתָ֫ם תֹּאכֵֽלוּ׃ י וְכֹל֩ אֲשֶׁ֨ר אֵֽין־ל֜וֹ סְנַפִּ֣יר וְקַשְׂקֶ֗שֶׂת בַּיַּמִּים֙ וּבַנְּחָלִ֔ים מִכֹּל֙ שֶׁ֣רֶץ הַמַּ֔יִם וּמִכֹּ֛ל נֶ֥פֶשׁ הַֽחַיָּ֖ה אֲשֶׁ֣ר בַּמָּ֑יִם שֶׁ֥קֶץ הֵ֖ם לָכֶֽם׃ יא וְשֶׁ֖קֶץ יִהְי֣וּ לָכֶ֑ם מִבְּשָׂרָם֙ לֹ֣א תֹאכֵ֔לוּ וְאֶת־נִבְלָתָ֖ם תְּשַׁקֵּֽצוּ׃ יב כֹּ֣ל אֲשֶׁ֥ר אֵֽין־ל֛וֹ סְנַפִּ֥יר וְקַשְׂקֶ֖שֶׂת בַּמָּ֑יִם שֶׁ֥קֶץ ה֖וּא לָכֶֽם׃ יג וְאֶת־אֵ֙לֶּה֙ תְּשַׁקְּצ֣וּ מִן־הָע֔וֹף לֹ֥א יֵאָכְל֖וּ שֶׁ֣קֶץ הֵ֑ם אֶת־הַנֶּ֙שֶׁר֙ וְאֶת־הַפֶּ֔רֶס וְאֵ֖ת הָעָזְנִיָּֽה׃ יד וְאֶת־הַ֨דָּאָ֔ה וְאֶת־הָאַיָּ֖ה לְמִינָֽהּ׃ טו אֵ֥ת כָּל־עֹרֵ֖ב לְמִינֽוֹ׃ טז וְאֵת֙ בַּ֣ת הַֽיַּעֲנָ֔ה וְאֶת־הַתַּחְמָ֖ס וְאֶת־הַשָּׁ֑חַף וְאֶת־הַנֵּ֖ץ

ס׳ דגשים · ס׳ דגשים · וי״ס ר״פ · ג׳ וסתרא שקץ הוא · ד׳. ס׳ · ג׳. מ׳. ג׳

וְקַלְפִין בְּמַיָּא בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחֲלַיָּא יָתְהוֹן תֵּיכְלוּן׃ י וְכֹל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִין בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחֲלַיָּא מִכֹּל רִיחֲשָׁא דְמַיָּא וּמִכֹּל נַפְשָׁא חַיְתָא דִבְמַיָּא שִׁקְצָא אִינוּן לְכוֹן׃ יא וְשִׁקְצָא יְהוֹן לְכוֹן מִבִּשְׂרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וְיָת נְבִלְתְּהוֹן תְּשַׁקְּצוּן׃ יב כֹּל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִין בְּמַיָּא שִׁקְצָא הוּא לְכוֹן׃ יג וְיָת אִלֵּין תְּשַׁקְּצוּן מִן עוֹפָא לָא יִתְאַכְלוּן שִׁקְצָא אִנּוּן נִשְׁרָא וְעַר וְעַזְיָא׃ יד וְדַיְתָא וְטָרָפִיתָא לִזְנַהּ׃ טו יָת כָּל עוֹרְבָא לִזְנֵיהּ׃ טז וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר שַׁחְפָּא

(י) שרץ המים. הם הקטנים שנבראו מן המים ובמים נפש חיה מזכר ונקבה. ואחר שאמר שקץ הם לכם אמר ושקץ יהיו לכם לפרש מה שהוא שקץ והוא מבשרם לא תאכלו והנה הדג יקרא בשר רק מה שאמרו חז״ל בנדרים הוא על מנהג דברי אלה הדורות והוסיף כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת להיות כלל לכל מים כי לא הזכיר בתחלה רק הימים והנחלים: (יג) הנשר. ידוע גם זה עוף שיקרא כן בלשון ישמעאל יש כדמות ראיה שהיא כן ובעבור היות שתי הלשונות קרובות: העזניה. אף ע״פ שיש דברי יחיד שאיננה ביסוד טעה הגאון שתרגם אותה אלענקא כי זה השם בלשון ישמעאל על דבר שלא נמצא בעולם ולא היה ולא נברא רק למשל וכן יודו חכמי לשונם אם כן לא יתכן שיאסר השם הדבר שלא היה: (יד) ואת הדאה. שם כלל לשני מינים והם דאה ודיה כמו ואת הצפור לא בתר עם תור וגוזל והנה נדקו המעתיקים שאמרו כי ראה היא דאה וסרה טענת רבי יונה שאמר איך יתכן לאמר השמר לך מהאריה והליש. ויש אומרים שנשר מן אשורנו ופרס מן הלא פרס לרעב. ועזניה מן עוז והנו״ן נוסף והוא הנקרא עקב״א ודאה מן כאשר ידאה הנשר ואיה שמנהגה לשבת באיים ידועים. ועורב מלשון ערב בעבור שחרותו: (טז) בת היענה. יש אומרים שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת ואין מלת כיענים טענה כי איננם זכרים רק הם נקבות כמו יעלים ורחלים: ואת התחמס. מגזרת חמס: ואת השחף. אוליד השחפת: והנץ. יש לו נוצה

מגע נבלה ת״ל (ויקרא כא) אמור אל הכהנים וגו׳. כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת שהיא חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה שהיא קלה לא כל שכן ומה ת״ל לא תגעו ברגל (ת״כ ר״ה יז): (ט) סנפיר. אלו ששט בהם: קשקשת. אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר (שמואל א יז) ושריון קשקשים הוא לבוש: שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. (ת״כ) לאסור את עירוביהן אם יש בו בנותן טעם (חולין צט): מבשרם. אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו. (חולין נז) לרבות יבחושין שסיננן. יבחושין מושילונ״ש בלעז: (יב) כל אשר אין לו וגו׳. (ת״כ) מה ת״ל שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מנין ת״ל כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אע״פ שהשירן בעלייתו מותר: (יג) לא יאכלו. (שבת קיד) לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה תלמוד לומר (דברים יד) לא תאכלו באכילה אסורין בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם וכולן מין אחד: (טז) הנץ. אישפרוי״ר: שלך

בעל הטורים

את הנשר. פתח בנשר שהוא מלך בעופות. נשר נושר נוצתו דכתיב התחדש כנשר נעוריכי: התחמס. חומס ואוכל: הנץ בעל נוצה הרבה ומנצת שאר עופות והופסם:

ת׳ כתיב: בימים ה׳ דגשים וסימן פרו ורבו ומלאו את המים. וכל אשר אין לו סנפיר. את זה תאכלו מכל אשר במים. ואתה כתנים בימים. בימים וכל תהומות: כל אשר אין לו ו׳ זוגין מתחלפין חד בדרגא וחד במאריך וסימן ואברהם היו יהיה. וכי יגוף שור איש. יהיה שלום. לא תהיה משכלה. לו תהיה שוק. וכל אשר אין לו דמשנה תורה. כל אשר לו דויקרא. כי לא יכלו להראות. כי לא יכול לעשותו. הפך ידך דמלכים. הפך ידך דד״ה. תהי נא ידך. כל אשר תמצא ידך: שקץ הם ג׳ וסי׳ וכל אשר אין לו. ואת אלה תשקצו. כל הולך על גחון: למינו ד׳ בתורה וכימן עץ פרי עושה פרי. ואת כל עורב. וחברו דמשנה תורה. את הארבה למינו: ואת בת. ה׳ דסמוך בקריי׳ וסימן ואת בת היענה דתורת כהנים וחברו דמשנה תורה. ערות אשה ובתה לא תגלה. ואת בת פרעה דמלכים. וחברו דד״ה:

תולדות אהרן במים. שבועות ס: (מבשרם לא תאכלו. נזיר ד): ואת נבלתם. חולין סו: אשר אין לו. שם סו (בכורים סד): ובנבלתם. ר״ס יו: הנשר. חולין סא: הפרס והעזניה. שם וסב: הדאה. שם סג: האיה. שם: למינה שם: עורב. שם: בת היענה. שם כד: הנץ. שם סג:

רמבן

תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו והא כיצד הוי אומר רשות וזה עיקר הדין מן התורה:

(ט) **סנפיר** וקשקשת. סנפירים אלו ששט בהם קשקשת אלו הקבועים בו לשון רש״י וכן הוא בגמרא במסכת חולין. אבל לא תבין מלשונו שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג אבל קראום קבועים שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כבנפיר והם הקליפין העגולים שגלדה דומה לצפורן שהם נפשטין מעור הדג ביד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ואיננו נעדר מן העור כלל אינו קשקשת ובעליו אסור הוא. ולכך אמרו בגמרא דקשקשת לבושא הוא ולשון תוספתא אלו הן הקשקשים שמלובש בהן וסנפירים ששט בהן וזהו תרגומו של אונקלוס שאמר קלפין שהן קליפין שעל העור נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האילנות והפירות. וכן ענין הכתוב שאמר ושריון קשקשים הוא לבוש. שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות ויש שעושים בהם קלפים לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק והקליפין ההם נקראו קשקשים. וכך הזכירו חכמים בגמרא פרק חלק לבושי שריון קליפה ויונתן ב״ע תרגם ושריון גלבין מלשון תער הגלבין הם הרלענין יתכוין לומר כי היה כסוי פי טבעת השריון ההוא כקליפי עור הדג שמבשלין העור החזק ומכסים השריונות בהן כי כן עושים גם היום והבן זה. וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובגלוליהן ויקבלו גדול באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הלחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים:

(י) **מכל** שרץ המים. אמר ר״א כי שרץ הקטנים שיבראו מן המים ונפש החיה מזכר ונקבה ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים הקטנים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה הם חיות שנים שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה והנה לכלם דין אחד. ומדרש ת״כ חיה זו חית הים נפש להביא בן הסירני יכול יהא מטמא באהל כדברי בן אבינסי ת״ל שקץ תשקצו:

(יא) **ואת** נבלתם תשקצו. לרבות יבחושין שסיננן יבחושין שקורין מושקיונ״ש בלעז לשון רש״י. ואני תמה בו שהמין ההוא פורש מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפי׳ משעת פריחתו נאסר כדאמרינן בפרק אלו טרפות בעי רב יוסף פרשה לאויר העולם מהו וכ״ש שהוא נח על הכלים ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר כל היום תדיר וקרינא ביה השורץ על הארץ אבל המין ההוא יתוש שמו ונעשה ביין כדאמרינן באגדה של טיטוס הרשע והיבחושים שהוזכרו כאן מין שטמון במים ובוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון אין בוחשין את השתית בשבת ובגמרא דזבחים פרק שני אמר כל הפסולים למי מקוה פסולים למי כיור לרביעית אין פסולים. ושאלו אי למעוטי יבחושים אדומים אפילו בעינייהו כמי דתניא רשב״ג אומר כל שתחלתו מן המים מטבילים בו שהוא מין שתחלתו מן המים וכן נמי נמצאים בשמרי יין תדיר תולעים לבנים מאד שהם נבראים מגסות היין ומסננין אותן. וראיתי בפירושיו שם שכתב יבחושים אדומים כמין יתושים בלא כנפים כדרך שנדלים בשולי חביות יין שלנו מבחוץ יבחושים דקים אף כן נבראו מן המים. ואולי בכך נתכוון בכאן למין שאין לו כנפים ואינו נפרש מן המים אלא ע״י סינון. וגם הם באותו שם הלעז הם נקראים אבל הרב בפי׳ מסכת חולין כתב יבחושים כמו יתושים דקים הנמצאים במרתפות של יין והכלל שהוא מין שאינו שורץ על הארץ כלל:

(יג) **ואת** אלה תשקצו מן העוף. לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנזכרים בפרשה זו בלבד עם מיניהם כאותן שנאמר בהם למינו ולמינהם

רשי

(יז) שלך: (חולין סג) פירשו רבותינו זה השולה (פי' מגביה) דגים מן הים והוא שתרגם אונקלוס ושלינונא: כוס וינשוף. הם צואיטי"ש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן: (יח) תנשמת. היא קלב"א שורי"ץ ודומה לעכבר ופורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפ"א: (יט) החסידה. זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: האנפה. היא דיה רגזנית ונראה לי שקוראין אותו הירו"ן: הדוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרופ"א ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין (דף סח) בפרק מי שאחזו: (כ) שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים: (כא) על ארבע. על ד' רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח ויש הרבה כאותן שקורין לנגוסט"א אבל אין אנו בקיאין בהן שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהן: (כג) וכל שרץ העוף וגו'. (ת"כ) בא

לְמִינֵהוּ׃ יז וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ
וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף׃ יח וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת
וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם׃ יט וְאֵת
הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֶת־
הַדּוּכִיפַת וְאֶת־הָעֲטַלֵּף׃ כ כֹּל
שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע
שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ כא אַךְ אֶת־זֶה
תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ
עַל־אַרְבַּע אֲשֶׁר־לֹא לו קרי כְרָעַיִם
מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֵן עַל־
הָאָרֶץ׃ כב אֶת־אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ
אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת־הַסָּלְעָם
לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ
וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ כג וְכֹל
שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־לוֹ אַרְבַּע

י"ד בתו' ל.ג' · ב'. ב' · ל'. ל' · ל' · ס"ו כתיב לא וקריין לו · ד'. ס"ו · י"ד · ב'

וְיָת נַצָּא לִזְנוֹהִי׃ יז וְיָת
קַרְיָא וְשָׁלֵינוּנָא וְקִפּוֹפָא׃
יח וּבַוְתָא וְקָאתָא וִירַקְרֵיקָא׃
יט וְיָת חֲוָרִיתָא וְאִבּוּ לִזְנַהּ
וְנַגַּר טוּרָא וַעֲטַלֵּפָא׃ כ כֹּל
רִחְשָׁא דְעוֹפָא דִּמְהַלֵּךְ עַל
אַרְבַּע שִׁקְצָא הוּא לְכוֹן׃
כא בְּרַם יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל
רִחְשָׁא דְעוֹפָא דִּמְהַלֵּךְ עַל
אַרְבַּע דְּלֵיהּ קַרְסוּלִין מֵעִלָּוֵי
רִגְלוֹהִי לְקַפָּצָא בְהוֹן עַל
אַרְעָא׃ כב יָת אִלֵּין מִנְּהוֹן
תֵּיכְלוּן יָת גּוֹבָא לִזְנֵיהּ וְיָת
רָשׁוֹנָא לִזְנוֹהִי וְיָת חַרְגּוֹלָא
לִזְנוֹהִי וְיָת חַגְבָא לִזְנוֹהִי׃
כג וְכֹל רִחְשָׁא דְעוֹפָא דְּלֵיהּ

אבן עזרא

נולה רבה והקרוב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום כי יבקש מקום חם: (יז) הכוס. ככוס חרבות וי"א שהוא נכסה מעין אדם על כן ישכון במקום שאין שם ישוב: השלך. י"א עוף מנהג תולדתו להשליך ילדיו: ינשוף. עוף יעופף בנשף כי לא יראה ביום מפני להט אור השמש: (יח) והתנשמת. כל רואהו ישום גם זה השם נמצא בשרצים: והקאת. י"א שיש עוף מנהג תולדתו להקיא מאכלו: הרחם. אמר הגאון שהוא בלשון קדר בחלוף חי"ת בכ"ף כי בכתבם אות אחד להם ואחרים אמרו שהוא עוף מרחם על בניו: (יט) החסידה. היא הנראית למועדים ידועים בשנה וי"א שהיא מפזרת חסד בדרך רחוקה: האנפה. שיתאנף מהרה: הדוכיפת. אמרו הצדוקים שהיא התרנגולת ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם: העטלף. עוף קטן יעוף בלילה והיא מלה מרובעת: ודע כי מלת תשקצו מן העוף. בדקדוק הטעם היא מעט רחוקה ממלת אל תשקצו את נפשותיכם כי הנפשות פעולים ובעוף טעמו שתדעו שהם שקץ ויהיו נחשבים לכם לשקץ וכל שרץ קטן שיעוף פעם ופעם הולך על ארבע שקץ: (כא) אשר לא כרעים. העיקר להיות לו עם וי"ו: לנתר. אין לו אח והמתרגם אמר לקפצא בהון כמו מקפץ וטעם ודולג ואמת תרגם. נקרא ארבה. מלשון ריבוי: (כב) הסלעם. מין יעלה בסלעים: החרגול. אם היא מרובעת אין לו אח ואם היא ב' מלות כמלת לפלמוני המדבר תהיה תולדתו הפך תולדת הסלעם: החגב. ידוע מלשון ישמעאל. וטעם אשר לו ארבע רגלים

למינהו י"ד בתורה וסי' ותוצא הארץ דשא ב' בו. ויברא אלהים את התנינים. ויעש אלהים את חית הארץ. מהעוף למינהו ב' בפסוק. הבהמה וכל החיה למינה ב' בפסוק. הנץ הסלעם החרגל החגב הצב למינהו: לרגליו ד' וסי' ותגע לרגליו. ויצא רשף. אשר לא כרעים. ונמסר גם בסדר שמות: לו דכתיב לא ט"ו וסי' אשר לא יעדה. אשר לא כרעים. אשר לא חומה. ולא נתכנו עלילות. לא אהיה ואתו אשב. לא חיו תחיה. לא הגדלת השמחה. בכל צרתם לא צר. הוא עשנו ולא אנחנו. ימים יוצרו ולא אחד בהם. הן יקטלני לא איחל. לא אחריש בדיו. קללת חנם לא תבא. אמרים לא המה. ולא אנחנו זבחים: ת"כ כל אשר אין לו מ"ת וכל אשר אין לו. תורת כהנים את כל ערב משנה תורה ואת כל ערב ואפ"ס ויכו את עורב בצור עורב ואת זאב:

בעל הטורים

הכוס. כוס חרבות ונכסה מן העין: השלך. ששולה דגים מן הים: הינשוף. עף בנשף ואינו נראה ביום מפני אור השמש: התנשמת. כל הרואה אותה ישום: הקאת דרכו נקיא מאכלו: הרחם שמרחם על בניו: עורב למינו בגי' זאב. בשרצים לא הזכיר נחש כלום בשביל שנחש שהוא משם:

תולדות אהרן למינהו. שם: שלך. שם: תנשמת. שם: קאת. שם: רחם. שם: חסידה. שם: האנפה. שם: למינה. שם: דוכיפת. שם: אשר לא כרעים. שם סה סו: לנתר בהן. ב"ק לא: את אלה. חולין סה: הארבה. שם סו: למינהו. שם: הסלעם. שם:

רמבן

כי הכתוב לא הזכיר סימן בעוף טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמר ואת אלה תשקצו מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בשרצים המטמאים שהזכירם בפרט אינן כדין הזה בלתי אלה הנקובים בפרשה בשמות ורבותינו למדו סימנים בעופות והן להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנין מן האלה האסורים והסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא כי התורה הרחיקתהו מפני שדמו מתומם לאכזריותו ושחור וגם ומוליד המרירה השרופה השחרחורת ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם עוף שידרוס מלבד הנזכרים בפרשה. והנה כל עוף שידרוס ידוע שהוא מאלו הנזכרים ואם בידוע שאינו דורס ודאי מותר שאין בכל האסורים עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא פרס או עזניה ולא חשו לו חכמים מפני שאינו מצוי בישוב אלא במדברות הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דמו נשרף ורע כדורסין ואסרתו תורה עמהם. ועוד מנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקורקבן נקלף בידוע שטהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס. אבל כשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסור אותו כי שעורב יש בו אצבע יתרה וקורקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמיניו שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסור אותו כי שאר העופות האסורין כולן כך הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה. וענין הדריסה הוא הכד ליד שידרום העופות ויתפשם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הגם הנקרא אסטור והנץ הדק הנקרא אספרויר בלעז ובערבי בוז וזה משפט העופות באיסורם והתירם על הדרך הנכון והמתחוור בגמרא ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופות והנה טעם איסור העופות מפני אכזריות תולדותם והבהמות יתכן שיהיו כן מפני שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כלם יטרופו והנה נמצא בתולדתם שנוי מה שהזכירו חכמים שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כלם אינגו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן מזה שיזיקו באיברי הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל או לא תוליד בטוב ונכון מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה מצורע וזה לאות שיש בכלם סגולות רעות מאד:

(כא) שרץ העוף. הן הדקין הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים לשון רש"י. ואיננו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שמו עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלים ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ

ספורנו

ביניהם כלל כאמרו כי לא אעלה בקרבך והשיג משה רבינו בתפלתו איזה תקון שתשרה השכינה בתוכם באמצעות משכן וכליו ומשרתיו וזבחיו עד שהשיגו וזכו אל וירא כבוד ה' אל כל העם ואל ירידת אש מן השמים ובכן ראה לתקן מזגם שיהיה מוכן לאור באור החיים הנצחיים וזה בתיקון המזונות והתולדות. ואסר את המאכלים המטמאים את הנפש במדות ובמושכלות כאמרו ונטמתם בם וכאמרו אל תשקצו את נפשותיכם וכאמרו ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והתקדשתם והייתם קדושים פירוש נצחיים מתדמים לבורא ית' כאמרו כי קדוש אני. ואסר הנדה והזבה והיולדת לקדש את הזרע ולטהרו מכל טומאה כאמרו והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימותו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם. והזכיר לשון טומאה בנבלת בהמה וחיה טמאה ובח' שרצים ובנבלת בהמה טהורה שבכל אחד מאלו יש טומאת מגע ובקצתם טומאת משא אמנם המטמאים את הנפש בלבד והם דגים ועופות חגבים ושאר שרצים שאין

אבן עזרא

רגלים . וכבר נכתב ההולך על ארבע שיתכן שיש שרץ שיש לו ד׳ רגלים ולא ילך בכן רק יעוף לבדו : (כד) ולאלה תטמאו . לכל שרץ העוף בעל ד׳ רגלים ואת אלה תשקצו מן העוף ודעת אחרים שפי׳ אלה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו ולפי דעתי שמלת אלה על כל הנזכרים למעלה : תטמאו . מבנין התפעל . ודגשות הטי״ת להתבלע התי״ו וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכבס המטהר : יטמא עד הערב . אחז הכתוב דרך קצרה כי הוא צריך שירחץ במים : (כה) והנושא . חמור מהנוגע על כן יכבס בגדיו אף כי גופו וכן משפט כל בהמה גם פה אחז דרך קצרה וכן הוא ושסע שוסעת וגרה איננה מעלה או גרה מעלה ושסע איננה שוסעת וכבר אמר ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם : וטעם כל הנוגע בהם . והם הנבלות הנזכרות למעלה יטמא כמשפט הנזכרים שהוא עד הערב ויש מין ממין הצדוקים שאמרו כי כל הנוגע בהם והם חיים יטמא ואין צורך להשיב על דברי שגעון כי הכתוב לא אסר כי אם בשרם ואמר ובנבלתם לא תגעו : (כז) וכל הולך על כפיו. בתחלה המשפט אחד וכן הנושא את נבלתם וזה הפסוק ייסר פירושי במלת ולאלה תטמאו כי שם כתוב וכל הנושא מנבלתם ושניהם בפרשה אחת . וטעם טמאים המה לכם . להכנים כל ישראל אנשים ונשים וטף משפט אחד להם : (כט) וזה לכם הטמא . במגע גם אלה השמונה לא נוכל לדעתם באמת גם העופות כי אם מדברי קבלה וטעם אלה הטמאים לכם בכל השרץ אלה לבדם הם הטמאים שיטמאו במותם. וטעם יטמא עד

רשי

בא ולמד שאם יש לו חמש טהור : (כד) ולאלה . (ת״כ) העתידין להאמר בענין למטה : תטמאו . כלומר בנגיעתם יש טומאה : (כה) וכל הנושא מנבלתם . כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס בגדים : (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת . כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פי׳ על בהמה טהורה: (כז) על כפיו . כגון כלב ודוב וחתול : טמאים הם לכם . למגע : (כט) וזה לכם הטמא . כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס במקדש : החלד . מוסטיל״ה : והצב . פויי״ט שדומה לצפרדע : (ל) אנקה . הריצ״ו : הלטאה . לייסרד״ה : חומט . לימצ״ה : תנשמת . טלפ״ה : (לב) יובא . (יבמות עה) ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואח״כ

רַגְלָיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ כד וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כה וְכָל־הַנֹּשֵׂא מִנִּבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ כו לְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִוא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֶׁסַע ׀ אֵינֶנָּה שֹׁסַעַת וְגֵרָה אֵינֶנָּה מַעֲלָה טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִטְמָא׃ כז וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־כַּפָּיו בְּכָל־הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל־אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כח וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב טְמֵאִים הֵמָּה לָכֶם׃ ס כט וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ׃ ל וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ לא אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ לב וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם ׀ בְּמֹתָם יִטְמָא

אַרְבַּע רִיגְלִין שִׁקְצָא הוּא לְכוֹן: כד וּלְאִלֵּין תִּסְתָּאֲבוּן כָּל דְּיִקְרַב בִּנְבֶלְתְּהוֹן יְהֵא מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כה וְכָל דְּיִטּוֹל מִנְּבֶלְתְּהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כו לְכָל בְּעִירָא דְּהִיא סְדִיקָא פַּרְסְתָא וְטִלְפִין לָא אִיתַהָא מְטַלְּפָא וּפִשְׁרָא לָא אִיתַהָא מַסְּקָא מְסָאֲבִין אִינּוּן לְכוֹן כָּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאָב: כז וְכָל דִּמְהַלֵּךְ עַל יְדוֹהִי בְּכָל חַיְתָא דִּמְהַלְּכָא עַל אַרְבַּע מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן כָּל דְּיִקְרַב בִּנְבֶלְתְּהוֹן יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כח וּדְיִטּוֹל יָת נִבְלַתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן: כט וְדֵין לְכוֹן דִּמְסָאַב בְּרִחְשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא חֻלְדָּא וְעַכְבְּרָא וְצַבָּא לִזְנוֹהִי: ל וְיַלָּא וְכֹחָא וְהַלְטָאתָא וְחֻמְטָא וְאָשׁוּתָא: לא אִלֵּין דִּמְסָאֲבִין לְכוֹן בְּכָל רִחְשָׁא כָּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן בְּמוֹתְהוֹן יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: לב וְכֹל דְּיִפֵּל עֲלוֹהִי מִנְּהוֹן בְּמוֹתְהוֹן יְהֵי

תולדות אהרן

וכל הולך . שם ע : וזה לכם הטמא. מנחות כט כריתות ד כד מעילה יז: בשרץ השורץ. חולין קכז : העכבר . שם קכו : הצב . שם : למינהו . שם קכב : אלה הטמאים . שם וקכו : כל הנוגע. חגיגה יא נזיר נא נדה נו : במותם. חולין עד קכח נדה נו : יפול עליו מהם . חגיגה יא מיר נט חולין עד נדה נ :

בעל הטורים

השורץ . בגי׳ השעורה שהמשהו כשעורה : הנוגע בנבלתם יטמא בגימ׳ זה הוא הנוגע אפי׳ בעדשה :

ולאלה ג׳ ר״פ בקרי״א וסימן ולאלה תטמאו . ולאלה אמר באזני . דיחזקאל . ולאלה תהיה תרומת הקדש : הולך ט׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר הולדות : ההלכת ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ במנחה ההלכת לפני . ההלכת על ארבע . השני ההולכת למואל . בתראה מלא . ונמסר גם בסדר וישלח : וזה כ״ג ר״פ וסי׳ מצויין במסרה רבתא : והעכבר ב׳ וסי׳ החלד והעכבר . השקץ : והאנקה ל׳ . והכח ל׳ . והלטאה ל׳ . והחמט ל׳ . והתנשמת ל׳ . והצב ל׳ : במתם כלם חסרים במ״ב וסימן ובמותם לא נפרדו . כי אין

רמבן

העוף בהם . אבל שרץ העוף פירש בגדו ההולך על ארבע כי כל עוף שילך על שני רגלים צוארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו המעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי רגלים הולכים נמוכים וצוארם וראשם למטה כשרצים ולכך יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית. וכן חזר כאן ופירש וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם ופי׳ כאומר כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם ומדרשו בתורת כהנים רבי אומר וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש חמש טהור והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה . אבל במשנה התורה נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו ושם לוקים עליו : (כד) ולאלה תטמאו . לאלה העתידין להאמר למטה בענין תטמאו כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה לשון רש״י . ואם כן למה חלקן הכתוב ולמה פרט בהן היה ראוי שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה טהורה יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו ויטמא עד הערב והנכון כי כאן הזכיר בנבלתם סתם ולא הזכיר בהם מיתה ללמד שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בהן בזמן שאינם חיים יטמא . אבל שם אמר וכי ימות מן הבהמה לומר שאם נשחט איננה מטמאה . ועניין הפרשה הזכיר ולאלה תטמאו לומר שאין בנזכרים בדגים ובעופות ובחגבים הטומאה הזו רק לאלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה . ואמר טמאים כל הנוגע בהם יטמא בטומאה הנזכרת וחזר ואמר שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד הערב והנושא יוסיף לכבס בגדיו וכן וזה לכם הטמא בשרץ על העתיד להזכיר ונשתבש רבי אברהם בכאן . והנה למעלה בענין איסור המאכל הזכיר הבהמה שאינה שוסעת שסע ומעלת גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם בתוך הכלל שאמר שנאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלת גרה ולא אחרת וחיה בכלל בהמה כמו שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור ולרבותינו בתורת כהנים בפרשת כל המדרשים לכל הבהמה טמאים הם לכם . באבר מן החי וכל הולך על כפיו באבר מן המת כי יאריך הכתוב ויזכיר בהם טומאות רבות לרמוז שיטמאו כלם ומקצתם במיתת כל הגוף ובמיתת האבר ממנו כשיתלש מן הגוף החי וטעם יטמא עד הערב בכל הפרשה כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר ברחיצה בעבור שהזכיר כבוס בגדי הנושא שהוא הטבילה וכ״ש שירחץ גופו וכשהשלים להזכיר כל הטומאות בנבלות ובשרצים הזכיר הטבילה במים יובא וטמא עד הערב וטהר והוא הדין לאדם כי ממנו נלמוד לפרשה אחרת פי׳ וכל הנפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד לשרצים וכבר הוזכר כאן הרחיצה בשרצים כמו שכתבתי . והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדים מפני שדרך הנוגעים ליגע בידו בנחת אבל הנושא אוחם ודרך משא שיכבית עליו ובגדיו יסייעו אותו ברוב הפעמים :

(לג) וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ . טקרא

ואחר כך וטהר בהערב השמש : (לג) אל תוכו . אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו (חולין כד) : כל אשר בתוכו יטמא . הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו . (ס"א נ"ל בתוכו) : ואותו תשבורו . (ת"כ) למד שאין לו טהרה במקוה : (לד) מכל האוכל אשר יאכל . מוסב על מקרא העליון : כל אשר בתוכו יטמא . (פסחים כ) מכל האוכל אשר יאכל אשר בוא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלי׳ שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל ומשקה מיטמא מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר התנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שניה ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נגעה. כאן מגבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה (ת"כ יומא פ) שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת . ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת : (לה) תנור וכירים . כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת על נקב החלל את הקדרה ושניהם פיהם למעלה : יותץ . שאין לכלי חרס טהרה בטבילה : וטמאים יהיו לכם . שלא תאמר מצווה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי : (לו) אך מעין ובור מקוה מים . המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו : ונוגע בנבלתם יטמא . אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומאה יטמא . (ת"כ) שלא

עד הערב . אחר שירחץ : (לב) במים יובא. הבגד או השק או הכלי שהוא מקבל טומאה וצריכין אנו למסורת : (לג) אשר יפול מהם אל תוכו . מאחד מהם כמו ויקבר בערי גלעד : (לד) וכל משקה . שם ואני הייתי משקה פועל והנה התנור ללחם לאפות והכירים לבשל הבשר יותצו כי טמאים הם וזאת גזרת מלך . באר בלשון הקדש לשון נקבה והיא הנובעת וכן כהקיר ביר מימיה ובור כרוי או חפור למטר השמים אם כן תהיה הבאר כמו מעין ואין צורך להזכיר הנחל ויהיה מקוה מים סמוך אל בור כי יש בור אין בו מים ויש אומרים כי הוא חסר וי"ו כמו ראובן שמעון שמש ירח : ונוגע

מִכָּל־כְּלִי־עֵץ֙ א֣וֹ בֶ֔גֶד אוֹ־ע֖וֹר
א֣וֹ שָׂ֑ק כָּל־כְּלִ֕י אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂ֥ה מְלָאכָ֖ה בָּהֶ֑ם בַּמַּ֧יִם יוּבָ֛א וְטָמֵ֥א עַד־הָעֶ֖רֶב וְטָהֵֽר׃ שביעי לג וְכָל־כְּלִי־חֶ֕רֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּ֥ל מֵהֶ֖ם אֶל־תּוֹכ֑וֹ כֹּ֣ל אֲשֶׁ֧ר בְּתוֹכ֛וֹ יִטְמָ֖א וְאֹת֥וֹ תִשְׁבֹּֽרוּ׃ לד מִכָּל־הָאֹ֜כֶל אֲשֶׁ֣ר יֵאָכֵ֗ל אֲשֶׁ֨ר יָב֥וֹא עָלָ֛יו מַ֖יִם יִטְמָ֑א וְכָל־מַשְׁקֶה֙ אֲשֶׁ֣ר יִשָּׁתֶ֔ה בְּכָל־כְּלִ֖י יִטְמָֽא׃ לה וְכֹ֣ל אֲשֶׁר־יִפֹּ֨ל מִנִּבְלָתָ֜ם ׀ עָלָיו֮ יִטְמָא֒ תַּנּ֧וּר וְכִירַ֛יִם יֻתָּ֖ץ טְמֵאִ֣ים הֵ֑ם וּטְמֵאִ֖ים יִהְי֥וּ לָכֶֽם׃ לו אַ֣ךְ מַעְיָ֥ן וּב֛וֹר מִקְוֵה־מַ֖יִם יִהְיֶ֣ה טָה֑וֹר וְנֹגֵ֥עַ

ד׳ קמץ . ל״ו　כל נפילה על בר מ״ז אל　ד׳ מ״ל　כול׳ פתחין כמ״ד　ה׳ פס׳ בסיפ׳　ל׳ ומ״ל . ל׳ ל׳　ל׳ חסר

מְסָאָב מִכָּל מָאן דְאָעָא אוֹ לְבוּשׁ אוֹ מְשַׁךְ אוֹ שַׂקָא כָּל מָאן דְתִתְעֲבֵיד עֲבִידְתָא בְּהוֹן בְּמַיָא יִתָעַל וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי : לג וְכָל מָאן דַחֲסַף דְיִפֵּל מִנְהוֹן לְגַוֵיהּ כֹּל דִבְגַוֵיהּ יְהֵי מְסָאַב וְיָתֵיהּ תְּתַבְּרוּן : לד מִכָּל מֵיכַל דְמִתְאֲכֵיל דְיֵעֲלוּן עֲלוֹהִי מַיָא יְהֵי מְסָאַב וְכָל מַשְׁקֵי דְיִשְׁתְּתֵי בְּכָל מָאן יְהֵי מְסָאַב : לה וְכָל דְיִפֵּל מִנְבִלְתְּהוֹן עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב תַּנוּר וְכִירַיִם יִתַּרְעוּן מְסָאֲבִין אִינוּן וּמְסָאֲבִין יְהוֹן לְכוֹן : לו בְּרַם מַעְיָן וְגוֹב בֵּית כְּנִישַׁת מַיָא יְהֵי דְכֵי

חרצובות : שק ד׳ קמצין וסימן וכל אשר יפול . ואני בחלתם לבושי שק. בת עמי חגרי שק . על כל מתנים שק . וכל השק בשק באתנחתא וסוף פסוק דכו׳: יובא ה׳ ומ״ל נמסר בסדר צו : וכל כלי ה׳ וסי׳ וכל כלי חרש אשר יפול. וכלי חרש אשר יגע. וכל כלי פתוח . וכל בגד וכל כלי עור. ב׳ בו : אשר יפול אל . כל לשון נפילה על במ״ז אל וסי׳ וכל כלי חרש אשר . אני שר צבא. ויפל יואב אל פניו . מפיל הקורה . ויבוסו הנותרים אפקה. אם אמרנו נבוא העיר . והיה הנם . ב׳ בו . ויהי הוא בשער בנימין ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו . את יתר העם הנשארים. והיה הנס . דירמיה. הרבה כושל גם נפל איש. וכמראה המראה . וחברו . ויביאני אל שער הצפון . וממנשה נפלו אל דוד : אשר יבוא י״ד סבירין יבואו וקרי׳ יבוא וסי׳ מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא . אוצר ה׳ יבוא . עתה יבוא דבריך . אשר לא יבוא שם נדחי עילם. מצפון יבוא לה השודדים. וברותי מכם המורדים . ועל מת אדם לא יבוא. והנשיא בתוכם בבאם . עדיו יבוא ויבושו. ערל לב וערל בשר . יבוא כל בשר להשתחוות. יום ועדיך יבוא . יראה ורעד יבוא בי. לכל יבוא גבורתך: משקה כלם פתחין . במ״ד וסי׳ נמסר בסדר וישב : מעין ה׳ קמצין בקריא וסי׳ אך מעין ובור מקוה מים . אהה בקעת מעין ונהל . עברי בעמק הבכא .

תולדות אהרן או בגד. שבת סג : או בגד או עור . שם סד מנחות לט : או שק . שבת סד : כל כלי . שם : במים יובא. יבמות עה : וכל כלי חרש. פסחים יח סוטה כז חולין כד: (טמאים המה . שבועות לו : מכל האכל. עירובין יט חגיגה עת : טמאים הם . תרומות מה) : תוכו נדה מב : כל אשר בתוכו . פסחים כ סוטה כז חולין כד לג : מכל האוכל . שבת קלח פסחים יח כ יומא פ מנחות קא חולין לו קכט בכורות ע : וכל משקה. שבת יד פסחים יו יח : וכי יפול . חולין קכז : תנור וכירים. שבת קכה חולין קיח : וטמאים . שבת קכח : אך מעין . פסחים יז נזיר כד זבחים כה חולין פד (חגיגה עו) :

רמבן

הקרוב אלי בזה כי מהם במותם ירמוז לכל הנזכרים למעלה בבהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצים ביחוד והיא נוהגת גם בנבלות וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהכשר האוכלין כולן שוין בכל הטומאות ובכללן דבר הכתוב ואל יקשה עליך היות בהם במותם שבכתוב הראשון בשרצים ומהם במותם בכתוב השני בכולן כי כן במקומות רבים . ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכיר כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים ואח"כ בסוף הזכיר הטומאה בכלים באחד אשר ישלים בו ללמוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותינו שיהיה מהם במותם בשרצים ולמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר בסוף הטומאות טומאת הכלים וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלים בכל שאר הטומאות הנזכרות במים יובא ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב השמש לשון רש"י . ומדרש בתורת כהנים וטמא עד הערב יכול לכל תלמוד לומר וטהר אי טהר יכול לכל דבר תלמוד לומר וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיעור הכתוב לפי המדרש במים יובא וטמא עד הערב ועל דרך הפשט במים יובא וטמא עד הערב וטהר בערב . והנה הזכיר בכל הפרשיות עד הערב כי יתפוס הטהרה לתרומת הקדשים כמו שאמר וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי איננו מצוה להטהר לחולין ואם רצה אוכלן בטומאה :

(לד) מכל האוכל אשר יאכל . פי׳ רש"י הכתוב הזה כפי מדרשו ילמד בו דברים הרבה ובכללם אמר ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון הרב. ויש בו קצור כי הכתוב הזה בטומאת האוכלין עצמה הוא ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל הוציא הרב זה ממה שאמרו בתורת כהנים אוכל יטמא מלמד שמטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל הא אינה מטמאה אלא בכביצה וכבר חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן התורה כלל אלא בכביצה והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהרי הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא ועיקר הכתוב ידרש במה שאמר שם האוכל להוציא אוכל בהמה מכל האוכל להביא אוכל בהמה שחשב עליהם למאכל אדם אשר יאכל פרט לאוכל סרוח :

(לה) תנור וכירים יתץ . בא הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשויין מן הטיט ומסיקין האור בתוכן ואופין הפת בהן בחבורן לקרקע כדין כלי חרס שהן הקדרות והקיתוניות האפוין בכבשן והן מטלטלין שאף הם יקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה . ואמר יותץ ולא אמר ישבר ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרס לחתות אש מיקוד אלא יהרסם ולא יבנס לעשות מלאכתם וללמד עוד שהם מקבלין טומאה אף על פי שמחוברין בארץ ויתוץ אשר בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ונתצו הבתים ונתץ הבית :

(לו) אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור . יאמר שאין המים במקוה מקבלין טומאה בחבורם לקרקע אם יפול בהן הטומאה . ואמר ונוגע בנבלתם יטמא . שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי המקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם

יפול

אבן עזרא

(לו) ומוגע בנבלתם. המים הנוגעים בנבלתם יהיו טמאים: (לז) זרוע. שם התאר כמו פעול או הם ב' שמות והעד ונתן להם זרעונים: (לח) וכי יתן מים. שישקו את השדה ונפל מנבלתם על הזרע ויש אומרים על המים ובא מלת יותן שהוא לשון יחיד עם מים וכן מי נדה לא זורק עליו ומלת יותן כמו יוקח נא מעט מים מהבנין הכבד הנוסף:

(לט) אשר היא לכם. מותרת לאכול: יטמא עד הערב. אחר שירחץ במים והאוכל חמור כמו הנושא כי שניהם נושאים זה בחוץ וזה בפנים. וטעם כל השרץ השורץ על הארץ. כל שרץ הארץ ובכלל שמונה שרצים הנזכרים והזכיר שלא יאכלו: (מב) גחון. כמו על גחונך תלך: וכל הולך על ארבע. בשרץ שהוא הקטן כאשר פירשתי בשרץ המים: מרבה רגלים. שם התאר והוא סמוך: (מג) אל תשקצו את נפשותיכם. להיותם מטונפות ומגואלו': ולא תטמאו בהם. כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל: ונטמתם בם. חסר אל"ף כמו מרשית השנה וי"א שהם שני שרשים והעד

התורה

בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃ לז וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא׃ לח וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס לט וְכִי יָמוּת מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ מ וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ מא וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל׃ מב כֹּל הוֹלֵךְ עַל־גָּחוֹן וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע עַד כָּל־מַרְבֵּה רַגְלַיִם לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ מג אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ מד כִּי אֲנִי יְהוָה

אונקלוס

וּדְיִקְרַב בְּנִבְלַתְהוֹן יְהֵי מְסָאַב׃ לז וַאֲרֵי יִפֵּל מִנְּבֵלַתְהוֹן עַל כָּל בַּר זְרַע זְרוּעַ דְּיִזְדְּרַע דְּכֵי הוּא׃ לח וַאֲרֵי יִתְיְהֵבוּן מַיָּא עַל בַּר זַרְעָא וְיִפֵּל מִנְּבֵלַתְהוֹן עֲלוֹהִי מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ לט וַאֲרֵי יְמוּת מִן בְּעִירָא דְּהִיא לְכוֹן לְמֵיכַל דְּיִקְרַב בִּנְבֵלְתַהּ יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ מ וּדְיֵיכוֹל מִנְּבֵלְתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָת נְבֵלְתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ מא וְכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחִישׁ עַל אַרְעָא שִׁקְצָא הוּא לָא יִתְאֲכִיל׃ מב כֹּל דִּמְהַלֵּךְ עַל מְעוֹהִי וְכָל דִּמְהַלֵּךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל סַגִּיאוּת רַגְלִין לְכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחִישׁ עַל אַרְעָא לָא תֵיכְלִינוּן אֲרֵי שִׁקְצָא אִינוּן׃ מג לָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בְּכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחִישׁ וְלָא תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן וְתִסְתַּאֲבוּן פּוֹן בְּהוֹן׃ מד אֲרֵי אֲנָא

מסורה

ל' ומ"ל · ב' · ה' · ב' וכאור' · וי"א כתיב יו"ד בתורה · ו' רבתי חצי סתורה באותיות · דין לחוד והוא חד מן כ"ה מלין מיחדין קמץ · ל' · ג' · ל' הכר ל'

מעין נרפש ומקור משחת. גן נעול מעין חתום. וחד ומעין מבית ה' יצא. וד' פתחין וסי' אל מעין מי נפתוח. וחברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר מים: יטמא כל נגיעה יטמא עד הערב במ"ב יטמא לבד וסי' לכל הבהמה אשר הוא. אך מעין ובור: יתן ז' בקרי' וסי' וכי יתן מים על זרע. לרב תרבה נחלתו. ויאמר אם מצאנו חן בעיניך יתן. יותן לנו שבעה אנשים ל' כתיב כן: את אבישג השונמית. ויאמר נעמן ולא יתן נא. לא יתן סגור תחתיה: הוא י"א כתיב יו"ד באוריי' וסימן נמסר בסדר וישב: סימן וזה לכם הטמא בשרץ השרץ. כל הולך על גחון וגו' לכל השרץ השרץ. אל תשקצו את נפשותיכם וגו' בכל השרץ השרץ כי אני ה' אלהיכם: בכל השרץ הרמש על הארץ.

מרבה רגלים חד מן כ"ה מלין מיחדין בלישנא וקמצין וסי' מצויין בישעיה סי' ט' גבי פסוק למרבה המשרה: ונטמתם אלין מלין דחסר א' באוריי' וסי' מחטו לי. ונטמתם בם דהכא. מצאתי חן דבהעלותך. לחטת דאם מעיני העדה דשלח לך אנשים. מרשית השנה. ובשליתה היוצת מבין רגליה. ויקבר אתו בגי מול:

רשי

שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם ק"ו שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: (לז) זרע זרוע. זריעה של מיני זרעונין. זרוע שם דבר הוא כמו (דניאל א) ויתנו לנו מן הזרועים: טהור הוא. למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן להקרא אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים: (לח) וכי יותן מים על זרע. לאחר שנתלש שא"ת יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר: מים על זרע. בין מים בין שאר משקין בין הם על זרע בין הזרע נופל לתוכן הכל נדרש בת"כ: ונפל מנבלתם עליו. אף משניגב מן המים שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: (לט) בנבלתה. (חולין קיח ת"כ) ולא בעצמות וגידין ולא בקרנים וטלפים ולא בעור: (מ) והנושא את נבלתה. חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו: והאוכל מנבלתה. יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור (ויקרא כ"ב) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אותו מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה א"כ מה ת"ל האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית (נדה מב): וטמא עד הערב. אע"פ שטבל צריך הערב שמש: (מא) השורץ על הארץ. (חולין סז) להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו: לא יאכל. לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד: (מב) הולך על גחון. זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו: כל הולך. להביא השלשולין ואת הדומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל. להביא את החפושית אשקרבו"ט בלעז ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים. זה נדל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפיד"ש: (מג) אל תשקצו. באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן אל תטמאו באכילתם: ונטמתם בם. אם אתם מטמאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: (מד) כי אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש שאני

תולדות אהרן

(וכי יפול. מעשרות נא שבת יב: על כל זרע. פסח יו: וכי יתן. תרומות מ: תוכו. נדה מב): על כל זרע. שבת לב זבחים קה מנחות ע חולין קיז קיח קיט כריתות כא נדה נא: וכי יותן. שבת יא עירובין פו פסחים יד יח חגיגה יט קדושין נט ב"מ כב חולין יג יז לו קיח קכא כריתות טו מכשירין כו כז כח: וכי ימות. שבת קלו זבחים סט חולין לא קיח קכח נדה נז: הנוגע. בס קיז קכד קכה קכו: והאוכל. שם עא נדה מב: והנושא. חולין קכד קכה: וכל השרץ. בולה ו מזיר סד חולין סד סז: שקץ הוא. פסחים כג: גחון. קדושין ל חולין סו: לא תאכלום. יבמות קיד: אל תשקצו. שבת צ מכות יו: בכל השרץ. שם: ונטמתם בם. יומא לט עקרים מג:

בעה"ט אשר יזרע טהור. בגי' זרעים שזורעם טהורים:

רמבן

יפול אל תוכו. והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו. או שיאמר הכתוב וכל נוגע בנבלתם יטמא. והכונה לרבות המים והמשקים הנזכרים. ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם מקבלין טומאה בתלוש ולא במחובר שלא הוזכר זה עד עתה. ובתורת כהנים רבי יוסי הגלילי אומר הנוגע בנבלתם יטמא במגע הן מטמאין ולא במשא. וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים הנזכרים ויאמר שאין לשרצים רק טומאת מגע. ועוד לרבותינו בכתוב הזה מדרשים ביתור הלשון וכלם הלכה למשה מסיני. והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים בשרצים והוא הדין הנבלות אך המתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין. או בעבור שדרך השרצים למות במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי:

(לז) זרע זרוע. זרע של מיני זרעונים זרוע שם דבר ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א' י"ג):

טהור הוא. למדך שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים לשון רש"י. והנה למעלה הזכיר הכתוב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים ללמד על ההכשר אבל שם אמרו שאין האוכל מטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן השרצים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר כך מפורש בת"כ. ויתכן עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה בבשר והמאכלים הנזכרים וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזריעה יטמאו בהכשר מים. וטעם ההכשר בעבור כי לכלוך השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא כן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתירה לטמא המוכשרים במים ונוגבו שלא ניתן דברינו לשיעורין. והנה גם דין ההכשר נוהגת בטומאת הנבלות והזכיר הכתוב כאן לענין שאמרנו:

(מ) והאוכל מנבלתה. על דרך הפשט ידבר באוכל כדרך האוכלים שנוגע ונושא מה שהוא אוכל ונטמא במגע ובמשא והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה בעבור האכילה. והזכיר זה בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה. ואין דרך לטעות כל כך במינים האסורים ודרך התורה לדבר בהוה. וכפי מדרשו שבא ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והיא כזית ג"כ הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה וה"ה לטומאה הנזכרת כי השלים כאן דין הטומאות. ועל דעת מדרש ת"כ כל טומאות נבלות נתרבו מכאן ופרשה של מעלה באברים הוא וכבר הזכרתי מזה:

(מא) וכל השרץ השורץ על הארץ. טעם הכתוב הזה כי הוטיר

רשי

שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה: והייתם קדושים. לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא: ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהם בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: (מה) כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. (דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים דיים ומעליותא היא גבייהו וזהו לשון מעלה): (מז) להבדיל. לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהור. צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת. צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כשרה לנולד בה סימני טרפה פסולה:

אבן עזרא

והעד נטמינו בעיניכם וטעמו לאדם שאין לו דעת: (מה) והייתם קדושים כי קדוש אני. על כן אמרתי לכם ולא תטמאו והוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכן ויעזוב את עבדיו ורבים כמוהו. וטעם כי אני ה'. כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים: (מז) להבדיל בין הטמא. בעוף ובשרץ המים: הנאכלת. המותרת לאכילה: אשר לא תאכל. ע"פ התורה:

אֱלֹהֵיכֶם֒ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם֙ וִהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָ֑נִי וְלֹ֤א תְטַמְּאוּ֙ אֶת־נַפְשֹׁ֣תֵיכֶ֔ם בְּכָל־הַשֶּׁ֖רֶץ הָרֹמֵ֥שׂ עַל־הָאָֽרֶץ׃

מה כִּ֣י ׀ אֲנִ֣י יְהוָ֗ה הַֽמַּעֲלֶ֤ה אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְיֹ֥ת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים וִהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָֽנִי׃

מו זֹ֣את תּוֹרַ֤ת הַבְּהֵמָה֙ וְהָע֔וֹף וְכֹל֙ נֶ֣פֶשׁ הַֽחַיָּ֔ה הָֽרֹמֶ֖שֶׂת בַּמָּ֑יִם וּלְכָל־נֶ֖פֶשׁ הַשֹּׁרֶ֥צֶת עַל־הָאָֽרֶץ׃

מז לְהַבְדִּ֕יל בֵּ֥ין הַטָּמֵ֖א וּבֵ֣ין הַטָּהֹ֑ר וּבֵ֤ין הַֽחַיָּה֙ הַֽנֶּאֱכֶ֔לֶת וּבֵין֙ הַֽחַיָּ֔ה אֲשֶׁ֖ר לֹ֥א תֵאָכֵֽל׃ פ פ פ

צ"א. עבדיה סימן

ב' נשין. ל' וחסר. מפטיר מה כי. ל' וחסר הסכן הפורן כרמס סרומש. ס' חס' בלוס'. ג'. ג'. ל' וחסר. ב' בטעמא בתורה. ל'. ס'.

תרגום

יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתִתְקַדְּשׁוּן וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא וְלָא תְסָאֲבוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בְּכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא: מה אֲרֵי אֲנָא יְיָ דְּאַסֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא: מו דָּא אוֹרַיְתָא דִּבְעִירָא וּדְעוֹפָא וּדְכָל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרָחֲשָׁא בְּמַיָּא וּלְכָל נַפְשָׁא דְּרָחִישָׁא עַל אַרְעָא: מז לְאַפְרָשָׁא בֵּין מְסָאֲבָא וּבֵין דַּכְיָא וּבֵין חַיְתָא דְּמִתְאַכְלָא וּבֵין חַיְתָא דְּלָא מִתְאַכְלָא: פ פ פ

בעל הטורים

להבדיל. הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לרוב איסורין שטעורן בכ': ובין החיה הנאכלת אשר לא תאכל. בגי' זה בשמונה עשר טריפות:

להיות ח' חסר בליש' נמסר בס' יתרו: והעוף ג' וסי' והעוף ירב בארץ. אכל אתם. והעוף והבהמה. נמסר גם בבראשית: הטהר ה' חסר בתורה וסי' להבדיל בין הטמא ובין הטהר והבדלתם בין הבהמה הטמאה. והזה הטהר על הטמא. להורת ביום. על השלחן הטהר:

תולדות אהרן והתקדשתם. (ברכות נג) שבועות יח: זאת תורת. פסחים מט זבחים סט: חולין כז: להבדיל. שבועות יח: ובין החיה. חולין מב:

רמבן

הזכיר למעלה השרצים לענין הטומאה ופרט הטמאים ולא דבר שם בענין איסור אכילה כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל לומר כי בענין האכילה אין הפרש ביניהן שכולן אסורין. והזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין למלקיות כמו שהזכיר רש"י:

(מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור. שנבדיל מכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ ובין החיה אשר לא תאכל בהם. ובתורת כהנים אמרו חכמים אומר בין החיה אשר לא תאכל ליתן אזהרה לחיה ואם כן הוא לאו. לשון רש"י בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו וקתני התם וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא שערה ולא תחוש בזה ממה שאמרו בגמרא רוב הנראה לעינים בעינן שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר מחצה על מחצה כרוב. ולכך אמרו דבעי שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה לעינים לא המחצה שנחשוב אותו כלבנו ונאמר רוב הוא השחוט מאחר שאין במה שלא נשחט יותר ממנו. אבל כל שישחטו ממנו יותר מן החצי כשר הוא ואפילו כמלא חוט השערה כדמפרש בזו הברייתא ואף בגמרא כך הוא עולה:

ספורנו

שאין בהם טומאת מגע כלל יזכור בהם שקוץ כאמרו שקץ הם לכם לא יאכלו שקץ הם שקץ הוא לא יאכל לא תאכלום כי שקץ הם ולא תטמאו בהם ונטמתם בם כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם. אל תטמאו בהם באופן שתהיו טמאים ומטומטמים בם וזה יקרא באכילתם כי אמנם בהיותו אלהיכם חפצתי שתתקדשו ותכינו עצמכם אל הקדושה והייתם קדושים כי קדוש אני כדי שתהיו קדושים ונצחיים בהכירכם את בוראכם והלכתם בדרכיו וזה הפצתי כדי שתתדמו אלי כי קדוש אני וכל זה תשיגו כשתתקדשו ותשמרו מאיסורי מאכלות כאמרם ז"ל (יומא סוף פרק אמר להם הממונה) אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה וכו': (מה) כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. ראוי לכם שתטעמו זה לפי השתדלותי להתקדש ולהיות קדושים כדי להפיק רצוני כי אמנם כונתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים היה כדי שתשיגו זה שאהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות כי קדוש אני: (מו) זאת תורת הבהמה והעוף. זאת היא כונת וטעם איסורי מאכלות שהזכיר למעלה:

כלי יקר

פרשת שמיני

ויהי ביום השמיני. זה יום שמיני למילואים נראה מזה שגם יום זה הוא בכלל ימי המילואים שקדמו לו וזה אינו שהרי הכתוב אומר כי שבעת ימים ימלא את ידכם ואף על פי שיום זה מלואים לחנוכת המזבח מכל מקום מה ענין חינוך אהרן ובניו לחנוכת המזבח. ואולי לפי שרצה לומר כי בעצם היום ההוא נראה ה' אלהים ולא בימים הקודמים על כן הוצרך ליתן טעם מה יום מיומים לפי שהיה יום זה שמיני דבר זה גרם לו קדושה ביתר שאת כי כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש כדעת המדרש האומר שכל קלוסו של משה היה באז ומאז באתי לדבר בשמך אז ישיר משה כו' כי אז היינו אחד רוכב על ז' והוא להשליט את השם יתברך על כל ז' כוכבי לכת יעל כל הנמצאים שנתהוו בז' ימי בראשית וע"כ נראה להם ה' ביום זה דוקא מגד היותו שמיני כי מספר זה מיוחד אליו יתברך וזה טעם הקרבן שאינו מרוצה כי אם מן יום השמיני והלאה וזה טעם שהמילה שבח' דוחה השבת שבז' כי הרוחני דוחה הגשמי ומה שיום ח' זה נטל עשר עטרות רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כינור של ימות המשיח יהיה ח' נימין ושל העה"ב י' נימין לפי שלימות המשיח נגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי ה' אחד רוכב על ז' כוכבי לכת מנהיגי העולם הזה אבל לעולם הבא שיהיו מופשטים מן החומר לגמרי יתוסף בהם השגה שיכירו כח מלכותו יתברך על כל הנבדלים העליונים הכלולים במספר ט' בסוד ארון ט' וכפורת טפח ואז השמיני יעלה למספר י' ע"כ בא הרמז ביום שמיני זה שנטל י' עטרות לומר כי יש בו מעין של העה"ב כי שם ילאו את כבוד ה' עין בעין וכן ביום זה נאמר כי היום ה' נראה אליכם:

ולזקני ישראל. לא מצינו שדבר אל הזקנים כלום ואם כדברי המפרשים שדבר לאהרן בפני זקני ישראל שלא יאמרו אהרן מעצמו נכנס לעבודה הלא כבר נאמר בפ' ויקרא ואת כל העדה הקהל וגו' ושם הכניסו לעבודה בפני כל העדה ומה היה צריך לזה כאן שנית ונ"ל לפי שנאמר בפ' ויקרא ואם כל עדת ישראל ישגו וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר וכמו כן בקרבנות צבור אלו שבאו לכפרה על ויפתשו שעיר עזים ועל מעשה העגל מסתמא עשו בו ככל התורה המפורשת בפ' ויקרא בחטאת הקהל ע"כ קרא לזקנים ואע"פ שלא נזכר כאן שסמכו ידיהם מכל מקום מסתמא עשו הסמיכה ואע"פ שכל חטאת הקהל קרבנו פר שאני הכא שחטאו בשעיר ועגל על כן רצה ה' שיביאו שעיר ועגל:

קח לך עגל בן בקר לחטאת. יש מקשים למה עגל של אהרן בא לחטאת ועגל של ישראל בא לעולה ואמרו בזה לפי שבחטאת העגל לא חטא אהרן במחשבה שהרי ודאי לא נתכוין לשם ע"ג כלל ועיקר חטאו היתה במעשה שעשה העגל בפועל כמו שכתוב ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן מה תלמוד לומר אשר עשה אהרן אלא להורות בא שאהרן לא חטא כי אם בעשיית העגל ולא במחשבה ע"כ קרבנו עגל לחטאת המכפר על חטא המעשה אבל ישראל שחטאו גם במחשבה כי ודאי לשם ע"ג נתכוונו ע"כ קרבנם עגל לעולה הבא על חטא הרהור ומה שקשה על פי זה הלא ישראל חטאו גם במעשה שהרי השתחוו לו ויזבחו לו ולמה לא הביאו לכפרה עגל לחטאת נראה לי שעל חטא הזביחה הביאו לכפרה השעיר לפי שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והיכן מצינו שזבחו לשעירים שאמר לשון עוד אלא ודאי שעל מה שנאמר בעגל ויזבחו לו קאי כי זביחה זו ודאי היתה לשעירים לשדים לא אלוה כי כל המעשה ההוא היה מעשה שטן ושעירים ירקדו שם על כן נאמר קחו שעיר עזים לחטאת לכפר על מה שעשה העגל. ומה שאמר בקרבן של אהרן והקרב לפני ה' ובקרבן העם נאמר לזבוח לפני ה' י"א לפי שהזביחה כשרה בזרים אבל לא ההקרבה ול"נ לפי שזבחי אלהים תכליתם להביא לידי רוח נשברה וישראל חטאו גם ברוח ההרהור על כן נאמר בהם לזבוח לפני ה' שאחר הזביחה יהיו לפני ה' אבל אהרן שלא חטא במחשבה על כן מיד אחר קיחת העגל לחטאת נאמר והקרב לפני ה' כי מיד ותיכף נעשה קרוב אל ה' אחר מעשה הקיחה:

ואל בני ישראל תדבר לאמר. מה שצוה משה לאהרן שידבר אל ישראל ולא צוה הוא בעצמו להם לפי שרצה משה להראות לכל ישראל שאהרן נקי מן חטא העגל דאם לא כן איך יצוה הוא להם קחו לכם עגל לכפרה והרי יאמרו לו טול קורה כו' או יהיה פירושו ע"ד קשוט עצמך תחלה כו' לפיכך מתחלה קח לך עגל בן בקר לקשט עצמך תחלה ואח"כ אל בני ישראל תדבר לאמר שיתקשטו גם המה ואז גם המה יכולין לקשט אחרים וזהו לשון לאמר:

קחו שעיר עזים לחטאת. לכפרה על מה שזבחו זבחיהם לשעירים לכך נאמר לזבוח לפני ה' ולא לשעירים כדרך שעשו בזביחה לעגל כאמור. ובתוספתא דרשו מה ראו ישראל להביא יותר מן אהרן אלא אמר להם משה אתם יש בידכם מתחלה ויש בידכם מסוף. בתחלה שנאמר וישחטו שעיר עזים. בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל. אבל אהרן לא היה לו חלק כי אם בעגל עד כאן. ויש לדקדק למה הוציא את אהרן מכלל מעשה דשעיר עזים והלא גם הוא היה במעשה ההוא ואדרבה שהיה לו חלק גדול במעשה ההוא יותר על אחיו כמו שפירש"י על פסוק שמעון ולוי אחים. ועוד למה הזכיר לשון קודם וסוף הל"ל אתם יש בידכם ב' עבירות ולמה תלה העון במוקדם ומאוחר. ועוד מה ענין כפרת שעיר עזים לכפרת עון העגל. גם פסוק ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' צריך ביאור כי לא פורש בו להיכן קרבו. ומה שאמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו מה יעשו עוד נוסף על מה שכבר עשו. והקרוב אלי לומר בהיתר ספיקות אלו שבעל המדרש זה סובר שהא בהא תליא שאותו מעשה של וישחטו שעיר עזים היה סבה גם למעשה עגל יען כי מהידוע שמדת הקנאה שהיתה באחי יוסף גרמה להם אותו מעשה של וישחטו שעיר עזים ומאז נשתרשה בתוכם מדת הקנאה לדורות כמו שכתוב כי קנאת ביתך אכלתני היא קנאת בית ישראל המצויה בין ישראל בכל הדורות יותר מבכל האומות עד שיצא העגל הזה מתוך שרבים יתקנאו במשה במחנה כקרח וכעדתו וכן באותו זמן רבים קנאים פגעו בו וזאת תורת הקנאות להשיב עליו עלילות דברים לאמר כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו כדי לפרוק עולו מעליהם ולמנות עליהם העגל הזה העגב נבזה האחוז בחבלי בוז כי הקנאה המסבבת פירוד הלבבות היא שעמדה להם שנפרדו איש מעל אחיו כי בטלו מצות ואהבת לרעך כמוך וזה החטא הקודם המסבב גם שאוחר שלסוף פנו עורף גם אל ה' ובטלו מצות ואהבת את ה' אלהיך ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל שכל זמן שהשלום בין ישראל אפילו עובדים ע"ג הנח לו שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו אבל חלק לבם עתה יאשמו וביאור דבר זה תמצא יפה ומתוקן בחבורי עוללות אפרים חלק א' מאמר כ"ג. ומשם תוכל להבין מה שתלה בעל מדרש זה ב' מיני עון אלו במוקדם ובמאוחר כי אחת גוררת חברתה וכן מצינו בירבעם שעשה העגלים מקנאתו במלכות שלמה. ובהצעה זו מיושב מה שלא היה אהרן צריך להיות לו חלק בכפרה שהיא על הקודם וישחטו שעיר עזים דהיינו פירוד הלבבות שהיו בין האבות כי כבר תיקן אהרן זה במה שאחז במדת השלום כי שמוע מזבח טוב. וכן ישראל ראו לתקן שניהם ביום זה וזה שאמרו ויקרבו כל העדה וגו' כי כפראו כל העדה שהם צריכין לכפרה על וישחטו שעיר עזים שגרמה להם הקנאה ופירוד הלבבות ועל המאוחר והוא מעשה העגל שעל ידו נתרחקו מעל ה' ופנו אליו עורף ולא פנים הנה זולת הקרבן ראוי לתקן כל זה במעשה ממש שלא יהיה כטובל ושרץ בידו וזהו שאמר ויקחו את כל אשר צוה משה היינו הקרבנות ויקרבו כל העדה שקרבו זה אל זה בקירוב הלבבות וקימו וקבלו עליהם להיות באחוה וריעות לתקן חטא הקודם מעשה שעיר עזים הבא מתוך פירוד הלבבות ואח"כ תקנו חטא המאוחר ויעמדו לפני ה' כי פנו אל השם יתברך פנים ולא עורף. וכאשר ראה משה כושר לבבם זה עם זה וכי היו שלמים עם ה' היה הדבר ישר מאד בעיניו כי טוב הוא יותר מן הבאת קרבן כמו שכתוב הנה שמוע מזבח טוב ועל זה אמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו כי כלום צוה ה' על דבר עולה וזבח כי אם לשמוע בקול ה' כי בזה הדבר מיעט מעשה הקרבנות לומר כזה תעשו גם לדורות מי יתן והיה לבבם זה כל הימים כי בזכותו וירא אליכם כבוד ה' כמו שאתם פונים פניכם נגד השכינה כך יאר ה' פניו אליכם כדרך שבא לראות כך בא ליראות:

וכפר בעדך ובעד העם. כפרתו של אהרן כפולה אחת כנגד מה שחטא הוא שנית מה שהחטיא גם את העם כמו שכתוב כי הבאת עליו חטאה גדולה אבל בכפרת העם לא נאמר כי אם וכפר בעדם כי חטאם תלוי בו והוא לא תלוי בהם. ועוד שכפרת אהרן הוא בעצם כפרת העם כי בזמן שמנהיגי ישראל מתוקנים אז כל העם מתוקנים וקלקולם הוא אשמת העם כמו שכתוב אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם כי שגגת תלמוד עולה זדון ובזמן שהוא חוטא גם בשגגה אז שגגתו סבה לאשמת העם שיאשמו גם במזיד על כן כפרתו הוא כפרת כל העם. ד"א ובעד העם קאי על קרבן העם ומה שזכרו כאן אצל כפרתו לומר לך שכפרת אהרן תלוי בכפרת העם שאם יתכפר העם אז גם לך יש כפרה אמנם אם לא יתכפר העם אז גם לך אין כפרה ותקנה כי כל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ואין מספיקים בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיה הרב בג"ע ותלמידיו בגיהנם לפיכך אין לו כפרה כי אם בתנאי זה שיכפר גם בעד העם אשר החטיא. וי"א שאהרן לא היה צריך כפרה כי אם על חטא המעשה ולא על חטא ההרהור כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל והעם היו צריכין גם כן כפרה על חטא המעשה לפיכך נאמר בכפרת אהרן וכפר בעדך ובעד העם לומר לך שגם העם צריך אל כפרתך על חטא המעשה. אבל בכפרת העם שהביאו עגל לעולה לכפר גם על חטא המחשבה נאמר וכפר בעדם לבד כי אהרן לא היה צריך לכפרה על ההרהור כי לא חטא במחשבה כלל כ"א במעשה ובלי ספק שלא נתכוין לשם אלהות:

ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. במהות חטא זה רבו הדעות בילקוט מסיק בשם ר' מני על שנכנסו שתויי יין ועל ידי שנכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים. ויש אומרים שהיו מחוסרי בגדים והיינו המעיל. ויש אומרים על שלא היו להם בנים. ויש אומרים על שלא נשאו נשים. ויש אומרים על שהורו הלכה בפני משה רבן. ויש אומרים על שהיו מהלכים ואומרים מתי ימותו ב' זקנים הללו ואני ואתה ננהיג שררה על הציבור. ויש אומרים שעון העגל שעשה אהרן גרמה להם ודרשו על זה פסוק ישלם שנים לרעהו. וכל הדעות הללו אף על פי שיש להם קצת סמך מפסוקים אחרים מכל מקום הרי מקרא זה מכחיש כל הדעות האלה שנאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם ש"מ שלא היה בהם חטא אחר כ"א זה. על כן חל עלי חובת ביאור להמליץ בעד כל הדעות הללו ולומר שכלם מצאו להם סמך מן פסוק זה לפי שקשה להם הלא כבר נאמר ונתנו בני אהרן הכהן אש וגו' שמצוה להביא מן ההדיוט ואיך יאמר אשר לא צוה אותם ואין לומר כדברי מהרי"א שהיה להם ליקח אש הקטורת ממזבח העולה שהרי צווי זה היה אחרי מות בני אהרן ושם נאמר ולקח מלא המחתה גחלי אש וגו'. ע"כ ראו לפרש אש זרה זו על צד הזרות והרמז על שאר דברים שנרמזו באש זרה. כי דעת האומר שתויי יין נכנסו סובר שאש זרה מדבר ביין הבוער באדם כאש כמו שכתוב מאחרי בנשף יין ידליקם והוא דליקה ממש מן השרפה אשר שרף בקרבם היין ואף על פי שפרשת יין ושכר אל תשת עדיין לא נאמרה להם מכל מקום על דרך הקריבהו נא לפחתך היה להם לידע מסברא כי אין לבא בשער המלך והוא שכור. וראיה גדולה לדעה זו מה שכתוב ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו מכלל שהיו ראוין לשליחת יד על מה שאכלו ושתו וזנו עיניהם מן השכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה ואמרו רבותינו ז"ל שלא רצה הקדוש ב"ה לערבב שמחת התורה והמתין להם עד יום זה וקשה מה יום מיומים ועוד שהרי גם יום זה נקרא שמחת לבו שכן דרשו רבותינו ז"ל ביום חתונתו זה מ"ת וביום שמחת לבו זה חנוכת ב"ה והיה לו להמתין עוד. אלא לפי שביום זה חזרו ושנו באולתם ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר בערה בקרבם מגד היין ומתוך רוב שתיה באו לפני ה' אשר לא כדת ע"כ לא רצה ה' להמתין להם עוד כדי שלא יהיה הדבר בעיניהם כהיתר כי העובר עבירה ושונה בה הותרה לו ועל כן נאמר לאהרן אחרי מות שני בניו צווי בזאת יבא אהרן אל הקודש וגו' ביום צום כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בהכנעה לפני בוראו לא מתוך לב גס כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה. ולמ"ד שלא נשאו נשים היה אש התאוה בוער בהם כי כל מי שאינו נשוי מלא הרהורי עבירה מן אש זרה וברותחין קלקלו וברותחין נדונו וכן מצינו בגמרא נורא בי עמרם כו' על חמימת נשים הבוער בקרבו כאש בנעורת. ולמ"ד שהיו חסרים מעיל ידוע שהמעיל מכפר על לשון הרע ואלו ספרו לשון הרע על משה ואהרן ואמרו מתי ימותו שני זקנים וכו' רצו בזה שאינן ראוין להיות מנהיגין כי אם מגד זקנתם לא מגד מעלתם וכל מספר לשון הרע מקריב אש זרה גחלים בערו ממש כמ"ש כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות והיינו זיקי דנור כי יבא כברק חצו וע"כ דינו באש כמו שכתוב מה יתן ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים ולכן נדונו גם המה באש ואלו היו לבושים מעיל מכפר עליהם על לשון הרע. ויכלול דמיון האש מדת גסות הרוח כי כל גס הרוח רוצה לעלות למעלה כטבע האש העולה למעלה ועל כן דינו באש כמבואר למעלה בפרשת צו על אמרו רבותינו ז"ל היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש כו' ובני אהרן הגיסו לבם כי קריבה זו היינו אש זרה ודבר זה יכלול הרבה דעות הן דעת האומר שהיו שתויי יין דהיינו מתוך לב גס. הן דעת האומר שלא נשאו נשים בעבור רוב גסות רוחם בחשבם כי אין על עפר משלם. הן דעת האומר שלא נטלו עצה זו מזה בעבור רוב גסות רוחם. הן דעת האומר שהורו הלכה בפני משה רבן כי לרוב גסות לא נטלו רשות ממשה. הן לדעת האומר ואני ואתה ננהיג שררה כו'. ומ"ד שלא היה להם בנים נראה שסובר גם הוא כדעת המדרש האומר שנפקד עליהם עון העגל ולפי שבע"ג כך היא המדה שהקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים ולכבוד אהרן היה הקב"ה מאריך אפיה וגבה דיליה מן בני בנים אך לפי שלא היו להם בנים נפקד העון עליהם ואולי שבשעת שימת אש זרה היו מהרהרין באש העגל כי השליך שם אהרן הזהב ויצא העגל הזה וחשבו שע"י האש זרה נעשה הנס ההוא כך הרהרו בשימת אש זה שיעשה להם נס על ידו וה' ידע מחשבות לבם כי אש זרה המה מקריבים לפניו ע"כ דנם באש כדרך שנאמר בעגל וישרוף אותו באש. ודעת האומר שלא היו רחוצי ידים ורגלים סובר שהיינו

אח

את זרה לפי שלא קדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור והיו חולין במקום קודש וע"כ נקרא האש אש זרה כי הזרות הפך הקדושה כמ"ש וכל זר לא יאכל קודש לכך נאמר איש מחתתו כאלו היה מחתה שלו שאין בה צד קדושה וכל זה מצד שלא קדשו ידיהם ורגליהם ועל שחטאו במים ע"כ נדונו באש השולט במקום שאין מים מצויין לכבותו :

הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש. פירש"י והיכן דבר ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי ואין צורך לזה שהרי נאמר כאן ועל פני כל העם אכבד א"כ פירוש הכתוב כך הוא ונקדש רצה לומר הבית יהיה נקדש בדבר שהוא כבודי שעל ידו אכבד על פני כל העם ואין זה כ"א בקרובי הש"י כי כל הקרב הקרב ביותר אל הש"י ממנו ילמדו כל הפחותים מערכו ק"ו לומר אם אש אחזה בלחים מה יעשו קוצים יבשים כסוחים ואז יקחו כולם מוסר וזהו כבודו של הש"י על פני כל העם וזהו שפירש"י אמר לו משה לאהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סובר או בי או בך עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך. ובמה יודע איפוא שהם גדולים אלא ודאי שכך ביאור הענין שהקב"ה אוחז בב' קצוות הקצה האחד הוא שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים יותר מבזולתם הקצה השני שמענישם אפילו על שגיאה קטנה וכל זה כדי שילמדו מהם ק"ו הנזכר כל הפחותים מערכם מה שלא היו יכולין ללמוד ק"ו זה אם היה מעניש איזו אדם בינוני או אם היה מענישו על איזו עון גדול והכתוב אומר ועל פני כל העם אכבד משמע שכולם יהיו נזהרים בכבודי מאז והלאה כי כולם יקחו מוסר בק"ו זה ואם לא היו גדולים גם ממני וממך אז לא יגיע מוסר זה לכולם כי הגדולים מערכם יאמרו לא חגים בעדנו הרעה ולא יוקח מוסר זה כ"א לפחותים מהם ואפילו לשוים במדרגה לא יגיע כי כל אחד יטעה לומר אני גדול מחברי זולת מי שהוא פשוט שהכל מודים בו שהוא גדול מכולם ממנו יוקח מוסר לכל וזהו ענין קידוש השם כי מאז ייראו את ה' קדושיו וזהו שאמר בקרובי אקדש במי שהוא קרוב אלי יותר מזולתו בו אקדש כי על ידו על פני כל העם אכבד יגיע המוסר לכולם והוא שנאמר בקרבתם לפני ה' וימותו לפי שהיו קרובים אל ה' יותר מזולתם ע"כ וימותו. וזהו טעם ותאכל בקצה המחנה שדרשו רז"ל בקצינים שבמחנה וכמאמר רז"ל אין הפורענות בא בעולם כ"א בשביל הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים וכו' וביאור הדבר שלכך מתחיל בצדיקים בשביל שיקחו הרשעים מוסר וז"ש ואחיכם כל בית ישראל יבכו וגו' יפחדו וידאגו לנפשם שלא יקרה להם כאשר קרה לאלו בראותם כי לא ישא ה' פני איש וזה פירוש יקר :

יין ושכר אל תשת וגו'. סמך ציווי זה לכאן לפי שלא נברא היין כ"א לנחם בו האבלים ויחשוב אהרן שבאבלו לשתות מותר לו לשתות יין ע"כ הזהירו כאן שאפילו באבלו אסור לו לשתות דרך שכרות. ורש"י פירש על וידום אהרן שקבל שכר על שתיקתו שנתיחד לו לבדו דבור זה רמז כאן שנקרא שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך ע"כ נתיחד אליו הדבור להורות לו שלא יהיה כל כך שכור עד שאינו יכול לדבר לפני המלך אלא יהיה כל זמן מיושב בדעתו עד שיוכל להשיב. ז"ש וידבר ה' אל אהרן לאמר במלת לאמר חתם לו כל הענין לומר לך שיהיה מוכן תמיד לאמר ולהשיב למלך ב"ה וכל מצוה זו באה לו בזכות וידום אהרן. ד"א רמז כאן למה שאמרו רז"ל נכנס יין יצא סוד לפיכך נתיחד אליו הדבור כמלך המגלה לעבדו איזו סוד ולא רצה שידעו בו אחרים ורמז לו שלא יוכל האדם לבא בסוד ה' כ"א בתנאי זה שלא ישתה יין שהרי כשנכנס יין יצא הסוד ע"כ נתיחד אליו הדבור כמגלה לו לבד איזו סוד ומזהירו שלא ישתה יין כדי שלא יגלה הסוד. ד"א לפי שהשתיקה יש לספק בה אם שותק ומצטער וקורא תגר בלבו על משפטי ה' אם הוא שותק ושמח בלבו כמדת הצדיקים ששמחין ביסורין ע"כ נתיחד אליו הדבור כדי לגלות על טוהר מחשבתו שהרי אין הקב"ה משרה שכינתו כ"א מתוך שמחה ודבור זה היינו שהשרה עליו השכינה מתוך שמחת לבבו ובזה נודע לכל כי היה שמח ביסורין כמדת הצדיקים. ד"א לפי שדמימה זו היא הוראה שאינו מתפעל בכל המאורעות שבגופות ובודאי כולו שכלי כאחד מצבא המרום כי מצד השכל אין האדם מתפעל מהם ע"כ דין הוא להתיחד אליו הדבור בלא אמצעי כי גם הוא נעשה רוחני כמשה מצד דמימה זו. ד"א לפי שאזהרת השתיה יש בה רמז אל השתיקה כי כל שכור מרבה דברים כמ"ש למי שיח וגו' למאחרים על היין וגו' וכתיב ותירוש ינובב בתולות על כן בזכות וידום אהרן נתיחד אליו דבור זה כי על ידו לא ירבה בשיחה בטילה או מזקת כי הלה"ר תלתא קטיל לכך נאמר ולא תמותו מלבד מה שהשכרות ממית בטבע כמ"ש יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכי מות. **יש** דרך **ישר** ס"ת **שכר** כי על ידי השכר הכל בעיניו למישור כאמרו רז"ל מסכת יומא פ' י"כ כל הנותן עינו בכוסו כל העריות דומות בעיניו למישור שנאמר יתהלך במישרים וזהו שנאמר ואחריתה דרכי מות כי האחרית מן יש דרך ישר הוא אותיות שכר והוא דרכי מות כי הוא ממית הן בדרך עונש הן בדרך הטבע. ורמז בפרשה זו אימתי אסור לשתותו הוא שאמר בבואכם אל אהל מועד רמז שהשכור אסור לבא אל היכל מלך ית' להתפלל לפניו. ואימתי מותר לשתותו כשהוא מקדש את יום השבת הקודש בכניסתו וביציאתו כמו שלמדו רז"ל מן פסוק זכור את יום השבת זכרהו על היין כו' ז"ש ולהבדיל בין הקודש ובין החול בכניסה ויציאה ואף גם זאת לא ישתה אותו דרך שכרות עד שיהיו כל העריות הטמאות עליו למישור אלא ישתה באופן שיוכל להבדיל בין הטמא לטהור ובאופן שיוכל להורות בני ישראל את כל החקים ולא יטעה בהוראתו :

הן היום הקריבו את חטאתם וגו'. משה קצף על אלעזר ואיתמר מדוע לא אכלתם את החטאת ואהרן התנצל את עצמו ואמר ואכלתי חטאת היום וצ"ל כדברי מהרי"א שעיר זה שנשרף היינו שעיר עזים לחטאת האמור למעלה שהיה קדשי שעה ולכך לא רצה אהרן לאכול ממנו לפי שחשב במה דברים אמורים שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים כשהכהנים אין להם חלק באותה עבירה אבל בשעיר זה שהיה כפרה על מעשה העגל שזבחו שם זבחיהם לשעירים כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל וחטאת זה היה אהרן הגורם ודומה כאלו היה לו חלק בה ע"כ אין דין שיאכל ממנו אהרן כדי שיתכפרו הבעלים כי דומה כאלו גם הוא היה מן הבעלים ומאחר שראו בני אהרן שאביהם לא רצה לאכול ע"כ לא אכלו גם המה ממנו ושרפוהו וזה ביאור הענין כי משה קצף על אלעזר ואיתמר הנותרים מן המיתה של נדב ואביהוא שנשרפו על שהקריבו אש זרה וחשב משה כי גם אלו הקריבו אש זרה כי מאחר שדין החטאת לאכילה והמה שרפוהו ודאי אש זה ששרפוהו בו אש זרה היא ע"כ קצף עליהם ואמר היה לכם לזכור מה שקרה לאחיכם ולמה הותרתם והיה לכם לאכלו כי אותה נתן לכם לשאת את עון העדה שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו וגו' רצה להוכיח במופת שהחטאת זה היה על מעשה העגל דאם לא כן איך יתכן שביום זה שהקריבו בני חטאתם ועולתם של ציבור לכפר עליהם תקראנה אותי כאלה שבו ביום ימותו שני בני שאם כבר היו ראוין לשליחת יד והמתין להם הקב"ה שלא לערבב שמחת התורה היה לו להמתין גם יום זה שמחת לבו של הקב"ה בחנוכת המזבח אלא ודאי שרצה ה' שביום זה ימחה עון העגל מכל וכל מישראל ומאהרן ביום אחד כי אהרן ישלם שנים לרעהו וישראל מתכפרים בחטאת ועולה וזה מופת שהחטאת בא על עון העגל ואם כן אם אכלתי מחטאת זה היום הייטב בעיני ה' הלא גם אני מן הבעלים ומאחר שאני לא אכלתי גם בני לא רצו לאוכלו לכבודי וייטב הדבר הזה בעיני משה :

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם. מלת אליהם צריך ביאור כי מה שפירש רש"י שחוזר לאלעזר ואיתמר שיהיו גם המה שלוחים במצוה זו לפי שכולם הושוו בדמימה אינו מחוור כי לא נזכרו אלעזר ואיתמר קודם זה גם הפסוק אומר וידום אהרן אבל לא אלעזר ואיתמר. והקרוב אלי לומר שנרמז במלת אליהם ענין יקר מאוד ובא למעט כל העו"ג והוא כדרך שכתבו רבים מן המפרשים ענין איסורי המאכלות שיש שחשבו שהמה בריאות הגופות ורפואתו כי המאכלים ההם מולידין ליחות רעות ולדעה זו נטה הרמב"ן. ואינו כן שהרי כל העו"ג אוכלי בשר השקץ והעכבר וכל הטמאים וכולם חזקים אף בריאים אין כושל בהם ואוכליהם לא חלי ולא מרגיש אלא ודאי שכל אלו אין הכוונה בהם כי אם אל רפואת הנשמה כי הם מקלקלים הנפש הטהורה ומגרשים רוח טהרה וקדושה מן האדם ומולידין אטימת השכל ותכונת האכזריות כן כתב בעקידה ובמהרי"א. והראיה על זה שפרה שנולדה מחמור אסורה כי היוצא מן הטמא טמא ש"מ שהמוליד נותן תכונה רעה שבו בנולד ממנו ועל זה הדרך נאמר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה ומ"ם של וממפריסי מיותר כי הל"ל ממעלה הגרה ומפריסי פרסה אלא שמילי מילי קתני וה"ק אך את זה לא תאכלו אפילו אם יש לו כל סימני טהרה והיינו אם הוא נולד ובא ממעלה הגרה לבד כגון פרה מגמל או ממפריסי פרסה לבד דהיינו פרה מחזיר כך פירשו הקדמונים וכן נתנו טעמים בכל הסימני טומאה שכולם מורים על קושי הבשר ומזג רע שבו המוליד תכונות רעות בגוף האוכל ואין להאריך בזה. וע"ז נאמר מי יתן טהור מטמא וכי אפשרי שמן דבר טמא יצא טהור וכי לא אחד הוא המוליד והנולד כי העובר ירך אביו הוא. וזהו שמסיק בויקרא רבה משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים כו' כך העו"ג שאינם לחיי עה"ב כירק עשב התיר להם את הכל אבל ישראל שהם לחיי העה"ב נוה להם זאת החיה אשר תאכלו. ואולי מטעם זה אמר זאת החיה אף על פי שמסיים בבהמה מכל מקום התחיל בחיה לומר שכל הרחקות אלו הם לצורך הנפש שנקראת חיה. הנה מדרש זה מסכים מכל צד לדברינו דאם לא כן מה ראה על ככה ליתן טעם על מצוה זו למה לא נתנה לעו"ג יותר מעל כל מצות שבתורה אלא ודאי שרצה לתרץ יתור לשון של אליהם שבא למעט העו"ג ולומר לך שמסתמא אין שום עו"ג רוצה לקיים שום מצוה אם לא שיודע שיש בה תועלת גם בעולם הזה שהרי על כל פנים אין להם חלק בעה"ב כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו וכדי שלא יטעו העו"ג לחשוב שטעם איסורי מאכלות לשם בריאות הגופות וירצו גם המה להתנהג על פי הרפואה ע"כ אמר לשון אליהם לומר לך דווקא לישראל שהם לחיי העה"ב יש תועלת במצוה זו. אבל לעו"ג אין תועלת בשמירת מצוה זו כי בלאו הכי אינן לחיי העה"ב :

את הגמל כי מעלה גרה הוא. הל"ל כי פרסה איננו מפריס שזה עיקר טעם אל הטומאה וכן בשפן וארנבת קשה זה ובחזיר אמר כי מפריס פרסה הוא הל"ל כי אינו מעלה גרה ולמה התחיל בכולם בסימן טהרה שלהם. וביאור ענין זה שסימן טהרה שבכולם מוסיף טומאה על טומאתן כדרך שאמרו בעשו שפושט את טלפיו להראות כאלו הוא כשר ותוכו מלא תוך ומרמה וזה מורה על כל מי שאין תוכו כברו כמדת הצבועים המראים את עצמם כשרים והמה בלי ספק גרועים מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוין לרעה כמו שפירש"י על פסוק ולא יכלו דברו לשלום וע"כ הפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה לפי שבפרסה זו הוא יכול להטעות הבריות ולהראות כאלו הוא כשר וכן בהפך זה בגמל ושפן וארנבת ואעפ"י שכל מדות אלו אינן שייכין בבהמות מכל מקום הם מולידים תכונה רעה זו בגוף האוכלם כי כל אוכלם יחפשו להיות מן כתות הצבועים המראים את עצמם כשרים

כמו שאלך וחכירש. **והנה** מיושב מה שדרשו שיקרא רכה את הגמל זו בבל שנאמר בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו. ואת השפן זו מדי כי מעלת גרה היא שמגדלת לדיקים שנאמר ומרדכי יושב בשער המלך. הארנבת זו יון כי מעלת גרה היא אלכסנדרוס כד חזי לשמעון הלדיק קאים על רגלוי ומברכו כו'. החזיר כו' מראה עלמו כשר וגרה לא יגר שאינו מגדל לדיקים אלא הורגן כו' ויש להפליא על מדרש זה מה ראה על ככה להוליא כל המקראות האלו מפשוטם. אלא ודאי שכוונתו לתרץ ד' לשונות כי שהזכיר טעמה מן הסימן שהרשם טעם אל הטומאה לבלי ספק שכוונת הפסוק לרמוז על מדת הגבועים שסימן טהרה שלהם תוסיף להם טומאה וזה לא ילדק בבהמות כלל כ"א באדם ע"כ ר"ל שכל האוכל מהם מקבל שבעם כי הדבר הנאכל ישוב לטבע האוכל והביא ראיה מן המפורסמים שכל ד' אלו האוכלים מן ד' מינים אלו כולם קבלו טבעם שהם מראים את עלמם ככשרים כאלו כוונתם להטיב לישראל ותוכם רע ומר כי כל מחשבותם רק רע כל היום וישראל לא נזהרו מהם בראותם כי הם מגדלים קלת לדיקים ובאמת שלנורך הנאתם עשו כן ותוכם היו שונאי ישראל. ומ"ש את הגמל זו בבל אין כוונתו לפרש המקרא ולהוליאו מפשוטו אלא לומר לך שתואר הגמל מלוי במלכות בבל כי כשם שהגמל מעלה גרה הוא ומגד זה הוא נראה כשר כך מלכות בבל הראו את עלמם כגומלי חסדים עם ישראל והכתוב אומר אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו וגו' לומר לך שהגמול ההוא היה על לד הזיוף. וכן מדי ויון שהיו מקרבים הלדיקים כמרדכי ושמעון הלדיק הכל על לד הזיוף וכן כו' שמראין טלפיהם ככשרים לומר שאין פושטין ידיהם בגזל ואין להאריך מזה יותר ועל לד המליצה עשה סמך מן גמל לבבל ושפן למדי כו' ומכל מקום לשלם אין כוונתו לפרש המקראות חוץ מפשוטם:

ואת אלה תשקלו מן העוף. מן משמע מקלת ממנו דהיינו המיעוט לפי שבעופות אחז"ל שהטהורים מרובים מן הטמאים על כן מנה הטמאים בבהמות שטמאים מרובים ע"כ מנה הטהורים בפרשת ראה. וטעמו של דבר לפי שיסוד העפר יותר עב וגס ומוליד עכירת השכל יותר מן האויר והבהמות יש בהם חלק גדול מן יסוד העפר יותר מן יסוד האויר ומטעם זה אין יכולין לעוף באויר ע"כ הטמאים מרובים לרוב עכרורית שבהם ועל לד הזרות נמלא בהם גם טהורים זעיר שם ובהפך זה העופות יש בהם חלק גדול מיסוד האויר הזך והדק מיסוד העפר ע"כ רובם טהורים ועל לד הזרות נמלאו בהם קלת טמאים והמה מעטים כי הארץ מגדלת גשמיות והאויר מגדל טהרה ורוחניות לכך נאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור הקדים בבהמות הטהורים ובעופות הטמאים לפי שכל בורר דבר מתוך חבירו בורר המועט מתוך המרובה וכאלו אמר שיבדיל בבהמות הטהורים מתוך הטמאים ובהפך זה בעופות:

והתקדשתם והייתם קדושים וגומר. לפי שארז"ל הבא לטהר מסייעין לו הבא לטמא פותחין לו אבל מכל מקום אין מסייעין לו לכך נאמר אל הבא לטהר והתקדשתם והייתם קדושים דרך הודעה לומר שאם תתחילו להתקדש מלמטה אז ודאי והייתם קדושים כי אני מקדש אתכם מלמעלה ומסייע לכם כדי שתהיו קדושים כמוני כי קדוש אני. אבל אל הבא לטמא אמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם ולא אמר והייתם טמאים לפי שאינו מילתא דפסיקא כי אף על פי שהאדם מתחיל בקנקלה מכל מקום שמא לא אהני מעשיו אחר שאין מסייעין לו מן השמים אלא פותחין לו כי הפתח פתוח לו ואין סוגר בעדו ועל לד הרמז אמר ונטמתם חסר אל"ף לומר לך שיחידו של עולם ברוך הוא סר ממנו ואין לו חלק בטומאתו ומעשיו ירחקוהו:

כי אני ה' המעלה אתכם וגומר. על פירש"י קשה למה פרש זה במצוה זו יותר מבשאר מצות ועוד יש כמה שינויים בין השרץ השורץ ובין השרץ הרומש הדבוק ביותר בקרקע שאין הלוכו ניכר כי בו נאמר על הארץ ולא בשורץ. וברומש הזכיר טומאה אל הנפש שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם. ובשורץ אמר ולא תשקלו את נפשותיכם. ע"כ אומר אני שכל הקרב הקרב ביותר אל הארץ ורחוק הוא מן האויר יש בו חלק גדול מן עכרורית מן אותן הגבוהים קלת מן הארץ כי הוא פונה ומביט אל בור חוגבו וזה טעם שאין האדם הולך על ארבע כי אליו גשמי ואליו רוחני יפנה למעלה ולשון טומאה גרוע מן לשון המורה שקון על דבר נתעב אל האדם אעפ"י שאין טומאה בעלמותו לפיכך הרומש על הארץ ונגרר עליה שאין הלוכו ניכר יש בו חלק גדול מן העכרוריות לפיכך הוא מטמא הנפש ביותר ולפי שהגוף עלול ביותר לקבל טומאה מן הנפש ע"כ אמר בשרץ השורץ שהוא רחוק קלת מן הארץ אל תשקלו את נפשותיכם שאין גורמין לנפש כ"א שיקוץ ולא טומאה. ולא תטמאו בהם היינו הגוף העלול ביותר ומקבל גם הטומאה. אבל השרץ הרומש על הארץ שהוא גרוע ממנו נאמר בו ולא תטמאו את נפשותיכם ק"ו לגוף וק"ו לשיקוץ ונתן טעם לדבר כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מלרים מקום נמוך של ארץ ישראל שהוא גבוה מכל הארלות כדי להרחיק אתכם מן העכרוריות השולט ביותר במקום נמוך שאין האויר שולט שם כבמקום גבוה ע"כ תהיו זהירים ביותר מן השרץ הרומש על הארץ וזה טעם נכון וברור. וטעם השחיטה יוכיח כי השחיטה באה להסיר טומאת העכרוריות שבבהמה שנולדה מן הארץ אבל הדגים שנולדו מן המים שמקורם טהרה אינן לריכין שחיטה כלל אלא באסיפה לבד סגי והעופות שנולדו מן הרקק עירוב עפר ומים די להם בסימן א' למיעוט העכרוריות שבהם ומה שהמים מביאים טומאה על האוכל שמגא שבואר לקמן פר' חקת בסוד הפרה שמטמאה הטהורים ומטהרת הטמאים:

הפטרת שמיני בשמואל ב סימן ו

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף: וַיָּקָם ׀
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב
הַכְּרֻבִים עָלָיו: וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה
וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב
נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה: וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר
בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן: וְדָוִד ׀
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֱלִים: וַיָּבֹאוּ עַד־
גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ
הַבָּקָר: וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל
וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים: וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה
פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן
יְהוָה: וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד
וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי: וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד
אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־
כָּל־בֵּיתוֹ: וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד
אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה: וַיְהִי
כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא:
וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד: וְדָוִד
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל
שׁוֹפָר: וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל
נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר
לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ: וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ
בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי
יְהוָה וּשְׁלָמִים: וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ

פירוש המלות

ויסף. כמו ויאסף: אל. כמו על: משחקים. מרקדים: ברושים. כלי זמר עשויים מברושים: ובמנענעים. מיני כלי שיר: וישלח. ויפשט ידו: השל. של השגגה: להסיר. להביא: על. כמו אל עיר: ויטהו. הטהו: ומריא. [illegible] ושמים: מכרכר. מרקד: מפזז.

את־העם בשם יהוה צבאות׃ ויחלק לכל־העם לכל־
המון ישראל למאיש ועד־אשה לאיש חלת לחם אחת
ואשפר אחד ואשישה אחת וילך כל־העם איש לביתו׃

כאן מסיימין הספרדים

וישב דוד לברך את־ביתו ותצא מיכל בת־שאול לקראת
דוד ותאמר מה־נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני
אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים׃ ויאמר דוד אל־
מיכל לפני יהוה אשר בחר־בי מאביך ומכל־ביתו לצות אתי
נגיד על־עם יהוה על־ישראל ושחקתי לפני יהוה׃ ונקלתי
עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם־האמהות אשר אמרת
עמם אכבדה׃ ולמיכל בת־שאול לא־היה לה ילד עד יום
מותה׃ ויהי כי־ישב המלך בביתו ויהוה הניח־לו מסביב
מכל־איביו׃ ויאמר המלך אל־נתן הנביא ראה נא אנכי
יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך היריעה׃ ויאמר
נתן אל המלך כל אשר בלבבך לך עשה כי יהוה עמך׃
ויהי בלילה ההוא ויהי דבר־יהוה אל־נתן לאמר׃ לך ואמרת
אל־עבדי אל־דוד כה אמר יהוה האתה תבנה־לי בית לשבתי׃
כי לא ישבתי בבית למיום העלתי את־בני ישראל ממצרים
ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן׃ בכל אשר־
התהלכתי בכל־בני ישראל הדבר דברתי את־אחד שבטי
ישראל אשר צויתי לרעות את־עמי את־ישראל לאמר למה
לא־בניתם לי בית ארזים׃ ועתה כה־תאמר לעבדי לדוד
כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־הנוה מאחר הצאן
להיות נגיד על־עמי על־ישראל׃ ואהיה עמך בכל אשר
הלכת ואכרתה את־כל־איביך מפניך ועשתי לך שם
גדול כשם הגדלים אשר בארץ׃ ושמתי מקום לעמי
לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יסיפו בני־
עולה לענותו כאשר בראשונה׃ ולמן־היום אשר צויתי
שפטים על־עמי ישראל והנחתי לך מכל־איביך והגיד לך
יהוה כי־בית יעשה־לך יהוה׃ כי ׀ ימלאו ימיך ושכבת
את־אבתיך והקמתי את־זרעך אחריך אשר יצא ממעיך
והכינתי את־ממלכתו׃ הוא יבנה־בית לשמי וכננתי את־כסא
ממלכתו עד־עולם׃ אני אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן
אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם׃
וחסדי לא־יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול אשר הסרתי
מלפניך׃ ונאמן ביתך וממלכתך עד־עולם לפניך כסאך יהיה
נכון עד־עולם׃ ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה כן
דבר נתן אל־דוד׃

ילד כתיב

פירוש המלות

מלע: ותבז. לשון בזיון: ואשפר. חתיכת בשר: ואשישה. גרבא דחמרא: ונקלותי. לשון קלון ובזיון: הנוה. גדרות צאן: ירגז. שלא יגלה ממקומו: בהעותו. לשון עון:

רש"י — פרשת תזריע — אבן עזרא

רש"י

(ב) **אשה** כי תזריע. (ויקרא רבה) אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע. לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה (נדה כג וכז): כימי נדת דותה תטמא. כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם. דותה. לשון דבר

אבן עזרא

(ב) **אשה** כי תזריע. אחר שהשלים תורת הטהור והטמא במאכלין הזכיר טמא אדם והחל מן האשה שיולדת כי הלידה היא תחלה ורבים אמרו שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר על כן וילדה זכר ועל כן דעת חכמי יון שהזרע לאשה וזרע הזכר מקפיא וכל הבן מדם האשה והנה פי' תזריע תתן זרע כי היא כמו הארץ. וי"ו וטמאה כפ"א רפה בלשון ישמעאל. וסבת טומאתה שבעת ימים עד שובה אל המרובע וכן ימצא בימי החולי כי השנוי יראה עד סוף כל ז': נדת. שם במשקל בזת והם שניהם מפעלי הכפל: דותה. טעמו כמו חולי כמו

יב א וידבר יהוה אל־משה
לאמר׃ ב דבר אל־
בני ישראל לאמר אשה כי
תזריע וילדה זכר וטמאה
שבעת ימים כימי נדת דותה

א ומליל יי עם משה
למימר׃ ב מליל
עם בני ישראל למימר
אתתא ארי תעדי ותליד
דכר ותהי מסאבא שבעא
יומין כיומי רחוק סאובתה

בעל הטורים אשה כי תזריע. סמך והתקדשתם לאשה כי תזריע שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש. כתיב לעיל אל תשקצו את נפשותיכם ודרשינן מינה שלא ישהה נקביו רמז לבא מבית הכסא אל ישמש מטתו מיד. להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך אשה כי תזריע שצריך להמתין ג' חדשים להבחין בין זרע לזרע ולפרוש ממנה סמוך לוסתה: תזריע וילדה. בגימטריא צורת אדם: זכר בגימטרי' ברכה. וטמאה שבעת ימים. וכן ז' ימי אבילות כל עונש שבא בן ילך:

תולדות אהרן דבר. יבמות עד כריתות ז: אשה. ברכות ס שבת קלא שבועות יח כריתות ז מס כד (פסחים עג): וילדה זכר. ב"ב קכו נדה כו לא מ: כימי נדת. שם לב ט:

רמבן

יב (ב) **כתב** רש"י כי תזריע וילדה לרבות ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה. ופירוש הענין שנוצר הולד בצורת אדם ואחר כך נמוח שכל מי שאין בו צורת אדם אינו ולד אבל בשעת הלידה אפילו מחוי מטמא אם אינן מכירין צורתו כגון שפיר מרוקם טמאה ודאי ואם לאו בספק וזהו רבוי של מקרא זה כדברי רבותינו וכמשמעותו אמרו אשה כי תזריע אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואין כוונתם שיעשה הולד מזרע האשה כי האשה אע"פ שיש לה ביצים כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע כלל או שזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם מזרעת על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ומתאחז בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה ומלובן האיש ולשניהם יקראו זרע וכך אמרו ג' שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידים ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין. וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא. וע"ד פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה אין גוו לאיש אלא הכח הידוע בלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר כי אין בין ביצת תרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתחממת בעפר שום הפרש וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה כיולי וא"כ יהיה מלת תזריע כמו זרועיה תצמיח וכן אמר אונקלוס ארי תעדי:

ספורנו

יב (ב) **אשה** כי תזריע וילדה זכר. כבר אמרו (נדה סוף פ' המפלת) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וזה כי אמנם זרע האשה והוא הלחות הנפלט ממנה לפעמים בעת החבור לא יכנס ביצירת הזכר כלל אבל דמה תפעל ויקפיא בזרע האיש וכאשר יכנס מזרעה הלחותי בדמה הנקפא יהיה בו ללחות מותריי ויהיה הולד נקבה: כימי נדת דותה. כי בז' ימים לאבורים יגבר הגדות אשר לא התעפש עדיין

אבן עזרא

כמו מדוה מצרים כי הדם היוצא הוא חולי בבשר האשה: (ג) וביום השמיני. אמרו חז"ל ביום ולא בלילה והנה הנולד חצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לששה ימים וחצי יום כי יום התורה אינו מעת לעת: ימול. מבנין נפעל כמו לא יכון ויהיה מגזרת מולים היו ויתכן להיותו חסר נו"ן מגזרת ונמלתם כמו איש כי ידור נדר ויחסר המל כמו אביו או בית דין: ערלתו. ידועה כי היא בערוה ואין כן ערלת לב ושפה ואזן כי כלם סמוכים: ה"א טהרה נח נעלם והיה ראוי להראות כה"א ויקרא לה נח. וטעם דמי טהרה. שהוא דם טוהר כנגד דם נדה ואיננו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה: (ד) בכל קדש לא תגע. כמו המעשר והתרומה ובשר שלמים: ואל המקדש. אל חצר אהל מועד או אל העזרה בבית המקדש: (ו) בדמי טהרה. או על דמי טהרה אחד הוא: בן שנתו. לולא הקבלה מי היה מפרש לנו בן שנתו אם הוא בן שנה תמימה לא יותר או פחות או תוספת וי"א שטעם הכבש לעולה שמא עלתה שום מחשבה על רוחה בשעת לידתה מרוב הצער חטאת שמא דברה בפיה: (ז) והקריבו. זה וזה הכבש והתור

רשי

דבר הזב מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין תשב אלא לשון עכבה כמו (דברים א) ותשבו בקדש. (בראשית יג) וישב באלוני ממרא: בדמי טהרה. אף על פי שרואה טהורה היא: בדמי טהרה. לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א ימי טוהר שלה: לא תגע. אזהרה לאוכל וכו' כמו ששנויה ביבמות (דף עה): בכל קדש. (מכות יד יבמות שם) לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיע' החמה של יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה: (ז) והקריבו. (זבחים יג סנהד' פג) ללמדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי

תרגום אונקלוס

תהי מסאבא: ג וביומא תמינאה יתגזר בשרא דעורלתיה: ד ותלתין ותלתא יומין תתיב בדם דכו בכל קודשא לא תקרב ולמקדשא לא תיעול עד דמשלם יומי דכותה: ה ואם נוקבתא תליד ותהי מסאבא ארבעה עסר כריחוקה ושתין ושתא יומין תתיב על דם דכו: ו ובמשלם יומי דכותה לברא או לברתא תיתי אימר בר שתיה לעלתא ובר יונה או שפנינא לחטאתא לתרע משכן זמנא לות כהנא: ז ויקרביניה קדם יי ויכפר

מקרא

תטמא: ג וביום השמיני ימול בשר ערלתו: ד ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל-קדש לא-תגע ואל-המקדש לא תבא עד-מלאת ימי טהרה: ה ואם נקבה תלד וטמאה שבעים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על-דמי טהרה: ו ובמלאת | ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן-שנתו לעלה ובן-יונה או-תר לחטאת אל-פתח אהל-מועד אל-הכהן: ז והקריבו לפני יי

ב' חסר את · ל' קמץ · י"ו חסר · ב' מפיק ה"א ובענין · ל' חסר וחד מ"ל · י"ג · ב'

מסורה

ימול בשר ערלתו ב' הסר את בלי' וסי' בהמלו בשר ערלתו. וביום השמיני ימול בשר ערלתו: סי' טהר' דסמיך לדמי רפי דסמיך לימי מפיק ה"א וסי' דמים מכוסים. ימים מגולים: תבא יי"ו חסר וסי' בסדם אל תבא. את אימתי. ואל המקדש. גם בי התאנף. אשיטה עלי מלך. בקמת רעך. בכרם רעך. כי תשה ברעך. וכתבת עליהן. תבא נא תמר אחתי קדמאה. חדר בחדר דמלכים. קדוש ישראל לה'. אל השטן מאין תבא. אי מזה תבא ויען השטן. כי לפני לחמי. ברכת אבד. תבא כל רעתם וכל משלי דכוו' במ"ד מ"ל: ובמלאת ב' חד חסר וחד מ"ל. וסי' ימי טהרה לבן. ובמלאות הימים האלה. בתראה מ"ל: תביא י"ג וסי' נמסר בסדר משפטים:

תולדות אהרן

תולדות אהרן וביום השמיני. שבת קלב קלג קלה פסחים ד יומא כח לד מגילה כ יבמות פ ב"ב קכז סנהדרין נט נדה כד (מגילה עג נדרים לא יבמות ע קדושין סא): ערלתו. שבת קה: יום. כריתות י: תשב. ב"ב קכז נדה לו לח מ: בכל קדש. יבמות עה מכות יד שבועות ז זבחים לב לג לד (פסחים לו): ואל המקדש. שבועות יז: עד מלאת. יבמות עד עה נזיר סד: ואם נקבה. בכורות מז כריתות ז נדה ל: וטמאה שבועים. זבחים לז לח נדה לו לח: וששים יום. כריתות י: וששת ימים. שם: ובמלאת. נזיר סד: לבן. נדה מ: לבת. כריתות ח: כבש. שם מו בכורות כז ערכין יח: ובן יונה. כריתות כח:

בעל הטורים

בעה"ט וביום השמיני. פסוק זה יש בו תיבות ואותיות כמו בפסוק ויכולו לומר במילה דוחה שבת: וביום השמיני ימול בשר. בגי' שבכל היום יהיה כשר למול: ושלשים. בגי' כלם סמוכים ולא מפוזרים: ובן יונה או תור. בכל מקום מקדים תורים לבני יונה חוץ מכאן לפי שאינו מביא אלא אחד ואם ימצא יונה לא יקח תור לפי שבן זוגו מתאבל עליו ואינו מזדווג לאחר:

ספורנו

עדיין ולא הפסיד צורת טומאתו: (ג) וביום השמיני ימול. כי אז נתבטל דם הנדות הטמא אשר ממנו מזון הולד במעי אמו וטהר הולד להכנס בברית קדש: (ד) בדמי טהרה. כי עם היותו דם נדות אינו מתוסף של עכשיו אבל הוא מן הוספות שקדמו בימי ההריון שכבר נתעפשה ונפסדה צורת דם אותם הוספות וטמאתם: (ה) שבועים. כי המותרות

רמבן

דותה. לשון דבר הזב מגופה לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואיבריה כבדין עליה לשון רש"י. ולא ידעתי מאיזה מוצא יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון הקדש. אבל יתכן שיהיה לשון מדוה ממה שאמרו וראשה ואבריה כבדין עליה וכן דעת ר"א שאומר כי דותה שם וטעמא חולי כי הדם היוצא חולי באשה ובאמת שהוא נקוי המותרות ומפני שראשה ואבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי. והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע וצער כמו עלי לבי דוי היה דוה לבנו כמו נגע לבנו. והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהיא בתולדתה וכן על ערש דוי:

(ד) **תשב.** אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא לשון רש"י. ואם כן יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עוד עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אף על פי שהם ימי טוהר אבל הבעל וזה טעם בדמי טהרה. ואמר בלשון הזה להודיע כי אפילו לא תראה בימים האלה תמתין בהן מפני הלידה. ויתכן כי לשון תשב בכאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש כי האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעה אמר כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע בקדש ולא תבא אל המקדש אף על פי שלא תראה ותשב עם בעלה אף על פי שתראה. והנכון בעיני כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שינדוה וירחקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא תספר עם בני אדם כי גם דבורה טמא אללם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת והזכירו גם זה רבותינו ואף מבט שלה מוליד היזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא מאמר רחל לאביה כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על הארץ. ולכך החמירה התורה במושב הנדה והמשכב יותר מן המגע וכן אמר הכתוב במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקים ולכך אמר הכתוב בכאן כי גם שלשים ושלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הלידה. והזהיר בלאו שלא תגע בקדש ולא תבוא אל המקדש. ומדרשו תשב להביא המקשה בימי אחד עשר שתהא טהורה מן הזיבה יכול תהא טהורה מן הנדה תלמוד לומר תטמא:

ומעם דמי טהרה על דעת רש"י לומר שאע"פ שראתה טהורה מן התורה וכך אמר ר"א כי הטעם שהוא דם טוהר כנגד דם הנדה ואינו מטמא. והשם גזר על הזכר כמספר הימים שתשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה. ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב טהור צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם. והענין כי לוה ביולדת זכר שתטמא שבעה כנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור ולוה שתוחיל עוד שלשים ושלשת ימים תשב בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמים והלחות העכורות המעופשות הבאות מתמצית הדם ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה'. ורבותינו קבלו שהיא טהורה לבעלה בימים האלו מפני שאמר בשבעה שהם כימי נדת דותה ובאלה אמר שתטמא לקודש ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו בעלה חולין הוא. וטעם הכפל בנקבה או כדברי ר"א על דעת ר' ישמעאל שאמר שהזכר נגמר לארבעים ואחד יום והנקבה לשמונים ואחד אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים ואחד הטעם בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה ברחם האם רבה מאד וקרה ועל כן ילדה נקבה ועל כן צריכה נקיון גדול מפני רבוי הלחות והדם המעופש שבהן ומפני קרירות כידוע כי החליים הקרין צריכין בנקיון אריכות זמן יותר מן החמים:

(ז) **והקריבו** לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה. יאמר שתקריב כופר נפשה לפני ה' שתטהר ממקור דמיה כי האשה בלידתה תהיה לה מעין נרפש מקור משחת. ואחרי עמדה בימי הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמד מקורה ושתטהר כי השם יתברך

רופא

יהוה וכפר עליה וטהרה ממקר דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה: ח ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה: פ

יג א וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: ב אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים: ג וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו: ד ואם בהרת לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגיר

עלה ותדכי מסואבת דמהא דא אורייתא דילדתא לדכר או לנוקבא: ח ואם לא תשכח ידה כמיסת אימרא ותיסב תרין שפנינין או תרין בני יונה חד לעלתא וחד לחטאתא ויכפר עלה כהנא ותדכי: א ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: ב אינש ארי יהי במשך בשריה עמקא או עדיא או בהרא ויהי במשך בשריה למכתש סגירו ויתיתי לות אהרן כהנא או לות חד מבנוהי כהניא: ג ויחזי כהנא ית מכתשא במשך בשרא ושערא במכתשא אתהפיך למחור ומחזי מכתשא עמיק ממשך בשריה מכתש סגירותא הוא ויחזיניה כהנא ויסאב יתיה: ד ואם בהרא חורא היא במשך בשריה ועמיק לית מחזאה מן משכא ושערא לא אתהפיך למחור ויסגר

ל' חסר וחד מ"ל. ג'. ג' בקריי. ג'. ג'. י"א דסמיכי. י' ר"פ. ל' כו' מ"ל. כ"ס. י' כולם ח' כמ"ג. ד' ומלרע ס"ת. כולם חסר. ל' רפי וחד מפיק.

רשי

וזה הוא חטאת שנא' וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלויה: וטהרה. מכלל שעד כאן קרויה טמאה: (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר (זבחים כט): (ב) שאת או ספחת וגו'. (נגעים פ"א) שמות נגעים הם ולבנות זו מזו: בהרת. חברבורות טיי"ר בלעז וכן (איוב לז) בהיר הוא בשחקים: אל אהרן וגו'. גזרת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתו אלא ע"פ כהן (ת"כ): (ג) הפך לבן. מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים (ת"כ): עמוק מעור בשרו. (ת"כ) כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל: וטמא אותו. יאמר לו טמא אתה ששער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: (ד) ועמוק אין מראה. לא ידעתי פירושו: והסגיר. יסגירנו בבית א' ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנים

אבן עזרא

והתור או בן יונה והכתוב אחז דרך קצרה וכן לא הזכיר מליקת חטאת העוף כי הכהן איננו אוכל חטאת עוף: וכפר עליה. כאשר פירשתי: וטהרה ממקור דמיה. זה אות כי לא תטהר בתולדתה עד הימים הספורים: (ח) תמצא ידה. כטעם ואין ידו משגת: וכפר עליה הכהן וטהרה. זה יורה אם לא יכפר עליה הכהן לא תטהר וזה תלוי בארץ: (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. וטעם אהרן. כי על פיו יהיו כל נגעי אדם מי שיטהר ומי שיטמא: (ב) אדם. ולא אמר איש איש מבית ישראל להכניס הגרים וכן אדם כי יקריב מכם כי תורה אחת לאזרח ולגר בקרבנו' גם כן והכניס הגר שלא יטמא אחר כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם: והובא. ברצונו ושלא ברצונו כי הרואה בו אחד מסימנים אלו יכריחנו שיבא: או אל אחד מבניו הכהנים. טעם אהרן הוא הכהן המשיח תחתיו וטעם אחד מבניו הכהנים ההדיוטים שימצאו חוץ למקדש ככהני ענתות. וטעם הכהנים שלא יהיו מהפסולים. ומלת שאת כמו שרפה וכן והמשאת החלה וישאם דוד ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש תולדתה להנשא למעלה: ספחת. מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב אולי שיתחבר אל מקום א': (ד) בהר'. מגזרת בהיר הוא בשחקים והוא נודע שיעשה כדמות אות וסימן: הפך לבן. טעמו נהפך ללבן: עמוק. יותר יש בעמקו מעומק העור ואיננו כמו שפל: וטמא אותו. בדבור שיאמר שהוא טמא: והסגיר

ממקר ב' חד חסר וחד מ"ל וסי' וטהרה ממקר דמיה. ה' ממקור ישראל: דמיה ג' ומ"ל וסי' וטהרה ממקר דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה: די ד' בקריי' וסי' ואם לא תמצא ידה. די השיב לו. ואם לא תשיג ידו. די מחסורו אשר יחסר. אין די בער. ב' גו. וא' ודי חלב עזים ללחמך: אדם י"א ראשי פסוקים וסי' כי יהיה בעור בשרו. להבל דמה. ביקר ולא יבין. אדם ילוז אשה. תועה מדרך השכל. אדם ערום. אדם בליעל. אדם עשוק בדם. אדם חסר לב. אדם שת אנוש: ומראה ז' קמצין וסי' נמסר בסדר משפטים: צרעת הוא וסימן עמק מעור בשרו קדמא. וראה הכהן את הבשר החי. צרעת הראש או. והיה הנגע ירקרק. אתו הכהן ה' וסימן נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד. והנה נהפך הנגע ללבן. ביום השביעי אם פשה תפשה. והנה פשה הנתק בעור לא יבקר:

בעה"ט ממקר. חסר. אותיות מרקם וסמיך ליה וטהרה רמז כתמים שבאים מרקם טהורים: וטהרה ממקור דמיה. בגי' ה' מיני דמים טמאים בה: ממקור ב' ממקר דמיה. ה' ממקר ישראל דורש מכאן שברכות חתנים בעשרה מבוס דכתיב וטהרה ממקר דמיה איזו דמים טהורים הוי אומר דם בתולים הלכך דאיירי בחתן: דמים ג'. ממקור דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה על הרוגיה דאיתקש גילוי עריות לשפיכות דמים דכתיב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה:

תולדות אהרן ומסרה. נדה יט לה: זאת תורת. מדיום לה כריתות ע נדה מ: שתי תורים. כריתות כח (יומא מא): וכפר עליה הכהן. יבמות עד סנהדרין פג זבחים יט (שבת ג): אדם כי יהיה. הוריות י ערכין ג נדה מד: והובא אל הכהן. סנהדרין לד מ"ס ג: ואם בהרת. שבועות ז:

רמבן

רופא לבשר ומפליא לעשות. ורבותינו אמרו בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי. ועיקר הכונה בזה כי בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיים מפני היותה משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות רוחה ומחשבות השם יתברך עמוקות ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדיק בריותיו:

יג (א) אל משה ואל אהרן. בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע היה הדבור גם אל אהרן או למשה שיאמר לאהרן על דעת רבותינו. ולא אמר בכאן דבר אל בני ישראל כי הכהנים בראותם הטמאים יכריחום להסגר ולהטהר ואמר בפרשת הטהרה אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע כי אין צריך להזהיר ישראל בטהרה וגם לא לכהן להקריב הקרבנות כי ברצון יעשו כן. ובפרשת הזב אמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בעבור שהוא דבר סתום ואין מכיר בו יזהירם שיודיע כל אחד אליו לכהן:

(ב) שאת או ספחת או בהרת. שמות נגעים הם ולבנים זה מזה לשון רש"י. ואמר ר"א כי שאת לשון שרפה מן והמשאת החלה וישאם דוד. ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש בתולדתה להנשא למעלה. וספחת מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב. אולי שיתחבר אל מקום אחד. בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים שיעשה כדמות אות וסימן וא"כ תהיה שאת שם הנגע הנעשה מן המרה הירוקה הנשרפת. והבהרת מן הליחה הלבנה שהספחת הנאספת משתיהן. ורבותינו אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה וכן הוא אומר על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות. ואין ספחת אלא טפלה. וכן הוא אומר ספחני נא:

(ג) עמוק מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש"י ומפני זה כשהגיע הרב אל הכתוב השני שאמר ואם בהרת לבנה

ספורנו

המותרות ירבו בלידת הנקבה: (ז) וכפר עליה. כי כל ימי זוב טומאתה תהיינה כל מחשבותיה פונות אל עסקי כלי הזרע ופעולתם ולא תהיה כראויה למקדש וקדשיו עד שתביא כפרתה ותפנה אל הקדש: יג (ב) אדם כי יהיה בעור בשרו. וזה יהיה ברוב אם לא יטהר הזרע מדם הנדות: שאת או ספחת או בהרת. כלם מיני נגעת ומראיהן לבן כמו שבא בקבלה. ואין בהן ממיני הצרעת שספרו הרופאים זולתי המורפיאה והאלבהרס והנתק אמנם שאר מיני הצרעת החזקים שהם סרטן לכל הגוף בכלל והם נוטים אל האודם והשחרות לא תטמאם התורה כלל כי אלה הד' מראות לבדנה שספרו ז"ל שהן שאת ותולדתה בהרת ותולדתה באות בתוכחות על עון כאמרם ז"ל (ברכות פ"ק) כל שיש בו אחד מד' מראות הללו אינן אלא מזבח כפרה אבל שאר מיני הצרעת שספרו הרופאים לא יהיו בעמנו כלל ע"ג מזבח כפרה אם לא יהיה עמי בתכלית הקלקול ח"ו כשאר מדוי מצרים הרעים או מצד חטא בהנהגת המאכל והמשתה וזולתם ולא תהיה בהם טומאה כלל: והובא. כי כל מי שילך אל מקום להתפעל לא יקרא בא אז אבל יקרא מובא כענין תובל למלך. רעותיה מובאות לך: והגישו אדוניו. והביא שניהם את אשתו. והפך ונגשו אל המשפט. ונקרב בעל הבית. עד האלהים יבא דבר שניהם: (ד) ועמק אין מראהו מן העור. כמראה חמה

אבן עזרא

והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים. האדם יהיה נסגר והוא ייחל עד שבעת ימים כי רובי החליים ישתנו ביום השביעי: (ה) עמד. בעיניו הטעם במראהו כי המראה הוא בעין וכל המפרשים אמרו שטעמו בעצמו והטעם כאשר היה: פשה. כענין נשוש: (ו) שנית. פעם שנית: כהה הנגע. רבי החכמים אמרו כמו חשך ועדות' ותכהין עיניו מראות ואמרו כי כהות לבנות פירושו כמו לבנה אדמדמת שיהיו בו שניהם ולפי דעתי שאלת כהה הפך פשה ומגזרת ותכהין עיניו והקרוב אליו ולא כהה גם וטעם לא פשה הנגע במקום אחר והנה הם שני סימנים שכהה המקום הנגוע ולא פשה בשלם: (ז) וטהרו. יאמר שהוא טהור כי מספחת היתה ואם פשתה אחר
כן

רשי

סימנים עליו: (ה) בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון: והסגירו שנית. הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט: (ו) כהה. הוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספחת. שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר. הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: (ח) וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לפריעה ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת היא. המספחת הזאת: צרעת. לשון נקבה: נגע. לשון זכר:
ומתים

תורה

הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃
ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃
שני ו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃
ז וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃
ח וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ

אונקלוס

כַּהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא שַׁבְעָא יוֹמִין׃
ה וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא מַכְתָּשָׁא קָם כִּדְהֲוָה לָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא וְיַסְגְּרִינֵיהּ כַּהֲנָא שַׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃
ו וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָתֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּנְיָנוּת וְהָא עֲמָא מַכְתָּשָׁא וְלָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא וִידַכֵּינֵיהּ כַּהֲנָא עֲדִיתָא הִיא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכֵּי׃
ז וְאִם אוֹסָפָא תוֹסֵיף עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא בָּתַר דְּאִתַּחְזֵי לְכַהֲנָא לְדָכוּתֵיהּ וְיִתַּחְזֵי תִּנְיָנוּת לְכַהֲנָא׃
ח וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא אוֹסֵיפַת עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא וִיסַאֲבִינֵיהּ כַּהֲנָא סְגִירוּתָא הִיא׃

בעל הטורים

והנה הנגע. לשון והנה מוסב על דבר שלא נודע קודם לכן כמו כאן שהיה סגור עד עתה וכן והנה טוב מאד:

והסגירו ד' וסי' והסגיר הכהן שבעת ימים. והנה אין בה שער. והנה אין בבהרת שער. וכבסו את אשר בו: וטהרו ד' וסי' מספחת. צרבת. צמח בו: ונראה ה' וסי' ונראה שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן והיה במקום השחין. והביאותיו ונראה את פני ה'. אני חשפתי שוליך. גלה הציר ונראה דשא:

תולדות אהרן כ"ה. כתובות עה: וטהרו הכהן. מגילה ח:

ספורנו

חמה העמוקה מן הצל מכל מקום בהיות גם העור באיזו מדרגה מן הלבן לא יהיה כל לבן עמוק אלא זולתי בהיותו עובר גבול הלובן של עור עד שיהיה יחס לובן העור אליו כיחס הצל אל החמה: נגע צרעת הוא. הנה אמר לפעמים נגע צרעת הוא ופעמים צרעת היא ופעמים צרעת נושנת היא ופעמים נגע הוא כי אמנם יש לצרעת כמו לשאר החלאים עתות התחלה ותוספת ותכלית ואם ירפא החולי תהיה לו ירידה גם כן ויקרא להתחלה נגע בלבד ולתוספת נגע צרעת ולתכלית צרעת וכאשר תתיישן תקרא צרעת נושנת וכאשר תהיה בירידה יאמר נרפא הנגע נרפא הנתק. ובהיות זה המין מן החולי לעונש כאמרם ז"ל אינו אלא מזבח כפרה נתן זמני ההסגר לעורר אל התשובה כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון: (ה) וראהו הכהן. גזרת הכתוב שלא תהיה טומאת נגעים וטהרתן אלא ע"פ כהן כי שפתי כהן ישמרו דעת למנוגע ויורו לפשפש במעשיו ויתפלל על עצמו ויתפלל גם הכהן עליו ובלעדי

רמבן

לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור כתב הרב לא ידעתי פירושו פירוש הוקשה אצלו כיון שהיא בהרת לבנה אי אפשר לו שלא יהיה מראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל. והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו שלא יאמרו הכתובים במראה נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בהן שער לבן אבל כשאמר ושערה לא הפך לבן יאמר ועמוק אין מראה מן העור שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור מפוזר בו לא יהיה המראה להם להסתכל בו עמוק והנה השער בתולדתו שחור ומבטל עומק הנגע וכשיהפוך לבן או צהוב יהיה הלובן כלו מזהיר ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק. עם כל זה מה שאמר הרב כל מראה לבן עמוק הוא איננו נכון בעיני שהרי אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתיב שאת לבנה ואמרו שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה וראוי שתהיה עמוקה ולמה יקראוה גבוהה. והכתוב גם כן לא אמר במראה השאת עמוק מן העור. ובתורת כהנים אמרו מה לשון שאת מוגבהת כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לובן עמוק הנה הדבר בהפך. ואולי נאמר שלשון שאת מוגבהת היא כנגד הבהרת שאם תקיף את שתיהן תהיה הבהרת כמראה החמה והשאת בצדה כמראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתוב לא אמר במראה השאת עמוק מן העור. אבל כך נראה לי בענין הזה שיש לובן נותן זוהר ולטישות בעינים כמראה החמה והעין איננו מקבל גוון הלובן ההוא ולכן יראה אצלו כעומק כמראה החמה שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקבל גוון השחרות ונקבע בו וגוון הלובן מפזר כח הראות ויתרחק לו ולכן יראה כעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז כשלג הראות נחלש ממנו כאשר יחלש במקום החמה ובלבד שלא יהיה בו שער שחור כי אז יתפשט כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין הלובן מזהיר ולא יחליש הראות ויתפשט ויתקרב אליו ויראה כקרובה אצלו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהן נראים כמו גבוהין ברקיע והזכיר הכתוב בשחין שני מראות שאת לבנה או בהרת בתוכה אדמדמות ואמר בה מראה שפל לא עמוק כי הבהרת היא אף על פי שהיא לבנה עזה האדמדמות שבתוכה תגרע ממנו העומק ויחזור לשפלות מעט. ועל דרך הפשט לא יחזור והנה מראה שפל מן העור רק לבהרת אבל בשאת לבנה לא יאמר כן. ואמר בשתיהן ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה כי בעבור שיש בה מראה האדמדמות ושחרות השער אבד ממנה גם השפלות והיא כהה והזכיר במכוה לבנה אדמדמת או לבנה ואמר מראה עמוק על הלבנה וחזר ואמר והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי הזכיר ענין השפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי העומק והשפלות שניהם סימן טומאה ואין בהם טהרה רק כשאין בהן שפלות כלל והיא כהה. והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיות גופם והרחקת החולי הזה בתחלתו כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה אבל תבאנה לידי כך. ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות נראה מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתוב בהן בתחלתן נגע צרעת היא כלומר מכה של צרעת איננה צרעת גמורה ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר צרעת היא יתכן שהיא צרעת גמורה ופעם יאמר בטומאה וטמאו הכהן נגע צרעת היא והכונה לומר שיטמא בו מעכשיו כי הוא נגע צרעת שיבא ודאי לידי צרעת וראויין להבדל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא ואמר שהוא נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל היום ויפשה כאשר פשה עתה. ומה שאמר רש"י בשער לבן שהוא סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא דנא פשריה דמלתא וגזירת עילאה היא די מטא על גברא ההוא כי הנגע שלא יהפוך השער ללובן איננו אלא כיעור בעור לא ליחה שתחליא כלל:

(ה) **והנה** הנגע עמד בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון לשון רש"י. וכמוהו ועיניו כעין הבדולח וכן כעין הקרח הנורא אבל בתורת כהנים שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין תלמוד לומר ואם בעיניו עמד הנגע אם כן פירוש ואם בעיני הכהן הנזכר עמד הנגע כלומר שעמד על עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה לעיני מראה הכהן ולשון מורגל בדברי חכמים כך נראה בעיני וכן ועתה תיקר נא נפשי בעיניך בדעתך ובמחשבתך ורמזו הכתוב כי לפי מראות עיניו ישפוט בפסיון אינו צריך למדוד את הנגע:

(ו) **והנה** כהה הנגע ולא פשה הנגע. כתב רש"י כהה שהוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב

אבל

(י) ומחיה. שנימיל"ש בלעז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: (יא) צרעת נושנת היא. מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה: (יב) מראשו. של אדם ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו: (יד) וביום הראות בו בשר חי. אם נמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה (ת"כ) אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי אברים שאין מטמאין משום מחי' לפי שאין מראה הנגע כולו כאחד ששופעין אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שמטמאה: וביום. (מ"ק טו בכורות לו) מה ת"ל ללמוד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ז' ימי הרגל: (טו) צרעת הוא. הבשר ההוא: בשר. לשון זכר: (יח) שחין. (חולין ח) לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: ונרפא. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: (יט) או בהרת לבנה אדמדמת. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואוד': מראה שפל. ואין ממשה שפל אלא

ט נֶ֣גַע צָרַ֔עַת כִּ֥י תִהְיֶ֖ה בְּאָדָ֑ם וְהוּבָ֖א אֶל־הַכֹּהֵֽן׃ י וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֗ן וְהִנֵּ֤ה שְׂאֵת־לְבָנָה֙ בָּע֔וֹר וְהִ֕יא הָפְכָ֖ה שֵׂעָ֣ר לָבָ֑ן וּמִחְיַ֛ת בָּשָׂ֥ר חַ֖י בַּשְׂאֵֽת׃ יא צָרַ֨עַת נוֹשֶׁ֤נֶת הִוא֙ בְּע֣וֹר בְּשָׂר֔וֹ וְטִמְּא֖וֹ הַכֹּהֵ֑ן לֹ֣א יַסְגִּרֶ֔נּוּ כִּ֥י טָמֵ֖א הֽוּא׃ יב וְאִם־פָּר֨וֹחַ תִּפְרַ֤ח הַצָּרַ֙עַת֙ בָּע֔וֹר וְכִסְּתָ֣ה הַצָּרַ֗עַת אֵ֚ת כָּל־ע֣וֹר הַנֶּ֔גַע מֵרֹאשׁ֖וֹ וְעַד־רַגְלָ֑יו לְכָל־מַרְאֵ֖ה עֵינֵ֥י הַכֹּהֵֽן׃ יג וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֗ן וְהִנֵּ֨ה כִסְּתָ֤ה הַצָּרַ֙עַת֙ אֶת־כָּל־בְּשָׂר֔וֹ וְטִהַ֖ר אֶת־הַנָּ֑גַע כֻּלּ֛וֹ הָפַ֥ךְ לָבָ֖ן טָה֥וֹר הֽוּא׃ יד וּבְי֨וֹם הֵרָא֥וֹת בּ֛וֹ בָּשָׂ֥ר חַ֖י יִטְמָֽא׃ טו וְרָאָ֧ה הַכֹּהֵ֛ן אֶת־הַבָּשָׂ֥ר הַחַ֖י וְטִמְּא֑וֹ הַבָּשָׂ֥ר הַחַ֛י טָמֵ֥א ה֖וּא צָרַ֥עַת הֽוּא׃ טז א֣וֹ כִ֥י יָשׁ֛וּב הַבָּשָׂ֥ר הַחַ֖י וְנֶהְפַּ֣ךְ לְלָבָ֑ן וּבָ֖א אֶל־הַכֹּהֵֽן׃ יז וְרָאָ֙הוּ֙ הַכֹּהֵ֔ן וְהִנֵּ֛ה נֶהְפַּ֥ךְ הַנֶּ֖גַע לְלָבָ֑ן וְטִהַ֧ר הַכֹּהֵ֛ן אֶת־הַנֶּ֖גַע טָה֥וֹר הֽוּא׃ שלישי פ

יח וּבָשָׂ֕ר כִּֽי־יִהְיֶ֥ה בֽוֹ־בְעֹר֖וֹ שְׁחִ֑ין וְנִרְפָּֽא׃ יט וְהָיָ֞ה בִּמְק֤וֹם הַשְּׁחִין֙ שְׂאֵ֣ת לְבָנָ֔ה א֥וֹ בַהֶ֖רֶת לְבָנָ֣ה אֲדַמְדָּ֑מֶת וְנִרְאָ֖ה אֶל־הַכֹּהֵֽן׃ כ וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֗ן וְהִנֵּ֤ה מַרְאֶ֙הָ֙ שָׁפָ֣ל

י"א פכזקין ריסיהון נ' וכופיהון נ' ד' · י"א כ"ב כתורס ל' · ל"ו מטמס א"ב ל' ומ"ל · ס' חסר בליבנא · כ' חד מ"ל והד חסר · ל'. ל' וחד וכל עור ל' · ד' מ"ע בלוס' · ד' · כ' וכענין וכל סוס כר אינס דכו' · ח' כל תזריע והיס נו רפי

ט מַכְתַּשׁ סְגִירוּ אֲרֵי תְהֵי בַּאֲנָשָׁא וְיִתֵּיתֵי לְוָת כַּהֲנָא׃ י וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא עַמְקָא חִוָּרָא בְּמַשְׁכָּא וְהִיא הֲפָכַת שַׂעֲרָא לְחִוָּר וְרוֹשַׁם בִּשְׂרָא חַיָּא בְּעַמִיקְתָּא׃ יא סְגִירוּת עַתִּיקָא הִיא בִּמְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהּ וִיסָאֲבִינֵיהּ כַּהֲנָא לָא יַסְגְּרִינֵיהּ אֲרֵי מְסָאַב הוּא׃ יב וְאִם מִסְגָא תִסְגֵי סְגִירוּתָא בְּמַשְׁכָּא וְתַחֲפֵי סְגִירוּתָא יַת כָּל מְשַׁךְ מַכְתָּשָׁא מֵרֵישֵׁיהּ וְעַד רַגְלוֹהִי לְכָל חֵיזוּ עֵינֵי כַּהֲנָא׃ יג וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא חֲפַת סְגִירוּתָא יַת כָּל בִּשְׂרֵיהּ וִידַכֵּי יַת מַכְתָּשָׁא כֻּלֵּיהּ אִתְהֲפֵיךְ לְמִחְוַר דְּכֵי הוּא׃ יד וּבְיוֹמָא דְּיִתַּחֲזֵי בֵיהּ בִּשְׂרָא חַיָּא יְהֵא מְסָאַב׃ טו וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא יַת בִּשְׂרָא חַיָּא וִיסָאֲבִינֵיהּ בִּשְׂרָא חַיָּא מְסָאַב הוּא סְגִירוּתָא הוּא׃ טז אוֹ אֲרֵי יְתוּב בִּשְׂרָא חַיָּא וְיִתְהֲפֵיךְ לְמִחְוַר וְיֵיתֵי לְוָת כַּהֲנָא׃ יז וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא וְהָא אִתְהֲפֵיךְ מַכְתָּשָׁא לְמִחְוַר וִידַכֵּי כַהֲנָא יַת מַכְתָּשָׁא דְּכֵי הוּא׃ יח וֶאֱנָשׁ אֲרֵי יְהֵי בֵיהּ בְּמַשְׁכֵיהּ שִׁחֲנָא וְאִתַּסִּיא׃ יט וִיהֵי בַּאֲתַר שִׁחֲנָא עַמְקָא חִוָּרָא אוֹ בַהֲרָא חִוָּרָא סַמְקָא וְיִתַּחֲזֵי לְכַהֲנָא׃ כ וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא מֶחֱזָהָא מַכִּיךְ מִן

כן הנו טמא: (ט) והובא. האדם כחברו: (י) והיא הפכה. השער השחור ללבן: ומחית. פירוש בשר חי והנה הבשר שלא ירגיש איננו כן: (יא) נושנת. קדמונית. מלת יסגירנו. יוצאה לשנים פעולים והטעם שיהיה שיסגר: (יג) וטהר את הנגע. כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא סר ממנו. וטעם וטהר את הנגע כדבור שאותו הנגע לא יטמא אחרים: (טז) או כי ישוב. שיתכן שישוב: (יט) לבנה אדמדמת. מעורבת משני העינים או קצת' כן. מלת צרעת. מהלה וכן ושלחתי את הצרעה ואין מלת ושלחתי טענה כי הנה ישלח דברו אני שולח את כל מגפותי ישלח בם חרון אפו: (כ) והנה מראה. לא יתכן בדקדוק מראה בקמץ גדול

נגע צרעת י"א פסוקי' רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסי' נגע צרעת. נחנו נעבר. נביא מקרבך. גודו מתוך בבל. נהר פלגיו. נהית כצאן עמך. נגד אבותם עשה פלא. נפת תטפנה. נפתי משכבי. גר אלהים. נשקו קשת: באדם ד' חטפין וסי' נגע צרעת כי תהיה. או איש אשר יגע. ובוגדי' באדם תוסף. עת אשר שלט האדם באדם. וחד ובאדם מבין יודע. וכל לאדם דכו' חטפין במ"ה וסי' נמסר בסדר שמות. וכל חמש מגילות דכו' במ"ב וסי' כי לאדם שטוב לפניו נתן. עמל: בשאת חד מן י"א תגין חד מלרע וחד מלעיל גסבין ב' ברי' תיבותא וסי' נמסר בישעיה ריש סי' ח': יסגרנו ה' חסר בלישנ' וסי' לא יסגרנו כי טמא הוא. ולא יסגרו את הרצח היסגרני בעלי קעילה. ואם תסגרנו ביד אדני. היסגרו בעלי קעילה: הראות ד' מלאים בלישנ' וסימן וביום הראות בו. כי לא יוכלו להראות. וילך אליהו להראות אל. בהגלו' פשעכם להראו' חטאתיכם: וראהו הכהן ה' נמסר לעיל בהאי סידר': ובשר ה' וסי' זאת הפע' עצם. ואנשי קדש. ובשר כי יהיה בערו. וראיתי והנה עליהם גידים. והעורבים מביאים לו לחם ובשר. ב' בו. לחם חמודות לא אכלתי. עור ובשר תלבישני: ונראה ח' נמסר לעיל:

תולדות אהרן מראשו ועד רגליו. זבחים כ ערכין יח: לכל מראה. מועד קטן ח סנהדרין לד עירובין יח נדה נ (נדרים מא פסחים לג): כלו הפך לבן. סנהדרין לו נדה יט: וביום הראות. מ"ק ז ח סנהדרין לד נדה נ: ונרפא. סוטה ה: שאת לבנה. שבועות ו:

ספורנו

ובלעדי זאת בהיות על סיהם כל נגע יקנו טביעות עין במדרגות המראות להבחין בין נגע לנגע: (יט) והיה במקום השחין שאת לבנה. שאין אותו המקום נדון בסימני עור

בעל הטורים

באדם ד'. נגע צרעת כי תהיה באדם. או באדם אשר יטמא לו. אף היא כחתף תארוב ובוגדים באדם תוסיף. אשר שלט האדם באדם ובוגדים באדם תוסיף איירי באשה זרה שמפתה האדם עד שישמע לה וזהו אשר שלט האדם באדם שהיא שולטת בו ואם ישמע לה סוף שילקה בצרעת או יטמא במת. סמך נגעים ליולדת לומר שכל מי שאינו שומר נדות הולד מצורע והקב"ה אומר לולד אם תיטיב מעשיך הא מה בראתי למעלה ממך בהמה וחיה למאכלך ואם הרעות מעשיך הרי נגעים כנגדך: עזה בגי' לבן: פרוח תפרח ב' במסורה. והידך פרוח תפרח ותגל לומר כשפרחה תפרח הצרעת בכולו יגיל כי או יטהר:

רמבן

אבל לפי מדרש רבותינו אינו כן שהרי שנינו להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד בסוף שבוע שני ובביאור אמרו בתורת כהנים שבבגדים עומדים בראשון מסגיר ובשני שורף ובאדם עומד בראשון מסגיר ובשני פוטרו ועוד אמרו בתגלה יצא מצורע מוסגר שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואלו היה צריך שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו ורש"י עצמו פי' שם כלשון הזה שאין תלויה בגופו שאם לא יתנה בשביעי סימן טומאה שער לבן או פשיון יטהרנו אע"פ שנגעו עומד בעיניו כגון בסוף שבוע שניה. אבל כך אמרו חכמים שבסוף שבוע שניה בין שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שירדה לקרום ביצה ואפילו העזה שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עומדה במראיתה כל שלא פשה מטהר ואם כן פירוש הכתוב והנה כהה הנגע שחזר למראה נגע אחר כגון משלג לסיד ואזיל ולא פשה מספחת היא שלא תאמר כיון שנשתנית הנגע למראה נגע אחר תראה כתחלה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והוא הדין אם העזה שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן טומאה אלא כעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור הוא ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב העזה וכל שכן כהה בא ללמדך שאע"פ שכהה אם פשה טמא ופירוש כהה שהוכהה לאחד ממראות נגעים כגון משלג ועד קרום ביצה שעדיין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים כבר נתרפא ואין כאן נגע ואין פשיון בוס מטמאו כלל וכענין הזה הוא מתבאר בתורת כהנים:

(י) **והנה** שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן. פי' הכתוב הזה איננו שיהיה צריך לשניהם לשער לבן ומחיה שהרי טמא הכתוב בשער לבן לבדו בפרשה הראשונה וכן המחיה לבדה סימן טומאה היא אם כן פירושו והיא הפכה שער לבן או מחית בשר חי בשאת והזכיר שער לבן בשאת אע"פ שכבר הזכירו בבהרת ללמד שבשתיהן הוא סימן טומאה. ורבותינו דרשו ליתן שיעור למחיה שתהא כדי לקבל שער לבן שהוא שתי שערות:

(יב) **ואם** פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע

אבן עזרא

גדול תחת האל״ף והה״א במפיק כמו ידה רגלה כי לא נמצא כן בבעלי הה״א הנח הנעלם בסוף המלה ודגשות נו״ן יראנה כמו יסגירנה לחסרון הה״א הנוסף וכן נולת ממנה וממנו: (כג) ואם תחתיה. אם עמדה במקומה כי יש נגע שיסע ממקום אל מקום: צרבת. כמו ונצרבו בה כל פנים כטעם מוקד וחום ולהבה: (כד) או לבנה. לבדה: (כח) ואם תחתיה תעמד הבהרת והיא כהה. כאשר פירשתי ולא הזכיר כן בפסוק ואם תחתיה תעמד הבהרת הראשון בעבור שעמדה הבהרת כאשר היתה. וטעם להזכיר ואיש או אשה. בעבור הזקן ועוד כי הוא צריך לאמר על הקרח והגבח איש ולא אדם כלל להוציא האשה והנה פי׳ ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן

רש״י

אלא מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: (כב) נגע היא. השאת הזאת או הבהרת: (כג) תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כתרגומו רושם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר. כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו (יחזקאל כא) ונצרבו בה כל פנים רייטי״ד בלעז: צרבת. ריטי״שמנט בלעז: (כד) מחית המכוה. מבני״ט כשתיתה המכוה הפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם (חולין ק) ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידון כגריס: (כט) בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער

תרגום אונקלוס

מַשְׁכָּא וְשַׂעֲרַהּ אִתְהֲפִיךְ
לְמִחַוַּר וִיסָאֲבִינֵיהּ כַּהֲנָא
מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא הִיא
בְשִׁיחֲנָא סְגִיאָה׃ כא וְאִם
יֶחֱזֵינַהּ כַּהֲנָא וְהָא לֵית בַּהּ
שְׂעַר חִוַּר וּמַכִּיכָא לֵיתַהָא
מִן מַשְׁכָּא וְהִיא עַמְיָא
וְיַסְגְּרִינֵיהּ כַּהֲנָא שִׁבְעָא
יוֹמִין׃ כב וְאִם אוֹסָפָא תוֹסֵיף
בְּמַשְׁכָּא וִיסָאֵב כַּהֲנָא יָתֵיהּ
מַכְתָּשָׁא הִיא׃ כג וְאִם
בְּאַתְרָהָא קָמַת בַּהַרְתָּא לָא
אוֹסֵיפַת רוֹשַׁם שִׁיחֲנָא הִיא
וִידַכֵּינֵיהּ כַּהֲנָא׃ כד אוֹ אֱנַשׁ
אֲרֵי יְהֵי בְמַשְׁכֵיהּ כְּוָאָה דְנוּר
וּתְהֵי רוֹשַׁם כְּוָאָה בַּהֲרָא
חִוָּרָא סַמְקָא אוֹ חִוָּרָא׃
כה וְיֶחֱזֵי יָתַהּ כַּהֲנָא וְהָא
אִתְהֲפִיךְ שַׂעֲרָא לְחִוָּרָא
בְּבַהַרְתָּא וּמֶחֱזָהָא עֲמִיק
מִן מַשְׁכָּא סְגִירוּתָא הִיא
בִּכְוָאָה סְגִיאָה וִיסָאֵב יָתֵיהּ
כַּהֲנָא מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא
הִיא׃ כו וְאִם יֶחֱזֵינַהּ כַּהֲנָא
וְהָא לֵית בְּבַהַרְתָּא שְׂעַר
חִוַּר וּמַכִּיכָא לֵיתַהָא מִן
מַשְׁכָּא וְהִיא עַמְיָא
וְיַסְגְּרִינֵיהּ כַּהֲנָא שִׁבְעָא
יוֹמִין׃ כז וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אִם אוֹסָפָא
תוֹסֵיף בְּמַשְׁכָּא וִיסָאֵב
כַּהֲנָא יָתֵיהּ מַכְתַּשׁ
סְגִירוּתָא הִיא׃ כח וְאִם
בְּאַתְרָהָא קָמַת בַּהַרְתָּא לָא
אוֹסֵיפַת בְּמַשְׁכָּא וְהִיא עַמְיָא
עֵימַק כְּוָאָה הִיא וִידַכֵּינֵיהּ
כַּהֲנָא אֲרֵי רוֹשַׁם כְּוָאָה הִיא׃
כט וּגְבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵא
בֵיהּ מַכְתָּשָׁא בְּרֵישׁ אוֹ
בְדִקְנָא׃ ל וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא יָת

מסורה

קדמי׳ לא מפיק ותניין מפיק · ג׳ · ד׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ ר״פ בטעם בענין · ח׳. ד׳ · ג׳ ר״פ · ח׳ · סי׳ לא תקיפו פאת ראשכם

תורה

מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָהּ הָפַךְ לָבָן
וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע־צָרַעַת הִוא
בַּשְּׁחִין פָּרָחָה׃ כא וְאִם ׀ יִרְאֶנָּה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בָּהּ שֵׂעָר לָבָן
וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִיא
כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת
יָמִים׃ כב וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה
בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע
הִוא׃ כג וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַּעֲמֹד
הַבַּהֶרֶת לֹא פָשָׂתָה צָרֶבֶת
הַשְּׁחִין הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס
רביעי שני כד אוֹ בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה
בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת
הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת
אוֹ לְבָנָה׃ כה וְרָאָה אֹתָהּ הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבַּהֶרֶת
וּמַרְאֶהָ עָמֹק מִן־הָעוֹר צָרַעַת
הִוא בַּמִּכְוָה פָּרָחָה וְטִמֵּא אֹתוֹ
הַכֹּהֵן נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ כו וְאִם ׀
יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבַּהֶרֶת
שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־
הָעוֹר וְהִוא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ
הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים׃ כז וְרָאָהוּ
הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשֹׂה
תִּפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ
נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ כח וְאִם־תַּחְתֶּיהָ
תַעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא־פָשְׂתָה בָעוֹר
וְהִוא כֵהָה שְׂאֵת הַמִּכְוָה הִוא
וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־צָרֶבֶת הַמִּכְוָה
הִוא׃ חמישי פ
כט וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בוֹ
נָגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן׃ ל וְרָאָה

מסורה

בהאי סידרא: ואם יראנה הכהן ב׳ בטעמא ובענין וסי׳ והנה אין בה שער לבן. והנה אין בבהרת שער לבן: כהה ח׳ וסי׳ וראהו הכהן ביום השביעי: ואם יראנה הכהן והנה אין בה. וחבוש והנה אין בבהרת. ואם תחתיה תעמד הבהר׳ בתראה. ואם ראה הכהן. לשום לאבלי ציון. קנה רצוץ לא ישבר. אין כהה לשברך. וחד בחירק ולא כהה בם: ואם תחתיה ב׳ בענין וכי׳ תעמד הבהרת. תעמד הבהר׳. כל אוריית׳ הוא כתיב ו׳ בר מן י״א כתיב יו״ד וסימן ואם יראנה הכהן שבשחין וכו׳ נמסר בסדר וישב

תולדות אהרן ואם פשה
תזורע כו: המכוה.
פסחים עה: מכות אש. שם: ומראה
עמוק. כ״ב פד שבועות ו חולין כג:
ואיש או אשה. קדושין לט בכורות מה:

ספורנו

עור בשר של מעלה וכן מקום מכות אש כי אמנם העור הטבעי שנאבד בשחין או במכוה לא ישוב עוד כמאז אבל יולד במקומו דבר דומה לעור שאין שער מחליף כדאיתא

רמבן

הנה הפריחה איננה סימן טהרה עד שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה שאין מעכבין את ההופך כולו לבן אם כן מהו את כל עור הנגע אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו ואמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף הא אם הפך לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבהק או נתרפא טמא הוא: (כט) **בראש** או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב. נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש״י. והנראה מן

רשי

בשער צהוב: (ל) ובו שער צהוב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב: נתק הוא. כך שמו של נגע (ת"כ) שבמקום שער: (לא) ושער שחור אין בו. הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו': (לב) והנה לא פשה וגו'. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא

הכהן את־הנגע והנה מראהו עמק מן־העור ובו שער צהב דק וטמא אתו הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא׃ ל. ג'
לא וכי־יראה הכהן את־נגע הנתק והנה אין־מראהו עמק מן־העור ושער שחר אין בו והסגיר הכהן את־נגע הנתק שבעת ימים׃ ט"ז פסו' אין מלעות פסוק · ב'
לב וראה הכהן את־הנגע ביום השביעי והנה לא־פשה הנתק ולא־היה בו שער צהב ומראה הנתק אין עמק מן־ ל' בטעם בענין · ז'

מכתשא והא מחזוהי עמיק מן משכא וביה שער סומק דעדק ויסאב יתיה כהנא נתקא הוא סגירות רישא או דיקנא הוא׃ לא וארי יחזי כהנא ית מכתש נתקא והא לית מחזוהי עמיק מן משכא ושער אוכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש נתקא שבעא יומין׃ לב ויחזי כהנא ית מכתשא ביומא שביעאה והא לא אוסיף נתקא ולא הוה ביה שער סומק ומחזי נתקא לית

אבן עזרא

כזקן לאיש: (ל) צהוב. בלשון ישמעאל קרוב מעין הלובן: נתק הוא. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת והטעם על השער: והתגלח

בעה"ט הזקן שלשה. צרעת הראש או הזקן. הזקן זקן אהרן. וגם את הזקן תספה במפלת סנחרב. מלמד שלקו בצרעת ובשביל שאהרן רואה את הנגעים ומטהרם בלוג שמן זכה לשמן טוב של שמן המשחה שיורד על זקנו:

ו׳ צרעת הראש או הזקן וגם ... הזקן תספה. כטל חרמון שיורד על הזקן. אנ"ך: שחר כל לישנ' חסר במ"ב וסי' שחורה אני ונאו'. השך משחור תארם: ומראה ז' קמצין נמסר בסדר משפטים:

ספורנו

כדאיתא בפרק בא סימן. וכמו שספרו הרופאים: נתק הוא. שיש בתוך מקום שער איזה מקום שנתק ממנו השער בכח החולי לא בכח אדם ולא בכח סם ואע"פ שאין שם

רמבן

מן הלשון הזה שהפרש שבין נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר כגון השער הלבן והצהוב כי הנגע בארבע מראותיו כשהוא בתוך שער הראש והזקן אם נהפך בו שער טמא כאשר הוא טמא בעור הבשר אם הוא לבן וכי היאך אפשר לומר כן והלא הוא עצמו כתב כמראה צרעת עור בשר שמטמא בארבע מראות ולא כמראה נתקים של מקום שער שאין מטמאים בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה ואם בארבע מראות אין מטמא באיזה מראה ובאיזה ענין הוא מטמא ולא הזכיר בו הכתוב אלא בסימני החליטה שבסוף שער צהוב ופשיון. אבל חשב הרב שנגע הראש והזקן הודיע הכתוב בשמו שאמר נתק הוא והוא השם הידוע לו ובשם הזה הוא ניכר והזכיר בנגעים שמותם ומראיהן בהרת לבנה שאת לבנה ובראש הזכיר שמו ובשמו הוא נודע וכל השם ההוא טמא הכתוב וחזר ופירש סימני החליטה בסוף זו היא סברת הרב בנתק. וכן נראה עוד מדבריו כי טעם הפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לומר כי כאשר ימרט הראש שינשר השער ויקרח יהיה טהור מטומאת נתקים מראש ואין מטמא באותו נגע הנקרא נתק ויהיה נדון כדיני עור בשר שאת ותולדתה דכיון שאין כאן שער יצא מכלל דין ראש וזקן. וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעוד שער בהן אינן מטמאין במראות נגעים כלל אבל כאשר ימרט מקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו שנעשה המקום חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתוק ההוא שער צהוב ודק הוא הנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם השער לא שהיה שם (נגע) בלבד כמו שאמר הרב ז"ל אבל כשמו כן הוא שצריך נתוק השער ההוא כגרים ואחר נתוק השער הראשון התולדתי מן המקום ההוא אם נולד שם השער הזה הצהוב הדק הלקויי הוא סימן טומאה לא כשנולד תחלה קודם הנתוק. וכן שנינו נולד בראש או כזקן חזר הראש והזקן ונקרחו הראש והזקן עד שלא העלו שער והעלו שער ונקרחו רבי אליעזר בן יעקב מטמא שתחלתן וסופן טמא והכמים מטהרין. ולענין שער צהוב הקודם נמי שנינו שער צהוב שקדם לנתק טהור ורבי יהודה מטמא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא מטמא ולא מציל וכן הענין הזה כולו עוד שנוי בספרא וטעם הכתוב שלא הזכיר הנתוק בתחלה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל בעוד השער השחור התולדתי עליו ולפיכך תפס כתם בנהוג בבני אדם כי בבא הנגעים בראשם ינתקו מתחלה ויולד בנתק נגע ויצמח בו השער הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש נתק הוא לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהיה נתוק ודעת רובי המפרשים שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת ולא תולדותיהן ולא שום שנוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער בגרים בראש או בזקן ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו צרעת הראש או הזקן שהרי טמא הכתוב בתחלה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר כשאיננו עמוק הסגר וטמא אותו בפשיון ומשמעות זה שאין מראה הנתק עמוק ולא משונה כלל בודאי שני הסימנים האלו שהן הפשיון והשער הצהוב שוים הם בדינם וא"כ באו הכתובים ללמד שבין מראהו עמוק כמראה הבהרת או שאיננו עמוק ולא משונה כלל כיון שנתק מטמא בשער צהוב או בפשיון ובריתות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שינמרט המקום בראש איננו נגע עד שתוליד במקום החלק בהרת ותולדתה או שאת ותולדתה ואז תטמא הבהרת והשאת בשער הצהוב כמו שמטמא בעור הבשר ההפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע בראש או בזקן ואמר והנה מראהו עמוק מן העור ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדתה וכן שאת ותולדתה ואין הפרשה הזאת אלא לטעון טעם אחר שלא כעניינו והוא שלא יטמאו מראות נגעים בראש אלא אחרי הנתוק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא יטמאו בשער לבן ולהחמיר שידונו בשער צהוב והכתוב שאמר וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר את נגע הנתק פי' כמו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור כי נגע הנתק ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים לפי ששנינו שם והנתקים מטמאים בכל מראה ואפילו לבנים בשחור והשחורים בלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראיו כתבנית הזהב ע"כ נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע או לבן בעור הראש השחור כעין מראות הנגעים או אפילו נגע שחור בעור הראש הלבן כעין המורפיאה השחורה שהזכירו הרופאים כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הבשר והפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לימדה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעית הראש וישאר השער מקיף את הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק מכל הצד ההוא אינו נידון בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור בשר והטעם כי בטבעי בני אדם רבים שיקרח להם מיעוט השער בצדדי הראש לאחור או לפנים ואין הנתוק בהם חולי אחר אלא הרי הוא כשאר הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעוות שלנו טיניס ובערבי אל סעפ"ה ומיעוט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח:

ומעם הכתוב שאמר וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמא בשאר הגוף כמראות נגעים בפתוך ובחלק ואמר כמראה צרעת עור בשר שיהיה מוחלט במחיה או בפשיון שהוא מראה הצרעת החלוטה בעור הבשר והזכירו רבותינו שאינו מטמא בשער לבן כמו ששנינו שהמחיה מטמאה בקרחת או בגבחת מה שאין כן בשער לבן וידרוש כן בת"כ ויש מן המפרשים שאומרים כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתוק ובין המריטה והענין הוא כי קרחת וגבחת הוא שיעקר השער בענין שאינו עתיד לחזור כגון שסך שער ראשו בסם משיר השער או שנעקר בטבעו ביבוש הליחה. וענין הפרשה כפי הדעת הזו כי מתחלה דבר הכתוב בנתק והוא שנשר השער ונכרת מלשון ונתוק וכרות נתקו כפות רגלי הכהנים ואחר כך אמר כי כאשר ימרט ראשו שיעקר השער במריטה שישאר הראש חלק ומלובן כעין נחושת ממורט וכענין שכתוב למען יהיה לה ברק מורטה שבידוע שלא יחזור שם לעולם אין זה נתק אבל האיש הזה קרח הוא או גבח כדרך בני אדם הקרחים וטהור הוא אבל אם יהיה בקרחת או בגבחת ממראות הנגעים יהיה טמא כמראה צרעת עור בשר ובסימניהון מחיה ופשיון אלא שמעטו חכמים ממנו במדרשם שער לבן וטעם הדבר לפי שכבר נמרט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם יולד מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור ולא בתכונת שער אלא לקוי ולבן וזה דעת חכמי הצרפתים כפי' מסכת נגעים וענין המכויות והברייתות השנויות שם נוטה לדבריהם ואם כן יהיה הנתק חולי הסעפ"ה או החליים הידועים הנקראים מחלת שועל ובילי הנחש וכל חליים יש להם עזר והמריטה היא הקרחת ואין לה עזר ורפואה כלל:

והתגלח

הָעוֹר׃ לג וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־הַנֶּתֶק ג׳ כנתי
לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃
לד וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק
בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־
הָעוֹר וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס ט׳
בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ לה וְאִם־פָּשֹׂה
יִפְשֶׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי
טָהֳרָתוֹ׃ לו וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
פָּשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר ל׳
הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃ ל׳ דגש
לז וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר
שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר כול׳ חסר כמ״ב
הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס לח וְאִישׁ ד׳
אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרָם
בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנֹת׃ לט וְרָאָה ד׳ ב׳ חסר וב׳ מ״ל
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת
כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק הוּא פָּרַח
בָּעוֹר טָהוֹר הוּא׃ ס ששׁ שלישי
מ וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ ב׳ וכטע
הוּא טָהוֹר הוּא׃ מא וְאִם מִפְּאַת
פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר
הוּא׃ מב וְכִי־יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ ד׳ ר״פ כתו׳ ל׳
בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת ל׳
פֹּרַחַת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ ל׳ ג׳ ג׳
מג וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־
הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת בְּקָרַחְתּוֹ
אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר
בָּשָׂר׃ מד אִישׁ־צָרוּעַ הוּא
טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן ב׳ דגש . ל׳
בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ׃ מה וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־ י״ד . ב׳ . ל׳ וסד כלווע

עֲמִיק מִן מַשְׁכָּא׃ לג וִיגַלַּח
סַחֲרָנֵי נִתְקָא וּדְעִם נִתְקָא
לָא יְגַלַּח וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת
נִתְקָא שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃
לד וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת נִתְקָא
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא
אוֹסִיף נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא
וּמֶחֱזוֹהִי לֵיתוֹהִי עֲמִיק מִן
מַשְׁכָּא וִידַכֵּי יָתֵיהּ כַּהֲנָא
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכֵּי׃
לה וְאִם אוֹסָפָא יוֹסִיף נִתְקָא
בְּמַשְׁכָּא בָּתַר דְּכוּתֵיהּ׃
לו וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא וְהָא אוֹסִיף
נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא לָא יְבַקַּר
כַּהֲנָא לְשַׂעַר סוֹמָק מְסָאַב
הוּא׃ לז וְאִם כַּד הֲוָה קָם
נִתְקָא וּשְׂעַר אוּכָם צְמַח
בֵּיהּ אִתַּסִּי נִתְקָא דְּכֵי הוּא
וִידַכֵּינֵיהּ כַּהֲנָא׃ לח וּגְבַר אוֹ
אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵי בִמְשַׁךְ
בִּשְׂרְהוֹן בַּהֲרָן בַּהֲרָן חִוְּרָן׃
לט וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא בִמְשַׁךְ
בִּשְׂרְהוֹן בַּהֲרָן עַמְיָן חִוְּרָן
בּוֹהֲקָא הוּא סְגֵי בְּמַשְׁכָּא
דְּכֵי הוּא׃ מ וּגְבַר אֲרֵי יִתַּר
שְׂעַר רֵישֵׁיהּ קָרֵחַ הוּא דְּכֵי
הוּא׃ מא וְאִם מִקֳּבֵל אַפּוֹהִי
יִתַּר שְׂעַר רֵישֵׁיהּ גְּלוֹשׁ הוּא
דְּכֵי הוּא׃ מב וַאֲרֵי יְהֵי
בְקָרְחוּתָא אוֹ בִגְלוֹשׁוּתָא
מַכְתָּשׁ חִוַּר סָמוֹק סְגִירוּת
סַגְיָא הִיא בְּקָרְחוּתֵיהּ אוֹ
בִגְלוֹשׁוּתֵיהּ׃ מג וְיֶחֱזֵי יָתֵיהּ
כַּהֲנָא וְהָא עֲמִיק מַכְתָּשָׁא
חִוַּר סָמוֹק בְּקָרְחוּתֵיהּ אוֹ
בִגְלוֹשׁוּתֵיהּ כְּמֶחֱזֵי סְגִירוּת
מְשַׁךְ בִּשְׂרָא׃ מד גְּבַר סְגִיר
הוּא מְסָאַב הוּא סַאָבָא
יְסָאֲבִינֵּיהּ כַּהֲנָא בְּרֵישֵׁיהּ
מַכְתָּשֵׁיהּ׃ מה וּסְגִירָא דְּבֵיהּ
מַכְתָּשָׁא לְבוּשׁוֹהִי יְהוֹן

אבן עזרא

(לג) והתגלח. הראש או הזקן ומקום הנתק לא יגלח: (לד) וכבס בגדיו. ואין צורך לאמר שירחץ במים: (לו) לא יבקר הכהן. הטעם יבקש וכן ובקרתם וקרוב מלשון הבדלה וכן לא יבקר בין טוב לרע: (לט) בהק הוא. זאת המלה ידועה בלשון חז״ל ואין ריע במקרא: (מ) ימרט. כמו ולחיי למורטים בעטר הספר שהוא סביב הלחיים: קרח. מגזרת לא תשימו קרחה. וטעם ראשו. כלו: (מא) גבח. אין לו חבר חוץ מהפרשה הזאת והוא שם התאר ולפי דעתי שקרח הוא במעלה של הראש ולא הזכיר האשה בעבור הלחה הרבה שיש בה לא יקרח ראשה כי השער הוא כדמות עשב: (מד) כמראה צרעת עור בשר. שאר הגוף:

בגדיו

וכבס ט׳. וסי׳ מספחת הוא. נגע הנתק. וכבס המטהר את. וכי ירוק הזב בטהור. וידיו לא שטף במים. וכי יטהר הזב מזובו. והנוגע בם יטמא. וכל נפש אשר תאכל: וכל ספר וידבר דכוות׳ במ״ב יכבס וסי׳ השרף אתם יכבס. ומזה מי הנדת יכבס: לא יבקר ב׳ וסי׳ הכהן לשער הצהב. בין טב לרע: לבנת ד׳ בלישנא בי חסר וב׳ מ״ל וסי׳ ויפצל בהן פצלות לבנות. בהרת בהרת לבנת ושל אחריו בהרת כהות לבנת. ונתתי אתהן לך לבנות. קדמא ובתרא מ״ל: כהות ב׳ ומ״ל וסימן ותנת בעיר בשרם בהרת כהות׳

תולדות אהרן והתגלח. שם ל: בקרחתו. שם נדם יט: איש צרוע. סוטה כג ערכין ג כריתות ח: והצרוע. מגילה ח מ״ק יד סוטה מג עגשן ג שבועות ס:

רשי

סמא: (לג) והתגלח. סביבות הנתק: ואת הנתק לא יגלח. (ת״כ) מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהיה ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח: (לה) אחרי טהרתו. אין לי אלא פשה לאחר הטיהור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה: (לו) ושער שחור. מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב ת״ל ושער ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב צהוב כמו זהוב אורבל״א בלעז: טהור הוא וטהרו הכהן. הא טמא שטהרו הכהן לא טהר. (מ״ק ז): (לח) בהרות. חברבורות: (לט) כהות לבנות. שאין לובן שלהן עז אלא כהה: בהק. כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוי״ש בין חברבורות אדמומית קרוי בהק וכאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן לה: (מ) קרח הוא טהור הוא. טהור מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר בשער לבן ומחיה ופשיון: (מא) ואם מפאת פניו. משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת: (מב) נגע לבן אדמדם. פתוך שאר המראות מנין ת״ל: (מג) כמראה צרעת עור. כמראה צרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו. ומהו אומר בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשתי שבועות ולא כמראה צרעת האמו׳ בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מה מאין בד׳ מראות שאת ותולדה בהרת ותולדתה: (מד) בראשו נגעו. אין לי אלא נתקין מנין לרבות שאר המנוגעים תלמוד לומר טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו׳

בעה״ט והתגלח נתי״ל גדולה בצ׳ לומר גילות גדול בכל מקום שיש שער נזיר ומצורע ולוים: לא יבקר שנים. לא יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא. לא יבקר בין טוב לרע. בשביל שלא יבקר בין טוב לרע על כן לא יבקר הכהן ויטמאנו שעל שמנה דברים נגעים באים: טמא הוא. טמא יטמאנו הכהן. למען טמא את מקדשי. רמז לזר בימים שלוקה בצרעת פי׳ למען טמא את מקדשי שזר שנכנס בו לעבוד טמא יטמאנו והיינו דכתיב בעזיה ובידו מקטרת להקטיר והצרעת זרחה במצחו: נגעו ב׳. בראשו נגעו. אשר ידע איש את נגעו בענין שלמה. פירוש בראשו שנגעו בתהלת כענין צריך שידע נגעו ויטהר ממנו בתשובה קודם שיתגלגל:

ספורנו

שם שום מראה כמו שקבלו רבותינו ז״ל וכן הוא מין צרעת אצל הרופאים אמר אם כן שאף על פי שתהיינה במקום הנתק מראית הטמאות ושיון המהלינין שלא במקום שער הנה השער השחור מציל במקום שער מן המראה לבן ומן הפסיון: (לט) כהות לבנות. למטה ממראה קרום ביצה ששנו חכמים

רמבן

(לג) והתגלח ואת הנתק לא יגלח. כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר תער על מקום הנתק שאף על פי שאין בו שער אם יעביר התער על המקום ההוא יתגרר העור והנה סבה להצמיח בו שער שכן דרך בעלי שטוען שגלחו וכל המשירים שערותיהן לגרור המקום וגם לעשות כבן בצומל חבורות חתוכות. אבל בתורת כהנים דרשו ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלומר והלא ניתק השער ממנו אלא סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לנתק כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרגם אונקלוס ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח שיניח יגלח סביביו שתי שערות

בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו
יהיה פרוע ועל־שפם יעטה
וטמא ׀ טמא יקרא : מו כל־ימי
אשר הנגע בו יטמא טמא הוא
בדד ישב מחוץ למחנה
מושבו : ס מז והבגד כי־יהיה בו
נגע צרעת בבגד צמר או בבגד
פשתים : מח או בשתי או בערב
לפשתים ולצמר או בעור או
בכל־מלאכת עור : מט והיה
הנגע ירקרק ׀ או אדמדם בבגד
או בעור או־בשתי או־בערב
או בכל־כלי־עור נגע צרעת הוא
והראה את־הכהן : נ וראה הכהן
את־הנגע והסגיר את־הנגע
שבעת ימים : נא וראה את־
הנגע ביום השביעי כי־פשה
הנגע בבגד או־בשתי או־בערב
או בעור לכל אשר־יעשה
העור למלאכה צרעת ממארת
הנגע טמא הוא : נב ושרף את־
הבגד או את־השתי ׀ או את־
הערב בצמר או בפשתים או
את־כל־כלי העור אשר־יהיה

ד | ב' חד חסר | ד | פ' | ב' ובפסוק | ל' וחד בירקרק | ל' וכל יחזקאל דכוו'

מבזעין ורישיה יהי פריע
ועל שפם כאבילא
יתעטף ולא תסתאבון
ולא תסתאבון יקרי : מו כל
יומין דמכתשא ביה יהי
מסאב מסאב הוא
בלחודוהי יתיב מברא
למשריתא מותביה :
מז ולבושא ארי יהי ביה
מכתש סגירו בלבוש
עמר או בלבוש כתן :
מח או בשתיא או בערבא
לכתנא ולעמרא או
במשכא או בכל עבידת
משך : מט ויהי מכתשא
ירוק או סמוק בלבושא
או במשכא או בשתיא
או בערבא או בכל מאן
דמשך מכתש סגירותא
הוא ויתחזי לכהנא :
נ ויחזי כהנא ית מכתשא
ויסגר ית מכתשא שבעא
יומין : נא ויחזי ית מכתשא
ביומא שביעאה ארי
אוסיף מכתשא בלבושא
או בשתיא או בערבא או
במשכא לכל דיתעביד
משכא לעבידתא
סגירות מחסרא מכתשא
מסאב הוא : נב ויוקיד ית
לבושא או ית שתיא או ית ערבא בעמרא או

רשי

אומר: (מה) פרומים. קרועים: פרוע. מגודל שער: ועל שפם יעטה. כאבל: שפם. שער השפתים גרינ"ן בלעז: וטמא טמא יקרא. משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו (מ"ק ה): (מו) בדד ישב. שלא יהיו טמאים יושבין עמו. ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו אף הוא יהא בבדל: מחוץ למחנה. חוץ לג' מחנות (פסחים סז): (מח) לפשתים ולצמר. של פשתים או של צמר: או בעור. זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או בכל מלאכת עור. שנעשה בו מלאכה: (מט) ירקרק. ירוק שבירוקין: אדמדם. אדום שבאדומים: (נא) צרעת ממארת. לשון סילון ממאיר פויינ"ט בלעז. ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: (נב) בצמר או בפשתים. של צמר או של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה דבר אחר עמה א"כ מה ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחר (פסחים סח) אומריות לשון

בעל הטורים

וראשו פרוע. וראשו יהיה פרוע. מגדל וראשו בשמים. וראשו מגיע השמימה. וראשו לעב יגיע. כשביל שהגיע ראשו עד לשמים ע"כ עגוים באים עליו וראשו יהיה פרוע: בדד ישב לפי שעשה מדנים בין אחים בלשון הרע וגרם לישב זה לבד וזה לבד: ושרף את הבגד הפסוק מתחיל ומסיים בשריפה לומר שכל האסורים בהנאה טעונין שריפה: וכבסו בגימטריא כל אדם בלויי בכם והכיבוס בכל אדם:

תולדות אהרן

יהיו פרומים. מ"ק טו כריתות ח: על שפם. מ"ק טו סנהדרין כו: וטמא טמא. שבת סז מ"ק ה סוטה לב ב"ק נה חולין עח נדה סו: כל ימי. מגילה ח: בדד ישב. ברכות כה פסחים סו זבחים קיז ערובין יו: בבגד צמר. שבת כו כז מנחות לט בכורות יז: או בעור. שבת פח: ושרף את הבגד. יבמות קג:

אבן עזרא

(מה) בגדיו יהיו פרומים. כמו קרועים להכירו ללכת במנהג משוגה או טעם כענין אבל על כן בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והטעם שיתאבל על רוע מעשיו כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע: ועל שפם. למעלה מהשפה והמ"ם מהשרש והעד ולא עטה שפמו: יעטה. כבגדיו מגזרת עוטה אור והטעם שלא יזיק ברוח פיו: וטמא. פעמים שיאמר כן תמיד בעברו במסלה שיש שם ישוב שישמרו בני אדם ולא יגעו בו: (מו) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. כי טמא הוא באמת מלת בדד מפורשת במגלת איכה: (מח) או בשתי או בערב. ידועים ויתכן להיות גזרת בשתי מגזרת ושופי שת שהוא יסוד והעד כי השתות יהרסון וטעם ערב שיתערב עם השתי: או בעור. כאשר הוא: בכל מלאכת עור. כמו מכבר ונאד: (מט) ירקרק. מגזרת ירק כי העי"ן כמוהו וזה כפול לחסרון וכן שחרחרת וי"א הפך הדבר: (נא) ממארת. כמו סילון ממאיר ואחר שסילון כמו קוץ יהיה ממאיר כמו מכאוב והמ"ם הב' במלת תמארת שורש ואינה מגזרת מארה: וטעם שלא הזכיר

ועיניו החלו כהות: וראשו ר' נמסר ריש סדר ויצא: פרוע ב' וסי' וראשו יהיה פרוע כי פרוע הוא: יעטה ד' וסימן ועל שפם יעטה. כאשר יעטה הרועה את בגדו. תהי לו כבגד יעטה. גם ברכות יעטה מורה: בדד ח' וסימן מחוץ למחנה. ה' בדד ינחנו. וישכן ישראל בטח. כי עיר בצורת. קומו עלו אל גוי. לא ישבתי בסוד משחקים. איכה ישבה בדד. ישב בדד וידום: למלאכה שטת מן י"ז דכל חד וחד לית דכו' וסי' למלאכה ל' וכל יחזקאל דכו'. בנשים. וכל הטף בנשים. וכל שיר השירים דכו'. ואת עשרת. ואת עשרת חריצי החלב. וכל מגלת אסתר דכו'. התפקדו ובני ישראל התפקדו. וכל וידבר דכו'. הבלים. ובאחת יבערו ויכסלו. וכל קהלת דכו'. וצבא. תחרש עדיך נגדי. וכל דניאל דכו'. ורעה. ודוד עבדי מלך עליהם. וכל משלי דכו'. ירעם. כצאן לשאול שתו. וכל תרי עשר דכוו'. ויאסרוהו. ויבא עליהם את שרי. וכל שפטים

רמבן

שערות להכיר בהם הפשיון ויהיה טעם ואת כמו ויגש דוד את העם וישאל להם לשלום שבא סמוך להם ולא בא בתוכו או טעמו כטעם עם ויחסר מלת אשר יאמר ואשר עם הנתק לא יגלח וכמוהו רבים:

(מז) **והבגד** כי יהיה בו נגע צרעת. זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהוה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו לראות כי השם סר מעליו. ולכך אמר הכתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא. והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' כמו שאמר וכי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה. ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה. ובתורת כהנים דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו. והטעם כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם. וכן אני חושב בנגע הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא הוצרך למעט בהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד איננם נוהגים אלא בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום ההוא בטבעו ולא אצבע אלהים היא ולפיכך הצבועים בידי שמים מטמאין כדברי רבי שמעון. ועל דרך הפשט מפני זה יחזירו הכתוב בכל

ספורנו

חכמים: (מז) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. ממה שאין ספק בו שלא יהיה זה בטבע בשום פנים כי בבגד לא יקרו אלה המראות המשונות אם לא מצד מלאכה השימם בו בנגעים שוים בכונה או שלא בכונה וזה מצד איזה חטא שיקרה בסמים הנוצעים או במלאכת האומן בהתפעלות הבגד הנגוע וכבר באה הקבלה שלא ידונו בנגעי בגדים זולתי הלבנים בלתי צבועים כלל אמנם העיד הכתוב שלפעמים יהיה זה נפלא בבגדים ובבתים וזה להעיר אזן הבעלים על עבירות שבידם כמו שספרו ז"ל שיקרה בעת השביעית כאמרם בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית סוף מוכר את מטלטליו לא הרגיש סוף מוכר שדהו וכו' וכל זה בחמלת ה' על עמו וכן קבלו ז"ל שאין בגדי עובדי ע"ג מטמאים בנגעים וזה כי אמנם המין האנושי הוא התכלית המכוון במציאות בפרט במציאות הנפסדים כי הוא לבדו מוכן מכלם להיות דומה לבורא במושכלות ובמעשיות כאשר העיד הוא יתברך באמרו בצלמנו כדמותנו וינדק זה בכל אחד מאישי האדם בשכלו האישיי הנקרא צלם אלהים ובכחו הבחירי הנקרא דמות אלהים כי האדם לבדו בנבראים הוא בעל בחירה וכאשר יתעורר להתבונן מציאות בוראו וגדלו וטובו אשר בו הוא רב חסד ואמת ובהם עושה צדקה ומשפט ואחר שהתבונן והכיר זה ילך בדרכיו לעשות רצונו כרצונו הנה זה בלי ספק דומה לבוראו יותר מכל שאר הנבראים והוא התכלית המכוון מאת הבורא שממציא כאמרו וצדיק יסוד עולם. וכאשר כה הואל הבורא את האדם מזה בהיותו נשמע אל חכמי המאמרים הנעמים בכל פעולותיו או בקנאם להתרצות מבין בורנו או לבטלם עליו יהיה הסוף

אבן עזרא

הזכיר משי ולמר גפן יתכן שדבר הכתוב על ההוה הנמצא כטעם כי תראה חמור שונאך וכן משפט השור והפרד או יתכן שלא יפרע הנגע כי אם לצמר ופשתים: (נה) הכבס את הנגע. שם הפעל שלא נקרא שם פועלו מהבנין הכבד הנוסף: פחתת. אין לו אח במקרא והיא ידועה בלשון חז"ל וטעמו חסרון הוא שפירש בקרחת הבגד או בגבחתו והגאון אמר שפירש בקרחת הפאה האחרת כי בגבחת היא מפאת פני הבגד אם כן יהיה קרח מאחור הראש ויפה פירש: (נו) ואם תראה עוד. הפחתת וכן פורחת היא ואחר שאמר תשרפנו באר כי מקום הנגע לבד ישרף: (נח) וכבס שנית. מלוה לכבסו פעמים: וסר מהם הנגע. וכבר סר מהם הנגע וכבר הראיתיך רבים כמוהו ומלת וכבס פעל שלא נקרא שם פועלו: (נט) זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר. הרבה סמוכים ויש במקרא חמש גבורי חיל מלאכת עבודת בית ה׳ וכלם סמוכים אל השם שהוא סומך לכל הנופלים:

תורה ותרגום

בּוֹ הַנֶּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ נג וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־עוֹר׃ נד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃ שביעי רביעי נה וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ נו וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר אוֹ מִן־הַשְּׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֶב׃ מפטיר נז וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ נח וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ נט זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃

פ פ פ ס, בנ"ה סימן

בִּכְתָנָא אוֹ יָת כָּל מָאן דִּמְשַׁךְ דִּיהֵי בֵיהּ מַכְתָּשָׁא אֲרֵי סְגִירוּת מְחַסְרָא הִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃ נג וְאִם יֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא לָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעִרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ׃ נד וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִיחַוְּרוּן יָת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא וְיַסְגְּרִנֵּיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃ נה וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָת מַכְתָּשָׁא וְהָא לָא שְׁנָא מַכְתָּשָׁא מִן כַּד הֲוָה וּמַכְתָּשָׁא לָא אוֹסֵיף מְסָאָב הוּא בְּנוּרָא תּוֹקְדִנֵּיהּ תַּבְרָא הִיא בִּשְׁחִיקוּתֵיהּ אוֹ בְחַדְתּוּתֵיהּ׃ נו וְאִם חֲזָא כַהֲנָא וְהָא עֲמָא מַכְתָּשָׁא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָתֵיהּ וְיִבְזַע יָתֵיהּ מִן לְבוּשָׁא אוֹ מִן מַשְׁכָּא אוֹ מִן שִׁתְיָא אוֹ מִן עִרְבָא׃ נז וְאִם תִּתַּחְזֵי עוֹד בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעִרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ סַגְיָא הִיא בְּנוּרָא תּוֹקְדִנֵּיהּ יָת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא׃ נח וּלְבוּשָׁא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עִרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ דְּיִתְחַוַּר וְיֶעְדֵּי מִנְּהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִצְטַבַּע תִּנְיָנוּת וְיִדְכֵּי׃ נט דָּא אוֹרָיְתָא דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְבוּשׁ עֲמַר אוֹ כִתָּנָא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עִרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ לְדַכָּיוּתֵיהּ אוֹ לְסָאָבוּתֵיהּ׃ פ פ פ

ואם ב׳ בטעם זרקא ובענין וסימן אם יראנה הכהן. ואם ראה הכהן: וכבסו ב׳ וסי׳ את אשר בו הנגע. בגדיהם והטהרו: הכבס ב׳ וסימן אחרי הכבס את הנגע ואם ראה הכהן תניין: עינו ט׳ נמסר בסדר משפטים: תראה ב׳ וסימן ואם תראה עוד בבגד. תגל ערותך גם. זהר ותראה היבשה: כלי העור ב׳ וסי׳ ושרף את הבגד. והבגד או השתי: וכבס ב׳ וסימן שנית במים ושהר:

בעל הטורים

בקרחתו. אלו השחקים כשנשחק הבגד נושר השער ונעשה כמו קרח: בגבחתו. אלו החדשים שכשהוא חדש צמרותיו בולטות. וז״פ כתיב נגע צרעת בכי תזריע ובפרשה זאת תהיה שעל ידיו ז׳ דברים נגעים באים. זאת תורת נגע. תורת המצרע. תורת אשר בו. זאת התורה. תורת הצרעת ה״פ כנגד חמשה חומשים לומר שהמספר לה״ר כאילו עובר על חמשה חומשי תורה. עשרה פרשיות של נגעים הם בין נגעי אדם בין נגעי בגדים ונגעי בתים שאם יקיימו עשרת הדברות יגלו מאלו עשרה:

רשי

לשון שפה כמו אימרא: (נד) את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת"ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: (נה) אחרי הכבס. לשון העשות: לא הפך הנגע את עינו. לא כהה ממראיתו: והנגע לא פשה. שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו ת"ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים וכו׳ כדאיתא בתורת כהנים ורמותיה כאן ליישב המקרא על אופניו: פחתת היא. לשון גומא כמו (שמואל ב י״ז) באחת הפחתים כלומר שפלה היא נגע שמראיה שוקעין: בקרחתו או בגבחתו. כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה: קרחתו. שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים וגבחת לשון חדשים כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת לשון אחורי׳ והגבחת לשון פנים כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו׳ והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בתורת כהנים: (נו) וקרע אותו. יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: (נז) פורחת היא. דבר החוזר וצומח: באש תשרפנו. את כל הבגד: (נח) וסר מהם הנגע. אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי: וכבס שנית. לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו לליבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתרגמינן ויצטבע:

תולדות אהרן בקרחתו. זבחים נ: נדה נט: והבגד או השתי. זבחים לד: וכבס שנית. חולין לא: לטהרו. נזיר סה: (וטהרו הכהן. פסחים לג: וטהרה מחית. שם לד: או השתי. מ"ק ט: ונזה הכהן וכבסו. שבת ד: וכובס שטם. שם):

ספורנו

צלין נאתי או בלתי נאתי כפי משפט האלהי כאמרו כי לא אצדיק רשע וכאשר יקרה זה לאדם כשנגה שיוצא מאתו הנה יתיסר בממונו או בגופו כפי החכמה האלהית להעיר אזנו כאמרו ויגל אזנם למוסר אמנם הנרדמים אשר לא ידעו כלל ולא התעוררו כלל לדעת דבר מזה והם כל בני הנכר ורב האומה הישראלית זולתי יחידי סגולה הם בלי ספק תחת הנהגת הטבע והגרמים השמימיים הנכבדים מאותם בני אדם כשאר מיני ב"ח אשר לא תפול השגחה אלהית באישיהם אבל במיניהם בלבד כי בהם תשלם כונת הממציא יתברך וכאשר בחר באומה הישראלית כאמרו בך בחר ה׳ אלהיך להיות לו לעם סגולה וזה מפני שתקות המכוון מאתו יתברך היא יותר ראויה ומצויה באישי זאת האומה ממה שתהיה באישי זולתה כי אמנם מציאות הבורא ואחדותו נודע בקצתם ומקובל בכולם מהאבות כאמרו נודע ביהודה אלהים וגו׳. כתב להורותם התורה והוא החלק העיוני והמצוה והוא החלק המעשי כאשר העיד באמרו והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם והזהיר שבנסותם מזה יעיר אזנם ביסורין כאמרו אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ובחמלתו עליהם כפיהים סרוב מהם לרצון לפניו אשר לא יעבר יחידים מהם לאמונה בנגעי בגדים אשר עליהם באם הקבלה פאן בגדי בני אדם שממאין בנגעים וכאלא יפסוק זה יעוררם בנפש בטוח

רמבן

פסוק ופסוק הבגד או העור או השתי והערב כי הדבר נס ולרבותינו בהם מדרשים וכלם בתורת כהנים:

(נב) כי צרעת ממארת היא. לשון סלון ממאיר. ומדרשו יתן לו מארה שלא תהנה ממנו לשון רש"י. ואונקלוס תרגם סגירות מחזרא שעשו כן מן סלון ממאיר שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים חזרי כחזרא בגבבא דעמרא שקילי טיבותך ושדי אחזרי והאמת שהוא לשון מארה כלומר שהוא קללת אלהים בבגד ובבית כאשר הזכרתי. והמדרש שאמר שהוא אסור בהנאה מיתור הלשון וכן הדין בבית המנוגע ונלמד מונתץ את הבית וכך מצאתי במסכת ערלה ירושלמי אבנים המנוגעות שעשאן סיד אית תניי תני עלו מידי טומאתן ואית תניי תני לא עלו מידי טומאתן מאן דאמר עלו מותרות ומאן דאמר לא עלו אסורות דכתיב צרעת

לרעת ממארת היא תן בו מארה ואל תהנה בו. רבי אבהו אמר בשם רבי יוחנן כל הנשרפים אפרן מותר חוץ מאפר ע"ג הותיב רבי חייא בר יוסי קמי רבי יוחנן הרי אפר הבית אימא באו מחמת ע"ג ותימא אסור אמר ליה שניה היא דכתיב ביה נתיצה:

בתים אשר בהם גם כן לא יבא נגע צרעת בטבע כלל. ולזה ראוי שלא יהיו בגדי בני הנכר מטמאים ולא בתיהם מטמאים בנגעים כלל כמו שקבלו הם ז"ל. וכאשר לא עלו הדורות למדרגה ראויה למעלה זו אין זכרון לראשונים שנמצאו לעולם נגעי בתים עד שאמרו קצתם ז"ל שלא היו לעולם:

פרשת כלי יקר תזריע

אשה כי תזריע וילדה זכר. אמרז"ל איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר והמפרשים כתבו שזה ענין טבעי. וק"ל מה צורך בהודעת ענין זה בפרשה זו המדברת מטומאת יולדת שבעה לזכר וי"ד לנקבה, ועוד מה ענין מצות המילה לכאן אף על פי שנוכל לומר שרצה ליתן טעם למה נהגה המילה בשמיני והוא כדי שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים שהרי יש לה טומאת ז' מכל מקום כדי ליישב כל הקושיות בדרך אחד אומר אני שכל זה נמשך בדרך טבע מן חטא הקדום כמ"ש וטהרה ממקור דמיה כי החטא הקדום של חוה הוא מקור נפתח לדמים טמאים אלו לחטאת ולנדה כמו שמצינו במסכת עירובין פרק המוצא תפילין אמר רבי יצחק הרבה ארבה עצבונך אלו שני טיפי דמים דם נדה ודם בתולים כו' וכן משמע בירושלמי פרק במה מדליקין שהחטא של חוה הוא מקור לדם נדה לכך נאמר וטהרה ממקור דמיה כי כל הנשים צריכין טהרה על חטא ראשון אשר ממנו נתפשטה הטומאה והזוהמא בעולם וגרם לכל הנולדים טומאת ז' כי אלו לא חטא האדם הי' כמלאך אלהים למעלה מן מערכת ז' כוכבי לכת ובחטאו הוסר ממנו הרוחניות ונפל תחת ממשלת המערכה אשר מצדה נמשכה הטומאה לאדם כי כל דבר גשמי נופל תחת מספר ז' כוכבי לכת וז' ימי בראשית וכל שמיני רוחני כי הוא למעלה מזה כמבואר למעלה פ' שמיני וזה טעם טומאת ז' ליולדת כי כל זה נמשך לה מן החטא הקדום וממנה נתפשטה הטומאה בזכר הנולד לפי שאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם כן זרע האשה עיקר בזכר הנולד ואין חוששין בו לזרע האב כי טפל הוא, לזרע האשה ולפ"ז הושפע גם על הזכר הנולד מן אמו טומאת ז' והיינו הערלה שיש בה טומאה שהרי אמרו רז"ל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר ע"כ דוקא ביום השמיני ימול הנולד כי כטהרת אמו כך טהרת הנולד ממנה שעל כל פנים אינו יכול להיות בלא טומאת ז' כמו אמו שיש לה טומאת ז' וטהרתם בשמיני שהוא רוחני אבל הנקבה שזרע האיש עיקר בה שהרי איש מזריע תחלה יולדת נקבה כשם שאין לזכר שום טומאת ז' כי דוקא על חוה הטיל הנחש זוהמא ולא על אדם כך אין לנקבה הנולדת שום טומאה וזה טוב להשיב לאפיקורסים האומרים אם הזכר יתוקן בהסרת הערלה נקבה במה תטהר. וטעם לטומאת שבועים לאשה עצמה בלידת נקבה דין הוא שתהיה לאשה טומאת פי שנים כנגד שתי נקבות כי כל נקבה בפני עצמה נמשך לה טומאת ז' מן חטא הקדום על כל הנקבות שבעולם ע"כ מן הראוי שתטמא י"ד ימים ז' של עצמה עוד ז' של בתה כי הוסיפה בעולם טומאה על טומאתה. ומזה הטעם יצירת הזכר לארבעים יום ושל נקבה לשמונים יום כי בידוע שבזמן שהזרע חם ביותר אז הוא ממהר להתבשל ביותר ולהיות עובר בבטן המלאה וידוע שזרע האשה חם יותר מן זרע האיש כי אשה מזרעת אודם שבו וכל אודם נוטה אל החום ביותר ואביו מזריע לובן שבו וכל לובן נוטה אל הקרירות ביותר ודם ושלג יוכיח ואש ומים לפיכך נאמר ואל אישך תשוקתך ורז"ל אמרו יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא לפי שיש באשה יותר חום טבעי הנוטה אל התשוקה. לפיכך הזכר הנולד מזרע האשה שהוא חם ביותר נגמר יצירתו מהרה תוך ארבעים. אבל הנקבה הנולדת מזרע האיש שהוא קר ואינו מתבשל מהרה ע"כ לא נגמרה יצירת הנקבה כ"א לשמונים יום וזהו טעם טומאות ארבעים לזכר ושמונים לנקבה. אמנם לדעת רז"ל שבין זכר בין נקבה יצירת כולם לארבעים יום. והטעם הוא למ' יום ופ'. לפי שכל נקבה קרה ולחה. ע"כ צריכה אמה זמן רב לנקות את עצמה מן רוב הליחות המוטבעות בה מן הנקבה מה שאין כן בזכר:

וכפר עליה הכהן וטהרה. כפרה זו היא על עון הקדום של חוה שגרם לה צער הלידה ומתוך צערה אולי הטיחה דברים כלפי מעלה לאמר אם כן למה זה אנכי הרה עמל ויסורין וראיה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה מן אותו מקור נפתח לחטאת ולנדה כי הוא הגורם לה כל זה והיינו עון חוה כאמור. גם לשון דמיה כולל העון מלשון דמיהם בם. וי"א שכפרה זו על השבועה שנשבעת שלא להזדקק לבעלה משעה שכורעת לילד לפיכך היולדת זכר מתחרטת מהרה מרוב שמחה ע"כ כפרתה ממהרת לבא אבל היולדת נקבה מצטערת ואינה מתחרטת מהרה ע"כ כפרתה מתאחרת ואף על פי שאין השבועה חלה כלל דאם לא כן איך מותרת לבעלה אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה בלא כפרה שהרי הבאת הכפרה אחר מ' לזכר ופ' לנקבה כי באמת אין כאן שבועה כי אין הדבר בידה שהרי משועבדת לבעלה ודומה למי שנשבע שאינו רוצה לפרוע חובו מכל מקום צריכה כפרה על שהוציאה מפיה השבועה והרהרה בלבה לקרא תגר על ה' מתוך צערה ע"כ קרבנה חטאת לכפר על חטא המעשה כי עקימת שפתים חשוב כמעשה ועולה על הרהור הלב ויש לדמות רמז לזה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה שאם נשבעה בכעס ודאי רתיחת הדמים היה סבה לזה כי המרה סבה לכל כעס וכל כעס מקורו מן הדמים ורתיחתן ע"כ אמר וטהרה ממקור דמיה:

אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'. סמך פרשת נגעים לפרשה הקודמת המדברת במילה לומר לך שהמילה דוחה את הנגעים כי בכל מקום המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת כמבואר למעלה בפרשת ויקהל על אמרם ז"ל הקדים שבת למשכן לומר לך שהשבת דוחה מלאכת המשכן. ועל צד הרמז נ"ל אמרז"ל גדולה מילה שדוחה את הנגעים לפי שסתם מילה שבה למילת כל ד' ערלות ומכללם ערלת השפה וכשהוא נימול מערלת השפה לא יספר לשון הרע ואז לא יבא לידי נגעים הבאים על לשון הרע ועל זה קרא משה תגר באמרו ומאז באתי לדבר בשמך וגו' כדעת המדרש האומר כל פרקמטיא של משה היתה באז כו' רמז למילה וכן מסיק בהדיא בילקוט פרשת בשלח בפסוק אז ישיר משה שנקרע הים בזכות המילה שניתנה ביום ח' כמספר אז וכן כל אותן אז שמזכיר במדרש דברים רבה בפסוק אז יבדיל משה כי גם בו רמז למילה המגלת מן ש"ד כמבואר למעלה בפרשת בא בפסוק ראו כי רעה נגד פניכם. וכן אז ישיר וגו'. וכן אז אמרה חתן דמים למולות. וכן קנתורו שאמר משה יודע אני שערל שפתים אני ולא באתי לדבר בשמך כי אם מאז שסמכתי על המילה הרמוז באז שתהיה שבה גם לתקון ערלת השפה ורואה אני שלא הועילה כלום:

שאת או ספחת או בהרת וגו'. בענין הצרעת יש דעות חלוקות כי י"א שהם חולי טבעי נסתר בתוך הגוף ומגלגל לחוץ וי"א שהכל בא על צד העונש לגלות על רעתו הנסתרת בקרבו ובין כך ובין כך נ"ל לשון מצורע שהיא מלה מורכבת מוציא רע שמגלה ומוציא לחוץ כל רעתו שבקרבו הן העיפוש הפנימי הן אם הוא מכה רעהו בסתר בשוט לשונו ואין הבריות יודעין להשמר ממנו ע"כ הקב"ה מפרסם על הגגים ומוציא כל רעתו לחוץ כדי שתגלה רעתו בקהל. ובזה מיושב הכפל בפסוק שאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' והיה בעור בשרו לנגע צרעת תרתי בעור בשרו למה לי אלא לומר לך שזהו השאת והשבר אלו היו באים טהור מחשבות לא היו מזיקים כי בנקל לרפאותם אך מצד היותם בעור בשרו של זה החוטא ע"כ נעשו לנגע צרעת. ומזה מצאו להם חכמי תורתנו סמך ורובם יצאו ללקוט מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים על איזה עון פרטי באין הנגעים כי במסכת ערכין אמרו רז"ל על ז' דברים נגעים באים כו' ויש לכולם סמך מן הפסוקים ובמדרש הילקוט מנה על עשרה דברים כו' ואנו אין לנו עסק בנסתרות מן פרשה זו כ"א בנגלות בה ומצינו מכולם רמז מפרשיות אלו על ג' דברים. האחד הוא על לה"ר שכן פירש"י למה קרבנו צפרים לפי שעושין מעשה פטיט כו'. השני הוא על גסות הרוח שנאמר ולקח למטהר עץ ארז ואזוב פירש"י שאם הגביה עצמו כארז ישפיל עצמו כאזוב. השלישי הוא על צרות העין שנאמר ובא אשר לו הבית ותני דבי רבי ישמעאל זה שייחד ביתו לו כו' ובדבר זה כולל כמה דברים הן חמדת הממון שלמדין מן גחזי הן הגזל שמנו רז"ל וראייתם מפסוק וצוה הכהן ופנו את הבית והנה הוא כנס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו וג' אלו מקורם אחד כי חמדת הממון מסבב גם הגזל וצרת העין וכל שאר הדברים המנויין בגמרא ובמדרשות אין להם סמך מן פרשה זו ע"כ ראתה עיני להעמיד כל פרטי המעשים הנעשים במצורע על יסוד ג' אלה והם לה"ר וגסות רוח וחמדת הממון. וכללם הפסוק האומר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ורחב לבב היינו החומד ממון שכן אמרו אצל בלעם שהיה לו נפש רחבה ואותו אצמית דרשו רז"ל על מצורע מוחלט ועשה בפסוק ב' חלוקות לצרף גבה עינים אל רחב לבב כי שניהם ממקור אחד שהרי שורייתא דעינא בלבא תלי וכל גבה עינים הוא רחב לבב כי כל גאה רוח מתאוה לרוב עושר כי בו יוכל להראות יקר תפארת גדולתו ולאידך גיסא כל עושר גורם רום לב כמ"ש וכסף וזהב ירבה לך וגומר ורם לבבך וגומר וראיה ממ"ש אלישע לגחזי וצרעת נעמן תדבק בך למה לו להזכיר צרעת נעמן אלא לפי שגחזי היה חומד ממון ונעמן היה גבה עינים ולמדו זה המפרשים ממ"ש ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו ר"ל שאפילו בפני אדוניו היה מתנהג בגודל וגאוה וכבר אמרנו שהגסות והחמדה מקורם ממקום אחד ע"כ אמר וצרעת נעמן תדבק בך וכן דוד סמכם באמרו גבה עינים ורחב לבב וגו'. לכך נאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת אין שאת אלא גבוה ומין צרעת זה בא על גסות הרוח המתנשא לכל ראש. או ספחת אין ספחת אלא טפילה כו' והוא בא על החומד קנין הממון שהוא טפל על האדם מבחוץ ואינו מתעצם באדם כלל כשאר המעלות וכן כתב הרמב"ם בח' פרקיו כי כל הקנינים כחכמה וגבורה ומעלת המדות כולם מתעצמים עם האדם ודבוקים בו חוץ מן העושר כי הוא כטפל אל האדם מבחוץ ואינו דבק עמו כלל. או בהרת היינו לבנות מין זה בא על המספר לה"ר ומלבין פני חבירו ועשה בו חברבורות לבנות כי אזל סומקא ואתי חיורא כמ"ש לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. ובדרך זה הכרת פניו ענתה בו כי תוכו רצוף אהבת הממון או הגסות או לספר בגנות חבירו ונגע זה מוציא רעתו לחוץ לגלות רעתו בקהל ועל שם זה נקרא מצורע מוציא רע

בדרך

כדרך שנאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ואמרו רז"ל שלקו בצרעת כד"א ראשו יהיה פרוע והוא לשון גילוי שתגלה ותראה רעתו לעין כל והיינו ע. .צרעת. והובא אל הכהן אין טהרתו כ"א על ידי כהן יען כל מי אשר הוא מזרע אהרן נמצאו בו ג' מדות טובות הפכיים לאלו כי חטא הלשון גורם כל ריב וכל נגע ובין אחים יפריד ע"כ יבא אהרן שאחז במדת השלום וירפא לזה כי הוא היה אוהב שלום ורודף שלום. וכן חטא גסות הרוח ראוי שיתוקן על ידו כי הוא היה עניו ביותר כאמרז"ל גדול מ"ש במשה ואהרן ממ"ש באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ובמשה ואהרן כתיב ונחנו מה. וכן חטא חמדת הממון לא היה גם כן באהרן יען כי הכהנים לא היה להם חלק ונחלה בארץ לא היה להם יותר ממה שזכו משלחן גבוה ע"כ היו שלמים במדת ההסתפקות ולא היו בכלל צרי העין אשר כל מגמת פניהם לאסוף ולכנוס ע"כ מן הראוי שכל ג' מיני צרעת אלו לא יטהרו כי אם על ידי כהן:

ושער בנגע הפך לבן. כל שער לבן הוא סימן חולשה בגוף והלבנת שער האדם לעת זקנתו יוכיח וכן כל הסוסים הלבנים תשושי כח וכן כל כבש לבן אינו טוב כמו צבע של שאר מיני שער כי כל מראה לבן מקורו מן הליחה הלבנה הגורמת העצלות כי פעולת כל עצל לא בחיל ולא בכח. ואם פשה תפשה וגו' זה סימן שאין כח ביד הטבע לדחות מעליו כל הפסולת כי רב הוא וזה ג"כ מופת שלא נטהר מחטאו עוד טומאתו בו ואם לא פשתה הנגע כבר דחה מעליו הטבע כל עיפוש ופסולת זה מופת כי כבר גמר בלבו לשוב בתשובה שלמה. ואם כסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו כבר דחה הטבע כל החולי לחוץ ואז בלא ספק יתרפא לפיכך טהור הוא וכן מצד העונש בלי ספק אם יראה שהצרעת נתפשטה בכל גופו אז ביותר יגמור בלבו לשוב בתשובה זולת באם יהיה בו בשר חי כי זה מופת שבכל אלה לא יוסר. ורז"ל המשילו הדבר למים שכל מים רחבים אינן עמוקים והעמוקים אינן רחבים כך אם הנגע אינו רחב אז הוא נכנס בעומק תוך הגוף ויש להוש להתגברות החולי אבל אם הוא רחב ומתפשט בכל העור אינו עמוק בגוף וירפא מהרה. ורז"ל למדו מזה דרך דרש אין משיח בא עד שיהפכו כו' שנאמר כלו הפך לבן טהור הוא רמז לדבר הפך לבן כשהמלה הפוכה יהיה נבל ור"ל כשכולם יגבלו צור ישועתם אז ימהר ה' בהכרת כל הארץ מגלוליה ולאייתו מנגע זה הבא על צד העונש וכשכלו הפך לבן ודאי ההוטא יתן אל לבו לשוב כך ישראל כשיראו כי אפס עצור ועזוב ודאי יתנו אז אל לבם לשוב בתשובה שלמה אל ה' ואז טהור הוא. וענין מחית בשר חי בשאת שלמעלה נראה הבשר בריאה ותחתיה העמוד הבהרת חולי על צד העונש בא נגע זה על כת החנפים הצבועים המראים את עצמם כשרים מבחוץ ותוכם מלא מרמות ותוך ע"כ בא עליהם מין זה מדה כנגד מדה:

והצרוע אשר בו הנגע וגומר. מה תלמוד לומר אשר בו הנגע פשיטא כי אם אין הנגע אינו צרוע. מכאן ראיה שצרעת שם הנכה כמבואר למעלה וכן יתבאר בסמוך פרשת מצורע. ונגע כנוי אל העון כי החוטא נוגע בכבוד שמים או בכבוד הבריות וזה דעת המדרש האומר כנגע נראה לי בבית זה ע"ג כו'. ע"כ אמר כאן על הצרוע שנלקה בצרעת על שספר לשה"ר לפגום הבריות וקבלת רז"ל שכל הפוסל במומו פוסל לכן נאמר אשר בו הנגע כי בו נמצא בעצם ורחשונה כל נגע וקלון שרצה לפגום בו את חבירו. ראשו יהיה פרוע לכפר על גסות רוחו שרצה להיות כראש על כל אדם. ובגדיו יהיו פרומים לכפר על צרות העין כי כל צר עין נשתמא גם בגדיו קרועים ומטולאים. ועל שפם יעטה לכפר על חטא הלשון שבשפתיו. וטמא טמא יקרא כי המטמא בניב שפתיו אחרים אז טמא יקרא גם הוא כי ודאי במומו פוסל. וכל ימי אשר הנגע בו דהיינו העון אז יטמא לפי שטמא הוא מצד מעשיו:

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. נגעי בגדים והבתים בלי ספק שאינן באין מצד הטבע כי אין נפש דם ולחות המסבבים העיפוש או כל חלי וכל מכה ועל כרחך אתה צריך לומר שבאים בדרך נס על צד העונש וזה בנין אב גם על נגעי הגוף שהם חוץ לטבע על צד העונש והנה בנגעי בתים אחז"ל שבאים על צרות העין וכו' אבל בנגעי בגדים לא אמרו כלום. והקרוב אלי לומר כי הם באים על גסות הרוח כי דרך העולם להתכבד ביותר במלבושי כבוד כי הא דר"י קרי למאניה מכבדותי' וכאמרז"ל לקדוש ה' מכובד כבדהו בכסות נקיה וע"כ דין הבגד המנוגע בשרפה כי כל מתגאה נידון באש כמבואר למעלה בפרשת צו בפסוק היא העולה על מוקדה כי כך טבע האש לעלות למעלה כמו זה העולה במעלה ודין שריפת החמץ יוכיח וטהרתו בכיבוס מים המורה על גדר הענוה שיורדין ממקום גבוה למקום נמוך. ולפיכך לא הזכיר בפסוק כ"א בגד צמר ופשתים וכלי עור ולא הזכיר בגדי משי הצבויין מן תולעת שני וזה לפי שהתולעת מרמז על גדר הענוה וטהרת המצורע באזוב ושני תולעת יוכיח ע"כ אין הנגע מצוי בבגדי שני תולעת לכך נאמר כאן והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא ובכל מיני נגעים אין טומאה כי אם בפשיון רמז להרחקת הגסות מכל וכל שלא לעמוד אפילו בדרך ממוצע ולא מינה ולא מקצתה דצריך להפוך עינו עיניס רמות שלו מכל וכל. ותדע ותשכיל כי ג' מיני צרעת באים על ג' דברים שהם כסוי לאדם זה לפנים מזה מכסה ראשון הוא עורו לבשרו למעלה מעורו בגדיו שהם כסוי לעורו למעלה מהם ביתו כי הוא מכסה להצילו ממטר ומזרם ומי שהוסר מעליו כל מכסה נקרא פרוע ומגולה לכך נאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ודרשו רז"ל שנלקו בצרעת שנאמר בו וראשו יהיה פרוע ע"כ הזכיר תחלה נגעי עורו ואחר כך נגעי בגדיו ואחר כך נגעי בתים להסיר מכסהו אחת אחת עד שיהיה פרוע ומגולה מכל וכל וכן דעת המדרש שמביא הילקוט בפסוק ראשו יהיה פרוע על דרך ויגל ה' את מסך יהודה על חורבן ב"ה כי בחורבן הבית נעשו מגולין מכל וכל אמנם לדעת רז"ל הסדר הפוך כי אמרו אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כו' לכך מביא תחלה נגע על ביתו לא חזר בו מביא גם על בגדיו לא חזר בו מביא גם על גופו כו' ומה שהזכיר תחלה נגעי הגוף לפי שהקב"ה מתרה במכה אחרונה הגדולה תחלה כמו שאמר לפרעה הנה אנכי הורג את בנך בכורך וכמו שפירש"י שם כך הזכיר כאן נגעי הגוף בראשונה לאיים על האדם ממה שהוא מתירא ב... .בל לשלם אין בעל הרחמים שונה בנפשות תחלה כי של כתוס וקטן הוא:

הפטרת תזריע במלכים ב סימן ד

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ: וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר: וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה: וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע: וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן: וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ: וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים: וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ: וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע: וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר: וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה

בסוסו כתיב

פירוש המלות

שלשה. שם מקום: וכרמל. בקליפתו: בצקלונו. שם כולל לרבים: בו. על ידו: נערה. ריבה קטנה מעיר נערון: אחלי. לשון תחנה: ספר. אגרת: זהב. דינרי זהב: חליפות. מחלצות: מתאנה. מתעולל עלילות: אמרתי. חשבתי ועכרבי

אלהיו והניף ידו אל־המקום ואסף המצורע: הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלוא־ארחץ בהם וטהרתי ויפן וילך בחמה: ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה ואף כי־אמר אליך רחץ וטהר: וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר: וישב אל־איש האלהים הוא וכל־מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה־נא ידעתי כי אין אלהים בכל־הארץ כי אם־בישראל ועתה קח־נא ברכה מאת עבדך: ויאמר חי־יהוה אשר־עמדתי לפניו אם־אקח ויפצר־בו לקחת וימאן: ויאמר נעמן ולא יתן־נא לעבדך משא צמד־פרדים אדמה כי לוא־יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם־ליהוה: לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית־רמון להשתחות שמה והוא נשען על־ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח־נא יהוה לעבדך בדבר הזה: ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ:

אבנה כתיב — נא כתיב ולא קרי

פירוש המלות

וטהרתי. בתמיה: אבי. כמו אדוני: דבר. אם דבר גדול היה מדבר וכו': ואף. מכל שכן: ברכה. מנחת שלום: ולא. דרך שאלה: צמד. זוג פרדים: אדמה. מאדמת ארץ ישראל ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח: רמון. שם ע"ג: כברת. שעור מיל:

רשי — פרשת מצרע — אבן עזרא

רשי

(ב) **זאת** תהיה תורת וגו'. (מגילה כא) מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: (ג) אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: (ד) חיות. (חולין קמ) פרט לטרפות: טהורות. פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע (חולין קמ ערכין טו) שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ

תורה

יד א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל־הכהן: ג ויצא הכהן אל־מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע־הצרעת מן־הצרוע: ד וצוה הכהן ולקח למטהר שתי־צפרים חיות

כו' חסר במ"א — כולי מ"ל — כ' ולי' בנגע — כולי מ"ל

אונקלוס

א ומליל יי עם משה למימר: ב דא תהי אוריתא דסגירא ביומא דדכותיה ויתיתי לות כהנא: ג ויפוק כהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא איתסי מכתש סגירותא מן סגירא: ד ויפקד כהנא ויסב למדכי תרתין צפרין חיין

בעל הטורים זאת תהיה תורת המצרע. ב' צפרים ע"ש כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו דכתיב בדד ישב לכך טהרתו בצפרים: על מים חיים. כמו שמצינו בנעמן שנתרפא מצרעתו במים חיים ולכן זה צריך טבילה במים חיים משא"כ בשאר טמאים שא"צ לכתרפאות ע"י מים חיים:

אבן עזרא

(א) **אמר** וידבר השם כי יחל תורת המטהר ואמר ר' יונה הספרדי המדקדק כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הוא הפוך והיה ראוי להיותו נרפא הצרוע מנגע הצרעת ולמה נהפוך דברי אלהים חיים בעבור חוסר דעתנו והלא שם כתיב כי נרפא הנתק טהור הוא ועוד כי נרפא הנגע. וטעם והובא כמו חבירו כי אחר שיסור נגע הצרעת לא ירצה להביא מה שמחוייב: (ג) ויצא הכהן אל מחוץ למחנה. אע"פ שטהרו הכהן לא יכנס אל המחנה או במדינה עד שיתן טהרתו וישלם כל אשר צוה: ויצא הכהן. איננו כהן גדול והנה נתברר פי' או אל אחד מבניו הכהנים: (ד) ולקחו למטהר. הכהן יקח משלו ויש אומר המצור' יתנם ותי"ו התפעל מובלע בדגשות הטי"ת והוא על משקל איש מתהלל: שתי צפרים. כל עוף יקרא צפור והנה יקח כל עוף שימצא: חיות. ולא מתות: טהורות

המצרע. כל לישנא חסר במ"א ויקברו אתו בשדה הקבורה אשר למלכים דד"ה:

תולדות אהרן זאת. יומא מא כריתות כח: ביום טהרתו. מגילה כא נדרים לו מנחות ח יט כו ערכין טו כריתות ט: והובא אל הכהן. מגילה ח: שתי צפרים. חולין קמ:

ספורנו

יד (ב) **זאת** תהיה: והובא אל הכהן. אל מקום קרוב חוץ למחנה שיוכל

רמבן

יד (ג) **והובא** אל הכהן. יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו. ואח"כ פי' כי הכהן יצא אל מקום מושבו מחוץ למחנה והוא לא יבא אליו אע"פ שנתרפא. ומדרשו בתורת כהנים והובא אל הכהן שלא ישהה ואם כן יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו ואם טהרה מזובה כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי והוא הנכון:

(ד) **חיות**. פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטיט לפיכך הוצרכו בטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול לשון רש"י. ומפני שאמר טהורות פרט לעוף טמא נלמד שאין הצפרים מין ידוע אבל הוא שם כולל כל העופות אם כן מהו הפטפוט הזה שמצאו להם כי עופות רבים אין בהם קול צפצוף. ועוד כי מדרש חיות פרט לטרפות יבא במחלוקת ולמאן דאמר טרפה חיה איננו כן ובתורת כהנים חיות לא שחוטות. טהורות לא טמאות. טהורות לא טרפות. ובעלי הפשט אומרים כי כל עוף יקרא צפור ממה שאמר צפור שמים ודגי הים כל צפור כל כנף בן אדם אמור לצפור כל כנף וכן ואת הצפור לא בתר על תורים ובני יונה והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמית צפרא. וכן ישוב ויצפור ישכים בבקר. אמר צפור שמים עליהם כי הם לרובם יגביהו לעוף בשמים וכל צפור כל כנף שני מינין כל הקטנים וכל הגדולים כי יקרא קן צפור לפניך הם הקטנים שהן רבים שאפילו בקטניהם יחוס וכן אשר שם צפרים יקננו כי הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון. אמור לצפור כל כנף שיתאספו אפי' הקטנים עליהם כי הטורפים יבאו מעצמם. וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך כי דרך הנערים לשחק בעוף הקטן. ולשון חכמים כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור המורג משער הנזיר כמלא הסיט בבגד כצפורתא ואמרו צפורת כרמים ואמרו בשר צפרים מחזירין החולה לחליו. ואמר בכתוב כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם ונתרבה של מצורע מכל ואמר וזה אשר לא תאכלו מהם כאומר ואלה אשר לא תאכלו מבשרם. ולכך דרשו טהורות לא טמאות. ומכל מקום כלם בעלי פטפוט הם. וכן גם כן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה כך נראה שאינו שם כולל העופות כולם. וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה. והנראה מדברי רבותינו שכל עופות טהורים נקראים צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא בתורת כהנים ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה רבי יוסי הגלילי אומר צפור שהיא חוץ לכל עיר ואי זו זה דרור. ומן המדרש הזה הזכירו הפטפוט ויתכן שאינו אלא למצוה ודיעבד כלם כשרין בו. ולפיכך הוצרכו בת"כ למעט טמאות וכן שנינו במשנה מסכת נגעים ומביא שתי צפרים דרור ושנו עוד שם שתי צפרים מצותן שיהיו שוות במראה בקומה ובדמים ולקיחתן כאחת אף על פי שאינן שוות כשרות שחט אחת מהן ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה. והטעם כזה שאף על פי שבדיעבד כלן כשרות כשהן שני מינים פסולות. ובפרק אלו טרפות אמרו שף המסרט כשר לטהר בו את המצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו בה

תנו

אבן עזרא

טהורות. שלא יקח מהטמאות: ועץ ארז ואזוב. הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה ואין צורך לחפש על האזוב כי הוא ידוע בקבלה. והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה גם הם כדמות פסח מצרים: (ה) וצוה הכהן ושחט. כהן אחר או ישראל וי״א המצורע והוא רחוק: אל כלי חרש. כמו על וכן אל הנער הזה התפללתי: מים חיים. לקוחים ממקור נובע: (ו) וטבל אותם. הארז השני והאזוב: על המים. שהדם מעורב עמם: (ז) והזה. מהדם המעורב אחר טבול גם הצפור החיה והנזכרים: על פני השדה. מקום שאין שם ישוב שלא תדבק הצרעת. וההזיה בשלשתן או באזוב לבדו כטומאת המת: (ח) וכבס וגלח את כל שערו. כלל: ורחץ במים וטהר. בערב כמשפט ואחר כן שב לפרש כי זה יהיה אחר ימים שבעה וכן היה משפט שבעה של מרים ופרט כי יגלח את כל שערו ביום השביעי וביאר כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו וזאת המלה קרובה מגזרת גב: (ט) ואת כל שערו. שער הרגלים

רשי

ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב. מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב: עץ ארז. מקל של ארז: שני תולעת. לשון של צמר צבוע זהורית (ב״מ כט): (ה) על מים חיים. נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הן רביעית: (ו) את הצפור החיה יקח אותה. מלמד שאין אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ ארז והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת״ל וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה: (ח) וישב מחוץ לאהלו. מלמד (ת״כ) שאסור בתשמיש המטה: (ט) את כל שערו וגומר. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער

מקרא

טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב: ה וצוה הכהן ושחט את־הצפור האחת אל־כלי־חרש על־מים חיים: ו את־הצפר החיה יקח אתה ואת־עץ הארז ואת־שני התולעת ואת־האזב וטבל אותם ואת | הצפר החיה בדם הצפר השחטה על המים החיים: ז והזה על המטהר מן־הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את־הצפר החיה על־פני השדה: ח וכבס המטהר את־בגדיו וגלח את־כל־שערו ורחץ במים וטהר ואחר יבוא אל־המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים: ט והיה ביום השביעי יגלח את־כל־שערו את־ראשו ואת־זקנו ואת גבת עיניו ואת־כל־שערו יגלח וכבס את־בגדיו ורחץ את־בשרו במים

כול׳ חסר ו׳ קדמאה · ז׳ · ג׳ · יתיר ו׳ את פסוק · ט״ל מ״ל ג׳ · ב׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל · ג׳ · ט׳ כסיפ׳ · ל׳ חסר וב׳ חסר בלג׳ · ג׳. ט׳ · כ׳

אונקלוס

דכין ואעא דארזא וצבע זהורא ואזובא: ה ויפקד כהנא ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע: ו ית צפרא חיתא יסב יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית אזובא ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא דצפרא דנכסתא על מי מבוע: ז וידי על דמדכי מן סגירותא שבע זמנין וידכיניה וישלח ית צפרא חיתא על אפי חקלא: ח ויצבע דמדכי ית לבושוהי ויגלח ית כל שעריה ויסחי במיא וידכי ובתר כן יעול למשריתא ויתיב מברא למשכניה שבעא יומין: ט ויהי ביומא שביעאה יגלח ית כל שעריה ית רישיה וית דקניה וית גבני עינוהי וית כל שעריה יגלח ויצבע ית לבושוהי ויסחי ית בשריה במיא וידכי:

מסורה

הצפור כל צפור לשון עוף חסר במ״ב מלא וסימן וצוה הכהן ושחט. וחטא את הבית. גברי כולם מלאים במ״ב חסר וסי׳ בלק בן צפור מלך. האזינה עדי בנו צפר. וכל נביאים וכתובים חסר בין גברי בין עופי: על מים ז׳ וסימן וצוה הכהן דמצורע. ושחט את הצפר. והיה כעץ שתול דירמיה. שכנתי על מים. ויקח מזרע הארץ. אמך כגפן. כרמך על מים שתולה. ה׳ על מים רבים: ואת הצפור ג׳ וסימן לא בהר. ולקח את עץ הארז. את הצפור החיה יקח. תניינא דפסוק: השחטה ב׳ א׳ חסר וא׳ מל׳ קדמאה חסר ותניינא מלא: על המים ד׳ נמסר בסדר וארא וכל תהלות דכוו׳: על המטהר על ח׳ בטעם מאריכים בסיפרא וסי׳ נמסר בסדר ויקרא: וכבס ט׳ נמסר בסדר הזריע: יבוא ז׳ מלאים בתורה נמסר בסדר אחרי מות:

ספורנו

ויצא הכהן בכבוד ובלי רב טורח ללכת לראותו: (ז) וטהרו. מענין פריעה ופרימה: ורחץ במים וטהר. מענין מחוץ למחנה מושבו: (ט) ורחץ את בשרו במים וטהר

תולדות אהרן ושני התולעת. מנחות מב: ושחט את הצפור. סוטה טו טז: וטבל אותם. סוטה טז: ושלח את הצפור החיה. קדושין נז: (זאת החיה. סוטה יז: שתי צפרים. יומא מג: אל כלי חרש. סוטה יז): וישב מחוץ לאהלו. מ״ק ז טו חולין מא כריתות ח (שבת ג): והיה ביום השביעי. סוטה טו (נזיר נה קדושין נט): את ראשו. יבמות ה נזיר מא נו: ואת זקנו. יבמות ה נזיר מ מא נח: ורחץ. סוטה ו חגיגה יא קדושין כה ב״ק פב:

בעל הטורים על מים חיים. בגי׳ לא במים מלוחים: והזה על המטהר שבע פעמים. כנגד ז׳ דברים שנגעים באים עליהם מזה עליו ז׳ פעמים: ושלח את הצפור. רמז שהפרח ממנו הצרעת והצפור אחת שחוטה וכן לא תבא עוד הצרעת ואחת משלחת לומר שאם יוסיף לחטא תחזור הצרעת כמו הצפור השלוח:

רמבן

רבי אליעזר וחכמים ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאין מטהרין בכל עוף טהור אבל מצותו בכל עוף דרור כלומר שדרה בבית כבשדה. ולפיכך אמרו בסנונית דכיון שהיא טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור. ומכל מקום כל הטהורין כשרים בדיעבד שכלן בכלל שתי צפרים טהורות. ושנו בספרי אמר ר׳ יאשיה כל מקום שנאמר צפור בטהורה הכתוב מדבר אמר רבי יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא עוף וכך הזכירו בגמרא בפרק שלוח הקן ושם העלו כי חיות שחיין ראשי אברים שלהם למעוטי מחוסרות אבר וכן הטרפות פסולות בהן ודרשו טהורות למעט אסורות כגון צפרי עיר הנדחת ועוף שהרג את הנפש והחליפן בע״ג ומדרשם זה שם מן הלשון עצמו שאין צפור אלא עוף טהור ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור. וראיתי עוד בירושלמי במסכת נזיר שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא תורים ובני יונה הוא מביא אית תניי תני כל עוף טהור קרוי צפרים אית תניי תני כל העופות בין טמא ובין טהור קרוי צפרים והנה נשאר בידנו ממנו מחלוקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטנים בלבד ובגמרא כך הוא נראה ממה שאמרו במסכת סוטה הבא מים שדם צפור ניכר בהם וכמה הם רביעית ושאלו גדולה שדוחה את המים קטנה ונדחית מפני המים מהו ומירשו כל שיעורי חכמים כך הם בצפור דרור שיערו חכמים אין לך גדולה שדוחה את המים ואין לך קטנה שנדחית מפני המים ואלו היה כל עוף טהור כשר בו היה מהם מי שדמו דוחה כמה לוגין. ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה לכתחלה ממדרשו של רבי יוסי הגלילי. וכבר הזכירו בגמרא ודלמא צפורא רבא חזא ואסיק שמיה גמל. והנכון שיעלה מכל זה הוא שנאמר מכל צפור שאינו דרור פסול אפילו בדיעבד מן המדרש הזה. שלא שנו במשנתם מצותן שיהיו דרור אע״פ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו בשוות וכל הדרורים בעלי פטפוט הם ומה שאמרו בת״כ לא טמאות מפני שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסנונית לרבי אליעזר או יהיה פירושו למעט טמאות לך שהן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמרא בפרק שלוח הקן וזהו ההגון בעיני. ובאגדה דרבא אמר רבי יהודה בר׳ סימון אלין צפריא קולנין זה האומר לשון הרע אמר הקב״ה יבא קול ויכפר על קול. ור׳ יהושע בן לוי אמר צפרים צפרי דרור שאכלה מפתו ושתה מן מימיו והלא דברים ק״ו וכו׳:

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. אמר ר״א הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה והנה המצורע ותורת הבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה הם כדמות פסח מצרים. וטעם על פני השדה מקום אשר אין שם ישוב שלא תדבק הצרעת. ובת״כ אמרו על פני השדה שלא יעמוד ביפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר. ואם כן יהיה הטעם כסוד השעיר המשתלח ושם ישתלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה ועוד אפרש זה בע״ה:

(ט) את כל שערו. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער ונראה. לשון רש״י. אבל בתורת כהנים וגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרים

רשי

שער ונראה: (י) וכבשה אחת. לחטאת: ושלשה עשרונים. לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים (סוטה יז): ולוג אחד שמן. להזות עליו שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: (יא) לפני ה'. (מנחות צא כלים ו) בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים: (יב) והקריב אותו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם: להניף. שהוא טעון תנופה חי: והניף אותם. את האשם ואת הלוג: (יג) במקום אשר ישחט וגו'. על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה (זבחים כ) יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו': כי כחטאת. כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה כחטאת תלמוד לומר וכו' בתורת כהנים: (יד) תנוך. גדר אמצעי שבאוזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרים קורין לו פנדרו"ס: בהן. גודל: (יח) לפני ה'. (ת"כ) כנגד בית קדשי קדשים: ואם

אבן עזרא

כרגלים וי"א אף זרועיו ושוקיו והחזה: (י) שני כבשים וכבשה אחת. בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מעשה הלשון על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל העולה על הרוח ואחד אשם כמשפט כל אשם ונקבה לחטאת כמשפט כל חטאת ושלשה עשרונים כמשפט עשרון לכ"ש: ולוג אחד. מדה ואין לו אח וטעם אותם הכבשים והכבשה גם זה האשם גם זאת החטאת לכהן חוץ מהאמורים: (יד) על תנוך. טעמו ידוע ממקומו והנה המטהר מהצרעת שהוא בגוף כמו הכהן שימלא ידו כי העון כמו הצרעת בנפש והכהן מקום חבור והוא עיקר כל המעשים והימנית בעבור כח הצד הימין והתנוך זכר לשמוע אשר צוה: (טו) על כף הכהן השמאלית. היא כף הכהן המטהר רק כן דרך צחות בלשון הקדש והעד הפסוק הבא אחריו: (טז) לפני ה'. אל פתח אהל מועד: (יז) אל מקום דם האשם. שהוא תנוך ובהונות: ועשה

י וְטָהֵר׃ י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־
כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת
בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃ יא וְהֶעֱמִיד
הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר
וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ יב וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־
הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ
לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף
אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
שני יג וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־
הָעֹלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי
כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ יד וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן
עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ טו וְלָקַח הַכֹּהֵן
מִלֹּג הַשָּׁמֶן וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן
הַשְּׂמָאלִית׃ טז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־
אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר
עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־
הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים
לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן
אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־
תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ
הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃ יח וְהַנּוֹתָר
בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן

כל קרי' כבשה וכל שמואל כבשה
ל
ג' ב' מ"ל ואי' חסר
ל
כ"ד בטעם
ו' באורי'
ח' בתורה כל ליסנא מ"ע
כל ליסנא חסר
מ"ע מ"ל בנ"א

י וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה יִסַּב
תְּרֵין אִמְּרִין שַׁלְמִין
וְאִמַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ
שַׁלְמְתָא וּתְלָתָא עֶשְׂרוֹנִין
סֻלְתָּא מִנְחָתָא דְּפִילָא
בִּמְשַׁח וְלֻגָּא חַד
דִּמְשַׁחָא׃ יא וִיקִים כַּהֲנָא
דִּמְדַכֵּי יָת גַּבְרָא דְּמִדַּכֵּי
וְיָתְהוֹן קֳדָם יְיָ בִּתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יב וְיִסַּב
כַּהֲנָא יָת אִמְּרָא חַד
וִיקָרֵב יָתֵיהּ לַאֲשָׁמָא וְיָת
לֻגָּא דִּמְשַׁחָא וִירִים יָתְהוֹן
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ יג וְיִכּוֹס
יָת אִמְּרָא בַּאֲתַר דְּיִכּוֹס
יָת חַטָּאתָא וְיָת עֲלָתָא
בַּאֲתַר קַדִּישׁ אֲרֵי
כְּחַטָּאתָא אֲשָׁמָא הוּא
לְכַהֲנָא קֹדֶשׁ קֻדְשִׁין
הוּא׃ יד וְיִסַּב כַּהֲנָא
מִדְּמָא דַּאֲשָׁמָא וְיִתֵּן
כַּהֲנָא עַל רוּם אֻדְנָא
דְּמִדַּכֵּי דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן
יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן
רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא׃ טו וְיִסַּב
כַּהֲנָא מִלֻּגָּא דִּמְשַׁחָא
וִירִיק עַל יְדָא דְּכַהֲנָא
דִּשְׂמָאלָא׃ טז וְיִטְבּוֹל
כַּהֲנָא יָת אֶצְבְּעֵיהּ דְּיַמִּינָא
מִן מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ
דִּשְׂמָאלָא וְיַדֵּי מִן מִשְׁחָא
בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין
קֳדָם יְיָ׃ יז וּמִשְּׁאָר מִשְׁחָא
דְּעַל יְדֵיהּ יִתֵּן כַּהֲנָא עַל
רוּם אֻדְנָא דְּמִדַּכֵּי דְּיַמִּינָא
וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא
וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא
עַל דְּמָא דַּאֲשָׁמָא׃
יח וּדְיִשְׁתְּאַר בִּמְשַׁחָא דְּעַל
יְדָא דְּכַהֲנָא יִתֵּן עַל רֵישָׁא

ואתם ג' ב' מלאים וא' חסר. וסימן והעמיד הכהן המטהר. אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם. ויבואו אליך כמבוא עיר קדמא חסר: ואת העלה ג' וסימן המציאו לנחתיה. ושחט את הכבש במקום. ועל הנשיא יהיה: קדש קדשים הוא ו' נמסר בסוף תצוה: תנוך ח' בתורה וסימן ושחטת את האיל ב' בו. וישחט משה מדמו. ויקרב את בני אהרן. ולקח הכהן מדם האשם. ומיתר השמן אשר על כפו. ושחט את כבש האשם. ונתן הכהן מן השמן:

ספורנו

וטהר. מענין וישב מחוץ לאהלו: (יב) והקריב אותו לאשם. כבר התבאר שענין האשם הוא על מעל בקדש כמו החטאת על חיוב כרת וכבר אמרו שהצרעת הוא על לשון הרע ועל גסות הרוח שמיהם מעילה בקדש כי אמנם לשון הרע עיקרו בסתר כמעמיק מה' לסתיר עצה כאמרם (ברכות) העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי שכינה ועל המתגאה נאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל. אמר הקב"ה זה נוגב מלבושי אין אני והוא יכולים לעמוד בעולם אחד וכבר ספר הכתוב על עזיהו באמרו וכחזקתו

תולדות אהרן ובימים השמיני. שבת קלב: יקח שני כבשים. חולין סב: ושלשה עשרונים. מנחות נא: והעמיד הכהן המטהר. סוטה ח: והקריב אתו לאשם. יומא סא מנחות סח: ושחט את הכבש. יבמות ז זבחים נ: כחטאת האשם הוא. יומא סא יבמות עם זבחים מז נ מנחות מג: ולקח הכהן מדם האשם. יומא סא זבחים מז: ולקח הכהן מלוג השמן. מנחות ע: את אצבעו הימנית. מנחות י: ומיתר השמן. יומא סח: תנוך אוזן. קדושין טו: רגלו. יבמות קד: על דם האשם. נגעים י: ועשה הכהן את החטאת. נגעים ס:

רמבן

תלמוד לומר גבות עיניו מה גבות עיניו בנראה אף כל שער בנראה פרט לבית הסתרים. אי מה גבות עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס שער בנראה מנין כנוס שער בשאינו נראה פזור שער בשאינו נראה ת"ל את כל שערו יגלח וכ"ע:

(י) יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת. לא פירש הכתוב מה יעשה בשני הכבשים וכבשה אבל הזכיר בכבש האחד שיקריב אותו לאשם והזכיר שיעשה החטאת ואחר ישחט העולה. וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה העולה והכבשה היא החטאת:

(יח) יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה'. כמעשה דם האשם השמן

אבן עזרא

(יט) ועשה הכהן את החטאת. היא הכבשה כתורת כל חטאת: (כ) והעלה את העולה. היא הכבש ומנחתו שהוא עשרון ויש אומרים שכל המנחה יקריב לעולה ובתחלה האשם שהוא החמור: וטהר. אז יהיה טהור ככל הטהורים: (כא) דל. יש בנוף כמו דלות ורעות אשרי משכיל אל דל ככה דל בן המלך ויש דל שאין לו ממון:

רשי

(כ) ואת המנחה. מנחת נסכים של בהמה: (כא) ועשרון סלת אחד. לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו: ולוג שמן. לתת ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתוב לפרש: (כג) ביום השמיני לטהרתו. שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת: (כח) על מקום דם האשם. אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם:

וכתר

עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃ יט וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃ כ וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר׃ ס

שלישי חמישי כא וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן׃ כב וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה׃ כג וְהֵבִיא אֹתָם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ כד וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ כה וְשָׁחַט אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ כו וּמִן־הַשֶּׁמֶן יִצֹק הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ כז וְהִזָּה הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ כח וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם׃ כט וְהַנּוֹתָר מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־

כל ועשה דפרש' סגן · ס' . ס' וכל הקטרה דכוי במ"ג המזבח · ל' וחד אם דל ואם עשיר · ל' · ד' · כל לוג' חסר · ד' · כול' מ"ל · ל' · ד'

תרגום

דמדכי ויכפר עלוהי כהנא קדם יי׃ יט ויעביד כהנא ית חטאתא ויכפר על דמדכי מסאובתיה ובתר כן יכוס ית עלתא׃ כ ויסק כהנא ית עלתא וית מנחתא למדבחא ויכפר עלוהי כהנא וידכי׃ כא ואם מסכן הוא ולית ידיה מדבקא ויסב אמר חד דאשמא לארמא לכפרא עלוהי ועסרונא סולתא חד דפילא במשח למנחתא ולוגא דמשחא׃ כב ותרתין שפנינין או תרין בני יונה דתדביק ידיה ויהי חד חטאתא וחד עלתא׃ כג וייתי יתהון ביומא תמינאה לדכותיה לות כהנא לתרע משכן זמנא קדם יי׃ כד ויסב כהנא ית אמרא דאשמא וית לוגא דמשחא וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי׃ כה ויכוס ית אמרא דאשמא ויסב כהנא מדמא דאשמא ויתן על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא׃ כו ומן משחא יריק כהנא על ידא דכהנא דשמאלא׃ כז וידי כהנא באצבעיה דימינא מן משחא דעל ידיה דשמאלא שבע זימנין קדם יי׃ כח ויתן כהנא מן משחא דעל ידיה על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא על אתר דמא דאשמא׃ כט ודישתאר מן משחא דעל ידא דכהנא יתן על

מסורה

ואת המנחה ה' נמסר בסדר פקודי: המזבחה ה' וסימן והעלה הכהן את העלה ואת המנחה. וישחטום הכהנים דד"ה. וישחטו הבקר ג' בפסוק דד"ה וכל הקטרת דכות' במ"ג המזבח וסי' והרים ממנו בקמצו וא' העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה: דל ודל ידל. ה"ב פתחין נמסר בשפטים סימן ה' גבי פסוק וידל ישראל: ועשרן ג' חסר בקריא וסימן ועשרן דווה אשר תעשה על המזבח כבשים. ואם דל הוא ואין ידו משגת ולקח. ועשרן דובראשי חרשיכם תקריבו עלה לה': בלול ד' נמסר בסדר תצוה: והאחד ד' וסימן והנה הקטן את אבינו. ועשה אתם הכהן. ושתי תרים ואם דל הוא דמצורע. השן האחד מוצק: על מקום ג' וסימן על מקום דם האשם. כי הכרובים פרשים כנפים. ושש מעלות לכסא דד"ה:

תולדות אהרן וכפר על המטהר. שם: והעלה הכהן את העולה. פסחים נט מנחות כא: ואם דל הוא. יומא מא ערכין י כריתות כח: ואין ידו משגת. ערכין טז: לתנופה לכפר עליו. יומא ה מנחות נג לד: ועשרון סלת. מנחות פט קו: על תנוך. יכמות קד: על בהן. מנחות ס: באצבעו הימנית. זבחים כו: על מקום דם האשם. מנחות י נגעים מה: והנותר מן השמן. יומא סא זבחים ו נגעים שם:

רמבן

והשמן תהיה הכפרה הזאת וכן לכפר עליו לפני ה' וכתורת כהנים והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אומר שירי מצוה הם בין שנתן בין שלא נתן כפר. וא"כ על דעת רבי יוחנן בן נורי יהיה לכפר עליו על האשם. והנה אמר הכתוב באשם וכפר וחזר ואמר בחטאת וכפר על המטהר מטומאתו. ואמר עוד בעולה ובמנחה וכפר עליו הכהן וטהר ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן. אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל

קודש

ספורנו

וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול מעל באלהי אבותיו והצרעת זרחה במצחו: (כ) וכפר עליו הכהן ומסר. לקדשים ולביאת מקדש שאסרם ז"ל (פס פרק קמא)

פניס

רש״י

(לד) ונתתי נגע צרעת. (ויקרא רבה) בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: (לה) כנגע נראה לי בבית. (נגעים פי״ב ת״כ) שאפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי: (לו) בטרם יבא הכהן וגו׳. שכל זמן שאין הכהן זקוק לו אין שם תורת טומאה: ולא יטמא כל אשר בבית. (ת״כ) שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע זקוק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו הם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה: (לז) שקערורות. (ת״כ) שוקעות במראיהן: (מ) וחלצו את האבנים. כתרגומו וישלפון יטלום משם כמו (דברים כה) וחלצה נעלו לשון

אבן עזרא

(לג) וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן. החל לבאר צרעת הבית. וטעם כי תבאו אל ארץ כנען. כי זה נוהג בארץ לבדה בעבור גודל מעלת הארץ כי המקדש בתוכה והכבוד בתוך המקדש: (לד) ונתתי. הדבר תלוי בנתינת ה׳. ובא אשר לו הבית. מצוה שיבא אל הכהן: (לו) ופנו את הבית. בעל הבית וכל אנשי ביתו. וטעם לשון רבים לפנותו מהרה: בטרם יבא הכהן. כי עוד יסגיר הבית בעבור הספק וטרם בואו ספקו: (לז) שקערורות. אין אות למלה הזאת ולא נדע אם היא מרובעת כפולה האות האחרון או מחמשת אותיות ופירושה לפי טעם המקום י״א כדמות סימנין או חוטין וי״א שהיא מלה מורכבת מטעם ותשקע האש ורורות מגזרת רר בשרו וזה רחוק: ומראיהן. ומראה כל אחד מהם שפל: (מ) וחלצו את האבנים. יסירו וכן חלצני ה׳ מאדם

כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ
הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה׃
ל וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים
אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יָדוֹ׃ לא אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ
אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד
עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן
עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה׃ לב זֹאת
תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר
לֹא־תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ
רביעי ששי לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ לד כִּי
תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי
נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע
צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃
לה וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד
לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי
בַּבָּיִת׃ לו וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־
הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת
אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־
אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא
הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַבָּיִת׃ לז וְרָאָה
אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת
הַבַּיִת שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ
אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן־
הַקִּיר׃ לח וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת
אֶל־פֶּתַח הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־
הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים׃ לט וְשָׁב
הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה
פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת׃
מ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־

יִתֵּן עַל רֵישָׁא דְמִדַּכֵּי
לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ׃
ל וְיַעְבֵּיד יָת חַד מִן שַׁפְנִינַיָּא
אוֹ מִן בְּנֵי יוֹנָה מִדְּתַדְבֵּיק
יְדֵיהּ׃ לא יָת דְּתַדְבֵּיק יְדֵיהּ
יָת חַד חַטָּאתָא וְיָת חַד
עֲלָתָא עַל מִנְחָתָא וִיכַפַּר
כַּהֲנָא עַל דְּמִדַּכֵּי קֳדָם יְיָ׃
לב דָּא אוֹרָיְתָא דְּבֵיהּ
מַכְתַּשׁ סְגִירוּ דְּלָא תַדְבֵּיק
יְדֵיהּ בִּדְכוּתֵיהּ׃ לג וּמַלִּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן
לְמֵימָר׃ לד אֲרֵי תֵעֲלוּן
לְאַרְעָא דִכְנַעַן דַּאֲנָא יָהֵיב
לְכוֹן לְאַחְסָנָא וְאֶתֵּן מַכְתַּשׁ
סְגִירוּ בְּבֵית אֲרַע
אַחְסַנְתְּכוֹן׃ לה וְיֵיעוֹל
דְּדִילֵיהּ בֵּיתָא וִיחַוֵּי לְכַהֲנָא
לְמֵימַר כְּמַכְתָּשָׁא אִתְחֲזִי
לִי בְּבֵיתָא׃ לו וִיפַקֵּד כַּהֲנָא
וִיפַנּוֹן יָת בֵּיתָא עַד לָא
יֵיעוֹל כַּהֲנָא לְמֶחֱזֵי יָת
מַכְתָּשָׁא וְלָא יִסְתָּאַב כָּל
דִּבְבֵיתָא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל
כַּהֲנָא לְמֶחֱזֵי יָת בֵּיתָא׃
לז וְיֶחֱזֵי יָת מַכְתָּשָׁא וְהָא
מַכְתָּשָׁא בְּכוּתְלֵי בֵיתָא
פַּחֲתָן יָרְקָן אוֹ סַמְקָן
וּמֶחֱזֵיהֶן מַכִּיךְ מִן כּוּתְלָא׃
לח וְיִפּוֹק כַּהֲנָא מִן בֵּיתָא
לִתְרַע בֵּיתָא וְיַסְגַּר יָת
בֵּיתָא שַׁבְעָא יוֹמִין׃
לט וִיתוּב כַּהֲנָא בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה וְיֶחֱזֵי וְהָא אוֹסֵיף
מַכְתָּשָׁא בְּכוּתְלֵי בֵיתָא׃
מ וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִישַׁלְּפוּן

ד׳ וכל ד״ה דכוו׳ במ״ז מבני ומבני
ד׳
ל׳ בטעם ואיגון
ג׳ דסמי׳
ל׳
י״ב דסמיכי ויא׳ מנהון חסר לאמר
י״ז ר״פ
ל׳ וא׳ כנגע ב׳
ל׳
ל׳ תבוא אליה
כ׳ וחסר
ל׳ וחסר ו׳ בתרא
ל׳ וחסר. וד׳

מן בני ומן בני ד׳ וסי׳ ואם מן העוף. ועשה את האחד מן התרים. ויאמר ה׳ אל בני ישראל הלא ממצרים. הגפן הובישה והתאנה. וכל ד״ה דכוו׳ מן בני ומן בני במ״ז מבני ומבני וסי׳ נמסר שם גבי פסוק ויהיו בני אלם אנשים: ואת האחד ד׳ וסי׳ את אשר תשיג ידו. ועשה הכהן את האחד. והלוים יסמכו את תניין. וישם את האחד בבית אל: וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן י״ב נמסר בסדר חקת התורה: ובא י״ז ר״פ נמסר בישעיה ריש סימן נ״ט גבי פסוק ובא לציון גואל: ואחר כן ב׳ וסי׳ ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית ואחר כן תבא אליה ובעלתה: ומראיהן

ספורנו

הבית כפרהו אוכל בקדשים: (לו) ופנו את הבית בטרם יבא. ולא יבא קודם לכן ובין כך יהיה זמן תשובה ותפלה לבעלים וזמן תפלה לכהן. ועם זה נתן זמן הסגר. ובמדרש אמרו בכל זה רמז לחרבן הראשון ותקונו בשני וסתירתו בחרבן שני וטהרתו בבנין ג׳

בעל הטורים

נראה לי שנים. כנגע נראה לי. מרחוק כי נראה לי וזהו שאמרו חכמינו ז״ל שאפילו תית ובקי בנגעים לא יאמר נגע נראה לי אלא כנגע וחסו מרחוק נראה שיקח הדבר מרחוק ולא יפסוק לומר נגע: ואחר כן ב׳. ואחר כן יבא הכהן. ואחר כן תבא אליה ובעלתה כמו הכא שמפנים כלים נאים בלא יטמאו אף התם נמי צריכה לבסיר כלים נאים מעליה כדי שתתגנה בעיניו ולא יטמא גם:

תולדות אהרן

אשר לא תשיג. ערכין יז כריתות ט: לאחזה. יומא יב: ונתתי נגע. הוריות י׳: בבית ארץ. יומא יא יב מגלה כו נדרים נו גיטין פב ב״ק פב: ובא אשר לו הבית. יומא יא יב ערכין טז: כנגע נראה לי. נגעים מד: וצוה הכהן. מ״ק ז ח ערכין טו נגעים מד: ולא יטמא. שבועות יז: בקירות הבית. ב״ב קסד סנהדרין עא פז נדה יט: ומראיהן שפל. סנהדרין עא פז נדה יט: ויצא הכהן מן הבית. נדרים נו חולין י נגעים מד: והסגיר את הבית. נדרים נו: ושב הכהן. ערוכין נא יומא ב יבמות יז נזיר ה מכות יג הוריות ח מנחות ד׳ מה חולין כה בכורות לב נדה כב: וחלצו. יבמות קב נגעים מד:

רמב״ן

קודם נגעו והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים. וזה טעם תטומאתו. והעולה והמנחה יהיו לו כופר נפש שיזכה להטהר ולשוב אל אהלו ולכך אמר וכפר עליו הכהן וטהר. ובתורת כהנים ועשה הכהן את החטאת וכפר מה תלמוד לומר לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה יכול יהו כולן מעכבים אותו ת״ל ועשה הכהן את החטאת וכפר תלמד שכפרה תלויה בחטאת ויתכן כי וכפר עליו הכהן וטהר רמז לכל הנעשה בו כי גם הכפרים יבואו לכפרה ולטהרה כי כן אמר בנגע הבית וכפר על הבית וטהר:

(לד) אמר הכתוב בנגעי הבתים ונתתי נגע צרעת. לרמוז כי יד ה׳ תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי ואמר כי תבאו אל הארץ וגו׳ בבית

ארץ

אבן עזרא

תאדם רע: אל מקום טמא. שלא יקחם משם אדם שיהיו ניכרים שהם טמאים: (מא) ואת הבית יקציע. מגזרת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות וטעמו פנולות ויש אומרים שיפלו המקצוע ואין זה נכון כי כבר פשה הנגע בבית רק יקציע כל הבית. וטעם מבית. מבפנים: הקצו. מגזרת קצה כי קצתו ההוא למעלה הסירו לבדו: (מב) וטח. הפך יקציע והוא מגזרת טחים אותו טפל: (מג) אחר חלץ. אחר שחלץ ואחרי הקצות את הבית בתחלה. מלת ולקחו. והביאו. רבים במספר: ועפר אחר יקח. בעל הבית שירצה לדור בו ואם הנגע ישוב יבא הכהן: (מח) ונתץ את הבית. בלווי וכן והוציא והקרוב שסגור יהיה שבעת ימים רק הכתוב אחז דרך קצרה והעד והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו בראשונה ובשניה: (מו) יטמא עד הערב. אחר שירחץ בשרו כמשפט: (מז) והשוכב. חמור על כן יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא

ד' נמסר בסדר מקץ: ואת הבית ה' וסי' יקציע. והכרתי את ישראל מלכים. ונתשתים ד"ה. ומאסתי את העיר הזאת ואת הבית הזה. ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים. ד"ה: יקצע. מן מלין יתידאין דחסרין יו"ד. יקצע ל' יקדש ל' יחרם ל'. יקשב ל' יחשך ל'. יקרב ל' יגח ל'. ונמסרו באורך בכוף קדשים: והביאו ד' נמסר בסדר ויקרא: הטוח ב' חד חסר וחד מלא וסי' אחרי הקצות מלא. ואם בא יבא חסר: אבני' דקדמי' לעצים ד' וסי' ונתץ את הבית. ואבניך ועציך. ועמך לרוב עשי מלאכה. בן אשה מבנות דן: בא יבא ה' דסמיכי בקריי' וסימן ואם בא יבא הכהן. והאיש נכבד דשמואל. בא יבא מלך בבל. אם יתמהמה חכה לו. בא יבא

תולדות אהרן ולקחו אבנים אחרות. נגעים עד: ועפר אחר. שם: ובא הכהן. ערכין נא יומא ב' יבמות יז נזיר ה מכות יג הוריות ח מנחות ד מה חולין פה בכורות לג נדה כג: ונתץ. יבמות קג נגעים מד: והבא אל הבית. יבמות קג שבועות יז:

אונקלוס

יַת אַבְנַיָּא דִּבְהֶן מַכְתָּשָׁא
וְיִרְמוֹן יָתְהֶן לְמִבָּרָא
לְקַרְתָּא לַאֲתַר מְסָאָב׃
מא וְיָת בֵּיתָא יְקַלְּפוּן מִגָּיו
סְחוֹר סְחוֹר וְיִרְמוֹן יָת עַפְרָא
דְּקַלִּיפוּ לְמִבָּרָא לְקַרְתָּא
לַאֲתַר מְסָאָב׃ מב וְיִסְּבוּן
אַבְנִין אוּחֲרָנִין וְיָעֲלוּן
לַאֲתַר אַבְנַיָּא וְעַפְרָא
אוּחֲרָן יִסַּב וִישׁוּעַ יָת בֵּיתָא׃
מג וְאִם יְתוּב מַכְתָּשָׁא
וְיִסְגֵּי בְּבֵיתָא בָּתַר דְּשַׁלִּיפוּ
יָת אַבְנַיָּא וּבָתַר דְּקַלִּיפוּ
יָת בֵּיתָא וּבָתַר דְּאִתְּשַׁע׃
מד וְיֵעוֹל כַּהֲנָא וְיֶחֱזֵי וְהָא
אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּבֵיתָא
סְגִירוּת מְחַסְרָא הִיא
בְּבֵיתָא מְסָאָב הוּא׃
מה וְיִתְרַע יָת בֵּיתָא יָת
אַבְנוֹהִי וְיָת אָעוֹהִי וְיָת כָּל
עֲפַר בֵּיתָא וְיַפֵּק לְמִבָּרָא
לְקַרְתָּא לַאֲתַר מְסָאָב׃
מו וּדְיֵעוֹל לְבֵיתָא כָּל יוֹמִין
דִּיסְגַּר יָתֵיהּ יְהֵי מְסָאָב עַד
רַמְשָׁא׃ מז וּדְיִשְׁכּוֹב
בְּבֵיתָא יְצַבַּע יָת לְבוּשׁוֹהִי
וּדְיֵיכוֹל בְּבֵיתָא יְצַבַּע יָת
לְבוּשׁוֹהִי׃ מח וְאִם מֵיעַל
יֵעוֹל כַּהֲנָא וְיֶחֱזֵי וְהָא לָא
אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּבֵיתָא
בָּתַר דְּאִתְּשַׁע יָת בֵּיתָא

מקרא

הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע
וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ לָעִיר
אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ מא וְאֶת־הַבַּיִת
יַקְצִעַ מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת־
הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ
לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ מב וְלָקְחוּ
אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת
הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח
אֶת־הַבָּיִת׃ מג וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע
וּפָרַח בַּבַּיִת אַחַר חִלֵּץ אֶת־
הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־
הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ׃ מד וּבָא הַכֹּהֵן
וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת
צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא
הוּא׃ מה וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת אֶת־
אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו וְאֵת כָּל־עֲפַר
הַבַּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לָעִיר
אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ מו וְהַבָּא אֶל־
הַבַּיִת כָּל־יְמֵי הִסְגִּיר אֹתוֹ יִטְמָא
עַד־הָעָרֶב׃ מז וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת
יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת
יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃ מח וְאִם־בֹּא
יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־
פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ

רשי

לשון הסרה: אל מקום טמא. (ת"כ) מקום שאין טהרות משתמשות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: (מא) יקצע. רדוני"ר בלעז ובלשון משנה יש הרבה: מבית. (ת"כ) מבפנים: סביב. סביבות הנגע בת"כ נדרש כן שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו. לשון קצה אשר קצעו בקצוע הנגע סביב: (מג) הקצות. לשון העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא ממשקל לשון כבד כמו כפר דבר: ואם ישוב הנגע וגו'. (ת"כ) יכול חזר בו ביום יהא טמא ת"ל ושב הכהן ואם ישוב מה שיבה האמור להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה. (ת"כ) יכול לא יהא החוזר טמא אלא א"כ פשה נאמ' צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה א"כ מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית הי' לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ובא הכהן וראה והנה פש' הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יטול יתצנו כמו שסמוך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר נותץ ואם לא חזר טהור ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תלמוד לומר ובא ואם בא יבא במה הכתוב מדבר אם בפושה בראשונה הרי כבר אמור אם בפושה בשניה הרי כבר אמור הא אינו אומר (ובא) ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוא ומה יעשה לו ביאה אמורה למעלה ביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כן וכו' כדאיתא בתורת כהנים. גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשיון. וסדר המקראות כך הוא. ואם ישוב. ונתץ. והבא אל הבית. והאוכל בבית. ובא הכהן וראה והנה פשה. ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ. לא חזר טעון צפרים. שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: (מח) ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: וראהו והנה לא פשה. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוא ואין רפוא אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי. וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוע. ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע: כי נרפא הנגע. ואם חזר כבר פי' על החוזר שטעון נתיצה: (מו) כל ימי הסגיר אותו. (ת"כ) ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא את המוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי וגו': יטמא עד הערב. (ת"כ) מלמד שאין מטמא בגדים

רמבן

ארץ אחוזתכם כי עם כל ישראל ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה' אל משה ואל אהרן שיאמר דברו אל בני ישראל אבל יקצר הכתוב כמובן או שידבר עמהם במקום כל ישראל. וירמוז כי אין הכונה עתה רק ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה את ישראל רק בבואם לארץ יזהיר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגו' כי להם. טה מתחלה במשפטים האלה:

(מג) ואם ישוב הנגע ופרח בבית. הנה הנגע הזה שבא באבנים האחרות ובעפר האחר אינו הנגע הראשון ואינו דומה לפריחה האמורה באדם ולפשיון שהוא שב למקומו הראשון שהוא שב בטבעו כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת העור ותשוב אל פנימית הגוף ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל חיצוניו אבל הענין הוא כאשר כתבתי בסדר אשה כי תזריע שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח ה' רעה במקום ההוא. ובת"כ אמרו ואם ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלוני למקומו והכוונה לומר שאין ופרח האמור כאן פשיון כמו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן והמשל שהזכירו לרמוז שטעון שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושה אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחזר ליושב למקומו

את־הבית וטהר הכהן את־
הבית כי נרפא הנגע׃ מט ולקח
לחטא את־הבית שתי צפרים ל׳
ועץ ארז ושני תולעת ואזב׃
נ ושחט את־הצפר האחת אל־
כלי־חרש על־מים חיים׃ ז׳
נא ולקח את־עץ־הארז ואת־
האזב ואת ׀ שני התולעת
ואת הצפר החיה וטבל אתם ג׳
בדם הצפר השחוטה ובמים ב׳ קדמאה חסר דין מלא
החיים והזה אל־הבית שבע ד׳ בפרשה
פעמים׃ נב וחטא את־הבית ל׳
בדם הצפור ובמים החיים ו׳ מ״ל בתורה
ובצפר החיה ובעץ הארז ובאזב כל אורייתא חסר במ״ג
ובשני התולעת׃ נג ושלח את־
הצפר החיה אל־מחוץ לעיר
אל־פני השדה וכפר על־הבית ט׳. ד׳ וכל מלכים ויהושע דכוו׳ במ״ד אל סבית
וטהר׃ חמישי נד זאת התורה
לכל־נגע הצרעת ולנתק׃ ל׳ ל׳
נה ולצרעת הבגד ולבית׃ ל׳. ל׳
נו ולשאת ולספחת ולבהרת׃ ל׳ ל׳ ל׳
נז להורת ביום הטמא וביום
הטהר זאת תורת הצרעת׃ פ ה׳ חסרים

וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי מכתשא׃ מט ויסב לדכאה ית ביתא תרתין צפרין ואע דארזא וצבע זהורי ואזובא׃ נ ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע׃ נא ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא דצפרא נכיסתא ובמי מבוע וידי לביתא שבע זמנין׃ נב וידכי ית ביתא בדמא דצפרא ובמי מבוע ובצפרא חיתא ובאעא דארזא באזובא ובצבע זהורי׃ נג וישלח ית צפרא חיתא למברא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על ביתא וידכי׃ נד דא אוריתא לכל מכתש סגירותא ולנתקא׃ נה ולסגירות לבושא ולביתא׃ נו ולעמקא ולעדיא ולבהרא׃ נז לאלפא ביום מסאבא וביום דכיא דא אוריתא דסגירותא׃

רשי

בגדים יכול אפילו שהה כדי אכילת פרס (ערובין ד׳ פ״ג) ת״ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מניין ת״ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מניין ת״ל יכבס יכבס ריבה א״כ למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס (ברכות מא): (נז) להורות ביום הטמא. איזה יום מטהרו ואיזה יום

ברנה: על מים ז׳ נמסר לעיל בריש סידרא: ואת הצפור ג׳ נמסר לעיל בריש סידרא: השחוטה ב׳ קדמא חסר ובתרא מלא: אל פני השדה ב׳ וסי׳ ושלח את הצפור החיה תניי׳. ותשלכי אל פני השדה: אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים: הטהר ח׳ חסר נמסר

אבן עזרא

וטמא עד הערב ולא הזכיר הכתוב כי כל שוכב ואוכל הוא בא בבית: (מט) ולקח. בחבירו: (נז) ביום הטמא. ביום שיהיה האדם או הבגד או הבית טמא או טהור

תולדות אהרן והטמא את הבית. חולין פו נדה נח: ושלח את הצפר. נגעים מח: ולשאת. שבת סב סוטה ד קדושין ע שבועות ו:

ספורנו

ג׳ שיבב״א: (נד) זאת התורה. מי שיבא להורות בנגעים צריך שידע להבדיל בין שני מינים אף על פי שהם אחד בסוג כאמרו בין נגע לנגע: לכל נגע הצרעת ולנתק. שאף על פי ששניהם צרעת בעור האדם מכל מקום הם נבדלים בזה שהנתק נדון בלתי מראות אבל דינו בגסירת שער ובשער שחור ושאר כל מיני הצרעת אינם נדונים בלתי מראות: (נה) ולצרעת הבגד ולבית. שאע״פ ששניהם שוים במראה ירקרק או אדמדם ושניהם על אופן בלתי טבעי מ״מ הם נבדלים בזה שהפושה בבגד בסוף שבוע ראשון נשרף כלו והפושה בבית בסוף שבוע ראשון חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע: (נו) ולשאת ולספחת ולבהרת. אף על פי שהם דומים בזה שכל אחד מהן לבן ושדיניהם שוים ומצטרפים כפי מה שבא בקבלה מכל מקום צריך שהבא להורות בנגעים יהיה בקי במדרגות הלובן ובמקומותיהם כי מקום שהין ומכוה נדונים במראות מעורבות וצרבת. ומקום שער אינו נדון במראה כלל: (נז) זאת תורת הצרעת. אין להוסיף

רמבן

למקומו הראשון שישנו אחר אשר הוכן לו שם. וטעם הפריחה כבר פירשתיה: וכן צרעת פורחת היא בבגדים. ולא אמר הכתוב ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם אלא אפילו נולד במקום אחר מן הבית ואפילו ממראה אחר שאינו כמראה הנגע הראשון נדון אותו כחוזר ופורח ואינו נדון כנגע הנולד מתחלה. וזהו טעם בבית כי בכל הבית יהיה דינו כן. והטעם כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת המקומות להבעית את בעליו. וכן אמר בתורת כהנים אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית תלמוד לומר בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מנין תלמוד לומר ופרח. וענין הכתובים האלה כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי וחזר בבית אחר חלץ את האבנים והקצות והטוח או בא הכהן ביאה שנית וראה והנה פתה פשה הנגע בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית לומר כי הפושה בראשון או הפושה בשני משפט אחד להם. ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית ונוה וחלצו את האבנים וכל הפרשה כי הכתוב נמשך למעלה לומר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון צרעת ממארת היא. ואמר עוד ואם בא יבוא הכהן בביאה השנית הנזכרת וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלומר שלא חזר בו ונלמד עתה שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ. וזה תיקון המקראות במדרשם שאי אפשר לחתכם בסכין להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמע ויתכן עוד שנאמר בתקון הענין הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשיש שם נגע יאמר פשה בגדולו והתפשטו וכשאין שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גדול וכן אונקלוס פתר בכולן אוסיף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדול ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו ונוספה נחלתן ויאמר בדבר החוזר כגון יוסיף ה׳ שנית ידו ויתנבאו ולא יספו לא תזרו עוד להבא. והנה ענינו שחזר הנגע. והנה אחר חלץ האבנים כשיזכיר הכתוב פשיון יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה וא״כ יאמר הכתוב ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל נגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבוא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא בחלילה וטיחה. והנה נתפרש כאן דין הבית בפושה הראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור אבל העומד בעיניו בראשון ופושה בשני לא נתפרש בתורה דינו אבל נדון בו ג״ש זו היא ביאה זו היא שיבה לומר שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיבה שהיא אמורה בסוף שבוע ראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד מג״ש אחרת שאמר ואם בא יבא הכהן שנדון ביאה שלישית כביאה שניה. והנה הכתובים כמשמעם והמדרשות למדו אותן מג״ש למשה בסיני ומה שיאמרו בת״כ במה הכתוב מדבר וכו׳ סמך מדבריהם שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם בג״ש וכן מה שאמרו שם אם סופנו לרבות את החוזר אע״פ שאינו פושה מה ת״ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנה לו לומר שנניח הכתוב כמשמעותו ונלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבענו במקום אחר. זהו הנראה אלי בענין הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמים קיימים והוא דבר נאה ומתקבל:

(נג) **וכפר** על הבית וטהר. הנה הכפרה הזאת בצפור המשתלחת שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר המשתלח. ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתוב לאשם וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הצפרים ועץ הארז והאזוב:

(נד) **זאת** התורה לכל נגע הצרעת. הוא צרעת השחין והמכוה. והזכירם בכאן תחלה מפני תדירות ואחרי כן הזכיר הנתק שהוא ג״כ מצוי ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת ולבהרת הם הנגעים הראשונים שפתח בהם אדם כי יהיה בעור בשרו וגו׳ ובכל מקום יאחר הבהרת בעבור שהיא העזה והקשה שבכולן:

ויהי

אבן עזרא

טהור : (א) וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן . כי הכהנים יפרישו בין זבה לנדה כאשר אחז״ל בין דם לדם ועתה יחל לבאר הטמאים מדבר נסתר כי הצרעת נגע גלוי : (ב) זב . כמו זבת חלב כדמות טפות נוטפות : מבשרו . כנוי לערות הזכר : זובו . שם : (ג) וזאת תהיה טומאתו . הטעם כי הזוב הוא על ב׳ דרכים : רר בשרו . מגזרת ויורד רירו על זקנו : או החתים . כמו נסגר מגזרת כי חתום הוא והטעם שהתחבר הזוב ונקרש ולא יצא הקרי בשכבו עם האשה וגזרה אחת למשכב ולמושב וכן הנוגע בא׳ מהם משפט אחד לו : (ז) והנוגע בבשר הזב . באיזה אבר שיהיה : (ח) ירק . ידוע מפעלי הכפל והעד דגשות קו״ף רוקי הנה גם רוקו יזיק כי הזוב מהחליים הנדבקים ואין מנהג האדם שירוק בפני חברו רק איננו בכונה כי הזב זרק רוקו ונפל על הטהור : (ט) וכל המרכב . שהוא מקבל טומאה כדברי המעתיקים : (י) בכל אשר יהיה תחתיו . תחת המרכב יטמא טומאה קלה וטומאת הנושא אותם יותר חמורה : (יא) וידיו לא שטף במים . היה נראה לנו כי כל

מאכל

רשי

יום מטמאו : (ב) כי יהיה זב . יכול זב מכל מקום יהא טמא ת״ל מבשרו ולא כל בשרו (ת״כ נדה מג) אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזוב וטמא בזובה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב מקום שמטמא טומאה קלה קרי מטמא טומאה חמורה זיבה : זובו טמא . (ת״כ) למד על הטפה שהיא מטמאה (נדה לה) זוב דומה למי בצק של שעורין ודהוי ודומה ללובן ביצה המוזרת שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת : (ג) רר . לשון ריר שזב את בשרו : או זובו . כמו ריר שיוצא צלול : או החתים . שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו (מגילה ה נדה מג) מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקרא טמא שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא שנאמר טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד ב׳ לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן : (ד) כל המשכב . הראוי למשכב . יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת ת״ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו : אשר ישב . ישב (בקמ״ץ) לא נאמר אלא אשר ישב הזב במיוחד תמיד לכך : (ה) ואיש אשר יגע במשכבו . לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין : (ו) והישב על הכלי . (ת״כ) אפי׳ לא נגע ואפילו עשרה כלים זה על גב זה כולן מטמאין משום מושב וכן במשכב : (ח) וכי ירוק הזב בטהור . (ת״כ נדה נה) ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא : (ט) וכל המרכב . אע״פ שלא ישב עליו כגון התפוס של סרגא שקורין ארצו״ן טמא משום מרכב והאוכף שקורין אלוי״ש מטמא טומאת מושב : (י) וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו . (ת״כ) של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים והוא חמור במשכב מבמרכב : והנושא אותם . כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמ׳ בגדים : (יא) וידיו לא שטף במים . בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת

תרגום אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר׃ ב מַלִּילוּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימְרוּן לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרֵי יְהֵי דָאִיב מִבִּשְׂרֵיהּ דּוֹבֵיהּ מְסָאָב הוּא׃ ג וְדָא תְּהֵי סְאוֹבְתֵיהּ בְּדוֹבֵיהּ רִיר בִּשְׂרֵיהּ יָת דּוֹבֵיהּ אוֹ חָתִים בִּשְׂרֵיהּ מִדּוֹבֵיהּ סְאוֹבְתֵיהּ הִיא׃ ד כָּל מִשְׁכְּבָא דְּיִשְׁכּוֹב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאַב וְכָל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב׃ ה וּגְבַר דְּיִקְרַב בְּמִשְׁכְּבֵיהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ ו וּדְיִתֵּיב עַל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ ז וּדְיִקְרַב בִּבְשַׂר דּוֹבָנָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ ח וַאֲרֵי יָרוֹק דּוֹבָנָא בְּדַכְיָא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ ט וְכָל מֶרְכְּבָא דְּיִרְכַּב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאַב׃ י וְכָל דְּיִקְרַב בְּכֹל דִּיהֵי תְחוֹתוֹהִי יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ יא וְכֹל דְּיִקְרַב בֵּיהּ דּוֹבָנָא וִידוֹהִי לָא שְׁטַף בְּמַיָּא

ויקרא טו

טו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא׃ ג וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא׃ ד כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ ה וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ו וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ חצי הספר ז וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ח וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ט וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא׃ י וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יא וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף בַּמַּיִם וְכִבֶּס

י״ב דסמיכי. ג׳ ר״פ. ג׳. י״ז ר״פ. ל׳ וקמץ. ל׳. ד׳ כפרש׳ ל׳. כל ל׳ חסר במ״א כ׳. ג׳ ב׳ חסר וא׳ מ״ל. ג׳ מ״ל ס״ל מ״ל. ד׳

מסורה

בסוף סדר שמיני : וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן י״ב דסמיכ׳ נמסר בסדר חקת ההורה . דברו ד׳ ג׳ ר״פ וא׳ מציעות פסוק נמסר בסדר בא : ואמרתם אליהם ב׳ וסי׳ דברו אל בני ישראל דזב . עבדים אנחנו : וזאת י״ז ר״פ נמסר בריש סדר תרומה : רר . א״ב מן חד וחד מן ב׳ ב׳ אתין דלוג קמץ וסימן נמסר במסרה רבתא : על הכלי ב׳ וסי׳ והיושב על הכלי דזב . ואם על המשכב : ירק ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ וכי ירק הזב בטהור . ואביה ירק ירק . ואחר כל ירוק ידרש . בתראה מלא : וידיו ד׳ וסי׳ וידיו לא שטף במים . וידיו הבצענה אתו . וידיו תשבנה אונו . ימחץ וידיו תרפינה :

תולדות אהרן

תולדות אהרן דברו אל בני . שבת פג : איש איש . ערכין ג׳ כריתות ח נדה לב לד מג מד : מבשרו . חולין נא נדה פא : זובו טמא הוא . נדה לד נה נו : וזאת תהיה טומאתו . ב״ק כד נדה מג נה נו : או החתים . שם מג : וכל המשכב . שבת פד נדה לג : הזב . נדה נד : אשר ישכב עליו . שבת נט : ואיש אשר יגע במשכבו . שבת פד בבא קמא כו נדה לג : והיושב על הכלי . חגיגה כג נדה מט : וכי ירוק . שבת טו נדה נה נו : בטהור . נדה נה : וכל הנוגע . שם לב : והנושא . שם לג נה : וכל אשר יגע . קדושין כה חולין קו נדה מג :

בעל הטורים

בעל הטורים דברו אל בני ישראל . ונפרשת נגעים לא אמר דברו לפי שע״י סגעל שעשה אהרן באו נגעים על ישראל וסמך פ׳ זב למצורע לפי שע״י הנחש נתקללה האשה בזיבה והנחש בצרעת : החתים בשרו מזובו . בגי׳ זה בחתימת פי האמה : ישכב עליו . בגי׳ זה מיוחד לשכיבה : וכל הכלי . בגימ׳ אבל לא כאבן : שטף ב׳ . וידיו לא שטף במים ותלף ביסודה שטף ועבר שזב צריך מים חיים : ורחץ במים בגימ׳ ובארבעים סאה . ד״א במים במו מ׳ פי׳ מ׳ סאה :

ספורנו

להוסיף ולהחמיר לטמא נגעי עור בשר אחרים אע״פ שהם אצלנו מיני צרעת רבים מאלה כאמרו אל תוסף על דבריו כי אמנם עם כל רעתם לא נדין אותם כדין צרעת כלל כמו שטהר הכתוב כשהפך כלו לבן מעבר גבול הצרעת הטמא לרוע כענין הטמאה הצרפת שנפסדה צורתה : טו (ב) זב מבשרו . כבר באה הקבלה מבשרו ולא מחמת אונסו וזה כשיהיה הזוב שותת בשכבת בשרו שהוא כעין לאמה או לכלי הזרע ולא מחמת סבה

רמבן

טו (יא) וידיו לא שטף במים . יקרא הכתוב הטבילה שטיפה במים שאמר בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדים כבוס וכבס שנית וטהר . והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהיה בה דבר חוצץ אלא ישטוף גופו במים כלשון ומורק ושוטף במים . וכן נחל שוטף . ועניין הכתוב בעבור כי שנגיעה בידים אמר כי כאשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא שטף

רשי

טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים (ת"כ נדה סו) : (יב) וכלי חרש אשר יגע בו הזב . יכול אפי' נגע בו מאחורי וכו' כדאיתא בתורת כהנים עד איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה הסיטו : (יג) וכי יטהר . כשיפסוק : שבעת ימים לטהרתו . שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן רצופין (נדה סח) : (יח) ורחצו במים . גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים הוא : (יט) כי תהיה זבה . (ת"כ) יכול מאחד מכל איבריה תלמוד לומר (ויקרא כ') והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור (נדה יז): דם יהי' זובה בבשרה . אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום : בנדתה כמו (איוב יח) ומתבל ינידוהו שהוא מנודה ממגע כל אדם : תהיה בנדתה . אפילו לא

אבן עזרא

מאכל והדומה לו שיגע בו הזב והנגיעה היא בידים וידיו שטופות איננו טמא בעבור שלא נגע במקום הזוב רק כאשר ראינו כל אבותינו פי' וידיו כגופו קבלנו דבריהם ועל דרך הפשט כי כל טהור שיגע בו הזב וידיו שטופות הוא יטמא ולא בגדיו ואם לא היו שטופות יטמאו בגדיו וזה כמו הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו : (יג) לטהרתו . מיום טהרתו והקרבן עולה וחטאת בעבור כי הזוב מוסר על עון : (טז) כי תצא ממנו . שלא ברצונו : שכבת זרע . כמו שכבת הטל מגזרת מי ישכיב . היה נראה לנו שצריך רחיצה הבגד או העור אם היה בו זרע לא או יבש והאמת כדברי הקבלה והשלים דבר הזוכר ועתה יחל בנקבה

בגדיו ורחץ במים וטמא עד־
הערב : יב וכלי־חרש אשר־
יגע־בו הזב ישבר וכל־כלי־
עץ ישטף במים : יג וכי־יטהר
הזב מזובו וספר לו שבעת ימים ל' ול' ספר
לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ ד' חסרים את
בשרו במים חיים וטהר : יד וביום ו' רפין
השמיני יקח־לו שתי תרים או
שני בני יונה ובא ׀ לפני יהוה
אל־פתח אהל מועד ונתנם אל־
הכהן : טו ועשה אתם הכהן ל'
אחד חטאת והאחד עלה וכפר ד'
עליו הכהן לפני יהוה מזובו :
ס ששי רביעי טז ואיש כי־תצא
ממנו שכבת־זרע ורחץ במים מים דקדים לבשרו ב'
את־כל־בשרו וטמא עד־הערב :
יז וכל־בגד וכל־עור אשר־יהיה ל' וחד כל עור
עליו שכבת־זרע וכבס במים ב'
וטמא עד־הערב : יח ואשה
אשר ישכב איש אתה שכבת־
זרע ורחצו במים וטמאו עד־ ג'
הערב : פ
יט ואשה כי־תהיה זבה דם יהיה
זבה בבשרה שבעת ימים ב' ד'
תהיה בנדתה וכל־הנגע בה
יטמא עד־הערב : כ וכל אשר יתא ר"פ ולמנ' וכל
תשכב עליו בנדתה יטמא וכל
אשר־תשב עליו יטמא : כא וכל־
הנגע במשכבה יכבס בגדיו כולי פסי כמ"ג

ויצבע לבושוהי ויסחי
במיא ויהי מסאב עד
רמשא : יב ומן דחסף
דיקרב ביה דובנא יתבר
וכל מאן דאע ישתטף
במיא : יג וארי ידכי דובנא
מדוביה וימני ליה שבעא
יומין לדכותיה ויצבע
לבושוהי ויסחי בשריה
במי מבוע וידכי : יד וביומא
תמינאה יסב ליה תרתין
שפנינין או תרין בני יונה
וייתי לקדם יי לתרע משכן
זמנא ויתנינון לכהנא :
טו ויעביד יתהון כהנא חד
חטאתא וחד עלתא ויכפר
עלוהי כהנא קדם יי
מדוביה : טז וגבר ארי
תפוק מניה שכבת זרעא
ויסחי במיא ית כל בשריה
ויהי מסאב עד רמשא :
יז וכל לבוש וכל משך דיהי
עלוהי שכבת זרעא
ויצטבע במיא ויהי מסאב
עד רמשא : יח ואתתא
דישכוב גבר יתה שכובת
זרעא ויסחון במיא ויהון
מסאבין עד רמשא :
יט ואתתא ארי תהי דייבא
דם יהי דובה בבשרה
שבעא יומין תהי בריחוקה
וכל דיקרב בה יהי מסאב
עד רמשא : כ וכל דתשכוב
עלוהי בריחוקה יהי מסאב
וכל דתתיב עלוהי יהי
מסאב : כא וכל דיקרב
במשכבה יצבע לבושוהי

במים ז' רפין וסי' נשפת ברוחך . וכי יטהר הזב . יזל מים מדליו . במים רבים הביאוך . בים דרכך ושבילך . יורדי הים באניות . והים בקעת לפניהם : ורחץ בשרו רחיצת בשרו ד' וסי' וכי יטהר הזב מזובו . נפש אשר תגע בו דפרשת אמר . וכבס בגדיו הכהן . והשרף אתה יכבס . ושארא רחיצ' את בשרו : והאחד ד' נמסר לעיל בהאי סידרא : רחיצה דקדים לבשרו ב' וסי' איש אשר תצא ממנו דפרשת מצורע . כתנת בד קדש ילבש : וכבס ב' וסי' במים שנית : זבה ב' א' חסר וא' מ"ל וסי' דם יהיה זבה . כל ימי זובה בתרא מלא : וכל אשר תשכב י"א פסוק רישיהון ומצעות וכל וכל

תולדות אהרן

תולדות אהרן וכי יטהר . מגלה ח נדה לז : ובא לפני ה' . נזיר מד : לטהרתו . שם לג : וכבס בגדיו . מגלה ח : ורחץ בשרו . ערוכין יד : ועשה אותם . יומא מא : וכפר עליו . מגלה ח : ואיש כי תצא . ב"ק פב עבודת גילולים סה נדה מג : ורחץ במים . ערוכין ד' : וכל בגד וכל עור . שבת סד פו ב"ק נה : אותה שכבת זרע . יבמות לד : ורחצו במים . נדה מא מב : ואשה . שם לב מד : ואשה כי תהיה זבה . שם לו עג : דם יהיה זובה . שם מ נד נח : בבשרה . שם כא מא נז : שבעת ימים . פסחים ל :

בעל הטורים

יגע . בגימטריא הסיטו איזהו מגע במקצתו שהוא ככולו זהו הסיטו : יונה ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד . ר"ת בגימטריא מבעוד יום . שהזב הוא טובל מבעוד יום : תצא ממנו . בגימטריא זה זרע יורה כהן : כי תצא ממנו . בגימטריא זרע לא לא יבש : ורחץ במים את כל בשרו . בגימטריא ולא יהא בו חציצה בבשרו ובשערו : דם יהיה זובה בבשרה בגי' ה' דם נדה מטמא לח ויבש : תהיה בנדתה בגימטריא עד שהיא תבא במים :

רמבן

שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדין לא רחץ במים ביום טהרתו יכבס בגדיו והוצרך לומר לשון שטיפה ללמד על הרחיצה שיזכיר ורחץ בשרו במים חיים שתהיה בשטיפה ושפשוף להסיר החלודה כמו שפירשתי . ואיננו נכון שיאמר כי אשר יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שכבר אמר כי כל הנוגע בבשר הזב באיזה מקום שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ומרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו במים חיים וטהר אבל הכתוב ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי . ורבותינו אמרו שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים :

ועעם

ספורנו

סבה אחרת גורמת את הזוב וכבר פירשו ז"ל שהזב הוא כלובן ביצה המוזרת וכאשר יקרה זה מבשרו שהיא בסבת חולי כלי הזרע בלבד הנה זה יורה על חולשתם וחסרון עיכולם אשר יקרה על הרוב בסבת רוב התמדת המשגל והרהוריו אשר בו לא תחדל זמת אולת הטאת ובכן ראוי שיספור ז' נקיים אשר בם יסורו הרהוריו מלבו ויסבול גם הטומאה ויכפר בחטאת ועולה על מה שפעל והרהר : (יח) ואשה אשר ישכב איש אותה . לא כתב ואיש כי ישכב את אשה כי העיד על האשה שלא תטמא מחמת שום זוב בלתי אדום או מחמת קרי כמו שטמא באיש אמנם טומאת האשה בקרי לא תהיה אלא כאשר ישכב איש אותה אע"פ שהוא בית הסתרים : (יט) ואשה כי תהיה זבה דם . למד דיני הנדה וזבה והטעין את הזבה קרבן חטאת ועולה ובזה העיד כי לא יקרה זה בבנות

שמו

אבן עזרא

בנקבה. ופי' ואם על המשכב הוא שב אל הכלי אשר תשב עליו והנה הכלי על המשכב או כלי על כלי על כן הטומאה קלה ולא הזכיר לאשה מרכב כי (בהמה) (ס"א בהווה) דבר הכתוב והמשפט אחד: (כד) ואם שכוב ישכב איש אותה. בלא זדון רק שוכב עמה בשוגג והנה באה נדתה והיתה עמו וזה טעם עליו כי כרת יש על השוכב עם נדה בזדון וכן הוא משפט הזונה ואם לא נזכר: וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא. כי הוא טמא טומאת שבעה וגם יטמא אחרים ואם לא נכתב: (כה) ימים רבים בלא עת נדתה. לכל אשה עתים ידועות או יארע לה זוב על נדתה: כבשרה. ערות האשה וטעו המפרשים כבעל קרי את כל בשרו האבר לבדו והעד כל: (כט) והביאה אותם. מלרע והיא מלה זרה: והזרתם

רשי

לא ראתה אלא ראייה ראשונה: (כג) ואם על המשכב הוא. (ת"כ) השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפי' לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים: על הכלי. לרבות את המרכב: בנגעו בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: (כד) ותהי נדתה עליו. (ת"כ נדה) יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ימים: בלא עת נדתה. אחר שיצאו שבעה ימי נדתה: או כי תזוב. את שלשת הימים הללו: על נדתה. (נדה יט) מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונ' ספירת ז' נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו רבותינו בפרשה זו י"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה: והזרתם

מקרא

וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כב וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כג וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
כד וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא׃ ס
כה וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא׃
כו כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃
כז וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כח וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃
שביעי כט וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
ל וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃

אונקלוס

וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
כב וְכָל דְּיִקְרַב בְּכָל מָאן דְּתֵתֵיב עֲלוֹהִי יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
כג וְאִם עַל מִשְׁכְּבָא הוּא אוֹ עַל מָנָא דְּהִיא יָתְבָא עֲלוֹהִי בְּמִקְרְבֵיהּ בֵּיהּ יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
כד וְאִם מִשְׁכַּב יִשְׁכַּב גְּבַר יָתַהּ וּתְהֵי רִיחוּקַהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב שִׁבְעָא יוֹמִין וְכָל מִשְׁכְּבָא דְּיִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב׃
כה וְאִתְּתָא אֲרֵי יְדוּב דּוֹב דְּמַהּ יוֹמִין סַגִּיאִין בְּלָא עִדַּן רִיחוּקַהּ אוֹ אֲרֵי תְדוּב עַל רִיחוּקַהּ כָּל יוֹמֵי דּוֹב כְּאוֹבְתַהּ כְּיוֹמֵי רִיחוּקַהּ תְּהֵי מְסָאֲבָא הִיא׃
כו כָּל מִשְׁכְּבָא דְּתִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי כָּל יוֹמֵי דּוֹבַהּ כְּמִשְׁכַּב רִיחוּקַהּ יְהֵי לַהּ וְכָל מָנָא דְּתֵתֵיב עֲלוֹהִי מְסָאַב יְהֵי כְּסוֹאֲבַת רִיחוּקַהּ׃
כז וְכָל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאַב וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
כח וְאִם דְּכִיאַת מִדּוֹבַהּ וְתִמְנֵי לַהּ שִׁבְעָא יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תִּדְכֵּי׃
כט וּבְיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּסַּב לַהּ תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְתֵיתֵי יָתְהוֹן לְוָת כַּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
ל וְיַעֲבֵיד כַּהֲנָא יָת חַד חַטָּאתָא וְיָת חַד עֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ

מסורה

כולם חסרים במ"ג
פ' חסרים
יי"ד
ג' מלאין
קדמא דזב ברביע דזבס בשני גרסין וסימן לאס גרוכס
ג' מ"ע
כ'
ב'
ג' מ"ל בלוס' ע'
ג'. ג'
ג' בטעס מלרע זולת דין ואינון ד' בלישנא.
פ"ל מ"ע כתורי
ד'

וסי' נמסר בסדר צו: ישבת ט' חסר וסי' ואם על המשכב הוא. בתוך עמי אנכי ישבת. והיא ישבת בירושלים. הנני אליך ישבת העמק. ורדי מכבור. חמסי ושארי על בבל. הישבת על מבואות ים. והנה כל הארץ ישבת ושקטת. בהיות ירושלים ישבת ושלוה. וחד מגהון הישבת: ותהי יי"ד רפין נמסר באיוב סימן י"ג בטענה אמנם כי אתם עם: עת ג' פתחין וסימן בלא עת נדתה. לא עת בא. עת בית ה'. ב' בו: הנוגע ג' בלישנא מלאים וסימן וכל הנוגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב. הנוגע בארץ ותמוג. ואין נוגע בארץ דניאל מגד: אותם פ"ל מלאים

ספורנו

פמו זולתי להעיר אזן על מרי הקודש בפעל ובמחשבה כי הוא אמנם הכונת השופט פענש את חוה על פעולתה ומחשבתה פנכלל באמרו הרבה ארבה עצבונך וכן כאוי בססמור ז'

רשי

בגדים: (כד) ותהי נדתה עליו. (ת"כ נדה) יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ימים: בלא עת נדתה. אחר שיצאו שבעה ימי נדתה: או כי תזוב. את שלשת הימים הללו: על נדתה. (נדה יט) מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונ' ספירת ז' נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו רבותינו בפרשה זו י"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה: והזרתם

תולדות אהרן

אשר טמא ויבנת. נדה נד: ותהי נדתה עליו. יבמות מט קדושין כח שבועות יח נדה לג: וטמא שבעת ימים. נדה שם: ואשה. שם מד: כי יזוב זוב דמה. שם כב לו לח: בלא עת נדתה. שם עג: על נדתה. שם: כל ימי זוב. שם לח עג: כל ימי זובה. מגלה כ הוריות ד: כמשכב נדתה. שבת פד נדה עג: מזובה. נדה לו: וספרה לה. כתובות עב הוריות ד: ואחר תטהר. נדה לו לז סו כח:

בעל הטורים

כטומאת ב'. כטומאת נדתה כטומאת הנדה תיתה וגו' כדאיתא במדרש מדמה אותם לטומאת נדה מה נדה יש לה טהרה במים אף ישראל יש להן טהרה שנאמר וזרקתי עליכם מים וגו' או נמי מה נדה הכהן נכנס עמה בבית אף ישראל אע"פ שהן טמאים שכינה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טמאתם ולא כמת שאין הכהן נכנס עמו בבית. י"א פעמים כתוב בפרשה זבה וזובו וזבה כנגד י"א יום שבין נדה לנדה:

רמבן

וטעם טומאת הזוב באיש. מפני היותו חולה חולי ככד מן החליים הדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטהרו. וצריך חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי:

וטעם טומאת שכבת זרע. אע"פ שהוא בטבע התולדה כטעם טומאת המת כי המקור משחת והשוכב לא יודע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד נוצר ובזוכרו טומאת המת בעזרת הממית והמחיה יתבאר לך הקרי. ועוד אזכיר בנדה טומאת עקרים. הקל הכתוב בזוב האשה בעת נדתה ולא חייב בה קרבן בעבור שהוא בטבעה ולא נתרפאת מחולי וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה אבל הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי אבל כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה ההם הנה הוא חולי כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכיר הכתוב טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש וטומאתו ואמר בסוף ורחץ בשרו במים חיים וטהר יסור ואמר באשה ואשה כי תהיה זבה באיש הזב דם ויהיה כזוב שלם

רשי

(לא) והזרתם. אין נזירה אלא פרישה וכן (ישעיה א) נזורו אחור וכן (בראשית מט) נזיר אחיו: ולא ימתו בטמאתם. הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: (לב) זאת תורת הזב. בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב: (לג) והזב את זובו. בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה:

אבן עזרא

(לא) והזרתם. יש מפרשים בו והזהרתם בחסרון הה"א וזה לא יתכן כי הה"א איננו מאותיות המשך כי לא יהיה נח נעלם כי אם בסוף המלה רק פירושו כמו ויגזרו מקדשי בני ישראל כענין והרחקתם וממנו נזיר שהרחיק נפשו מתאות העולם ומשקלו והפלתם את הארץ כי הנו"ן מובלע בדגש: בטומאתם. בעבור טומאתם ופירושו בטמאם את משכני: (לב) לטמאה בה. שמגוה היא שישב טמא ועוד אפרש זה. וטעם לזכר. פירושו זאת תורת הזב. וטעם עם טמאה. זכה או נדה:

ספטיר לא וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם: לב זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ: לג וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה:

פ פ פ

צ׳ פסוקים, עיד"ו סימן

מִדּוֹב סְאוֹבְתָהּ: לא וְתַפְרְשׁוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסָּאֲבַתְהוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּסוֹאֲבַתְהוֹן בְּסַאֲבֵיהוֹן יָת מַשְׁכְּנִי דְּבֵינֵיהוֹן: לב דָּא אוֹרָיְתָא דְּדוֹבָנָא וּדְתִפּוֹק מִנֵּיהּ שְׁכוֹבַת זַרְעָא לְאִסְתַּאָבָא בַהּ: לג וְלִדְסָאוֹבְתָא בְּרִיחוּקַהּ וּלְדְדָאֵיב יָת דּוֹבֵיהּ לִדְכַר וּלְנוּקְבָא וּלְגְבַר דְּיִשְׁכּוֹב עִם מְסָאַבְתָּא:

פ פ פ

ל׳ וג׳ דוס ל׳

בתו׳ נמסר במסרה רבתא: משכני ג׳ וסימן בטמאם את משכני. ונתתי משכני בתוככם. והיה משכני עליהם: ולאיש ג׳ וסימן והדוה בנדתה. ולאיש בושה בן שאול. ולאיש שתים מכות להגה:

בעל הטורים

ולאיש ג׳ במ׳ ולאיש אשר ישכב עם טמאה. ואידך ולאיש שתים מכות לנגה. ולאיש בושת בן שאול כי הם ב׳ תיבות ולאיש אשר ישכב יש לו לכתביים כדכתיב ולאיש בושת וכיולד יעשה שמלינו בר"א שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד וזהו לאיש שתים מכות:

תולדות אהרן והזרתם. מועד קטן ה שבועות יח נדה סג: זאת תורת הזב. מגלה כ נדרים לה נדה כב לד לה: והדוה בנדתה. שבת סד שבועות יח נדה נה: והזב את זובו. נזיר כט ב"ק כד ערכין ג נדה כח נה: לזכר ולנקבה. נדה לב לד לה מד: (זאת תורת הזב. שבת יב פרוש בגרסת גטין נזיר נח):

רמבן

שלה לא לובן כאיש והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי כן הזכיר בזבה ואם טהרה מזובה כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב. ועל דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב. אבל רבותינו הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הנטהרים מטומאתם במי מקוה. והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל ואחר תטהר שבכלל האיש היא שלא בא הכתוב אלא להזכיר החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זובה בדם ולחלק בין עת נדתה ובין בלא עתה ולפיכך ספרו שבא הכתוב לרבות לה טהרה לומר ואחר תטהר כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים:

ספורנו

ז׳ נקיים עד יערה עליה רוח תשובה וטהרה ואז תטבול ותכופר בחטאת על פעלה הרע והעולה על המחשבה: (לב) זאת תורת הזב. זה הוא מה שראוי לעיין בכל אלה ראשונה שבהיות הזב טעון קרבן חטאת יורה שבא על חטא במעשה ובמחשבה וכאשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה. כי אמנם טעם טומאת הקרי הוא שכוונת המוציאה היא לטמאה בה בעניו של נחש לא לקיום המין שלולי זה לא היתה בזרע שום טומאה כמו שאין טומאה בפרש ובשתן: (לג) והדוה בנדתה. כי דותה מורה שהיה זה על חטא ולפיכך היא טמאה: והזב. והעיון בדבר הזב הוא. שהוא להעיר אזן על חטא שקדם את זובו: לזכר ולנקבה. ועם זה ראוי להתבונן הבדל זוב הזכר מזוב הנקבה כי זוב הנקבה לא יטמא זולתי האדום וזוב הזכר לא יטמא זולתי בהיותו בלתי אדום: ולאיש אשר ישכב עם טמאה. גם כן ראוי להתבונן שעל האיש השוכב עם טמאה אמר ותהי נדתה עליו ולא כן יאמר על הטהורה שישכב הזב אותה כי בזה יורה שהזכר מתקלקל יותר בשכיבת הדוה ממה שתתקלקל האשה בשכיבת ההולך כמו שבא הניסיון במטרעת וזולתה:

כלי יקר

פרשת מצרע

זאת תהיה תורת המצורע וגו׳. הכתוב קראו מצורע משמע שהוא עדיין מצורע ואיך אמר ביום טהרתו כי אם הוא מצורע אין כאן יום טהרתו. ועוד איך קראו יום טהרתו קודם שאמר והנה נרפא כי קודם הרפואה אין כאן יום טהרתו. ומ"ש והובא אל הכהן כי והובא בעל כרחו משמע ועוד שאח"כ סותר זה ואמר ויצא הכהן אל מחוץ למחנה משמע שהוא לא יובא אל הכהן אלא הכהן הולך אליו. ועוד מ"ש והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע פתח בפתים וסיים באחת והל"ל מן הנגוע בצרעת. וביאור הדבר הוא כדרך שפרשתי למעלה פרשת תזריע שהצרעת בא על עונות ידועים ושם המכה צרעת ושם המוכה מצורע כי ל׳ מצורע מוציא רע שמוציא כל רעתו הנסתרת בקרבו אל החוץ לגלות רעתו בקהל ושם צרעת הוא ל׳ צרה רעה ר"ל שהיא צרה כארז"ל ומצאוהו רעות רבות וצרות שהם כצרות זו לזו כמו זיבורא ועקרבא כי למכה זו אין תרופה בדרך הטבע כך לצרעת זה אין תרופה בדרך הטבע להודיעו כי יד ה׳ עשתה זאת וצרעת נעמן יוכיח שנלאו חכמי הרופאים מלבקש לו תרופה וא"כ בהכרח ישיב אל לבו החוטא לסור מדרכו הרעה ונגע שם העון שהוא נוגע בכבוד שמים כביכול או בכבוד הבריות. והצרעת מכריחו שבעל כרחו שלא בטובתו יובא אל הכהן לבקש ממנו רפואה לדעת מוסר השכל כי אלו הלך מתחלה מרצונו לבקש תורה מפפתי כהן ולהיות מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ושלא לשלח מדנים בין אחים בשוט לשונו אז לא היה בא לידי צרעת זה ומאחר שלא עשה זה מרצונו בהיותו בריא אולם הנה עכשיו והובא אל הכהן בעל כרחו לבקש ממנו דרך התשובה. וז"ש זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו כי ביום שיחדש לב טהור בקרבו ויקבל עליו לשוב בתשובה בו ביום יובא בע"כ כרחו אל הכהן ללמוד ממנו דרך ה׳ ולשון והובא אינו מדבר בהעתק ממקום למקום אלא מדבר בהעתק לבו מן הדרך הרע אשר היה בו אל הדרך הטוב והוא שיקבל עליו להתקרב אל הכהן ולבקש תורה מפיהו ועל זה אמר זאת תהיה תורת. וא"כ שמקבל עליו לשים שמור שמחשבות ושאר עינים שרואות בגע אז ויצא הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא נגע אותו עון שגרם לו הצרעת מן הצרות מזולתו ולא יכול לומר מן הנגע שהרי העון מעשיו גרמו לו והוצרך לומר מן הצרוע להורות שהרפואה הנעשית בא לו מצד שהיה צרוע כי הצרעת הכריחו אל התשובה ואף ע"פ כן הקב"ה מקבל תשובתו אף ע"פ שנעשית על צד ההכרח והעדר הכרוך בתשובה כזו תמצא מבואר לקמן פרשת וילך בע"ס על פסוק ומצאוהו רעות רבות וצרות ע"ש:

ולקח למטהר שתי צפרים. למעלה בפרשת תזריע כתבתי שעיקר הצרעת בא על ג׳ עבירות הרמוזים בפרשה והם לה"ר וגסות הרוח וחמדת הממון. ועל פי זה נוכל לומר שהצפרים מכפרין על ג׳ על לה"ר לפי שעושין מעשה פטיט כו׳ ועל גסות הרוח העולה למעלה כצפרים עפות ועל חמדת הממון שנאמר בו אל תיעף להעשיר וגו׳ כי עשה יעשה לו כנפים וגומר. ולפי שרוב המפרשים האריכו למעניתכ בפ׳ זו בענין חטא הלה"ר אוסיף גם אני לקח טוב לבאר מה שתעלה מגודת שכלי הג׳ הכרזות שמצינו לרז"ל המדברים מחטא הלשון. הכרזה האחד הוא מה שמסיק במדרש רבתי מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים אודיק עליה עלמא פירש בעל מתנות כהונה הביטו אחריו מלשון והביטו אחרי משה. ר׳ ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליני׳ א"ל תא סק להכא זבין לי. א"ל לית את צריך ולא דכוותך אמרה עליה סליק לגביה הוציא לו ספר תהלים מכורך הראה לו פסוק זה מי האיש החפץ חיים וגו׳ נצור לשונך מרע א"ר ינאי אף שלמה מכריז שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו שומר מצרעת נפשו א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא מקרא זה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעני לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהיה תורת המצורע המוציא רע עכ"ל. הכרזה הב׳ מצינו במסכת ע"ז פרק א׳ מכריז רבי אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה א"ל הב לן חיי אמר להו מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע שמא יאמר האדם הואיל ונצרתי לשוני מרע אלך ואתגרה בשינה ת"ל סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם

וגו'. והנה בהכרזת הרוכל יש לדקדק מה איכפת לנו בזה אם היה רוכל או תגרי שהוצרך להודיע שהיה המכריז רוכל. גם ל' מחזר צריך ביאור כי ל' זה שייך על החוזר לאחוריו והיה לו לומר מסבב ומאי איכפת לנו בזה שהיו העיירות סמוכות לצפורי. גם יש הרבה שינויים בין הכרזת הרוכל ובין הכרזת ר' אלכסנדרי כי הרוכל הכריז מאן בעי למזבן סם חיים הזכיר למזבן סם ורבי אלכסנדראי הכריז מאן בעי חיי לא הזכיר למזבן גם לא הזכיר שום סם. אבל הרוכל אמר אודיק עליה עלמא משמע שלא בקשו לקנות כלום ממנו אלא הביטו אחריו. ולרבי אלכסנדרי מכניף כ"ע ואמרו הב לן חיי. ולמאי נפקא מינה הגיד לנו שרבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה. ולמאי נפקא מיניה הגיד לנו שהראה לו ספר תהלים מכורך או בלתי מכורך. ומה היתה כוונת רבי ינאי שהוסיף לו ראיה מן שלמה שאמר שומר פיו ולשונו כו'. ועל מ"ש שכל ימיו לא היה יודע היכן מקרא זה פשוט כו' הרי אפילו תינוקות שב"ר יודעין לפרשו. ואם כדברי בעל העקידה שפי' בזו הפרשה שהיה קשה לו הנכח ונסתר כי מתחלה התחיל בלשון נסתר מי האיש החפץ חיים ואח"כ דבר להם בנוכח נצור לשונך מרע אלא ודאי שכוונת הפסוק שיהא הדבר בדרך הכרזה שהמכריז מכריז סתם בלשון נסתר וכשיבאו הקונים לקנות אז ידבר עמהם בנוכח. מ"מ ק' היה לו להבין כל זה מן הכרזת רבי אלכסנדרי. והקרוב אלי לומר בהיתר כל הספיקות הללו שמצינו במסכת ערכין א"ר חמא בר חנינא מאי תקנתיה של מספר לשון הרע אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא וגו' ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר וסלף בה שבר ברוח. רבי אחא בר חנינא אמר סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוה"ק שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מאי תקנתי' שלא יבא לידי לשון הרע אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'. ונראה שטעמו של רבי אחא הוא שהדין נותן שלא יהיה לו תקנה לפי שאם כבר סיפר לשון הרע והטיל מום בקדושים והוציא שם רע ונתפשט קול ענות זה בכל העולם פשיטא שאין תקנה לזה שעליו סופר הלשון הרע ואף אם המספר יקריב כל אילי נביות אין בידו להשיב מחשבתו הרעה ודבריו וכי ילך מקצה השמים ועד ימא ויכריז לאמר שקר דברתי כמנהג דורנו זה שאם אחד מבעלי הלשון יוציא לעז ע' איזה נכבד עד מהרה ירוץ דברו ממזרח שמש עד מבואו והוא בעצמו לא יוכל לתקן את אשר עות ע"כ דין הוא שכשם שאין תקנה לזה שסופר עליו כך אין תקנה למספר ולכך כרתו דוד ברוה"ק ואמר יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו' ונתן טעם לדבר משוד עניים מאנקת אביונים וגו' אלו הן הלוקים ונעקים נאקת חלל העניים והאביונים אשר עליהם יצא הקצף מהן שחוט לשונם שאין להם תקנה ע"כ אין תקנה גם לשפתי חלקות ועז"א מלשני בסתר רעהו אותו אצמית מתרגמינן לחלוטין כי ישאר כך לחלוטין ואין תקנה לו. אבל ר"ח סבר מדקאמר מרפא אין רפואה כ"א במקום חולי ע"כ רצה לפרש הפסוק במי שכבר סיפר וכדמות רמז לפלוגתא זו מצינו בפרק המדיר מכריז רבי יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן והוא מין צרעת ומסיק שם ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' וקשה מה ראה ריב"ל על ככה לסמוך על הנס בחנם. וצ"ל על צד הרמז שפליגי בפלוגתייהו דרבי אחא ורבי חמא. כי הזבובים כינוי אל בעלי הלשון שעושין המעשה כזבוב שדרכו להניח כל מקום טהור שבגוף וכשמוצא איזה מקום מטונף ומכה טריה שם ירבץ על מקום השחין כך בעלי הלשון אם יראו איזו אדם מלא חכמה וכבוד לעולם אין מספרים ממעלתם אלא רואים אחר מומי בני האדם כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא בסכלות מעט ועליהם אמר שלמה זבובי מות יבאיש וגו' ר"ל אלו בעלי הלשון שנמשלו לזבובים וברות שפתיו ימית כי לשון הרע תלתא קטיל על כן קראם זבובי מות ואמר יבאיש כי כל כוונתם להבאיש ריח אנשים טובים. יביע שמן רוקח יביע לשון דבור ור"ל שהוא מדבר אפילו מן איש שלם אשר ריחו נודף כשמן רוקח מכל מקום הוא משתדל להבאיש ריחו יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט כי בעיניו אותו סכלות מעט שהוא רואה בזולתו הוא יקר ונכבד בעיניו יותר מן כל חכמה וכבוד שרואה בו עד שזה הסכלות מעט מכריע את כל החכמה והכבוד. ונתן טעם לדבר לפי שלב חכם לימינו היינו לדון הבריות לכף זכות כאחז"ל אלו מיימינים לזכות כו' ולב כסיל לשמאלו לדון את הבריות לכף חובה ע"כ לעולם אינו מספר במעלת זולתו כ"א בגנותו. וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך לבו חסר ואומר לכל סכל הוא ר"ל כל הפוסל במומו פוסל וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו יש גם בו וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר ע"כ אמר לכל כי סכל הוא ותולה גם באחרים אותו סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם ובאמונה וסובר מאחר שהוא עשה כן כולם עושים כאלה. אלו הם הזבובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן כדרך שנאמר והביטו אחרי משה לפיכך נלקו בצרעת שנקרא ראתן כי כשם שהם בעלי ראתן שרואים ומסתכלים אחר מומי בני האדם כך נלקו בצרעת שנקרא ראתן ואמרו הזהרו מהם שלא לטפל עמהם להשיבן מדרכם הרעה להורות להם דרך התשובה כי הוא סובר סיפר אין לו תקנה ע"כ אין לטפל עמהם בחנם וכן דעת רבי זירא ורבי אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבולם מכל מיני הרחקה כדמסיק שם. ויכול להיות שטעם להרחקה יתירה זו היתה שלא יקבלו נזק מן חץ שחוט לשונם כמ"ש לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה דוקא בביתו ממש לא ישב אבל דובר שקרים לא יכון לנגד עיני אפילו מרחוק כמפחוי קשת הן שחוט לשונם כהוראת לשון נגד והיינו לפי שהלשון מזיק אף מרחוק. אבל ריב"ל סבר שיש תקנה גם אם כבר סיפר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו' והוא שמסיק ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' כי סבר שע"י ת"ת יש לו תקנה אפילו למי שכבר סיפר עד שכבר נלקה בצרעת. והנה רבי אלכסנדרי סבר גם הוא סיפר אין לו תקנה ע"כ לא הלך כ"א אל הכיתות שלא ספרו עדיין ופי' מזהירם ומלמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי לשון הרע והיה מכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי לא הזכיר לשון סם גם לא הזכיר לשון למזבן לפי ששמירת הבריאות אינו צריך סם רק שהרופא מלמדו להועיל שישמר נשמר מן הדברים המזיקים שלא יבא לידי חולי ע"כ אין נכון שהמלמד יבקש שכר על דבריו כי מה הוא בחנם כי הדבור ניתן לו במתנה אף הוא ילמד דרכי הרפואה לזולתו בחנם. אבל מי שכבר נפל אל החולי אז הוא צריך לסמים ובעבורם יתבע הרופא שכרו כי גם לו לא באו בחנם אלא נתן דמיהם או טרח את עצמו בעדם. ולפי שרבי אלכסנדרי הלך אל כיתות הטובים שלא ספרו לשון הרע ללמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי חטא הלשון ע"כ הכריז סתם מאן בעי חיי מאן בעי חיי וכפל הענין לומר לך שיש תקנה לזה שלא יבא לידי סיפור לשון הרע ולזה שלא יסופר עליו לשון הרע. אכניף כולי עלמא ואמרו ליה הב לן חיי כי גם המה חשקו בדבר שכבר התנהגו בו ובקשו לידע הדרך המביא לידי שמירת הבריאות אמר להו פסוק מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' ולפי ששמירת הבריאות א"צ שום סם ע"כ מסיק שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה לנצור לשוני בשב ואל תעשה לגמרי. תלמוד לומר ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' רצה לומר אף על פי שאינו צריך סמים ותשובה גדולה מכל מקום צריך הוא לנצור לשונו ע"י ת"ת לחכם אבל כנגד הע"ה אמר אחר כך קרוב ה' לנשברי לב כמ"ש וסלף בה שבר ברוח. אבל רוכל זה סבר שיש תקנה אפילו למי שכבר סיפר וידע זה בנסיון בעצמו כי גם הוא היה רוכל הולך רכיל ורגיל על לשונו לגלות מדנים בין אחים ואחר כך נתן אל לבו לשוב בתשובה ובקש דרכי הרפואה שהזכירו רז"ל לת"ח בת"ת ולעם הארץ על ידי שבר רוח וראה כי התרופות הללו הועילו לו ע"כ מלאו לבו לזכות הרבים ולהחזיר בתשובה כל אותן העיירות שידע בהם שיש שם בעלי הלשון עד אשר לא יבאו עליהם ימי הרעה בצרעת ויצטרכו להדר אחר צפרים עפות כטהרת המצורע בצפרים העושין מעשה פטיט וז"ש שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי היה מחזר בתשובה אותן העיירות הקרובות למעשה צפור העושין מעשה פטיט והיה מכריז מאן בעי למזבן סם חיי כי היו כחולים הצריכים סמים לתרופה הצריכין קנין ע"כ הזכיר למזבן סם ומטעם זה לא מסיק בהכרזה זו שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה כו' כי מהיכי תיתי שיתרפא בשב ואל תעשה מי שהוא חולי כבר אבל בהכרזת רבי אלכסנדרי אתי שפיר כאמור כי שם החידוש שיצטרך לת"ת וכאן החידוש שיועיל הת"ת למי שכבר סיפר. ולא כפל הרוכל הכרוז לומר ב"פ מאן בעי למזבן סם חיי כמו שכפל רבי אלכסנדרי דבריו לפי שגם הוא מודה שזה שסופר עליו הלשון הרע אין לו תקנה כלל ולא בקש תקנה כי אם לזה שכבר סיפר משא"כ ברבי אלכסנדרי שבקש תקנה לשניהם. אודיק עליה כולי עלמא לפי שכבר בחרו להם דרך מקולקל זה והיה רגיל על לשונם לספר לשון הרע ע"כ לא בקשו לקנות כלום ממנו ואדרבה אודיק עליה הביטו אחריו כי המה הבעלי ראתן הרואים אחר מומי נפשות רבות וחסרונם כי כן דרך מואסי התוכחה שמביטים אחרי המוכיחם לראות אם ימצאו בו שמץ פסול להשיב לו טול קורה כי כך אמרו לו לא אתמול היית רוכל הולך רכיל והיום אתה רוצה לתקן דרכינו קשוט עצמך תחלה. רבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה כמו רבי זירא ורבי אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבול בעלי הלשון שלא להיות אתם במחיצתם. א"ל תא סק להכא א"ל לית את צריך כו' כי הוא סובר שפסוק מרפא לשון עץ חיים מדבר דוקא במי שכבר סיפר אבל אתה וכל דכוותך אין צריכין שימור. מכל מקום אטרח עליה לידע התרופה הראה לו ספר תהלים מכורך לומר לו לפי שהספר זה כרוך ומונח בקרן זוית אין דורש ואין מבקש ואין קורא בו בגלוי ע"כ דרך מוסר לא ידעו האמור בפסוק מי האיש החפץ חיים. אמר רבי ינאי אף שלמה מכריז כו' הרי ספר משלי שאינו כרוך ומונח כי מדרך העולם ללמד הספר לנערים כמ"ש לנער דעת ומזמה ואעפ"כ אין עושין מה שקורין בו שומר פיו ולשונו וגו' אלא ודאי יודעין רבונם ומתכוונים למרוד בו. ויכול להיות שתנא דמסייע לו כי קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו בשלמא אם פסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר שהתרופה מועלת לו סד"א שמי שלא סיפר אין צריך לנצור לשונו פי' ת"ת כדמסיק רבי אלכסנדרי ש"מ אלך ואתגרה בשינה כו' קמ"ל שומר פיו ולשונו שגם מי שלא סיפר צריך שמירה על ידי ת"ת. אבל את"ל מי שכבר סיפר אין לו תקנה ובעל כרחך אתה צריך לומר שפסוק מי האיש החפץ חיים וגומר מדבר במי שלא סיפר אם כן מה הוסיף שלמה בפסוק שומר פיו ולשונו על דברי אביו אלא ודאי שכדבריך כן הוא שפסוק זה מדבר אפילו במי שכבר סיפר. וע"ז א"ר ינאי כל ימי לא הייתי יודע היכן מקרא זה פשוט כו' והיינו פסוק שומר פיו ולשונו כי היה סבור שסיפר אין לו תקנה ואם כן היה קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו עד שבא רוכל זה והודיע שפסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר ואם כן שומר פיו ולשונו מדבר במי שלא סיפר עדיין. ואם נפשך לומר על כל פנים שרבי ינאי מדבר על הפסוק של הרוכל. נ"ל שהיה קשה לו בפסוק שחסר בו תשובת כת הלוקחים. כי המוכר מכריז מי האיש החפץ חיים ואח"כ באו הקונים ואומרים הב לן חיי או מכור לנו סם חיי. ואח"כ משיב שמור ונצור לשונך מרע. ולמה השמיט בפסוקים אלו דברי הקונים אלא ודאי שאמת הוא כדברי הרוכל שפסוק זה מדבר בכיתות שכבר ספרו לה"ר וקשה להם לעזוב ההרגל ולפעמים לא יבקשו לקנות התרופה כי כן קרה אל הרוכל שלא בקשו לקנות ממנו כלום. ומכל מקום חייב המכריז להודיע להם דרך מוסר זה אף אם המה לא יבקשוהו ממנו ע"כ השמיט הפסוק דברי הקונים לומר לך שאף אם יהיה דור תהפוכות שלא יבקשו לקנות כלום מן הרופא ולא ידרשוהו מכל מקום הוא ידרוש אחריהם להורות להם דרך השלום כמ"ש בקש שלום ורדפהו ואחז"ל כל המצות אם תבא לידך אתה מחוייב לעשותה אבל השלום אינו כן אלא אתה מחוייב להדר אחריו שנאמר בקש שלום ורדפהו והוא על ידי סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' כי ע"כ נאמר שכל נתיבותיה שלום לפי שמגלת מלה"ר הגורם כל דברי ריבות. וז"ש מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כי אותן בעלי ראתן אוהבים שמים אשר בהם יראו

נגע

ברע אשר ימלאו בזולתם כדי שיהיה להם מקום ללון עליו ולספר ממנו אבל החפץ חיים עולם עיניו מראות ברע ואוהב הימים אשר בהם יראה בטוב זולתו לאמר מי יתן וכל עם ה' נביאים והוא כסינגור לשונו מרע וע"י ת"ת הרמוז בועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' ולע"ה בשבר רוח כמ"ש קרוב ה' לנשברי לב. ויראתי מגדרי להאריך קצת בדבר שאינו מענין פשוטו של פרשה יען כי ראיתי דור זה פרוץ מאד בחטא הלשון ולרעה נושנת היא כי גם בגלות מצרים היה בעבור שהיו בהם דלטורין ונגאלו בזכות ד' דברים ואחד מהם בזכות שלא היה בהם לה"ר כו' ובבית שני חזרו לסורם ועד היום בגלות המר הזה חטא הלשון הולך וגדל עד עלות חמת ה' לאין מרפא לכן ראיתי לדבר קצת בהתעוררות זה לאמר אולי ישמעו השורים שבמחנה העברים ויתנו אל לבם לתקן פרצה זו וזה דרשתי בק"ק לובלין בפ' זכור שס"ב לפ"ק בהתאסף ראשי עם וחכמי כל הקהלות ונוסף עליהם דברים כהנה וכהנה:

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. היה לו להסמיך עץ ארז לאזוב כי שניהם ממין הצומחים ומה ראה להכניס שני תולעת ביניהם ובפ' חקת כתיב עץ ארז ואזוב ושני תולעת ולמה שינה כאן ונראה לפי שפ' זו מדברת בתיקון לה"ר שהמספרו אף אם יהיה שפל אנשים כתולעת זה מכל מקום הוא מכה באדם גדול שנמשל לארז כדמסיק בילקוט על פסוק אל תיראי תולעת יעקב ע"כ כפרתו עץ ארז ושני תולעת ואזוב לכפר על מה שעשה מעשה התולעת בארז ותרופתו שישפיל עצמו כאזוב ואז לא יחפוץ להטיל מום בקדשים. וטעם לב' צפרים הוא כי האדם יש לו ב' מיני דיבור אחד אסור ואחד מצוה בו. והאסור דהיינו הלה"ר ודוגמתו זהו הציפור שעושה מעשה פטיט השחוטה על כלי חרש על מים חיים. כי אם עם הארץ הוא יהיה לו רוח נשברה שנאמר וסלף בה שבר ברוח כי יש לו דין כלי חרש שאין לו תקנה כ"א בשבירה וכנגדו נאמר שישחט הצפור העושה מעשה פטיט אל כלי חרש. ואם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנמשלה למים חיים לכך נאמר על מים חיים. ומטעם זה נאמר ה"פ זאת תורת בענין המצורע לומר לך שהעוסק בחמשה חומשי תורה ניצול מן הצרעת הבא על לה"ר. ואת הצפור החיה זהו כנגד פטפוטי דברים בתורה ותפלה אך שצריך לצרף לדבר זה עץ ארז ושני תולעת ואזוב המורה על ההכנעה והשפלות שאפילו בדבור התורה יהיה לו לב נשבר ונדכה. ואז"ל אדם לא נאמר בו ונרפא אבל בשר נאמר בו ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא כי מי שיש לו לב בשר ורך יש לו רפואה וכן אז"ל בשר בושה שרואה רמה כי זכירת כל אלו הדברים מביאין לידי שברון לב והכנעה ע"כ נאמר וטבל אותם בדם הצפור השחוטה להזות עליו מן ב' הצפרים כדי להסמיך עליו ב' דברים כא' התשובה על העבר והתיקון על העתיד. והיה ביום הזה יגלח את כל שערו ואחר כך פרט את ראשו וזקנו וגבות עיניו אף על פי שרז"ל דרשו זה בכלל ופרט מכל מקום לפי דרכנו נוכל לומר שלכך פרט ג' ראשי אברים אלו לפי שהם קרובים אל ג' ראשי עבירות אשר עליהם באים הנגעים את ראשו לכפר על גסות הרוח הרוצה להיות לראש לכל דבר כמ"ש יען כי גבהו בנות ציון וגו' ושפח ה' את קדקד בנות ציון. ואת זקנו הם השערות סביב לפיו לכפר על פה המדבר בלה"ר. ואת גבות עיניו לכפר על צרות העין:

כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה. יש לדקדק למה פרט אצל נגעי הבתים כי תבאו אל ארץ כנען יותר משאר מיני נגעים גם מאמר אשר אני נותן לכם לאחזה כולו מיותר כי זה ידוע. גם באמרו ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם הל"ל בבתיכם אף על פי שלפי פירש"י שפירש שהאמוריים הטמינו מטמוניות כו' אין זה קושיא כי נקט אחוזתכם למעט הבתים שיבנו שם ישראל שאין שייכות לטעם זה. מכל מקום הלשון סתור קצת כי באמרו אשר אני נותן לכם לאחזה ייחס האחזה אל הש"י ובאמרו אחוזתכם ייחס האחזה אל ישראל כאלו הנה האוחזים בנחלה בכח ידם. גם טעמו של רש"י חלוש מאוד. והקרוב אלי לומר בזה שעיקר הטעם בעבור צרות העין כמ"ש רז"ל מן פסוק ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו ולא היה מהנה ממנו אחרים כי לבעבור זה נתן ה' לו לאחזה בית מלא כל טוב לנסותו אם ייטיב מביתו גם לאחרים כי לי הכסף והזהב אמר ה' וכל מה שהאדם נותן לאחרים לא משלו הוא נותן כ"א משלחן גבוה קא זכי ליה לכך נאמר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה להם כ"א ימין ה' רוממה לתת להם נחלת גוים ואין מקום לצרי עין לומר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה שהרי ה' הוא הנותן לך כח ואחוזה ואם כן דין הוא שתתנו משלו לעניי עמו ואם לא תשמעו בקול דברו ותהיו מן צרי העין המיחסים האחזה אל עצמם אז ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם ר"ל במקום שאתם מיחסים האחזה לכם כאלו אתם האוחזים בה בכח ידכם לכך נאמר מיד ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו לומר שבכחו ועוצם ידו בנה ביתו. או יאמר אחוזתכם זה שייחד ביתו לו ואינו מהנה ממנו לאחרים ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו כפשוטו ממש כי שניהם מדברים מענין זה או ממי שתולה האחזה בעצמו וממנו נמשך צרות עין או שניהם מדברים מצרות העין הנמשך ממה שתולה האחזה בעצמו. וי"א שטעם נגעי הבתים לפי שהאמוריים בנו בתיהם לשם ע"ג ע"כ הקב"ה מביא נגעים על הבתים כדי לנתוץ אותם. ובזה נ"ל ליישב מדרש האומר כנגע נראה לי בבית זו ע"ג ודרש כל פרשה זו על בהמ"ק שנחרב בעבור הע"ג שהעמידו שם כו' וכי יעלה על הדעת לומר שבעל מדרש זה דעתו להוציא כל הפרשה מפשוטו ולפרש על חורבן ב"ה. אלא ודאי שגם דעתו ליתן טעם לנגעי בית בעבור שהאמוריים בנו אותם לשם ע"ג וע"כ הוא בא לידי נתיצה ומכאן למד לומר שגם בהמ"ק אשר בו העמיד מנשה הפסל בא לידי נתיצה בעון זה וכל הפרטים שנאמרו כאן נמצאו גם בחורבן הבית כמ"ש כאן ובא אשר לו הבית כך בחורבן ב"ה בא אשר לו הבית זה הקב"ה. וכמ"ש כאן והגיד לכהן כך יגיד הקב"ה לירמיה מן הכהנים אשר בענתות. וכמ"ש כאן כנגע נראה לי כך יעמוד גם הקב"ה ובדרך זה מבואר כל המדרש והפסוקים כולם כפשוטם ואין להקשות על טעם זה אם כן למה לא יבואו הנגעים על הבתים מיד בבואם לארץ בשלמא לטעמא דמטמוניות שמא אין כל בעל הבית זוכה לאותו ממון. תשובה לדבר שגם בביעור ע"ג מגלגלין זכות על ידי זכאי ודוקא אם ידור בבית ההוא איש הגון מלד מעשיו אין נכון שידור הוא בבית שיש נדנוד ע"ג. ונוכל לומר שפסוק זה בשורה טובה לישראל כמ"ש כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון וטובה זו היא שמכלה חמתו בעצים ואבנים ואינו נוגע בגופות כך בשורה זו בנגעי הבתים וז"ה כנגע נראה לי בבית בכ"ף הדמיון כעין הנגע הראוי לבוא עלי נראה לי בבית גם לטעם צרות העין אמר כעין נגע הראוי לבא על צרי העין והוא פיזור ממונם כך נראה לי בבית כי סופו לבא לידי שיפזר הכהן ממנו. ומה שצוה ליקח לחטא הבית צפרים כבר אמרנו להורות שהעושה עשה יעשה לו כנפים כצפרים עפות אבל לרש"י שלא זכר כי אם מעשה פטיט קשה מה ענין זה לנגעי הבתים. על כן אמרנו למעלה שהצפרים יש בהם רמז על חמד הממון הגורם רוע לב ועל כן יקח גם עץ ארז:

הפטרת מצרע במלכים ב סימן ז

וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ ׀ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב° וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר־הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית־

°עמ"ש

פירוש המלות

ארבעת. נשמו וג' כיין: כבער. ניחון לעיר: מתנו. עד אשר מקנו: בנשף. בלילה כעוד מושך גדול: השמיע. לבני בא המצורעים כאותו לילה: וישאו. ויקחו: לא כן. לא

המלך: ויבאו ויקראו אל שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם כי אם הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה: ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה: ויקם המלך לילה ויאמר אל עבדיו אגידה נא לכם את אשר עשו לנו ארם ידעו כי רעבים אנחנו ויצאו מן המחנה להחבה בהשדה בשדה קרי לאמר כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים ואל העיר נבא: ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו נא חמשה מן הסוסים הנשארים אשר נשארו בה הנם ככל ההמון המון קרי ישראל אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל אשר תמו ונשלחה ונראה: ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה ארם לאמר לכו וראו: וילכו אחריהם עד הירדן והנה כל הדרך מלאה בגדים וכלים אשר השליכו ארם בחפזם בחפזם קרי וישבו המלאכים ויגדו למלך: ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל כדבר יהוה: והמלך הפקיד את השליש אשר נשען על ידו על השער וירמסהו העם בשער וימת כאשר דבר איש האלהים אשר דבר ברדת המלך אליו: ויהי כדבר איש האלהים אל המלך לאמר סאתים שערים בשקל וסאה סלת בשקל יהיה כעת מחר בשער שמרון: ויען השליש את איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל: ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת:

פירוש המלות

לא טוב: מתחים. מתפישם: ותלוים. אם נמסין: כים. לנים: תמו. סימן כמו בתמו האנשים כן תמו הסוסים ולא השארו כי אם המעט: סבלים. נפקד סר ונגזל:

פרשת אחרי מות

אבן עזרא

(א) אחרי מות. אחר שהזהיר את ישראל שלא ימותו אמר השם למשה שיזהיר גם אהרן שלא ימות כאשר מתו בניו וזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטרת לפנים מהפרכת. ומלת בקרבתם. שם הפעל וה"א לקרבה אל המלאכה שבה תי"ו כמנהג ה"א הנקבה וטעה רבי ישועה שאמר שהוא שם במשקל חכמתם: (ב) אל הקדש. כנגד אהל מועד: כי בענן

פרשת אחרי מות

טז א וידבר יהוה אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני יהוה וימתו: ב ויאמר יהוה אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית

א ומליל יי עם משה בתר דמית תרין בני אהרן בקרוביהון אשתא נוכריתא קדם יי ומיתו: ב ואמר יי למשה מליל עם אהרן אחוך ולא יהי עליל בכל עדן לקודשא

ג' בטעם

אחרי מות ג' בטעם וסימן שני בני אהרן. יהואש בן יהואחז. תכנו דה"ה ויחי אמציהו בן

תולדות אהרן אחרי מות. יומא נג סה מגלה ל
לא סוטה מ שבועות יח (יומא לט):
ואל יבא בכל עת. מנחות כז:

רשי

(א) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מה תלמוד לומר (ס"א אין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון) היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: (ב) ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו

בעל הטורים אחרי מות. כתיב לעיל ולאיש אשר ישכב עם טמאה וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שאמרו המשמש עם הטהורה ופירסה דם החזיו לא יפרוש כי אלא ימתין עד כו'. ועוד כתיב לעיל זאת תורת וסמיך ליה אחרי מות מלמד שמתו על שהורו הלכה בפני רבן. ועוד כתיב לעיל משכני אשר בתוכם וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שנאמר בקרובי אקדש. וסמך פרשת יום הכפורים לפרשת נדה לומר מה נדה תשב שבעת ימים קודם שתטהר אף ביום הכפורים מפרישין הכהן שבעת ימים קודם שיכנס לפנים: ויאמר ה' אל משה. והלא כבר נאמר וידבר אלא כדבור האחד לומר לו מעשה פרה שגם היא צריכה פרישה ז' ימים קודם. אחרי מות שני ר"ת בגימ' פרה אדומה:

ספורנו

טז (א) וידבר ה' אל משה אחרי מות. הנה תיבת וידבר בלשון הקדש לא תפול ברוב על חלקי הדבור אבל תפול על משך הדבור בכללו ולכן אמר לשון הדבור יבא ברוב לשון האמירה הפרטית. אמר אם כן וידבר ה' אל משה אחרי מות ויאמר אליו דבר אל אהרן אחיך ומפני שהאליך בספור אחרי מות לא כתב ויאמר אליו אבל חזר והזכיר האל ית' האומר ומשה השומע. אמנם לדברי קצת מרבותינו ז"ל היו שני דבורים ויהיה פשט הכתוב וידבר ה' אל משה ויאמר אליו דבר אל אהרן ואל יבא ולא ימות ואחרי מות שני בני אהרן אמר למשה דבר אל אהרן ולא יבא שלא יכנס יותר ממה שצוה ולא ימות כדרך שמתו בניו בהיותם הורסים

רמבן

טז (א) וטעם אחרי מות שני בני אהרן. כי מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות. ואמר עוד למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ה' והקרוב שהיו שתי המצות האלה ביום המחרת למיתתם כי בו ביום אונן היה ואין רוח הקדש שורה מתוך עצבות. ואזהרת היין הדבור לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זאת המצוה למשה. אבל הקדים הכתוב האזהרות שהזהיר את ישראל שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם. ואחרי כן כתב אזהרת היחיד. ועל דעתי כל התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה' אל משה בהר סיני בספר הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן בספר השני וכיוצא בהן. ולכך אמר בכאן אחרי מות להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד. ועל דברי רבותינו שאמרו שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון יהיה טעם הכתוב שאמר השם למשה בלשון הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' אמור אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות:

(ב) וטעם אחיך. שתזהירנו כי אחיך הוא ועם"פ שאתה אינך בכל יבא אהרן אחיך בכל יבא. ואמר ר"א שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו אש קטרת לפנים. ואינו כן על דעתי כי הכתוב שמזכיר תמיד העון אומר בהקריבם אש זרה. ואם תהיה ראיה שנכנסו לפנים בעבור האזהרה שהזהיר משה על אביהם שלא ימות כ"ש שתהיה ראיה שנכנסו שתויי יין בעבור האזהרה שנאמרה לאהרן עצמו מיד. ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם כי אהרן הקטיר הקטורת שלהם לפנים משלו. וכבר רמזתי על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו על מלת בקרבתם כפי הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח לשרת אמר כי בשרתם לפני ה' מתו ואם כן יזהיר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצוה ובעת אשר יצוה. ויתכן שיהיה טעמו כטעם שאמרו רבותינו שהיו מליזין אחרי הקטרת שעל ידו מתו נדב ואביהוא וכו' ויאמר כי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' בקטרת אמר לאהרן כי הוא יקרב יותר מכם אל ה' בקטרת ויתום אם יבא אל הקדש זולתי בקטרת כי בו יכנס תחלה כמו שאמר והביא מבית לפרכת וכסה ענן הקטרת

פס

פניו: ולא ימות. שאם בא הוא מת: כי בענן אראה. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים: (ג) בזאת. גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון: בזאת יבא אהרן וגו'. אף זו ולא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה (ויקרא י"ו) בחדש השביעי בעשור לחדש: (ד) כתנת בד וגומר. מגיד שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור (ר"ה כו) אלא בארבעה ככהן הדיוט וכולן של בוץ: קדש ילבש. (ת"כ) שיהיו משל הקדש: יצנף. כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו כמו (בראשית לט) ותנח בגדו ואחתתיה: ורחץ במים. אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. (יומא ל) וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: (ו) את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. (יומא לו ת"כ) מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: (ח) ונתן אהרן על שני השעירם גורלות. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל: עזאזל. (יומא ס"ז ת"כ) הוא הר

עז

לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר
עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן
אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ ג בְּזֹאת
יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־
בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃
ד כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־
בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד
יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי־
קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־
בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃ ה וּמֵאֵת עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי
עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה׃
ו וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד
בֵּיתוֹ׃ ז וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם
וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד׃ ח וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־
שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד
לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל׃

כ' ומד והרא"ס · כול' פתחין במ"א. ל' קמץ · ל' · ל' · ג' · כל אור' חסר במ"א וביום הכפורים · כל לוש' חסר ו' תניין במ"כ מ"ל דמ"ל · ד' חסר בלוש' · כ' מ"ל. ד'

מָנְיו לְפָרוֹכְתָּא לְקֳדָם
כַּפּוּרְתָּא דְעַל אֲרוֹנָא וְלָא
יְמוּת אֲרֵי בַּעֲנָנָא אֲנָא
מִתְגְּלֵי עַל בֵּית כַּפּוּרְתָּא׃
ג בְּדָא יְהֵי עָלֵיל אַהֲרֹן
לְקוּדְשָׁא בְּתוֹר בַּר תּוֹרֵי
לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא׃
ד כִּתּוּנָא דְבוּצָא דְקוּדְשָׁא
יִלְבַּשׁ וּמִכְנְסִין דְבוּץ יְהוֹן
עַל בִּשְׂרֵיהּ וּבְהֶמְיָנָא דְבוּצָא
יֵיסַר וּמִצְנַפְתָּא דְבוּצָא
יָחֵית בְּרֵישֵׁיהּ לְבוּשֵׁי
קוּדְשָׁא אִנּוּן וְיַסְחֵי בְּמַיָּא יַת
בִּשְׂרֵיהּ וְיִלְבְּשִׁינוּן׃ ה וּמִן
כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִסַּב
תְּרֵין צְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּאתָא
וּדְכַר חַד לַעֲלָתָא׃ ו וִיקָרֵב
אַהֲרֹן יַת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא
דְּלֵיהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל
אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ׃ ז וְיִסַּב יַת
תְּרֵין צְפִירִין וִיקִים יָתְהוֹן
קֳדָם יְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
ח וְיִתֵּן אַהֲרֹן עַל תְּרֵין
צְפִירִין עַדְבִין עַדְבָא חַד
לִשְׁמָא דַייָ וְעַדְבָא חַד

בענן. הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת. שיעשה ענן ולא יראה הכבוד פן ימות והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם בענן ויש אומרים כי פי' כי בענן בעבור כי אני דר בענן על הכפורת כטעם ה' אמר לשכון בערפל: (ג) בפר בן בקר. אין פירושו שיביא הפר אל הקדש רק שיתן משלו בתחלה פר החטאת לכפר עליו ועל הכהנים ויש אומרים גם הלוים בעבור שמצאנו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי והוא רחוק רק הלוים יחשבו עם ישראל: (ד) כתנת בד קדש. ולא הזכיר האפוד והחשן ומעיל האפוד כי כבר הזכיר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומזה הכתוב למדו אנשי בית שני ששמשו בלא אורים ותומים גם נביאים היו שם: (ו) והקריב אהרן את פר החטאת. אל פתח אהל מועד כמשפט. וטעם וכפר בעדו. כי בו יכפר בעדו ובעד ביתו אחר שישחטנו וי"א כי העמדתו היא כפרה: (ח) גורלות. ידועים מדברי קבלת אבותינו. אמר הגאון כי עזאזל שם הר ונקרא כן בעבור שהוא תקיף

כי

יואש: אל פני פ' נמסר בסדר משפטים: אראה על הכפרת כל לשון ראייה אל במ"ו על וסימן ירא ה' עליכם וישפט. אראה על הכפרת. והי' עליהם יראת. וכבודו עליך יראה. ואקום ואצא אל הבקעה. המה הפנים אשר ראיתי: אראה ב' וסי' על הכפרת. אל אחאב: בפר בן בקר ב' וסימן בזאת יבא אהרן אל הקדש. כל הבא למלא ידו: בד כולהון פתחין בר מן א' ועשה להם מכנסי בד: השעירם כל לישנא כ"כ בר מן ב' מלאים וסי' ושעירים ירקדו שם לבמות ולשעירים: גרלות ד' חסר ו' קדמא בלי' וסי' ונתן אהרן על שני השעירם. ומגרל נחלתם. עלה אתי בגרלי. ותני' ותעמוד לגרלך: וגורל ב' ומ"ל וסימן וגורל אחד לעזאזל זה חלק

תולדות אהרן (אל פני. תענית כ"ס יומא לט): ולא ימות. יומא נג: כי בענן. יומא יט נג: בזאת יבא אהרן. יומא ג ד נ: בפר בן בקר. יומא כט נ מנחות טו: כתנת בד קדש. יומא לב זבחים יח יט (כלאים לא): ומכנסי בד. יומא כה סנהדרין מט: על בשרו. יומא יב: בד בד בד בד. יומא לה: בגדי קדש הם ורחץ במים. יומא לב זבחים יט פא: ומאת עדת. יומא ג סב שבועות יד: ואיל אחד. יומא ג ו: והקריב אהרן. יומא ג לו מב נא זבחים נח מנחות פג חולין כב: וכפר בעדו. יומא ב יג לו מגלה כ שבועות יד הוריות ת (יומא לח): ולקח את שני השעירים. שבועות יג חולין יא: ונתן אהרן. יומא ט קדושין יד: (גורל אחד. יומא מא מג): עזאזל. יומא כו: את השעיר. יומא לח פ:

רמבן

את הכפורת אשר על העדות ולא ימות וזה טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטרת שיעלה עמו שם כמו שאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת: וטעם בכל עת. בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק בזאת כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמר והביא מבית לפרכת ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי ויחזור ויאמר כי יהיה אחת בשנה. וסוד בזאת יבא אהרן אל הקדש כסוד זאת אות הברית אשר הקימותי וכבר פירשתיו. ורבותינו רמזו בו אמרו בויקרא רבה רבי יודן פתר קריה בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים אבילות של מצות בידו. בזכות התורה וזאת התורה. בזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו. בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת. בזכות ירושלים זאת ירושלים. בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם. בזכות יהודה וזאת ליהודה. בזכות כנסת ישראל זאת קומתך דמתה לתמר. בזכות התרומה וזאת התרומה. בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת. בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן. וזה צריך פירוש ארוך אבל כבר הכל מבואר בדברינו:

(ד) **כתנת** בד קדש ילבש שיהיה משל קדש לשון רש"י. ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן כולם של קדש. ובת"כ קדש ילבש שיהיו משל קדש. אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים. ת"ל בגדי קודש הם בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קדש. ועל דרך הפשט כאשר אמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קדש. וסודם כמו האיש לבוש הבדים ולכך הודיעו כי בגדי קדש הם ובויקרא רבה כשירות של מעלן כך שירות של מטן. מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים. כך שירות של מטן כתנת בד קדש:

ילבש. יחגור יצנוף. כדרש בת"כ לפי שמצינו לרבות לו כלים אחרים בין הערבים אין לו יכול לא ילבש של שחרית ת"ל ילבש יחגור יצנוף. וכתב רש"י ז"ל יצנוף יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה ואחתתיה. ולא נתברר לי דעת אונקלוס בזה כי המצנפת סבוב שיגלגלנה בראשו כצניף ולמה יתרגם אותה בהנחה בלבד ולא יתרגם בה הלשון שמיוחד לו לצניפה ממש ואולי איננו בלשון הארמית כי גם הצניפות והרדידים שבישעיה תרגם יונתן כ"ע כתרים ואין לשניהם לשון בצניף והמצנפת רק לשון הקדש שניהם מצנפתא:

(ח) **וגורל** אחד לעזאזל. הר גבוה עז קשה שנאמר ארץ גזרה לשון רש"י. ובת"כ לעזאזל למקום הקשה שבהרים יכול בישוב תלמוד לומר המדברה

[illegible]

ספורנו

הורסים לעשות קטרת יותר ממה שנצטוה וזה לזרוז יותר מן הראשון: (ב) כי בענן אראה. בזה הדור לדבר למשה ובשאר הדורות לקרוא למוכנים לנבואה כענין שמואל באמרו ושמואל שוכב בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים ויקרא ה' אל שמואל: (ג) בזאת יבא בפר בן בקר. בהקדמת פר לחטאת ואיל לעולה ולבישת הבדים שאין בהם נגע ולא ציור מלאכותי כי אמנם לא יאחר כהן גדול להכנס לפנים עד אחר הקרבת העולה אבל יכנס להקטיר הקטרת תכף אחר שחיטת החטאת: (ד) בגדי קדש הם. בכמותם יראו המלאכים אל הנביאים כי הם נראים אז בלבושי הבדים: (ה) שני שעירי עזים לחטאת. הראשון על חטאת במקדש והמשתלח על שאר חטאי צבור אשר לרוב טומאתו לא יאות לזבח וטומאה משלחו: (ח) גורלות. כי הגורל בפרט על ידי איש חסידו הוא כאשר ישאל איש בדבר האלהים כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומה' כל

משפטו

ט וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת׃ י וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה׃ יא וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ יב וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃ יג וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀ עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת׃ יד וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃ טו וְשָׁחַט אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־

ס׳ · ד׳. י״ב · ב׳. ד׳ יתר וקטרת ב׳ · ד׳ חספין פתחין · ס׳ מ״ל כבו׳ · מ״ו יתדגשין · ב׳ גויס רבים · ס׳

לַעֲזָאזֵל׃ ט וִיקָרֵיב אַהֲרֹן יָת צְפִירָא דִסְלֵיק עֲלוֹהִי עַדְבָא לִשְׁמָא דַייָ וְיַעְבְּדִינֵיהּ חַטָּאתָא׃ י וּצְפִירָא דִסְלֵיק עֲלוֹהִי עַדְבָא לַעֲזָאזֵל יִתָּקַם כַּד חַי קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי לְשַׁלָּחָא יָתֵיהּ לַעֲזָאזֵל לְמַדְבְּרָא׃ יא וִיקָרֵיב אַהֲרֹן יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא דִילֵיהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ וְיִכּוֹס יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא דִילֵיהּ׃ יב וְיִסַּב מְלֵי מַחְתְּתָא גוּמְרִין דְּאֵשָּׁא מֵעִלָּוֵי מַדְבְּחָא מִן קֳדָם יְיָ וּמְלֵי חוֹפְנוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמִין דְּקִיקִין וְיָעֵל מִגָּיו לְפָרוּכְתָּא׃ יג וְיִתֵּין יָת קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא עַל אֶשָּׁתָא קֳדָם יְיָ וִיחַפֵּי עֲנַן קְטוֹרְתָּא יָת כַּפּוּרְתָּא דְּעַל סַהֲדוּתָא וְלָא יְמוּת׃ יד וְיִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וְיַדֵּי בְּאֶצְבְּעֵיהּ עַל אַפֵּי כַּפּוּרְתָּא קִדּוּמָא וְלִקֳדָם כַּפּוּרְתָּא יַדֵּי שְׁבַע זִמְנִין מִן דְּמָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ׃ טו וְיִכּוֹס יָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דְלְעַמָּא וְיָעֵיל יָת דְּמֵיהּ לְמִגָּיו לְפָרוּכְתָּא וְיַעֲבֵיד לִדְמֵיהּ כְּמָא דַעֲבַד לִדְמָא דְתוֹרָא וְיַדֵּי יָתֵיהּ עַל כַּפּוּרְתָּא

אבן עזרא

כי טעם זכר השם כטעם הררי אל יקותיאל והגאון הלוי תפשו כי האל"ף באלת עזאזל היא בין זי"ן לזי"ן ויש אומרים שהוא הר סמוך אל הר סיני והשם לזה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישמע ואחר כן היו מוליכים אותו בבית המקדש להר אחר והעד שנאמר ויעש אהכן וכן כתב שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו וי"א כי עבודת בית שני לא היתה כראשון כי היה הכהן מחוסר בגדים ואין כפרת וזה המפ' אמר כי השעיר ישולח במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו השיבונו כי השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב וירדוף אחריו עד שיברח ויעל אל הצור על כן אמרו חז"ל ודוחפו ויאמר רב שמואל אף על פי שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צריך כי המשתלח איננו קרבן כי לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שאחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו׃ (ט) ועשהו חטאת. שישחטנה׃ (י) יעמד חי. מהבנין הכבד הנוסף שלא נזכר שם פועלו והיה היו"ד ראוי להיותו מאוסף בשורק רק נראה בעבור אות הגרון וכן יחרם כל רכושו׃ לכפר עליו. כי הכפור יהי עליו ופירושו לשלח אותו׃ (יא) והקריב אהרן. בעבור שארכו דברי השעירים הוסיף לבאר אחר שהקריב הפר ושני השעירים אל אהל מועד יחל לשחוט את הפר שלו׃ (יב) המחתה. ידועה היא׃ חפניו. שניהם׃ קטרת סמים. היא הנזכרת. היה נראה לנו כי על פני הכפורת ולפני הכפורת כמשמעו והמעתיקים אמרו כי על פני הכפורת הוא על בין הבדים ולפני הכפורת ידוע מדבריהם והוא אמת׃ (טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם. ועתה ישחטנו בבאתו כי י"א שהוא

רשי

עז וקשה צוק גבוה שנאמר ארץ גזרה חתוכה׃ (ט) ועשהו חטאת. (ת"כ) כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת׃ (י) יעמד חי. כמו יועמד חי על ידי אחרים ותרגומו יתקם כד חי. (ת"כ) מה תלמוד לומר לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששליחותו למיתה׃ לכפר עליו. שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו'׃ (יא) וכפר בעדו וגו'. (ת"כ) וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כלם קרויים ביתו שנאמר (תהלים קלה) בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרין בו (ת"כ) וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנא' וכפר על הקדש מטומאות וגו'׃ (יב) מעל המזבח. החיצון (יומא מה)׃ מלפני ה'. מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי׃ דקה. (יומא מו) מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקטורת דקה היא שנא' (שמות ל) ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת׃ (יג) על האש. שבתוך המחתה׃ ולא ימות. הא אם לא עשאה כתקונה חייב מיתה׃ (יד) והזה באצבעו. הזאה אחת במשמע׃ ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה ושבע למטה׃ (טו) אשר לעם. מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם׃ כאשר עשה לדם הפר. אחת למעלה ושבע למטה׃ מטומאות

בעל הטורים

מאת. עולה תי"ו רמז לבית ראשון שעמד ת"י שנים׃ ולבשם. אותיות בלו שם שטעונין גניזה׃ וכפר. בגי' זה וידוי דברים שמתודה על פרו׃ וגורל ב' במסרה. וגורל אחד לעזאזל. וגורל לבוזזינו דהיינו המן שנאמר בו ויבז בעיניו ויפל גורלות על ישראל ואמר הקב"ה איננו טוב לך כבר הפלתי גורלות ונפל חבלי בישראל. זה"ש גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל שמכפר עונותם של ישראל דכתיב ונשא עונותם עונות תם הוא מכפר. ג"פ כתיב עזאזל כנגד נשא עון ופשע וחטאה שבזכות שלשה אבות׃ ומלא חפניו ב'. הכא ואידך ומלא החבל להחיות גבי יואב של מלחמת מואב שבזכות עבודת יו"כ היו נוצחים במלחמה׃ סמים דקה בגי' דקה מדקה. דקה ב' הכא ואידך קול דממה דקה וזהו כי בענן אראה על הכפורת פי' כי בענן הקטרת שנאמר בה דקה יהיה קול דממה דקה ויראה כבוד ה'׃ יזה ב'. הכא ואידך כן יזה גוים רבים בפרשת הנה ישכיל עבדי שמדבר

שסימנו וגורל לבוזזינו׃ המדברה י"ב וסימן ויאמר ה' אל אהרן. והשעיר אשר עלה עליו הגורל. ביד איש עתי המדברה. ולא נתן סיחון את ישראל. ויסעו מפי החירות. ואתם פנו לכם המדברה. ונפן ונסע המדברה. ויפנו וינסו המדברה דשפטים. וחברו. והראש אחד יפנה. ויחן שאול. ונטשתיך המדברה. לעיני העם פלוגתא׃ ומלא. ב' וסימן חפניו קטורת. ומלא החבל להחיות׃ קטורת סמים ד' דסמיכי נמסר בסדר פקודי׃ דקה ב' וסימן קטרת סמים דקה. קול דממה דקה׃ ענן ד' חטפין פתחין וסימן נמסר בסוף סדר פקודי׃ העדות ח' מלאים בתורה וסימן והבדילה הפרוכת לכם. ושמת שם ארון העדות. ויסך על ארון. וכסה ענן הקטורת. והלוים יחנו סביב. תניינא דפסוק. והנחתם באהל. ויהי ממחרת ויבא. השב את מטה אהרן׃

תולדות אהרן ועשהו חטאת. יומא מ מא קדושין יד חולין כד כריתות כח (יומא מא מג)׃ והשעיר. יומא לט׃ יעמד חי. יומא מ סד סה עא׃ לכפר עליו. יומא סה׃ לעזאזל המדברה. יומא כו׃ אשר לו. שם מג שבועות יד׃ ושחט את פר. מנחות יט׃ אשר לו. שבועות יד׃ ולקח מלא המחתה. יומא מה מט זבחים נח׃ גחלי אש. פסחים עה׃ ומלא חפניו. יומא מז זבחים קט׃ והביא מבית לפרכת. יומא מז שם מנחות יא׃ ונתן את הקטרת. יומא נג (יומא לט)׃ וכסה ענן הקטרת. שם נג׃ על פני הכפרת. שם נה סנהדרין ● מנחות כז׃ ולפני הכפרת. יומא נה׃ אשר לעם. שבועות יג יד׃ ועשה את דמו. יומא נה (יומא מג)׃ והזה אותו. שם ז

ספורנו

מספמו׃ (ט) ועשהו חטאת. הגורל יעשה את השעיר חטאת כאמרם ז"ל הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת׃ (יב) וכפר בעדו. כבר בא בקבלה שאחר הכפרות בעדו הם כפרת דברים בוידוי ולפיכך הם קודם שחיטת החטאת׃ (יב) ולקח מלא המחתה. כי תיכף שנגמרה החטאת והוידוי וסר עונו נעשה מוכן לבוא באור פני מלך. והנה שמלך יראה לכל מוכן לבוא כאמרו כי בענן אראה וראוי לכבדו בקטרת כמו הענין אשר השמידים כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני

רמבן

ומנין שהיא צוק תלמוד לומר אל ארץ גזרה. ולפי זה יהיה פירוש מלת לעזאזל לקשה והוא כפול הזי"ן כמו עזוז וגבור. ור"א כתב אמר רב שמואל אע"פ שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צורך כי שאשתלח איננו קרבן שלא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזו ל תו"צ סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא. ואני אגלה לך קצת הסוי ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו והנה ר"א נאמן רוח

(יח) מטמאות בני ישראל. (ת"כ) על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנאמר לכל חטאתם וחטאת היא שוגג: ומפשעיהם. אף הנכנסין מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. (יומא נז) כשם שהזה מבפנים בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרוכת מבחוץ מבפנים אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טמאותם. אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם: (יח) אל המזבח אשר לפני ה'. זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל ומה תלמוד לומר ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית (יומא נח): וכפר עליו. ומה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה: (יט) והזה עליו מן הדם. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות על גגו (ת"כ): וטהרו. ממה שעבר. וקדשו

שהוא ישחוט קודם הפר ואיננו אמת: (טז) וכפר על הקדש. הוא קדש הקדשים: וכן יעשה לאהל מועד. שיזה שבע פעמים לפני הכפרת ויעל קרנות מזבח הקטורת. וטעם וכפר על הקדש. להיות הדם כופר שלא ישחט בעבור טומאת הטמאים: (יז) וכל אדם. מהכהנים: לכפר בקדש. בפנים: וכפר בעדו ובעד ביתו. בפר חטאתו: ובעד כל קהל ישראל. בשעיר חטאתם: (יח) ויצא אל המזבח. הוא

הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת: טז וְכִפֶּר
עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן
יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם
בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם: יז וְכָל־אָדָם
לֹא־יִהְיֶה | בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ
לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר
בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל: שני יח וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו
וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר
וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
יט וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ
שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ

ב.ל — פ' כ"כ. ד' — פ — ל' וחסר. ל' — כל ליתנא חסר במ"כ — פ — ד' פ"ל בתורה — ל'

וְלָקֳדָם כַּפּוּרְתָּא: טז וִיכַפַּר
עַל קוּדְשָׁא מִסּוֹאֲבַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִמְּרָדֵיהוֹן לְכָל
חוֹבֵיהוֹן וְכֵן יַעֲבֵיד לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא דְּשָׁרֵי עִמְּהוֹן בְּגוֹ
סוֹאֲבַתְהוֹן: יז וְכָל אֱנָשׁ
לָא יְהֵי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
בְּמֵיעֲלֵיהּ לְכַפָּרָא בְּקוּדְשָׁא
עַד מִפְּקֵיהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי
וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל
קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל: יח וְיִפּוֹק
לְמַדְבְּחָא דִּקְדָם יְיָ וִיכַפַּר
עֲלוֹהִי וְיִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא
וּמִדְּמָא דִצְפִירָא וְיִתֵּן עַל
קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר:
יט וְיַדֵּי עֲלוֹהִי מִן דְּמָא
בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין
וִידַכֵּינֵיהּ וִיקַדְּשִׁינֵיהּ

חטאתם ט' וסימן נמסר בישעיה גבי פרשת ואמר סלו סלו פנו דרך: לאהל מועד ח' וסימן וכן יעשה לאהל מועד. איש על דגלו באתות. ואת כל כלי עבדת הקדש. זכריה בן משלמיה שוער. ויעל שלמה שם: אל המזבח ט' נמסר בויקרא: קרנות ד' מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר ויקרא:

תולדות אהרן

וכפר על. מכות ז׃ ת יב: ומפשעיהם. מכות ז ת כריתות כה: וכן יעשה. יומא נג נו נז שבועות ח זבחים נז: וכל אדם. יומא מג (יומא לט מב נד): וכפר בעדו. יומא מה הוריות יג: ויצא אל המזבח. יומא נח (בכורים סה יומא מב): ולקח מדם הפר. יומא מח בכורות לט: ומדם השעיר. יומא נו נח זבחים פא מנחות כב חולין לא תמורה ה: וטהרו וקדשו. יומא נט (שבת ג׳):

בעל הטורים

כעשן משיח שעתיד הקב"ה להחזיר ג' המשפחות שכשיבא מלך המשיח יחזור ג"כ משפחה כהונה לעבודתם: ולפני הכפרת יזה ז' פעמים. למה מזה אחת למעלה ושבע למטה. כי די לתחתונים שיהיו א' משבעה בעליונים וכן אמר דוד ז' הללו את ה' מן השמים וא' הללו את ה' מן הארץ וכן משה לא הזכיר השם בהאזינו אלא לאחר כ"ח תיבות אמר די שאהיה כא' מז' המלאכים שמזכירים השם אחר ג' תיבות. י"ו הזאות על הכפורת כנגד י"ו כריתות שנכרתו בסיני וי"ו על הכפורת נגד י"ו שבאהל מועד. וי"ו על המזבח הזהב עם שיורי הדם שעל מזבח החיצון כנגד י"ו שבערבות מואב. והיינו דכתיב דם הברית. וה' טבילות כנגד ה' עבודות שמשנה מחוץ לפנים ומפנים לחוץ. וכנגד ה' תפלות. וכן כנגד ה' פעמים מלך הכבוד שבמזמור לה' הארץ ומלואה ובאות לכפר על הנפש שיש לה ה' שמות. ווי"ו קידושין כנגד עשרה פעמים שמזכיר ה' בו ביום. וכנגדם י' פעמים ה' עד תטהרו. וכ"ד כפרות כתובים בענין יה"כ בואתם תגוה ובהר סיני וכאן ובאמר אל הכהנים ובפנחס לכפר על כ"ד עבירות שביחזקאל בפרשת הודע את ירושלים. וכ"ד עריות הכתובים בזה הסדר: השכן אתם בתוך. גי' אע"פ שהם היו טמאים השכינה ביניהם:

רמבן

רוח תכסה דבר אבל אני הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו במקומות רבים אמרו בבראשית רבה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר את כל עונותם עונות תם שנאמר ויעקב איש תם ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכיפורים שלא לבטל את קרבנם שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקדוש ב"ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך הן ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקדוש ברוך הוא שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנאמר וכפר את מקדש הקדש וגו' ע"כ אגדה זו. והנה הודיענו שמו ומעשהו וזה סוד הענין כי היו עובדי אלהים אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח כענין שנאמר ושמני וקטרתי נתתי לפניהם ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי להם נאם ה' אלהים. ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת והתורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם. אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העולה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות עמלק שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו ובלשון הכתוב שעירים כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו בכך והמשל בזה כמי שעושה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן לאדון והאדון נתן פרס לעבדו ושמר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו והמתנה האדון להמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספר בשבחו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אלו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה' ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד כי שניהם מתנה לה' והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם כענין שנאמר בחיק יוטל הגורל ומה' כל משפטו וגם אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה' לומר שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשלוחו אלא לרצון לשם כמו שאמר יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו וגו' ולכך לא נשחט אותו אנחנו כלל ותרגם אונקלוס לשמא דהשם ולעזאזל כי האחד לשם ה' ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רבותינו אם בחקתי דברים שיצר הרע מקטרג בהם וע"ג משיבין עליהם לבישת שעטנז ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולא מצאו בקרבנות תשובה לע"ג עלינו כי הם על אשי ה' אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם וכן בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה ועניינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנאמר בעתיד ואת הגלולים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה ומה שהזכירו רבותינו בכבוס הבגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים. והנה רמז לך ר"א שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והמלה מורכבת וחביריה רבים. והנה הענין מבואר זולתי אם תחקור מהענין לשכלים הנבדלים ולרוחות בקרבן וזה יודע ברוחות בחכמת נגרומנסי"א ויודע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע המתפשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו והגים דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת:

(יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וגו'. הזאות שלפני הכפרת מכפרת על טומאת מקדש וקדשיו של לפני ולפנים והזאות שעל הכפרת באהל מועד מכפרת על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה ושלחן ולחם הפנים ופרוכת עצמה ומתנות מזבח הפנימי והזאות שעליו מכפרת על טומאת מזבח עצמו וקדשיו כגון הקטרת. ולכן הכתוב מחלק בהן ומזכיר כל כפרה לבדה. ובת"כ דורש זה מן הכתוב בסוף וכלה מכפר את הקדש וגו'. ואמרו מכפר את הקדש זה לפני ולפנים אהל מועד זה היכל המזבח הפנימי מלמד שכל

מְטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת־הַשָּׂעִיר הֶחָי׃ כא וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָו (ידיו קרי) עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה׃ כב וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ כג וּבָא אַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ כד וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם׃

מִסּוֹאֲבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וִישֵׁיצֵי מִלְּכַפָּרָא עַל קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא וִיקָרֵיב יָת צְפִירָא חַיָּא׃ כא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן יָת תַּרְתֵּין יְדוֹהִי עַל רֵישׁ צְפִירָא חַיָּא וִיוַדֵּי עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל מְרָדֵיהוֹן לְכָל חַטָּאֵיהוֹן וְיִתֵּן יָתְהוֹן עַל רֵישׁ צְפִירָא וִישַׁלַּח בְּיַד גְּבַר דִּזְמִין לִמְהַךְ לְמַדְבְּרָא׃ כב וְיִטּוֹל צְפִירָא עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָתְהוֹן לַאֲרַע לָא יָתְבָא וִישַׁלַּח יָת צְפִירָא בְּמַדְבְּרָא׃ כג וְיֵיעוֹל אַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַשְׁלַח יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא דִּי לְבַשׁ בְּמֵיעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא וְיַצְנְעִנּוּן תַּמָּן׃ כד וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא בַּאֲתַר קַדִּישׁ וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִפּוֹק וְיַעְבֵּיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת עֲלַת עַמָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל עַמָּא׃

ס' דסמיכי. ס' — קדמאה כתי בכגול תחת סה"א תניין כתי בפתח תחת סה"א וסי' כססב — ג' י"ג — י"ג — כל אוריי' כ"כ ג' — י"ג ר"פ — כל ס"פ שם — כר מן י"ח שמס — ז' פסוקים את את ואת

וכלת ח' וסימן וכלה תרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו. ושב והרע לכם וכלה אתכם. שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה. וכלה את מרות הבית: ואת אהל. ה' וסי' וכלה מכפר את הקדש. ונשאו את יריעות המשכן. וכפר את מקדש הקדש. ויעלו את ארון ה'. ויעלו את הארון. דדיה: ואת המזבח. ד' וסימן וקדשת את אהל מועד. וכלה מכפר. וכפר את מקדש. ויהי ביום כלת משה להקים: ידו. ה' חסר וסימן נמסר בסדר כי תשא: ונשא. י"ו וסימן ונשא אהרן את שמותם. אהרן את שכות. ונתת אל חשן. והיה על מצח אהרן. ונפש כי החטא ושמעה. כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו. ואם לא יכבס. ואם הפר. ויאמר דוד. ויצו המלך את חלקיה. ונשא נס לגוים. בהר מרום ישראל. הנני נותן לנבוכדנצר. הנני גער לכם את. (כי יקלל אלהיו ונשא חטאו): ובא. י"ו ר"פ נמסר בישעיה סימן נ"ט גבי פסוק ובא לציון גואל: ורחץ את בשרו במים ז' פסוקים אית בהון את את ואת וסימן וישא לוט את עיניו. וישב את כל הרכוש. ושלחתי את הצרעה. ורחץ את בשרו במים ר"פ דאחרי מות. קח את המטה והקהל. הקהילו אלי. ויעשו בני ישראל

אבן עזרא

הוא מזבח העולה: ונתן אותם. אחר שיסורו מישראל כאילו נתונים הם על ראש השעיר והולכים אל מקום שלא יזכרו עוד והכתוב דבר להבין הכל: (כא) עתי. מזומן לעתו או מנהגו ללכת בכל עת בכפורים והיו"ד להתיחס לעת כמו פנימי והמפרשים אותו חכם איננו נכון בעיני וחז"ל אמרו שהכושא הוא כהן ודבריהם אמת: (כד) במקום קדוש. בחצר אהל מועד ושדין היו פורסין לו: בגדיו. שישמש בהן בכל יום וי"א שהם הנזכרים והעד שלא נכתב ולבש בגדים אחרים: עולתו. הוא האיל ואיל העם ופר העם ושנעה כנשיאים

רשי

וקדשו. לעתיד לבא: (כא) איש עתי. (יומא סו) המוכן לכך מיום אתמול: (כג) ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (דף לב) ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושט ולובש בגדי לבן: ובא אל אהל מועד. להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטורת לפני ולפנים: ופשט את בגדי הבד. אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות. תמיד של שחר בבגדי זהב. ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן. ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב. והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן. ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא. ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו' ויצא ועשה את עולתו וגו' ואת חלב החטאת וגומר וכל הפרשה עד יבא אל המחנה ואחר כך ובא אהרן: והניחם שם. מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר: (כד) ורחץ את בשרו וגומר. (יומא לב) למעלה למדנו מורחץ במים את בשרו ולבשם שכשהוא משנ' מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה (שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום) וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה: במקום קדוש. (ת"כ יומא שם) המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה וכן ד' טבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונה היתה בחול: ולבש את בגדיו. שמונה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה: ויצא. מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם: ועשה את עולתו. איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו': ואת עולת העם. (יומא עג) איל

תולדות אהרן וכלה מכפר. יומא מ נז סא (יומא מג שקלים מז): וסמך אהרן. מנחות צג: כתי. שם צג: והתודה עליו. יומא לו כריתות כה: ואת כל פשעיהם. כריתות כה כו: איש עתי. יומא סו כריתות יד: המדברה. יומא סז יבמות יג: אל ארץ גזרה. יומא סז: במדבר. שם ב: ובא אהרן. שם לב ע (שם מ מד): ופשט. שם עא: ורחץ את בשרו. שם עא: ולבש את בגדיו. שם עא: והניחם שם. פסחים כו יומא יב כד זבחים מו חולין קיז כריתות ו מעילה יא: ועשה את עולתו. יומא ע עא:

בעה"ט והניחם. אותיות וי"ח מנס. כי כבוקר היה לבוש בגדים של יוה מנס:

ספורנו

אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם (שמות כט). ובזה פשו בני אהרן והקריבו אשר לא צוה אותם: החטאת אשר לעם. אחר שהשלים לכפר בעדו בחטאתו כענין התקופפו וקושו (צפניה ב') ועם זה נראה את פני המלך: (כג) והניחם שם. כי הקריבום לפני ה' ויקדשו קדושה יתרה ולא יאות אפילו לכהן גדול אחר שעברה שעת מעלתו: (כד) ורחץ את בשרו. אחר שסמך על השעיר המשתלח: ועשה את עלתו. אחר שכפר בעדו בחטאתו ובעד העם בב' חטאות שגם שעיר המשתלח נקרא חטאת כאמרו שני שעירי עזים לחטאת ושניהם יקדמו לעולת העם כמשפט כל חטאת שקודמת בכל מקום לעולה כמו שבא בקבלה: וכפר בעדו ובעד העם. כפרת הרהורי

רמבן

אחד כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים גמר את המתנות מבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות המזבח וכו':

(כא) ונתן אותם על ראש השעיר. לא נאמר בפרו של אהרן ולא בשעיר החטאת של שם ולא בשום סמיכה שבקרבנות כלשון הזה מפני שהקרבנות לרצון על אשי ה' והנם מרצים ומכפרים אבל זה שאינו לשם והמקבלו אינו מכפר ולא מרצה אינו אלא נושא עונותם ועונה אמן בעל כרחו ובהיות ישראל נקיים מכל חטא ופשע הוא ישא חטאם כאשר בפסוקים רבים בתורה ובנביאים וזהו ונשא השעיר עליו ולכך לשון של זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר בדחייתו לצוק כשנעשה אברים אברים כמו שמוזכר בדברי חכמים:

(כג) ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כלה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה את הקטורת לפני ולפנים ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לשון רש"י. ובאמת שהכתוב הזה אומר לנו דרשוני שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה' ולהניחם שם לרקבון אבל על כרחנו ובא אהרן אל אהל מועד לעבוד עבודה לא הוצרך הכתוב להזכירה והוא הוצאת הכף והמחתה:

וטעם הכתוב כי הזכיר בתחלה ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות לומר שיתן הקטרת על האש עד שיעלה ענן הקטרת ויצא מיד וסנה הכף והמחתה שם ועל כל פנים יצטרך להוציא ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד לבא פנים

רשי

איל אחד לעולה האמור למעלה ומאת עדת בני ישראל וגו': (כה) ואת חלב החטאת. אמורי פר ושעיר: יקטיר המזבחה. על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה (שמות ל): (כז) אשר הובא את דמם. להיכל ולפני ולפנים: (לב) וכפר הכהן אשר ימשח וגו'. (ת"כ) כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו

אבן עזרא

כבשיהם כי כן כתוב: (כה) ואת חלב החטאת. חלב פר החטאת וחלב שעיר החטאת גם חלב שעיר העזים שהוא חטאת לכהן כמשפט ואינו נשרף וזה בפרשת פנחס. ורחץ את בשרו במים. ודי לו כי לא יטמא עד הערב: (כז) יוציא אל מחוץ למחנה. בגווי: ושרפו. הכהנים וכל אחד מהשורפים ירחץ במים ומיד יבא אל המחנה והעד שאמר ואחרי כן יבא אל המחנה כי מה צורך לאמרו: (כט) והיתה לכם לחקת עולם. זאת העבודה. בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם. אחר שהכתוב אומר התענג בדשן נפשכם ידענו כי הענוי הפך התענוג והוא הצום ועוד ונפש נענה תשביע שטעמו כמו ותפק לרעב נפשך כי דרך דברי הנביאים להכפל ואחר שיש לנו קבלה אין צורך לחפש ואין עניתי בצום נפשי ראיה בעבור זכר צום והכלל כל עינוי שימצא במקרא דבק עם נפש הוא הצום: (כט) האזרח והגר הגר בתוככ'. לא נעזבנו לעשות מלאכה ולא נכריתנו על הצום: (ל) יכפר עליכם. הכהן על כן אמרו המפרשים על השעיר המשתלח כי יעמד חי לכפר עליו כי העמדתו היא כפרה: מכל חטאתיכם. כאשר פירשתי שהם חטאת שם כלל על כן תמצא על השגגה ועל הזדון: (לא) שבת שבתון. יש אומרים שביתה לנפש ולגוף ואחרים אמרו שהוא שביתת השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות ופעם יבא זה קודם זה והם שוים ואינו רחוק: חקת עולם. להתענות: (לב) וכפר הכהן. שב עתה לפרש

ויקרא טז

שלישי שני

כה וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כו וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ כז וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם׃ כח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ כט וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ ל כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ׃ לא שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ לב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ

(מסורה: ל' והד את חלב · י"ב. ל' · ד' · ז' מ"ל · ב' דכם דרם · כול' מ"ל. · ל' חסר · ל' · ז' מ"ל בתורה · ב' פסוק מטעין בכון ובאורית' קדמא לכם תניינא לכם · ג' · י"ב כתו'. ו' · כול' חסר במ"ד · י"א כתיב יו"ד בתורה)

אונקלוס

כה וית תרבא דחטאתא יסיק למדבחא׃ כו ודמוביל ית צפירא לעזאזל יצבע לבושוהי ויסחי ית בשריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא׃ כז וית תורא דחטאתא וית צפירא דחטאתא דאתעל מדמהון לכפרא בקודשא יפיק למברא למשריתא ויוקדון בנורא ית משכיהון וית בשריהון וית אוכליהון׃ כח ודמוקיד יתהון יצבע לבושוהי ויסחי ית בשריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא׃ כט ותהי לכון לקים עלם בירחא שביעאה בעשרא לירחא תענון ית נפשתכון וכל עבידא לא תעבדון יציביא וגיוריא דיתגירון ביניכון׃ ל ארי ביומא הדין יכפר עליכון לדכאה יתכון מכל חוביכון קדם יי תדכון׃ לא שבא שבתא היא לכון ותענון ית נפשתכון קים עלם׃ לב ויכפר כהנא דירבי

מסורה

את הרע: יבוא ד' מלאים בתורה וסי' פן יבוא והכני. אם יבוא עשו אל המחנה. וכבש המטהר. והמשלח את השעיר. והשרף אותם יכבס. סכל האכל אשר יאכל. וזאת אשר ללוים: והיתה לכם ב' פסוק מטעין וסימן והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי. תניין והיתה להם לחקת עולם: וכל מלאכה ג' וסימן וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה דכפורים. והיתה להם לחקת עולם: ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת: ביום הזה ו'. נמסר בסדר נח: חטאתיכם כלם חסר במ"ד טלא וסימן אל קנא הוא לא ישא. וחטאותיכם הסתירו. מנעו הטוב מכם: בהגלות פשעיכם להראות:

תולדות אהרן ואת חלב. שם עא: והמשלח. שם סו עא (שם מג): ואת פר. שם נ עא זבחים כז: לכפר בקדש. שם: יוציא אל חוץ. יומא סח זבחים קה: את עורותם. יומא סז: והשרף שם סח עא זבחים פג: תענו. יומא עד נדרים פ: כי ביום הזה. יומא לה מא פו (שם מ מה): שבת שבתון. שם סא הוריין קא: ועניתם. יומא עד: וכפר הכהן. בה ס:

רמבן

תבית לפרכת למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כל מה שיעשה הכהן בתחלה בבגדי זהב כגון תמיד של שחר אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטרת שלפני ולפנים ופר ושעיר הפנימי וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת הכף והמחתה. ודרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו. אעפ"י שיש בו קצת ענין מאוחר למה שיזכיר אחר כן ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד בבגדים האלה להשלים עבודותיו והוא הוצאת הכף והמחתה שהוא צריך להוציאם משם ופשט אחרי צאתו את בגדיו אשר לבש בבקר בעת בואו אל הקדש והניחם שם במקום אשר יפשיטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורים אחר. והנה נשלם כל הנעשה בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים ואמר ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה קודם לזה בבגדי הלבן הכל מעשה פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון. והנה הזכירה הפרשה הלבישה הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה והזכירה הפשיטה האחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים. ועל דעת רש"י תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים. וכן דעת כל הגאונים. וכן יראה מן הברייתא השנויה בת"כ כפשוטה. אבל אנו מצאנו בירושלמי אמר רבי יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחתה שהיא לאחר תמיד של בין הערבים. וכן כתב הרב ר' משה וכן הסדר השנוי במשנתנו קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטיר את הקטורת. אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואמורי החטאת ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטרת הניקים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית. והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמש טבילות. ולכך הפסיק בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף ומחתה בין התמיד לקטרת:

(כז) **יוציא** אל מחוץ למחנה. יוציא אהרן הנזכר בגווי על דעת ר"א והנכון יוציא המוציא וכן ושרפו השורפים ואמר הכתוב ושרפו בלשון רבים ללמד שאם נתעסקו רבים בשרפה אחד מביא את האור ואחד מסדר עצי המערכה ואחד מבעיר את האש לא יטמאו בגדים אלא המצית האור בפרים עצמם משיציתו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד והשורף אותם:

(כט) **תענו** את נפשותיכם. כבר ביאר רבי אברהם כי כל ענוי שימצא במקרא דבק עם הנפש הוא הצום לסתום פיהם של הקראים מחוקי שם: ואשר

ספורנו

הרהורי הלב הראוים לנקיי כפים ובר לבב וזה בשלה: (כט) לחקת עולם. אף על פי שיש מקדש לעבודה מכל מקום צריך שתקיימו גם שביתה ועינוי: (ל) כי ביום הזה יכפר. והטעם שתצטרכו עם זה גם לשביתה וענוי הוא כי אמנם הכהן בעבודתו יכפר בלבד וענין הכפור הוא הקטנת החטא והכנתו לקבל סליחה: לפני ה' תטהרו. אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' בלבד וזה בוידוי ותשובה שהוא לבדו יודע תעלומות. ובשביל כך שבת שבתון היא לכם. על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ: (לא) חקת עולם. וגם בזמן שאין בית המקדש קיים תשמרו

ואשר ימלא את־ידו לכהן תחת
אביו ולבש את־בגדי הבד בגדי
הקדש : לג וכפר את־מקדש
הקדש ואת־אהל מועד ואת־
המזבח יכפר ועל הכהנים ועל־
כל־עם הקהל יכפר : לד והיתה־
זאת לכם לחקת עולם לכפר
על־בני ישראל מכל־חטאתם
אחת בשנה ויעש כאשר צוה
יהוה את־משה : רביעי פ
יז א וידבר יהוה אל־משה
לאמר : ב דבר אל־אהרן ואל־
בניו ואל כל־בני ישראל ואמרת
אליהם זה הדבר אשר־צוה יהוה
לאמר : ג איש איש מבית
ישראל אשר ישחט שור או־
כשב או־עז במחנה או אשר
ישחט מחוץ למחנה : ד ואל־
פתח אהל מועד לא הביאו
להקריב קרבן ליהוה לפני משכן
יהוה דם יחשב לאיש ההוא

ו׳ פסו׳ ועל ועל ומלה חדא ביניהון · יו״ז מ״ל בתורה · כ׳ מ׳ יולד · ל׳ זקף קמץ · כ׳ נאמר עלות · ס׳ קמצין

יתיה ודיקריב ית קורבניה
לשמשא תחות אבוהי
ויילבש ית לבושי בוצא
לבושי קודשא : לג ויכפר
על מקדש קודשא ועל
משכן זמנא ועל מדבחא
יכפר ועל כהניא ועל כל
עמא דקהלא יכפר :
לד ותהי דא לכון לקים
עלם לכפרא על בני
ישראל מכל חוביהון חדא
בשתא ועבד כמא דפקיד
יי ית משה : א ומליל יי
עם משה למימר : ב מליל
עם אהרן ועם בנוהי ועם
כל בני ישראל ותימר
להון דין פתגמא דפקיד
יי למימר : ג גבר גבר
מבית ישראל דיכוס תור
או אימר או עזיא
במשריתא או דיכוס
מברא למשריתא : ד ולתרע
משכן זמנא לא איתיה
לקרבא קרבנא קדם יי
קדם משכנא דיי דמא
יתחשב לגברא ההוא דמא

לפרש על כל מה שיכפר : אשר ימשח אותו . המושח בשמן המשחה אחר שמלא את ידו : ולבש . הוא שלובש אלה בגדי קדש כי אחר לא ילבשם : את מקדש הקדש . הוא מבית לפרכת : ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר . עמם הלוים כי הם לא יקראו הכהנים רק כל כהן הוא לוי ואין כל לוי כהן : (לד) והיתה זאת לכם . וכבר אמר כן להוסיף אחת בשנה : ויעש . אהרן : (ב) דבר אל אהרן ואל בניו. כי הם השוחטי׳ לישראל אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה וזו המצוה תלויה גם בבית המקדש רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלים והקרוב ידעה מדברי קבלה כי אם

תולדות אהרן וכפר את מקדש . יומא סא שבועות יג מנחות כז נב חולין קלא (יומא מג) : ועל הכהנים . שבועות ג : ועל כל עם הקהל . הוריות ו : והיתה זאת לכם . יומא מב עו קדושין יד זבחים מ קט חולין כד (יומא מד מה) : אחת בשנה . יומא ס : ויעש כאשר צוה . שם כ׳ : ואל כל בני ישראל . זבחים קטז : זה הדבר . נדרים עח בתרא קכ זבחים קז : איש איש . יומא סג זבחים קז קח : שור או כשב . שם קטו : במחנה . שם קז : או אשר ישחט . שם : מחוץ למחנה . שם עב : ואל פתח . יומא סג קדושין נז ע״ש נח זבחים קו קז קיב קיג קטז תמורה ו יג : קרבן לה׳ . יומא סג זבחים נד יומא שם זבחים קח קיג :

ספורנו

תשמרו שביתה ועינוי : (לב) ואשר ימלא את ידו ולבש . אף המרובה בגדים בלבד יכפר : (לד) והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר. שהיום עצמו יכפר אף על פי שלא יהיה מקדש ועבודה כאמרם תשובה תולה ויום הכפורים מכפר : יז (ב) זה הדבר . כשאמר והזרתם את בני ישראל מטמאתם הזהיר שנפרישם גם כן מטומאת רוח הטומאה והשדים : (ד) דם יחשב . כמו שהיה הענין קודם המבול שלא הותר

אחריו שיהא כמוהו : ואשר ימלא את ידו. (ת״כ) אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מניין ת״ל ואשר ימלא את ידו וגו׳ וכן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה : לכהן תחת אביו . (ת״כ) ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם : (לד) ויעש כאשר צוה וגומר . כשהגיע יום הכפורי׳ עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך (ת״כ) : (ג) אשר ישחט שור או כשב . במוקדשין הכתוב מדבר שנאמר להקריב קרבן : במחנה . (זבחים קו) חוץ לעזרה : (ד) דם יחשב . כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו : דם שפך . (ת״כ) לרבות את

ימלא ז׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר צו: כפרה את ו׳ וסי׳ וכלה מכפר את הקדש. וכפר את מקדש הקדש. ג׳ בפסוק. שבעת ימים יכפרו את המזבח. וכפרתם את הבית: ו׳ פסוק ועל ועל ומלה חדא ביניהון נמסר בסוף מגלת אסתר גבי פסוק קימו וקבלו היהודים: אליהם י״ז מלאים בתורה וסימן במסי״ר: מבית ישראל ו׳ וסימן איש איש מבית ישראל אשר ישחט. אשר יעלה עלה. אשר יאכל כל דם. אשר יקרב את קרבנו. אשר יעלה את גלוליו. ושל אהריו. ויגזר מאתרי דיחזקאל: קרבן ה׳ קמצים

בעל הטורים

ואמרת אליהם מלא יו״ד לומר לך לפרש כדבר ביו״ד : אשר ישחט מחוץ למחנה . כמן ס׳ שחוטי חוץ לשעיר המשתלח לומר לך אע״ג שהתרתי לך השעיר המשתלח בחוץ. שדחייתו לצוק . ופירשו צוק הם שלשים שים נסם כעין שיניים בולטין וזו היא שסיעתו . אעפ״כ הזמר בשאר קדשים שלשותן כחוץ :

רמבן

(לב) ואשר ימלא את ידו . שיכול אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו ללבוש את הבגדים וכן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה הצלוחית של שמן המשחה לשון רש״י . ואין הכונה לרב שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בגמרא אמרו משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים איזה מהן קודם ואמרינן בגמרא במיתת כהן הוא חוזר או במיתת אחד מהן הוא חוזר שכלן נמצאים בזמן אחד אבל בכל הזמנים אם נתרבה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורים ואין מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר בריבוי הבגדים בלא משיחה . וטעם ויעש כאשר צוה ה׳ את משה שקיים אהרן כל מה שנצטווה ונזהר כל ימיו שלא יבא אל מבית לפרוכת זולתי ביום הכפורים בקרבנותיו בכל אשר יצוה השם את משה :

יז (ב) אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. בעבור היות הפרשה אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד יזהיר הכהנים שהם המקריבים הקרבן שלא יקריבום בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום לה׳ שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמם . והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותינו שאסר בשר תאוה לישראל במדבר ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה׳ . ולכך אמר שכל מי שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהן יביאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז שיביאום כולם אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים ולהקריב החלב והדם על מזבח ה׳ ואז יאכל הוא הבשר כמשפט ואמר שאם ישחטם במקום אחר יהיה חייב כרת . והקרוב בלשון הכתוב כי מתחלה חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפילו החולין והוא האיסור בבשר התאוה. ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה׳ ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה׳ ויקטיר עליו החלב . ואחרי כן הזכיר שלא יעשה מזבח לה׳ בחוץ ויקריב עליו השלמים הנזכרים או עולה כענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אהל מועד יעלה אותם לשם והנה ריקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כלן בפנים . ולכך אמר במשנה תורה ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו׳ והיה המקום אשר יבחר ה׳ שמה תביאו עולותיכם וזבחיכם ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו׳ להיות איסור שחוטי חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו בחולין זהו שאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו׳ לומר שלא תתנהג בארץ המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה הכל זבחי שלמים על מזבח ה׳ ופירש שם הטעם כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך וגו׳ לומר כי היה האיסור מתחלה בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחיהם אל פתח אהל מועד אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר תאוה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי אף על פי שיתיר בשר התאוה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המקדש לא יתיר כן במדבר אפילו חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאוה והוא הנאות בכתוב וזהו דעתו של רבי ישמעאל בפרשיות הללו . ומכאן אמר דמעיקרא איתסר להו בשר תאוה והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט מאמרם באגדה רבנן אמרין הרבה דברים אסר אותם הקב״ה וחזר והתירם במקום אחר . תדע לך אסר הקב״ה לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנאמר ואל פתח אהל מועד וגו׳ מה כתיב שם דם יחשב לאיש ההוא וגו׳

רשי

את הזורק דמים בחוץ: (ה) אשר הם זובחים. אשר הם רגילים לזבוח: (ז) לשעירם. לשדים כמו (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם: (ח) אשר יעלה עולה. לחייב על המקטיר איברים בחוץ (עיין ברא"ם) כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין (ת"כ חולין קט): ונכרת. זרעו נכרת וימיו נכרתין: (י) כל דם. לפי שנאמר בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל דם: ונתתי פני. (ת"כ) פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בה:

כי

אבן עזרא

אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב ורבים אמרו כי הבשר אסור בגלות ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג ולא דברו נכונה ואיני רוצה להאריך להשיב עליהם: למען אשר יביאו. זה הטעם על המצוה הזאת ופירוש על פני השדה ולא יזבחו עוד את זבחיהם: (ז) לשעירם. הם השדים ונקראו כן בעבור שיסתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ואלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים: אשר הם זונים. כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא. ובזו הפרשה לא הזכיר הגר כי המצוה על ישראל בזבחים ובעבור והזכיר הגר שלא יעזבו ישראל שיזבח הגר לע"ג בארץ ישראל וכן משפט כל דם שהוא אסור בעבור שהוא הנפש כי הבשר כדם

מקרא

דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא ב' קמץ זקף ה'
מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ ה לְמַעַן אֲשֶׁר ג'
יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם פ'
אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
וֶהֱבִיאֻם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל ג' ב' מ"ל וחד חסר
מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי
שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם׃ ו וְזָרַק ט"ל מ"ל
הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר
הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ ו"ו
ז וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם מ' ר"פ בסיפ'
לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם ל' והכר יו"ד סנויגא
חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם
לְדֹרֹתָם׃ חמישי שלישי ח וַאֲלֵהֶם ב' חד חסר וחד מ"ל
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל ג' בטעם בענין
וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם
אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח׃
ט וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא
יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה
וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו׃
י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־ ב' בטעם דין ואשר יעום
הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל
כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת ד' חסר אלף

תרגום אונקלוס

אֲשַׁד וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ ה בְּדִיל דְּיַיְתוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דִּבְחֵיהוֹן דְּאִינוּן דָּבְחִין עַל אַפֵּי חַקְלָא וְיַיְתִינוּן קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת כַּהֲנָא וְיִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ יָתְהוֹן׃ ו וְיִזְרוֹק כַּהֲנָא יַת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא דַּיְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַסֵּק תַּרְבָּא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ ז וְלָא יְדַבְּחוּן עוֹד יַת דִּבְחֵיהוֹן לְשֵׁדִין דְּאִנּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן קְיָם עָלַם תְּהֵי דָא לְהוֹן לְדָרֵיהוֹן׃ ח וּלְהוֹן תֵּימַר גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיַסֵּק עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ ט וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא יַיְתֵינֵיהּ לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ י וּגְבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיֵיכוֹל כָּל דְּמָא וְאֶתֵּן רוּגְזִי בֶּאֱנָשָׁא

מסורה

נמסר בויקרא: שפך ב' וקפין קמץ וסימן דם יחשב. וגם דם הנקי אשר: ונכרת ה' וסי' איש אשר ירקח. איש אשר יעשה כמהו. ואל פתח אהל מועד לא הביאו. וחברו ואל פתח אהל מועד לא יביאנו. ונכרת המשא: מקרב עמו ג' וסי' דם יחשב לאיש ההוא. ואני אתן את פני באיש ההוא. והנפש אשר תפנה אל האבת ואל: יביאו ט' נמסר בסדר שמיני: והביאם ג' ב' מלא וא' חסר וסי' למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזיום ולקחום קרמא חסר: לריח י"ו נמסר בויקרא: ונתתי פני ד' וסימן ונתתי פני בנפש האכלת. ונגפתם לפני אויביכם. ונתתי פני באיש ההוא והשימותיהו לאות ולמשלי'. וחד נתתי פני ארצה ונאלמתי:

בעל הטורים

והביאום שלשה במסורה. אשר הם זובחים ע"פ השדה והביאום. והביאום בכלה בנבואת ירמיה על הגולה. ולקחום עמים רבים והביאום. בשביל שהיו מביאים זבחים לשעירים שהיו עובדים ע"ג גלו. ומיד כשיעשו תשובה יחזרו כדכתיב והביאום אל מקומם:

תולדות אהרן

וזרק הכהן. זבחים קא קיח ופסחים נד): והקטיר החלב. פסחים עג זבחים קיט מנחות כז: ולא יזבחו עוד. סנהדרין סא ע"ב נא זבחים קו: חקת עולם. שם: לדרתם. ב"ב קכ: ואליהם תאמר. זבחים קז קיט: איש איש. שם קח: אשר יעלה עלה. שם קט קטו: או זבח. שם קז: ואל פתח. שם קו קז קט: לעשות אותו. שם קז קח קט: נה'. שם קח תמורה ו: כל דם. חולין עד: כל נפש מכש. פסחים כב יבמות קיד חולין קב: כי נפש. יומא נט זבחים כו מו חולין קיז מעילה יא:

רמבן

ונו'. וכאן חזר והתירו להם שנאמר בכל אות נפשך תאכל בשר מנין ממה שקראו בענין כי ירחיב ה' אלהיך. ומה שכתב רש"י במוקדשין הכתוב מדבר וכו' הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא איתסר כלל. ועל דעתו נשנית הברייתא שבתורת כהנים אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו:

(ד) **וטעם** דם יחשב. ממעשה בראשית יאמר הנה בכל בעלי חיים זולתי אדם עשיתי דמם כמים ולחומם כגללים כמו שאמר כירק עשב נתתי לכם את כל. אבל אם ישחט מחוץ למחנה יחשב כשופך דמים:

(ז) **לשעירם**. לשדים. וכן הוא אומר ושעירים ירקדו שם לשון רש"י בת"כ. ואמר ר"א שנקראו השדים כן בעבור שיסתער הגוף הרואה אותם. והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים. ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושים במצרים. אשר הם זונים כי כל מבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא וכבר רמז ר"א במלת עוד האמת כאשר כתבתי למעלה וכן שם השעירים יתברר לך משם ויקראו שדים בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור. ודע כי כאשר הבריאה מתחלה במעשה בראשית בגוף האדם וכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע יסודות ונתחברו הרכבתם בכח אלהי להיות מהן גוף גם מורגש לכל חמש ההרגשות לעביו ולגסותו כך היתה יצירה משתי יסודות מן האש והאויר והיה מהם גוף איננו מורגש

ספורנו

הותר להם להרוג בעלי חיים לאכלה: (ז) חקת עולם תהיה זאת. שלא יזבח לשעירים אף על פי שלא היו מקבלים אותם לאלוה בשום פנים אבל היו הפתים בחברתם להיות השדים להם מגידים ומסייעים בעבקיהם או שליחותם אל ארץ רחוקה כמו שהזכירו (חולין פ' כל הבשר) על יוסף שידא ועל שידא דהוה שכיח בי רב אשי אמנם בדבר השדים אשר לא נזכרה בריאתם ראוי להתבונן שהם ז"ל קראום מזיקים והזכירו שהם אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ועם כל זה רואים ואינם נראים וכל אלו לא יאותו בהם זולתי בהיותם מורכבים מעצמים דקים נעדרי המראה ובהיותם אוכלים ושותים יהיה בהכרח מזוגם עצם מורכב דק מאד שישתנה לעצם המזון ואין במרכבים אצלנו יותר דק מאותו אד הדם אשר ממנו יתהוה רוח נושא לכח החיוני וזה הכח הנשוא בו הוא נפש ההוי באשר הוא חי ובהיות שזה הכח לא יהיה בלתי זה הנושא יקרא זה הנושא לפעמים נפש כאמרו כי הדם הוא הנפש ובהיותו מזון לשדים הנה המקריב להם דם אשר בו זה העצם שאין כח בידם לקחתו כאמרם (שם) כל מידי דצייר וחתים ופקיל ומני לית להו רשות למישקל יקנה אהבתו והאוכלו יקנה מזג נוטה לטבעם ויאהבו חברתו וכאשר היו רבים חפצים בחברת השדים ואהבתם כדי שישמשוהו בהשגת הערב הבלתי מועיל אשר תאותו מגית באכילת עץ הדעת היו מגישים דם למנחה לשדים ואוכלים אותו להתחבר עמם וקצתם היו אוכלים אצל בית מקוה דמים בחשבם ששעירים ירקדו שם כדי למשוך אהבתם והתחברות עמהם. וכאשר קדשנו האל ית' והרחיק את עמו כפי האפשר מרדוף אחר ערב בלתי מועיל הרחיק מהם את השדים וחברתם בהיותם מזיקים באמת כמו שקראו אותם רז"ל ואסר את הדם וענש עליו כרת כמו שענש מיתה על אכילת עץ הדעת

מורגש

כדם הוא והאמת כי הנפש שבה יחיה האדם הוא כדם הלב : (יא) בנפש יכפר , בנפש שיש בו יכפר והטעם נפש תחת נפש וי"ת כמו על נפשותיכם ואין לו טעם אחר שאמר לכפר על נפשותיכם : (יג) אשר יצוד ציד חיה. כאיל וצבי : או עוף אשר יאכל . גם מזה הכתוב נלמד שלא נעזוב הגר שיאכל בארצנו חזיר או סוס או עוף דורס שהוא טמא ויתכן בעבור שצוה שלא יאכל דם ולא יראה דם נשפך נוזל מהמזבח השם צוה לכסות כל דם שאינו קרב לגבי המזבח שלא יחשוב שרואה כראותו והוא דם איל וצבי או עוף כי זבח נזבח לע"ב ובפרשת ראה אנכי אפרש סוד זה הפסוק

(יא) כי נפש הבשר . של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם תבוא נפש ותכפר על הנפש : (יב) כל נפש מכם . להזהיר גדולים על הקטנים : (יג) אשר יצוד . (ת"כ חולין פד) אין לי אלא ציד אווזין ותרנגולין מניין תלמוד לומר ציד מכל מקום אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת : אשר יאכל . פרט

אֶת־הַדָּ֔ם וְהִכְרַתִּ֥י אֹתָ֖הּ מִקֶּ֥רֶב
עַמָּֽהּ׃ יא כִּ֣י נֶ֣פֶשׁ הַבָּשָׂר֮ בַּדָּ֣ם
הִוא֒ וַאֲנִ֞י נְתַתִּ֤יו לָכֶם֙ עַל־
הַמִּזְבֵּ֔חַ לְכַפֵּ֖ר עַל־נַפְשֹֽׁתֵיכֶ֑ם כִּֽי־
הַדָּ֥ם ה֖וּא בַּנֶּ֥פֶשׁ יְכַפֵּֽר׃ יב עַל־
כֵּ֤ן אָמַ֙רְתִּי֙ לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כָּל־
נֶ֥פֶשׁ מִכֶּ֖ם לֹא־תֹ֣אכַל דָּ֑ם וְהַגֵּ֛ר
הַגָּ֥ר בְּתוֹכְכֶ֖ם לֹא־יֹ֥אכַל דָּֽם׃
יג וְאִ֨ישׁ אִ֜ישׁ מִבְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וּמִן־
הַגֵּר֙ הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֔ם אֲשֶׁ֨ר יָצ֜וּד
צֵ֥יד חַיָּ֛ה אוֹ־ע֖וֹף אֲשֶׁ֣ר יֵאָכֵ֑ל
וְשָׁפַךְ֙ אֶת־דָּמ֔וֹ וְכִסָּ֖הוּ בֶּעָפָֽר׃

דְיֵיכוּל יַת דְמָא וְאֵישֵׁיצֵי
יָתֵיהּ מִגוֹ עַמֵיהּ׃ יא אֲרֵי
נְפַשׁ בִּשְׂרָא בִּדְמָא הִיא
וַאֲנָא יְהַבְתֵּיהּ לְכוֹן עַל
מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל
נַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי דְמָא הוּא
עַל נַפְשָׁא מְכַפֵּר׃ יב עַל
כֵּן אֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כָּל אֱנַשׁ מִנְכוֹן לָא יֵיכוּל
דַם וְגִיּוֹרַיָא דְיִתְגַיְרוּן בֵּינֵיכוֹן
לָא יֵיכוּל דָם׃ יג וּגְבַר גְבַר
מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִיּוֹרַיָא
דְיִתְגַיְרוּן בֵּינֵיכוֹן דִיצוּד צֵידָא
חֵיתָא אוֹ עוֹפָא דְמִתְאֲכֵיל
וְיֵישׁוֹד יַת דְמֵיהּ וִיכַסִינֵיהּ

ל׳ קדמאי וכחראי הוא וכ׳ מנרי הוא וסי׳ נקנס תסובב נגר
אמירה לבני ישראל ה׳
ב׳ בטעי׳ בענין יג ל׳ בענין
ל׳
ל׳. כ״ג

מקרב עמה ג׳ וסימן ונתתי פני בנפש האכלת את הדם. ונתתי את פני בנפש ההוא. את ה׳ הוא מגדף. ב׳ פסוקים בהדין עניין מטעין בהון וסימן כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. ואמר לבני י׳ יאל כי נפש הבשר בדם הוא : ע״כ אמרתי לבני ישראל. אמירה לבני ישראל ה׳ בתורה וסי׳ נכסר

תולדות אהרן כי בדם. פסחים סה יומא ה זבחים ו מח מנחות לג חולין קיז כריתות כב מעילה יא (יומא מו) : אשר יצוד. חולין פד : חיה או עוף. בם פד פו : אשר יאכל. שם פה : ושפך את דמו. שם כז פו פז : וכסהו בעפר. שבת כב ביצה ז ב״ק נה חולין ל פג פד פו פח :

ספורנו

הדעת ונתן טעם לזה באמרו כי נפש הבשר בדם היא כי אמנם הכח אשר הוא הנפש החיוני הוא נשוא בחלק האדיי והדק שבדם ואותו החלק האדיי הגושא הנקרא גם כן נפש הוא בעצם כל הדם והוסיף ואמר : (יא) ואני נתתיו לכם על המזבח . ולא לא בחרתי בו לכפר מפני היותו אהוב אצלי אבל בהיותו נפש בנגד מה ויכפר על הנפש כענין הקטר אחר אברי הנקרב לכפ׳ על אברי המקריב : אשר יצוד ציד . בהיות

בעל הטורים ושפך את דמו וכסהו בעפר . דם מים ושוף טעון כסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח בלא כבא מהס״ד מקטרגת אין דם יאכל דם לכן זוכו לכסוי :

רמבן

מורגש ולא מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגשות לדקותה . והגוף הזה הוא רוחני יגום לדקותו וקלותו כאש וכאויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סבת ההויה וההפסד במורכבים מארבע יסודות כך היא במורכבים האלו משני היסודות כי בהתחברותם יהיה בעל הגוף חי ובהתפרדם יהיה כמת ולכך אמרו רבותינו ששה דברים נאמרו בשדים . שלשה כמלאכי השרת . ושלשה כבני אדם . שלשה כמלאכי השרת. יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת. יודעין ס״ד. אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות . שלשה כבני אדם . אוכלין ושותין כבני אדם . פרין ורבין כבני אדם . ומתים כבני אדם . וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסיבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח . וכ״ש אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוך המים אשר בתעלה והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי נגרומנסיאה לשדים שבתה היובש אשר תיבש האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכילה באדם לצורך מה שנתך ממנו . וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי מטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו שם בעלי הכנפים בעתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו בע״ה ואלו אינם יודעים במה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו בנסיונותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אונקלוס יזבחו לשדים לא אלוה . דבחו לשדין דלית בהון צרוך . יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם בדעתו והוא לשון הכתוב גם כן לא אלוה כאילו אמר לא כח וממשלה (כי אלהים לשון אילות וכח) אליהם . ויאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צורך להם כי לא ידעו הרע גם היטב אין אותם :

(יא) כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח . המשמע מן הכתוב הזה שיאמר שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות על המזבח לכפר על נפשותינו והוא חלק השם כטעם החלב . ואם נקשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא יקרב . נדחה את השואל לאמר לו שרצה להרחיקו מכל דם שלא נשגה בו אע״פ שלא עשה כן בחלב כי ניכר הוא . והרב כתב במורה הנבוכים כי היו הכשדים מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר לשדים ולהגבא מהם העתידות והתורה תכוין להם לעולם להרוס בעיני סכלותם בהפך מהשבותיהם ולכך אסרה הדם באכילה ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח לכפרה ולכך אמר ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך שהוא מביא למין ממיני ע״ג כי לא נאמר כן במצוה אחרת . ואלו דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן שהם יאמרו תמיד בטעם האסור כי נפש כל בשר דמו בנפשו כי נפש הבשר בדם הוא והחזיר במשנה תורה רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו ואף על פי כן לא התיר להם באכילה מתחלה רק הצומח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳ . וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי היותם בעבור האדם . והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם . ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו ותצרך לא שיאכלוהו כי אין לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כולן לאל הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ועל הדרך שיראוהו חוקרי היונים מן השכל הפועל התנוצץ זיו וזוהר לא מאד ובהיר וממנו יצא נגון נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בכל מן הפנים . ולכן יש בה דעת לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגילים ואהבה להם כאהבת הכלבים לבעליהן . והיכר תופלא באנשי דעת בעליהם וכן ליונים דעת והיכר . מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עכול כשאר כל הנאכלים שישתנו בעכולם ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה והכתוב אומר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ . ולכך אמר כי נפש הבשר בדם היא כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה׳. וזה טעם על כן אמרתי לבני ישראל בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפש . ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו . ושנו בספרי רק חזק לבלתי אכול הדם רבי יהודה אומר מגיד שהיו שטופים בדם וכו׳. כי הדם הוא הנפש להגיד מה גרם . ולא תאכל הנפש עם הבשר . זה אבר מן החי זה רמז וראיה למה שפירשנו . ולכך צוה עוד לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דמם על המזבח . כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין בלבד וגם הם אינם נשחטים אבל בהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יטה :

רשי

פרש לסמאים: (יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו הוא. הנפש הוא הדם. דם ובשר לשון זכר. נפש לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת״ל טרפה מי שיש במינו טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: ונשא עונו. אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: (טז) ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות: (ב) אני ה׳ אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני (שמות כ) אנכי ה׳ אלהיך וקבלת׳ עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי ר׳ אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה׳ אלהיכם דעו מי גוזר עליכם. דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר: (ג) כמעשה ארץ מצרים. (ת״כ) מגיד שמעשיהם של מצרי׳ ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים מכלם (ת״כ): ובחקותיהם

אבן עזרא

הפסוק: (יד) דמו בנפשו. הוא דבק עם הנפש כי ידוע שהצדדים שהלבים משלם שהאל הלב מחולקים בחצי לדם ולרוח כדמות שמן זית עם האור: ואומר לבני ישראל. טעמו וכבר אמרתי והיא הפרשה הנזכרת ובעבור שהזכיר חיה שאיננה קרבה וכן עוף הזכיר כל נפש אשר תאכל נבלה שאיננה קרבה גם היא גם הזכירה בעבור הגיד אם בזדון הוא עובר בלאו וילקה ואם בשגגה יביא חטאת ואם טען טוען והלא הכתוב אמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה התשובה כי זה גר תושב וכן כתוב והגר הגר בתוככם לא נעזבנו שיאכל נבלה רק הנכרי שיבא בשערים נתן אותה לו ויאכל אותה לחוץ: (טז) ונשא עונו. תמיד והוא יסבול עונו בעונש שיבוא השם עליו ובעבור שהזכיר דברי השעירים שהיו עושים במצרים נסמכה זו הפרשה והעריות על מעשה ארץ כנען כי כן מפורש בסוף. וטעם אני ה׳ אלהיכם. על זה התנאי אהיה אלהיכם: ובחקותיהם

תורה

יד כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ
בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
דַּם כָּל־בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי
נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־
אֹכְלָיו יִכָּרֵת: טו וְכָל־נֶפֶשׁ
אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה
בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר:
טז וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ
וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ: פ
יח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר
יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה
אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ

ר
ל. סימן
ר
ע. ס
ל׳ כנעם שמעה כספ׳ וכל וידבר דכוו׳ כת״א דבר דלוליס כספ׳ גריפין
כ׳ נספלים

אונקלוס

בְּעִפְרָא: יד אֲרֵי נְפַשׁ כָּל
בִּשְׂרָא דְמֵיהּ בְּנַפְשֵׁיהּ הוּא
וַאֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם
כָּל בִּשְׂרָא לָא תֵיכְלוּן אֲרֵי
נְפַשׁ כָּל בִּשְׂרָא דְמֵיהּ הִיא
כָּל דְּיֵיכְלִנֵּיהּ יִשְׁתֵּיצֵי:
טו וְכָל אֱנָשׁ דְּיֵיכוֹל נְבֵלָה
וּתְבִירָא בְּיַצִּיבַיָּא וּבְגִיּוֹרַיָּא
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי: טז וְאִם לָא
יְצַבַּע וּבִשְׂרֵיהּ לָא יַסְחֵי
וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ: א וּמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: ב מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:
ג כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא
דְמִצְרַיִם דִּתְיֵבְתּוּן בַּהּ לָא
תַעְבְּדוּן וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא
דְאַרְעָא דִכְנַעַן דַּאֲנָא מַעֵיל
יָתְכוֹן לְתַמָּן לָא תַעְבְּדוּן
וּבְנִמּוֹסֵיהוֹן לָא תְהָכוּן:

בסדר שמות: וכל נפש בי וסימן זאת תורת הבהמה והעוף. וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. וכל נפש דאבא מלאתי: ירחץ הי׳ ד׳ פתח וא׳ קמץ וסימן נמסר בויקרא: אני ה׳ כ״ף סופי פסוקים בסיפרא וסימן ושמרתם את חקתי. אל כל שאר. ומזרעך. ולא תשבעו. לא תקלל חרש. לא תלך רכיל. לא תקם. וכתבת קעקע. את שבתתי תשמרו. מפני שיבת. ושמרתם את כל חקתי בתרא. וינזרו מקדשי. אמר אליהם לדרתיכם. נבלת וטרפה. ומן המקדש לא יצא. ביום ההוא יאכל. ושמרתם מצותי. המוציא אתכם. את שבתותי תשמרו. חברתי להם ברית ראשונים.

תולדות אהרן כי נפש. שם טו: ואומר לבני ישראל. שם טו: וכנפש אשר תאכל. זבחים סט ב: (כל אוכליו יכרת. יומא מג):

מן ריש תורת כהנים עד לא תגנבו ס״פ אני ה׳ אלהיכם במ״ג אני ה׳ וסימן ושמרתם את חקתי. איש איש אל כל שאר בשרו. מזרעך לא תתן. ומן לא תגנבו עד וקראתם בעצם היום הזה אני ה׳ במ״ד אני ה׳ אלהיכם וסימן בשנה החמישית תאכלו. אל תפנו אל האלילם. כאזרח מכם. והתקדשתם והייתם קדושים. ומן קראתם עד סופא דספרא דכר׳ במ״ב אני ה׳ וסימן את שבתתי תשמרו ומקדשי. וזכרתי להם ברית ראשונים:

בעל הטורים סמך נבלה לדם ובחקתיהם לא תלכו רמז שאין שוחטין כמין גומא שלא יעשה כמו המינין, כתולין:

רמבן

(יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום נפש כי הנפש תלויה בו לשון רש״י ואיננו נכון. אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו כמו בגופו. יאמר כי נפש כל בשר דמו בגופו הוא וכן ברזל באה נפשו שבפיס נפש על נפש מת לא יבא הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש. ועל דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד. אמר תחלה כי נפש הבשר בדם היא. אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא לומר כי הדם בנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד יהיו זה כענין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחבירו. ואח״כ פירש כי הדם הוא הנפש עצמו לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו. לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם. כי ידוע ברוח אשר תחלתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן. וממנו יבא הזן שעושה מדם והדם הוא המולידו והמקיימו כענין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר ורבותינו דרשו שלשה כריתות בדם אחת לדם הנפש. ואחת לדם שחיטה. ואחת לדם כסוי. וזה טעמם לכריתות. אבל הטעם בשנוי הלשון בנפש ובדם כאשר פירשתי: יח (ב) אמר בעריות דבר אל בני ישראל בלבד. בעבור היות אזהרת העריות שוה בכל ישראל לא יתיחדו בה הכהנים ולכן כללם כאחד. ואמר בתחלה אני ה׳ אלהיכם כטעם בעשרת הדברות. וטעם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה׳ אלהיכם כאלו הוא ואמרת אליהם בשמי אני ה׳ אלהיכם וכן קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם. ואפשר כי הטעם כי בצאת משה מלפני השם בלא מסוה ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה איננו צריך לומר להם כה אמר ה׳ כי ידוע להם כי רוחו ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר מעצמו וכן במקומות רבים במשנה תורה כך ידבר עמו

ספורנו

בהיות מקום הגיד על הרוב מוסם וסוכן להמצא שם שדים כאמרו ותכס שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם אסור להניח שם דם מגולה וצוה לכסותו בעפר להסיר הכנת המצאת השדים שם, ואמר: (יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. כי נפש בעל חי הוא דמו. רוצה לומר האיד הדמיי: בנפשו. עם הכח החיוני הנשוא בו וזה כי אמנם הדם האדיי והדק שבו הוא נושא לכח החיוני ובהיותו הדק שבנגרמים הנפסדים הוא מזון לשדים בלי ספק ולמבקשים הנרתם: ואומר לבני ישראל. ובלעדי זאת אע״פ שהתרתי לבני נח אסרתיו לישראל למעלה בפרשת צו מפני שהיה נפש האחי בחייו ומשיב שנזון ממנו אל טבעו שבהמי: (טו) וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. אחר שכתב ענין איסור הדם המוסף הכנת השדים דבר על אוכל נבלה וטרפה המוכן שתשרה עליו רוח טומאה כאמרם (סנהדרין פ״ד מיתות) ודורש אל המתים זה הלן בבית הקברות בשביל שתשרה עליו רוח טומאה: (טז) ונשא עונו. כשי שיתפשא בטומאתו אם שיאכל קדש או יגע בלבד או יטמא טהרות של חולין: יח (ו) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו. הנה התולדות ההוה משאר בשר בהיות אז הפועל והמתפעל קרובים במזג ראוי שתהיה יותר הגונה וממוזגת כמו שקרה בתולדת משה ואהרן ומרים מעמרם ויוכבד דודתו וכמו שאמרו על נשואי גם אחותו ואת ילדק כאשר יהיה הפועל והמתפעל מכוונים להפיק רצון קונם בלבד. אמנם כי זה יקרה על המעט כי אמנם מה שיקרה בכל המין האנושי הוא ברוב כוח הוא שיהיו מכוונים להתענג בלבד כאמרו הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ובהיות שאר הבשר מוכן מאוד וההרהור והתענוג בו רב מאד הנה כאשר ישיו תשבים שניהם שמתכרם בלתי אסור ירבה ההרהור והחבור ביניהם להתענג בלבד ובכן ינזו ולא ישרונו ומלאה הארץ זמה ולכן אמר לגלות ערוה כי אמנם שמגע הגלוי בלבד הוא המכוון ברוב ובכן אסרה

כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום ונתתי מטר ארצכם ונתתי עשב בשדך ואין משה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות ומצמיח עשב בשדה אלא ה׳ יסככרך וכן ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת ואולך אתכם במדבר לחם לא אכלתם ומים לא שתיתם למען תדעו

וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃ ד אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה׃ ס

ששי ו אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה׃ ס ז עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס

ח עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס ט עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ

ד יָת דִּינַי תַּעְבְּדוּן וְיָת קְיָמַי תִּטְּרוּן לִמְהַךְ בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ה וְתִטְּרוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי דְּיַעְבֵּיד יָתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֵחֵי בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא אֲנָא יְיָ׃ ו גְּבַר גְּבַר לְכָל קָרִיב בִּשְׂרֵיהּ לָא תִקְרְבוּן לְגַלָּאָה עֶרְיָא אֲנָא יְיָ׃ ז עֶרְיַת אֲבוּךְ וְעֶרְיַת אִמָּךְ לָא תְגַלֵּי אִמָּךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ׃ ח עֶרְיַת אִתַּת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתָא דַאֲבוּךְ הִיא׃ ט עֶרְיַת אֲחָתָךְ בַּת אֲבוּךְ אוֹ בַת אִמָּךְ דִּילִידָא

ספר גלוסי · מ. ס · כ״א ס״ס באורי · אורי ונכי׳ וחי · כס׳ כתובי וחי׳ · כי ס״ס בסיפי · יי כ״ס בסורי · י״כ ר״פ הטיין · ג. א · א · ט ובפמן ומ״ל

את משפטי ג׳ וסי׳ את משפטי ר״פ ואם את משפטי תגעל נפשכם. ותמר את משפטי לרשעה: ואת חקתי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר אם בחקתי: וערות ג׳ וסי׳ וערות אביהם לא ראו. ערות אביך וערות אמך. וערות אחות אמך ואחות אביך. וא׳ וערות מלכא לא אריך לנא:

רשי

ובחקותיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים החקוקין להם כגון טרטיאות ואצטדיאות רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאילו לא נאמרו היו כדאי לאומרן: ואת חקותי תשמרו. דברים שהן גזרת מלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נא׳ אני ה׳. אני ה׳ גזרתי עליכם אי אתם רשאים ליפטר: ללכת בהם. אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת מצרים: (ה) ושמרתם את חקותי. לרבות שאר דקדוקי פרשה שלא פרט הכתוב בהם. (ת״כ) דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים: וחי בהם. לעולם הבא שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני ה׳. נאמן לשלם שכר: (ו) לא תקרבו. להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר לשון רבים: אני ה׳. נאמן לשלם שכר: (ז) ערות אביך. (סנהדרין נד) זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן (ויקרא כ) ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך. להביא אמו שאינה אשת אביו: (ח) ערות אשת אביך. לרבות לאחר

אבן עזרא

(ג) ובחקותיהם לא תלכו. שלא ירגיל אדם ללכת בדרך הזה עד שיהיה לו חק: וכמעשה ארץ מצרים. על המשפטים והראיה את משפטי תעשו הם הכתובים על ספר הברית המפורש בפרשת אלה המשפטים: (ד) אני ה׳ אלהיכם. אז אהיה אלהיכם. וטעם ושמרתם את חקותי ואת משפטי. לבאר שהם חיים לעושיהם בשני עולמות כי המבין סודם חי העולם יחייהו ולא ימות לעולם על כן כתוב אני ה׳ אלהיכם כאשר פירשתיו: (ו) איש איש. כל איש ואיש ובעבור שלא הזכיר תבית ישראל לא נעזוב הגר שיעשה אחת מהתועבות הנזכרות בארצנו שלא יטמא את הארץ: אל כל שאר בשרו. שם כלל לכל העריות ואחר כן פרט. ורב אהרן הכהן אמר שפירושו להוציא שכבת זרע לבטלה: לא תקרבו. כינוי לשכיבה וכן ואקרב אל הנביאה וקרוב ממלת אל תגשו אל אשה: ערות. דבר מגונה נחשף צריך להתכסות: וטעם אני ה׳. שהשם אוהב הנבדל לעבדו ולשמוע דברו והר סיני לעד גם הראשון והוא סוד האדם ובעבור שיצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת ובפרשת כי תצא מחנה אגלה לך סוד סתום וחתום והנה כל המתגאל ירחק משם השם המקובל על כן הזכיר אני ה׳: (ז) ערות אביך. והחל מהאב שהוא קודם הבן ואמר שאסור הוא כל מי שהיא ערות אב ואם והנה היא האם בראש ואחר כן ערות אשת אב ואיננה אם ואחר כך האחות שהיא בת אביו או בת

תולדות אהרן ובחקותיהם לא תלכו. סנהדרין נב ע״ב יא חולין מא: ואת חקתי תשמרו. יומא סו: ושמרתם את חקותי. עקרים מד: אשר יעשה אותם. ב״ק לח סנהדרין נט מכות כג ע״ב ג: (שבת טו תענית כה): וחי בהם. יומא פה סנהדרין עד ע״ג כו נד עקידה ע: אני ה׳. יומא סו: איש איש אל כל. שבת יג חגיגה יא כתובות מו סנהדרין ס ע״ג יח (כתובות ל קדושין נח): ערות אביך. סנהדרין נד: וערות אמך. שם ע כד: אמך היא. שם עא עה: ערותה. שם ע: ערות אשת אביך. שם נד: ערות אחותך. יבמות כב כג:

בעל הטורים וחי בהם. וסמיך ליה לא תקרבו לגלות ערוה לומר אע״פ שאיסור וחי בהם לא תקרבו לגלות ערוה ס׳ נגיעה׳ יהרג ואל יעבור: אני ה׳. ערות אביך וערות אמך. כי ה׳ שותפין יש באדם:

רמבן

כי אני ה׳ אלהיכם וטעם לאהבה את ה׳ אלהיכם כבר נתפרש ועל דעת ר״א הזכיר כמעשה ארץ מצרים על השעירים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו הכנענים בהם רעים וחטאים כאשר אמר בסוף כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותינו בת״כ היו גם המצרים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת כי גם קדש היה בארץ בזכור מאז ועד עתה והכתוב מעיד בהן בני מצרים גדלי בשר ואומר אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם זב מבשרו דם יהיה זובה בבשרה:

(ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה שאלו לא נאמרו בדין היה לאומרן לשון רש״י. ובת״כ אלו דברים הכתובים בתורה שאלולי לא נכתבו הדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות וע״ג ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט משפטי כמשמען הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ובשלום האדם שלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ובשבתות אומר להיות לאות ביני וביניכם וכן בנחמי׳ ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה האדם וחי בהם ורבותינו אמרו וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה המצות ומדרשו עוד וחי בהם לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור אשר יעשה אותם האדם גם על חוקותי ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן ע״מ לקבל פרס יחיה כאן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים ובכבוד ועל זה נאמר ובשמאלה עושר וכבוד. ופירשו למשמאילים בה עושר וכבוד. וכן אותם אשר הם מתעסקין במצות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים נפשם בטוב תלין. והעוסקים במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם הזה כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחקותי והשיג לכם דיש את בציר וגו׳ יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכות שלמה שם. והעוזבים כל עניני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכונתם ומחשבתם בבוראם לבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים. ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימיך למען תחיה והארכת ימים כי שלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד ואחד:

(ו) אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש. והרב אמר במורה הנבוכים כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט. והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן. וכטעם הזה יגיד הרב על כולן. וכבר כתב ר״א גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל שעה. וזה טעם חלוש מאד שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח. וישא שתי אחיות כיעקב אבינו. ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד תסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו ודע כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור. וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה וזה טעם אל כל שאר בשרו כי את שארו הערה ירחיק הדמר מפני השאר והלשון נגזר מן הנשאר בציון והנשאר בירושלים ולכך יאמר שארה הנה זמה היא כלומר אינם נשואין ואישות כי לא יצליח אבל היא זמה מחשבת תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקים דברים שהם גזירת מלך והגזרה הוא הדבר העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועלת במצוה הזאת שיצוה בה ולא יגיד אותה לעם זולתי לחכמי יועציו:

(ז) ערות אביך וערות אמך. לשון רש״י ערות אביך זו אשת אביך וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו ערות אשת אביך לרבות לאחר

רשי

לאחר מיתה : (ט) בת אביך . אף בת אנוסה במשמע : מולדת בית או מולדת חוץ . (יבמות כג) בין שנולדה מאותה שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה : ערות בת בנך וגו' . (יבמות לז) בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנא' כאן לא תגלה בין שהיא ממנו ובין שהיא מאיש אחר : (י) ערות בת בנך . קל וחומר לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות (יבמות ג' סנהדרין עה) : (יא) ערות בת אשת אביך . לימד שאינו חייב על אחותו משפחה וכותית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין : (יד) ערות אחי אביך לא תגלה . ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב : (טו) אשת בנך היא . לא אמרתי אלא כשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ונכרית (סנהדרין עה) : (יז) ערות אשה ובתה . (יבמות כז) לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה . לכך נאמר לא תקח לשון קיחה. וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה : שארה הנה . קרובו' זו לזו : זמה . עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא : אל

אבן עזרא

בת אם : (ט) מולדת בית . שנולדה על משפט בית ישראל אחר אירוסין וקדושין : מולדת חוץ . חוץ מהמנהג ויש אומרים כי פירוש מולדת כמו יולדו על ברכי יוסף שגדלה עמך בבית או הוא במקום אחר ומדינה אחרת וגדלה בחוץ מבית האב עמך . ואחר כך הזכיר בת בנך : (יא) ערות בת אשת אביך . יש אומרים שהוא האחות האב והאם ואנחנו ידענו כי השוכב עמה עובר על שני לאוין ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק והצדוקים אמרו שאיננה בת אם ויפרשו מולדת אביך שגדלה אביך והטע' שלקח האב אשה והיתה לה בת קטנה וכן יפרשו על תמר וראיית' כי לא ימנעני ממך רק לא היתה מולדת דוד ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותרת אין צורך להשיב על הבודאים מלב' ויתכן להיות בת אשת אביך בת אנוסה . ומלת שאר ובשר קרובים בטעם: (יד) דודתך היא. חשובה היא כדודתך וכן הנה חנמאל דודי והנה מה יעשו הסומכים במצות על התורה לבדה כי לא אסר הכתוב אשת אחי האם ולא אם האב ולא אם האם על כן אנחנו צריכים לקבלה ויתכן שלא הזכיר אשת אחי האם כי נלמוד מאשת אחי האב והזכירה בפרשת קדושי' גם הנזכרות שלא הזכירם הכתוב דבר על הכוה : (טז) ערות אשת אחיך . בפרשת כי ישבו אחים והאומר למה לא הזכיר הכתוב הבת והיא מפורשת ערות אשה ובתה בתו או שאיננה בתו כי אחר ששכב עם האם נאסרה הבת : (יז) שארה הנה . הם שני שמות שאר עם שארה . שארה היה האל"ף ראוי לנוח כלמ"ד שלמה לולא שהיא מהגרון לברור

מקרא

מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן : ס
י עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה : ס
יא עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ : ס
יב עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא : ס
יג עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא : ס
יד עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא : ס
טו עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ : ס
טז עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא : ס
יז עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא :

אונקלוס

מִן אֲבוּךְ מִן אִתָּא אוּחֲרֵי אוֹ מִן אִמָּךְ מִן גְּבַר אוּחֲרָן לָא תְגַלֵּי עֶרְיָתְהֶן : י עֶרְיַת בַּת בְּרָךְ אוֹ בַת בְּרַתָּךְ לָא תְגַלֵּי עֶרְיָתְהֶן אֲרֵי עֶרְיָתָךְ אִנּוּן : יא עֶרְיַת בַּת אִתַּת אֲבוּךְ דִּילִידָא מִן אֲבוּךְ אֲחָתָךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ : יב עֶרְיַת אֲחַת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי קְרִיבַת אֲבוּךְ הִיא : יג עֶרְיַת אֲחַת אִמָּךְ לָא תְגַלֵּי אֲרֵי קְרִיבַת אִמָּךְ הִיא : יד עֶרְיַת אֲחֵי אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי לְאִתְּתֵיהּ לָא תִקְרַב אִתַּת אֲחֵי אֲבוּךְ הִיא : טו עֶרְיַת כַּלָּתָךְ לָא תְגַלֵּי אִתַּת בְּרָךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ : טז עֶרְיַת אִתַּת אֲחוּךְ לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתָא דַאֲחוּךְ הִיא : יז עֶרְיַת אִתְּתָא וּבְרַתַּהּ לָא תְגַלֵּי יַת בַּת בְּרַהּ וְיַת בַּת בְּרַתַּהּ לָא תִסַּב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ קָרִיבָן אִנּוּן עֲצַת חֶטְאִין הִיא :

כ' נעשן
מכאן ועד סוף ענינא כולהון שוים
כל במוסי בגירי
כ' ולי' שארס כסותה וחד וכתו שארס

את בת ת' וסימן נמסר בסדר שמיני :

תו"א ערות בת בנך . שם כב א : ערות בת אשת אביך . יבמות כב : ערות אחות אביך . שם מד : שאר אביך היא . בתרא קט : שאר אמך היא . שם : ערות אחי אביך . סנהדרין כח : ערות כלתך . יבמות כא : אשת בנך . סנהדרין נג עו : ערות אשת אחיך . יבמות נה (שם ב) : ערות אחיך היא . שם : ערות אשה ובתה . שם כב לו (שם ג יא) : את בת בנה . שם כא :

רמבן

לאחר מיתה . וכן פירוש ערות אחי אביך לא תגלה ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב . וכן הוא אומר באמת כפי משמעות הכתוב . אבל בגמרא במסכת סנהדרין העלו כי ערות אביך וערות אחי אביך על הזכרים ממש ולחייבו בשוגג שתים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר כן בבן ובאח עם ערות נשיהם אולי חששה התורה בכבוד הזקנים יותר אבל כל פסוק ופסוק בפרשה אזהרה אחת לא באו בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד כי האחיות כלן וכן הבנות אחת הנה .

והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת ימנע שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו וזהו שאמר אמך היא כי עשית בה שתים רעות שגלית ערות אם וערות אב ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות אשת אביו שאינה אמו ואמר אשת אביו ערות אביך היא . וכך ערות אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמר ואל :

(ט) **מולדת** בית או מולדת חוץ . בין שאומרים לאביך קיים את אמה **בין** שאומרים לאביך הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה לשון רש"י . ואינו נכון כי יצא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה וגן כולן בכרת חוץ מן הנולדת משפחה וכותית וע"ג ואני תמה על הרב שהרי בגמרא במסכת יבמות בפרק שני מפורש ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו קידושין דכתיב כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום אלא אהובה בנשואיה שנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין לאיש ואימא פרט לאחותו מחייבי כריתות א"ר אמר קרא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לאביך קיים בין שאומרים לאביך הוצא ואמר רחמנא אחותך היא . והנה פירושו שאומר לו הוצא שתוציאנה מביתך שאינה אשתך ואין קדושין תופסין בה שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ואף על פי כן חייב עליה משום אחותו אבל אחותו מן השפחה ומן הכותית אינה בכלל האיסור הזה מפני שהולד כמוה ועל דרך הפשט יאמר ערות אחותך בת אמך מולדת מן הנשואין שהכניסה האיש לו לבית או מולדת חוץ שמצא איש אותה בחוץ ותפשה ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן הזנות כי אף על פי שכל אחת משתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שראוי לנהוג כבוד האחוה במולדת מן הנשואין ולא בבאים מן הזנות שהכל הפקר ולכך הוצרך הכתוב להזהיר על הכל ועוד הזכיר באחותו מן האב כתיב אחר ערות בת אשת אביך מולדת אביך והיא אחותו בת אביו מן הנשואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת אביך סתם . ופי' בבת אמו מולדת בית בנשואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב מן הזנות שתהיה מותרת ס אולי לא תחוש התורה לשאר האיש הבא מן הזנות בעבור שאין הנולדים ידועים לו ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך להגיד כי בת אביו הנזכרת בתחלה אינה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחוה מן האם ולא מן האב יפרש הכתוב כי בישראל כולן שוות באיסור . והנכון בפשט הכתוב הזה מה שאמרו חכמים בגמרא במסכת יבמות הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו ומפרש שם מכדי כתיב ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך מולדת למה לי שמע מינה משום אחותו ומשום בת אשת אביו ויכפול הכתוב בלאוין לחייב על כל שם ושם כי אפילו בשרש יכפול לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם :

(יז) **זמה היא** . תרגם אונקלוס עצת חטאין היא . וכתב רש"י שיצרך יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם העבירות [illegible]

ספורנו

אסרה תורה בשאר בשר כי יואלי יכך והקרובים לזה הקו במדרגה אחת ומדרגות הקורבה המסבבת התורה מן האיש והאשה בבעלה ולזה אסר אחות האב שהיא במדרגה ראשונה אצל האב והתיר בת האח שהיא במדרגה שנית אצלו ואסר אשת האב ואשת האח ואשת הדוד אפי' לאחר מיתת בעליהן אע"פ שאין שאר בשר כלל מפני שהן נחשבות במדרגת בעליהן . ועל זה הדרך נראה היות איסור כל העריות : (יז) זמה היא

יח וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ יט וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ כ וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ כא וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃

היא׃ יח וְאִתְּתָא עִם אֲחָתַהּ לָא תִסַּב לְאַעָקָא לַהּ לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ עֲלַהּ בְּחַיָּהָא׃ יט וּלְאִתְּתָא בְּרִחוּק סְאוֹבְתַהּ לָא תִקְרַב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ׃ כ וּבְאִתַּת חַבְרָךְ לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְזַרְעָא לְאִסְתַּאֲבָא בַהּ׃ כא וּמִזַּרְעִיתָךְ לָא תִתֵּן לְאַעֲבָרָא לְמֹלֶךְ וְלָא תַחֵיל יָת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ

ג' כליפ' ב' מ"ל וא' חסר
וא' מזרעו

אבן עזרא

(יח) לצרור. תגזרת וכעשתה צרתה והנה לא הזכיר בפרשת קדושים עונש השוכב עם שתי אחיות כאשר לא הזכיר עונש השוכב עם בת בנו ועם בת בתו וטעם המפרש כי רחל ולאה לא היו אחיות ורחיתו כי את כל התועבות האל יוו איננה רחיה גמורה והשואל איך יעניש השם על דבר שלא הזהיר יש משיבים כי בני נח נצטוו על העריות האלה ואחרים אמרו אף על פי שהכתוב אמר את כל התועבות האל בשם כלל אין הפי' על כולם כי אם על רובם ודעתי תדענה בפרשת וילך משה. והשוכב עם הנדה חשוב מהעריות: (כ) ואל אשת עמיתך. להוציא השבויה ויש אומרים כי כבר היתה אסורה ואשר גברה תאות יגרס על דעת לכם תעו בפי' לזרע וידענו כי המשגל נחלק לג' חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והב' להקל מלאות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמה ואחר שאמר הכתוב לזרע שטעמו אפילו לזרע הנה היא אסורה איסור חמור ומזרעך לא תתן הבא אחריו לעד. והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה והוא טמא לעולם ובפסוק הזה לא אסר הנכרית בלל ואין טענה מהשבויה כי היא מתיהדת: (כא) למולך. שם גלם ודרשו חז"ל שהוא שם כלל כל כי שימליכנו עליו ויתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון. ומלת להעביר. כמו לשרוף כי זאת היתה עבודתו ויש אומרים כי יעביר הבן על האש ויש מי שיחיה ויש מי שימות ואחרים פי' בעבור שאין בפסוק זכר אש להעביר מתורת השם לדת המולך: וחללת. השם שהוא נקרא עליך שהוא אלהיך בתתך מזרע קדש למולך והגאון אמר כי הנאוף על שמוכה מעלות והקשה שבכלם הבהמה שהיא ממין אחר ואחריה הזכר שכל המין אסור ואחריה ערות אשת אב ומביריה שכן אסורות בכל עת ולא אאריך כי לא יועילו אלו הדברים כי הכתוב אמר על כלם ונכרתו הנפשות העושות:

ואת

רשי

(יח) אל אחותה. (קדושין נ) שתיהן כאחת: לצרור. לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה. ללמדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: (כא) למולך. ע"ג היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים (סנהד' סד) ועושין שני מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: לא תתן. זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למולך. זו העברת האש:

תכל

בעל הטורים

פלוס בחייה. בגי' אף יבום: ואל אשה ב' במסרה. ואל אשה בנדת טמאתה. ואל אשה נדה לא יקרב. וכן בנדת ב' הכא ואידך בעזרא בנדת עמי הארץ שאם לא יקרב אל אשה נדה כתיב ביה צדיק הוא חיה יחיה אבל אם יקרב אליה בנדת טומאתה הרי הוא בנדת עמי הארץ:

בחייה חייה ויחיה ג' ב' מלאים וא' חסר וסי' לצרר לגלות ערותה עליה בחייה. ויחיה ותגדל עמו ועם בניו דבת שבע. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה מציעא חסר. אנ"ך:

תולדות אהרן שארם הנה. חגיגה י יבמות ג כריתות ה: זמה היא. חגיגה א יבמות ג סנהדרין עה כריתות ה ט: ואשה אל אחותה. יבמות ג יט כח קדושין נ (שם ה יא): לצרור. יבמות ח ע יג: לגלות ערותה עליה. הוריות ח: ואל אשה. שבת יג מכות יד שבועות יח כריתות ב: לא תקרב. שבועות יח: אל אשת עמיתך. (סוטה כ): ומזרעך לא תתן. מגלה כה סנהדרין סד (מגלה עם):

ספורנו

היא. תבור נולד מהנהור עבירה בלבד: (יח) לא תקח לצרור. אמר כי לולא זה לא היה אוסר אחות אשה מאחר שאינה יוצאת ירך האשה ושהאשה עצמה מותרת אבל אוסר אותה כדי שלא תהיינה צרות ולכן לא אסרה זולתי בחיי אחותה ולא כן בכל שאר העריות: (כא) ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך. כי אמנם בהקריבך לאל ית' שאר בעלי חיים ולמולך תקריב את הבן הנה יראה מזה שיהיה המולך רב המעלה ממנו חס ושלום: אני ה'. לא שניתי שנשבעתי להיות אלהיך באמרו לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ומפני שדבר על העריות להכשיר הזרע שיהיה ראוי לחול עליו שמו הגדול דבר על המולך שהיו עובדיו חושבים להכשיר בעבודתו את שאר הזרע אל ההצלחות ואמר כי בעבודתו יהיה חלול ה' וגורם לסלוק שכינתו

רמבן

האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זמה גזרו מן כאשר זמם לעשות לאחיו ומחשבה ההגונה יקראו מזמה ולא יבצר ממך מזמה ולזנות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין אם נפתה לבי על אשה וגו' כי הוא זמה והוא עון פלילים וכן זמתך ותזנותיך וזמת הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי אמר הכתוב זמה באשה ובבתה ואשה ואמה לגנות הענין לומר כי כשישכב עם אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה שכבת שניהם לו זמה והוא הענין שהזכירו רבותינו וברותי מכם הפושעים והמורדים בי אלו בני תשע מדות וכו' ולכך אמר הכתוב ערות אשה ובתה וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא ולא אמר ערות בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך וטעם הכתוב כי מתחלת הפרשה אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובות לו משום שארו. ונתן בהם טעם כי ערותך הנה ועכשיו כשאסור קרובות אשתו אמר שארה הנה לומר שגם המה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה משכבן בשתיהן זמה כמו שפירשתי וכן אמר הכתוב ואיש את כלתו טמא בזמה שטמאה לבעלה כי גם בהיותה עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם וקרא הכתוב שכיבת הבהמה תבל הוא שיבלבל זרע אדם וזרע בהמה וכן אמר בשכיבת הכלה תבל הוא שיתערב האב והבן להיות לה כאיש אחד תשכב עם שניהם יחד במחשבה:

(יח) **לצרור** לגלות ערותה עליה בחייה. ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי כן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה ובתה ואשה ואמה כי הנה שאר ואסורות אפיל. לאחר מיתה:

(יט) **ואל** אשה בנדת טומאתה. אמר הכתוב הנדה מפני טעם שהזכרתי שלא התירה התורה המשכב רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או רובו כאשר הזכרתי כבר ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ולד והוא סם המות ימית כל בעלי חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעבר מדם אחר ויהיה נזון מזה הוא ימיתנו וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה נזון מדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בולד שחין ואבעבועות למיניהם. ועל דעת רבותינו אם ישאר ממנו בגופו קלא יהיה הולד מצורע. ומכל הפנים האלו ראוי שתרחיק התורה משכב הנדה. ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחלת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע האויר ידבק במראה. והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומהשכתה בו ובמחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר בנדת טומאתה יאמר טומאת הנדה כי יזכיר בה לעולם טומאה שהוא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם. ויתכן שזהו טעם את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה כי המקור השחת ההוא ראוי להסתר לא שיגלה וישאבו ממנו מים הרעים המזיקים מאד והנה נאסר זרע הקדש כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה ותהיה נקיה לגמרי:

(כ) **ואל** אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. אמר ר"א כי המשגל לג' חלקים נחלק האחד לפריה ורביה והשני להקל מלאות הגוף והג' לתאוה הנמשלת לתאות הבהמות. ואמר הכתוב לזרע וטעמו אפילו לזרע והיא אסורה לגמרי ואפשר שאמר לזרע להזכיר טעם באיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו תוך תועבות גדולות ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בעונש כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמר ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו וכן בשפחה חרופה הזכיר שכבת זרע כי האיסור בעבור שיוליד זרע מן השפחה. והנכון בעיני כי בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה הוצרך לומר לזרע שאם אמר לא תתן שכבתך בלבד היה נראה שיזהיר אפילו השוכב עמה לחבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר על כן הוצרך להזכיר שכיבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש וכן יאמר באשת איש אשר ינאף את אשת רעהו ולא אמר ישכב כי לא בשכיבה לבד יזהיר ולא אמר בכאן לגלות ערותה כי לא יזכיר כן רק בשאר הבשר ובנדה ושהאיסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר כי את שארו הערה. ורבותינו דרשו באשת איש למעט משמש באחר מת ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו כמו שמפורש ביבמות:

(כ) **למולך** פי' בשפת מולך. והזכירו הכתוב בשם הידועה כי היה במצרים וידוע להם. ור"א אמר כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון. וכן

גרפה

(כב) ואת זכר. אחר שמלאנו כן שכבתי אתם את אבי הנה אזהרה לשוכב ולנשכב ויאמר רב חננאל ז"ל כי יש מי שיחדש בגופו כצורת בשר אשה וזה לא יתכן בתולדה ויש אומרים אנדרוגינוס וכל הצער הזה בעבור היות משכבי אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכבים והנכון בעיני כי המלה כפשוטה גם אנשי התושיה הייתו מיתה עליה והכתוב אחז דרך כבוד לאמר כמו לא תקרב ואחר שהזכר נברא לעשות והנקבה להעשות הזהיר הכתוב שלא תהפוך דברי השם ויש משכב להוציא הזרע על כן מלת משכבי לשון רבים ואין ראוי להאריך. והזכיר תועבה היא כי הוא דבר נתעב לנפש קדושה אפילו בתולדה. ומלת שכבתך. כבר פירשתיה ויתכן להיותו שכבתך משכיבה כי שם השכיבה יקרה קרי וכמו שאמר באשת איש לטמאה כה כן אמר בבהמה: (כג) ובכל בהמה. נקבה: לפני בהמה. זכר: לרבעה. שב אל הבהמה כי האשה היא הנרבעת וזאת המלה מגזרת ארבעה: תבל הוא. אנשי הדקדוק אמרו שזאת המלה מהכפל כמו תמם יהלוך והתי"ו נוסף ואמרו כי טעמה כמו השחתה ויש אומרים כי גם מבול ממנו וקרוב מגזרת בלל ה' שפת כל הארץ וזה הכלל אשר הכתוב כל מין שיוכל אדם להתייחד עמם אשת איש ונכריה ואשר לא יוליד כי אם ממינו וכמינו: (כד) אל תטמאו. דגשות הטי"ת להתגלע תי"ו התפעל ולא ט"ן בנין נפעל והעד דגשות המ"ם כמשפט והנה הזכיר על כולן שהם מטמאים הנפש: משלח מפניכם. טעמו מהארץ הטהורה מקום

שביעי רביעי כב וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא׃ כג וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא׃ כד אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם׃

אֲנָא יְיָ׃ כב וְיָת דְּכוּרָא לָא תִשְׁכּוּב מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֵבְתָּא הִיא׃ כג וּבְכָל בְּעִירָא לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְאִסְתַּאָבָא בַהּ וְאִתְּתָא לָא תְקוּם קֳדָם בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בַּהּ תִּבְלָא הוּא׃ כד לָא תִסְתַּאֲבוּן בְּכָל אִלֵּין אֲרֵי בְכָל אִלֵּין אִסְתָּאֲבוּ עַמְמַיָּא דַּאֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן׃

ל' וחד את זכר · פ' · ל' ומפיק ס"א וכוא חד מן י"א זוגין מן ב' ב' מלעיל וסימן כארץ מתחת

(כג) תבל הוא. לשון קדש וערוה וניאוף וכן ואפי על תבליתם (ישעיה י). דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע

משכבי ב' וסימן כי עלית משכבי אביך. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה:

ספורנו

שכיבתו מעל אחר הזרע: (כד) אל תטמאו בכל אלה. אפי' בקריבה לגלות ערוה כי בכל אלה נטמאו הגוים כי תחלת פשעי הגוים בעריות לא היה בגלוי ערוה ממש אבל

תולדות אהרן ואת זכר. יבמות פג סנהדרין נד פב כריתות ג (יבמות ע): משכבי אשה. יבמות נה סוטה כו קדושין כב סנהדרין נד נה הוריות ד: ובכל בהמה. סנהדרין נד: אל תטמאו. סנהדרין נה מכות כד:

רמבן

נראה כי כתיב אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקוץ בני עמון וגם הוא היה ידוע להם. וכתב רש"י וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים והכומרים עושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש:

לא תתן. זהו מסירתו לכומרים. להעביר למולך זהו העברת מדורת האש. וזה איננו נכון שהרי אמרו בגמרא סנהדרין העבירו ברגל פטור אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש. והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה באש שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרין. וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכך כתב אף בפירושיו במסכת סנהדרין ואינו נראה כן מלשונם שם בגמרא. ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים. ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו. אבל הענין כך הוא שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שקולם. וזהו שכתב נתן למולך כגון שנעשין בפנים כדכתיב ונתנם אל הכהן. ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש. וכך אמרו בירושלמי לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירנו כלומר שיטלנו מהם ויעבירנו הוא אבל לא היה שורפו שהרי אמרו המעביר את עצמו פטור אף על פי שהוא חי אף לאחר העברה וכך פירש רש"י. ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש שהכתוב אומר וגם את בניהם העבירו באש לאכלה. ושם נאמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והוא שחיטתו כי הלשון הזה העבירו להם במולך הוא ואמר בו הכתוב לאכלה. והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר כמשוורתא דפוריא לומר שהיו מעבירין אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש. והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור כגון שנתפס האש באחד מאיבריו. ולכך הוצרכו לומר שהמעביר עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו (פטור) כי זה היה קרבנם למולך ולשון מעביר באש יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפים כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנאמר בהן תעבירו באש וטהר ואמר בבני עמון והעביר אותן במלבן לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן אם כן מעביר בנו ובתו באש היא נתינתו באש שתמשול בו האור לא העברה בעלמא והיא העברה הנזכרת במולך שהיא באש על דעת רבותינו שלמדו בג"ש העברה העברה מה להלן באש אף כאן באש מה כאן למולך אף להלן למולך. וראיה לדבריהם שכתוב ביאשיהו וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום לבלתי העביר איש את בנו ואת בתו באש למולך אם כן העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתוב במנשה והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום. מצאתי שכתוב באחז וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' אותם מפני ישראל ובדברי הימים נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש אם כן ההעברה היא העברה באש ממש. ומה שאמר הכתוב והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים והיא ע"ג אחרת שבעבודתם לשרוף אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתוב בירמיהו ויצאת אל גיא בן הנום. ושם כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. ועוד כתיב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנום והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתוב ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושניהם לשון קרוב מלכות ואדנות ואיננו בעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך. אבל הזכיר בו הכתוב העברה כי עיקר עבודתו בהעברה משתמשול בו האור ותקרא שרפה כי ימותו שם ולכך יקראו עולות. וכן אני סובר כי אלהי ספרוים הוא המולך כי הכנוי בהם מלך אבל היו שניהם נעבדים כנוי לאחד אדר בלשון כבוד ולשני מלשון עונה ושתפו בשניהם מלך והוא כמו מולך והשרפה היא מיתתם באש כאשר פירשתי. ואם נאמר שהשקוצים האלה אינם המולך. יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנים ובבנות להביאם באש כענין שאמר במולך ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואין עבודתם שוה כי המולך בהעברה ואלהי ספרוים בשרפה והבעל בשחיטה ושרפה כעולות ונאמר שהיו במקום התופת אשר בגיא בן הנום במות לבעל ושם נאמר עוד מולך. ומה שאמר הכתוב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך. ורבותינו אמרו אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן שישרוף אותו באש אלא שסכתתו אמו בשמן סלמנדרא והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל. וזהו לשון הכתוב במולך אם כן היא העברה שתמשול בו האור וימות וניצל הצדיק בסלמנדרא הזו שבראה הקב"ה בעבורו. ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר בנו ובתו באש מין ממיני הכשפים כי בענין הכשוף נאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף. ואמר במנשה והוא העביר את בנו באש בגיא בן הנום ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני וכתיב ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו. והמולך הוא ע"ג שמקריבים לו הקטנים אבל אחר שמצאנו כתיב לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך נאמרו דברי רבותינו שהכל למולך באש; אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא והיו מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב. ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים כי בכאן סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר. והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם ובפרשה האחרת הוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ואולי טעמו למען טמא את העם המקודש לשמי ולחלל את שם קדשי בעברם על העבירה החמורה לפני כי כן יאמר בעבירות החמורות ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כן יבא אל מקדש ה' להקריב קרבן מטמא את המקדש

מתים או מגורשים : (כה) ותקיא הארץ . כל מה שיקיא האדם הוא נתעב בעיניו ואליו לא ישוב : (כו) ושמרתם את חקותי . אלה שאמרתי לכם אלה תהיינה אסורות : ואת משפטי . שתעשו המשפט שאצוה על העובר על אחת מהן וטעם ולא תעשו מכל התועבות האלה שנית להכנים הגר כי זאת המצוה היא סוד לאזרח ולגר בעבור שהוא דר בארץ ישראל ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהם . וטעם כי את כל התועבות האל שתדעו זה גם אתם גם בניכם שתשמרו אותם ותהיה הארץ טהורה ולא תקיא הארץ אתכם : (כז) האל . עם האלה שוה כמו הכם ההמה ואין ואת

ספורנו

אבל היה בקריבה בלבד : (כה) ותטמא הארץ . ומן הקריבה באו לידי כך שנטמאה הארץ בגלוי עריות ממש : (כו) ושמרתם אתם את חקתי . שלא תקרבו לגלות ערוה : ואת משפטי . להעניש את החוטאים : ולא תעשו מכל התועבות . ובזה האופן לא תעשו שום אחת מהקורי התועבות : (כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ . כי הגוים אשר לא נשמרו מהקריבה ולא ענשו את החוטאים בגלוי עריות עשו את כל התועבות כי מרעה אל רעה יצאו וכן תעשו גם אתם אם לא תשמרו את כל חקותי ומשפטי שלא לבן שמרו אותם : (כח) ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את גוי וכזה האופן לא

כה וְאִסְתָּאֲבַת אַרְעָא וְאַסְעָרִית חוֹבַהּ עֲלַהּ וְרוֹקִינַת אַרְעָא יַת יָתְבָהָא׃
כו וְתִטְּרוּן אַתּוּן יַת קְיָמַי וְיַת דִּינַי וְלָא תַעַבְדוּן מִכֹּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין יַצִּיבַיָּא וְגִיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃
כז אֲרֵי יַת כָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין עֲבָדוּ אֱנָשֵׁי אַרְעָא דְּקֳדָמֵיכוֹן וְאִסְתָּאֲבַת אַרְעָא׃
כח וְלָא תְרוֹקִין אַרְעָא יָתְכוֹן בְּסָאוֹבֵיכוֹן יָתַהּ כְּמָא דְרוֹקִינַת יַת עַמָּא

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ׃ ג' וחסר
כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ ט' יי"ג
כז כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ׃ ח' כלשון תור
כח וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה ח' ר"פ בסיפ' מפטיר ל' . ל'

וזרע בהמה : (כה) ולא תקיא הארץ אתכם . משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תרוקין לשון ריקון מריקה עצמה מהם : הנפשות

ולא תעשו ג' וסימן ושמרתם אתם את חקתי . וכי תשגו . ואם לא תשמעו :

תולדות אהרן ותטמא הארץ . שבת לג : ושמרתם אתם . סנהדרין ס : כי את כל שבת לג יבמות כא בתרא פה סמורס כג : ולא תקיא . שבת לג :

רמבן

כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה כמו שאמר בתוב וידעוני לטמאה בהם וכתיב ובגלוליהם טמאוה והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזהו שאמר הנביא וגם את בניהם אשר יולדו לו העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי . ועל דרך האמת ישראל זרע הקדש נולדים בבית ה' וזה טעם אשר יולדו לי והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול בלשון ולא יחלל זרעו בעמיו ולכך אמר בו ואני אתן את פני באיש ההוא ושמתי אני את פני באיש ההוא והמשכיל יבין :

וטעם הזכור והבהמה מפורסם כי הוא דבר נתעב ואיננו בקיום המינין כי אדם ובהמה לא יולידו . וכתב ר' אברהם אחר שאמנו הן שכבתי אמש את אבי הנה לא תשכב אזהרה לשוכב ולנשכב . ואם כדבריו למה לא היתה בכלל ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי הנשים בכלל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור שהן השוכבות כדי שיצא ממנו הזרע בידוע שהזרע יבא מן התנועה או מן הגוף כולו כמו שיתהוה הקלף בפיות הסוסים במרוצתם או שיתילד בגידים הקרובים ויאסף שם בחמום התנועה ויצא ואם לא שכבו אותו לא יצא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו :

(כה) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקא הארץ . החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהם ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתוב שאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו' והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות . וזהו שנאמר אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכלם מזלות בשמים ונבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין שכתוב ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתיב והנה שר יון בא ונקראים עליהם מלכים כדכתיב ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס . והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיחד שמו זרע אוהביו וזהו שאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ . וכתיב והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל . והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיות לשמו ולכך אמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא הארץ אתכם . וכתיב ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה . אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים . יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו . והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ג ומגלים עריות . והפרשה הזאת הזכירה המולך בכלל ע"ג עם זכרון העריות ועל כלם אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן אמר בפרשה השניה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שהוא חומר איסור ע"ג ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנאמר ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים . והנה בארץ העו"ג אע"פ שהכל לשם הנכבד אין טהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולהרום מערכת המשרתים . ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה וזהו ענין הכתוב שאמר בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא . יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר הוא גזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו עירין כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמו שאמרו וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגו' ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה' הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן וזהו שאמר לו דניאל וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו יתברך . והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בכל העולם ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה' וזהו טעם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו וזהו שנאמר לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנה ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ והנה הכותיים לא היו ענושים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא ולא תקיא הארץ אתכם וגו' ארץ ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עוברי עבירה . ובספרי ואין עמו אל נכר שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בהם כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון ובומר והוא מאמרם כל הדר בחוצה לארץ דומה וכו' שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים . ואמרו בתוספתא דע"ג הרי הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים ואומר לתת לכם את ארץ כנען כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר בארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה' ואומר ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאלו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת . ומן הענין הזה אמרו בספרי ואבדתם מהרה אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת בתכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצויינין בהם והנה הכתוב שאמר ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו' אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה' ולפיכך אמרו בספרי וירשתם וישבתם

(כט) הנפשת העשת. הזכר והנקבה במשמע: (ל) ושמרתם את משמרתי. להזהיר בית דין על כך: ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם. הא אם תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני ה' אלהיכם:

זאת דעת הגאון: (כח) כאשר קאה. טעל עבר תגזרת שתו ושכרו וקיאו כי אותיות אהו"י מתחלפים ויש ארץ לשון זכר נעתם ארץ ולא נשא אותם הארץ או חסר מלת היא כאילו הוא כאשר היא קאה כמו באה עם הצאן: (כט) ונכרתו הנפשות העשת. בפרהסיא שתמיתום ואם בסתר אני אכריתם: (ל) ושמרתם את משמרתי. זאת המשמרת והיא לבלתי עשות. וטעם אשר נעשו לפניכם. שלא יאמר אדם הואיל ועשו כן הקדמונים אעשה כן גם אני. וטעם אני ה' אלהיכם. דבק עם משמרתי שלא ישאל חסר לב למה זאת המשמרת כי אני ה' אלהיכם עשו כל אשר אצוה אתכם:

אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם׃ כט כִּי
כׇּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת
הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת
מִקֶּרֶב עַמָּם׃ ל וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת
הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם
וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְהֹוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

דִקְדָמֵיכוֹן׃ כט אֲרֵי כׇּל
דְיַעֲבֵיד מִכֹּל תּוֹעֵבָתָא
הָאִלֵּין וְיִשְׁתֵּיצוּן נַפְשָׁתָא
דְיַעְבְדוּן מִגּוֹ עַמְּהוֹן׃
ל וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרִי
בְּדִיל דְלָא לְמֶעְבַּד מִנִּמּוֹסֵי
תּוֹעֵבָתָא דְאִתְעֲבִידָא
קֳדָמֵיכוֹן וְלָא תִסְתָּאֲבוּן
בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
פ פ פ

ס' כ' בטעם · ל' וחסר וס' מסרים בליש' · מ' · נ' בסיפ' · כ"א פ"ס

כי כל אשר יעשה ג' דסמי' בקיית וסי' כי כל אשר יעשה מכל התועבת עמם. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים. כל קרי' תועבת התועבת חסר וי"ו הניין במים חסרים וי"ו קדמא וסי' וילך בדרך מלכי ישראל ראחז. וילך בדרכי דאחז דד"ה. גם כל שרי הכהנים העם אשר עשה מנשה. ויסר יאשיהו את כל. הנשיב להפר מצותיך. ואשלח אליכם דירמיה. ויתר דברי יהויקים ותעבותיו. כתעבותיהם לכנעני. וב' כתיב תועבות מלאים דמלאים וסי' הכה בכפך ורקע ברגלך. כתועבות הגוים דמנשה דד"ה. ושארהון תועבת כתיב: האל ח' בלשון חול וסי' נמסר בסדר תולדות: העשת ח' חסר בלישנאוסי' נמסר בס' שמיני:

פ' פסוקים, כי כל סימן, או עד"ו סימן

ספורנו

תקיא הארץ אתכם באותו אופן רע שהיא קאה עתה את הגוים: (כט) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. והטעם שבעשותם אחת מכל אלה תקיא אתכם הארץ באותו אופן רע הוא כי כל אחת מאלה ראוי' לעונש כרת: (ל) ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות. שמרו גם את המצות שצויתי לבמידים

תולדות אהרן כי כל. יבמות ח לב קדושין סו בתרא פח בכורות מ כריתות עב (שבת ס יא יבמות כ): ונכרתו הנפשות. קדושין ג ב"ק לב מכות כג כריתות ב: ושמרתם את משמרתי. מ"ק ה חגיגה יא יבמות כא שבועות ז: לבלתי עשות. חגיגה יא שבועות ד:

בעל הטורים הנפשות העשת. בגי' מגב לומר שחייב אפי' בלא התראה:

ונגד שלא סבטו בכל אלה כמו אמורי מאכלם ושומאם דם חבב ויולדם תולתם וכזה שלוש לא שמעו נכם:

רמבן

ויכבת בה ושמרת לעשות ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה וכך הוא בתוספתא דע"ג וזו היא מחשבת הרשעים שהיו אומרים ליחזקאל רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש לו עליו כלום שנאמר והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחלת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחוה ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל ומפני הענין שהזכרנו בו אמר הנביא ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבות בכתובים ותראנו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר"א בפרשת וילך ידענו כי השם אחד והשנוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ ואמר ביעקב הסירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין אלו דבריו ז"ל. ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה עם שהיה זה בהיותנו בחוצה לארץ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבותינו בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות ורבותינו אמרו שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח שלא ענש אלא אם כן הזהיר אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ תתעב כל התועבות האל. והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים והפרשה הזכיר כמעשה ארץ מצרים שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה. ואמר הכתוב ותקיא הארץ כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאלו כבר הקיאה אותם או ותקיא למעלה כענין סר צלם מעליהם:

(כט) ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. זרעו נכרת וימיו נכרתים לשון רש"י. והנה בכריתות בתורה ג' ענינים האחד שנאמר בו ונכרת האיש ההוא. והשני שנאמר בכן ונכרתו הנפשות העושות ונכרתה הנפש ההיא מלפני. והשלישי שנאמר בכן הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ואמר ביום הכפורים והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה והאריך בסיפרא לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא וכשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל גברה חטאתו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה והם ששים שנה ואין נפשו נכרתת אבל יהיה לו חלק לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה וכזה אמר ונכרת האיש ההוא ואשר עם החטא החמור ההוא יהיו עונותיו מרובין מזכיותיו עונש הכרת שבעבירה החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות ובמהווייבי הכרת הזה רומז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכתיב והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים וגם עד זקנה ושיבה כענין שכתוב ויש רשע מאריך ברעתו וזהו מה שאמרו רבותינו אבל מי שעונותיו מרובין מזכיותיו ובכללן עון פושעי עו"ג בגופן ואמר רב פפא בעבירה כלומר בערוה מן העריות יורדים לגיהנם ונדונין שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' ויש כרת חמור שנכרת גופו ונפשו והוא הנאמר בו כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא לומר שהוא ימות בנוער וחיתו בקדשים שלא תחיה נפשו בתחיית המתים ואין לה חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה הנאמר בתורה אלא בעניני ע"ג ומגדף ורבותינו דרשו בו עוד במסכת שבועות כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר אבל איננו בכל הכריתות וגם מבואר זה בגמרא שאין הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא באלו הנדרשים מן הכתוב הזה כי הכתוב הוא במגדף ועובד ע"ג והם הוסיפו במדרשים הכופרים בעיקר והרשעים המוחלטים וכמו שנאמר בהם בקבלה כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה ובברייתא ואלו שאין להם חלק לעולם הבא. וכן נראה שאין כל חייבי כריתות בערירות אין כרת לזרעם אלא באותן שכתוב בהן ערירים. ויתכן שהוקשו כל העריות זו לזו אבל בשאר הכריתות כגון חלב ודם אין לנו. כתב ר"א יש הפרש בין והאבדתי ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש יחשוב המשכיל כי האובדת תאבד והנכרתת תכרת ולא ישא אלהים נפש ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרים בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו יתברך ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון. ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה. וטעם זה הענין כי נשמת האדם נר ה' אשר נופחה באפנו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים. והנה היא בעינה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והיא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה בהן התורה כרת כענף הנכרת מן האילן שממנו יחיה שרשו. הוא מה שאמרו רבותינו מקרב עמה ועמה שלום כי הכרית של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והם עמה שהם בשלום. וכבר פירשנו כי כל היעודים שבתורה בהבטחות אם

בעריות כולם מופתיים מן הנסים הנסתרים כדבר מופתי הבטחות והזהיר התורה לעולם וכן תזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש ומהם רבים באיסורי הערוה ר"ל על בעילה האסורה וכן מיתות ב"ד בענין הבעילה שש עשרה ואין באיסור המאכלים מיתה כלל והטעם בהיות העונשין הגדולים כמיתת בית דין והכרת בענייני הבעילה מפני שגלוי העריות דבר נמאס מאד אצל התורה כנזכר בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתוב וחכמים מזכירין לעולם ע"ג וגלוי עריות ושפיכות דמים יזכירו אותה אחר ע"ג וקודם שפיכות דמים וכמו שאמרו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה. והרב אמר במורה הנבוכים בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר עליהם וגם זה אמת:

פרשת

כלי יקר

אחרי מות

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן. ויאמר ה' אל משה וגו' וקשה אם כן דבור ראשון לשכל אזל כי לא נזכר בו שום ציווי ולא שום הודעת דברים ומה שפירש"י משל לחולה כו' אינו מתיישב כי בפסוק ראשון לא נזכר שום צווי. ונוכל לומר שארבע מלות אלו בקרבתם לפני ה' וימותו אינם מאמר הכתוב לנו אלא הקדוש ברוך הוא דבר אל משה ארבע מלות אלו וזהו נוסח דבור ראשון כי רצה ה' להודיע למשה מגד איזו עון מתו שני בני אהרן ועל כן הזכיר בו דבור קשה כי הוא מדת הדין ואחר כך אמר הנמשך מהודעה זו להזהיר את אהרן שלא יהיה נכוה בגחלתן על כן נאמר ויאמר אמירה רכה. וביאור הענין שבני אהרן היו ראוין לשליחות יד על ויאכלו וישתו ויחזו את האלהים שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה והמתין להם הקדוש ברוך הוא כדי שלא לערבב שמחת התורה וכנגד זה בא צווי זה לאהרן שאל יבא אל הקודש בכל יום שיש בו אכילה ושתיה כי אם ביום כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בא בהכנעה לפני בוראו על כן הגיע הקדוש ברוך הוא למשה הקדמה זו והודיע לו תחלה סיבת מיתת בני אהרן בדבור ראשון כדי לומר לו באמירה שניה הצווי ואל יבא בכל עת אל הקדש. וזה נוסח דבור ראשון שאמר ה' למשה אחרי מות שני בני אהרן ומהו הדבור. בקרבתם לפני ה' וימותו הודיע שלכך מתו לפי שנתקרבו אל ה' שלא בזמן הראוי כמ"ש ויחזו את האלהים והיה לו לומר בקרבתם לפני או אלי מצינו דוגמתו כמו שפירש"י פרשת וירא בפסוק וה' המטיר על סדום וגו' ומה שכתוב וימותו היה לו לומר מתו מצינו דוגמתו ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב וגו' עזב מבעי ליה ובזה מתורץ יתור לשון של וימותו שהרי כבר נאמר אחרי מות לפי שהראשון מאמר הכתוב לנו והשני דבור ה' למשה. גם יתכן לפרש בקרבתם לפני ה' לפי שהיו קרובים אל ה' ביותר על כן דקדק הקדוש ברוך הוא עמהם לדונם אפילו על שגיאה קטנה כמ"ש וסביביו נשערה מאד כי כל הקרב הקרב ביותר אל המלך אז ביותר הוא צריך להיות נזהר בכבוד המלך וכן אמר משה הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש ואם תוכל לומר שאין מוקדם ומאוחר בתורה ופ' זו נאמרה למשה קודם שאמר לאהרן הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש אז קרוב לשמוע שאמר זה על מ"ש לו הקב"ה נוסח ד' תיבות אלו בקרבתם לפני ה' וימותו. ומה שפירש"י זה זרוז יותר מן הראשון כו' אולי כוונתו כי כבר נאמר וגם הכהנים הנגשים אל ה' אל יהרסו לעלות אל ה' גם שם זרזם על זה אך שלא נאמר שם שום עונש כי אם פן יפרץ בם על כן הוצרך לזרזו שנית ולומר לו שלא ימות כדרך שמתו בניו אבל אם כל הפסוק מן אחרי מות עד וימותו הוא מאמר הכתוב לנו לא ידעתי מהיכן למד משה לזרזו שלא ימות כדרך שמתו בניו שהרי לא הזכיר הקדוש ברוך הוא למשה שום דבר ממיתת בני אהרן ולדברינו הוא מיושב שמשה למד זה ממה שהודיע ה' טעם למיתת בני אהרן וסמיך ליה הציווי לאהרן ודאי הוא כדי לזרזו יותר מבפעם ראשון:

דבר אל אהרן אחיך. מה ראה להזכיר כאן האחוה אלא לומר לך שאל יסמוך אהרן על האחוה לומר שלא ימות בבואו אל הקודש בזכותו של משה ההיו כדי שלא יהיה נאכל חצי בשרו כמו שפירש"י פרשת בהעלותך על פסוק ויאכל חצי בשרו על כן אמר אף על פי שהוא אחיך מכל מקום אל יסמוך על זה כלום. או אמר מאחר שאחיך הוא ואם ימות דומה כאלו נאכל חצי בשרך על כן עליך מוטל ביותר להזהירו ויש אומרים אף על פי שאחיך הוא בנבואה וכתיב במ"ת ועלית אתה ואהרן ויבא לחשוב כמה שמותר למשה ליכנס בכל עת כי בכל ביתי נאמן הוא כנאמן הבית הנכנס לבית אדוניו כל עת שירצה כך יכנס גם הוא על כן אתה צריך להזהירו ביותר:

ואל יבא בכל עת אל הקודש. לשון בכל עת אינו מדוקדק כי משמע בכל עת לא יבא אבל לפרקים יבא והאמת אינו כן שהרי אינו בא כי אם פעם אחת בשנה. ואומר אני שטעם איסור ביאתו שמה תלוי בחטאת העם כי עונותם מבדילים בינם לבין אלהיהם וקלקולם מונע גם ביאת הכהן כי אשמת העם תלויה בו כמ"ש ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בני ישראל הורה שלא זכו לקריבה זו כי אם מתוך בני ישראל וכשישראל אינן זוכין גם הכהן התלוי בהם אינו זוכה לראות פני השכינה כי אם ביום כפורים שכל ישראל נמשלו ביום ההוא למלאכי השרת שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם ע"כ דומה יום קדוש זה כאלו אינו מכלל העת והזמן כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן חוץ מיום זה ורמז לדבר השטן עולה שס"ד וימות הלבנה במספר שנ"ה להורות שבכל ימות השנה שהשטן והיצר הרע שולט דבריית כולם בכלל העת חוץ מיום זה שאין השטן ממשלה בו על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה וכשאמר אל יבא בכל עת רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת כי אם ביום שאינו בכלל העת והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת שאין נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה שהשטן המחטיא מושל בהם ועל כן אין דין שלוחם של ישראל יבא לראות פני השכינה ונתן טעם לדבר כי בענן אראה רצה לומר אלו היה שם גילוי שכינתו להדיא לא הייתי צריך למנוע ממנו הביאה שנה כי לא יראני האדם וחי אך מאחר ששכינתו בענן יכול הוא לראות כבודי כי הענן סיבה לראיה זו לכך נאמר כי בענן אראה ועל כן אני צריך למנוע ממנו הראיה בכל ימות השנה שישראל מסגלים בו עבירות. בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וגו' ואמרו במדרש פר כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ואיל כנגד יצחק שנקרב תמורתו איל. וב' שעירי עזים כנגד יעקב שנאמר בו וקח לי משם ב' גדיי עזים. כוונת מדרש זה לומר כשם שמצינו שגם למשה לא נראה ה' כי אם בזכות האבות כמ"ש למען יאמינו כי נראה אליך ה' אלהי אבותם אלהי אברהם וגו' כך כהן גדול ביום כפורים נראה אליו ה' בזכות האבות ויש בכולם רמז ליום כפורים מ"ש ואל הבקר רץ אברהם סובר מדרש זה שהיה ביו"כ כי גם רז"ל דרשו בעצם היום נימול אברהם שנימול ביו"כ וסובר שכל המעשה מן וירא ה' אל אברם באלוני ממרא הכל היה ביום אחד ואף על פי שעשה סעודה ביום ההוא מכל מקום אחר שלא נתנה התורה עדיין היה מחמיר על עצמו ולא על אחרים. ואיל של יצחק יש במדרש שהיה המעשה ההוא ביום כפורים וראייתו מן פסוק אשר יאמר היום בהר ה' יראה שבכל שנה ביום זה ה' יראה כי בענן יראה שמה ה' ושני שעירים של יעקב אמרו במדרש שני גדיי עזים טובים טובים לך וטובים לבניך טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם תתכפר להם ביום כפור ומאז הובטח יעקב על כפרת יום קדוש זה ע"י שני שעירים:

כתנת בד קודש ילבש. לפום ריהטא נראה שזולת הכפרה יש עוד תועלת שני בכניסת כ"ג לראות פני השכינה אחת בשנה כדי לחזק האמונה כדרך שנראה ה' לכל ישראל בהר סיני כדי לטעת בלבם דבור אנכי ולא יהיה לך כך מדי שנה בשנה רצה ה' להתראות אל הכהן שלוחם כדי לחדש האמונה בב' דברות אלו שהם יסוד האמונה ואם באולי עברו ישראל על לא תרצח ולא תנאף כי הם מקבילים מול דבור אנכי ולא יהיה לך כמו שבארנו למעלה בפרשת כי תשא על פסוק ויקומו לצחק על כן נצטוה הכהן ללבוש כתונת בד קודש כי הכתונת אחז"ל שמכפר על ש"ד ומכנסי בד מכפרים על ג"ע כדי שלא יתנגדו אל ב' דברות אנכי ולא יהיה לך ולכרות עליהם ברית חדשה בכל שנה ושנה. ולפי שבע"ג הקדוש ברוך הוא מעניש גם על המחשבה על כן נאמר ובאבנט בד יחגור כי האבנט מכפר על הרהור הלב ולפי שבכניסה זו נענשו בני אהרן על שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס על כן נאמר באהרן ובמצנפת בד יצנוף כי המצנפת מכפר על גסות הרוח. דבר אחר לכך פרט אלו ד' בגדים כנגד הדברים שנכשלו בהם בני אהרן והנה הכתונת והאבנט הוא על דרך שמסיק בילקוט שהיו בני אהרן מהלכים אחר משה ואהרן ואמרו מתי ימותו ב' זקנים הללו ואנו נוהגין שררה על הציבור רבי חייא אמר בפיהם אמרו דבר זה רבי פנחס אמר בלבם הרהרו וקשה במאי קמפלגי. ומי הגיד להם שכך אמרו או בלבם הרהרו. ונראה שדעת ר' חייא נוסד לומר מדקאמר בד קודש ילבש והכתונת מכפר על ש"ד והיכן מצינו שבני אהרן נכשלו בחטא ש"ד אלא ודאי שבפיהם אמרו דבר זה והיו מלבינין פני משה ואהרן באמרם שאינן ראוין להיות מנהיגים כי אם מצד שהם זקנים והמלבין חבירו הטוב כשופך דמים על כן בא כתונת זה לכפר על ש"ד שלא יבא אהרן אל הקודש ויהיה עליו השם החטא זה כי בני אהרן היו מלוכלכים בחטא זה שחזו את האלהים ויען כי לא לפניו חנף יבא לא יבא במגוריו רע על זה הזהיר את אהרן על כפרה זו בבואו אל הקודש מלוכלך בחטא זה. ודעת רבי פנחס מדקאמר ובאבנט בד יחגור המכפר על ההרהור ודאי בלבם הרהרו וכדרך שבארנו דברי ר' חייא. ורבי חייא סבר שהאבנט מכפרה על ההרהור של עריות כי בני אהרן לא היו להם נשים ומי שהוא בלא אשה מצוי הרהורי עבירה ורבי פנחס סבר שהכתונת המכפר על ש"ד היינו לפי שלא עסקו בפריה ורביה על כן דומה כאלו שפכו דם כדמסיק ביבמות תניא ר"א ישראל שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם וכתיב ואתם פרו ורבו וטעמו של דבר כי דם זרועותיו הנה נדרש מידו. ומכנסי בד המכפר על ג"ע בעבור שנכנסו שתויי יין המרגיל לערוה וכאחז"ל כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות עליו למישור שנאמר יתהלך במישרים. ובמצנפת בד כי הוא מכפר על גסות הרוח וזה כולל כמה מיני עון שיחסו להם רבותינו ז"ל התלוין בגסות הרוח הן שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס הן מה שהורו בפני משה רבן וכמה מיני עבירות זכרונם למעלה בפרשת שמיני. ולפי שבני אהרן מתו על שחזו את האלהים בעוד היותם מלוכלכים בחטאים אלו ע"כ צוה לאהרן בבואו לראות כבוד ה' יהיה נקי מכל לכלוכי החטאים הלנו וילבש בגדי לבן אלו המלבנים החטאים הללו שאם יאדימו כתולע כצמר יהיו ועוד שהכהן שבא לראות פני השכינה לבושים כשלג חוור כך נאה לירא(ו)ת בבגדי לבן:

גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. מצאו הדברים של ב' שעירים אלו דומים ממש לשני גדיי עזים שעשה יעקב ליצחק ועשה את האחד מטעמים כאשר אהב כאומר וזה חלקו של סמאל שנותן לו שוחד כדי שיקבל יעקב הברכות על חלקו מצד הגדי השני שעשה פסח לה' כדאיתא במדרש כי בו ביום ראשון של פסח אמר יצחק בני אוצרות טללים נפתחין היום כו' כך לדורות ב' שעירים אלו מיתן לס"מ חלקו כדי שיקבל יעקב חלקו מן הגורל אשר לי"י וכן סיים המדרש האומר גדיי עזים טובים טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפרים ביום כפורים. ונשא השעיר עליו את כל עונותם דרשו רז"ל עונות תם זה יעקב איש תם ובדין הוא כי כל המחטיא הרבים חטא הרבים תלוי בו וידוע שסמאל תמיד משתדל להחטיא את ישראל וכן עמלק כל מזימותם להחטיא את ישראל מצד ברכת והיה כאשר תריד ופרקת עלו ע"כ ראוי לטעון עליו כל עונות בני תם לומר שיעקב מצדו תמים הוא עם ה' ואתה גרמת להם לחטוא ע"כ תשא את חטאתם אל סמאל שרו של עשו שנקרא איש שעיר ושליחתו אל ארץ גזרה דומה ממש למה שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. ושלח אותו ביד איש עתי פרז"ל זה שהגיע עתו למות בא השנה:

לפני ה' תטהרו. כי אין יום כפורים מכפר כ"א לשבים וקודם שיכפר עליהם ה' חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העון לכך נאמר לפני ה' תטהרו ולפני משמע לשון קודם. וגדולה מזו מצאתי בספר הזוהר על פסוק מפני שיבה תקום שקודם זמן השיבה יקום האדם משנת תרדמתו לשוב אל ה' ק"ו לשון לפני והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו ע"י התשובה ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה. והזהיר עוד על התשובה הפנימית הלבבית שהיא לפני ה' כי הדבר המסור ללב אינו גלוי כ"א לה' לבדו שלא יהיה מן הצבועים הצמים ומתענים ומרבים תחנות כדי שיהיו מוחזקים לצדיקים והוא דור טהור בעיני הבריות וצואתו הפנימית לא רוחץ לכך נאמר לפני ה' תטהרו. ורז"ל דרשו דווקא עבירות שלפני ה' דהיינו שבין אדם למקום י"כ מכפר אבל לא העבירות שבין אדם לחבירו ע"כ נאמר ועל כל עם הקהל יכפר ר"ל דווקא כשנעשו קהלה אחת להיות באגודה אחת ויטו שכם אחד לעבוד את ה' אז הקב"ה מקבל תשובתם ולא בזמן שחלק לבם ולפי שמדרך העולם שביום כפור מבקשין מחילה זה מזה ולמחרתו חוזרים לסורם ע"כ נאמר ויקהל משה למחרת י"כ עשה אותם קהלה אחת כדי שיהיו כן כל ימות השנה ולפי שכל דברי ריבות נמשכים מן העסקים שבין אדם לחבירו על כן ישב לשפוט את העם למחרת יום כפור כי ע"י יהיו קהלה אחת וכל העם על מקומו יבא בשלום ומטעם זה נקרא יום זה שבת שבתון כי ביטול העסקים והשביתה שבה גדולה אל השלום וכפל השביתה לפי שכל אדם יש לו המייה ותנועה חיצונית ופנימית החיצונית ע"י כלי המעשה בכל מלאכה והפנימית באה מן הלב והדם ההומים אחר בקשת התאות וביום השבת אינו נח כי אם מן החיצונית וביום קדוש זה הוא נח משתיהם. כי אין בו גם אכילה ושתיה ע"כ נקרא שבת שבתון:

ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים. סמך פרשה זו לכאן לפי שיש מקום לאפיקורסים לטעות ולומר שליחות השעיר המדברה הוא לשעירים חלילה ע"כ הזהירם מיד על שחיטת חוץ והורה שרצה ה' אדרבא למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם לפנים מדקאמר לשון עוד וענין השעיר אינו עבודה וזביחה כ"א חלקו של סמאל וכן פירש הרמב"ן וז"ל צוה הקב"ה שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החורבן כי הוא הראוי לו מפני שהוא אדוניו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העולה לכוכבי חרב והדמים והמלחמות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן עו"ג עמלק שהוא יורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין ושעירים והאריך שם הרב בלשונו. והנה מקום אתי לתרץ בזה מש"כ בשחוטי חוץ דם יחשב לאיש ההוא פירש"י כשופך דם האדם כו' ויש להקשות מה ענין שוחט בחוץ לשפיכת דם האדם אלא לפי שהשוחט בחוץ לשעירים מושך כחו מן מאדים המשפיע החרב וההריגה נמצא שיפה אמר דם יחשב לאיש ההוא כי הוא חשוב באמת לשופך דם כי זה כחו לאלוהו וזה פירוש יקר:

כי יצוד ציד חיה או עוף וגו'. עיקר טעם הכיסוי הוא לעשות היכר שלא בא לידי אכילת דם אבל בבהמות אין צורך בהיכר זה כי כבר הוא מזורז ועומד במה שרואה שניתן הדם על המזבח כמ"ש ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם ואין הפירוש שזה עיקר הטעם לאיסור הדם דא"כ למה אסר דם חיה ועוף אלא עיקר טעם האיסור הוא שלא יאכל הנפש עם הבשר ונתן מופת על שהנפש כלול תוך הדם שהרי נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם וכפרה זו ודאי נפש תמורת נפש ומזה תבין מדעתך טעם איסור הדם שהוא מצד הנפש שבו וזה טעם שוה בבהמה חיה ועוף אך הכיסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לאוכלו אבל בדם בהמה אינו צריך היכר כי די לו בזה מה שרואה שניתן הדם על המזבח וזה סימן לו כי הדם הוא הנפש ועוד שאין נכון שיאכל העבד משלחן רבו אבל בדם חיה ועוף אין שום היכר ע"כ צוה לעשות היכר במקומו על ידי כיסוי ואעפ"י שתורים ובני יונה קרבים לגבי מזבח מ"מ בטלים המה במיעוטם כי רוב העופות אינן למזבח כמו הבהמות. ד"א לפי שבשר חיה ועוף אינן במצוי והם מחוסרי צידה ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם ע"כ צריך לעשות היכר ע"י כסוי ורז"ל אמרו מכאן שלמדך תורה דרך ארץ שלא יאכל בשר כי אם בהזמנה זו וטעמו של דבר תמצא לקמן פרשת ראה בפסוק כי ירחיב ה' את גבולך ואמרת אוכלה בשר וגו' ע"ש:

במעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו'. לרבותא נקט אשר ישבתם בה ואמר לפי שביאת אבותם שמה כי משראת יוסף בירר לאחיו ולבית אביו המקום שאינו מקולקל כל כך כדי שלא ילמדו ממעשיהם סדרום שלום וכן [illegible] הקב"ה בירר לישראל המקום שאינו מקולקל כ"כ כדי שלא ילמדו מהם שהרי אמר מעט מעט אגרשנו מפניך וקודם שיגרש את כולם יש לחוש פן ילמדו ממעשיהם על כן אמר שאפילו כמעשיהם לא תעשו וק"ו לשאר תועבת מצרים אשר לא ישבתם בהם וק"ו לשאר האומות. אבל לפירש"י שפירש בהפך זה ממש ק' וכי ס"ד לומר שדווקא כאותן אשר ישבו בהם ואשר אני מביא אתכם שמה המקולקלים מכולם לא יעשו אבל כמעשה אותן שאינן כל כך מקולקלין יעשו חלילה מלומר כן אלא לרבותא נקט וכדי שלא יהיה לישראל מקום לטעות בהם ולומר מאחר שהושבו בארץ גושן ודאי הטעם לפי שאין מעשיהם מקולקלים כל עיקר וכן מאחר שהקב"ה מביא אותנו אל ארץ זו ודאי אין מעשיהם מקולקלים ומה שגרשו מארצם היינו לפי שישבו בארץ לא להם שהרי הכנעני היה הולך וכובש הארץ מזרעו של שם ע"כ הוצרך הקב"ה להודיע שגם המה מעשיהם מקולקלים ואם לא כל כך כזולתם מכל מקום כדי בזיון וקצף יש במעשיהם וק"ו לזולתם. ומדלא ערבינהו ואמר ב"פ לא תעשו טכל לומר שפרש כל עון בפני עצמו והכתוב מאשים את ישראל על אשר בקשו לישב ישיבה של קבע במצרים כמו שפרשתי למעלה סוף פרשת ויגש על פסוק וישב ישראל בארץ גשן שבאשמת ישראל ידבר והאשימם אלהים על שבקשו לישב ישיבה של קבע במקום אשר אמר אלהים להם כי יהיו שמה גרים ולא תושבים וכל זה עשו בעבור שהיו אדוקים בגלולי מצרים כמ"ש ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים וגו' וימרו בי וגו' ואת גלולי מצרים לא עזבו וגו' וכן פירש"י בפרשת בא שהיו באותו דור רשעים שלא רצו לצאת ממצרים ומתו בשלשת ימי אפלה. וע"ז נאמר כאן כמעשה ארץ מצרים כאותו מעשה שעשיתם בארץ מצרים ומהו המעשה הרע אשר עשיתם אשר ישבתם בה שבקשתם בה ישיבה של קבע מצד שחשקה נפשכם בגלוליהם ובשקוציהם ונפשכם חפצה. לא תעשו עוד כאלה לבקש ישיבה של קבע בין עם סורר ההולכים בדרך לא טוב פן תלמדו ממעשיהם כי כן קרה לכם במצרים. וכמעשה ארץ כנען היינו שהוא מאשים את ישראל על שמאסו בארץ הקדושה אשר היתה חביבה על האבות והמה מאסו בה עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם שלא בטובתם ח"ש כמעשה ארץ כנען כאותו מעשה שעשיתם בארץ כנען. ומהו המעשה אשר אני מביא אתכם שמה כי עיניכם הרואות שאני מביא אתכם שמה בעל כרחכם כי באילם אמרו מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים המרגלים אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה וכן אמרו רז"ל הנשים היו מחבבות הארץ והאנשים שנאוה וכן הוצרך הקב"ה לסבבם דרך המדבר י"ס שלא ישובו מצרימה ומכל זה ראיה שמאסו בארץ הקדושה והנבחרת מימות האבות למקום קדושה וטהרה ורוב מצות התורה תלויות בארץ ובכל אלה מאסו ישראל עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם ולישא אותם על כנפי נשרים כאשר ישא האומן את היונק אל המקום הזה וע"י סיבוב מדברות שלא יהיה להם מקום לחזור לא תעשו כן עוד אלא תלכו לרצונכם אל המקום אשר אמר האלהים כי זה היא המוכן לשמירת כל משפטי ה' וחקותיו ונתן טעם על ראשון ראשון על מה שאמר שלא יבקשו ישיבה של קבע בארץ טמאה במצרים כדי שלא ילמדו לעשות כתועבותם ע"ז אמר ובחקותיהם לא תלכו. ועל אחרון אחרון שהזהיר ליל[ך] אל הארץ הקדושה כדי לקיים המצות התלויות בארץ על זה אמר את משפטי תעשו וגו' כי המה משפט אלהי הארץ:

את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו. כאן הקדים המשפטים לחקים ואח"כ הפך הסדר ואמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי לפי שפסוק ראשון מדבר בשכר העולם הזה מדקאמר ללכת בהם כי בעולם הזה נקרא האדם מהלך שהוא נעתק ממדריגה למדריגה כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כי המלאך נקרא עומד כי הוא עומד במדריגה אחת אבל האדם נקרא מהלך וכן לעולם הבא נקרא גם האדם יושב כאמרם ז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ויושביה דוגמת העומד כי הוא יושב במנוחה וכבר קנה כל שלימותו. ובשכר העה"ז הקדים המשפטים שהם מן המושכלות אל החקים שאין טעמם נגלה לומר לך לא זו שבזכות המשפטים תזכה להתהלך לפני ה' בארצות החיים שהרי עיניכם הרואות תועלתם כי אלמלא מוראה כו' אלא אף זו שבקיום החקים אע"פ שאין טעמם נגלה מ"מ תזכה על ידם להתהלך לפני ה'. אמנם בפסוק וחי בהם שפירש"י על חיי העה"ב הפך הסדר דרך לא זו אף זו כי בקיום החקים פשיטא שתזכה לחיי העה"ב כי מאחר שאין אתה מרגיש בתועלתם פשיטא שכל מעשיך לש"ש כדי לקיים מצות בוראך אלא אפילו בקיום המשפטים שכבר קבלת שכרך בעה"ז ויש מקום לומר שאתה מקיימם בעבור הנאתך כי קיום העולם תלוי בהם מ"מ תזכה גם בעבורם לחיי העה"ב ולמה כי אני ה' שהרי אתם מקיימם בעבור שאני ה' צויתיך על דרך שאמרו רז"ל אל יאמר אי אפשי לאכול חזיר ונפשי קצה בו אלא אפשי והקב"ה גזר עלי כו' וא"כ מצינו שהוא מזכיר עקב רב טוב הצפון לצדיקים ביותר אל החקים כמ"ש הורני ה' דרך חקיך ואצרנה עקב נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב ומסיק בילקוט פ' עקב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך זה שכרן של מצות קלות. ומנא ליה לומר כן אלא לפי שהמצות קלות בני אדם דשים בעקביהם והשטן והעו"ב מונין עליהם לומר מה המעשה הזאת לכם וזה מצוי ביותר בחקים שאין טעמם נגלה והם מתנגדים אל בני האדם שטוען עליהם לכך נאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם והיינו בדבר המתנגד אל שכלו של אדם והיינו המצות קלות. והזכיר תמיד לשון שמירה בחקים כי כל דבר שיש לו מהרסים צריך שמירה ביותר כמבואר למעלה פ' בא על פסוק ושמרת את העבודה הזאת האמור על בן הרשע המבקש להרוס העבודה כך שמירה זו שאמרה בחקים היא נגד בני אדם הטוען על החקים:

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו'. קריבה המביאה לידי גילוי ערוה והיינו היחוד כי הוא המביא לידי ערוה לכך אמר איש איש דווקא כשיש כל איש ואיש לבדו עם האשה שהרי ב' אנשים מותרים להתייחד עם אשה אחת ואין איש

איש איש כ"א כל איש לבדו ואמר לא תקרבו לשון רבים להזהיר גם את הנקבה כפירש"י וטעם איסור העריות פי' הרמב"ם שהוא למעט המשגל כי אלו הנשים קרובות אליו ומצויות אצלו תדיר והרמב"ן סתר זו הדעת כי ראינו שהכתוב התיר לנו נשים לאלפים ע"כ פי' שמצוה זו סוד ונראה שלכך נאמר בה אני ה' ר"ל אני היודע טעמו של דבר ולכם חקה :

ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה. אם יושביה חטאו הנה הארץ מה פשעה שאמר ואפקוד עונה עליה ונראה שכל זה נמשך מן חטא הקדום כי אמר ה' תוצא הארץ עץ פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן לפיכך כשחטא האדם נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. ויש להקשות למה לא נתקללה מיד אלא לפי שעיקר השינוי הוא שרצה ה' שתתן חומר זך ודק בכל הנמצאים ודבר זה נוגע בכל הנמצאים אשר מן הארץ מוצאם והיא לא עשתה כן אלא נתנה חומר עב וגס בכולם ודבר זה גרם שלא היה טעם העץ כטעם הפרי כי היה החומר גס ועכור. וזה גרם אל האדם להיות לו תשוקה אל התאות המוחשות ביותר ואם היה חומרו זך ונקי לא היה בא לכלל חטא ע"כ לא נתקללה האדמה עד שחטא האדם כי אז היה הנזק ניכר ביותר אבל בעץ עושה פרי לא היה הנזק כל כך גדול. והרמב"ן כתב בפרשת בראשית שפרי עץ הדעת היה מוליד תאות המשגל ולכן כסו מערומיהם אחר שאכלו ממנו. ע"כ מצינו שבכל מקום שחטא של ג"ע מצוי אז הקדוש ברוך הוא פוקד עון הארץ כי היא גרמה לאדם הראשון שחטא בעץ הדעת וע"י זה היה לו נטיה גדולה אל העריות כי בדור המבול שהיה הזנות מצוי שם נאמר והנני משחיתם את הארץ כמו עם הארץ כי גם שלשה טפחים של מחרישה נתקלקלו וזה היה לארץ על צד העונש לטהרה ברותחין ומטעם זה נקרא א"י ארץ לא מטוהרה לפי שלא גושמה ביום זעם כדאיתא ביחזקאל וכתיב ושממו עליה אויביכם ומכאן ראיה שבשעת הכעס גורם החטא שהארץ מקולקלת וכמ"ש וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה גפרית ומלח שרפה כל ארצה כי ברותחין קלקלו וברותחין נדונו בשרפה כל ארצה וכן בדור המבול כתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ שנתפעלה הארץ מרעת יושבי בה. ומ"ש תחלואיה אשר חלה ה' בה יאמר ע"ד משל שכל חולה דרכו להקיא מה שבקרבו כך נאמר גם כאן בפ' עריות ותקיא הארץ את יושביה כי תהיה כדמיון החולה המקיא המאכל אשר בקרבו וע"ז נאמר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וזה פי' יקר :

אל תטמאו בכל אלה. משמע שלא יביאו לידי הקללה האחרון מהרע שתטמא הארץ עד שיטמאו בכל אלה ואחר כך אמר ולא תעשו מכל התועבות משמע אפילו במקצתן תטמא הארץ. ונראה לפ' שלכך הזכיר ב' מיני עונשים הלא המה הקאת הארץ וכריתות הנפשות העושות. מתחלה הזהיר שאל יטמאו בכל אלה לעשות כולם כי בכל אלה נטמאו הגוים והגיעו אל הקללה האחרון שתטמא הארץ ונפקד עונה עליה ונעשית כחולה המקיא ותקיא את יושביה כי נתמלא סאתה ודרך סאה מלאה לשפוך ולהקיא כי לא תכיל עוד ועל כן הזהרו שלא יקרה גם לכם כן כי אז אנדרלמוסיא באה והורגת טובים ורעים כי כן יצאו בגולה החרש והמסגר וירמיה וסיעתו. ואחר כך הוא מזהירם ומתרה אתם וגו' ולא תעשו מכל התועבות אפילו מקצת מהם לא תעשו כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ והיו בעונש הקאת הארץ אבל אתם אם תעשו מקצתן לא תקיא הארץ אתכם לא תהיו בכלל עונש ההקאה אבל מ"מ יש עונש והוא כי כל אשר יעשה מכל התועבות אפילו מקצתן אף על פי שאין הדין נותן לכלות טובים ורעים כאחד מ"מ ונכרתו הנפשות העושות לפחות לפיכך ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות אפילו מקצת מהם וקרוב לפירוש זה ראיתי בספר הדש :

הפטרת אחרי מות ביחזקאל סימן כב

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט
הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־
תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם
בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ
אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי
יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה
לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת
הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ
בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק
בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי
חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים
אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת
הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ
אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃
שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי
רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהִנֵּה הִכֵּיתִי
כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃
הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ
בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם
וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

פירוש המלות

התשפוט. הכפל לחזק הענין: הדמים. ירושלים: שפכת. עיר שאנשים שופכות דם: ועשתה. ואשר עשתה: עליה. בגוה: השם. שיש לך שם טומאה בגוים: לזרוע. לגבורתו: הונו. ל' עשק: בזית. ל' עשק: זמה. עצה של רשעה: ותבצעי. ל' בצע: אל. כמו על: היעמוד. היוכל לעמוד לבך: אותך. כמו אתך: וזריתיך. ופזרתיך: והתימותי. וכליתי: ונחלת. שתחללתי בעצמך: וידעת. אז תדעי:

פרשת קדשים

אבן עזרא

(ב) טעם אל כל עדת בני ישראל. להכניס את הגרים בעבור שהם נזהרים על העריות כישראלים וטעם להזכיר זאת הפרש' אחרי העריו' שלא

אונקלוס

יט א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן

תורה

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

רשי

(ב) דבר אל כל עדת בני ישראל. (ויקרא רבה ת"כ) מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין

רמבן

יט (ב) אל כל עדת בני ישראל. כבר אמרו רבותינו שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרב גופי תורה תלויין בה. וזה טעם אל כל עדת בני ישראל. אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן התודה ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות

רשי

תלויין בה: קדשים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירה (ויקרא רבה) שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (ויקרא כא) אשה זונה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם. (שם) ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו. (שם) קדושים יהיו אשה זונה וחללה: (ג) איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו. (ת"כ קידושין כט) ומדרשו אין לי אלא איש אשה מניין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ למה נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל אשה רשות אחרי' עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברי': ואת שבתותי תשמרו. סמיך שמיר' שבת למורא אב לומר אע"פ שהזהרתיך על מורא אב ואם אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצו': אני ה' אלהיכם. (יבמות ה) אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. (ב"מ לב קידושין לו) איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתיר את דבריו. ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא: (ד) אל תפנו אל האלילים. לעבדם (ת"כ). אלילים לשון אל כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה. תחילתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותם אלוהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר (שמות כ) לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר (ויקרא ו) ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו': לרצנכם תזבחוהו. תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצנכם. אנפייע"מינטו זהו לפי פשוטו. (חולין יג) ורבותינו למדו מכאן למתעסק

אבן עזרא

שלא יחשבו כי בעבור שמירת העריות לבדם יעמדו בארץ אמר להם שגם יש מצות אחרות אם לא תשמרום תגורשו מן הארץ והם עשרת הדברים הנזכרים כי הנה אזהרה על ע"ג אחר שאמר כי קדוש אני ה' כי הוא כנגד הדבור הראשון על דעת רבים: ולא תשבעו בשמי. הוא דבור לא תשא: (ג) ואת שבתתי תשמרו. זכור את יום השבת. גם איש אמו ואביו תיראו הוא דבור כבד את אביך ואת אמך. גם לא תעמוד על דם רעך. דבור לא תרצח. ודבור השפחה הנחרפת אזהרת לא תנאף עם שהיא חפשית. גם לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תעשוק את רעך כנגד השלשה הנשארים וכבר אמרתי לך בפרשת ואלה המשפטים שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה לכן יש בדמות סמך להדביק הפסוקים. והנה פ' קדושים תחלתו איש אמו ואביו תיראו והכ' אמר כי יאריכון ימי המכבד אם כן יקצרון ימי המקלה על כן אמר תיראו. וטעם להזכיר האם קודם האב כי הקטן איננו מכיר בתחלה כי אם אמו ואחר כן אביו ואחר כן שבת כי מצוה על הקטן לשמור את השבת ואין ככה שאר המועדים ואחר כן יכיר אלהיו שבת ביום השביעי ואחריו אל תפנו אל האלילים. ומורא האבות ידוע מהקבלה. ואמר איש פעם אחת דרך קצרה. ואמר תיראו לשון רבים כי חייבים הרואים ללמדו ולהכריחו וכן בשמירת שבת. וטעם אני ה' אלהיכם. שתעשו כמוני ששבתי מכל מלאכה: (ד) אל תפנו. אפי' בלב להסתכל: האלילים. הם הפסילים ונקראו כן כי הם דבר שקר כמו רופאי אליל כלכם ויתכן להיותו מגזרת אל והטעם שאיננו יש: ואלהי מסכה. לקבל כח העליונים כי אין צורך לאלוה אחר עמי על כל כתוב אני ה' אלהיכם ובלשון רבים תפנו גם תעשו כי הרואה ולא יגלה הדבר הוא משתתף עמו: (ה) וכי תזבחו זבח שלמים. דבק עם הכתוב למעלה בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלוה כי אם לשם לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו כי על הרוב דבר הכתוב שיתחברו אנשים על זבח אחד. וטעם לרצונכם. שיביאהו

מקרא ותרגום

אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם׃ ג איש אמו ואביו תיראו ואת־שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם׃ ד אל־תפנו אל־האלילם ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם׃ ה וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה לרצנכם תזבחהו׃

כל ליטנא ססר כמ"ג. ח' ריפ בתורי. ג' דקדים אמו לאביו. כ' מסר בלוי ח' תמין. ו' בלישי באמור זבח תודה ש"ת סי'. ד' וחסר ג' וחסר ובאמור תוכת כ"ו סי'

קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון׃ ג גבר מן אמיה ומן אבוהי תהון דחלין וית יומי שביא דילי תטרון אנא יי אלהכון׃ ד לא תתפנון בתר טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון׃ ה וארי תכסון נכסת קודשין קדם יי לרעוא לכון תכסוניה׃

אמו דקדים לאביו ג' וסימן איש אמו ואביו תיראו. ויותר הוא לבדו לאמו. לאמו ולאביו ולבנו ולבתו: ואביו ט' נמסר בסדר וישלח וסימן נמסר בויקרא: זבח שלמים ו' בלישנא וסימן נמסר בויקרא: לרצנכם ד' וחסר וסימן תמים זכר. וכי תזבחו זבח שלמים. זבח תודה. ממחרת השבת:

תולדות אהרן קדשים תהיו. עקידה כד: איש אמו. יבמות ה ו קדושין כט ל מציעא לב כריתות כח (פאה טו קדושין סה): ואת שבתותי. שבת סע יבמות ו: אל תפנו. שבת קמט: לרצונכם. זבחים מז מנחות קי חולין יג כט (שם ס):

בעל הטורים קדושים תהיו. לעיל כתיב ושמרתם את משמרתי וסמוך לי' קדושים תהיו שאם ישמור עצמו מן החטא שוב אין חטא בא על ידו ומקדשין אותו מלמעלה: אני ה' אלהיכם. וסמיך ליה דבר אל כל עדת בני ישראל לומר שבני ישראל ייחדו השם ויאמרו ה' אחד: עדת בני ישראל. וסמיך ליה קדושים שדבר שבקדושה צריך עשרה דהיינו עדה, וכן עשר פעמים אני ה' אלהיכם בפרשה זו: אני ה' אלהיכם איש אמו ואביו תיראו. לומר ששקול כבוד אב ואם ומוראם לכבוד ה' ומוראו. וסמיך ליה את שבתותי תשמורו. שאם אמר לו אביו לחלל שבת אל ישמע לו. וסמיך לשבת עבודת כוכבים ששקולים הם מנסך יין ומחלל שבת כדאיתא בפ"ק דחולין: אלהיכם. וסמיך ליה אל תפנו כלו' אל שעביתם מדעתכם אל תפנו: ה' אלהיכם וכי תזבחו. שצריך לזבח לשם: תזבחהו. חסר וי"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח אחד:

רמבן

הנזכרות והעריות והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:

קדושים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירות שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש"י. אבל בת"כ ראיתי סתם פרושים תהיו וכן שנו שם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין ובזוללי בשר למו וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה. והנה יהיה נבל ברשות התורה לפיכך בא הכתוב אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ימעט במשגל כענין שאמרו שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישמש אלא כפי הצורך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתוב הנזיר קדוש ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט וכן יפריש עצמו מן הטומאה אע"פ שלא הוזהרנו ממנו בתורה כענין שהזכירו בגדי עם הארץ מדרס לפרושים וכמו שנקרא הנזיר קדוש בשמרו מטומאת המת גם כן וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס כענין שהזכיר הכתוב וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצואה הנקיות בידיו וגופו כמו שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב. כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים. וכן דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב שיכנים בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו כאשר אפרש בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת אסור המלאכות בלאו והטריחות בעשה כללי שנאמר תשבות. ועוד אפרש זה בעז"ה:

וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם. לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות

ספורנו

יט (ב) דבר אל כל עדת. קדושים תהיו. אחר שהסכים שכינתו בישראל לקדשם לחיי עולם כמו שהיתה הכונה באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ובאמרו כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים והבדילם מטומאת המאכלות והזרע כטומאת הנדה והנגעים הנמשכים ממנה ומטומאת הזבה וטומאת החטאים כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ומחברת השדים ורוח הטומאה ומטומאת העריות כאמרו אל תטמאו בכל אלה אמר עתה שהכונה בכל אלה ההזהרות היא שיהיו קדושים וזה כדי שידמו ליוצרם כפי האפשר כמו שהיתה הכונה בבריאת האדם באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וזה באר עתה באמרו כי קדוש אני ה' אלהיכם וראוי שתדמו אלי כפי האפשר בעיון ובמעשה ולהשיג זה ההתדמות באר שנצטרך לשמור את המצות הכתובות בלוח הראשון שכל הכונה בהם היא לחיי עולם בלבד כמו שבאר בסופם באמרו למען יאריכון ימיך כאשר התבאר במקומו והתחיל לבאר כבוד אב ואם ואמר איש אמו ואביו תיראו להורות שלא יהיה הכבוד בהם על אופן שיהיה לבו גם בהם אף על פי

ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ ח וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃ י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יא לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ יב וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ

(ע. ג) (כל סיפי ר"פ ואם במ"ג אם) (ב' בסיפ') (כי. ג) (ל"ג פסוקים לא ונא ולא ל'. חי ר"פ בסיפרא)

ו בְּיוֹמָא דְיִתְנַכְסִים יִתְאֲכֵיל וּבְיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּדְיִשְׁתְּאַר עַד יוֹמָא תְלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד׃ ז וְאִם מִתְאֲכָלָא יִתְאֲכֵיל בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה מְרַחַק הוּא לָא יְהֵי לְרַעֲוָא׃ ח וּדְיֵיכְלִינֵיהּ חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל אֲרֵי יָת קוּדְשָׁא דַיְיָ אַחֵל וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ ט וּבְמִחְצַדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְחַקְלָךְ לְמֶחְצַד וּלְקָטָא דְחַצָדָךְ לָא תְלַקֵּט׃ י וְכַרְמָךְ לָא תְעָלֵיל וְנִתְרָא דְכַרְמָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ יא לָא תִגְנְבוּן וְלָא תְכַדְבוּן וְלָא תְשַׁקְּרוּן אֱנָשׁ בְּחַבְרֵיהּ׃ יב וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא

וטמהרת ג' וסימן ואם נדר או נדבה. ביום זבחכם. שב בזה גם היום ומחר. ונמסר גם בסדר צו: תעולל ב' וסימן וכרמך לא תשלל. לא תעולל אחריך: לא תגנבו חד מן ל"ד פסוק אית בהון לא ולא ולא מטעין ביה וסימן מצוין במסרה רבתא:

תולדות אהרן ביום זבחכם. פסחים ג מגלה כ: והנותר עד. זבחים נו: השלישי. שם כח כט: לא ירצה. פסחים טז יומא ז: ואוכליו זבחים כח תמורה ג כריתות ה: כי את קדש. זבחים כח מד מה: (ובקצרכם. פאה טו יח יט): לא תכלה. שבת כג חולין קמא תמורה ו: פאת שדך. נדרים ו: לקצור. חולין קלז: וכרמך לא תעולל. פאה י חולין קלא (שם כ): לא תלקט. גטין יב חולין קלא קלד: תעזב. יומא לו קמא נד תמורה ו: לא תגנבו. מציעא סא סנהדרין פו: ולא תשקרו. בבא קמא קה שבועות כו: ולא תשבעו. שבת לג שבועות כ כא לו:

רשי למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט: (ו) ביום זבחכם יאכל. כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר (ויקרא ז) ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו ת"ל (שם) והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו: (ז) פגול. מתועב כמו (ישעיה סה) ומרק פגולים כליהם: (ח) ואוכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו (זבחים כח) שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת כריתות למדוהו מגזרה שוה: (ט) לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה בסוף שדהו (ת"כ): ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט (ת"כ פאה ה): (י) לא תעולל. לא תטול עוללות שבה והן ניכרות איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף. (פאה ז): ופרט כרמך. גרגירי ענבים הנושרים בשעת בצירה: אני ה' אלהיכם. דיין ליפרע ואינו גובה מכם אלא נפשות שנ' (משלי כב) אל תגזל דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו': (יא) לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון לא תגנוב בעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין: לא תכחשו. (ב"ק קט) לפי שנ' (ויקרא ה) וכחש בה משלם קרן למדנו עונש אזהר' מנין ת"ל לא תכחשו: ולא תשקרו. לפי שנאמר (שם) ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא תשקרו: לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר: (יב) ולא תשבעו בשמי. למה

אבן עזרא שיהיה הזבח ברצונם ולא בהכרח: (ח) ואוכליו. כל אחד מאוכליו וכן ונדיקים ככפיר יבטח: כי את קדש ה' חלל. אחר שהקריב האימורים לגבוה הנה כל הבשר קדש. וחלל מגזרת חול שאין לו טעם כדמות חלל ובפרשה הזאת באר עונש העון ונכרתה הנפש ההיא. וטעם ובקצרכם. אחר זבח שלמים כאשר נתתם לשם האימורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד השם לעני ולגר. ודקדוק בקוצרכם זר והוא שם הפעל מן הקל: (ט) פאת שדך. שיעזוב פאה בשדה: ולקט. ידוע: (י) תעולל. תכרית העוללות הם הקטנים כמו עולל גם יקראו יונקות וזאת המלה כמו ושרשך מארץ חיים שטעמו יכרית השרש וכן מסעף פארה יכרות הסעיף: ופרט. ידוע בדברי קבלה מגזרת הפורטים על פי הנבל: לעני. ישראל: ולגר. הגר אתכם: (יא) וטעם לא תגנובו. אחר כך. כי כן צויתיך שתתן משלך אל העניים לכבוד השם אף שתקח מה שהוא לאחרים: וטעם תגנובו. כי הרואה ומחריש גם הוא גנב: תכחשו. בפקדון מופקד אצלך והיודע ואינו מעיד גם הוא מכחש: תשקרו. שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום. וטעם ולא תשבעו בשמי לשקר אחר לא תגנובו כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע: וטעם תשבעו. לשכנים המשביע. וטעם וחללת שהנשבע

בעל הטורים ובקצרכם. קרי ביה ונקצר כם שצריך להניח אחד מששים שהוא שיעור של פאה וד' פעמים לשון קצירה בפסוק. למעוטי קצרוהו לסטים. או שכרסמו נמלים. שברתו הרוח. אכלתו בהמה: פאת שדך. בגי' שפאה הוא אחד מששים: ונכרתה וסמיך ליה ובקוצרכם מי שגוזל את העני וקבע את קובעיהם נפש: לא תלקט. וסמיך ליה לא תגנבו להזהיר לבעל הבית שלא יגנוב ממה שראוי לעניים. וכן להזהיר עניים שלא יגנבו מבעה"ב יותר מהראוי להם כדתנן שהיה לקט שלא אינו לקט: לא תגנבו. וסמיך ליה לא תכחשו. שהגונב בא לידי לא תכחשו ולידי לא תשקרו ולידי לא תשבעו:

ספורנו

פי שיכבדם במאכל ובמשתה ובמלבוש כמו שהזכירו ז"ל (פרק קמא דקדושין) כאמרו יש מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם אבל יהיה כבודו להם כמכבד נוראים אללו למעלתם עליו. ואחר כך באר ענין שבת באמרו ואת שבתותי תשמורו שלא על שבת בראשית בלבד הזהיר אבל על כל מיני השבת שהם שבת בראשית ושבת הארץ ושמטת כספים המעידים על חדוש העולם וכאמרו אחר כך אל תפנו אל האלילים באר שכאשר הזהיר ואמר לא תעשה לך פסל לא בלבד אסר לקבלם עליו לאלהים אבל אסר אפי' לכבדם ולעשות מסכה בשעות ידועות להשיג בה הצלחות וקניינים מדומים וזולתם: וכי תזבחו. באר שכאשר אמר אנכי ה' אלהיך שיקבלו לאלוה אותו לבדו כמו שקבלו ביציאת מצרים כאמרם זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו לא בלבד אמר שיספרו מנותיו וירוממוהו כראוי למקובל למלך שיתפללו אליו לבדו בכל צרותם אבל הזהיר עם זה שיחוסו על כבודו מאד באופן שלא יחללו את קדשיו אפי' במחשבה: (ט) ובקצרכם. לעני ולגר תעזוב אותם. באר באמר שקבלנו אותו לאלהים ראוי לנו ללכת בדרכיו לעשות צדקה ומשפט וממיני הצדקה הם לקט שכחה ופאה האמור בענין וזה באר באמרו אני ה' אלהיכם. כט' ומכיון שאני אלהיכם וכל אורחותי חסד ואמת

רמבן

הדברות ונוה איש אמו ואביו תיראו כי שם צוה על הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמר ואת שבתותי תשמורו כי שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה וכבר פירשנו ענין שניהם. ואמר אל תפנו אל האלילים והוא מלשון ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה היום יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת או שיבואו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו ולא תבא עתידות רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותינו דיוקנות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנאמר אל תפנו אל האלילים הכניסו אפילו ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בעניינם כלל ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם משעת עשיה והאזהרות בע"ג יבאו בתורה במקומות רבים. ובמדרש ויקרא רבה הזכירו על הפרשה הזו רבי לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה. אנכי ה' אלהיך וכתיב הכא אני ה' אלהיכם. לא יהיה לך וכתיב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לא תשא וכתיב הכא ולא תשבעו בשמי לשקר. זכור את יום השבת וכתיב הכא את שבתותי תשמורו. כבד את אביך ואת אמך וכתיב הכא איש אמו ואביו תיראו. לא תרצח וכתיב הכא לא תעמוד על דם רעך. לא תנאף וכתיב הכא אל תחלל את בתך להזנותה. לא תגנוב וכתיב הכא לא תגנבו. לא תענה וכתיב הכא לא תלך רכיל בעמך. לא תחמוד וכתיב הכא ואהבת לרעך כמוך ע"כ במדרש:

ואמר וכי תזבחו זבח שלמים כי אחרי שאסר הזביחה וכל עבודה לאלילים ואלהי מסכה וריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתרצה אל אדניו בעשותו כל אשר יצוו כלשון ונרצה לו לכפר עליו ואור פניך כי רציתם. והטעם שלא תחשבו שיהיה בע"ג שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד ע"מ לקבל פרס אלא לעשות רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב ואומר זה בשלמים שהם קדשים קלים הנאכלים לבעלים בעצמם שישמרו במחשבותם להיותם בכונה רצויה וכ"ש בקדשי הקדשים או מפני שהשלמים מדתן של ישראל כמו שאמרו רבותינו לא הקריבו בני נח שלמים והמשכיל יבין ורבותינו אמרו לרצונכם זבחוהו שתזבחו לדעתכם שהמתעסק בקדשים פסול:

(יב) ולא תשבעו בשמי לשקר. למה נאמר לפי שנא' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לרבות

אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ יג לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃ יד לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ שני חמישי טו לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ׃ טז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם

ג׳ ר״ס לא ולא לא · י״ו בתורה · ג׳ מלרע · ל׳ ומסר · ה׳ דגש כ״ס · ל׳ · ס׳ מ״ל כליס׳

וְתָחֵיל יַת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ יג לָא תַעֲשׁוֹק יַת חַבְרָךְ וְלָא תֵינוּס לָא תְבִית אַגְרָא דַאֲגִירָא לְוָתָךְ עַד צַפְרָא׃ יד לָא תְלוּט דְלָא שָׁמַע וְקֳדָם דְלָא חָזֵי לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ טו לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּינָא וְלָא תֶהְדַּר אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵיהּ לְחַבְרָךְ׃ טז לָא תֵיכוּל קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ׃

רשי

למה נאמר לפי שנאמר (שמות כ) לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת״ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: (יג) לא תעשוק. (ת״כ) זה הכובש שכר שכיר: לא תלין. לשון נקבה מוסב על הפעולה: עד בקר. בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר (דברי׳ כד) לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר (ב״ק קי) לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות: (יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת״ל (שמות כב) בעמך לא תאור א״כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים (ת״כ): ולפני עור לא תתן מכשול. (ת״כ) לפני הסומא בדבר אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר לו מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו: ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריו׳ מכירין בו נאמר בו ויראת מאלהיך: (טו) לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנאמר (דברים כ״ה) כי תועבת ה׳ כל עושה עול והתועבה קרויה שקץ וחרם שנאמר (שם ז׳) ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו׳: לא תשא פני דל. (ת״כ) שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפוט עמיתך. כמשמעו. דבר אחר הוי דן את חבירך לכף זכות (סנהדרין ל״ב): (טז) לא תלך רכיל. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיומנ״ט בלעז. וראייה לדברי שלא מצינו רכילות שאינו כתוב בלשון הליכה כמו לא תלך רכיל. הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו) ושאר לשון הרע אין כתיב בו הליכה כגון (תהלים ק״א) מלשני בסתר רעהו (שם כ״ב) לשון רמיה (שם יב) לשון מדברת גדולות לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכ״ף נחלפת בגימ״ל שכל האותיות שמוצאיהם ממקור אחד מתחלפות זו בזו בי״ת בפ״א וגימ״ל בכ״ף וקו״ף בכ״ף ונו״ן בלמ״ד וזי״ן בצד״י וכן (שמואל ב י״ט) וירגל בעבדך רגל במרמה לאמר עלי רעה וכן (תהלים ט״ו) לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל ותרגום לא תיכול קורצין כמו (דניאל ג) ואכלו קרציהון די יהודאי אכל בי קורצא בי מלכא נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמוד על דם

אבן עזרא

שהנשבע לשקר מכחש השם כאשר פירשתיו: (יג) לא תעשוק את רעך. בסתר: ולא תגזול. בגלוי בחזקה: פעלת. כמו שכירות וכן ופעולתו לפניו ויתכן היותו דרך קצרה והטעם שכר פעולתו ורבים פרשוהו על שכיר יום שיאמרו לו גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני ימים והמעתיקים אמרו כי הוא שכיר יום כי שכיר לילה לא תבוא עליו השמש. וכן לא תקלל חרש בעבור שיש לך כח. וכן ולפני עור: (יד) ויראת מאלהיך. שהוא יכול להעניש לסומך חרש ועור: (טו) לא תעשו עול. על הדיינים והעדים ידבר: פני גדול. בממון כברזילי: (טז) רכיל. כמו רכולתך מכל אבקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעתיק יקנה מזה וימכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה: לא תעמד על דם רעך. שלא

מסורה

חרש ג׳ בטעם מלרע וסי׳ מי שם פה לאדם. לא תקלל חרש. כמו פתן חרש. וחד וחרש כמואבי: לא תעשו עול חד מן ו׳ ר״פ לא לא ולא וסי׳ לא תעשו עול במשפט. לא תאכלו על הדם. לא תטה משפט. לא תכיר. לא יתיצב איש. לא תאמרון קשר לכל. לא תעבר בה רגל אדם: בעמיך ה׳ מלאים וסימן לא תלך רכיל. ונאספת אל עמיך. נקם נקמת. ומת בהר אשר אתה. וקאם שאון בעמיך:

תולדות אהרן לא תעשוק. מציעא קיא: ולא תגזול. מציעא כז קיג מכות טז שבועות מה חולין קמא תמורה ו: לא תלין. קמא נט מציעא קי קיא קיב שבועות מה: אתך. מציעא קיא: לא תקלל. סנהדרין סו שבועות לה תמורה ד: ולפני עור. פסחים כב מ״ק ה ח נדרים סב קדושין לב מציעא עה ל ע״ג ו כב חולין ז נדה נז: ויראת. זוהר ויקהל: בצדק תשפוט. סנהדרין ג לב שבועות ל: לא תלך. כתובות מו סנהדרין ל לא (שם יז): ולא תעמוד. סנהדרין עג:

בעל הטורים לא תלין פעלת שכיר. סמיך ליה לא תקלל כי אף אם ילין שכרך אל תקללהו אלא תתבעו לב״ד: לא תתן מכשל. חסר וי״ו לומר אפילו אינו נותן מכשול ממש אלא אפילו ניעצו לפי דרכו: ויראת מאלהיך וסמיך ליה לא תעשו עול במשפט. כי לא לאדם תשפטו כי אם לה׳: בצדק תשפט עמיתך. רמז שביד יושבין בבני ובחמיבי בצדק פי׳ במזל צדק וצדק מבמש ביום ב׳ בתחילתו וביום ה׳ בתחילתו: בצדק תשפט עמיתך. וסמיך ליה לא תלך רכיל. אזהרה לדיין שלא יאמר לזה כך וקנה לזה ולא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים: רכיל בעמיך. מלא ביו״ד שרכיל עובר ביו״ד הדברות. בירושלמי מוהר לומר לשון הרע על בעלי מריבה שנאמר לא תלך רכיל בעמך: אבל לא תעמוד על דם רעך. וכן מצינו בנתן שגילה ואמר אבא אחריך ומלאתי את דבריך:

רמבן

לרבות כל הכנוין ת״ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש״י מת״כ. ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם ה׳ אלהיך הוא האלהים שממנו נתרבו הכנוין ושם נאמר וחללת את שם ה׳ אלהיך וכי לא ינקה ה׳ בשמו הגדול המיוחד וזה טעם וחללת כי כאשר ישבע בשם המיוחד בשקר יהיה מחלל שם אלהיו:

(יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון רש״י והוא שנוי בת״כ. אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור. וחזר והזהיר באומללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב אל כל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה כי אף על פי שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד. ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי לא ידעו ולא יבינו ע״כ ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות והוסיף לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם והם במשפט יעמידו ארץ:

(טז) לא תלך רכיל בעמיך. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל או הולכי רגילה וכו׳. וכן תרגם אונקלוס לא תיכול קורצין אכלו קורציהון דיהודאי אכלו קורצא בי מלכא פרשם

ספורנו

ואמת ראוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הראויים לפני ואח״כ באר מיני המשפט שקצתם בין פרטי ההמון וקצתם בין שופט להמון וקצתם בין ראשי העם. ועל המין אשר בין פרטי ההמון הזהיר שלא יזיק אדם את חבירו בממון וזה באמרו לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו שכל זה בממון וכן באמרו ולא תשבעו בשמי לשקר להפטר מחיוב ממון. ולזה הוסיף ואמר וחללת את שם אלהיך כלו׳ עם זה שתזיק לחברך בהפטרך מחייבו לשקר הנה תחלל את שם אלהיך אח״כ הזהיר שלא יזיקהו בחלול כבודו וזה באמרו לא תקלל חרש ואחר כך הזהיר שלא יגרום בנזקיו וזה באמרו ולפני עור לא תתן מכשול שאע״פ שלא תזיק בידים הנה תגרום הנזק ואחר כך באר חלק המשפט הנופל בין השופטים להמון ואמר לא תעשו עול במשפט שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב וכל הדומים לאלה. ואחר כך אמר החלק הנופל בין השופטים ובין ראשי העם והיא השנאה והרכילות למלך כענין דואג ומביריו שהלשינו דוד לשאול וממנו ימשך לעמוד על דמו ולהנקם ולנטור כמו שהגיד הנביא

אבן עזרא

שלא יתחבר עם אנשי דמים וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות ודואג האדומי לעד . וטעם אני ה' . רואה מה שאתה עושה בסתר : (יז) לא תשנא את אחיך . הפך ואהבת לרעך והנה אלה המצות כולם נטועות בלב ובהשמרם ישבו בארץ כי על שנאת חנם חרב בית שני : הוכח תוכיח . שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו חטא כי עונש יהיה לך בעבורו : (יח) לא תקום ולא תטור . מפורש בדברי חז"ל : ואהבת לרעך . על דעת רבי' שהלמ"ד נוסף כלמ"ד לאבנר ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לנפשו . וטעם אני ה' . כי אני אלוה אחד בראתי אתכם . וטעם להזכיר אחר אלה המצות בהמתך לא תרביע כלאים . להזכיר אחר היותך קדוש שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם על כן כתוב את חקותי תשמורו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין : (יט) כלאים . שני מינים ועוד אפרש מלת כלאים . וטעם השדה והבגד להיות לזכרון כי

תרגום אונקלוס

אֲנָא יְיָ : יז לָא תִשְׂנֵי יַת אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא תוֹכַח יַת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּילֵיהּ חוֹבָא : יח לָא תִקּוֹם וְלָא תְטַר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וּתְרַחֵם לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ אֲנָא יְיָ : יט יַת קְיָמַי תִּטְּרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְכֵּיב עֵרוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֵרוּבִין

מקרא

רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה : יז לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו ג'
חֵטְא : יח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר ל' . ל'
אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ
כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה : יט אֶת־חֻקֹּתַי כ' ס"פ
תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ ד'. מ"ז פסו' אית בהון לא לא
כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם

רשי

דם רעך . לראות במיתתו ואתה יכול להצילו (ת"כ) כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו : אני ה' . נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע : (יז) ולא תשא עליו חטא . לא תלבין את פניו ברבים : (יח) לא תקום . (יומא כ"ג) אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואיזו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם : ואהבת לרעך כמוך . (ת"כ) אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה : (יט) את חקתי תשמרו . ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין

מסורה

הוכח ה' וסימן לא תשנא את אחיך . מה נמרצו אמרי יושר . הוכח בדבר לא יסכן . הוכח יוכיח אתכם . לא יאהב לץ הוכח לו . וחד והוכח אל אל אחפץ : לא תרביע חד מן מ"ז פסוק אית בהון מן ג' ג' מלין לא לא לא וסימן נמסר במסרה רבתא :

תולדות אהרן

תולדות אהרן לא תשנא . פסחים קיג נדרים סה סוטה ג ערכין יו : הוכח תוכיח . מציעא לא : לא תקום . יומא כג : ואהבת לרעך . פסחים עה כתובות לז נדרים; סה סוטה ח קדושין מא קמא לא סנהדרין נב נח סד נדה יז עקרים מד מה עקידה ח כג (נדרים מא) : את חקותי תשמרו . (ערלה סג) : בהמתך לא תרביע . קדושין לט מציעא לא סנהדרין ס חולין קטו : שדך לא תזרע . מ"ק כ מכות כא ע"ג סד (פאה יז כלאים כו לב) :

בעל הטורים

בעל הטורים ולא תשא עליו חטא . וסמיך ליה לא תקום רמז לת"ח שאינו נושא חטא אם נוקם ונוטר : ואהבת לרעך כמוך . וסמיך ליה לא תרביע כלאים כאוהב אשתו לא יחמם עמה ועיניו באשה אחרת ולא יכניס לתשמיש :

ספורנו

הנביא באמרו אתי רכיל היו בך למען שפך דם והורה כלל גדול על אלה באמרו ואהבת לרעך כמוך . אוהב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו . בהיות שמכלל יראת האל ית' היא שמירת החקים כי אמנם השומרם למען לא יחטא לו לא יהיה זה אלא שכבר הכיר גדלו ושאין ראוי למרות את דברו ושכבר הכיר טובו וידע שלא יצוה אלא הראוי והטוב אף על פי שלא נתפרסם טעם המצוה אמר את חקותי תשמורו והזכיר חוקים במלאכת המרעה ובעבודת האדמה ובמלבוש ובמשגל ובמאכל ובמשתה ובהגדת העתידות שבכל אלה היתה הנהגת חייהם אז והנה רב מה שאסר הם ענינים מנגדים לכוונת הטבע המכוונת מאת האל יתעלה המסדרו. המנס

רמבן

נראה בעיני שהיה משפט לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצים לשון קורץ בעיניו שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים כל זה לשון הרב . ואין כמה שפי' בתרגום הזה טעם או ריח כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו היאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת גם המלשין עבד אל אדוניו לא יבטיחנו האדון שישמע אליו ומה טעם לאכילה הזאת ונבוכדנאצר בהוראת הצדיקים עשה מה שעשה ולא להאכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם אבל שאל הנדף שדרך מישך וגו' ונוה שישתחוו מכאן ואילך והיה מעביר על מה שעברו ודריוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש וכתוב בהן די אכלו קרציהי די דניאל ואפילו אם אמת הדבר שיעשה כן בזמנים ההם אחר שהכתוב אמר לא תלך רכיל בעמך למה יזכיר אונקלוס מנהג השטות ההוא ואין לאזהרה ענין בו אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון השמעת קול והוא מורגל בדברי חכמים ועיזא לאו אכלויי מכלוליה ולאו גברא בעי לאכלויי ות"י קרא בגרון אכלי ושרק לו מקצה הארץ ויכליליה ויגהוט עליו כנהמת ים ויכלי עליהון וכן במקומות רבים והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו בלא חתוך מלות ולכן יאמר כן בנוער לעזים הנכנסות בשדה ויתרגם כן השורק והנוהם והצועק ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן על כן נקראים אוכלי קורצין נוהמים ירומזים . ואונקלוס תרגם רכילות ענינו וכן שמו בלשון הארמית ולא חשש לפרש לשון הכתוב וכן דרכו תמיד כי להבין הענין הוא מתכוין אבל בלשון הקדש היו קורין אותם הולכי רכיל מן אבקת רוכל רכלתך כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן . והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין חכמים רוכלין המחזירין בעיירות. וזה טעם בעמך כי הוא הולך ברבים ולהבדיל בין שניהם היה שם זה רוכל פועל ושם זה רכיל שם תאר בעצמו כמו סרים נזיר ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב :

(יז) לא תשנא את אחיך בלבבך . ובעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמר בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב בהווה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחות מוסר . ולא תשא עליו חטא שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו . ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר ולא תקבל על דיליה חובא שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואחרי כן נוה שתאהוב אותו . והנה השונא את רעהו עובר בלאו והאוהב לו מקיים עשה . והנכון בעיני כי הוכח תוכיח כמו והוכיח אברהם את אבימלך ויאמר הכתוב אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו . ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי יתכן שלא ישנא אותו . אבל יזכור החטא בלבו ולפיכך יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו . ואחרי כן יצוה שיאהוב לו כמוהו וטעם ואהבת לרעך כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חבירך אלא צותה התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור שלא אמר ואהבת את רעך כמוך והשוה אותם במלת לרעך . וכן ואהבת לו כמוך דגר שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להיטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת ובחכמה ולא שישוה אליו . אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה בזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה וע"כ אמר ביהונתן כי אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו ואמר כי אתה תמלוך על ישראל וגו' :

וענין הנקימה והנטירה כבר פירשוהו רבותינו שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני קרדומך כי בדבר שנתחייב לו חברו ממון כגון בנזקין וכיוצא בהן איננו מחוייב להניח לו . אבל יתבענו בב"ד וישולם ממנו מפסוק כאשר עשה כן יעשה לו והוא מעצמו חייב לשלם כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל וכ"ש בענין נפש שיהיה נוקם ונוטר לו עד שיגאל דמי אחיו מידו על פי ב"ד המורים במשפטי התורה :

(יט) את חקותי תשמרו . ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' . חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר לשון רש"י . ולא הזכירו רבותינו שיהיה הטעם נעלם ושיהו יצר הרע ועו"ג משיבים עליהם אלא בלבישת שעטנז לא בכלאי הבהמה ואין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בשום חקים בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם ואין העם נהנים בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ביראת המלכות וכן חוקי הקדוש ברוך הוא הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כלם בטעם נכון ותועלת שלמה . והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה ונתן בהם

רש"י

פאין טעם לדבר: **ובגד כלאים**. למה נאמר לפי שנאמר (דברים כ"ב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד. מניין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו מישטי"ר בלעז כמו (ת"ק י"ב) סוין לנאוי דאית בהון שאנו מפרשין לשון כמוש פלישטר"א ולשון שעטנז פי' מנחם מחברת צמר ופשתים: (כ) **נחרפת לאיש**. מיועדת ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית (קדושין ו') חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר: **והפדה לא נפדתה**. פדויה ואינה פדויה וסתם פדיון בכסף (ת"כ גיטין לט): **או חופשה**. בשטר: **בקרת תהיה**. היא לוקה ולא הוא. יש על בית דין לבקר את הדבר

ובגד כלאים שעטנז לא יעלה
עליך: כ ואיש כי ישכב את
אשה שכבת זרע והוא שפחה
נחרפת לאיש והפדה לא
נפדתה או חפשה לא נתן לה
בקרת תהיה לא יומתו כי לא

כל ר"פ דקדשי' ואיש ברביע כמ"ג · ג' ג' · ג'. לי ולא מפיק ה"א. ל' וחסר. ח' פסו' לא לא לא לא

י ולבוש ערובין שעטנזא לא
יסק עלך: כ וגבר ארי
ישכוב ית אתתא שכבת
זרעא והיא אמהא אחידא
לגבר ואתפרקא לא
אתפרקת בכספא או
חירותא לא אתיהיבת לה
בשטר בקורתא תהי בה
לא ימותון ארי לא

והפדה לא נפדתה חד מן ח' פסוקים דאית בהון לא לא לא לא נמסר ביחזקאל סימן י"ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל קדמא: נתן ונתן כ"א י"ז פתחין וד' קמצין וסימן מצויין במס"ר:

אבן עזרא

כי יש מצות רבות לזכר כתב המצות וסוכות וציצית ושופר ומזוזה ותפילין ופה ארמוז לך סוד. דע כי השלם שלם אחד על כן כתוב באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי: **שעטנז**. המעתיקים אמרו שהיא שלש מלות או מחומשת ופירושה מערב והוא שם לבדו במקרא: (כ) **והיא שפחה**. אמרו המכחישים כי איננה יהודית והנכון על דרך הפשט שהיא כנזכרת בפרשת וכי ימכור איש בם

ספורנו

לאמנם על ענין שפחה חרופה בם היותו חק שהיא לוקה והוא אינו לוקה ושהוא מביא קרבן על המזיד ושתי אלו לא יקרו בכל שאר מצות שבתורה מכל מקום נתן קצת טעם לדבר באמרו כי לא חופשה כלו' החטא נקל בזה שלא חפשו קדושי המארס ועיקר החטא אינו אלא שחלל את קודם ה' לבטל חצי שפחה. ובהיות הפעל הזה נגד כבוד כלפי

תולדות אהרן ובגד כלאים. יבמות ד נדה סא: לא יעלה. יומא סט כלים יד תמיד כז: ואיש. סנהדרין סט כריתות ט יא: שכבת זרע. כריתות יא: וכית שפחה. קדושין ו כריתות יא (קדושין נט): והפדה. גיטין לט מא כריתות יא: בקרת. שם: לא יומתו. גיטין מג כריתות שם:

בעל הטורים לא תרביע כלאים. וסמיך ליה ואיש כי ישכב את אשה פי' וסיה שפחה נחרפת דדיינו כמו כלאים שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין. וסמיך לבשחה חרופה ערלתו את פריו לומר הבועל שפחה חרופה ספרי יהיה רשע. ועוד דאמרינן טועה מקצת רגלטון דבועלי נדות כמו זה שלא היה יכול להמתין עד שנתחברה: והפדה לא נפדתה. בעי' יהיה בכסף ובשום כסף:

רמבן

בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכלם למינהו. והנה סבת המשכב שנרביע הבהמות זו עם זו לקיום המינין כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה. והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינים בב"ח לא יולידו מין שאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו. והנה מצד הדברים האלה פעולת ההרכבה במינים מעשה נמאס ובטל. וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פרי צומח אחרי כן ויהיו כאיסורם מפני שני טעמים הנזכרים. וזה טעם שדך לא תורע כלאים שהוא בהרכבה על דעת רבותינו. ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה. ויהיה כל גרעין ממנו כאלו הורכב משני מינין. ואסור לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה ומהבריכו מי שמוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בב"ר אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הה"ד הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ. והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שיינקו זה מזה מבטל חקות שמים. ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס כו' חקים שחקקתי בהם את עולמי. וכבר כתבתי בסדר בראשית שהצומחים כולם יסודותם בעליונים ומשם נתן להם השם את הברכה קיים עד העולם. והנה המערב כלאים מכחיש ומערב במעשה בראשית:

ובגד כלאים שעטנז. למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן תלמוד לומר בגד מנין לרבות את הלבדים תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שהלבדים אין איסורם מדברי תורה אלא מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנינו הלבדים אסורין מפני שהן שוע. ובגמרא אמרו ואימא או שוע או טווי או נוז והעלו והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא. אבל הברייתא השנויה בת"כ אין לי אלא בגד ומנין לרבות הלבדים תלמוד לומר שעטנז בא לרבות הדברים שאינן בגד מלא תלבש שעטנז שלא הזכיר בגד והמדרש הוא עיקר שאפילו דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה כגון הקולע חוטין ועושה מהן חגורה וכיוצא בזה ובלבד שיהו שוע וטווי ונוז ותפס לו הלבדים לאסמכתא בעלמא שהם אסורים מדבריהם ואינן בגד. וכן מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר הנמלל ושזור זה עם זה וכפירוש הזה כתב עוד בפירושיו בגמרא כבר השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו אמר קשר העליון בציצית דאורייתא דאי ס"ד לאו דאורייתא כלאים דשרא רחמנא בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור. והנה גלו לנו שהבגד שהוא מין פשתים ונקשר בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אע"פ שאינו נמלל ושזור

זה עם זה. אבל הענין כך הוא שאמר הכתוב ובגד כלאים שעטנז לומר שכל בגד הנעשה מחוט שהוא שוע וטווי ושזור לא נלבש אותו כלאים שהוא ערובים ובמשנה תורה הוסיף לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר ופשתים שיהיו יחדו כלומר מחוברים יחד בשתי תכיפות לומר שהצמר והפשתים של מין מהם שוע טווי ונוז בפני עצמו לא נחברם יחדו כי יחדו הוא הכלאים כמו שאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר קשורים ומחוברים. והחבור בבגדים בשתי תכיפות כי מלשון יחדו למדו כן כי שתי תכיפות הן חבור ומשם למדו שהכלאים אסורין אע"פ שאינן בגד אלא אפילו בקולע החוטין מעשה עבות ועושה מהן אבנטים אף על פי שאינו ארוג וכענין ששנינו לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו ולשון נוז מלה מקוצרת כתיבה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין ממנו בה אלא הטי"ת ועניניה לפי דעתי נלוז מלשון תועבת ה' נלוז מטה ומעקש דרכיו. ונלווים במעגלותם פתלתולים ומטים כי כן הדבר השזור פתול ומעוקם וכמו ששנינו רבי שמעון אומר נלוז ומליז אביו שבשמים עליו מטה השם הנכבד מדרכי רחמיו עליו כענין שנאמר ועם עקש תתפל ובלשון חכמים ישמשו בו בקוצר לבן מלכים שנוז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו שנטה לבו לדרך רעה ומזה אמרו בתלמוד סנהדרין מנזייתיה דמר לא אמרי ביה ולא מידי כלומר אם היית רוצה להתעקם ולהטות הדברים לא היינו יודעים לנגדך כלום נזייתיה כמו נלוזייתיה כלומר הטייתו וזהו האמת והנכון בענין הזה ולפיכך הוצרך להתיר כלאים בציצית אע"פ שאין הציצית אריג ואינו בגד וזהו דין תורה אבל חכמים אסרו אפילו מה שאינו עשוי אלא באחד מהם או שוע או טווי או נוז ולפיכך שנינו הלבדים אסורין מפני שהן שועים פיף של צמר בשל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין באריג והכל מדרבנן וטעם כלאי הבגדים להרחיק התערובות במינין ואסר הרגילים להעשות מהן בגד. והרב אמר במורה הנבוכים טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי הכשפים שבהם היו עושים כל מעשיהם ואמר שמצא זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורצוי להם מאד שיפעלו בו פעולותם הידועות לעו"ג ולשדים תרחיק אותו התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיהם ולהכחיד זכרם:

(כ) **והיא** שפחה נחרפת לאיש. מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא לשון רש"י. והנראה אלי כי הוא מלשון כאשר הייתי בימי חרפי בימי נעורי וכן לא יחרף לבבי מימי שלא יהיה לי לב נער ויקראו ימי הנעורים ימי חורף כי החורף בראשית השנים וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם ימי האסיף. יאמר הכתוב שהיא שפחה נערה לאיש ידוע כי הפילגש אשר היא משרת את האיש וישכב עמה תקרא נערה לו כי גם כל משרת האדם יקרא נערו ונורגל בלשון חכמים לאמר על השוכבת עם האיש משמשת עמו והיא נהרפת שנעשית נערה לאיש וידועה לו מנסיפד"ה בלעז וכן בלשון חכמים דקרו לה רביתה דבלניא והענין שאינה אשתו לגמרי אבל נתן לה קדושין והיא לו לנערה משמשת:

בקרת תהיה. יש על בית דין לבקר הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין לשון רש"י. וכן אמרו כל המפרשים וא"כ יזהיר הכתוב בבקור הזה מפני שהיא דומה לאשת איש אולי יטעו בה ואין פרושם מתוק כמו

חֻפְּשָׁה׃ כא וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהֹוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם׃ כב וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהֹוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ שלישי פ

כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל׃ כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהֹוָה׃ כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהֹוָה׃

אִתְחָרָרַת׃ כא וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵיהּ קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא דִּכְרָא לַאֲשָׁמָא׃ כב וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא קֳדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ מֵחוֹבְתֵיהּ דְּחָב׃ כג וַאֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא וְתִצְבּוּן כָּל אִילַן דְּמֵיכַל וּתְרַחֲקוּן רִיחֲקָא יָת אִבֵּיהּ תְּלָת שְׁנִין יְהֵי לְכוֹן מְרַחַק לְאַבָּדָא לָא יִתְאֲכֵל׃ כד וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵתָא יְהֵי כָל אִבֵּיהּ קוֹדֶשׁ תּוּשְׁבְּחָן קֳדָם יְיָ׃ כה וּבְשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא תֵּיכְלוּן יָת אִבֵּיהּ לְאוֹסָפָא לְכוֹן עֲלַלְתֵּיהּ אֲנָא

ב' מלחמה ג' בכוס' / ג' ג' / כ"ג / ב' ומלאים ג' כ"כ (עי' א"ה) / כולי מ"ג כמ"א

החמישית ה' חסר י' קדמא וסימן ובשנה החמישית תאכלו. בשנה החמישית ליהויקים. היא השנה החמשית לגלות. ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם. וחברו עלה שישק. דאורייתא החמישית כתיב חסר יו"ד בתרא דירמיה החמשית חסר יו"ד קדמא. ושארא החמישית כתיב מלא דמ"ל:

רש"י

הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין. ורבותינו (כריתות יא) למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה (דברים כח) אם לא תשמור לעשות וגומר והפלא ה' את מכותך וגו': כי לא חפשה. (מכות כג) לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קדושיה קדושין הא אם חופשה קדושיה קדושין וחייב מיתה: (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. (גיטין לט כריתות ט) לרבות את המזיד כשוגג: (כג) וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה לכם ערלים. מאימתי מונה לו משעת נטיעתו (ת"כ) יכול אם הצניעו לאחר ג' שנים יהא מותר ת"ל יהיה בהוויתו יהא: (כד) יהיה כל פריו קדש. כמעשר שני שכתוב בו (ויקרא כז) וכל מעשר הארץ וגו': קדש לה'. מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומות ירושלים (קידושין כד) אלא בפדיון אף זה כן. ודבר זה הלולים לה' הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ד' שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמ' להוסיף לכם תבואתו: אני ה'. אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי

אבן עזרא

את בנו לאמה והיא ישראלית והטעם שהוא יעדה שיקחנה אדוניה או בנו ואיננה מאורסה וזה טעם כי לא חופשה איננה חפשית עד שתהיה מאורסה כמשפט הבנות. ומלת נחרפת. על דעת רבים יעודה ולפי דעתי שהמלה מגזרת חרפה בעבור היותה שפחה והיא בתולה ברשות אחר ואינה מאורסה: (כא) והפדה. שם הפעל מהבנין שלא נקרא שם פועלו מהכבד הנוסף והטעם שלא פדאה אביה או אחד ממשפחתה קודם היותה בוגרת: או חפשה. השורו"ק מקום קמץ חטף כי כאחד הופש והטעם שהי' המנהג לכתוב לה גט חופש אם מכרה האב עד זמן קצוץ והמעתיקים אמרו שחציה חפשית וחציה אמה והוא האמת: בקרת תהיה. יש אומרים שפירושו כמו פילגש ואמרו כי כן בנות מלכים ביקרותיך ולא פירשו נכון כי ביקרותיך טעמו הנכבדו' יקרות ונבלע היו"ד בעבור האות המשרת בחרק והיה בחרק בעבור התחברות שני שוא"ן נעים האחד תחת האות המשרת והשנית תחת האות הראשון של השרש בלשון נקבות ואין כח בלשון להזכיר ככה וכן משפט כל הלשון ואין מלה זרה הוץ ממלה ורבים מישני אדמת עפר יקיצו על קריאת בן נפתלי. ויש אומרים בקורת מגזרת לא יבקר הכהן והטעם שיחפש הדבר והמעתיקים אמרו כי יש עליו מלקות ברצועה של בקר וזה אמת מדברי קבלה והמלה כדמות אסמכתא. וטעם להזכיר זאת הפרשה כי הוא עוסק אדני השפחה ע"כ יביא איל אשם ועוד על דרך דרש זאת השכיבה כמו כלאים חפשי עם שפחה: (כב) ונסלח לו. אפרשנו עוד: וטעם להזכיר ערלת הפרי בעבור שהזכיר זרע השדה וזרע האשה שהיא כארץ הזכיר גם הנטוע וידוע כי הפרי הבא עד שלש שנים אין בו תועלת ומזיק כאשר יזיק לגוף כל דג שאין לו סנפיר וקשקשת ויזיק לנפש החכמה בשר כל עוף דורס והבהמות הטמאות והמשכיל יבין. וטעם וערלתם ערלתו. שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת שפה ואוזן וערלת בשר. וטעם וערלתם. שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה גם יפה הוא מתורגם בארמית: (כד) יהיה לכם ערלים. פירוש וערלתם: (כד) קדש הלולים. להלל השם והכהן יאכלנו. וטעם להוסיף לכם תבואתו. דבק עם קדש הלולים ואם הוא רחוק וכן שלם

תולדות אהרן והבית. שם עה: איל אשם. שם כב: באיל האשם. בבא קמא קיא זבחים מט כריתות ט: וכי תבאו. (שביעית לג מעשרות גא הלכה נא ערלה ם ראש השנה נז): ונטעתם. פסחים כג סוכה לה: וערלתם. ברכות לו יומא פא קדושין נו בבא קמא קא חולין קכא: ערלתו. שבת קח: שלש שנים. ראש השנה ט: ערלים. פסחים כב קדושין נו בבא קמא קא: ובשנה. ראש השנה י: יהיה כל פריו. (שם כ מעשר שני ט ראש השנה נו סוטה כב): קדש הלולים. ברכות לה בבא קמא סט: ובשנה. ראש השנה י: להוסיף. ברכות לה:

בעל הטורים ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. וסמיך ליה וכי תבאו אל הארץ לומר כל סדר באיו שרוי בלא עון: כל עץ מאכל. בגי' זהו בשלפנין: כמך לא תאכלו על הדם לערלה לומר שאבור נאכול נלא ברכה כערלה בלא חילול:

רמב"ן

כי בידוע שיבוקר הדבר ולא ימיתו האדם תגם. וכן יבקרו בכל חייבי המיתות ואני סובר שהיא מלה יתידית בכתוב אבל היא מורגלת בלשון ארמית ובדברי רבותינו נ(ו)לשון הפקר כי עיקר הל' הבקר כמו שאמרו ב"ש אומרים הבקר לעניים הבקר וב"ה אומר עד שיבקיר אף לעשירים כשמיטה ותנן כמי אוכלין על המובקר אבל לא על השמור ותרגם יונתן אנשים רקים ופוחזים ובקרין כלומר בעלי הבקר בשקריהם ובפחזותן ובקריתהון ואמרו כי תשמטנה ונטשתה תרגמו הירושלמי ותבקרינה. וכן בכל מקום במשנה הלשון בבי"ת אבל הרגילו בגמרא לומר ממנו הפקר. כי האותיות האלה מתחלפות אצלם תמיד כאשר האומרים מן עבשו פרודות עפשו וכן בכתוב במקומות הרבה כמו שהזכרתי בפסוק נשפת ברוחך. ופירוש הפסוק הזה שאמר בשפחה הזאת אע"פ שהיא נחרפת לאיש לא תהיה לו לאשה כי בקרת תהיה לו כלומר מופקרת תחשב אצלו ולא יומתו כמשפט הנואף והנואפת באשת איש כי לא חפשה להיות אשתו גמורה אבל יביא זה עליה אשם בעבור שהיא נחרפת אליו. ואונקלוס שאמר בקורתא תהא לשונו כלשון יונתן כ"ע במלת בקרין:

(כג) **וערלתם** ערלתו את פריו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות בו לשון רש"י ויפה פירש. ואם כן יהיה ערל לב סגור לב כמו שנאמר ואקרע סגור לבם וכן ערלה אזנם שהיא סגורה והטומה אין הקול נכנס בה. וער"ל שפתים סגור שפתים כי העלגות אוטם ובהדגות בגידי הלשון והעצמים בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי והדבור יקרא פתיחה פתח פיך לאלם כתח איוב את פיהו ומפתח שפתי מישרים משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. והזכיר הכתוב אטימות בפרי הבא בתוך שלש שנים לאסרו בהנאה ולא יאמר כן בשאר אסורי הנאה כי ביאת הפרי בתחלתו יקרא פתיחה כמו שאמר פתח הסמדר ולכך אמר שלש שנים יהיה לכם ערלים כאלו הפירות סגורים באילנות לא הוציאו פרח ולא פתחו סמדר:

וטעם המצוה הזאת. לכבד את ה' מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לפי והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית. ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה' והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחלת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה כדג שאין לו קשקשת והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים גם לגוף. והרב נתן בזה טעם בתורה הנבוכים כטעמו ברוב המצות כי היו להרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו של עולם ובבואו יקריבו את הפרי לפני הע"ג שעשו בשמה הכשוף ההוא ולכך צותה התורה באיסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשותו

רש"י

שבטחתי: (כו) לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סנהדרין סג) שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מעשר בהמת חולין עד שתצא נפשה ועוד הרבה: לא תנחשו. (סנהדרין סו) כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו. לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת: (כז) לא תקפו פאת ראשכם. (מכות כ) זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ונמצא הקיף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: פאת זקנך. (מכות כא) סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד: (כח) ושרט לנפש. כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: וכתובת קעקע. (מכות כא) כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: קעקע. לשון (במדבר כה) והוקע אותם (שמואל ב כא) והוקענום תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע פורפויינ"ט בלעז: (כט) אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין: ולא תזנה הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר (ירמיה ג) וימנעו רביבים וגומר: ומקדשי

ויקרא יט

אֱלֹהֵיכֶם׃ כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ׃
כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃
כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי יְהוָה׃
כט אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃

ו' ר"פ לא לא ולא · ל' ל' · ל' וחסר ל' · ל' · ל' וחסר ל' · כ"ו. כ' כ"פ בכסיפ' · ל' ומ"ל

אונקלוס

יי אלהכון׃ כו לא תיכלון על דמא לא תנחשון ולא תענון׃ כז לא תקפון פאתא דרישכון ולא תחבל ית פאתא דדיקנך׃ כח וחבול על מית לא תתנון בבשרכון ורושמין חריתין לא תתנון בכון אנא יי׃ כט לא תחיל ית ברתך לאטעיותה ולא תטעי ארעא ותתמלי ארעא

תולדות אהרן לא תאכלו. ברכות י"א מ"ק יד סנהדרין סג זבח ויקהל: לא תנחשו. סנהדרין סו (שבת ס): לא תקפו. יבמות ה נזיר מא נז קדושין כט לה מכות כ (פאה טז): ולא תשחית. שבת מז קכט נזיר נח קדושין כט לב לה בבא קמא לא מכות כא חולין ז: ושרט. מכות כ: וכתבת. (שם כא): אל תחלל. סנהדרין עו: ומלאה. יומא יח יבמות לז נזיר מ:

אבן עזרא

שלם ישלם ואם אין לו דבק עם חמשה בקר ישלם תחת השור ורבים כמוהם. וטעם אני ה' אלהיכם. שאוסיף ברכה בתבואה: (כו) לא תאכלו על הדם. דבוק עם הכתוב למעלה כי הזהיר על עץ נטוע שלא יאכלו מפריו עד השנה החמישית גם כן כל בשר טהור לא יאכל עד שיזרוק דמו על מזבח השם אם היה קרוב אל מקום הקדש והעד הנאמן דברי שאול כי האחרון היה עמו כי כן כתוב הנה אוכלים על הדם כאלו אוכלים זבחים לשעירים כאשר פירשתי שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים כי אחר שלא נזרק הדם על המזבח לשם השם הנה הדבר ברור ע"כ דבק עמו לא תנחשו כי במצרים היו אוכלים על הדם וזונים אחרי השדים ובארץ כנען מנחשים ומעוננים כי כן כתוב גם זה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. ומלת תנחשו. מגזרת נחשתי ויברכני ה'. כי נחוש בכורות ובמקלות ובמעשים ובתנועות ובימים ובעות: תעוננו. יש אומרים מלשון ענה שיחשוב בלבו דבר ויטה אזניו לשמוע מה יענה המדבר ולא אבה הדקדוק וי"א מעונה לשון ועונתה לא יגרע והנכון בעיני מגזרת ענן כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעננים ובדמותם ובתנועתם ויתכן להיות תעוננו מפעלי הכפל כמו תסובבו כי מצאנו ועוננים כפלשתים כי יתכן היותו מבנין הכפול והעד ומעונן ומנחש. וטעם להזכיר לא תקיפו פאת ראשכם כמעשה אחרים להיות מובדלים מהם ואחר שעשר הראש והזקן לתפארת נברא אין ראוי להשחיתו וי"א כי זה הפסוק דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שישחית פאת ראשו גם פאת זקן בעבור המת: (כח) ושרט גם הפאה בראש ובזקן ידועים מדברי קבלה. ומלת לנפש הגוף המת וכן מתורגם והוא האמת ולא נדגש הנו"ן להקל על הלשון: וכתובת קעקע. יש אומרים שהוא דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באש על המת ויש עוד היום רושמים בנערותם בפניהם להיותם ניכרים. ומלת קעקע. כפולה כמו רוקע הארץ ובאמתה והוא מגזרת והוקע אותם ועל דעת המתרגם גם היא מלה זרה גם הוא הנכון. וטעם להזכיר אל תחלל את בתך. בעבור שרט לנפש שלא תתגלה לעיני הכל כי קול שבאשה ערוה ואף כי שרט: ולא

בעה"ט לא תאכלו על הדם וסמיך ליה לא תנחשו. שלא ינחשו באכילה כדרך שעושין הרוצחים שאוכלין להם על ההרוג שלא ינקמו גואלי ההרוג: לא תקפו. בגי' אחד המקיף ואחד הניקף חייבין שם: ולא תשחית. בגי' זהו תער לא מספרים: פאת זקנך. וסמיך ליה ושרט לנפש לומר כשם שחייב על ספאם בפי פאות כך חייב אם שרט ס' בריטות בפי אלבעות: קעקע. בגימ' שם שכותב שם טומאה:

רמבן

לעשות המשים הרעים ההם כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית ושנאכלהו לפני השם הפך אכלם אותו לפני ע"ג:

(כו) לא תאכלו על הדם. להרבה ענינים נדרש בסנהדרין לשון רש"י. והעולה משם לפי הסוגיא שהם כולם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילות הדם בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם שהיו חוטאים באחד מן השמות הנכללים בלאו הזה. כי היו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא נפשה זהו מה שאמר ויעט העם אל השלל שהוא כעיט הדורס ואוכל. ויקחו צאן ובקר וגו' וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם מרוב השלל בבהמות כשהיו שוכבים דמם ארצה היו תולשים אבריהם ואוכלין קודם שימותו. ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או הקסמים כי הוא דבר למד מענינו והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם ואוכלין על שלחנם להגיד להם העתידות. וכאשר היו ישראל עם שאול במחנה ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול עושה דבר בלתי שאלת אורים ותומים כמו שנאמר נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם לעשות המעשה ההוא ולכך אמר הכתוב ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ויאמר בגדתם לומר הנה השם עשה לכם תשועה גדולה היום ואתם שואלים ללא אלהים בגידה היא זו. ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש:

(כט) אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה שלא לשם קדושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' לשון רש"י. ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה. ומפורש אמרו בסנהדרין ובת איש כהן כי תחל לזנות יכול אפילו פנויה. והקשו והא לזנות כתיב ותירצו כרבי אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה. וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו שאינו בפנויה אלא גיורת ומשוחררת או שנבעלה בעילת זנות מפני שאין קדושין תופסין בה כמו שמפורש ביבמות ובסיפרא אשה זונה ר' יהודה אומר זו אילונית וחכמים אומרים אין זונה אלא הגיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר' אליעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וכך אמרו לענין לא תביא אתנן זונה שאינו בפנויה כלל. אבל הברייתא השנויה בת"כ והנזכרת במסכת סנהדרין או שהיא כרבי אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו למי שאין לו אישות כגון כותי ועבד וחייבי כריתות ומיתות בית דין שזה נקרא זנות לדעת חכמים וזהו שאמרו במוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם וכן מה ששנינו שם בסיפרא ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות והוא דרך הגדה נדרש ממלת הארץ מדלא כתיב ולא יזנו אנשי הארץ אבל עיקר הכתוב שהוא לאו שני וכבר מנאו בעל הלכות גדולות בחשבון הלאוין והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשם זנות ומכאן הוא שאמרו שם בברייתא וכן היא המוסרת עצמה שלא לשם אישות וטעם הכתוב כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניסה להופה והאונס והמפתה אותה עותן קנסה לאביה פירש הכתוב שאיננו רשאי למוסרה למי שיהיה זנות. והזקירו מזה בלאו, ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים עצמם

ספורנו

האיש הפועל לא נגד כבוד האשה המתפעלת אין ספק שהיא הרגילתו ורצויה ללקות. והנה המזיד בזה שיעשה זה הסכלות לחלל את עצמו הוא קרוב לשוגג ומקריב אשה על חלול הקדש: (כו) לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו. כל אלה הי' דרכם אצלם בהגדת העתידות בסורם מדרכי רוח טהרה ונבואה לדרכי רוח הטומאה ובהיות מדרכי האל וכבודו שלא נחלל גופות עמו אשר קדש לעבדו אמר לא תקיפו וגוה שלא נהלום בהקפת הראש כמעשי שוטים ושכורים ולא בגלות הזקן כאמרם הדרת פנים זקן. ולא בשרט לנפש כמחשיבים מאד מיתת האדם ומתאבלים מאד עליה. וכן בכתובת קעקע לתת אות בבשרנו מלבד אות הברית. ולא להזנות הבת אפי' פנויה אשר הוא חלול לה ולאביה כענין כי תחל לזנות את אביה היא מחללת ואחר שהזהיר מהענינים המחללים צוה לכבד את הימים והמקומות והאנשים הקדושים ואמר

ל את־שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה׃ לא אל־תפנו אל־האבת ואל־הידענים אל־תבקשו לטמאה בהם אני יהוה אלהיכם׃ לב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יהוה׃ ס רביעי ששי לג וכי־יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו׃ לד כאזרח מכם יהיה לכם הגר ׀ הגר אתכם ואהבת לו כמוך כי־גרים הייתם בארץ מצרים אני יהוה אלהיכם׃ לה לא־תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה׃ לו מאזני צדק אבני־צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהוה אלהיכם אשר־הוצאתי אתכם מארץ מצרים׃

כ״ג פסו׳ רישיהון · ומלעי׳ אל אל · ו׳ חסר בליש׳ · כ״ח כ״פ · ל׳ וחסר ס׳ · כ׳ · ג׳ קמצין · ח׳ דגשין · ג׳ דגשין ד׳ דגשין ג׳

עצת חטאין׃ ל ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי׃ לא לא תתפנון בתר בידין ודכורו לא תתבעון לאסתאבא בהון אנא יי אלהכון׃ לב מן קדם דסבר באוריתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי׃ לג וארי יתגיר עמכון גיורא בארעכון לא תונון יתיה׃ לד כיציבא מנכון יהי לכון גיורא דיתגיר עמכון ותרחים ליה כותך ארי דירין הויתון בארעא דמצרים אנא יי אלהכון׃ לה לא תעבדון שקר בדין במשחתא במתקלא ובמכילתא׃ לו מאזנון דקשוט מתקלן דקשוט מכילן דקשוט והינין דקשוט יהון לכון אנא יי אלהכון דאפיקית יתכון

רשי

(ל) ומקדשי תיראו. (יבמות ה) לא יכנס לא במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש ואת שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת: (לא) אל תפנו אל האובות. אזהרה לבעל אוב וידעוני. (סנהדרין סה) בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר: אל תבקשו. להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם: אני ה' אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין במי: (לב) מפני שיבה תקום. (ת"כ קידושין לב) יכול אפי' זקן אשמאי. ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה: והדרת פני זקן. איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: (לג) לא תונו. אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד ע"ג ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: (לד) כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחברך: אני ה' אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: (לה) לא תעשו עול במשפט אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט. ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועב' וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: במדה. זו מדת הארץ (ב"מ ס"א ב"ב פט): במשקל. כמשמעו: ובמשורה. היא מדת הלח והיבש: (לו) אבני צדק. הם המשקולת ששוקלין כנגדן: איפת. היא מדת היבש: הין. זו היא מדת הלח: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרי' בין טיפה של בכור לטיפה שאינה

אבן עזרא

(כט) ולא תזנה הארץ. הטעם זנות אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא לי: (ל) וטעם להזכיר את שבתותי תשמורו. בעבור המת שאין אבל בשבת. וטעם ומקדשי תיראו. על הכהן הגדול שלא יהיה כשאר האבלים וכן אזהרה על כל אנשי המקדש. וטעם אני ה'. שאם לא ייראו ממקדשו ויתנו לו כבוד ועניסם. וטעם להזכיר האובות וידעונים. בעבור המת וכן כתוב הישעיה בעד החיים אל המתים: (לא) האובות. מגזרת וכאובות חדשים כי הם עיקר זאת האומנות: והידעונים. מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות וריקי מוח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכשוף לא אסרם הכתוב ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר והעד האלילים והפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות. וטעם אל תפנו. ליודע האומנות: וטעם אל תבקשו. לשאול בשאול. וטעם אני ה' אלהיכם. שלא תבקשו כי אם השם לבדו והנה הזכיר לטמאה כי נפש הפונה והמבקש טמאה היא כי איננה דבקה בשם. וטעם להזכיר מפני שיבה תקום. בעבור המת כי הזקן קרוב למיתה כי גופו כמת נחשב והנה טעמו כל זקן וכל איש שיבה. וטעם ויראת מאלהיך. שיענישך בימי הזקנה: (לג) וכי יגור אתך גר. הזכירו אחר הזקן והטעם כאשר הזהרתיך לכבד הזקן הישראלי בעבור שאין לו כח כך אזהירך על הגר שכחך גדול מכחו או בעבור שאין לו כח שהוא בארצך ברשותך: (לד) ואהבת לו. מפורש: וטעם לא תעשו עול. בעבור הגר כטעם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וכן במדה שלא תעשה מרמה במדת האמות גם האמות משתנות ויתכן להיות פי' כמשפט הידוע בארץ: (לו) מאזני צדק אבני צדק. פירוש במשקל: איפת צדק. ביבש: והין צדק. בלא פי' במשורה: וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם. בעבור

האבות ו' חסר בלישנא וסימן בסדר אלה מסעי גבי פסוק ויחנו באבת: וכי יגור אתך ב' וסימן ועשה פסח לה'. גר בארצכם: כאזרח ג' קמצין וסימן כאזרח מכם. כאזרח בבני ישראל. ומתערה כאזרח רענן: במשפט ח' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. ותברו. ויגבה ה' צבאות. על כן לא יקומו רשעים. ידרך ענוים. שאת פני רשע לא טוב. שמח בחור בילדותך וכל איוב דכוו' במ"א על זה פקחת עיניך: במדה ג' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. אך רחוק יהיה. במדה הראשונה אמות עשרים דד"ה. אנ"ך ; וסימן בלשון תרגום תעברון רחיקין אריכין: במשקל ד' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. והשיבו לחכם במשקל. לזהב במשקל מזקק למזבח הנחשת:

תולדות אהרן את שבתותי. זכר בראשית: מפני שיבה. מגלה יז קדושין לב לג: (והדרת פני זקן. בכורים פ"ג רא"ש הכנה נג): ויראת מאלהיך. שם לב לג מציעא נח: וכי יגור. מגלה יז יבמות מו: בארצכם לא תונו. מציעא נט: לא תעשו עול. מציעא סא בתרא פט: מאזני צדק. סנהדרין לט: הין צדק. מציעא מט: (איפת צדק. שבועות לט):

שהזכיר

בעה"ט מלאה הארץ זמה וסמיך ליה את שבתותי. לומר שקנה דבאה ריגלא שאוכלים ושותין ושמחין בשבתות והיינו דכתיב זנות ויין ותירוש יקח לב. סמך שבתותי תשמרו לאל תפנו אל האבת. שהשואל אוב אין מודה בשבת: אני ה'. וסמיך ליה מפני שיבה תקום אמר הקב"ה אני כבדתי זקנים שנאמר ונגד זקניו כבוד. זקן ויראת. הזהרה לזקן שלא יטריח: מפני שיבה תקום. וסמיך וכי יגור אתך גר לומר אפי' מפני זקן ארמאי. אני ה' וסמיך ליה וכי יגור אתך גר. לומר כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של הקב"ה: במדה ג'. לא תעשו עול במשפט במדה. אך רחוק יהיה בינו וביניכם כאלפים אמה במדה. במדה הראשונה באורך מה התם איירי במדת קרקע אף הכא איירי במדת קרקע: והין צדק יהיה לכם. וסמיך ליה ושמרתם את כל חקותי. לומר שהמצוות המדות כאלו כופר על היציאות כולם:

ספורנו

ואמר: (ל) את שבתותי תשמורו. שהם השבת ומקראי קדש: ומקדשי תיראו. הוא כל מקום מקודש לתורה ולתפלה ולעבודה. ובהיות דרישת האובות אצל האומות דרישת אלהית בעד החיים אל המתים אמר: (לא) אל תפנו אל האבת. אל תפנו אליהם אבל תפנו עורף ולא פנים ואין צריך לומר שלא תכבדום: אל תבקשו לטמאה בהם. אל תבקשו אותם כדי להטמא בהם אל תבקשו לדעת מיכם להורות כאמרם ז"ל לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: (לב) מפני שיבה תקום. אבל תהדרו קדושי עליון ומהם השיבה ברוב כאמרו עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: והדרת פני זקן. והם תופשי התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין זקן אלא מי שקנה חכמה. ואחר שהזהיר על כבוד הקדושים הזהיר מלבזות את השפלים ואמר: (לג) וכי יגור אתך גר לא הונו אותו. אפי' אונאת דברים והוסיף ואמר לא תעשו עול במשפט

רמבן

עצמם האיש והאשה: ורש"י כתב בפרשת אמור אל הכהנים. זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וזו הוראה ממנו שאין זנות בכשרין אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין. וזה דעתו גם בפירושיו בגמרא וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין תופסין בה היא נעשית זונה וכהן לוקה עליה משום זונה אבל מחייבי לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי איננה זונה ואינו לוקה עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתיב כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה נפסלה ומחייבי לאוין שבכהונה נעשית חללה:

(ל) את שבתותי תשמורו. האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בע"ג מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל. ולרבותינו כאן מדרש אמרו בכאן יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' בת"כ ועל דרך האמת יצוה בשבת הגדול והשבת שהוא מקדשו ובזה בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם תשכיל תבין:

(לב) מפני שיבה תקום. יכול מפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה ל' רש"י ולשון ת"כ. והוא השנוי בגמרא במסכת

לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־
כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
אֲנִי יְהוָה׃ חמישי פ
כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם
הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן׃ ג וַאֲנִי
אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא
וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי
מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא
אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם
קָדְשִׁי׃ ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ
עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ
הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ
לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ׃ ה וְשַׂמְתִּי
אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא
וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀
כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי

מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ לז וְתִטְּרוּן
יַת כָּל קְיָמַי וְיַת כָּל דִּינַי
וְתַעְבְּדוּן יַתְהוֹן אֲנָא יְיָ׃
א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימַר גְּבַר
גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן בְּיִשְׂרָאֵל דְּיִתֵּן
מִזַּרְעֵיהּ לְמוֹלֵךְ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל
יִרְגְּמוּנֵיהּ בְּאַבְנָא׃ ג וַאֲנָא
אֶתֵּן יַת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא
וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגּוֹ עַמֵּיהּ אֲרֵי
מִזַּרְעֵיהּ יְהַב לְמוֹלֵךְ בְּדִיל
לְסָאָבָא יַת מַקְדְּשִׁי וּלְאַחָלָא
יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃ ד וְאִם
מִכְבַּשׁ יִכְבְּשׁוּן עַמָּא בֵּית
יִשְׂרָאֵל יַת עֵינֵיהוֹן מִן גַּבְרָא
הַהוּא בְּדִיְהַב מִזַּרְעֵיהּ לְמוֹלֵךְ
בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵיהּ׃
ה וַאֲשַׁוֵּי אֲנָא יַת רוּגְזִי
בְּגַבְרָא הַהוּא וּבְסַעֲדוֹהִי
וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ וְיַת כָּל דְּטָעַן
בַּתְרוֹהִי לְמִטְעֵי בָּתַר מוֹלֵךְ

כ׳ ס״פ · כול׳ כ״כ · כול׳ חסר · כ׳ . קָ׳ · ג׳ · כ׳ דגשין · ל׳ · סימן . ל׳ ל׳ ומ״ל · כול׳ כ״כ · ל׳

שלוה של בכור ואמי הגאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאינן מכירין בהם: (ב) ואל בני ישראל תאמר. עונשין על האזהרות: מות יומת. (ת״כ) בבית דין ואם אין כח בבית דין עם הארץ מסייעין אותן: עם הארץ. (ת״כ) עם שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ ע״י מצות הללו: (ג) ואני אתן את פני. (ת״כ) פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: באיש. ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין: כי מזרעו נתן למולך. (ת״כ סנהדרין סז) לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש בן בנו ובן בתו מניין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך זרע פסול מניין ת״ל בתתו מזרעו למולך: למען טמא את מקדשי. את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי כלשון (ויקרא כא) ולא יחלל את מקדשי: (ד) ואם העלם יעלימו. אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: (ה) ובמשפחתו. אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולן מחפין עליו: והכרתי אותו. למה נאמר לפי שנאמר ובמשפחתו יכול יהיו כל המשפחה בהכרת ת״ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין: לזנות אחרי המולך. (ת״כ) לרבות שאר ע״ג שעבדה בכך ואפילו אין זו

בעה״ט ואני אתן ב׳ במסורה. ואני אתן את פני באיש ההוא ואני אתן את שכרך שאם חזר בתשובה ואני אתן שכרך בעוונות נחשבין לו כזכיות:

שהזכיר כי גרים הייתם בארץ מצרים על כן אתם חייבין לשמור חקותי ומשפטי בלבבכם ועשיתם אותם. וטעם אני ה׳. שתרדפו אחרי החקות ששמתי בכם כי כלם צדק: (א) וטעם וידבר ה׳ אל משה לאמר. בעבור כי אלה המצות חיוב על כל ישראל ואין גר עמם על כן כתוב בתחלה אל כל עדת ישראל ועתה יצא להזכיר עונש הזנות על כל מי שהוא דר בארץ ישראל אזרח או גר תושב והאל מהקשה שבכלם והוא אשר יתן מזרעו למולך והטעם לשכב עם עובדת ע״ג והטעם עם הארץ ארץ שהוא דר בה אזרח או גר וזה בפרהסיא: (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא. אם היה בסתר וי״א כי טעמו להכרית זרעו: למען טמא את מקדשי. שהוא בתוך ארץ ישראל: ולחלל את שם קדשי. שישמעו הגוים: והיה נראה לנו כי טעם באבן שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ודברי הקבלה נכונים והם אמת. ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי כ״ע כי פי׳ ובמשפחתו הדומה אליו ומי הביאנו בדרה הזאת רק פי׳ כמשמעו כי עם הארץ יעלימו עיניהם בעבור שהם ממשפחתו: וטעם ואת כל הזונים אחריו. שאם לא יומת יזנו

ואני אתן ב׳ וסימן ואני אתן את שכרך. ואני אתן את פני באיש ההוא: באיש ה׳ קמצין וסימן ויפצרו באיש בלוט. ויצו אבימלך. ואני אתן את פני. לא יאבה ה׳ סלח לו. ויחר אף דוד באיש מאד. והשמתיהו לאות ולמשלים. ושמתי אני את פני. מה לעשות באיש: טמא ב׳ דגשים וסימן טמא יטמאנו. למען טמא את:

תולדות אהרן אשר יתן. תענית יא: כי מזרעו. סנהדרין סד: למען טמא. שבועות ז: ואם העלם. כתובות ל: בתתו מזרעו. סנהדרין סד: ושמתי אני. שבועות לט: והכרתי אותו. שם לט:

רמבן

במסכת קידושין ת״ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ורבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר ה׳ קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם. ואונקלוס אמר מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא. ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן ועם כל זה העולה מן הגמרא לפי פסק ההלכה אינו כן שהרי אמרו איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע ואמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה והנה יצוה בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא בור ויחזור ויצוה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפילו יניק יחכים ויתכן שהיה ג״כ דעת אונקלוס אבל יתרגם ימיק וחכים בשיבה דאתא זקן וגלי בשיבה שבכללם כל השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים:

כ (ג) למען טמא את מקדשי. לשון רש״י את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי. וכבר רמזתי זה איך תטמא כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש אחד אשר יחטא וכבר אמרו זה במדרשים שאמרו ישראל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גזל להקב״ה וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו וגו׳ אין אביו אלא הקב״ה ואין אמו אלא כנסת ישראל. חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ בילירה שיברכו עליה לשמו הגדול משם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלק השכינה מישראל וכ״ש כשיקריב הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשבנו. וזה טעם עם הארץ ירגמוהו באבן כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכולן אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבין להקדים ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל לכך תרגם אונקלוס עמא בית ישראל כי הארץ ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובד יושב בה וכענין כי לי כל הארץ ועוד תוכל להבין סודו ממה שהזכיר הכתוב בכרת המולך ואני אתן את פני באיש ההוא וכן ושמתי אני את פני כי שמי הגדול והנורא ירחם אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לכל מבין:

ספורנו

במספר במדה במשקל ובמשורה וזה כי בהיות בכלל אונאה גם אונאת ממון הזהיר מן האונאה הכללית לאזרח ולגר והם מדות הלח והיבש ומשקלותם: (לז) ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי. תעיינו בהם ותכירו היותם הגונים: ועשיתם אותם. ובזה האופן תעשו אותם: אני ה׳. באר שכל שמירת החקים והמשפטים ראוי שתהיה בלי תוספת ובלי גרעון כי אמנם מעשי ה׳ ומצותיו הם בתכלית שלמות אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע: כ (ב) אשר יתן מזרעו למולך. אחר שבאר הכונה האלהית לקדש את ישראל למען ידמו אליו כפי האפשר והורה אותם את הדרך אשר בה תושג התכלית המכוונת מאת האל יתעלה והזהיר בהפכה דבר בעונש המתטמאים בא׳ מג׳ מיני טומאות המנגדות לקדושה הנז׳. האחת היא הטומאה בדעות כענין המולך שאמר בו למען טמא את מקדשי וכענין האובות והידעונים שאמר עליהם למעלה אל תבקשו לטמאה בהם. והשנית היא הטומאה בזרע וזה בעריות שאמר עליהם למעלה אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותטמא הארץ. והג׳ הטומאה במאכלות האסורות שאמר עליהם בסוף זאת הפרשה אשר הבדלתי לכם לטמא. אמנם בפרשת אמור דבר על הטומאה במת וחלול הזרע והמומין והמעילה אשר אין להם ענין זולתי בקדשים בלבד והתחיל לדבר במולך ואמר עם הארץ ירגמוהו באבן וזה יעשה ההמון בקנאו לכבוד קונו וזה כשיש עדים והתראה: (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא. אם לא ישוב מרשעו באופן שלא תהא מיתתו כפרתו: והכרתי אותו. וזה בהכרת יובן לחיי עולם אחר שרגמוהו באבן שאין להכריתו עוד בעולם הזה: למען טמא את מקדשי. לסלק השכינה מישראל וראוי שהם ירגמוהו: ולחלל את שם קדשי. לפיכך אתן פני בו אף על פי שאימה ע״ג: (ד) ובמשפחתו. כי לא תהיה העלמם עיני

(ס) לזנות אחרי המולך. לרבות שאר ע״ג שעבדה בכך ואפי׳ אין זו דרך עבודתה לשון רש״י. וכבר כתב שזה בסדר אחרי מות

המלך מקרב עמם: ו והנפש
אשר תפנה אל־האבת ואל־
הידענים לזנת אחריהם ונתתי
את־פני בנפש ההוא והכרתי
אתו מקרב עמו: ז והתקדשתם
והייתם קדשים כי אני יהוה
אלהיכם: ששי שביעי ח ושמרתם
את־חקתי ועשיתם אתם אני
יהוה מקדשכם: ט כי־איש איש
אשר יקלל את־אביו ואת־אמו
מות יומת אביו ואמו קלל דמיו
בו: י ואיש אשר ינאף את־אשת
איש אשר ינאף את־אשת
רעהו מות־יומת הנאף והנאפת:
יא ואיש אשר ישכב את־אשת
אביו ערות אביו גלה מות־יומתו
שניהם דמיהם בם: יב ואיש אשר
ישכב את־כלתו מות יומתו
שניהם תבל עשו דמיהם בם:

ו׳ חסר בליש׳ — ל׳ וחסר — ג׳ — כ״א כ״ס בלה׳ — ד׳ — ג׳ — ג׳ — לית בתורה — ל׳ וחסר — ג׳ וחסר — ב׳ ובטעמ׳ דכלתו והאשה אביו ואשת אביו — ימתו

מגו עמהון: ו ואנש דיתפני
בתר בידין ודכורו למטעי
בתריהון ואתן ית רוגזי
באנשא ההוא ואשיצי יתיה
מגו עמיה: ז ותתקדשון
ותהון קדישין ארי אנא יי
אלהכון: ח ותטרון ית
קימי ותעבדון יתהון אנא
יי מקדשכון: ט ארי גבר
גבר דילוט ית אבוהי וית
אמיה אתקטלא יתקטיל
אבוהי ואמיה לט קטלא
חיב: י וגבר די יגוף ית
אתת גבר די יגוף ית
אתת חבריה אתקטלא
יתקטיל גיפא וגיפתא:
יא וגבר דישכוב ית אתת
אבוהי עריתא דאבוהי גלי
אתקטלא יתקטלון תרויהון
קטלא חיבין: יב וגבר
דישכוב ית כלתיה
אתקטלא יתקטלון תרויהון
תבלא עבדו קטלא חיבין:

אבן עזרא

יזנו אחרים: (ו) והנפש אשר תפנה אל האבת. טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ כן אכרית הזונה מאחרי לפנות אל האובות ומצאנו נפשים גם כל נפש ארבעה עשר וכן והכרתי אתו: (ז) והתקדשתם כי אני ה' אלהיכם. קדש ונתתי לכם חקות לשמרם כדי לקדשכם וכבר הזכיר זה הכתוב והטעם להכנים את הגריש התושבים עם ישראל שהם חייבים להיותם קדושים בעבור שידורו בארץ קדושה. והחל להזכיר עונש הכתובים בתחלת הפרשה מהאב כאשר החל איש אמו ואביו תיראו. וטעם להזכיר האב קודם האם בעבור כבודו ואיננו כמו איש אמו ואביו תיראו כי לא יומת אם לא היה בר מצוה: (ט) אשר יקלל את אביו. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ואשר יקלל את אמו. וטעם אביו ואמו קלל. כאומר תועבה גדולה עשה: דמיו בו. כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכים אנחנו למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם להמיתם מהכתוב גם כן לא נכתב בן כמה שנים יהיה בר מצוה ואחר כן הזכיר ואיש אשר ינאף את אשת איש כי אסורה היתה. וטעם אשר ינאף את אשת רעהו. כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע: (י) והנואפת. אם היתה אנוסה לא תקרא בשם הזה: (יא) ערות אביו גלה. דבר גדול עשה: (יב) כלתו. אשת בנו: תבל. פירשתיו

רשי

זו עבודתה: (ז) והתקדשתם. זו פרישות ע"ג: (ט) אביו ואמו קלל. (ת"כ סנהדרין פה) לרבות לאחר מיתה: דמיו בו. זו סקילה וכן כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בראשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג: (י) ואיש. פרט לקטן: אשר ינאף את אשת. (קידושין יט סנהדרין נב) פרט לאשת קטן למדנו שאין לקטן קידושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך. אשר ינאף את אשת רעהו: מות יומת הנואף והנואפת. כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק: (יב) תבל עשו. גנאי. ל"א מבלבלין זרע האב בזרע הבן

אני ה' מקדשכם ד' וסי' נמסר בסד' כי תשא: ואת אמו ג' וסי' על כן יעזב איש. כי איש איש אשר יקלל. ואת אמו לא יברך: מות יומתו ג' קמצין וסימן ואיש אשר ישכב את זכר. ואשה אשר תקרב אל כל בהמה. ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב וסימן דסמיך לשניהם יומתו בשוא תחת המ"ם ושארא יומתו בפתח תחת המ"ם:

תולדות אהרן והתקדשתם. ברכות ע יומא לת יבמות ס: איש איש אשר יקלל. סנהדרין פה שבועות כז: אביו ואמו קלל. מציעא לד סנהדרין פה שבועות כז חולין עח (יבמות יא): ואיש אשר ינאף. קדושין יט סנהדרין נא נב: ואיש אשר ישכב. שם נד: ערות אביו. שם נא: דמיהם בם. בב כריתות ה':

בעה"ט אני ה' מקדשכם, סמך אצל אביו ואמו כי ג' שותפין באדם: סמך איש אשר ינאף את אשת רעהו למקלל אביו ואמו לפי שהממזר אינו יודע מי אביו ומקללו:

ספורנו

עימי עם הארץ זולתי מיד משפחתו המחזיקים בידו: (ז) והתקדשתם. בפרישה מן העריות: והייתם קדושים. שיהיה הזרע מוכן לשרות שכינה בתוכו כאמרם ז"ל (קדושין פרק י' יוחסין) שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל. כי אני ה' אלהיכם. שאמרתי לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך לזרע המיוחס אחריך כמו שבארו ז"ל (שם): (ח) ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם. ובזה האופן שתתקדשו בפרישה מן העריות תשמרו ותעשו לדורות כי אם לא תקדשו אותם ימרו גם הבנים בלי ספק בהיותם נולדים בחטא כענין הן בעוון חוללתי: אני ה' מקדשכם. כי אמנם מה שאסרתי בעריות הוא לקדשכם לעבודתי: (ט) כי איש איש אשר יקלל. והאות על שאני מקפיד כל כך שתהיה הקדושה בזרע שהרי ענשתי מיתת בית דין את המקלל הוריו שזה יקרה על הרוב בהיות פסול בזרע כי אז הוא בלתי מוכן אל מה

רמבן

שהמולך היא ע"ג ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכו' וכל זה איננו עולה ומתוקן כהוגן לפי העולה בגמרא כי לדברי האומר מולך ע"ג הוא אין עבודתו של אותו ע"ג בהעברת הבנים לה שאם כן לא הוצרך הכתוב להזכיר זה כלל שהרי הוא באזהרת עובד ע"ג שבאו בה כמה אזהרות בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם אבל על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע בשלא כדרכה וכן אמרו בגמרא ולמאן דאמר מולך ע"ג הוא כרת דמולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה והוא הדין לעונש ואזהרה האמורין בו שלא הוצרכו אלא למעביר בנו שלא כדרכה. ונראה שלפי הדעת הזו לשון מולך איננו שם לפסל וצלם מיוחד אלא שם לכל נעבד בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך כאלוה והנה כפי הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוץ שלהן מולך כי הוא מלכם והוא שם כולל לכל נעבד כי הוא מלשון מלכות. ולא כדברי הרב ז"ל שאמר שהיא ע"ג ששמה מולך ועבודתה בכך וכן מה שכתוב שהוצרך לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפי' אין זו דרך עבודתה גם כן אי אפשר מן הטעם שהזכרנו שכל עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו בשאין דרכו וכל ע"ג במשמע. ולא יתכן שתאמר חייב הכתוב כרת באותה ע"ג ששמה מולך במעביר לו שלא כדרכו וחזר ורבה בו אף פעור ומרקולים לכרת כי למה יצטרך הכתוב לכך. מאי שנא אותה ע"ג משאר כל ע"ג שבעולם ועוד שאם כן היה צריך לרבות עוד מעביר בנו לפעור ומרקולים בסקילה כשם שריבה אותו לכרת אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין באזהרה בין בעונש כרת וסקילה אלא במעביר בנו בשלא כדרכה לכל ע"ג שבעולם ובין שתאמר שהמולך הוא שם לכל ע"ג כמו שפירשנו או שתאמר שהיא ע"ג ידועה שתקרא כך הזכיר הכתוב אותה ע"ג בשלא כדרכה והוא הדין לכולן שההומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכן מוכיח כל זה בגמרא במסכת סנהדרין לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך ע"ג הוא. אבל משנתנו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו ע"ג היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל אבל הוא כמעשה כישוף לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא. ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקולים פטור גם דברי רש"י בפירושיו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו והברייתא השנויה בת"כ. והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ג בהכרת ואין לזנות אחרי המולך מיותר כמשמע מדברי הרב אבל יאמר כי הכרת הזה כאלו מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר ע"ג. והוא מה שאמרו בגמרא ג' כריתות בע"ג למה. אחת כדרכה ואחת שלא כדרכה כלומר לזבוח וקטור ונסוך והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחייב אותן בכאן בהכרת ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ג הוא למעביר בנו שלא כדרכה כלומר בכל ע"ג שבעולם כמו שהזכרנו:

(ט) **ומטעם** כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו. יחזור לראש הפרשה שאמר איש אמו ואביו תיראו. ואמר כאן כי איש איש אשר לא ישמע וכו' ומקלל אביו ואמו מות יומת. ועל דרך האמת בעבור שאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלהיכם ואומר אני ה' מקדשכם

רש"י

כאן: (יג) משכבי אשה. (סנהדרין נד) מכניס כמכחול בשפופרת: (יד) ישרפו אותו ואתהן. (סנהדרין עו) אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא את חמותו ואמה ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ואמו אתהן את אחת מהן ולשון יוני הוא הן אחת: (טו) ואת הבהמה תהרוגו. אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עבירה. כיוצא בדבר אתה אומר (דברים יב) אבד תאבדון את כל המקומות הרי דברים ק"ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה המטה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה: (יז) חסד הוא. לשון ארמי חרפה חסודא. (סנהדרין נח) ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר (תהלים פט) עולם חסד יבנה:

הערה

אבן עזרא

פירשתיו: (יג) תועבה עשו. אם הנשכב איננו אנוס: (יד) ואיש אשר יקח את אשה גו' זמה היא. כטעם זנות במחשבה: ואתהן. זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר: (טו) ואת הבהמה תהרוגו. שלא תהטיא אחר ויש אומרים להסתיר הקלון: (טז) לרבעה. שם הפעל ואם הוא בחרק כמו בשברי לכם כי משקלי שמות הפועלים הם משתנים: (יז) ואיש אשר יקח את אחותו. במקום שאינם יודעי' בו ואח"כ נודע הדבר. וטעם וראה את ערותה. או ראה כמו אביו ואמו קלל וראה כמו גלה. וטעם והיא תראה את ערותו. שהסכימו שניהם על זה: חסד הוא. מגזרת פן יחסדך שומע וטעמו תוספת בזנות: ערות אחותו גלה. באונס: עונו ישא לבדו. וטעם להזכיר אלה הדברים באחות בעבור שגדלו יחד והם נערים משחקים וכל עת יתייחד עמה ולא הזכיר הכתוב עונש בת הבן או בת הבת כי סמך על תורה שבעל פה גם יתכן שלא הזכירם בעבור חוטר תאות האב כי הוא בא בימים בזמן שתהיה לו בת בוגרת ועל כן לא הזכיר הכתוב אם האב ואם האם כי הן זקנות:

דוה

תורה

יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃
יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃
טו וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ׃
טז וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃
יז וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא׃
יח וְאִישׁ

מסורה

ג׳ וא׳ ואת זכר · ב׳ · ג׳ קמץ בענין את זכר לרבע׳ כאלין ירגמו · סי׳ קלוי באש גרם ג׳. ה׳ · י"ב בתו׳ ב׳ מנכון חסרים · ג׳ דלא מפיק וחד מפיק · ג׳ · וי״א כתיב י׳ בתורה ג׳

תרגום אונקלוס

יג וּגְבַר דְּיִשְׁכּוֹב יָת דְּכוּרָא מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֵבְתָּא עֲבַדוּ תַּרְוֵיהוֹן אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן קְטָלָא חַיָּבִין׃ יד וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אִתְּתָא וְיָת אִמַּהּ עֲצַת חֶטְאִין הִיא בְּנוּרָא יוֹקְדוּן יָתֵיהּ וְיָתְהֶן וְלָא תְהֵי עֲצַת חֶטְאִין בֵּינֵיכוֹן׃ טו וּגְבַר דְּיִתֵּן שְׁכוּבְתֵּיהּ בִּבְעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל וְיָת בְּעִירָא תִּקְטְלוּן׃ טז וְאִתְּתָא דְּתִתְקְרַב לְוָת בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בַּהּ וְתִקְטוֹל יָת אִתְּתָא וְיָת בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן קְטָלָא חַיָּבִין׃ יז וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אֲחָתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּיהּ וְיֶחֱזֵי יָת עֶרְיְתַהּ וְהִיא תֶחֱזֵי יָת עֶרְיְתֵיהּ קְלָנָא הוּא וְיִשְׁתֵּיצוּן לְעֵינֵי בְּנֵי עַמְּהוֹן עֶרְיַת אֲחָתֵיהּ גְּלֵי חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל׃ יח וּגְבַר

משכבי ג׳ וסימן כי עלית. ואיש אשר ישכב את זכר. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה: ולא תהיה. ח׳ וסימן ולא תהיה זמה בתוככם. וכשלו איש באחיו. עדת ה׳ כצאן. והיית רק למעלה. ולא תהיה זאת לכם לפוקה. לא תקום ולא תהיה. ולא תהיה כראשנה וכאחרנה. ולא תהיה להם לאיש מוכיח: בתוככם כולהון מל׳ בס"ב וסימן הסירו את אלהי הנכר. ונאחזו בתככם בארץ: בבהמה ד׳ רפין וסימן נמסר בסדר נח וכדר צו.

בעל הטורים

ואיש אשר יקח את אחותו. סמך אחותו לבהמה לפי שבניהם מלווין עמו בבית. וסמיך ליה נדה שגם היא מלויה עמו תמיד: והיא תראה את ערותו ונכרתו לעיני בני עמם. רמז למה שאמרו המסתכל באחותו מקום בזיון ליה בנים סומין וזהו וראה את ערותה המסתכל באחותו מקום ונכרתו לעיני בני. שהבנים יכרתו עיניהם:

הולדות אהרן ואיש אשר ישכב את זכר. סנהדרין נד: ואיש אשר יתן. נא תמורה כח: ואת הבהמה. סנהדרין נ: והרגת את האשה. שם וטו: חסד הוא. עקידה שער סד: ואיש אשר ישכב את אשה דוה. יבמות נד מכות יד נדה מא: אשר יקח את אשה ואת אמה. הגינה ית יבמות ג סנהדרין נה פ"ג יז כריתות ח (יבמות יא): באש ישרפו אותו ואתהן. יבמות נד נה סנהדרין עו: ואיש אשר יקח את אחותו. יבמות פ סנהדרין ת, מכות ה יד (שם שם): ערות אחותו. מכות יד כריתות ב טו:

רמב"ן

כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם והוא שמו אם כן המקלל את המשתתפין בעבירה חייב מיתה וזה טעם משפט הנואף והנואפת אשר סמך לכאן והקדימו לכל העריות. וכבר רמזתי זה למעלה:

והזכיר הכתוב קצת העריות להייב בהם מיתה. וכן אשת איש ואשת אב והכלה והזכר ואשה ואמה והוא הדין אשה ובתה ובת בתה כי הזכיר קצת שאר האשה והוא הדין לכל הנזכרים שם באזהרה וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו הנזכרים ואין צריך לומר בתו ובכל זה עוד מדרשים רבים לחייב אותם וכן הזכיר חיוב הרביעה במיתה וחזר והזכיר כרת אחר בנדה לחייבו בהעראה בלא גמר ביאה. הוא שאמר את מקורה הערה וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה והזכיר דודתו וכן אשת אחיו לחייבם בערירות בין שלא היו לו בנים או היו לו. והכרת הבא באחותו הוא מיותר ונדרש לרבותינו למה יצא כרת באחותו וכו׳. ועל דרך הפשט הוסיף בכרת לעיני בני עמם לומר שתמות בנוער נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחד כי יד ה׳ עשתה זאת וקדוש ישראל גזרה. וטעם עונו ישא שיהיה החטא ההוא דבק בו מן העת ההיא מעשיו לא יצליחו וברכה בו האלה כי יכהו השם בתחלואים רעים עד השמידו בכרת כענין שאמרו סימן לעבירה הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים כגון אמו ואחות אשה שכבר למדנו מן הנזכרים כל הצורך:

(יז) **ואיש** אשר יקח את אחותו. הזכיר הכתוב קיחה באחותו אע"פ שאין לו בה קידושין בעבור כי האח עם אחותו בבית אחד שוכנים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו יקחנה וימשוך אותה אליו ואינו צריך לבוא אליה כבא אל אשה זונה וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה בכל המתיחדים כי אשה ואמה ובת בנה ובת בתה ואשה ואחותה ואשת אחיו כולן עמו בבית וכן לא יקח איש את אשת אביו ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה כאשר יאמר ברובן לא תגלה ערותה וזה מתנהג הזונים שהם מגלים שוליה כענין שנאמר וגליתי שוליך על פניך ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושנאה לבא עלינו ויבא אליה ותהר לו ופעמים רבים יקראנה שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה כי האח עם אחותו ישנים יחד ואין צריך לגלות שולים וכן יכנה אותה בידיעה כלשון והאדם ידע את חוה אשתו ולא יסף עוד לדעתה בתולה ואיש לא ידעה ואמר והיא תראה את ערותו שגם היא חמדה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד בעבור כי כל העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה הוא כי אם לא יהיה לרצונה תתרחק ממנו ותצעק אבל באח הישן עמה אולי שלא מדעתה יערה בה. על כן הזכיר שהיא גם היא תראה ערותו:

וטעם חסד הוא. על דעת המפרשים חרפה כי אנשים כלם בטבעם יהיה להם בשת בחטא המכוער הזה והוא כלשון ארמית שתרגם אונקלוס כי הרפה היא לנו ארי חסודא היא. וי"ת ושמתיה חרפת חיסודא. ובלשון חכמים תפני שחסדו ברבים וכן פן יחסדך שומע יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר. וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר אתה תעשה זה בסתר וה׳ יגלה עונך בהביאו עליך עונש לעיני כל בני עמך והזכיר כן בחטא הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכלה כריתות כאשר הזכרתי:

וטעם ערות אחותו גלה עונו ישא. ואם גלה ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר"א. ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל אחד מן הנזכרים כמו כי את שארו הערה עונם ישאו והנכון בעיני במלת חסד שהוא כמשמעו וכן דעת רבותינו ז"ל יאמר כי שאר האחים הסד הוא ואין ראוין לגלוי ערוה כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר הבשר ובאחים יזכיר החסד אשר ביניהם ויהיה איש מוסף עצמו ואחר עמו או הוא כדרך ואני תפלה כי המודות אתה הנני אליך זדון שיחסר מהן מלת איש או שיכנה האיש בתארו יאמר ואיש אשר יקח את אחותו וראה את ערותה איש חסד הוא

אבן עזרא

(יח) דוה. היא חולה בעבור הדם. וטעם מקורה הערה. שעשה תועבה גדולה. וטעם והיא גלתה. ברצונה כי אם היא אנוסה לבדו יכרת: (יט) וערות אחות אמך. טעמו כבר הזכרתי לא תגלה והנה המגלה את הערוה הערה שארו: עונם ישאו. אם הדבר ברצונם לא הזכיר עונש אחות האב גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות והמשכיל יבין גם דברי הקבלה אמת: (כ) את דודתו. היא אשת דודו: ערירים ימותו. אמרו הצדוקים שהוא כמו ערומי' ופי' ימותו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון שהוא כדברי המתרגם ארמית וכבר פירשתי כתבו את האיש הזה ערירי כי הוא כמו הולך ערירי. ואמר על אשת אח נדה והטעם ראוי שירחק ממנה וכן אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבוא עת להיות מותרת גם כן יתכן באשת האח כאשר אפרש בפרשת כי ישבו אחים יחדו ואשר אמרו כאשר היא אחות האב אסורה כן אסור לאשה שתנשא לדודה לא זה הדרך כי העריות הזכרים הם המכריחים ואין מי יכריחם ואם בדרך שקול דעתם החסרה יראו לנו למה לא נקבל עדות שתים נשים ואם על הערכים תהיינה ארבעת נשים כמו שני עדים על כן אנחנו צריכים לקבלה: (כב) ושמרתם את כל חקותי. שלא לעבור על אלה העריות: ואת כל משפטי. משפטי העונש. וטעם ולא תקיא הארץ. אפרש בפרשת וילך: (כג) ואקץ בם. דרך משל כמו ותקצר נפשו. וטעם ארץ זבת חלב. שאין כמוה: (כד) אשר הבדלתי אתכם מן העמים. באלה החקים ועוד שתבדילו בין הבהמה. וטעם הטהורה. העשרה הנזכרים וכל האחרים טמאים. וטעם העוף הטמא. הנזכר וכל האחרים טהורים

תרגום אונקלוס

ג׳ דִּישְׁכּוּב עִם אִתְּתָא מְסָאֲבָא וִיגַלֵּי יָת עֶרְיְתַהּ יָת קְלָנַהּ גַּלִּי וְהִיא תְגַלֵּי יָת סוֹאֲבַת דְּמַהָא וְיִשְׁתֵּיצוּן תַּרְוֵיהוֹן מִגּוֹ עַמְּהוֹן: יט וְעֶרְיַת אֲחָת אִמָּךְ וַאֲחָת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי אֲרֵי יָת קָרִיבֵיהּ גַּלִּי חוֹבֵיהוֹן יְקַבְּלוּן: כ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אַחֲבוּהִי עֶרְיְתָא דַּאֲחַבוּהִי גַּלִּי חוֹבֵיהוֹן יְקַבְּלוּן בְּלָא וְלַד יְמוּתוּן: כא וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אִתַּת אֲחוּהִי מְרַחֲקָא הִיא עֶרְיְתָא דַּאֲחוּהִי גַּלִּי בְּלָא וְלַד יְהוֹן: כב וְתִטְּרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תְרוֹקֵן יָתְכוֹן אַרְעָא דַּאֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן תַּמָּן לְמִיתַּב בַּהּ: כג וְלָא תְהָכוּן בְּנִימוֹסֵי עַמְמַיָּא דַּאֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יָת כָּל אִלֵּין עֲבַדוּ וְרַחִיק מֵימְרִי יָתְהוֹן: כד וַאֲמָרִית לְכוֹן אַתּוּן תֵּירְתוּן יָת אַרְעֲהוֹן וַאֲנָא אֶתְּנִנַּהּ לְכוֹן לְמֵירַת יָתַהּ אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפְרֵישִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא: כה וְתַפְרְשׁוּן בֵּין בְּעִירָא דַּכְיָא לִמְסָאֲבָא וּבֵין עוֹפָא מְסָאֲבָא לְדַכְיָא וְלָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בִּבְעִירָא וּבְעוֹפָא וּבְכֹל דְּתַרְחֵישׁ אַרְעָא דְּאַפְרֵשִׁית לְכוֹן

מקרא

ג׳ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם: יט וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֺנָם יִשָּׂאוּ: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ: כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ: כב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ: שביעי כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם: כד וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים: מפטיר כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם

רשי

(יח) הערה. גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו צוה מגזרת (אסתר ה) לא קם ולא זע וכן אחוה מגזרת אח והערה זו נחלקו בה רבותינו (יבמות נד) יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה: (יט) וערות אחות אמך. שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהם בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל על ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: (כ) אשר ישכב את דודתו. (יבמות נד) המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהיא בעונש הליכת ערירי: (כא) ערירים. כתרגומו בלא ולד ודומה לו (בראשית טו) ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלו ערירים ימותו ערירים יהיו ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עביר' לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו ערירים יהיו אם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: (כא) נדה היא. השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו לאסור הערוה בה כנדה שהערוה מפורשת בה את מקורה הערה: (כג) ואקוץ. לשון מיאוס כמו (בראשית כז) קצתי בחיי אדם שהוא קץ במזונו: (כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: אשר הבדלתי לכם לטמא. לאסור

בעל הטורים

דוה ג׳. את אשה דוה. תורם כמו דוה. כל היום דוה. שאלילים מטמאים כנדה ובעון שעבדו כומ"ז גרמו לסות כל היום דוה: מקורה ב׳. את מקורה הערה. והובשתי את מקורה. שבשביל שהערה מקורה ויבש מקורה דכתיב ערירים יהיו ולא תוליד: הערה ג׳. את מקורה הער הכי את שארו הערה אשר הערה למות נפשו שבשביל שהערה שארו הערה למות נפשו שנתחייב מיתה בעדים והתראה: מקור דמיה. קרי ביה דמי ה׳ שה׳ דמים טמאים בהבה. בכולם לא נאמר ינאף אלא על אשת רעהו שהקב"ה מלא עליו אף שאסרה על בעלה: אשר הבדלתי אתכם. שבעים מצות בפ׳ קדושים כנגד שבעים אומות שהבדלתי אתכם מהם:

מסורה

דוה ג׳ וסימן ואיש אשר ישכב את אשה דוה. תורם כמו דוה. נתנני שוממה. ודין הוא חד מן י"ו פסוקים דאית בהון את את את. וסימן במסרה רבתא: מקורה ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא וסימן את מקרה הערה. והובשתי את מקורי. קדמא חסר ותניי׳ מלא: הערה ג׳ וסימן את מקרה הערה. כי את שארו הערה. תחת אשר הערה למות נפשו: ישאו ו׳ קמצין וסי׳ וערות אחות אמך ואחות אביך. אשר ישכב את דדתו ערות דדו. כי עבדת הקדש עליהם. זהב ולבונה ישאו. המה מלכות׳ ישאו. הלא אלה כלם עליו: ולא תקיא ב׳ וסימן ולא תקיא אתכם הארץ. הארץ אתכם בטמאכם אתה: ולא תלכו. ב׳ ר"פ וסימן ולא תלכו בחקת הגוי ולא תלכו רומה: בחקת ה׳ הסר בלישנא וסימן ולא תלכו בחקת הגוי. ואינם עשים כחקתם. ובחקתיהם לא תלכו. אם בחקתי תלכו. חקת שמים. וכל חקתיו דכו׳: בבהמה ו׳ דגשים וסימן נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן וסיא גלתה. נדה יט: וערות אחות אמך. יבמות נד: את מקורה הערה. סוטה ד: (ואיש אשר ישכב את דודתו. שבת ט): ערות דודו גלה. יבמות נד: ואיש אשר יקח את אשת אחיו. בס נד (עם יבמות יא): ערות אחיו גלה. שם נה: ערירים ימותו. שם: והבדלתם. מעילה טז: תרמוש האדמה. מכות טו: ואיש או אשה. סנהדרין כו: אוב או ידעני. ברכות לא סנהדרין סה: גוות יומתו. סנהדרין נג נד סו כריתות ה:

ספורנו

מה שכתוב שמע בני מוסר אביך וכו׳. ואיש כזה לא ישמור הקים והמשפטים כי לא יקבלו מאביו ואמו כלל: (כה) ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה. ממיני הטמאים אשר הבדלתי לכם מן הטהורים: לטמא. בענין מיני׳

רמבן

הוא ונכרתו כי ערות אהותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי להיותו נטול נפשו איש חסד והוא עוכר שארו אכזרי כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שעשו האחרים להשיאה לבעל והוא פוגם ועוכר אותה והכתוב יתלה הכרתון בזכר כמו

לְטַמֵּֽא׃ כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִֽי׃ כז וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּֽי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּֽם׃ פ פ פ

ס"ד , ונגה סימן, מ"י זה"ב סימן

לְסָאֳבָא׃ כו וּתְהוֹן קֳדָמַי קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ וְאַפְרֵשִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי פָלְחִין קֳדָמָי׃ כז וּגְבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵי בְהוֹן בִּידִין אוֹ דְכוּרוּ אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן בְּאַבְנָא יִרְגְּמוּן יָתְהוֹן קַטְלָא חַיָּבִין׃ פ פ פ

לי. בול' דסמיך מלעיל · ב' חס' בנ"ס · ד' חס' וא' מ"ל וכל ידעני' סידעני' דכו' חסרים (עי' מנורת ש"מס)

רשי

לאסור : (כו) ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים : (כז) כי יהיה בהם אוב וגו'. כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת :

אבן עזרא

טהורים. וטעם לטמא. שתדעו שהוא טמא במחשבה ובדבור וכן תשקצו מן העוף על כן גר תושב לא יאכל טמא בארץ טהורה כי על זה התנאי ידור בתוכנו ואם תשמרו כל אשר צויתי אתכם אז תהיו קדושים כי חייבים אתם ללכת אחרי כי קדוש אני. וטעם ואיש או אשה. בעבור שאמר על האבות לטמאה בהם אמר היו קדושי' והמיתו אשר יטמא נפשו באוב ובידעוני כי עד כה לא הזכיר עונש פונה אל אוב בפרהסיא. וטעם להזכיר האשה כי זאת האומנות ביד הנשים יותר וכן מכשפה לא תחיה :

בעל הטורים

אבדל אתכם מן העמים. סמיך ליה איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. כי אני הבדלתי אתכם מן העמים והשריתי שכינתי ביניכם ואינכם צריכין לאוב וידעוני כשאר הגוים שאין עמהם נביא ולא ידע עד מה ולכך צריכים לאוב וידעוני :

ואבדל ב' חסר בלישנא וסימן ואבדל אתכם מן העמים דסוף קדשים. כי עונותיכם היו מבדלים. והוא חד מן מלין מיחדין חסר יו"ד וסי' ואת הבית יקצע מבית סביב. ואיש כי יקדש את ביתו קדש. הקרב את קרבנו קערת כסף אחת. תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשך ובטרם. מאחזתו ינחל את בניו. ויקשב וישמע לאחור אל תירא כי יעשר איש. מריח מים יפרח. שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו. והוא ישקט ומי ירשע. ב' בו. בבלי דעת מלין יכבר. כצפעני יפרש : ידעני. ה' חסר וסימן כי יהיה בהם אוב או ידעני וחבר חבר. אשר הכרית את האבת ואת. ועשה אוב וידעוני. דמלכים. וחברו דד"ה ועשה אוב וידעוני

רמבן

כמו ערות אחיו גלה ערירים יהיו. וכן על דעתי פן יחסדך שומע ישיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעך שמסר לך סודו כמלת לדשנו ובכל תבואתי תשרש וכיוצא בהן כי רחוק הוא אצלי להיות מלת חסד בלשון הקדש מגמגם בפסוקים האלה והכתובים משבחים ומתפללים במלת חסד אבל חיסודא בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם חסדא וזה מתורגם חיסודא וכתב רבינו חננאל כי חסד לאמים חטאת לשון חרפה. ולפי דעתי גם זה לשון התהפוכות. כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא והם האחים התאומים הנזכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר יעשה וחסד לאמים חטאת כאשר לא יעשוהו יאמר כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולים. או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו. ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע. שפירושו תודע שאינה בקרבם. כי כל רואיהם יכירום במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה והם שניהם בשוללות הענין :

ספורנו

שיהיה השקוץ מטמא את הנפש. וזה באכילתם לא במגע ובמשא בלבד : (כז) ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. ומאחר שהיתה הכונה בכל אלה לקדש את ישראל הנה מי שיסור מזה באוב או ידעוני אשר עיניהם כלו ברות טומאה על הפך המכוון כל ראוי שיסקל בלי ספק :

פרשת כלי יקר קדשים

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו. פרש כל עדת כי אין עדה פחות מי' ואין דבר שבקדושה פחות מי' ע"כ אמר כאן דבר אל כל עדת בני ישראל אל כל עדה ועדה שיהיו קדשים על ידי שהם מותרים לכל דבר שבקדושה אשר בו מקדשים שמו יתברך ז"ש כי קדוש אני. והקדים לפרשה זו ענין קדושת ישראל כי כמ"ש קודם מ"ת ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כך בפרשה זו נרמז כל עשרת הדברות כדאמר ר' לוי עיין בויקרא רבה ע"כ הקדים הקדושה לחבב עליהם המצות לומר שעל ידיהם יזכו למעלת הקדושה ואל תאמר שהקדושה מילתא זוטרתא היא כי קדוש אני הקטון בעיניכם לדמות הצורה ליוצרה כביכול. ורז"ל אמרו כל מקום שתמצא גדר ערוה שם תמצא קדוש'. וכבר ידעת שלשון גדר מורה על הדבר המותר מצד הדין ועושין סייג וגדר להתרחק מן האיסור ע"כ אמרו שכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם תמצא קדושה כי כל קדושה היינו אף בדבר המותר כמ"ש רז"ל קדש עצמך במותר לך וקדושת הנזיר יוכיח ע"כ אמרו במקום שנזכר גדר ערוה אתה מוצא קדושה וכן במ"ת אל תגשו אל אשה דהיינו במותר להם ע"כ קראם גוי קדוש וכן כאן נאמר לא תקרבו לגלות ערוה קריבה המביאה לידי ג"ע והוא גדר וסייג לערוה וכן אשה זונה וחללה מדברים המותרים לישראל והכהן צריך גדר וסייג לאסור לו אף המותר לישראל כדי לקדשו בקדושה יתירה. ומ"ש קדושים תהיו יש במשמעותו לשון ציווי ולשון הודעת הענין כמו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש שהוא הודעת הענין כך הודיע להם הקב"ה מתן שכרן של הגדורין מעריות שעי"ז יהיו קדשים לאלהיהם :

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו. פירש"י שאם יאמר לך אביך חלל את השבת אל תשמע לו ובפרשת ויקהל פירש"י מדקדים סמיכת שבת לבנין המשכן לומר לך שאין בנין המשכן דוחה שבת ש"מ שהמוקדמת דחי למאוחרת שאני הכא שהתחיל בלשון יחיד איש אמו ואביו וסיים בלשון רבים תיראו תשמרו. בשלמא תיראו קאי על איש ואשה כפירש"י אבל אצל השבת למה אמר תשמרו לשון רבים מה לי איש מה לי אשה אלא ודאי תשמרו קאי על הבן והאב לומר לך שאתם ואביך חייבים בכבודי. ומה שפרט השבת יותר מכל מצוה שבתורה לפי שטעם של מצות כיבוד או"א הוא שראוי לחלוק כבוד למי שהוציאו לאויר העולם הלא הוא אביך קנך והוא עשך ואיך לא תחלוק כבוד למי שהמציאך כי זולתו לא היה לך מציאות כלל. והשבת מורה על כיבוד של הש"י כי הוא מורה על חידוש העולם ושהמציא הקב"ה לאויר העולם אותך ואת אביך. ואם יאמר לך אביך חלל השבת כדי לטעת בלבך שהעולם קדמון ובלתי מחודש כדי שתאמין שאין לך שום אב אחר זולתו ויאמר כל זה לפתותך שתבטל רצון אביך שבשמים מפני רצונו לא תאבה ולא תשמע לו כי באמת הוא יתברך אב לכלנו וחייב אתה לבטל רצון אביך מפני רצונו ית' כי אתה ואביך חייבים בכבודו. אבל אם יאמר לך אביך לעבור עבירה אחרת פשיטא שלא תשמע לו כל זמן שראש גזרך קיים ואתה משמר השבת כהלכתו ומאמין בחדוש העולם כי אב אחד לכלנו ועי"ז אינו צריך לצוותך זולת אם יבא לחלוק על השורש מראש אמנה ע"ז אתה צריך זירוז ביותר וע"כ מצינו בכ"מ סמיכת השבת למצות כיבוד או"א כי גם השבת מורה על כיבוד האב ראשון לכל נוצר ויכלול הסמיכות עוד ג' שותפין אשר באדם, אב ואם והקב"ה. ומה שמקדים במור' אמו לאביו ובכיבו' הקדים אב לאם לפי שגם האיש חייב בכבוד אשתו כארז"ל לעולם יכבד אדם אשתו יותר מגופו סד"א שאין כל כך קפידא אם תקל בכבודו שהרי גם האב חייב בכבוד האם על כן הקדים האב לומר לך שכבודו יהיה גדול עליך ככבוד האם אף על פי ששניהם חייבים בכבוד האם. ובמורא צריך שיהיה אימת בעלה עליה סד"א שמורא' אין בו כל כך קפידא על כן הקדים האם לומר לך שעל כל פנים מוראה עליך :

אל תפנו אל האלילים. אחרי שהזהיר על מורא ג' מולידיו בא למעט האלילים כמ"ש אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו לומר לך שאין שותפין ביצירתך כי אם ג' אלו ולא יותר. וסמך לזה וכי תזבחו זבח שלמים. לפי שאמר אל תפנו ושם פנייה היא בלב כמ"ש ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה כי בע"ז הקב"ה מצרף מחשבה למעשה שנאמר למען תפוש את בית ישראל בלבם וטעמו של דבר כי עיקר הע"ז תלוים בלב המאמין ולא תמצא בכל התורה שהמחשבה פוסלת כמו המעשה כי אם בע"ז ובקרבן שאם

חשב

חשב בשעת שחיטה לאוכלו חוץ לזמנו או חוץ למקומו פגול הוא לא ירצה ע״כ סמך למצות אל תפנו אל האלילים המדברת בפנייה שבלב אל מצות וכי תזבחו זבח שלמים לה׳ לרצונכם תזבחהו פירש״י שלא תחשבו עליו מחשבת פסול כי בכל התורה דברים שבלב אינן דברים חוץ מב׳ אלו. ומה שפירש״י ורבותינו דרשו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט. בזה נוכל ליישב הסמיכות של ובקצרכם קציר ארצכם וגומר לומר לך שיש מצוה שאינה צריכה כוונה והיא הצדקה כמו שפירש״י פר׳ כי תצא בפסוק ושכחת עומר בשדה וגומר למען יברכך ה׳ פירש״י ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ומתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה. ומטעם זה נאמר עשות משפט וצדקה נבחר לה׳ מזבח כי הזבח צריך כוונה והצדקה אפילו שלא במתכוין. ומ״ש ובקצרכם לשון רבים ואח״כ אמר לא תכלה פאת שדך ליחיד לומר לך שאפילו בזמן קצירה שרבים קוצרים אל תדמה בנפשך לאמר יכול העני להתפרנס משדות של אחרים אף אם לא אניח לשם לקט שכחה ופאה ת״ל לא תכלה ולא תלקט החוב מוטל על כל יחיד ואינו יכול לפטור את עצמו בשל אחרים. ורמז עוד בלשון יחיד זה שהצדקה צריכה להיות בסתר שלא יודע לשום אדם כי אם לנותן ומקבל: ויש אומרים לפי שהקוצרים רבים על כן אמר ובקצרכם אבל מ״מ אין החוב כ״א על בעל השדה לכך נאמר לא תכלה. כך נראה בעיני קישור פסוקי׳ אלו: ונוכל לומר עוד בענין סמיכות לרצונכם תזבחהו לפסוקים אל תפנו אל האלילים שלא ינהגו בזביחת׳ אל ה׳ כמנהג ע״ג שאינן זובחים כ״א בזמן שהם מקבלין הטובה ותולין בהם כמ״ש ע״כ יזבח לחרמו ויקטיר למכמרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה ואין זה זביחה לרצון כ״א מהכרח קבלת הטובות אמנם לא תעשון כן לה׳ כ״א לרצונכם תזבחהו כאלו אין לכם שום סיבה המכרחת אתכם על הזביחה ולא יהיה לכם שום כוונה זרה כ״א תתכוונו כדי לעשות נחת רוח לפניו יתברך וכל מחשבה זרה נקראת חוץ לזמנו וחוץ למקומו כי אין זה מקומו וזמנו ונקרא מתעסק בקדשים שאינו מתכוין בעצם וראשונה על הזביחה ודבר זה ברור למבינים וקרוב לשמוע:

לא תגנובו וגומר. בגונב ממון הכתוב מדבר שהרי נאמר ולא תשבעו בשמי לשקר לומר שאם גנבת סופך לכחש ואם כחשת סופך לישבע לשקר והרי אין נשבעין על כפירת קרקעות ועבדים אלא וודאי בגונב ממון הוא מדבר ולכך הזכיר לשון רבים להזהיר גם את החולק עם הגנב כי גם הוא שונא נפשו כי סתם ממון יש בו כדי חלוקה אבל גונב נפש מסתמא אין בו כדי חלוק׳ אף על פי שעומד למכור שמא לא ימצא קונים ע״כ על הרוב שאין שנים משתתפים בגניבת נפש על כן נאמר בו לא תגנוב. אבל לא תעשוק מדבר בהשוכר את הפועל ואין ב׳ שוכרים פועל אחד בשותפות לכך נאמר לא תעשוק לשון יחיד ומ״ש לא תעשק את רעך ואצל הגנב לא הזכיר רעך לפי שכל גנב גונב גם דעת עליונה ועושה עין של מעלה כאילו אינו רואה כביכול ואם כן לא מן רעהו לבד הוא גונב אבל הגזלן אינו עושק כ״א לרעהו. ולא תקלל חרש הוא הדין לכל אדם ונקט חרש לומר לך מה חרש מיוחד שהוא בחיים כו׳ ויש ליתן טעם למה נקט חרש דווקא לפי שמצאתי בשערי תשובה של רבי יונה דף י״ סימא עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו. ולהנחה זו יש מקום לטעות ולומר שחרש חשוב כמת ואינו חייב על קללתו ומכלל זה אתה למד שעל קללת המת הוא פטור והחרש כחי לענין המקללו. ואין לומר שמא כוונת הכתוב לחייב המקלל המת דוגמת מכג״ש החשוב כמת דא״כ הוא לשתוק הכתוב ולא יאמר לא תקלל חרש ואני שומע מן בעמך לא תאור שהכל בכלל בין חי בין מת כי מהיכא תיתי לחלק אלא וודאי שמדין תורה המקלל את המת פטור סד״א שגם החרש בכלל מת שהרי חרשו נותן לו דמי כולו כי דומה כאלו היה כל מציאתו לאפס ואין ת״ל לא תקלל חרש וכל דכוותיה שהוא בחיים אף על פי שחשוב כמת כאותן ד׳ החשובים כמתים שמנו רז״ל על כולם אתה חייב. ולפני עור לא תתן מכשול ליתן לו עצה כו׳ כי אין לפרשה עור ממש ומכשול ממש שהרי נאמר ויראת מאלהיך וזה מדבר בדבר המסור ללב דווקא:

לא תעשו עול במשפט. לשון זה נאמר גם בסוף הפ׳ לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה ונראה שביאור שניהם א׳ הוא וזה שלא יעשה עול שהוא באמת ובמשפט ר״ל המעשה שהוא בצדק ובמשפט הוא והדין נותן שכך ראוי להיות ומ״מ הענין עול. והא כיצד. זהו שביאר הענין ואמר לא תשא פני דל פירש״י שלא תאמר עני הוא והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות וענין זה באמת הוא ראוי ומחוייב שהרי וודאי העשיר חייב לפרנסו והרי הענין במשפט הוא אבל מ״מ הוא עול במשפט כי במלת במשפט מיעט המקום שאינו מקום המשפט ור״ל במקום אחר אין זה עול כי וודאי חייב לפרנסו ויש להוציא מיד העשיר כדי פרנסתו של העני אבל במקום המשפט הוא עול כי אין לשנות בעבור זה שורת המשפט אלא המשפט יעשה דרכו ובזמן אחר יחייב את העשיר לפרנסו. וכן בסמוך בענין המידה ומשקל יש לך אדם שעושה במשפט ומ״מ הענין עול הא כיצד כי יש לך אדם שמקטין מדתו ונותן אותה בזול יותר מאחרים כדי שיהיה לו קופצים כי יחשבו שהוא מוכר בזול ואינן יודעין שהקטין מדתו וכפי האמת הוא עושה במשפט כן שהרי אינו גוזל הבריות כלום ומ״מ הוא עול אחר שעושה כן דרך רמאות ומסבב שאחרים אין להם קונים וכל דוגמתו שיש בו צד משפט וצד עול הכל בכלל: ומדקאמר כאן לא תעשו נ״ל שאין זה מדבר בהטית משפט שהרי הוא לאו שאין בו מעשה אלא שיש בו אזהרה שלא יתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים כי כל דיינא דמפקין מיניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא אפי׳ שפשוט הוא אפילו שורף גדישו כו׳ מ״מ יש בו רמז גם על הדין שיהיה מנוקה מכל מום ועול ואח״כ יקשט אחרים כמעשה של ההוא שקצץ אילנו הנוטה לר״ה בלילה תחלה: לכך נאמר אל הדיינים לא תעשו אתם הדבר שאתם פוסקים במשפט כי הוא עול: ואולי שלזה כיון רש״י שפי׳ שהדיין שמקלקל את הדין קרוי עול שנוי כו׳ לשון קלקול מורה שאינו מדבר במטה דין כ״א במקלקל הדין היושר כי בזמן שהוא אינו מקיים מה שפוסק לאחרים הרי הוא מקלקל הדין שרבים קוראים תגר על הדין ואינן רוצין לקיימו מצד שתולין עצמם בדיין ועל כן מביא לראיה מן פסוק כי תועבת ה׳ כל עושה עול הנאמר בפר׳ משקולות ושם נאמר לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה והוא ששוקל לאחרים בקטנה ולעצמו בגדולה וזה דוגמת הדיין המתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים: ואחר כך מביא פסוק ולא תביא תועבה אל ביתך כי הדיין דמפיק מיניה ממונא בדין הוא המביא תועבה אל ביתו מה שהוא פוסק לאחרים תועבה הוא מביא אל ביתו וזה רמז נכון וברור וענין יקר:

בצדק תשפוט עמיתך. וכי דווקא לעמיתו ישפוט בצדק ולא את מי שאינו עמיתו ואולי מהכרח קושיא זו למדו מכאן הוי דן את כל אדם לכף זכות אבל הרשע אין לדונו לכף זכות ואוקי גברא אחזקתיה. ואם במשפט ממש הוא מדבר נ״ל שנותן עצה לדיין הרוצה לעשות כמו שעשה דוד המלך משפט לזה וצדקה לזה לא יעשה כן כ״א לעמיתו בתורה ובמצוה אלא למי שאינו כרוך אצלו כי שמא יעשו קנוניא ביניהם וי״א שע״ז התפלל דוד ואמר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי הם עושי הקנוניא שנקרא עושקי: וכן לא תלך רכיל בעמך היינו דווקא בעושי מעשה עמך אבל מותר לומר לה״ר על בעלי המחלוקת וי״א מצוה כדי שידע זה להשמר ממנו ואם לא עשה כן הרי הוא עובר בלא תעמוד על דם רעך שפירש״י לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כו׳ כי כן הדבר הזה לכך נסמכו פסוקים הללו:

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. דווקא עמיתך במצות תוכיח לאפוקי ג׳ כיתות שאינן מקבלין תוכחה והם רשעים כסילים לצים וסימנך רכל כמ״ש אל תוכח לץ וכתיב באזני כסיל אל תדבר וכתיב ומוכיח לרשע מומו: כי כל הולך רכיל שמח לאיד וכשהוא רואה דבר ערוה בחבירו לעולם אינו מוכיחו להשיבו מדרכו אלא הולך ומרגל בו כדי לבשר ברבים לפרסם קלונו כדרך כל הולך רכיל וג׳ כיתות אלו מואסים התוכחה ע״כ אין חיוב להוכיחם לפי שנאמר ולא תשא עליו חטא מכלל שאם לא תוכיחו אז יהיה חטאו לשוא עליך וזה לפי שכל ישראל ערבים זה בעד זה והמלוה לחבירו ונותן לו ערב בזמן שהערב רואה שהלוה מפזר ממונו הוא מוכיחו מיראת הערבות פן יצטרך לשלם בעבורו כך הערבות של כל ישראל גורם התוכחה ואם אינו מקבלה אזי נקי הוא ממנו כי אין שורת הדין נותן שיסבול אחד בעד חבירו שאינו ברשותו אך בדבר זה לבד נעשו ישראל ערבים שבזמן שיש בידו למחות ואינו מוחה אז דין הוא שיתפש בעבורו וישא עליו חטאו אם לא יוכיחו. משל משלו בזה כמי שקודח בספינה תחתיו נעקו עליו כל אנשי הספינה מה זו אתה עושה השיב להם הלא תחתי אני קודח אמרו לו אם יכנסו המים תחתיך אז תטבע הספינה מכל וכל כך אמר איוב לחביריו ואף אם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי ומה השיבו לו חביריו אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפוק. לכך נאמר ולא תשא עליו חטא. וסמך למצות התוכחה פסוק לא תשנא אחיך בלבבך כי בזמן שאהבה מצויה בישראל כל אחד בטובתו של חבירו חפץ ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה אבל בזמן ששונאים זה לזה לעולם אינו מוכיחו ואדרבה הוא מחניפו לאמר כשורה עשית ולא פעלת און וכל כוונתו להדיח עליו הרעה לפי שהוא שמח במפלתו ומידה זו הלא היא ברכת בני עמינו מיום שגברה אגרופה של שנאת חנם מן חורבן בית שני והלא׳ ועוד היום לא סרה והנגע הולך ופושה עד אשר ישקיף ה׳ וירא ויסיר לב האבן מקרבינו:

לא תקום ולא תטור את בני עמך. לא אמר עמיתך לפי שהנקימה והנטירה תכונה רעה בגוף האדם ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך והדברים ההם אינן ספונין וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקם עליהם אמנם מותר לעשות נקמה בז׳ עממין כי המה מסתמא רוצים להעבירך מעל מצות ה׳ ולהדיחך מעל ה׳ אלהיך וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה ע״ז כי היא נקראת נקמת ה׳ לכך נאמר כאן את בני עמך למעט ז׳ עממין ועל זה ארז״ל גדולה נקמה שנתנה בין ב׳ שמות שנאמר אל נקמות ה׳ הורו באצבע שתחלת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה׳ דהיינו בזמן שיבקש איזו אדם להדיחך מעל מצות ה׳ כי גדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו כמו שפירש״י על פסוק לא תתעב מצרי ורז״ל אמרו שכל ת״ח שאינו כו׳ אינו ת״ח וזה לכבוד תורת ה׳ אשר בקרבו אבל על כל המאורעות שבגופות לא רצה ה׳ שיבקש האדם נקמה עליהם משל למה״ד לתינוק המשחק ועושה מעשה נערות באיזו בנין או איזו ד״א ובא איזו אדם וקלקל כל מעשיו אשר בנה ואשר עשה הילד והילד צועק לפני אביו צעקה גדולה ומרה על זה ואלו היה אביו משגיח בו ועושה רצונו היה הורג לזה האדם. אמנם אביו אינו משגיח בקולו כלל כי אף אם הקטן כפי מיעוט שכלו הוא חושב שזה הגדיל לעשות לו רעה גדולה. מ״מ האב רואה בשכלו שאין הדבר כן ושכל מעשה הבן היו הבלים מעשה תעתועים ואינן כדאי שבעבורם יהיה לזה כאויב ומתנקם כי כפי האמת לא עשה לו זה כלום. כך הוא הענין בין אבינו שבשמים לברואיו אשר לפי

מיעוט

מיעוט השגתם במושכלות הם חושבים כי כל עניני העוה"ז יש בהם לד מעלה ושלימות והנוגע בכבודם או בגופם או בממונם נראה להם כי הגדיל לעשות עמהם רעה וצועקים לאביהם שבשמים שינקם נקמתם אבל לפעמים אין הקב"ה משגיח בקול זעקתם כשאין ברעה זו תערובות דבר הנוגע בנשמתו של אדם כי בעיני הש"י כל הענינים אשר בני אדם מסגלים בעה"ז דומין ממש לצחוק ושחוק אשר עשה לו הילד שהזכרנו ע"כ אין הקב"ה משגיח בהם זולת בזמן שע"י מאורעות שבגופות יגיע לו ביטול תורה ומצוה או הנקמה נקמת ה' ועל דבר זה מיוסד המזמור המתחיל אל נקמות ה' וגומר המקדים לומר שאין לבקש נקמה כ"א בדבר שהוא נקמת ה' כאמור אחר כך אמר עד מתי רשעים ה' וגומר עד ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל וביאור הדבר הוא שבא לשקים תלונות האומרים עזב ה' את הארץ וגוזרים אומר שוודאי לא יראה יה ולא יבין בכל מעשה השפלים כי איככה יוכל וראה באבדן מולדתו עניים ומדוכים אלמנה גר ויתום ולא יקח נקמה מן עושי הרעה אין זה כ"א מצד שאין השגחתו יתברך בשפלים. עז"א כמתרץ לומר שאין הדבר כן אלא לפי שה' יודע מחשבות האדם כי המה הבל כמשל התינוק המשחק ע"כ אין הקב"ה מקפיד עליהם בכל זמן וע"ז מיוסד כל המזמור האומר עד מתי רשעים ה' וגומר אחר שאמר אל נקמות ה' קרא תגר על האומרים לא יראה יה וגומר וש"ה עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו ואמרו לא יראה יה וגומר דאם כן למה לא ינקום ממנו. על זה השיב ואמר בינו בוערים בעם וגו' היוצר עין הלא יביט וגו' וא"ת אחר שמשמע ומביט למה לא ינקום ממנו שהרי אל נקמות ה'. על זה אמר כמתרץ ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל כ"א המאורעות שבגופות בעינינו דבר גדול הנה בעיני ה' מוסר סבלים המה כמשל התינוק המשחק. ואם תאמר על כל פנים למה ירא ה' עמל וכעס שהרשע מכתיר את הצדיק. על זה אמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו כי את אשר חפץ בו אותו יוכיח ביסורין אך שלא יהיה בהם ביטול תורה כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ומתורתך תלמדנו לפי שאם היה בהם ביטול תורה היה הקב"ה מתנקם מן המסבבים בעולה לכך נאמר לא תקום וגו' כי כל עניני העוה"ז אינן חשובים לפני הש"י ודומה כאילו לא עשה לו כלום על כן אין נכון לבקש נקמה משום אדם שהוא מעמיו:

ואהבת לרעך כמוך. ארז"ל זה כלל גדול בתורה ובמסכת שבת מעשה בההוא גר שאמר למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד ולמדו הלל פסוק ואהבת לרעך כמוך כל דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור וכפי הנראה שהגר היה גר צדק ולא היה מהתל התולים לומר בדרך שחוק שילמדו כל התורה בעוד שהוא עומד על רגל אחד ממש. אלא וודאי בקש ממש שיעמוד לו כל מצות התורה על יסוד אחד דהיינו רגל אחד אשר עליו יעמיד לו כל המצות כדי שלא יבא לידי שכחה המצויה בגר אשר לא למד מנעוריו כלום ממצות התורה על כן בקש ממנו שימסור לו כלל אחד הכולל כל התורה ועל דרך המליצה אמר כשאני עומד על רגל אחד וכוונתו למסור לו דבר הנאמר מכר' בלשון קצר והיינו גם כן יסוד ורגל אחד וע"י שיזכור כלל זה יזכור כל מצות ה' ולמדו פסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה' כי כבר ארז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וזה אינו סותר דברי הלל כי כל מצות התורה הם על שני סוגים האחד הוא המצות שבין אדם למקום ברוך הוא ויסוד לכולם האמונה בה' שב' הוא המצות שבין אדם לחבירו ויסוד לכלם פסוק ואהבת לרעך כמוך ומטעם זה היו הכרובים פורשים כנפים למעלה מחוי כלפי מעלה כנגד המצות שבין אדם למקום. ופניהם איש אל אחיו כנגד המצות שבין איש לחבירו וכשאמר כאן על רגל אחד היינו יסוד אחד לכל סוג ועל כן אמר לו פסוק ואהבת לרעך כמוך ועל רגל זה העמיד לו כל המצות שבין אדם לחבירו ואמר לו גם סוף הפסוק אני ה' דהיינו היסוד שעליו העמיד חבקוק כל מצות התורה והיינו האמונה בה' ומאמר אני ה' דוגמת דבור אנכי הכולל כל דברות ראשונות שבין אדם למקום ברוך הוא וחותם לכולם כבוד אב ואם כי מסוף דברו ניכר שראש דברו אמת יען כי יוקח ק"ו מן כבוד או"א אל כבוד השותף הג' יתברך שמו הלא אביך קנך. ודבור לא תחמוד כולל כל חמשה דברות אחרונות והוא כנגד ואהבת לרעך כמוך כי שניהם כוללים כל המצות שבין אדם לחבירו וכן אמר רבי לוי עשרת דברות כתובים בפרשה זו ומסיק שדבור לא תחמוד כנגד ואהבת לרעך כמוך ע"ש:

שלשה שנים יהיה לכם ערלים. הרב' מפרשים אמרו בטעם מצוה זו לפי שהיה חק לאמוריים לעשות תחבולות למהר פרי האילן קודם זמנו וכן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים. ואשר נראה קרוב למושכל לומר שמצוה זו היא כדי לעשות זכרון למעשה בראשית כי כולם נבראו ביום ראשון וכל אחד הוציא ביומו וכן כל צמח האדמה היו מכוסים עד יום ג' ואף על פי שנמחו בג' מ"מ לא נראו עד יום ד' שבו נתלו המאורות המבשלים כל הפירות כי כולם תלוין בשמש וירח כמ"ש ממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים נמצא שהיו מכוסים ובלתי נראין לאכילה עד יום ד' על כן צוה לעשות זכרון למעשה בראשית שיהיו מכוסים ואטומים שלש שנים כי הערלה ענינה כסוי ואטימה: וביום הרביעי אף על פי שנגמר בשולם מ"מ לא היה עדיין בעולם שום בעל חי ולא היה כאן שום פה לאכלם כאילו לא היה מציאתם ביום רביעי כי אם להודות ולהלל בוראם אשר בראם על כן נאמר כאן לזכרון מעשה בראשית ובשנה הד' יהיה כל פריו קודש הלולים לה'. וביום החמישי נבראו קצת מן הבעלי חיים אשר היו צריכין אל מאכל הצמחים על כן נאמר ובשנה החמישית תאכלו את פריו ולא נאמר כל פריו כדרך שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש לסורות שלא יאכל כל פריו אלא יתן מכולם גם לעני ולגר לפי שהזכיר לקט שכחה ופאה בתבואה ולא באילנות וארז"ל אלנות מניין תלמוד לומר שדך על כן לא נאמר כל ועל מדת הצדקה אמר להוסיף לכם תבואתו כי יש מפזר ונוסף עוד ולפי שיש מבקשים על זה ערב ובטחון על כן אמר אני ה' אלהיכם נאמן ליפרע:

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. נראה שהידור יותר מקימה כי בכלל ההידור גם הקימה והזקנה יותר חשובה מן השיבה כי יש להתבונן מה ראו רז"ל לדרוש זקן זה שקנה חכמה במקום שיש לפרשו כפשוטו אלא שקשה לרז"ל הרי ההידור יותר חשוב מן הקימה והשיבה מן הראוי לכבדה יותר מן הזקנה שהרי בן ס' לזקנה בן ע' לשיבה. אלא וודאי שטעם כיבוד השיבה הוא בעבור החכמה המצויה בהם יותר מבזולתם כמ"ש בישישים חכמה ואורך ימים תבונה ע"כ אמר איסי בן יהודה שכל שיבה במשמע ואפילו ע"ה אחר שהחכמה מצויה בו יותר מבזולתו ראוי לכבדו בעבור חכמתו אבל מ"מ זקן זה שקנה חכמה והשתדל בה כי הדבר הקנוי מורה על השתדלות הקונה טרח בה לקנותה והוא השכל הנקנה לאדם וודאי הוא ראוי יותר לכבדו מן השיבה שבאה לו החכמה מעצמה כי רוב ימים ידברו בחכמה ולפי שמצינו בכבוד אב ואם ורבו שהשוה הקב"ה כבודם לכבודו ומוראם למוראו שמא תאמר שכמו שכיבוד של שיבה וזקן עליך כך מוראם מוטל עליך ת"ל ויראת מאלהיך דווקא מורא רבך כמורא שמים כי הוא קורא אלהיך כד"א ראה נתתיך אלהים לפרעה וכארז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וזה מדבר במורא רבך דווקא. ומה שקראוהו זקן ד[...]ה מורכבת להודיע שאחר שקנה שלימתו בימים מועטים הרי הוא כבן שבעים שנה:

הפטרת קדשים בתרי עשר עמוס סימן ט

כשאחרי מות וקדושים מחוברין מפטירין הלא כבני כושיים הפטרה של אחרי מות אע"פ שבכ"מ שכשמחוברין שתי פרשיות מפטירין הפטרה של פרשה שנייה אבל מבואר בש"ע בס"ס תכ"ח בהג"ה שמפטירין הלא כבני כושיים והכי נקטינן:

הֲל֣וֹא כִבְנֵי֩ כֻשִׁיִּ֨ים אַתֶּ֥ם לִ֛י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל נְאֻם־יְהוָ֑ה הֲל֣וֹא אֶת־יִשְׂרָאֵ֗ל הֶעֱלֵ֙יתִי֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם וּפְלִשְׁתִּיִּ֥ים מִכַּפְתּ֖וֹר וַאֲרָ֥ם מִקִּֽיר׃ הִנֵּ֞ה עֵינֵ֣י ׀ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֗ה בַּמַּמְלָכָה֙ הַֽחַטָּאָ֔ה וְהִשְׁמַדְתִּ֣י אֹתָ֔הּ מֵעַ֖ל פְּנֵ֣י הָאֲדָמָ֑ה אֶ֗פֶס כִּ֠י לֹ֣א הַשְׁמֵ֥יד אַשְׁמִ֛יד אֶת־בֵּ֥ית יַעֲקֹ֖ב נְאֻם־יְהוָֽה׃ כִּֽי־הִנֵּ֤ה אָנֹכִי֙ מְצַוֶּ֔ה וַהֲנִע֥וֹתִי בְכָֽל־הַגּוֹיִ֖ם אֶת־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֑ל כַּאֲשֶׁ֤ר יִנּוֹעַ֙ בַּכְּבָרָ֔ה וְלֹֽא־יִפּ֥וֹל צְר֖וֹר אָֽרֶץ׃ בַּחֶ֣רֶב יָמ֔וּתוּ כֹּ֖ל חַטָּאֵ֣י עַמִּ֑י הָאֹמְרִ֛ים לֹֽא־תַגִּ֧ישׁ וְתַקְדִּ֛ים בַּעֲדֵ֖ינוּ הָרָעָֽה׃ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא אָקִ֛ים אֶת־סֻכַּ֥ת דָּוִ֖יד הַנֹּפֶ֑לֶת וְגָדַרְתִּ֣י אֶת־פִּרְצֵיהֶ֗ן וַהֲרִסֹתָיו֙ אָקִ֔ים וּבְנִיתִ֖יהָ כִּימֵ֥י עוֹלָֽם׃ לְמַ֩עַן֩ יִירְשׁ֨וּ אֶת־שְׁאֵרִ֤ית אֱדוֹם֙ וְכָל־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר־נִקְרָ֥א שְׁמִ֖י עֲלֵיהֶ֑ם נְאֻם־יְהוָ֖ה עֹ֥שֶׂה זֹּֽאת׃ הִנֵּ֨ה יָמִ֤ים בָּאִים֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וְנִגַּ֤שׁ חוֹרֵשׁ֙ בַּקֹּצֵ֔ר וְדֹרֵ֥ךְ עֲנָבִ֖ים בְּמֹשֵׁ֣ךְ הַזָּ֑רַע וְהִטִּ֤יפוּ הֶֽהָרִים֙ עָסִ֔יס וְכָל־הַגְּבָע֖וֹת תִּתְמוֹגַֽגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי֮ אֶת־שְׁב֣וּת עַמִּ֣י יִשְׂרָאֵל֒ וּבָנ֞וּ עָרִ֤ים נְשַׁמּוֹת֙ וְיָשָׁ֔בוּ וְנָטְע֣וּ כְרָמִ֔ים וְשָׁת֖וּ אֶת־יֵינָ֑ם וְעָשׂ֣וּ גַנּ֔וֹת וְאָכְל֖וּ אֶת־פְּרִיהֶֽם׃ וּנְטַעְתִּ֖ים עַל־אַדְמָתָ֑ם וְלֹ֨א יִנָּתְשׁ֜וּ ע֗וֹד מֵעַ֤ל אַדְמָתָם֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֣תִּי לָהֶ֔ם אָמַ֖ר יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

פירוש המלות

כבני כשיים. הם השחורים בהם עבדים ענני חם: מכפתור. הוא מלכות אפריס: וכנעתי. ל' תנועה: בכברה. כלי שכוברים בו התבואה: ותקדים. בעבור.

והי
שהיאלמים

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם דבר את זקני ישראל
ואמרת אלהם כה אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם
באים חי אני אם אדרש לכם נאם אדני יהוה: התשפוט
אתם התשפוט בן אדם את תועבות אבותם הודיעם:
ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל
ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא
ידי להם לאמר אני יהוה אלהיכם: ביום ההוא נשאתי ידי
להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם
זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות: ואמר אלהם איש
שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני יהוה
אלהיכם: וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי
עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך
חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים: ואעש
למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם
אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים:
ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל המדבר: ואתן להם את
חקותי ואת משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם
האדם וחי בהם: וגם את שבתותי נתתי להם להיות
לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם: וימרו
בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי
מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת שבתתי
חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלתם:
ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר
הוצאתים לעיניהם: וגם אני נשאתי ידי להם במדבר
לבלתי הביא אותם אל הארץ אשר נתתי זבת חלב
ודבש צבי היא לכל הארצות: יען במשפטי מאסו
ואת חקותי לא הלכו בהם ואת שבתותי חללו כי אחרי
גלוליהם לבם הלך: ותחס עיני עליהם משחתם ולא
עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר אל בניהם במדבר
בחוקי אבותיכם אל תלכו ואת משפטיהם אל תשמרו
ובגלוליהם אל תטמאו: אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו
ואת משפטי שמרו ועשו אותם: ואת שבתותי קדשו
והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:

דגש אחר שורק

פירוש המלות

מתייאשים מן השורשנות: ביום ההוא. ביום הגאולה: בקולר. יתעסקו בקלירה עד שיבא זמן החריסה: הכרים. מרוב היין והשירות: תתמוגגנה. ל' מסיסה: ונטעתים. כען הנטוע שלא יזוז: התשפוט. כלום תרצה לשפוט אותם הוכח אותם: הודיעם. כלומר הודיעם נ"ל תועב אבותם: צבי. חמדה: כהל. ענין חילול: משחתם. חבלה

פרשת אמר

אבן עזרא

(א) אמר אל הכהנים. אחר שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיותם קדושים הזהיר בני אהרן שהם חייבי' להשמר מהדברים אחרים בעבור שהם משרתי השם ויתכן להיות פי' אמור אל הכהנים כל הפרשה הנזכרת כי התורה בידם: ואמרת אליהם. טעמי המלות שהם חייבים לשמרם לבדם: לנפש. הוא המת

פרשת אמר

כא א ויאמר יהוה אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש

א ואמר יי למשה אימר לכהניא בני אהרן ותימר להון על מית

תולדות אהרן אמור אל הכהנים. ראש השנה טז יבמות פה סוטה כג קדושין לה לו (סוטה יט): אמור ואמרת. יבמות קיד: לנפש לא יטמא. סוטה ג קדושין כט סנהדרין מז:

רשי

(א) אמר אל הכהנים (יבמות קיד) אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים: בני אהרן. (קדושין ל"ח) יכול חללים תלמוד לומר הכהנים: בני אהרן. אף בעלי מומין במשמע. בני אהרן ולא

בעל הטורים אמור אל הכהנים. סמך אזהרת כהנים שלא יטמאו לאוב שגם בו נאמר אזהרה שלא לטמאה בו. א"נ שלא יטמא הכהן למת כשירצה לשאול באוב שצריכין לטמאות כשואלין בו. א"נ לכך סמך אמור אל כהנים לאוב וידעוני שאם תאמר ממי נדע העתידות הרי לא נדרש באוב וידעוני לכך סמך לו אמור אל הכהנים הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים והכי איתא בתנחומא והיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני זה שאול ואשה בעלת אוב וסמך לו אמור אל הכהנים אמר רבי לוי יפה היה לו לשאול באורים ותומים האמורים למטה ולא באוב האמור למעלה. לעיל מינה כתיב דמיהם בם וסמיך ליה לא יטמא באם יטמא דמיו בו. והיינו דאמרינן כהן שבמת בטומאה אחיו הכהנים מפצעים את מוחו: אל הכהנים. בני' זה לא חללים: בני אהרן. בני' זהו גם בעלי מומין למה אמר בני אהרן ולא בנות אהרן לפי שהם גרמו מיתה לדורות: ואמרת. בגי' לדורות. ואמרת הם אותיות אמרות טהורות. אמור ואמרת. אמירה כפולה כדי שלא ליטמא במת ואמירה שניה לטמא למת מצוה:

ספורנו

כא (א) ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים. מה שנאמר למעלה להבין ולהורות כל מיני הטומאות ולהבדיל בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור כי זה יאות יותר לכהנים כאמרו ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ולהורות: ואמרת אליהם. שצריכים הם ליזהר בלעדי אלה גם מטומאת מת וחלול הזרע שהם מעלות קדושה לכהנים בלבד: לנפש

רמבן

כא (א) אמר ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים. לשון רש"י מדברי רבותינו. והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו בדם ובשרצים וטומאה ומהם נלמוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם וטעם הכתוב על פי מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו ורבוי האזהרות שיוה להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים. ואמר ר"א בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה כי הם מורי התורה והמזהירים את העם ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשמרם ואינו נכון ועל דעתי בפשט הכתוב טעם אמור כמו דבר אמרי האזינה ה' דברי וכן אמרי אמת. וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' וכתיב בא אל פרעה ודברת אליו כמו ואמרת וידבר משה אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה כמו ויאמר וכן במקומות הרבה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם והוא נאמר בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה וכן יאמר אמור אל הכהנים ואמרה אליהם וכמהו כה אמר ה' אלהי ישראל הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה' וגו' שמעתו דבר אל צדקיהו. וכן ותאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך כמו ותדבר האשה אל המלך ותאמר הושיעה המלך וכה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם כטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וענינו דבר אל העם באזני ותאמר להם ככה כענין בא אל פרעה ואמרת אליו ורבים יאמרו כי טעם דבר אל בני ישראל כטעם קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר אליהם ככה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו: וטעם הכהנים כי נמצאת אשר הם נמניני הקרבנות יאמר אל אהרן ואל בניו. ולא יזכירם בשם הכהנים כי הענינים ההם בקרבנות או במעלות

רשי

לא בנפש אהרן : לא יטמא בעמיו . (ת״כ) בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה : (ב) כי אם לשארו . (ת״כ) אין שארו אלא אשתו : (ג) הקרובה . לרבות את הארוסה (ת״כ יבמות ס) : אשר לא היתה לאיש . למשכב : לה יטמא . מצוה (ת״כ יבמות נז) : (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו . (ת״כ) לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו . וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו : (ה) לא יקרחה קרחה . (ת״כ) על מת והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנאמר בישראל (קידושין לו מנחות ב) בין עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש תלמוד לומר בראשם וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת : ופאת זקנם לא יגלחו . לפי שנאמר בישראל (ויקרא יט) לא תשחית יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער : ובבשרם לא ישרטו שרטת . לפי שנאמר בישראלו (ויקרא שם) ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת : (ו) קדושים יהיו. (ת״כ) על כרחם יקדישום ב״ד בכך : (ז) זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר (יבמות סא) : חללה . שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט (קידושין עז) וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולי׳ לכהונה : (ח) וקדשתו . על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש (יבמות פח) . קדוש יהיה לך . נהוג בו קדושה לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה (ת״כ) : (ט) כי תחל

ויקרא כא

לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ ב כִּי אִם־
לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ ג׳ ב׳ חסרים כלים׳. ל׳
וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ ל׳
ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה ג׳. ג׳ מ״ל בתו׳ וחד חס׳
אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ
יִטַּמָּא׃ ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו
לְהֵחַלּוֹ׃ ה לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה ס׳ מלין כטעמ׳ יקרחו ק׳
בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ
וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת׃ ל׳. ל׳. ל׳
ו קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא
יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי ט׳ כתיב י׳
יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם ל׳ וחס׳ ו׳ תניינה
וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃ ז אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה ג׳ חס . י׳ בקרי׳ וקמצין
לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ
לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו׃
ח וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ כ׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ
הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי י״ג חסרים
קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ ד׳
ט וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת

תרגום

לָא יִסְתָּאַב בְּעַמֵּיהּ׃ ב אֱלָהֵין
לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ לְאִמֵּיהּ
וּלְאֲבוּהִי וְלִבְרֵיהּ וְלִבְרַתֵּיהּ
וְלַאֲחוּהִי׃ ג וְלַאֲחָתֵיהּ
בְּתוּלְתָּא דְּקָרִיבָא לֵיהּ דְּלָא
הֲוָת לִגְבַר לַהּ יִסְתָּאָב׃
ד לָא יִסְתָּאַב רַבָּא בְּעַמֵּיהּ
לְאַחֲלוּתֵיהּ׃ ה לָא יִמְרְטוּן
מְרַט בְּרֵישֵׁיהוֹן וּפָאתָא
דְּדִקְנֵיהוֹן לָא יְגַלְּחוּן
וּבִבְשְׂרְהוֹן לָא יְחַבְּלוּן חִבּוּל׃
ו קַדִּישִׁין יְהוֹן קֳדָם אֱלָהֲהוֹן
וְלָא יְחַלוּן שְׁמָא דֶּאֱלָהֲהוֹן
אֲרֵי יָת קֻורְבָּנַיָּא דַּייָ קֻורְבַּן
אֱלָהֲהוֹן אִנּוּן מְקָרְבִין וִיהוֹן
קַדִּישִׁין׃ ז אִתְּתָא מַטְעֲיָא
וּמַחַלְלָא לָא יִסְּבוּן וְאִתְּתָא
דְּמִתָּרְכָא מִבַּעְלַהּ לָא יִסְּבוּן
אֲרֵי קַדִּישׁ הוּא קֳדָם
אֱלָהֵיהּ׃ ח וּתְקַדְּשִׁנֵּהּ אֲרֵי
יָת קֻורְבַּן אֱלָהָךְ הוּא מְקָרֵיב
קַדִּישׁ יְהֵי לָךְ אֲרֵי קַדִּישׁ
אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃ ט וּבַת
גְּבַר כָּהֵן אֲרֵי תִתְחַל לְמִטְעֵי

אבן עזרא

המת . מלת יטמא מבנין התפעל ודגשות הטי״ת להתבלע התי״ו . וטעם בעמיו . בכל ישראל שהם עמיו : (ב) כי אם לשארו הקרוב אליו . היה נראה לנו כי פירושו כמו איש איש אל כל שאר בשרו שם כלל ואחר כן פרט לאמו ולאביו . וטעם בעל בעמיו . שלא יטמא הבעל באשתו וכאשר לא׳ט שהעתיקו רבותינו כי יטמא לאשתו ושמו לשארו כדרך אסמכתא כאשר פירשתי במלת לעם נכרי ואמרו כי פי׳ בעל גדול שהעם ברשותו כמו בעליו אין עמו בעל הספ׳ הראשון וטעם להזכיר אמו קודם האב כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב: (ג) הקרובה אליו . לביות׳ אחותו מאב ואם והנה לא יטמא בעל בעמיו בכהנים או בישראלים חוץ מהנזכרים : להחלו . דגשות הלמ״ד להתבלע אחר והוא שם הפעל מבנין נפעל: (ה) לא יקרחה קרחה בראשם . על המת : ופאת זקנם . על המת כמנהג מקומות בארץ כשדים והנה התברר פי׳ את פאת זקניך : וטעם שרטת . אפילו אחת וכבר מהרו ישראל על אלה . וטעם הזהירם כי ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישמש לפני השם : (ו) ולא יחללו שם אלהיהם . פי׳ כי את אשי ה׳ : (ז) אשה זונה . לא מצאנו על דרך הפשט בכל המקרא זונ׳ כי אם כמשמעה גם כן ויהנו את הילד בזונה כאשר פירשתיו : וחללה . שאינה מפורסמת כזונה ולפי הפשט היה נראה מדברי יחזקאל כי אלמנות כהן מותרות לכהנים לכן דברי הקבלה הוא הנכון : (ח) וקדשתו . במחשבה ובדבור: לחם אלהיך . מאכל שהוא קרב לשם : אני ה׳ מקדשכם . כלכם: (ט) כי תחל . לדעת רבים מגזרת תחלה ולפי דעתי מלשון חלול רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כמו לא יחל דברו ועל שני הפירושים המלה היא מפעלי הכפל רק היא זרה ויתכן שתהיס זרה החל גם תחל שלא יתערבו עם

מסורה

להחלו ה׳ מלין בטעמא פי׳ סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות ובה׳ מקומות ישרתוהו מאיילא בתיבתו וסימן להחלו . לדרתיכם דראשית עריסותיכם . ממועצותיהם דיהושע . והאשתאלי ברי׳ ד״ה וקויתי לו . והמקף הוא מחברו בתיבה אחת : וי״א בטעם לאתנחתא פ׳ האתנחתא לעולם לא ישרתנו בי אם מונח בר מן י״א מקומות שישרתנה מאיילא על פי המסרה והוא דומה לטפחא שנוטה לצד ימין והסי׳ וימיני טפחה שמים וסימן הי״א מקומות נמסר בסדר פינחס . ועיין בשער הנגינות : יקרחה חד מן י״ד מלין כתיב ה׳ בסוף תיבותא וקרי וי״ו נמסר במסרה רבתא : אשי ט׳ כתיב יו״ד נמסר בסדר צו : זנה ג׳ חסר וסימן אשה זנה וחללה אלמנה וגרושה וחללה . את צעה זנה . יקחו י׳ בקרי׳ וקמצין וסי׳ אשה זנה וחללה . ב׳ בו ובליעל בקוץ מונד אהליהם וצאנם יקחו . ונחלת עריצים משדי יקחו . קשר גביאיה בתוכם . והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו . ומבניך אשר יצאו דמלכים. וחברו דישעיה בניך ובנותיך יקחו : קדש י״ג חסר נמסר בסדר תצוה : וקדשתו ב׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ וסימן וקדשתו כי את לחם . הגבל את

תולדות אהרן כי אם לשארו . יבמות כב לב סוטה ג׳ : לאמו ולאביו . נזיר מג מד זבחים ק : ולאחותו . ברכות יט מגלה ג נזיר מח זבחים ק : ולאחותו הבתולה . יבמות ס (יבמות ז) : לה יטמא . נזיר מג סוטה ג : לא יטמא בעל . יבמות כב ל קדושין עז זבחים ק (נזיר נב שם נח) : להחלו . נזיר מג : לא יקרחו . קדושין לו מכות כ (קדושין סא) : ופאת זקנם . יבמות ה נזיר מ מא נח קדושין לה מכות כט : קדושים יהיו . יבמות כ סנהדרין נג פג זבחים יז : הם מקריבים . סנהדרין נא : ואשה גרושה . יבמות נג לב לד גיטין פב קדושין עח : גרושה . יבמות כד : לא יקחו . יבמות סד סה : וקדשתו . מועד קטן כח יבמות פח נדרים סב גיטין נט הוריות יג (יבמות ג) : ובת איש כהן . סנהדרין נ נא סו עז (תרומות מד) :

בעה״ט לנפש לא. בגימ׳ בדם המת : לא יקרחה. כתיב בה״א לחייב על ה׳ קרחו׳ אפי׳ קרם שמישתן בפעם אחת : ופאת זקנם . בגימ׳ זו בתער:

רמבן

במעלות הקדש אבל בכהן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפילו בעת שלא יבואו במקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר הכתוב הכהנים לאמר כי בעבור שהם כהני ה׳ ומשרתי אלהינו יאמר להם שיתנהגו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו לעולם והנה החללים מוצאים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא אחד מהם לנפש בעמיו או ימשך אל בעל בעמיו המוזכר למטה ושיעורו לנפש לא יטמא הבעל בעמיו וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה בעלי גוים הנכבדים בהם או האדונים מלשון בעליו אין עמו בעל הבית כי הנכבדים יקראו אדונים יאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את כבודו כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירנו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלתם את אביה היא מחללת ולא יחלל זרעו וכן תרגומו של אונקלוס לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה ובת״כ נדרש בבעל באשתו כמו שכתב רש״י :

ספורנו

לנפש לא יטמא בעמיו . שום אחד מהכהנים לא יטמא לנפש בעמיו שהוא כל מת מן ההמון שאינו קרובו אלא שהוא מעמו בלבד : (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו . והטעם שלא יטמא הכהן כי אם לקרוביו הוא כי אמנם הכהן הוא בעל בעמיו להבין ולהורות כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו׳ וראוי לאיש כזה לנהוג נשיאות כי היכי דלשתמען מיליה ואין ראוי שיחלל הכנתו אל מקדש וקדשיו כדי לכבד המתים בבלתי קרובים כאמרם ז״ל (סנהדרין פכ״ג) שהקבורה וההספד למת הם יקרא דשכבי אמנם לקרובים התיר להטמא כי כבודם הוא כבודו : (ה) לא יקרחו . אע״פ שהתרתי להם בטומאה על מתיהם לכבודם לא התרתי שיפליגו באבלות להרבות כבוד מתיהם על ידי קרחה ושריטה כאמרם ז״ל מה להלן על מת אף כאן על מת : (ו) ולא יחללו שם אלהיהם . ואע״פ שכל אלה לכבודו אין לו רשות למחול על כבודו כי אמנם הכונה בכבוד הכהנים הוא לכבוד האל יתברך ובשימחלו על זה יחללו את שמו : (ז) כי

קדוש

אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ ס
י וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃
יא וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃
יב וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃
יג וְהוּא אִשָּׁה

י״א נחורס׳ כתיב ו׳ · ח׳מ״ל נחור׳ · ב׳ מלין בטעמא · ל׳ · ב׳ וחס׳ · ל׳ זקפין · ל׳ וחס׳ · ל׳ וה ז׳ · ל׳ · כ״ד בטעם פזר · ל״ג ר״פ

מְקַדְּשַׁת אֲבוּהָא הִיא מִתַּחְלָא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃
י וְכַהֲנָא דְּיִתְרַבָּא מֵאֲחוֹהִי דְּיִתְרַק עַל רֵישֵׁיהּ מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְדִיקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ לְמִלְבַּשׁ יָת לְבוּשַׁיָּא יָת רֵישֵׁיהּ לָא יְרַבֵּי פְּרוּעַ וּלְבוּשׁוֹהִי לָא יִבְזַע׃
יא וְעַל כָּל נַפְשַׁת מֵיתָא לָא יֵיעוֹל לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּיהּ לָא יִסְתָּאַב׃
יב וּמִן מַקְדְּשָׁא לָא יִפּוֹק וְלָא יְחַל יָת מַקְדְּשָׁא דֶּאֱלָהֵיהּ אֲרֵי כְּלִיל מְשַׁח רְבוּת אֱלָהֵיהּ עֲלוֹהִי אֲנָא יְיָ׃
יג וְהוּא אִתְּתָא בִּבְתוּלַהָא

רשי

תחל לזנות. כשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל חנתה או מן האירוסין או מן הנשואין: (סנהדרין נא) ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. (סנהדרין נב) חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל: (י) לא יפרע. (ת״כ) לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום: (יא) ועל כל נפשות מת. באהל המת: נפשות מת. (נזיר לח) להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. (סנהדרין ד ת״כ) לא בא אלא להתיר לו מת מצוה: (יב) ומן המקדש לא יצא. (ת״כ מיר לז) אינו הולך אחר המטה ועוד למדו רבותינו מכאן שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן

אבן עזרא

עם שהם התלה בעבור היות התיו קמוץ בקמץ קטן וכן לבלתי החל: ובת כהן. אם חללה עצמה בזנות בעבור שחללה כבוד אביה: באש תשרף. בעולה או ארוסה: (י) את הבגדים. והם בגדי קדש: את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום. מזה הכתוב נלמוד מה שהעתיקו חז״ל במשפט האבלות: (יא) ועל כל נפשות מת לא יבא. גוף מת וכנוף חסר כי מת שם התאר וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה תחסר שה. וטעם לא יבא. באהל או בבית שהם המת. וטעם לאביו ולאמו. שהיא מצוה עליו לכבדם בחייהם ובמותם ואף כי לאחיו ולבנו: (יב) ומן המקדש לא יצא. אמרו שמעתיקים אחר המת והוא הנכון ויש אומרים בשבעת ימי המלואים וזה לא יתכן כי כבר באר ומלא את ידו ג״כ יתכן שלא יצא מן המקדש כי אם לדבר מצוה: (יג) בבתוליה. יש שמות בלשון הקדש לא יפרדו לעולם כמו נעורים וזקונים עלומים ובתולים ויש שמות בלשון

ספורנו

קדוש הוא לאלהיו. כל זרע הכהנים שהוא בעל בעמיו הוא מקודש לאלהיו ואם ישא את אלה הנשים יחלל את כבודו וזרעו שלא יהיה ראוי לאותה הקדושה: (יב) ומן המקדש לא יצא. בשביל המת: ולא יחלל את מקדש אלהיו. שיראה בהוא מחשיב יותר כבוד המת מכבוד

בעל הטורים

באש תשרף. לפי שכל מעשה הכהנים באש לפיכך מיתתם באש: והכהן הגדול. בה׳ גדול מאחיו בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים: יוצק. ב׳ במסו׳ אשר יוצק על ראשו ונהר יוצק יסוד׳ מלמד שבמן המשחה אשר עשה משה היה מוצק כנהר וממנו היו מושחין כל המלכים: ללבש. ב׳ ומלא את ידו ללבוש את הבגדים ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש כדדרשינן גדלהו משל אחיו וזהו כיון שמלא ידו ללבוש הבגדים אז ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: ועל כל נפשות מת וגו׳. כל הפסוק האותיות של סופי תיבות בגולות רמז לרביעית דם הבא מבני שתים

שמעתא: וקדשתו. שנים קדושות בפסוק לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו מנה יפה ראשון וזהו אשה בבתוליה. וזהו עולה י״ח רמז בן י״ח שנה להוסף זקן וזוהי כהן יוצא מהוסתו: בבתוליה. בי״ה ויו״ד יהירין דהוי מלי למכתב בתולה רמז עד י״ב שנים בתוליה שלמים:

ההר וקדשתו: והכהן הגדול ב׳ דסמי׳ וסימן והכהן הגדול מאחיו ויעל סופר המלך: והכהן ג׳ ר״פ וסי׳ המשיח. הגדול. המקרי׳. וא׳ הכהן המחטא אותה: הגדול ח׳ מלאים נמסר בסדר נח: יוצק ב׳ ומלאים וסי׳ והכהן הגדול מאחיו. נהר יוצק יסודם: ללבש ב׳ וחסר וסי׳ ובגד ללבש. ומלא את ידו ללבש את הבגדים: יפרע חד מן א״ב הד חד זקף קמץ וסימן נמסר בריש ויקרא: והוא ל״ג ר״פ נמסר במס״ר:

תולדות אהרן את אביה. שם נ נב עו: באש תשרף. פסחים עה: והכהן הגדול. יומא יח הוריות ט יב חולין קלד (יומא לט): את ראשו לא יפרע. הוריות יב יג: ועל כל נפשות מת. נזיר לה סנהדרין ד הוריות יב מז מח מט נב חולין עב (נזיר נה): לאביו. נזיר מז: לאביו ולאמו. שם מח: ומן המקדש. סנהדרין יח יט פד זבחים טז: כי נזר שמן משחת. הוריות יב: והוא אשה בבתוליה. יבמות נט כתובות לו הוריות יב (בכורים סד יבמות ט כתובות כה קדושין סו):

רמבן

(ו) קדשים יהיו לאלהיהם. הקדושה היא הפרישות כאשר פירשתי בסדר של מעלה יאמר שאפילו במותר לישראל יהיו הכהנים פרושים יבדלו מטומאת המתים ונשואי הנשים שאינם הגונות להם בטהרה ובנקיות: (ח) וטעם כי קדוש אני ה׳ מקדשכם. עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים או אני ה׳ מקדשכם כלכם הכהנים והטעם והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש: (י) את ראשו לא יפרע וגו׳. ועל כל נפשות מת. נמשך לפניו עם נפשות מת יאמר שלא יפרע ולא יפרום על כל נפשות מת ולא יבא עליו: (יב) ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש אלהיו. שאינו מחלל בכך את העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב לעבוד הא הדיוט שעבד אונן חלל לשון רש״י. ושני המדרשים הללו חלוקים הם זה על זה שאם הכתוב התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבוד כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל שלא יצא אחר המטה וכן לא יחלל את מקדש אלהיו כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו מחוללת. וללמד שהדיוט שעבד אונן חלל ואם כן הכתוב הזה שלילות לא אזהרה. ובעלי ההלכות מנאוהו בלאוין בהלכות גדולות ועוד שכבר כתבתי הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים ומפורש בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אוהל מועד לא תצאו יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו׳ והרי הוא לאו גמור אזהרה שלא יניח עבודה ויצא לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתוב הזה יזהיר בכהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות מת ולא יחלל את המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה כבוד המקדש ועבודתו גדול עליו מכבוד המת ושכבתו אותו וכ״ש שאם מנים עבודתו ולא דבר ויוצא שעובר בלאו הזה אבל הוסירו הכתוב בענין המת להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה חלול המקדש. וזה הוא פירוש הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני. ועוד מצינו שנחלקו רבותינו בפרק שני של מסכת זבחים ואמרו אונן תנא לן דמחיל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ורבי יהודה אמר מהכא הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם אני הקרבתי מכלל דאי אינהו אקרבו שפיר וכו׳ ורבי אלעאי מאי טעמא לא אמר ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל. והענין לומר כי כיון שאמר הכתוב אזהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד. ומכאן ראיה עוד שאיננו רשות להתיר העבודה לכהן גדול ולהודיענו שאין עבודתו מחוללת בכך כי היה יוצא מזה בודאי שכהן הדיוט מחלל אותה. והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוש הראשון הוא שלילות בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון רש״י אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אזהרה נאמר שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן גדול ומכלל שההדיוט יוצא ומניח העבודה מזה נלמוד שהוא מחוללת ואלו היתה כשירה לא יתיר לו להניחה וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה הזאת. ומניין שאם עבד עבודתו כשרה תלמוד לומר ולא יחלל את מקדש אלהיו הא כהן הדיוט שעבד עבודתו פסולה. והסוגיא ששנויה בסנהדרין ומן המקדש לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכנסין והוא נגלה הם נגלין והוא נכסה דברי רבי מאיר ורבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל שנאמר ומן המקדש לא יצא. ופירושו כטעמו של רבי מאיר. ומן המקדש מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה היכירא לא אתי למנגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מיקרי ונגע כל זה אסמכתא מדבריהם. הם הגהינו סילסול בכהן גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בהן כענין ויפל יוסף על פני אביו אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא להן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד וכך מצאתי בתוספתא בסנהדרין אמר לו רבי יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה נלבד ועוד שם בירושלמי ראיות אין כאן מקום הזכרתם:

וסוא

רשי

און הלל : (יד) וחללה . שנולדה מפסולי כהונה : (טו) ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה : (יז) לחם אלהיו . מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם כמו (דניאל ה) עבד לחם רב : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב כמו (מלאכי א) הקריבהו נא לפחתך: חרום. (בכורות מד) שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת : שרוע שאחת מאבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה מחברתה : (כ) או גבן . שורצילי"ש בלעז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב : או דק (בכורות לט) שיש לו בעיניו דוק שקורים טיל"א כמו (ישעיה מ) הנוטה כדוק : או תבלל . דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא שהוא עוגל המקיף את השחור שקורים פרוניל"א והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלול חיליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש ענב (בכורות לח) : גרב וילפת . מיני שחין הם גרב זו ההרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ : ילפת . היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמ' (דברים כח) ובגרב ובחרס כשסמך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות (בכורות מד) : מרוח אשך . לפי התרגום מריס פחדין שפחדיו מרוססין שביצים שלו כתותין פחדיו כמו (איוב מ) גידי פחדיו ישורגו : (כא) כל איש אשר בו מום . (ת"כ) לרבות שאר מומין . מום בו . בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו

ויקרא כא

יד אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ טו וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃

שני ס טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יז דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו׃ יח כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ׃ יט אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד׃ כ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ׃ כא כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ

תרגום

יִסַּב׃ יד אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא וַחֲלִילָא מַטְעֲיָא יָת אִלֵּין לָא יִסַּב אֱלָהֵין בְּתוּלְתָּא מֵעַמֵּיהּ יִסַּב אִתְּתָא׃ טו וְלָא יַחֵל זַרְעֵיהּ בְּעַמֵּיהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשֵׁיהּ׃ טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יז מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן לְמֵימַר גְּבַר מִבְּנָךְ לְדָרֵיהוֹן דִּיהֵי בֵיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא קוּרְבַּן קֳדָם אֱלָהֵיהּ׃ יח אֲרֵי כָל גְּבַר דְּבֵיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב גְּבַר עֲוִיר אוֹ חֲגִיר אוֹ חֲרִים אוֹ שְׂרִיעַ׃ יט אוֹ גְבַר דִּיהֵי בֵיהּ תְּבַר רַגְלָא אוֹ תְּבַר יְדָא׃ כ אוֹ גְבִין אוֹ דוּקָא אוֹ חִילִיז בְּעֵינוֹהִי אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן אוֹ מְרִיס פַּחֲדִין׃ כא כָּל גְּבַר דְּבֵיהּ מוּמָא מִזַּרְעָא דְאַהֲרֹן כַּהֲנָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא יָת קוּרְבָּנַיָּא דַיְיָ מוּמָא בֵיהּ יָת

שרוע ב' ומל' וסימן או חרם או שרוע . שור ושה שרוע : או גבן ג' פסוקים אית בהון ו' מלין דמיין לא נסבין וי"ו וקדמא ר"פ וסימן נמסר בסד' משפטים

ה.ולדות אהרן אלמנה . יבמות נט : גרושה וחללה . שם ס כתובות כט קדושין סד עז עח תמורה ס (יבמות ט יא קדושין סו) : בתולה מעמיו . יבמות עא עז קדושין עז : יקח אשה . יבמות סא . ולא יחלל זרעו . יבמות ס סט כתובות כט נזיר מב סוטה כג כו מד קדושין סד סח עו עז בכורות נו תמורה כט (סוטה יט יבמות ז) איש מזרעך . חולין כד : איש עור . בכורות מד : או חרם . שם : שבר רגל . שם מה : או גבן . מגלה כד בכורות מג : או תבלול . בכורות לד מד : בעינו . שם מד : או גרב או ילפת . בכורות מא מג : או מרוח אשך . שם עד: כל איש אשר בו . שם מג : מום בו . שם :

אבן עזרא

בלשון הקדש שלא יתחברו כסף ושכם וזהב וברזל : (יד) אלמנה וגרושה . כלל מכהן או מישראל : וחללה זונה . חסר וי"ו הדבק כמו שמש ירח עמד זבולה : וטעם להוסיף כי אם בתולה. להזכיר עמיו כי הבתולה השבויה והמתייהדת אסורה לו: (טו) ולא יחלל זרעו . פי' אלמנה וגרושה בסתר כי את כל אלה לא יקח בגלוי ואחר ואחר שהזכיר קדושת הכהנים החל להזכיר המומין : (יז) לחם אלהיו . והוא קרבן המזבח ואלה הכהנים הדיוטים על כן אמר כל מי שהוא מזרע אהרן הכהן: (יט) חרום. הפך שרוע והנה חרום מגזרת חרם : שרוע . מגזרת מהשתרע : (כ) או גבן. קרוב מגזרת הרים גבנונים והנו"ן שרש והוא שם התאר וכן דק והוא כמשמעו להיות דק קצר קומה : תבלול בעינו . יש אומרים מגזרת תבל עשו השתה ויש אומרים מגזרת בלולה בשמן והתיו על שני הפירושי' נוסף גם גרב בעין על דעת רבים כן : ילפת . כטעם דבק מגזרת וילפות שמשון ויש אומרים עוות מגזרת ויחרד האיש וילפת והיו"ד נוסף כיו"ד יצהר : מרוח. שם התאר מגזרת רוח : אשך. הביצה ואחר שפרט אמר כלל כל איש אשר בו מום . וטעם מום בו . כמו אבין והמו קלל

ספורנו

מכבוד המקדש והקדש שנתנה לו : (יח)כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. לעמוד לשרת בשם ה' כענין כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק : איש עור . והם המומים אשר בתולדה מחסרון החמר או הכח המצייר : (יט)שבר רגל . והם מומים באים מסבות מחוץ לגוף : (כ) או גבן . והם מומים באים ממקרה בלחות הגוף והפסדם

רמבן

(יג) והוא אשה בבתוליה יקח . כ"י אבל לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה . ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות . ואמר כי אם בתולה מעמיו יקח אשה לצוות עליו שיקחנה וזה שאמרו רבותינו מוזהר על האלמנה ומצווה על הבתולה וכך שנו בתורת כהנים כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה על הבתולה :

(טו) ולא יחלל זרעו בעמיו . הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש"י . פירשו הרב לשלילות בלבד את אלה לא יקח שלא יתחלל זרעו . ועל דעת רבותינו הוא לאו שני . וכך אמרו קדש ובעל לוקה שתים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ואמרו בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל והנה הם שני לאוין ודרש להם ג"כ כטעם קדש ולא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל א"כ פירוש את אלה לא יקח כי אני מזהירו בלא יחלל זרעו ומאלינו נלמוד שהזרע מן הפסולות הוא מחולל :

(יז) דבר אל אהרן איש מזרעך . לא אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו כאשר יאמר בפרשיות כלן והטעם כי שם צוה בפרשיות הקרבנות זאת תורת העולה וזאת תורת החטאת והאשם וכיוצא בזה אבל בכאן אם אמר דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמר איש מכם לדורותיכם ולא ירצה להזהיר את אהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש ה' כולו יפה ומום לא יהיה בו אבל יזהירנו על זרעו שיורש ויזהיר אותם לדורותם ובפרשת הטומאה בסמוך דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל כי יתכן שגם באהרן יארע טומאת המגע במת או בשרץ . וכאשר בא להזכיר הצרעת והזוב חזר ואמר איש איש מזרע אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך ה' צבאות הוא ואמר בסוף הפרשה וידבר משה אל אהרן ואל בניו שרצה משה להזהיר גם את בניו שיקחו מפיו תורה ואמר כן לבני ישראל להזהיר ב"ד של ישראל על כך . ובת"כ מצאתי כל איש מה ת"ל לפי שנאמר זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין תלמוד לומר כל אשר בו מום וכן שנו שם זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין ת"ל והוא צרוע או זב ופי' אהרן עצמו הכהן הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האנינות לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת והוצרך לרבותו או שתרמוז דין אהרן עצמו כי לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל כסתה על אהרן לכבודו ולרמוז לנו שלא יארע לו כן :

(יח) חרם או שרוע . כל שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת לשון רש"י . ובתורת כהנים ובגמרא דבכורות שנינו חרום שחוטמו שקוע חוטמו בולט חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין תלמוד לומר או חרום אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת העפ"י שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת . ולשון חרום מל' כל חרם אשר יחרם והחרמתי עריהם ענין חרבן ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים כמו שאמר אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה . וטעם או גבן נמשך אל מלת בעינו או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מל' גבי המזבח על גבי חרשו חורשים והזכיר תחלה המום בחסרון האברים עור או פסח . ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואח"כ בשברון העצמות אע"פ שכל אבריו עמו כגון שנשבר העצם פסול ואח"כ פסל אפילו בכיעור התואר כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין ואחר כך בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק ואח"כ הוסיף נגע הרוח אשר בניין נפוסים

ל׳. ל׳ את לחם אלהיו לא יגש
להקריב : כב לחם אלהיו
ג׳ מקדשי הקדשים ומן־הקדשים
ג׳ יאכל : כג אך אל־הפרכת לא
ל׳ יבא ואל־המזבח לא יגש כי־מום
בו ולא יחלל את־מקדשי כי
אני יהוה מקדשם : כד וידבר
משה אל־אהרן ואל־בניו ואל־
כל־בני ישראל : פ

כב א וידבר יהוה אל־משה
לאמר : ב דבר אל־אהרן ואל־
ל׳ וחד וינזרו בניו וינזרו מקדשי בני־ישראל
וחד מן כ״ג זוגין מן ב׳ ב׳ ולא יחללו את־שם קדשי אשר
ב׳ וחד ומקדשים הם מקדשים לי אני יהוה :
ג אמר אלהם לדרתיכם כל־
איש אשר־יקרב מכל־זרעכם
אל־הקדשים אשר יקדישו בני־
ל׳ ישראל ליהוה וטמאתו עליו
י״ב ונכרתה הנפש ההוא מלפני אני
י׳ ר״פ בתורה יהוה : ד איש איש מזרע אהרן
ט״ו מ״ע והוא צרוע או זב בקדשים לא
יאכל עד אשר יטהר והנגע
ד׳ בכל־טמא־נפש או איש אשר־

קורבן אלהיה לא יקרב
לקרבא : כב קורבן אלהיה
מקודשי קודשיא ומן
קודשיא ייכול : כג ברם
לפרוכתא לא ייעול
ולמדבחא לא יקרב ארי
מומא ביה ולא יחל ית
מקדשי ארי אנא יי
מקדשהון : כד ומליל משה
עם אהרן ועם בנוהי ועם
כל בני ישראל : א ומליל
יי עם משה למימר : ב מליל
עם אהרן ועם בנוהי ויפרשון
מקודשיא דבני ישראל ולא
יחלון ית שמא דקודשי
די אינון מקדשין קדמי אנא
יי : ג אימר להון לדריכון
כל גבר די יקרב מכל
בניכון לקודשיא די יקדשון
בני ישראל קדם יי
וסאובתיה עלוהי וישתיצי
אנשא ההוא מן קדמי אנא
יי : ד גבר גבר מזרעא
דאהרן והוא סגיר או דאיב
בקודשיא לא ייכול עד די
ידכי ודיקרב בכל טמא
נפשא או גבר די תפוק

אבן עזרא

קלל : (כב) לחם אלהיו. לחם השפים והאשם והחטאת שהם קדשי הקדשים כנגד השלמים כי גם השלמים קדש : ומן הקדשים. המעשר והבכור : (כג) אך אל הפרכת לא יבא. להיותו כהן גדול גם אל המזבח לא יקרב : (כד) וטעם ואל כל בני ישראל. שלא יזבח להם שלמים בעלי מום לולי הקבלה ובעבור שהזכיר כי בעל מום יאכל קדש הזכיר שיהיה האוכל טהור: (ב) וינזרו. כמו והזרתם והוא מבנין נפעל והטעם ירחקו ויבדלו מגזרת נזיר : ולא יחללו. מושכת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא יחללו את שם קדשי ולא יחללו אשר הם מקדישים לי. וטעם אני ה׳. קדוש. וטעם מלפני אני ה׳ כי אחר שיכרת מלפני השם לא יעמוד כאשר פירשתי בסוד השם : (ד) עד אשר יטהר. ימי טהרתו : אשר

רשי

(כב) לחם אלהיו. כל מאכל קרוי לחם : (כב) מקדשי הקדשים. אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים מומו כשר : לחם אלהיו. קדשי הקדשים. ומן הקדשים יאכל. אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמר קדשים קלים (ת״כ זבחים קא) אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמר קדשים קלים כך מפורש בזבחים: (כג) אך אל הפרכת. להזות שבע הזאות שעל הפרכת: ואל המזבח. החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים : ולא יחלל את מקדשי. שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל : וידבר משה. המאמר הזאת : אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. להזהיר בית דין על הכהנים(ת״כ) : (ב) וינזרו. אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר (יחזקאל יד) וינזרו מאחרי (ישעיה א) נזורו אחור יפרשו מן הקדשים. בימי טומאתן ד״א וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי סרס המקרא ודרשהו: אשר הם מקדישים לי. לרבות קדשי כהנים עצמן : (ג) כל איש אשר יקרב. אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה (ויקרא יב) בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה (זבחים מה) וא״א לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמרה כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת״כ וכי יש נוגע חייב א״כ מה תלמוד לומר יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבים עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו במסכת שבועות אחת לכלל ואחת לפרט כו׳ (שבועות ז) : וטומאתו עליו. וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר וזהו אדם שיש לו טהרה בטבילה : ונכרתה וגו׳. יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר תלמוד לומר אני ה׳ בכל מקום אני : (ד) בכל טמא נפש. במי שנטמא

מקדשי הקדשים ו׳ בלישנא וסימן לחם אלהיו מקדשי הקדשים. לשכות הצפון. לשכות הדרום. ב׳ בו. ולעשות על כל קדשי ואל קדשי הקדשים : יאכל י״ג בקריי׳ וסימן לחם אלהיו מקדשי מהרצני׳. מיין ושכר יזיר. מתת לאחד מהם. חמאה ודבש יאכל. והיה מרוב עשות תניי׳ דפסוק. חציו שרף במו אש. לא יבנו ואחר ישב. אשר קצירו רעב יאכל. הנה נא בהמות אשר עשיתי. גם כל ימיו בחשך יאכל. מתוקה שנת העובד אזרעה ואחר יאכל : מלפני י״ב וסימן ואקברה מתי. לקבר את מתי. ונכרתה הנפש. לא יכרת לך איש דמלכים. וחברו דד״ה כי נב:ע אחאב קדמא דפסוק. ויהי כחול זרעך. כי רוח מלפני יעטף. כי עיני על דרכיהם. אם ימושו החקים. ולכהנים הלוים לא. ויצאו מלכים מלפני. איש י׳ ר״פ בתורה וב׳ באיוב וסימן נמסר בריש איוב : טמא ד׳ וסי׳ והנגע בכל טמא נפש. כי איש טמא שתחים ב׳ בו. אם יגע טמא נפש בכל :

אלדות אהרן לחם אלהיו. זבחים קא קב : אך אל הפרוכת. ערובין קס : ולא יחלל. בכורות מג : דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו. סנהדרין פג זבחים טו טז יז תמורה ג : בני ישראל. זבחים מה : ולא יחללו. שבת לג ע״ג כז נד זבחים מד מה : אשר הם מקדישים. זבחים מד עב : אמר אליהם. נסרא קב : אשר יקרב. זבחים מה מעילה י : איש איש מזרע אהרן. חגיגה ד׳ יבמות ע עא עב עד מכות יד בכורות ג נו : עד אשר יטהר. יבמות עד עה : והנוגע בכל טמא. שבת סד ב״ק כה : או איש אשר תצא. שבת סם ב״ק סם בתרא ט נדה מג :

בעה״ט לחם אלהיו. הפסוק מתחיל בלמ״ד ומסיים בלמ״ד רמז לשנים מומין באדם : אך אל הפרוכת לא יבא. אך מיעוטא הוא שלפעמים יבא כהשיא דאמרינן אם אין כהנים נכנסים לוים אם אין טהורין נכנסין טמאין אם אין טמאין נכנסין בעלי מומין :

ספורנו

והפסדים : כב (ב) וינזרו מקדשי בני ישראל. שלא יחשבו שבגודל מעלתם יהיו קדשי העם כחולין אצלם כענין מנודה להלמיד אינו מנודה לרב (מכות פרק אלו הן הגולין) : ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי. ולא יחללו את שם אותו ההקדש שישראל מקדישין

רמבן

בו אמפיי שהוא חולי נכוג בזקנים ואינו מום בעלם או בבשר ורבותינו ביארו מומים רבים נלמדם מאלה כי המכרים בתורה אבות לכן : כב (ג) ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי. סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן לשון רש״י ואם נכרש אשר הם מקדישים לי בכהנים עצמן אין צריך לסרוס הזה אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהן את שם קדשי ואשר הם מקדישים לי שלא יחללו את אשר אהרן ובניו הם עצמם מקדישים לי. ובתורת כהנים כך הוא נדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים משום פיגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין. תלמוד לומר אשר הם מקדישים לי אני ה׳ לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרוס המקרא כלל. ועל דרך האמת אשר הם מקדישים לי אני ה׳ שלא יחללו שם המקודש לו כי שמו במקדש ה׳ וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה : שלש

רשי

שנטמא במת: (ה) בכל שרץ אשר יטמא לו. בשיעור הראוי לטמא בכעדשה (ת״כ): או באדם. במת: אשר יטמא לו. כשיעורו לטמא וזהו כזית: לכל טמאתו. לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת: (ו) נפש אשר תגע בו. באחד מן הטמאים הללו: (ז) ואחר יאכל מן הקדשים. (יבמות עד) נדרש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה בהערב שמש: מן הקדשים. ולא כל הקדשים: (ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה: (ט) ושמרו את משמרתי. מלאכול תרומה בטומאת הגוף: ומתו בו. (סנהדרין פג) למדנו שהיא מיתה בידי שמים: (י) לא יאכל קדש. (סנהדרין פג) בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה: תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו לפיכך תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבק ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: (יא) וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי לגופו: ויליד ביתו. אלו בני השפחות. ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו׳ (במדבר יח) בספרי: (יב) לאיש זר. ללוי וישראל: (יג) אלמנה וגרושה. מן האיש הזר: וזרע אין לה. ממנו (יבמות עו): ושבה. הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים: וכל זר לא יאכל בו. לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות: (יד) כי יאכל קדש. תרומה: ונתן לכהן את הקדש. דבר

ויקרא כב אמר

תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע׃ ה אוֹ־
אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־שֶׁרֶץ אֲשֶׁר
יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־
לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ׃ ו נֶפֶשׁ אֲשֶׁר
תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה עַד־הָעָרֶב וְלֹא
יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ
בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם׃ ז וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ
וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים
כִּי לַחְמוֹ הוּא׃ ח נְבֵלָה וּטְרֵפָה
לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה׃
ט וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־
יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי
יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃
י וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב
כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ׃
יא וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ
הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם
יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ׃ יב וּבַת־כֹּהֵן כִּי
תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת
הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל׃ יג וּבַת־
כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה
וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית
אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ
תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃
יד וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה
וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן

ד׳ רפין וא׳ ובאדם ג׳ ר״פ · ד׳ חסרים את וי״ז ר״פ · כ׳ ס״פ · ל׳ ותכר ד׳ ל׳ · כ׳ חד ר״פ וחד ס״פ ל׳ · כ׳ · י״ח מ׳ · כ׳ בטעם מלרע לאתננה וחד טוא בכם · ל׳ בטעם מלרע דסמיך

תרגום

מִנֵּיהּ שׁוּכְבַת זַרְעָא׃
ה אוֹ גְּבַר דְּיִקְרַב בְּכָל
רִיחֲשָׁא דְּיִסְתָּאַב לֵיהּ אוֹ
בֶּאֱנָשָׁא דְּיִסְתָּאַב לֵיהּ לְכָל
סְאוֹבְתֵיהּ׃ ו אֱנַשׁ דְּיִקְרַב
בֵּיהּ וִיהֵי מְסָאָב עַד
רַמְשָׁא וְלָא יֵיכוּל מִן קוּדְשַׁיָּא
אֱלָהֵן אַסְחֵי בִשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא׃
ז וּבְמֵיעַל שִׁמְשָׁא וְיִדְכֵּי וּבָתַר
כֵּן יֵיכוּל מִן קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי
לַחְמֵיהּ הוּא׃ ח נְבֵילָא
וּתְבִירָא לָא יֵיכוּל לְאִסְתְּאָבָא
בָהּ אֲנָא יְיָ׃ ט וְיִטְּרוּן יָת
מַטְּרַת מֵימְרִי וְלָא יְקַבְּלוּן
עֲלוֹהִי חוֹבָא וִימוּתוּן בֵּיהּ
אֲרֵי יַחְלוּנֵיהּ אֲנָא יְיָ
מְקַדִּשְׁהוֹן׃ י וְכָל חִילוֹנַי לָא
יֵיכוּל קוּדְשָׁא תּוֹתָבָא דְכַהֲנָא
וַאֲגִירָא לָא יֵיכוּל קוּדְשָׁא׃
יא וְכַהֲנָא אֲרֵי יִקְנֵי נְפַשׁ
קְנָין כַּסְפֵּיהּ הוּא יֵיכוּל בֵּיהּ
וִילִידֵי בֵיתֵיהּ אִנּוּן יֵיכְלוּן
בְּלַחְמֵיהּ׃ יב וּבַת כַּהֲנָא
אֲרֵי תְהֵי לִגְבַר חִלּוֹנַי הִיא
בְּאַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא לָא
תֵיכוּל׃ יג וּבַת כַּהֲנָא אֲרֵי
תְהֵי אַרְמְלָא וּמִתַּרְכָא וּבַר
לֵית לַהּ וּתְתוּב לְבֵית אֲבוּהָא
כְּרַבְיוּתַהּ מִלַּחְמָא דַאֲבוּהָא
תֵיכוּל וְכָל חִלּוֹנַי לָא
יֵיכוּל בֵּיהּ׃ יד וּגְבַר אֲרֵי
יֵיכוּל קוּדְשָׁא בְּשָׁלוּ וְיוֹסֵף
חוּמְשֵׁיהּ עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לְכַהֲנָא

אבן עזרא

(ה) אשר יטמא לו. בשבילו כמו אמרי לי אחי הוא כל אלה הנזכרים יטמאו עד הערב: (ז) ובא השמש וטהר. ידוע כי וטהר שב אל הטמא כמו וכפר עליה הכהן וטהרה כי אין בפסוק זכר יום רק חז״ל העתיקו אפילו שיבוא השמש לא יאכל עד סור האור ושמו זה הפסוק לאסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי על כן אמרו טהר יומא: כי לחמו. מאכלו וכבר פירשתיו וריקי מוח יפרשו הפסוק שהוא בספר יחזקאל והוא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כל מה שנבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות וזה הבל כי הנה בתורה כתוב כל נבלה וטרפה לא יאכל והטעם שאם יאכל לא ישמש: (ט) ושמרו את משמרתי. רמז למקדש על כן ולא ישאו עליו חטא ומתו בו: (י) וכל זר. שאינו מזרע אהרן: (יא) והם יאכלו בלחמו. זכרים ונקבות: (יב) בתרומת הקדשים. השוק והחזה: (יג) מלחם אביה תאכל. כמו בראשונה: וכל זר לא יאכל בו. על כן אם יש לה ובעבורו לא תאכל היא: (יד) ונתן לכהן את הקדש. טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן לכהן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו

תולדות אהרן

או איש אשר. שבת בס קמא בס בתרא שם נדה מ״ג: נפש אשר תגע. יבמות עג עד מכות יט: ולא יאכל מן הקדשים. יבמות עד: ובא השמש. ברכות ב שבת יד יבמות עה (ברכות ב יבמות סה): ואחר יאכל. יבמות עד: נבלה וטרפה. חולין ק נדה מב: ושמרו את. סנהדרין פג (בכורים סד ראש השנה נז): ולא ישאו עליו. זבחים מה: ומתו בו. יבמות פ סנהדרין פג ל חולין קיג קלו כריתות ז: אני ה׳ מקדשכם. סנהדרין פג: וכל זר לא יאכל. פסחים כג יבמות סה ע עא כתובות כה קדושין סט סנהדרין פג מכות יח כריתות ד (תרומות מד יבמות ח): תושב כהן ושכיר. יבמות ע עא קדושין ד זבחים סב: וכהן כי יקנה. יבמות מ סו כתובות נז (סוטה יט יבמות ח כתובות כט): קנין כספו. יבמות כז כתובות נח גיטין מב שם קדושין כ: ויליד ביתו. גיטין מג נדה מד: ובת כהן כי תהיה. יבמות סח סט עו כתובות כה סוטה כו סנהדרין נח ווהר משפטים קדושים ויקרא (יבמות ז י): היא בתרומת. יבמות פו קדושין סט: ובת כהן כי תהיה אלמנה. יבמות כח סוטה כו קדושין עד: וזרע אין לה. יבמות ע קדושין ד עד מ״ס ד (יבמות ח י): ושבה אל בית אביה. יבמות כח פו סנהדרין נא נדה מד: מלחם אביה. יבמות פז: וכל זר. שם כח: ואיש כי יאכל. שרובין לב יומא פ מניעה לט מעילה יט (תרומות מד מה קדושין סג כתובות כז): ויסף חמשיתו. יבמות פו מניעה נד חולין קלז: ונתן לכהן. פסחים לב מניעה נד:

באדם ד׳ רפין נמסר בסדר תזריע: רחיצת בשרו ד׳ חסר את נמסר בסדר מצורע: ובא י״ז ר״פ נמסר בישעיה סי׳ נט גבי פסוק ובא לציון גואל: בלחמו ג׳ וסימן הם יאכלו בלחמו. קרמו נודד. ישחיתה עין: חמשיתו ב׳ חסר יו״ד קדמא וסימן ויסף חמישתו עליו כי יגאל ממעשרו וחד והמשתו

בעל הטורים

בעל הטורים תושב כהן ושכיר. בגימ׳ קנוי קנין עולם קנין שנים: וכהן ב׳ במ׳. וכהן כי יקנה נפש קנין כספו. ויגאן בזעם אפו מלך וכהן וזהו שאמר בפרק מקום שנהגו ד׳ לווחות צווחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פאבי וישמש בכהונה גדולה שהיה צדיק ורבים אוכלי שלחנו ולא נמצא נותר בימיו וזהו וכהן כי יקנה שהיה לו כרכש קנויי נשבות ולכך הוא ראש פסוק שהיה צדיק אבל ויגאץ בזעם אפו הוא ינאי המלך שהיה רשע לכך הוא סוף פסוק. ד״א לפי שהיו מהם כהנים רשעים לקנות כהונה מאחר לא לשם על כן ויגאץ בזעם אפו מלך וכהן: בלחמו ג׳ במ׳. הכא ואידך נשתוקק מן בלחמו ע״כ בלחמו קדשו עוד שלבו כגולם ספסל גבה דרוכה וקשה נעובה: כגעוריה. מלא ויו טמא שאין

רמבן

(ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. יאמר שיזהר מאכילת נבלה וטרפה שלא יטמא בה. ויצטרך להזהר מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים ובא השמש וטהר. והטעם בעבור שהזכיר טומאת האדם לכל טמאותיו כי הזכיר הצרעת והזוב שיכלול הזכר והנקבה וטומאת המת ושכבת הזרע והשרץ וחזר להזהיר מן הקדשים בטומאת הנבלות. והזכיר בהם דרך התראה באכילתן. והטעם כי בעבור שנפש האדם קצה באכילת הטרפים ולא תקוץ בנבלה ובטרפה הזהיר על הטומאה בהווה. והטרפה הנזכרת כאן טריפת הארי והדוב שהמית אותה בשדה כי מחיים לא תטמא כי מעת שתטרף הבהמה מן הפרי תקרא טרפה בין מחיים בין לאחר שחיטה. והנה הזכיר כאן כל הטומאות כלם כי הבהמה הטמאה אחר שאמר בה שאין לה שחיטה כאשר פירשתי

ספורנו

מקדישין לי שקראו עליו שם קדש: (ז) כי לחמו הוא. ולא יפסיק להמתין כשרתו קודם שיאכל לחמו כאמרם (פרק קמא דברכות) העריב שמשו אוכל בתרומה: (ט) אני ה׳ מקדשם. אני קדשתי אותם הקדשים מכיון שהקדישום ישראל ובלי שיגעו הכהנים על

טו וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה׃ (כל ישראל אל סביר)
טז וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ (ד׳) שלישי פ
יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃ (ו׳ . ל׳) (פ״ג נכו׳)
יט לִרְצֹנְכֶם תָּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ (ד׳ וחסר)
כ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא (ל׳ ומטעין י״ס ר״פ בכסל׳)

(תרגום) יַת קוּדְשָׁא׃ טו וְלָא יְחַלוּן יַת קוּדְשַׁיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דְּיַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ׃ טז וִיקַבְּלוּן עֲלֵיהוֹן עֲוָיָן וְחוֹבִין בְּמֵיכַלְהוֹן בְּסוֹאֲבָא יַת קוּדְשֵׁיהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדֵּשְׁהוֹן׃ יז וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יח מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל דִּיקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ לְכָל נִדְרֵיהוֹן וּלְכָל נִדְבָתְהוֹן דִּיקָרְבוּן קֳדָם יְיָ לַעֲלָתָא׃ יט לְרַעֲוָא לְכוֹן שְׁלִים דְּכַר בְּתוֹרַיָּא בְּאִמְּרַיָּא וּבְעִזַּיָּא׃ כ כֹּל דְּבֵיהּ מוּמָא לָא תְקָרְבוּן אֲרֵי לָא לְרַעֲוָא יְהֵי

רשי

(ח״כ) דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה: (טו) ולא יחללו וגו׳. להאכילם לזרים: (טז) והשיאו אותם. את עצמם יטעינו עון: באכלם את קדשיהם. שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהן. ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן: והשיאו אותם. זה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן (במדבר ו) ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא יביא את עצמו וכן (דברים לד) ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי: (יח) נדריהם. (חולין כו) הרי עלי: נדבותם. הרי זו: (יט) לרצנכם. הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנ״ט בלעז ואיזהו הראוי לרצון: תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים. אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון

אבן עזרא

עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי שאין צורך בעבור מלת עליו: (טז) והשיאו אותם. פעל יוצא לשנים פעולים והטעם שיזהירום ויורום עד שלא ישגו ואחרי שהזכיר קדשי בני ישראל הזהיר שלא יביאו הקדשים מבעלי המומין: וטעם ומן הגר. כי משפט אחד לנודר ולמתנדב לישראל ולגר כי כן כתוב וחכמים הפרישו בין נדר ובין נדבה וכל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר. וכל קרבן שיעלה כלו על המזבח ראוי להיותו בלא מום

(מסורה) וחמשתו יסף עליו: והשיאו ב׳ וסי׳ והשיאו אותם עון אשמה. והשיאו אהו כל ישראל: באכלם ב׳ וסימן באכלם את קדשיהם. באכלם מעבור הארץ: אני ה׳ מקדשם ד׳ וסימן אך אל הפרכת לא יבא. ושמרו את משמרתי. והשיאו אותם עון. וגם את שבתתי נתתי: לרצנכם ד׳ וחסר וסימן

ספורנו

על חלולם: (טז) והשיאו אותם עון אשמה. הם עצמם כשהקדישו הסקדש עשו שיהיו אשמים כשיהיו מועלים בו ליהנות ממנו ולא נאמר הפה שאסר הוא הפה שהתיר והטעם בזה הוא כי אני ה׳ מקדשם שכיון שהקדישו את הדבר אני ה׳ מקדשו ואין לאל ידם להפקיע את קדושתו: (יח) אשר יקריב קרבנו. אחר שדבר בכהנים המקריבים וקדושתם דבר בתנאי הנקרבים ואמר לכל נדריהם ולכל נדבותם שאע״פ שהם קרבנות נדבה ויחשוב בכל מה שיתנדב אפי׳ בעל מום יהיה לרצון כיון שלא היה זה שנתן חובה עליו כמו שחשבו קצת מישראל והראה מעותם הנביא באמרו וכי תגישון עור לזבוח אין רע וכי תגישו פסח וחולה אין רע הקריבהו נא לפחתך: (יט) לרצונכם. לכדי שיהיה לרצון לכם ולא לבדק הבית: תמים זכר. [illegible] ... הזור תמים [illegible] ותמים

בעל הטורים

בין נערות לבתולות אלא ד׳ תדשים בלבד: והשיאו ב׳. הכא ואידך והשיאו כל ישראל אל השיך בעצת אבשלום בעצה שנתן לו חמיו שיתן לו לרעתו וזהו והשיאו אותם עון אשמה. באכלם שתים הכא ואידך באכלם מעבור הארץ דאוכל תרומה בטומאת הגוף: י״א פעמים הזכיר קדשים בזאת הפרשה כנגד אחד עשר דברים שנין תרומה לקודש:

תולדות אהרן ולא יחללו את קדשי. סנהדרין פג זבחים ג יב מה מו תמורה ג נדה לב (קידושין סג): והשיאו אותם. סנהדרין ל: וידבר ה׳. פסחים תב תמורה ו: איש איש. נזיר סב מנחות עג חולין יג (סוטה יט יבמות ה): אשר יקריב. מנחות קד: לכל נדריהם. נזיר כה: אשר יקריבו לה׳. מנחות עג (שקלים מח): לעולה. נזיר סא: כל אשר בו מום. תמורה ו: כי לא לרצון. מנחות כה: (לרצונכם תמים. שם):

רמבן

פירשתי בסדר ויהי ביום השמיני הנה היא בכלל נבלה חיה דרך פשוטו. ומדרשו ג״כ לענין הקדשים בטומאה הזכיר כאן ונבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת בית הבליעה ואסרו לאכול בקדשים. וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טריפה לשון רש״י ובטומאת שאר נבלות ריבה אותם בת״כ אשר יגע בשרץ אין לי אלא השרץ מנין לרבות את הנבלה ת״ל בכל:

(יד) ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי להיות קדש שאין פורע לו מעות אלא פירות של חולין והם נעשים תרומה לשון רש״י. והנה טעם הכתוב כי יאכל קדש ויסף חמישיתו על הקדש ההוא ויתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן והחומש ומפני שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה בדבר הראוי לכך וזהו הנכון בפשוטו ומדרשו וכך כתב ר״א ונתן לכהן את הקדש טעמו עם הקדש או שתהיה מלת ונתן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי אין צורך בעבור מלת עליו:

(טו) ולא יחללו את קדשי בני ישראל. להאכילם לזרים:

(טז) והשיאו אותם עון אשמה. את עצמם שיטענו עון באכלם את הקדשים שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם ואונקלום שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן לשון רש״י ז״ל. ולא הבינותי דעתו כי יראה מדבריו שזה הלאו אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומה לזרים ואם כן ראוי שנפרש שיהיה והשיאו אותם כנוי לישראל שיטענו הכהנים את ישראל עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים ולמה הוצרך רבי ישמעאל לדרשו בעצמם ועוד שלא הוזכר זה הלאו בתלמוד אלא הוא אסור לעשות כן כבשאר כל האיסורין אבל טעם הכתוב כי בני ישראל נמשך למעלה ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה׳ והוא אזהרה שניה בזר שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכיר בו העונש ואמר והשיאו את עצמם וגו׳ כאשר יאכלו את קדשיהם ורבותינו דרשו מפני יתורו באוכל טבל אמר מנין לאוכל טבל שהוא במיתה שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה׳ בעתידין לתרום הכתוב מדבר ולמד שאף על הטבל חייבין מיתה וזה אינו כדרך הגמרא אלא שאני אומר רבוי הסך והשותה אסמכתא כי שתיה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך מפורש בירושלמי ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים ממנו לה׳ דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קדש לא הטבל וא״כ איננו בכלל כי יאכל קדש בשגגה שיתחייב בחומש ולכך חזר ושנה והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה כי התרומה שבטבל הוא שהזכיר כאן והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחלה על הקדש המורם וחזר והזהיר עד שירימו בעתיד כפי מדרש רבותינו:

(יח) לכל נדריהם ולכל נדבותם. נדריהם האומר הרי עלי נדבותם האומר הרי זו לשון רש״י. והנראה בעיני בעבור שאמר הכתוב לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקום בפרשת נסכים וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות וכן בפרשת נזיר כי הנדר הוא הבא על דבר שיפליא ממנו שידור לה׳ בצר לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה ושלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וידר ישראל נדר לה׳ ויאמר אם נתון תתן וידרו נדרים וכן כולם ורבותינו אמרו איזהו נדר האומר הרי עלי עולה נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו וכו׳ להגיד החלוק שביניהם כי דרך הנודרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהים עמדי בזה עלי לעשות עולה או זבח וזה לא יקרא נדבה שהוא ואשר יפריש ויתן מיד הוא נדבה כי בעת המתן נדבה רוחו אותו והנה אומר הכתוב כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו או שיקריב אותם בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה טעם הכתוב:

מדבר

רש"י

נחסרון אבר: (כא) לפלא נדר. להפריש בדיבורו: (כב) עורת. שם דבר של מום עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת: או שבור. לא יהיה: חרוץ. (בכורות מ"א) ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה: יבלת. ורוד"ש בלעז: גרב. מין חזזית וכן ילפת ולשון ילפת כמו (שופטים טז) וילפת שמשון שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה: לא תקריבו. שלשה פעמים להזהיר על הקדישן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן (תמורה ו): ואשה לא תתנו. אזהרת הקטרתן: (כג) שרוע. אבר גדול מחבירו: קלוט. פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה אותו. לבדק הבית: ולנדר. (ת"כ) למזבח: לא ירצה. אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח: (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בביצים או בגיד: מעוך. ביציו מעוכין ביד: כתות. כתושים יותר ממעוך (בכורות לט): נתוק. תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש: וכרות. כרותין בכלי ועודן בכיס: ומעוך. תרגומו ודמריס זה לשונו בארמית לשון כתישה: וכתות. תרגומו ודרסים כמו (עמוס ו) הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות וכן קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארצכם שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: (כה) ומיד בן נכר. נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואע"פ שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות (תמורה ו') אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם (חולין יג) לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם. חבולהון: לא ירצה לכם. לא ירצו לפני לכפר עליכם: (כז) כי יולד. פרט ליוצא דופן: אותו

ויקרא כב

לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃
כא וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃
כב עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה׃
כג וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃
כד וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃
כה וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם׃ ס
כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כז שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה

אונקלוס

לְכוֹן׃ כא וּגְבַר אֲרֵי יְקָרֵיב נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ לְפָרָשָׁא נִדְרָא אוֹ לִנְדַבְתָּא בְּתוֹרֵי אוֹ בְעָנָא שְׁלִים יְהֵי לְרַעֲוָא כָּל מוּמָא לָא יְהֵי בֵיהּ׃ כב עֲוִיר אוֹ תְבִיר אוֹ פְסִיק אוֹ יַבְלָן אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן לָא תְקָרְבוּן אִלֵּין קֳדָם יְיָ וְקוּרְבָּנָא לָא תִתְּנוּן מִנְּהוֹן עַל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃ כג וְתוֹר וְאִמַּר יַתִּיר וְחָסִיר נְדַבְתָּא תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ וּלְנִדְרָא לָא יִתְרְעֵי׃ כד וְדִימְרִיס וְדִירְסִיס וּדְשְׁלִיף וְדִיגְזִיר לָא תְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ וּבְאַרְעֲכוֹן לָא תַעְבְּדוּן׃ כה וּמִיַּד בַּר עַמְמִין לָא תְקָרְבוּן יָת קוּרְבַּן אֱלָהֲכוֹן מִכָּל אִלֵּין אֲרֵי חִבּוּלְהוֹן בְּהוֹן מוּמָא בְּהוֹן לָא לְרַעֲוָא יְהוֹן לְכוֹן׃ כו וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ כז תּוֹר אוֹ אִימַּר אוֹ עִזָּא אֲרֵי יִתְיְלִיד וִיהֵי שִׁבְעָא יוֹמִין בָּתַר אִמֵּיהּ וּמִיּוֹמָא תְּמִינָאָה וּלְהָלְאָה יִתְרְעֵי לְקָרְבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם

אבן עזרא

מום: (כא) לפלא. לפרש: (כב) עורת. שם התאר לעין וי"א כי שבור ביד וחרוץ ברגל וחרוץ מגזרת כן משפטך אתה חרצת כמו גזור: יבלת. כמו תבלול וכללו של דבר אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה: לא תקריבו אלה לה'. לפלא נדר ולא יקח מאלה האמורים: (כג) שרוע. כראשון. וקלוט הפכו והוא מגזרת עיר מקלט: (כד) ומעוך. מגזרת מעכו שדיהן: וכתות. מגזרת ואכות אותו טחון ושניהם בביצים: ונתוק. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת: ובארצכם לא תעשו. לשנות מעשה השם: (כה) ומיד בן נכר. שלא יחשוב בלבו הואיל והוא קרבן בן נכר לא אחוש להקריבו: משחתם. המ"ם נוסף והתי"ו שרש מגזרת השחתה ומ"ם להיות להם משחתם שרש והתי"ו נוסף: ירצו. מבנין נפעל ואחר שהזכיר לא ירצו הזכיר כי כל קרבן שיקרב קודם יום השמיני גם הוא לא ירצה: (כז) שור או כשב או עז. נקראים על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט יומת המת כי יפול הנופל או הטעם זכר המין. וטעם ומיום השמיני כמו הנימול עד המרובע: והלאה. אחרון והצד

נמסר בסדר קדשים: זבח שלמים ו' בתורה נמסר בויקרא: ושור ה' ג' מנהון ר"פ נמסר בריש סדר שמיני: ולנדר ה' קמצין בלישנא וסימן ונדר אלמנה וגרושה. כי נדר נדר עבדך. ולנדר לא ירצה. ונדרו נדר לה' ושלמו. כל נדר וכל שבועה. ופי' בלשון ארמי נדרא דארמלתא שלם עבדא ולא

תולדות אהרן תמים יהיה לרצון. מנחות נו בכורות לג לט (תרומות ט פסחים כח): כל מום. ביצה כז מנחות נו בכורות לג: עורת או שבור. סוטה מו בכורות ד תמורה ז: או חרוץ. בכורות מא: או גרב. בכורות מא: ואשה לא תתנו. יומא סג: על המזבח. תמורה ז: ושור ושה שרוע וקלוט. פסחים מב חולין פ: שרוע וקלוט. בכורות מ תמורה ז: נדבה תעשה אותו. תמורה ו ז: ולנדר לא ירצה. שם ה: ומעוך וכתות. שבת קיא קדושין כה מנחות נו בכורות לג לט תמורה ז: לא תקריבו. שם: ובארצכם לא תעשו. חגיגה יד: ומיד בן נכר. סוטה מו תמורה ז: כי משחתם בהם. יומא סג: ע"ג כג זבחים עו חולין כג בכורות נו תמורה כח: שור או כשב. בבא קמא סה עז עח חולין לח מח בכורות יב יז נז נדה מ מא: והיה שבעת ימים. זבחים יד חולין פא בכורות יב כד נז נדה מא: ומיום השמיני והלאה. שבת קלב זבחים יב חולין פא (יבמות יב): ירצה. יומא סג:

בעל הטורים

ובארצכם לא תעשו וסמיך ליה מיד בן נכר לומר שאסור לסרס אפילו ע"י עכו"ם: שור או כשב או עז. סמוך לבן נכר לומר שאין מקבלין קרבן חובה אלא מישראל: והיה שבעת ימים וגו'. אמר הקב"ה אם ישחוט ביום ראשון יהא נראה כשוחט לשם שמים והארץ שנבראו ביום א' ואם ביום ב' יהא נראה כאילו שוחט לרקיע שנעשה ביום ב' וביום ג' לים וביבשה וביום ד' לשם מאורות וביום ה' לשם שרצים וביום ו' לשם אדם אלא ימתין עד שבעת ימים וידע שבראתי העולם בו' ימים ונחתי בז' וישחוט לשמי:

רמב"ן

(כג) נדבה תעשה אותו. לבדק הבית ולנדר לא ירצה למזבח אי זהו הקדש שבא לרצות הוי אומר זה הקדש מזבח לשון רש"י. ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה יאמר שנעשה אותו נדבה או נדר לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין נדר ונדבה בענין הזה כלום שניהם מותרין לבדק הבית ואסורין למזבח וכבר הזכיר זה הכתוב בעולה לכל נדריהם ולכל נדבותם ובשלמים לפלא נדר או לנדבה וכך מדרש רבותינו בת"כ ויתכן שנתקן ביישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות לבדק הבית כמו שאמר במשכן כל נדיב לב הביאו את תרומת ה' וכן במקדש אני ביושר לבבי התנדבתי וכן בבית שני עם הנדבה לבית אלהים וכן כתוב בבדק הבית כל כסף

ספורנו

ותמים ירצה וזה ביאר באמרו כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כענין הירצך או הישא פניך ואחר שהזהיר על העולה שהיא קדשי קדשים שיהיה זכר ושלא יהיה בו מום ובאר שזה אינו מחוייב זולתי בבקר ובצאן כאמרם ז"ל תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות. אמר: (כא) ואיש כי יקריב זבח שלמים לה'. באר שאע"פ שהם קדשים קלים ובהם לא יתחייב זכרות כמו שבאר למעלה באמרו אם זכר אם נקבה מכל מקום יתחייב בהם התמות ובאר הטעם בזה באמרו לא תקריבו אלה לה' שאין ראוי להקריב בעל מום לאל יתברך. והוסיף טעם שני באמרו ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה' אם אולי נפל בו מום אחר שהקדישוהו הבעלים לא יעלו האימורים למזבח כי אין ראוי שיהיה בקרבן מום הנמאס לפניו: (כג) נדבה תעשה אותו. אע"פ שהם מומין מאוסים הרבה ויחשוב החושב שאפילו לבדק הבית אין ראויים אמר בלנדבת בדק הבית הם ראוים כמו שבא בקבלה מאחר שאין למזבח חלק בהם ואין קדושה עליו אלא קדושת דמים שימכר ויצא לחולין: (כד) ומעוך וכתות. אחר שדבר במומים המקריים אשר ענינם בקדשים בלבד שאסור להקריב בעלי מומים למזבח ולהטיל בהם מום אחר הקדשן דבר על מומין מלאכותיים שאסור להטילם אפי' בבהמת חולין: (כה) ומיד בן נכר לא תקריבו. אע"פ שמקבלין מהם נדרים ונדבות לא נקבל מהם בעלי מומין אפי' ע"י סרוס אע"פ שיהיו הסריסים בבהמות משובחים אצלם ושאין בזה משום הקריבהו נא לפחתך, והטעם שלא יהיה הסריס ראוי למזבח הוא: כי משחתם בהם מום בם. שאע"פ שהוא מום שבסתר הוא משחית שלמותם המכוון והוא שיכול להוליד בדומה: (כז) שור או כשב. אחר שהזכיר כל מיני המומים בקדשים והרחיק אותם מן המזבח אע"פ

אבן עזרא

וכעד חק יהונתן : (כח) ושור או שה . פירשתיו והמצוה על זכר ונקבה . וטעם כי תזבחו זבח תודה . שיאכל ביום אחד בעבור שהזכיר ושור או שה שלא ישחט ביום אחד והוסיף על הפרשה הכתוב בלו את אהרן מלת לרצונכם: וטעם אני ה'. להיות התודה שלימה : (לא) ושמרתם מצותי . בלב . ועשיתם אותם אני ה'. שאחקור מה שיש בלב ואראה כל העשוי . וטעם לא תחללו את שם קדשי. עם בני אהרן ידבר כי הפרשה דבקה והם המצווים שלא ישחטו להם או לישראל אם ובן ביום אחד גם יתכן שמצות וכי תזבחו זבח תודה לכהנים והעד שהחל בפרשה אחר כן דבר אל בני ישראל ועד שני ונקדשתי בתוך בני ישראל : (לג) המוציא אתכם . וסוף אני ה' שהוא הדבור הראשון והוא עיקר כל המצות ואחר שהזכיר קדשי בני ישראל הזכיר הימים שיקריבו בהם העולות והחל מהשבת : וטעם

תרגום

יי : כח ותורתא או שיתא לה ולברה לא תכסון ביומא חד : כט וארי תכסון נכסת תודתא קדם יי לרעוא לכון תכסון : ל ביומא ההוא יתאכיל לא תשארון מניה עד צפרא אנא יי : לא ותטרון פקודי ותעבדון יתהון אנא יי : לב ולא תחלון ית שמא דקודשי ואתקדש בגו בני ישראל אנא יי מקדשכון : לג דאפיק יתכון מארעא דמצרים למהוי לכון לאלהא אנא יי :

מקרא

ס׳ מ׳ מגנון ר״פ

ליהוה : כח ושור או־שה אתו ואת־בנו לא תשחטו ביום אחד : כט וכי־תזבחו זבח־תודה ליהוה לרצנכם תזבחו : ל ביום ההוא יאכל לא־תותירו ממנו עד־בקר אני יהוה : לא ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני יהוה : לב ולא תחללו את־שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני יהוה מקדשכם : לג המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יהוה : רביעי פ

ד׳ וחסר · כת׳ · כ׳ ס״פ · ר״פ בסיפ׳ · ד׳ ר״פ

אתקבל : זבח ב׳ וסימן וכי תזבחו זבח תודה. זבח שלמים : אני ה׳ כ׳ ס״פ בסיפרא וסימן נמסר בסדר

רשי

אותו ואת בנו . (ת"כ חולין עח) נוהג בנקבה שאסר לשחוט האם והבן או הבת, ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן : (כח) אותו ואת בנו . (חולין פב) אף בנו ואותו במשמע : לרצונכם תזבחו . תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון : ביום ההוא יאכל . לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון . דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואע"פ שפרט באכלי' לשני ימים חזר ופרט דנאכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן : (ל) ביום ההוא יאכל . לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לה זמן אכילה כבר כתוב (ויקרא ז) ובשר זבח תודת שלמיו וגו' : אני ה'. דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך : (לא) ושמרתם. (ת"כ) זו המשנה : ועשיתם . זה המעשה : (לב) ולא תחללו . לעבור על דברי מזידין ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכן. חנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר (דניאל ג) והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מגיל ולא מגיל ידיע להוי לך וגו' : (לג) המוציא אתכם. על מנת כן : אני ה'. נאמן לשלם שכר

תולדות אהרן

ושור או שה אותו ואת בנו . חולין עח עט פב קטו (כתובות מ) : לא תשחטו . יומא סד חולין פב : ביום אחד . חולין פג : ולא תחללו. סנהדרין עד : ונקדשתי בתוך. ברכות כא מגלה כג סנהדרין עד (שבועות לט) :

בעל הטורים

אותו ואת בנו ב׳ . הכא ואידך ועבדו אותו גו׳ ואת בנו גבי נבוכדנצר בשביל שנאמר בו אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והוא לא עשה כן אלא שחט בני צדקיהו לעיניו ע״כ נאמר בו ועבדו אותו ואת בנו עד בוא עת ארצו גם הוא ועבדו בו גוים רבים שנהרג בלשצר ונטלה ממנו המלכות : סמיך אותו ואת בנו לשור או כשב לומר שנוהג במוקדשין : וכי תזבחו . סמך לאותו ואת בנו רמז למה שאמרו ד׳ פרקים בשנה צריך להודיעו אמו מכרתי היום לשחוט והם הסמוכים ברגלים לכך סמך אותו לרגלים : לא תותירו ממנו עד בוקר וסמיך ליה אלה פ׳ ומצרים מגושי . לומר שאין מעבירין על המצות : ונקדשתי בתוך בני ישראל. בגימ׳ זהו אין אומרים קדושה בפחות מעשרה : בתוך בני ישראל. סמיך ליה מועדי שבהם העם מתקבצים כדי להתפלל ולהלל להקב״ה שברוב עם הדרת מלך : מקדשכם. וסמיך ליה מועדי ה׳ חייב אדם לטהר את עצמו ברגל :

ספורנו

אע"פ שלפעמים יהיה התמים שוה סלע והבעל מום שוה שתים לגדלו ושמנו ולפעמים יהיה מום נהשב עלוי למנחת מלך וזה כי האל תמים פעלו חפץ בתמימות ושלמות הנקרב והמקריב שיהיה הנקרב על שלמותו הטבעי והמקריב על שלמותו האלהי להדמות ליוצרו כפי האפשר אמר שכמו כן בענין גבול הזמנים שהגביל עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והזכיר אסור מהוסר זמן ואסור שחיטת אותו ואת בנו ביום אחד ואסור מהשבת חוץ לזמנו אפי' בקדשים קלים . והזכיר התודה שאף על פי שהיא מכלל השלמים הוגבל זמנה ליום ולילה אחד בלבד ולא לב' ימים ולילה כשאר השלמים: (כט) לרצונכם תזבחו ביום ההוא יאכל . יהי רצונכם וכוונתכם בעת שתזבחו שביום ההוא יאכל וזהו : אני ה'. פועל פעלתי תמימה ונותן גבול על שלמות בלתי מקבל הפחות והיתר : (לב) ולא תחללו את שם קדשי. ומאחר שאתם רואים את פעולתי על זה השלמות אם כן אתם המקודשים ללכת בדרכי אל תחללו את שם קדשי בפעולות חסרות ומגונות כענין ויבאו אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי : ונקדשתי בתוך בני ישראל . לעשות עמהם נפלאות כמו שנדרתי באמרי הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות והטעם בזה כי אמנם אני ה' מקדשכם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים להיות מנהיג אתכם בלתי אמצעי כמשפט הנבדלים מחומר בהיותכם הולכים בדרכי קדושתי כאמרו אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו : (לג) אני ה'. לא שניתי ואעשה כמאז אם לא יהיו עונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלהיכם כאמרו כימי צאתך מארץ

רמבן

כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והוא הנדבה והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק נדבת הנפש ומנהג הנותנים לבדק הבית כי בנדבה יביאו הרי זו לבנין לפיכך כל מקום שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו לעולה או לזבח שלמים כמו שהזכיר למעלה והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח לך אזבח זבח תודה נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי עלי אלהים כדריך אשלם תודות לך והנותנים במזבח בנדרים יביאו אם יצליחני אלהים אבא לפניו בעולה ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו לבו ולנדר לה' לא ירצה כמו שאמר לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר הכתוב נדבה תקריב אותו כלשון הבא בכל הפרשה אבל אמר תעשה אותו ממנו כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך אבל לנדר לרצון לא יהיה והוצרכו חכמים לאמר כך כי לא יתכן בשום פנים שיהיו המומים כלם הגרב והילפת ואפילו המעוך והכתות אסורין בכל קרבן בין בנדר בין בנדבה . ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקצתן ומותרין במקצתן ולא ימצא ככה בתורה במומי המקריבים ובטומאה לחלק בקרבנות . ולכך אמרו כי תעשה אותו איננו כמו תקריב אותו והוא האמת בלי ספק והזכיר הכתוב היתר הנדבה לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת או שבור אשר בו עורון בשכהתה עינו והשבור ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת . ויתכן כי הכתוב דבק עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור וזה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחד מאלה ולנדר לא ירצה אחד מהן שאפילו עלו ירדו . ובת"כ מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה תלמוד לומר ושור וזה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכללו רבותינו עוד בכלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה אבל לא התמימים שהמקדיש אותן לבדק הבית עובר בעשה :

(כח) אותו ואת בנו . נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש"י ; פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב וכן דעת אונקלוס והוא הנכון בדין אותו ואת בנו אבל דרך הכתוב כשהזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה וא"כ היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד והזכיר האם ובבן והיה שבעת ימים תחת אמו אמר כי במינין הנזכרים אלו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד . וטעם ושמרתם מצותי בכאן יזהיר את ישראל בשמור המצות שיזהרו בקרבנות במומים ובמחוסרי הזמן קודם שבעה מיום שנשחטה האם ולעשות הזבחים והתודה ולשחטם לרצון ויכלול כל המצות ביחד וכבר הזכיר למעלה בחקים ובמשפטים ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ואמר לא תחללו את שם קדשי להיות בכם טבל וזובח מעשה כמו שאמר בבני אהרן ולא יחללו את שם קדשי שיזהיר בקרבנות מן הטומאה או מן המומין :

(לג) וטעם ונקדשתי בתוך בני ישראל . על דעת רבותינו מצות עשה שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים שהוא טעם יכלול כל המצות שראוי לקדש שמו עליכם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים :

דבר

רש"י

שכר: (ב) דבר אל בני ישראל מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים: (ג) ששת ימים וגו'. מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות: (ד) אלה מועדי ה'. למעלה מדבר בעיבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש: (ה) בין הערבים. משש שעות ולמעלה: פסח לה'. הקרבת קרבן ששמו פסח:
והקרבתם

ויקרא כג

כג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ ג שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ
ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃
ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃ ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה

תרגום אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ אִלֵּין אִנּוּן מוֹעֲדָי׃ ג שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּא שַׁבְּתָא מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן שַׁבְּתָא הִיא קֳדָם יְיָ בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ ד אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ מְעָרְעֵי קַדִּישׁ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן בְּזִמְנֵיהוֹן׃ ה בְּיַרְחָא קַדְמָאָה בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא פִּסְחָא קֳדָם יְיָ׃ ו וּבַחֲמֵשַׁת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא דְפַטִּירַיָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא

אבן עזרא

וטעם אלה הם מועדי בעבור היות שבתות רבות בשנה: (ג) בכל מושבותיכם, בארצכם וחוץ מארצכם בבית ובדרך. וטעם שבת היא לה' פירשתיו. ואחר כן הזכיר המועדים ואמר בשבת אלה הם מועדי ובמועדים אמר במועדם והטעם באיזה יום שיהיה מהשבוע והנה אני נותן לך כלל בדברי המועדים כי בזמן שבית המקדש קיים היו המועדים נמסרים לבית דין הלא תראה כי אמר על פסח חזקיהו ויועץ המלך ואחר שקבע ראש חדש ניסן עבר השנה וכזה תפשוהו חכמינו ז"ל כי היה ראוי שלא יעבר ניסן בניסן והמעתיקים אמרו כי בית דין היה מסתכל בדברים רבים בקביעות השנה ואמרו על רבי עקיבא שקבע שתי שנים מעוברות שנה אחר שנה לפי צורך השעה ואין בכל המקרא ראיה איך היו ישראל קובעים החדשים והמועדים ומה שאמר הגאון כי על חשבון העיבור היו נסמכי' איננו אמת כי במשנה גם בתלמוד ראיות שהיה פסח בגד"ו גם שני מעשיות שם ועבור השני' קרוב מתוספת שנת החמה על הלבנה ואיננו על דרך הקדמונים ותחלת החשבון וי"ד (פי' שיש עם לבהר ד ד"ח תתע ו יבא המולד וי"ד) כי שנה נוספה להחל מחשבון בהר"ד בעבור חמשה הימים שהיו קודם בריאת האדם ויום בשנה חשוב שנה וזה לא יזיק על כן לא תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי לא היתה והנה העבור אחר שנה ואלו שנה והעבור בנוי על המהלך התיכון על כן אמרו פעמים שבא בארוכה ובקצרה ואין הקביעות רודף אחר ראות הלבנה בירושלים או בקצה מזרח או במערב כלל והעד מקום המחשבת התיכונה כי הנה היא על ירושלים ועוד שראינו פעמים רבות הלבנה בחדש ניסן בליל שני וכן היתה נראית בכל העולם וקביעות החדש היה ליל שלישי וכן אירע לשלשה חדשים קודם ניסן וזה נתקן בשנת גטר"ד בעבור הדחיה גם פעמים היה הקביעות בתשרי יום חמישי וגם

מסורה

אחרי מות: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם י"ג בתורה נמסר בסדר ויקרא: תעשה ז' וסי' נמסר בסדר תרומה: מושבתיכם כלם כתיב כן במ"ג וסימן נמסר בריש סדר ויקהל: בחדש ז' ר"פ נמסר בסדר וישמע יתרו: ובחמשה עשר יום. ג' ר"פ דסמיכי בתורה וסי' ובחמשה עשר דמצות. וחברו.

תולדות אהרן אשר תקראו אותם. ראש השנה כד. אלה הם: הם שבת ס יא: חולין קא: אלה מועדי ה'. ראש השנה כא כב כד כה (שביעית לט ראש השנה נז נח): ובחמשה עשר יום. סוכה כז כח:

בעל הטורים

מועדי ה'. מלא וי"ו על ו' חדשים ששלוחים יוצאים: מקרא קדש. בגי' משפט: מקרא קדש. בגימ' במאכל בכסות נקיה:

רמבן

(ב) דבר אל בני ישראל. אין לכהנים עסק בענין המועדות יותר מאשר לישראל בהם על כן לא הזכיר בפרשה הזאת אהרן ובניו רק בני ישראל שיכלול את כלם כאחד כי לא יפרש קרבנות המוספים בפרשה הזאת אבל הזכיר המועדים כאן בתורת כהנים בעבור שהם ימי הקרבנות וירמוז אליהם כמו שאמר והקרבתם אשה לה' ואמר בסוף הפרשה אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים אבל לא האריך לבאר המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר ואחרי שמנה באי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ ביאר המוספים כלם בפרשת פינחס שעשו אותם בארץ מיד ולדורות ועל כן אמר ביום הכפורים ויעש כאשר צוה ה' את משה שעשה כן במדבר. והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא ינהגו אלא בארץ שהן באים בגלל הלחם שאמר בו כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו' אבל הימים עצמם נוהגים מיד. והזכיר השבת במועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש שגם הוא יום נקרא אותו מקרא קדש ואחרי כן הבדיל שאר המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם כלומר באיזה יום מן השבוע שיגיעו בו כי השבת קבוע הוא ביומו יבא ולא נצטרך לקרוא אותו במועדו. ועל דעת רבותינו אשר תקראו אותם במועדם רמז לעבורים שתקראו אותם להם מועדים והנכון בעיני כי פירוש אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון וגו' ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה' בעבור שהפסיק בענין השבת. והנה אמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם כי יזהיר בשבת פעמים רבות. וירמוז עוד בכאן כי גם כבואו באחת מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השניה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו' וחזר ואמר זה הדבר אשר צוה ה' קחו מאתכם תרומה והיא המצוה הראשונה בעבור שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה. וראיה לפי' הזה שלא הזכיר בשבת והקרבתם אשה לה' כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ואמר בסוף הפרשה אלה מועדי ה' מקראי קדש להקריב אשה לה' מלבד שבתות ה' שאין השבתות בכלל מועדי ה' וראיה עוד כי לא אמר בפרשה השניה וידבר ה' אל משה לאמר כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור הראשון הוא היה מצות. המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו ולכן לא אמר בו והקרבתם אשה לה' כאשר אמר במועדים והזכירה בסוף עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן כאשר פירשתי. וזהו מדרש חכמים שאמרו מה ענין שבת אצל
המועדות

ספורנו

מארץ מצרים אראנו נפלאות: כג (ב) מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש. אחר שדבר בענין הקרבנות ומקריביהם שהכונה בהם השרות השכינה בישראל כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה. דבר במועדים אשר בשביתתם יכוין לשבות ממעשה הדיוט בקצתם לגמרי כענין בשבת ויום הכפורים ולעסוק בכלם בתורה ועסקי קדש כאמרו ששת ימים תעבוד וכו'. (ג) וביום השביעי שבת. שתשבות ממלאכתך ויהי עסקך כלו לה' אלהיך ובקצתם תהיה השביתה ממלאכת עבודה בלבד כמו שהוא בשאר הענין בשאר המועדים. והכונה בהם פעם שמחת היום שישמח ישראל בעושיו יהיה העסק בקצתו בעסקי קדש כאמרם ז"ל יום טוב חציו לה' וחציו לכם ובזה תשרה שכינה על ישראל בלי ספק כאמרו אלהים נצב בעדת אל אמר אותם מועדים שתקראו אותם מקראי קדש פי' אסיפות עם לעסקי קדש כי אסיפת העם תקרא מקרא כמו חדש ושבת קרוא מקרא וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה: אלה הם מועדי. הם אותם המועדים שארצה בם אמנם כשלא תקראו אותם מקראי קדש אבל יהיו מקראי חול ועסק בהיי בשרה ותענוגות בני האדם בלבד לא יהיו מועדי אבל יהיו מועדיכם שנאה נפשי: שבת היא לה'. הוא היוצר אור ובורא חשך קובע אותם בכל מושבותיכם אע"פ שהשתנה תחלת היום והלילה כפי השתנות האופק בגלילות מתחלפות ועם זה היתה השבת הראשונה מסוערת כפי איזה אופק מיוחד בהכרח מכל מקום תהיה תחלת השבת וסופה בכל אחד מהגלילות ליושביו כפי התחלת היום והלילה בגליל ההוא: (ד) אלה מועדי ה'. אחר שדבר בשבת שמועדה כבר נקבע כאמרם ז"ל (פסחים פרק ע"פ) שבת היא דקביעא אנפשה התחיל בענין המועדות אשר מועדם הוא ע"י קריאת ב"ד כמו שבא בקבלה (ר"ה פ' אם אין מכירין) אתם אפי' שוגגין אפי' מזידין אפי' מוטעין: (ה) בין הערבים פסח לה'. הזכיר ענין הפסח אע"פ שאין יומו מקרא קדש כי הוא סבת השתנות זמני המועדים כי אמנם היות הכונה שיהיה זמן זבח הפסח לדורות מכוון עם הזמן שהיה הזבח של אותה פסיחה שנעשית בהני אותה הלילה בכוון היא סבה שיהיה זה מסור לבית דין ועבוריהם וחשבונם כמו שבאר באמרו שמור את חדש
האביב

אבן עזרא

ולא נראית הלבנה בליל שנת והיה האויר זך וזה יקרה בכל שנה שהמולד קרוב מחצי היום והיתה הלבנה בחצי גלגל הגבוה גם אין הקביעות בנוי על עת התחברות המאורות אפילו במהלך האמצעי כי הנה בטור"ד גם גטר"ד יוכיחו ולולי שלא אאריך הייתי מפרש סוד העיבור וסוד ההלכה החמורה שהוא נולד קודם חצות והכלל שחז"ל העתיקו לנו שנסמוך על העיבור בגלות וכן קבלנו מפי נביאים ולא נוכל לעשות דבר אחר טוב ממנו וזה ששמו שני ימים בגלות והוא על דבר ספק והמתענים יום הכפורים שני ימים מה יועילם בעבור הדחיות כי בשנת גטר"ד אם על המולד היה ראוי שיתענה בשמונה לקביעותנו וכי למה נעוות אנחנו חשבון שנתנו בעבור שנה אחרת וכן יקרה להם עם הראיה: בין הערבים. פירשתיו: (ח) אשה לה'. בפרשת פנחס. וטעם

תרגום

יוֹמִין פַּטִּירָא תֵּיכְלוּן׃
ז בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
ח וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא

מקרא

שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃
ז בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ פ

כל אור׳ חסר / כל אור׳ מלא במ״ג

רשי

(ח) והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה'. מכל מקום אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים. שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים סטיינ"א בלעז וכן כל לשון שמונת ששת תשעת שלשת: מלאכת עבודה. אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה

ספורנו

האביב ועשית פסח לה' אלהיך וכו' ובאה הקבלה על זה שיקבעו חדוש הלבנה של פסח שיהיה באביב: (ח) והקרבתם אשה לה' בבעת ימים. להודיע שאין חול המועד

תולדות אהרן (כל מלאכת עבודה. מגילה ט: והקרבתם אשה לה׳. ראש השנה נט):

רמבן

המועדות וכו'. כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל רק סמכו הכתוב להם. וטעם מקראי קודש שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה ולעשות אותו יום משתה כמו שנא' בקבלה לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. והנה מקרא קודש מלשון קרואי העדה ואחרי כן יאכלו הקרואים וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה ואונקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים לשון מאורע בכל יום שיארע תעשו אותם קדש:

(ז) כל מלאכת עבודה. אפי' המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מת"כ דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו' לשון רש"י. ואיננו נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכת דבר האבד ויבאו שאר המלאכות מק"ו וא"כ ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד שא"כ הרי חולו של מועד רמוז בתורה שמותר בדבר האבד והם אמרו לא מסרה הכתוב אלא לחכמים שאין בתורה רמז איזו מלאכה מותרת ואיזו מלאכה אסורה. ולשון עבודה כולל הוא כל המלאכות והשמושים עובד אדמתו ישבע לחם ועבדך שש שנים ועבדת את אויביך ואינו משמש בשום מקום בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום תעשה למחר. אבל פי' מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש כענין שנא' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וככל עבודה בשדה ועבדתם וזרעתם וקין היה עובד אדמה ומלאכה שהיא באוכל נפש הוא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחלה כל מלאכה לא יעשה לכם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן. ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים כל מלאכה ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש כי מלאכת עבודה ילמד על זה. אבל בפרשת כל הבכור בחג המצות אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה והטעם מפני שכבר התיר בו בפירוש אוכל נפש ולא הוצרך לאמר בו כל מלאכת עבודה והזכיר מלאכה סתם ולא אמר כל מלאכה כמו שנאמר בשבת ויום הכפורים הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתיך עליה. וכתב רבי אברהם כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מתיר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם ומפני שמזכיר שם כל מלאכה הוצרך לפרש אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. פירוש מלאכת עבודה מלאכה המשתמרת לעבודת קנין כגון זריעה וקצירה ותפירה וכיוצא בהם אבל אוכל נפש איננה מלאכת עבודה זה לשונו. והברייתא שבת"כ כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכת עבודה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה ת"ל הוא הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל מלאכת עבודה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורים א"כ למה נאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשיית מלאכה. יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא וכו' ופירושה שר' יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה' לומר שהכתוב אוסר עשייה במועדי ה' כולם. יכול שיהו כולן שוין באיסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה' שהמקרא נדרש לפניו ולפני פניו. לפניו מיעט הכתוב עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו שמיני עצור כמוהו בכל מלאכת עבודה ואין חולו של מועד אסור כמוהו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכה בלבד עד שאמר לה תעשו ולא הזכירה הכתוב ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים. ולפי גרסת רש"י ג"כ כך היא מתפרשת. והברייתא הזו היא השנויה בגמרא במס' חגיגה דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו. לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר וכו' ושם שנו עוד מה שביעי אסור אף ששי אסור. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה. תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו'. שנו בגמרא בכל מלאכה ושנו בת"כ בכל מלאכת עבודה שתפסו להם במדרש לשון הכתוב שאין לומר ביום טוב בכל מלאכה אלא בכל מלאכת עבודה ושניהם לדבר אחד נתכונו שיום טוב אסור בכל מלאכת עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה בתורה ומסרה הכתוב לחכמים. ובספרי רבי ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת. מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה. תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה. וגם זו כפי השטה שאמרנו. הרי הארכנו הברייתות השנויות בענין הזה להעלות דברי רז"ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובים האלו. ועם כל זה מצאתי קושיא על דברינו מברייתא השנויה בספרי כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור בעשיית מלאכה מנין להתיר בו אוכל נפש נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש. ונראה לי כי עבודה אצל רז"ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבודות עבד עבדים יהיה לאחיו עבדו את כדרלעומר וכן עבודת עבודה ועבודת משא עבודת כל טורח שבאה"ל ועבודת משא בכתף ואם כן היה באפשר שמלאכות קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותרת ואע"פ שאינה אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור. ועל כן שאל מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שנתיר כל אוכל נפש אפילו בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפי' הקלות שבהם מלאכת עבודה איקרו ת"ל מקרא קדש לג"ש ששם באה כל מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להתיר. וראיתי במכילתא דתני אך אשר יאכל לכל נפש. כל אוכל נפש דוחה י"ט ואין כל עבודה דוחה י"ט ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה י"ט כל אוכל נפש דוחה י"ט מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה את השבת ת"ל אשר יאכל לכל נפש מקצת עבודה דוחה את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת. ופי' מקצת עבודה כגון חובת היום תמידין ומוספין ואין כל עבודה דוחה י"ט נדרים ונדבות או עולת נדבה. אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פירושו אלא שירמוז למה שאמרנו שהבא בטורח גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל כמנהגו של אדם לעצמו יהיה מותר או מקצתו כדי חייו ומקצתו (טלו) תבשילין מרובין לתענוג. והכלל במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש:

(ח) והקרבתם אשה לה' שבעת ימים. יאמר שיהיו כל שבעת הימים חג להקריב אשה לה' לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי ולא פירש האשה כי הוא עתיד להזכירו בפ' מיוחדת לכל אשי המועדים כאשר רצה שינהגו בהן וכפי מה שפירשתי. ומדרש רבותינו לומר שנקריב בהן אשה מכל מקום אע"פ שאין לנו כל המוספין שלמים וכשר הוא:

דבר

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־
קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר
רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃
יא וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה
לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ
הַכֹּהֵן׃ יב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם
אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה לַיהוָה׃ יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה

חי ר"פ בטעם בסיפרא · ג' כסיפ' · כי · כח · ד' חסר · כי בענין ומתחלפין בטעמא לי מ"ל · ח' מיהדין ונסכו ק'

תַּעַבְדוּן׃ ט וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ י מַלֵּיל עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
תֵעֲלוּן לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב
לְכוֹן וְתִחְצְדוּן יָת חֲצָדַהּ
וְתַיְתוּן יָת עוּמְרָא רֵישׁ
חֲצַדְכוֹן לְכַהֲנָא׃ יא וִירִים
יָת עוּמְרָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא
לְכוֹן מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא
יְרִימִנֵּיהּ כַּהֲנָא׃ יב וְתַעְבְּדוּן
בְּיוֹם אֲרָמוּתְכוֹן יָת עוּמְרָא
אִמַּר שְׁלִים בַּר שַׁתֵּיהּ
לַעֲלָתָא קֳדָם יְיָ׃ יג וּמִנְחָתֵיהּ
תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא
דְּפִילָא בִמְשַׁח קוּרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא
בְּרַעֲוָא וְנִסְכֵּיהּ חַמְרָא

עבודה וכו׳ : (י) ראשית קצירכם . שתהא ראשונה לקציר : עומר . עשירית האיפה כך היתה שמה כמו (שמות ט"ז) וימודו בעומר : (יא) והניף . (מנחות סא) כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים : לרצנכם . אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם : ממחרת השבת . (מנחות סו) ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו : (יב) ועשיתם כבש . חובה לעומר הוא בא : (יג) ומנחתו . מנחת נסכיו : שני עשרונים . כפולה היתה : ונסכו יין רביעית ההין . (מנחות פט) אע"פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים :

קלי

בעל הטורים

קצירה בגים . וקצרתם את קצירה . כיבם קצירה כאם תביאו העומר וקצרתם את קצירה ואם לאו כיבש קצירה :

ותגתם אתו חג : ועשיתם דעומר בזקף ועשיתם שעיר עזים בהביר וסימן בלשון ארמי עומרא סליק צפירא נחית והוא חד מן י"ו זוגין מתחלפין בטעמא בהד ענינא חד זקף לרומא וחד נחית להתומא וסי' בלשון ארמי שמואל עביד אדי' דוד מנהון במי' קלטין לרוגזא משה ממלל בגלותא . וביאור וסי' בסדר וארא : ריח ניחח ח' מיהדין בתורה וסי' נמסר

וטעם להזכיר כי תבאו אל הארץ בעבור שישמרו כל השבתות במדבר ופסח בהר סיני כי זו הפרשה סמוכה להקמת המשכן . וטעם דבר אל בני ישראל . שיתחברו ואחר כן ואמרת אליהם : (יא) ממחרת השבת . אמרו חז"ל ממחרת יום טוב והמכחישים אמרו שהוא כמשמעו והמאמינים הביאו ראיות משבת השמיטה והיובל והכוס הגדול ויום תרועה שכתוב בו שבתון וכן שבתון נאמר בראשון של סוכות ובשמיני ואמר כי שבע שבתות שבועות וכמוהו באי השבת עם יוצאי השבת וכם שנים פירושים בפסוק אחד והנה שלשים עירים וראייתם תמימות וחכם ברומי הביא ראיה ממחרת הפסח מצות וקלוי ולא ידע כי כנפשו הוא כי הפסח ביום י"ד וממחרתו יום ט"ו וכן כתוב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון ולאכול קלי אסור עד עבור תנופת העומר . והגאון אמר ששני פסחים הם פסח ה׳ ופסח ישראל ופסח ה׳ בליל ט"ו והנה ממחרת הפסח ביהושע יום ששה עשר ויהיה פי׳ ממחרת הפסח הכתוב בתורה ממחרת זבח הפסח ולא אמר כלום כי לא נקרא החג פסח רק בעבור שפסח השם על הבתים וממחרתו הוא לבקר יום חמשה עשר וכן כתוב כל היום וכל הלילה וכל יום המחרת . ועוד אמר הגאון שמצות וקלוי היה מהישן וזה אינו רחוק כי הכתוב אמר על תנופת העומר שתהיה מהחל חרמש בקמה ואם תנופת העומר היתה יום חמשה עשר מתי קצרו ועשו מצות ועוד כי אין קציר כי הוא ראשית קציר שעורים גם יש כדמות ראיה על פירושו שאמר מעבור הארץ ויתכן שזה השם נקרא על התבואה שיש להשנה שעברה . וטעם מעבור הארץ ארץ סיחון ועוג והעד שאמר אחר כן מתבואת ארץ כנען ועוד כי קלוי איננו כמו קלי והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ואין פסוק קלוי באש טענה כי הוא תאר המעשה כי אביב קלוי באש יקרא קלוי ועוד יש להשיב מאין נדע כי הניף הכהן בעבר הירדן תנופת העומר כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם ועוד לא נתנה להם ולא בא הכתוב להזכיר מצות וקלוי רק בעבור ששבת המן וכן טעם כל הפסוק ועוד אמר הגאון אם השבת כמשמעה מאיזה שבת נחל לספור וישועה השיב כי סמוכה עשר ימים

כם

תולדות אהרן כי׳ תבאו אל הארץ . מנחות פד : וקצרתם . חגיגה יז מנחות עא : והבאתם את עומר . שבת קלא מנחות ס ע עב סג פד : קצירכם . פסחים כג ראש השנה יג : (והניף את העומר . סוטה יח) : ביום הניפכם . מגלה כ : ומנחתו שני עשרונים . מנחות פט : ונסכה יין . שם :

רמבן

(י) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ . בעבור שיחדש בכאן בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה מלבד השבתון ומקרא קודש תתיחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה דבר אל בני ישראל . ומפני שחג השבועות זמנו תלוי בעומר אמר הכל בפרשה אחת . ובעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד ושניהם מענין אחד בדין העונות וכפרתם לשבים לא אמר ביום הכפורים דבר אל בני ישראל כי יספיק לו בדבור הראשון ועשה מהן שתי פרשיות שהם ענינים שונים :

(יא) ממחרת השבת יניפנו הכהן . ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו ל׳ רש"י . ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמרא כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת וכי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ . והנה אין לחג השבועות זמן שימנה ממנה . ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצוננו וחלה דברי תהו . אבל אם יהיה ממחרת השבת יום טוב כפי קבלת רבותינו יבוא הענין כהוגן כי צוה הכתוב תחלה שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה ואחר כן אמר כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה והיא השבת הראשונה הנזכרת כאן ולימד שלא ינהג העומר במדבר ובחוצה לארץ . אבל ממחרת השבת השביעית ושבע שבתות לא יתכן לפרש אותם יום טוב . אבל אמר בו אונקלוס לשון שבוע וא"כ יהיו שתי לשונות בפסוק אחד . והמפרשים אמרו כי הוא דרך צחות כמו רוכבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם . ובמקום אחר פירש שבעה שבועות וכן באי השבת עם יוצאי השבת שבוע וכן מתי יעבור החדש ונשברה שבר והשבת ונפתחה בר כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחת וחשבון הימים ממנו יקרא שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו שפעמים בשבת ב"ד יושבין בעירות . ויתכן שיהיה כל השבת הנזכר בפרשה שבוע . ויהיה טעם ממחרת השבת לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו אם כן יהיה היום ההוא ממחרת השבוע שעבר כאלו אמר יהיה יום התנופה מחרת שבוע לימים העובריים וראשון לשביעית שיספור עד שישלים שבע שבתות . ובעבור שהזכיר ובחמשה עשר יום אמר שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספור ממנו שבע שבתות ואין לטעות ביום ארבעה עשר כי לא הזכיר ממנו רק בין הערבים . וטעם תמימות תהיינה כי השבת עם ששת הימים תקרא שבת שלמה . ופירוש ממחרת השבת כמו במחרת השבת וכן עד ממחרת השבת השביעית תספרו . וכן ביום ההוא יאכל וממחרת ואמרו כי לא יבא ש"ח בתלת נוחר ומחרתו ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם . ויעש ה׳ את הדבר הזה ממחרת וכן כולם :

וטעם וקצרתם את קצירה . שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור מספל לך חרמש בשום קמה כי אסור להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור : וטעם

ספורנו

שמועד הוא לגמרי כי בהיות בהם קרבן צבור נוסף על התמיד כמו ביום מקרא קדש הוא מכלל החג בלי ספק ולא בא׳ ענין המוספין בזה שאין זאת הכונה עתה כמו שלא בא׳ ענינם גם בשאר המועדים ובזה האופן כתב בחג הסכות להורות על קדושת חול המועד אמנם בר"ה הזכיר גם כן אשה לה׳ להורות שיש מוסף נוסף על של ר"ח כאמרו מלבד עולת החדש ומנחתה אבל בשבת ובחג השבועות וי"ה לא הזכיר ענין המוספים כלל כי מה שכתב בי"ה והקרבתם אשה לה׳ הם עולות וחטאות כהן גדול והצבור המבוארים בפרשת אחרי מות וכלל שבת והפסח וחג המצות בדבור אחד כי שלשתם נצטוו קודם מתן תורה אבל בשאר המועדות ייחד לכל מועד דבור לעצמו והתחיל דבור חג השבועות מן העומר כי מאז מתחיל קציר בעומר וספירת השבועות שהם מענין החג הנקרא חג קציר וחג השבועות שבו נתן הודאה לאל ית׳ על שבועות חקות קציר שמר לנו כי אמנם מכוונת הרגלים הם התפלה וההודאה כמו במועד חדש האביב התפלה לאל על האביב וההודאה על החירות ובהיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחלת האביב עד הקציר כאמרו שבועות חקות קציר ישמור לנו היה העומר הודאה על האביב כמקריב בכורי השדה לבעלים והיה הקרבן עמו לתפלה על העתיד והיתה הספירה זכרון לתפלת יום יום והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר

הם שיש בהם קרבן ונקראו מועדים מלבד השבתות ואחר שיש קרבן ביום תנופת העומר לאות ולעד כי התנופה באחד מימות מועד האביב והנה שכח קרבנות ראשי חדשים שלא נזכרו ועוד כי הכתוב אמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים והיה ראוי שיאמר מלבד תנופת העומר גם זאת איננה טענה עלינו כי אנחנו נסמוך במצות על הקבלה והנה ביום שבועות לא הזכיר כפי׳ פנחס מלבד כבשי השלמים ולמעלה פר בן בקר אחד ואילים שנים ובפנחס פרים שנים ואיל אחד גם יוכל המאמין להשיב כי בדרך נבואה ידע היום שיהיה בו תנופת העומר שיום השבת יהיה הקביעות והעד מערך הלחם שהיה בשבת והזכיר הכתוב איך יחשבו בשנה הראשונה ואז הקריבו שלמים והעולה הנזכרת ואחר כן הנזכרת בפנחס ואח״כ אמר בשבועותיכ׳ שבעה שבועות ולא אמר שבתות ואין ראיה כי תחלת השבוע יום ראשון וטמאה שבועים יוכיח והנה ארמוז לך סוד אחד שכל המועדים תלוים ביום ידוע מהחדש ולא נאמר בחג השבועו׳ מספר (ס״א יום מועד) בעבור הספירה שהיא מצוה וחז״ל העתיקו כי בחג השבועות היה מ״ת ועליו נאמר כי חג ה׳ לנו. יש אומרים כי לרצונכם פירושו להיות לכם לרצון בעבור והניף את העומר לפני ה׳ לרצונכם וטעמו שתניפו ברצונכם והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים והמכחישים אמרו כי בן שנה איננו כבן שנתו כי בן שנתו עוד אין לו שנה ובן שנה שיש לו שנה תמימה והנה לא קראו בחנוכ׳ המזבח כבש א׳ בן שנתו לעולה ובפרשה אחרונה כבשים בני שנה י״ב: (יד) ולחם מחדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים לולא הקבלה היה נראה כי ספירת הימים בשנות היובל והמכחישים אמרו כי טעם תמימות שלא תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחרתה: (טז) תספרו חמשים יום. כי כן מספר התורה וכן וביום השמיני בכל מקום. מלת תביאו זרה בעבור דגשות האל״ף כי לא נדע לו טעם: (יז) ממושבתיכם. צריכים אנו לקבלה מאיזה מקום יוקח ומתי יבוקש: לחם תנופה לכהן עם כבשי השלמים ויתכן שהנה הכתוב בשנה הראשונה בעבור שהיא תחלת ההתחלה ויש

(יד) קלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: כרמל. הן קליות שקורין גרניי״ש: בכל מושבותיכם. (קידושין לז) נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: (טו) ממחרת השבת. ממחרת יו״ט: תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: (טז) השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה ימים: חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה׳. ביום החמשים תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש וא״ת הרי קרבה מנחת העומר איננה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: (יז) ממושבותיכם. ולא מחוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: בכורים. ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב

יַיִן רְבִיעִת הַהִין: יד וְלֶחֶם וְקָלִי
וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־
קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: ס
טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת
מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה
שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה:
טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת
תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה:
יז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאּוּ ׀ לֶחֶם
תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים

רַבְעוּת הִינָא: יד וּלְחֵים
וּקְלֵי וּפֵירוּכָן לָא תֵיכְלוּן
עַד בְּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
עַד אַיְתוֹאֵיכוֹן יָת קוּרְבָּנָא
דֶאֱלָהֲכוֹן קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן
בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן: טו וְתִמְנוֹן
לְכוֹן מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא
מִיוֹם אַיְתוֹאֵיכוֹן יָת עוּמְרָא
דַאֲרָמוּתָא שְׁבַע שָׁבוּעָן
שַׁלְמָן יְהֶוְיָן: טז עַד
מִבָּתַר שָׁבוּעֲתָא שְׁבִיעֲתָא
תִּמְנוֹן חַמְשִׁין יוֹמִין
וּתְקָרְבוּן מִנְחֲתָא חֲדַתָּא
קֳדָם יְיָ: יז מִמּוֹתְבָנֵיכוֹן
תַּיְתוֹן לְחֵם אֲרָמוּתָא תַּרְתֵּין
גְּרִיצָן תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא
יְהֶוְיָן חֲמִיעַ יִתְאַפְיָן בִּכּוּרִין

בסדר צו: ולחם ד׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: עד עצם היום הזה. ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל. וישימו אבנים גדולות. המה ואבותם פשעו בי: משבתיכם ג׳ חסר וסי׳ נמסר בריש סדר ויקהל. כל קריי׳ לדרתיכם בכל משבתיכם במ״א בכל מושבתיכם לדרתיכם וסי׳ וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש: תביאו חד מן ד׳ אלפי״ן דגשים בקריא וסי׳ ויביאו לו את המנחה. תביאו לחם תנופה. ושפו עצמותיו לא ראו. ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא: תהיינה י׳ כתובים כן בתרין יודי״ן והי״א בחד נו״ן וסי׳ וספרתם לכם ממחרת. ממושבותיכם תביאו. והקריתם לכם ערים. והערים אשר תתנו ללוים. את שלש הערים אשר. ולגר ולתושב. ונגרעה נחלתן מנחלת. ונוספה נחלתן על. לטוב בעיניהם ב׳ בפסוק: וחד ותהיינה מחלה:

תולדות אהרן ולחם וקלי וכרמל. פסחים כג כריתות ה (חלה נו ערלה ס׳ פסחים כח): עד עצם. סוכה מא ראש השנה ל מנחות כח: עד הביאכם. שבת קלא מנחות סח: לדורותיכם. מנחות פד: וספרתם לכם. שם סה: ממחרת השבת. שם סה: מיום הביאכם. שם סו: שבע שבתות. שם סה סו: תספרו חמשים יום. חגיגה יז מנחות סה: מנחה חדשה. מנחות פג פד: ממושבותיכם. זבחים נז מנחות מו נו כע עז עה כג פד: סלת תהיינה. מנחות מה עז:

ספורנו

הקציר וחג האסיף על טוב האסיף: (יד) בכל מושבותיכם. איסור החדש עד עצם יום שהוא עבר בניסן אע״פ שאין קרבן ולא מקדש: (יז) חמץ תאפינה. בכורי העומר היו בכורי שעורים ואלה היו בכורי קציר חטים ועל שמם נקרא החג יום הבכורים כאמרו

רמבן

(טו) וטעם וספרתם לכם. כמו ולקחתם לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותינו ואין כן וספר לו וספרה לה דזבין שהרי אם רצו עומדים בטומאתם אלא שלא ישכחוהו וכן וספרת לך דיובל שתזהר במספר שלא תשכח. ובת״כ וספרת לך בב״ד ולא ידעתי אם לומר שיהיו ב״ד הגדול חייבין לספור שנים ושבועות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר או לומר שיזהרו ב״ד במנין ויקדשו שנת החמשים. והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום מקרא קדש כמספר השנים משנת השמטה עד היובל והטעם בהם אחד ע״כ תספרו חמשים יום שיספור שבע שבתות תשע וארבעים ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שאמר ביובל. וזה טעם תמימות שתהיינה מכוונות לא פחות ולא יותר כטעם תמימים יהיו שהיתר כמו החסר איננו תמים. והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו וכרמל מנחה לשם ויקרב עליו קרבן וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעתו ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם ויביא קרבן עליו. ולכך הזכיר הקרבנות האלה בפרשה כי הם בגלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ולא הזכיר המוספין בכן כאשר לא הזכירם בשאר המועדים:

(טז) וטעם מנחה חדשה. שלא יובא בית ה׳ מנחה עד שיביאו זאת כמו שפירשו רבותינו. והוצרך לומר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור החדש ובשביתת חג השבועות מפני שהוא תלוי בהבאת העומר ובמנחה חדשה לומר שאפילו אחרי גלותנו בחוצה לארץ שאין עומר ומנחה יהיה בהם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן ביום הזכרון וכן בחג הסוכות לא הזכיר בכל מושבותיכם והזכיר כן ביום הכפורים כי בעבור שתלה כפרתנו בקרבנות כאשר הזכיר בפרשת אחרי מות אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום כי יום כפורים הוא לכפר עליכם בעינוי ובשביתת המלאכה ואין הקרבנות מעכבין כפרה ממנו וכן לא הוזכר בכאן בחג המצות חקת עולם בכל מושבותיכם אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו הוצרך לומר שיהיה חקת עולם בכל מושבותיכם. והזכיר בשבת בכל מושבותיכם. והטעם מפני שהותרה מלאכה במקדש בתמידין ומוספין אומר שינהג האיסור בכל מושבותינו כי לא נאמר בו חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם לא בבית הפסח וכך אמרו במכילתא במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש וכן נאמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור חלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנות וכן אמרו במסכת קדושין מושבותיכם דכתב רחמנא בחלב ודם למה לי סד״א הואיל ובעניינא דקרבנות כתיב בזמן דאיכא קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קמ״ל. וכן אמרו מושבותיכם דכתב רחמנא בשבת למה לי סד״א הואיל ובעניינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש ב״ד כמועדות קמ״ל והכלל כי לא יזכיר בתורה כן בכל המצות שהן חובת הגוף רק מפני צורך הענין. ואין ממושבותיכם תביאו לחם תנופה כמו מכל מושבותיכם אבל טעמו מארץ מושבותיכם להוציא חוצה לארץ כמו שנאמר כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם. וכך שנינו כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ וחוצה לארץ חוץ מן העומר ושתי הלחם ואפי׳ לדברי האומר עומר בא מחוצה לארץ מודה בשתי הלחם שאינן באין אלא מן הארץ:

(יז) חמץ תאפינה. צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ ואולי איסור

רשי

תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: (יח) על הלחם. בגלל הלחם חובה ללחם: ומנחתם ונסכיהם כמשפט. מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים (במדבר כח) שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש: (יט) ועשיתם שעיר עזים. (ת"כ מנחות מד) יכול שבעת הכבשים והשעיר האמורים כאן הם ז' הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קריבין בגלל הלחם ואלו למוספין: (כ) והניף אותם הכהן תנופה. (מנחות סב) מלמד שטעונין תנופה חיים יכול כולם ת"ל על שני כבשים: קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן קדשי קדשים: (כב) ובקצרכם וגו'. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין אמר רבי אבדימי ברבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים (והחג) מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו: תעזב. (פאה פרק ד') הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם (פאה פרק ז): אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם

מקרא

לַיהוָה׃ יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם
שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה
וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם
יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
לַיהוָה׃ יט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי
שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ כ וְהֵנִיף
הַכֹּהֵן ׀ אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי
כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃
כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כב וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־
קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת
שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא
תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ

כ׳ · מטעין · כ׳.י׳ · סימן · ח׳ פסק בסיפ׳ כ׳ · ג׳ ר״פ · ח׳ מלין בתרי טעמי · ג׳ בטעם וחד ובקצרכם בפסקא

תרגום אונקלוס

קֳדָם יְיָ׃ יח וּתְקָרְבוּן עַל לַחְמָא שַׁבְעָא אִמְּרִין שַׁלְמִין בְּנֵי שְׁנָא וְתוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד וְדִכְרִין תְּרֵין יְהוֹן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ יט וְתַעְבְּדוּן צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא וּתְרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כ וִירִים כַּהֲנָא יָתְהוֹן עַל לְחֵם בִּכּוּרַיָּא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ עַל תְּרֵין אִמְּרִין קוּדְשָׁא יְהוֹן קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא׃ כא וּתְעָרְעוּן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחָן לָא תַעַבְדוּן קְיָם עָלַם בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן׃ כב וּבְמֶחְצַדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְחַקְלָךְ בְּחַצְדָךְ וּלְקָטָא דַחֲצָדָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ כג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ כד מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד

אבן עזרא

ויש אומרים כי יקרב פר ואילים שנים או שני פרים ואיל אחד כרצון הכהן ועוד לא ראינו מצוה כזאת ובפנחס אפרש האמת ואחר ששחיטת השלמים ביום חג שבועות והוא יום מקרא קדש הנה מותר לשחוט בכל המועדים הפך דברי הצדוקים. וטעם להזכיר ובקצרכם את קציר ארצכם פעם שנית בעבור כי חג שבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. וטעם להזכיר וידבר ה' עם יום התרועה בעבור היותו מועד בפני עצמו כי חג שבועות תלוי מיום תנופת העומר וכן הזכיר עם הכום הגדול ועם חג הסכות: (כד) בחדש השביעי. כי תחלת החשבון מניסן כי בו יצאנו ממצרים ועוד כי אביב השעורים תחלה ואחר כן בכורי קציר חטים ואחר כך באספך את מעשיך ואלה המועדים תלוים להיותם בימים הנזכרים ואחר שאמר לתקוע בחצוצרות בכל חדש הנה זכרון תרועה גם יום תרועה מצוה לתקוע בשופר וכן ביום הכפורים ואני הנה ארמוז לך סודות ושים לבך אולי תבינם:

אמרו

מסורה

על הלחם ב׳ וסימן והקרבתם. כי לא על הלחם לבדו: ואילם ד׳ וד׳ מלאים דמלאי׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה: וקראתם ג׳ ר״פ וסי׳ בעצם היום הזה. וקראתם בשם אלהיכם. וקראתם אותי והלכתם והתפללתם: מושבתיכם חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ הטפחא לא ישרתנו מרכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסי׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמר. את כל ההרתית בקע דסוף מלכים. מבליגיתי. ומכל גלוליכם. מכל תועבתיכם. כי למבראשונה דד״ה. ונבזביתך לאחרן יהב. שהם הרהיבוני וסי׳ מה״ב תגלו״ש ועיין בשער הנגינות: דבר ד׳ בטעם תביר ר״פ בספרא וסימן

בעל הטורים

על הלחם ב׳ במסרה. והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם על כן והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי אכילת המזבח מעין אכילת אדם כדאמרינן גבי נסכים מה אכילת אדם אכילה מרובה משתיה וכו׳:

תולדות אהרן והקרבתם על הלחם. מנחות מה: יהיו עולה. שם: ועשיתם שעיר עזים. זבחים נח: והניף הכהן אותם. מנחות סב: על שני כבשים. מנחות מה מו סב: קדש יהיו לה׳ לכהן. ערכין כס: וקראתם. חגיגה יז: ובקצרכם. שם חולין קלא קלה: לא תכלה פאת. מכות טז חולין קלא: שדך. שם קלה: בקוצרך. שם קלז: ולקט קצירך. שם קלא: תעזב. בבא קמא לד תמורה ז: בחדש השביעי. מגלה ל: שבתון זכרון תרועה. ר״ה יא טו כח כט לב לד (ראש השנה נח סוכה נג מגלה עג):

רמבן

אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר והלשון נגזר מלשון מעול והומץ כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי יכעוס ויאבד טעמו ממנו. ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים המזוגים כאשר אמרו בבריאת העולם שיתף מדת רחמים במדת הדין וראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תורה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין. וזה סוד מה שאמרו רבותינו כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכו׳ כי בו מצה וחמץ כענין בעולם הבא:

(כב) **ובקצרכם** את קציר ארצכם לא תכלה. לשון רש״י. חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני לאוין. ור״א אמר כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. והנכון בעיני כי ובקצרכם את קציר ארצכם רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה יאמר כי כשתבואו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה ההוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט לומר שלא תדחה המצוה ההיא את הלאוין האלה:

ספורנו

כאמרו וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה. ואמר לה׳ כי בהם הותר החדש לקרבן ובהיות זה כענין הודאה על שבועות חקות הקציר שבהם היתה ברכת התבואה היו שתי הלחם חמץ קרבות עם כבשי שלמים כמו שהיה הענין בשלמי תודה על חלות לחם חמץ: (כא) חקת עולם בכל מושבותיכם. אף על פי שאין קרבים מיני הקרבן במושבות הגלות לא יחדל ענין הספירה וענין מקרא קדש: (כב) ובקצרכם. אחר ההודאה על הקציר והצלחתו הזהיר על מצות לקיום הממון המושג בהצלחה וזוה על לקט ופאה כאמרם (מלח ממון חסר ואמרי לה חסד): אני ה׳ אלהיכם. אלהי הקוצרים ואלהי המלקטים הלקט והפאה לעניים ואיטיב למטיבים להם כדי לעשות

אמרו המעתיקים שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכיות השם ואחר שהעיקר כל ר"ח היה ראש חודש ניסן נכבד כי בו הוקם המשכן ובעתיד אמר יחזקאל בראשון באחד לחדש וכן תעשה בשבעה בעבור המרובע והנה חמשה עשר לנכח ויום שביעי גם מרובע ופסח שני יתחלפו הגדול והקטן על כן יום ראש השנה גדול מכולם אע"פ שהוא יום דין אסור להתענות בו ועזרא יוכיח ויום הכפורים הקטן במחברת והנה סכות כחג פסח רק שמיני ואין שביעי ומזה יתברר לך הסוד וסוד השבת: (כז) וטעם אך בעשור. בעבור שיום מקרא קדש יום שמחה וכן כתוב בספר עזרא לכו אכלו משמנים ושתו

לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן נְיָחָא דּוּכְרַן יַבָּבָא מְעָרַע קַדִּישׁ:
כה כָּל עֲבִידַת פּוּלְחָן לָא תַעַבְדוּן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ:
כו וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
כז בְּרַם

יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ:
כה כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה: ס
כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
כז אַךְ בֶּעָשׂוֹר

לשלם שכר: (כד) זכרון תרועה. (ר"ה לב) זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: (כה) והקרבתם אשה. המוספין האמורין בחומש הפקודים: (כז) אך. כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין הן מכפר הוא על שבים ואינו

ספורנו

עשות רצוני: (כד) זכרון תרועה. זכרון תרועת מלך בה יגילו מלכם כאמרו הריעו לאלהים עוזנו הריעו וזה מפני היותו יושב אז על כסא דין כמו שבא בקבלה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב וראוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו ויטה כלפי חסד ויזכה אותנו בשפטו אותנו כאמרו כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו: (כז) אך בעשו' לחדש השביעי. אע"פ שבשאר מקראי קדש ראוי לשמוח ולהתענג גם באכילה ושתיה כאמרו אכלו משמנים

נמסר בסדר צו: אך ח' ר"פ בקרי' וסי' אך בשר בנפשו דמו. אך בעשור לחדש. אך כל חרם אשר יחרם. אך בכור אשר יבכר. אך בחמשה עשר יום. אך בכור שור או בכור כשב. אך את מטה לוי. אך יד אחיקם בן שפן:

תולדות אהרן כל מלאכת עבדה. ר"ה כט: אך בעשור. יומא עח פו סוטה מ שבועות יג כריתות ז זוסר תגוס:

בעל הטורים

שבתון זכרון תרועה. שבשבת אין תוקעין שאין תקיעת שופר דוחה שבת ואין בו אלא זכרון תרועה אבל במקדש תוקעין תקעו שופר בגון ר"ה שבת שבגיון תוקעין אפי' בשבת: זכרון ג' במ'. זכרון תרועה ואידך אין זכרון לראשונים ואידך כי אין זכרון לחכם עם הכסיל כנגד שלשה ספרים שנפתחים בר"ה ע"כ בשנים כתיב אין זכרון דהיינו צדיקים ורשעים שאין צריכים להזכירם יותר אלא אלו נחתמין מיד לחיים ואלו למיתה והיינו אין זכרון לחכם וגם בפסוק השני כתיב אין זכרון שהוא כנגד הרשעים אבל בפסוק שלישי כתיב זכרון שהוא כנגד הבינונים שתלויין ועומדין וצריך להזכירם עוד ביום הכפורים: אך בעשור לחודש. אך מיעוטא הוא שמכפר לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים והמשה שינויים הן אכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה כנגד חמשה פעמים נפש דכתיב בפרשה וכנגד חמשה שמות שיש לנפש וחמשה טבילות לכהן גדול וחמש תפלות:

רמבן

(כד) **יהיה** לכם שבתון. שיהיה יום שביתה לנוח בו. ואמרו רבותינו שבתון עשה הוא. והנה העושה מלאכה ביו"ט עובר בלאו ועשה והשובת בו מקיים עשה. ועל דעתם המועדות כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת. ובמכילתא ראיתי בפרשת החדש ושמרתם את היום הזה למה נאמר והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה. דברים שהן משום שבות מנין תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהן משום שבות. יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות והדין נותן תלמוד לומר ביום הראשון שבתון והנה ידרשו שבתון לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן. אבל לא נתברר לי זה שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה כי שבות בלשונם נאמר לעולם על שם דבריהם והיאך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין ת"ל שבתון ונראה לי שהמדרש הזה בא לומר שנצטווינו מן התורה להיות לנו מנוחה בי"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו בי"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שלחנם והזהובים לפניהם ויהיו הפועלים משכימים למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה. לכך אמרה תורה שבתון שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח ממלאכה וזה פירוש טוב ויפה. ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין שאין עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין תלמוד לומר כל מלאכה אין לי אלא ברשות במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות תלמוד לומר שבתון שבות וכענין זה היא שנויה בתורת כהנים ביום הכפורים ואף על פי שאלו הברייתות חלוקות בלשון ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן. ומכל מקום בין שיהיה פי' הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות. אבל פירוש שבתון כך היא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו. והוא ענין הגון וטוב מאד. והנה הוזהרו על המלאכות בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחות והעמל בעשה הזה וביו"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה. וממנו אמר הנביא מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכן שבת שבתון יהיה לארץ שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות וזה מן התורה שאלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה שאפי' בשבות דאמירה החמירו בו:

זכרון תרועה. פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל לשון רש"י. והיה צריך הרב להביא גם פסוקי המלכיות מן המדרש שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות ושופרות ולא יזכיר המלכיות. וכבר דרשו אותם מפסוק והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין ת"ל אני ה' אלהיכם ומה ת"ל אני ה' אלהיכם אלא זה בנין אב כל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך להם את המלכיות כדאיתא בתורת כהנים ובמסכת ראש השנה. אבל כל זה אסמכתא מדבריהם ומפורש אמרו הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק אבל זכרון תרועה כמו יום תרועה יהיה לכם. יאמר שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם כמו שנאמר להלן ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכאן צוה בתרועה סתם במועד הזה בלבד ואחרי כן אמר והקרבתם אשה. הנה התרועה הזאת איננה התרועה ההיא שהיא בחצוצרות על הקרבן. וזאת איננה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל והיא בשופר כי לא צוהו עדיין לעשות חצוצרות וסתם כל תרועה בשופר הוא כמו שנאמר והעברת שופר תרועה. ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת למה תרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים. ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל. אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורים בראש חדש נראה שבו יהיה דין לפניו יתברך. כי בו ידין עמים בראש השנה ישב לכסא שופט צדק. ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו נרמז בכתוב הענין כאשר נודע בישראל מפי הנביאים ואבות קדושים ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר אשרי העם יודעי תרועה וכענין שכתוב תרועת מלחמה כי השם איש מלחמה אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה מקרא קדש שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קדש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יום הדין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד מפי משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. ולמה הזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה. ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה ולפיכך אמר ביודעי תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה. והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין. ומן הענין שפירשנו תבין טעם הכתוב במסעות תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיהם כתוב ויסע מלאך האלהים וכתיב ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך כטעם פני ה' בעושי רע ובהקהיל את הקהל נאמר שובה ה' רבבות כטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ירמוז לעשר ספירות כי ביום הכפורים יתעלה בהם ויגבה ה' צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש בזה אות בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה':

(כז) **אך** בעשור לחדש. כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על שאינן שבים לשון רש"י מדברי רבותינו. ואם כן יהיה

רשי

ואינו מכפר על שאינם שבים: (כז) מקרא קדש. קדשהו בכסות נקיה ובתפלה וכל שאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה: (ל) והאבדתי. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (לא) כל מלאכה וגו'. לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת הלילה כמלאכת היום: עלרת

אבן עזרא

ושתו ממתקים: (כז) ועניתם. פירשתיו: (כח) לכפר עליכם. פירוש כי יום כפורים עליכם לבדכם: (כט) כי כל הנפש אשר לא תעונה. זה מהבנין שלא נקרא שם פועלו וזה אות כי מי שנדע שאינו שומר זו המצוה כאשר נשמרנו נכריחנו להתענות. וטעם שלא יעשו מלאכה. שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונות: (ל) והאבדתי. יש הפרש בינו ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש. וטעם כל מלאכה לא תעשו פעם אחרת. להוסיף חקת עולם לדורותיכם: (לב) תשבתו שבתכם. זה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת ה': (לו) שבעת ימים תקריבו אשה. ואם איננו שוה כאשה חג הפסח

לַחֹ֨דֶשׁ הַשְּׁבִיעִ֜י הַזֶּ֗ה י֣וֹם הַכִּפֻּרִ֛ים
ה֖וּא מִקְרָא־קֹ֜דֶשׁ יִהְיֶ֣ה לָכֶ֗ם
וְעִנִּיתֶ֛ם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֖ם
וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ כח וְכָל־
מְלָאכָה֙ לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם
הַזֶּ֑ה כִּ֣י י֤וֹם כִּפֻּרִים֙ ה֔וּא לְכַפֵּ֣ר
עֲלֵיכֶ֔ם לִפְנֵ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃
כט כִּ֤י כָל־הַנֶּ֙פֶשׁ֙ אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־תְעֻנֶּ֔ה
בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וְנִכְרְתָ֖ה
מֵעַמֶּֽיהָ׃ ל וְכָל־הַנֶּ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֤ר
תַּעֲשֶׂה֙ כָּל־מְלָאכָ֔ה בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם
הַזֶּ֑ה וְהַאֲבַדְתִּ֛י אֶת־הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא
מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽהּ׃ לא כָּל־מְלָאכָ֖ה לֹ֣א
תַעֲשׂ֑וּ חֻקַּ֤ת עוֹלָם֙ לְדֹרֹ֣תֵיכֶ֔ם
בְּכֹ֖ל מֹשְׁבֹתֵיכֶֽם׃ לב שַׁבַּ֨ת
שַׁבָּת֥וֹן הוּא֙ לָכֶ֔ם וְעִנִּיתֶ֖ם אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם בְּתִשְׁעָ֤ה לַחֹ֙דֶשׁ֙ בָּעֶ֔רֶב
מֵעֶ֣רֶב עַד־עֶ֔רֶב תִּשְׁבְּת֖וּ שַׁבַּתְּכֶֽם׃ פ ששי
לג וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃
לד דַּבֵּ֛ר אֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לֵאמֹ֑ר
בַּחֲמִשָּׁ֨ה עָשָׂ֜ר י֗וֹם לַחֹ֤דֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי֙ הַזֶּ֔ה חַ֧ג הַסֻּכּ֛וֹת שִׁבְעַ֥ת
יָמִ֖ים לַיהוָֽה׃ לה בַּיּ֥וֹם הָרִאשׁ֖וֹן
מִקְרָא־קֹ֑דֶשׁ כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה

תרגום אונקלוס

בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה
הָדֵין יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא
מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְעַנּוֹן
יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן וּתְקָרְבוּן
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ כח וְכָל
עִיבִידָא לָא תַעְבְּדוּן בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא
דְכִפּוּרַיָּא הוּא לְכַפָּרָא
עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
כט אֲרֵי כָּל אֱנָשׁ דְּלָא
יִתְעַנֵּי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ׃ ל וְכָל
אֱנָשׁ דְּיַעֲבֵיד כָּל עִיבִידָא
בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְאוֹבֵיד
יַת אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃
לא כָּל עִבִידָא לָא תַעְבְּדוּן
קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל
מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ לב שְׁבָא
שְׁבָתָא הוּא לְכוֹן וּתְעַנּוֹן
יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן בְּתִשְׁעָה
לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא מֵרַמְשָׁא עַד
רַמְשָׁא תְּנוּחוּן נְיָחֲכוֹן׃
לג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ לד מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בַּחֲמִשָּׁא
עֲשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
שְׁבִיעָאָה הָדֵין חַגָּא
דִמְטַלַּיָּא שִׁבְעָא יוֹמִין קֳדָם
יְיָ׃ לה בְּיוֹמָא קַדְמָאָה
מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עִבִידַת

ג'. ל' ומסמנ׳ א״ב הד נכיב ה״א וחד לה נסיב ה״א · ג' · ד' בתורה · ל' · ג' · י״ע ר״פ בסיפ׳ · ג' חסר בתו' · קדמא הוא תניין הוא וא׳ פ׳ סי׳ ותאכל סיא והוא ד׳ · ב' ר״פ בטעם תביר בענין · כול׳ ה׳ במ״ג (ע׳ מ״ב) ס״ג · ב׳ חסר יהיה נכס

וכל מלאכה ג' נמסר בסדר אחרי מות:

תולדות אהרן יום הכפורים הוא. שבועות יג חולין קא: ועניתם את נפשתיכם. יומא פא: וכל מלאכה לא תעשו. שם: כי כל הנפש. שם: אשר לא תעונה. שם עא יבמות ע (יומא מם): וכל הנפש אשר תעשה. יומא פא: והאבדתי את הנפש. יומא פד: שבת שבתון. שם פו: ועניתם את נפשותיכם. ברכות ח פסחים סח יומא פא ר״ה ט: תשבתו שבתכם. יומא פא: בחמשה עשר יום. סוכה כז וכח: חג הסכות שבעת ימים. שם ט ביצה ל: ביום הראשון מקרא קדש. פסחים ס חגיגה יח: כל מלאכת עבודה. שם:

ספורנו

משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו מכל מקום בעשור לחדש הוא יום הכפורים להתודות ולהתאונן גבר על חטאיו ואינו יום שמחה ותענוג אבל הוא יום ענוי כאמרו ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה והוא ענין קרבנות כהן גדול וקרבנות צבור הבאים לכפרה: (כח) וכל מלאכה לא תעשו כי יום כפורים הוא. כי ראוי ביום כזה לפנות מכל עסקים לתת לב להפיג מחילה ובפרט על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגושו. ובהיות ברוב מי שיחטא בענין הענוי יעשה זה לתאבון בלבד ורוב מי שיחטא בעשות מלאכה חוטא להכעיס. ענש כרת הבלתי מתענה וענש אבדן הנפש. על עשיית מלאכה: (לא) בכל מושבותיכם. אע״פ שאין

רמבן

טעם הכתוב כי באחד לחודש יהיה לכם לכולכם יום זכרון תרועה שתהיו כולכם נדונין לפניו אך יהיה למקלתכם בעשור לחדש הזה יום הכפורים. והנה הוא כטעם בלבד. וכן שא נא חטאתי אך הפעם וכן הרק אך במשה הבלבד במשה וכן אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה יאמר בלבד בחמשה עשר תחוגו את חג ה' שבעת ימים לא רצופים שאין חגיגה דוחה שבת ובדרך הזה תפרשנו בכל המצות כפי קבלת רבותינו וכמוהו אך טרף טרף שלא נעשה בו ענין אחר לבד הטרף. וכן כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע בעיני ה' מנעוריהם כי בני ישראל אך מכעיסים אותי שלא יעשו דבר אחר. ועל דרך הפשט אך טעמו אכן לאמת הענין אכן נודע הדבר אכן כאדם תמותון אכן בעשור לחודש יום הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין יאמר באחד לחודש יום הדין אמנם בעשור לחודש יום כפורים על כן תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו. וכן אך עצמי ובשרי אתה אך מלך ישראל הוא. אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. וככה פירוש אך את שבתותי תשמורו הנה צויתי אתכם במלאכת המשכן אכן את שבתותי תשמרו לעולם וכן כולם יתפרשו לך בדרך הזה אם תשכיל בהם:

(כח) **בעצם** היום הזה. אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה וכן ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד גוף היום. וכן וכעצם השמים לטוהר גוף השמים. ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום הזה וכמו כמו שאמרו רבותינו בפסוק בעצם היום הזה בא נח. בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל. כי כתוב בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש גם הלילה בכלל והנה לא הזכיר בעצם היום הזה בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביום הכפורים וכן באיסור החדש אמר עד עצם היום הזה והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמר בשבועות מיום הביאכם את עומר התנופה תספרו חמשים יום יאמר והקרבתם מנחה חדשה ממושבותיכם תביאו וגמר הענין שהאריך לצוות בקרבנות הוצרך לומר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה איננו תלוי בעומר ולא בקרבנות וכן ביום הכפורים מפני שאמר ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה' ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות ובשעיר המשתלח מפני כן הוצרך לומר וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות. וכן עד עצם היום הזה בחדש עד גוף היום הזה שהוא יום הביאכם את קרבן אלהיכם שאפילו לא יביא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו. וזה טעם אמרו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב בעצם היום הזה בענינים נגזרים לעתים מזומנים אמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים והטעם באלו מפני שיתכן שהכניס נח בתיבה

אבן עזרא

בפסח: עצרת היא. יש אומרים שטעמו קהלה כטעם עצרת בוגדים והטעם התחברות כל ישראל לשלש רגלים. ולא דברו נכונה כי הנה כתוב בפסח וביום השביעי עצרת וכתיב ופנית בבקר והלכת לאהליך והקרוב שהוא כמו נעצר לפני ה' שיהיה בטל מכל עסקי העולם ופירוש עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתוב בעצרת מועד הפסח: (לז) אלה מועדי ה'. שאתם חייבים להקריב בהם אשה ופירוש כי בכולם יש בהם עולה ומנחה וזבח ונסכים כי עד עתה לא הזכיר רק אשה לבדו ויתכן להיותו עולה לבדה או מנחה לבדה: (לח) מתנותיכם. בשלש רגלים ונדרי הצבור והיחיד ונדבותיהם. וטעם אך בעבור שהזכיר בפרשה שהוא קודש זאת ענוי הנפש אסור להתענות בחג הסכות כי בו כתוב ושמחתם והיית אך שמח: (לט) באספכם את תבואת הארץ. שדות וכרמים: תחגו. מפעלי הכפל והטעם על הזבחים

רשי

(לו) עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי כאדם שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם: כל מלאכת עבודה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשו יש חסרון כיס בדבר: לא תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה ת"ל היא: (לז) עולה ומנחה. (מנחות מד) מנחת נסכים הקריבה עם העולה: דבר יום ביומו. חוק הקצוב בחומש הפקודים: דבר יום ביומו. הא אם עבר יומו בטל קרבנו: (לט) אך בחמשה עשר יום תחגו. קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת תלמוד לומר אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה: באספכם את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא באמצע הקיץ או החורף: תחגו. שלמי חגיגה: שבעת ימים

תרגום אונקלוס

פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
לו שִׁבְעָא יוֹמִין תְּקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כְּנִישִׁין תְּהוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
לז אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא דַּייָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ לְקָרָבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא וּמִנְחָתָא נִכְסַת קוּדְשִׁין וְנִסּוּכִין פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃
לח בַּר מִשַּׁבְּיָא דַייָ וּבַר מִמַּתְּנָתֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נִדְרֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נִדְבָתֵיכוֹן דְּתִתְּנוּן קֳדָם יְיָ׃
לט בְּרַם בַּחֲמִשָּׁא עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּמִכְנַשְׁכוֹן יָת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא תָּחֳגּוּן יָת חַגָּא

מקרא

לֹא תַעֲשׂוּ׃
לו שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃
לז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃
לח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃
לט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה

כל דסמיך נסל"ט פתחין
ג׳
ד׳ כ׳ מ״ל
י״ו בתורה

מתנותיכם ד׳ בקריאה ב׳ חסרי׳ וב׳ מלאים וסימן מלבד שבתת ה׳ ומלבד. ואתם בית ישראל ענפכם. ובשאת מתנתיכם בהעביר דיחזקאל. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה׳. ב׳ קדמאי׳ מלאים: חג ה׳ ד׳ בקריא׳ וסי׳ בנערינו ובזקנינו נלך. באספכם את תבואת הארץ. ויאמרו הנה חג ה׳ בשילה. מה תעשו ליום מועד. ונמסר

תולדות אהרן עולה ומנחה. מנחות מד: זבח ונסכים. בכורות יז תמורה יד: מלבד שבתות ה׳. שם (ראש השנה ו): בחמשה עשר יום. ראש השנה ו:

ספורנו

שאין שם כפרת מזבח שהיא הובת היום כמו שקרה בגלות: (לו) עצרת הוא. ענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט אבל היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקדש לעבוד במקומות ההם את האל ית׳ בתורה או בתפלה או בעבודה כענין ושם איש מעבדי שאול נעצר לפני ה׳ ביום ההוא והוא אמרו קדשו צום קראו עצרה ועל זה הדרך אמר יהוא קדשו עצרה לבעל. אמר אם כן שזה היום אחר חג הסכות אשר בו שלמו כל שמחת הרגלים הוא קדש להיות יום עצרת שיעצרו במקומות הקדש ותהיה שמחתו שמחת תורה ומעשים טובים כאמרו ישמח ישראל בעושיו וזה כענין ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וכו׳. וזה מפני השמחה הקודמת ובהיות שביום שביעי של פסח נעצרו ישראל עם משה יחדו לשורר לאל ית׳ כאמרו אז ישיר משה ובני ישראל קדש אותו היום להיות עצרת לה׳ אע״פ שלא היתה התשועה בתחלת היום וזה באר במשנה תורה באמרו וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך לא תעשה מלאכה ובהיות שהיה יום החמשים ליציאת מצרים יום מתן תורה אשר בו נעצרו ישראל יחדו לעבודת האל ית׳ קראוהו רבותינו ז״ל עצרת (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) אמנם בתורה לא הזכיר אותו היום בזה השם כלל וזה מפני שקלקלו ישראל את המובג בעצירתם ויתנצלו את עדים מהר חורב: (לט) אך בחמשה עשר יום. אחר שהזכיר את הדברים הכללים שכל המועדים מסכימים בהם
וזה

רמבן

בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין וכן קודם ליום ההוא היתה צוואה למשה רבינו בעליה ההיא וביום ההוא עלה. לכך פירש הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההוא לא שהותחל בהם מתחלה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו׳ שנמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועוצם ידי עוז ותעצומות. וכן זה ימות בעצם תומו בתוקף שלמותו. ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן. והנה כעצם השמים לטוהר שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחוזק טהר השמים. ולכך יזכיר בימים הנזכרים עצם היום כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן אמר אונקלוס בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו מלשון וכל קרני רשעים אגדע מגני וקרן ישעי כי בעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש גורסין בתרגום בכרן בכ״ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ״ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ואמרו קרסמוה כתלים מן יכרסמנה חזיר מיער והנאמר במקומות הנזכרים בעצם היום הזה גם כן פירושו בכח היום ההוא שהם ענינים לא יעשו ביום אחד כמנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכח היום ההוא בגזרת האל עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן וכן לא יאספו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ויצאו כאיש אחד מארץ מצרים רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבינו להגיד כי ביום שנצטוה בשירה וכתבה ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ויכל לדבר את כל הדברים האלה נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שהגזרה בו אל הר העברים ואמר וזאת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים אבל נעשה בכחו ועצומו של יום. וכן מלת שלש מאות ושמונה עשר איש ביום אחד בבית אברהם מה׳ הוא ואמר יחזקאל המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה להכנים היום בכלל ההוא וכן עד עצם היום הזה דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו ורבותינו דרשו מלשון בעצם היום הזה דמועדים עצומו של יום. כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם בליל המחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקודש וידרשו בנח וביציאת מצרים ומשה בעצומו של יום בחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש״י בפרשת האזינו:

(לו) עצרת היא. עצרתי אתכם לפני כשר שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום א׳ קשה עלי פרידתכם לשון רש״י. ודברי אגדה הם בויקרא רבה ועל דרך האמת ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו שנא׳ ואת הארץ והנה היא שמינית עצרת היא כי שם נעצר הכל. וכוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה׳ ומנה ממנו תשעה וארבעים יום והשבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש. ולכך יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן וזהו מאמרם שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז״ר קש״ב ותשלומין דראשון הוא כי גם הוא אצילות הראשונים ואינו כאחדות שלהם ולכך יזכיר בפרשת כל הזכור בשלש רגלים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך וגו׳ והנה זה מבואר:

(לט) באספכם את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים

שבוע

רשי

ימים. (חגיגה י) אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביאן כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין: (מ) פרי עץ הדר. (סוכה לה) עץ שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג: כפת תמרים. חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת: וענף עץ עבות. שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה: (מב) האזרח. זה אזרח: בישראל. (ת"כ) לרבות

אבן עזרא

הזבחים: ביום הראשון שבתון. שם ויחסר יהיה לכם ואילו היה שם התאר היה ה"א תחת בי"ת: (מ) ולקחתם לכם. אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחישו הכתוב אף על פי שמצאנו ויקחו להם איש שה לבית אבות. גם הם העתיקו כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ובאמת כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו בדרך אסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל רק עלי חמשה מינים ואין זכר לעלי הדס ועלי עץ עבות טענה על קדמונינו וכן מין הדס אין אילנו גבוה והנה הם שני מינים גבוה ונמוך והגולה מארץ קדר לארץ אדום אם יש לו עינים ידע סוד המצוה הזאת:

כי

גם בסדר בא: ולקחתם ו' במסר

מקרא

שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן׃ ב׳ מלעות פסו׳
מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף ב׳ חס׳ כתו׳
עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים׃
מא וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת
יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ
אֹתוֹ׃ מב בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת
יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ׃

תרגום

דַיְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא
קַדְמָאָה נְיָחָא וּבְיוֹמָא
תְּמִינָאָה נְיָחָא׃ מ וְתִסְּבוּן
לְכוֹן בְּיוֹמָא קַדְמָאָה פֵּירֵי
אִילָנָא אֶתְרוֹגִין וְלוּלָבִין
וַהֲדַסִין וַעֲרְבִין דְנַחַל וְתֶחְדוּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן שַׁבְעָא
יוֹמִין׃ מא וּתְחַגּוּן יָתֵיהּ
חַגָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין
בְּשַׁתָּא קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן
בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה תְּחַגּוּן
יָתֵיהּ׃ מב בִּמְטַלַּיָא תֵּיתְבוּן
שַׁבְעָא יוֹמִין כָּל יַצִּיבַיָּא
בְּיִשְׂרָאֵל יָתְבוּן בִּמְטַלַּיָא׃

כ׳ ו׳ מ״ל במ״ב ל׳ וא׳ ערבי נחל

י״א פסוק ריביהון וסופיהון חד כ׳

בעל הטורים

פרי עץ הדר כפת תמרים. פרי עץ הדר בגימ' אתרוגים: ענת חסר וי"ו בשביל שהם דברים שפוסלין בו. ואלו הן יבש גזול אפרה עיר הנדחת נקטם ראשו וכל ע"ג. כפת תמרים היינו לולב. לולב בגימ' חיים לכך יבש פסול. עץ חיים היינו לולב שעולה במנין חיים וכן תודיעני אורח חיים: בסכת תשבו שבעת ימים. נגד שבעת ענני כבוד וכנגד שבעת ימים שישראל יושבין בסוכות זוכין לז' חופות ואלו הן ענן עשן נוגה אש להבה כבוד שכינה סכית לויתן וגוס לעשות סכות בתחלת החורף שאם היו עושים אותם בקיץ לא היה ניכר אלא כיה נראה שעושין אותן לצל:

תולדות אהרן ביום הראשון שבתון. פסחים ה: ולקחתם לכם. שם לה סכה יא כ כט ל לג לד מא מג מגלה כ מנחות כז זבחר פ' נח ענין נאמר על ד' מינים שבלולב שבאים לרצות על המים ופ' תצוה ופ' ויקרא (ערלה ס סכה גג גד ראש השנה טו מגלה עג יבמות יב): פרי עץ הדר. ברכות נז סכה לד לה: כפת תמרים. שם לא לב לד מה: ענף עץ עבת. שם לב: וערבי נחל. שם לג מד: ושמחתם לפני ה' אלהיכם. שבת קלא פסחים ה סכה מג: וחגותם אותו. פסחים ע חגיגה ט י: בחדש השביעי. חגיגה ט: בסכת תשבו. סכה ב ו ט כו כז כח לו לז מג קדושין לד סנהדרין ד זבחים לז ערכין ג' ס' הזהר בראשית ופ' תצוה (פסחים כח סוכה נא נג): כל האזרח בישראל. סכה כז כח זבחים לז:

רמבן

שהוא בא באמצע הקיץ או החורף לשון רש"י. ולשון ת"כ עבר את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות ת"ל מגרנך ומיקבך. מגרנך לא כל גרנך ומיקבך ולא כל יקבך. אי באספך מגרנך יכול מקצת ת"ל באספכם את תבואת הארץ הא כיצד השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות. וכבר למדו העבור מחדש האביב אבל שם לימד על האביב וכאן לימד על פירות האילן שכך שנו חכמים על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. והנה העבור נלמד מאליו שהחג הזה בזמן אסיפה. אבל ענין פשט הכתוב שיאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם כלם מקראי קדש להקריב בכולם אשה לה' אכן ביום חמשה עשר לחדש השביעי הזה בעבור שהוא עת אספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים והוסיף לומר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי. ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו. וטעם תחוגו את חג ה' שתחוגו לפניו לתת הודאה לשמו על מעשיכם אוסף כי בא. וחזר ואמר עוד וחגותם אותו חג לה' לסמוך אליו בסוכות תשבו וטעמו וחגותם אותו חג שבעת ימים בשנה שתשבו בסוכות וכל האזרח בישראל ישבו בהם לומר שיעשו חג שבעה בלולב ושמחה ובסוכה. ומדרשו וחגותם אותו חג לה' מה ת"ל לפי שנאמר שבעת ימים תחוג לה' אלהיך יכול יטעון חגיגה כל שבעה ת"ל אותו וכו' בתורת כהנים:

(מ) פרי עץ הדר. שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה וזה אתרוג לשון רש"י. והן אסמכתות שעשו רבותינו לקבלתם. ור"א כתב והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו אסמכתא. והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר כי פי' אתרוג חמדה כדמתרגמינן ונחמד למראה דמרגג למיחזי לא תחמוד לא תרוג ואמרינן מכל ספר ארג נכסין ולשון חמדה והדר שוים בטעם ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב הפירות תאנה אגוז רמון זית וזולתם וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר. ופשוטו של מקרא יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחד מעץ עבות וענף אחד מערבי נחל והנה הם אחד מכל מין כי כפות תמרים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה היא כרבי עקיבא שאומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. ולכך תרגם אונקלוס בכאן בלשון רבים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים. וטעם המצוה הזאת אמרו על דרך האגדות שהמינין הללו באין לרצות על המים. ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה ובו חטא אדם הראשון שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל, והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינים וכפות תמרים הוא הראש קו אמצעי כפול וגבוה על כלם וענף עץ עבות רמז לשלש ספירות בבד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב וערבי נחל כענין שנאמר סולו לרוכב בערבות כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העטרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא אחד בפועל וכבר פירשתי טעם זה. והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח על השמינית וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג. אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים. ובמחוגה יתארהו. וכן המון חוגג. וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו כפת תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבת זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקב"ה כד"א סולו לרוכב בערבות. ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא אתרוגין ולולבין. ומאי הדר איכא הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כלם יחד הוא. ומאי לולב כנגד חוט השדרה. וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן. ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב כל הנחלים הולכים אל הים וגו' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו'. והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם:

(מב) אזרח זה אזרח: האזרח. להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה כמצה: בישראל. לרבות הגרים לשון רש"י. ובת"כ אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כל האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים. ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה מפני שאמר הכתוב תורה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ ואמר ככם כגר יהיה לפני ה' לא יצטרך להשיב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בישראל כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתים אבל כלם ישבו בסכות. ויתכן שיאמר כל אשר באזרח רענן בביתו להוציא מפרשי ימים והולכי על דרך:

מג לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ מד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ שביעי פ

כד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ ג מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ד עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ פ

ה וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים

(ביני השיטין: י״ב · ב׳ מ״ל · ט״ל מ״ל כתו׳ · ג׳ חסר כלים׳ · ו׳ רפין · ב׳ קמץ · כ׳ חסר כתו׳ · ל׳ ומבמ׳ א״ב ג · ב׳ מ״ל בתורה · ל׳ בטעם מלרע · ג׳ מ״ל)

מג בְּדִיל דְּיִדְעוּן דָּרֵיכוֹן אֲרֵי בִּמְטַלַּת עֲנָנִין אוֹתֵיבִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַפָּקוּתִי יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ מד וּמַלִּיל מֹשֶׁה יָת סְדַר מוֹעֲדַיָּא דַייָ וְאַלְּפִינוּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מְשַׁח זֵיתָא דַּכְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא׃ ג מִבָּרָא לְפָרוּכְתָּא דְסַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן מֵרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן׃ ד עַל מְנַרְתָּא דָּכִיתָא יְסַדַּר יָת בּוֹצִינַיָּא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃ ה וְתִסַּב סוּלְתָּא וְתֵיפֵי יָתַהּ תַּרְתָּא עַשְׂרֵי גְּרִיצָן תְּרֵין עֶסְרוֹנִין

רשי

לרבות את הגרים : (מג) כי בסכות הושבתי . (סוכה יא) ענני כבוד : (ב) צו את בני ישראל . זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך : שמן זית זך . שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך וכן מפורשין במנחות (כ״ו) ובתורת כהנים : תמיד . מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום : (ג) פרכת העדות . שלפני הארון שהוא קרוי עדות . (שבת כב ת״כ) ורבותינו דרשו על נר מערבי שהיא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים : יערוך אותו אהרן מערב עד בקר . (ת״כ) יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבעה להם : (ד) המנורה הטהורה . שהיא זהב טהור . ד״א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר :

סס

אבן עזרא

(מג) כי בסכות . שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המחנות והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה יש להשיב כי ענן ה׳ היה על המחנה יומם והשמש לא יכה ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור : (מד) אל בני ישראל . ולא כל בני ישראל כי לא יוכל לדבר עם כלם וכן כתוב דבר אל בני ישראל ואין טענה מפסוק אל כל עדת בני ישראל כי כל ישראל לא יקרא עדה . וטעם להזכיר פרשת שמן זית זך בעבור שהזכיר אשה כל מועד והוא צריך להזכיר הלחם והמנורה כנגד השלחן והוסיף בפרשה זאת על המנורה הטהורה היא הידועה זהב כלה מעשה בצלאל ולא אחרת ואשר עשוה מברזל בשעת הצורך על פי הנביאים עשוה : (ה) ולקחת סלת . בצווי וכן ואפית אותה ובאה זו המלה מלרע

מסורה

בסדר ויגש : ויקחו ו׳ רפין נמסר בסדר בא : בסכת כלם חסר במ״ב וסי׳ על כן קרא שם המקום סכות . כי בסכות הושבתי : זך ב׳ קמצין וסי׳ ואתה תצוה . צו את בני ישראל : להעלת ב׳ חסר בתורה וסי׳ ואתה תצוה . צו את בני ישראל : הנרות ב׳ מלאי׳ בתורה וסי׳ על המנרה הטהרה . יאירו שבעת הנרות . וכל נביאים וכתובים דכוו׳ מלאים במ״א חסר וסי׳ והפרח והנרת : חלות ג׳ מלאים בתורה וסי׳ וכי תקריב קרבן מנחה מאפה . אם על תודה . ולקחת סלת . ונמסר גם בסדר

בעל הטורים

למען ידעו כי בסכות הושבתי . הגין על כ״ף דבסכות דעד כ׳ אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה : ויקחו אליך שמן זית . סמך שמן זית לסוכה לומר שגומרין הלל כל שמונה ימי חנוכה כדרך שגומרין אותו כל ח׳ ימי החג : לסעלת נר . אחר כך כתיב נרות והיינו כבית הלל שבליל ראשון מדליק נר אחד ומוסיף והולך : מחוץ לפרכת העדת . וכן בואתה תצוה אשר על העדות וזהו שאמרו חז״ל שנר מערבי הוא עדות ששכינה בישראל : מחוץ לפרכת . הפסוק מתחיל במ׳ ומסיים במ׳ שההיכל היה ארכו מ׳ אמה : יערך אתו אהרן ובואתה תצוה כתיב אהרן ובניו לפי שאחר שמתו נדב ואביהוא בהכנסם להיכל

הנה׳ אהרן לבניו ליכנס לבדם אלא היה נכנס עמהם ומכל מקום היה פורש בשעת הקטרה : ואפית אותה . בגימטריא כמין תיבה פרוצה וגימ׳ ספינה רוקדת . להם הפנים כ״ד עשרוניה והם י״ב חלות כנגד י״ב מזלות שחוזרין הלילה בכ״ד שעות שביום והם שש מערכות כנגד ששת ימי בראשית שבהן נברא העולם שהכל מתקיים בזכות ישראל :

תולדות אהרן

למען ידעו דורותיכם . עירובין ג סכה ב זבחים לז : כי בסכות הושבתי . סכה יא : וידבר משה את . פסחים עז ר״ה כד מגלה לא לב נדרים עח בתרא קכ מנחות עב (פסחים לד מגלה מה נדרים מ : מחוץ לפרכת . יומא לט) : מערב עד בקר . זבחים יב מנחות פט : על המנורה . מנחות כט : ולקחת סלת . מנחות עו לח : שני עשרונים יהיה . מנחות לד :

ספורנו

וזה בנוה שכלם מקראי קדש ופעונים קרבן מוסף כאמרו אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה וכו׳ אמר אך בחמשה עשר יום וכו׳ והודיע שחג הסכות נבדל משאר המועדים ראשונה שהשמיני שלו מקרא קדש כאמרו וביום השמיני שבתון לא כן בימי השבוע ובימי חג המצות וכן בחדשים ובשנים שבהם קודם השביעי לא השמיני . שנית במה שזה החג טעון שנוי דירה כאמרו בסכות תשבו . שלישית שטעון ארבע מינים כאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו׳ : (מג) אני ה׳ אלהיכם . באר שכל אלה לתכלית נאות לנו מכוון מאתו ית׳ כי הוא אלהינו לא יגרע ממנו עיניו : **כד** (ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן כו׳ . אחר שכלה השמן שהתנדבו במלאכת המשכן צוה שיביאו לדורות : (ג) יערוך אותו אהרן . אע״פ שהיתה הדלקת הנרות וכן קטרת התמיד כשרה בכהן הדיוט לדורות מה שקבלו ז״ל מכל מקום נאמר [illegible] אהרן כי אמנם כל ימי המדבר היה ענין המשכן בכל יום כענינו לדורות ביום הכפורים שנא׳ בו כי בענן אראה על הכפרת וזה כי בכל ימי המדבר נאמר כי ענן ה׳ על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וכו׳ ולכן היה מן הראוי שיהיו מעשה הקטרת והדלקת הנרות בו הנעשים בפנים נעשים על ידי כהן גדול כמו שנעשים לדורות ביום הכפורים : (ה) ולקחת סלת . גם זה נראה שנאמר אחר שכלתה קצבת לחם הפנים של נדבת המשכן המבוארת בספור ויביאו את

רמבן

(מג) **כי** בסכות הושבתי את בני ישראל . ענני כבוד לשון רש״י . והוא הנכון בעיני על דרך הפשט כי צוה שידעו הדורות את כל מעשה ה׳ הגדול אשר עשה עמהם להפליא ששכן אותם בענני כבודו בסוכה כענין שנאמר וברא ה׳ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחרב וגו׳ . ומפני שכבר פי׳ שענן ה׳ עליהם יומם ועמוד האש בלילה אמר סתם כי בסכות הושבתי שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם . והנה צוה בתחלת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים ועל דעת האומר סכות ממש עשו להם החלו לעשותן בתחלת החרף מפני הקור כמנהג המחנות ולכן צוה בהן בזמן הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה והשם היה עמהם לא חסרו דבר :

(מד) **וטעם** וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל . כי הפרשיות של מעלה אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר בהן אל אהרן ואל בניו ופעמים יזכיר לאחריהם גם בני ישראל כמו שאמר בסוף פרשת מומין וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל כי אע״פ שלא נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך רצה להזהיר ב״ד של ישראל על כך . ואולי הטעם מפני שאדם מכסה על מומו ואין הכהן חפץ עוד להפסל מן העבודה כי בושת היא וכלמה וע״כ יזהיר ב״ד בענין הזה . אבל בכאן אמר שדבר את מועדי ה׳ אל בני ישראל לכלם כאחד לא ייחד בהם בני אהרן והטעם מפני שהאזהרה בכולם שוה כי עיקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדים ולקרותם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבן העומר ושתי הלחם שהם הגורמים ובפרשה עיקר הקרבנות של יום הכפורים אמר דבר אל אהרן אחיך . ורבותינו דרשו בו וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון ההיא אמר להם כל הפרשיות . ואונקלוס גם הוא נתכוין לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה׳ ואלפינון . והנראה כי דעתו לרמוז שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ונרמז כאשר תקראו אותם מקראי קדש והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור :

כד (ב) צו את בני ישראל . זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכך משמעה ואתה

רשי

(ו) שש המערכת. שש חלות המערכת האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. ד"א על טהרו של שלחן שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן (מנחות צז ת"כ): (ז) ונתת על המערכת. על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחד: והיתה. הלבונה הזאת ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה: והיתה. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה היא: (ט) ואכלהו. מוסב על הלחם שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן אשה ישראלית. (ת"כ) מהיכן יצא רבי לוי אומר מעולמו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו (במדב' ב) איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס בבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף: בן איש מצרי. הוא המצרי שהרג משה: בתוך בני ישראל. מלמד שנתגייר: וינצו במחנה. על עסקי המחנה: ואיש הישראלי. זה שכנגדו שמיחה בו מטע אהלו: (יא) ויקב. כתרגומו ופריש (סנהדרין פו) שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלומית בת דברי. זהו שבחן של ישראל שפרסמ' הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה: שלומית. דהות פטפטה שלם עלך שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: בת דברי. דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה: למטה דן. מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו וכיוצא בו (שמות לא) אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: (יב) ויניחהו. לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה (סנהדרין עח) אבל לא פירש להם באיזו מיתה לכך נאמר (במדבר טו) כי לא פורש מה יעשה לו. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם

ויקרא כד

יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת:
ו וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה:
ז וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה:
ח בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם:
ט וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְהוָה חָק עוֹלָם: ס
י וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי:
יא וַיִּקֹּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דִּבְרִי לְמַטֵּה דָן:
יב וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל פִּי יְהוָה: פ

תרגום

תהי גריצתא חדא:
ו ותשוי יתהון תרתין סדרין שית בסדרא על פתורא דכיא קדם יי:
ז ותתן על סדרא לבונתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרא קורבנא קדם יי:
ח ביומא דשבתא ביומא דשבתא יסדרניה קדם יי תדירא מן קדם בני ישראל קים עלם:
ט ותהי לאהרן ולבנוהי ויכלוניה באתר קדיש ארי קודש קודשין הוא ליה מקורבניא דיי קים עלם:
י ונפק בר אתתא בת ישראל והוא בר גבר מצראי בגו בני ישראל ואתנציאו במשריתא בר אתתא בת ישראל וגברא בר ישראל:
יא ופריש בר אתתא בת ישראל ית שמא וארגיז ואיתיאו יתיה לות משה ושום אמיה שלמית בת דברי לשבטא דדן:
יב ואסרוהי בבית מטרא עד דיתפרש להון על גזירת

ט"ל מ"ל בתו' · ס' חסר בלו' · ג'. ד' דגשין · ל' · ל' וחד יעריכנו · ג' חסר · ס' דמטעין ז' · י"א כלוס' · ג' · כל בן המנוגן קמץ במ"ז פתחין · ג' בב' לוס' ד' ל"ג · ל' בתו' · ב' וז' חסר בלישנא · ל' חסר

תולדות אהרן ושמת אותם. מנחות צד לא: על השלחן הטהור: חגיגה כה מנחות כט לו: ונתת על המערכת. סוטה לו מנחות סב לו לא: ביום השבת. יומא לד: מאת בני ישראל. מנחות כא: והיתה לאהרן ולבניו. יומא יז בתרא קמג סנהדרין כא ע"ג י (יומא לט): חק עולם. מנחות עו: ויקב את ה' ויקלל. סנהדרין נו:

אבן עזרא

מלרע והיא זרה: שתים מערכות. במספר השבטים כסוד האפוד והאבן או שני עשרונים כמספר המערכות: על השלחן הטהור. כנגד שלחנות אחרים שיש שם והוא לבדו מצופה זהב וזרו זהב והלבונה שהיתה עם הלחם הוא אשה לשם והלחם לכהן ויתכן שהזכיר זאת הפרשה בעבור שיש חיוב על ישראל לתת עולות המועד ושמן ולחם תמיד: (ט) לאהרן ולבניו. כל בני ביתו: (י) ויצא בן אשה ישראלית. מאהלו כמו יצאו נצבים פתח אהליהם: בן איש מצרי. מתיהד: ואיש הישראלי. כמו לאיש העשיר את יום השביעי ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות: (יא) ויקב. יש אומרים שפירושו ויפרש כמו אשר פי ה' יקבנו אשר נקבו בשמות ויש אומרים שהוא כמו מה אקוב והראשון קרוב לפי דעתי: (יב) במשמר. במקום ידוע

ויקרא: ללחם ד' דגשים נמסר בסדר מקץ: ונתת כ"ט חסר ה' וסימן נמסר בסדר תרומה: זכה ג' וסי' סמים ולבנה זכה. ונתת על המערכת לבנה. ותפלתי זכה: ואכלהו ג' וחסר וסי' ואכלהו במקום קדש. ואכלהו איביכם. כי אכלו את יעקב דירמיה: בן הישראלית כל בן המנוגן בקמץ במ"ז פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא: ויקב ב' בתרי לישני וסי' ויקב בן האשה. ויקב חר. ועיין בהאי רזא בספר הזוהר: ויקלל ד' וסי' ויקב בן האשה הישראלית. ויקלל הפלשתי את דוד. ושמעי ירד בצלע. ויקלל את יומו וא' הניחו לו ויקלל: וינחהו ז' חסר בלישנא וסימן וינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו אל החמור. ושמך עלינו נקרא:

ספורנו

את המשכן אל משה: (י) והוא בן איש מצרי. ובכן העיז פניו לברך את

בעה"ט ויצא בן אשה ישראלית. סמך מקלל לביום השבת לומר שהמקלל ומקושש היו בזמן אחד ולומר שהמחלל שבת ככופר בעיקר: וינצו ב'. וינצו במחנה וינצו שניהם בשדה רמז למ"ד שלא חייב מבית דינו של משה על שרצה ליטע אהלו במחנה דן וזהו וינצו בשדה על עסקי שדה: ויקב ב' במסרה מתרי לישני. ויקוב את השם ויקוב חור בדלתו וכיינו דאיתא בסנהדרין אימא דברזיה מברז מלמד ששתים רעות עשה: ויקלל ד' במסרה. ויקב ויקלל ושמעי הלך בצלע ההר ויקלל ויקלל הפלשתי את דוד ויקלל את יומו באיוב דאיתקש קללת נשיא לקללת השם כדכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור על כן נהרג שמעי והפלשתי אבל איוב שלא רצה לקלל כדכתיב כאחת הנבלות תדברי ולא קלל רק את יומו על כן ויוסף ה' לאיוב למשנה: ויניחהו ב' במסרה. הכא ויניחהו במשמר ויניחהו מחוץ לעיר גבי לוט ויניחהו מחוץ לעיר למה ויניחהו במשמר כדי לשמרו:

רמבן

ואחר סופך לצוות את בני ישראל על כך לשון רש"י. והוא נכון בעיני שאין הפרשה הזאת סמוכה לפרשת המנורה וכבר נאמר ויעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה' את משה. והנה המצוה והמעשה נזכרים ונעשים כבר אבל צורך הפרשה הזאת לשני דברים שהם צוה ויקחו אליך שמן זית זך מאת בני ישראל כלומר מאת כל איש אשר נשאו לבו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן עשו כמו שנאמר והנשיאים הביאו וכו' את הבשמים ואת השמן למאור. ואע"פ שאמר שם חוקת עולם לדורותיכם הוא על ההדלקה ועכשיו כלה השמן ההוא שהביאו הנשיאים נדבה וצוה שיקחו בני ישראל משל צבור לדורותם שמן זית זך כתית כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה שיבקשו אותה ויביאוה מכל הצבור. ושם עוד לא אמר אלא יערוך אותו אהרן ובניו והיה במשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה בשובם מן הגולה, ועכשיו אמר בפירוש על המנורה הטהורה שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותינו על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא ישמכם בקסמים ובצרורות. יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכניס. תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה:

(ט) **והיתה** לאהרן ולבניו. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא. ואכלוהו מוסב על הלחם לשון רש"י. ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום:

(י) **ויצא** בן אשה ישראלית. טעמו ויצא בתוך בני ישראל וכן ויצא בתוך העיר כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל העיר וכן זה יצא מאהלו ממקומו ובא בתוך העם ונצו שם וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנה ושמעו

יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יד הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ
כָּל־הָעֵדָה׃ טו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל
אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ טז וְנֹקֵב
שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־
בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ
שֵׁם יוּמָת׃ יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־
נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ יח וּמַכֵּה
נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת
נָפֶשׁ׃ יט וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם
בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה
לּוֹ׃ כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת
עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם
בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׃ מפטיר
כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה
אָדָם יוּמָת׃ כב מִשְׁפַּט אֶחָד

ד׳ · ו״ו ל׳ וחסר · ד׳ קמץ וכל אס״ף דכוו׳. כול׳ מל׳ ג׳ · ד׳ קמץ ג׳ מנהון ר״פ ג׳ · ד׳ קמצין. ג׳ · כ׳

מֵימְרָא דַייָ׃ יג וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יד אַפֵּיק יַת
דְּאַרְגֵּיז לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
וְיִסְמְכוּן כָּל דִּשְׁמַעוּ יַת
יְדֵיהוֹן עַל רֵישֵׁיהּ וְיִרְגְּמוּן
יָתֵיהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא׃ טו וְלִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר גְּבַר
גְּבַר אֲרֵי יַרְגֵּיז קֳדָם אֱלָהֵיהּ
וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ׃ טז וְדִי
פָרֵישׁ שְׁמָא דַייָ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל מִרְגַּם יִרְגְּמוּנֵיהּ
כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּגִיוֹרָא
כְּיַצִּיבָא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ שְׁמָא
יִתְקְטֵיל׃ יז וּגְבַר אֲרֵי יִקְטוֹל
כָּל נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל׃ יח וּדְיִקְטוֹל נְפַשׁ
בְּעִירָא יְשַׁלְמִינַהּ נַפְשָׁא חֲלַף
נַפְשָׁא׃ יט וּגְבַר אֲרֵי יִתֵּן
מוּמָא בְּחַבְרֵיהּ כְּמָא דַעֲבַד
כֵּן יִתְעֲבֵיד לֵיהּ׃ כ תְּבָרָא
חֲלַף תְּבָרָא עֵינָא חֲלַף עֵינָא
שִׁינָא חֲלַף שִׁינָא כְּמָא דִיהַב
מוּמָא בֶּאֱנָשָׁא כֵּן יִתְיְהֵיב
בֵּיהּ׃ כא וּדְיִקְטוֹל בְּעִירָא
יְשַׁלְמִינַהּ וּדְיִקְטוֹל אֱנָשָׁא
יִתְקְטֵיל׃ כב דִּינָא חַד יְהֵי

ידוע במחנה: (יד) וסמכו כל השומעים. בעבור כי על פי עדותם יסקל: (טו) כל העדה. הם גדולי הארץ שהם גדולי ישראל ויש אומרים כי יקלל אלהיו בסתר והנכון שמלת אלהים שם התאר והמלאכים יקראו אלהים וכן הדיינים ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל אך אם יפרש השם הנכבד שאינו בשם התאר ולא יתערב עם שם כי הוא לבדו והנה הטעם בעת שיקלל אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי ולמען כבוד השם לא נזכר. ואמר כגר כאזרח יומת ויתכן שהכו אלה הנצים זה את זה על כן נכתבה זאת הפרשה וכבר הזכירה רק הוסיף כגר כאזרח יהיה והחל כי יכה כל נפש אדם בזדון ולא במלחמה מגר או אזרח: (יח) ומכה בהמה ישלמנה. והנה נפש תחת נפש משמש לשנים הפסוקים: (יט) כן יעשה לו. ואמר שמשון כן עשיתי להם והגאון הביא ראיות משקול הדעת כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו כי הראשון בא בלא כוונה ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות וכן בעין ומי שסר שלישית אור עינו איך יוכל לעשות כן בעינין החובל על כן דברי הקבלה אמת כי פי׳ אלה שיש עליו שבר להוציא עינו אם לא יפדנו ואם טענו עליו אם היה החובל עני ותשובתנו כי על הרוב דבר הכתוב ושמא יעשיר העני גם זאת התשובה על הטוענים אם היה חובל העין עור: (כ) כן ינתן בו. יש בי״ת תחת על כמו אשר אני רוכב בה ורבים כן או פירושו כן ינתן בו אם לא יפדה. וטיים ומכה בהמה. פעם אחרת להזכיר הגר כי נתינת המום הוא בישראל כי כן

להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: (יד) השומעים. אלו העדים: כל. להביא את הדיינים: את ידיהם. אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: כל העדה. (ת״כ) במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו: (טו) ונשא חטאו. בכרת כשאין התראה. ונוקב שם. אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי: (יו) ונוקב. לשון קללה כמו (במדבר כג) מה אקב: (יז) ואיש כי יכה. לפי שנאמר (שמות כא) ומכה איש וגומר אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מנין ת״ל כל נפש אדם: (כ) כן ינתן בו. פירשו רבותינו שאינ׳ נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הניתן מיד ליד: (כא) ומכה בהמה ישלמנה. למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה: ומכה אדם יומת. אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף

הוצא ה׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא: ואל בני ישראל תדבר לאמר ד׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא: יומת ד׳ קמצין. וכל אס״ף דכוו׳ נמסר בסדר כי תשא: ומכה ד׳ קמצי׳ ג׳ מנהון ר״פ נמסר בסדר משפטי׳: ישלמנה ג׳ וסי׳ ומכה בהמה ישלמנה ומכה נפש בהמה. המעסך

תולדות אהרן הוצא את המקלל. שם מב מג נו: ורגמו אותו. סוטה כג סנהדרין מה: איש איש כי יקלל. חג׳גה יא קדושין ל סנהדרין נז שבועות לו (פאה פו קדושין סא): ונשא חטאו. פסחים לג: ונקב שם ה׳. סנהדרין נו שבועות לו: כגר כאזרח. סנהדרין נו: בנקבו שם יומת. שם ו כו שבועות לו: ואיש כי יכה. ב״ק פג סנהדרין עח נדה מד: ומכה נפש בהמה. כולה בא כתובות לה נזיר מח ב״ק י פג (תרומות מד שבת ה כתובות כז): נפש תחת נפש. שם פד: ואיש כי יתן מום. כתובות לה ב״ק כו לג פג פד: כאשר עשה כן. כתובות לב ב״ק ד: עין תחת עין. כתובות שם ולח ב״ק שם: כאשר יתן מום. ב״ק שם עקידה שער מו: כן ינתן בו. כתובות לב ב״ק פג פד: ומכה אדם. כתובות לה לח ב״ק י לה פג סנהדרין י פד: ומכה אדם יומת. שם: משפט אחד. יבמות קכב כתובות לג ב״ק פג פד סנהדרין ג כח לג:

בעל הטורים בנקבו שם וסמיך ליה ואיש כי יכה רמז למה שאמרו יכה יוסי את יוסי. דבר אחר בנקבו שם וסמיך ואיש כי יכה לומר כל הסוטר לועו של ישראל כאלו סוטר לועו של שכינה. סמך מקלל לפרשת בשר סיני לומר שהמקלל קלל בשם ששמע בסיני:

ספורנו

את השם דישראל לא פקרי כולי האי: (טו) כי יקלל אלהיו. ויעבור על לאו אלהים לא תקלל: ונשא חטאו. ישא העונש הראוי לו כפי המקלל והמקולל בפרט כשלא קלל בשם או שגדף ובזה בלבד כתרגומו דיינין לא תקל: (טז) ונוקב שם ה׳ מות יומת. אבל נוקב שם ה׳ לא יהיה ענשו כעונש קללות שאר אלהים ולא ממין אותו העונש גם עם רבוי מינו אבל הוא במיתה: כגר כאזרח. ואין זה העונש לזה המברך עתה מפני היותו גר כי בזה גם האזרח היה שוה לו בנקבו שם: (יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם. בהיות קללת אלהים אצל קצת האומות דבר נקל מאד כאמרו והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו וכאמרז״ל (סנהדרין) השומע אזכרה מפי כותי אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כלו קרעים ועם זה נראה שיהיה דבור המקלל בזה דבור בטל בהיות כל קללה נמנעת במציאות האל ית׳ באר הטעם ואמר כי אמנם הפעל הרע כאשר יהיה נעשה בנושאים מתחלפים אע״פ שהוא פועל אחד בעצמו יתחלף ענשו כפי חלוף אותם הנושאים עד שיהיה בעונש בהיות החטא באיזה נושא שום בגוף או עונש מיתה וכאשר יהיה הנושא אחר למטה ממנו יהיה העונש ממון. ועל זה נתן שלש ראיות האחד בהורג שההורג נפש אדם חייב מיתה וההורג בהמת

רמבן

ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא כי חטא בשפתיו על אשה ה׳ והוכיחו האיש הישראלי וינצו שניהם ויחר אפו וקלל בנפשו. וטעם בן הישראלית ואיש הישראלי להורות כי העו״ג הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי. ואע״פ שפסקנו בגמרא דעו״ג הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי אמרו מזהמין את הולד שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאיננו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי לשמות מטות אבותם כתוב בהן ומה שאמר בת״כ בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר אינו שיצטרך בגירות אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה אבל נתכוונו לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל. וזה טעם בתוך בני ישראל שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי וכן מה שאמרו בת״כ אע״פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי יחיד היא שנויה והלכה הולד כשר והצרפתים אומרים כי טעם הגרות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ממה שאמרו באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו

וכמול ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמר בעשו ודילמא ישראל מומר שאני וק״ו הדבר אם לאחר מתן תורה שהעו״ג הבא על בת אברהם מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין הוא מקוה טהורה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה לא כל שכן קודם התורה שהאם מטהרת ולדה להיות כמוה לחייבו במילה כזרעו של אברהם ויהיה מכלל בני ישראל:

(יח) איך נפש תחת נפש בבהמה ממש שיצטרך לקנות לו בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמים בשוי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר עין תחת עין על דעת רבותינו: ובנו

רש"י

אף מכה אביו ואמו מחוייב פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה: (כב) אני ה' אלהיכם. אלהי כלכם כשם שאני מייחד שמי עליכם כך אני מייחדו על הגרים: (כג) ובני ישראל עשו. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה:

אבן עזרא

כן כתוב בעמיתו רק מכה אדם ובהמה משפט אחד להם כגר כאזרח וכבר הודעתיך כי בהתחבר שני כפי"ן היא דרך קצרה גם הכתוב אחז דרך קצרה שלא הזכיר עם מכה אדם ומת כי ידוע הוא כי המכה לא יומת עד מות המוכה. ופירוש אחר הזכיר בתחלה נפש והטעם שהכהו במקום מסוכן ואחר כן אמר כלל מי שימית יומת בין שיכה במקום מסוכן או שאינו מסוכן על כן לא הזכיר נפש. וטעם אלהיכם. אלהי האזרח ואלהי הגר: (כג) ובני ישראל עשו. מאותו היום כמשפט הזה בחובל:

יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כג וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ
אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ פ פ פ

קכ"ד, עחיאל סימן

לְכוֹן כְּגִיוֹרָא כְּיַצִּיבָא יְהֵי
אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
כג וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאַפִּיקוּ יָת דְּאַרְגֵּיז
לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגַמוּ
יָתֵיהּ אַבְנָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עֲבָדוּ כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה׃ פ פ פ

כ"א ס"פ. ויוציאו י"ב דין מנהון מ"ל. רגימת אבן ה' בקרי'. י"ג פסוק מלעום

תולדות אהרן ויוציאו את המקלל. סנהדרין מב מג: וירגמו אותו. שם מג: ובני ישראל. שם:

בעל הטורים

ועוד כאשר צוה ה' את משה. וסמיך ליה בהר סיני לומר כאשר צוה למשה בסיני סקל יסקל או ירה יירה כן יעשה לו:

ישלמנה: ויוציאו י"ב דין מנהון מלא וסי' ויוציאו את המקלל. ויציאו דבת הארץ. ויציאו אתו כל העדה. ויבאו הנערים המרגלים. ויציאו אליו את חמשת. כאשר בא יעקב מצרים. ויציאו את מצבות. ויציאו את אוריהו ממצרים. וירא ארם כי נגפו דד"ה. ויבאו הכהנים לפנימה. ויעלו ויציאו מרכבה. ויציאו את בן המלך דד"ה: רגימת אבן ה' בקרי' וסי' ויוציאו את המקלל. עכן בן זרח. את אדורם אשר על המס. וחבר. ויקשרו עליו וירגמהו אבן דזכריה ושארא רגימה באבנים או רגימת בלחוד:

רמבן

(כג) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה אף לסמיכה אף לדחיה אף לתליה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים. ור"א אמר כפשוטו של מקרא כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה בחובל ואינו נכון שיהיה כתוב על העתיד ופשוטו וירגמו אותו אבן כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה' את משה כי כן יכפול בכל השומרים מצות השם כמו שנאמר בפרשת הפסח. וכמו שאמר בפרשת הפקודים ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו. וכן במטות הנשיאים ויעש משה כאשר צוה ה' אותו כן עשה. והנכון בעיני בכאן מפני שפרט בתחלה הסקילה ואחר כן חזר ואמר ובני ישראל עשו כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה ולא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם:

ספורנו

בהמת חבירו חייב ממון בלבד. שנית בחובל שהחובל אדם היה ראוי ליענש בגוף ללא חסרון יכלתו לגמרא כמו שקבלו רבותינו ז"ל (קמא פרק החובל) והוצרך לענשו ממון ועם כל זה הנה הממון רב שחייב בחמשה דברים כמו שקבלו הם ז"ל ומכה בהמה יהיה ענשו ממון מועט. שלישית בחובל אדם שחובל באביו ובאמו חייב מיתה וחובל באדם אחר חייב ממון ואין צריך לומר מכה בהמה בזה האופן שיהיה ענשו מועט מאד ולא הזכיר קללת אביו ואמו כי היא בלתי דומה לזאת הקללה שהוא דבור בטל לגמרי ולא כן קללת השם: (כב) כגר כאזרח יהיה. כי אני ה' אלהיכם אלהי הגר ואלהי האזרח ולא נכר שוע לפני דל: (כג) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. שלא רגמוהו מפני שנצה על שהיה גר וכשהסגירה באזרח אבל עשו לגלוי סור מן המטה:

כלי יקר

פרשת אמר

אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. וכי עדיין לא ידענו שכהנים בני אהרן המה. מה ת"ל בני אהרן גם כפל האמירה צריך ביאור והקרוב אלי לומר בזה שאהרן קדוש ה' היה מקור הקדושה וממנו נמשכה הקדושה גם לבניו אך לא היו כמותו בכל צד כי היו רחוקים ממקור הקדוש ע"כ אהרן שהיה מקור הקדושה לא הותרה לו לטמא לשום קרוב אפילו לאב ואם וכן כל כ"ג מזרעו דומה לו מכל צד שהוא מקבל שפע הקדושה בעצם ובראשונה מקדושה ראשונה יתברך כמ"ש כי נזר שמן משחת אלהיו עליו מר לשון הפרשה ור"ל שהופרש ממשחת אלהיו וניתן עליו לא ע"י אמצעי אבל בני אהרן שקבלו הקדושה באמצעות אהרן לצדדין קתני כי מצד עצמם אין בהם קדושה ומצד היותם בני אהרן יש בהם קדושה ע"כ דינם חלוק כי מצד חלק הקדושה שקבלו אין להם לטמא למתים הרחוקים ומצד שהם רחוקים קצת מן מקור הקדושה הותר להם לטמא לקרובים ע"כ כפל האמירה כי אמירה ראשונה אמור אל הכהנים בני אהרן מצד היותם בני אהרן דבקה בהם הקדושה באמצעות אהרן ע"כ ראוי לצוות להם לנפש לא יטמא בעמיו. ואמרת אליהם היינו אמירה שניה מצד עצמותם שאין בעצמותם כ"כ קדושה יתירה כי זה רמוז במלת אליהם כאילו לא היו בני אהרן ולפיכך ראוי לצוות להם צווי כ"א לשארו שמותר להם לטמא לקרובים. ד"א הפך זה ממש לומר להם האמירה ראשונה שדבקה בהם הקדושה מצד היותם בני אהרן שהיה מקור הקדושה ואמרת אליהם מצד עצמם שאף אם לא היו בני אהרן מ"מ מאחר שהם משרתי אל חי אין נכון להם שיטמאו כי אם לשארו הקרוב אליו כי דיו לעבד להיות כרבו כי גם השם יתברך מתעסק בקרוביו כמ"ש ויקבור אותו בגי והיינו קרובי הש"י:

כי אם לשארו. פשט איסור הטומאה הוא בעבור רוח הטומאה הנשאר דבוק בגוף האדם ע"כ נאמר לנפש לא יטמא ולא אמר בנפש לפי שהנפש מצד עצמה טהורה היא ואין בה שום צד טומאה אך שהנפש סיבת הטומאה כי כל שאר בעלי חיים שאין בהם נפש המשכלת כ"א רוח החיונית לבד אין מיתתם כ"א פירוד הד' יסודות ואין מלאך המות מזדקק להם כלל ע"כ אין בהם טומאה חמורה אבל נשמת האדם אינה יוצאה כ"א ע"י מלאך המות המוציאה משם בעל כרחה כארז"ל ועל כרחך אתה מת והוא בא מספרא דמסאבא ומטיל טומאה על הגוף. זולת הצדיקים וחסידי הדור אשר מיתתם בנשיקה לא ע"י מלאך המות אין בהם שום צד טומאה לפיכך ארז"ל שביום שמת רבינו הקדוש בטלה הכהונה כי לא נטמאו בו הכהנים כלל. ויכול להיות שכל מי שהוא מזרע אהרן קדוש ה' אז מיתתם ע"י נשיקה אז פרחה מהם הטומאה ונמשכה קדושה זו מן אהרן קדוש ה' אל כל יוצאי ירכו שבכולם אין שום צד טומאה ע"כ מותר לכהן להתעסק בקרוביו אביו ואמו ובנו ובתו ואחיו כי כלם מזרע אהרן המה ואשתו של כהן כגופו דמי ואע"פ שהמתעסק בהם יש לו טומאת ז' מ"מ אין הטומאה גדולה כ"כ שתהיה מתנגדת אל קדושת הכהן מאחר שעצמית הטומאה קלה קצת ומ"מ לא יטמא בשאר כהן שאינו קרובו שהרי הדבר מוטל על קרוביו ואם אין לכהן קרובים מוטב שיתעסקו בו ישראלים ואם אין כאן לא זה ולא זה הרי הוא מת מצוה ושפיר שמותר לו להתעסק בו ואפילו בישראל מותר. וכ"ג אסור בכל הקרובים כי מצד גודל קדושתו אפילו טומאה קלה פוגמתו:

כי אם לשארו הקרוב אליו. ארז"ל שארו זו אשתו וקשה מהו זה שאמר הקרוב אליו לשון זכר והקרובה אליו מבעי' ליה. ולמה קרא לאשתו שארו. ולמה הקדימה לאביו ואמו. ובדרך הפשט נראה לפרש כדמסיק בפרק הבא על יבמתו א"ל רבי יוסי לאליהו במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חיטין חיטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ולפי זה ודאי אשתו מפרנסתו והרי היא שארו היינו מזונו הקרוב אליו כי המזון נהפך אל גוף הניזון וביאור הכתוב שיטמא למי שהוא זן אותו לפי שהמזון קרוב אל עצמותו להוסיף בו לחה תמורת מה שניתך ממנו וע"כ כל אשתו כגופו דמיא הע"פ שלא נבראת עצם מעצמיו כ"א זאת הפעם ביצירה ראשונה מ"מ מאחר שלדורות היא מאירה עיניו בשארו ומזונו ע"כ ראוי שיטמא לה וכדי שלא תטעה לומר שיכול לטמא לכל מי שזן ומפרנס אותו ע"כ הוציא המזון בלשון שארו שיש במשמעותו לשון אשתו שנאמר שאר אביך הוא ולא אמר אשתו בפי' כדי לפרש הטעם למה הוא מטמא לה. ועל צד הרמז יש להוציא מכאן דין מה שארז"ל פרק ואלו מגלחין ח"ח שמת הכל כקרוביו ועליו אמר כי אם לשארו הקרוב אליו כי שארו היינו מזונו כארז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' וארז"ל אין פורענות בא לעולם כי אם בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנא' כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שכבר נאכל הגדיש

הגדים דהיינו הצדיקים הקד רואה שקרא לצדיקים גדים זה שאוכלים ממנו קך כל העולם ניזונין בעבור הצדיקים וענין כבר נאכל כי הקב"ה בא בטכסיסי מלחמה כי מדרך הלוחמים לסתום תחלה מעינות העיר ולשרוף גדישם כדי שלא יהיה להם ממה להתפרנס כמו שפירש"י במכות של פרעה כך הקב"ה עושה בזמן שאין ישראל עושין רצונו יתברך הוא מסיר צלם מעליהם תחלה ומקלקל גדישם שלא יהיה להם מה לאכול בזכותו כדרך שבארנו למעלה פ' ויחי בגורן האטד ענין הקוצים והגדים לכך נאמר כי אם לשארו הקרוב אליו רמז לא"ה המזין אותו והכל כקרוביו והקדימו לאביו ואמו כארז"ל אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת כו' זה יכלול גם בזמן שהצדיק אבד או אביו ואמו לכך הקדים אבידת רבו :

לאמר ולאביו . כי אמו אינה מזרע אהרן זולת מצד שהיא כגוף בעלה על כן הקדים האם הדבר שהוא חידוש יותר אבל בכהן גדול שאמר לא יטמא הקדים האב כי זה חידוש יותר מה שאינו מטמא לאביו שהוא מזרע אהרן . ואם נספק לפרש זה דרך לא זו אף זו נוכל לומר שיותר קרוב לשמוע שיטמא לאמו כי נצטערה עליו הרבה בהריון ולידה וגידול מה שאין כן באב על כן יהיו ב' מקומות אלו הן יטמא האמור כאן הן לא יטמא האמור בכ"ג כולם דרך לא זו אף זו ועוד שאמו יותר ודאית מן אביו כי שמא זינתה אמו עם אחר וזה אינו אביו ולפיכך יהיו שניהם בדרך לא זו אף זו . ועוד שניוול של האשה קשה מן ניוול האיש על כן הקדים אמו לומר לך שאם שניהם מוטלים לפניו חייב לטפל תחלה עם אמו אבל בכ"ג שנאמר לא יטמא הקדים האב בדרך לא זו אף זו וק"ל :

לא יקרחו קרחה בראשם . אע"פ שגם ישראל הוזהרו על כך מ"מ צריכי דאי אשמעינן ישראל ה"א דווקא אבידת ישראל לדורו שאינו עושה רושם כ"כ ע"כ אין להצטער עליו ביותר לקרח קרחה עליו לפי שאינו עושה ג"כ כ"כ קרחה בעולם אבל בכהן משרת אלהינו שמת ודאי האבידה גדולה לדורו ועושה קרחה בעולם סד"א שמותר לכהן קרובו לקרח עליו קרחה קמ"ל . ואי אשמעינן בכהנים ה"א שמצד שהכהן משרת לאלהינו ודאי אחר מותו הוא נכנס באור החיים הנצחי לפיכך אין נכון להצטער על מיתתו כי לטובתו היא אבל בסתם ישראל שאינו בטוח שלא יראה פני גיהנם סד"א שמותר להצטער עליו ולקרח קרחה מצדו קמ"ל :

ולא יחלל זרעו בעמיו . פליאה בעיני אם למעלה דרשו בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו מה יאמרו מן בעמיו הנאמר כאן ופשוטו הוא מעמיו שפסל את זרעו מלהיות בכלל עמיו דהיינו הכהנים כי פסלו מדין כהונה אבל למעלה א"א לפרש כן דא"כ היה משמע שלא יטמא בעמיו בכהן שאינו שאר בשר הא בישראל מטמא והלא ק"ו הוא ואין לומר דנקט לרבותא דא"כ ליפתוק מיניה כי כבר נאמר כי אם לשארו וגו' ובזה מיעט הכל ע"כ הוצרכו לדרשת בעוד שהמת בתוך עמיו אבל כאן הוא כפשוטו מלהיות בכלל עמיו :

איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום . כאן אמר בו מום ולמטה הפך ואמר מום בו וכאן אמר אשר יהיה להבא משמע ואח"כ אמר כל איש אשר בו מום בהווה משמע ומהו שנתן טעם לדבר באותו דבר עצמו ואמר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב ומה שפרש"י אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך אינו מפורש במקרא . ע"כ אומר אני שהקדמונים שהיו בקיאין בחכמות היו יודעין בכל מום שנתהוה באדם טרם היותו מצד איזו עון שראו בו דרך משל אם ידעו שהוא מקבל שוחד ידעו בו שסופו בא לידי עורון ואם ראו בו רגל גאוה ידעו בו שסופו לבא לידי שבר רגל והכרת פניו ענתה בו שהכירו במראה פניו איזו תכונה רעה שיש בקרבו הפוגמת איזו אבר ידוע וסופו לבא לידי מום נגלה וראוי לגאלו מן הכהונה ע"ש סופו לכך נאמר איש איש מזרעך אשר יהיה בו מום שהכרת פניו ענתה שלסוף יהיה בו מום כי מתוך מעשיו ניכר שלסוף יבא לידי מום זה שיהיה בו הרי הוא נפסל על שם סופו ונתן טעם לדבר כי כל איש אשר בו מום וגו' אי אתה מודה אם המום כבר יש בו ודאי אינו דין שיקרב משום הקריבהו נא לפחתך ע"כ גם זה אשר יהיה בו מום להבא ראוי שיתגאל מן הכהונה ומטעם זה לא אמר בנתינת טעם לשון יהיה וכל זה מדבר במי שאינו נולד במומו שהרי מעשיו גרמו לו מציאת המום כי במעשיו פגם אחד מאבריו לכך נאמר בב' פסוקים אלו בו מום שקדמה מציאתו למציאת המום כי מלת בו מדבר במציאת האדם שקדמה ואח"כ נולד בו המום . ועדיין לא שמענו אם נולד במומו אם המום מעכב או לא כי יש מקום לומר שמא דווקא זה שתרוייהו איתנהו ביה שיש לו פגם בנשמתו ובגופו ראוי שיתגאל מן הכהונה לבלתי הקריב את קרבן ה' . אבל הנולד במומו שאין בו פגם בנשמתו זולת בגופו לבד ש"א שאינו מעכב קמ"ל למטה כל מום בו את לחם אלהיו וגו' וזה מדבר במי שקדמה מציאת המום למציאתו לאויר העולם . וזה ביאורו כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה' אע"פ שכבר הזכיר למעלה אשר יהיה בו מום וגו' מ"מ לא הזכיר שם כ"א לחם אלהיו וסד"א דווקא לחם אלהיו כמנחות ולחם הפנים אבל שאר אשי ה' מותר להקריב קמ"ל לא יגש להקריב את אשי ה' להשוות כל האישים במי שבו מום וסד"א דווקא במי שבו מום אבל לא במי שמום בו קמ"ל מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב ונקט לחם אלהיו לא שבא למעט האישים שהרי כבר הושוו כל האישים במי שבו מום והוא הדין במי שמום בו ולא נקט לחם אלהיו כ"א בעבור שר"ל אח"כ שאפי' לחם אלהיו שיש בהם קדושה יתירה יותר מן העולים לאישים מכל מקום מותר לאכול מהם כמ"ש מיד לחם אלהיו מקדשי הקדשים יאכל וכ"ש מן האישים ומ"ש ומן הקדשים יאכל אלו קדשים קלים לפי שיש מקום לומר שאחר שלא הותרו לזר כמו מנחות של קדשי קדשים שאכל משה וכן משמע בילקוט סוף פרשה ט . ובדרך זה מיושב מה שנאמר גם בבהמה שעם מום בו

וטעם בו מום לפי שכל מומים פוסלים בבהמה בין שנולדה במומה בין שנולד מומה כמ

שור או כשב או עז כי יולד . אמרו המפרשים שיום הולדו יש לו עליו שם שור או כשב כי אינו מוסיף על שלימותו ועל עצמותו כלום כי הוא נולד עם כל שלימותו לאפוקי האדם עיר פרא יולד וקניית שלימותו תלוי במעשיו . ונראה שלכך הודיע לנו הכתוב כדי שלא תאמר מאחר שביום הולדם יש להם כל השלימות הראוי להם אם כן יהיו כשר להקרבה מיד תלמוד לומר יהיה ז' ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה כי כל מספר שמיני קודש כמבואר למעלה פרשת שמיני על כן אינו ראוי להיות קודש עד אשר יעבור עליו מספר זה :

מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש . וסמיך ליה מצות השבת פירש"י מה ענין שבת למועדים כו' ואני אומר שכך פירושו כי כבר בארנו למעלה פרשת ויקהל על מה שפירש רש"י הקדים שבת למלאכת המשכן . לומר לך שאין משכן דוחה שבת כי בכ"מ המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת ופסוק זה אשר תקראו אותם מקראי קודש מדבר בקביעת השנה והחדש וענין העיבור ומסיק בילקוט פרשה זו מניין שמחללין את השבת להעיד עליהם ת"ל אשר תקראו אותם במועדם יכול כשם שמחללין את השבת להעיד עליהם כך יחללו את השבת להודיע עליהם שנתקיימו ת"ל אשר תקראו כו' . וע"כ הקדים למצות שבת מצות העיבור להודיע שהעיבור דוחה שבת . ואחר השבת חזר ופרט מצות העיבור בפסוק אלה מועדי ה' כדי להקדים מצות השבת לעיבור לומר לך שאין העיבור דוחה שבת והא להעיד עליהם והא להודיע עליהם שנתקיימו ודין זה יש גם במסכת ר"ה פ"א . ד"א אשר תקראו אותם במועדם קריאה זו היא כד"ת שיתעסקו בהלכות פסח בפסח כו' לכך נאמר במועדם ועל קריאה זו אמר אלה הם מועדי . אמנם כשאינן עסוקים בהם כ"א במאכל ומשתה אינן מועדי ה' כלל ועליהם נאמר חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ומ"ש אלה תעשו לה' במועדיכם לפי שצריך ליתן חציו לה' וחציו לכם :

והקרבתם מנחה חדשה לה' . סימן ליום מ"ת כי התורה צריכה להיות חדשה אצל האדם בכל יום כאילו היום קבלה מהר סיני . ומה שלא נזכר בתורה בפירוש כי יום זה מ"ת וכן לא נזכר בתורה בפירוש כי ר"ה הוא יום דין וטעם שניהם א' הוא כמו שכתבתי בחיבורי עוללות אפרים שעל מ"ת לא רצה ה' להגביל יום ידוע לפי שצריך האדם שיהיה דומה לו בכל יום ויום מכל ימות השנה כאלו באותו יום קבלה מהר סיני כי באמת ארז"ל שהתורה נמשלה לדד זה שכל זמן שהתינוק ממשמש בה הוא מוצא בה טעם חדש כך התורה כל ההוגה בה מוצא בכל יום טעם חדש ע"כ דין הוא שיהיה דומה אליו בכל יום כאלו היום קבלה מהר סיני וא"כ כל יום הוא מ"ת אצל ההוגים בה ע"כ אין ראוי להגביל יום ידוע לנתינתה וע"כ ארז"ל שיהיו ד"ת חדשים עליך ולא כדבר הישן שלבו של אדם קץ בו שהרי באמת אתה מוצא בה דבר חידוש בכל יום ויום . וע"כ אין נתינתה מבואר בתורה יותר ממה שנרמז בהבאת מנחה חדשה להורות שהתורה מנחה חדשה בכל יום ויום . והיו בב' הלחם החמץ אשר היצה"ר נמשל בו כי בלשון רז"ל הוא נקרא שאור שבעיסה לפי שבמקום שהתורה מצויה שם אין היצה"ר יכול להזיק כארז"ל אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין דהיינו התורה ואלמלא היצה"ר לא היה הקב"ה מוריד התורה מן העליונים אל התחתונים כי בטענה זו נצח משה רבינו את המלאכים כשאמרו לפני הקב"ה חמדה גנוזה יש לך כו' ואתה רוצה ליתנה לב"ו והשיב להם משה כלום יש יצה"ר ביניכם כו' ור"ל שהיה צורך ליתן התורה אל התחתונים כדי ליתן להם תבלין על היצה"ר הכרוך בהם למלאת חסרונם לכך נאמר חמץ תאפינה . וזה הטעם ג"כ העלים יום דין של ר"ה כדי שלא ילך אדם בשרירות לבו ויסגל עונות כל ימות השנה ויחשוב לתקן מעשיו בהיותו קרוב יום ה' אשר בו ישב על כסא דין אלא ידמה בנפשו כאלו בכל יום ויום ה' יושב על כסא למשפט ומתבקר פנקסו ועל ידי זה יהיה כל יום ויום בתשובה וכן איתא למאן דאמר אדם נידון בכל יום שנא' ותפקדנו לבקרים ולרגעים תבחננו ובחיבורי הנזכר הארכתי בב' טעמים אלו כי נכונים למוצאי דעת :

ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' . סמיכות פסוק זה לפר' העומר נראה על דרך המדרש האומר שסבב הקב"ה את ישראל במצות בכל מעשה יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור יצא לזרוע לא תזרע כלאים יצא לקצור לא תכלה פאת שדך כו' . וסד"א שדה זו שכיון שקוצרין ממנו העומר וכבר נעשה בה מצוה אחת שוב אינו חייב למעבד בה מצוה אחריתי תלמוד לומר לא תכלה פאת שדך לומר לך שמכל מקום מצוה זו אינה פוטרת אותך מן לקט שכחה ופיאה ובזה מיושב מה שלא הזכיר פרט כרמך לפי שאין קציר העומר שייך בכרם ומהיכא תיתי לפוטרו . וראיה גדולה לדברינו מה שמסיק בילקוט בשם ס"כ אף משהביאה שלים מתחיל וקוצר ופטור מלקט שכחה ופיאה כו' וסד"א שכל השדה פטורה קמ"ל . ד"א כדמסיק בגמרא אמר רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם התבואה שבשדה ועל ידי שתי הלחם יתברכו פירות האילן ועל ידי ניסוך המים בחג יתברכו גשמי השנה . וכדי שלא יהיה עם לבבו דבר בליעל לאמר מאחר שבזכות העומר ושתי הלחם וניסוך המים יתברכו תבואות השנה א"כ למה זה אתן מתנות עניים למען יברכנו ה' תלמוד לומר ובקצרכם וגו' כי טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך כי הא והא גרמה . אבל לפירוש רש"י קשה מה ענין קרבנות למתנות עניים וכפי הנראה יש קצת דמיון ביניהם כי גם הקרבנות רובן נאכלין לכהנים דרך צדקה . והרמב"ן פירש רמז לקציר העומר שאינו דוחה לקט ופיאה :

שבתון זכרון תרועה . רז"ל אמרו כתיב יום תרועה יהיה לכם וכתיב זכרון תרועה הא בחול הא בשבת לכך נאמר שבתון זכרון תרועה ודווקא בגבולין יש חילוק בין שבת לחול אבל לא במקדש וראיה לדבר מדכתיב פרשת פנחס יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה וגו' שמע מינה שמדבר במקום שהקרבנות קרבין והיינו במקדש ששבת דחויה אצל הקרבנות ואז תדחה גם מפני השופר . אבל כאן נאמר זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם וגו' . מדאהדר

אמר

מאמר והקרבתם וסמיך לזכרון תרועה ליווי איסור מלאכה ש"מ שבגבולין הוא מדבר שאם נוהג איסור מלאכה לבד ואין שם קרבן ונוכל לומר עוד שיש חילוק בין ועשיתם והקרבתם כי עשיה היינו בפועל ממש והיינו במקדש אבל הקרבה נופל גם על זכרון הקרבנות בתפלה כי על ידיהם ישראל קרובים אל ה' והיינו בגבולין:

אך בעשור לחדש יום כפורים הוא. כל אכין ורקין מיעוטין המה לפי שנאמר למטה ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב ואמרו רז"ל וכי בתשיעי מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי וכדי שלא תטעה לומר מאחר שגם יום תשיעי חשוב כאלו התענה בו שמא גם הוא מכפר כמו יום העשירי ת"ל אך בעשור לחודש וגו' לומר לך שעשירי לבד מכפר ולא תשיעי. וזה יותר מהוור מן מה שפירש רש"י שפירש מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים ומי יתן ידעתי ואמצאהו לפרש מאי משמע דלשון אך למעט הבלתי שבים שהרי לשון אך קאי על יום העשור וממעטותו למעט הימים הקודמים. וליישב פי' רש"י אומר אני שמדקאמר אך בעשור ובא למעט הימים הקודמים ש"מ שגם הימים שלפני י"כ נקראו ימי תשובה דאם לא כן מהיכא תיתי שיכפרו הימים הקודמים עד שהוצרך למעטם אלא ודאי שגם עשרת הימים הקודמים הם עשרת ימי התשובה וסד"א שימי התשובה מכפרין מיד על כל עבירות קמ"ל שיש לך עבירות שתשובה תולה וי"כ מכפר כמו שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם אע"פ שאמרו במדרש בערב ראש השנה הקב"ה מוותר שליש ובעשרת ימי התשובה ג"כ שליש אבל ביום כפור מוותר הכל לכך נאמר מכל חטאתיכם ומכלל זה אתה למד שאין י"כ מכפר כי אם לשבים דאם לא כן מהיכא תיתי שיכפרו עד שהוצרך למעטם. ואף על פי שלא נזכר בתורה מפורש שהימים הקודמים הם ימי תשובה מכל מקום שופר של ר"ה הוא כמו התראה שישובו בימים שבינתים כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו:

אך בחמשה עשר יום וגו'. פירש"י יכול תדחה החגיגה את השבת ת"ל אך וקשה שבת מאן דכר שמיה ונראה שכך פירושו אך בחמשה עשר יום לחדש באספכם את תבואת הארץ היינו ביום שמותר לאסוף התבואה מן השדה לכל הפחות לצורך אוכל נפש דהיינו בי"ט שאינו חל בשבת באותו יום תחוגו החגיגה אבל לא ביום שאין בו שום אסיפה מן השדה בשום צד אף אם אין לו מה לאכול והיינו בשבת ואלו לא נאמר אך הייתי אומר באספכם היינו בזמן אסיפה קאמר ולא ביום שיש בו אסיפה:

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר. ארז"ל שנקרא ראשון לחשבון עונות משל למדינה שחייבת מס למלך כו' כך בערב ר"ה יצאו הגדולים לקראתו כו' ובי' ימי תשובה הבינונים ובי"כ הכל יוצאין כו' ויש להתבונן למה קראו יום ראשון לחשבון עונות כשנוה על ארבע מינים אלו ולמה לא קראו ראשון לחשבון עונות כשנוה על הסוכה והחג. ומה ראה בעל מדרש זה על ככה לעשות ג' חלוקות כנגד ג' כיתות ומה היה חסר אם היה אומר שלכך נקרא יום ראשון לפי שבי"כ נמחל הכל ובין י"כ לסוכות אין עושין עונות על כן נקרא יום ראשון לחשבון עונות. ונראה שבעל מדרש זה רצה לתרץ ב' קושיות הן קושית וכי ראשון הוא הן קושית לכם ולא רצה לפרש לכם משלכם להוציא הגזול כי הוא סובר שאין זה משמעות לכם כי מכם ובכם הם שני הפכים כך משלכם הוא מכם ולכם היינו בכם אלא ודאי שד' מינים אלו הם כנגד ד' כיתות מישראל פרי עץ הדר שיש בו טעם וריח כנגד בעלי תורה ומצות והם הצדיקים גמורים. וערבי נחל שאין בהם לא טעם ולא ריח כנגד הכיתות שאין בהם לא תורה ולא מצוה והם הרשעים גמורים. וכפות תמרים שיש בו אוכל בלא ריח וענף עץ עבות שיש בו ריח בלא אוכל שניהם כנגד הבינונים שיש בהם או תורה בלא מצות או מצוה בלא תורה. וע"כ נאמר ולקחתם לכם היינו לכם ממש כמו שמצויין בכם ג' כיתות אלו כך תקחו ד' מינים המתיחסים לג' כיתות אלו. והאל חלוקה א הודיע לנו הכתוב שיום זה ראשון לחשבון עונות. וא"כ קשה לו מה ענין זה לזה אלא ודאי שהא בהא תליא לפי שיש בכם ג' כיתות אלו והם מתכפרים אחת אחת ע"י זה נעשה יום זה ראשון לחשבון ואם היה דעת המקרא לתלות כל הכפרה בי"כ לבד למאי נפקא מיניה הודיע לנו בפעם זה שישראל חלוקים לג' כיתות אלא ודאי כוונתו לומר שאין י"כ מכפר לכולם בבת אחת כי אם מעט מעט הקב"ה מעביר ראשון ראשון כסדר שנזכרו אצל ד' מינים אלו כי מתחלה הוא מוותר עון הכיתות שנמשלו לפרי עץ הדר והם הגדולים שיצאו מתחלה לקראתו ימ' בערב ר"ה. ואח"כ מוותר השליש בעבור הבינונים שיצאו לקראתו בי' ימי תשובה שנמשלו לכפות תמרים וענף עץ עבות. ואח"כ בי"כ מוותר לכולם אפילו לרשעים שנמשלו לערבי נחל כי אז כולם יצאו לקראתו ומתענין ועל כן לא היה הכ"ג רשאי לבא בי"כ אל הקודש כי אם בענן הקטורת כי בו מעורב החלבנה עם סממני הקטורת לצרף כל פושעי ישראל ולעשותם אגודה אחת עם הטובים כדי שיכפרו אלו על אלו כדרך שאמרו במדרש בארבע מינים אלו להבדם אי אפשר אלא יעשו אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו ואם חסר אחת מן הכיתות הללו אין לכ"ג מבוא לבוא אל הקודש וזה פי' יקר מאד. ויכלול עוד באגודה זו ענין התשובה כי ידוע שבכל ימות השנה אין הקב"ה מקבל כי אם תשובת הרבים אבל תשובת היחיד אין הקב"ה מקבל כי אם בי' ימי תשובה כמו שלמדו מן פסוק דרשו ה' בהמצאו וע"כ רצה הכתוב ליתן טוב טעם ודעת למה צריכין להיות אגודה אחת ביום זה יותר מבימים הקודמים. על כן בא כמתרץ ואמר לפי שהוא ראשון לחשבון עונות לומר לך כי בוודאי היה מן הראוי לעשותם אגודה אחת בהתחלת השנה כדי שיהיו כן בכל ימות השנה לעשות להם הכנה אל התשובה של כל ימות השנה באם יחטאו ואז יהיו השבים רבים ותהי תשובתם מרוצה בכל ימות השנה. אך מן ר"ה עד י"כ אין צורך כל כך לעשותם אגודה אחת שהרי באותן הימים אפילו תשובת היחיד מקובלת. ומן י"כ ועד סוכות עוסקין במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות כי מצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלה מכל חטא וגם בזמן זה אין צורך כל כך לתשובת הרבים. אך ביום ראשון של חג שהוא ראשון לחשבון עונות על כן צריכין לעשות בעולם היום הזה הכנה אל תשובת הרבים והוא כשיהיו כל ארבע כיתות הללו באגודה אחת ויכפרו אלו על אלו ואז תשובתם רצויה בכל ימות השנה ובזה הותרו ג"כ כל הספיקות בדרך נכון וברור:

כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. נקט דווקא אזרח שהוא לשון תושב לפי שבזמן אסיפת התבואה מן השדה כל אחד רוצה לילך מן השדה לתוך ביתו לישב בו ישיבה של קבע ותשכח התורה אולי ע"י ישיבת קבע ירום לבבו כי מצאה ידו כביר וישמן ויבעט על כן נאמר כל האזרח הרוצה להיות כתושב בעה"ז ולא כגר אליו צוה י"י לצאת מדירת קבע לדירת ארעי כדי שיכיר בפחיתות ערכו שאינו בעה"ז כי אם גר ולא תושב כמדייר בי דיירי ועל ידי זה לא יבטח בצל קורתו כי אם בצל שדי יתלונן כמו שעשו ישראל בצאתם ממצרים שלא ישבו בבתים ספונים וחשובים כי אם בהיקף ז' ענניס אשר כבוד י"י היה בתוכם וזהו בצל שדי ולא בצל קורות בתיהם. וזו שנאמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל וגו' כי אין לומר שמדבר בסתם סוכות של הולכי דרכים דאם כן הוה צריך לומר כי בסוכות ישבו בני ישראל מהו הושבתי משמע שהקב"ה בעצמו ובכבודו הושיבם בסכות ואין זה כי אם היקף ז' עננים אשר פרש ה' ענן למסך עליהם כי על כן באו בצל שדי ית':

ושמחתם לפני ה' אלהיכם. אין שמחתם לפני ה' כי אם בזמן שהם באגודה אחת ופרט השמחה דווקא בחג זה לפי שהוא זמן אסיפה אשר מדרך העולם לשמוח בה ביותר על כן הזהירם שתהיה השמחה לפני ה' דווקא לא כשמחת הרקים אשר כל מזימותם הרוג צאן ושחוט בקר השותים במזרקי יין ומרבים מחלוקת בישראל ובשמחה זו החריבו ב' בתי מקדשים וגלו בראש גולים כמ"ש כי בשמחה תצאו כארז"ל סקבת דשתא ריגלא כי בעבור שהיו שמחים שלא לשם שמים סבבו כל חולי וכל מכה כמעשה האתרוג שזרקו בינאי המלך ועל שמחה זו אמר מה זו עושה הלא על ידה תצאו בראש גולים. אמנם בשלום כשיהיו באגודה אחת ושלום ביניהם תובלון על ההרים והגבעות המה ראשי המעלה אשר גובה וגובה להם יפצחו לפניהם רנה כי יהיו קודמים לכל דבר שבקדושה כדינם ולא יהיו הנערים דוחפין את הזקנים כמעשה המרגלים. וכל עצי השדה ימחאו כף המה כל ארבע כיתות הרמוזים בארבע מינים אלו הבאים מעצי השדה ימחאו כף לשמוח לפני ה' וכן במקום אחר דרשו פסוק אז ירננו כל עצי היער על ד' מינים אלו ורמז במלת אז א' ז' שהלולב ניטל במקדש כל שבעה ובגבולין יום אחד:

ויצא בן אשה ישראלית וגו'. לא פרט הכתוב שם של אחד מהם להורות שהיו שניהם פגומים כי כל היוצא לריב מהר ודאי הוא פגום ואינו מן האנשים הנודעים בשמם לשם ולתהלה אלא מן הפחותים אנשי בליעל גם בני בלי שם ולא היה בהם כי אם שם היחוס של אבותם שזה היה בן ישראלית וזה בן ישראלי וע"כ נאמר וינצו במחנה כי שניהם היו בעלי מצה ומריבה ונתגלגל חוב על ידי חייב כי על ידי שזה הישראלי נכנס עמו במריבה גרם לו לגדף השם הנכבד. וקצת ראיה לזה ממה שנא' ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו וגו' ואיך הכניס בדבור זה מאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם וכן פסוק ואיש כי יתן מום בעמיתו וכו' ועוד שפסוק זה כולו מיותר שהרי נאמר אח"כ בפ' שבר תחת שבר וגו'. אלא שכל זה מדבר בגנות המצה והמריבה שאין שלום יוצא מתוך מריבה ועל ידי המריבה יבא שיכה נפש אדם או בהמה ויזיקו או בגופו או בממונו ולפי שארז"ל כל הפוסל במומו פוסל לכך נאמר ואיש כי יתן מום בעמיתו להטיל מום בקדושים כאשר עשה בעקימת שפתיו דהוי מעשה כן יעשה לו כי יאמרו לו שפוסלו במומו ולמטה מדבר במום ממש על כן אמר כן ינתן בו. וכן זה בן ישראלית וזה בן איש הישראלי כל אחד פסל חבירו במום כי שניהם לא היו אנשי שם ולא נודעו כי אם מצד אבותם. ומ"ש ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי שהרגו משה בשם המפורש ועל כן כל הימים היה מגדף בתוך לבו ולא נודע בחוץ הדבר וכל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי על כן סבב השם שיצא מאהלו בתוך בני ישראל כדי שתגלה רעתו בקהל כי כך המדה בחילול השם ויכול להיות שלכך נאמר ויצא כי במשה נאמר ויצא אל אחיו גם אני אצא לגדף במשה נאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה בנגעה אני אצא בתוך בני ישראל לעשות ברבים:

הפטרת אמר ביחזקאל סימן מד

וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי: וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר

בשרתם

בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה: פארי פשתים
יהיו על־ראשם ומכנסי פשתים יהיו על־מתניהם לא יחגרו
ביזע: ובצאתם אל־החצר החיצונה אל־החצר החיצונה
אל־העם יפשטו את־בגדיהם אשר־המה משרתם בם
והניחו אותם בלשכת הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא־
יקדשו את־העם בבגדיהם: וראשם לא יגלחו ופרע לא
ישלחו כסום יכסמו את־ראשיהם: ויין לא־ישתו כל־כהן
בבואם אל־החצר הפנימית: ואלמנה וגרושה לא־יקחו להם
לנשים כי אם־בתולת מזרע בית ישראל והאלמנה אשר־
תהיה אלמנה מכהן יקחו: ואת־עמי יורו בין קדש לחל
ובין־טמא לטהור יודיעם: ועל־ריב המה יעמדו למשפט
לשפט כתיב במשפטי ישפטהו ושפטהו כתיב ואת־תורתי ואת־
חקתי בכל־מועדי ישמרו ואת־שבתותי יקדשו: ואל־
מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם־לאב ולאם ולבן ולבת
לאח ולאחות אשר־לא־היתה לאיש יטמאו: ואחרי טהרתו
שבעת ימים יספרו־לו: וביום באו אל־הקדש אל־החצר
הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני יהוה: והיתה
להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא־תתנו להם בישראל אני
אחזתם: המנחה והחטאת והאשם המה יאכלום וכל־חרם
בישראל להם יהיה: וראשית כל־בכורי כל וכל־תרומת
כל מכל תרומתיכם לכהנים יהיה וראשית עריסתיכם
תתנו לכהן להניח ברכה אל־ביתך: כל־נבלה וטרפה
מן־העוף ומן־הבהמה לא יאכלו הכהנים:

פירוש המלות

וביתה. לפנימה: פארי. מגבעות: ביזע. לא יחגרו במקום שמזיעין: ורפאם. כל שער הראש: ישלחו. לא יוסיפו: יכסמו. סוף גילוח סכססם: ואל. ועל פה: לאב. בעבור אלה:

פרשת בהר

אבן עזרא

(א) בהר סיני. אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו כי הדבור בהר סיני ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבורה תקיא הארץ אותם כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והזכיר בתחלה

פי'

כה א וידבר יהוה אל־משה בהר סיני לאמר:

א ומליל יי עם משה ט' חסר לאמר בטורא דסיני

וידבר ה' אל משה ט' חסר לאמר נמסר בסדר כי תשא:

רשי

(א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו בסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים. ונ"ל שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור ודבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב

בעל הטורים בהר סיני. סמך מקלל לבהר סיני לפי שבסיני שמעו לא תשא ונודעזע כל העולם וזה שמע ולא חשש ועוד כדאיתא בקדושין שם כן ארבע אותיות המפורש מוסרים אותו לתלמידים פעם אחת בשבוע לכך סמך לו שמיטה:

ספורנו

כה (א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. הנה לא יזכיר בשום מצוה מקום הלווי זולתי כאשר קרה חדוש אז באותו המקום אבל באר שכשאמר האל יתעלה בסיני והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם כו'. פירש למשה אז כל דיני השביעית האמורים בזה המקום וזה להבין ולהורות שזה בעצמו היה בכל שאר המצות שהע"פ שנאמר בקצתם מקרא מועט היה הבאור אז רחב באר היטב כאמרם ז"ל מה ענין שמיטה לענין הר סיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופירושיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות נאמרו מסיני כללותיהם ודקדוקיהם ופירושיהם. והזכיר משה רבינו זאת הפרשה בזה המקום כי חשב שיכנסו תיכף לארץ כמו שהעיד באמרו נוסעים אנחנו אל המקום. והזהיר על שמיטת קרקע בפרט כי בחטאם בשמירתה יגלו ממנה כמו שהעיד באמרו אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן העיד בסוף ד"ה באמרו עד

רמבן

כה (א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. מה ענין שמיטה לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצות מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולימד כאן על כל דבור שנדבר למשה בסיני שמסיני היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש"י. ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצות ישנן כשמיטה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באוהל מועד. ועוד מנין שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמיטה ולא יהיו כללותיהן מסיני ופרטיהם בערבות מואב וכן היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיהן אבל הברייתא בת"כ פי' ברור שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו' ואלו דיני השמיטה בדרך כלל ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כלם נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני להקיש כל המצות אל השמיטה הנזכרת שכלן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני וכן שנו שם בת"כ אלה המצות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה ה' את משה כדאי השליח לשלחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו מסיני ע"כ בת"כ הכל ענין ערבות מואב שנלטוה שם משה לבאר התורה לבניס כך נ"ל וזה כפתור ופרח. וענין הפרשה הזאת שנכתב בכאן אמר ר"א כי זאת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים כשקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר לכן כל הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ כי כאשר אמר על העריות כי בעבורם תקיא אותם הארץ כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והוצרך תחלה להזכיר השבתות. ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש בהר סיני בעלותו שם לקבל לוחות שניות וביאור הענין כי בתחלת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאלו נתבטלה הברית ההיא אצל הקב"ה וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנא' הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות שאמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה בראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר אלה המשפטים שהיו כלן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' ועתה בפרים

תולא (ת"כ) : (ב) שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית : (ד) יהיה לארץ. לשדות ולכרמים : לא תזמור. שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו (ישעיה לג) קוצים כסוחים (תהלים פ) שרופה באש כסוחה : (ה) את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה וצמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח : לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל : נזירך. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם : לא תבצור. אותם אינך בוצר אלא מן המופקר : והיתה

פי' השבתות : (ב) ושבתה הארץ שבת לה'. מצוה על ישראל שלא יעזוב גר לזרוע שנת השבת כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת כי הוא ברשותנו . וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה : (ג) את תבואתה. שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון : (ד) שבת שבתון. פירשתיו : (ה) ספיח. ידוע שהוא מגזרת ספחני נא גם נזירך ידוע שהוא מגזרת נזיר : שנת שבתון. הטעם כי שנת שבתון היא לארץ והטעם שהארץ איננה ברשותך בשנה

ב דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְאָמַרְתָּ֙
אֲלֵהֶ֔ם כִּ֤י תָבֹ֙אוּ֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר
אֲנִ֖י נֹתֵ֣ן לָכֶ֑ם וְשָׁבְתָ֣ה הָאָ֔רֶץ
שַׁבָּ֖ת לַיהוָֽה׃ ג שֵׁ֤שׁ שָׁנִים֙ תִּזְרַ֣ע
שָׂדֶ֔ךָ וְשֵׁ֥שׁ שָׁנִ֖ים תִּזְמֹ֣ר כַּרְמֶ֑ךָ
וְאָסַפְתָּ֖ אֶת־תְּבוּאָתָֽהּ׃ ד וּבַשָּׁנָ֣ה
הַשְּׁבִיעִ֗ת שַׁבַּ֤ת שַׁבָּתוֹן֙ יִהְיֶ֣ה
לָאָ֔רֶץ שַׁבָּ֖ת לַיהוָ֑ה שָֽׂדְךָ֙ לֹ֣א
תִזְרָ֔ע וְכַרְמְךָ֖ לֹ֥א תִזְמֹֽר׃ ה אֵ֣ת
סְפִ֤יחַ קְצִֽירְךָ֙ לֹ֣א תִקְצ֔וֹר וְאֶת־
עִנְּבֵ֥י נְזִירֶ֖ךָ לֹ֣א תִבְצֹ֑ר שְׁנַ֥ת

י"ג לְמֵימַר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי
ג' בטעם יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב
ל' לְכוֹן וְתַשְׁמֵיט אַרְעָא
שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃ ג שִׁית
כ"ל חסר שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית
כ"ל ח' במ"א ואספתה נפסק שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ
יָת עֲלַלְתַּהּ׃ ד וּבְשַׁתָּא
כ"ל ח' י' בת' במ"א חד"א שְׁבִיעֵתָא נְיָח שְׁמִטְּתָא יְהֵי
לְאַרְעָא דְתַשְׁמֵיט קֳדָם יְיָ
חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ
ב' קמצין לָא תִכְסָח׃ ה יָת כָּתָא
ל'. ג' מ"ל דַחֲצָדָךְ לָא תַחֲצַד וְיָת
ב' רוש עִנְּבֵי שְׁבְקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת

ספורנו

עד רצתה הארץ את שבתותיה : (ב) כי תבאו אל הארץ. אל גליל הגוים : ושבתה הארץ. הקרקעות המוכנות לעבודת האדמה : שבת לה'. שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו כמו שכוון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך : (ג) שש שנים תזרע שדך. אז תוכל לזרוע שדה אחת בעצמה שש שנים רצופות שלא כמשפט עבודת האדמה כי אמנם המנהג בה הוא שיהיה נרה שנה וזורעה שנה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל (מציעא) : ואספת את תבואתה. שלא כמנהג בעבודת האדמה שאם יזרע חלקה אחת בעצמה שנים רצופות לא תוסיף תת כחה : (ד) שבת שבתון יהיה לארץ. גם שכל

תורע ב' קמצין וסי' שדך לא תזרע וכרמך לא. סן תקדש המלאה הזרע אשר. והוא חד מן י"ב זוגין מן ב"ב קמצין וסי' בלשון ארמי תעליא צחו. ולקת זרעא. נחליא יבשין. יהושע מצלי. שמשא יתיב. ורגז יהושע. מסי סומהון. אדניה ממללין מבכיה דשמעין. שאלת דינא ליעקב דיינא מתקלא אפיק. שליטא דמלכא. למפלא גברא. בחלקא דכרמא. גבר זכאי. וסי' בבאור בריש ספר במדבר סיני : תקצור ג' מלאים בלישנא וסי' את ספיח קצירך לא. אתה תזרע ולא תקצור. תקצור

תולדות אהרן ושבתה הארץ. (כלאים לא ערלה סא שבת ט) : שש שנים תזרע. נדרים סא (כלאים לא שבת ט) : ובשנה השביעית. ר"ה ח מ"ק ג: שדך לא תזרע. ר"ס ח' מ"ק ג מכות ח : (את ספיח קצירך. שביעית לח) :

בעל הטורים ענבי ב' במס'. ואת ענבי נזירך לא תבצור ענבמו ענבי רוש שאם תבצור בשביעית יהיו ענבי רוש שבעון שביעית גלו ישראל :

רמבן

בברית הזאת השני נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוה משה על המשכן וכשנתרצה לו הקדוש ב"ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם בתחלה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה ויצאו מלפניו מיד ובאו כלם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם מיד ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד וצוהו בקרבנות ובכל תורת כהנים ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל ולכרות לכם על כל המצוה והמשפטים ברית חדשה באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח כאשר עשה בראשונה אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלה ובקללות אלה וזה טעם אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני כי הוא הנותן להם בברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא וכן ברית ערבות מואב כן היה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם והיא הברית כמו שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואמת אמרו כי בתנאי הארץ השמיטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות וע"כ נתפרטו בברית הזאת השנית :

(ב) **שבת** לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית לשון רש"י. ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה' אבל אמר יהיה לכם שבתון ואמר ביום הכפורים שבת שבתון היא לכם ולשון הברייתא בתורת כהנים שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה' אבל פירוש שבת לה' אלהיך היא אמורה בשבת בראשית כי בו שבת וינפש על כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לו ר"א שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם חוכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמוז לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה וכן שנינו גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבור שביעית ויובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרור בארץ כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון שבה נאמר והארץ אזכור וכבר זכרתי זה פעמים ושמא לזה רמזו רבותינו באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמיטה שער בית אחד והנה הודיעוהו כל ההויה מתחלה ועד סוף חוץ מן היובל קדש :

(ג) **שש** שנים תזרע שדך. דרך הכתוב לומר כן ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ועל דרך רבותינו שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזורע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה ומדרש אגדה ר' ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמיטה אחת בשבוע אחד שנאמר שש שנים תזרע וכשאין עושין רצונו של מקום עושין ד' שמיטין בשבוע אחד כיצד נרה שנה וזורעה שנה נרה שנה וזורעה שנה נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד :

(ה) **את** ספיח קצירך אפילו לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר והוא קרוי ספיח לא תקצור להיות מחזיקים בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל : נזירך. שהנזרת והפרשת אותם מבני אדם ולא הפקרתם. לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש"י. והכונה להרב בזה שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתב בפירושיו במסכת יבמות ובמס' סוכה וכן הדבר הזה כדין התורה בהיות ברורות וזו ששנויה בתורת כהנים ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר יפרש הרב לומר ענבי נזירותם לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצר עם העניים והנכון בפירוש הכתוב שענבי נזירך כמו ספיח קצירך ולא תבצור כמו ולא תקצור כי הענין בכל הפרשה יכפול הדין בשניהם ויזהיר בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וכן ושש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה לכרמך ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קצירו שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעקב והגפן שלא עבדו ולא חפר ולא זמר אותו יקרא נזיר כי הזירו והפרישו ממנו כאלו אינו שלו מגזרת אשר נזורו מעלי בגלוליהם פירשו ממנו וכן וינזרו מקדשי בני ישראל ואמר אונקלוס שבקך שהנחת אותם לשמיר ולשית כיו ויתכן כי המנהג בישראל שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבד ושלם

בשנה הזאת: (ו) והיתה שבת הארץ. הטעם כל מה שהוציאה מעצמה. וטעם לכם. לכל העולם. וטעם לך. שיש רשות לבעל האדמה לאכול הספיחי': (ז) ולבהמתך. שהיא ברשותך: ולחיה. שאיננה ברשותך: והעברת

שְׁמִיטְתָא יְהֵי לְאַרְעָא: ו וּתְהֵי שְׁמִטַּת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ וּלְעַבְדָּךְ וּלְאַמְתָךְ וּלְאַגִירָךְ וּלְתוֹתָבָךְ דְּדָיְרִין עִמָּךְ: ז וְלִבְעִירָךְ וּלְחַיְתָא

ד' פתחין וכל שבת שבתון דכוו' | ג' | ג' ד' | ג' ג'

שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ: ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ

(ו) והיתה שבת הארץ וגו'. אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. (ת"כ) מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך. (ת"כ) לפי שנאמר (שמות כג) ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן: ולשכירך ולתושבך. (ת"כ) אף הגוים: (ז) ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת"ל ולבהמתך

ספורנו

מכל מכשירי עבודת האדמה כגון זוהמת הנטיעות ומשיחת ונקיבת הפגים וזולתם שהזכירו ז"ל: שבת לה'. שגם עובדי האדמה כאשר ישבתו בשנה הזאת יתעוררו לדרוש אל

קצרה ידי: שבת ד' פתחין וסימן והיתה שבת הארץ לכם. ואת שבת קדשך. עולת שבת בשבתו. להכין שבת שבת. וכל שבת שבתון דכוו' ז

תולדות אהרן והיתה שבת הארץ לכם. ב"ק קב (שבועות לט לה): לאכלה. פסחים נב סכה מ ב"ק קא קב ע"ב כב מנחות פד בכורות יב: ולבהמתך ולחיה. פסחים נב תענית ו:

רמבן

ועולה שמיר ושית יקראו לו נזיר כלומר שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור ביין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו כי כן יקראו השער הארוך על ראש הנזיר גזי נזרך והשליכי וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמר הכתוב כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופירוש הלאוים שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שנת שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה ותהיה שבת הארץ כל אשר תוציא בשביתתה מן הספיח והנזיר לכולכם יחד לאכלה לך ולענייך ולחיה ולבהמה ועכשיו אשוב לפרש הברייתות השנויות בת"כ בענין הזה לפי שהן מוטעות שנו שם בפסוק הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעין מה אוספין אמר רבי עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין בשביעית ושנה לזו בגמרא בפרק מקום שנהגו וקתני בת"כ וחכמים אומרים אין ספיחין אסורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו מה אנו אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור וא"ל עד כאן הרי לדברי חכמים אין איסור הספיחים אלא מדבריהם כלומר שגזרו בהן לאוסרן לגמרי משום חשד שלא יזרעו ויאמרו ספיחים הם ולכך אמרו בירושלמי אמר רבי ינאי כל הספיחים אסורין חוץ מן העולים בשדה בור בשדה ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה ניר דהוא בעי מתקני חקליה שדה כרם שלא לאסור כרמו ושדה זרע שאינו רוצה בקיומו ומן המחלוקת הזה שנו שם בת"כ את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו לספיחין שיהיו אסורין בשביעית שנו משנתנו כדברי רבי עקיבא דלא תקצור כלל כדברי חכמים שלא תעשה אותה קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אלא נהוג בהם מנהג הפקר וכן לא נאסוף את תבואתנו שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחים כי בהפקירם לעניים ולחיה ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורים הם הגדלים בזמן האסור בתבואה כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות כל שצמחו בשביעית אסורין מן התורה לדברי רבי עקיבא ולדברי חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו בירושלמי שכתבנו למעלה אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית ויש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד ולקרבנות ולסחורה ולביעור. אע"פ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק בין למעשר בין לשביעית אבל אין בהם משום ספיחים שאינם ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפי' הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחים ובהם שנינו האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום כו' וכן שנינו לא יהא לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן נמי הפיגם והירבוזין וכולה מתני' עד ונקחים מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר וי"א שאלו הנזכרים וכל כיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזורען אבל הם מאליהן יוצאים בהרים ובנהרות אין בהן איסור ספיחים כלל אע"פ שצמחו בשביעית שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא לזורעם וכן נראה זה מן הגמרא מירושלמי וזה ענין הספיחים שהזכירו חכמים בכל מקום וכן מן התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפי' רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים. כך שנו במכילתא ואכלו אביוני עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים ת"ל והשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצה אלא שגדרו חכמים מפני תקון עולם והגדר שגדרו חכמים שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכנים הפירות לעבור על דברי תורה ולא עוד אלא שגזרו שלא ליקח פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך וזהו ששנינו ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר ואמרו במסכת סוכה שאין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות בד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפי' כאי איסר אסור או שידוע שהביאם מן המקום המופקר והטעם מפני שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר בהיתר הוא לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לבו ביום חוששין בעם הארץ שמא יעשה בהן סחורה אבל לוקח דברים שדרכן להשמר אפי' בכאי איסר חוששין שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכאי איסר לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקטן בכל מקום ואפילו בשאר שני שבוע וזה שאמרו גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזיקה הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו ופירש"י בשם הראשונים מפרדם מעוזקן וגדר לו סביב והיא שנה שביעית ואם היו מאמינים לו היה אסור ליקח ממנו בעיר שרובה ישראל שמא הוא ארים לישראל ומשמר לו שדהו או חוששין שמא משל ישראל לקט ומוכר או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו נ"ו שמא אין קנין לעכומ"ז בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית וגזר עליו כישראל ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותם מן המשומר ולכך שנו בתורת כהנים ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותו במקצע ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך בעריבה ופירושו מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתיב נזירך לדרוש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם מן העניים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים כהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה וקתני התם והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל אבל אי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו שדה שנטייבה ב"ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין כלומר כיון שאמרה תורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור אמרו בית שמאי שהפירות עצמן נאסרין ובית הלל סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור ויהיו לנו הפירות מן השבות וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים במקצע ולא דורכין הענבים בגת גדר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירות ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השנוי כאן בברייתות הללו והוא דרך טוב ומחוור בסוגיות שבגמרא הבבלית ובירושלמית והחכם הבקי ישכיל וימצא:

(ו) **והיתה** שבת הארץ לכם לאכלה. בעבור שאמר שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השביתה הנזכרת לכם לאכלה ותהיו בה כלכם אתה ועבדך והבהמה והחיה שתהיו כלכם מאשר תוציא הארץ מעצמה בשביתתה או שהשנה תקרא שבת הארץ כאשר יקרא היום שבת ה' ושבת סתם והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל:

(ז) **ולבהמתך** ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת"ל ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית לשון רש"י. והכילוי הזה לא פי' הרב מהו ענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקירן והוא שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחוייב לאבדם ולא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקודש מן הבית. וכן שנינו העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופירוש עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרם ורבי יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשש ורבי יוסי מתיר והלכה כדבריו ושנו בת"כ בתוספתא בראשונה היו שלוחי בית דין מחזרין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ועודרים אותן ועושים אותם דבילה וכו' הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ומוסקים אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרים פועלים ובוצרים אותם ודורכים אותם בגת וכונסים אותם בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר ומחלק

רשי

ולבה׳ ... בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית (תורת כהנים תענית ו) : (ח) שבתת שנים. שמיטות שנים יכול יעשה שבע שנים רצופות שמיטה ויעשה יובל אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמיטה ושמיטה בזמנה (ת"כ) : והיו לך ימי שבע וגו׳. מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמיטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמיטות למספר מ"ט שנים : (ט) והעברת. לשון (שמות לו) ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה : ביום הכפורים. (ת"כ) ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד : (י) וקדשתם. (ת"כ) בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקודשת השנה : וקראתם דרור. לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר (ר"ה ט) א"ר יהודה מה לשון דרור כמדייר בי דיירא וכו׳ שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים : יובל היא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר

ויקרא כה

תִּהְיֶ֥ה כָל־תְּבוּאָתָ֖הּ לֶאֱכֹֽל׃ ס
ח וְסָפַרְתָּ֣ לְךָ֗ שֶׁ֚בַע שַׁבְּתֹ֣ת שָׁנִ֔ים שֶׁ֥בַע שָׁנִ֖ים שֶׁ֣בַע פְּעָמִ֑ים וְהָי֣וּ לְךָ֗ יְמֵי֙ שֶׁ֚בַע שַׁבְּתֹ֣ת הַשָּׁנִ֔ים תֵּ֥שַׁע וְאַרְבָּעִ֖ים שָׁנָֽה׃
ט וְהַֽעֲבַרְתָּ֞ שׁוֹפַ֤ר תְּרוּעָה֙ בַּחֹ֣דֶשׁ הַשְּׁבִעִ֔י בֶּעָשׂ֖וֹר לַחֹ֑דֶשׁ בְּיוֹם֙ הַכִּפֻּרִ֔ים תַּעֲבִ֥ירוּ שׁוֹפָ֖ר בְּכָל־אַרְצְכֶֽם׃
י וְקִדַּשְׁתֶּ֗ם אֵ֣ת שְׁנַ֤ת הַחֲמִשִּׁים֙ שָׁנָ֔ה וּקְרָאתֶ֥ם דְּר֛וֹר בָּאָ֖רֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶ֑יהָ יוֹבֵ֥ל הִוא֙

דִבְאַרְעָךְ תְּהֵי כָל עֲלַלְתַּהּ לְמֵיכָל: ח וְתִמְנֵי לָךְ שְׁבַע שְׁמִטַּן דִשְׁנִין שְׁבַע שְׁנִין שְׁבַע זִמְנִין וִיהוֹן לָךְ יוֹמֵי שְׁבַע שְׁמִטַּן דִשְׁנִין אַרְבְּעִין וְתֵשַׁע שְׁנִין: ט וְתַעֲבַר שׁוֹפַר יַבָּבָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא תַּעַבְרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן: י וּתְקַדְּשׁוּן יַת שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין וְתִקְרוֹן חֵירוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יָתְבָהָא יוֹבֵלָא הִיא תְּהֵי לְכוֹן

שופר ב׳ מלאים בתורה וסי׳ והעברת שופר תרועה. ב׳ בו. וכל נביאים וכתובים דכו׳ מלאים במ"ב חסר וסי׳ אל חכך שפר. בדי שפר יאמר האח. ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דכו׳: השבעי ח׳ חסר בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בא: החמשים ח׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן תהיה. קמא כא נדה נא : שבתת שנים. עקידה שער נט : והעברת שופר תרועה. שבת לו ר"ה כז נג לד זוהר פ׳ אמור (ר"ס כו נח) : בחודש השביעי. שם לג : ביום הכפורים תעבירו שופר. שבת קלא ר"ה ח ל לג ערכין כח : וקדשתם את שנת. ר"ה ח כד נדרים סא סנהדרין י : וקראתם דרור. ר"ה ט קדושין לח ערכין לב (גיטין מו) :

אבן עזרא

(ט) והעברת שופר תרועה. יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי ואין צורך להאריך כי מעתיקי הדת תקנו לנו בתפלת ראש השנה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון והנה ראינו תקיעת שופר בשנת היובל בתשרי בתחלת השנה ועוד בפרשת הקהל את העם לקרוא בתורה בחג הסוכות וכתוב למען ישמעו ולמען ילמדו ולא יתכן להיות אחר חצי השנה (ועוד וחג האסיף בצאת השנה וכן תקופת השנה) (כמ"ש אינו) והעד הנאמן שנת השבת שכתוב לא תזרעו ובמרחשון יחלו בארץ ישראל לזרוע ואם היתה תחלת השנה מניסן הנה לא יקצרו אשר זרעו בשנה הששית ולא יזרעו כי הנה שנת השמיטה היא ואחר שלא יקצרו זרע שנה ששית לא יזרעו פעמים והכתוב אמר לא תזרעו בשנה השביעית לבדה ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש ואילו היה זה נכון הנה לא פירש משה מהלך שנה תמימה כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור כי חכמי הודו מוסיפים על רביע היום חומש שעה ותלמי וחביריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאות ביום והוא קרוב ממהלך העבור והבאים אחריו אמרו חלק ממאה ושש ואחרים מאה ועשר ואחרים מאה ושלשים גם מאה ושמונים כי יש מי שהיא שנתו להשלמת המזלות מנקודה נראית ויש מנקודת הגלגל הנטוי לימין ולשמאל ואנחנו צריכים לקבלה ועוד כי פי׳ חדש יכחיש הפרסי והצדוקים אומרים שהדת על שנת הלבנה. דע כי אין ללבנה שנה כלל רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה ומצאום י"ב כאשר אין לחמה חדש והמחשבים בקשו מספר לחדש שיהיה נחלק קרוב לחדש מימות חדשי הלבנה על כי חדשינו הם ללבנה ושנותינו ישיבו בסוף לשנות החמה ע"כ העתיקו חז"ל כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עבורים בכל מחזור הלבנה למשה מסיני אף על פי שהיו קובעים בכל חדש על פי ראיית הלבנה וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות. וטעם תעבירו שיתקעו שופר בכל המסלות : (י) וקדשתם את שנת החמשים. בעבודת הארץ וכל יושביה : דרור. ידועה שהוא כמו חפשי וכדרור לעוף עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות : יובל. כמו שלוח וחז"ל אמרו

בעל הטורים בחדש השביעי חסר יו"ד כלו׳ בשבע במצות : תעבירו שופר בכל. ר"ת שבת לומר דוקא תקיעת יובל בשוא בב"ד דוחה שבת. דרור עולה כמנין ת"י רמז כמנין דרור שהם סוג דרורים באכן משכנה בבית :

רמבן

ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה ר"י אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור רבי שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות מחלקן לעניים מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכנים לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו כל זה שנויה בתוספתא. ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר מתחלת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאיהם ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של קציר ועת הבציר הגיע בית דין שוכרים פועלים ובוצרין ומוסקים ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקים כנת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבוערין הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בית דין ולאכלן וכל זו התקנה והטורח של בית דין מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה וכשאין אוצר בעיר ולא בית דין והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים מפני שיש לה היתר בביעור מביתו. ומצאתי לשון רש"י שכתב במסכת פסחים וזהו ביעורם שמפקירם במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך והפליג ומכל מקום אינן נאסרין באכילה כלל. וכבר שנו בתוספתא שביעור שביעית כביעור מעשר שני לא שיהא בהם חילוק באיסור אכילה והרב רבי משה והרבה מן החכמים סבורין שהביעור אסור לגמרי וטעונין שרפה או מפזר וזורה לרוח או מטיל לים ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם מכנס בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפי׳ הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בת"כ בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית אחת וכו׳ וכן משנת שלש ארצות לשביעית דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמי חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא אמר לה חלה דבר תורה שביעית מן ר"ג וחביריו. אותו ריקם היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואיסור ואמר שאיסור אכילת הטבל והביעור מן התורה ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחביריו או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל איסור תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהוא אמת או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי שמעון דאמר בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"ם שהלה דאורייתא :

(ט) **ביום** הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא תקיעה בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד לשון רש"י. והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד יבאל לפניו בשולחן ערוך שיטו חושש ושתם הברייתות והן מוטעות לשאר בני אדם שידוע הוא וברור כנגמרא כי התקיעות כולן של ראש השנה

ספורנו

את ה׳ באופן מה : (ח) והיו לך ימי שבע שבתת השנים וגו׳. לא תמנה ליובלות את שנות הלבנה פשוטות לחשבון שנים עשר חדשים לשנה אבל תהיינה פשוטות ומעוברות בתקון חכמים באופן שיכוונו עם תשע וארבעים שנות חמה כמו שהענין בשביעית בלי ספק בהיותה תלויה בחרישה וזריעה כמו שהתבאר בה: (ט) שופר תרועה. לשמחת חירות העבדים והשבת השדות לבעליהם: (י) יובל היא תהיה לכם. שתהיו גם אתם בני

ויום

תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ: יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ: יב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ: יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה

מ״ל
ב׳ וכית לא תנגו. ב׳ מ״ל ב׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל
מ׳ מ״ל
ל׳. ב׳ כתיב ס׳ וא׳ כתי׳ ו׳

וּתְתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ וּגְבַר לְזַרְעִיתֵיהּ תְּתוּבוּן: יא יוֹבֵילָא הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן וְלָא תַחְצְדוּן יָת כַּתָּהָא וְלָא תִקְטְפוּן יָת שְׁבַקְהָא: יב אֲרֵי יוֹבֵלָא הִיא קוּדְשָׁא תְּהֵי לְכוֹן מִן חַקְלָא תֵּיכְלוּן יָת עֲלַלְתַּהּ: יג בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ: יד וַאֲרֵי תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ אוֹ תִזְבְּנוּן מִן יַד חַבְרָךְ לָא

רש"י שופר: ושבתם איש אל אחוזתו. שהשדות חוזרות לבעליהן: ואיש אל משפחתו תשובו. לרבות את הנרצע: (יא) יובל היא שנת החמשים שנה. מה ת"ל לפי שנאמר וקדשתם וגו׳ כדאיתא בראש השנה ובת"כ: את נזריה. את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל נמצא שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמיטה ושנת החמשים יובל: (יב) קדש תהיה לכם. (ת"כ) תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין תלמוד לומר תהיה בהוייתה תהא: מן השדה תאכלו. (ת"כ) על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: (יג) תשובו איש אל אחוזתו. והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו. אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל: (יד) וכי תמכרו וגו׳. לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או

אבן עזרא אמרו שפירוש יובל כבש והראיה שופרות היובלים ונקראה השנה בשם השופר. וטעם תהיה לכם. לישראלים לבדם: (י) ושבתם איש אל אחוזתו. כאשר יפרש כי בשנת היובל תשוב הארץ הנמכרת לבעליה: ואיש אל משפחתו. העבד הנמכר לישראל: (יא) יובל היא. אחר שהיא שנת יובל לא תזרעו: (יב) קדש תהיה לכם. כי היא מפורשת בינות השנים: מן השדה תאכלו. מה שיוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה: (יג) בשנת היובל הזאת. טעמו בתחלת השנה: (יד) או קנה. שם הפעל ויחסר מקום קניתם קנה וכן זכור את יום השבת ורבים כמוהם: וטעם תמכרו. לשון

נזריה ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר וסי׳ ולא תקצרו את ספיחיה. זכו נזיריה משלג צחו מחלב. מלא: ממכר ב׳ קמץ וכי׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או. ומכרו כל ממכר: קנה ג׳ וסימן או קנה מיד עמיתך. לא כי קנה אקנה בכסף. קנו אקנה מאותך בארא כתיב

תולדות אהרן ושבתם איש. קדושין עו: כי יובל הוא. סכה מ ר"ה ח ט קדושין לח נג נח ע"ג נד: בשנת היובל הזאת. סכה מ קדושין ב בכורות נב ערכין ל לא: וכי תמכרו ממכר. סכה מ קדושין כ כו מציעא מז נא נח בכורות יג ערכין ל: או קנה. מציעא מז נו נח בכורות יג:

בעל הטורים ספיחיה ב׳. לא תקצרו את ספיחיה. תשטוף ספיחיה עפר ארץ. והיינו דאיתא בתוספתא בשביעית פורץ אדם כרמו וסותר גדרו והיינו דכתיב אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ארץ שאפי׳ אם יש לה גדר אבנים ישחקנו ואף אם בא על שדהו שטף מים לא יגדור אותה: נזריה ב׳ במסורה. לא תבצרו את נזריה והידך זכו נזיריה משלג רמז כהיר סחור אומרים לנזירה לכרמא לא תקרב וכן נזיריה שלא תבצרו את נזיריה: שבעים שמיטות ויובלות בטלו ישראל בארץ וכנגדם גלו שבעים שנה וזו היא וטמאה שבעים כנדתה שבעים כתיב חסר וכתיב בתריה כנדתה על כן היו כנדה דכתיב סביביו צריו היתה ירושלים לנדה ביניהם כמנין נדה דיום אחד של שנה שאחרון תשוב שנה: איש אל אחזתו וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך לומר נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות ועוד סמך אל תונו שיש לאחזתו לומר שגם הקרקע יש בו אונאה עד כדי דמיו: קנה ג׳. או קנה מיד עמיתך ואחי גבי דוד לא כי קנה אקנה במחיר כשקנה הגורן מארונה אע"ג דדרשינן או קנה מיד עמיתך שתקנה מיד ישראל ולא מיד כותי אף על פי כן קנה דוד הגורן מארונה כיון שלא היה יכול לקנות מישראל:

ספורנו

בני חורין משעבוד האומות על הפך מה שאמר אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרור איש לאחיו הנני קורא לכם דרור נאם ה׳ אל החרב ואל הרעב ואל הדבר: (יא) יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם. כמו שיצאה הקרקע לחירות מיד הקונים כן תהיה בלתי משועבדת ביד הבעלים השבים אליה שלא ישתמשו בה כדרך בעלים באותה השנה: (יב) קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו. אף על פי שאסרתי לבעלים להשתמש בה בזריעה וקצירה ושלא יאסוף כל פירות השדה אליו כשאר השנים כאמרו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו לא אסרתי לבעלים לאכול מפריה אבל מותרים הם לאכול פירותיה כשאר כל אדם כמו בשביעית: (יג) תשובו איש אל אחזתו. ומותר לבעלים השבים אליה להחזיק בה לאחוזה ולהשתמש בה בבנין בתים ושובכים וגדרות לצאן וזולתם חוץ מעבודת האדמה ומכירת פירותיה: (יד) וכי תמכרו. בשום ממכר לא תהיה שום מין אונאה כמו שאמרו (מציעא פ׳ הזהב) לא יבור על פי המגורה שלא יגנוב את העין: או קנה. בהכר לא ידע המוכר שויה של דבר אף על פי שכבר היה הדבר בידו והיה לו שהות להכרותו

רמבן

ויום הכפורים ואפילו של רשות מותרות הן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום וענין התקיעה בב"ד תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בב"ד בלבד ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל ומה שהזכירו תקיעה בעשור דוחה שבת לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום שפירש תעבירו שופר בכל ארצכם ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה:

(י) **יובל** היא. שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שמה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר לשון רש"י. וכן דעת המפרשים מלשון בקרן היובל שופרות היובלים ואינו מחוור לי בעבור תהיה לכם כי מה טעם שיאמר בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושבתם ואולי יאמר הכתוב יובל היא נקובה בשם הזה שקראתי לה ותהיה לכם לכלכם ידועה בתקיעה שתקעו בה להזכיר ענינה שתשובו בה איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו וכן יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלומר ידועה בשם להיות בה ככה. וכל זה איננו נכון בעיני כי פי׳ שופרות היובלים קרני האילים וגם תרגם יונתן שופרא דקרן דכרא וכן בגמרא מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו ועל דעת משנתנו וכל התנאין מלותו בשל יעלים א"כ למה תקרא השנה שנת האיל. ור"א אמר כי יובל על התקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור. ונשתמשו בלשון הזה בענינים רבים יובל שי לה׳ אלהים לבאות ואמרו ועל יובל ישלח שרשיו פלגים יבלי מים הם המעמיקים בשם יובלו המים ונתנה הארץ יבולה ואין יבול בגפנים ענין הבאה ג"כ כמו שיקרא תבואה וכן בארמית והולך מהרה ואוביל בפריע ויהיה פירוש יובל היא ותהיה לכם הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבאו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וחזר ואמר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם שנת החמשים ליובל ולא לדבר אחר ולא תזרעו ולא תקצרו אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיות לכלכם יובל כשמה ועל דרך האמת דרור מלשון דור הולך ודור בא וכן יובל שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם:

(יב) **מן** השדה תאכלו. על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית לשון רש"י. ואם כן לא יהיה הפסוק מחובר אבל יאמר לא תזרעו ולא תקצרו כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה לא מן הבית ור"א אמר מן השדה תאכלו ממה שתוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה ולדעתי אמר לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה תביאו התבואה ותאכלו שתצאו השדה ללקוט ולאכול עם עניים והאביונים החיה והבהמה לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבית ואל האוצרות כתבואת שאר השנים ומה ששנו בת"כ מכאן אמר הכותש שלשה כבשים בחבית אחת ר׳ אליעזר אומר אוכלין על הראשון ורבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה כדבריו ר׳ שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא אמר מן השדה תביאו ותאכלו וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך היה ר׳ יהושע מיקל בו ורבן גמליאל מיקל בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה ואפשר לדברי ר"ג שמצות הביעור מן התורה אבל הטעם אל כיון שנבלע ונתלש מבוער הוא:

רשי

או קנה מיד עמיתך: אל תונו. (ת"כ ב"מ נח) זו אונאת ממון: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו (ערכין כ) מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפי' יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים: (טז) תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר: תמעיט מקנתו. תמעיט בדמיה: (יז) ולא תונו איש את עמיתו. (ת"כ) כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר בו אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר ויראת מאלהיך: (יח) וישבתם על הארץ לבטח. שבעון שמיטה ישראל גולים שנא' (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היו: (יט) ונתנה הארץ וגו'. וישבתם לבטח עליה

מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו׃ טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר
הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ ח' מ"ל בליש'
בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ׃ ז' חסר בליש'
טז לְפִי ׀ רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה
מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים
תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר
תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ׃ יז וְלֹא
תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ
מֵּאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כ"א פ"ס
יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח׃
שלישי שני יט וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ
וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח

תוֹנוּן גְּבַר יָת אֲחוּהִי׃
טו בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא בָּתַר יוֹבְלָא
תִּזְבַּן מִן חַבְרָךְ בְּמִנְיַן שְׁנֵי
עֲלַלְתָּא יְזַבֵּין לָךְ׃ טז לְפוּם
סְגִיּוּת שְׁנַיָּא תַּסְגֵּי זְבִינוֹהִי
וּלְפוּם זְעֵירוּת שְׁנַיָּא תַּזְעֵיר
זְבִינוֹהִי אֲרֵי מִנְיַן עֲלַלְתָּא
הוּא מְזַבֵּין לָךְ׃ יז וְלָא תוֹנוּן
גְּבַר יָת חַבְרֵיהּ וְתִדְחַל
מֵאֱלָהָךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲכוֹן׃ יח וְתַעְבְּדוּן יָת
קְיָמַי וְיָת דִּינַי תִּטְּרוּן
וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְתִיתְּבוּן עַל
אַרְעָא לְרוּחְצָן׃ יט וְתִתֵּן
אַרְעָא אִבַּהּ וְתֵיכְלוּן
לְמִשְׂבַּע וְתִיתְּבוּן לְרוּחְצָן

אבן עזרא

לשון רבים על פי עדים וכן טעם אל תונו. רק כמספר שנים: (טז) תרבה מקנתו. הפך תמעיט. וטעם אל תונו איש את עמיתו. אזהרה למוכר כי הראשון לקונה: (יז) כי אני ה' אלהיכם. ואחר שאני אלהיכם אפרע מכיהם תאשר יונה עמיתו ואם תעשו חקותי תתן הארץ פריה. וטעם להזכיר זה בעבור מספר תבואות אמרו הצדוקים כי תבואותינו ראיה כי תחלת השנה מניסן ואין זו ראיה כי יתכן להיות פי' תבואותינו מה שתוציא הארץ מעצמה ואם אמרו לא תקרא תבואה כי אם ספיח הנה לנגדם מן השדה תאכלו את תבואתם ועוד

וי"ו: יובל היובל ח' מלאים וסי' יובל היא תהיה לכם. יובל היא שנת החמשים. כי יובל היא קדש. בשנת היובל הזאת. במספר שנים אחר היובל. והיה ממכרו ביד הקנה. בשנת היובל ישוב השדה. והיה במשך בקרן היובל: לשבע

תולדות אהרן אל תונו איש את אחיו. מציעא נא נח בכורות יג: במספר שני תבואות. גיטין מח מציעא קו ערכין יד יח כט ל לג נדה מז: לפי רוב השנים. ערכין כט: ולא תונו איש. מציעא נח נט: ויראת מאלהיך. שם נח:

בעה"ט אל תונו איש את אחיו. וסמיך ליה במספר לומר לך דבר שבמדה ושבמשקל אין בו דין אונאה: איש את עמיתו ויראת ס"ת שתות לומר לך שאונאה עד שתות: אני ה' אלהיכם סמיך ליה ועשיתם את חקתי. ועשם המצות לשם פועלם: וישבתם לבטח בטח בא"ת ב"ש שנים מחשבוני שנ"ס עמד הבית וישבו בטח:

רמבן

(יד) **אל** תונו. זו אונאת ממון:

(טו) **במספר** שנים אחר היובל. פשוטו של מקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים אפילו יש ג' תבואות באותם שתי שנים ואינו יוצא מפשוטו מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים לשון רש"י. ובאמת שהוא הנכון ביישוב המקרא אבל רבותינו אמרו שאין אונאה לקרקעות שנאמר או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשוטן ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו ואמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזור ויאמר במספר שנים אחר היובל תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך כפי השנים תרבה ותמעיט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם וחזר ואמר ולא תונו איש את עמיתו בדברים ואני חושב עוד סברא שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו בין במטלטלים בין בקרקעות שכאן דבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו אבל רבותינו דרשו באונאת תשלומים בשתות המקח וביטול מקח ביותר משתות ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות מחילה כמו שהוא מחילם במטלטלים בפחות משתות אע"פ שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בני אדם לבטל מתכרם מפני אונאה מועטת כזו ודרשו חכמים מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו למדנו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלים שאינו נוהג בקרקעות והוא חזרת הממון אבל אזהרת הלאו נוהגת בכולן ולכך אמר וכי תמכרו ממכר לשון רבים למוכר הקרקעות ולמוכר המטלטלין או קנה מיד עמיתך היחיד והם המוכר מטלטלין מיד ליד ואמר לכולן אל תונו וכיון שיחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והוא בחזרת התשלומין וזה הדבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותינו וברמזי התורה אולי יהיה כל זה אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון מידם קבלה במטלטלין ולא בקרקעות כמו שאמרו דבר השוה לכל כסף כי השעורים כלם בשתות ויתר על שתות כפי דעות בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה והם הוציאו ממנו כלי בעל הבית ואמרו לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה מפני שדרך בעלי בתים שלא ימכרו כלי תשמישן. וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו בהם ויקנו ולא יונו בהם איש את אחיו להטעותו במספר או להטעותו במכירה שיחשוב בה שהוא לחלוטין ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר כי המכירה היא במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין ואפילו בפחות משתות וכל שכן במטלטלין:

(יח) **ועשיתם** את חקותי ואת משפטי תשמרו. יזהיר בחוקים מפני השמיטה והיובל הנזכרים לפי שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין חזרת המתכרים והעבדים

ספורנו

להראותו לתגר או לקרובו: אל תונו. ואף על פי שאמרו (שם) אין אונאה לקרקעות מכל מקום במספר שנים תקנה לא תהיה אונאה במנין השנים כאמרו ז"ל (שם) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר: (טו) אחר היובל תקנה. שאין ראוי לקנות ביובל באופן שלפעמים לא תשהה ביד הבעלים השבים אליה שום זמן והיו כלא היו שבים אל אחוזם כלל: שני תבואות. ולא שני שדפון וירקון כמספס בשכירות קרקע וחכירותו: (טז) תרבה מקנתו. תקנה ביותר ממה שהיה ראוי לקרקע בתורת שכירות לשנה כי אמנם כשתקנה לשנים רבות עד היובל תוכל לעשות בה לשנים רבות גדרות צאן וסוכים וזולתם מלבד התבואה: תמעיט מקנתו. שלא תקנה לפי החשבון ממה שהיית שוכר ואין צריך לומר קונה לשנים מועטות והטעם: כי מספר תבואות הוא מוכר לך. כי כשתקנה לשנים מועטות לא תוכל להשתמש בה אלא בתבואה לבדה ולא בדבר מכחים את הארץ באופן שלא תשוב לאיתנה כשתשוב השדה לבעלים כאמרם ז"ל (מציעא פרק השוכר) המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן: (יז) ולא תונו. אפילו בדברים וגניבת דעת ועצות רעות אפילו בלא שום דרך דממונא: כי אני ה' אלהיכם. אלהי הקונה ואלהי המוכר ומקפיד אני על אונאת כל אחד מהם: (יח) ועשיתם את חקותי. ענין השביעית והיובל ואת משפטי תשמרו בענין המכר והמקנה למנין היובל וזולתו שלא תהיה שום אונאה: וישבתם על הארץ לבטח. שלא תגלו ממנה על הפך ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם ועל הפך כענין בנעו קנסתי: (יט) ואכלתם לשובע. שיהיו הפירות רבי המזון כענין שהיה בעומר

אבן עזרא

ועד יודיענו איך יעשו בשנת היובל כי לא יזרעו בששית ובשביעית ובשמינית רק יזרעו בתשיעית ויקצרו בעשירית ולמה לא הזכיר הכתוב זה כי אמר לשלש השנים לבדם והנכון בעיני ספירוש ועשת את התבואה שאתן ברכה בששית שיספיק ויוסיף עוד שנה ובשנת היובל יהיו שלש שנים בלא תוספת ומלת ועשת זרה כמו משרת את המך כי בעבור התחברות שני תוי"ן חסרו האחד להקל על הלשון: (כב) ישן. שב אל מן וטעמו כעלם וכן מן הכפר' תעשו את הכרובים: (כג) לצמיתות. כמו כריתות והתי"ו שרש מגזרת יצמיתם ה' אלהינו: כי לי הארץ. זה טעם נכבד וכן אמר משה בתפלתו ה' מעון אתה היית לנו אתה כמו מעון עומד ודור הולך ודור בא: (כד) ארץ אחזתכם. שירשתם בארץ כנען גם בארץ האמורי: (כה) ימוך. מהפעלים השניים הנראים ונח נעלם ביניהם וטעמו כמו דל ואביון: הקרוב אליו. ממשפחתו: ושב

רשי

עליה. שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם לשובע. אף בתוך המעים תהא בו ברכה: (כ) ולא נאסף. אל הבית: את תבואתנו. כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם: (כא) לשלש השנים. לקצת הששית מניסן ועד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: (כב) עד השנה התשיעית. עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשד' בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבעה שנים בששית שלפני השמיטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמיטות כלן: (כג) והארץ לא תמכר. (ת"כ) ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה: לצמתת. לפסיקה למכירה פסיקה עולמית: כי לי הארץ. (ת"כ) אל תרע עינך בה שאינה שלך: (כד) ובכל ארץ אחזתכם. (ת"כ) לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין פרק ראשון (כ"א). ולפי פשוטו סמוך לפרשה של אחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: (כה) כי ימוך אחיך ומכר. (ת"כ) מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני: מאחזתו. ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו. (ת"כ) ואין הלוקח יכול לעכב: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גואל. (שם ת"כ) וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל

מקרא

עָלֶיהָ׃ כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ׃ כא וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים׃ כב וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד ׀ הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן׃ כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי׃ כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ׃ רביעי ס כה כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו׃ כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי

אונקלוס

עֲלַהּ׃ כ וַאֲרֵי תֵימְרוּן מַה נֵיכוּל בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא הָא לָא נִזְרַע וְלָא נִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתָּנָא׃ כא וַאֲפַקֵּיד יָת בִּרְכָתִי לְכוֹן בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵיתָא וְתַעֲבֵיד יָת עֲלַלְתָּא לִתְלַת שְׁנִין׃ כב וְתִזְרְעוּן יָת שַׁתָּא תְמִינֵיתָא וְתֵיכְלוּן מִן עֲלַלְתָּא עַתִּיקָא עַד שַׁתָּא תְשִׁיעֵיתָא עַד מֵיעַל עֲלַלְתַּהּ תֵּיכְלוּן עַתִּיקָא׃ כג וְאַרְעָא לָא תִזְדַּבַּן לַחֲלוּטִין אֲרֵי דִילִי אַרְעָא אֲרֵי דַיָּרִין וְתוֹתָבִין אַתּוּן קֳדָמַי׃ כד וּבְכֹל אֲרַע אַחֲסַנְתְּכוֹן פּוּרְקָנָא תִתְּנוּן לְאַרְעָא׃ כה אֲרֵי יִתְמַסְכַּן אֲחוּךְ וִיזַבֵּן מֵאַחֲסַנְתֵּיהּ וְיֵיתֵי פָּרְקֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ וְיִפְרוֹק יָת זְבִינֵי אֲחוּהִי׃ כו וּגְבַר אֲרֵי לָא יְהֵי לֵיהּ פָּרִיק וְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וְיִשְׁכַּח כְּמִיסַת

הערות מסורה (בגליון)

ג' פ' · ג'. ל' וא' · ולשלש קלשון · ל' ר"פ וחד זרעתם סרכה · ל' כ"כ · ג' כ"כ · י"ת מ"ל · ח' ר"פ קדמא ל' חירי · תנו' ל' פתח וסי' הגולה · כ"ל מ"ל במ"ב. ס'. · חד מן ד' זוגין בעינין מן ג' ג' קדמא לא נסיב ו' · תניין ופלוס' נסיב ו' · ל' וחד או כשינס ידו

ד' וסי' בסדר בשלח: ברכתי ג' וסי' וצויתי את ברכתי. קח נא את ברכתי. הכי קרא שמו יעקב. והד וברכתי על צאצאיך: והששית ב' וסי' וצויתי את ברכתי. וכפלת את היריעה הששית: והארץ ח' ר"פ וסי' והארץ היתה תהו. והארץ לא תמכר. והארץ תעזב מהם. והארץ אשר אתם. והארץ הגבלי. והארץ הנשמה תעבד. והארץ הענה. והארץ חנפה: ובכל ארץ ח' וסי' ובכל ארץ מצרים היה להם. ובכל ארץ אחזתכם. [illegible] שבני הערב. ארץ ממשלתו דמלכים.

תולדות אהרן הן לא נזרע. פסחים נא: ועשת את התבואה. ר"ס יב נדרים סא: וזרעתם את השנה. ראש השנה שם: ואכלתם מן התבואה. בתרא לא: עד בא תבואתה. שם: והארץ לא תמכר. מציעא פט סנהדרין קז ערכין טו: כי לי הארץ. גיטין מז: ובכל ארץ. קדושין כא: וכי ימוך אחיך. שם ב ערכין ל: ומכר מאחוזתו. קדושין כ: וגאל את ממכר. שם כא: ואיש כי לא יהיה. שם עא:

בעל הטורים כי גרים ותושבים אתם עמדי וסמיך ליה ובכל ארץ אחוזתכם לומר שבכל מקום שגלו שכינה עמהם:

ספורנו

בשומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן כאמרם ז"ל אוכל קמעא ומתברך במעיו ויספיקו פירות הששית גם לשביעית: וישבתם לבטח עליה. ולא תשאו חרפת רעב בגוים שלא תצטרכו ללכת בארצותם לקנות התבואה: (כ) וכי תאמרו מה נאכל. וכאשר יבוקק זה אגלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו: (כא) ועשת את התבואה. באופן שתשבע עין מראות ותראו שיספיק בכמות: (כג) והארץ לא תמכר לצמיתות. הקרקע הנעבד: כי לי הארץ. הגליל הוא ארץ ה': כי גרים ותושבים אתם עמדי. באותו הגליל שאינו בכלל והארץ נתן לבני האדם: (כד) ובכל ארץ

רמבן

והעבדים ביובל והאונאה ואמר וישבתם על הארץ לבטח שבעון שמיטה ויובל ישראל גולים וחזר ואמר ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח עליה שלא תצטרכו לצאת ממנה בשביעית לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם: (כ) **וכי** תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. כמו מסורם וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון שתחלת שנת השמיטה והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר ועל כן הנכון בפירוש ועשת את התבואה לשלש השנים בעבור שנת היובל שתעשה הששית לכל שנת השמיטה והיובל והשנה שאחרי היובל כי כולם ישן יאכלו והבטיח הכתוב כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל אני אציה את ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לג' השנים הבאים אחריהם והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם בשמיטה והיובל ואמר וזרעתם את השנה השמינית לומר שתזרעו בשנה השמינית כמנהג הארץ ולא תמהרו לחרוש ולזרוע ולא לבצור כי עד בא תבואתה לבית בעת אוסף השנים בחג הסוכות תאכלו ישן. ובת"כ לג' השנים לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית דבר אחר לג' השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל:

(כג) **והארץ** לא תמכר לצמיתות. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא לוקח כובשה לשון רש"י. וא"כ למה יזהיר במכירה והראוי לא תקנה לצמיתות ואולי יאמר לא תמכר לכם לצמיתות וכן לא ימכרו ממכרת עבד אזהרה בלוקח שיוציאנו ביובל כפי פשוטו ויתכן שיהיה לא תמכר לצמיתות לאו במוכר שלא ימכור אותה לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואע"פ שהיובל מפקיעה הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכך פירשו הרב רבי משה. והטעם בזה בידוע כי בדעות בני אדם שאם יעשו ממכרם מתחלה כמספר שנים עד היובל יקל בעיניהם הענין ואם יקנה לחלוטים תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו במאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עבד לא מהני ולקי משום דעבר אהורמנא דמלכא. והנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם כי לי הארץ ואיני רוצה שתמכר לצמיתות כשאר הממכרים וזו היא כונתם בת"כ לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ אל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם אל תעשו עצמכם עיקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי הרי היא שלכם. וטעם כי לי הארץ על דרך האמת כמו ויקחו לי תרומה וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג בעולם והמשכיל יבין:

(כד) **ובכל** ארץ אחזתכם. לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשה היובל ובכל ארץ אחזתכם תתנו גאלה ויאמר בפרשה השניה בילד כי ימוך אחיך וגו' והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחזתכם הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזה תתנו הגאולה בזמן

רשי

יוכל לגאול מחכרו: (כז) וחשב את שני ממכרו. כמה שנים היו עד היובל כך וכך ובכמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה אכלת אותם ג׳ שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר לו. המוכר הזה שבא לגאלה: (כח) די השיב לו. (ערכין ל) מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל. (ת״כ) שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתה: (כט) בית מושב עיר חומה. (ת״כ) בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאלתו. לפי שנא׳ בשדה שיוכל לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך ב׳ שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינה גואלה: והית׳ גאלתו. של בית: ימים. ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן (בראשית כד) תשב הנערה אתנו ימים: (ל) וקם הבית לצמיתת. יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה: (אשר לא חומה. לו קרינן אמרו רבותינו ז״ל אע״פ שאין לו עכשיו הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר נקבה היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא כפנים תקנו לו במסורת זה נופל על זה): לא יצא ביובל. אמר רב ספרא אף אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: (לא) ובתי החצרים. כתרגומו פצחין עיירות פתוחות תאין חומה ויש הרבה בספר יהושע (יהושע יג) הערים וחצריהם (בראשית כה) בחצריה׳ ובטירתם: על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו. (ת״כ) מיד אם ירצה ובזה יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: וביובל יצא. בחנם: (לב) וערי הלוים. ארבעים ושמנה עיר שנתנו להם: גאלת עולם. גואל מיד אפי׳ לפני שתי שנים אם מכר שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה: (לג) ואשר יגאל מן הלוים. ואם יקנה איש בית או עיר מהם: ויצא ביובל. אותו ממכר של בית או של עיר וישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולה זו לשון מכירה. דבר אחר לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם: ויצא ממכר בית. הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם. לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות

גְּאֻלָּתוֹ׃ כז וְחִשַּׁב֙ אֶת־שְׁנֵ֣י מִמְכָּר֔וֹ

וְהֵשִׁיב֙ אֶת־הָ֣עֹדֵ֔ף לָאִ֖ישׁ אֲשֶׁ֣ר

מָֽכַר־ל֑וֹ וְשָׁ֖ב לַאֲחֻזָּתֽוֹ׃ כח וְאִ֨ם

לֹא־מָֽצְאָ֜ה יָד֗וֹ דֵּי֮ הָשִׁ֣יב לוֹ֒ וְהָיָ֣ה

מִמְכָּר֗וֹ בְּיַד֙ הַקֹּנֶ֣ה אֹת֔וֹ עַ֖ד שְׁנַ֣ת

הַיּוֹבֵ֑ל וְיָצָא֙ בַּיֹּבֵ֔ל וְשָׁ֖ב לַאֲחֻזָּתֽוֹ׃

חמישי שלישי ס כט וְאִ֗ישׁ כִּֽי־יִמְכֹּ֤ר

בֵּֽית־מוֹשַׁב֙ עִ֣יר חוֹמָ֔ה וְהָיְתָה֙

גְּאֻלָּת֔וֹ עַד־תֹּ֖ם שְׁנַ֣ת מִמְכָּר֑וֹ

יָמִ֖ים תִּהְיֶ֥ה גְאֻלָּתֽוֹ׃ ל וְאִ֣ם לֹֽא־

יִגָּאֵ֗ל עַד־מְלֹ֣את לוֹ֮ שָׁנָ֣ה תְמִימָה֒

וְקָ֨ם הַבַּ֜יִת אֲשֶׁר־בָּעִ֨יר אֲשֶׁר־לא

חֹמָ֗ה לַצְּמִיתֻ֛ת לַקֹּנֶ֥ה אֹת֖וֹ

לְדֹרֹתָ֑יו לֹ֥א יֵצֵ֖א בַּיֹּבֵֽל׃ לא וּבָתֵּ֣י

הַחֲצֵרִ֗ים אֲשֶׁ֨ר אֵין־לָהֶ֤ם חֹמָה֙

סָבִ֔יב עַל־שְׂדֵ֥ה הָאָ֖רֶץ יֵחָשֵׁ֑ב

גְּאֻלָּה֙ תִּֽהְיֶה־לּ֔וֹ וּבַיֹּבֵ֖ל יֵצֵֽא׃

לב וְעָרֵי֙ הַלְוִיִּ֔ם בָּתֵּ֖י עָרֵ֣י אֲחֻזָּתָ֑ם

גְּאֻלַּ֥ת עוֹלָ֖ם תִּהְיֶ֥ה לַלְוִיִּֽם׃

לג וַאֲשֶׁ֤ר יִגְאַל֙ מִן־הַלְוִיִּ֔ם וְיָצָ֧א

מִמְכַּר־בַּ֛יִת וְעִ֥יר אֲחֻזָּת֖וֹ בַּיֹּבֵ֑ל

כִּ֣י בָתֵּ֞י עָרֵ֣י הַלְוִיִּ֗ם הִ֚וא אֲחֻזָּתָ֔ם

מ״ג · י׳ · כ״ל חסר כפ״ד מ״ל · ח׳ מ״ל בלוס׳ · א׳ · ס׳ וחסר · לו קרי ט״ו כ״כ לא וק׳ לו קדמא לצמיתת רפי ותני׳ לצמיתת · דגש סי׳ מוכר חלם קוני׳ חזק ג׳ חסר כמו׳ · י״ג רס

פּוּרְקָנֵיהּ: כז וִיחַשֵּׁב יָת שְׁנֵי

זְבִינוֹהִי וְיָתֵיב יָת מוֹתָרָא

לְגַבְרָא דְּזַבִּין לֵיהּ וִיתוּב

לְאַחֲסַנְתֵּיהּ: כח וְאִם לָא

אַשְׁכַּחַת יְדֵיהּ כְּמִיסַת דְּיָתִיב

לֵיהּ וִיהוֹן זְבִינוֹהִי בִּידָא דִּזְבַן

יָתֵיהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִפּוֹק

בְּיוֹבֵלָא וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּיהּ:

כט וּגְבַר אֲרֵי יְזַבֵּן בֵּית מוֹתַב

קַרְתָּא מַקְּפָא שׁוּר וִיהֵי

פּוּרְקָנֵיהּ עַד מִשְׁלַם שַׁתָּא

דִּזְבִינוֹהִי עִדָּן בְּעִדָּן יְהֵי

פּוּרְקָנֵיהּ: ל וְאִם לָא יִתְפְּרֵק

עַד מִשְׁלַם לֵיהּ שַׁתָּא

שְׁלֶמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא

דִּבְקַרְתָּא דְּלֵיהּ שׁוּרָא

לַחֲלוּטִין לִדְזַבַן יָתֵיהּ לְדָרוֹהִי

לָא יִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא: לא וּבָתֵּי

פַּצְחַיָּא דְּלֵית לְהוֹן שׁוּר מַקַּף

סְחוֹר סְחוֹר עַל חֲקַל אַרְעָא

יִתְחַשַּׁב פּוּרְקָנָא יְהֵי לְהוֹן

וּבְיוֹבֵלָא יִפּוֹק: לב וְקִרְוֵי

לֵיוָאֵי בָּתֵּי קִרְוֵי אַחֲסַנְתְּהוֹן

פּוּרְקַן עָלַם תְּהֵי לְלֵיוָאֵי:

לג וְדִיפְרוֹק מִן לֵיוָאֵי וְיִפּוֹק

זְבִינֵי בֵיתָא וְקִרְוֵי אַחֲסַנְתֵּיהּ

בְּיוֹבֵלָא אֲרֵי בָּתֵּי קִרְוֵי לֵיוָאֵי

הִיא אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי

אבן עזרא

(כז) וחשב. מהבנין הכבד הדגוש: (כח) ויצא. כמחסר. והנה שם תחת תאר השם ורבים כמוהו ואחר שהזכיר בית מושב ידענו כי ימכר מאחוזתו שדה או כרם: (כט) כיר חומה. עיר מוקפת: ימים. שנה עד שוב הימים מקור וחום וקיץ וחורף כאשר היו כי שנתם שוב השמש למקומה והנה אנחנו צריכים לקבלה על שנה תמימה אם לחמה אם ללבנה ואם מעוברת: (לא) על שדה הארץ יחשב. כמו ויבואו הכנסים על כנסים ופי׳ עם: גאלה תהיה לו. לכל בית ובית כמו בנות לעדה עלי שור וכמו על כניה כי איננו: (לב) גאלת עולם. כלחי ובעבור שאמר גאלת עולם אמר ואשר יגאל והטעם כמו יקנה ויש אומרים אפילו אם היה הגואל לוי. וי״א ויצא כפ״א רפה כלשון ישמעאל. בית או עיר

וחברו דר״ה: מצאה ג׳ ובסי׳ ולא מצאה היונה. ואם לא מצאה ידו. גם צפור מצאה בית: די ו׳ וסימן נמסר בסדר כי תזריע: תם ח׳ וחסר וסי׳ עד תם שנת ממכרו. עד תם כל הדור. עד תם כל הגוי. תם וישר יצרוני. עד תם פגריכם. וחד ותם דרכיך. וכל מישלי דכוותא במ״א אנשי דמים ישנאו תם: ואשר י״ב ר״פ וסימן ואשר לא שם לבו. ואשר לא צרה. ואשר יגאל מן הלוים. ואשר יבא את רעהו. ואשר עשה לדתן. ואשר עשה לכם במדבר. ואשר אכלו שאר עמי. ואשר ישמיעו. ואשר נהנו שארית. ואשר היה נעשה ליום. ואשר לא נתן. ואשר עשה לחיל: חסת ג׳ הסר

תולדות אהרן גאולתו. שם כ כה ערכין ל: וחשב את שני. ערכין שם: והשיב את. שם: לאיש אשר מכר. שם: ויצא ביובל ושב. שם כט (שם מו): ושב לאחוזתו. שם יד: ואיש כי ימכר. מגלה ג קדושין כ ערכין ל לא לג: עד תם שנת. שם יח לא נדה מו: ימים תהיה. כתובות נז קדושין כ כא: עד מלאת. ערכין לא: תמימה. שם: וקם הבית. ב״ק כב ערכין ל לא לב (מעברות נא): אשר לא חומה. מגלה ג ס״י שבועות יז ערכין לב: לקונה אותו. שם לא: לא יצא ביובל. שם נם לא: ובתי החצרים. שם לג: על שדה הארץ יחשב. קדושין כא ערכין שם: גאולה תהיה לו. קדושין כ ערכין ל לג (קדושין נט): גאולת עולם. שם לג: ואשר יגאל. שם: ויצא ממכר. שם: כי בתי ערי. שם:

בעל הטורים מצאה ג׳ במסרה. ואם לא מצאה ידו ואידך גם צפור מצאה שם הרור קן לה פי׳ אם לא מצאה ידו שאינו יכול לגאול ישאר ביד הלוקח עד שנת הדרור וזה הוא מצאה בית ודרור שבשנת הדרור יצא ביתו:

רמבן

הזאת של היובל ואמר גאולה כמו גאל ה׳ עבדו יעקב שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם הוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ והנה כל הארץ לו היא לפיכך חזר ואמר שינהוג היובל בארץ אחוזתנו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר ובכל שהיא תנהג בכל אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום המחוזק לא בארץ ה׳ אשר שם המקדש בלבד:

(כט) **ואיש** כי ימכור בית מושב עיר חומה. בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחיתו רצה שיצא השדה ביובל אבל הבית לאחר היאוש שנה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט מחיתו אם יחלט ובתי החצרים עשוים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה וע״כ דינם כשדה הארץ:

(לג) **ואשר** יגאל מן הלוים. הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אחר גאולת עולם תהיה ללוים לגאול מיד ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ולא אם ינהג בהם יובל לפיכך חזר ואמר ואשר יגאל מן הלוים יהיה הגואל שיגאל הוא מעצמו או הלוי הקרוב אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב את העודף לומר שהיובל נוהג בהם ותהיה גאולת הלוים כאשר אמר בישראל וחשב את שני ממכרו וגו׳ ורבותינו אמרו שהכתוב מדבר בלוי שקנה מלוי ולפי דבריהם נראה לי כפי׳ הפסוק כי היה לפנים בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודם בירושתו ויקנה אותה והוא הנקרא גואלה שנאמר

אבן עזרא

עיר כמשפט אחד : (לה) ומטה ידו . מגזרת לא ימוט והמ"ם שרש וכמוהו אם אמרתי מטה רגלי : אחיך . ישראל : עמך . שאתה חייב לגמלה עמך שאתה רואה : גר ותושב . ואם הוא מארצך או גר ותושב : וחי . כמו יחיה : והחזקת בו . הפך ומטה ידו שלא יפול : (לו) נשך ותרבית . מפורש בדברי הקבלה חי"ו תרבית נוסף כמו תרמית והוא מגזרת רב רק הוא מהפעלים שהלמ"ד שלהם נח נעלם כמו תכלית שכלה ואחר כן פי' הנשך והתרבית גם מ"ם מרבית נוסף כמו מ"ט ואבן משכית : (לח) וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים . שהייתם גרים והנה נתתי לכם אחוזה והטעם דבק עם גר ותושב וחי עמך גם עם כל הפרשה הנזכרת בעבור גאלת הארץ . והזכיר פרשת ומטה ידו עמך בעבור שיזכיר הישראלי שיהיה לו צורך רב עד שימכור עצמו שילא ביובל והנה כל פרשת הסדר דבקה : (לט) ונמכר לך . הוא מעצמו או גנב ממך ומכרוהו בבית

ויקרא כה

בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ
עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם
הוּא לָהֶם׃ ס לה וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ
וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר
וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׃ לו אַל־תִּקַּח
מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ
מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ לז אֶת־
כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ
וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃ לח אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת לָכֶם
אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים׃ ששי רביעי ס לט וְכִי־
יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ
לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃
ם כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ
עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃

ישראל : לד וחקל רוח
קרויהון לא יזדבן ארי
אחסנת עלם הוא להון :
לה וארי יתמסכן אחוך
ותמוט ידיה עמך ותתקף
ביה דיר ותותב ויחי עמך :
לו לא תסב מניה חבוליא
ורביתא ותדחל מאלהך ויחי
אחוך עמך : לז ית כספך
לא תתן ליה בחבוליא
וברביתא לא תתן מיכלך :
לח אנא יי אלהכון דאפקית
יתכון מארעא דמצרים
למתן לכון ית ארעא דכנען
למהוי לכון לאלהא :
לט וארי יתמסכן אחוך עמך
ויזדבן לך לא תפלח ביה
פולחן עבדין : מ כאגירא
כתותבא יהי עמך עד שתא

ד' זוגין חד כי בתוך ס' וחד כי יי וכוא חד מן ב' מלין בטעם ס' דסבי' סיא סימן

ג' מלעיל

ג'

ג'

י"ו פסוקין נסיפי בתס"ף ג' בטעם נסופי ר"ם

ב'

ב'

ב'

וסי' בסדר בשלח : ושדה ב' א' כתיב ה' וא' יו"ד וסי' ושדה מגרש. הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם ושדי : וכי ימוך הד מן ד' זוגין מן ג' ג' בענין קדמא לא נסיב וי"ו ותנינא ותליתי' נסיב וי"ו וסימן במס"ר : כשכיר ב' וסימן כשכיר כתושב יהיה עמך. עד

רשי

בשדות כדי שלא תופקע נחלתם מהם : (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר . מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל ולא כמו שנא' בישראל (ויקרא כו) ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם : (לה) והחזקת בו . אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופש בו והעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו : גר ותושב . אף אם הוא גר או תושב ואיזהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ג ואוכל נבלות : (לו) נשך ותרבית . חד שווינהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין : ויראת מאלהיך . לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך (ב"מ סא) או התולה מעותיו בנכרי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך : (לח) אשר הוצאתי וגו' . והבחנתי שם בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של נכרי הם . ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם : לתת לכם את ארץ כנען . בשכר שתקבלו מצותי : להיות לכם לאלהים . (ת"כ) שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כו' : (לט) עבודת עבד . עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעלו : (מ) כשכיר כתושב . עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו : עד שנת היובל . אם פגע בו יובל לפני שש

תלדות אהרן ושדה מגרש . שם : כי אחוזת . שם כח לד : וכי ימוך . קדושין כ מציעא סה קיד ערכין ל : אל תקח . קדושין כ ב"ק קיב מציעא סה עא עה ערכין ל : את כספך . מציעא ס סא סה : ויראת מאלהיך . מציעא עא תמורה ו : וחי אחיך . נדרים סה מציעא סב סז תמורה ז : לתת לכם . כתובות קי : וכי ימוך אחיך . קדושין כ מציעא עא ערכין ל : עד שנת היובל . קדושין כ ערכין כט :

בעל הטורים ושדה ב' במסורה . ושדה מגרש עריהם לא ימכר ואידך ושדי תרומות היינו דאמרינן בערכין ושדה מגרש עריהם לא ימכר פירוש לא ישונה וכמו כן שדי תרומות לא ישונה כדכתיב אל טל ואל מטר : וחי אחיך עמך וסמיך ליה אל תקח מאתו נשך ותרבית רמז שכל המלוה ברבית אינו חי וכן הוא אומר בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה נשך בגימטריא זה נחש לנשוך לפי שאין בנחש מתרפא כדכתיב וכנחש עפר לחמו כן הלוקח רבית לא יהיה לו רפואה דמשה רבינו לנחש שנושך כנחש : רבית עולה תרי"ב שסקול כמו תרי"ב מצות : כשכיר שנים במסורה . כשכיר כתושב יהיה עמך ואידך עד ירצה כשכיר יומו רמז למה שאמרו חכמים פועל חוזר אפילו בחצי היום פירוש כשכיר יהיה עמך עד שירצה ואפילו ביומו אם ירצה יחזור :

ספורנו

ארץ אחוזתם גאלה תהיה לארץ . אבל בח"ל אין שם דין סמיכין ויובלות : (לה) והחזקת בו . להקימו : (לו) אל תקח מאתו . כי זה דרך גאות להקימו כשתלווהו בלי נשך ותרבית : וחי אחיך עמך . וזה תעשה כשים לאל ידך די לחיות אתה ולהלוותו כאמרם ז"ל (מציעא פרק איזהו נשך) חייך קודמים לחיי חבירך : (לח) להיות לכם לאלהים . שיהיה התכלית המכוון ממנו מושג בין כלכם ולכן ראוי שיהיה סדר המדינות בכם באופן שתוכלו כלכם לחיות זה עם זה ותעזבו זה את זה להשלים המכוון : (מ) כשכיר כתושב יהיה עמך. הקנוי קנין שם שנים יהיה אצלך . כשכיר שנה בשנה והקנוי קנין

רמבן

שנאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות וכן מפורש שם בענין בועז ונראה בעיני שהיו דנים לו דין קדימה כאשר הכשינו לנו רבותינו בדינא דבר מצרא והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז והנה יאמר הכתוב בכאן כי כאשר יגאל הלוי נחלת לוי כלומר שיקנה אותה ממנו כדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל לימד שיהא יובל נוהג בהם בגאולה כמכירה אחרת ולא היה צריך להזכיר הדין במכירה לבדה כי הם בכלל ישראל אלא שיפה כחם בגאולת עולם והדין הזה של גאולה גם בישראל יהיה נוהג אבל הזכירו הכתוב בלוי שלא תאמר לא נתנו הערים אלא לשבט הלוי כלו ולכן יצאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן מגואל קרוב שאנחנו חייבינוהו לקנות ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי כלמד בישראל ואפשר ב"כ שאין הלוים רשאין למכור בעריהם לישראל בשום מכר ולכן תקרא כל קנייתם גאולה :

(לו) וטעם וחי עמך . שיהיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה ומכאן אמרו וחי אחיך עמך זו דרש בן פטורי שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן פטורי מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ולמד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך וחזר ואמר וחי אחיך עמך לחזק ולהזהיר ומדרשו אהדר ליה רבית דליחי עמך לוה בהחזרת רבית קצוצה כענין שאמר בגזל והשיב את הגזלה אשר גזל ואונקלוס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המצוה ידור ויתיתב ויחי עמך אבל על דעת רבותינו בגמרא והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך :

נשך ותרבית . חד שויוהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין לשון רש"י . ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילוה מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמכלכל ועולה התרבית הוא שילוה עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה אינו נושך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית ולכך אמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך כי המנהג להלוות את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילוהו עד הקציר ואז יפרעם מגרנו בתוספת קצוב :

(מ) וטעם כשכיר כתושב . לא יהיה עמך בביתך כעבד אלא כשכיר שנה שהוא הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם כענין יעקב עם לבן שאמר הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה

רשי

עד שנים שיש ליובל מוציאו: (מא) ובניו עמו. אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו: אל אחוזת אבתיו. (ת"כ מכות יב) אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך: אחזת. חזקת: כי עבדי הם. (ת"כ) שטרי קודם: לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה לומר כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח:
(מג) לא תרדה בו בפרך. מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבוא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת: (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. א"ת אם כן במה אשתמש בעבדי אני מושל בכנענים אני נוחל שהרי הזהרתני (דברים כ) לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני. מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים: אשר סביבותיכם. ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה: (מה) וגם מבני התושבים. (קדושין סז) שבאו מסביבותיכ' לישא נשי' בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד: מהם תקנו. אותם תקנו: (מו) והתנחלתם אותם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם. ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שא"כ היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם: איש באחיו. להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך: (מז) יד גר ותושב. גר והוא תושב כתרגומו ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב: וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך: ומך אחיך עמו. מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו: משפחת גר. (קידושין כ ב"מ ע"א) זה העו"ג כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעו"ג עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים: (מח) גאלה תהיה לו. מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובעו"ג שתחת ידך הכתוב מדבר ואע"פ כן לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם (ב"ק קי"ג) אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו העו"ג מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה העו"ג עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד

ויקרא כה בהר

מא וְיָצָא֙ מֵעִמָּ֔ךְ ה֖וּא וּבָנָ֣יו עִמּ֑וֹ
וְשָׁב֙ אֶל־מִשְׁפַּחְתּ֔וֹ וְאֶל־
אֲחֻזַּ֥ת אֲבֹתָ֖יו יָשֽׁוּב׃ מב כִּֽי־
עֲבָדַ֣י הֵ֔ם אֲשֶׁר־הוֹצֵ֥אתִי אֹתָ֖ם
מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם לֹ֥א יִמָּכְר֖וּ
מִמְכֶּ֥רֶת עָֽבֶד׃ מג לֹא־תִרְדֶּ֥ה
ב֖וֹ בְּפָ֑רֶךְ וְיָרֵ֖אתָ מֵאֱלֹהֶֽיךָ׃
מד וְעַבְדְּךָ֥ וַאֲמָתְךָ֖ אֲשֶׁ֣ר יִֽהְיוּ־
לָ֑ךְ מֵאֵ֣ת הַגּוֹיִ֗ם אֲשֶׁר֙
סְבִיבֹ֣תֵיכֶ֔ם מֵהֶ֥ם תִּקְנ֖וּ עֶ֥בֶד
וְאָמָֽה׃ מה וְגַ֡ם מִבְּנֵי֩ הַתּוֹשָׁבִ֨ים
הַגָּרִ֤ים עִמָּכֶם֙ מֵהֶ֣ם תִּקְנ֔וּ
וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם֙ אֲשֶׁ֣ר עִמָּכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר
הוֹלִ֖ידוּ בְּאַרְצְכֶ֑ם וְהָי֥וּ לָכֶ֖ם
לַאֲחֻזָּֽה׃ מו וְהִתְנַחַלְתֶּ֨ם אֹתָ֜ם
לִבְנֵיכֶ֤ם אַחֲרֵיכֶם֙ לָרֶ֣שֶׁת אֲחֻזָּ֔ה
לְעֹלָ֖ם בָּהֶ֣ם תַּעֲבֹ֑דוּ וּבְאַֽחֵיכֶ֣ם
בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל אִ֣ישׁ בְּאָחִ֔יו לֹֽא־
תִרְדֶּ֥ה ב֖וֹ בְּפָֽרֶךְ׃ שביעי ס
מז וְכִ֣י תַשִּׂ֗יג יַ֣ד גֵּ֤ר וְתוֹשָׁב֙ עִמָּ֔ךְ
וּמָ֥ךְ אָחִ֖יךָ עִמּ֑וֹ וְנִמְכַּ֗ר לְגֵ֤ר
תּוֹשָׁב֙ עִמָּ֔ךְ א֥וֹ לְעֵ֖קֶר מִשְׁפַּ֥חַת
גֵּֽר׃ מח אַחֲרֵ֣י נִמְכַּ֔ר גְּאֻלָּ֖ה
תִּֽהְיֶה־לּ֑וֹ אֶחָ֥ד מֵאֶחָ֖יו יִגְאָלֶֽנּוּ׃
מט אֽוֹ־דֹד֞וֹ א֤וֹ בֶן־דֹּדוֹ֙ יִגְאָלֶ֔נּוּ אֽוֹ־

מב כול' חסר במ"ע · מג ל' · מד ד' · ל' · מה כ' חסר ו' · י"ג ר"פ · ד' · ל' ואחד וממשפחתם · ב' א' חסר וא' מ"ל וחד מ"ל · מו י"ח חסי' · ג' ו' מלין בלוש' · קדמ' ומספך ב' ובטעון · מז ל' וא' ואם מך . ל' · י' . ל' נסיב · מט כול' חסר במ"ס מ"ל

אונקלוס

דְיוֹבֵלָא יִפַּלַח עִמָּךְ: מא וְיִפּוֹק מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּיהּ וִיתוּב לְזַרְעִיתֵיהּ וּלְאַחֲסָנַת אֲבָהָתוֹהִי יְתוּב: מב אֲרֵי עַבְדַי אִנּוּן דְּאַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לָא יִזְדַּבְּנוּן זְבוּן עַבְדִּין: מג לָא תִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ: מד וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ דִּי יְהוֹן לָךְ מִן עַמְמַיָּא דִּבְסַחֲרָנֵיכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוֹן עַבְדִּין וְאַמְהָן: מה וְאַף מִבְּנֵי תוֹתְבַיָּא עַרְלַיָּא דְּדַיְרִין עִמְּכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוֹן וּמִזַּרְעִיתְהוֹן דְּעִמְּכוֹן דְּאִתְיְלִידוּ בְּאַרְעֲכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לְאַחֲסָנָא: מו וְתַחְסְנוּן יָתְהוֹן לִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן לְמֵירַת אַחֲסָנָא לְעָלַם בְּהוֹן תִּפְלְחוּן וּבַאֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר בַּאֲחוּהִי לָא תִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ: מז וַאֲרֵי תַדְבֵּיק יַד עָרֵל וְתוֹתָב עִמָּךְ וְיִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמֵּיהּ וְיִזְדַּבַּן לְעָרֵל תּוֹתָב עִמָּךְ אוֹ לַאֲרָמַאי מִזַּרְעִית גִּיּוֹרָא: מח בָּתַר דְּיִזְדַּבַּן פּוּרְקָנָא תְּהֵא לֵיהּ חַד מֵאֲחוֹהִי יִפְרְקִנֵּיהּ: מט אוֹ אַחְבוּהִי אוֹ בַר אַחְבוּהִי יִפְרְקִנֵּיהּ אוֹ

אבן עזרא

בבית דין: (מא) הוא ובניו עמו. זה שהעתיקו חכמים ועבדו לעולם: (מב) וטעם כי עבדי הם; כי אני קניתים מבית עבדים: (מג) תרדה בו. כטעם ממשלה: בפרך. כדברי המתרגם ארמית: (מד) מאת הגוים אשר סביבותיכם. כעמון ומואב ואדום וארם: (מה) וגם מבני התושבים. הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם והם מהגוים הנזכרים או מצרים וכל עם חוץ משבעת הגוים כי הכתוב הזהיר עליהם לא תחיה כל נשמה והנה אסור אפילו להאכילם ויתכן שחז"ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען ואיננו כנעני ביחוסו או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמתו כי דעתנו נקלה כנגד דעתם: (מו) והתנחלתם. מבנין התפעל וכמוהו והתאויתם לכם: לעולם בהם תעבודו. מותרים רק כאשר מצאנו חז"ל שאמרו כי היא מצוה קבלנוה. וטעם ובאחיכם בני ישראל. שתעשה הפרש בין אחיך ובין העו"ג: (מז) או לעקר. כמו שרש והטעם ששב לדת ישראל והוא ממשפחת גר ואין ריע לו רק הוא כמו מלת ושרשך הפך וכן ואת סוסיהם תעקר: (מט) או השיגה ידו. שמצא אבדה או ירש ממון מת ממשפחתו. הזכיר בתחלה האח והמשפחה כי הוא הדבר הנמצא ברוב: קונהו

מסורה

ירצה כשכיר יומו: וגם י"ג ר"פ וסי' ללוט. וגם את הגוי. וגם אמנה אחתי. וגם את בן האמה. וגם ערב רב. וגם מקננו. וגם הכהנים הנגשים. וגם טבני התושבים. וגם את אחיך. וגם הקמתי את בריתי. וחברו. וגם יד ה' היתה בם. וגם את הצרעה: הגרים ד' קמץ וסימ' והיתה שבת. וגם מבני התושבים. והגרים עמהם מאפרים ומנשה דד"ה. ולהגרים הגרים בתוככם דיחזקאל: הולידו ב' א' חסר וא' מלא וסימן וגם מבני התושבים. ולהגרים הגרים בתוככם דיחזקאל תניינא חסר: ובאחיכם ו' מלין בטעמא אזלא ומהפך וסי' ובאחיכם בני ישראל. כל הערת מדבר צן. וכל צורותיו וכל תורותיו. בקנותיהם על יאשהו. גדבריא דתבריא. זמריא תרעיא:

תולדות אהרן

ויצא מעמך. קדושין כב: ושב אל משפחתו. שם טו כא מגילה עא מכות יג: לא ימכרו. סנהדרין פו עקידס שער סי': וגם מבני התושבים. יבמות מו עא סוטה ג גיטין לז קדושין סז: אשר הולידו. יבמות עח סוטה ג: והתנחלתם אותם. מגלה כו כתובות מג נזיר סא גיטין לח קדושין טז כב בהרא קי (כתובות נח קדושין נח נט): לרשת אחוזה. בכורות יג: לעולם בהם. ברכות מז סוטה ג גיטין לח קדושין כב נדה מז: וכי תשיג. קדושין יד: לגר תושב עמך. שם כ ב"ק קיג מגילה עא: או לעקר. יבמות מו מגילה שם: אחרי נמכר. ב"ק קיג ערכין ל: אחד מאחיו. קדושין כא: או דודו או בן דודו. יבמות נד קדושין טו כא (שבת ע):

בעל הטורים

הולידו ב' במסרה. אשר הולידו בארצכם. ואידך אשר הולידו בנים בתוככם ביחזקאל בענין חלוקת הארץ שלוה ליתן לגרים חלק בארץ שאף על פי שבביאת הארץ לא נטלו גרים חלק בארץ לעתיד לבוא יטלו חלק בארץ: והתנחלתם ב' במסרה. והתנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם את הארץ. וז"ש חכמים דעבד איתקש לקרקעות לקנותו בכסף בשטר ובחזקה: בן דדו. חסר וי"ו אותיות בן דוד יגאלנו:

רמבן

שגידה לי מה משכרתך וכת"כ כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן שכרו כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה בטוב לו לא תוננו יהיה עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכו':
(מז) משפחת גר. זה כותי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעו"ג עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב
לה מים לשון רש"י מתורת כהנים. ואם כן יאמר או לעקר ומשפחת גר וקרא ע"ג עקר בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה. ואונקלוס תרגם לארמאי מגיורא

ספורנו

קנין יובל יהיה אצלך כשכיר שההיפך עמך לשנים רבות: (מב) כי עבדי הם. אע"פ שבשביל שהלך זה וקנה אדון לעצמו היה ראוי לכל שעבוד מ"מ מגד מה שהוא עבדי אין בידו למכור עצמו לעבדות מוחלט: (מח) אחרי נמכר גאלה תהיה לו. כבר באר ז"ל (קדושין) שלא תאמר מאחר שהלך זה ונעשה כומר לעו"ג אדחה אבן

אבן עזרא

(נ) קונהו. כה"א וכלא ה"א שוה: המכרו. שם הפעל מבנין נפעל והשנים שיעמוד עמו כימי שכיר יהיה. וי"ו ואם עוד רבות בשנים כפ"א רפה בל' ישמעאל הטעם בין היות השנים הנשארות רבות או מועטות: (נא) לפיהן ישיב גאלתו. על כסף מקנתו כן יחשב לו: (נג) כשכיר שנה. להוסיף לא ירדנו בפרך לעיניך לא נעזוב הגר לרדות בו בפרך: (נד) ואם לא יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל וי"א על ידי אלה הנזכרים: (נה) כי לי בני ישראל. טעם שתודיעו כן הגר הקונה העבד הישראלי: (א) לא תעשו לכם אלילים. בעבור שנמכר לעכו"ם הזהיר על ע"ג שלא ישמש אדוניו בפסל ולא יעבוד אדוניו בשבת ובזה יקנהו הנכרי: (ב) ומקדשי תיראו. שיבא למקדש שלש רגלים ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אלילים בעבור שאמר עבדי הם ואחר שהם עבדי יעבדו אותי לבדי ולא אחרים. ופסל ידוע. ומצבה לפסל: משכית. שם כמו מרבית וטעמו אבן מצויירת מגזרת עברו משכיות לבב שכיות החמדה: לא תתנו בארצכם. זה משפט ע"ג במרקולים: כי אני ה' אלהיכם. לי תשתחוו ובתרגום ירושלמי כן: את שבתותי תשמורו. שנות השמיטה: ומקדשי תיראו. שנת היובל. כי כן כתוב תהיה לכם ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי מטע' ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה והטע' שתבואו בכל שבת להשתחוות לפני ולא על אבן משכית רק מקדשי והנה הזכיר היום הנבחר כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתי וגם הזכיר המקו' הנבחר: טעם אני ה'. ששבתתי מכל מלאכה בשבת וכבודי דר במקדש על כן הזכיר מלת תיראו:

רשי

העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים: (נ) כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו: (נא) אם עוד רבות בשנים. עד היובל: לפיהן. הכל כמו שפירשתי: (נג) לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה רואה: (נד) (הוא ובניו עמו. ע"כ חייב במזונות בניו): ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: (נה) כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה: (א) לא תעשו לכם אלילים. (ת"כ) כנגד זה הנמכר לעו"ג שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"ג אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר וגו' (מה כתיב ביה או קנה מיד וגו'. דבר הנקנה מיד ליד) לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לוה בריבית כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לעו"ג: ואבן משכית. לשון כסוי כמו (שמות לג) ושכותי כפי שמכסין הקרקע ברצפת אבנים להשתחוות עליה. אפילו לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תור' לעשות כך חוץ מן המקדש: (ב) אני ה'. נאמן לשלם שכר:

מקרא

משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או־השיגה ידו ונגאל׃ נ וחשב עם־קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו׃ נא אם־עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו׃ נב ואם־מעט נשאר בשנים עד־שנת היבל וחשב־לו כפי שניו ישיב את־גאלתו׃ נג כשכיר שנה בשנה יהיה עמו לא־ירדנו בפרך לעיניך׃ נד ואם־לא יגאל באלה ויצא בשנת היבל הוא ובניו עמו׃ מפטיר נה כי־לי בני־ישראל עבדים עבדי הם אשר־הוצאתי אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם׃

כו א לא־תעשו לכם אלילם ופסל ומצבה לא־תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה כי אני יהוה אלהיכם׃ ב את־שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה׃ פ פ פ

נ"ז חטי"ל. לאחז"ה סימן

מסורה: ל' ומ"ל א' והשיגה · ז' ר"פ בסיפ' · ל' ומבמי' א"ב מן חד חד · ג' כ"ד · ל' · פ · כי לי בהעלות כי לי כל בכור · במונה ודין במקף ומהפך וסי' עבדי' זריזין גוברית מתינין · מ"ז פסוקי לא לא לא · ב' כ"כ · ל' · כ"א סופי פסוקים · כ' סופי פסוקים

אונקלוס

מקריב בשריה מזרעיתיה יפרקיניה או דתדביק ידיה ויתפרק׃ נ ויחשב עם זבניה משתא דאזדבן ליה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינוהי במנין שניא כיומי אגירא יהי עמיה׃ נא אם עוד סגיאות בשניא לפומהן יתיב פורקניה מכסף זבינוהי׃ נב ואם זעיר אשתאר בשניא עד שתא דיובלא ויחשב ליה כפום שנוהי יתיב ית פורקניה׃ נג כאגיר שתא בשתא יהי עמיה לא יפלח ביה בקשיו לעינך׃ נד ואם לא יתפרק באלין ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמיה׃ נה ארי דילי בני ישראל עבדין עבדי אינון דאפקית יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון׃ א לא תעבדון לכון טעון וצלם וקמא לא תקימון לכון ואבן סגידא לא תתנון בארעכון למסגד עלה ארי אנא יי אלהכון׃ ב ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי׃ פ פ פ

לפיהן חד מן אלפא ביתא מן חד חד חד נ"ן וחד מ"ם בס' תיבותא וסי' אותהן. ורגמו עליהם אבן. אותהם. ואנשים צדיקים. בנעוריהן. ותזנינה במצרים. בנעוריהם. אשר בנינו כנטיעים. והמתן. אם בן הוא. והמתם. ויצו אבשלה את נעריו. ובמשפטיהן דרך לפניהם. וכמשפטיהם. המלך יתאבל. ידעתין. עתה נבראו. ידעתים. שלשה המה נפלאו ממנו. לפיהן. אם עוד רבות. לפיהם. שרים עצרו במלי'. מוצאיהן. ודרך לפניהם. מוצאיהם. ויכתוב משה את מעזכן. הילילו אניות תרשיש. מעזכם. ויאמר להם לכו אכלו פריהן. כי על כן שלח על כל. פריהם. ושבתי את שבות. שוממין דרכי ציון אבלות. שממים. על אלה אני בוכיה. תאכלון לא יום אחד. האבלום. כל הולך על גחון. וכל חד וחד לית דכוותא: לא תעשו לכם אלילים. חד מן ו' ר"פ אי' בהון לא לא לא נמסר בסדר קדשים:

בעל הטורים

אם עוד רבות בשנים. רבות בגימטריא יוצא בגרעון כסף: שניו. שלשה. כפי שניו ישיב את גאולתו. ורב שיסיו ימי בניו. מספר שניו ולא הקר פי' כפי שניו בין אם הם רבים כדכתיב ורב ביהיו ימי שניו. או מעטים כדכתיב מספר דהיינו מועטים כמו מתי מספר לעולם ישיב גאולתו. י"ד פעמים כתיב יובל כנגד י"ד יובלות שהיו בארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה וי"ט פעמים גאל יגאלנו ונאל נגד י"ט ברכות לכן צריך לסמוך גאולה לתפלה: ופסל הפ"א עקומה לומר לך המודה בעבודת כוכבים כאלו כופר בכל התורה כולה שמתנס מנשיקות פיו של הקב"ה: את שבתותי תשמרו סמך לעבודת כוכבים ששקול שבת כנגד עבודת כוכבים. וסמך לו את מקדשי תיראו שאין בנין בית המקדש דוחה שבת: את שבתותי תשמרו. כתי שבי' שמירה אחר השבת שמור את יום השבת פרי שמירה לפניו שצריך שמירה מן מלפניו ובין מלאחריו תוספת מחול על הקדש:

תולדות אהרן

תולדות אהרן או השיגה. שם טו: ממשפחתו יגאלנו. יבמות מ קדושין טו כא: וחשב עם קנהו. שם יז יח ב"ק קיג: כימי שכיר. קדושין כ כא ערכין ל: אם עוד רבות. קדושין כ ערכין ל (קדושין נט): ישיב גאלתו. קדושין ח יז: מכסף מקנתו. קדושין ח יד טו כ בכורות יג ערכין ל: ואם מעט נשאר. קדושין כ ערכין ל: כפי שניו. קדושין שם ערכין שם: ואם לא יגאל. קדושין שם (קדושין שם): ויצא. שם: כי לי בני. שם כב ב"ק קטז מציעא י במרא י (קדושין שם): אבן משכית. מגלה כד:

ספורנו

אבן אחר הגואל תלמוד לומר אחרי נמכר גאלה תהיה לו: (נ) וחשב עם קונהו. אף על פי שהקונה הוא כותי כבוש תחת ידך וקנה שלא כהוגן לא ימשכנו ויצא: (נא) אם עוד רבות בשנים. אין ספק שאחר שהיה העבד בבית אדוניו זמן רב תהיה פעולתו יותר מעולה ממה שהיתה בתחלת הכנסו לעבוד לכך אמר שאף על פי שים זמן הרבה עד סוף זמן ממכרו ואין ספק שלא היתה פעולתו על אותו השלמות שהיתה עתידה להיות אם היה שוהא כל הזמן מ"מ יגרע מדמי המכר כפי כסף מקנתו כאמרם ז"ל בפרק שני מערכין נתדבה כספו מכסף מקנתו: (נב) ואם מעט נשאר. באופן שמכר שני השעלה הטובה שעבדו שודף על הראוי כפי השבון המכר יגרע

רמבן

והוא הנכון. והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא כותי עצמו. והוא מלשון עקר שרשוהי. ואמר משפחת גר שהגר ותושב שהשיגה ידו עמנו הוא חבור כאלו שמך עמו שימכר לעקר משפחתו ונוס הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שיגאל אותו ואחר כך נוס הקרובים שהם קודמים. וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות. ולכך אמר כאן כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים:

רמבן

כו (א) לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לכותי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי עובד ע"ג אף אני אעבוד ע"ג הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת ת"ל לא תעשו לכם אלילים. את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. הזהיר כן הכתוב על המצות לשון ת"כ. ופירושה שהזכיר הכתוב ע"ג ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לכותי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות. אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן. ויש גורסין הזהיר כאן ואם הגרסא כך רמזו שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשכיל יבין:

ספורנו

הרלאי. לפשלת השנים שעברו כאמרם שם והמעט כספו כפי שניו: **כו (א) לא** תעשו לכם. אף על פי שתשתעבדו לאומות כמו שעשה זה שמכר עצמו לגוים לא תמירו כבודכם בלא יועיל וזה שלא יטעו כמו שהזכירו ז"ל שטעו רבים בעת הגולה שאמרו לנביאים עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום. וזה כי אפילו אחר כל שעבוד אתם עבדי כמו שהזכירו ז"ל שהשיבו הנביאים על זה כאמרם כורש עבדי נבוכדנצר עבדי עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי: כי אני ה' אלהיכם. אפילו בימי השעבוד כאמרו ואף גם זאת לא מאסתים כי אני ה' אלהיכם: (ב) את שבתותי תשמרו. אף בימי השעבוד אף על פי שהמנוחה בהם זכר לחירות: ומקדשי תיראו. המקומות המקודשים בגלות והם בתי כנסיות ובתי מדרשות אף על פי שחרב בית המקדש כאמרו ואהי להם למקדש מעט ואמרו ז"ל (מגלה פרק בני העיר) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות:

פרשת בהר

כלי יקר

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. מה ענין שמיטה אצל הר סיני כו' קרוב לשמוע כשעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל מ"ט יום מן פסח ועד עצרת נתקדש אז אותו הר ונאסר בזריעה וחרישה ביום חמשים שבו נתנה התורה והוא זמן משיכת היובל לקרא דרור וחפשי לכל ישראל חירות על הלוחות וע"י קול השופר של מתן תורה באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל לומר שבמספר שבעה ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל א"י שיש לה דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אוירא דמחכים ואין תורה כתורת א"י והר סיני על כן ראוי ליתן גם לארץ ההיא קדושת הר סיני אחר מספר מ"ט שנה וכן במספר ז' או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת שופר מכורף לשאר טעמים שיש למצוה זו על כן נאמר בהר סיני ודבר זה נכון וקרוב לשמוע:

ושבתה הארץ שבת לה'. בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף את כחה לזורע ולדע' זו נטה הרב המורה ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה עונשם שלא תוסיף הארץ את כחה להם ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ ומהו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותי' מה תרויח כזה שיגלו ממנו ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימי עולם וסוף ימות חלדו וכן כתב מהרי"א והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעתים רחוקות. וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה אומר אני שטעם מצוה זו הוא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה' כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך מדי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש ועוד גם בתוך גם שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים וע"י כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כי לי כל הארץ וע"י זה יהיו עיניך נשואות אל ה' כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר וסמכו על הנס שתעשה התבואה לג' שנים הרי הני מעשה נסים ושלישים על כלו שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה א' מ"מ ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלש שנים מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה והיה לו לומר ועשת תבואה לשלש שנים אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מדי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית ויוסיף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים וזהו ודאי נס נגלה וגדול מכולם. וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדברו בו המפרשים ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים וכמ"ש שוטטו בחוצות ירושלים ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על ידה ועוד שע"י זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה והדונה כי לו יתברך הארץ ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה אבל על העבודה לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם ע"פ הטבע ואין בהם אמונה ואחר הצעה זו נבא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמתית אשר אין ספק בה:

שש שנים תזרע שדך וגו'. כבר אמרנו שזו הבטחה שלא יכחיש חילה אף אם יזרע שש שנים רצופים ולא יעשה שנה בור אחר שני שנים זרע. ועל זה השכר אמר כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם כי באמת אני הנותן לך הארץ ולא בחילך ירשת ארץ ויש לחוש שלא תטעה לומר שלך הארץ על כן אני מצוך ושבתה הארץ שבת לה' לא לשם תוספת כח בארץ כי אם לשם ה' לגלות כי הוא ית' בעל השדה ובזכות שתשבות לשם ה' תזכה למה שנאמר שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה לאפוקי אם לא תשבות לשם ה' אז תתחייב גלות ולא תזרע אפילו בשש שנים ואת"ל שתזרע מ"מ יבוזו זרים יגיעך ולא תאסוף תבואתה כמ"ש והיה אם זרע ישראל ועלה מדין עמלק ושחיתו וכתיב זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף. ואמר שדך למעט שדה של אחרים לומר שאם לא תשבות אזי תלך בגולה ותהיה עבד לאומות ותזרע שדה שלהם ולא שדך אבל בזכות השמיטה תזרע שדך וכרמך. ועוד הזכיר שדך למעט שנת השמיטה שבו אין השדה שדך כי אם הפקר לכל מאחר שבשנה זו אתה מודה כי לה' הארץ א"כ ראוי שיתפרנסו ממנה בשנה זו עניי עמו ולא יהיה לך יתרון עליהם ואמר בזכות ושבתה הארץ לה' תזכה שש שנים תזרע שדך אבל אם תרצה להחזיק בפירות שביעית כבעל הבית אז תבא לידי עניות שתמכור השדה ולא יהיה שדך כי אם של אחרים כדעת המדרש הדורש סמיכות פרשיות כי ימוך אחיך לעושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ולמכור ביתו ושדהו וזה דומה למה שארז"ל כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך בבית כי כל זמן שחיה אוכלת אז בזכות הצדקה יהיה גם לבהמתך אבל אם תחזיק בה כבעל הבית לבלתי נתון לחיה בשדה אז תכלה הפרוטה מן הכיס שגם לך לא יהיה. ומטעם זה נאמר בסמוך ובשנה השביעית וגו' שדך לא תזרע וגו' הקדים בשדה אל הזריעה לומר כדי שלא תטעה לומר שהשדה שלך ולא של ה' על כן אני מצוך שלא תזרע כי בזאת תדע כי של ה' היא ולא שלך. ואת ענבי נזירך שהפרשת לך ולא רצית ליתן ממנו לאחרים במזימות זו אשר חשבת כי הכרם כרמך ע"כ אני מצוך לא תבצור כי בזאת תדע שאין נכון שתנזור ותפריש את בני האדם מהם אלא יד כולם יהיה שוה בה למען תדע כי לה' הארץ ובידו לצוות ליתנה למי שירצה ואכלו אביוני עמך משלחן גבוה וזה טעם היובל שנא' והארץ לא תמכר לצמיתות כי אין האדם יכול למכור דבר שאינו שלו כי לה' תבל ומלואה והוא נתנה אל האדם ומן חמשים שנה הקצובים לסתם אדם בינוני מיום היותו בן כ' לרדוף אחר קניני הזמן עד היותו בן שבעים ע"כ אינו יכול למכור נחלה כ"א על כ' שנה לא יותר:

וספרת לך שבע שבתות שנים. טעם היובל הוא כטעם השמיטה ונוסף על זה יש עוד דברים אחרים בגו מדקאמר וספרת לך ש"מ שיש דמיון ויחס לשנים אלו עם מספר ימי שני חיי האדם אשר המה על הרוב באים במספר החמשים כי ימי שנותינו בהם ע' שנה וכ' שנים ראשונים אינן בכלל זה כי לפי שאינו בר עונשין עדיין בכ"ד שלמעלה ע"כ כל מעשיו של אותו זמן נחשבים לבלימה לפי שאדם עיר פרא יולד ועדיין אין אור שכלו שלם להבין במושכלות שלא יטה אשורו מני דרך הישר. ומשם והלאה הוא מתחיל לספור כדי שיודע כמה ישאר לו בשנים אשר בהם נכון תחבולות יקנה וממא דחיי יהיה לו לבדו ואין לזרים אתו. לכך נאמר וספרת לך וגו' אם תספור לך לטובתך ולהנאתך כדי להוציא כל ימיך בדברים רוחניים אזי והיו לך ימי ז' שבתות השנים ר"ל יהיו לך לבדך ולא לזרים אתך. אבל אם תכלה בהבל ימיך לאסוף ולכנוס אז לא לך יהיה הזרע כי תעזב לאחרים חיל וחומה אשר בנית ואשר נטעת כי על הרוב אין האדם יכול להחזיק בשלו כי אם מספר שנים אלו אבל שנת הנ' משנת עשרים שהיא שנת השבעים מיום הולדו אז הכל שוים בהונו ורכושו ולא יקצור עוד קצירו ואת ענבי נזירו אשר הבדיל והסתיר ביום המעשה ומאנו ידיו לנגוע בו והיתה עינו צרה בו מתת לאחד מאחיו ואפי' לעצמו לא נתן ק"ו שלא היה מהנה לאחרים. הנה בזמן ההוא יגל יכול ביתו נגרות ביום אפו והכל הפקר והכל שוים בו כעשיר והלך והוא זמן קריאת דרור ועבד חפשי מאדוניו. וכדי שיהיה דבר זה לזכרון בין עיני האדם אשר לא תשבענה הון צוה ה' לקדש את שנת החמשים לא יורע ולא יעבוד בו כי כמו שצוה לקדש השנה השביעית לידע ולהודיע כי לה' הארץ כך צוה לקדש את שנת החמשים לידע ולהודיע כי יש גבול וקצבה לכל מעשיו וכי הוא אינו בעל השדה בהחלט אלא הוא כגר בארץ ואין לו כח בה כי אם חמשים שנה לפיכך והארץ לא תמכר לצמיתות כי לא השליטו האלהים למכור דבר שאינו שלו וזהו שנתן טעם ואמר כי לי ספרי כי גרים ותושבים אתם עמדי מדסמך אתם עמדי לתושבי' ש"מ שדווקא לעו"ק

כי לו אתם עמדי שם אתם תושבים אבל בעולם הזה גרים והקב"ה נתן לך הארץ בתורת אריסות או בתורת שאלה ואיך תמכור דבר שאינו שלך. וענין העברת שופר וקריאת דרור ביום כפורים דווקא דומה ליום מתן תורה שבו יצאו ישראל חירות מן היצ"ה ויסורין וכן יום כפור זמן חירות מיד זקן וכסיל חויב ומתנקם הוא שטן הוא יצ"ה וכל זה להזכיר לאדם יום החירות במתים חפשי ושתמיד יהיה לנגד עיניו זמן החפשי והחירות וכן כתב מהרי"א ע"ש. וכל זה על צד הרמז אשר בו דרכו רוב מפרשי תורתנו אבל לפי פשוטו השמיטה והיובל טעם א' לשניהם והוא כדי שנשים בטחוננו בה' ולידע כי לה' הארץ לכך נא' בשנת היובל הזאת מן השדה תאכלו את תבואתה לא תחזיק השדה כשלך אלא כאתם שדה שאינה שלך:

או קנה מיד עמיתך אל תונו. דרשו רז"ל דבר הנקנה מיד ליד שייך בו אונאה אבל לקרקעות אין אונאה וטעמו של דבר שכל דבר הנמכר אינו בערך אחד בכל הזמנים כי כפי השתנות הזמנים לפעמים יוקרו או יוזלו על כן לעולם אין ערך ידוע לשום דבר הנמכר לפיכך הקרקע אע"פ שכאשר הוא עם היה מוכרה בזול או ביוקר מכ"מ לא ימלט שיבא הזמן שתהיה נמכרת באותו ערך שהוא קונה אותה עכשיו אבל מטלטלין יש לחוש שמא באותו זמן לא יהיו בעולם והארץ לעולם עומדת ולא מיעט קרקעות כי אם מביטול מקח אבל מ"מ איסור יש בדבר שהרי נאמר בקרקעות במספר שנים אחר היובל ועל זה חזר ואמר לא תונו:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. י"מ שבשנה השביעית אינו מוסב על וכי תאמרו אלא וכי תאמרו בששית מה נאכל בשנה השביעית הן בשנה השביעית לא נזרע. אבל בשביעית ודאי לא יאמרו מה נאכל בשמינית שהרי נאמר ועשת את התבואה לשלש השנים אם כן כבר ראו בששית ריבוי התבואה וזה קושיא על הרמב"ן ומהרי"א שפירשו כן שיאמרו בשביעית מה נאכל בשמינית. ולפי מה שכתבנו למעלה שברכה זו שיאכל קמעא ומתברך במעיו אין זה קושיא כי סוף סוף לא יראו ריבוי תבואה. וי"א שכל מי שיש בידו מעט לחם הוא מקמץ מיד ותיכף מיראה פן יחסר ממנו לעתיד כך יקמצו גם בשביעית מיראת חסרון התבואה שבשמינית. ולי נראה שכך פירושו שכל תלונה זו סובבת על מה שנא' בפסוק שלפני זה ואכלתם לחמכם לשובע ואחז"ל במסכת יומא כתיב המאכילך מן במדבר וכתיב ויענך וירעיבך אלא אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו. הנך רואה שאע"פ שירד המן דבר יום ביומו מכל מקום היו אוכלים ורעבים לפי שלא היה פת בסלם ליום המחרת ע"כ כאן ודאי יאמרו מה נאכל בשנה השביעית קודם שיראו בששית רבוי תבואה ויאמרו אלו היינו זורעים בשביעית לצורך שמינית היה לנו פת בסל והיינו אוכלים ושבעים אבל מאחר שלא נזרע לצורך שמינית אם כן לא יהיה לנו פת בסל ואם גם בשביעית לא נשבע וכל שכן בשמינית ואיה הבטחת האומר ואכלתם לחמכם לשובע ומה נאכל שיהיה לו' מאחר שלא נזרע ולא נאסוף תבואתנו לצורך שמינית. על זה אמר וצויתי את ברכתי וגו' כדי שיהיה לכם פת בסל גם לצורך שמינית ואז יאכלו לחמם לשובע בשביעית כי יהיה לכם פת בסל לשלש שנים. וי"א ששלש שנים היינו מפני שנת היובל שלא יזרעו שני שנים רצופים. ויתכן לפרש ג' שנים על כל שמיטה ויאמר כן בעבור חסרון הספיחים של שנה ח' אף אם יש בידם מן הישן ומקום הספיחים הבטיחם שתעשה התבואה על שנה יתירה למלאות חסרון הספיחים כדי שיאכלו וישבעו כשיהיה להם תבואה בריוח גדול ולא בצמצום:

כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו. רז"ל דרשו כל סמיכות פרשיות אלו על העושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ויש כדמות ראיה לזה מ"ש וכי תמכרו ממכר כפל לשון מכירה לומר לך שממכר אחד גורר את חבירו כי תמכרו פירות שביעית אז מכירה זו גוררת ממכר מטלטלין לעמיתך. ואח"כ שדהו ואח"כ עצמו ואח"כ לגר כי כל אחד קשה מלפניו עיין בילקוט ונראה כי שינוי הלשון שבכל פרשיות אלו מורה על זה כי במכירת מטלטלין לא הזכיר כי ימוך כי יכול להיות שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אעפ"י שאינו מך מפרכו כל כך אלא שהוא נצרך לזוזי. אבל מאחזתו אפילו מקצתה אינו מוכר עד כי ימוך אבל עדיין לא מטה ידו כל כך. על כן הוסיף בלוקח בריבית כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך כתב לשון עמך על התמוטטות ולא על כי ימוך כי דבר זה גלוי עמך כי עמך כי אזלת יד וככתוב אז אינו עתה אבל מה שהוא מך עדיין אינו עמך כי עדיין לא תגלה חרפתו בקהל כי מך הוא. אבל במוכר עצמו הקשה מכולם אמר וכי ימוך אחיך עמך כי כבר נגלה עמך עניו ומרודו ודוחקו מאחר שהוא מוכרח למכור עצמו. ובנמכר לגר שנגלה גם לגר כי מך הוא לכך אמר ומך אחיך עמו ולפי זה צריכין אנו לומר שמיכה גרוע ממטה ידו ושניהם כאחד גרועים מן אחת מהם ועמך של מיכה גרוע מן עמך של מטה ידו ועמו של גר גרוע מכולם:

אל תקח מאתו נשך ותרבית. מה שאמר אל תקח מאתו משמע אבל מעשיר מותר ליקח וכן בפ' משפטים נאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וגו' לא תשימון עליו נשך לכך כתבה התורה במשנה תורה לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך כל שהוא אחיך לא תשיך לו ואע"פ שהלוה מרויח בזה וזיל בתר טעמא כי עיקר טעם איסור הריבית הוא לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם כי כל בעל משא ומתן עיניו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח או לא אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבונו שבידו ומן ה' יסור לבו. ומה שגם הלוה עובר בלאו לפי שהוא מחטיא את המלוה ומסירו מן מדת הבטחון כנודע מדברי המלוים בריבית שרובם מקטני אמנה ואבירי לב הרחוקים מצדקה מגד כי אין בטחונם בה' ומה שמותר ליתן בריבית לעכו"ם לפי שכל עכו"ם הוזקתו שהוא גזלן אפי' אם הוא כנוס תחת ידך מ"מ דרכו לבא בעקיפין ואפילו אם ערבונו בידו לעולם אינו בטוח לא בקרן ולא בריוח ועל כן תמיד עיניו נשואות אל ה' להצילו מידו. וזה טעם איסור הריבית בכ"מ ומה שהזכיר העני דבר הכתוב בהווה כי סתם עני מוכרח ליקח בהלוואה. ועוד שסד"א שאם הלוה עני אינו עובר כי ההכרח הביאו לזה קמ"ל שאפילו הלוה העני עובר בלא תשימון. ועל כן נסמכה מצוה זו לפרשת השמיטה כי גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים בטחוננו בה'. והזכיר לשון נשך ותרבית כי אצל הלוה נקרא נשך כי הריבית דומה לנחש עלי דרך הנושך בעקבי הנותן שריטה קטנה והולך ומבצבץ ונופח עד קדקדו ומתחלה אינו ניכר עד עלות חמתו לאין מרפא. ואצל המלוה נקרא תרבית שמרבה הונו ורכושו לפי דמיונו אבל באמת שלסוף נכסיו מתמוטטין ונראה שמטעם זה לא הזכיר בכל הפרשה זו לשון ומטה ידו כי אם בזו הפרשה כי בא להזהיר את המלוה שלא ימוט כדרך שמטה ידו של זה פן תשוה לו גם אתה בהתמוטטות כי דווקא מי שכספו לא נתן בנשך לא ימוט אבל אם תתן אז תשוה לו גם אתה כי נכסיך מתמוטטין ואין עולין אם תחשוב נהרבות הונך בנשך ותרבית ומטעם הזה נאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך לא הזכיר לשון לו אצל התרבית כמו שהזכיר אצל הנשך לפי שהנשך לבד לו ללוה אבל המרבית אינו לו ללוה אלא למלוה ועל כן הזכיר אצל התרבית אכלך ולא אצל הנשך לפי שהמלוה חושב להרבות הונו ומאכלו כי לשון אכלך אינו שייך כי אם על המלוה החושב לאכול מן הריבית ולשון נשך שייך יותר בכסף כי אין דרך העולם ליתן סאה חיטין על מנת שיוסיף לו קב קב בכל שבוע אלא בבת אחת קוצב לו ליתן חמשה סאה בעד ארבע וא"כ מרגיש הוא חסרונו מיד ואינו דומה לנחש הנושך שריטה קטנה אבל בכסף המנהג להוסיף פרוטה בכל שבוע וכו' דבר שאינו מרגיש בו. ואמר וחי אחיך עמך כי גם אתה חיה תהיה לפי שנאמר ביחזקאל בנשך נתן חיה לא יהיה לפי שקפח פרנסתו של זה דומה כאילו המיתו על כן גם הוא חיה לא יהיה אבל המסייע למחייתו דין הוא שחיה יהיה גם הוא לכך נאמר וחי אחיך עמך:

אחרי נמכר גאולה תהיה לו. וכי סלקא דעתך שיגאל קודם שהוא נמכר מה תלמוד לומר אחרי נמכר כי יש לומר מדקאמר לא ירדנו בפרך לעיניך סלקא ד"א שזה עיקר הטעם לגאולתו וא"כ אמהין עד שאראה הנהגתו עמו אם ירדנו או לא קמ"ל שתיכף אחרי שנמכר אע"פ שלא שעבד בו עדיין חייב אתה לגאלו כדי שלא יאמר הואיל ורבי מהלל שבת אף אני כמותו ואם נאמר שכל אחרי מופלג נקט אחרי לרבותא שאפילו אם כבר היה אצלו שנים רבות וראית שאינו רודהו בפרך מכל מקום חייב אתה לגאלו:

הפטרת בהר בירמיה סי' ל"ב

וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת: וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקֲלָה־לּוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף: וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם: וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי: וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה: וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חָרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים: כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

שד

פירוש המלות

הכסף. שהכניסו עמו : הכסף . עשרה סלעים : הכתוב . הוא ספר המקנה : דדי . בן דדי : הכתבים . כתובים : יתגלו . יקיימו : נכיס . עד עת העולם :

עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת: ואתפלל אל־יהוה אחרי תתי את־ספר המקנה אל־ברוך בן־נריה לאמר: אהה אדני יהוה הנה | אתה עשית את־השמים ואת־הארץ בכחך הגדל ובזרעך הנטויה לא־יפלא ממך כל־דבר: עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל־חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה צבאות שמו: גדל העצה ורב העליליה אשר־עיניך פקחות על־כל־דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד־היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה־לך שם כיום הזה: ותצא את־עמך את־ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמורא גדול: ותתן להם את־הארץ הזאת אשר־נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש: ויבאו וירשו אתה ולא־שמעו בקולך ובתורתך ובתרותך כ׳ לא־הלכו את כל־אשר צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את כל־הרעה הזאת: הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה: ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה־לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים: ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו לאמר: הנה אני יהוה אלהי כל־בשר הממני יפלא כל־דבר:

פירוש המלות

לא יפלא. לא יתכסה: כל. שום דבר: העליליה. המעשה: ובאדם. בשאר בני אדם בעבור ישראל: באזרוע. אלף נוספת: הסללות. הם האבנים שמכים בהם בחומות העיר:

פרשת בחקתי

רש״י

(ג) אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו׳ הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו. היו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר (דברים ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: (ד) בעתם. (ת״כ תענית כג) בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון (בלילי רביעית. רש״י ישן) בלילי שבתות: ועץ השדה. (ת״כ) הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות: (ה) והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. (ת״כ) אוכל קמעא והוא מתברך במעיו: (ו) ונתתי שלום. שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר (ישעיה מ״ה) עושה שלום

ג אם־בחקתי תלכו ואת־מצותי ד׳ ר״פ בספרא תשמרו ועשיתם אתם: חקות דקדים למנות ו׳
ד ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו: ל׳. נתינת יבולה ד׳ בליבנא ח׳. ל׳
ה והשיג לכם דיש את־בציר ובציר ישיג את־זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם: ד׳ וחסר שני
ו ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן־ י״ג

ג אם בקימי תהכון וית פקודי תטרון ותעבדון יתהון: ד ואתן מטריכון בעידנהון ותתן ארעא עללתה ואילן חקלא יתן אביה: ה ויערע לכון דישא לקטפא וקטפא יערע לאפוקי בר זרעא ותיכלון לחמיכון למשבע ותיתבון לרוחצן בארעכון: ו ואתן שלמא בארעא ותישרון ולית דמניד ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ודקטלין

אבן עזרא

(ג) אם בחקתי. תשמרו ועשיתם. מצוה ללמוד וללמד ולעשות. וי״ו ונתתי כוי״ו והארץ היתה תהו ובהו ולעולם כאשר תהיה מלרע עם וי״ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר חוץ ממתי מעט: (ד) יבולה. מן כי בול הרים ישאו לו ולא נדע אם היו״ד שרש או איננו שרש כמלת יקום: (ה) דיש את בציר. והנה התחבר באספך את מעשיך מן השדה וכרם: לשבע. שם הפועל: לבטח. כלמ״ד ובחסרונו שוה וכן מלת לבדד והנה הזכיר בתחלה השובע שהוא עיקר. וטעם וישבתם לבטח. כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם כטעם לא תוסף תת כחה

יבולה ח׳ וסי׳ ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה. ותם לריק כחכם. והאדמה לא תתן את יבולה. ארץ נתנה יבולה יברכנו. גם ה׳ יתן הטוב וארצנו תתן. והארץ תתן יבולה דיחזקאל. כלאה יבולת. והארץ תתן את יבולה דזכריה. וחד ויבלה ותאכל ארץ ויבלה: לשבע ד׳ וחסר נמסר בסדר בשלח: והשבתי י״ג נמסר בהושע סי׳ ב׳ גבי פרשתא והית מספר בני

תולדות אהרן אם בחקתי. קדושין מא בתרא מח ע״ג ס: ונתתי גשמיכם. תענית כב: ונתתי שלום. שם: וחרב לא תעבור. שם:

בעל הטורים אם בחקתי תלכו. בגימטריא עמלים בדברי תורה: סמך אם בחקותי לשבת ועכו״ג לומר ששקולים הם ככל המצות והחקים. סמך שבתות לונתתי גשמיכם בעתם דהיינו בלילי שבתות. אם בחקתי תלכו ר״ת אבת שתלכו בדרכי אבות. בחקתי תלכו כוה סיהא וכתיב יראת ה׳ היא אוצרו אם תמלאו את אוצרותי אמלא אוצרותיכם יפתח ה׳ לך את אוצרו: ועשיתם אתם אותיות אמת או נמי בהתעסקו בתורה דכתיב בה עשיה שכל טוב לכל עושיהם. עשרה פסוקים מאם בחקתי עד ואולך אתכם קוממיות כנגד עשרה ברכות שבירכו לך וכנגד עשרת הדברות: לשובע ד׳ במסרה. הכא ואכלתם לחמכם לשובע ואידך בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע ואידך לדה שלא להם לשובע בכולן מזכיר שובע על הלחם או על פירות בשביל שהוא כתוב על מקום ישוב אבל בשהיו במדבר אומר עדה שלא להם לשובע שהוצרך ליתן כל עדהם לשובע. לשובע בגימטריא הפרי אוכל קימעא. שלום אותיות לגמו שמו שלום:

רמבן

(ד) ונתתי גשמיכם בעתם הקדים דבר הגשמים כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעיינות והנהרות טובים ויהיה זה סבת בריאות לגופים והפירות כלם ירבו ויתברכו כהן כאשר יאמר ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו בימי האדם והנה היא גדולה שבברכות. והנה אמר כי השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ תענה את יבולה והיא הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול הכדור התחתון כלו כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ויכלו השמים והארץ וכן הללו את ה׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות וכן ברוב מקומות הכתוב והנה כל התולדות שבתחתונים יבול הארץ:

(ו) ונתתי שלום בארץ. שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו. או השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם כלל אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינוסו. ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום הכל השקול כנגד הכל:

והשבתי חיה רעה מן הארץ. על דעת ר׳ יהודה שאמר מעבירן מן העולם הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצם כי בהיות

ספורנו

(ג) אם בחקתי תלכו. חקות הם גזרות מלך שינהג האדם בהם בהשתדלות עסקי חייו וההנהגה בהם יקרא הליכה כאמרו ובחקותיהם לא תלכו וכן ואת חקתי תשמרו ללכת בהם וכן בחקות החיים הלך: ואת מצותי תשמרו. הנה השמירה במצוה היא ההשגחה באופן עשייתם והמכוון מהם וזה בענין מצות כאמרם ז״ל שמור

הסכנ

אבן עזרא

כחה לך נא וגד: (ו) ונתתי שלום בארץ. ביניכם: ואין מחריד. לא מחיה רעה ולא מאויב רק אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם והתמה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבים וכבר הודעתיך בספר מאזנים כי עשרה ומאה ואלף ורבבה שהיא עשרת אלפים סך חשבון ומנהג המרבה לומר אחד לעשר כמו כי עתה כמונו עשרה אלפים ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה והנה כפל מנהג המרבה וכל אחד מהמאה ירדוף מאה וי"א כי בעבור התחברות האחדים יוסיף המספר וכן איכה ירדוף אחד אלף ואין צורך: (ח) ונפלו אויביכם. פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תקומה: (ט) ופניתי אליכם. להרבות עשרכם ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובבנות והנכון בעיני להיות והפריתי הפך עוקר רחם: והקימותי את בריתי אתכם. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר הארץ: (י) ואכלתם ישן נושן. התמה שתהיו רבים ומרוב התבואה יאכל מי שירצה ישן גם נושן יותר מהישן והוא מבנין נפעל ויש מי שיוציא הישן מביתו מפני החדש כי אין לו מקום לשומו שם ומפרש אמר כי טעם תוציאו אל השדה: (יא) ונתתי משכני. ולא תפחדו שתבואו לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם ואינני

רש"י

שלום וכורא את הכל: וחרב לא תעבור בארצכם. (ת"כ) אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: (ז) לפניכם לחרב. (ת"כ) איש בחרב רעהו: (ח) ורדפו מכם. (ת"כ) מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה רבבה. (ת"כ) וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו (יש מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צ"ל. וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים ותשובתם בלשון רש"י בפרשת בראשית לא היה צריך להתחיל ומה טעם פתח שגם כן כפל וע"ש בישובם וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מהר"ר משה חריף נר"ו שמלת רבבה סובל ב"פ פירוש א' עשרת אלפים וע"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופירוש ב' רבבה מספר מרובה על שם ריבוי וזה הפירוש סובל רש"י באומרו והלא לא היה צ"ל וכו' ודו"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה: ונפלו אויביכם וגו'. שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: (ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם מלה"ד למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בת"כ: והפריתי אתכם. (ת"כ) בפריה ורביה: והרביתי אתכם. (ת"כ) בקומה זקופה: והקימתי את בריתי אתכם. (ת"כ) ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנאמר (ירמיה לא) וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית וגומר: (י) ואכלתם ישן נושן. (ת"כ) הפירות יהיו משתמרין וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהא הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: (יא) ונתתי משכני. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו (שמואל ב א) כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור

תרגום אונקלוס

בְּחַרְבָּא לָא יְעִידוּן בְּאַרְעֲכוֹן: ז וְתִרְדְּפוּן יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא: ח וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יַעְרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא: ט וְאִתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּישׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וְאָקִים יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן: י וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְעַתִּיק וְעַתִּיקָא מִן קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן: יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא תְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

תורה

הָאָ֔רֶץ וְחֶ֖רֶב לֹא־תַעֲבֹ֥ר בְּאַרְצְכֶֽם׃ ז וּרְדַפְתֶּ֖ם אֶת־אֹיְבֵיכֶ֑ם וְנָפְל֥וּ לִפְנֵיכֶ֖ם לֶחָֽרֶב׃ ח וְרָדְפ֨וּ מִכֶּ֤ם חֲמִשָּׁה֙ מֵאָ֔ה וּמֵאָ֥ה מִכֶּ֖ם רְבָבָ֣ה יִרְדֹּ֑פוּ וְנָפְל֧וּ אֹיְבֵיכֶ֛ם לִפְנֵיכֶ֖ם לֶחָֽרֶב׃ ט וּפָנִ֣יתִי אֲלֵיכֶ֔ם וְהִפְרֵיתִ֣י אֶתְכֶ֔ם וְהִרְבֵּיתִ֖י אֶתְכֶ֑ם וַהֲקִימֹתִ֥י אֶת־בְּרִיתִ֖י אִתְּכֶֽם׃ שלישי חמישי י וַאֲכַלְתֶּ֥ם יָשָׁ֖ן נוֹשָׁ֑ן וְיָשָׁ֕ן מִפְּנֵ֥י חָדָ֖שׁ תּוֹצִֽיאוּ׃ יא וְנָתַתִּ֥י מִשְׁכָּנִ֖י בְּתוֹכְכֶ֑ם וְלֹֽא־תִגְעַ֥ל נַפְשִׁ֖י

טל' מ' ו' · ד' · ב' ומ"ג · ו' ב"כ חס' ו' · ג' ומ"ג ג' · מ' · י"ב כמלא

מסורה

ישראל: רבבת ד' נמסר בסדר חיי שרה: והפריתי ב' מלאים בתורה וסימן ולישמעאל שמעתיך הנה. ופניתי אליכם והפריתי: והקימתי ו' חסר ו' וסי' והקימתי את בריתי אתכם. ויבא שמואל אל שאול. והקימתי את זרעך דשמואל. וחניתי כדור עליך. והקימתי אני את בריתי תניינא דיחזקאל. והקימתי מלכותך דד"ה ושארא הקמתי כתיב:

תולדות אהרן ואכלתם. בתרא לא: ונתתי משכני. ערובין כ שבועות טז:

בעל הטורים

בעה"ט ורדפו מכם חמשה. בגימטריא תלמידי חכמים. רבבה ד' אחותנו את היי לאלפי רבבה רבבה כצמח השדה ושנים יניסו רבבה שהתפללו עליה שיהיה זרעה מאותם שנאמר בהם רבבה כצמח השדה ורבבה ירדפו: ופניתי אליכם וסני ת"ו בת"י שנים שעמד הבית היו פני שם כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים אבל לאחר שגלו אנה פנה דודך: ונתתי משכני מנין שנים של משכני עמד בית שני וסמיך ליה ואכלתם ישן שבזכות בית המקדש בא השובע:

ספורנו

(ז) מאתם. אמר אם כן אם תתנהגו בדרכי האל יתברך הכללים בחלק המעשה בתורתו ותעיינו במצות לדעת אופן עשייתן ותכליתן ובזה תשלימו כונתו להיותכם בצלמו כדמותו ועשיתם אותם. ואז יהיה לכם זה השלמות בקנין באופן שתעשו אותם כמו פועלים הטוב ברצון נפשכם לא כמצווים ועושים מיראה אשר בזה יהיה העושה מתפעל בגד מה אבל תעשו מאהבה חפצים ברצון האל יתברך כאמרם (אבות) עשה רצונו כרצונך: (ז) ורדפתם את אויביכם. הוא לגבולכם: ונפלו לפניכם לחרב. בזולת מלחמתכם כאמרו כי באש ה' נשפט ובחרבו את כל בשר ורבו חללי ה': ופניתי אליכם. אחר אבדן ז' אומות כאמרו כי אעשה כלה בו' ואותך לא אעשה כלה: (ט) והקימותי את בריתי. אותו הברית שאמרתי להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: אתכם. אקימאו מכם בזכותכם לא שאזכור לכם ברית אבות בלבד כאמרו וכרתי להם ברית שלום ברית כהונת עולם יהיה אותם וכאמרו וברית שלומי לא תמוט: (י) ואכלתם ישן נושן. אחר בימותם האומות אכריכם וכורמיכם ירבה הדגן משנה א' לשנים כדי שיספיק המעט מאחרית האומות נשרתכם לאסוף תבואות וזולת זה תתפרנסו שלא בצער כענין יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו וכאמרם (ס' בתרא דכתובות) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת: וישן מפני חדש תוציאו. יהיה לכם מהטעם די צרככם אף על פי שמאז שיהיה ישן תוציאו ממנו לפליטי האומות לפרנסם כאמרו כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והטעם שתוציאו דבר שיש בו חיי נפש מהרלכם אל האומות הוא מפני שכבר בא האדם ולא תדאגו שיחסר לכם כמו שהיה כאמרם (כתובות פ' ב' דייני גזרות) אין מוציאין מארץ ישראל דבר שיש בו חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות: (יא) ונתתי משכני בתוככם. השרה שכינתי בתוככם בכל מקום שתהיה כמו שיעד קודם העגל באמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך: ולא תגעל נפשי אתכם. לעולם כאמרו לא יוסיף להגלותך וכאמרו

רמבן

השבע וברכות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תבאנה חיות בישוב ועל דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו יאמר והשבתי חיה רעה מן הארץ והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחלתו קודם חטאו של אדם אין חיה ורמש ממית האדם כמו שאמרו אין ערוד ממית אלא החטא ממית. וזה שאמר הכתוב ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרעינה ואריה כבקר יאכל תבן כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם ג"כ לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב וילמד לטרוף טרף אדם אכל. והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כן כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו' את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבות רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם. וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח. ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ודעת הבהמה וכל חיה ורמש כאשר היה בטבעם מתחלה והכוונה היתה בו על חזקיהו שבקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח ולא עלתה זכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח תחלה לעתיד לבא:

(ח) **ונפלו** אויביכם לפניכם לחרב. הבטיח תחלה כי ירדפו את אויביהם ויפלו בחרבם וחזר וכפל ונפלו אויביכם לפניכם לחרב שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך בלב האויבים שינוסו מאה מפני חמשה ויפלו כולם בחרב החמשה כי יתכן שינוסו מפני החרב ומפני הפחד ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ור"א אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד בלי תקומה:

(ט) **וטעם** והפריתי שיעשו כולם פירות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה. וחזר ואמר והרביתי שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב:

(יא) **ונתתי** משכני בתוככם. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי אתכם. אין רוחי קצה בכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כגון

רשי

העור: (יב) והתהלכתי בתוככם. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים: (יג) אני ה' אלהיכם. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: מטת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו (ירמיה כז) עשה לך מוסרות ומוטות קביליי"א בלעז: קוממיות. בקומה זקופה:

ואם

אבן עזרא

ואינו כבן אדם שתגעל נפשו לשבת במקום אחד ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם והמקדש איננו עמכם יתהלך כבודי בתוככם והנה אני אהיה לכם לאלהים ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (יג) מטת עלכם. משל כפר החורש שיעבוד אדמת בעליו וישראל השתעבדו בכנין האדמה כי כן כתוב: קוממיות. בקומה זקופה וריקי מוח אמרו כי הקללות רבות מהברכות ולא אמרו אמת רק נאמרו הברכות כלל ונאמרו בקללות פרטים לירא ולהפחיד השומעים והמסתכל היטב יתברר לו דברי:

את

יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: יג אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ

יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וְאֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם: יג אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִין וְתַבְרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן

כ' נאמץ · כ' כטעם ר"ש נאום · ס' סבר כנוס' · כ' ותכר. ד' · ל' מ"ל

תולדות אהרן ואולך אתכם. ברכה פס פה סנהדרין ק:

בעל הטורים

והתהלכתי ב' והתהלכתי בתוככם. והתהלכתי באמתך. בזכות והתהלכתי באמתך והתהלכתי בתוככי: מאם בחקתי עד קוממיות כל א"ב חוץ מסמך ופ"א (פשוטה) וכן נזיתן לך חסר סמ"ך ופ"א כי אין שטן ולא אף וקצף ונגף ואנף בברכות אלו: קוממיות תגין על סקוי"ף שעתידים להיות קומתן מאה אמה ולמ"ד ר' אמה לכך יש בה שני תגין:

ואולך ד' וסי' ואשבר מטת עלכם. ואולך אתכם קוממיות. ואולך אתכם ארבעים. ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה. ואולך אותו בכל ארץ כנען:

רמבן

כגון כי שם נגעל מגן גבורים לא קיבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור לשון רש"י. ולא ידעתי מה הטעם בזה שיאמר הקדוש ברוך הוא כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר לא מאסתים ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקללה המאום מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך. אבל הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יצא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה כדברי רש"י מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל. ואמר נפשו כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו והנביא אמר בתמיה אם בציון געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים ונגאלים. והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות כענין המטר השובע והשלום ופריה ורביה אינן כמו הברכות שברך כבר ובקצרה וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופינו ועל כן היו כלי הזרע שלמים ובריאים ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים כמו שאמר לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא וכן אמר תחלה כי אני ה' רופאך. והטעם בזה כי הברכות ההן אע"פ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהן כאשר פירשתי והם אפילו ליחיד העובד כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה' אלהיו ישמרהו האל מן החולי והעקרות והשכול וימלאו ימיו בטובה. אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם וזה בהיות כל עמנו כלם צדיקים. ולכך יזכיר תמיד בכאן ונתנה וגו' לבטח בארצכם שלום בארץ חיה רעה מן הארץ לא תעבור בארצכם. וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כולם נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותנו החוקים והמצות ולא שיהיה הכל הפך מפני זרענו השנה השביעית. ואף על פי שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם. אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם הצדיק האחד יחיה ויסיר ה' מחלה מקרבו וימלא ימיו יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כלה ועם אחד תמיד ברדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלום ובריאות וגבורה ושברון האויבים בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה' היתה זאת ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והפך זה יהיה בקללות בעונש הארץ שאמר והיו שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו שאמר וחלאים רעים ונאמנים שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכולן על כן כתוב ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה כי כן יהיה פעמים רבים כמנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת כי כלם יראו וידעו כי יד ה' עשתה זאת ויאמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולא להשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר כי אני ה' רופאך וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין אסא וחזקיהו בחלותו ואמר הכתוב גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים ואלו היה דבר הרופאים נהגו בהם מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אוכל מצה בחג המצות כי אם חמץ. אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה בר רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא והמשל להם תרעא דלא פתיח לאסיא והוא מאמרם שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאלו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה' אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרה הטבעים וזו היא כונתם באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החו"ה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא לאסור עצמו ברפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן האנשים הנגלים שהכו זה את זה כאבן או באגרוף יש על המכה תשלומי הרפואה כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר אמרה כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתו שכן יהיה אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים:

ספורנו

ולאמרו כן הטבעתי מקטף עליך ומגער בך: (יב) והתהלכתי בתוככם. ענין שמתהלך הוא ההולך אנה ואנה לא אל מקום אחד בלבד. אמר א"כ אתהלך בתוככם כי לא אל מקום אחד בלבד ירד שפע הכבוד כמו שהיה במשכן ובמקדש כאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כלומר בזה האופן ובאותו המקום בלבד אשכון בתוכם ובאל זה באמרו אשר אועד לך שמה ונועדתי שמה לבני ישראל אבל אתהלך בתוככם ויראה כבודי בכל מקום שתהיו שם כי אמנם בכל מקום שיהיו שם צדיקי הדור הוא קדוש משכני עליון שהוא תכלית כוונתו כאמרו השמים כסאי והארץ הדום רגלי ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי: והייתי לכם לאלהים. אהיה לאלהים מיוחד לכם לא יהיה לכם אלהים ומנהיג זולתי ובכן יהיה נצחיות מציאותכם ממני בלתי אמצעי וכמו שהוא לשאר הנבדלים הנצחיים בהיותכם אז בצלמו כדמותי כמו שהיתה הכוונה בבריאת האדם ובמתן תורה ולזה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים כי אמנם במתן תורה לולא השחיתו היתה הכונה לשום אותם במעלות ימות המשיח ועלם הבא שיעד בזאת הפרשה בלי ספק. אמנם בפרשת אתם נצבים אמר שהכונה שיקים אותם לעם כדי שיהיה הוא לאלהים אבל לא יעד שיהיה כן אז אבל בתפלת התמיד של משכן כאמרו ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים יעד בכל ענין זאת הפרשה אבל בשאר המקומות אמר להיות לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם שתהיה כל מגמת פניכם לעשות רצוני ולעבדני שכם אחד בלי ספק כמו שראוי שיעשה כל עם למלכו באמת: (יג) קוממיות. על הפך אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה

(יב) ובעם והתהלכתי בתוככם. שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב מחנהו מספיק להם כל צרכם וזה דרך דברי הברית כפשוטן והוא אמת וכך יעשה בהן בודאי ולא הזכיר הכתוב בכאן שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחית המתים כי קיומן מחוייב בדרך היצירה כמו שפירשתי בבריאות והעונש הוא שמכרית החייבים מהם והשאר כולם יתקיימו ביסוד יצירתם אבל על דרך האמת הברכות האלה עוד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם וכן והתהלכתי בתוככם רמז למדה שקראו רבותינו שכינה וכן ונתתי משכני בתוככם ואמר שכינה שורה בישראל ואמרו בב"ר עיקר שכינה בתחתונים היתה, והנה הוזכר כאן גן עדן והעולם הבא ליודעיו ואלה הברכות בתשלומין

יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה׃ טו וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃ טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם׃ יז וְנָתַתִּי פָנַי

בְּחֵירוּתָא׃ יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין׃ טו וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמִי׃ טז אַף אֲנָא אַעְבֵּיד דָא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בִּירוּלְתָא שַׁחֶפְתָּא וְקַדַּחְתָּא דִּמְחַשְּׁכָן עַיְנִין וּמַפְּחָן נְפַשׁ וְתִזְרְעוּן לְרִיקָנוּ זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלוּנֵיהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ יז וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתַּבְּרוּן

ג׳ ג׳ ג׳ ג׳ בתורה ג׳ ג׳ ג׳. ג׳ ומ״ל כ״ע. ג׳ ג׳. ד׳

רשי

(יד) ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו׳ הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה תלמוד לומר לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו וכן בנמרוד (בראשית י) גבור ציד לפני ה׳ שמכירו ומתכוין למרוד בו וכן באנשי סדום (שם יג) רעים וחטאים לה׳ מאד מכירין את רבונם ומתכוני׳ למרוד בו: ולא תעשו. (ת״כ) משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות: (טו) ואם בחקותי תמאסו. מואס באחרי׳ העושי׳: משפטי תגעל נפשכם. שונא החכמים: לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי. כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי. כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעי׳ ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושי׳ שונא את החכמים מונע את אחרי׳ כופר במצות כופר בעיקר: (טז) והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם: שחפת. חולי שמשחף את הבשר אנפולי״ש בלעז דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו (דברים לב) כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבות נפש. העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחתו במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו אויביכם: (יז) ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם

אבן עזרא

(יד) אם כל המצות. אלה הכתובים: (טו) להפרכם. מלה זרה בדקדוק כי משקלו שתוח הפעלים תשתנים: (טז) והפקדתי עליכם. כאדם פקיד על אחר עשה חפצו בו: בהלה את השחפת ואת הקדחת. חליים ידועים וטעם את עם: טעם בהלה. שתבהלו ולא תדעו מה תעשו וי״א כי בהלה כפתאום ורבים אמרו כי השחפת והקדחת שנים חליים בזרע כמו השדפון והירקון כי כן כתוב בעבור וזרעתם לריק ואין צורך כי פירושו שיבואו להם חליים ואם באו שוללים לכפרים יאכלו הזרע כי אין מי שיצא אליהם לגרשם: וטעם מכלות עינים. שאלה החליים יחשכו עינים וידאבו הנפש והאל״ף חסר ממלת ומדיבות נפש וכן ממלת שקר מזין וי״א כי העינים מן הגוף בעבור ומדיבות נפש ואין צורך: (יז) ונתתי פני. קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה והטעם כי

ואכלהו ג׳ חסרים נמסר בסדר אמר:

תולדות אהרן ואם לא תשמעו. מגלה לא: ואם בחקתי תמאסו. קדושין סא בתרא פה: אף אני אעשה. שבת לב:

בעה״ט ואכלוהו שלשה. ואכלוהו אויביכם. ואכלוהו כ״קוש קדש. ואכלוהו ויכלוהו. פי׳ אני אמרתי אכלוהו כמקום קדוש שתשמרו מצותי ותשארו בארץ במקום קדוש ואתם לא עשיתם כן ע״כ ואכלוהו ויכלוהו ואת נוהו השמו ואכלוהו אויביכם:

ספורנו

ומעבורה ושמתי בארץ נגף: (יד) ואם לא תשמעו לי. ללכת בחקותי כמבואר למעלה: ולא תעשו את כל המצות האלה. ומאחר שלא תלכו בחקותי לא תעשו את כל המצות אלא תעשו מהם הנראה בעיניכם בלבד: (טו) ואם בחקותי תמאסו. שלא בלבד תבטלום אבל תמאסו בם. ואם את משפטי תגעל נפשכם. תגעל אותם כמו שמקיא אדם בכוונה מוסכמת מבלי אין דרך למאוס אותם בהיות טעמם נודע והגון: לבלתי עשות את כל מצותי. וזאת הגעילה למשפטים לא תהיה אלא כדי לפרוק מעליכם של כל המצות כאמרם ז״ל (סנהדרין פ׳ ד׳ מיתות) יודעים היו ישראל בע״ג שלא היה בה ממש ולא עבדו ע״ג אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא וכן העיד הנביא באמרו לא יתנו מעלליהם לשוב אל אלהיהם כי רוח זנונים בקרבם: להפרכם את בריתי. כדי להיות כשאר ע״ג המולכות בעולם הזה בלי שום עול תורה ומצות כאמרו והעולה על רוחכם היו לא תהיה נאם ה׳ לאמר נהיה כגויי הארץ לשרת עץ ואבן: (טז) אף אני אעשה זאת לכם. אעשה מה שחשבתם לעשות שיהיה הברית מופר ובטל גם אני כמו שאמרתי שבהיותכם לי לעם אהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי: והפקדתי עליכם בהלה. אמנה עליכם פקידי בהלה כענין ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עינכם ואל תחמלו: ואכלהו אויביכם. כמו שהיה הענין בימי השופטים כאמרו והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק וכל בני

רמבן

בתשלומיהן לא תהיינה רק בהיות כל ישראל עושין רצון אביהם ובנין שמים וארץ שלם על מכונתו ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהם דברי הברית והתנאים אשר בין הקב״ה וביננו. ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים מהם שלא עלתה זכותם לכך כמו שאמרו על דוד והוא עורר את חניתו על שמונה מאות חלל והיה מצטער על מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי ועל כן תמצא לרבותינו שיזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושיט וכו׳ עתיד הקדוש ברוך הוא לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות:

(טו) **ואם** בחקתי תמאסו. בעבור היות החקים מצות לא נתגלה טעמם להמון ימאסו הכסילים ויאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי שש ותכלת ומה מועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטים הכל חפצים בהם והכל צריכים אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת וכי ינצו ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות כאיש אשר יבעול העריות או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שהן עול כבד על הרשעים ולכך אמר ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי כי הגעילה במשפטים כדי שלא יעשו המצות:

וטעם להפרכם את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו בלא תורה להתיר לעצמם עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפשם ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל הפך ונתתי שלום בארץ והוא מה שאמר אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי בם בעצמם:

(טז) **וטעם** אף אני אעשה זאת לכם. על דרך האמת כמו בהפוך אף אני אעשה זאת לכם וזהו שמזכיר תמיד בפרשה אני והלכתי אף אני והכיתי אתכם גם אני ויסרתי אתכם גם אני והשמותי אני אף אני אלך עמם ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא אף אני איסר וכו׳ והכלל כי הקב״ה כורת הברית לזאת וזה טעם שבע על חטאתיכם שבע כחטאתיכם והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי והכיתי ולכך אמר אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תורה אמר אם לא תשמע בקול ה׳ אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכור שם תמיד לשון ארירה ופתח בהן ארור אתה כי הברכה נעדרת מהם ואמר יתן ה׳ וזהו מאמר רבותינו קללות שבתורת כהנים בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן. הגבורה עשתה משה שליח בינו ובין כל ישראל ודע וכבן כי האלות האלה ירמזו לגלות הראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמר להפרכם את בריתי ויזכיר בהם במות וחמנים וגלולים כי היו עובדי ע״ג ועושים כל הרעות והוא שאמר והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא והעונשים עליהם חרב וחיה רעה ודבר ורעב תלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו ואמר בגלות או תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות בשנים אשר בטלו השמיטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא למלאת דבר ה׳ מפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם א״כ דבר ה׳ ברור הוא שעל הגלות ההוא דבר הכתוב ותסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ לא ימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והגלוים

רשי

לכם: ורדו בכם שונאיכם. כשמשתי ישלטו בכם. (אגדת ת"כ מפרשה זו) : אף אני אעשה זאת. איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמם בקרי : והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה : בהלה. מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן : את השחפת. יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת"ל ומדיבת נפש : וזרעתם לריק זרעכם. זורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים ומה ת"ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד. ד"א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנא' (איכה ב) אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם : ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל לאדון שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה : ונגפתם לפני אויביכם. (ת"כ) שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכ' מבחוץ : ורדו בכם שונאיכ'. (ת"כ) שאיני מעמיד עליכם שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שעו"ג עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנא' (שופטים ו) והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא אומר (מיכה ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו' : ונסתם. מפני אימה : ואין רודף אתכם. מבלי כח : (יח) ואם עד אלה. ואם בעוד אלה לא תשמעו : ויספתי. עוד יסורין אחרים : שבע על חטאתיכם. (ת"כ) שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה : (יט) ושברתי את גאון עוזכם. זה בית המקדש וכן הוא אומר (יחזקאל כד) הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם : ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה ששם הוא אומר (דברים כח) והיו שמיך אשר על ראשך נחושת וגומר שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה : (כ) ותם לריק כחכם. (ת"כ) הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון והלקה אותו הרי שיניו של זה קהות : ולא תתן ארצכם את יבולה. (תורת כהנים) אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע : ועץ הארץ. (תורת כהנים) אפי' מן הארץ יהא לקוי שלא יחנטו פירותיו בשעת החנטה : לא יתן. משמש למעלה ולמטה אעץ ואפרי : לא יתן פריו. כשהוא מפרה משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות : (כא) ואם תלכו עמי קרי. רבותינו אמרו עראי כמקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצותי ומנחם פירש לשון מניעה וכן (משלי כה) הוקר רגלך וכן יקר רוח (שם יז) וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס לשון קושי שמקשין לבם לימנע מהתקרב אלי : שבע כחטאתיכם. שבע פורעניות אחרות כמספר שבע כחטאתיכם : (כב) והשלחתי. לשון גירוי : ושכלה אתכם. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה שאין דרכה בכך מניין ת"ל (דברים לב) ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומניין שהיא ממיתה בנשיכתה ת"ל (שם) עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית : ושכלה אתכם. אלו הקטנים : והכריתה את בהמתכם. מבחוץ : והמעיטה אתכם. מבפנים : ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה ושן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו : (כג) לא תוסרו לי. לשוב אלי :

נקס

בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם
וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־
רֹדֵף אֶתְכֶם׃ יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה
לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה
אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃
יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי
אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם
כַּנְּחֻשָׁה׃ כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם
וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ
וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ כא וְאִם־
תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ
לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה
שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם׃ כב וְהִשְׁלַחְתִּי
בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה
אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם
וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ
דַּרְכֵיכֶם׃ כג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא
תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃
כד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי

קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִרְדוֹן
בְּכוֹן סָנְאֵיכוֹן וְתֵעַרְקוּן וְלֵית
דְּרָדִיף יָתְכוֹן׃ יח וְאִם עַד
אִלֵּין לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי
וְאוֹסֵיף לְמִרְדֵי יָתְכוֹן שְׁבַע
עַל חוֹבֵיכוֹן׃ יט וְאֶתְבַּר יָת
יְקָר תּוֹקְפֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת
שְׁמַיָּא דְּעִלָּוֵיכוֹן תַּקִּיפִין
כְּפַרְזְלָא מִלְּאַחָתָא מִטְרָא
וְאַרְעָא דִּתְחוֹתֵיכוֹן חֲסִינָא
כִּנְחָשָׁא מִלְּמֶעְבַּד פֵּירִין׃
כ וִיסוּף לְרֵיקָנוּ חֵילְכוֹן וְלָא
תִתֵּן אַרְעֲכוֹן יָת עֲלַלְתַּהּ
וְאִילַן אַרְעָא לָא יִתֵּן אִבֵּיהּ׃
כא וְאִם תְּהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ
וְלָא תֵיבוֹן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי
וְאוֹסֵיף לְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן מַחָא
שְׁבַע כְּחוֹבֵיכוֹן׃ כב וְאֵיגָרֵי
בְּכוֹן יָת חֵיוַת בָּרָא וְתַתְכֵּל
יָתְכוֹן וּתְשֵׁיצֵי יָת בְּעִירְכוֹן
וְתַזְעֵיר יָתְכוֹן וְיִצְדְּיָן
אוֹרְחָתְכוֹן׃ כג וְאִם בְּאִלֵּין
לָא תִתְרְדוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן
קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ׃ כד וְאֶהָךְ אַף
אֲנָא עִמְּכוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאַלְקֵי

אבן עזרא

כי הנשארים שאין להם חלייס אם יבאו אל האויבים יגפו לפניהם וטעם ינוסו ואין רודף כטעם מחנה ארם : (יח) ואם עד אלה. המכות : שבע. בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים וכן כי שבע יפול צדיק וקם עד עקרה ילדה שבעה ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה רק ויספתי פעם אחרת כמו קול גדול ולא יסף : וטעם על חטאתיכ'. בעבור חטאתיכ' וי"א שהחשבון כמשמעו והראשון נכון כי אם נחשוב ושברתי אחד שמיכם כברזל שנים וארץ כנחושה ותם לריק ויבול הארץ ופרי העץ הנה שש ומכת חית השדה הנה שבע : (יט) גאון עוזכם. השובע כטעם וישמן ישורון והגאה אם ישכר יפול ויפח : (כ) ותם לריק כחכם. שיגעתם בעבודת האדמה : (כא) קרי. אמרו רבים שפירושו גבורה ונצוח כאיש שיחזק לבו ולא יפחד למען שלא ינוצח ואין ריע לו וי"א שהוא מגזרת כל הקורות והטעם שאמר בדברי הפלשתים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא ועל שני הפירושים יחסר בי"ת כמו כי ששת ימים או יהי כן תלכו עמי הליכת קרי כאשר הראיתיך רבים כאלה והנה כתוב כחטאתיכם ולא יוסיף עליכם ועל חטאתיכם דבק עם ליסרה אתכם והטעם בעבור חטאתיכם : (כב) והשלחתי בכם. מגזרת הנני משליח בך : ושכלה אתכם. בהריגת קטנים : והמעיטה אתכם. בהריגת הגדולים : ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח מפחד החיות שאינם ברשות אדם כאשר פירשתי : (כג) תוסרו. עתיד מבנין

ונסתם ג' וסי' ונסתם ואין רודף אתכם. ונסתם גיא הרי כי יגיע גי. ב' בו. וא' נסתם. כאשר נסתם מפני: לשמוע כלם חסר במ"ד וסי' בני נכר דשמואל. העם הזה הרע שבו על עונות אבתם. לשמוע אל הרנה דד"ה : והשלחתי ג' וסי' והשלחתי בכם את חית השדה והשלחתי רעב בארץ לא. ארץ כי תחטא לי:

תולדות אהרן ושברתי את גאון. גיטין לו : והשלחתי בכם. שבת לג : ואם באלה. שם :

ספורנו

בני קדם : (יט) ושברתי את גאון עוזכם. בחרבן משכן שילה כאמרו ויתן לשבי עזו : והבאתי

בעל הטורים ורדו ב' במסרה. ורדו בכם שנאיכם ואידך ורדו בנוגשיהם עכשיו שלא זכיתם ורדו בכם שונאיכם : ואם עד אלה ס"ת אדם. שאמדד לכם מדה כנגד מדה : גאון בגימ' זה המקדש. את גאון עוזכם בגי' זה ירושלים : כחטאתיכם גימ' בין בשוגג ובין במזיד :

רמבן

והגלוים עליהם מעט מקלת השבטים אשר גלו לבבל ושבו בדלות ועבודת מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלמה לפניו רק שיתודו בעונם ועון אבותם ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שיתודה דניאל חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך עד למלכינו לשרינו ולאבותינו וכתיב כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה וכן נחמיה התודה ועזרא אמר מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך כי כולם למדו מן התורה שיתוודו עונם ועון אבותם וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו אבל הברית שבמשנה תורה רמז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל —

וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־
חַטֹּאתֵיכֶם׃ כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם
חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם
אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר
בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב׃
כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם
וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר
אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל
וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס כז וְאִם־
בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם
עִמִּי בְּקֶרִי׃ כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם
בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־
אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃
כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר
בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ ל וְהִשְׁמַדְתִּי
אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־
חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־
פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי
אֶתְכֶם׃ לא וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם
חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם
וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃
לב וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ
וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים

יתכון אף אנא שבע על
חוביכון: כה ואיתי עליכון
דקטלין בחרבא ויתפרעון
מנכון פורענותא על
דעברתון על פתגמי אוריתא
ותתכנשון לקרויכון ואיגרי
מותנא ביניכון ותתמסרון
ביד סנאה: כו בדאתבר
לכון סעיד מיכלא ויפין
עשר נשין לחמכון בתנורא
חד ויתיבן לחמכון במתקלא
ותיכלון ולא תשבעון:
כז ואם בדא לא תקבלון
למימרי ותהכון קדמי
בקשיו: כח ואיהך עמכון
בתקוף רגז ואַרדי יתכון אף
אנא שבע על חוביכון:
כט ותיכלון בשר בניכון
ובשר בנתיכון תיכלון:
ל ואשיצי ית במתכון ואקצץ
ית חניסנסיכון ואתן ית
פגריכון על פגרי טעותכון
וירחיק מימרי יתכון:
לא ואתן ית קרויכון חרבא
ואצדי ית מקדשיכון ולא
אקביל ברעוא קרבן
כנישתכון: לב ואצדי אנא
ית ארעא ויצדון עלה בעלי
דבביכון דיתבין בה:

במשקל ד' דגשים נמסר בסדר קדשים: והשמותי ג' וסי' והשמותי את מקדשיכם. והשמתי אני את. והשמותי עליך עמים רבים: ולא אריח ב' דסמיכי ולא אריח בריח ניחחכם. ולא אריח בעצרתיכם: בריח ב' סי' ולא אריח בריח ניחחכם. בריח ניחח ארצה אתכם:

תולדות אהרן והבאתי עליכם. שם סנהדרין נב: בשברי לכם. שבת לג: ואפו עשר נשים. פסחים לו: בחמת קרי. זוהר תרומה: ונתתי את פגריכם. שבת לג סנהדרין סג סד: והשמותי את מקדשיכם. שבת שם מגילה כח:

רשי

(כה) נקם ברית. ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. דבר אחר נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא היא במלחמת חיילות אויבים: ונאספתם. מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: ושלחתי דבר בתוככם. על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב: (כו) מטה לחם. לשון משען כמו מטה עז: בשברי לכם מטה לחם. אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חלי רעב: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מחוסר עצים: והשיבו לחמכם. מן התנור: במשקל. שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומתפררת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: ואכלתם ולא תשבעו. זהו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מארה במעים ונתתם אינה מן המנין היא החרב: (ל) במותיכם. מגדלים ובירניות: חמניכם. מין ע"ג שמעמידין על הגגות וע"ש שעומדין בחמה קרוין חמנים: ונתתי את פגריכם. נפוחי רעב היו ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכרסן נבקעת ונופלין עליה: וגעלה נפשי אתכם. (ת"כ) זה סילוק שכינה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשמותי את מקדשיכם. יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים ובנות והשמדת במות הרי שתים. כריתות חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמד' הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו. ונתתי את פגריכ' וגו' הרי שלש. סלוק שכינה ארבע. חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: (לב) והשמותי אני את הארץ. זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושביה:

ואתכם

אבן עזרא

מבנין נפעל: (כד) על חטאתיכם. דבק עם והכיתי: (כה) נקם ברית. על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה בסיני הכתובה בפרשת ואלה המשפטים אם קבלו על נפשם ואמרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להם כל הפרשה הזאת: ונאספתם אל עריכם. מפני החרב ושם אשלח הדבר והרעב עד שתרצו להנתן ביד האויב וזה טעם ונתתם ביד אויב והיא מלה מבנין נפעל: (כו) בשברי. שם הפעל ובא שבור כמו בשכבה ובקומה וטעם השבר בעבור מטה לחם והוא דרך משל ובישעיה משען לחם כי הלחם לבב אנוש יסעד: עשר נשים. כי הוא סך חשבון כי מנהג ישראל היה לאפות כל בית תנור לעצמו שיאכלו כל השבוע ומערכת השבת תוכיח: והשיבו לחמכם במשקל בעבור שיהיה מעט: ואכלתם ולא תשבעו. יש רעב וישבע האוכל ממעט ואחר מאוכל הרבה לא ישבעו: (כז) ואם בזאת. במכה הזאת: וכן ואם באלה. באלה המכות הנזכרות: (כח) על חטאתיכם. דבק עם ויסרתי: (כט) ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם. אין למעלה מן הרעב הזה ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב כי אשמיד במותיכם מקום הזבחים: (ל) חמניכם. מגזרת חמה בתים העשויי' להשתחוות לשמש והנו"ן נוסף כנו"ן נשים רחמניות: פגריכם. גופותיכם כמו פגר מומת: גלולים. שם נגזר לע"ג מגזרת כאשר יבער הגלל והטעם כי בהתחברכם לבתי ע"ג שם תהרגו וישחיתו אויביכם צורת גלוליכם ואני לא אושיעכם: וגעלה נפשי אתכם. שתסור השכינה אז תחרבנה עריכם ונשמו המקדשים שלכם והטעם בתחלה היו מקדשי: (לא) ולא אריח בריח. והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ וכתוב על נח וירח ה' את ריח הניחוח והטעם שלא אקבל עולה אחרי כן מכם. ואחר שאמר עריכם ומקדשיכם אמר את הארץ כל ארץ ישראל: (לב) ושממו עליה. כל כך תהיה שממה שגם האויבים הדרים ישומו עליה הפך משוש לכל הארץ:

אזרה

בעה"ט נקם שני במסרה. נקם ברית ונקם אחת משתי עיני גבי שמשון כדאיתא בסוטה שעברו פלשתים על שבועתם. וזהו נקם ברית דהיינו שבועה בשביל השבועה שעברו אנקמה נקם אחת:

ספורנו

(כה) והבאתי עליכם חרב. כמו שהיה הענין בימי מלכי ישראל כאמרו כי ידעתי אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחוריהם בחרב תהרג: נוקמת נקם ברית. נוקמת באותה הנקמה הכתובה בספר הברית כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק ד' מיתות) אף על פי שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא בטלו: ונתתם ביד אויב. כענין עשרת השבטים ביד מלך אשור: (ל) ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. בהיות העיר במצור כמו שספרו על אליהו הצדיק שמצא תינוק מוטל ברעב וכשאמר לו אמור שמע ישראל והחיה השיב הס כי לא להזכיר בשם ה' והוציא יראתו מחיקו ונשקה ומת עליה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. על ידי מלך בבל ושריו: והשמותי את מקדשיכם. על ידי נבוזראדן: ולא אריח בריח ניחחכם אף על פי שהיו

רמבן

שנגאל ממנו כי הסתכלנו תחלה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותם בתשובה ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ויעבדו ע"ג כלל אבל אמר והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחקותיו ומשפטיו לומר כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כולן יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו שבית ראשון מפני מה חרב מפני ע"ג וגילוי עריות ושפיכות דמים בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני כמו שהעידו במסכת יומא ושם אמר בקללות ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם רומי **ברחוקים מכם מאד ואמר שם אל גוי אשר לא ידעת גוי אשר לא תשמע לשונו** מפני רוב רחוקם מארצנו. **ולא כן בדברי הברית הזאת מפני שגלו לבבל ואשור**

בָּהּ׃ לג וְאֶתְכֶם֙ אֱזָרֶ֣ה בַגּוֹיִ֔ם
וַהֲרִיקֹתִ֥י אַחֲרֵיכֶ֖ם חָ֑רֶב וְהָיְתָ֤ה
אַרְצְכֶם֙ שְׁמָמָ֔ה וְעָרֵיכֶ֖ם יִהְי֥וּ
חָרְבָּֽה׃ לד אָ֣ז תִּרְצֶ֤ה הָאָ֨רֶץ
אֶת־שַׁבְּתֹתֶ֗יהָ כֹּ֚ל יְמֵ֣י הָשַּׁמָּ֔ה
וְאַתֶּ֖ם בְּאֶ֣רֶץ אֹיְבֵיכֶ֑ם אָ֚ז
תִּשְׁבַּ֣ת הָאָ֔רֶץ וְהִרְצָ֖ת אֶת־
שַׁבְּתֹתֶֽיהָ׃ לה כָּל־יְמֵ֥י הָשַּׁמָּ֖ה
תִּשְׁבֹּ֑ת אֵ֣ת אֲשֶׁ֧ר לֹא־שָֽׁבְתָ֛ה
בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶ֖ם בְּשִׁבְתְּכֶ֥ם עָלֶֽיהָ׃
לו וְהַנִּשְׁאָרִ֣ים בָּכֶ֔ם וְהֵבֵ֤אתִי
מֹ֙רֶךְ֙ בִּלְבָבָ֔ם בְּאַרְצֹ֖ת אֹיְבֵיהֶ֑ם
וְרָדַ֣ף אֹתָ֗ם ק֚וֹל עָלֶ֣ה נִדָּ֔ף וְנָס֧וּ
מְנֻֽסַת־חֶ֛רֶב וְנָפְל֖וּ וְאֵ֥ין רֹדֵֽף׃
לז וְכָשְׁל֧וּ אִישׁ־בְּאָחִ֛יו כְּמִפְּנֵי־חֶ֖רֶב
וְרֹדֵ֣ף אָ֑יִן וְלֹא־תִהְיֶ֤ה לָכֶם֙
תְּקוּמָ֔ה לִפְנֵ֖י אֹיְבֵיכֶֽם׃
לח וַאֲבַדְתֶּ֖ם בַּגּוֹיִ֑ם וְאָכְלָ֣ה אֶתְכֶ֔ם
אֶ֖רֶץ אֹיְבֵיכֶֽם׃ לט וְהַנִּשְׁאָרִ֣ים
בָּכֶ֗ם יִמַּ֙קּוּ֙ בַּעֲוֹנָ֔ם בְּאַרְצֹ֖ת
אֹיְבֵיכֶ֑ם וְאַ֛ף בַּעֲוֺנֹ֥ת אֲבֹתָ֖ם

לג וְיָתְכוֹן אֲבַדַּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא
וְאֶגְרֵי בָּתְרֵיכוֹן דְּקַטְלִין
בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעֲכוֹן צַדְיָא
וְקִרְוֵיכוֹן יֶהֶוְיָן חָרְבָא׃
לד בְּכֵן תִּרְעֵי אַרְעָא יָת
שְׁמִטְּהָא כָּל יוֹמִין דִּצְדִיאַת
וְאַתּוּן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן
בְּכֵן תִּשְׁמֵט אַרְעָא וְתַרְעֵי
יָת שְׁמִיטָהָא׃ לה כָּל יוֹמֵי
דִּצְדִיאַת תִּשְׁמֵט יָת דְּלָא
שְׁמָטַת בִּשְׁמִיטֵיכוֹן כַּד
הֲוֵיתוּן יָתְבִין עֲלַהּ׃
לו וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן בְּכוֹן וְאָעֵיל
תַּבְרָא בְּלִבְּהוֹן בְּאַרְעָתָא
דְּשַׂנְאֵיהוֹן וְיִרְדּוֹף יָתְהוֹן קָל
טַרְפָּא דְשָׁקֵיף וְיַעֲרְקוּן
מֵיעֲרוֹק מִן קֳדָם דְּקַטְלִין
בְּחַרְבָּא וְיִפְּלוּן וְלֵית דְּרָדֵיף׃
לז וְיִתַּקְלוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי
כְּמִקֳּדָם דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא
וְרָדֵיף לֵית וְלָא תְהֵי לְכוֹן
סִיַעְדָא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃
לח וְתֵיבְדוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא
וּתְגַמַּר יָתְכוֹן אֲרַע בַּעֲלֵי
דְבָבֵיכוֹן׃ לט וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן
בְּכוֹן יִתְמַסּוּן בְּחוֹבֵיהוֹן
בְּאַרְעָתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן
וְאַף בְּחוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בִּישַׁיָּא

ג׳ / ג׳ וחסר ו׳ / י׳ / ד׳ ג׳ חסר וא׳ מ״ל. ג׳ / ב׳ לגוה תשבת שמלאכה. ג׳ / ג׳ ג׳ / ג׳. ב׳ וחסר ובענין ג׳ בענין ד׳ / ס׳ חסר בלו׳ / ג׳ / ג׳ וחסר. ח׳ / ג׳ ומ״ל / מטעין בי׳ אויבהם

רשי

(לג) **ואתכם אזרה בגוים.** זו מדה קשה שבשעה שבני המדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין וישראל נזרו כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה: **והריקתי.** כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור: **והיתה ארצכם שממה.** שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בתורת כהנים: (לד) **אז תרצה.** תפייס את כעס המקום שכעס על שמיטותיה: **והרצת.** למלך את שבתותיה: (**כל ימי השמה.** לשון העשות ומ״ם דגש במקום כפל שממה): (לה) **את אשר לא שבתה.** שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד ע׳ שנות השמיטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים ושש שנה שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ״ו שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנאמר ביחזקאל (יחזקאל ד) ואתה שכב על צדך השמאלית וגו׳ וכלית את אלה וגו׳ ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש וא״ת שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמרו באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדן לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם והם שש עשרה למאה י״ד שמיטין וב׳ יובלות הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע. לשלשים ושש שנה חמש שמיטות. הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה שנכנס׳ בשמיט׳ המשלמת לשבעים. (כ״א ואותו יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם). ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים (ד״ה ב לו) עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה: (לו) **והבאתי מרך.** פחד ורך לבב מ״ם של מרך יסוד נופל הוא כמו מ״ם של מועד ושל מוקש: **ונסו מנוסת חרב.** כאילו רודפים הורגים אותם: **עלה נדף.** שהרוח דוחהו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף (לשון חבטה שדופות קדים שקיפן קידום לשון משקיף מקום חבטת הדלת) וכן תרגומו של חבורה משקופי: (לז) **וכשלו איש באחיו.** כשירצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ: **כמפני חרב.** כאילו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם. (ת״כ) ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה לזה: (לח) **ואבדתם בגוים.** כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה: **ואכלה אתכם.** אלו המתים בגולה: (לט) **בעונת אבתם אתם.** (ת״כ) כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם: **ימקו.** לשון המסה כמו ימסו וכמוהו (זכריה יד) תמקנה

אבן עזרא

(לג) **אזרה.** מבנין הכבד הדגוש ולא די שתזורו עד אשר אריק אחריכם חרב: וטעם אריק. מנדנה: **והיתה ארצכם.** דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם כאשר תהיה ארצכם שממה אז תרצה הארץ וזאת המלה כמו תשלים וכן עד ירצה כשכיר יומו כי נרצה עונה: (לד) **שבתותיה.** שמיטות ויובלים וכ״כ עד רצתה הארץ את שבתותיה ושם פירשתיו: **השמה.** שם משקלי השמות משתנים. וטעם כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם. שתהיה שממה מכם אז תשבת ותמצא מנוחה למלאת שבתותיה. וטעם כל ימי השמה תשבות. מספר השנים שתשבות וביחזקאל מפורש: (לו) **והנשארים בכם.** בעבור שאמר והריקתי אחריכם חרב: **מרך.** מפעלי הכפל וכן כמוטל ידיהם מגזרת ורך הלבב ויפחדו עד שירדפם קול עלה נדף והוא שם התאר מבנין נפעל ונו״ן השרש מובלע: (לז) **איש באחיו.** שהוא אויבו: **תקומה.** מבנין כבד נוסף מנחי עי״ן וי״ו בעבור התי״ו וכן תרומה: (לח) **ואכלה אתכם.** מנהג כל הגולים למקום אחר בהשתנות האויר עליהם והמים ימותו רובם: (לט) **והנשארים.** מהנשארים ימקו בעונם על משקל יסבו ושניהם מפעלי הכפל מגזרת המק בשרו מק יהיה: **ואף בעונת אבותם אתם ימקו.** כטעם אבותינו חטאו ונשאנו עונותיהם

אזרה ג׳ וסי׳ ואתכם אזרה בגוים. והשלישית לכל רוח אזרה. וכל אגפיו אזרה: והריקתי ב׳ וכתיב כן וסי׳ והריקתי אחריכם חרב. והריקתי לכם ברכה עד: שבתתיה ד׳ ג׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ אז תרצה הארץ. ב׳ בו. והארץ תעזב מהם. עד רצתה הארץ את שבתותיה בהרא׳ מלא. סי׳ דהדין ענינא קדמאה תליתא׳ ורביעאה שבע על חטאתיכם. תניינא שבע כחטאתיכם. קדמא תניינא וחמשאה קרי תליתאה רביעא׳ שתיתאה שביעאה בקרי וכך דינו אן דאית את קרי אן דאית ואת בקרי: בארצת ב׳ חסרים ובענין וסי׳ ימקו בעונם. והנשארים בכם והבאתי מרך: עלה ה׳ בטרפי ה׳ כתיב יו״ד וב׳ כתיב ה׳ וסי׳ ויתפרו עלה תאנה. והנה עלה זית טרף. צאו ההר והבאתם עלי ה׳ בפסוק: נדף ה׳ קמצין וסי׳ קול עלה נדף. כקש נדף קשתו. העלה נדף תערוץ. הבל נדף. וכל מזרע יאור: מנסת ה׳ חסר בלישנא וסי׳ וגמו מנסת חרב. וינסו משנאיך. ויהי בנסם מפני בני ישראל. נסך לפני צריך. מפני גערת חמשה תנסו. וכל וינסו דכוו׳ בט״ד מלאים: ורדף ג׳ וחסר וסי׳ וכשלו איש באחיו. שריך סוררים. אפרים רעה רוח:

תולדות אהרן ואתכם אזרה. שבת שם: אז תרצה הארץ. שם עקידה שער שם: כל ימי השמה. שבת שם לג: וכשלו איש. סנהדרין כו שבועות לט: ואבדתם בגוים. מכות כד: ואכלה אתכם. שם: ואף בעונות אבתם. סנהדרין כז:

בעל הטורים ואתכם אזרה בגוים. סמיך לה ואתם והשמתי ... [illegible] לכן אזרה עקומים. כיון שנתתי לכם ארץ ד׳ עממין לקיים התורה הנבה עמודים שבעה ואתם שבע תועבות בלבבכם לכן אתכם אזרה: והריקתי ב׳ במסרה. הכא והריקתי אחריכם חרב ואידך והריקתי לכם ברכה עד בלי די אני אמרתי והריקתי לכם ברכה עד בלי די ואתם לא רציתם לקיים מצותי ע״כ והריקתי אחריכם חרב: ורדף ג׳ במסרה. וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ואידך כלו הולך שחד ורודף שלמונים ואידך אפרים רועה רוח ורודף קדים בשביל שהם רודף שלמונים ורודף קדים ע״כ וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין. ד׳ פעמים כתוב בפרשה עון עונם. וכנגדם גלו שלש פעמים ג׳ ע״י סנחריב וג׳ על ידי נבוכדנצר:

רמבן

ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד ויהום ישראל משם היה ויודעים לשונם כענין שנאמר דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך ה׳ בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ הוא גלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ואמר והשיבך ה׳ מצרים באניות ובגלותנו זה היה שנגלה

ספורנו

שהיו בו אז הכהנים בני צדוק שהיו קרבנם ריח ניחוח בלי ספק מ״מ לא היה לנחת לאשמת העם: (לג) ואתכם אזרה בגוים. בלכתם למצרים אחר החרבן: והריקותי אחריכם חרב. חרב נבוכדנצר במצרים כאמרו החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים: (לד) אז תרצה הארץ. השלם והפרע: את שבתותיה. שמיטין ויובלים

אִתָּם יִמָּקּוּ׃ מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֺנָם וְאֶת־עֲוֺן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי׃ מא אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֺנָם׃ מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֺנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ

ג׳ כמנן · ג.ר · ס׳ פ״ע · פ׳ ר״פ · ג.ר · ר · כ׳ ססמ׳ את עמו

דְּאִתְחִידִין בִּידֵיהוֹן יִתְמַסְּמוּן׃ מ וִיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן וְיָת חוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בְּשִׁקְרֵיהוֹן דְּשַׁקַּרוּ קֳדָמַי וְאַף דְּהַלִּיכוּ קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ׃ מא אַף אֲנָא אֵיהָךְ עִמְּהוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאָעִיל יָתְהוֹן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אוֹ בְכֵן יִתְבַּר לִבְּהוֹן טַפְשָׁא וּבְכֵן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן׃ מב וְדִכִירְנָא יָת קְיָמִי דְּעִם יַעֲקוֹב וְאַף יָת קְיָמִי דְּעִם יִצְחָק וְאַף יָת קְיָמִי דְּעִם אַבְרָהָם אֲנָא דְכִיר וְאַרְעָא אֲנָא דְכִיר׃ מג וְאַרְעָא תִּתְרְטֵישׁ מִנְּהוֹן וְתִרְעֵי יָת שְׁמִטָּהָא בְּדִצְדִיאַת מִנְּהוֹן וְאִינוּן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן לְוָטִין חֲלָף בִּרְכָן אַיְתֵי

אבן עזרא

איכה פירשתיו: (מ) והתודו. מבנין התפעל: במעלם אשר מעלו בי. אבותם: ואף אשר הלכו עמי. אלה בניהם בקרי: (מא) אף אני. כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל ועוד אפרשנו: והם ירצו את עונם. ישלימו ויפרעו: (מב) וזכרתי את בריתי. מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא וזכרתי את בריתי את ברית יעקב כמו והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא ראשיכם שבטיכם שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם ויאמר הגאון כי טעם להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות שנותיו כלם בברית: (מג) והארץ תעזב מהם. טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם גם אזכור שהם הרצו את עונם: יען וביען כאחד

ספורנו

יובלות כמו שאמר באמרו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה: (מ) והתודו את עונם. קאתם כמו דניאל ועזרא וזולת׳: (מא) והבאתי אותם בארץ אויביהם. כשחזרו בזמן הגולה לארץ ישראל במצות כורש מלך פרס היתה הארץ תחת ממשלת האומות כאמרו והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו: (מב) וזכרתי את בריתי. בבנין בית שני: (מג) והארץ תעזב מהם. בחרבנו: וזכרתי

רשי

תמקנה בחוריכן (תהלים לח) נמקו חבורותי: (מא) והבאתי אתם. (ת״כ) בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו׳ חי אני אם לא ביד חזקה וגו׳: או אז יכנע. כמו (שמות כא) או נודע כי שור נגח הוא אם אז יכנע. לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו׳: ואז ירצו את עונם. יכפרו על עונם ביסוריהם: (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו: וזכרתי את בריתי יעקב. למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמר׳ זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח: (מג) יען וביען. גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו

ואף אשר הלכו עמי בקרי חד מן ת״ו זוגין חד זקף לרומא וחד נחית לתהומא וסי׳ נמסר בסדר וארא: ירצו ד׳ וסי׳ או אז יכנע לבבם הערל. והארץ העזב מהם. ואחריהם בפיהם ירצו סלה. אך משאתו יעצו להדיח: יעקוב ה׳ מלאים וסי׳ וזכרתי את בריתי:

תלדות אהרן וזכרתי את בריתי. עזרא ויגא: ואת את שבתותיה. עקידה שער סט: יען וביען. שבת לג:

יעקוב. הנני שב שבות אהלי יעקוב. גם זרע יעקוב ודוד עבדי. ושב יעקוב ושקט ושאנן תנינא. לא כאלה חלק יעקוב תנינא דספרא

בעל הטורים וזכרתי את בריתי יעקוב. ביצחק לא כתיב ביה זכירה לפי שאפרו צבור ומונח לפני הקב״ה: האבות מניין למפרע אומר הקב״ה אט זוכר מאין באתם ומונה ומתחשב היחם עד למעלה עד בן יעקב בן יצחק בן אברהם. בכולם כתיב אף חוץ מיעקב שהיה מטתו שלמה ולא יצא ממנו פסולת: וזכרתי הפסוק מתחיל בזכירה ומסיים בזכירה שלעולם יהיה נזכר זכות אבות. אברהם נקרא עבדי כדכתיב זכור לעבדיך וסמך ליה לאברהם וכן ביעקב כתיב יעקב עבדי מכאן ביצחק לפי שאברהם ויעקב קיימו המצות בין בא״י בין בחו״ל משא״כ ביצחק. אברהם ויעקב שנזכרו ראש לאבות ויצחק לא שנזכר בשום מקום בראש לפי שרלה לומר נעשו כוה גמיר לאחוך לעבותו ראש ליעקב: והארץ תעזב מהם ז״ין עקומים ש׳ שנים נתקיים בא״י גפרית ומלח. מתחלת החורבה עד געלה נגשם ש״ן הוכוח כנגד ש״ן שנים שהיו עברת השבטים והכולן לא שנזכר בהם כשם לפי שאמרו אין נגם הלק באלהי ישראל. ולכן כתוב בדברי הימים ושבועתו ליצחק ובתהלים כתיב ישחק שנשבע הקב״ה כ״ו שלא יהעלו לו יותר מש״ן שנים לא יגלם:

רמבן

שמילא מיום מהם ספינות וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי איננו הגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות ברצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב ובצמא היא עבודתנו שעבדנו הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עליהם עול כבד ולוקחים גופם וממונם כאשר הוא ידוע בספרים ועוד ראיה שאמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא אמר הכתוב המלך אשר ימלוך עליך אבל אמר מלכך אשר תקים רמז לנו ית׳ שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת כמו שהוזכר זה במסכת סוטה וכל אלה רמזים כאלו יזכירו בפירוש ענין גלותנו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלמה מעולה על כלנו אמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו׳ והבטיח והיטבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל לא לשבית העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו שנאמר ונתן ה׳ אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והנה אויביך ושונאיך אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה מכל חזיונות דניאל. וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם. והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקב״ה כרת אותה כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה לסלק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני הדך כבוד שמו שנאמר וארצה בו ואכבדה ותוספת ה״א

רמז לשניה שבשם הגדול וכבר דרשו בו מדרש אחר ג״כ רמז לחמשה דברים שהיו הבית השני חסר וכו׳:

(מא) **או** אז יכנע לבבם הערל. כמו או נודע כי שור נגח הוא לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם לשון רש״י. והנכון בעיני שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד זמן יכנע לבבם הערל או עד זמן ירצו את עונם באורך הגלות. והנה אחר והתודו את עונם היה ראוי שיאמר וזכרתי את בריתי יעקוב כי מה טעם והבאתי אותם בארץ אויביהם עכשיו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביהם ופירש ר״א אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם הערל והזכיר זה בכאן כי התודו את עונם בעבור שאני המסבב להם כי גם בשעת קלקלתם נתכוונתי בהם שיעשו תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפניהם אבל היו להם צ״יים ואויבים שם כמו שנאמר ויאמרו צרינו ויהי כאשר שמעו אויבינו והארץ ביד העמים היתה כמו שאמר עזרא בתפלתו הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו וגו׳. הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו ועל גויתנו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו:

(מב) **וזכרתי** את בריתי יעקוב. אמר ר״א כי הוא מוסף עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקוב. וכן והנבואה עודד הנביא ראשיכם שבטיכם:

והארץ אזכור. טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם שהם בני ברית שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית והארץ בכלולה מהם אזכור בכלל ורבותינו רמזו כן אמרו ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם אמר רבי שמעון בן לקיש משל לאדון שהיו לו שלש בנות ושפחה פסח

וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃
מד וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־
גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי
אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים
אֲנִי יְהוָה׃ מו אֵלֶּה הַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר
סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ רביעי שלישי פ
כז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא
נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃
ג וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ׃ ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא
וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃
ה וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־
עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת
שְׁקָלִים׃ ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר

סי' ר"פ · ג' בענין ל' · י' · כ' ס"פ בספ' · כל ספרא בהר סיני במ"א · י"ג · ד' חסרים בלישנא · כ' חסר · כ' בטעם בענין קדמא ותמיה' · ג' בענין · כולי ר"פ ואם ה ואם במ"ז אם · ל' תניינא עשרים דנקבה

עֲלֵיהוֹן דִּבְדִינַי קָצוּ וְיָת קְיָמַי רְחֵיקַת נַפְשְׁהוֹן׃ מד וְאַף בְּרַם כְּדָא בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא אַרְטֵישִׁינוּן וְלָא אַרְחֵיקִינוּן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן׃ מה וּדְכִירְנָא לְהוֹן קְיָם קַדְמָאֵי דְּאַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ׃ מו אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיְתָא דִּיהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵיהּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵשׁ נְדַר בְּפוּרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ׃ ג וִיהֵי פוּרְסָנֵיהּ דִּדְכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וְעַד בַּר שִׁתִּין שְׁנִין וִיהֵי פוּרְסָנֵיהּ חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ ד וְאִם נוּקְבְתָא הִיא וִיהֵי פוּרְסָנֵיהּ תְּלָתִין סִלְעִין׃ ה וְאִם מִבַּר חָמֵשׁ שְׁנִין וְעַד בַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וִיהֵי פוּרְסָנֵיהּ דִּדְכוּרָא עַסְרִין סִלְעִין וּלְנוּקְבְתָא עֲשַׂר סִלְעִין׃ ו וְאִם מִבַּר יַרְחָא וְעַד בַּר חָמֵשׁ שְׁנִין וִיהֵי פוּרְסָנֵיהּ דִּדְכוּרָא חֲמֵשׁ

רשי

מאסו : (מ) ואף גם זאת . ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם : (מה) ברית ראשונים . של שבטים : (מו) והתורת . אחת בכתב ואחת בעל פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני : כי יפלא . יפריש בפיו : בערכך נפשת . ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי : (ג) והיה ערכך וגו'. אין ערך זה לפי דמים אלא בין שהוא יוקר בין שהוא זול כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו : ערכך . כמו ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא : (ה) ואם מבן חמש שנים . לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי : (ז) ואם מבן ששים שנה וגו'. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו והאשה אינה פוחתת אלא שליש בערכה (ערכין יט) דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסמנא

ראשונים ה' וסי' וזכרתי להם ברית ראשונים . כי שאל נא לימים ראשונים . אל תסג גבול עולם . ובנו מסך חרבות עולם . אל תזכור לנו עונות : יפלא ב' חסרים וסי' איש כי יפלא נדר בערכך נפשת לה'. איש כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר : נפשת ב' חסר וסי' במכסת נפשת . בערכך נפשת לה':

תולדות אהרן געלה נפשם . בתרא סה : ואף גם זאת . זוהר האזינו : לא מאסתים . מגלה יא : (אלה החקים . קדושין סו : קללות שבתורת כהנים . מגלה עד) : דבר אל בני ישראל . נזיר סב ערכין ח . איש כי יפלא . נזיר סב תמורה כ : כי יפלא . חגיגה י נזיר כב : בערכך נפשות . ערכין ב ד : והיה ערכך . ערכין ד נדה כח : הזכר . שבת קלו בכורות מב : ואם נקבה היא . שבת קלו בכורות מב ערכין ד נדה כח : ואם מבן חמש . ערכין יח : ואם מבן חדש . שם : ואם מבן ששים . שם : ומעלה . בתרא קכא בכורות מט :

אבן עזרא

האחד כנגד משפטי מאסו והשני ובחקותי געלה נפשם והבי"ת נוסף כבי"ת בראשונה : (מד) ואף גם זאת . לשון נחות והאחד יספיק וכל המקרא כך וכן הדרך אך במשה המבלי אין קברים : לא מאסתים לכלותם . רק ליסרם עד שיכנע לבם : געלתים . סרתי מהם או בחלה נפשי מהם : להפר בריתי . שנשבעתי להם אף אם הם הפרו את בריתי כי כן כתוב אני לא אפר בריתי אתם כי אלהים אני : (מה) וזכרתי להם . לעולם : ברית ראשונים . זאת הברית הכרותה בסיני וקרא זה הדור ראשונים כנגד הבנים שיגלו בארץ אויביהם וי"א על אבות העולם . וטעם אשר הוצאתי אותם . אותם שנשבעתי לאבותם להוציא בניהם מעבדות והראשון נכון בעיני : (מו) אלה החקים והמשפטים . הם הכתובי' בפרשת וישמע ואלה המשפטים ופרשת בהר סיני : אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל . רמז לברית הר סיני כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני גם הזכיר הפרשה של הערכין בעבור שנאמרה בהר סיני כי כן כתוב באחרונה כי תחלת ספר וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד בספר ויקרא : (ב) יפלא . יפריש ויבאר : בערכך נפשת . הטעם שידור נדר לאמר אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי או ערך בני או ערך בהמה וכ"ף בערכך על דעת כל המדקדקי' נוסף והטעם בערך וי"א כי הכ"ף לנכח הכהן ויפרש כערכך הכהן כערכך אתה והה"א יקרא לו ה"א הקריאה ואמר על הערכך שהיא מלה זרה כמו בתוך האהלי ולפי דעתי שהוא האהל שלו וכן הערכך . וטעם נפשות . כלל לאדם ולבהמה : (ג) מבן כ' שנה . החל משהוא נכנס בפקודים : בן ששים זקן ודעת רבים כי זו גזרת מלך כי מבן חדש עד חמש שנים יתן חמשה שקלים אילו עבר יום אחד נוסף על חדש יתן חמשה שקלים ולפי דעת הגאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש שנים שלמות כי אמרו רבים שהם ארבע בחלקי השנים ואחר כן תשע עשרה שלמות ואחר כן תשע והמשים לשוב אל המקום שהחל ממנו

בעל הטורים בפרשת ערכין יש י' שקלים ול' שקלים וכ' שקלים וי' שקלים וה' שקלים וג' שקלים וט"ו שקלים ח' שקלים בין זכר לנקבה בהוא ס"ס קמ"ג שקלים לכנגד על מ"ט קללות שבת"כ ונ"ח שבמשנה תורה שהם בין הכל קמ"ג ולכן סמך ערכין לקללות :

רמבן

אחת מגדלתן כל זמן שהאדון שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלתן ופירוש והארץ תעזב מהם כי אחרי הזכירה תעזב מהם רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורלתה השמיטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה הבית וקדשו העיר בשתי תודות וחזרה קדושת הארץ וכרתו אמנה ויאמר ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד כל הקורות איתם רמוזית בפרשה הזאת :

(מה) **וטעם** וזכרתי להם ברית ראשונים . שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות הנרמזות כאן ובכל הדורות וזה טעם לעיני הגוים כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענכם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם . וכך אמרו רבותינו לא מאסתים בימי הכשדים ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג :

כז (א) **וידבר** ה' אל משה לאמר . איש כי יפלא . גם זו הפרשה דבקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שהזכיר במקדיש

ספורנו

(מה) וזכרתי להם . בקבוץ גליות : אשר הוצאתי להיות להם לאלהים . שהוצאתים כדי שאהיה להם לאלהים כאמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ומה שהבטיחו אז יתוקנו אחר קבוץ גליות לימות המשיח ועוה"ב : אני ה' . לא שניתי ולא היה הקלקול זולתי מהם ואשלים כוונתי בסור כל קלקולם לעתיד לבא : (מו) אלה החקים . כל המצות שנאמרו קודם שהתחיל פרשת אם בחקותי הם החקים והמשפטים והתורות שעליהם נכרת הברית בברכות וקללות וזה הוא הברית שהזכיר באמרו מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב : בינו ובין בני ישראל . שנדר הוא יתעלה הברכות לכשיזכו ויקבלו והם האלות אם לא ישמעו . אבל ערכי אדם ודמי הקדש בית ושדה ובכור והחרמים

אבן עזרא

ממנו וחמשה עשר להשלמת חמש ושבעים כנגד הד' החלקים ולפי האמת שכל אלה שלמות או יום אחד בשנה השוב שנה ולא נסמוך רק על דברי הקבלה כי מה צורך לחלוק מבן חדש עד חמש ומחמש עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל ויש להשיב על דבר החדש והנה מי שהוא פחות מחדש ימים אין לו ערך ואחר ששים שב לאחור ועוד מה יעשה אחר הששים שנה אם יתן כך תמיד כל אלה שבושים והכלל כי הוא גזרת הכתוב כי אילו היה על דרך תוספת הזכר על הנקבה הנה אחר ששים יוסיף השלישית והנה מחמש עד עשרים יוסיף החצי ומחדש ועד חמש ומעשרים ועד ששים יוסיף על החצי עשירתו : (ח) והעריך. שיושם הנערך במערכה אחת עם כך וכך וכמוהו אין ערוך אליך ומלת העריך מהבנין הכבד הנוסף וכן יעריכנו הכהן להפריש בינו ובין יערכנו לפני ה': והעמידו הכהן. כאילו אמר והעמידו הכהן לפני הכהן כאשר פירשתי ויצק על כף הכהן השמאלית ויהיה דרך להות או יהיה והעמידו שיעמיד הנודר נפשו : (יד) כן יקום. כמו יעמוד : (טז) ואם משדה אחוזתו. שירש עם ישראל : חומר שעורים. וכתוב כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת וזרע חומר יעשה איפה והבת והנה זרע איפת שעורים בהמשה שקלים וזו גזרת המלך כדמי

רשי

וסימנה טבה כביתא : (ח) ואם מך הוא. שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: והעמידו. לנערך לפני הכהן ויעריכנו לפי השגת ידו של מעריך : על פי אשר תשיג. לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו : (ט) כל אשר יתן ממנו. אמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר : (י) טוב ברע. תם בבעל מום או רע בטוב. (ת"כ תמורה ט) וכל שכן טוב בטוב ורע ברע : (יא) ואם כל בהמה טמאה. (ת"כ תמורה לב) בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אא"כ הוממו : (יב) כערכך הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם הבא לקנותם מיד הקדש : (יג) ואם גאל יגאלנה. בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש (ת"כ) וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלי' מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם : (טז) והיה ערכך לפי זרעו. לא כפי שוויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוים בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות

תרגום אונקלוס

סִלְעִין דִּכְסַף וּלְנוּקְבְתָא
פּוּרְסָנַהּ תְּלָת סִלְעִין
דִּכְסַף : ז וְאִם מִבַּר
שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵילָא אִם
דְּכוּרָא וִיהֵי פּוּרְסָנֵיהּ חֲמֵשׁ
עֲשַׂר סִלְעִין וּלְנוּקְבְתָא
עֲשַׂר סִלְעִין : ח וְאִם מִסְכֵּן
הוּא מִפּוּרְסָנֵיהּ וִיקִימִינֵּיהּ
קֳדָם כַּהֲנָא וְיִפְרוֹס יָתֵיהּ
כַּהֲנָא עַל מֵימַר דְּתַדְבֵּיק
יַד נִדְרָא יִפְרְסִינֵּיהּ כַּהֲנָא :
ט וְאִם בְּעִירָא דִּיקָרְבוּן
מִנַּהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל
דְּיִתֵּן מִנַּהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי
קוּדְשָׁא : י לָא יַחְלְפִינֵּיהּ
וְלָא יַעְבַּר יָתֵיהּ טַב בְּבִישׁ
אוֹ בִּישׁ בְּטָב וְאִם חַלָּפָא
יְחַלֵּיף בְּעִירָא בִּבְעִירָא
וִיהֵי הוּא וְחִילּוּפֵיהּ יְהֵי
קוּדְשָׁא : יא וְאִם כָּל בְּעִירָא
מְסָאֲבָא דְּלָא יְקָרְבוּן מִנַּהּ
קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וִיקִים
יַת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא :
יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין
טַב וּבֵין בִּישׁ בְּפוּרְסָן
כַּהֲנָא כֵּן יְהֵי : יג וְאִם מִפְרַק
יִפְרְקִינַּהּ וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ
עַל פּוּרְסָנֵיהּ : יד וּגְבַר אֲרֵי
יַקְדֵּישׁ יַת בֵּיתֵיהּ קוּדְשָׁא
קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִינֵּיהּ כַּהֲנָא
בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא
דְּיִפְרוֹס יָתֵיהּ כַּהֲנָא כֵּן
יְקוּם : טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ
יִפְרוֹק יַת בֵּיתֵיהּ וְיוֹסֵף
חוּמַשׁ כְּסַף פּוּרְסָנֵיהּ עֲלוֹהִי
וִיהֵי לֵיהּ : טז וְאִם מֵחֲקַל
אַחֲסַנְתֵּיהּ יַקְדֵּישׁ גְּבַר קֳדָם
יְיָ וִיהֵי פּוּרְסָנֵיהּ לְפוּם
זַרְעֵיהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין
בְּחַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף :

מקרא

חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כֶּסֶף וְלַנְּקֵבָה
עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף :
ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה
עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה
שְׁקָלִים : ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ
וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ
אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן : ס
ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ
מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ :
י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ
טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־
הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־
הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ :
יא וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר
לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה
וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי
הַכֹּהֵן : יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ
בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן
כֵּן יִהְיֶה : יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה
וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ :
יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב
וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן
כֵּן יָקוּם : טו וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל
אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ : חמישי שביעי
טז וְאִם ׀ מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ
אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ
זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל

ג' כענין. ז' דסמי' כענין וסי' פריט ת"פ ז"ס. ל' ול' ומך אחיך. ל' ומ"ל ול' יערכנו. כ' קמצין. ו' סבירין ממנה. ל' ד'. ט' . ז' . ד'. ד' רפין. ס' פ"ז. ל'. ג' ותסר. ג' כ"כ חסר ח' כענין. קדמאה סכהן כן יהיה הנוינא ככהן כן יקום. ג' ו' נ. סימן. ו. כ"נ פ' כמ"נ

קרבן ה' קמצין נמסר בריש סדר ויקרא : ממנו ו' סבירין ממנה נמסר בסדר צו : ימיר ד' וסימן לא יחליפנו ולא ימיר ב' בפסוק. חלק עמי ימיר. נשבע להרע ולא ימר. בתרא חסר : רע י"א פתחין בלישנא וסי' נמסר בתהלים סי' נ"ד. וכל אמירה ועשיה ויצר ועין לשון דכוו' במ"ט קמץ וסי' נמסר שם : בטוב ד' רפין וסימן לא יחליפנו. ביום טובה. אנסכה בשמחה. נפשו בטוב תלין : חמישית ג' מלאים וסימן והיה בהבואות ונתתם. ואם המקדיש יגאל את ביתו. ויעלה אלי כדבר הזה פעם חמישית : גאל ג' חסר וסי' ואם גאל יגאלנו ויסף חמשתו. ואם גאל יגאל את השדה. איש כמה שרו : שערים כלם חסר במ"כ מלאים וסי' מלאה שעורים

תולדות אהרן ואם מך הוא. הענ"ת ז מגלה יא מציעא
קיד ערכין יח כד : והעמידו לפני הכהן. ערכין ד : והעריך אותו. שם : תשיג יד. שם ז יז : ואם בהמה. תמורה לב : קרבן. שם יא יג : כל אשר יתן. חולין כט ערכין ד תמורה יא : לא יחליפנו. מציעא מז חולין ב בכורות יד תמורה ב ג ה ט י יג (קדושין סב) : ואם המר. זבחים ז' מנחות לג ערכין ב תמורה ב ח : בהמה בבהמה. שם ט יא : והיה הוא ותמורתו. זבחים ט בכורות יד לא תמורה ה ט יג יז : ואם כל בהמה טמאה. מנחות קא בכורות לו תמורה יא לב לג (שקלים מח) : והעריך הכהן. בכורות יד תמורה לג : כערכך הכהן. ערכין יח : ואיש כי יקדיש. קמא סח סט ע"ב סג חולין קלט ערכין נו תמורה ט כט : ואם המקדיש. מציעא נד תמורה ט י : ואם משדה אחוזתו. קדושין סא ערכין יד כה :

ספורנו

וחרמים ומעשר בהמה: כלם נאמר אחר זה ברית אע"פ שנאמרו גם הם בהר סיני כאמרו אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני אבל לא נתנו בינו ובין בני ישראל בברית :

בליק ספר ויקרא

רמבן

במקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה אלא שכלל משפטי כל הנודרים בפרשה אחת ולכך אמר בסוף אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני על כל הנאמרות למעלה כי מכאן ואילך ידבר במצות אהל מועד :

רש"י

המקראות: (יז) אם משנת היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד: כערכך יקום. כערכך הזה האמור יהיה. חמשים כסף יתן: (יח) ואם אחר היובל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות. כפי החשבון כיצד הרי קצב דמים של ארבעים ותשע שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יותר על כולן והשקל ארבעים ושמונה פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרו' עד שנת היובל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון: (יט) ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת: (כ) ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: ואם מכר. הגזבר. את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לשוב ליד המקדיש: (כא) והיה השדה בצאתו ביבל. מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהן ביובל: קדש לה'. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה חרם הנתון לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (כב) ואם את שדה מקנתו וגו'. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה. ואם לא יגאל ימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה. וסן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כל ערך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה. עשרים מעות כך היה מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף לדינר עשרים וארבע מעות לסלע: (כו) לא יקדיש איש אותו. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה יפדה מערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא מוסב על ההקדש שדיבר למעלה בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: ופדה בערכך. כפי מה שיעריכנה

תורה

כסף: יז אם משנת היבל יקדיש שדהו כערכך יקום: יח ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערכך: יט ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו: כ ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד: כא והיה השדה בצאתו ביבל קדש ליהוה כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו: ששי כב ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחזתו יקדיש ליהוה: כג וחשב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היבל ונתן את הערכך ביום ההוא קדש ליהוה: כד בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחזת הארץ: כה וכל ערכך יהיה בשקל הקדש עשרים גרה יהיה השקל: כו אך בכור אשר יבכר ליהוה בבהמה לא יקדיש איש אתו אם שור אם שה ליהוה הוא: כז ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך

ד׳ ר״ס בסיפרא ג׳ · ה׳ · כל עד דעגין בטפחא ג׳ חסר · קדמא עליו והיה לו תניין עליו וקם לו · ב׳ וירשו הנגב · סימן · ב׳ ובפסוק · מ׳ מל · ל׳ · ל׳ · ל׳. ד׳ רפין · ד׳ דגשין

תרגום אונקלוס

יז אם משתא דיובלא יקדיש חקליה כפורסניה יקום: יח ואם בתר יובלא יקדיש חקליה ויחשב ליה כהנא ית כספא על פום שניא דאשתארו עד שתא דיובלא ויתמנע מפורסניה: יט ואם מפרק יפרק ית חקלא דאקדיש יתיה ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי ויקום ליה: כ ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא לגבר אוחרן לא יתפריק עוד: כא ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתיה: כב ואם ית חקל זבינוהי דלא מחקל אחסנתיה יקדיש קדם יי: כג ויחשב ליה כהנא ית נסיב פורסניה עד שתא דיובלא ויתן ית פורסניה ביומא ההוא קודשא קדם יי: כד בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבניה מניה לדדיליה אחסנת ארעא: כה וכל פורסניה יהי בסלעי קודשא עשרין מעין יהי סלעא: כו ברם בוכרא דיתבכר קדם יי בבעירא לא יקדש גבר יתיה אם תור אם אימר דיי הוא: כז ואם בבעירא מסאבא ויפרוק בפורסניה ויוסף

אבן עזרא

כדמי העבד: (יז) אם משנת היובל. בעלם השנה: (יח) ונגרע מערכך. מה שהלך אחר היובל: (יט) וי"ו ואם גאול יגאל כפ"א רפה בלשון ישמעאל והוא דבק בטעם הפסוקים שהם למעלה כי הערך עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל: (כ) ואם מכר. טעמו או מכר ולא יוכל בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו קודש לה': (כא) בצאתו ביובל. הזכיר הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא: כשדה החרם. שידור נדר להחרימו גם הוא לכהן והערך לכהן כי הוא מעריך ואין צורך להיותו כהן גדול: (כג) מכסת. כמו מכסת נפשות: (כד) לאשר קנהו מאתו. הוא המוכר והוא מפורש לאשר לו אחזת הארץ: (כו) יבכר לה'. נודע שהוא לשם וזאת המלה מהבנין שלא נקרא שם פועל ופירושו האומר אתן הבכור לשם: (כז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. הבכור עם התוספת חמישית בעבור שהקדישו גם יתן שה

בעל הטורים / מסורה

דד״ה. והווא נלחם: ואם לא יגאל את השדה ח׳ פסוקים אית בהון ואם ואם ריש ומצעות וסימן אם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי. ואם בבהמה הטמאה. ואם לא יגאל את השדה. ואם להעלות עליו. ואם נביאים הם. ואם יחבא בראש. ואם אב אני איה. ואם תדרשהו ימצא: את שדה ב׳ דסמיכי וסי׳ ואם את שדה מקנתו אשר. וירשו הנגב את הר עשו והשפלה: היובל ח׳ מלאים נמסר בסדר בהר סיני: בבהמה ג׳ רפין וסימן נמסר בסדר נח: בבהמה ו׳ דגשים נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן

אם משנת היובל. ערכין כד: ואם אחר היובל יקדיש שדהו. שם: ונגרע חומר. קדושין סא בהרא קג ערכין ה ז יד כה: וחשב לו. ערכין יד כה: ונגרע. שבת עז ערכין כה: ויסף חמשית. ברכות מט שבת קכה ערובין לא פסחים לה קדושין ה יא נד בכורות יא נ ערכין לג (קדושין סא): ואם לא יגאל. ערכין כה כו: ואם מכר. שם כו: לא יגאל עוד. שם כא: והיה השדה. שם יד כה כו כט לג: ביובל קדש. שם כה: כשדה החרם. סנהדרין פח ערכין כט לד (חלה ס): לכהן תהיה. קמא קט ערכין כה כח: ואם את שדה מקנתו. גיטין מח בהרא עב ערכין יד כו כז: וחשב לו הכהן. שם יד: את מכסת. שם עב: ונתן את הערכך. חולין קלט: בשנת היובל. ערכין כו: וכל ערכך. בכורות י. ערכין ד ז: אך בכור. בכורות טו: לא יקדיש. ערכין כט תמורה כה: אם שור. זבחים פא: ואם בבהמה הטמאה. מנחות קא (מעשר שני מד):

רמבן

(כו) לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש"י. והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה' הוא מעצמו והנה הוא כדיי שלילות ובמשנה תורה אמר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אמר שיהא קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני ה' כאשר יפרש:

(כז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שלמעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש"י. ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שכבר נתפרש דינו ולמד שאפילו הקדישו אינו קדוש כדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך אמר שיפדה אותו המקדיש בתוספת

יזומם

אבן עזרא

סה כי כן כתוב אם לא יקדישנו ונמכר : ופטר חמור . בערך גם השה יתן ורבים אומרים לא כן : (כח) מכל אשר לו . שהוא ברשותו : מאדם . כמו והחרמתי את עריהם יומת ומלת יחרם מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו יעמד חי : (לב) תחת השבט . שבט הרועה והנה הנבחר הוא האחד והעשירי טוב כמו זה רק העשירי יגאלנו ואין כן הבכור והנה יתן הבכור והעשירי

רשי

שיעריכנה הכהן : ואם לא יגאל . על ידי בעלים (ת"כ) : ונמכר בערכך . לאחרים : (כח) אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן . ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים (ת"כ): לא ימכר ולא יגאל . אלא ינתן לכהן. לדברי האומר סתם חרמים לכהן מפרש מקרא זה בסתם חרמים . והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים . שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבאו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים (ערכין כ"ח): כל חרם קדש קדשים הוא . האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן . והאומר סתם חרמים לכהן מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן. כמו ששנינו במסכת ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה : מאדם . כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנעני' (ערכין כט) : (כט) כל חרם אשר יחרם וגו'. היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום (ת"כ): מות יומת . הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך : (ל) וכל מעשר הארץ. במעשר שני הכתוב מדבר : מזרע הארץ . דגן : מפרי העץ . תירוש ויצהר : לה' הוא . קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכלו בירושלים כמו שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו' (דברים יד) : (לא) ממעשרו ולא ממעשר חבירו. הפודה מעשר שני של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר ונתתה בכסף וגו' (שם יד) : (לב) תחת השבט . כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבוע בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר

מקרא ותרגום

חוּמְשֵׁיהּ עֲלוֹהִי וְאִם לָא יִתְפְּרֵק וְיִזְדַּבַּן בְּפוּרְסָנֵיהּ׃ כח בְּרַם כָּל חֶרְמָא דְיַחֲרֵם גְּבַר קֳדָם יְיָ מִכָּל דִּלֵיהּ מֵאֱנָשָׁא וּבְעִירָא וּמֵחֲקַל אַחְסַנְתֵּיהּ לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפְּרֵק כָּל חֶרְמָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ׃ כט כָּל חֶרְמָא דְיִתַּחְרַם מִן אֱנָשָׁא לָא יִתְפְּרֵק אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל׃ ל וְכָל מַעְשַׂר אַרְעָא מִזַּרְעָא דְאַרְעָא מִפֵּירֵי אִילָנָא דַּיְיָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ לא וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִמַּעַשְׂרֵיהּ חוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי׃ לב וְכָל מַעֲשַׂר תּוֹרִין וְעָאן כֹּל דְּיִעְבַּר תְּחוֹת

ג' מסר דמסר וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃ כח אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ ל"ט ר"פ בספ' שביעי כט כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃ ל וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ לא וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃ מפטיר לב וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט

(בגליון: ג' מסר · ג' ב' פתח וא' · קמץ ג' · ג' · י' · ג' מסר · ג' . ב' כ"כ · ד')

קרש קדשים הוא ו' נמסר סוף סדר תצוה : יחרם ג' ב' פתח וא' קמץ וסימן נמסר בסדר משפטים : וצאן ר' קמץ וסימן וכל מעשר בקר וצאן . ויזבח בלק . ובני ישראל ויהודה . קניתי עבדים :

תולדות אהרן ואם לא יגאל . בכורות יג : אך כל חרם . ערכין כח : מכל אשר לו. שם עא : ובהמה . שם לא ימכר . זבחים ט בכורות נג תמורה ה : ולא יגאל . מציעא מז בכורות לא לב תמורה ה : כל חרם . סנהדרין סח בכורות לב ערכין כח כט תמורה ה לב : כל חרם אשר יחרם . כתובות לז לח ערכין ו : לה' הוא . קדושין נג : וכל מעשר הארץ . שם (מעשרות מה חלה נט) : מזרע הארץ . קמא כט : ואם גאל יגאל . קדושין כ קמא סט זבחים ו ערכין ל (מעשר שני נו) : איש ממעשרו . קדושין כד קמא סט מציעא נג : וכל מעשר בקר . בכורות נג נד ם : כל אשר יעבור . זבחים ט לז מנחות ו בכורות לא נז נח נט תמורה כח מעילה יג : השבט . בכורות יב נד נו :

בעל הטורים יחרם ג'. כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה . זובח לאלהים יחרם . יחרם כל רכושו . לומר מה חייבי מיתות לא נשקל תמונה ונפטרים אף חייבי ממון אין לנו לפטרו עד שישלם וזהו יחרם כל רכושו דחייבי נחייבי ממון אתקש לזובח לאלהים יחרם דהיינו חייבי מיתות דבשניהם אני אומר לא יפדה :

רמבן

חומש ואחר יקנה אותו בערך והכתוב של מעלה ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה על פי פשוטו בבהמה טמאה ועל מדרש רבותינו הכתוב מיותר בעבור שכפל טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לפיכך ידרש ואם כל בהמה טמאה ואשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לרבות בעלי מומין קבועין שאין מקריבים מהם קרבן לה' :

(כט) **כל** חרם אשר יחרם מן האדם . היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום. מות יומת הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש"י . ורבותינו נחלקו בדבר ויש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן ויתכן שהזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר החרמים ויפטר ועל דרך הפשט יאמר הכתוב כי כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קדש לשם שהן חרמים לכהנים ואין להם פדיון אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרים נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם ימותו כל האדם הנמצא בהם והטעם שאין דעת הנודר כן לתתו לכהנים רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתכוון להכרית האויבים ולכלותם . ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה וכתיב וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש לכו והכיתם את יושבי גלעד לפי חרב ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא ועוד מצאתי באגדה בילמדנו תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטם אם יחרימו על עיר בהלחם עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא היובן של אנשי יבש גלעד ושל יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן הכתוב הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקיים להמית אנשים והעובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר ולא ידע כי חרם המלך וסנהדרין חל על המורדים לכלותם או על העובר גזירתם ותקנתם אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' ח"ו ולכך אמרו בב"ר שאפי' הקדש דמים לא היה חייב ונענש בדמה ואל תהיה נפתה בהבלי ר"א האומר והעליתיהו עולה לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה' קדש שיהיה פרוש מדרכי העולם לעמוד לשרת בשם ה' בתפלה והודות לאלהים ואם יהיה דבר ראוי ליקרב אעלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר והתבודדה שם וכלכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה בתו גרורה ואלה דברי רוח כי אם נדר שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמואל שאמרה אמו ונתתיו לה' והיה משרת בבית ה' לא פרוש וכפי משפטי התורה אין ביד האדם שידור ביוצאי פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר אין בידו להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה בתו בוכה על בתולותיה ורעותיה עמה לקלם אתנן וח"ו שיהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ד' ימים בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה' בטהרה אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה ממה שאמרתי ולדעת רבותינו ז"ל יתכן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים רבים כמו לא תאכלו על הדם וכמו לא יומתו אבות על בנים שהם דורשים אותו בפסול עדות הקרובים והכתוב אומר בו עוד רק את בניהם לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וכן זה יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימים אותו בעת הכבוש כמו שאמרנו העובר על החרם של ב"ד הגדול או של מלך ישראל כענין מעשה שאול וזהו שנאמר שם ויפדו העם את יהונתן ולא מת כי לפי מה שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמר שם ויפדו העם את יונתן ולא מת . כי בעבור שאירע גם על ידו ידעו כי בשוגג עשה . וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל וכן ת"י בן עוזיאל הרי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יהונתן ובשלם ספר תורת הכהנים וקרבנותן ומטתן ישובב אל עליון דברים להויתן לוים לשירן וכהנים לעבודתן . וישראל אל טה איתן . עיניט תראינה ירושלים נגת ביתן וארמון על משפטו

רשי

מעשר כן עושה לטלאים ולעגלים של כל שנה ושנה: יהיה קדש. ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו בשרו נתון לכהנים: (לג) לא יבקר וגו׳. לפי שנאמר (שם יב) כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד:

חסלת פרשת בחקתי וספר ויקרא בעז״ה

אבן עזרא

והעשירי בבהמה וזרע הארץ שהיא התבואה הבכורים והמעשר: (לג) יבקר. כמו יבדיל וכבר פירשתי שהמלה מגזרת בקר: (לד) בהר סיני. פירשתיו בפרשה הזאת ומי שיש לו לב להבין סוד העולם אז ידע סוד הבכור והעשירי והנה אברהם נתן מעשר גם כן יעקב אביט עליו השלום ועוד אגלה קצת הסוד בזכרי מעשר שני אם יעזרני אחד ואין לו שני:

חסלת פרשת בחקתי וספר ויקרא בע״ה

הָֽעֲשִׂירִ֕י יִֽהְיֶה־קֹּ֖דֶשׁ לַֽיהוָֽה׃
33 לֹ֧א יְבַקֵּ֛ר בֵּֽין־ט֥וֹב לָרַ֖ע וְלֹ֣א יְמִירֶ֑נּוּ וְאִם־הָמֵ֣ר יְמִירֶ֔נּוּ וְהָֽיָה־ה֥וּא וּתְמֽוּרָת֛וֹ יִֽהְיֶה־קֹּ֖דֶשׁ לֹ֥א יִגָּאֵֽל׃
34 אֵ֣לֶּה הַמִּצְוֺ֗ת אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל בְּהַ֖ר סִינָֽי׃ חזק

ע״ה עז״א סימן

חוּטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יַחְלְפִינֵּיהּ וְאִם חַלָּפָא יַחְלְפִינֵּיהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵיהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפְּרִיק׃ לד אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְּסִינָי׃
חזק

ג׳ לגעד. ז׳ קמצין וד׳ פתחין. ג׳ וכפסוק מ״ע

בעל הטורים

אלה המצות מצות כמנין האותיות מ״ם לדיו וי״ן תי״ו עולה תרי״ב וזהו כנימ׳ תלמידי חכמים על שם חכם לב יקח מצות:

לרע ד׳ ג׳ קמצין וד׳ פתחין וסי׳ לא יבקר בין טוב לרע. הוי האמרים לרע טוב. כי רגליהם לרע. וחברו. אלין פתחין. ואלין קמצין. כל היום דברי יעצבו. כי לא תהיה אחרית. משכיל צדיק וכל למרע פתחין. במ״ב קמצין וסי׳ ולא דבר אבשלום עם אמנון. ושניהם המלכים לבבם למרע. ג׳ רים לא ולא לא וסי׳ לא תעשק את רעך. לא יבקר בין טוב לרע. לא יסכו להי יין:

תולדות אהרן סטשירי. מליעא ז זבחים ט חולין קלו בכורות נד נח נט: יהיה קדש. בכורות נג: לא יבקר. שם יד לו נג תמורה יג: והיה הוא ותמורתו. בכורות לב: לא יגאל. ב״ק יג בכורות לב: אלה המצות. שבת קד יומא ב מגלה ב תמורה טז. (מגלה ע): אל בני ישראל. עקרים מג פ׳ יב:

סכום פסוקי דספר ויקרא שמונה מאות וחמשים ותשעה **נטף** סימן: וחציו והנוגע בבשר הזב פרשותיו עשרה **בא גד** סימן. וסדריו כ״ג ובתורתו **יהגה** יומם ולילה סימן. ופרקיו כ״ו **ואהיה** עמך ואברכך סימן: מנין הפתוחות שתים וחמשים והסתומות שש וארבעים הכל שמונה ותשעים פרשיותיו דודי **צח** ואדום סימן:

רמבן

ו[illegible]ו היכל ודביר על מכונתן. [illegible]ת יסודה כבלוקן. וערבה לה׳ מנחת יהודה כימי עולם וכשנים קדמונן. ויעלו על רצון מזבחו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן:

תם ונשלם ספר ויקרא בע״ה

כלי יקר

פרשת בחקתי

אם בחקותי תלכו וגו׳. פירש״י שתהיו עמלים בתורה כו׳ אע״פ שרש״י הכריח זה מן יתור הפסוקים שהרי קיום המצות כבר אמור כו׳ מכל מקום גם מצד הלשון הדבר צריך ביאור והוא שדעתו לעשות שלשה חלוקות בפסוק זה אשר כנגדה אמר שלשה פעמים ונתתי בפרשה. ראשונה אמר אם בחקותי תלכו על העמל בתורה וקובע עתים לתורה חק ולא יעבור ועל זה אמר לשון בחקותי כי אין כוונתו על מצות החקות כי לא מצינו בהם בכל התורה לשון הליכה כי לא נאמרה בכל התורה לכו בחקותי ש״מ שהליכה זו מדברת בדבר שאין הקב״ה מצוה עליו זולת שהאדם מעצמו עשה כן ובעל כרחך תפרשו על הדבר שהאדם פועל בטבע כי מצד ההרגל נעשה הדבר לטבע שני. ולא יצדק זה כי אם בקובע הקים ועתים לתורה והוא מרגיל עצמו לבא לבית המדרש בעת ידוע עד שנעשה הדבר לטבע אצל הרגלים וזה כדעת המדרש האומר אם בחקותי תלכו הה״ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש״ע בכל יום ויום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי מדרשות כו׳ ואין זה כי אם מצד שהיה קובע עתים לתורה חק ולא יעבור עד שרגלוהי אינון ערבין להוליכו לבתי מדרשות בלא כוונה כי כבר הורגלו בכך ועל כן לא היה מקום לצוות זה אל האדם כי על הדבר הנעשה בלא כוונה לא יפול עליו ציווי כי אין ציווי לרגלים אלא מדבר באם שכך קרה שקבע עתים לתורה עד שבאותו עת ילכו רגליו מעצמם באותו עת אשר נקרא חק ועל זה אמר אם בחקתי תלכו וכנגד זה אמר ונתתי גשמיכם בעתם כי כנגד הקובע עתים לתורה אמר שזה שכרו שיבואו הגשמים בעתם וכאחז״ל אין הגשמים נעצרים כי אם בעון ביטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה. ואולי שמטעם זה נאמר במתן תורה גם עבים נטפו מים מפני אלהים זה סיני להורות שבזכות לימוד התורה שמן השמים ירד הגשם מן השמים כי אם אין תורה אין קמח ובזכות החק דהיינו קביעות עתים לתורה ירדו הגשמים בעתם. ומה שאמר ואת מצותי תשמרו היינו התכלית היוצא מן הלימוד כי הוא המביא לידי שמירת המצות לא תעשה ועשה. ועל מצות לא תעשה אמר ואת מצותי תשמרו כי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. ועשיתם אותם היינו מצות עשה ומדלא קאמר תשמרו ועשיתם למה ליה למכתב אותם שמע מינה שרצה לומר שמצות צריכות כוונה כי זה המכוון מן מלת אותם ואח״כ פרט שכר של כל אחד מאלו השלשה, כנגד תלמוד תורה הרמוז באם בחקתי תלכו אמר ונתתי גשמיכם בעתם לא אמר סתם גשמים לפי שעכשיו לא רצה ליעד שכר התלמוד תורה כאילו הדבר כבר ידוע שהגשמים ירדו בזכות התורה וכבר הנה גשמיכם זולת שעכשיו נוסף דבר שאותן גשמים שהם כבר ישמיכם ומיוחדים לכם. עכשיו אתן אותן בעתם בזכות אם בחקתי תלכו וכדרך שנתבאר. ונתנה הארץ יבולה כ״א יש תורה יש קמח. ואין פירוש יבולה מה שאתה מוביל לה כדרך שפירש״י על פסוק ולא תתן ארצכם את יבולה דא״כ מאי רבותיה אלא לקמן דרש רש״י מן יתור לשון של את כי כל את לרבות בא ומרבה שאפי׳ מה שאתה מוביל לה לא תתן אבל כאן לא נאמר את ואם כי הכל בכלל יבולה ורצה לומר מה שדרכה להוביל לך לביתך דאם לא כן למה לא נאמר כאן את כמו לקמן אלא כאן פירושו מה שדרכה להוביל לך ולקמן מיתור של את דרשינן אף מה שאתה מוביל לה: והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע. לא נאמר בו לכם כי הלהם מן המוכרחות יהיה לכם אבל היין מן המותרות אינו לכם להנאתכם כי אם לשם מצוה יהיה: ואכלתם לחמכם לשובע. למ״ד של לשובע מורה שלא יאכל עד שישבע לגמרי אלא יפחות מכדי שביעתו קצת כדרך שאמרו הרופאים באופן שיהיה קרוב לבא לידי שביעה: וישבתם לבטח בארצכם. למ״ד של לבטח מורה שהשביעה גורמת אל הבטח כמו שכתוב השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ורז״ל אמרו כד מיפלג שערא מכדא נקיש ואתי תיגרא. ואח״כ יעד שכר של ואת מצותי תשמרו דהיינו מצות לא תעשה ואמר ונתתי שלום בארץ על דרך אחז״ל שמור נכי שבידך ואני אשמור נכך שבידי וסתם שמירה היא לבלתי עשות דבר רע המזיק ואם תהיה נשמר שלא לעשות הדברים המזיקים לך גם אני אשמור נכך מכל דבר מזיק ויהי גם שלום בחילך והרב לא תעבור וגו׳ וכל שמירת מצות לא תעשה הוא בשב ואל תעשה כך השמירה מן החרב וחיה רעה הוא בשב ואל תעשה לכך נאמר ונפלו לפניכם לחרב רצה לומר אע״פ שתרדפם מ״מ אין צורך לזה לרדפם בקום ועשה אלא בשב ואל תעשה מעצמם יפלו אל החרב ומה שכתב ורדפו מכם חמשה מאה וגו׳ שאין החשבון מכוון אמרו המפרשים שמתחלה קודם שיכנס מורך בלבבם ירדפו חמשה מאה ואחר זה שהאויבים רואים שחמשה ירדפו מאה אז יכנס מורך גדול בלב האויבים ויהלם כחם עד שמאה מכם רבבה ירדופו. ואח״כ יוסיף מורך גדול עליהם ונפלו אויביכם לפניכם מעצמם אפילו בלא רדיפה כלל. ומן ונתתי משכני בתוככם התחיל לייעד שכר קיום מצות עשה הנעשים בידים ממש ע״כ אתן משכני דהיינו הבית המקדש כפירש״י כי בו נאמר מקדש ה׳ כוננו ידיך כי הקדוש ברוך הוא בעצמו כוננו בידים ממש כמו שפירש רש״י בפרשת בשלח: ולא תגעל נפשי אתכם. והוא לשון פליטה כפירוש רש״י לא תחשבו כשאשרה שכינתי בבית המקדש שתהיו נדחים ונפלטים משם כי קלר המוציא מהשתריע מ״מ אזמנם שכינתי ביניכם באופן שנדור יחד במדור אחד אף אם השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ולא תהיו נפלטים משם. וי״א ונתתי משכני בתוככם ממש ולא תחשבו שכאשר תראה נפשי אשר נתתי בכם את השכינה תגעל אתכם ותתפשק להתדבק בשכינה על כן אמר ולא תגעל נפשי אתכם ובסמוך יתבאר בדרך אחר:

והתהלכתי

והקימותי את בריתי אתכם ואכלתם ישן נושן. ברית היו צריכין של התבואה של שנת השמיטה והיובל שלא תרקב כדרך שפירש רש"י על הברית צ"ע לכך נאמר ואכלתם ישן נושן משתי שנים. ועל צד הרמז אמר אע"פ שיקרה בזמן מן הזמנים שאכרות עמכם ברית חדשה מ"מ גם הברית הישן לא תופר אלא יהיה טפל והברית החדשה עיקר וישן מפני החדש תוציאו כמ"ש ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא מכל הארצות ור"ל לא שתעקר יציאת מצרים לגמרי אלא יהיה טפל וקיבוץ גליות עיקר כי נסי מצרים יהיו טפל אל הנסים הגדולים אשר יעשה ה' לעתיד כשיכרות ברית חדשה עם ישראל ובזה מיושב משמעות הכתוב שנראה דבריו כסותרים זה את זה שאמר ואכלתם ישן נושן ואח"כ אמר וישן מפני חדש תוציאו כי וישן משמע שקודם שנעשה ישן נושן תוציאו. ובעבור שהזכיר רמז על הגאולה ועל התמורה חזר והזכיר רמז שלא יכלו בני ישראל בתוך הגלות כאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. כי משכן הייתי משכן העדות שנקרא משכן לפי שנתמשכן בעונם של ישראל ומנהג שבעולם שכל מי שיש לו ליתן משכון בחובו אין הבעל חוב גובה נפשות כך נתן ה' לישראל המשכן כדי למשכנו אם יחטאו ויכלה חמתו בעצים ואבנים וע"י שיהיה לו מקום לגבות חובו במקרקעי לא תגעל נפשי אתכם ר"ל לא אצטרך לקבוע את קובעיו נפש. ומה שנאמר בקללות וגעלה נפשי אתכם היינו שאם גם אחר החורבן לא תקחו מוסר שהרי נאמר תחלה ושברתי גאון עוזכם פירש"י זה בהמ"ק ואח"כ כתיב ואם בזאת לא תשמעו לי וגו' ועל זה אמר אחר שכבר חרב גאון עוזכם ושוב אין לי מקום לגבות חובי כי אם מן הנפשות ע"כ נאמר וגעלה נפשי אתכם. ומה שכתב שלא מאסתים ולא געלתים לכלותם היינו דוקא גיעול של כליון לא געלם אבל סתם גיעול נפשות יהיה אם גם אחר החורבן לא יוסרו:

והתהלכתי בתוככם. פי' רש"י אטייל עמכם בגן עדן כו' דעתו לסלק מעל תורתנו הקדושה כל טוען ומערער האומר יש לי מקום ללון ולומר מאחר שלא זכר בתורה עיקר השכר לנשמה א"כ ודאי אין כח במצות אלו להנחיל עושיהם השכר הנפשי לעולם הבא ותכלית עשייתם אינו כי אם לקבל השכר בעולם הזה האתוי בהבלי כזב וכבר נתעוררו על ספק זה שלמים וכן רבים ובאו בהיתר ספק זה שבעה דעות זכרם מהרי"א בחבורו והאריך בהם ואני באתי לקצר בכל היכולת ולסדרם פה כדי להסתים פי דוברי עתק על תורתנו הקדושה:

הדעה האחת. הוא דעת הרמב"ם שכל אלו היעודים אינן עיקר השכר וכל הרעות והטובות שנזכרו כאן בפרשה זו הם מדברים מענין הסרת המונעים לבד רצה לומר שאם תשמור מצותי אסיר ממך כל מונעים כמלחמות וחליים ורעב ויגון באופן שתוכל לעבוד את ה' בלי שום מונע אבל עיקר השכר של העולם הבא אינו נזכר כאן כדי שיעבוד את בוראו לשמה ולא מחמת השכר ההוא או מיראת העונש עיין בספר המדע:

הדעה השנית. הוא דעת הראב"ע בפרשת האזינו וז"ל לפי דעתו שהתורה נתנה לכל ולא לאחד לבדו ודברי העולם הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא עכ"ל ודעתו לפי שקשה לצייר אותו שכר כי הגשמי לא ישיג ענין הרוחני על כן העלימה התורה דבר עמוק זה מן ההמון מרוב קוצר דעתם:

הדעה השלישית. הוא דעת רבינו בחיי הזקן זכרו הראב"ד פרשת האזינו ונטה לדבריו וגם הרמב"ן נטה לדעה זו והוא שכל היעודים שבתורה הם למעלה מן הטבע שאין זה דבר טבעי שירדו גשמים בזמן שעושין המצות ויכלה הגשם מן הארץ כשאין עושין רצונו של מקום ברוך הוא. אמנם מה שתעלה הנפש למקום חוצבה זהו דבר טבעי אל הנשמה ואין זה בדרך פלא ואחר שמצינו בתורה עונש כרת אל הנפש החוטאת שתהיה נכרתת ממקום חוצבה מזה יש ללמוד שאם לא תחטא שתשוב אל מכונה אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה. ונראה שעל זה נאמר קוה אל ה' וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה רצה לומר באותו כרת המועדת בתורה לרשעים תראה כי יש שכר נפשיי שירוממך ה' לרשת ארץ החיים כי תעלה הנפש למקום חוצבה מדאצטריך להכרית נפש הרשעים משם:

הדעה הרביעית. הוא לפי שבימים ההם היו כל העולם מכחישים השגחת השם יתברך והיו טוענים שכל הנעשה בעולם הכל בהכרח ולא ברצון הקדוש ברוך הוא לאמת פנת ההשגחה על ידי יעודים אלו אשר עיניהם הרואות שכל העושה רצון בוראו יושגח לטובה בכל ההשגחות הללו ואלו היה מייעד להם השכר הרוחני עדיין ישארו בכפירה זו כי הרוצה לשקר ירחיק עדיו ועיקר דעה הזאת היא דעת רבינו נסים בפ' בראשית. ושרשה בספר הכוזרי כשאמר הכוזרי אל החבר רואה אני שיעודי זולתכם שמנים ודשנים יותר מיעודכם. השיבו החבר אבל הם כלם לאחר המות ואין בחיים בהם מאומה ולא בדבר שיעיד הרואה ועם כל זה אין א' מהמאמינים ביעודים ההם מתאוים נקוותם מהרה אבל אם היו בידו לאחרם אלף שנים ושהוא ישאר בגזירת החיים ובעולם הזה ורוב ענינו היה בוחר בו עד כאן לשונו וזה באמת תשובה נכחת לומר שיעדה התורה הדבר אשר בו האדם חפץ מאד:

הדעה החמישית. הוא שקודם קבלת התורה היו עובדים כוכבים ומזלות והיו עושים להם עבודות מיוחדות כדי להמשיך מהם הברכה בתבואות ולהביא גשמים בעתם וש"ר הצלחת הגוף וכשנתן הקב"ה התורה ומנעם מן אותן עבודות הוצרך להבטיחם שגם ע"י שמירת התורה יזכו לאותן ישועות וע"י עבודת הכוכבים ומזלות יחסרו כל אלה אבל חיי העולם הבא לא הוצרך ליעדם כי גם על ידי אותן עבודות לא היו מובטחים בו וזה דעת רב סעדיה בספר האמונות אשר לו וגם בספר מורה נבוכים חלק ג':

הדעה הששית. הוא שאמר שנאמר והתהלכתי בתוככם ונתתי משכני בתוככם שזה דבוק השכינה אל ישראל אפילו בעולם הזה שהנשמה נשתבכה עם החומר קל ותגמר שנפשיה דבקה אל השכינה אחרי הפרדה מן החומר. הגם כל מה שיעדו הדתות המזוייפות אחר המות יעדה התורה לנו גם בחיי העולם הזה והמופתים המצויים בינינו תוכיח. וזו הדעת תמצא גם כן בתשובת החבר למלך הכוזר בסוף מאמר א' מספרו והמחזיק בדעה זו רבינו נסים בדרש החדש:

הדעה השביעית. הוא שכל היעודים המזכרים בתורה הם לכללות האומה כי העולם נידון אחר רובו ויעוד הגשמים והתבואה והשלום וכיוצא בהם יהיה לכל ישראל כאחד אבל שכר הנפשי לעולם הבא אינו בכללות האומה אלא כל איש בפני עצמו נידון שם על פי מעשיו ונרמז במצות כיבוד אב ואם ושלוח הקן לכל איש מישראל. ודעת זה הוא בספר העקרים וברמב"ן פרשת עקב בפסוק בכל לבבכם עיין שם. בשבעה דרכים אלו יגוסו הדוברות עתק על תורתנו הקדושה מלבד מה שראינו בעינינו כמה גדלה חיבת ה' אל אבותינו אברהם יצחק ויעקב. ואלו היתה הצלחתם בעולם הזה סוף הצלחתם אם כן מה יתרון היה לאברהם על נמרוד הרשע כי זה מלך בכיפה ואברהם היה נע ונד כל הימים מתהלך מאהל אל אהל מגוי אל גוי וכן יצחק ויעקב לא ידענו מה היה להם מן השכר האמיתי כי אם זה השכר המיועד לזרעם הוא סוף שכרם מה כשרון לבעליו כי אחרי מותם ינחלו זרעם את הארץ והמה יצאו מן העולם ריקם מכל עמלם. ואפילו ישראל נוחלי הארץ מה יתרון להם אפי' בזמן השלוה על כל מלכי הארץ אשר נצחו ומלכו בעולם כמותם ומקצתם יותר מהמה אין זה כי אם שרב טוב הצפון לצדיקים הוא חלקם ונחלתם של האבות ושל כל תולדותיהם כיוצא בהם כי תורה אחת לכלם:

ונתתי את שמיכם כברזל וארצכם כנחשה. ומשנה אמר בהפך זה שמיכם כנחשת וארצכם כברזל לפי שרוב המפרשים הסכימו שכל תוכחה זו כנגד חורבן בית ראשון ושבפרשת כי תבא כנגד חורבן בית שני. וידוע שהברזל קשה מן הנחשת ובבית ראשון היה עיקר החטא לשמים על ידי שעבדו לכוכבים ומזלות כמו שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים על כן יהיו השמים קשים להם מן הארץ כמו שנאמר יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו כי גם השחיתו דרכם על הארץ. אבל בבית שני לא עבדו גלולים והיתה עיקר רעתם בארץ על ידי שנאת חנם ומריבה שהיתה ביניהם ונשחתה הארץ כמו בדור המבול על כן תהיה הארץ קשה להם יותר מן השמים:

שבע על חטאתיכם. יש להתבונן שלשה פעמים אמר על חטאתיכם ופעם אחת הכמים בינתים שבע כחטאתיכם ויש גם כן שנוי לשון בארבע מקומות אלו ובודאי שלא היו על צד הקרי. ונראה שמתחלה אמר שבע על חטאתיכם כנגד שבע עונות שמנה רש"י ואמר שלא יהיו הפורעניות מכוונין מדה כנגד מדה לפי שכל מין במינו דבק יותר מן מין בשאינו מינו על כן לא רצה ה' בחמלתו שתהיה המכה ממין החטא כדי שלא תדבק בהם המכה בחזקה כשימצא מין את מינו. אמנם אח"כ אמר אם תלכו עמי קרי ותאמרו שודאי מקרה הוא לכם ולא יד ה' עשתה זאת מצד שאתם רואין שאין המכות ממין החטא ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם מכוון מדה כנגד מדה למען תאמינו כי אין ערוד ממית אלא החטא ממית. ואם באלה לא תוסרו שתעיזו פניכם לומר על כל פנים שמקרה הוא לכם ולא יועיל זה שראיתי לכוון המכות אל חטאתיכם. אז והלכתי אף אני עמכם בקרי לפי שעד עכשיו עדיין לא עזבתי אתכם למקרים ויסרתי אתכם בעצמי כאשר ייסר איש את בנו אבל מאחר שהן כל אלה יפעל אל פעמים ולא יועיל מעתה אעזוב אתכם אל הקרי ואז יהיו בהכרח המכות שבע על חטאתיכם ולא כחטאתיכם כי אין המקרה פועל בהשגחה לכוין המכות כנגד החטאים ומספר שבע ג"כ אינו בהשגחה כי אם כל שבעה כוכבי לכת הפועלים במקרה יפעלו בכם הרעות על כן יהיו במספר שבעה ומה שנאמר והכיתי אתכם גם אני אין זה מכה בפועל ממש אלא זו המכה משלי היא שאעזוב אתכם למקרי הזמן והמה יפעלו בכם הרעות בלי חמלה כי אין במקרה חמלה. אבל מ"מ הדבר עדיין בספק כי שמא המקרה יפעל בהם הטובות ולא מילתא דפסיקא הוא לכך אמר ואם בזאת לא תשמעו לי ותאמרו על כל פנים כי מקרה הוא לכם. והלכתי עמכם בחמת קרי הוסיף בחמת כי אדע לכוין השעה שהמערכה בחמה עזה שפוכה ובאותו זמן אמליך אותה עליכם ואז תפעל בכם הרעות ודאי בלי ספק:

ורדף אותם קול עלה נדף. הדא הוא דכתיב וכשלו איש באחיו כי זה מדבר בפירוד לבבות המצוי בישראל יותר מבכל האומות כמו שנאמר ואתכם אזרה בגוים כבמזרה שאין אחת דבוקה בחברתה כך ישראל גם בהיותם בארץ לא לבד הם מפורדים איש מעל אחיו אע"פ שמדרך הגולים לנהם זה את זה אבל ישראל אינם כן שהם מפוזרים ומפורדים אף בהיותם בגולה וכן אחד דוחף את חבירו בחזקת היד ומבקש להדיחו ממצבו להתגולל ולהתנפל עליו כקללת אחיה השילוני שנאמר והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים כי כל קנה נדחה ומתנודד מפני הרוח הנושב בו ונוסף על דחיפת הרוח כל קנה דוחף את חבירו נמצא שכל קנה נדחה שני פעמים אחד מפני הרוח שנית מפני קנה חבירו הדוחה הסמוך לו וכן מאחד לחבירו עד שכלם כשלו ונפלו כך כל איש מישראל נרדף מן הרוח כנבואת דניאל שהמשיל כל ארבע גליות ברוח לא ברוח ה' שנאמר וארו ארבע רוחי שמיא מגיחין לימא רבא ואולי שלימא רבא רמז לים סוף שבו קנה וסוף וכוונתו אל ישראל במשל הקנים שנוסף על דחיפת האומות את ישראל כל אחד דוחף את חבירו במכמרותיו על כן המשילה כאן לעלה נדף כי העלה חלוש מאד ונדף מחמת הרוח הנושב בו ואף על פי כן כל עלה דוחף את חבירו ומכה בו כך כל איש מישראל בגלות דומה לעלה הנדף מפני רוח הנזכר ואע"פ כן הוא רודף אחר חבירו להכותו בשוט לשונו או כנגד האומות או בלשון הרע ברחוב היהודים דהיינו קול עלה. לכך נאמר מיד וכשלו איש באחיו ורמז עוד בעלה נדף לרוב שיחת חולין הנאמרים שלא אמת בכל רחובות קריה כדרך שנאמר ועלהו לא יבול ודרשו רבותינו ז"ל אלו שיחת חולין של תלמידי חכמים כו' כך כל איש מישראל נרדף ונדף מן קול עלה דהיינו שיחת חולין של לשון הרע המשמיעים נתן קולם קול שאון הקול קול יעקב מלב של שבוי ועוד כי בפלי שלמן

כשמעו

השמיש את כל ישראל אין נקי כי כל אחד שמח לאיד חבירו וחהי בפיו כדבש למתוק אם ימצא מקום לדבר בגנות חבירו וכמה נעלבים עובר עליהם כום זה אין שומר השב ובדורנו מדה זו לבדה תספיק הריכת גלותנו :

והתודו את עונם וגו'. מה שנאמר אחר הוידוי אף אני אלך עמם בקרי לפי שנאמר במעלם אשר מעלו בי. בי"ת של במעלם משמע שהם מועלים והולכים כי היה לו לומר והתודו עונם ומעלם אלא שאע"פ שמתודים ומודים שחטא זה גרם להם מכל מקום הם מועלים והולכים עוד שומאתם בם כמנהג דורנו שהכל מודים שכמה עבירות ידועות מסבבות כל התלאה ואע"פ כן אינם שבים מהם והרי הוידוי כטובל ושרץ בידו ויש אומרים לפי שלא יתלו בעונם לבד כי יאמרו שאינן מספיקין להביא עליהם כל המכות הללו ויתלו גם בעון אבותם על כן נאמר אף אני אלך עמם בקרי ואז ילכו בעונם ויתלו בעון עלמם ופירוש זה פשוט ממה שאמר דניאל כי בחטאינו ובעונות אבותינו וגו' :

וזכרתי את בריתי יעקוב וגו'. מה שהזכיר האבות למפרע לפי שבכל דור ודור אוכלין ישראל מן זכות האבות על כן הזכירם למפרע בדרך לא זו אף זו דרך משל מי שיש לו שלשה כיסים של מעות בכל אחד מאה זהובים ומתחיל לפזר מן כיס אחד בראש חודש ניסן ומן השני בחודש אייר ומן השלישי בסיון פשיטא שימצא תמיד בכים המאוחר יותר מבכים המוקדם שכבר פזר ממנו ימים רבים על כן אמר לא זו זכות יעקב המאוחר פשיטא שעדיין לא נאכל כל זכותו כי קרוב הוא אלא אף בריתי יצחק שקדם ליעקב וזה ימים רבים לישראל שאוכלין מזכותו כי גם זרעו מיד ותיכף התחילו לאכול מזכותו סלקא דעתך המינא שכבר נאכל ת"ל ואף את בריתי יצחק. ולא זו יצחק אלא אפי' ברית אברהם שהוא ישן נושן מאד ס"ד אמינא שכבר נאכל קא משמע לן ואף את בריתי אברהם שזכותו שמור לכל דור ודור. והארץ אזכור כי יש לה מקום ללון ולומר אם ישראל חטאו הנה הארץ מה פשעה כי מכות הארץ הם גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' וכתיב שם ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולזה לומר הארץ מה פשעה וחטאתה וכן ארז"ל ששאלה על מה אבדה הארץ לא יוכלו הנביאים ומלאכי השרת לפרש ט' כמו שיתבאר לקמן פרשת נצבים בע"ה לכך נאמר והארץ אזכור. והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה כי מתחלה היתה תובעת עלבונה וביטול שמיטותיה ואחר שנעשה דין בתוטאים אז הארץ תעזב מהם ולא תהיה קובלת עוד על ביטול שבתותיה ותרץ היינו תהיה מרוצה בדבר :

איש כי יפליא נדר וגו'. סמך פרשה זו לקללות לומר שישראל נודרים בעת צרה כיעקב שהיה נודר בעת צרה ליתן מעשר מכל אבל לא כיעקב מכל וכל כי יעקב גם אחר שעברה הצרה לא סר מן הדרך הטוב אבל לדורות זה דרכם כשל נשו שנודרים בעת צרה ובעבור ש-זה צרה ומוקא הם מתחרטים ושבים לסורם והוא כמשל הקנה שקלל בו אחיה השלוני את ישראל כי הקנה הזה אינו נכנע כי אם בזמן שרוח נושב בו וכנוח הרוח הוא חוזר ועומד בקומה זקופה כברא שונה כך ישראל אינן נכנעים כי אם בזמן שהצרה ממשמש ויראו ישראל כי היתה הרוחה והכבד את לבו כי בסור המכריח ישובו לסורם ומסכים לדברינו מה שפירש בעל הטורים שכל מספר הפסוקים קמ"ג כנגד קמ"ג קללות שבחורת כהנים ובמשנה תורה וכי מפני שמספרם שוה נסמכו להדדי אלא לומר לך שקמ"ג קללות שבתוכחה גורמין נדרי קמ"ג שקלים כי אין ישראל נודרין ליתן מן ממונם לשם ה' כי אם בשעה שהצרות מכריחין אותן כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרשת וילך על פסוק והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות שדרשו רז"ל על המלוה לעני בשעת דחקו ודרש זה רחוק לקבלו שכל הצרות לא יכריחוהו אל הוידוי כי אם צרה זו על כן רצוני לפרש שזה מדבר במלוה לעני בבא הצרה דוקא דהיינו בשעת דחקו של המלוה כי הצרות דוחקין אותו לזה לידור נדרים לצדקה וטעות של הנודר על זה האופן יתבאר בעזרת ה' לקמן פרשת וילך על כן סמך פרשת כי יפליא לפרשת התוכחה ודבר הכתוב בהווה אבל כל מה שהאדם עושה בלא הכרח אך ברצון זהו נקרא יום רצון לה' ויפק רצון מה' :

הפטרת בחקתי בירמיה סי' טז

יְהֹוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אֶרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל: הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים: לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהֹוָה: חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: כֹּה ׀ אָמַר יְהֹוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהֹוָה יָסוּר לִבּוֹ: וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהֹוָה וְהָיָה יְהֹוָה מִבְטַחוֹ: וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה יִרא כ' כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ: אֲנִי יְהֹוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כדרכו כתיב כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו ימו כתיב יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרַי יסורי כ' בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהֹוָה: רְפָאֵנִי יְהֹוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

פירוש המלות

ומנוסי. שאנוס אליך וידעתי שיבא זמן שאפילו גויים אליך וגו': ואין בם. פי' באלהים אחרים: בעט ברזל. הוא דבר קיים: שמיר. ברזל חזק: חרושה. כמו חרותה: בניהם. ההביבים עליהם כן חביב עליהם לזכור מזבחותם: הררי. יושבי ההר: בחטאת. בעבור חטאות: ובך. ת"י וכוון אעביד פורענות דינין: קדחתם. בערתם: כמר. כמו כבער: כערער. שגדל במדבר יחיד: בערבה. ל' מישור: חררים. לשון יובש: מלחה. כאלו זרוע במלח: תשב. ל' ישוב: יובל. פלגי מים כאלו: הלב. הלב מלא מרמה יותר מן הכל: ואנש. ל' כאב: קורא. הוא עוף: דגר. הוא נפעוף: נבל. ל' אסיפה: מקוה. תקות: וסורי בארץ. אותם שסרים ממך ולא יהיה להם חלק בנפשם בשמים:

תרגום ירושלמי

ויקרא ויקרא והוה כד כון דאשלים משה לאקמא ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל מנוי וחשיב משה בלביה ואמר טורא דסיני דרבותיה רבוי שעה וקדושיה קדוש שעה לא סליקית לגויה עד זמן די יתאמר לי מן קדם יי ברם משכן זמנא דרבותיה רבוי עלם וקדושיה קדוש עלם דינא הוא דלא נעול לגויה עד זמן דאתאמר לי מן קדם יי: וקרא דברא דיי למשה וכל מימרא דיי הוה עמיה מן משכן זמנא למימר: והפשיט ויחליש ית עלתא ויפסג יתה לפסגהא: ירחץ ישזג: והקריבו ויקריב יתיה כהנא על גבי מדבחא ויחום רישיה ויסדר על גבי מדבחא ויתמצי דמיה על שפולי מדבחא: והסיר ויעבר ית קורקבניה בנמשא ויטלק יתה סמיך למדבחא מן מדנחא לאתר בית שפיכות קטמא: ושסע ויתלע יתיה בכנפוי לא יפריש ויסדר יתיה כהנא על גבי מדבחא על קיסיא דאית על אשתא ורקיק ועריכי פטיר: פתות ותרסק יתה רסוקין ותריק עלה משחא כי כל ארום כל דמחמע וכל דחלי: הלבו תרבא וגיעא שליטה לקביל עציא יעבר יתיה וית תרב דחפי על כריסה: ואכל ויצבוע כהנא אצבעיה מן אדמא וידי שובעא זמנין: להרע למבאישא א' לאיטבא: או עשק או עצה ית חבריה:

צו ובכנסי ואברסקין: ארבכת מרתחא תעיל יתה מרסקא מנחת
רסוקין תקרבון ריח דרעות לשמא דיי: תורה חויא חדא:
פגול פסול יהי: ידיו ידוי יעלן ית קורבנא דיי ית תרבא דעל
גיעא יהב יתיה וית גיעא למנפא יתיה אנפוי קדם יי: החזה גייעא:

שמיני ויפלו ואתרכינו בצלו על אפיהון: אש זרה אשא בריא:
הן היום קריבו ית חטאתהון וית עלותהון קדם יי
ואתילפת יתהן דחטאתא חמירא מן מעמרא תניגא ולית
אפשר לאבילא למיכל מניה ואנא דארע יתי אבילא רובא
יומא הדין דמיתו תרין בני נדב ואביהוא ואנא אביל עליהון
הא אלו אכלית חטאתא יומא האית אפשר דשפיר ותקין קדם
יי: וישמע כיון דשמע משה ושפר פתגמא באפוי ואפק כרוז
בכל משריתהון דישראל ואמר אנא הוא דאתעלמת הלכתא
מני ואהרן אחי אליף יתה לי ועל דאשפל משה גרמיה קביל
עליה אגר סגי ושמע משה ושפר פתגמא באפוי: על כפיו כל
דשחף על מעוי בכל חיתא: תנור תנורין וטפין יתרעון:

תזריע שאת או ספחת סומא או קלפא או בהקי: ופח וימשון ית
ביתא: ולשאת ולשומא ולקלפיתא ולבהקיתא:

אחרי שני בני אהרן תרין בנוי דאהרן בקרוביהון אשא בריא:
ואת פרצם וית מרעייהון: ועניתם ותצומו בה על נפשתיכון:
ובשרו ואין לא חיור ובשריה לא ישזג ויקבל חוביה: ולא תחלל
ולא תפסון ית שמא דאלהכון כדין אמר יי: ולא תקיא ולא
תפלוט ארעא יתכון:

קדשים ובקצרכם ובחצדכון ית חצד ארעכון לא תשיצון או מ
אוחריא דאית בחקליכון למחצוד ולקט חצדכון לא
תלקטון: וכרמך וכרמיכון לא תבערון טוטלותהון ופרט כרמיכון
לא תלקיטון: לא תלך עמי בית ישראל לא תהוון בתר לישנא
תליתיא על חבריכון ולא תשתוק אדמא דחברך בזמן דאת
ידע קשוט בדינא כדין אמר יי: בקרת מרדו אנון חייבין:
ובמשורה ובמזניא: דמיהם אדמהון ברישיהון:

אמר ולא יחללו ולא יפסון: אשה אתתא דזנו ומפסה: או גבן או
דגבינוהי חפין עינוי או דלית ליה סער בגבינוי
או דגביח או דננים או יחלזוה בעינוי או דמלי גרב או דמלי
חזזין או דחסר כוליא: שור עדן דתדבר לן סדרי קורבנינן מה
דהיינן מקרבין בכל שנא ושנא הוו קורבנינן מכפרין על
חובינן וכדו די גרמו חוביא ולית לן מה נקרבא מן עדרי עינינן
תורא אתבחר קדמי בגין לטדכרא סביא דמדנחא פטיד
כוליה קרב לשמך בר תורין ורהט לבקרותיה ונסיב בר
תורין רכיך וטב ויהב יתיה לרביא ואוחי רביא למעבד יתיה
ופטירין אפה וייכול מלאכין וזכה למתבשרא דהא שרה
ילדה ליצחק אמרא אתבחר תנין בגין למדכרא זכותיה רשייה
דעקד גרמיה על גבי מדבחא ופשט צואריה בגין שמך שמיא
מכו ונחתו וחמא יצחק ית שכלליהון וכהין עינוי ממרומיא
מן בגין כדין זכה ואזדמן ליה תמן אמר תחותוי לעלתא:
ותוזכו תליתי גדי בר עזין למדכרא זכותיה דתמימא דלביש
משכין דגדין נעכד תבשילין ואיתי לאבוי מן תבשילוי וחמר
אשקי יתיה וזכה למתקבלא סדר ברכתא מן יצחק אבוי
ולמוקמא תרי עשר שבטין קדישין לשמך: הא בכן פרש
משה נביא ואמר עמי בית ישראל תור או אמר או גדי ארום
דאתיליד ויהי שובעא יומין בתר אמיה ומן יומא תמינאה
ולהלן יהוי כשר למקרבא יתיה קורבנא לשמא דיי ארום כל
נפש דבמסת למצום ולא צימה ביום צום כפוריה: משרב ער ערב
מן רמשא עד רמשא תהוון צימין צומיכון ושבתין שבתיכון
ועבדין זמנין מועדיכון בחדוה: פרי עץ תרוגין ולולבין: ויקב
והרף ברה דאתתא ישראל ית שמא מפרשא ובזי: ויניחהו
דין חד מארבע דינין די עלו לקדם משה רבן בתרין מנהון
הוה משה מתין ובתרין מנהון הוה משה זריז במחרפא דחריף
שמא קדישא בגדופין ובמקוששא דחליל שבתא בזדנו הוה
משה מתין מן בגלל דהוו דינהון דיני נפשן ובמסאבין דלא
יכילו למעבד פסחא בזמניה ובנין בנת צלפחד הוה משה
זריז מן בגלל דהוה דינהון דיני ממון: ובאלין אמר לא
שמעית למלפא דיני דעתידין למקם בתר משה למהון מתינין
בדיני נפשן וזריזין בדיני ממון דלא יבהתון למימר לא שמעינן
ברם משה רבן אמר לא שמעית ואצנעון במטרא יתיה קדם
עד לא יתפרש להון מן קדם יי באלין דיניה יתעביד ביה:
שבר תבר תשלומי תבר עין תשלומי עין ושן תשלומי שן היך
דיהב מום בבר נשא כן יתיהב ביה:

בהר ושדה ותקל פרולי קרייהון לא יזדבן ארום אחסנת: את
כספך ית כספך לא תתן ליה בשעורין וברבין לא תתן
מזונך: ואבן ואבן דטעו:

בחקתי ואכלתם אי מה בישין אנון חוביא ומה מרירין אנון
חטיא דגרמו לאבהתן בירושלם למיכל בשר בניהון
ובנתיהון: וזכרתי ואדכר ברחמין קימא דקימית עם יעקב
בביתאל וקימא די קימית עם יצחק בטור מוריה וקימא
די קימית עם אברהם ביני בתריא אדכר ברחמין וארעא
דישראל אדכר ברחמין: והארץ וארעא תשבוק מנהון ותרעי
ית שבי שמיטהא כל יומין דהוות צדו מנהון ואנון ימרקו ית
חוביהון מכלא חלף מכלא וסדרין חלף סדרין ית סדר דיני
מאסו: ואף ולחוד בהדא כי הוותון שרין בארעא בעלי דבביכון
לא מאסית יתהון במלכותא דבבל ולא רחיקית יתהון
במלכותא דמדי ולא שיצית יתהון במלכותא דיון למפסה
קימי עמהון במלכותא דאדום ארום הוא יי אלהכון ביומי גוג:
ולא ימיר ולא יפרג יתיה טב בביש או ביש בטב ואין מפרגא
יפרג בעיר בבעיר ויהי הוא ופרוגיה יהי קדיש: ואם ואין כל
בעיר מסאב דלא יקרבון מניה קרבן לשמא דיי: והעריך ויסדר
כהנא יתיה בין טב ובין ביש כעלויה דכהנא כן יהוי: ויסף
חמישיתו ויוסף חומשיה דמוי על עלויה: ואיש קודשא לשמא דיי
ויסדר כהנא: היך מה די סדר יתיה: ואין דין דאקדיש:
הומש כסף עלויה עלוהי ויהי דידיה: ואם משדה ואין מחקל
אחסנתיה יפריש גבר לשמא דיי ויהוי עלויה לפום זרעיה זרע
חמר דשערין: ואין משתא דיובלא יפריש חקליה כעלויה יקום:
ואין מפרק יפרוק ית חקלא דין דמקדיש יתיה ויסף חומש
סלעין דכסף עלויה עלוהי ויהוי ליה: קודשא לשמא דיי
בחקל אפרשו: ואם ואין ית חקל זביניה יקדיש לשמא דיי:
ויחשיב ליה כהנא ית אפרשות עלויה עד שתא דיובלא ויתן
ית אפרשות עלויה ביומא הדין קודש לשמא דיי: בשתא
דיובלא יחזור חקלא לדין דזבן יתיה מן גביה לדין דאית ליה
אחסנות ארעא: וכל עלויה יהוי בסלעי קודשא: אך לחוד
בוכרא דיפריש קדם יי בבעירא אין תור אין אמר לשמא דיי
הוא: ואם ואין בבעירא מסאבא ויפרוק בעלויה ויוסף חמשין
דמוי עלוי ואין לא יתפריק ויזדבן בעלויה: אך כל חרם לחוד
כל אפרשו די יפריש גבר לשמא דיי מן כל דאית ליה מן
בני אנשא ובעירא: כל אפרשות קודש קודשין הוא לשמא
דיי

דיי: כל חרם כל אפרשו דאפרש מן בני אנשא לא מתפרק מתקטלא יתקטיל: כי הוא לשמא דיי הוא קודשא לשמא דיי: ואין מפרק יפרוק גבר מן מעשריה: חמישית חומש דמוי יוסף עלוי: וכל מעשרא דתורא ודענא כל דיעבר תחות שרביטא עשיראה יהוי קודשא לשמא דיי: לא יבקר לא יפשפש בין טב לביש ולא יפרג יתיה ואם פרגא יפרג יתיה ויהוי הוא ופרוגיה יהוי קודשא ולא יתפריק: אלין פקודיא:

סדר הקריאה למפטיר לפ' זכור

לשבת פ' זכור קורין בס"ת שניה למפטיר בסוף פרשת כי תצא. זכור את אשר עשה לך עמלק עד סוף הסדר:

זכור את אשר־עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל־הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יהוה אלהיך לך מכל־איביך מסביב בארץ אשר יהוה־אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את־זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

ומפטירין בשמואל א' סימן ט"ו

ויאמר שמואל אל־שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על־עמו על־ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה:

כאן מתחילין האשכנזים

כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר־עשה עמלק לישראל אשר־שם לו בדרך בעלתו ממצרים: עתה לך והכיתה את־עמלק והחרמתם את־כל־אשר־לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד־אשה מעלל ועד־יונק משור ועד־שה מגמל ועד־חמור: וישמע שאול את־העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את־איש יהודה: ויבא שאול עד־עיר עמלק וירב בנחל: ויאמר שאול אל־הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם־כל־בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק: ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך שור אשר על־פני מצרים: ויתפש את־אגג מלך־עמלק חי ואת־כל־העם החרים לפי־חרב: ויחמל שאול והעם על־אגג ועל־מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו: ויהי דבר־יהוה אל־שמואל לאמר: נחמתי כי־המלכתי את־שאול למלך כי־שב מאחרי ואת־דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה כל־הלילה: וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל־שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי את־דבר יהוה: ויאמר שמואל ומה קול־הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע: ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על־מיטב הצאן והבקר למען זבח ליהוה אלהיך ואת־היותר החרמנו: ויאמר שמואל אל־שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי הלילה ויאמר ויאמרו כ' לו דבר: ויאמר שמואל הלוא אם־קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך על־ישראל: וישלחך יהוה בדרך ויאמר לך והחרמתה את־החטאים את־עמלק ונלחמת בו עד־כלותם אתם: ולמה לא־שמעת בקול יהוה ותעט אל־השלל ותעש הרע בעיני יהוה: ויאמר שאול אל־שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר־שלחני יהוה ואביא את־אגג מלך עמלק ואת־עמלק החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיך בגלגל: ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: כי חטאת־קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את־דבר יהוה וימאסך ממלך: ויאמר שאול אל־שמואל חטאתי כי־עברתי את־פי־יהוה ואת־דבריך כי יראתי את־העם ואשמע בקולם: ועתה שא נא את־חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליהוה: ויאמר שמואל אל־שאול לא אשוב עמך כי מאסתה את־דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות מלך על־ישראל: ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף־מעילו ויקרע: ויאמר אליו שמואל קרע יהוה את־ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך: וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם: ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד־זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי ליהוה אלהיך: וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול ליהוה: ויאמר שמואל הגישו אלי את־אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר־המות: ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן־תשכל מנשים אמך וישסף שמואל את־אגג לפני יהוה בגלגל: וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל־ביתו גבעת שאול:

סדר הקריאה למפטיר פרשת פרה

לשבת פרשת פרה קורין למפטיר בס"ת שניה בפרשת חקת מתחלת הסדר עד תטמא עד הערב:

וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: זאת חקת התורה אשר־צוה יהוה לאמר דבר אל־בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר

פירוש המלות

שם לו. ארבים: בעלותו נתן כל לב שלם ומנע העלאום: וירב. כמו וירוב: והמשנים. השמנים: הכרים. הכרים. המעולמים: נמבזה. כמו מבוזה: ונמס. לי ונמס: מעדנת. בגלגלים: בתגלגל קסם. פתגלם מקסם כן כמרי: הפצר. לי מפתים. נאם. חוק: ויפקם. ויפקם:

אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ
אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ
וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃
וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־
דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב
וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ וְכִבֶּס
בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה
וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו
בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀
אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם
טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה
חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־
בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם
וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ
הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק
עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם
כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד
פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא
שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת
וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם
אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־
הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל
אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס
בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא
וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי
אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃
וְהָיְתָה לָּהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו
וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־
בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

ומפטירין ביחזקאל סימן לו

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם
כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃
וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם
שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ
אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ
יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי
אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃
וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם
וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־
אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי לָכֶם
לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב
הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן
בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי
תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם
וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי
אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ
וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃
וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־
טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃
לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ
וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים
וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר
הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ
הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת
וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ
סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ׀ אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי
הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים
כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת
צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

פירוש המלות

הנדה לשון טומאה נמאס לנדה : ונקטתם בפניכם. תהיו נמאסים בעיני עצמכם :

סדר הקריאה למפטיר פרשת החו"ש

לשבת פרשת החדש קורין בספר תורה שניה למפטיר בפרשת בא מן ויאמר ה' אל משה וכו' החדש הזה לכם עד בכל מושבתיכם תאכלו מצות. ואם הוא ראש חדש בשבת פ' החדש קורין בספר תורה ראשון מענין היום. לשביעי בספר תורה שניה בפרשת פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם עד ויעשה ונסכו. ולמפטיר בספר תורה ג' בפ' בא:

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים
לאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה: דברו אל־כל־עדת
ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה
לבית־אבת שה לבית: ואם־ימעט הבית מהיות
משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על־השה: שה תמים זכר בן־
שנה יהיה לכם מן־הכבשים ומן־העזים תקחו: והיה
לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו
אתו כל קהל עדת־ישראל בין הערבים: ולקחו מן־
הדם ונתנו על־שתי המזוזת ועל־המשקוף על הבתים
אשר־יאכלו אתו בהם: ואכלו את־הבשר בלילה הזה
צלי־אש ומצות על־מררים יאכלהו: אל־תאכלו
ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם־צלי־אש ראשו על־
כרעיו ועל־קרבו: ולא־תותירו ממנו עד־בקר והנתר
ממנו עד־בקר באש תשרפו: וככה תאכלו אתו
מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם
ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה: ועברתי בארץ־
מצרים בלילה הזה והכיתי כל־בכור בארץ מצרים
מאדם ועד־בהמה ובכל־אלהי מצרים אעשה שפטים
אני יהוה: והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר
אתם שם וראיתי את־הדם ופסחתי עלכם ולא־יהיה
בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: והיה היום
הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת
עולם תחגהו: שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום
הראשון תשביתו שאר מבתיכם כי ׀ כל־אכל חמץ
ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן עד־יום
השבעי: וביום הראשון מקרא־קדש וביום השביעי
מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכה לא־יעשה בהם אך
אשר יאכל לכל־נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם
את־המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את־
צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את־היום הזה
לדרתיכם חקת עולם: בראשן בארבעה עשר יום
לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים
לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם
כי ׀ כל־אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת
ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל־מחמצת לא תאכלו
בכל מושבתיכם תאכלו מצות:

ומפטירין ביחזקאל סימן מה

כאן מתחילין האשכנזים

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא
בישראל: ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי בית
ישראל הוא־יעשה את־החטאת ואת־המנחה ואת־
העולה ואת־השלמים לכפר בעד בית־ישראל:

כאן מתחילים הספרדים

כה־אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח
פר־בן־בקר תמים וחטאת את־המקדש:
ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל־מזוזת הבית ואל־
ארבע פנות העזרה למזבח ועל־מזוזת שער החצר
הפנימית: וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי
וכפרתם את־הבית: בראשון בארבעה עשר יום לחדש
יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל: ועשה
הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל־עם הארץ פר
חטאת: ושבעת ימי־החג יעשה עולה ליהוה שבעת
פרים ושבעת אילים תמימים ליום שבעת הימים
וחטאת שעיר עזים ליום: ומנחה איפה לפר ואיפה
לאיל יעשה ושמן הין לאיפה: בשביעי בחמשה עשר
יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת
כעלה וכמנחה וכשמן: כה־אמר אדני יהוה שער
החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי
המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח:
ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על־מזוזת
השער ועשו הכהנים את־עולתו ואת־שלמיו
והשתחוה על־מפתן השער ויצא והשער לא־יסגר
עד־הערב: והשתחוו עם־הארץ פתח השער ההוא
בשבתות ובחדשים לפני יהוה: והעלה אשר־יקרב
הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם
ואיל תמים: ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת
ידו ושמן הין לאיפה: וביום החדש פר בן־בקר
תמימם וששת כבשם ואיל תמימם יהיו: ואיפה
לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג
ידו ושמן הין לאיפה: ובבוא הנשיא דרך אולם

השער

פירוש המלות

בראשון באחד ניסן: פנות. הוא הסיכל: למזבח. הסמוכות למזבח: פנה. לשון פנים: וכפרתם. ועתרתם: בשביעי. הוא תשרי: פל. חגל:

הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵא (יצאו כ') ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ יַעֲשׂוּ (ועשו כ') אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ניסן ביום א' לומר אחר הפטרת החדש פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש :

הפטרת שבת הגדול בתרי עשר במלאכי סימן ג'

אין מפטירין וערבה אלא כשחל ערב פסח בשבת

וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ‍ִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת׃ וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי ׀ עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם׃ לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃ הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃ בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי׃ וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ׃ אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ׃ וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ׃ וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ׃ כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף׃ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק׃ וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ זִכְרוּ (ז רבתי) תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים׃ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם׃

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא :

פירוש

וערבה. תהא ערבה לו : ממהר. לשלם גמולם : ואמרתם. ואם תאמרו : היקבע. היגזול : טרף. מזון : באוכל. בארבה שאוכל התבואה : ואשרו. ל' אושר : הגפן. שהתבואה מרובה : קדרנית. בשפל רוח : ולחשבי. ל' המחשבות : ופשתם.

המלות

ענין ריבוי : מרבק. ל' פטימה : ועסותם. ל' דריסה : עשה. עושה משפט : חרם. לפיכך יזהירם כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הבא :

סימני פרשיות

תזריע מצורע · אחרי מות קדשים · בהר ובחקתי :

היבורידתן	הפרדתן
בשנים פשוטות	בשנים מעוברות
כולן מחוברות	כולן נפרדות

פרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בש״ד :

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת

על כתיב

אִמֶּךָ: כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ: וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

החצי כתיב

סדר הקריאה למפטיר לשבת וראש חדש

בשבת וראש חדש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע ואומרים חצי קדיש ובס"ת שניה בפ' פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם:

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה סימן סו

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר: מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ: שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נוֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ: כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ: וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם

כב"ל

וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

ואם למחרתו גם כן ראש חדש אומרים אחריה ג"כ פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש:

אחד כתיב

ברכות שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

וכשמסיים ההפטרה יאמר זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק. נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

שמות הטעמים *) לאשכנזים

קַדְמָא מֻנַּח זַרְקָא מֻנַּח סֶגוֹל מֻנַּח | מֻנַּח רְבִיעִי מַהְפַּךְ פַּשְׁטָא זָקֵף קָטֹן זָקֵף־גָּדוֹל מֵרְכָא טִפְּחָא מֻנַּח אֶתְנַחְתָּא פָּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־גֵרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְּבִיר יְתִיב פְּסִיק | סוֹף־פָּסוּק: שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא־כְפוּלָה יֶרַח־בֶּן־יוֹמוֹ:

*) הפשטא והקדמא שוים בתמונתם ומתחלפים במקצת כי הפשטא יבוא לעולם אחרי אות האחרון במלה בין שהנגינה מלעיל ובין שהיא מלרע, ולכן כאשר הנגינה מלעיל יבוא ב' פשטין כמו אֹ֨הֶ֙ל אבל הקדמא לעולם באות שבה הנגינה, וכן היתיב והמהפך כי היתיב לעולם לפני אות הראשון והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בה. הסגול הזרקא והתלישא קטנה יבואו תמיד אחרי האות האחרונה והתלישא גדולה לעולם האות הראשונה. הגרש נקרא לפעמים אזלא וזה כשהוא מלרע ויש לפניו הקדמא וכשהוא מלעיל נקרא גרש. [ודע כי בספרי תהלים משלי איוב יש עוד טעמים אחרים גם ישתנו בשמותם].

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) **ויקרא**. אל״ף זעירא עיין זוהר פ׳ ויחי דף רל״ד ודף רל״ט ופ׳ מצורע דף נ״ג שערי אורה שהירה דאבונה דף י״א וריקאנטי פ׳ זו ובספר פענח רזא ומסורת הבריח הגדול כאן וריש ד״ה. וכתב המאיר משם נהגאר״ה שהקורא הוא הכבוד הנזכר בפרשה שלמעלה וכבוד ה׳ מלא את המשכן והיינו אל״ף זעירא דויקרא ליודעי חן: ויקרא. הנ״ל בטעמא: (ב) ומן הצאן. בלא קדמא: (ה) הדם על המזבח. הדל״ת דגושה והבי״ת בלא פשט: (ח) הכהנים את הנתחים. הכ״ף בגעיא והה״א בלא קדמא: (ט) ניחוח. בראשו כתוב בהעתק הללי קדמאה מלא עכ״ל. והוא חד מן ג׳ מלאים ע״פ המסורת וב׳ האחרים הם כפי הגהה כמו שנמסר שם במ״ג ובלשתם הם הראשונים שבתורה ופי׳ מלאים בזה ר״ל מלאים וא״ו אבל לענין היו״ד כולם מלאים ומי שכתב זה חסר יו״ד אינו אלא טועה והבני שבפרשה הוא מכלל החסרים חסר וא״ו ומלא יו״ד כראוי וכן כתב הרמ״ה וספר אמן ששון שלא כדברי המאירי שכתב כולו חסר וז״ל הרמ״ה ז״ל כל ניחח באורייתא מלא יו״ד וחסר וא״ו דקרי ולא כתיב בר מן ג׳ מלאים דמלאים מלא יו״ד ומלא חד וא״ו דקרי וכתיב וסימן כו׳ כמ״ש במסורת שלנו. ועיין מ״ש בפ׳ בראשית על מלת רקיע: (י) מן הכשבים. כן צריך להיות שי״ן קודם לבי״ת וזו היא מסורת הרמ״ה ז״ל כשב וי״ו כתיב כן באורייתא וסימן אם כשב הוא מקריב. כאשר יוסר חלב הכשב, שור וכשב ועז. איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה דאחרי מות. שור או כשב או עז כי יולד דאמור. אך בכור שור או בכור כשב. ושארא כתיב כבש בליגנא. וכל שה הוא הכשבים מלא יו״ד כתיב וכל כשבים דאורייתא דכוותא כשבים ז׳ כתיב כן באורייתא וסימן וכל שה תוס בכשבים. ותוס בכשבים. וכל הוס בכשבים. והכשבים הפריד יעקב. ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים. בבקר בכשבים ובעזים. שה כשבים ושה עזים. ושארא כבשים כתיב בליגנא: (טו) אל המזבח. אין בבי״ת פשט וכו בס״ם: (יז) בכנפיו. הבי״ת רפה: ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל. ברובא דנוסחי דיקי מלא יו״ד כתיב ודכותה תמול ערפו ולא יבדיל דסוף פרשתא וכל אורייתא דכוותא מלא ולית אלא נוסחא דכתיב בה יבדל קדמאה חסר ומכיר עליה בהן נוסחא גופא לית כותיה חסר ושיבושא הוא ומגו מסורתא אחריתי משמע דהדין יבדיל קדמאה נמי מלא יו״ד כתיב הרמ״ה ז״ל ובסוף דבריו אחר שהביא כל לשונות של הבדלה כתב אשתכח השתא דכל ליגנא באורייתא לשון הבדלה כל היכא דקרית דל״ת דידיה בחירק מלא יו״ד כתיב בר מן א׳ חסר וסימן והבדל אתכם מן העמים דסוף קדושים:

ב (ב) והביאה. מפיק בס״א והחזקוני כתב וא״ו הי״א נקודים בסגול ובספרים שלנו הה״א בחט״ף סגול: הכהן דאת אזכרתה. בגרש לא בשופר הפוך בס״ם: (ג) קדשים. הקו״ף בלא מאריך: (ד) וכי תקרב, כתוב במסורת חסר יו״ד בליגנא וכו׳ ה׳ מנהון באורייתא וכן עלמן מסר הרמ״ה ז״ל ואח״כ כתב נמצא לשון דהקרבה חשיב במסורה חמשה חסרים יו״ד באורייתא בין רי״ש לבית ושארא אורייתא כל ליגנא דהקרבה דקריא רי״ש דידיה בחירק מלא יו״ד כתיב וכולו נוסחי דיקי כי האי מסורתא סלקי: חלות מצת. בהעתק הללי מלא ירושלמי מצות עכ״ל. ובכל הספרים חסר והוא חד מן ד׳ חסרים על פי המסורה וסימן במס׳ גדולה פרשת בא: (ז) סלת בשמן. הבי״ת דגושה: (ט) המנחה דוהרים. ה״א כתיב בסוף תיבותא: (י) קדשים. הקו״ף בלא מאריך: (יא) תקטירו. בדרגא: (יג) קרבנך. במקצת ספרים הבי״ת במאריך: (טו) מנחה הוא. הוא כתיב בוא״ו שאינו מן א׳ עשר דכתובין יו״ד כמו שאמרתי בפ׳ לך לך: (טז) מגרשה. הגימ״ל דגושה:

ג (ג) השלמים. השני ה״א כתיב בראש תיבה: המכסה את הקרב. המ״ם רפה והה״א סמוכה בגעיא מכלול דף נ׳ וכן כתב הלוית חן שער א׳ סי״ט וכן כלם: (יז) בכל מושבותיכם. בהעתק הללי מושבותיכם ירושלמי מושבתיכם עכ״ל ובספרים מדוייקים חסר וא״ו תניינא וכן ראוי להיות כמסורת פ׳ ויקהל ע״פ לא תבערו אש בכל משבתיכם וז״ל משבתיכם ג׳ חסר וא״ו ר״ל גם אחר המ״ם. וסי׳ לא תבערו אש. ולחם וקלי וכרמל. כל מלאכה לא תעשו דאך בעשור לחדש. וכי מלא דמלא בכל מושבותיכם הערים תחרבנה. ממדבר דבלתה בכל מושבותיכם והרויחון ביחזקאל ו׳. ושארא מושבותיכם כהכן ע״כ. וטעות נפל בדפוס ורוצה לומר ושארא מושבתיכם חסר וא״ו תניינא וטעות נפל גם בפסוק ממדבר דבלתה דההוא מושבותיכם כתיב בה״א וכן כתוב במסרה על כל א׳ מבניהם לית מלא מפני שאחד הוא בכ״ף והאחד בה״א וכן מצאתיו מסורת כ״י בפ׳ אמור ע״פ שבת הוא לה׳ בכל מושבתיכם ז״ל מושבתיכם ב׳ כ״כ במ״ה וסימנהון לא תבערו אש. ולחם וקלי וכרמל. כל מלאכה דיום הכפורים הלין ג׳ משבתיכם כתיב בפסו׳ דתשמנה מושבותיכם כתיב דדבלתה מושבותיכם כתיב מלא דמלא עכ״ל. והיינו הך דלעיל בליגנא קלילא וכ״כ הרמ״ה ז״ל בכל מושבתיכם תאכלו מצות מלא וא״ו ק יש לשי״ן וחסר וא״ו תניין ומלא יו״ד כתיב וכל ליגנא באורייתא דכוותה בר מן ג׳ חסרים תרין ווי״ן ומלאים יו״ד ומסר עליהם תלתא חסר וסימן לא תבערו אש בכל משבתיכם. משבתיכם דלחם וקלי וכרמל. לדרתיכם בכל משבתיכם דכל מלאכה לא תעשו דאך בעשור לחדש:

ד (ב) תחטא. החי״ת בחטף סגול: (ג) אם. בגלגל לא במקף: יחטא. החי״ת בחטף סגול: (ד) והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני ה׳. ב׳ סבירין אשר לפני ה׳ וסימן והביא את הפר דנפש קדמאה. ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת לפני ה׳ (ד״ה ב׳ א׳): (יב) אל שפך. בס״א כ״י קדמון השי״ן בצירי. ורב פעלים כתב שפך מצאנוהו בג׳ נקודות ורד״ק העיד שהוא בג׳ נקודות: (יז) וטבל הכהן אצבעו מן הדם. מטעים דאמרי את. דקדמאה כתיב וטבל הכהן את אצבעו בדם בפ׳ נפש כי תחטא ודין כתיב לא את: (יח) יסוד. דבפ׳ ואם נפש מלא כחבריו וכ״כ הרמ״ה ז״ל כל יסוד דאורייתא מלא וא״ו כתיב: (לא) **כאשר הוסר חלב**. ס״א הוסר ובמסורת הוסר ב׳ ומלא וסי׳ הוסר חלב ומעת הוסר התמיד ובספר אחד ספרדי כתוב הוסר חלב הטעם בה״א ונמסר עליו ב׳ מלא א׳ מלעיל וא׳ מלרע וגם במ״ג סוף דניאל נמסר ב׳ חד מלעיל: (לב) נקבה תמימה יביאנה. התי״ו רפה: (לג) החטאת. הטי״ת דגושה: (לד) קרנת שבפ׳ ואם כבש שבינו ב״ים פ״ד דזבחים בעי״א כל הניתנין על מזבח החיצון שנתן במתנה אחת כיפר ובחטאת שתי מתנות וכה״א אף חטאת שנתנה מתנה אחת כיפר ואמרי׳ עלה א״ר הונא מ״ט דב״ש קרנת קרנת קרנות ג״א קרנות קרנות הרי כאן שש ארבע למצוה ושתים לעכב ובה״א קרנת קרנת קרנות הרי כאן ארבע שלש למצוה ואחת לעכב ואימא כולהו למצוה כפרה בכדי לא אשכחן ואכ״א וכו׳ ועיין בילקוט פ׳ ויקרא רמז ת״ע וקרבן אהרן פ׳ הזריע ד׳ נ״ד ס״ב. ופרש״י ג׳ פרשיות נאמרו בחטאות החיצונות בויקרא אחת בשעיר נשיא ושתים בחטאת יחיד אחת בכשבה ואחת בשעירה בכתים כתיב על קרנת חסר והאחד מלא וב״ש אית להו יש אם למקרא הרי כאן שש ואין במזבח אלא ארבע והשתים יתירות לא נאמרו אלא שמנה עליהם הכתוב לעכב ארבע נאמרו למצוה שמצוה בארבע מתנות ושתים מהן נשנו לעכב וב״ה סברי יש אם למסורת הילכך הרי ד׳ ג׳ מהן למצוה נאמרו שמצוה לכתחלה ליתן אף עליהן והא׳ מעכבת כדמפרש ואזיל ואימא כולהו למצוה ואין כאן א׳ לעכב שהרי לא שנה בהם מהן. ואימא אע״פ שלא נתן כלום כיפר. בכדי בלא כלום כלו׳ בלא מתן דמים ע״כ. משמע ודאי מהגמ׳ ומפרש״י שאחד מן הג׳ פסוקים של קרנת מזבח העולה הכתובים בפ׳ זו מלא ואינו מיהו לאו בהדיא איתמר לא בגמ׳ ולא ברש״י איזה מהם מלא והרים פ״ק דסנהדר׳ מייתי לה נמי אגב גררא והתם גרסינן וב״ה קרנות קרנת קרנת הרי כאן ארבע וכו׳ נראה משם הראשון דהיינו דפרשת נשיא הוא המלא אך רש״י ז״ל פי׳ שם בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר ובכשבה דיחיד כתיב מלא קרנות ובשעיר דיחיד כתיב קרנת חסר עכ״ל. ולדבריו המלא הוא הג׳ דהיינו דפ׳ ואם כבש נר׳ דגירסתו בגמ׳ היתה ובה״א קרנת קרנת קרנות ולכן כתב שהג׳ מלא וכן גורס בעל מנחת אהרן והיא כ ירסתנו דזבחים. וכתב בעל א״ת שכן מצא בגמ׳ דסנהדרין כ״י אך לא ידע למה הקדים שם רש״י הג׳ לב׳. אמנם כל הספרים ומסרותיהם שוים דכל שלשת קרנות האמורים חסרים שאין שום א׳ מהם מהד׳ מלאים ע״פ המסורת כמו שבאו בפ׳ זו במ״ג וכ״כ הרמ״ה והמאירי ואמן ששון. וכבר קדמתי לך כי בכל מקום שהגמ׳ או המדרש חולק על המסורת בחסרות ויתירות אנו הולכים אחר המסורת ולא מבעיא בדרשות של אגדה כגון פלגשם כלת ואשמם אלא אפי׳ הלכה דנפיק מיניה דינא כגון הכא הליבה דב״ש וב״ה ובר מן דין דכולהו ספרי וספריא הכי סבירא להו ולית בהון פלוג׳ כלל. ובשו״ת הרמב״ן ז״ל סימן רל״ב נשאול נשאל על זה. ודברי השואל תמוהים מאד בעיני כי לא שאל כהוגן ומהפך גירסת הגמרא וגם נוסחת הספרים. אולי היתה בשגגה שיוצאת. והשיב לו הרמב״ן ז״ל דבכל מקום אפילו בחסרות ויתירות מתקנים מיעוט ספרים עפ״י הרוב דמקרא מלא דבר הכתוב אחרי רבים להטות. ובעל א״ת נדחק לפרש סוגית הגמ׳ באופן שיסכים למציאות הספרים והוא עצמו הכיר בדוחק יעויין שם וכבר הארכתי יותר מדאי וזו לא מידי: (לה) מזבח. הזי״ן דגושה:

ה (א) אם לוא יגיד. מלא בוא״ו אל״ף עפ״י הגמ׳ והמסורת. ודרשינן מיניה בפ׳ שבועת העדות אם לו לא יגיד כלומר לתובע ונשא עונו ואם לאחר לא יגיד פטור ועיין בתי״ט. ועיין עוד מ״ש בפרשת נשא הסר היני על פסוק אשר לא תמה: (ב) או בנבלת בהמה. או ביתיב לא בשופר הפוך והבי״ת דגושה: (ג) או כי יגע. כי רפה ובשופר הפוך: (ט) והזה. הזי״ן דגושה: ימצה. לשון החזקוני ימצא באל״ף כתיב דמשמע נמי לענין הזאה דמיצוי יצא הדם מצוי אלא הקיר הכי מתני׳ והכי פירש״י בזבחים בפ׳ קדשי קדשים עכ״ל. ובכל הספרים כתוב ימצה בה״א ובמסורה עליו לית כתיב ה״א הוא בקדשים שרש מצה. והפלא מאד מהחזקוני דתלי תניא בגמרא ותלי נמי בוקי סריקי ברש״י ז״ל ותם ליה דלימא כי הני מילי ממתנייתא וכד מעיינת בשמעתא שפיר מתחזי לך דלאו כדקאמר היינו בריתא מתנייתא בהדיא עלה דמתני׳ דקתני חטאת העוף כיצד היתה נעשית וכו׳ ת״ר והזה מדם החטאת מגוף החטאת הא כיצד אוחז בראש קנה ובגוף ומזה על קיר המזבח ולא על קיר ההיכל ולא על קיר היכל ולא על קיר אולם ואיזה זה קיר התחתון או אינו אלא קיר העליון ודין הוא ומה בהמה שעולתה למעלה חטאתה למטה עוף שעולתו למעלה אינו דין שחטאתו למטה ת״ל והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח קיר שהשירין שלו מתמצין ליסוד ואיזה זה קיר התחתון והכי איתא בת״כ פ׳ ויקרא. ובגמ׳ פריך ונעביד מעילאי והדר נעביד מתתאי אמר רבא מי כתיב ימלה ימצה כתיב דמצילא משמע ע״כ ופירש״י ונעביד מעילאה כזאתה יעשה למעלה והדין נותן כדאמרן והדר נעביד מיצוי מתתאי כדכתיב מי כתיב ימלה ימצה כתיב או הוה כתיב ימלה הוה משמע שמזהיר את הכהן שיחזור ויצלה אחר הזאה השתא דכתיב ימצה משמע נמי לענין הזאה דמצילא יהיה דם מצוי אלא היסוד עכ״ל הרי לך מפורש דדרשא דקרא נפקא מדלא כתיב ימצה בפתח הה״א ובוא ה״א ומים וכתיב **ימצה** וכן פי׳ ההם כמהי׳ משם נהגאר״ה בעל לקח טוב על התורה ובעל קרבן אהרן בת״כ ובעל תוספות י״ט על המשנה וזה לשון הרמ״ה ז״ל אשר ימצא אתו אל״ף כתיב בסוף תיבותא ודכותה וימצא הגביע וכל אורייתא דכותה בר מן א׳ כתיב ה״א בענין אחרים ימצה אל יסוד המזבח עוד כתב במקום אחר ונמצה דמו על קיר המזבח ה״א בסוף תיבותא כתיב ודכותה בליגנא ימצה אל יסוד המזבח ה״א בסוף תיבותא כדאמרן ע״כ. והחזקוני נשתבש בין בקריאת המלה בין בהבנת הענין אולי בגרסתו היה כתוב מי כתיב ימצא ימצה כתיב וכן בילקוט כתוב ימצא באל״ף וטעות הוא בלי ספק. ומה שכתבתי הוא העיקר והוצרכתי לכל זה לנקות הגהות ה׳ ויצילני מהן אמן: (יא) כי חטאת הוא. הוא כתיב בוא״ו דליתיה מי״א דכתיבין יו״ד כמ״ש בפ׳ לך לך: (יב) והביאה. הה״א במפיק: מלוא קמצו. כל מלא באורייתא חסר וא״ו ומלא אל״ף בר מן מלוא קמצו דקרבן עולה ויורד דושמעה קול אלה: (יג) מאלה. הטפחא בהל״ף: (טו) כסף. מאריך בכ״ף: (טז) ואת חמישתו יוסף. כ״כ הרמ״ה ז״ל יסף ה׳ לי בן אחר חסר וא״ו כתיב וכל ליגנא בהדין ענינא דכותה חסר באורייתא בר מן א׳ מלא וא״ו יוסף עליו דמעילה וכל יוסף גברי כולהון מלאים כהיכי. ובמסורת נמי גבי יוסף עליו דמעילה מסר עליה לית כותיה מלא בתורה בהאי ליגנא דאוסופי ומאן דמסר עליה תלתא מלאים בתורה משתבשא עכ״ל. ועיין במסורת פ׳ ויגש על פסוק יסף ה׳ לי בן אחר: (יח) שגגתו. הגימ״ל בשוא: (יט) אשם אשם. חסר וא״ו ועיין מ״ש ביחזקאל כ״ה: (כ) וידבר דנפש כי תחטא. פתוחה: (כא) וכחש בעמיתו. כתוב במקרא קטנה בגליון ג׳ ב׳ מלעיל וא׳ מלרע ר״ל זה הוא מלרע ונקוד צירי והב׳ מלעיל הם וכחש בה שבפרשה וחכירו באיוב ה׳ וכחש בו לא ראיתיך והם בסגול. ומה שכתב במסורת על פסוק זה וגם במסרה גדולה ב׳ מלרע טעות ור״ל ב׳ מלעיל: בתשומת יד. כתב הפרשים שהמ״ם בסגול שלא כמנהג ובספר כללי אשר בטוליטולא הוא בפתח: בתשומת הנ״ל הבי״ת רפה: (כו) לאשמה בה. לאשמה הה״א נחה בה הבי״ת רפה:

ו **צו** (ב) **מוקדה**. מ״ם זעירא והה״א נחה והיתה רבויה במפיק מכלול דף נב: (ג) בד. ברביע: ומכנסי בד. במקף לא בשופר: (ה) בבקר. השני באתנח: (ח) והרים ממנו. ו׳ סבירי ממנה וקריין ממנו מסורת פ׳ לו וכן צ״ל בשופטים י״א ועיין מה שאמרתי בפ׳ תרומה סי׳ כ״ה: (י) לא תאפה חמץ. כתב ר׳ יעקב בן אלעזר כי בספר הללי אשר בטוליטולא לא תאפה חמץ בצירי ולא מצאנוהו אנחנו כן בספרים המדוייקים מכלול דף קנ״ו. ובעל מכלל יופי כתב זה על וכל מנחה אשר תאפה בתנור שבסמוך ואין שם מקומו: מאשי קדש קדשים. אין בקו״ף מאריך בס״ם: (יא) חק עולם. החי״ת בקמץ לבד: (יב) אל משה לאמר. הלמ״ד דגושה: (יג) זה קרבן. הבי״ת בפתח: (יד) תביאנה. מה שנמסר במסורת ח׳ מלין דגשין יתידאין וסי׳ תתנם תביאנה וכו׳. עיין ביאורם במסורת ריש פ׳ נח: (טו) והכהן. הקדמא בה״א שניה: תקטר. התי״ו בקמץ לבד: (יח) בניו הבי״ת דגושה: (כ) אשר יזה עליה. הפשט בבי״ש: (כב) יאכל אתה קדש קדשים. אין מאריך בקו״ף בס״ם ועיין מ״ש בפ׳ תצוה סימן כ״ט:

ז (ד) ואת שתי הכלית. בס״א כ״י מלא וא״ו וכן בהעתק הללי הכליות ירוש׳ הכלית והומר המסרה בי מלאים בתורה עכ״ל. וברוב הספרים חסר וכן במסורת פרשת ויקרא הכלית כולם חסרים במ״ג וכו׳ ואין זה מהם וכן כתב הרמ״ה ז״ל. עוד כתב זה לשונו ואית חדא נוסחא דמוספא ואת שתי הכליות דוזאת תורת האשם ומסיר עליה תלתא מלאים ומסורת קדמיתא דיקא דרובא דנסחי כותיה סלקי דכל אורייתא הכלית חסר בר מן ב׳ מלאים על הכליות דשלמים על הכליות דפר כהן משיח כדאמרן: (ו) קדוש דכל זכר בכהנים. בס״א כתובי יד מצאתיו חסר ובהעתק הללי קדש ירושלמי קדוש וכן ראיתי מחלוקת זה בין מקצת החכמים ולא הכריעו. אמנם ה׳ אמן ששון כתב בפירוש שהוא מלא וכן הוא בס״ם המדוייקים גם כפי המסורות שראיתי בדפוס וכתובי יד ראוי להיות מלא יען לא נמנה בכלל י״ג חסרים וסימנם עיין במ״ג פ׳ תצוה ופ׳ נשא ואינון עשרה באורייתא וכ״כ הרמ״ה ז״ל כל קדוש באורייתא מלא בר מן עשרה חסרים וכו׳ כמו שהם במסורות שלנו: יאכל קדש קדשים. אין בקו״ף מאריך בס״ם ועיין מ״ש בפ׳ תצוה סימן כ״ט: (ח) עלת איש. מלעיל שהטעם בעי״ן וכן כתב אבן עזרא: (ט) תאפה בתנור. עיין מ״ש לעיל על לא תאפה חמץ: במרחשת. הבית רפה: (י) וחרבה. בספרים כ״י מדוייקים ובדפוס קדמון הבי״ת בקמץ גם במסרה לא נמנה עם מלין דפתחין באתנח: (יא) וזאת תורת זבח השלמים. פתוחה: (יב) אם על תודה יקריבנו וגו׳ חלות מצות. כתוב בספר הזוהר פרשת ויקרא חלת מלא שניהם חסרים ע״כ. אך בספרים שלנו שניהם מלאים וכן ראויים להיות ע״פ המסורת דחלות קדמאה דפסוק הוא א׳ משלשה מלאים הנזכרים במ״ג סדר ויקרא ומלת מצות היא מהארבע חסר שבמ״ג פ׳ בא וכן מסרם הרמ״ה ז״ל והכי איתא במנחות פ׳ אלו מנחות ילקוט פרשת ויקרא רמז תמ״ט א״ר הונא מאפה תנור פי׳ שדינה להיות עשר חלות שאפאה חלה אחת יצא מ״ט מצת כתיב פי׳ חסר וא״ו מתקיף לה רב פפא טעמא דכתיב מצת הא כתיב מצות לא והא גבי לחמי תודה דכתיב מצות בכל מין ואמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל לחמי תודה שאפאן ארבע חלות יצא הכיא פליגא: (טו) וממחרת. מ״ם שניה בלא געיא בס״ם: (יז) והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף. כן כתיב באש ישרף והגטריכנא לפני פסוק דחזינא בחומש עתיק דעתיקין דכתוב ביה תשרף בתי״ו ותרגום דידיה נמי בנורא תתוקד וכתוב עליו בס׳ ר״מ ובס׳ ר״ג ישרף ובספר זקן כתוב תשרף ומוגה ישרף ובמקצת ספרים תשרף ע״כ. ואנן לא שמענו פלוגתא בהאי מידי וכבר איבטליה ההיא נוסחא מעלמא ולית דחש ליה: (יח) ירצה. שרי בה״א: והנפש האכלת ממנו. במסורת ריש פ׳ תרומה מסיר ט׳ ממנו דמטעין בהו וחד מינייהו ואם האכל יאכל ולא ידענא מאי מטעין שייך הכא. אמנם ברים האי פרשתא איכא מסרה אחריתי דמסר ח׳ ממנו דסבירין ממנה ולא מני דין בגווייהו ומסתברא דטפי עדיפא ובימנא מילתא היא ועיין עוד מ״ש בריש פ׳ תרומה אבל לא יסרו ממנו: (יט) אשר יגע. ברוב ס״ם אשר במקף לא בקדמא: (כב) וידבר דדבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וגו׳. בספרים רבים יש כאן פ׳ פתוחה וכן כתוב בהגהות מיימונית ובספר חגי גם המאירי נוטה לעשות כן בס״ת שלו. אמנם הוא עצמו כתב שבספר הרמ״ה אין זו פרשה ולזה הסכים מהר״ר קאהרו ז״ל וכתב ש״ן מלא בס׳ הרמב״ם מוגה וכן ראיתי אני בס״ם מדוייקים כ״י. ואור תורה האריך ע״ש: (ל) תביאינה. בתרי יודי״ן וכ״כ הרמ״ה ז״ל ידיו תביאינה מלא בתרין יודיין דין לחוד ומלא ס״א בסוף: (לו) אשר צוה ה׳ לתת להם. חד מן ס׳ דסבירין כאשר וקריין אשר וסימן נמסר במ״ג על זה הפסוק: (לז) ולמלואים. האי דמסיר הכא במסרה דילן ולמלואים ב׳ מלא בליגנא אבני שהם קדמאה לא ידענא מאי קאמר דההוא חסר וא״ו כתיב וכן מסיר הרמ״ה ז״ל ואבני מלאים חסר וא״ו ומלא יו״ד כתיב וכל ליגנא באורייתא דכותיה בר מן א׳ ומלא דמלא בליגנא

גליונא וסימן ולא תלו אלהים ולזכת הסלתים : (לח) אשר לוה ה' את משה . ה' סבירין כאשר וקריא אשר כמ"ש לעיל : קרבניהם . הבי"ת בשוא בספרים כ"י מדויקים ובדפוסים קדמונים :

ח (א) וידבר דקח את אהרן . פתוחה : (ז) ויאפד . האל"ף בשוא לבדו והפ"א בדגש וכ"כ החזקוני וכן צריך לנהוג בספרים : (ח) וישם עליו את החשן . חצי התורה בפסוקים כן כתוב בספרים. ת"ל שכן צריך לנהוג כמס' סופרים פ"ט וקשיא לי הא דאמרינן בפ"ק דקדושין לפיכך נקראו הראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וא"ו דגחון חציין של אותיות ה"ש דרש דרש חציין של תיבות והתגלח של פסוקים . יכרסמנה חזיר מיער עי"ן דיער חציו של תילים באותיות והוא רחום יכפר עון חציין דפסוקים . ועוד קשה הא דתניא התם תנו רבנן ה' אלפים ותתפ"ח פסוקים הויין בי"ת יתר עליו תילים ח' חסר ממנו ד"ה ח' ופסוקי דידן חסרים ממנין זה למאות ולאלפים ולמאי דקסבר רב במגלה פ' הקורא עומד (דיד ז"ל שם) כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה קשה טפי איך נפל הפרש גדול כזה במניינם ונוכל לומר שאין אנו בקיאין בפסוקים כי הא דאמרי' התם בקידושין בעי רב יוסף (ילקוט סוף פרשת שמיני) והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא אמר ליה אייתי ספרא ניתי ספר תורה ונימנינהו בפסוקי נמי לא בקיאינן דכי אתא רב אחא בריה דרבא אמר במערבא פסקי להאי קרא לתלתא פסוקי . ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן . ומייתי לה נמי בנדרים פ' אין בין המודר . ועדיין אין דעתי נוחה בזה כי ההפרש גדול מאד מלבד שפסוקי תילים הם קלרים ולא שייך בהו הפסק כבל תורה . והשבי יתרן : (יג) וילבשם כתנת . במקצת ספרים כ"י התי"ו בשוא ובמקצתן בחטף קמץ ועיין מה שכתבתי מזה בפרשת תצוה : (כו) חלת מלה אחת והלת. שניהם מלרע והוא"ו ב' עיא: (כז) כפי בניו. ה' י"ת רפה: (כט) וינישהו במשחה וינשהו מחק היו"ד אבל הרמ"ה כתב וינישהו תנופה דויקא משה את החזה מלא יו"ד כתיב . (לה) מועד תשבו . גרים בעי"ן :

שמיני ט (ג) **אהרן**. ברביע : (ד) לזבח . בפשט האחרון לבד וכן ה מ ז ב ח ולא מאריך בהי"ת של המזבח כן בכי"ם : (ז) עלתך . גלגל בעי"ן : (י) ואת הכליות בהעתק הללי הכליות ירושלמי הכלית ואומר המסרה ב' מלאים בתורה עכ"ל . ובעיים הנס בפ' ויקרא כמו שנזכר שם במסורת וזהו הסר בכל הספרים : ההעלה . בהי"ת בפתח : (טז) ויעשה . העי"ן בחטף פתח : (כב) ידו . ידיו ק' והוא חד מן ג' הכריס יו"ד באורייתא כמו שמסר הרמ"ה ז"ל והנס כתובים במ"ג פ' כי תצא ובזוהר פ' בשלח דף רנ"ז ידו כתיב חסר דהא בימינא תליא כלא וכרים פ' יתרו כתיב ידו חד בגין דבעי לארמא ימינא על שמאלא וכן בפ' אמור דף ל"ב ע"ב ופ' נשא דף קמ"ו ועיין מ"ש בסוף פ' בשלח אצל ויהי ידו אמונה : ויברכם . הרי"ש בשוא לבדו וכן ויברכו :

י (ה) וישאם בכתנתם . התי"ו בשוא לבדו ודינה בחטף קמץ . ובס' א' מדוייק מצאתי התי"ו בחטף קמץ כ"כ רד"ק במכלול דף ר"כ וברשים שרש כתן : (ה) וידבר דיין והכר . פתוחה : (י) ולהבדיל . מאריך בוא"ו והלמ"ד בשוא לבדו : (יב) ואל אלעזר . בגלגל לא במקף : איתמר . הקדמא באל"ף והמ"ם בגלגל : כי קדש קדשים . אין בקו"ף מאריך הסי"ם : (יג) קדוש . כתב המאירי שהוא חסר אך בכל הספרים הוא מלא וכ"כ שמן ששון גם לא נמנה במ"ג עם החסרים כמ"ש בפ' לו : (טז) דרש דרש חצי התורה בתיבות, דרש מכאן ודרש מכאן בפ"ק דקדושין . וכמ"ש פ"ט דרש סוף שיטה ודרש ראש שיטה : הנותרם . המסורת עליו לית חסר יו"ד . קדמאה הנותרים כתיב הנינא הנותרם כתיב וכן הוא בהעתק הללי ובספרים מדוייקים והוא חד מן ה' חסר בלישנא וסי' נמסר במ"ג פ' בשלח וכן כתב במנחת כהן גם ויותרו האחרים ג' חסר יו"ד בלישנא פי' בתורה וסי' והותרן ה' לטובה . הנותרם לאמר . ודין . וגם הרמ"ה ז"ל כתב בהדיא ואת שמות הנותרים ודאותא הנותריס קדמאה דקחו את המנחה דפ' שמיני תרויהון מלא דמלא מלא ואי"ו ויו"ד כתיב וחד מלא וא"ו והסר יו"ד הנותרם דויקלוף : (יז) הקדש . הקוף דגושה : כי קדש ק ד ש י ם . אין בקו"ף מאריך בס"ם ועיין מ"ש סוף פ' הלוה : ואתה נתן לכם. עיין מ"ש ביחזקאל סי' כ"ג : (יח) בקדש . בטפחה: (יט) הייטב . הה"א פתח לבד והיו"ד דגושה והטי"ת רפויה. עיין אבן עזרא וספר הרכבה אות ה"א:

יא (ד) וממפרסי . בהעתק הללי וממפרסי ירושלמי וממפריסי עכ"ל . ובכל הספרים הסר . ואומר המסרה ב' חד הסר וחד מלא דין חסר ועיין מ"ש רפ' ראה בס"ד : הגמל . הלמא אחת גלגל בס"א : (ה) גרה השפן . הגימ"ל רפה : (ז) גרה לא יגר . הגימלי"ן דגושות . וכן ת ג ע ו בפסוק ה' : (ט) וקשקשת . השלישי שי"ן ראשונה רפה כחביריו : (יג) תשקצו מן . הקו"ף דגושה : העזניה . העי"ן בקמץ לבד והיו"ד דגושה : (יד) ואת הדאה . בדלי"ת כמ"ש בפ' ראה : (כא) אשר לא כרעים . לא כתיב באל"ף וק' בוא"ו ודרשינן מיניה בפ' אלו טרפות אף על פי שאין לו עכשיו ועתיד ליגדל לאחר זמן כגון הזחל ולא מלית למימר שאין לו כרעים כלל דאדרבא יש להם כדקתני בגמ' ועיין מ"ש בפ' משפטים ע"פ אשר לא יעדה ומ"ש בס"ד בפ' בהר סיני על פי' אשר לא המה : (כב) הסלעם . הסמ"ך בקמץ לבד : החרגל . הגימ"ל דגושה : (כד) ולאלה תטמאו . טעו הני פיטים לעשות פה פיסקא ועשאוה כחומה כי בכל ספרים כ"י מדוייקים אין כאן שום פסקא גם הרמב"ם והמאירי לא הזכירו מזה כלום אולי יצא להם שבוש זה שראו כתוב במסורת ולאלה ג' ראש פס' וטעו בין פסקא לפסוק. שוב מצאתי בס' תגי אך את זה תאכלו מכל שרץ ולאלה הטמאו שנמנו עם הבהמות ואין אנו נוהגים כך : (כה) בגדיו . הבי"ת דגושה : (כו) לכל הבהמה. הלמ"ד בגעיא : (ל) והלטאה . במקצת ספרי הדפוס הלמ"ד רבתי ולא נמצא כן בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים ולא בשום ניסח מאלפא ביתא רבתית : (לא) כל הנגע בהם במתם . כתב הרמ"ה ז"ל חסר וא"ו כתיב וכל הורייתא כותא הסר ואית דמתרין בהון כולהון חסרים בר מן ב' מלאים ולא מסיימי ודילמא בשאר קריא דאינו באורייתא כולהון דנבתי דיקי חסרים וא"ו כתיבי : יפל דעליו. בס"ם כתיי ובדפוסים ישנים במקף ובמאריך ונראה שזהו דעת בן אשר. ומ"ש בחילופי הדפוס ב"א יפול עליו בוא"ו טעות הוא . אך במקצת ס"ס כתוב בגליון נ"א י פ ל בגלגל . (לב) מהם במתם . בפסק : מכל כלי עץ . מכל במקף לא כשופר הפוך והכ"ף בקמץ לא בחולם : (לד) אשר יבוא עליו . בהעתק הללי יבוא ירושלמי יבא עכ"ל . ובכל הספרים מלא והוא חד מן ז' מלאים ע"פ המסורת וסימן נמסר במ"ג פ' אחרי מות וכן כתבם הרמ"ה ז"ל . וזהו ג"כ אחד מן י"ד יבוא דסבירין יבואו ונמנו כולם במ"ג במקום הזה. ומה שתרגם אונקלוס יעלון פירושא הוא: (לו) מעין. יו"ד בקמ"ץ: (לח) וכי יתן מים על זרע . רב פפא רמי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן הא כיצד כי יותן דומיא דכי י ת ן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה . ילקוט רמז תקמ"ג מפרק אלו מגלחין. ומייתי ליה נמי בפ"ב דפסחים ובפ"ג דקדושין . ועיין ק"ס פ"א מהלכות טומאת אוכלים ופ"ח מהלכות כלים רבינו שמשון ותוספת י"ט כוף פ' כ"ס דכלים לקח טוב סוף פ' שמיני : (מב) גחון. וא"ו רבתי ולא יותר מן כנוי, אלא פהות מעט . וכיה גם כן חצי התורה באותיות כדאיתא בפ"ק דקידושין ואמרינן התם בעי רב יוסף וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא א"ל ניתי ס"ת ונימנינהו מי לא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא זזו משם עד שהביאו ס"ת ומנאום א"ל אינהו בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן ועיין מ"ש בפתיחת החיבור בשם ריקאנטי ובנפוצות יהודה דף פ' : (מג) ונטמתם בם . חסר אל"ף וביומא פ' אמר להם הממונה תנא דבי ר' ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר ונטמתם בם אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם כן הוא הגירסא בילקוט וכן משמע מדברי רד"ק בשרשים שרש טמה והכי מוכח ליבנא דזוהר סוף פרשת משפטים ונטמתם בם חסר אל"ף מסאבותא דטימא מגואה דלית רשו לאתדכאה הני כאלו זינו דמסאבותא דמהדכין ועיין עוד בזוהר פ' זו וכן בריקאנטי פ' עקב ולא תטמאו ופעמתם בלא אל"ף כל מי שבורה עליו רוח הטומאה מקבל טומאה שהומם שאין לה פתח ועיין עוד בזוהר סוף פ' זו עכ"ל : (מד) ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש . דין לחוד כתיב השרץ הרמש ושארא כתיב השרץ השרץ הרמש הרמש : (מס) המעלה . מאריך בה"א לא במ"ם וכן הוא לב"א :

יב (ב) **תזריע**. פתוחה : (ד) בדמי טהרה . טהרה דסמיך לדמי לא מפיק ה"א דסמיך לימי מפיק וסימנך יהודה פי' הה"א שאחר יו"ד של יהודה היא נעה וה"א שאחר הדל"ת נחה כן ה"א של טהרה הסמוכה אצל ימי נעה והסמוכה אצל דמי היא נחה . וסי' אהר ובכינו את דמו . ובס' כזוהר טהרה מהים ולא אדכיר ה"א נתרחה : תגע . הגימ"ל דגושה : (ה) דמי טהרה . הדל"ת דגושה . (ו) וטהרה . הה"א בחטף פתח : (ח) די . הדל"ת בדגש :

יג (א) וידבר דהדם כי יהיה . פתוחה : (ג) וראה הכהן . בלא פסק אחר הכהן : בעור הבשר . אין בניה מאריך : ושער . בכי"ן : (ו) ואם בהרת לבנה הוא וגו' ושערה לא הפך לבן . לא מפיק ה"א והכרו בבבבוק דורא: הכהן והנה פ' כ' במאריך והינון מן י"א זוגין חד מפיק וחד לא מפיק : (י) ומחית בשר חי בשאת . השי"ן רפה ומלא עוגין; בני"ת מגלגל דף ב"א וכ"כ בספ'

סילוס מזמור ק"ח שהשי"ן רפה וכ"כ המאירי ואית חן שער א' פ"ם וכ"כ ר' יונה בספר הרקמה בהמשפט להכבד והוקל : (יא) לא יסגרנו . במקרא גדולה כתוב ולא וטעות הוא : לא יסגרנו. בהעתק הללי יסגירנו ירושלמי יסגרנו עכ"ל . ובכל הספרים חסר והוא הד מן ה' הסר יו"ד בלישנא ע"פ המסורת וכ"כ הרמ"ה ז"ל לא יסגרנו כי טמא הוא הסר יו"ד כתיב : (טו) או כי ישוב. כי במאריך לא במקף : (יח) יהיה בו. כל יהיה בו דפרשתא רפי שאין בהם דין דחיק : (כ) מראה . אין באל"ף פשט בס"ם : (כא) והיא כהה . הראשון כתוב ביו"ד וכ"כ החזקוני וגם בהעתק הללי כתיב והיא כהה דבהיו עכ"ל והוא א' מן י"א כתיב יו"ד בתורה וסימן נמסר במ"ג פ' וישב וכמ"ש בפ' לך לך . והמדפיסים שכתבו בוא"ו הכו עוניהם מלאות : (כב) נגע הוא. הה"א בחירק לא בשורק בוא"ו : (כג) התחרה . התי"ת בשוא לבד : (כד) והיתה מחית. הוא"ו בגעיא : (כח) צרבת המכוה הוא . כתוב הוא בוא"ו בכל ספרים מדוייקים שאינו מן י"א שכתובים יו"ד : (לג) והתגלח . הגימ"ל רבתי ועיין מ"ש בפ' לו אחר פ' ויאפד לו בו : (לז) והנה פשה . הפ"א דגושה : (לח) או אשה . השי"ן דגושה : (מב) בקרחת . הבי"ת רפה : (מה) בגדיו . הבי"ת דגושה והגימ"ל רפה : (מח) או בשתי . בספרי מדוייקים השי"ן רפה והשוא לבדו והבי"ת במאריך ועיין מ"ש בהוספים ה' על ושבה : (מט) אדמדם . דל"ת שניה דגושה : והראה . הה"א בקמץ לבד : (נג) הנגע דואם ירמה . הגימ"ל רפה : (נז) כלי עור . שאותו פסוק במקף : (נח) כלי דוהבגד . כשופר הפוך לא במקף : העור . הוא"ו בלא שורק :

מצורע יד **המצרע**. פ' פתוחה : (א) לאמר . הלמ"ד דגושה : (ד) ואזב . הסר וא"ו בהעתק הללי ובמנחה ובספרים מדוייקים . ועיין מ"ש לקמן בסוף הקאפיטולו בס"ד : (ו) יקח . הקו"ף דגושה : ואת האזב . בהעתק הללי האזוב ירושלמי האזוב ובכל הספרים הסר : (ז) והזה . הזיי"ן דגושה : (ט) והיה ביום . הבי"ת רפה שהתרסה אינו טעם מפסיק : גבת . הגימ"ל והבי"ת דגושות: (י) כבשים הכ"ף רפה: (יג) קדשים . הקו"ף בלא מאריך : (יח) הכהן דיהן על ראש . בזיק : (כא) דל . בדגש : ועשרון כתיב במסורת הדפוס ועשרן ג' הסר בקריאה ונמסר זה עמהם וטעות הוא כי בכל הספרים מלא וא"ו כתיב וב' לבדם הם חסרים וסימן ועשרן דווא אשר תעשה על המזבח פ' הלוה ועשרן קדמאה דוברא תיני מדבירם פ' פנחס וכן כתבם הרמ"ה ז"ל וסיים ושארא באורייתא עשרון ועשרון מלא וא"ו כתיב ע"כ . וטעה המדפיס גם בפ' הלוה ופ' פינחס שכתב ועשרן ה' ב' מלא וג' חסר ור"ל ג' מלא וב' הסר וסופו מוכיח על שאמת שסיים שם בואתם תלוה קדמאה וראש הדם הסר : (כג) אל פתח . במאריך לא בהביר בס"ם : (כז) השמאלית . הסי"ן דגושה : (לב) נגע לרעת . הנוי"ן בסגול : (לד) אחוזתכם . הזיי"ן דגושה : (לו) ואחר כן יבא הכהן . בהעתק הללי יבוא ירושלמי יבא עכ"ל . ובכל הספרים חסר גם במסורת לא בא בכלל ז' מלאים בתורה וסימן נמסר במ"ג פ' אחרי מות : (לט) והנה פשה . הפ"א בדגש וכן הברו שבסמוך : (מח) לא פשה . הפ"א רפה : (מט) ואזב . בהעתק הללי ואזב ירושלמי ואזוב עכ"ל. וברוב ספרי הדפוס מלא וא"ו כתיב . אך בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וא"ו וכן במ"ג פרשה בא נמסר ג' ואזוב מלאים בתורה וכן הרמ"ה ז"ל ואין זה מהם : (נו) ולשאת . הלמ"ד בלא מאריך והשי"ן רפה וכן ראיתי במקצת הספרים וזהו ג"כ דעת רד"ק במכלול דף נא ובתילים מזמור ק"ח וכן כתב בעל א"ת וגם ר' יונה הביאו עם אחרים שהמשפט בהם להכבד והוקלו :

טו (ז) והנגע בבשר הזב . חצי הספר בפסוקים : (ח) בטהור . בהעתק הללי בטהר ירושלמי בטהור עכ"ל . ובכל ספרים שלנו מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל ומכל העוף ה ט ה ו ר מלא וא"ו כתיב וכל אורייתא בלישנא דכותא מלאים בר מן ה"א דמסיר עליה חמשה חסרים בלישנא וסימן וכו' עיין במסרה גדולה סוף שמיני ושאר לישנא דטהור מלא וא"ו כתיב : (י) תחתיו . הי"ו ראשונה רפה : והנושא אותם יכבס בגדיו וגו' . תנן במס' נדה ריש פרק ד' מטמאים משכב תחתון כעליון וכו' ואמרי' בגמ' מ"ט והנשה כתיב ופי' רש"י והנשא כתיב לא ידענא מאי היא ונראה בעיני שהוא פיי' משובש ע"כ . וכתב רבינו שמשון בפ"ק דכלים משנה ג' דדרשי' הנושא כמו הנישא וכן כתב הרב המגיהי . והתוספות כתבו והנשא כתיב הסר וא"ו תימא דבמסורת הוא מלא וכו' עמ"ש בפ' בא ע"ש ואל שתי המזוזות גם בכל ספרים שלנו מלא וא"ו כתיב וכן העידו המאירי ושמן ששון והנשיא בחוכם הרמ"ה ז"ל באמרו נשא עון ופשע הסר וא"ו ומלא אל"ף בסוף וכל לישנא באורייתא דכותיה בר מן א' מלא וא"ו כתיב וסימן והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ ושארא הסרים עכ"ל . וכדברי התוס' כתב גם הסמ"ג בהלכות טומאת זבים ויולדת זל"ש : עוד דורש בפ' בנות כותים עליונו של זב טמא מדכתיב והנשא הסר וא"ו דורש והנישא על זב יטמא בטומאה קלה שלמעלה והמסורת קאי אלפניו והמקרי קאי אשלאחריו שהרי גבי נישא לא שייך אותם וחולק על ספרים שלנו שבכולם כתוב והנושא מלא בוא"ו וכן הולק בשבת גבי כני עלי שאומר מעבירם כתיב וכל הספרים שלנו כתיב מעבירים ביו"ד וכן במסורת ע"כ . עוד בנמסורת כ"י נמסר על זה ג' ב' חסר וחד מלא ושנים החסרים הם בפ' שמיני . והנשא את נבלתם . והנשא את נבלתם . ובעל א"ת טרח להעמיד לשון הגמ' שלא יהיה נגד המסורת והספרים יעויין משם . ועיין מה שהכתוב בס"ד בפרשת נשא על כלות משה : (יג) ורחץ בשרו . רחיצת בשרו ד' הסר את וסימן במסורת ושארא רחיצת את בשרו : (טז) ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע . פרשה סתומה : (יח) ישכב . הכ"ף בדגש : ורחצו במים . הבי"ת רפה : (יט) דם יהיה זבה . כל לישנא מלא וא"ו בר מן דין : בנדתה . הבי"ת רפה : (כב) וכל הנגע בכל כלי . הנגע בלא קדמא : (כג) ואם על המשכב . במקף ומאריך : (כה) תהיה טמאה הוא במקצת ספרי הדפוס ת ה י ה במרכא ט מ א ה בטפחא ובספרים מדוייקים כ"י בהפך והוא הנכון וכן הוא בדפוסים ישנים : (כו) לה . הלמ"ד בדגש : כטמאת . כמ"ם רפה : (כז) וכל הנוגע בם יטמא . כל נגע באורייתא הסר וא"ו בר מן דין : (כה) והביאה אותם . מלרע ע"פ המסורת וכן כתב אבן עזרא ורד"ק : (כט) בני . הנו"ן בדגש :

טז (א) **אחרי מות**. פתוחה : (ב) בכל . הבי"ת רפה : (ד) הם . בזקף קטן : (ח) שני השעירם גרלות . בס"ם בראש הדף וכתוב בגליוניהם כי זו היא של בי"ס שמ"ו ע"כ . ובמקראות רומא עושים בהילוף שמול ושמעת דפרשת ראה ופסלים יהיו שמר לך דפרשת כי תשא כמ"ש שם : גורל . הגימ"ל דגושה : (ט) והקריב אהרן . אין בו פסקא וכן הברו שבס"ד : (יב) המזבח . אין בבית פשט : (יז) באהל . הבי"ת דגושה : (כ) את השעיר החי. קדמאה בבגול תניין בפתח וחד פסוק סימן *הם המדברים סימן אחר ה א נ כ י ה ר י ת י : (כא) ידו . ידיו ק' כמו שאמרתי בפ' שמיני : (כו) והמשלח . הה"א בגעיא וכמ"ש בשוא לבדו : (כט) והיתה לכם לחקת עולם . ב' פסוקים מטעים דין ואידך והיתה לכם לחקת עולם דפ' פרה : והגר . הגימ"ל בדגש : (לא) שבת שבתון היא . דין כתיב יו"ד ושל פ' אמור בוא"ו ושניהם נקראין ככתיבתן וסי' ותאכל היא והוא . החזקוני ומסורת וכמ"ש בפ' לך לך : (לב) ככד . הבי"ת בקמץ . ובמס' כ"י כתוב עליו כלם קמץ : (לג) ואת המזבח יכפר ועל הכהנים. במ"ג מערכה אות כ"ף על הכהנים ד' וסי' וכפר את מקדש הקדש דהכא ולא הרו מלות המלך (ד"ה ב' ח') ויורש יהזקיהו (ד"ה ב' ל"א) ויפקדו ביום ההוא (נחמיה י"ב) ע"כ . ועל מסרה זו נכשלו רבים כי בכל ספרינו זה דוכפר את מקדש הקדש כתוב ועל בוא"ו . אבל אגיד לך מה שמצאתי רשום בכתב אמת במס' כ"י שבהומם קדמון וז"ל על הכהנים ג' וסימנהון ויפקדו וידרש ולא סרו וחד ועל הכהנים דוכפר את מקדש הקדש ולית כותיה דסמיך ופליגי ביה מדינחאי דאמרי על הכהנים ובמסרתם ד' ע"כ . וכולם קאי' בהכי מיתרנס דאנן בהילופי קריא בתר בני מערבאי אזלינן וסימנך כי מציון תצא תורה כי' אחר אין הורה כתורת א"י :

יז (ג) או אשר ישחט . בספרי הדפוס הקו"ת בקמ"ץ ומסור עליו במקרא גדולה ל' זקף קמץ ע"כ . אך ברוב כ"ס הקו"ת בפתח ובגליון של אחד מהם כתוב שכן הוא בהללי : (יא) כי נפש הבשר בדם הוא . סימן קדמאה בדם **הוא** תניין בפ' כי הדם **הוא** תליתאה דמו בנפשו **הוא** כל בשר דמו **הוא** בהירק וסי' נקבה תסובב גבר : (יג) אשר . בלא מקף :

יח (ח) ערות אשת אביך . סתומה : (כ) לטמאה בה . במקצת ספרים כ"י מלת לטמאה בטפחא ומלת בה בדגש . וס"ס לטמאה במקף והבי"ת רפה וכן בספרים שלנו : (כב) ואת זכר . בוא"ו כך שמעתי ומייתי ליה הכי ביבמות סוף ב' בערל עיין תוספות י"ט וספר החינוך ובסנהדרין פרק ד' מיתות וסוף פ' הנשרפין ותורת כהנים פ' קדושים וכן דרש התם במסיר משה מאגרת בס' לקח טוב שחיבר על התורה . ובמסרה גדולה יש ע"כ זוגים חד את וחד ואת וזה אחד מהם והוא אשר ישכב את זכר משכבי אשה דפרשת קדושים ואת זכר לא תשכב משכבי אשה . והמדפיסים

°עיין בתיקון סופרים למהרב"ד

א (א) ויקרא וידבר. שקדים קריאה לדבור למדך תורה ד"א שלא ידבר לחבירו אא"כ קורהו (והוא ביומא ד:) וכן בסנה וכן בסיני. ומנין לכל הדברות שבתורה ת"ל מאוהל מועד כל שמאה"מ הקדים קריאה לדבור ומנין אף לאמירות ולצווים ת"ל דבר וידבר לרבות כו'. יכול אף להפסקות ת"ל וידבר לדבור ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה עיין רש"י ז"ל. ויאמר משה משה שאין ת"ל ויאמר מלמד שכל הקריאות היו משה משה. ויאמר הנני שאין ת"ל ויאמר ללמד שעל כל קריאה היה אומר הנני. משה משה לשון חיבה לשון זירוז וכן אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל. ד"א הוא משה עד שלא נדבר עמו הוא משה משנדבר עמו: אליו. למעט את אהרן. אר"י כ"ב י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכנגדן י"ג מעוטין ללמד שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן לדבר אתו. מדבר אליו. וידבר אליו. ונועדתי לך. ודברתי אתך. אשר אועד לך. לדבר אליך שם. ביום צותו. את אשר יצוה. א' במצרים ויהי ביום דבר ה'. וא' בסיני ואלה תולדת אהרן ומשה כו'. וא' באה"מ ויקרא כו'. ר' יוסי הגלילי אומר בג' מקומות במצרים בסיני ובאה"מ מיעט את אהרן מכלם. רא"א ונועדתי שמה כו' עתיד אני להועד להם ולהתקדש בהם אימתי ביום שמיני שנאמר וירא כו' או אינו אלא ליתן להם יעידה לדברות ת"ל ונועדתי לך ולא שו' ומנין להוציא אף מן הדברות ת"ל ודברתי אתך ומנין להוציא הזקנים ובני אהרן ואהרן ת"ל לדבר אליך. ומנין להוציא אף משמיעת הקול את ישראל וזקנים ובני אהרן ואהרן ת"ל קול לו. ומנין להוציא אף מה"ש ת"ל קול אליו משה שומע ואין כו': מאהל מועד. מלמד שהיה הקול נפסק יכול מפני שהוא נמוך ת"ל וישמע את הקול שאין ת"ל הקול. הקול שנאמר קול ה' בכח כו' אלא שהיה נפסק. וכן מקול כנפי הכרובים כו' יכול מפני שהיה הקול נמוך ת"ל כקול שדי בדברו בסיני. אלא שהיה נפסק: מאהל מועד. יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כלה ת"ל מבין שני הכרובים ראה חיבתן של ישראל הכבוד שנאמר בו את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כ"ג כ"ד) כביכול דחק לדבר מבין שני הכרובים ר' דוסא אומר כי לא יראני האדם וחי אבל רואים הם במיתתם וכה"א לפניו יכרעו כו' אף חיות הקודש אין רואות את הכבוד אמר רבי שמעון אף מלאכים שהיים חיי עולם אינם רואים את הכבוד: לאמר. מכאן לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד כו' (יומא ד:) ד"א לאמר אמור להם דברי כבושים בשבילכם מדבר עמי שכל ל"ח שנה שהיו כמנודין לא היה מדבר עמו שנאמר ויהי כאשר תמו כו'. ד"א לא ואמור להם והשיבני ומנין שהיה משה מדבר עמהם שנאמר ודבר אל בני ישראל ש' ומנין שהיה משה משיב הדברים ת"ל וישב משה את דברי העם כו' (שמות יט) ר' אלעזר אומר יכול לצורך עצמו ת"ל אל בני ישראל בשביל ישראל ולא בשביל עצמו: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם. אדם לרבות גרים: כי יקריב. רשות: מכם. להוציא כו' וכה"א זבח רשעים תועבה: קרבן לה'. שיקדים הקדישו להקרבתו שלא יאמר לה' עולה עאכ"ו שאין מזכירין ש"ש לבטלה: מן הבהמה. ולא חיה ואין לך בבהמה אלא בקר וצאן: תקריבו. עיין רש"י ז"ל. ד"א ממקום שהיחיד מביא משם צבור מביאין: (ג) אם עלה קרבנו מן הבקר. ומנין שינהגו בתמורה ת"ל אם. שלמים מנין ת"ל קרבנו יכול לא יהיו כל השכולין אלו נוהגין אלא בעולת נדבה עולת חובה מנין ת"ל עולה א' עולה כו': לפני ה' וסמך. אע"פ שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך מבפנים: (ד) ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו. ידו ולא יד שלוחו ולא יד עבדו ולא יד אשתו. ידו על ראש ולא על גב. ידו על ראש ולא על הצואר וגביים וחזה: ונרצה. רש"א אע"פ שלא סמך מרצה: לו. ולא לחבירו לימד על שינוי בעלים כו': לכפר. במכפר איזהו מכפר זה הדם דם הטמא מנין ת"ל ונשא אהרן את עון הקדשים כו' איזהו עון הוא טמא אם פגול נאמר לא ירצה אם נותר נאמר לא יחשב אלא עון טומאה אין לי אלא דם קומץ ולבונה וקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים מנין ת"ל לכל מתנת קדשיהם. של נשים וגרים ועבדים מנין ת"ל הקדשים ריבה הואיל ואין כפרה אלא בדם מת"ל וסמך ונרצה מלמד שאם עשה לסמיכה שירי מצוה כאלו לא כפר וכפר: עליו. רש"א את שהוא עליו חייב באחריותו ואת שאינו כו': (ה) ושחט את בן הבקר וגו'. וסמך ושחט. במקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה ומה סמיכה בטהורין אף שחיטה בטהורין ומה שחיטה ביום דכתיב ביום זבחכם אף סמיכה ביום: ושחט שחיטה כשרה בזרים וכו' או אינו אלא בכהן כמ"ש ואתה ובניך תשמרו את כהנתכם כו' כשהוא אומר והקריבו כו' מכאן ואילך מצות כהונה: ושחט את בן הבקר. שתהא שחיטה לשם בן הבקר מכאן למתעסק פסול. ושחט דלא לשוי' גיסטרא. את בן הבקר לפני ה' ואין השוחט לפני ה': והקריבו. עיין רש"י ז"ל: את הדם. מנין שאם נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר ת"ל שוב את הדם. יכול אם נשפך מצואר בהמה ת"ל הדם הדם שנתקבל בכלי: הדם על המזבח. ולא הזורק. ד"א דם אע"פ שאין בשר ומה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם מה הדם בזריקה אף הבשר בזריקה יכול יהא זורק ורובג (פי' אבר על אבר כמין מרבג וגו') ת"ל וערך (פי' שיהא זורק הבשר דרך עריכה) ועיין ק"א: המזבח סביב. ולא בזמן שנפלה קרנו של מזבח ואם עבד עבודתו פסולה: אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה ולפי שנאמר ונתת את הכיור כו' יכול בין אה"מ ובין המזבח ת"ל המזבח סביב אשר כו' המזבח פאה"מ ולא הכיור היכן היה הכיור נתון בין האולם כו': (ו) והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה. והפשיט ונתח יכול יפשיט אבר אבר וינתח ת"ל העלה מפשיט כלה ואח"כ מנתח. עולת חובה ועולת צאן ושל נשים ושל גרים ועבדים ונכרים ושנשחט שלא לשמה מנין ת"ל העלה כל שהוא עולה משנה השפט: אתה לנתחיה. ולא נתחיה לנתחים. אתה כשרה ולא פסולה שאם עלתה ע"ג המזבח קריבה כמות שהיא: (ז) ונתנו בני אהרן. אר"י מנין לעבודת אליתה שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת ת"ל ונתנו כו' רש"א שלא שבא אלא בראשו של מזבח: הכהן. בגיאותו לימד ע"ל כה"ג שעבד בבגדי כהן הדיוט שעבודתו פסולה: ונתנו אש על המזבח. אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. אש שירדה בימי משה כו': עצים על האש. ולא אש על עצים רש"א לרבות שני גזרי עצים לתמיד של בין הערבים: (ח) וערכו בני אהרן. יכול אפי' מאה ת"ל וערך יכול בכהן א' ת"ל וערכו הא כיצד א' עורך שני אברים וכמה הן אברים עשרה וא' בקרבים נמצא שלה עולה בששה דר"י רע"א וערכו שנים בני אהרן שנים הכהנים שנים הרי ששה: את הראש ואת הפדר. מלמד שאינם מהנתחים ד"א שיהא פורש את הפדר על בית השחיטה ר' חייא אומר שיכול נתחים שהן בכלל הפשט ומנין לראש שכבר הותז בשחיטה ת"ל כו' מכאן לשחיטה שהוא מן הצואר: על העצים אשר על האש. הנתוכים (ר"ל לשון החכה ויפים לאש) להיות אש וכן כל העצים כו': אשר על המזבח. מה מזבח משל ציבור אף אש ועצים משל ציבור ר"א אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואש כו': (ט) וקרבו וכרעיו. אפי' נתערבו קרבי עולה בקרבי עולה קרבי עולה בקרבי תמורה. יכול אפי' נתערבו בפסולין ת"ל וקרבו כו': ירחץ. יכול מה רחיצה בארבעים סאה אף כאן בארבעים סאה ת"ל במים מים כל שהן במים ולא ביין במים ולא במזוג במים להכשיר את כל המים: והקטיר. אע"פ שפסול אע"פ שיוצא אע"פ שפיגול אע"פ שנותר אע"פ שטמא יכול כשהן למטה ת"ל המזבחה כשהן בראש המזבח אמרתי ולא כשהן למטה: את הכל. לרבות העצמות והגידים והקרנים והטלפים והצמר שבראשי הכבשים והשער שבזקן תישים יכול אפי' פרשו ת"ל הבשר והדם יכול יתלשו תלמוד לומר את הכל כיצד מחוברין יעלו פרשו אף על פי שהן בראשו של מזבח ירדו: עלה. לשם עולה. אשה לשם אישים. ריח לשם ריח. ניחוח לשם נחת רוח. לה' לשם מי שאמר והיה העולם: (י) ואם מן הצאן קרבנו. קרבנו להוציא את הגזול: מן הכשבים או מן העזים לעלה. לרבות כל המותרות מן הקרבנות שיביא בדמיהן עולה: תמים יקריבנו. תמים יקריבנו: (יא) ושחט אותו כו'. אותו בצפון ולא עוף בצפון: על ירך המזבח. ולא באויר. ושחט על ירך. ולא קבלה על ירך: על המזבח סביב. ואין סביב בבמה: בני אהרן. ולא בנות אהרן: (יב) ואת ראשו ואת פדרו. מלמד שהן קודמין לכל האברים: וערך הכהן אתם. כסדרם: (יג) והקרב והכרעים כו' במים כו' והקריב הכהן את הכל. מכאן שהולכת אברים לכבש בכהן. ובשור לא נאמר והקריב שלא יאמר אדם אביא שור שהוא גדול כו' אנא תורה ומעשים טובים כו' עיין במדרש רבה סוף פ' ב' ובפי' מ"כ: עלה. אף על פי שלא הפשיט ושלא נתח ושלא סמך יכול אף על פי שלא נשחט בצפון תלמוד לומר עלה הוא אשה ריח ניחח לה' כו': (יד) מן העוף עלה. ולא מן העוף שלמים: קרבנו. ולא הניזור: (טו) והקריבו. מלמד שהיא באה נדבת שנים: ומלק והקטיר. מה הקטרה בני אהרן ולא בנות אהרן אף מליקה: אל המזבח. יכול בין מלמעלה בין מלמטה ת"ל ומלק את ראשו והקטיר המזבחה האמור לענין הקטרה הוא האמור לענין מליקה: ונמצה דמו. דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה שניהן: על קיר המזבח. ולא על קיר הכבש ויסוד והיכל: (טז) והסיר אתה. כשרה ולא פסולה. אתה ולא הנוצה של העוף: (יז) ושסע אתו. כשר ולא פסול ולא עלת בהמה: בכנפיו. להכשיר את השער: לא יבדיל. יכול אם הבדיל פסול ת"ל והקטיר יכול אע"פ שמלק בסכין ת"ל אתו יכול אע"פ שלא מיצה דם הגוף ת"ל הוא: על העצים אשר על האש. הראוי להיות אש:

ב (א) ונפש כי תקריב וגו'. נפש פרט לצבור: קרבנו. ולא השותפין: ונפש. לרבות כהן משוח למנחת נדבה: תקריב. יכול גזירה ת"ל כי ומנין שיחיד מתנדב לבונה ויין ושמן ועצים ת"ל קרבן מנחה ליתן את האמור כאן בכל המנחות ואת האמור בכל המנחות כאן: סלת יהיה. שלא יביא מן החטים הא אם אמר הרי עלי מנחה מן השעורים כו': (ב) והביאה. שלא יביאנה חציה אם אמר הרי עלי מנחה של ב' עשרונים לא יביאנה אלא בכלי א': בני. ולא בנות אהרן. הכהנים אפי' הן ריבואות וכה"א ברוב עם כו': וקמץ. קומץ א' בין לעשרון א' בין לששים עשרון, מסלתה כלו סלת. ומשמנה כלו שמן. מסלתה ומשמנה. שיהא הסולת בלולה בשמן ד"א מסלתה ומשמנה [ובפ' צו נאמר מסלת המנחה ומשמנה] ולא מסלת ושמן הברתה שלא יביא שתי מנחות בכלי א': על כל לבנתה. אימי יודע כמה הרי אני דן מקומץ. על כל לבנתה. שתהא שם לבנה בשעת קמיצה: והקטיר. אע"פ שאין שירים יכול אף נטמא הקומץ או אבד יאכלו הכהנים השירים ת"ל מאשי ה' אין להם אלא לאחר מתנת אישים: אזכרתה. לג"ש: (ג) והנותרת. אף על פי שלא הומלחה ולא הוגשה וחסר לבונתה נדרש כן לפי שכתוב ג' פעמים והנותרת (ובאמת אין בפרשה רק ב' פעמים והנותרת ועיין ק"א לפי שאלו הג' אוק מן המנחה עצמה): מן המנחה. פרט לשחסרה היא או שחסרה קומצה או שחסר כל לבונתה: לאהרן ולבניו. לאהרן תחלה ואח"כ לבניו ומה אהרן כה"ג אוכל בלא מחלוקת אף בניו כה"ג אוכלין בלא במחלוקת: קדש קדשים. להתיר מנחת ישראל שלא תיאמר דוקא מנחת גרים כו' קדש קדשים להתיר מליקת כהנים: (ד) וכי תקרב. רשות: מאפה תנור. ולא מאפה כופח ולא רעפין ויורות ערביים: מצת. אפי' אפאה חלה אחת יצא [אינו בת"כ רק הוא במנחות ע"ו ע"ב ודרים מדכתיב מצת חסר ו"ו]: בשמן בשמן. ב' פעמים להכשיר וכו' עיין רש"י ז"ל: (ה) ואם מנחה על המחבת כו'. מלמד שטעונה כלי: קרבנך. לג"ש מה כאן יציקה ובלילה אף למטה כן ומה למטה מתן שמן בכלי קודם לעשייתו אף כאן: מנה. יכול מצוה ת"ל תהיה הכתוב קבעה חובה: (ו) פתות. יכול פתים ת"ל פתים יכול יעשנה בפירורים ת"ל אתה פתים ואין פתים לפתים יכול אף שתי לחם ולחם הפנים ת"ל אתה: (ז) סלת בשמן תעשה. מלמד שטעונה שמן בכלי קודם לעשייתה: (ח) והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה וגו'. אלו נאמר והבאת אשר יעשה מאלה יכול אין טעון הגשה אלא הקומץ בלבד ת"ל המנחה [ונראה דנאמר לסיפא אשר יעשה לרבות כל המנחות ואלה לג"ש על מנחת חוטא וכן דרך כל הספרא ולכן ת"ק לא דרש כלום אשר יעשה מאלה] רש"א והבאת לרבות מנחת עומר. מאלה. להוציא מנחת כהנים וכהן משיח. והקריבה. להביא מנחת נסכים מן הגשה. והגישה.

והוציא שתי לחם ולחם הפנים מהגשה. אל המזבח. ואין הגשה בבמה (אינו בת"כ רק זבחים קי"ט ע"א): (ט) והרים. לעכב יכול בכלי ת"ל בקמצו מה להלן כו': (יא) כל המנחה. אלו נאמר אשר תקריבו יכול אין לי אלא קומץ מנחה מנין ת"ל המנחה אין לי אלא ששיריהם נאכלין שאין שיריהן נאכלין מנין ת"ל כל המנחה: אשר תקריבו. לרבות מנחת נסכים: לא תעשה חמץ. ולהלן הוא אומר לא תאפה חמץ לחייב מחמץ אחר מחמץ ומה אפיה חייב עליה בפני עצמה אף כו': כי כל שאר. אין לי אלא מרובה מישוטה מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל כי כל: דבש. אין לי אלא מרובה מיעוטה מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל וכל ואין לי אלא דברים שאין הדבש יפה להם דברים שהדבש יפה להם מנין כגון קטרת מנין ת"ל וכל. אם נאמר שאור למה נאמר דבש כו': לא תקטירו ממנו אשה לה'. מנין המעלה בשר חטאת או בשר אשם תלמוד לומר לא תקטירו ממנו אשה לה' כל שים ממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו: (יב) קרבן ראשית. שהיא ראשית לכל המנחות וכה"א מנחה חדשה שהיא חדשה לכל המנחות · תקריבו. יכול אם קדמן דבר אחר לא יקרבו תלמוד לומר תקריבו: ואל המזבח. מנין לרבות הכבש ת"ל ואל המזבח: לריח ניחוח. לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים. אתם. אותם אתה מעלה לשם עצים אבל לא כל שממנו לאישים. ד"א אותם הוא כבש כמזבח אבל לא כל שממנו לאישים. אותם. שיכול אם לא הקריב בעזרת יקריב לאחר עזרת ת"ל אותם ומנין שלא יביא היחיד או הציבור כיוצא בהן נדבה ת"ל אותם: (יג) וכל קרבן. יכול אף על העצים ועל הדם תלמוד לומר מנחתך יכול כל המנחה כלה טעונה מלח ת"ל קרבן הקומץ טעון כו' מנין לרבות הלבונה ואימורי כו' תלמוד לומר על כל קרבנך: במלח. יכול תבינהו תלמוד לומר תמלח יכול במי מלח ת"ל במלח: ולא תשבית מלח. מלח שאין שובתת וזו סדומית ומנין שאם לא מצא סדומית שיביא אסתרוקנית ת"ל תקריב מלח ריבה יכול יביא כדרך שמביא לבונה מביתו ת"ל מלח ברית אלהיך ולהלן הוא אומר מאת בני ישראל ברית עולם מה להלן משל ציבור אף כאן משל ציבור: תקריב. אף בשבת אף בטומאה: (יד) ואם תקריב. רשות שנאמר והבאתם את עומר ה"כ למה נאמר ואם שאם מביאין לרצון מעלה אני אותה כאלו נדבה מביאין אותה ואם לאו כאלו לא הביאו אותה אלא לצורך עצמן: אביב קלוי. אבוב של קלאים היה שם ומנוקב כו' אלו נאמר קלוי גרש אפשר לומר יקלנו גרש ת"ל באש הפסיק הענין ויקלנו אבוב: כרמל. מנין שאם לא מצא רך ומלא שיביא יבש ת"ל תקריב ומנין שאם לא מצא מן הקצור שיביא מן העליה תלמוד לומר תקריב: בכוריך. ביכורי כל יחיד ויחיד מלמד שהיא באה משל ציבור דברי רבי עקיבא ר"ש אומר נאמר כאן ביכורים ולהלן כו': (טו) ונתת עליה שמן. ולא על לחם הפנים: עליה לבונה. ולא על מנחת נסכים: מנחה. לרבות מנחת יום השמיני לשמן וללבונה: היא. פרט לשתי לחם שאין טעונין לא שמן ולא לבונה:

ג (א) ואם זבח שלמים. שתהא תחלת זביחה לשם שלמים ר"ש אומר כשהוא שלם הוא מביא ולא אונן מנין לרבות כל הזבחים ת"ל זבח ומנין לרבות עופות ומנחות כו' ת"ל קרבנו. הבקר לרבות אחד עשר. מן הבקר להוציא תשיעי. הוא. היחיד מביא שלמי נדבה ולא הציבור. נקבה. לרבות את התמורה אין לי אלא ולדות ותמורות של תמימין של בעלי מומין מנין ת"ל אם זכר אם נקבה: (ב) וסמך ידו על ראש קרבנו. ולא קרבן נכרי ולא קרבן חבירו: קרבנו לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה. קרבנו ולא הבכור ולא המעשר ולא הפסח: פתח אהל מועד. בזמן שהוא פתוח כו' מכאן לשלמים כו': (ג) והקריב. אף על פי ששחטו שלא לשמו: השלמים. אע"פ שלא סמך עליהם: את החלב המכסה. לפי שנאמר כל חלב לה' וכל חלב וכו' כי כל אוכל חלב כו' יכול אף חלב דפנות בכלל ת"ל את החלב המכסה את הקרב הוציאו מעונש ואזהרה בחולין ומהקרב במוקדשין: (ד) ואת שתי הכליות. ולא בעל כוליא אחת ולא בעל ג': ואת היתרת על הכבד. ונאמר מן הכבד שיטול מן הכבד על היתרת: יותרת על הכבד על הכליות. יותרת אע"פ שאין כליות וכן כליות אע"פ שאין יותרת: יסירנה. אפי' כוליא אחת: (ה) והקטירו אתו. כשר ולא פסול. והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים: אשה ריח. כאן לא נאמר להם ולמטה לא נאמר ריח ניחוח ולמטה לא נאמר לה' מנין ליתן של זה בזה ת"ל אשה אשה אשה לג"ש: (ו) ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים. לרבות שכל מותרי פסח קרב שלמים: זכר או נקבה. ולא טומטום ואנדרוגינוס: (ז) אם כשב. לרבות פסח שעבר זמנו או שלמים הבאים מחמת פסח לכל מצות שלמים שיהא טעון סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ד"א אם כבש לרבות תמורת הפסח אחר שחיטת הפסח שהיא קריבה יכול אף לפני השחיטה ת"ל הוא (פסחים צ"ו): (ט) והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה. להביא החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות יכול לקיים בה מצות אליה ת"ל תמימה יכול יטלנה עם השדרה ת"ל לעמת העצה יכול לא יכנס לפנים מן העצה ת"ל יסירנה: ואת החלב המכסה. להוציא חלב הדפנות: (יא) לחם. לימד על החלבים שקרויין לחם: (יב) ואם עז. הפסיק הענין שלא תהא העז טעונה אליה: (יד) והקריב ממנו כו' ממנו מן המחובר: את החלב. שיכול שיתמעט מכלן ת"ל את החלב כו': (טז) והקטירם הכהן כו' כל חלב לה'. לחייב על חלב (ר"ל קרבן) מעילה: (יז) חקת עולם. לבית עולמים: לדרתיכם. לדורות: בכל מושבתיכם. בין בה"י בין בח"ל: כל חלב וכל דם לא תאכלו. מקיש דם לחלב מה חלב חייב בין קדשים בין חולין אף דם חייב משום קדשים וחולין וזרות דברי ר"י וחכ"א כו':

ד (ב) דבר אל בני ישראל נפש כו'. אם הכהן המשיח כו'. אל בני ישראל ואין הנכרים מביאין חטאת אפי' על מצות שנצטוו עליהן בני נח ומנין לרבות גרים ועבדים ת"ל נפש. נאמר כאן בני ישראל. נפש. אם הכהן. מפני שכ"ג וציבור שוין ליחיד שאין מביאין אלא על דבר שזדונו כרת: בשגגה. לא על הזדון וכן בשגגת דשעיר ושעירה וכן בשגגה דע"ג: מצות ה'. ולא מצות ט' ולא מצות ב"ד. מכל פרט **לשמיעת קול ולביטוי שפתים** ולטומאת מקדש וקדשיו. **מצות ה'. שומע אני עשה ול"ת ת"ל אשר לא תעשינה פרט לפסח ומילה יכול שאני מוציא אף מ"ע שבכרת תלמוד** לומר כל מצות ה' ריבה: ועשה. פרט לדבר שאין בו מעשה: מאחת. הנה אבות מהנה לחייב על התולדות כאבות (שבת ע'): (ג) אם הכהן המשיח. משיח יכול מלך ת"ל הכהן יכול מרובה בגדים ת"ל משיח יכול משיח מלחמה ת"ל המשיח שאין על גבו משיח: יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת: יחטא. שאין מביא על הקודמות. אשר חטא מביא על מה שחטא ואינו מביא על מה שעשו אחרים ע"פ הוראתו אשר חטא לעצמו [ונראה דסמיך על חטאתו] אבל אם חטא עם הציבור מתכפר לו עם הציבור: (ד) והביא את הפר. והביא אף לאחר יוה"כ. הפר ולא חילופיו: וסמך את ידו על ראש הפר. לרבות פר יוה"כ לסמיכה וכשה"א בפר העדה וסמכו להוציא פר ע"ג מסמיכה. ובשעיר נשיא וסמך לרבות שעיר נחשון בסמיכה. ובשעירת יחיד וסמך לרבות שעירת ע"ג לסמיכה. ובכבשת יחיד וסמך לרבות כבשת נזיר ומצורע לסמיכה: לפני ה'. בצפון בג"ש מעולה וחטאת: (ה) ולקח הכהן המשיח מדם הפר. נאמר להלן לקיחה ונאמר כאן לקיחה מה להלן בכלי אף כאן בכלי. הכהן אפי' כהן הדיוט. המשיח למצוה. מדם הפר מדם הנפש ולא מדם התמצית ולא מדם העור. מדם הפר. דם מהפר יקבל פרט לשנשפך על הרצפה: והביא אתו. כשר ולא פסול: אתו אל אהל מועד. למעט קרבן יחיד (ר"ל שהוא מביא כיחיד דהיינו על ע"ג): (ו) וטבל. ולא מספג. וטבל והזה על כל הזיה טבילה: את. להכשיר אמין באצבעו (זבחים מ:): אצבעו. המיומנת שבימין: בדם. שיהא בדם כדי טבילה: והזה. לא מטיף ולא זורק: שבע. למעוטי שיהא מונה שבע ולא אחת ושבע. שבע פעמים ולא שבע טיפין: (ז) קרנות. ולמטה אומר קרנות הרי ארבע דר"ש רי"א אשר באהל מועד לרבות כל קרנות שבאהל מועד: אשר באהל מועד. פרט אם נפחת גגו של היכל: מזבח קטרת. שיתחנך המזבח בקטרת: הסמים. שיהיו סממנים לתוכה: מזבח לפני ה'. ואין הכהן לפני ה' כדרך יו"כ: ואת כל דם הפר. לרבות פר יו"כ לשפיכה: ישפך ולא יטיף ולא יזה ולא יזרוק: אל יסוד מזבח העלה. ולא על יסוד מזבח הפנימי: אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי: (יא) ואת עור הפר ואת כל בשרו. מלמד שמוציאו כלו שלם יכול ישרפנו שלם ת"ל ראשו וכרעיו מה האמור להלן ראשו וכרעיו ע"י נתוח אף כו' אי מה להלן ע"י הפשט וניתוח אף וכו' ת"ל וקרבו ופרשו כשם שפרשו בקרבו כך בשרו בעורו: (יב) והוציא כו' אל מקום. שיהא המקום מתוקן לכך: טהור. שיהא מקומו טהור ואם טמא יטהרנו: הדשן. שיהא שם דשן שיקדים הדשן: אל שפך. ראב"י אומר שיהא מקומו משופך: על עצים. לרבות כל העצים אפי' קש וגבבא ותבן: באש. ולא בסיד ולא ברמץ: ישרף. אע"פ שאין האור ברובו: (יג) כל עדת ישראל ישגו. עדת ישראל עדה המיוחדת שבישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית ד"א עדת ישראל ולא עדת שבט [לאפוקי מדברי ר"י]: כל עדת ישראל ישגו. עד שיורו כלן לא היה מופלא של ב"ד שם או אמר אחד מהם איני יודע או אמר טועים אתם פטורים (שנאמר עדת ישראל): ישגו ונעלם דבר. אין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה: ונעלם דבר. ולא גופו של דבר כיצד אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אבל אמרו יש נדה כו' נאמר כאן מעיני ונאמר בע"ג מעיני מה כאן ב"ד אף להלן ב"ד ומה כאן העלם דבר עם שגגת מעשה אף להלן העלם דבר עם שגגת מעשה ומה כאן פרט לכל הגוף אף כו'. הורו ב"ד ועשו יכול יהיו חייבין ת"ל הקהל ועשו ההוראה בב"ד והמעשה בקהל: מכל מצות ה'. פרט לשמיעת קול וכו': ואשמו. כשם שנפרעים מן היחיד כך נפרעים מן הציבור לא ידעו מה הורו יכול יהיו חייבין עליו ת"ל ונודעה החטאת ולא שידעו החוטאים: (יד) אשר חטאו עליה והקריבו. חטאו שני שבטים מביאין ב' פרים חטאו ג' מביאין ג' פרים שנאמר והקריבו הקהל כל קהל וקהל חייבים ושבט נקרא קהל שנאמר גוי וקהל גוים יהיה ממך דר"י רש"א קהל וב"ד רשב"א אומר שמו חטאו ששה והן רובה או שבעה כו': (טו) וסמכו. שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד א': זקני העדה. המיוחדין שבעדה רי"א וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד א' הרי חמשה: את ידיהם. ידי כל א' וא': (כ) ועשה כאשר עשה. מה"ל לכפול את ההזיות וללמד שאם חסר אחת מן המתנות לא עשה כלום אין לי אלא מתן שבע שהן מעכבות מתן ארבע מנין ת"ל כן יעשה לו. ועשה לפר לרבות פר יו"כ. כאשר עשה לפר לרבות פר כהן משיח: החטאת. לרבות שעירי ע"ג יכול אף שעירי רגלים ת"ל לו: וכפר. אע"פ שלא סמך: ונסלח אע"פ שלא נתן שירי הדם: (כא) אל מחוץ למחנה. מחוץ לג' מחנות: הפר הראשון. מכאן אתה אומר שפר כהן משיח קודם לפר העדה יכול אף שעירי ע"ג ת"ל פר ראשון ואין שעירי ע"ג ראשונים או אינו אלא פר נשרף ואין שעירי ע"ג נשרפין ת"ל חטאת הקהל בנין אב לכל החטאות שישרפו יכול אף שעירי רגלים ישרפו ת"ל הוא: (כב) יחטא. שאין מביא על הקודמות: ועשה אחת. לחייב על כל אחד ואחד כיצד שם א' משני העלמות או שני שמות בהעלם א': אשר לא תעשינה בשגגה. מלמד שמביא על שגגת מעשה. ואשם. מלמד שמביא אשם תלוי: (כג) או הודע אליו. ולא שיודיעו אחרים יכול אע"פ שאינו מכחיש ת"ל או הודע: אשר חטא בה. עד שנתוודע לו חטאתו כיצד אשתו נדה ואחותו עמו בבית חטא באחת מהן [והיינו יודע וכו' ר"י פוטר] רי"א אשר חטא בה פרט למתעסק: את קרבנו. ואינו יוצא בקרבן אביו אפי' מן הקלה על הקלה ומן החמורה על החמורה. ואפילו במעות שהפרים אביו מן הקלה ט ולא בקרבן עצמו מן הקלה על החמורה: שעיר עזים. ולא חלופיו זכר ולא נקבה. תמים ולא בעל מום: (כד) השעיר. לרבות שעיר נחשון לסמיכה ושחט אתו. ולא תמורתו וכשהוא אומר למטה ושחט אותה ולא ולדה: במקום אשר ישחט את העלה. בצפון והלא כבר נאמר במקום אשר תשחט כו' אלא לקובעו שאם לא נשחט בצפון פסול: חטאת הוא. שיהיו כל המעשים לשם חטאת פרט לשחטו שלא לשמו: (כה) ולקח באצבעו. שיקבל בימין. באצבעו ונתן. שיתן בימין: אל יסוד מזבח העלה. ישל זה **יסוד מערבי מה יציאתו מן ההיכל נותן ביסוד הסמוך לו אף כו' ואיזה זה יסוד דרומית**

דרומית : (כו) כחלב זבח השלמים . מה בשלמים חלב שותב קרוס ונקלף כ' כליות ויתרת אף כו' [אינו בת"כ כאן רק נדרש זה בזבחים דף ל"ח ע"א וע"ש וכן הובא בת"כ סי' ז' פרק י"א וע"ש] : וכפר עליו ג' פעמים . אע"פ שלא נתן אלא ג' אע"פ שלא נתן אלא ב' אע"פ שלא נתן אלא א'. עליו ג"פ . עלא שתהא כפרה לשמו . עליו שלא יכפר לשנים כאחד . עליו שיהא הכהן מכפר על עצמו : ונסלח . אין משיירין לו ליו"כ יכול אע"פ שישב ולא הביא ת"ל לו ועיין בק"א : (כז) נפש . אחת . בעשתה . ג' מיעוטים העושה ע"פ עצמו חייב ולא העושה ע"פ הוראת ב"ד ולא שנים שעשו . וכ"ש זה עוקר וזה מניח : עם הארץ רובו או כלו (ור"ל אם עשו שלא ע"פ הוראת ב"ד) מעם הארץ . פרט לנשיא ומשיח שאכלו חצי זית עד שלא נתמנו וחצי זית כו' ועיין בק"א : שעירת עזים . מניין שהיא בת שנתה ת"ל תורה אחת יהיה לכם וכו' הרי כל העושה בשגגה כע"ג מה ע"ג בת שנתה כו' : (כט) על ראש החטאת . לרבות חטאת ע"ג לסמיכה : במקום העלה ולקח . שתהא קבול דמה בצפון : (ל) ואת כל דמה . ולמעלה נאמר את דמו מכאן אמרו חטאת שקבל דמה בד' כוסות כו' : (לב) ואם כבש רש"א כבשים קודמין לעזים בכ"מ יביא . מניין למפרים חטאתו ואבדה והפרים אחרת תחתיה ונמצאת הראשונה מניין שיביא איזה שירצה ת"ל יביא יכול יביא שתיהן ת"ל יביאנה הביאת אחד : (לג) על ראש החטאת . לרבות חטאת נזיר ומצורע לסמיכה : (לד) ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו וכו' . שתהא קבול דמה לשם חטאת : (לה) וכפר עליו הכהן על חטאתו וכו' . שתהא כפרה לשם חטאת :

ה (א) ושמעה . יכול האומר לחבירו לך ונעבוד ע"ג שחייב ת"ל אלה ואין אלה אלא שבועה וכה"א והשביע וכו' בשבועת האלה אין לי אלא שבועה שיש עמה אלה שבועה שאין עמה אלה מניין ת"ל קול אמר להן משביע אני עליכם כו' והן יודעין עד מפי עד או שהיה א' מהן קרוב או פסול יכול יהיו חייבין ת"ל עד בזמן שהן כשרין לעדות עמד בבהכ"נ וכו' והשביע למי שיודע לו עדות שיגיד לו יכול יהיו חייבין ת"ל והוא עד עד שיתכוין להם . משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות כו' יכול יהיו חייבין ת"ל והוא עד בזמן שקדמה העדות לשבועה : או ראה או ידע . ראיה אפי' בלא ידיעה ידיעה אפי' בלא ראיה ואיזה זה תביעת ממון יכול אפי' אמר משביע אני עליכם שאמר איש פלוני ליתן כו' ת"ל תחטא תחטא לגז"ש מה להלן ממון ויש לו אף כאן ממון ויש לו שלא להן ביד עבדו או ביד בנו כו' או שאמר להן הנתבע כו' יכול יהיו חייבין ת"ל אם לוא יגיד ונשא עונו השביען חוץ לב"ד ובאו לב"ד והודו יכול יהיו חייבין ת"ל אם לוא יגיד ונשא עונו לא אמרתי אלא במקום כו' : אם לוא יגיד . כיון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד : ונשא עונו . בכלם נאמר ונעלם וכאן וכו' שאפי' מזיד חייב : (ב) או נפש אשר תגע . יכול אפילו במגע טומאה ת"ל בנבלת ר"ע אומר יכול אפי' נגע באוכלין ומשקין וכלי חרס ת"ל בנבלת : בכל דבר טמא . שיכול שיהא שוה בכל דרכים לנבילה שחלוק מגע ממשא ועושה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים . ומה הן מעוט מי חטאת ומרכב ת"ל טמא לרבות רוב מי חטאת ומשכב ומושב : בכל . לרבות השורף את הפרה ופרים הנשרפים והמשלח את השעיר : דבר . לרבות הסככות והפרעות והקרי דר"י : בנבלת חיה . אין לי אלא כלה . כזית מניין ת"ל טמאה : או בנבלת בהמה . (הוא בשבועות דף ז') אם נאמר חיה למה נאמר בהמה לג"ש מה להלן בטומאת קדשים אף כאן בטומאת קדשים אין לי אלא נבילה עצמה קרנה שערה חבורה מניין ת"ל טמאה : בנבלת שרץ . אין לי אלא בשרו דמו צרופו ערובו מניין ת"ל טמא ומניין שתהא ידיעה בתחלה וידיעה בסוף ת"ל ונעלם ממנו והוא ידע . ר"ע אומר ונעלם ונעלם ב' פעמים שתהא ידיעה בתחלה וידיעה בסוף : (ג) אדם . זה מת . בטמאת אדם זה טמא מת : טמאתו . לרבות זבין וזבות נדות ויולדות אין לי אלא ימי חנוכן ימי קלין מניין ת"ל לכל טומאתו : אשר יטמא . לרבות בועל נדה : בה . לרבות הבולע נבלת עוף טהור : (ד) או נפש . יכול הנודר בנזיר או בקרבן יביא קרבן ת"ל כי תשבע יכול אפי' מהרהר בלב ת"ל בשפתים יכול שאני מוציא אף גומר בלב ת"ל לבטא יכול הנשבע להרע לאחרים חייב ת"ל להרע או להיטיב מה הטבה רשות כו' יכול הנשבע להיטיב לאחרים פטור ת"ל או להיטיב אף לאחרים אין לי אלא דבר שיש בהן הרעה והטבה דברים שאין בהם הרעה והטבה מניין ת"ל לבטא כו' ואין לי אלא להבא לשעבר מניין ת"ל לכל כו' : האדם בשבעה . פרט לאנוס . ונעלם ממנו . פרט למזיד . בשבעה ונעלם . על העלם שבועה חייב ואין חייב על העלם חפץ . ומניין שחייב על כל א' וא' ת"ל לאחת אין לי אלא טומאת מקדש וקדשיו שהן בכרת מנין לשמיעת קול וביטוי שפתים ת"ל לאחת מאלה ומניין שחייב על מקדש על כל העלם וכן על הקודש וכן על שמיעת קול וביטוי שפתים ומניין על כל א' וא' של שבועות כגון חטים ושעורים כו' ת"ל והיה כי יאשם לאחת מאלה . יכול אם נשבע על כלן כאחת ת"ל על אחת כו' : (ה) והיה והביא . מיד : והתודה . מלמד שהוא טעון וידוי ומניין שעל החי נאמר כאן וכו' אשר חטא עליה עליה לג"ש מה להלן טעון סמיכה אף כו' : (ו) אשמו על חטאתו . מה אשמו מותרו נדבה אף חטאתו מותרו נדבה : נקבה . ולא טומטום ואנדרוגינוס : הצאן . כל צאן אף שרפת שוטה ונכסת : מן הצאן . ולא פלגס : או שעירת עזים . מה ת"ל הלא נלמד מחטאת קבועה שחלופה שעירה אלא ללמד א' מביא ולא ב' : על חטאתו מחטאתו . ללמד שמביא מהקדש כשבה שעירה . מהקדש כו' כיצד הפרים כו' העני כו' : (ז) ואם לא תגיע ידו . יכול אם אפשר לו ללות או לעסוק באמונתו יהא חייב ת"ל ידו : די שה . אפי' יש לו שה ואין לו צרכיו . שתי . שני . שתי מביא ואין מביא א' : אחד לחטאת ואחד לעלה . שתקדים חטאת לעלה וממין חטאת יביא עולה ושאם הפרישה חטאתה ומתה יביאו יורשים עולתה . ד"א שיכול שיהיו שניהם חטאת ת"ל כו' וא' כו' : (ח) והביא אתם . אין לעוף פדיון : אל הכהן . שחייב בטיפול הבאתם : ומלק את ראשו . (אינו בת"כ רק הוא בחולין כז:) לפי שנא' זאת תורת הבהמה והעוף מה עוף מן הטהור כו' יכול מן העורף ת"ל ראשו (ר"ל ראשו של עוף ממול ערף ולא ראשו של בהמה) : (ט) מדם החטאת . מעלמה של חטאת : על קיר המזבח. יכול על קיר העליון ת"ל והנשאר כו' מקום ששירי הדם מתמלין על היסוד וזהו קיר התחתון ר"ש אומר (אינו בת"כ רק בזבחים נ"ז וע"ש) . והנשאר בדם לרבות כל שפיכת שירים ליסוד : חטאת . שיהא כל מעשיה לשם חטאת : הוא . פרט שלא לשמו : (י) כמשפט . כמשפט חטאת בהמה מן החולין וביום ובידו הימנית : (יא) ואם לא תשיג . רי"ש חביבה מלוה בשעתה שאין ממתינין לו עד שיעשיר : קרבנו כו' . עשירית האפה ללמד על נדבתו שהיא ג"כ עשירית האפה : סלת לחטאת . מקים חטאת למנחה (אינו בת"כ רק בזבחים סג·) מה מנחה צריך הגשה בקרן מערבית דרומית אף חטאת העוף כו' : לחטאת . שיפרים משעת לשם חטאת : לא ישים עליה שמן . אבל נותן של שירים : ולא יתן עליה לבנה . אבל כלי ע"ג כלי מותר יכול אם נתן לבונה פסול ת"ל כי חטאת יכול אף בשמן כשר ת"ל היא ומה ראית מכשיר שני בלבונה שיכול ללקטה משא"כ בשמן (אינו בת"כ רק במנחות נט· וע"ש) : ישים . כל שהוא . יתן . כזית . (יב) והביאה אל הכהן וגו' . על אשי ה' . שיהא מקטיר לאישים ומתכוין לה' : חטאת . שתהא כל מעשיה לשם חטאת : הוא . פרט שנקמלה שלא לשמה : (יג) מאחת מאלה . להשוות קלים לחמורים והמורים לקלים עיין רש"י ז"ל : (טו) נפש . לרבות שיא וכהן משיח למעילה : בשגגה . פרט למזיד (וצ"ל והמוציא מקדש לקודש משל וכ"ה בת"כ ועיין מסכת מעילה דף יט·) : קדשי ה' . לרבות ק"ק בשרם ואימוריהם קודם זריקה (פי' אבשרם קאי קודם זריקה אבל אמוריהם אף לאחר זריקה ועיין בק"א) ואמורי ק"ק לאחר זריקה : מקדשי ה' . יצאו ק"ק מניין לרבות קדשי בדק הבית גידוליהן ומה שבתוכן והמקדיש דברים שאיך ראויין להן ת"ל קדשי . מקדשי פרט לגידולי מזבח כו' ושנתמלאו אח"כ : כסף . יכול דינרים ת"ל שקלים יכול שקלי ואם ת"ל כסף יכול של בכל ת"ל שקל הקודש סלע הצורית : לאשם . שיהא מפרים משום לאשם : (טז) ואת אשר חטא מן הקדש . לרבות פחות משוה פרוטה לתשלומין אע"פ שאין בו מעילה : הקדש ישלם . לאותו שעל הקודש ישלם ומנין שמשלם חומש ואשם על תשלומין אלו ת"ל הקודש ישלם : יוסף עליו . שיהא הוא וחומשו חמשה : אתו . פרט לחמשה חטאות המתות : והכהן יכפר עליו . שהכהן מכפר על עצמו והוא ג"כ מועל מנין שאם הביא מעילתו ולא הביא אשמו או הביא אשמו ולא הביא מעילתו שלא יצא ת"ל באיל האשם יכול אף חומש מעכב ת"ל באיל האשם ונסלח לו איל והאשם מעכבין ולא חומש : (יז) ואם נפש . אר"ע ואם מוסיף על ענין ראשון על ספק מעילה אשם תלוי : ועשתה אחת . לחייב על כל א' וא' : ולא ידע . פרט לאשתו הדם ואחותו בבית כו' שנא' כי תחטא ולא ידע פרט לזה שידע שחטא : ואשם . לגז"ש מה להלן דבר שזדונו כרת אף כו' : ונשא עונו . עיין רש"י ז"ל : (יח) בערכך . מה ערכך להלן בכסף שקלים אף כו' לאשם כו' : אשר שגג . שאם בא לפניו ספק חלב ולא ידע בינתים שאינו חייב אלא אחת ידע בינתים חייב על כל א' וא' שנאמר שגגתו : והוא לא ידע . פרט לשאמרו לו אחרים יכול אע"פ שאינו מכחיש ת"ל ולא ידע : ולא ידע ונסלח . פרט לאם ידע הא למה זה דומה לעגלה כו' : אשם . ללמד שאם שחטו וזרקו ונודע לו שחטא או לא חטא שמותר באכילה יכול אע"פ שלא זרקו ת"ל הוא . מה יעשה כו' . יכול אע"פ שלא נשחט ת"ל אשם הוא . מה יעשה כו' . אשם לה' . יכול לבעה"ב ת"ל אשם הוא לכהן יכול כלו לכהן ת"ל לה' הא כיצד מותרי אשמות יפלו לנדבה ויקח בהן עולות וכו' : (כא) כי תחטא וכחש . שקדמו חטא פרט לאומר אכלתי היום ולא אכל וכו' : בעמיתו ב' פעמים . פרט לגבוה ולאחרים : וכחש . יכול בדברים ת"ל בפקדון שהוא של ממון אי מה פקדון שאין לו רשות להוציאו ת"ל בתשומת יד . אי מה אלו שיש בהן מתנת יד ת"ל בגזל אי מה אלו דברים הנטלים מרשות בעלים ת"ל עשק אי מה אלו דברים שדעת שניהם יודעת ת"ל אבדה : וכחש בה . בגוף הדבר ולא במוצא אי מה אלו דברים שאפשר לדעת דברים שא"א לדעתן כגון המערב מים ביין כו' ת"ל על שקר כל שיש שקר אי מה אלו דברים שאין מזיקין דברים המזיקין חובל אדם באדם קנין בקנין אדם בקנין קנין באדם מנין ת"ל על אחת מכל אשר כו' אי מה אלו דברים המשלמין את הקרן תשלומי כפל ד' וה' וכו' ת"ל ומעלה מעל ריבה : מעל בה' . לרבות קדשי קלים : (כב) לחטא בהנה . פרט לאומר חבלת בי בשבת דלקת גדישי וכו' אמר לו אביו חבלת בי ועשית בי חבור' והוא כופר דקס בדרבה מיניה : (כג) והשיב את הגזלה . הגזילה עצמה יכול דוקא את הגזילה עצמה ת"ל ושלם יכול משיב ומשלם שהרי הגונב משלם כפל ת"ל גזילה הגזלה משלם . יכול דוקא משלם ת"ל הגזילה הא כיצד כשהגזילה בעין ישיב את הגזלה ואם לאו ישלם ד"א הגזילה כעין שגזל וכו' (אינו בת"כ רק בב"ק סו·) פרט לשינוי שקונה : אשר גזל . פרט לגזל אביו שאינו משלם חומש ואשם יכול לא ישיב כל עיקר ת"ל הגזילה וכן בעשק ובפקדון ועדיין אני אומר אימתי אינו משלם בזמן שלא נשבע לא הוא ולא אביו נשבע הוא ולא אביו שרי הוא ואביו מנין ת"ל גזל עשק הפקד מצא . ועדיין אני אומר אימתי משלם קרן בזמן שנשבע הוא ואביו הוא ולא אביו כו' ת"ל גזילה ועושק ופקדון ואבידה מניין ליתן את האמור למעלה למטה ת"ל מכל אשר כו' . ד"א וכחש בעמיתו כלל . בפקדון כו' פרט . או מכל כו' כלל . מה פרט מפורש דבר שגופו ממון כו' (אינו בת"כ רק בשבועות דף לז:) : (כד) מכל אשר ישבע עליו . עד שיהא מתכוין לו מכאן שחייבין על זדון שבועה ועל שגגתה עם זדון הפקדון כו' : ושלם אתו . ולא כפל : בראשו . ולא תשלומי ד' וה' יכול הטוען טענת גנב שישלם תומש ת"ל בראשו וחמישתו המשלם בראש כו' : לאשר הוא לו . ולא שלוחו יכול לא יתן לשליח ב"ד ת"ל יתננו : ביום אשמתו . בה"א כשעת הוצאה : (כה) ואת אשמו . שפסיק שפגן שאשם משלם עם הכפל שלא כדר"ש (אינו בת"כ רק בב"ק סה : וע"ש הפלוגתא) : יביא . ואפילו לאחר יו"כ : ונסלח לו על אחת . שחייב על כל א' וא' כיצד היו ה' שובעין אותו תן לנו פקדון תשומת יד כו' ת"ל לאחת ישל אם נשבע כאחת [ור"ל שכלל הכל כאחת ולא פרט כל א'] ת"ל על אחת כו' : בה . פרט לנשבע משוה פרוטה :

פרשת צו

ו (א) כל מקום שנאמר אהרן מרבה אף את בניו וכ"מ שנאמר בני ישראל נאמר ואמרת לרבות את גרים : (ב) זאת העלה . היא . העלה . הרי ג' מיעוטין פרט לשנשחט בלילה ושיצא דמה ושנשפך דמה : כל הלילה . שיהא עוסק בצואת השמש והם מתעכלין והולכין כל הלילה . ת"ל אלא דברים שקרבין בלילה דברים שדרכן לקרב ביום מנין כגון הקומץ והקטרת וכו' ת"ל תורת העלה ריבה . או אינו אלא שלא יהא מעלה מן הארץ כל הלילה ת"ל לא ילין חלב חגי כו' : עד הבקר . מה ת"ל אם אינו ענין לאברים תנהו ענין לתה"ד שתורמין כל הלילה מניין לאש מזבח הפנימי שלא תהא אלא ממזבח החיצון תלמוד לומר אש המזבח תוקד בו וזו מערכה שניה של קטרת אש מנרה מניין ת"ל אש תמיד אש מחתה מניין ת"ל ולקח מלא המחתה גחלי אש מלפני ה' איזה דבר שמקצתו לפני ה' זה מזבח החיצון . ובירושלמי יליף ה' מערכות מפסוק זה מנין לעשותם מערכה ליו"כ ת"ל והאש על מזבח כו' . ובער עליה הכהן זו מערכה לעיכול אברים וערך עליה העלה זו מערכה גדולה והקטיר עליה זו מערכה שניה של קטרת אש תמיד לקיום האש הרי חמשה : (ג) בד . של בוץ ושיהא שזור : ילבש . להביא מצנפת ואבנט ד"א לרבות את השחקים [יומא יב:] ר' דוסא אומר להביא בגדי כה"ג וכו' : והרים . ונאמר להלן והרים מה להלן קומץ אף כאן קומץ (יומא כד: ור"ל שיטעו מן הדשן מלא קומץ לכל הפחות ועיין שם ברש"י) : והרים . יכול עלים ת"ל עלה יכול אברי עולה תלמוד לומר אשר תאכל האש הא כיצד חותה מן המעוכלות הפנימיות ד"א אשר תאכל האש לאברים ופדרים שמחזיר למערכה (יומא מה:) ד"א עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי קטרת : ושמו אצל המזבח . (עיין סוף תמורה) ושמו כלו ושמו בנחת ושמו שלא יפזר : אצל . סמוך : (ד) ופשט ולבש . יכול כדרך של יו"כ מקיש לבישה לפשיטה : (ה) והאש כו' . מניין שהמכבה עובר בל"ת ת"ל לא תכבה : בבקר בבקר . בתמיד לא נאמר אלא בקר א' ובקטרת נאמר ג"כ בבקר בבקר יקדים מכשיר את הקטרת לקטרת ובנרות נאמר ג"כ בבקר בבקר כשה"א בהיטיבו את הנרות יקטירנה נרות קודם לקטרת ובער כו' כהן א' בשני גזירות (היינו בת"כ רק ביומא כו:) ומניין שהוא אחר שניה של קטרת ת"ל ובער עליה ולא על הכרתה (יומא לג:) מנין שיעשה מערכה שתקבל עליה כל העולות ת"ל העלה . מנין לאימורי קדשי קדשים וק"ק ת"ל חלבי השלמים . ומניין הקומץ והלבונה ת"ל והקטיר כל הקטרת יהיה עליה יכול אף הקטרת ת"ל וערך עליה והקטיר עליה ב' פעמים עליה : (ו) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה . תמיד אף בשבת אף בטומאה : לא תכבה . אף במסעות : (ז) וזאת כו' . זאת היא נוהגת בבמה : הקרב אתה . כשרה ולא פסולה . אתה . כלה כאחת : בני אהרן . ולא בנות אהרן : (ט) והנותרת ממנה יאכלו . שיאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מועטת : מצות תאכל. מצה : תאכל . אפילו כל שהוא : במקום קדש . יכול במחנה לויה ת"ל בחצר אהל מועד מניין לרבות הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש ת"ל במקום קדוש : יאכלוה . שלא יאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מרובה. יאכלוה . כשרה ולא פסולה : (י) לא תאפה חמץ . הואיל ונאמר לא תעשה חמץ יכול לאו אחד על כלם ת"ל לא תאפה אפיה בכלל היתה וכו' : מאשי כו' . א"ל אלא מנחה מניין לכל הקדשים ת"ל קדש קדשים יכול אף חלקה פסולה (ר"ל אם חילק הקדשים קודם הקרבת האישים) ת"ל היא : כחטאת וכאשם . יש מהן כחטאת ויש מהן כאשם . מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה כו' עיין רש"י ז"ל : (יא) כל זכר . עיין רש"י לרבות בעלי מומין למחלוקת . וכשהוא אומר למטה כל זכר לרבות אפילו בעלי מומין קבועין . וכשה"א עוד למטה כל זכר לרבות אפי' מתשי אמו : חק עולם . לבית עולמים : לדרתיכם . לדורות : כל אשר יגע בהם יקדש . יכול אפי' שלא בלע ת"ל בהם יכול אם נגע במקצתה כלה פסול ת"ל אשר יגע כיצד חותך מקום הבלוע : (יג) זה קרבן אהרן וכו' . יכול אהרן ובניו יקריבו כאחד ת"ל ובניו אשר יקריבו יכול בניו כה"ג כשה"א למטה והכהן המשיח כו' הרי כה"ג אמור אלא בניו כהנים הדיוטים : ביום המשח . כשהם מתחנכים לעבודה ואם לא הביאו א' כה"ג וא' כהן הדיוט עבודתן פסולה : ביום המשח . אין כה"ג נמשח אלא ביום : אתו . אין מושחין ב' כה"ג כאחד : ביום המשח . מיום שנמשח מביא עד עולם שנא' מנחה תמיד : מנחה . הרי היא ככל המנחות ללבונה : תמיד . אף בשבת אף בטומאה : (יד) על מחבת . שטעונה כלי : בשמן . להוסיף לה שמן איני יודע כמה ת"ל תמיד מה תמיד ג' לוגין אף כאן ג' לוגין : תעשה . אף בשבת אף בטומאה שליטתן ועריכתן ואפייתן דוחה שבת : תעשה מרבכת . שנעשית ברותחין ואין לנו מורבכת אלא זו ובתודה ובמלואים : תקריב . אף לאחר מוסיף : תפיני . תאפנה נאה ר"א אומר תאפה נא שמטגנה בתחלה כו' : פתים . שכופל א' לב' וב' לד' וכו' יכול מה שאהרן מביא בכל יום ודוחה שבת וטומאה ומביא הגאין וג' לגין לעשרון ורבוכה אף בניו כן ת"ל זה קרבן : (טו) המשיח . יכול אף משוח מלחמה ת"ל תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו מביא עשירית האיפה יצא משוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו ומניין שאין בנו עומד תחתיו ת"ל שבעת ימים כו' אשר יבוא כו' את שבא אל אהל מועד בנו עומד תחתיו כו' אין לי אלא משיח מרובה בגדים מניין ת"ל והכהן : מבניו . מלמד שבנו קודם לכל אדם שבעולם יכול אפי' שאין ממלא מקומו ת"ל ואשר ימלא כו' מניין לכ"ג שמת ולא נתמנה כהן אחר תחתיו שקריבה משל יורשים ת"ל מבניו יעשה כו' יכול להגאין ת"ל אתה כלה רש"א נאמר כאן חק עולם ונאמר להלן חק עולם מה להלן משל ציבור אף כאן משל ציבור : (טז) וכל מנחת כהן . ולא מנחת כהנת מנחת נדבתו מניין ת"ל כל. מקצתה מניין ת"ל תהיה אפי' כל שהוא : (יח) זאת תורת. הואיל ונאמר יאכלנה ואשר יזה כו' יכול אין טעון כבוס אלא חטאת החיצונית חטאת הפנימיות מניין ת"ל תורת תורה אחת לכל החטאות יכול אף חטאת העוף ת"ל זאת : קדש קדשים . לרבות זבחי שלמי צבור לצפון : היא . פרט לתודה ואיל נזיר : (יט) כמחטא . פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן : יאכלנה . ולא שריפין דמים לחטאת : יאכלנה . כשרה ולא פסולה : (כ) בבשרה . ולא בעצמות וגידים וקרנים וטלפים : ואשר יזה . ולא שכבר הזה [היינו בת"כ רק בזבחים צ"ח ע"ב ושם נ"ג] : מדמה . ולא מדם קדשי קדשים . מדמה . כשרה ולא פסולה . מדמה ולא מרוטבה : על הבגד . יכול נתז על מקצת הבגד שיהא כל הבגד טעון כבוס ת"ל אשר יזה עליה לא אמרתי לך אלא מקום הדם בלבד : יזה . ממקום שכשר להזות פרט שנתז מצואר על הבגד ושנשפך מכלי כו' : בגד . מניין עור שהופשט ת"ל אשר יזה יכול אף עד שלא הופשט ת"ל בגד דר"י ר"א אומר בגד להוציא עור : אשר . לרבות השק : (כא) אשר תבשל . מנין שעירה לתוכה ת"ל בו ישבר : ואם בכלי נחשת . מניין כל כלי מתכות ת"ל ואם : בשלה . מלמד שמבשל ושונה ומשלש אין לי אלא כלי נחשת שמבשל כו' כלי חרס מניין ת"ל ישבר ואם כו' רש"א בישל בו כו' : ומרק ושטף . מריקה בחמין שטיפה בצונן ורא"א מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס : ומרק . יכול בנ' סאה ת"ל במים : (כב) כל זכר בכהנים יאכל אתה . כשרה טעונה מריקה ושטיפה ולא פסולה : קדש קדשים היא . כל הקדשים למריקה ושטיפה : אתה . פרט לתרומה : (כג) חטאת . חטאת בלבד . וכל חטאת . בין חטאת יחיד בין זכר בין נקבה : מדמה . אפי' מקצת דמה יכול אפי' יצא אחד מהן לחוץ ת"ל אשר יובא ואין היוצא פסול : אל אהל מועד . שילה ובית עולמים מניין ת"ל בקדש : בקדש באש . שטריפתה בקדש מניין פסולי ק"ק ואימורי קק"ל ת"ל וכל כו' . בקדש באש תשרף . מכאן אמרו בשר ק"ק שנטמא בין מבפנים כו' :

ז (א) וזאת תורת האשם קדש קדשים הוא . זאת תורת . הואיל ונאמר במצורע כי כחטאת האשם יכול דמו למעלה ת"ל תורת האשם תורה אחת לכל האשמות שיהא למטה מנין לדם האשם שנתערב בדם שלמים שיזרק ת"ל ק"ק : ואת דמו יזרוק . יכול אפילו חיים ת"ל הוא . מה יעשה ירעה : ואת דמו יזרק . שהמקבל צריך להיות בצפון (אין זה בת"כ אולם בזבחים דף מח' נדרש זה שהמקבל צריך להיות בצפון מן ולקח הכהן . לו יקח וע"ש) : (ה) אשם הוא . הוא קרב ואין תמורתו קריבה : (ו) כל זכר כו' יאכלנו כו' . קדש קדשים . לרבות זבחי שלמי צבור לצפון : הוא , פרט לתודה ואיל נזיר : (ז) כחטאת כאשם . תורה אחת לסמיכה : (ח) עלת איש . פרט לעולת הקדש דר"י (והוא כדעת ר' יהושע בשקלים דף וא"ו) . עלת איש . אין לי אלא עלת איש עלת גרים נשים ועבדים מנין ת"ל עור העלה ריבה א"כ למה נאמר עלת איש עולה שעלתה לאיש פרט לשנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה יכול אפי' נשחטה שלא לשמה הואיל ולא עלתה לבעלים לשם חובה לא יהיו הכהנים זוכין בעורה ת"ל עור העולה ריבה אין לי אלא עור העולה עורות ק"ק מניין ת"ל אשר הקריב יכול שאני מרבה אף קק"ל ת"ל עולה מה עולה מיוחדת ק"ק יצאו קק"ל (וזה סדכן עלת פרט לקק"ל . איש פרט לחוץ לזמנה ולר"י עלת הקדש . עולה ריבה של נשים . העולה ריבה שלא לשמה) : (ט) וכל נעשה במרחשת . על שם כליהם נקראו ולא על שם מעשיהם מה תנור כלי אף מחבת ומרחשת כלי : לכהן . יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן כו' יכול לכולן ת"ל לכהן הא כיצד לבית אב עיין רש"י ז"ל . מניין שאין חולקין זבחים נגד מנחות ת"ל וכל מנחה אשר כו' מנין שאין חולקין מנחות נגד עופות ת"ל וכל נעשה במרחשת . מניין שאין חולקין מנחות נגד מנחות ת"ל וכל מנחה בלולה בשמן ומנין שאין חולקין מחבת נגד מחבת ומרחשת כו' ת"ל וחרבה אין לי אלא ק"ק קק"ל מניין ת"ל איש כאחיו אם על תודה כו' . איש חולק ואפי' בעל מום ואין קטן חולק אפי' תם : (יא) וזאת תורת . לנהוג זמן בבמה (ר"ל מדכתיב בוא"ו) וזאת תורת כו' אם על תודה מה שלמים טעונה סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק אף תודה לפי שיצא לדון בדבר חדש . ומה שלמים באים מן המעשר כו' אף תודה ומה שלמים פירש מן המעשר מביא לא פירש לא אף תודה . ומניין ללחם שקרב מן המעשר ת"ל השלמים אשר יקריב ומה שלמים פירש מן המעשר יביא מן המעשר לא פירש לא יביא כו' אמר הרי עלי תודה מן החולין ולחמה מן המעשר הואיל ופירש יכול יביא ת"ל השלמים אשר יקריב בזמן שמביא תודה מן המעשר מביא לחמה אבל אמר תודה מן החולין אע"פ שאמר לחמה מן המעשר יביא מן החולין ומה שלמים לקוח בכסף מעשר שני אף לחם כו' פרט לחטי מעשר שני . ומניין לאומר הרי עלי שלמים שלא יביא אלא מן החולין ת"ל וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר להקיש כל הבא מן הצאן והבקר לפסח מה פסח שהוא בא בחובה ואינו בא אלא מן החולין אף כל שהוא חובה לא יביא אלא מן החולין : (יב) תודה יקריבנו . המפריש תודה ואבדה והפריש אחרת תחתיה ואח"כ נמצאת ראשונה שאיזה שירצה יקריב ויביא עמה לחם מנין ת"ל בפסוק שלמעלה יקריב יכול שתיהן טעונין לחם ת"ל יקריבנו ומניין לרבות ולדות ותמורות ת"ל אם על . יכול כלן טעונין לחם ת"ל התודה תודה טעונה לחם ולא ולדות ותמורות : (יב) והקריב על זבח . לחייב על כל זבח וזבח : בשמן . בשמן . שני פעמים ריבוי אחר ריבוי למעט מלוג לחצי לוג : וסלת מרבכת . מנין לחלות שיהיו סלת ת"ל חלות חלות לגז"ש מנין לרקיקין ת"ל מצות מצות : בלולת . ריבה רביעית למרבכת : (יג) על חלת לחם חמץ . עד חמץ יביא מנה : על חלת לחם . מלמד שאין הלחם מתקדש עד שתהא שחיטתה לשמה : תודת שלמיו . לרבות שלמי נזיר לעשרה קבין ירושלמיות ולרביעית שמן : (יד) והקריב ממנו . מן המחובר : אחד . שלא יטול פרוסה : מכל . שיהא כלן שוים : קרבן . שלא יטול מאחד על חבירו : תרומה . איני יודע כמה נאמר כאן ממנו ונאמר להלן ממנו מה להלן א' מעשרה אף כאן א' מעשרה איני יודע מכמה חלה וכו' : ובשר כו' . אין לי אלא תודה אף הלחם מניין ת"ל קרבנו ולדות ותמורות מניין ת"ל ובשר חטאת ואשם מניין ת"ל זבח מנין שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת פסח ת"ל שלמיו : עד בקר . אבל נאכל כל הלילה א"כ למה אמרו חכמים עד חצות עיין רש"י אבל אין המחשבה פוסלת בו עד עמוד השחר : (טז) ואם נדר כו' . אין לי אלא שלמים מניין לחגיגה הבאה עם הפסח והבאה בזמנה ולתשלומין ושלמים הבאים בתוך המועד ולאחר המועד ת"ל ואם נדר ומניין לתמורות וולדות ת"ל או נדבה מניין לבכור ומעשר ת"ל זבח : ביום הקריבו ס' יכול ליום אחד ת"ל וממחרת יכול פעם לאכול שני ימים ת"ל והנותר ממנו יאכל

פעים

מצוה לאכול בראשון : והנותר. יכול אם הותירו כלו פסול ת"ל יאכל אפילו כלו : (יז) והנותר מבשר. ולא מגידין ועצמות וקרנים וטלפים : הזבח. פרט לשוכר ושליח יכול יהא נאכל אור לשלישי ת"ל עד יום בעוד יום הוא נאכל כו' יכול ישרף מיד ת"ל ביום כו' ביום הוא נשרף ואינו נשרף בלילה : ישרף. אף לאחר שלישי : (יח) ואם האכל. במחשב הכתוב מדבר עיין רש"י ז"ל עד ואינו נפסל בשלישי או אינו אלא בכהן ת"ל אותו בזבח מדבר. בן עזאי אומר אותו בכל ירצה ולא מאחר נדרו בכל ירצה. אין לי שמחשבה פוסלת אלא בזריקה שחיטה קבלה הולכה מניין ת"ל האכל יאכל יכול אף בשירי הדם והקטרה ואכילת בשר ת"ל המקריב והלא זריקה בכלל היתה ולמה יצאתה להקיש אליה מה זריקה שמעכב כפרה אף כו' יצא כו' שאין מחשבה פוסלת אלא בדבר הראוי כו' אין לי אלא במחשב לאכול בשר מניין למחשב על זריקה ושירים וההטרה ת"ל האכל יאכל אכילת אדם ואכילת מזבח מניין לזבחים הנאכלין ליום א' שמחשבה פוסלת בשני ת"ל ואם האכל יאכל כו' יכול השוחט לנכרי ולטמאים יהא בלא ירצה ת"ל אותו כו' אין לי בלא ירצה אלא שנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו מנין לנשחט בלילה כו' וכל הפסולין ת"ל לא ירצה כו' יכול יהו חייבין עליו כרת ת"ל אותו כו' (מכאן עד והנפש אינו בת"כ רק בזבחים דף כ"ח כ"ט וע"ש) : ביום השלישי. שיהא תשלום בדם בבשר באימורין : לא יחשב. שאינו רשאי. לא יחשב לו. שמחשבה אחרת מוציא מידי פיגול : פגול יהיה. אם אינו ענין לחוץ לזמנו ת"ע לחוץ למקומו : יהיה. שמצטרפין זה עם זה : והנפש. ולא הציבור : האכלת. ולא המאכלת. האכלת. אכילה בכזית : ממנו. פרט לחוץ למקומו : עונה תשא. לגז"ש נאמר כאן עונו תשא ונאמר בנותר עונו ישא מה להלן בכל הקדשים אף כאן בכל הקדשים : (יט) והבשר. (פסחים כ"ד:) מנין לרבות עצים ולבונה ת"ל והבשר. יכול טמא מטמא בשר קודם במשא ת"ל אשר יגע : והבשר. לרבות אימורי קדשים קלים לטומאת בשר (שם). ד"א והבשר לרבות בשר הפנימי שהוא מותר. מכאן אמרו אבר שיצא מקצתו הותך כו' ובמוקדשין כו' : בכל טמא. אף בשני שנקרא טמא שנא' כל אשר בתוכו כו' ולמדנו לשלישי מן התורה ורביעי מק"ו (שם יט) : כל טהור. ודאי ולא ספק ולמעלה בבשר אשר יגע וכו' ודאי ולא ספק מכאן כל שיש בו דעת לשאול כו' (סוטה כ"ט). כל טהור. לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלנו שלמים אלא הבעלים בנגד ק"ו מפסח ת"ל כל טהור כו'. כל טהור כו' והנפש אשר כו' הנאכל לטהור חייב עליו משום טומאה יצא האוכל לפני זריקת דמים ופסח הבא בטומאה שאכלו ממנו זבין כו' : (כ) מזבח. להוציא פיגול שלא היה לו שעת הכושר : השלמים. מה שלמים שהן קדשי מזבח (שבועות ד' ז'. וע"ש ברש"י) פרט לקדשי בדק הבית : אשר לה'. לרבות הלן והיוצא שחייבין עליו : הנפש ההיא. ולא שוגג ולא אנוס ולא מוטעה : (כא) כי תגע. ולא במשא : בכל טמא. מניין לרבות אימורי קק"ל ת"ל אשר לה' (פסחים כ"ד:) : מבשר זבח. ולא גידין כו' ונכרתה כו' (שבועות ז') ג' כריתות א' לכלל וא' לפרט כו' וא' לדברים שאין נאכלין כגון לבונה : (כג) בני ישראל. ולא נכרים : שור וכשב ועז. פרט לבהמה טמאה והיות ועופות שחלבן מותר (ר"ל בהיות ועופות) : כל חלב. לרבות כוי ופחות מכזית לאזהרה : (כד) לכל מלאכה. אפי' למלאכת הקודש טהור : טרפה. פרט לבהמה טמאה שאין במינה טרפה : לא תאכלהו. פרט לנבילת חיה (זבחים ד' ע') ד"א שחל איסור נבילה וטרפה על איסור חלב יכול לא יאכילנו לאחרים ת"ל ואכל יכול חלב שמותר בהנאה הוא טהור הלב שור הנסקל ועגלה ערופה מניין ת"ל כל חלב כו' : (כה) כי כל כו' אשר יקריב כו'. אין לי אלא חלב תמימין חלב בעלי מומין מניין ת"ל מן הבהמה חלב חולין מניין ת"ל כי כל א"כ למה נאמר אשר יקריב פרט לחלב דפנות : מן הבהמה. לרבות את הכלאים : הנפש. לרבות את השוחט : (כו) וכל דם. יכול אף דם מהלכי שתים ודם שרצים דגים וחגבים ודם ביצים ת"ל לעוף ולבהמה מה אלו שיש בהן טומאה קלה והמורה ומין בשר ויש בו איסור אף כו' : לעוף. יכול מה עוף שאין בו כלאים אף בהמה ת"ל ולבהמה יכול מה בהמה שאינה באה על בגים אף עוף כו' ת"ל לעוף : (כט) בני ישראל. מניפים ולא נכרים. בני. ולא בנות מניין לרבות גרים ומשוחררים ת"ל המקריב : המקריב. אין לי אלא כהן המקריב בעלים מניין כשה"א ידיו תביאינה הרי ידי בעלים הא כיצד כהן כו' עיין רש"י ז"ל : נוזבח שלמיו. פרט לאשם מצורע שאין טעונין תנופה שחוטין. מזבח שלמיו. לרבות זבחי שלמי צבור שיטענו ג"כ תנופה שהוסין יכול כל הזבח טעון תנופה ת"ל הלב והחזה : יביא את. לרבות את האלים : (ל) את אשי ה'. לרבות ב' כליות : יביאנו. לרבות יותרת הכבד : את החלב על החזה. כשמביאו כו' עיין רש"י. מניין שטעונין הרמה ת"ל אשר הונף ואשר הורם בנין אב לכל הטעון תנופה טעון הרמה : החזה. אפי' נטמאו כולן ונשייר א' מהן : תנופה. ולא תנופות : לפני ה'. במזרח : (לא) והקטיר. עיין רש"י ז"ל בעוד שהאמורין כו' וכה"א גם בטרם יקטירון כו'. נטמאו אמורין או שנאבדו יכול לא יהיו זכאין בחזה ושוק ת"ל והיה כו' : (לב) שוק הימין. זרוע חולין מניין שהוא של ימין (ר"ל במתנות) ת"ל תתנו. זרוע מוקדשין מניין (ר"ל באיל מיר) ת"ל תרומה : (לג) המקריב. עיין רש"י ז"ל שאינו חולק בבשר. רש"א כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה מנין אף היניקות ת"ל מבני אהרן כל עבודה שמסורה לבני אהרן : (לד) התנופה. זו תנופת הסל של נזיר : התרומה. זו תרומת לחמי תודה : לקחתי מאת בני ישראל. ראוים היו ישראל וכשנתחייבו נטלתי מהם יכול אם יזכו יתן להם ת"ל לחק עולם לשלמי עולמים יכול אף הקדשים חייבים במתנות ת"ל ואתן אתם כו' אין לך אלא מה שאמור בענין : מאת בני ישראל. מרגון בני ישראל : (לה) זאת משחת אהרן ומשחת בניו. כדאי אהרן לעצמו ובניו לעצמם ר"א יכול נריכין לשמן המשחה לע"ל ת"ל זאת משחת כו' : מאשי ה'. מלמד שאף האישים שייעו : ביום וכו'. מלמד שאף היום שייעו : (לו) אשר צוה ה'. אר"ש מניין שהיו ישראל מפרישין מתנות כהונה מהר סיני ולא זכו בהן אהרן ובניו עד שזכו בשמן המשחה ת"ל אשר צוה כו' : חקת עולם. לבית עולמים : לדרתם. לדורות (מכאן עד ביום צותו הכל בזבחים צ"ח. ומנחות צב') : (לז) זאת התורה לעולה. מה עולה משנה כלי אף כו' : למנחה. מה מנחה מקדשת המגע בבליעה אף כו' : ולחטאת. מה חטאת בידו הימנית אף כו' : ולאשם. מה אשם עצמותיו מותרין אף כו' : ולמלואים. מה מלואים הנותר בשרפה שנא' ושרפת את כו' אף כו' ד"א מה אשם אין שפיר ושליא קדוש בו אף כו' והיתר עצמות ילפינן מג"ש נאמר באשם לו יהיה ונאמר בעולה לו יהיה מה אשם כו' : ולזבח השלמים. מה שלמים לשמן אף כו' : (לח) ביום צותו. מלמד שדברות מדבר סיני לא נאמרו אלא ביום. דברות אה"מ מניין ת"ל במדבר סיני באהל מועד מקיש דברות אהל מועד לדברות סיני מה אלו ביום אף כו' : להקריב את קרבניהם. זה בכור ומעשר ופסח : ביום צותו. מלמד שכל הקרבנות אינן קרבין אלא ביום :

ח (ב) קח את אהרן ואת בניו אתו. לפי שנאמר ויגף את העם כו' אשר עשה אהרן. במשמע שאהרן נתרחק וגם בלבו של משה היה שנתרחק שנא' ובאהרן התאנף. ובלבו של אהרן היה שנתרחק שנא' קרב אל המזבח לכך נאמר קח את אהרן מכאן ידע שנתקרב אהרן. ד"א כפירש"י קחנו בדברים וכן קח את הלוים וכן קח לך את יהושע : ואת הבגדים. אלו הבגדים אשר הפקדתיך עליהם שנאמר ואלה הבגדים אשר יעשו כו' : ואת שמן המשחה. זה שמן המשחה שהפקדתיך עליו שנאמר ועשית אותו שמן כו' : ואת פר החטאת. שנא' והקרבת את הפר כו' : ואת שני האילים. שנאמר ואת האיל האחד תקח כו' ואת האיל הב' תקח כו' : ואת סל המצות. שלא כסדר האמור להלן אמור כאן (ואעפ"כ הכל אחד עיין ק"א) : (ג) ואת כל העדה הקהל. עשה במעמד כל העדה שיהיו נוהגין קדושה בכהונה : (ד) ויעש משה כו'. כשם שהסדיר עבודת מקדש כך הסדיר כהונה ולויה : (ה) זה הדבר. להלן נאמר זה הדבר לרבות מכנסים ועשירית האיפה וכאן נאמר זה הדבר ללמד שאפי' מקרא פרשה מעכבת (הכל ביומא דף ה:) : (ו) וירחץ אתם במים. באותה שעה זכו לקידוש ידים ורגלים ולטבילת יו"כ : (ז) ויתן עליו כו'. מלמד שנעשה משה סגן לאהרן מפשיטו ומלבישו וכן עשה לו במותו שנא' קח את אלעזר בנו והפשט שמפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה מלובשין תחתיהן : ויחגר אותו באבנט ויחגר אתם. (הוא ביומא דף ה' ע"ז) מכאן שאהרן ואח"כ בניו וי"א שאהרן ובניו בבת אחת שנא' וחגרת אותם אבנט. ומ"ש כאן ויחגר אתו ללמד שאבנטו של כה"ג לא זהו אבנטו של כהן הדיוט : (י) ויקח משה את שמן המשחה. רי"א שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה נסים בו כו' : וימשח את המשכן. ולא כמשיחת אהרן ובניו שלאחר שמלבישן היה מושחן וכה"א כשמן הטוב כו' שיורד על פי מדותיו אבל משכן וכליו כל כלי וכלי טעון משיחה שנא' וימשח את המזבח ואת כו' : (יג) ויקרב משה את בני אהרן. שנעשה ג"כ סגן לבניו : (יד) ויגש את פר החטאת. כאן נקרא פר החטאת : ויסמך אהרן ובניו. מפני שהן קרבנותיהם : (טו) וישחט ויקח משה. שכל ז' ימי המלואים היה משה משמש בכהונה גדולה הוא היה שוחט וזורק וכו' ואהרן רואה מלה"ד לאשה שנשאת כשהיא קטנה ופסקו עם אמה שתשמש עד שתלמוד בתה כך כו' : ויקדשהו לכפר עליו. כפרה זו למה מפני שדחקו ישראל והביאו נדבה למשכן מקצתן שלא בטובתן : (טז) ויקח את כל החלב אשר על הקרב. כאן למד הקרבת חלבים ואימורים מפרים ושעירים הנשרפים וכן שחיטה וזריקה וסמיכה וכן לעולה הפשט ונתוח ואף שלא כתיב הפשט כאן אין נתוח בלא הפשט וכן רחיצת קרב וכרעים וכן בשלמים שחיטה כו' : (יח) ויקרב את האיל השני למה נאמר שני ללמד שמעכבין זה את זה וכן הפר ושני אילים וסל המצות כולן מעכבין זה את זה : (כב) איל המלואים. שמושלם על הכל והן שלמים לאהרן ובניו : ויסמכו. סמכו ידיהם עליו בשמחה ועשו יו"ט : (כג) ויקח משה מדמו. הכר היה טעון שש מתנות. זריקה. מתן סביב. הזאה. חיטוי. יציקה. כפרה. והשני ג' מתנות. זריקה. ומתן סביב. והשלישי היה טעון י"ג מתנות. זריקה. מתן סביב. ובהונות אהרן ובניו. והזאה על אהרן ובניו ועל בגדיהם (נ"ל דלא חשיב רק הזאת בגדי בני אהרן ולא בגדיו כי היו מתקדשים בהזאה עצמה והכי סליק חושבן) : (לא) בשלו את הבשר כו'. כמו שנא' להלן ואכל אהרן ובניו : (לב) באש תשרפו כו'. מלמד שהמלואים מותרים בשרפה וזה שאמר להלן ולמלואים : (לג) ומפתח אהל מועד כו'. מכאן אמרו בכ"ג באחד קרבנו מלואים כו' : כי שבעת ימים ימלא את ידכם. כל שבעת ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב קרבנותיו עליו ומפרקו ובשמיני העמידו ולא פרקו : (לד) צוה ה' לעשת לכפר. עיין רש"י ז"ל. ד"א לכפר כפרה זו תכפר עליכם עד תחה"מ : (לו) ויעש אהרן ובניו. ששים ושמחים לקבל מפי משה כשומעין מפי הקב"ה : ביד משה. כדאי השליח לשולחיו כדאי המצוה למי שנצטווה :

פרשת שמיני

ט (א) **ויהי** (מגילה יו"ד:) מלמד שהיתה שמחה לפניו כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב כאן ויהי וכתיב להלן ויהי ערב ויהי בקר : ביום השמיני. אימי יודע אם שמיני לאדם אם שמיני למנין כשה"א ז' ימים ימלא את ידכם הוי אומר שמיני למנין ואותו יום נטל י' עטרות כו' ראשון למעשה בראשית כו' : קרא משה. לפי שכבד המקום לאהרן שהלה שנא' ועלית אתה ואהרן עמך אף משה כבד לאהרן וקרא תחלה לאהרן כו' : (ב) קח לך עגל. אמר לו אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שלא ישנאך בביאתך למקדש ויבא עגל ויכפר על מעשה עגל ובישראל שיש להן עוד אחה ויפתחו שעיר עזים לכך הוצרכו לשעיר ועגל. ולפי שנדמה עבירה ג"כ לשור שנאמר וימירו את כבודם כו' בתבנית כו' לכך הוזקק ג"כ לשור : לפני ה'. א"ל עבירה שאתה מתירא ממנה כבר נשחטה לפני המקום : (ד) כי היום ה' נראה אליכם. אמרו לו וכי האיך מקלסים את המלך ואין רואין פני המלך אמר ע"מ כן כי היום כו' : (ה) ויקחו כו' אשר צוה כו' בזריזות כו' : ויקרבו כל העדה. קרבו כולן בשמחה משל לאדון שכעס על אשתו לאחר ימים נתרצה כו' מיד הגרה מתניה כו' והיתה משמשת לפניו יותר מדאי : (ו) ויאמר משה זה הדבר. אמר להם העבירו יצה"ר מלבכם ותהיו כלכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת

לפני

לפניו שנא' ומלתם את ערלת לבבכם כי ה' אלהיכם כו' ואם עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה': (ז) קרב אל המזבח. הגיס דעתך ובוא עבוד עבודתך כי לכך נבחרת לשרת להקב"ה משל לאדון ב"ו שנשא אשה והיתה מתביישת לפניו אמרה לה אחותה על מה נכנסת כו' ד"א לפי שראה את המזבח בתבנית שור ונתירא ממנו לכך נאמר קרב כו': (ח) ויקרב. בזריזות: וישחט את עגל החטאת אשר לו. התחיל בקרבנותיו תחלה ואחר שנפנה מקרבנותיו התחיל בקרבנותיהם לפי שקרבנו מכפר יותר מקרבנם שנא' ועשה את העולה כו': (טו) ויחטאהו כראשון. מה ראשון טעון היפוי וד' מתנות אף כו': (טז) ויעשה כמשפט. הפשט ונתוח וכו' וכל מעשה עולה כו' ד"א (ביצה כ:) כמשפט מה שלא נדבה טעונה סמיכה אף עולת חובה טעונה סמיכה: (יז) וימלא כפו ממנה. נאמר כאן מילוי ונאמר להלן מילוי מה להלן מלא קומצו אף כאן מלא קומצו ומה להלן עלה בידו נרור כו' אף כו': מלבד עלת הבקר. מלמד ששתי מנחות היו שם א' עם העולה וא' בפני עצמה: (יח) זבח השלמים אשר לעם. מכאן למדו שלמים לציבור ובשעה קלה למדו כל העבודות: (כא) ואת החזות כו'. כאן זכו למתנות: (כב) וישא אהרן את ידו. זכו לנשיאת כפים כו': ויברכם. ה"ז ברכה סתומה ופי' להלן יברכך ה' וכו': (כג) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד כו'. עיין רש"י ז"ל: (כד) ותצא אש מלפני ה' כו'. כיון שראו את האשה שירדה משמי מרומים וליחכה על המזבח מיד וירונו אמרו שירה. ועל אותה שעה הוא אומר רננו צדיקים בה' וערבה לה' מנחת כו':

י (א) ויקחו בני אהרן. אף הם בני אהרן בשמחתם כיון שראו את האשה שירדה משמי מרומים וכו' ותאכל את העלה וכו' עמדו להוסיף אהבה על אהבה שנאמר ויקחו אין ויקחו אלא שמחה ד"א כיון שראו שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל אמרו נדב ואביהוא וכי יש לך אדם שמבשל תבשיל בלא אש מיד נטלו אש זרה ונכנסו לק"ק כו'. א"ל המקום אני אכבד אתכם יותר ממה שכבדתם אותי. אתם הכנסתם לפני אש טמאה ואני אשרוף אתכם באש טהורה: ויקריבו כו' אש זרה. יכול אש זרה ממש ת"ל אשר לא צוה אותם הכניסוהו בלא עצה. ר"ע אומר לא הכניסוהו אלא מן הכירים שנא' ויקריבו לפני ה' אש זרה א"כ למה נאמר אשר לא צוה אותם לא נמלכו במשה רבן ר"א אומר כו' עיין רש"י ז"ל: בני אהרן. מה ת"ל שלא נטלו עצה מאהרן: איש מחתתו. שלא נטלו עצה זה מזה: (ב) ותצא אש מלפני ה'. מלמד שיצאה מק"ק ושרפה נשמתן: ותאכל אותם. ולא בגדיהן שנאמר וישאם בכתנתם וכו' וי"א שריפת נשמה וגוף קיים שנא' וימותו כעין מיתה: לפני ה'. ר"א אומר לא מתו אלא בחוץ מקום שהלוים מותרים לכנוס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנתם כו' א"כ למה נאמר וימותו לפני ה' נגפן המלאך ודחפן לחוץ. ר"ע אומר לא מתו אלא מבפנים שנא' וימותו לפני ה' א"כ למה נאמר ויקרבו כו' מלמד שהטילו עליהם היתות של ברזל והוציאום לחוץ: (ג) הוא אשר דבר ה' כו'. עיין רש"י ז"ל שהם גדולים ממני וממך כיון שידע אהרן שבניו מיודעיו של מקום שתק וקבל שכר: וידם אהרן. צדק עליו את הדין וכן יעקב קטנתי וכן בדוד נמקו חבורותי מפני אולתי וכו': (ד) ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן. מכאן אמרו אין הכהנים מטמאין למתים במקום לוים שהרי היו אלעזר ואיתמר: דד אהרן. ממשמע שנא' ובני קהת פ' איני יודע כו' אלא להקיש מעשה עוזיאל למעשה אהרן מה אהרן רודף שלום בישראל אף כו' ומניין שהיה אהרן כו' שנא' ויראו כל כו' ויבכו ל' יום ובמשנה כו' ובכ"א בקבלה (מלאכי ב' ה') בריתי היתה אתו החיים והשלום שהיה רודף שלום בישראל: (ו) ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר כו'. רא"א בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן שנא' ויאמר ה' אלהים אל הנחש כו': ראשיכם אל תפרעו. נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה מה להלן גידול שער אף כאן גידול שער: ובגדיכם לא תפרמו. אל תקרעו בגדיכם: את השרפה. נאמר כאן שריפה ונאמר להלן במיתת ב"ד שריפה מה כאן שריפת נשמה וגוף קיים אף כו': ואחיכם כל בית ישראל. עיין רש"י ז"ל: (ז) ומפתח אהל מועד לא תצאו. מכאן אמרו כ"ג אין יוצא אחרי המטה אלא הוא נכסה והן נגלין הן נגלין והוא נכסה כו' ד"א לא תצאו יכול בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ת"ל ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ולא יחלל הוי אומר בשעת עבודה: פן תמתו. מכלל לאו אתה שומע הן: כי שמן משחת ה' עליכם. (אף שאינו בת"כ שבידנו עיין ברמב"ם הלכות ביאת המקדש פ"ב הל' ה' ובכ"מ שם) שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה אם יצאו בשעת עבודה שחייבין מיתה מנין לכהנים של כל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם לדורות: ויעשו כדבר משה. קיימו עליהן מצות משה רבן שבח לתלמיד שמקיים מצות רבו כו': יין. יכול אפי' כ"ש אפי' מגתו ת"ל שכר לא אמרתי אלא ידי לשכר רביעית יין בן ארבעים יום א"כ מה ת"ל יין לומר לך שמוזהרין על כ"ש ועל מגתו רי"א יין א"ל אלא יין שאר משכרין מנין ת"ל ושכר א"כ למה נאמר יין לומר לך על היין במיתה ועל שאר משכרין באזהרה. ר"א אומר יין ושכר אל תשת שלא תשתה דרך שכרותו (אף שבת"כ שבידנו אינו אם הפסיק אבל בכריתות י"ג איתא אם הפסיק) הא אם הפסיק בו או אם נתן לתוכו מים כ"ש פטור: אתה ובניך כו'. לפי שנאמר ולהורות יכול יהיו חייבים על הוראה ת"ל אתה ובניך כו' ולא תמותו ואין ישראל חייבין מיתה על הוראה וק"ו לכהנים: בבאכם. אין לי אלא בביאה ביציאה מנין נאמר כאן בבאכם כו' ונאמר בבואם אל אה"מ בקידוש ידים ורגלים וכו' מה להלן עשה יציאה כביאה אף כאן כו' ומה להלן אינו חייב אלא בשעת עבודה אף כאן כו' אין לי אלא אהל מועד מזבח מנין וכו' עיין רש"י ז"ל: אהל מועד. מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חקת עולם ועוד לרבות יציקות ובלילות ותנופות והגשות וקמיצות והקטרות ומליקות וקבלות והזאות: (י) ולהבדיל. עיין רש"י ז"ל. ומנין למחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים שמחללין עבודתן ת"ל חק עולם חקת עולם לגז"ש: להבדיל בין הקודש ובין החול. (כריתות יג:) אלו דמים וערכין והחרמים והקדשות: בין הטמא ובין הטהור. אלו הטומאות והטהרות: (יא) ולהורות. אלו ההוראות: את כל החקים. אלו המדרשות: אשר דבר ה'. אלו ההלכות: אליהם ביד משה. זו גמרא יכול אף המשנה ת"ל ולהורות. ר"י בר"י אומר אינו חייב אלא על ההוראה בלבד (כריתות שם): (יב) בניו. שקולין לו בכבוד ובדמימה: הנותרים. קרובים היו ליסרף אלא שריחם הקב"ה על אהרן: קחו את המנחה. זו מנחת נחשון: הנותרת. זו מנחת שמיני ואכלוה מצות. עיין רש"י ז"ל: אצל המזבח. ולא בהיכל וע"ג המזבח מנין לק"ק ת"ל כי קדש קדשים היא: היא. פרט לתודה ולאיל נזיר ולאיל המלואים ולנחמס: (יג) במקום קדוש כו' כי כן צויתי. עיין רש"י ז"ל: כאשר צויתי. בשעת מעשה ת"ל כאשר צוה ה' ולא מעצמי אני אומר (עיין יומא ה'): (יד) במקום טהור. מטומאת מצורע מלמד שנאכלין בירושלים מכאן כו' עיין רש"י ז"ל: ובנותיך. במתנות או אינו אף בחלק ת"ל וחק בניך אין חק לבנות: מזבחי שלמי כו'. זבחי שלמי צבור שהיו באותו יום כמ"ש ושור ואיל וכו': (טז) שעיר. זו שעיר נחשון. החטאת. זו חטאת יום השמיני. דרש. זו שעיר ר"ח. דרש דרש. עיין רש"י ז"ל יכול שלשתם נשרפו ת"ל והנה שרף א' ואיני יודע איזהו ת"ל ואותה נתן כו' לכפר זה שעיר ר"ח שנאמר ושעיר עזים אחד לחטאת לה': הנותרם. לא היה פנחס עמהם: (יח) הן לא הובא. א"ל שמא נכנס מדמה לפנים אמר לאו. אין לי אלא לפני ולפנים מנין להיכל ת"ל אל הקדש: בקדש. ומנין שאף שרפתה בפנים ת"ל אכל תאכלו כו' יכול אף אם נטמאת בחוץ שרפתה בפנים ת"ל אותה כו' אותה מה צ כו': (יט) הן היום. ר"נ אומר מפני אנינות נשרפה וז"ש אלה ומת"ל כאלה לרבות כל האמור בפרשת טומאה כו'. ר' יעקב אומר למעט הלוים שמותרים באנינות לשיר. ר"י ור"ש אומרים לא מפני אנינות נשרפה היה להם שלשתם לישרף. ד"א והלא מותרים באכילה לערב אלא מפני טומאה נשרף ומת"ל אלה. א"ל לא היה לי להסתכל באלו שטעו שלא בעלה ונשרפו: כאלה. א"ל ואם לא אלו בלבד קברתי אלא כו' לא כך הייתי מבזה קדשי קדשים: היום. עיין רש"י ז"ל. רש"א אין אונן אסור בקדשים בלילה אלא מד"ס: (כ) וייטב. עיין רש"י ז"ל א"ר יהודה חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות ואני אומר מי גרם לו שהקפיד אלא שטעה. בג' מקומות בא משה מכלל כעס לידי טעות כאן ובמי מריבה ובמדין שנתעלמה ממנו הלכות הגעלה. מכאן אמרו כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא כו' (פסחים ס"ו):

יא (א) לאמר אלהם. לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו. זו דיבור אל ישראל: החיה. עיין רש"י ז"ל ולאומות לא אסר כלום וכן בהמה טמאה נבילה וטריפה (ואבר מן החי) וחלב ודם וגיד הנשה: זאת החיה. מלמד שאחז משה כו' וכן בדגים ועופות ושרצים. ובש"ס ריש ח"ע ארז"ל החיה אשר תאכלו חיה אכול שאינה חיה אל תאכל: מכל הבהמה. מלמד שבהמה בכלל חיה ומנין שהיה בכלל בהמה ת"ל זאת הבהמה איל צבי כו': מכל הבהמה. לרבות את הכלאים. הפי' מין בהמה והיה שנאמר החיה וכל בהמה: אשר על הארץ. להוציא את שבים שאין צריך סימנים אלו: (ג) כל בבהמה. לרבות את השליא וכו' יכול אפי' יצא מקצתו ת"ל אך ולהלן נאמר בהמה בבהמה. ומנין אפי' הוציא את ידו ת"ל כל. יכול אפי' הוציא ראשו ת"ל אך. א"ל בן ט' חי בן ט' מת בן ח' מת או חי בחולין ובמוקדשין ובמעשר מנין ת"ל כל מפרסת כו': אתה תאכלו. ולא בהמה טמאה בל"ת מנין ת"ל אך את זה לא תאכלו הגמל כו' ושאר בהמה טמאה מק"ו: (ה) ממעלה הגרה. יש לך מעלה גרה שאין אתה אוכל ואינו טמא וזהו טהור שנולד מטמאה יכול אף טמא שנולד מטהור ת"ל הגמל טמא הוא הוא טמא בהווייתו ואין גמל שנולד מטהור טמא (בכורות ו') מנין לה' חטאות מתות ת"ל ממעלי הגרה טמא (בכורות טז) מנין לתמורת פסולי המוקדשין ת"ל וממפריסי הפרסה טמא מניין לחלב ה' חטאות מתות ת"ל להלן ממעלי הגרה טמאים מנין לחלב פסולי המוקדשין ת"ל וממפריסי הפרסה השסועה טמאים מנין לחלב בהמה טמאה ת"ל גמל גמל ב' פעמים אם אינו ענין לבשרה תנהו ענין לחלבה מנין לטריפות ת"ל וממפריסי הפרסה יכול אפי' אכלה הרדופנין ת"ל נבילה וטרפה כו' מה נבילה שאין כמוה חיה ואינה בת חיים אף טרפה שאין כמוה חיה ואינה בת חיים יצאה זו שכמוה חיה כו': את זה. פרט לבשר מהלכי שתים שאין חייב בל"ת ולהלן נאמר את זה פרט לחלב מהלכי שתים: את הגמל כו' ואת החזיר כו'. אלו נאמר גמל כו': (ח) לא תגעו. מה ת"ל לא תגעו ברגל וזה שארז"ל חייב אדם לטהר עצמו ברגל. אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבילה ילקה את הארבעים ת"ל ולאלה תטמאו כו': (ט) מכל אשר במים. (מכאן עד בימים בחולין סו:) מה ת"ל שיכול התיר במפורש והתיר בסתום מה כשהתיר במפורש לא התיר אלא בכלים (דכתיב בימים במים ובנחלים במים כו' הוא דאית ליה אכול דלית ליה לא תאכלו הא בכלים אע"ג דלית ליה) ומנין לרבות בורות שיחין ומערות שסוחה ושותה מהן ת"ל תאכלו מכל אשר במים אימא במים כלל בימים ובנחלים פרט אין בכלל אלא מה שבפרט מים ונחלים אין חרילין ועילין לא. במים חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין וריבה חרילין ועילין לאיסורא ומיעט בורות שיחין ומערות להיתרא: בימים. זה ים הגדול שנא' ולמקוה המים קרא ימים: ובנחלים. אלו נהרות שנא' ונהר יוצא כו' אין לי אלא ימים ונחלים שמושכים בימות החמה ובימות הגשמים מנין לרבות שארי מים המושכין בימות החמה ואין מושכין בימות הגשמים עד שאתה מרבה את הביברין ת"ל בימים ובנחלים לג"ש אין לי אלא בעלי עלמות ופרה ורבה מנין לרבות בעלי עלמות ואין פרה ורבה פרה ורבה ואין בעלי עלמות עד שאתה מרבה הגלים והצפרדעים הגדלים במים וביבשה ת"ל כל מכל ומכל. מנין שאפילו אין לו אלא סנפיר וקשקשת אחת ת"ל סנפיר וקשקשת: בימים ובנחלים אתם תאכלו. תאכלו לרבות טהור שבמעי טמא יכול אף טמא שבמעי טהור ת"ל אותם: תאכלו. לרבות טהור שנכבש עם הטמא יכול אף שנימוק ת"ל אותם: (י) נפש החיה אשר במים. חיה זו חית הים. נפש החיה להביא את הסרפי (פי' מוסף העכוז בלשון יוני ורומי מין חית הים מתגלה ולמעלה מין אדם

אלא כתב בפרשת קדושים ל' ולא' ואת זכר ופה סתר דבריו ונשתבש בכל מה שכתב בין בפנים ובין בפתח וצריך לכתוב בפסוק ו א ת ם ובגליון לית ולא' את זכר והוא דפרשת קדושים וכן כאותי במסורת כאיכה יד : תועבה היא . בחירק יגיד עליו רעו בניהם לשון נקבה תזקוני : (כג) בה . רפה : לפני בהמה . הביית רפה : לרבעה . מפיק ה"א ודפרשת קדושים לרבעה רפה . חזקוני ומסורת : תבל הוא . בשורק יגיד עליו רעו שניהם לשון זכר . הזקוני ומאירי . וגם במסורה פי' פלוג נמנה עם ה' דמטעים דסבירין היא : (כז) כי את כל התועבת האל . א' בלשון חול וסימן במסורת פר' תולדות יצחק : (כט) כל אשר . הכ"ף בדג"ש : הנפשות . בהעתק הללי הנפשות ירושלמי הנפשת עכ"ל . וכן בתיקון ס"ת ישן הנפשות במפתח הנפשת ע"כ ובכל הספרים מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל הנפשות תרין מלאים וא"ו וסי' הנפשות העשת ועל הנפשות אשר היו שם כמו שאמרתי שם :

יט פ' קדשים פתוחה : (ב) דבר . בשני גרישין : (ד) האלילם . הפ"א נגלגל : (ה) תזבחהו . חסר וא"ו בתר הי"ת . ולשון בעל הטורים תזבחהו חסר וא"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח אי' ע"כ . אבל בפ"ב דחולין אמרינן בגמרא זו דברי ר' אליעזר בר' שמעון שתומאה אבל חכמים אומרים שנים שוחטים זבח אי' וכן פסק הרמב"ם ריש פי' א' מהל' פסולי המוקדשין ועיין חדושי הרשב"א שם דף ל"א וקרבן אהרן דף ר"א : (ו) והנותר . בתיקון ס"ת ישן והנותר במפתח והנהר ע"כ . וכלל זה מסור בידנו מהרמ"ה ז"ל כל נוסחא דנותר באורייתא מלא וא"ו בר מן א' חסר והנתר ממנו עד בקר דפ' החדש הזה לכם ומסיר עליה לית כותיה הסר מכלל דשאר מלאים : (ח) כי . במקף לא בתביר : (יג) תגזל . הגימ"ל בלא דגש . (יט) את חקתי תשמרו . כן כתיב בחולם הפ"ם לא בשוא : (כ) והוא שפחה . והוא כתוב בוא"ו ונקוד חירק : והפדה . הפ"א בקמ"ץ לבד והדל"ת דגושה : (כה) התמיבת . בהעתק הללי כתוב כתמושית ירושלמי התמישת והומר שמסרה כן כתיב עכ"ל . ובכל הספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תנינא וכו"ן רפה ומסור עליו לית כתיב כן וכ"כ המאירי ז"ל . וז"ל הרמ"ה ז"ל ת מ י ש י ת בי מלאים תרין יודי"ן . וסימן ונתתם חמישית לפרעה דוכיה בת:ואת . ויסף חמישית דוהס המקדיש יגאל . וכן נמסר במ"ג סוף פ' ויגש . ושארא חמישית כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וחד בליבנא מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה וסימן ובמנה ה ח מ י ש י ת האכלו את פריו ע"כ . והמדפיס טעה בפסוק וגרס טעות ג"כ לבעל מנחת כהן ואף התלת דברי מסרתו כאן ובירמיה סימן ל"ו שבוש אבל אחריתו טוב מראשיתו וצריך להגיה שחמישת ס' וסימן וכו' ולהעביר הקולמוס על חסר יו"ד קדמאה וכן מצאתי במסורת כ"י כאן ובמלכים א' י"ד : תבואתו . וא"ו כתיב בסוף תיבה וחומשים שכתוב בהם תבואתה בה"א טעות גמור הוא כי לא נמצא בכל המקרא רק ב' כתיב ה"א לבסוף במקום וא"ו וסימן להאית ת ב ו א ת ה הם דרים ירמיה והיתה ת ב ו א ת ה ללחם דסוף יחזקאל . גם הכהם ריקנטי בפי' התורה וכמ' שלמה הלוי בפירושו לאבות על משנת בן ה' שנים טעו בזה : (כו) ולא תעוננו . בתיקון ס"ת ישן תעוננו במפתח תעננו עד כאן . והרמ"ה כתב לא תנחשו ולא תעוננו מלא וא"ו כתיב : (כז) לא תקפו . התי"ו רפה : (לא) אל תבקשו . הקו"ף בלא דגש : (לג) מאלהיך . המ"ם בדגש : (לד) הגר . הגימ"ל בדגש :

כ (ב) מזרעו . הזי"ן בדגש וכן כזנים בפי' הי' : (ז) והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלהיכם . בברכות פ' אלו דברים והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדשים אלו מים אחרונים . כי קדוש זה שמן הטוב . אני ה' אלהיכם זו ברכה ע"כ . ובפסוק זה אין בו מלת ק ד ו ש אבל הרכיבו חכמים שני פסוקים יחד מפסוק זה ומפ' אחר כיוצא בו בזאת הפרשה או מפסוק אחר שבסוף פ' שמיני לפרנות בכבודם לברכת המזון דאורייתא שיקדים אליה שמן ערב . ועוד כתב מזה הרמ"ע ז"ל במאמר שברי לוחות ועיין מ"ש בדי"ה א' וסי' בס"ד : (יח) גלה . הגימ"ל דגושה : מות יומתו שניהם . סימן דסמיך לשניהם י ו מ ת ו בשוא *ושארא י ו מ ת ו נקמץ : (יג) תועבה . הפ"א דגושה : (יד) אמה . הה"א במפיק : (יח) את מקרה הערה . מטעים ביה דאמרינן ו"אח : (כ) דדו . גלה . הגימ"ל בדגש : (כה) לטמא . המ"ם דגושה : (כו) ואבדל . חסר יו"ד כדאיתא במסורת וכמ"ש בפרשת ויקרא סימן א : (כז) ירגמו . הגימ"ל דגושה :

כא (ג) הקרובה . הקו"ף בדגש : (ה) יקרחה . יקרחו ק' והוא חד מן י"ד מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא וקרי וא"ו וסימן במ"ג סוף אלפא ביתא רביעאה

אלהיכם . ובמה שנכתב בה"א ולא בוא"ו יש רמז למה שאמרו רבותינו במס' מכות פ' אלו הן הלוקין אלא קרחה חמש קרחות בכ' אנבעותיו כגון דסך אנבעותיו נשא כלומר כם המעביר את השער ואנבעותיו בבת אחת בה' מקומות כלומר והקרו בו מהראה אחת דאפ"ה מחייב חמשה . וכן כתבו בלקח טוב על התורה לכמפ"ר משה והגאורא ובפסיקתא דר' טוביה בן ר' אליעזר . ועיין עוד טעם אחר בס' הזוהר דף פ"ט : (ז) ואשה גרושה . ה"א ואשה בלא מפיק והגימ"ל בדגש : (ח) וקדשתו . הקו"ף בלא קדמא : כי . במאריך לא בתביר : (י) אשר יוצק . בספרים כ"י מדוייקים מספ"ד ושאר אותיות כתליף בגעיה . והדבר מוזר בסוף מאמר שמאריך בס"ד תראנו משם : (יא) ועל כל נפשת מת . חסר וא"ו על פי המסורת והכי איתא בגמ' פ"ק דסנהדרין הניא ר' עקיבא אומר מנין לרביעית דם שבא משני מתים שהוא מטמא באהל שנא' ועל כל נפשות מת לא יבא שתי נפשות ובעור א' ורבנן נפשת כתיב ע"כ . ועיין קרבן אהרן דף ר"ז וילקוט ובפסיקתא דר' טוביהו ולקח טוב וג' ב' דאהלות משנה ב' . ומה שנמסר עליו במקרא גדולה כל אורייתא חסר לא יתכן דאשכחן ואת כל נפשות ביתו דפ' וישלח מלא וכן כתב הרמ"ה ז"ל ויקח את נשיו ואת בניו ואת כל נפשות ביתו דין לחוד מלא וא"ו באורייתא וחד חסר ועל כל נפשת מת : (יב) נזר . חלשה כראה תיבה : (יג) בבתוליה . הבית רפה דכלל שתי אותיות בג"ד כפ"ת זו אצל זו כשהם ממולאת אחד שהראשונה דגושה אעפ"י שהיא סמוכה לאותיות אהו"י אינו אלא כשהכים נקודים בשוא כמו לא ירדנו ב פ ר ך כן כתבו כל המדקדקים חוץ מבעל מקנה אברהם שכתב אשה בבתוליה דגש ודבריו ל"ע במקומן ועיין מ"ש בדה"ס א' ז' : (טו) בעמיו . העי"ן בפתח והמ"ם דגושה :

(טז) וידבר דאיש מזרעך . פתוחה : (כא) יגש . הגימ"ל דגושה : (כג) אני . בגעיה :

כב (א) וידבר דוינזרו . פתוחה : לאמר . הלמ"ד דגושה . (ג) מקדשי . הקו"ף בקמץ לבד : (ד) והנגע . אין בגימ"ל פתח : (ו) תגע . הגימ"ל דגושה : כי אם רחץ בשרו . ד' הסר את וסימן במ"ג סוף מצרע : (ח) לטמאה בה . הבי"ת רפה : (יג) ושבה . מלרע שלא כמנהג ועיין מ"ש בישעיה כ"ג : (יד) ואיש כי יאכל קדש . המסורת עליו לית בטעם מלרע דסמיך : המשיתו . בהעתק הללי המשיתו ירושלמי המישתו עכ"ל . וע"פ המסורת והספרים בלנו הסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה כמו שנמסר כאן במ"ג ובסוף פ ויקרא וכן כתבם הרמ"ה ז"ל : (יז) וידבר דאיש איש מבית ישראל . פתוחה : (יט) לרצנכם . בס"ם יש מאריך בלמ"ד ולא בנד"י : בכשבים ובעזים . המסורת לית ומטעים . ונראה לי שרוצה לומר לית טותיה דכתיב ובעזים טא"ו בתר כבשים ומטעים ביה אינשי דסברי למימר או בעזים : (כח) יהיה בו . הבי"ת דגושה :

כג (ב) ואמרת אלהם מועדי ה' אשר תקראו אתם . ר"ה סוף פ' אם אינם מכירין הרי הוא אומר א ת ם שלשה פעמים פי' תלתא זימני כתיב אשר תקראו א ת ם חד הך דהכא תנינא בפ' אלה מועדי דלקמן תליתאה בחג הסכת וקרינן בהו אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים אתם ואפילו מוטעים . ועיין ילקוט פרשת משפטים ור"ע ותוספת יום טוב פרק ב' דאבות משנה י"ג ודברים רבה פרשת ואתחנן ובפרק ב' דראש השנה ראש ב"ד אומר מקודש דאמר קרא וידבר משה את מועדי ה' מכאן שראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש מנא לן אמר קרא אשר תקראו א ת ם קרי ביה אתם דחסר כתיב בלא וא"ו : אלה הם מועדי . בכל הספרים מלא וא"ו וכן כתב הרמ"ה ז"ל ודלא כמאירי : (ג) שבת . בשופר הפוך : בכל מושבתיכם . עיין בפרשת ויקרא סימן ד' . (ס) במלאכה . הביתי"ן דגושות : (ז) עבדה . כתב הרמ"ה ז"ל בעבודה אשר תעבד

(*) ו"ל [illegible]

עמדי חסר וא"ו כתיב וכל לשון עבדה באורייתא דסמא חסר וכן כתב בעל שמן משחה שלא כדעת המאירי : לא תעשו . בלא מקף באתנח : (ט) וידבר דכי תבאו אל הארץ . פתוחה : (יג) בשמן . הבי"ת רפה : ונסכה . ונסכו קרי וכן כתב הרמ"ה ז"ל . ובמנחות פרק שתי מדות אמר ר' אלעזר כתיב ונסכה וקרי ונסכו הא כיצד נסכה דמנחה כי נסכו דיין מה יין רביעית אף שמן נמי רביעית . ועיין תורת כהנים וקרבן אהרן וחזקוני ופסיקתא דר' טוביהו ולקח טוב ילקוט דף קפ"ה עמוד ג' ריקאנטי : (טו) שבע שבתות תמימת תהיינה . כל ת ה י י ן באורייתא בתרין יודי"ן ונו"ן פשוטה וחסר ה"א בתראה בר מתורת כהנים והומש הפקודים דכתיבין בנו"ן בפופה ומלא ה"א בתראה וסימן י"א תרין מנהון בתורת כהנים בפרשת ספירת העומר ותשעה בחומש הפקודים באלה מסעי ובכללהון ו ת ה י י נ ה מחלה תרצה כדמסיר הכא במסרה דדפוסא ומסורת דמסרא גבי תרין דספירת העומר תרין מלאים בתורה טעותא הוא דהא טליה דאלה מסעי בכוליה נסחי דכוותא ומלאים ודילמא מסורת בה"כ בלחוד קא מסרא וספרי הוא דאישתבשו והסרו בתורה סתם . הרמ"ה ז"ל : (טז) עד ממחרת השבת השביעת תספרו וגו' . יש ספחא במלת תספרו . וכתיב בהגהת סמ"ק שיש להוכיח מכאן דחמשים יום לא קאי אתספרו . ע"ש סימן קמ"ה וכן כתבו התוספות במנחות ס"ו דהכי קאמר קרא עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו . אי נמי חמשים יום והקרבתם דבתריה קאי וה"ק עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל:ביום חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה וגו' וכ"כ הסמ"ג עשין ר' . ודוגמא זה מצאתי בפ' והכיתו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו וגו' ושנינו בפ"ג דמכות כמה מלקין אותו ארבעים חסר א' שנא' במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים והגמרא מ"מ דמ"ק אי כתיב ארבעים במספר ה"א מ' במנין השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את ארבעים ע"כ ר"ל שמלת במספר אינה דבוקה למלת ארבעים שא"כ ה"ל למיכתב מ' יכנו במספר אבל פירושו במספר שהוא סוכם ומשלים לארבעים . ודברים אלו הם מדרכי תורה והודוקיה כמו שהאריך הר"ר יהודה בר בצלאל בס' באר הגולה סוף באר הראשון ובס' גור אריה פ' אמור ופ' כי תצא ועיין עוד בהרא"ש סוף פסחים : (יז) ממושבתיכם . בהעתק הללי ממושבותיכם ירושלמי ממושבתיכם עכ"ל . ועל פי המסורת והספרים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תנינא כמו שכתבתי בפרשת ויקרא עיין שם : תביאו . הד מן אלפי"ן דגושין בקריאה עפ"י המסורת וסימן מסרתי בפרשת ויהי מקץ ועיין גם כן מ"ש בפרשת בראשית ע"פ ויהיו שניהם ערומים : (יט) עזים . הזי"ן דגושה : (כב) ולגר . הגימ"ל דגושה : (כג) וידבר דבחדש השביעי . פתוחה : (כו) וידבר דאך בעשור . סתומה : (כז) הזה . הזי"ן דגושה : (לב) שבת שבתון הוא כל שבת היא בה"א הוא . שבת שבתון הוא תניינא . מסורת פרשת הגוה מס' אח' קדמאה בפרשת אחרי מות שבת שבתון היא תניינא דהכא הוא וא' פסוק סימן ותאכל היא והוא : (לג) משה לאמר . הלמ"ד דגושה : (לד) הסכות . טעה המדפיס ב' טעיות וגרם טעות גם לבעל מנחת כהן הא' שכתב חסר וא"ו והב' שמסר עליו כלהון חסרים במ"ב וכו' ושקר ענה כי בכל הספרים הסכות מלא וא"ו תניינא ומסור עליו כלהון מלאים במ"א דהוא חג הסכת תעשה לך דסוף ראה וכן העידו הרמ"ה והמאירי ושמן ששון . והמדפיס נשתבש לפי שיש מסרה שאומרת כל סכת בסכת מסכת דאורייתא חסר בר מן ב'. שם המקום סכ:ת. כי בסכות הושבתי ע"כ . והוא לא ידע כי מסרה זו סכת בסכת מסכת קא חשיב הסכות לא קא חשיב עד כאן לשון א"ת והכי מוכח ממסורת דסוף ראה ובהדיא אמרינן התם כל הסכות דאורייתא מלא בר מן א' הסר חג הסכת תעשה לך שבעת ימים וכמ"ש בריש פ' בשלח : (לז) להקריב אשה . השי"ן דגושה : (לח) מלבד שבתת ה' . חסר וא"ו כתיב וכל דכותא באורייתא חסר ומסר עליה כולהון חסרים ומסורת דמסר עליה לית כותיה חסר טעותא היא דבכולהו נוסחי דיקי כולהון חסרי' וא"ו כתיב . הרמ"ה ז"ל : מתנותיכם . בהעתק הללי מתנותיכם ירוש' מתנותיכם עכ"ל . וע"פ המסורת מלא וכן הוא בספרים וכן מסר הרמ"ה מ ת נ ו ת י כ ם א' מלא וא' חסר וסי' מלבד שבתת ה' ומלבד מתנותיכם דין מל' דמל' מלא יו"ד ומלא וא"ו מכל מתנתיכם דקרח חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב : (לט) תחגו . הגימ"ל דגושה : (מ) ולקחתם לכם ביום . הבי"ת דגושה : כפת תמרים . חסר וא"ו וכן דרשו רבותינו בפ' לולב הגזול ואימא תרתי כפי תמרי כפת כתיבי ועיין עוד בס' הזוהר פ' ויחי סוף דף ר"ב : (מב) בסכת . פ"ק דסוכה ה' בסוכות תשבו לא בסוכה על גבי סוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שבתוך הבית ופרכינן אדרבה בסוכות תרתי משמע א"ר נחמן בר יצחק בסכת כתיב חסר וא"ו : ישבו בסכת . כן כתיב חסר וא"ו בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים ומסרותיהם והכי איתא בפ"ק דסוכה ופ"ק דסנהד' ופ"ד דזבחים בסכת בסכת בסכות הרי כאן ד' וכו' . ומהכא נמי גמרי רבנן בפ' הישן דאדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו דמדכתיב בסכת חסר וא"ו מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה א' זה אחר זה ע"י שאלה . ועיין מ"ש לעיל בפ' חג הסכות שבעת ימי' : (מג) דרתיכם . הדל"ת רפה : כי בסכות . הבי"ת רפה : (מד) את מעדי . במאריך ובמקף: את מעדי . דין לחוד הסר וא"ו ושאר אורייתא מלא :

כד (ג) מחוץ לפרכת . ? וחד לפרכת דרים תנוה ושם פירשתי מסורת בי ס' מטעים בתורה : (ה) ואפית . בכל ספרים מדוייקים מלרע שלא כמנהג וכ"כ ן' עזרא ומכלול משקל פ ע ל ת ולא כהגהת לוית חן זל"ם ואפית אהה וכן והניח את המלקוח (מדבר ל"א) מלרע כפשט א' לקריאת ב"נ ולקריאת ב"א שאנו סומכים על קריאתו מלעיל בשפ פשטין וכן ועשית עטרות (זכריה ו') לב"נ מלרע ולב"א מלעיל ע"כ ובעל הגהה נשתבש במשמעות דברי המכלול עיין עליו כי משם תראה טעותו מפורסם : (ט) קדשים . אין בקו"ף מאריך : הוא לו . ה' דמטעין דסבירין היא וסי' בגנ"ג פ' תצוה : (י) וינצו . בכל ספרים מדוייקים כ"י מלרע שהוא בפשט האחרון לבד וכן הוא בדפוס ישן : (יב) ויניחהו . במסורת הדפוס כאן ובמלכים א' י"ג נמסר ז' חסר בלישנא פי' חסר יו"ד וזה א' מהם ולא יתכן כי הוא מלא יו"ד בכל הספרים . וצ"ל להגיה במסורת ו י נ ח ו ם שם שבס' ויעשו כן בני ישראל (יהושע ד) וכן מצאתי במסרות מדוייקים כ"י ע"ם ו י נ י ח ו ם מתון למחנה ישראל (יהושע ו') ב' חד מלא וחד חסר ויעשו כן בני ישראל דגם הרמ"ה ז"ל

כתב ויכתשו בגן עדן בפסחי דיקי חסר יו"ד קדים לחי"ת ומסיר עליה תלתא חסר וסימן וינחהו בגן עדן ושארא בשאר קריא מכלל דשאר אוריי' מלאי' יו"ד כתיב ומוסחי נמי דיקי הכין דיקי אתיכם הא' הניחו אתי מלא יו"ד כתי' ודכוותא ויניחו אותו בשמשר דמקשש ויאלהו וינחהו מאזן לעיל חסר דחסר חסר יו"ד והסר וא"ו כתיב ויניחהו בשמשר דמקלל מלא יו"ד והסר וא"ו כתיב ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת מלא יו"ד כתיב עכ"ל ומ"ש הרב על וינחהו בג"ע דמסור עליה תלתא חסר ושארא בשאר קריא קשה בעיני שלא נמחק רק ויניחהו על החמור (מלכי' א' י"ג) ושם נמסר ג"כ ב' חסר בג"ע : לפרש. בשין ימנית : (יד) וסמכו כל. הכ"ף רפה : (כג) ויוליאו. מלא דמלא ועיין מ"ש ברים ס' ב' של ד"ה :

כה (א) בהר סיני פתוחה : לאמר. הלמ"ד בדגש : (ה) ענבי. דגש הנו"ן לתשלום וכן ענבי רוש (דברים ל"ב) : (ו) ולשכירך. ברובא דנסחי דיקי מלא יו"ד : (ז) ולבהמתך. מאריך בלמ"ד ולא גרים למעלה וכן הוא לב"א : (ט) השבעי. חסר יו"ד בכל ספרים מדוייקים ובהעתק הללי והוא א' מן החסרים ע"פ המסורת וסימן נמסר בפרשת בא וכ"כ בעל הטורים וכמו שכתבתי בסוף פרשת בשלח : (יא) את נזריה. בתיקון ס"ת נזריה במפתח נזירה ע"כ. והרמ"ה כתב בהדיא ולא תבצרו את נזריה חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניין ועיין עוד במסורת : (יד) וכי תמכרו. אין שם פיסקא : (כא) ועשת. ברוב הספרים הסי"ן בקמץ וכ"כ המכלול משקל פעלה : (כב) וזרעתם את השנה השמינת. דין לחוד מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא : (כג) לצמתת. בהעתק הללי לצמתת ירושלמי לצמיתת עכ"ל גם המאירי כתב לצמיתת חסר וא"ו וכ"כ נבי לצמיתת הב' שבפ' כי שניהם שוים לדעתו לענין האותיות אך בכל הספרים הראשון חסר יו"ד. והסר וא"ו והב' מלא יו"ד וחסר וא"ו וכ"כ הרמ"ה ושמן שמן ומנחת כהן והא' הצד"י רפה והלמ"ד בחירק סימנו כי לי הארץ והב' הצד"י בדגש והלמ"ד בפתח סימנו לקנה אתו חזקוני ויש סימנים אחרים במסורת ע"ש : כי לי. במקף : (כה) כי ימוך. סי' קדמאה כי ימוך תניי' וכי ימוך תליתאה וכי ימוך וחד פ' סי' ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל יושבי הארץ מפניכם : גאלו. הגימ"ל רפה : (כח) ואם לא מצאה. ואם בקדמא ובלא מקף לא במאריך ובמקף : די. בדגש : (כט) מושב. השי"ן בפתח בס"ם : והיתה גאלתו. הגימ"ל דגושה : תהיה גאלתו. הגימ"ל דגושה : (ל) יגאל. הגימ"ל רפה : אשר לא חמה. לו ק' וכן בכל הספרים המדוייקים כתיב באל"ף וקרי בוא"ו וכן הכריע הר"ן ז"ל בפ"ק דמגילה ובעל לקח טוב בפירושו על התורה ודרשינן מיניה התם במגילה ובפ"ט דערכין אעפ"י שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן ולא מיגן למימר שלא היה לו מעולם דבעדי חומה משתעי קרא והתם בערכין תנן בית הבנוי בחומה ר"י אומר אינו כבתי ערי חומה ר"ש אומר כותל החיצון היא חומתו ר"י דריש אשר לו חמה בוא"ו ור"ש דריש אשר לא חמה באל"ף כ"ד בשם הירושלמי ובבלי אמר ר' יוחנן דשניהם מקרא א' דרשו ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת ר"ש סבר כפשטיה דקרא ור' יהודה סבר בחומה היא יושבת ולא בעיר חומה ובמסורת פ' שמיני ע"פ אשר לא כרעים ט"ו כתיבין לא וקריין לו ושלשה מהן בתורה והשאר בנביאים וכתובים ואלו הן של תורה אשר לא יעדה אשר לא כרעים אשר לא חמה וכולן ניתנו לידרש כמו שכתבתי על כל אחד במקומו ודלא כרש"י ותוספות בפ"ט דערכין שרש"י כתב אשר לוא חמה כתיב מלא בוא"ו ואל"ף משמע לו ומשמע לא כלומר אין לו עכשו והיה לו קודם לכן והתוספות כתבו שאין כן בחומשים המדוייקים שכתוב לו בוא"ו וקרי לא באל"ף וכתב בעל תוספות י"פ ובחומשים מדוייקים שלנו היפכא כתיב באל"ף וק' לו בוא"ו וכ"כ בעל קרבן אהרן אך לא נראו לי דבריו במ"ש אח"כ ולדעתי כתיבת הספרים וכו' ע"ש. ובילקוט פ' ויקרא ופ' שמיני ופ' בהר סיני הובא בשם מס' סופרים ג' לו כתובים בתורה בלמ"ד אל"ף וקורין בלמ"ד וא"ו אשר לא כרעים אשר לא חמה אם לא יגיד הן כל אלה טעה פעמים שלש ושבשתא כיון דעל על ור"ל אשר לא יעדה כמ"ש ופ' אם לא יגיד הוא מאותם הכתובים מלאים בוא"ו ואל"ף וסימן נמסר עליו בפ' ויקרא וכמ"ש שם וכן מצאתי בהעתק הללי ובמסר' קטנה פ' ויצא ב' מלאי' בתורה זה וחברו כי לוא אוכל לקום מפניך : (לג) כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם. כתב החזקוני לשון זכר בשורק וכן כי אחזת עולם הוא להם עכ"ל ודבריו תמוהים מאד בעיני כי בכל הספרים הוא אחוזתם כתוב בוא"ו וקריאתו בחירק אבל אחזת עולם הוא להם כתיבתו וקריאתו בוא"ו שורק וכ"כ המכלול יופי וכך הם ע"פ המסורת דוק ותשכח במערכת אות הה"א דכתיב ההם אחזתם נקבה ודא היא : (לד) ושדה. עיין מ"ש בפ' בראשית אגל וזהב : אחזת עולם הוא. ה' דמטעים דסבירין היא מסורת פ' תצוה ותו איתא התם כל דסמיך לאחוזה היא במ"א כי אחזת עולם הוא להם : אחזת. הזי"ן דגושה : (לז) את כספך. במאריך ומקף : (לח) להיות. מלא וא"ו כתיב בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים כ"י לא בא בכלל ההסרים בליפנא ע"פ המסורת וסימן נמסר במ"ג פ' יתרו וכ"כ הרמ"ה ז"ל היות האדם לבדו מלא וה"ו כתיב ודכותא להיות גבר בארץ וכל ליפנא באורייתא דכותא מלא בר מן ח' חסרים וכו' כמו שסדורי' במסורת שלנו : (לט) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך. במקצת ספרים אשכנזים אין כאן הפסק הפרשה כלל ובס"ם היא פ' סתומה וכ"כ הרמב"ם ז"ל : ונמכר. הכ"ף דגושה. (מו) והתנחלתם. אין בנו"ן מאריך בס"ם : (מז) תושב. בפשט : נמכר. הכ"ף בפתח : (נב) ואם מעט. במקצת מדוייקים הוא"ו בגעיא ואין כן ברוב ספרים : בשנים. האו"ן רפה :

כו (א) אלילם. חסר יו"ד תניינא בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים ובפ' קדשים על פסוק אל תפנו אל האלילם ב' חסר בליפנא יו"ד תניין וכ"כ הרמ"ה על שניהם שם ב' חסר יו"ד תניין בליפנא : בארצכם. הבי"ת דגושה :

(ג) בחקתי פתוחה : ואת מצותי תשמרו. פליאה דעת ממני כי בספר הזוהר דריש ואת משפטי תשמרו דא תורה שבכתב כד"א משפט לאלהי יעקב והחכם המופלא הרמ"ע ז"ל כתב במאמר שברי לוחות דבעלמא מצותי שם כולל לכל המצות והן נחלקות לעדות חקים ומשפטים והכא פרושי קא מפרש דהאי מצותי בחלק המשפטים איירי כדכתיב לקמיה ואם את משפטי תגעל נפשכם והכא פי' חקתי על תורה שבע"פ חקה הכוללת חקות הרבה דאינון גזרין דאורייתא כדמסיק דכתיבא בהו שמירה בפ' אחרי מות ובפ' קדשים ומשפטים דאתו מכלל מצותי דריש ליה על תורה שבכתב שרוב גופי תורה משפטים נינהו ומשום דהיא חקה שהיא עצמה מדת שמור אחידת בתורה שבכתב כתיבא הכא שמיר' אבל מצותי בשמש משפטי כדאמרן יעיין המאמר במקומו שזה יספיק להבין אמרי בינה עכ"ל : ועשיתם אתם. ויקר' רבה א"ר חנינא בר פפא אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאילו עשיתם עצמכם כוונתם לומר דמדכתיב אתם חסר וא"ו קרי ביה אתם כמו שדרשו בר"ה אשר תקראו אתם אתם אפילו שוגגים וכו' ועיין פי' המאמ' בהקדמת קרבן אהרן : (יא) משכני בתוככם. וכן והתהלכתי בתוככם הכ"ף בשוא : (יד) ולא תעשו. העי"ן בהטף פתח : (טו) כל מצותי. הכ"ף דגושה : (טז) לכם ברביע לא בזקף קטן : מכלות עינים ומדיבת. בס' א' כ"י מדוייק מכלת ומדיבת חסרים וא"ו וכן כתב החכם ריקאנטי ואולם בשאר ספרים מכלות מלא ומדיבת חסר וכ"כ הרמ"ה ז"ל בשרש דאב ומדיבת נפש מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב ובשרש כלה מכלות עינים מלא וא"ו כתיב : (יח) שנאיכם. חסר וא"ו בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים וכ"כ הרמ"ה ז"ל חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב : (יט) עזכם. הזי"ן דגושה : (כא) ואם תלכו עמי קרי. סימן בסדין ענינא קדמאה תניינא וחמשאה קרי תליתאה רביעאה שתיתאה שביעאה בקרי וכן דינן אן דאית את קרי אן דאית ואת בקרי עד כאן. והכי פירושא סימן מזה הענין קרי קרי בקרי בקרי קרי בקרי בקרי וא' פסוק סימן ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים. במקום שיש את. קרי. ובמקום שיש ואת. בקרי : (כב) דרכיכם. הכפי"ן רפות : (כד) והכיתי. בהעתק הללי והכיתי ירושלמי והכתי עכ"ל ובכל הספרים מלא ועיין מ"ש בפרשת שמות : (ל) גלוליכם. הגימ"ל דגושה וכן בגוים : (לד) אז תרצה הארץ וגו' כל ימי השמה. וכן כל ימי השמה תשבת ה"א של השמה בקמץ לבדו והוא חטוף כי השי"ן דגושה והמ"ם ג"כ דגושה ומלת בהשמה הבי"ת בקמץ חטוף והה"א בשוא לבדו ובשלשתם ה"א אחרונה רפה וכך הם בס"ם המדוייקים ודינה במפיק וכן כתוב במכלול דף ל"ב ע' קפ"ג ושרשים ובס' הרכבה אות בי"ת וה"א ועיין מ"ש בס"ד על פ' פנו אלי והשמו (איוב כ"א) : (לו) וְהֵבֵאתִי. בס"ם ובדפוסים ישנים וְהֵבֵאתִי : עלה. העי"ן בקמץ והלמ"ד בסגול כמ"ש בפרשת בראשית על פ' ויתפרו עלה תאנה : (לט) והנשארים בכם וגו' בארצות איביכם. בחומש עם תרגום דפוס סביוניטה כתוב י"ה ע"כ. וספרים משובשים הם והרמ"ה הרים מכשול זה מקרבנו וכתב בלשון הזה איביהם ג' וחסרים וא"ו ומלאים יו"ד וכתיבין בה"א בקללות דאם בחקתי וסי' והנשארים קדמאה אף אני אלך ואף גם זאת ושמע מיניה דוהנשארים בתרא איביכם כתיב בכ"ף ונוסחי דיקי נמי הכין כתי' בהון ונסחי דכתיב בהון איביהם דוהנשארים בתרא בה"א טעותא הוא : בעונת. חסר וא"ו בין נו"ן לתי"ו בכל ספרים מדוייקים שלא נמנה בכלל ו' מלאים בליפנא בקריא וסימן נמסר בנחמיה ריש סימן ט' וכ"כ הרמ"ה ז"ל והתודה עליו את כל עונת חסר דחסר כתיב חסר וא"ו תניין דבין וא"ו קדמאה לנו"ן וחסר וא"ו תליתאה בין נו"ן לתי"ו ודכוותא ואף בעונת אבותם וכולהון כתיבין כן באורייתא : ימקו. השני הקו"ף דגושה : (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. דין לחוד מלא וא"ו באורייתא ורזא דמילתא בריקאנטי ובזוהר פ' ויצא דף קי"ז ודף קי"ט ופרשת וישלח דף קס"ח ופ' ויחי דף רי"ד ופ' אחרי מות דף ס"ו שערי אורה דף כ"ד ועין רש"י ומזרחי וגור אריה : לכלתם. חסר וא"ו כתיב ובזוהר דריש ליה בגין הסיא כלה דבגווייהו :

כז (ט) כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פ' נו ועיין מה שכתבתי בפ' תרומה סימן כ"ה : (יב) כערכך הכהן כן יהיה. פי' קדמאה כן יהיה תניינא כן יקום קדמאה ערכך עליו והיה לו תניינא ערכך עליו וקם לו וחד פ' סימן להון והיה כי קם הפלשתי : (יג) ואם גאל. הגימ"ל דגושה : (יד) כי יקדש. חסר יו"ד בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים וכן כתב מנחת כהן ונמסר עליו בנסחא כ"י לית חסר ובנסחא אחריתי ג' חסר יו"ד ושתי המסרות נכונות כי השניה רצונה לומר ג' חסר יו"ד בליפנא בקריאה וסימן נמסר במ"ג יהושע כ' ושם תמצאנה בפירוש וכן כתב הרמ"ה איש כי יקדש את ביתו קדש לה' דין לחוד חסר יו"ד בכל ליפנה באורייתא ושארא יקדיש באורייתא מלא : (טו) ואם המקדיש. הקדמא בה"א לא באל"ף שלו אם : (יט) אתו ויסף חמשית. השי"ן בלא דגש : (כ) יגאל. הגימ"ל דגושה וכן חביריו : (כא) ביבל. הביתי"ן רפות : (כד) בשנת היובל. בספרים מדוייקים ומסורתיהם מלא וה"ו וכן כתוב בפירוש בהעתק הללי וכן כתב הרמ"ה ז"ל במשך היבל חסר וא"ו כתיב וכל ליפנא באורייתא דכותא חסרים בר מן ז' מלאים שתא מנהון מן וקדשתם עד ויצא ביבל ולא עד בכלל תלתא קדמאי יובל ותלתא בתראי היובל וחד בשנת היובל ישוב השדה : (ל) וכל מעשר הארץ. וכן וכל מעשר בקר וצאן שניהם העין בשוא לבדו. ושד עתיד אני להאריך בענין זה בנחמיה י' בס"ד :

סליק ספר ויקרא

ותשלם מלאכת ספר שלישי והוא ספר תורת כהנים והקרבנות

אשה ומחניה ולמשה דג עכ"ל עיין שם באריכות ובספר הישר דף ע"ב אצל מכת ערוב) : (יא) ושקץ יהיו לכם. שקץ לרבות רוטבן וצירן וקיפה שלהם: ושקץ יהיו. לאסור עירובן כמה יהיה בו ויהיה אסור משקל עשר זוז ביהודה כו' בגרב שמחזיק סאתים דג טמא צירו אסור. רי"א רביעית בסאתים. ר' יוסי אומר א' בששה עשר בו : (יג) שקץ הם. אם אין בהם בנותן טעם מותר: את הנשר. מה נשר יש לו ד' סימני טומאה דורס ואוכל ואין לו אצבע יתירה ואין לו זפק ואין קורקבן נקלף אף כל כיוצא בו טמא: (יד) למינה. ד' פעמים לרבות כיוצא בהם (ילמד מנשר שנא' את כו') ואת הדאה כו' ר' ישמעאל אומר נאמר כאן איה ונאמר להלן כו' מה להלן עשה את הראה מין איה אף כאן עשה את הדאה מין איה: למינה. לרבות מיני איה או דיה : (טו) את כל ערב למינו. עורב זה עורב שחור כל ערב להביא עורב עמקי ועורב הבא בראש יונה (עמקי פי' לבן כמראה חמה העמוקה כו'): למינו. להביא זרזיר (פי' הערוך מין עורב קטן). ואת הסנונית (בל"א שוואלב): (טז) ואת בת היענה. (חולין סד:) וכי בת יש לה ליענה אלא זה ביצתה: נץ. זה הנץ: למינהו. להביא בר חריא (הערוך גורס בר הדיא והמוסף גורס בר חיריא ובויקרא רבה פ' אחרי מות הדין בר חיריא נופה מאכלו בי"ט מילין): (יז) ואת הכוס ואת הינשוף. (עד שלינוצא הוא בתרגום ועיין בנדה כג:) זו קריא וקפופא (הערוך גורס קדיא וקפופא (בדל"ת ופי' שעיניהם ופניהם כשל אדם אבל של שאר עופות עיניהם בצדי הראש): ואת השלך. זו שלינוצא ששולה דגים מן הים: (יח) ואת התנשמת. זו בותא שבעופות ובתרגום בותא ותנשמת שבשרצים הוא בותא שבשרצים עכ"ל ר"ל בריה שאין לה עינים ועיניה חשיכות כן צריך להיות בלשון ארמי בותא: ואת הקאת. (חולין סג:) זו קיק (מין עוף שיושב בימים): ואת הרחם. (חולין שם) זו שרקרק: (יט) ואת החסידה. (עיין ברש"י) זו דיה לבנה: האנפה. (חולין שם) זו דיה רגזנית : ואת הדוכיפת. זו תרנגול הבר שהודו כפות (חולין שם): ואת העטלף. זו בריה שאין לה עינים ועיין ברש"י (ביצה ז'): (כ) כל שרץ העוף. יכול אף הכל בכלל ת"ל את זה תאכלו כו' יכול הכל יהא מותר ת"ל ארבה כו': שקץ. לאסור צירן ורוטבן: (כא) אשר לו כרעים. ראב"י אומר אע"פ שאין לו עכשיו עתיד לגדלן אחר זמן: ממעל לרגליו לנתר כו'. זו קרסולין (עד שיהא שמו חגב הכל בחולין ס"ה): (כב) ארבה זה גובאי סלעם זה ריטון חרגול זה ניפול חגב זו נדיין. למינו למינהו ד' פעמים להביא ציפורת כרמים ויוחנא ירושלמית והערצובא והרזבנים ר' ישמעאל אומר ארבה זו כו' אין לי אלא הבא ואין לו גבחת הבא ויש לו גבחת מניין ת"ל סלעם אין לי הבא ואין לו זנב הבא ויש לו זנב מנין ת"ל חרגול אין לי הבא וכו' שבא ולאשו ארוך מניין כו'. סלעם דכתב רחמנא ל"ל תיתי מארבה וחרגול מה לארבה שכן אין לו גבחת הרי חרגול דיש לו גבחת מה להרגול דיש לו זנב הרי ארבה דאין לו זנב סלעם ל"ל אם אינו ענין לגופו ת"ע לראשו ארוך. חגב שיהא שמו חגב: (כג) אשר לו ארבע. הא אם יש לו חמש הרי זה טהור: שקץ הוא. לרבות עירובן ופרט לצירן (ר"ל מדנא כתיב הם כאחר כתיב בכלם וכתיב הוא משמע בעצמו דוקא לרבות עירובן ולא צירן): (כד) ולאלה תטמאו. יכול לכל האמור בענין כו' ת"ל בהמה להוציא את הדגים: (כו) לכל הבהמה. לרבות את השליל שיהא אבר מן החי ממנו טמא: מפרסת. להוציא את ההגבים: פרסה. להוציא עוף טמא (כל הענין אינו מדבר רק לענין טומאת אבר מן החי אבל איסורו נוהג בעוף ועיין בחולין ק"ב): ושסע. להוציא עוף טהור. אין לי אלא בהמה טהורה טמאה מנין ת"ל לכל בהמה חיה טהורה מנין ת"ל מפרסת חיה טמאה מניין ת"ל פרסה שסוע מניין ת"ל שסע מעלה גרה מניין ת"ל מעלה: כל הנגע כו'. במה הכתוב מדבר אם במיתתן או באבר מן המת הרי אמור אלא באבר מן החי יכול אף בשר הפורש מן החי טמא ת"ל בנבלתם מה נבילה גידין ועצמות אף אבר מן החי כו' ועוד ז' פעמים (הדין פיסקא אינו בת"כ כאן רק לקמן בהך סידרא פ' יו"ד פ' וי"ו) בנבלתם ולא בעור שאין עליו כזית בשר והעור משלים לכזית או רוטב או קיפה כו' יכול שאני מוציא אף עור שיש עליו כזית בשר הנוגע כנגד העור מאחוריו לא יהא טמא ת"ל יטמא: (כז) בנבלתם. ולא בעצמות וגידין וקרנים וטלפים יכול אפילו בחיבורן ת"ל יטמא: בנבלתם. ולא בקוליא סתומה יכול אפילו נקובה ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא באלל המפוזר יכול אע"פ שהוא מכונס ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בעור המפשיט בשטיח כדי אחיזה יכול שאני מוציא פחות מכשיעור ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בשני חצאי זיתים שע"ג עור שאינה מטמאה לא במגע ולא במשא דר"ע ר' ישמעאל אומר כו': יטמא. ואינו מטמא בגדים: (כח) והנושא. מלמד שהנושא מטמא בגדים. בגד להוציא את הליפה יכול בגד גדול לבן שמטמא בנגעים ובזב. גדול נבוע לבן קטן מניין כו' ת"ל בגדיו ריבה. מניין לעשות שאר כלים כבגדים ת"ל יכבס א"כ למה נאמר בגד בגד הוא מטמא ואין מטמא אדם וכלי חרס (ור"ל דכתיב יכבס פרט לכלי חרס בגדיו פרט לאדם): טמאים. מלמד שמצטרפים זה עם זה יכול נבילה עם מת ת"ל הם: (לא) כל הנגע בהם כו'. להביא בהמה טמאה שלא תהא שחיטתה מטהרתה (ר"ל מטומאת נבילה): הולך. זה הקוף: כל הולך. לרבות את הקופד והולדת הסנאים ואדני השדה וכלב הים. בכל לרבות את הפיל (ר"ל כמו בית בבית כו' נראה שכונתו על בית הידיעה וכן בית של בכל על הפיל הגדול שבחיות והוא ידוע בעבור גדלו). החיה זו חיה טהורה. ההולכת על ארבע זו חיה טמאה. טמאים. כדלעיל שמצטרפין זע"ז לענין טומאה יכול עם מת ושרץ ת"ל הם. יכול לא יטמאו מחמת עצמם במגע (ר"ל אם נגעו הבגדים בנבילה) ת"ל כל הנגע כו' בין אדם בין כלים. יכול יטמאו מחמת עצמן במשא (ר"ל אם הבגדים נשאו את הנבילה) ת"ל טמאים המה לכם ואין מטמאין לא אוכלין ולא משקין ולא כלים במשא: והנושא. ולא הסיטא: חס. זה מג' דברים שנתקשה משה עד שהראה לו כו' (מנחות כט'): וזה. להביא דמו שמטמא כבשרו יכול שהוא מכשיר את הזרעים ת"ל לכם: הטמאים. לאסור צירן ורוטבן (חולין קיב:): בשרץ. להביא את העכבר שחציו בשר וחציו אדמה שמטמא. על הארץ. להוציא את שבים. השורץ.

להביא יכד ליס שמטמא. ד"א השורץ להביא ספק טומאה ביבשה שהוא טמא. על הארץ. להוציא ספק טומאה בים שהוא טהור (אינו בת"כ רק בנזיר דף ס"ד): והצב למינהו. להביא הצרצר ונפלים וסלמנדרא. וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה אומר מה רבו מעשיך ה'. יש בחיות כו': האנקה. זו יילא כתרגומו. תנשמת זו אוות (גי' הערוך באות או בותא) שבשרצים: אלה הטמאים לכם בכל השרץ. אין לרס טמאים בכל השרצים רק אלו לפי שכתוב ולא תטמאו בהם לטומאת הגויה יכול אין לי אלא בעלי העצמות כו' הטמאים לרבות את עורותיהן כבשרן יכול של כולן ת"ל אלה. האנקה כו' למינהו הפסיק הענין (ור"ל דג' תיבות אלו. לכם. בכל השרץ. דרש הטמאים עם כל אחד. לכם. על עורותיהן דאין להשתמש בשרץ רק בעור כמשרז"ל שמונה שרצים כו'. בכל. שמצטרפים כו'. השרץ. לרבות בינה) טמאים. שמצטרפים זע"ז בשר עם בשר דם עם דם דם עם בשר בין מין א' בין ב' מינים. טמא לרבות בינת השרץ. יכול אפי' שלא רקמה ת"ל השרץ מה שרץ משרקמה אף בינה משרקמה. יכול אפילו סתומה ת"ל הנוגע את שאפשר ליגע וכמה תינקב כשעורה שאפשר ליגע כשעורה: כל הנגע בהם במותם. להוציא בחייהם. בהם אפי' שחוטין. בהם. יכול בכולן ת"ל מהם יכול במקצתן ת"ל בהם כיצד במקצתו שהוא ככלו בכעדשה שכן חומט בתחלתו כעדשה. ד"א בהם מהם (אינו בת"כ רק בנדה מ' וע"ש) בלחין מטמאין מקצתם אבל יבשים או נשרפו צריך להיות כלו: (לב) וכל אשר יפל עליו מהם. במה הכתוב מדבר אם במיתתן או באבר מן המת הרי אמור אלא באבר מן החי יכול אפי' תלוי בו כשערה ת"ל אשר יפול כשיפול יכול בשר מן החי מטמא ת"ל במותם מה מיתה גידין ועצמות אף אבר כו' ובש"ס יליף מכל הנוגע בהם במותם מיתה עושה ניפול. ומכל אשר כו' במותם. כעין מיתה שמטמאין לחין ואין מטמאין יבשין (חולין ע"ד' וע"ש בתוס') (ואע"פ דבש"ס משמע להיפך היינו לפי ס"ד אבל לפי המסקנא אינו כן): כל כלי. של לרבות דרור העגלה וקוסטת הסריס. מכל. להוציא כלי שמחזקת ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש. כל כלי עץ. להביא שולחן טבלא ודולבקי. מכל כלי עץ. להוציא סולם וקולב ומנורה ומה ראית ת"ל או שק מה שק מיוחד שמשמש את האדם ואת משמשי האדם אף אני מרבה כו' ומוציא כו' (הך פיסקא עד או עור אינו בת"כ רק בשבת כ"ז וס"ד): או בגד. בגד אין לי אלא צמר ופשתים שאר בגדים מנין ת"ל או בגד. אין לי אלא בגד שלש בגד ג' על ג' מניין ת"ל או בגד אריג כל שהוא מניין ת"ל או בגד: או עור. יכול אף עורות שבים ת"ל בגד מה בגד מין הגדל בארץ אף עורות כו' ומניין כשחיבר לו מן הגדל ביבשה שהוא מקבל טומאה ת"ל עור: או שק. מה שק טווי ואריג להוציא חבלים ומשיחות יכול שאני מוציא אף קלקלי וחבק ת"ל במת וכל מעשה עזים להביא קלקלי וחבק אין לי אלא מעשה עזים מניין מזנב הסוס ומזנב הפרה ת"ל או שק ומניין ליתן את של זה בזה ת"ל בגד או עור לגז"ש. כל לרבות עורות אהלים. כלי פרט לרצועות עורות וסנדלין. אשר יעשה. לרבות הקלע והקמיע והתפילה. מלאכה. פרט לעור מנה וחיפוי. בהם. פרט לחפויי כלים. מלאכה בהם. ולא העושה מלאכה באחרים להוציא עול ועבות: במים כו'. ולהלן הוא אומר ובא השמש וטהר מה ביאת השמש כאחת אף ביאת הכלים כאחת: וטמא. יכול לכל ת"ל וטהר יכול לכל ת"ל וטמא הא כיצד טהור לחולין מבע"י ולתרומה משתחשך: (לג) כלי חרס. מניין לשברי כלי חרס ת"ל כל כלי. מניין לרבות כלי נתר ת"ל וכל כלי כו': אשר יפול מהם כו'. להוציא תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר התנור שהוא טהור: אל תוכו. תוכו מטמא ולא אחוריו. יכול אף כלי שטף מטמא באויר ת"ל כלי חרס אל תוכו ולא כלי שטף: כל אשר בתוכו יטמא. מכאן שמטמא באוירו מניין שנטמא מאוירו ת"ל תוכו תוכו לגז"ש: תוכו. ולא תוך תוכו מכאן אמרו חביות כו' יכול אפי' נקבה ת"ל כל אשר כו': יטמא. ר"ע אומר טמא לא נאמר אלא יטמא לימד על שני שעושה שלישי בחולין: ואתו תשברו. מלמד שאין לו טהרה אלא שבירה ד"א אותו אתה שובר ואין אתה שובר לא אוכלין ולא משקין על טהרתן: (לד) כל האכל. להביא מוקף צמיד פתיל בכלי שטף. מכל האכל. פרט למוקף צמיד בכ"ח ונתון לתוך התנור. האכל. אוכל מטמא באוירו של כלי חרס ולא כלים. האכל. אוכל אדם ולא אוכלי בהמה. כל האכל. להביא שחישב עליהן למאכל האדם. אוכל כו' יטמא. מלמד שמיטמא בכ"ש יכול שיטמא לאחרים בכ"ש ת"ל אשר יאכל בכביצה: אשר יאכל. פרט לאוכל סרוח: אשר ישתה. פרט למשקה סרוח: אשר יבוא עליו מים. אין לי אלא מים שאר משקין מנין ת"ל וכל משקה כו' מה ת"ל מים מה מים שאין לו שם לווי והן ז' כו'. אין לי אלא שמילאן מניין אפילו ירדו מאליהן ת"ל אשר יבוא עליו יכול אפי' שלא חישב עליהן ת"ל אשר ישתה מניין אפי' חישב עליהן לגבל בהן את הטיט ולהדיח בהן את הכלים ת"ל אשר יבוא עליו יכול אפי' שחישב שירדו לבורות שיחין ומערות ת"ל אשר ישתה: בכל כלי. מה כלי מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע: (לה) עליו. של מקצתו: יטמא. שאין אוכל מטמא אוכל (פסחים יד'): מנבלתם. ולא עצמות ושניים וצפרנים ושער שלהם: תנור וכירים. מה כירים שלם אף כו' [ור"ל דנקרא כירים ע"ש שפיתת ב' קדרות וזה דוקא כשהוא שלם] (עיין בפירוש הרמב"ם פ"ה דכלים משנה ז') מכאן אמרו תנור שנטמא כיצד מטהרין אותו כו' חולקו לשנים כו' והן שוים כו' תנור שבא מחותך כו': תנור. יכול אפי' אדם ת"ל כלי חרס מה כ"ח שמתגמור מלאכתו כו': יתץ. פרט לשאין לו נתיצה כגון תנור וכירה של אבן ושל מתכות מכאן אמרו כו': יתץ. יכול יותץ ודאי ת"ל וטמאים יהיו לכם מקיים בטומאתן אם רוצה. טמאים אפי' בגואר גמל (שבת קכה'): לכם. כל שהוא לצרכיכם לרבות ידות הכלים מכאן אמרו אבן היוצא כו' יכול שאני מרבה יותר מכשיעור ת"ל הם: (לו) מעין כו'. מקוה יכול אפילו מילא בכתפו ת"ל מעין אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המטיח קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מים ת"ל ובור יכול אף בור שבספינה ת"ל מקוה מה מקוה שעקרו בקרקע כו' מעין מקוה מיעט ובור ריבה. יכול מה מעין בכ"ש ובזוחלין אף מקוה בכ"ש ובזוחלין ת"ל

מן

אף. ומנין אם טמא יטהרנו ת"ל מקוה מים יהיה טהור ומנין שאין מקבל טומאה ת"ל ובור יהיה טהור ומנין שמקוה מטהר את המקוה בור את הבור בור את המקוה מקוה את הבור ת"ל מעין יהיה טהור כו' ומנין שהוויתו בטהרה ת"ל יהיה טהור הווייתו בטהרה (אינו בת"כ רק בזבחים כה:) : ונגע בנבלתם יטמא. אפי' נוגע בתוך המים. ונגע. במגע הם מטמאים ולא במשא: (לז) וכי יפול מנבלתם. דומיא דנבלתם פרט ליבש שאין מטמא (נדה נ"א) (ובש"ס יליף ליבש מבמותם כו' ומנבלתם ריבה לאבר מן החי שיהא עליו בשר גידין ועצמות). מנבלתם לרבות כלי עצם. ר"י בנו של ריב"ב אומר וכל מעשה עזים לרבות כל העשוי מן העזים אפילו מן הקרנים וטלפים ועצמות (ומנבלתם יליף שאין מטמא מחיים): על כל זרע כו'. (אינו בת"כ רק בחולין קכח:) מה זרעים שאין סופן לטמא טומאה חמורה אף כו' פרט לעוף טהור שסופו לטמא טומאה חמורה שאין צריך הכשר (חולין קי"ט): זרוע. כדרך שמוליא לזריעה מנין לזרעים טמאים שזרען שטהרו ת"ל אשר יזרע טהור יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל הוא: (לח) וכי יתן כו'. הרי זה בא ללמד שאין הארץ מטמא הזרעים אלא לאחר הכשר: וכי יתן, יותן דומיא דיתן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה: מים. מנין לעשות שאר משקין כמים ומחשבה כנתינה נאמר כאן מים ונאמר בכלי חרס מים מה להלן כו': מים על זרע. אין לי אלא בזמן שמים ע"ג זרע נתנגב מנין ת"ל ונפל כו' טמא: ונפל מנבלתם. פרט ליבשה שאין יכולה להסרות: לכם. כל שהוא לצרככם לרבות הידות מכאן אמרו יד הפרכול כו' יכול אע"פ שכססן בגורן תלמוד לומר הוא: (לט) וכי ימות. מיתה ודאי: מן הבהמה. פרט לטרפה ששחטה: אשר היא לכם. להביא בהמה שמאה שמטמאה במשא: לאכלה. להביא בן שמונה שלא תהא שחיטתו מטהרתו: הנגע בנבלתה כו': (מ) והאכל מנבלתה כו'. עיין רש"י ז"ל: (מא) שקץ הוא לא יאכל. עיין רש"י ז"ל: (מב) עד כו'. להביא הדומה לדומה: לכל השרץ כו'. להביא התולעים שבעיקרי הזיתים והאילנות. ד"א לרבות אפרות שלא נפתחו עיניהם (ביצה ו:): (מג) אל תשקצו כו' בכל השרץ כו'. לרבות את שבפירות אם פירשו לארץ יחזרו שאסורין: ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. מכאן רמז לטומאת הגויה. אין לי אלא טומאה חמורה טומאה קלה מנין שפוסלת הגויה ת"ל ונטמתם בם. בהם ולא בחלבן כצ"ל בת"כ [ור"ל דלאו ולא תטמאו קאי אנבלת בהמה טהורה דהוא לאו שבכללות כמ"ש רש"י ורמז שנטמא באכילתן וקאמר ונטמתם לימד על אוכלין ומשקין שנטמאו בנבילה שמטמאין את האדם ור"ל דז"ש בם דבר הנוגע בנבילה וז"ש בגמרא (יומא פ:) ונטמתם בם מכאן רמז לטומאת הגויה ופשטא דקרא על טומאת הנפש ואמר בהם פרט לדמן וחלבן דטהורין מטומאת נבילה ואוכלין הנוגעין בהן טהורין]: ולא תטמאו בהם. ונטמתם בם. ולא תטמאו את כו'. ג' טומאות. (יומא לט:) אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה. מלמטה מטמאין אותו מלמעלה. בעוה"ז מטמאין אותו בעוה"ב. וכן ג' קדושות כאן והתקדשתם. והייתם קדושים. כי קדוש אני. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. מלמטה מקדשין אותו מלמעלה. בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב: (מה) כי אני ה'. כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם מלמטה כשם שאני פרוש כו' (ברכות נג:): והתקדשתם זו מים ראשונים. והייתם קדושים זו מים אחרונים. כי קדוש זו שמן. אני זו ברכה. ולא תטמאו כו' בכל השרץ הרמש על הארץ. אע"פ שאינו פרה ורבה: כי אני ה' המעלה כו'. על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים שכל המודה בעול מצותי מודה ביצ"מ וכל הכופר בעול מצותי כופר ביציאת מצרים: בד' מצות א' בעשה וג' בל"ת. בציצית ובמשקולת וברבית ובשרצים נאמר יציאת מצרים ר"ל אני הוא שהבחנתי בטפה של בכור כו' אני הוא שמבחין בתולה קלא אילן בבגדו ובטומן משקולת במלח ובתולה מעותיו בנכרי ובמערב קרבי דגים טמאים עם קרבי דגים טהורין ומוכרן לישראל: להיות לכם לאלהים. בע"כ. והייתם קדשים. כג"ל: (מכאן עד הסבירו בסי' אחד עיין בחולין כז:): זאת תורת הבהמה והעוף כו'. באיזה תורה שוותה בהמה לעוף ועוף לבהמה מה בהמה בשחיטה אף כו'. אי מה עוף ממול עורפו כו' אף בהמה כו' ת"ל ראשו ראשו של עוף ממול עורפו ואין ראשה של בהמה ממול עורפה. אי מה עוף בסימן אחד דכתיב בחטאת ומלק ולא יבדיל אף בהמה בסימן אחד ת"ל זאת. בר קפרא תני זאת תורת הבהמה והעוף כו' הטיל הכתוב עוף בין בהמה לדגים לחייבו בב' סימנים א"א שכבר הוקש לדגים לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה הא כיצד הכשרו בסימן אחד: (מו) וכל נפש החיה. אלו הדגים: ולכל נפש כו'. אלו השרצים:

(מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור כו'. כל הפסוק עיין רש"י ז"ל:

פרשת תזריע

יב (ב) בני ישראל. ולא נכרים: אשה. לרבות גיורת ושפחה משוחררת ואינה משוחררת: כי תזריע. ממקום שמזרעת פרט ליוצא דופן: וילדה. פרט לשילדה לפני הדבור יכול להוציא את שעיברה לפני הדבור ת"ל תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה: וילדה. לרבות אפי' לא כלו חדשיו. סנדל ושפיר מרוקם ושליא ויוצא מחותך מנין ת"ל תזריע וילדה כל זרע שתלד: זכר. לרבות את המת יכול אף המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים ת"ל זכר מה זה מיוחד שיש בו צורת אדם כו': וטמאה. ולא הולד טמא יכול המפלת גוף שאינו חתוך ושיש לו ב' גבין וב' שדראות יהא אמו טמאה לידה ת"ל וטמאה כו' וביום השמיני מה זה מיוחד שראוי לברית שמונה ילא כו'. [בת"כ איתא לבריות נשמה אולם בגמרא נדה כד: הגירסא כמו כאן ועיין בק"א]: וילדה כו' וטמאה כו'. שתספור שבעה לולד אחרון: שבעת ימים. יכול מפוזרין ת"ל כימי נדתה מה שם סמוכין אף כאן סמוכים ומה ימי נדתה שאין ראוין לזיבה אין ספירת ז' עולין לה אף ימי לידתה כו': תטמא. לרבות את בועלה ולרבות את הלילות ולרבות את היולדת בזוב שצריכה ז' נקיים: (ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. וביום ולא בלילה. וביום. כל היום כשר למילה אלא שזריזין כו'. אין לי אלא הנימול לשמיני לתשיעי כו' ושאר כל הנימולין מנין שיהא ביום ת"ל וביום. וביום אפי' בשבת: ימול בשר. אפי' יש שם בהרת יקוץ. ערלתו. ודאי דוחה שבת ולא ספק ואנדרוגינוס ונולד בה"ש ונולד מהול שבש"א צריך להטיף כו': (ד) ושלשים. יכול מפוזרין תלמוד לומר יום מה יום כלו כא' כו': ושלשה יכול אפי' מפוזרין ת"ל ושלשים מה שלשים סמוכים אף כו': תשב. להביא המקשה בתוך י"א יום שהיא טהורה יכול אף בימי נדה ת"ל דותה תטמא: בכל קדש. יכול אף מעשר ת"ל ואל המקדש מה מקדש שיש בו נטילת נשמה כו' יכול מה מקדש שחייב כרת יצא תרומה ת"ל בכל קדש. יכול מה קדש בנגיעה אף מקדש דוקא בנגיעה ת"ל לא תבא (אינו בת"כ רק הוא דעת ר"ל דלוקה על הנגיעה והוא ביבמות עה: זבחים לג: מכות יד:): בכל קדש כו' ואל המקדש. מה מקדש שיש בו נטילת נשמה אף קדש ואיזה זה אכילה ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה לחייב ל"ת על נגיעה: ואל המקדש. לפי שנאמר והזרתם כו' בטמאם את משכני יכול אפי' מאחוריו ת"ל ואל המקדש לא תבא. אין לי אלא יולדת הקלה שאר טמאים מנין ת"ל למעלה בני ישראל הרי בני ישראל כיולדת שאין מטמאין אלא מתוכו: עד מלאת ימי טהרה. לרבות שמונים של נקבה: (ה) ואם נקבה. אין לי אלא נקבה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל ואם נקבה תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה (אינו בת"כ רק בבכורות ז:) רש"א תלד לרבות לידה אחרת ומה היא יוצא דופן כו' ורבנן כו'. (נדה מ'): שבועים. ב' שבועות: תשב. לרבות המקשה בתוך שמונים של נקבה שכל דמיה טהורים עד שתצא הולד ור"א מטמא כו': (ו) ובמלאת כו' תביא. אינה מביאה בתוך מלאת ואם הביאה לא יצאה יכול לא תביא על ולדות הראשונות ת"ל תביא: לבן. על כל בן: לבת. על כל בת (אינו בת"כ רק בנדה מ') ורש"א לבן מכל מקום. לבת מכ"מ אפי' טומטום ואנדרוגינוס. או לבת. להביא המפלת אור לשמונים ואחד שבש"א כו': בן שנתו. שנתו שלו ולא שנה של מנין עולם: או תר. או זה או זה ולא בהמה: אל פתח אהל מועד אל הכהן. מלמד שמטפל כו': (ז) והקריבו. אחד לבד מעכב ואיזה ת"ל וכפר מה מכפר בכ"מ חטאת שנאמר למטה א' לחטאת וכפר: וטהרה. לאכול בזבחים: ממקר. שכל דמים אינו אלא מן המקור: דמיה. דמים הרבה האדום והשחור כו': זאת תורת היולדת. (עד אבל בחד עבורא אינו בת"כ רק בנדה מ') מלמד שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה. יכול תביא על לידה שלפני מלאת ועל לידה שלאחר מלאת כאחת ת"ל זאת ורבנן אי מזאת סד"א ה"מ בתרי עיבורי אבל בחד עיבורא בחד קרבן סגי ת"ל לבן או לבת: (ח) אחד. לפי שנאמר האחד חטאת שאם הביאה חטאתה תחלה תביא עולתה ממין חטאתה מנין שאם הביאה עולתה תחלה שתביא חטאתה ממין עולתה ת"ל א' לעולה. א' לעולה וא' לחטאת לא הקדימה כו'. עיין רש"י ז"ל: ולקחה. (אינו בת"כ רק ביומא מא:) ולהלן הוא אומר ועשה הכהן מלמד שהקינין מתפרשת בלקיחת בעלים או בעשיית הכהן:

יג (ב) אדם. [אינו בת"כ רק בנדה מד:] לרבות אפילו תינוק בן יומו שמטמא בנגעים: כי יהיה. מן הדבור ואילך: בעור בשרו. הואיל ונאמר ושער בנגע הפך לבן אין לי אלא מקום שראוי לגידול שער מקום שאין ראוי מנין ת"ל בעור בשרו ריבה. ספחת טפילה לשאת ולבהרת זהו לדברי חכמים [ולר"מ ספחת זו שניה לבהרת ומראהו עמוק שניה לשאת] ומראה הנגע עמוק לרבות מראה רביעית. הוא פרט לחמישית: והיה. שמצטרפין זע"ז: בעור בשרו. של נראה מכאן אמרו וכו' וחכמים אומרים בינוני: לנגע. מלמד שמצטער ממנו אחרים רואין ומצטערין מנין תלמוד לומר לנגע: צרעת. כגרים: והובא אל אהרן. מנין שאף לכהן אחר ת"ל הכהן. מנין לרבות בעלי מומין תלמוד לומר מבניו יכול אף חללים ת"ל הכהנים ומנין לרבות כל ישראל ת"ל או אל אחד א"כ מה ת"ל מבניו הכהנים שטומאה וטהרה ביד כהן כיצד חכם שבישראל רואה ואומר לכהן אפי' שוטה אמור טמא והוא אומר טמא אמור טהור והוא אומר טהור. דבר אחר לפי שהוא אומר על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף דינים ביום ומה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים יכול מה ריבים בג' אף נגעים בג' ת"ל או אל אחד שכהן א' רואה: (ג) וראה הכהן. שיהא עיניו בו בשעה שרואה אותו: בעור הבשר. שיראה כל הבשר עמו כלו כאחד: ושער. מיעוט שער שנים: ושער בנגע. להביא את שבתוכו ושוכב חוצה לו פרט לשחוץ לו ושוכב בתוכו: בנגע הפך לבן. ולא הקודם מכאן אמרו. אם בהרת קדמה כו': ושער בנגע הפך לבן. מכאן אמרו ב' שערות עיקרן משחיר וראשן לבן טהור עיקרן מלבין וראשן משחיר טמא: ומראה עמק. ולא ממשו עמוק: ומראה הנגע עמק. ולא מראה שער לבן עמוק: נגע וכו' וראהו כו'. מנין שאין מסגירין וכו' יכול לא יאמר הרי את מוסגר בזה ובזה ומוחלט בזה ובזה כו' ת"ל נגע וראהו. צרעת וראהו: וראהו. כלו כאחת שאם היה בראש חוטמו ובראש אצבע ושופע והולך טהור מכאן אמרו כ"ד ראשי אברים שאין מטמאים משום מחיה: וטמא אותו. פרט לתולש סימני טומאה עד שלא בא אצל כהן: (ד) בהרת לבנה. מלמד שבהרת לבנה מנין לשאת ת"ל למטה שאת לבנה מנין לשאר מראות ת"ל ואם בהרת יכול שיהא שליש למראות כשם שהיא שלישית לכתוב ת"ל לבנה היא היא לבנה ואין למעלה ממנה וכמה לבנוניתה כשלג שנאמר מצורעת כשלג. יכול הכל מראות שלג ושאר מראות טהורין ת"ל בהק טהור ממנו ולמעלה טמא: ושערה. ולא שער מחיה מכאן אמרו בהרת כגריס ובה מחיה כעדשה ושער לבן בתוך המחיה טמא מפני שער לבן הלכה שער לבן טמאה מפני המחיה ור"ש מטהר כו': ושערה. ולא שער מקצתה מכאן אמרו בהרת היא ומחיתה כגריס ושער לבן בתוך הבהרת הלכה המחיה טמאה מפני שער לבן הלכה שער לבן טמאה מפני מחיה ור"ש מטהר: ושערה לא הפך לבן. הא יש בה שער שחור אינה ממעטת מכגרים וכ"ש שערות לבנות ואפי' הן הרבה: (ה) ביום. ולא בלילה יכול כל מראה היום כשר ת"ל לכל מראה עיני הכהן. מה כהן פרט לשחשך מאור עיניו אף היום מכאן אמרו רואין את הנגעים בשחרים כו': עמד

בעיניו

בעיניו. שאם העין וכהה כהה והעין הרי היא כמו שהיתה: לא פשה. שאם כנס ופשה פשה וכנס הרי היא כמו שהיתה: והסגירו כו' שנית. שיום ז' עולה לכאן ולכאן בין לפניו בין לאחריו: (ו) וראה הכהן כו' שנית. כהן שראה בראשון ואם מת רואה כהן אחר: והנה כהה. יכול למטה מד' מראות. ת"ל הנגע. הנגע יכול במראיו ת"ל והנה כהה הא כיצד מן הכהה ולא למטה מד' מראות: ולא פשה וכו' מספחת. אע"פ שלא נשתנו מראיה: וכבס בגדיו. מלטמא משכב ומושב: וטהר. משריטה ופרימה ותגלחת וצפרים [הוא במגילה ח: וע"ש ברש"י]. ד"א וטהר טהור השתא מלטמא בביאה למפרע: (ז) ואם כו'. יכול יהא מסולק ת"ל ואם תפשה טמא. אין לי אלא כמראה שלא כמראה מניין ת"ל ואם כו'. יכול הפשיון מטמא בתחלה ת"ל אחרי הראתו אל הכהן יכול אם רואה הכהן שפושה והולך יזקק ת"ל לטהרתו אינו נזקק אלא משעה שרואה אותו אם לטהרה אם לטומאה: (ח) צרעת היא. צרעת מלמד שאין הפשיון מטמא אלא בד' מראות: היא. פרט לפשתה לבהק: (ט) נגע כו'. למדנו לשאת שמטמא במחיה מניין לכל שאר המראות ת"ל נגע צרעת: כי תהיה. ששה פעמים. [הוא בת"כ ריש פ' נגעים ומ"ש וי"ו פעמים היינו א' תחלת נגעים ב' כאן ג' גבי שחין ד' גבי מכוה ה' גבי נגעי ראש וי"ו גבי בהן] פרט לקודם הדיבור. ופרט לנכרי עד שלא נתגייר. ופרט לקטן עד שלא נולד. ופרט לקמט ונגלה. ופרט לראש וזקן עד שלא נקרחו. ופרט לשחין ומכוה וקרח המורדין: באדם. להביא את הבא כלו לבן שהמחיה מטמאתו: (י) וראה כו'. קראו לו לראות נגע א' ונמצא בו נגע אחר מניין שזקוק לו ת"ל וראה כו': והיא הפכה. ולא שהפכתה חברתה זו שער פקודה שעקיבא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרין א"ר עקיבא כו': והיא הפכה. כלה את כלה ולא כלה את מקצתה כיצד בהרת כחצי גרים ובה שערה אחת כו': שער לבן. מעוט שער שנים. מחיה יכול כ"ש ת"ל שער לבן ומחיה מה שער לבן מקום ב' שערות אף מחיה כו'. יכול עד שתהא בה שער לבן ומחיה ת"ל צרעת נושנת היא. היא טמאה וא"צ דבר אחר לסעדה א"כ למה נאמר שער לבן ומחיה עד שיהא בה לקבל שער לבן ומחיה יכול שער לבן מצד זה ומחיה מצד זה ת"ל בשאת עד שתהא מבוצרת הא כיצד ב' שערות מכל רוח מרובעות ונמצא ל"ו שערות מקום הבהרת כגרים מרובע: בשר חי. ולא הבוהק: (יא) צרעת. בנין אב לכל צרעת שהן כגרים: נושנת. מלמד שהיא מטמאה למפרע (ר"ל אף אם קדמה המחיה לבהרת): היא. מלמד שמטמא הפוכה: וטמאו הכהן לא יסגרנו. אין מסגירין את המוחלט: לא יסגרנו כי טמא. אין מחליטין את המוסגר: (יב) ואם פרוח תפרח. אין לי אלא הפורח בבת אחת פורחת וחוזרת מנין ואין לי אלא ממטה למעלה ממעלה למטה מנין ואין לי אלא מטמאה לטהורה מטהורה לטמאה מנין ת"ל ואם פרח תפרח מ"מ. אין לי אלא פריחה מטהרת בשאת בשאר מראות מניין ת"ל הצרעת: וכסתה הצרעת. ולא הבוהק: את כל עור הנגע. עור הראוי לקבל נגע פרט לשחין ומכוה המורדין או אינו אלא עור הראוי לקבל נגע כגרים דוקא ת"ל כלו הפך לבן: מראה עיני הכהן. פרט לבית הסתרים: לכל מראה עיני. פרט לכהן שחשך מראיתו מכאן אמרו כו': (יג) את כל בשרו. להביא בין אצבעות ידים ורגלים ד"א מניין לפרח בכלו אבל לא כחצי עדשה סמוך לראש או לזקן לשחין או למכוה כו' וחזר ראש וזקן ונקרחו השחין ומכוה ונעשה צרבת יכול יהא טהור ת"ל את כל בשרו עד שתפרח בכלו. אין לי פריחה מטהרת אלא לאחר חליטת מחיה בתחלה. מניין לאחר החלט מחיה בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני לאחר החלט שלאחר הפטור וכן בשער לבן ובפשיון בכלן ופריחת הסגר ת"ל וטהר לרבות את כלן: הוא. ולא הפורח מן הטהור: (יד) וביום. יש יום שאתה רואה ויש יום שאי אתה רואה מכאן אמרו חתן כו' עיין רש"י ז"ל: וביום הראות בו. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו שיהיו טמאים יכול כ"ש ת"ל בשר חי מה בשר חי האמור להלן בכעדשה אף כאן בכעדשה כו' דר"מ כו': בו. מניין אתה אומר פרח בכלו אבל לא בראש וזקן כו' חזר הראש והזקן ונקרחו כו' יכול יהא טמא ת"ל בו בהפך אם חוזר טמא הא אם חוזר בראש וזקן וכו' אין טמא. בשר חי החוזר טמא ולא הבוהק החוזר טמא ולא השער לבן: (טו) וטמאו. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו שטמאים אין לי אלא אחר פריחת החלט בתחלת מחיה מניין אחר החלט מחיה בסוף שבוע ראשון כו' ת"ל וראה הכהן את הבשר החי וטמאו לרבות את כלן: הבשר החי טמא הוא צרעת הוא. הוא להוציא את הבא כלו לבן שחזרו בו ראשי אברים שהוא טהור. אין לי אלא מתוך הפטור מתוך החלט מתוך הסגר מניין ת"ל טמא הוא צרעת הוא להוציא את כלן שטהור: (טז) או כי ישוב כו'. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שטהורים ומנין שאפילו מאה פעמים נתגלו ונתכסו טהור ת"ל או: ונהפך ללבן. אפילו למראה בוהק. אין לי ראשי אברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שטהורין אלא לאחר פריחת החלט מחיה בתחלה מנין אחר כו' ת"ל: (יז) וטהר הכהן את הנגע טהור הוא. טהור לרבות את כלן: הוא. להוציא את שבא כלו לבן בתחלה שהוא טמא: (יח) ובשר כו' שחין. יכול מורד ת"ל ונרפא יכול נלקת ת"ל שחין הא כיצד עד שתקרום כקליפת השום וכה"א למטה צרבת השחין אין לי אלא עלה מאליו מנין לקה בעץ כו' ושלפני הדיבור בנכרי עד שלא נתגייר בקטן עד שלא נולד ת"ל שחין שחין ריבה. אין לי אלא שחין שיש לו היכן שיפשה שאין לו היכן שיפשה מנין ת"ל בו. אין לי אלא בזמן שמקצתו בהרת ומקצתו שחין כלו בהרת וכלו שחין מנין ת"ל בו אפי' בכלו: בעורו. אפי' בכלו: (יט) והיה במקום. שתקדום השחין לשאת כיצד היה כו' שאת לבנה חלקה בהרת לבנה אדמדמת פתוך מעורב בב' מראות לובן ואודם. מניין ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת ת"ל נגע צרעת: (כ) מראה שפל. מנין לרבות שוה וגובה ת"ל ושפלה איננה כו': בשחין פרחה. אבל לא בעור הבשר אין לי שאינו פושה לעור הבשר למכוה מנין ת"ל ואם תחתיה כו': (כא) ואם יראנה. כלו כאחת. והנה אין בה. ולא בחוט היוצא ממנה יכול אפי' יש בה רוחב ב' שערות ת"ל והנה אין בבהרת כו': (כב) **פשה.**

יכול הואיל ונאמר ביום השביעי ואם פשה כו' אין לי אלא פשיון שמטמא בשביעי שמיני כו' מניין ת"ל פשה תפשה. החליטו בשער לבן כו': וטמא הכהן אותו. את הודאי הוא מטמא ולא הספק כיצד ב' שבאו אצל כהן כו': (כג) ואם תחתיה כו' צרבת. שיהא מקומה צרוב וניכר: וטהרו הכהן. ודאי ולא ספק: (כד) או בשר. הלק הכתוב שאין שחין ומכוה מצטרפין זע"ז לא שאינו ידוע אם שחין או מכוה הוא אלא כחצי גרים שחין וכחצי גרים מכוה: מכות. יכול מורדת וכו' ת"ל מכות אש וכה"א צרבת המכוה כו' אין לי אלא נכוה באור נכוה בגחלת כו' שלפני הדיבור כו' ת"ל מכוה מכוה ריבה: לבנה אדמדמת כו'. מנין לרבות שאר מראות ת"ל או לבנה: אם פשה תפשה. לרבות אף לאחר הפטור. החליטו בשער כו'. צרעת. ג' פעמים בפרשה זו. צרעת כגרים. צרעת. ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת. צרעת. ליתן האמור בשחין במכוה והאמור במכוה בשחין. היא ג"פ. היא אין מטמא במחיה בתחלה בסוף שבוע לאחר הפטור. היא פרט לפשתה לבוהק. היא אין לה מראה חמישית: (כט) ואיש. להביא נתק בתוך נתק דר"ע א"ל אלא איש ואשה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל או: בראש או בזקן. מלמד שאין מצטרפין זה עם זה מנין שאין פושין מזה לזה ת"ל צרעת הראש או הזקן: בראש או בזקן. אפי' באחד מהן: (ל) מראהו עמק. מנין השוה והגבוה ת"ל אין מראהו עמק א"כ מה ת"ל מראהו עמק מה מראהו עמוק בידי שמים כו' פרט לשנתקו אדם: ובו. להביא את שבתוכו: שער צהוב. לא אדום ושחור ירוק ולבן והוא כתבנית זהב: דק. לקוי קצר כו' יכול יהא מוסף על ד' מראות שבעור הבשר ת"ל וטמא אותו כו' יכול יטמא מקום בהרת ת"ל נתק הוא יכול תהא בהרת מטמא בראש ובזקן ת"ל צרעת הראש או הזקן הוא אין לראש וזקן אלא נתק בלבד. נגע הנתק. אר"ש וכו': (לא) נגע הנתק. מה נגע בכגרים כו' וכשה"א למטה נגע הנתק מה נתק שאין הפשיון לתוכו אף נגע כו'. ושער שחור. מנין אף לבן ואדום וירוק ת"ל ושער א"כ מה ת"ל שחור שחור מציל ולא צהוב ואיזה צהוב שאין מציל אחת צהובה כו': אין בו. עד שיהא מבוצר מכאן אמרו ב' נתקים זה בצד זה כו'. ושער שחור אין בו הא יש בו טהור או אינו אלא טמא כשה"א ואם בעיניו וכו': (לב) ביום השביעי. ולא בלילה: ולא היה בו. רי"א שמטמא אפי' אינו הפך כו': ומראה כו'. ולא ממשו: (לג) והתגלח. אין צריך כהן ולא תער ואפי' נזיר. יכול אפי' ספק דוחה את הנזיר ת"ל ואת הנתק כו': לא יגלח. וכי מה יש בו אלא סמוך לנתק מניח ב' שערות כו'. מנין להולש סימני טומאה עובר בל"ת ת"ל ואת הנתק כו': וכבס בגדיו כו'. יכול מסולק ת"ל אחרי טהרתו אין לי אלא אחר הפטור מנין אף בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני ת"ל ואם כו'. החליטו בשער לבן והלך לו כו': (לו) לא יבקר כו'. מלמד שהשער הצהוב החוזר לאחר הפטור שמטמא ושער צהוב ופשיון מטמא זה בלא זה ושאין מסגירין את המוסגר כו': בעיניו. אין לי אלא בעיניו בעיני בנו בעיני תלמידו מנין ת"ל ואם בעיניו עמד וכו': ושער שחור. מנין אף ירוק ואדום ולבן ת"ל ושער: צמח בו. אע"פ שאינו מבוצר אין לי אלא צומח בתחלה צומח בסוף מנין ת"ל שער שער ריבה: נרפא הנתק. להביא נתק בתוך נתק: טהור הוא. יכול ילך לו ת"ל וטהרו הכהן יכול אם אמר הכהן על טמא טהור שטהור ת"ל טהור הוא וטהרו הכהן כו': (לט) בהק טהור. אין לי אלא משום אוס מנין אף משום פשיון ת"ל פרח טהור הוא יכול יטהר את הבהרת שיצאה ממנו ת"ל בהק הוא יכול יטהר את הבהרת שסמוך לה ת"ל בהק הוא טהור הוא. הוא טהור ואין הבהרת היוצאה והסמוך לה טהור: (מ) ואיש. להביא נתק הזקן ראשו מעכבו ואין הזקן מעכבו: (מא) מפאת פניו. מנין לרבות את הצדעין מכאן ומכאן ת"ל ואם מפאת כו': (מב) קרחת וגבחת. מה קרחת שאין ראוי לגדל שער אף גבחת כו' פרט ע"י חולי שאינו טמא. מנין אכל נשם וסך נשם ת"ל קרחת קרחת ריבה. איזה קרחת מקדקד שופע לאחוריו ואיזה גבחת מקדקד שופע לפניו: בקרחתו או בגבחתו. מלמד שאין מצטרפין זה עם זה. ומנין שאין פושין מזה לזה ת"ל בקרחתו או בגבחתו. נגע לבן אדמדם. מלמד שמטמא בפתוך: צרעת. מלמד שמטמא במחיה: פרחת. מלמד שמטמא בפשיון: הוא. שאין מטמא בשער לבן: (מג) לבנה אדמדמת. מלמד לשאת שמטמא בפתוך. מנין לרבות שאר מראות ת"ל נגע לבן אדמדם: כמראה צרעת עור בשר. בב' שבועות ועור הבשר כזו מה זו מטמא בפתוך כו' ר' אומר מה עור בשר מטמא חלקה כו': צרעת. כגרים: (מד) איש. אין לי אלא איש אשה וקטן מנין ת"ל צרוע אם כן מה ת"ל איש לענין שלמטה איש פורס ופורע ולא אשה כו': טמא יטמאנו הכהן. מלמד שטומאתו בכהן אין לי אלא זה מנין לרבות שאר מנוגעים ת"ל טמא יטמאנו הכהן: הוא. להוציא שאר הטמאים: יטמאנו הכהן. להוציא אחרים שטומאתן מגופן שאין תלוי בכהן: (מה) והצרוע. אפי' כהן גדול. פרוע. לגדל שער דר"א רע"א נאמר הויה בראש ונאמר הויה בבגדים מה הויה בבגדים דבר שחוץ מגופו אף הויה בראש דבר שחוץ מגופו: ועל שפם יעטה כו'. כאבל: וטמא כו'. אומר פרוש. אין לי אלא זה בלבד מניין לרבות שאר המנוגעים וכל הטמאים טמא מת ובועל נדה וכל המטמאין את האדם ת"ל וטמא טמא וכו': (מו) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. לא ימים שהיתה בו בהרת ונקצצה. יכול אפי' קצצה מתכוין ת"ל כל ימי. מאימתי טהרתו ר"א כו' וחכ"א עד שתפרח בכלו: בדד ישב. מנין לרבות שאר מנוגעים ת"ל בדד ישב. בדד ישב. שלא ישבו טמאים אחרים עמו: מחוץ למחנה. חוץ לג' מחנות: מושבו. מושבו טמא מכאן אמרו הטמא עומד כו' ר"י הגלילי אומר מחוץ למחנה מושבו והבגד לומר על הבגדים שטעון שלוח חוץ לג' מחנות: (מז) והבגד. אין לי אלא בגד שלם שלש על שלש מנין ת"ל והבגד יכול אפי' צמר גמלים צמר ארנבים וכו' ת"ל צמר ופשתים אין לי אלא שלש על שלש (ר"ל א"ל שנתמעט שאר בגדים מלטמא בנגעים אלא שלש על שלש. שלשה על שלשה וכו' בגד שלם מנין שלא יתטמא בנגעים בשאר מינים וכ"ה בשבת כ"ו: שלשה על שלשה מנין בגד שלם מנין ת"ל בבגד צמר ופשתים. ד"א והבגד לרבות את הכלאים אין

לי

לי אלא צמר ופשתים הבא בכלו או כלאים הבא בכלו במקצתו מנין ת"ל והבגד אריג כל שהוא מנין ת"ל והבגד אין לי אלא שיש לו להיכן שיפשה אין לו להיכן שיפשה מנין ת"ל והבגד יכול אפי' צבועין ת"ל בגד צמר או פשתים מה פשתים כברייתו אף צמר כברייתו אין לי אלא צבוע בידי אדם צבוע בידי שמים מנין תלמוד לומר לפשתים או לצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבנה: (מח) או בשתי או בערב. יכול אפי' של נפה וכברה ת"ל לפשתים ולצמר ומנין להוציא אף של שער ת"ל בצמר או בפשתים יכול יטמא מיד ת"ל בגד מה בגד משתגמר מלאכתו אף כולן משתגמר מלאכתן ואיזה גמר מלאכתן וכו' יכול מטמאין בכ"ש ת"ל והבגד מה בגד שיש בו שלש על שלש אף כו': או בעור. יכול אף עור שבים ת"ל כבגד מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ יכול שאני מוציא אף שחיבר מן הגדל בארץ ת"ל בעור: או בעור. לרבות עור בהמה טמאה (אינו בת"כ רק בשבת כ"ח׳) ושלקה ביד כהן קצץ מכולן ועשה אחת מהן. ד"א בעור ריבה כל עור אפי' של שרצים יכול מטמא אפי' צבועים ת"ל בגד מה בגד לבן אף עורות לבנים ר' יהודה אומר או בעור לרבות צבועים רש"א כתוב אחד אומר בבגד וכתוב אחד אומר בעור הא כיצד צבועים בידי שמים מטמא בידי אדם אין מטמא יכול אפילו עור מנה וחיפה ת"ל מלאכת עור: (מט) והיה הנגע כו'. יכול כל מראה ירוק ת"ל ירקרק ירוק שבירוקים אדמדם אדום שבאדומים: ירקרק או אדמדם. מלמד שאינו מטמא בפתוך יכול לא יצטרפו זע"ז ת"ל והיה: בבגד. ולא הנימין אין לי אלא בגד שיש בו לעשיר כו' לא לעני ולא לעשיר מנין ת"ל נגע צרעת והראה את הכהן לרבות את כולן: צרעת. כגריס: כלי עור. להוציא עור רצועות וסנדלין או יכול שאני מוציא עורות אהלים שהן כלים ת"ל לכל אשר יעשה העור למלאכה לרבות עורות אהלים: (נ) והסגיר את הנגע שבעת ימים. בתחלה: (נא) ביום השביעי. ולא בלילה: כי פשה. זה פשיון הסמוך בכל שהוא ומנין לרבות את הרחוק ת"ל בבגד יכול כל שהוא ת"ל נגע מה נגע האמור להלן בכגריס אף כאן בכגריס נמצא פשיון הסמוך כ"ש והרחוק בכגריס והחוזר בכגריס: צרעת ממארת. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא מוחלט מוסגר מנין ת"ל צרעת כו' אי מה מוחלט ועשאו מוכין טמא ואסור בהנייתו אף מוסגר כן ת"ל צרעת ממארת טמא הוא: (נב) ושרף כו' בצמר או בפשתים. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא להוציא אומריות של זהב של שיראין שאין מינן מטמאין בנגעים של ארגמן ושל זהורית מנין ת"ל אשר בו הנגע הראוי לקבל נגע וכו': (נג) והנה לא פשה כו'. זהו העומד: (נד) וצוה הכהן וכבסו. הצווי בכהן והכיבוס בכל אדם: את אשר בו הנגע. עיין רש"י ז"ל: שנית. מלמד ביום השביעי עולה מן המנין בין מלפניו בין מלאחריו: (נה) והנגע לא פשה. עי' רש"י ז"ל והכ"א אינו טמא אלא משום עומד הא מה אני מקיים והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא בכל מין שהוא מטמא לו: פחתת. שיהא כל מראיה שוקעין או אינו פחתת אלא כמראה שני (והא דכתיב לא הפך את עינו היינו שלא יצא ממראה הנגע אבל נשתנה וה"כ מנין שיהא מראיה שוקעין) כשהוא אומר היא הרי היא כמות שהיתה הא מה אני מקיים פחתת שיהיו מראיה שוקעין: בקרחתו. אלו השחקים: בגבחתו. אלו החדשים מכאן אמרו שגום שנראה בו הנגע כו': (נו) והנה כהה. למראה שני. או כהה למראה שלישי ת"ל והנגע הא כיצד למראה ב' ולא למראה ג': וקרע. יכול קרע קטן ויקיים בו מצות קריעה ת"ל אותו. יכול יניחו במקומו ת"ל מן הבגד ינתקנו מן הבגד. יכול ישליך את הקרעים לאשפה ת"ל באש תשרפנו: (נז) את אשר בו הנגע. לימד על כל הקרעים שטעונים שריפה נאמר כאן נגע ונאמר בסוף שבוע ראשון נגע מה כאן כהה למראה שני ולא למראה שלישי אף כהה בסוף שבוע ראשון שמכבסו למראה שני ולא למראה שלישי: ואם תראה עוד. אין עוד אלא מקומו מכאן שטולה עליו מטלית אין לי אלא מקומו מנין לרבות כל הבגד ת"ל בבגד יכול אפי' כ"ש ת"ל עוד מה ראשונה כגריס אף כו' אין לי אלא כמראה שלא כמראה מנין ת"ל פורחת או אינו אלא עד שתחזור ותפשה ת"ל היא הרי היא כמו שהיתה: (נח) אשר תכבס. יכול יקיים בו מצות כיבוס ת"ל וסר יכול מגד זה לגד זה ת"ל מהם עד שיעקר מכולם: וכבס שנית. זה לטהרו והראשונה להסגר: (נט) זאת תורת כו'. ונאמר זאת התורה לכל נגע כו' מקיש כלם לבית מה בית מטמא בביאה אף כו' אי מה בית טעון צפרים אף כו' ת"ל זאת: לטהרו או לטמאו. כשם שמצוה בארץ כך מצוה בח"ל כשם שמצוה לטהרו כך מצוה לטמאו כהן שמטהרו מטמאו ואם מת כהן אחר רואהו:

פרשת מצורע

יד (ב) **תורת**. לרבות בית שלמים: זאת. פרט לבמה: תהיה. בזמן הזה: תורת המצרע. תורה אחת לכל המצורעין שיהיו מביאין קרבן זה כו': ביום טהרתו. מלמד שטומאתו וטהרתו ביום מנין הזאתו ותגלחתו ושחיטת צפרין ביום ת"ל תורת המצרע. ביום יכול אף ליקוח צפרים ושילוח צפרים וכבוס בגדים ורחיצתו ביום ת"ל זאת ביום כו': אל הכהן. מלמד שטומאתו וטהרתו ביד הכהן ומנין שחיטת צפרים והזיית דם צפור ותגלחת בכהן ת"ל תורת כו' יכול אף ליקוח צפרים וכבוס בגדיו ורחיצתו בכהן ת"ל זאת: ביום טהרתו והובא כו'. שלא ישהא: זאת תהיה תורת המצרע. בהוויתו תהא הקדים מתן שמן (אינו בת"כ רק במנחות ה׳) כו': תורת המצרע. אם נתנגע נגעים הרבה מביא קרבן אחד דכתיב תורת המצרע תורה אחת למצורעין הרבה. (אינו בת"כ רק בכריתות ט: וע"ש בתוספות): (ג) ויצא הכהן וראה הכהן. מת"ל לפי שנא' ויצא יכול כהן שהיה לפנים מן המחנה יצא היה במים בנהרות ובמדברות מנין ת"ל וראה הכהן א"כ מה ת"ל ויצא הכהן כהן שאפשר להיות לפנים מן המחנה מטהר את המצורע ואין כהן מצורע מטהר את המצורע: והנה נרפא. שהלך לו נגעו: נגע. שהלך שער לבן: הצרעת. שהלכה המחיה. ומנין אפי' מקצתו ת"ל מן. מן הנגע אפי' מקצת שער לבן. מן הצרעת אפי' מקצת המחיה: מן הצרוע. להביא את שפרחה בכלו משעון צפרים:

(ד) וצוה הכהן ולקח. הצווי בכהן ולקיחה בכל אדם: **למטהר**. לשם מטהר בין איש בין אשה בין קטן מכאן אמרו לקח לאיש כשרות לאשה לאשה כשרות לאיש לבית כשרות למצורע למצורע כשרות לבית: צפרים. מיעוט צפרים שתים א"כ מה ת"ל שתי שיהיו שתיהן שוות ומנין אע"פ שאין שוות כשר ת"ל צפור צפור ריבה: חיות. ולא שחוטות: טהורות. ולא טמאות ולא טרפות: ועץ. יכול כל עץ ת"ל ארז אי ארז יכול טרף ת"ל ועץ הא כיצד זו בקעת של ארז: ושני. יכול פיקס ת"ל תולעת אי תולעת יכול כל צבעים ת"ל ושני הא כיצד זהורית טובה: ואזב. ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלית רומי ומדברי ולא כל אזוב שיש לו שם לווי: (ה) וצוה הכהן ושחט. הצווי בכהן ושחיטה בכל אדם: ושחט את הצפור האחת. האחת משתים. האחת ברורה שבשתים. האחת שאם מתה אחת מהן או שנעשית טריפה יוקח זוג לשניה: האחת אל כלי חרש. ולא שתים לכלי חרש: כלי. יכול א' מן הכלים ת"ל חרש אי חרש יכול מקידה ת"ל כלי הא כיצד זו פיילי של חרש: מים חיים. ולא מלוחים ולא פושרים ולא מכזבים ולא מים מנטפין ר"א אומר נוה מים שלא נעשה בהן מלאכה אף כלי כו' (ור"ל דמקיש כלי למים) רש"א מה מים הברורים שבמים אף צפור הברורה שבמינה וזו קיפל ומקיש צפור למים: (ו) את הצפור החיה כו'. כיצד הוא עושה נוטל ארז ואזוב ושני תולעת וכורכן בשירי הלשון ומקיף להם ראשי אגפיים וראש הזנב משל שניה ומזה: בדם. יכול בדם ודאי ת"ל במים חיים אי במים חיים יכול עד שיהיו כלן מים חיים ת"ל בדם הא כיצד מים חיים שדם הצפור ניכר בהם ושיערו חכמים רביעית. ומנין שאם נשפך הדם תמות המשתלחת מתה המשתלחת ישפוך הדם ת"ל את הצפור החיה: את הצפור החיה יקח אתה. עיין רש"י ז"ל: השחוטה. ולא המלוקה: הצפור על מים חיים. ולא כלי חרש על מים חיים: (ז) והזה. לאחר ידו של מצורע וי"א על מצחו: על המטהר מן הצרעת שבע פעמים. ולא טמא מת שבע פעמים: שבע פעמים וטהרו. הזיית שבע טעון ואין טעון הזיית שלישי ושביעי: וטהרו. יכול יהא מסולק ת"ל ושלח וכבס וגלח ורחץ. יכול יהא כלן מעכבין ת"ל וטהרו ונאמר למטה וטהר מה טהרו האמור למטה בדברים הנעשים בגופו אף טהרה האמור כאן בדברים הנעשים בגופו: ושלח. שלא יעמוד בצור וכיפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר שלא יעמוד חוץ לעיר וישלחנה כלפי העיר: על פני השדה. שמותרת באכילה לאחר שילוח: (ח) וכבס כו'. מלטמא משכב ומושב וכבוס השני מלטמא בגדים במגע: כל שערו. מה שערו האמור בימי ספרו פרט לבית הסתרים אף כו' האמור בימי גמרו פרט לבית הסתרים: ורחץ כו'. במים אפי' במי מקוה (ר"ל אף שאינו מים חיים): ורחץ כו' וטהר ואחר יבא אל המחנה. רחיצת גופו מעכבתו מלכנוס לפנים ואין צפרים מעכבתו כו': מחוץ לאהלו. אין אהלו אלא אשתו שנא' שובו לכם לאהליכם: שבעת ימים. ולא ימי חלוטו וכן יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי החלטו: (ט) כל שערו. יכול אף בית הסתרים ת"ל גבת עיניו מה גבת עיניו בנראה אף כו'. מנין לרבות כינוס ואינו נראה פיזור ונראה ת"ל ואת כל שערו יגלח מיעט וריבה עיין רש"י ז"ל: ראשו. מה ת"ל לפי שנאמר תער לא יעבר על ראשו שומע אני אף מצורע כן ת"ל ראשו. זקנו מה ת"ל לפי שנא' ופאת זקנם לא יגלחו אף מצורע כן ת"ל זקנו לפי שיש בראש מה שאין בזקן ויש בזקן מה שאין בראש. רי"א גבת עיניו ולא ריסי עיניו: יגלח. ליתן אחריות לתגלחת בשמיני ותשיעי ואילך: ואת כל שערו יגלח. (בת"כ לא נאמר שום פסוק על שיור ב' שערות אבל הרא"ש בנגעים פ' י"ד מפרש דיליף מנזיר טמא והתם נדרש בנזיר מ"ב. מן ביום השביעי יגלחנו דמשמע כולו דוקא וע"ש ברש"י ותוספות) הא אם שייר ב' שערות לא עשה כלום: (י) וביום השמיני. בשביעי יגלח ובשמיני יביא ואם גלח בשמיני לא (בת"כ הגירסא שלנו יביא בו ביום והולם בעל ק"א גורס לא יביא כדברי הגאון ז"ל ועיין בתוספות דנזיר מד:) יביא בו ביום: יקח שני כבשים. מיעוט כבשים שנים א"כ מה ת"ל שני שיהיו שניהן שוים ומניין שאע"פ שאינם שוים שהם כשרים ת"ל כבש כבש ריבה: אחת. שתהא ברורה. אחת מלמד שמביא אחת על נגעים הרבה. שנתה ולא שנה של עולם. ושלשה כו' בלולה בשמן. זו לבהמה או יכול למנחה עצמה כשה"א והעלה הכהן את העלה ואת המנחה המזבחה לימד שאינו אלא מנחת בהמה. עדיין הדבר צריך תלמוד כשה"א (בפ' נסכים) תעשו על העולה זו עולת מצורע. לזבח להביא חטאתו. או לזבח להביא את אשמו. ליבב"א הרי הוא אומר ואם דל הוא מה מצינו עני שמביא בהמה אחת מביא עשרון אחד אבל עשיר שמביא ג' בהמות יביא ג' עשרונים. הא מה אני מקיים ג' עשרונים לבהמה: ולוג שמן. מה ת"ל שהיה בדין שיביא ג' לוגין מה מצינו עני שמביא עשרון אחד מביא לוג אחד אבל עשיר שמביא ג' עשרונים יביא ג' לוגין ת"ל ולוג אחד שמן: (יא) והעמיד כו' ואתם. מלמד שטעונים עמידה כלם יכול יטענו תנופות כלם ת"ל האיש ולא חטאת ועולה או אינו אלא להוציא אשה וקטן ת"ל המטהר בין כו': לפני ה' כו'. שער הנקנור אחוריהם למזרח ופניהם למערב: (יב) ולקח וכו' ואת כו'. מלמד שטעונין תנופה כאחד ומנין שאף אם הניף כ"א בפני עצמו יצא ת"ל אותו יכול יניף ויחזור ויניף ת"ל תנופה ולא תנופות: לפני ה'. במזרח. יכול במקום העמדה תהא שחיטה ת"ל ושחט כו' במקום כו' יכול על שבעתו ת"ל במקום הקודש ולהכשיר כל הרוחות אין לי אלא האשם ומנין אף החטאת והעולה במקום הקודש ת"ל את החטאת כו': (יג) כי כחטאת האשם כו'. מה חטאת מן החולין וביום ובידו הימנית וטעונה כלי ודם מזבח מתירה אף אשם כן אי מה חטאת נתון דמה למעלה אף אשם כן ת"ל תורת האשם (בת"כ הגירסא קדש קדשים הוא. אבל בעל ק"א מקיים גירסת הגאון ז"ל ת"ל תורת האשם וכו') ואת דמו יזרוק תורה אחת לכל האשמות כו': האשם לכהן. נלמד דבר שמכשירו לכהן שהוא מתן מזבח קודם למתן בהונות: האשם הוא. פרט לששחטו שלא לשמו: קדש קדשים. לרבות לוג שמן של מצורע: הוא. פרט לשחסר כל שהוא: (יד) ולקח ונתן. מה נתינה בעצמו של כהן אף לקיחה כו' יכול כו': על תנוך אזן. אי כתוב תוך יכול על תוך ודאי ת"ל נוך אי על נוך יכול על גובה של אזן ת"ל תוך נוך הא

כלל זה גדול האמרו: (טו) מלג השמן ויצק. חסר השמן עד שלא יצק ימלאנו. שיצק יביא אחר בתחלה ר' ישמעאל אומר כו'. על כף הכהן מצוה שיצק לתוך כפו של חבירו לכתחילה: (טז) וטבל. ולא מספג: וטבל והזה. על כל הזיה טבילה. באצבעו. מה כאן מיומנת שבימין כו' שבע פעמים כו' לפני וכו': (יז) על דם האשם. שיקדים להם הדם או דוקא שיש שם דם ת"ל על מקום דם (חלוקה זו אינה בת"כ רק במנחות יו"ד) יכול דוקא שנתקנח ת"ל על דם האשם ולמה נאמר על בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו וכו' על תנוך אזן הימנית המטהר אזן ללמד על רציעה (אינו בת"כ רק במנחות י') יד ללמד על קמיצה. רגל על חליצה: (יח) וכפר. שהחטאת לבד מעכבת כפרה: (כ) והעלה הכהן. מכאן שאברי העולה קודמין לאברי החטאת: (כא) ואם דל הוא. יכול ממה שהיה ת"ל ואין ידו משגת יכול יש לו ואין מוצא ליקח ת"ל דל: הוא. ולא נודריו שבערכין עני שהעריך את העשיר נותן נערך עני יכול אף זה כן ת"ל הוא: ולקר כו'. מה ת"ל אחד שיכול שיביא כל השג ידו כמו בערכין ת"ל אחד: לתנופה לכפר. וכי תנופה מכפרת כו' אלא שאם עשה שירי מצוה כו': ועשרון. מלמד שכל עשרון ועשרון טעון לוג ר"נ ורא"בי"א כו' אין לי אלא מביא קרבן עני אלא עני מתחלתו עשיר והעני מנין ת"ל אשר תשיג ידו הביא אשמו עני והעשיר מנין שיגמור בעשיר ת"ל את אשר תשיג ידו יכול אפי' הביא חטאתו עני והעשיר יגמור בעשירות ת"ל אחד להטאת ואחד לעולה: (לא) על המנחה. שתקדים מנחה בהמה לחטאת העוף: (לב) תורת אשר כו'. מלמד שעני שהביא קרבן עשיר יצא יכול אפי' עשיר שהביא קרבן עני שיצא ת"ל זאת: תורת. מלמד שאדם מביא ע"י בנו ובתו ועבדו ושפחתו קרבן עני ומאכילן בזבחים יכול אף ע"י אשתו ת"ל זאת דר"י: (לד) כי תבאו. יכול לעבר הירדן ת"ל ארץ. ארץ המיוחדת יכול משבאו לעמון ומואב ת"ל אשר אני נותן לכם לאחוזה עד שיכבשו. כבשו ולא חלקו למשפחות ולא לבני אדם לב"א ואין כל אחד מכיר את שלו ת"ל ובא אשר לו כו'. ונתתי. עיין רש"י ז"ל רש"א פרט לנגעי אונסין כו' (ר"ל נגעי רוחות וכשפים והוא בהוריות י'): בבית ארץ אחוזתכם. פרט לבית בנוי בספינה ובאסקריא על ד' קורות: בבית. להביא הבנוי על ד' עמודים: אחוזתכם. ולא ירושלים ר' ישמעאל אומר אחוזתכם ולא בתי נכרים וה"ה לבגדיהם: (לה) ובא אשר לו. שלא ישלח ביד שליח יכול אף זקן וחולה ת"ל ובא: והגיד כו'. ידקדק הכהן כילד בא הנגע לביתו: לאמר. יאמר לו הכהן דברי כבושין אין הנגעים באים אלא על לה"ר שנאמר האמר כו' כנגע כו' עיין רש"י ז"ל: נראה לי. ולא לאורי מכאן אמרו בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את הנגעים: (לו) וצוה הכהן ופנו. הצווי בכהן והפנוי בכל אדם: את הבית. אפי' הבילי עצים דר"י רמ"א עסק הוא לפנוי: ולא יטמא כל אשר בבית. לפי שמצינו בנכנס לבית המנוגע אינו מטמא בגדים עד שישהה בכדי אכילת פרס יכול אפילו היו שם כלים מקופלין ומונחין על כתפו או בתוך הבית לא יהיו טמאים עד שישהה כדי אכילת פרס ת"ל כל אשר בבית מיד: ואחרי כן. לרבות אחרים כיוצא בהן. נותנין לאהן וכן ברגל. רבי מאיר אומר כו': (לז) וראה את הנגע והנה הנגע. מלמד שאין מטמא אלא בשני גריסין: בקירות. ולמטה הוא אומר בקירות צריך שיהא מרובע ד' כתלים יכול דוקא בקירות ת"ל הקיר אפי' קיר א' יכול אפי' באבן א' ת"ל וחלצו את האבנים אין פחות מב' אבנים ר' ישמעאל אומר כו' ר"א בר"ש אומר כו': שקערורת. עיין רש"י ז"ל. ירקרקת: ירוק שבירוקין: אדמדמת. אדום שבאדומים: ומראיהן. ולא ממשן: (לח) ויצא. יכול ילך לביתו ויסגיר ת"ל אל פתח הבית יכול יעמוד תחת השקוף ויסגיר ת"ל מן הבית הא כיצד עומד לצד השקוף ומסגיר. ומנין שאם הסגיר בכל ענין שהוא מוסגר ת"ל והסגיר את הבית מ"מ: (לט) ביום. ולא בלילה: והנה פשה. זה פשיון הסמוך בכ"ש. מנין לרבות את הרחוק ת"ל הבית יכול כו' ת"ל הנגע נאמר כאן נגע ונאמר להלן נגע מה להלן כגריס אף כו' נמצאת אומר פשיון הסמוך כל שהוא והרחוק כגריס והוזר בב' גריסין: בקירת הבית. ולא בקירות היציע ולא בקירות האיבוס ולא בקירות המחילה ולא בקירות שמגורה: (מ) וצוה הכהן וחלצו. הצווי בכהן והחליצה בכל אדם: וחלצו כו' אשר שקנו והביאו. מלמד ששניהן חולצין שניהן קולים שניהן מביאין את האבנים מכאן אמרו אוי לרשע כו'. יכול אף כותל הסמוך לאויר שניהן חולצין ת"ל ואחר הלן כו' יכול אף קרמודים ולבנים ת"ל את האבנים יכול ב' אבנים בלבד ת"ל אשר בהן הנגע: אתהן מחוץ לעיר. ולא אדם המצורע אלא חוץ למוקף חומה בלבד: אל מקום טמא. שיהא מקומו טמא. (עיין ברש"י ור"ל בעודן במקומן מטמאין את הטהרות): (מא) יקצע. יכול מבית ומבחוץ ת"ל מבית יכול מן הקרקע ומן הקירות ת"ל סביב: אשר הקצו. יכול נרורות ת"ל עפר יכול אף הנוסר ת"ל אשר הקצו: (מב) ולקחו אבנים כו'. תחת האבנים אין פחות משתים שתים. מכאן אמרו אין חולצין פחות משתים ואין מביאים פחות משתים: ולקחו אבנים. יכול מצד זה לצד זה ת"ל אחרות יכול אפי' קרמודין ולבנים ת"ל אבנים: ועפר. משמע כל עפר אפי' לבנים כו' יכול מצד זה לצד זה ת"ל אחר יכול אפי' סיד וגפסים ת"ל עפר: יקח וטח. אין חבירו מספל עמו בטיחה: (מג) ואם ישוב. לאותן אבנים. מנין לרבות כל הבית ת"ל בבית: הנגע. ולהלן הוא אומר הנגע מה להלן ב' גריסין אף כו': ופרח. אע"פ שלא כמראיו או יכול דוקא פשה ת"ל צרעת ממארת מה צרעת ממארת האמור בבגדים מטמא החוזר אע"פ שאינו פושה אף כו' יכול אפי' חזר בו ביום ת"ל ואם ישוב ולהלן נאמר ושב מה להלן בסוף שבוע אף כו' ומנין לעומד בראשון ופושה בשני או עומד בזה ובזה שהוא כפושה בראשון ת"ל צרעת ממארת לגז"ש מה בבגדים עומד בראשון ופושה בשני או עומד בזה ובזה כפושה בראשון אף כאן כו': (מה) אבניו. כל אבניו שנכנסו עמו וכן עצו ועפרו. אבניו ולא אבנים שהכנים משנכנס וכן עצו ועפרו: והבא אל הבית. כשיכנס ראשו ורובו: ימי הסגיר. ולא ימים שקלף את נגעו יכול אפילו מוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי: יטמא עד הערב. שאין מטמא בגדים יכול אפילו שהה כבדי אכילת פרס ת"ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל

שוכב מנין ת"ל והשכב בבית יכבס לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס ריבה א"כ מה ת"ל אוכל ושוכב ליתן שיעור בכדי אכילת פרס יכול אף הבהמה וכו' מצילין בגדים בבית המנוגע ת"ל יכבס בגדיו כל המטמא מציל בגדים בבית המנוגע וכל שאינו מטמא אינו מציל בגדים בבית המנוגע. מכאן אמרו היה עומד בפנים ופשט ידו לחוץ וטבעותיו בידו אם שהה בכדי אכילת פרס טמא היה עומד בחוץ ופשט ידו לפנים וטבעותיו בידו ר' יהודה מטמא מיד והכ"א עד שישהה בכדי א"פ: (נא) והזה אל הבית. על השיקוף: (נג) הצפר החיה אל מחוץ לעיר. ר' יוסי הגלילי אומר את הצפר החיה אל מחוץ לעיר ואי זה זה דרור: (נד) זאת התורה לכל כו'. מנין לכהן שבקי בנגעים ולא בנתקין בנתקין ולא בנגעים בנתקין ולא בבתים ולא בבגדים וכו' שאין רואה עד שיהא בקי בכולן ובשמותיהן ת"ל זאת התורה לכל נגע כו': (נז) להורות. מלמד שאינו רואה עד שיורנו רבו: ביום הטמא וכו'. מלמד שביום מטמאו וביום מטהרו: זאת תורת וכו'. זאת תורת של מוציא ש"ר (ערכין טו:) נאמר התורה (הוא מדרש רבה ויקרא כ"ה ע"ו) כאלו עבר בכל ה' תורות:

טו (ב) בני ישראל. מטמאים בזיבה ואין נכרים מטמאין בזיבה ואע"פ שאין מטמאין בזיבה כו' ושורפין עליהן את התרומה ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש: ואמרתם אלהם. לרבות גרים ועבדים: איש איש. לרבות את הקטן. ר"ש בנו של ריב"ב אומר הרי הוא אומר והזב את זובו לזכר ולנקבה זכר כל שהוא בין גדול בין קטן נקבה בין גדולה בין קטנה: זב מבשרו. ולא כל בשרו עיין רש"י ז"ל: מבשרו. עד שיצא חוץ לבשרו. מבשרו ולא מחמת ד"א מכאן אמרו בז' דרכים בודקין את הזב וכו': זובו. (עיין בנדה דף נו') ולא דם היוצא מפיו ומפי האמה: הוא. ולא ליחה סרוחה ודמה וזיעה: (ג) וזאת. להוציא דמעת העין ודם מגפתו וחלב האשה שאין מטמאים טומאה חמורה וזאת לרבות מימי רגליו: טמאתו בזובו. ולא באודם: תהיה. אפי' כל שהוא: רר בשרו. אפי' כ"ש. למה נאמר אלא שאם ראה ראיה אחת מרובה כשלש כמגדיון לשילה שהן כדי שתי טבילות ושני סיפוגין ה"ז זב גמור: רר. (אינו בת"כ רק בנדה נו') שמטמא לא ואינו מטמא יבש: או החתים. (בת"כ נדרש החתים אפי' כ"ש. והגאון נקט מה שמשמע לשון הכתוב כדרכו והוא דעת ר"כ בנדה דף מג:) שצריך כחתימת פי האמה: מזובו. מקצת זבים מטמאים משכב ומושב. מזובו מקצת זבין טעונין קרבן ומקצת זבין אינן טעונין קרבן ואינו יודע איזהו מנה הכתוב הראשון עיין רש"י ז"ל ד"ה או החתים וכו': (ד) כל. לרבות (הוא בת"כ לקמן פרק ז' הל' ה') אפי' אבן מסמא. משכב ולא אוכלין ומשקים (ת"כ פ"ד ה' ג') וכלים שמתחתיו לעשותן מדף: המשכב. המיוחד ולא מחצלת של קנים כו': אשר ישכב. לרבות סגוס ורדיד וחלוק כו' שמשמשין שכיבה עם מלאכתן. ישכב. המיוחד לשכיבה פרט לשאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו: עליו. מתחתיו עושה משכב ואין עושה על גביו משכב: הזב. ז' פעמים א' הזב מטמא משכב ואין משכב עושה משכב וכן ב' במושב וכן ג' במרכב. ד' הזב ולא בעל קרי. ה' הזב ולא אבן המנוגעת. ו' הזב ולא טמא מת. ז' הזב ולא המת: וכל. לרבות אפי' אבן מסמא: הכלי. המיוחד ולא כסא של גללים וכו': אשר ישב. לרבות תיבת הבלנים ושפתה מלדה ועריבה מב' לוגין ועד ט' קבין שאינו יכול לרחוץ בה רגלו אחת: אשר ישב. פרט לכפה סאה או תרקב וישב עליה: וטמא טמא. לרבות שכב על המושב או ישב על המשכב: (ה) ואיש אשר יגע כו'. ולא משכב הנוגע במשכב מטמא בגדים: אשר יגע. בשעת מגעו. פירש אינו מטמא בגדים: משכבו. ולא הגזול. משכבו אם נשבר טהור. במשכבו ולא בהבל פחות או יותר מכשיעור יכול אף כשיעור טהור ת"ל וטמא: יכבס. יכול אף ניפה ת"ל בגד אי בגד יכול בגד גדול לבן כו': (ו) והישב כו' אשר ישב. מקים לזב מה זב אפי' עשרה מושבות זע"ז ואפי' ע"ג אבן מסמא אף כו': אשר ישב. אפי' אין הזב שם עתה (בת"כ נדרש מתיבת כלי לרבות אף שהוא ריקן מן הזב וע"ש): וטמא. לרבות שער וצפורן: (ז) בבשר. ולא בשירים ונימים וטבעות: הזב. ולא בעצם ובשר הפורש ממנו ק"ו לפורש מן הטהור ומה ת"ל או בעצם אדם זה אבר מן החי: (ח) וכי. לרבות כיחו וניעו ומימי רגליו: בטהור. עד שיגע בטהור. בטהור ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא (נדה דף נה:): (ט) וכל. לרבות אפי' י' מרכבות זע"ז אפי' ע"ג אבן מסמא: המרכב. פרט לאוכף שהוא כמושב: (י) וכל הנגע. בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא כו' עיין רש"י ז"ל: אותם. לרבות זובו ורוקו וכו' עיין רש"י ז"ל: (יא) וידיו. מה ידיו בנראה אף כו' פרט לבית הסתרים רא"בע אומר מכאן סמכו חכמים לנטילה מן התורה: לא שטף במים. ללמד אפי' מאה שנים אחר סיפורו: (יב) וכלי. לרבות כלי נתר: אשר יגע. זה היסטו: בו. ולהלן הוא אומר אשר תבשל בו ישבר מה להלן מאוירו אף כו' וכל כלי עץ כו' ארשב"א ללמד על אוכלין ומשקין וכלים שע"ג הזב שמטמא מדף: וכי יטהר. כשיפסוק: מזובו. ולא מזובו ונגעו: מזובו וספר. מקצת זבים טעונים ספירת שבעה: לו. לעצמו: שבעת ימים. יכול אפילו מפוזרין ת"ל לטהרתו טהרה אחת: וכבס בגדיו ורחץ. מקיש כיבוס לרחיצה לענין חציצה. לימד לחציצה בכלים: בשרו במים חיים. ולא כלים. בשרו ולא של זבה: וטהר. מלטמא כלי חרס בהיסט (מגילה ח'): (יד) וביום. ולא בלילה: יקח. שאם הפרים לזיבתו ראשונה לא יביאנו לזיבתו שניה: שתי תרים כו' ובא לפני ה'. מכאן שהוא טובל בעוד שהוא יום: (טו) ועשה הכהן. שיפרים הכהן וביולדת נאמרה הפרשה בבעלים: מזובו. מקצת זובו כו': (טז) ואיש. פרט לקטן. ואיש לרבות בן ט' שנים ויום א': תצא ממנו. עד שתצא לחוץ: שכבת זרע. שראוי להזריע: במים. במי מקוה: במים כל בשרו. שלא יהא (אינו בת"כ רק בעירובין ד: וסוכה ו' ופסחים קט') חוצץ בין בשרו למים. במים את כל בשרו. מים שכל גופו עולה בהן וכמה שיערו חכמים מ' סאה (אינו בת"כ רק בגמרו' הנ"ל): את כל בשרו. הטפל לבשרו: (יז) אשר יהיה עליו. אפי' על מקצתו: שכבת זרע. ולמטה הוא אומר שכבת זרע מה להלן כבריית' כו' פרט לשנסרחה אף כו': (יח) ואשה. פרט לקטנה.

ואשה. לרבות בת ג׳ שנים ויום א׳: איש. פרט לקטן: אותה. פרט לשלא כדרכה: ש״ז. פרט להערא׳: ורחצו. הקיש רחיצתה לרחיצתו במ׳ סאה ולא יהא חוצץ ופרט לבית הסתרים וכו׳: (יט) ואשה. לרבות בת יום א׳ מכאן אמרו בת יום א׳ לנדה בת עשרה ימים לזיבה: כי תהיה. מן הדיבור ואילך: דם. ולא כל מראה ומניין שהוא מן המקור כשה״א וגלתה את מקור דמיה מלמד שמן המקור וכשה״א דמיה מלמד שדמים הרבה טמאים בה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג: בבשרה. מלמד שמטמאה בפנים כבחוץ: יהיה. לרבות פולטת שכבת זרע: שבעת ימים תהיה. אף ע״פ שאינה רואה כל ז׳: שבעת ימים תהיה. שיהיו סמוכין: תהיה. שטובלת בלילה: (כ) אשר תשב עליו. נאמר כאן עליו ונאמר למעלה עליו מה להלן המיוחדין כו׳ אף כאן כו׳: (כא) וכל הנגע כו׳. יכול שאינו מטמא בגדים אמרת ק״ו ממשכבה כו׳ א״כ מה ת״ל הנגע כו׳ שאין הנוגע מטמא אדם וכ״ח: במשכבה. מקים משכבה לה (אינו בת״כ רק בשבת פד׳) מה היא יש לה טהרה במקוה אף כו׳ פרט לכלי חרס: (כג) ואם על המשכב הוא. עד שינשא רובו עליו: עליו. אפילו על מקצתו. ואם על המשכב זה משכב. או. זה מושב. כלי. זה מרכב שנאמר בנגעו בו איזה דבר שחלוק מגעו ממשאו זה מרכב: (כד) איש. פרט לקטן: איש. לרבות בן ט׳ שנים ויום א׳. אם. לרבות המערה: שכב ישכב. שתי שכיבות. אותה. פרט למגורעת: ותהי נדתה עליו. מה הוא מטמא אדם וכלי חרס אף כו׳ יכול יעלה לרגלה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים: וכל כו׳ אשר ישכב עליו יטמא. שאין מטמא משכב ומושב כאשה רק לטומאה קלה: (כה) ואשה. לרבות גיורת ומשוחררת: ואשה. לרבות בת עשרה ימים שמטמאה בזיבה. (אינו בת״כ רק בנדה מד׳): זוב. אפילו באונס. דמה. ולא מהמת ולד וכמה כו׳: ימים. שנים. רבים. שלשה. יכול הרואה ג׳ בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה סמוך לנדתה. אין לי אלא סמוך לנדתה מופלגת מנדתה מניין תלמוד לומר או כי תזוב מניין לרבות עד עשרה אמרת מה מצינו לרביעי שראוי לספירה ראוי לזיבה אף מופלג עד יום שהוא ראוי לספירה ראוי לזיבה. ומניין לרבות יום אחד עשר ת״ל בלא עת נדתה. ימי. אפילו שנים. כל ימי. אפי׳ אחד: כימי נדתה תהיה טמאה. מה נדה מטמא בועלה אף כו׳. היא מטמאה את בועלה ואין הזב מטמא מה שהוא בועל: (כו) כל כו׳ כמשכב. מלמד שהיא עושה משכב ומושב. אין לי אלא ג׳ ימים ב׳ ימים מניין ת״ל ימי יום א׳ מניין ת״ל כל ימי: טמא יהיה כטמאת נדתה. לרבות שומרת יום כנגד יום יכול שנים כנגד שנים ת״ל כמשכב נדתה יהיה לה: (כז) וכל הנגע בם יטמא. לרבות היבורים וכ״ח: ואם טהרה. לכשתפסוק: מזובה. ולא מנגעה ולידתה: לה. לעצמה: שבעת ימים. יכול מפוזרין ת״ל שבעת ימים: ואחר תטהר. כש״א ואחר תטהר אחר המעשה תטהר אבל אמרו הכמים כו׳: (כח) וביום. ולא בלילה: לה. לעצמה שאם הפרישה לזיבתה הראשונה לא תביא לזיבתה שניה: שתי תרים כו׳. ולא א׳ תור ואחד יונה: והביאה כו׳. מלמד שהיא טובלת מבעוד יום: (לא) והזרתם. אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור מכאן אמרו (אינו בת״כ רק בשבועות יח:) שמחוייב לפרוש עונה אחת סמוך לוסתה. אין לי אלא אזהרה עונש מניין ת״ל ולא ימותו: בטמאתם. אע״פ שהן טמאים שכינה עמהם: (לב) תורת הזב. בין גדול (הוא בנדה לד:) בין קטן מכאן שמחוסר כפרה א״ל דעת: ואשר תצא ממנו ש״ז. ראיה ראשונה של זב הרי הוא כבעל קרי שטובל ואוכל פסחו לערב: והדוה בנדתה. זקנים הראשונים אמרו תהיה בנדתה לא תכחול וכו׳ עד שבא ר״ע ולמד תהא בנדתה עד שתבא במים: והזב את זובו. (אינו בת״כ רק בנדה לה:) זב בעל ב׳ ראיות הרי הוא כנדה שמטמא משכב ומושב. אחרים אומרים מה הזב מטמא במשא אף הזוב מטמא במשא: לזכר. בין קטן בין גדול וכן נקבה בין גדולה בין קטנה. ד״א לזכר לרבות המצורע לנקבה לרבות את המצורעת (נדה לה׳) למעינותיהם: ולאיש אשר ישכב כו׳. לרבות הבא על שומרת יום כנגד יום. ד״א (אינו בת״כ רק בב״ק כד׳) מה נקבה מטמאה בימים אף כו׳: תורת הזב כו׳ שכבת זרע. יכול מה זב סותר את הכל אף כו׳ ת״ל לטמאה בה:

פרשת אחרי מות

טז (א) **בני** אהרן. לפי שנאמר ויקחו שני בני אהרן שלא נטלו עצה מאהרן. נדב ואביהוא שלא נטלו עצה ממשה. איש מחתתו. שלא נטלו עצה זה מזה מניין שכשם שעבירת שניהן שוה כך מיתתן שוה ת״ל אחרי מות שני כו׳: בקרבתם לפני ה׳ וימתו. על הקריבה מתו ולא על הקרבה דר״י הגלילי ר״ע אומר על הקרבה מתו דכתיב בהקריבם אש זרה ראב״ע אומר כדי קריבה לעצמה והקרבה לעצמה: (ב) ויאמר ה׳ אל משה. מה נאמר לו בדיבור ראשון ראב״ע אומר משל לרופא שנכנס עיין רש״י ז״ל. ר׳ ישמעאל אומר נאמר ב׳ דברות זה בצד זה א׳ סתום וא׳ מפורש בא מפורש ולמד על הסתום מה מפורש נאמר לאהרן על ביאת קדש אף הסתום על ביאת הקדש. ואיזה זה פרשה שתויי יין שנאמר לאהרן אצל מיתת שני בני אהרן: דבר אל אהרן אחיך. מה ת״ל אחיך לרבות הבנים: אהרן. אהרן בכל יבא ולא משה בכל יבא: ואל יבא בכל עת. לרבות יום הכפורים: אל הקדש. זה היכל: מבית לפרכת. זה קדשי קדשים: אל פני הכפרת. לפני הארן: ולא ימות. יכול כולן במיתה ת״ל מבית לפרכת כו׳ מבית לפרכת ואל פני הכפרת במיתה ושאר כל הבית באזהרה: אל פני הכפרת. מלמד שהכפרת עביו (אינו בת״כ רק בסוכה ה׳) טפח: ולא ימות. הרי זה עונש: ואל יבוא. הרי זה אזהרה. יכול שניהם נאמרו קודם מיתת בני אהרן ת״ל אחרי מות. יכול שניהן נאמרו אחרי מות ת״ל כי בענן אראה כו׳ ועדיין לא נראה הא כיצד אזהרה קודם מיתתן ועונש אחר מיתתן: כי בענן אראה. מלמד שנותנין (אינו בת״כ רק ביומא נג׳) מעלה עשן בקטרת אין לי אלא עיקר מעלה עשן עלה מעלה עשן מניין ת״ל וכסה ענן הקטרת: (ג) בזאת יבא אהרן. בזכות עשרה דברים. תורה ומילה ושבת וירושלים ושבטים ויהודה וישראל תרומה מעשרות וקרבנות בכלן נאמרו זאת (עיין במ״ר פ׳ כ״א): בזאת יבא אהרן כו׳. ולא בפר הבא על כל המצות: אל הקדש. לרבות קדש שאין בו ארון וכפרת כו׳: בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה. יכול שניהם בפנים תלמוד לומר לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה איזה עולה שצריך הכתוב למעטה הרי אומר זו: בפר בן בקר. (מכאן עד ביו״כ אינו בת״כ רק במ״ר פ׳ כ״א) בזכות אברהם דכתיב ואל הבקר רץ אברהם. ואיל לעולה בזכות יצחק דכתיב והנה איל אחר כו׳ ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. שני שעירי עזים נגד יעקב דכתיב וקח לי משם שני גדיי עזים טובים טובים לך וטובים לבניך שע״י מתכפרים ביו״כ: (ד) כתנת בד קדש. (ג״ז במ״ר שם) ד׳ בגדים נגד ד׳ אמהות. בד שיהא של בוץ דבר העולה בד בבד. בד שיהא שזורין. בד שלא ילבש אחרים עמהן. בד שלא ילבש של חול עמהן. בד ולא מעיל. בד ולא חשן. בד ולא אפד. בד ולא ציץ. מתוך שנא׳ בכלן לפני ה׳ יכול יכנס לפני ולפנים ת״ל בד בד כו׳: ד״א בד בד (אינו בת״כ רק ביומא לה׳) מובחר שבבד מכאן אמרו בשחר לובש פלוסין כו׳: קדש. שיהא משל הקדש אין לי אלא אלו מניין כל הבגדים של כה״ג ושל כהן הדיוט ת״ל בגדי קדש: ילבש יהיו יחגור יצנוף. מניין שאם אין לו אחרים בין הערבים שילבשם ת״ל ילבש יהיו כו׳: יהיו על בשרו. שלא יהא (יומא כג׳) דבר קודם להם ולהלן נאמר ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ: ורחץ. שהוא טעון טבילה ומניין המשנה מבגדי לבן לבגדי זהב או מבגדי זהב לבגדי לבן ת״ל הם יכול יהא טעון טבילה מבגד לבגד ממכנסים לכתונת כו׳ ת״ל ולבשם כלם כאחת: (ה) ומאת עדת בני ישראל. משל ציבור. יקח שני שעירי עזים. מיעוט שעירים שנים א״כ מה ת״ל שני שיהיו שוין ומניין אפילו אין שוין כשרין ת״ל השעיר השעיר א״כ מה ת״ל שני שני (יומא סב:) שיהיו שוין במראה בקומה ובדמים: יקח שני. שתהיה לקיחתן כאחת: ואיל א׳ לעלה. ר׳ אומר הוא האמור כאן הוא האמור בחומש הפקודים ראב״ש אומר שנים הם: (ו) והקריב כו׳ אשר לו. ולא משל ציבור יכול יהא משל כהנים ת״ל שוב אשר לו יכול אם הביא כשר ת״ל שוב אשר לו: וכפר. נאמר כאן וכפר ונאמר בשעיר המשתלח לכפר מה להלן בוידוי דברים אף כאן כו׳. או אינו נאמר כאן וכפר ונאמר בשעיר הפנימי וכפר מה להלן בדמים אף כאן בדמים כשה״א וכפר ושחט ועדיין לא נשחט: ובעד ביתו. זו אשתו (יומא משנה ראשונה): (ז) ולקח את שני השעירים. שמעכבין זה את זה: לפני ה׳ כו׳. במזרח העזרה: (ח) ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. של כל דבר (יומא לז׳) לפי שמצינו בציץ שהשם כתוב עליו והוא של זהב יכול אף זה כן ת״ל וכו׳: גרלות. יכול שנים ע״ז ושנים ע״ז ת״ל גורל א׳ לה׳ וגורל א׳ לעזאזל יכול יתן של שם ושל עזאזל על זה ועל זה ת״ל אחד לה׳ וא׳ כו׳ אין כאן כו׳ א״כ מה ת״ל גרלות שיהיו שניהן שוין שלא יהא א׳ של זהב וא׳ של כסף כו׳ א׳ גדול וא׳ קטן וכו׳: (ט) והקריב כו׳ אשר עלה עליו. כיון שעלה עליו דיו: ועשהו חטאת. (יומא מא׳) הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת: ועשהו. שאם מת א׳ מהן משהגריל יביא שנים אחרים ויגריל עליהן בתחלה: חטאת. שיאמר לה׳ חטאת ר׳ ישמעאל אומר כו׳: (י) והשעיר אשר עלה עליו הגורל. שיכול שיהא נותנו על גבו ת״ל עלה עליו: יעמד חי. עמידתו חי ושילוחו למיתה ועד מתי זקוק שיהא חי ת״ל לכפר עליו ולהלן נאמר וכפר עד שעת מתן דמו של חבירו דר״י רש״א עד שעת וידוי דברים שנאמר עליו כפרה שבגופו: לשלח אתו. אחד ולא בניס שאם נשפך הדם במתנות שבהיכל והביא זוג אחר משלח אחד מהן: לעזאזל. שיהא עז שבהרים וכה״א ואת אילי הארץ לקח ומניין שבצוק ת״ל אל ארץ גזרה ומניין שבמדבר ת״ל המדברה. ד״א לעזאזל (אינו בת״כ רק ביומא דף סז:) שמכפר על מעשה עזא ועזאל: (יא) והקריב כו׳ בעד ביתו. זו כפרת הכהנים (עיין ברש״י כאן) וכה״א בית אהרן ברכו את ה׳: ושחט. (אינו בת״כ רק עיין במנחות יט׳) הוא עצמו מכאן שבכל מקום שלוחו של אדם כמותו: (יב) ולקח מלא המחתה. בכל יום היה חותה כו׳ ומערה כו׳: גחלי. יכול עוממות ת״ל אש. יכול שלהבת ת״ל גחלי הא כיצד לוחשות: מעל המזבח מלפני כו׳. איזהו (אינו בת״כ רק ביומא מה:) שמקצתו לפני ה׳ ולא כלו זה מזבח החיצון: מלפני ה׳. במערבו: ומלא. נאמר כאן מלא ונאמר (אינו בת״כ אלא ביומא מח׳) להלן מלא קמצו מה להלן לא מחוקות ולא גדושות אף כאן כו׳: מלא חפניו. הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו: קטרת סמים. נאמר כאן קטרת ונאמר להלן קטרת מה להלן משל ציבור אף כו׳: סמים. שיהא כל סמניה לתוכה: דקה. עיין רש״י ז״ל: והביא מבית לפרכת: (יג) ונתן את הקטרת על האש לפני ה׳. שלא יתקן בחוץ ויכנים: ולא ימות. הא אם לא נתן בה מעלה עשן או שחסר אחד מכל סמניה חייב מיתה: אשר על העדות. לפי שנאמר למעלה (הוא בת״כ לעיל פרשה א׳ הל׳ י״ב) אשר על הארון יכול יהא דבר מפסיק בינו ובין העדות ת״ל אשר על העדות: (יד) ולקח מדם הפר. נוטל ממי שהיה ממרס: על פני הכפרת קדמה. זה בנין אב כל מקום שנאמר פני למזרח: ולפני הכפרת. מקים על ללפני (אינו בת״כ רק ביומא נה׳) מה לפני שלא על אף על שלא על מכאן אמרו לא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמנליף: יזה. (גם זה ביומא שם) שאין ת״ל יזה שיהא מונה הראשונה עם כל אחת ואחת: (טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם. שלא יהיו אחיו הכהנים מתכפרין בו רק בפרו של אהרן: והביא את דמו אל מבית לפרכת. מלמד שנכנס בו לפני ולפנים: והזה אתו על הכפרת. מלמד שהיה מזה אחת למעלה: ולפני הכפרת. איני יודע כמה ולמעלה הוא אומר והזה באצבעו על פני הכפרת ואיני יודע כמה ונאמר שם ולקח מדם הפר ואיני יודע אם נכנס בו לפני ולפנים אם לא. ת״ל ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר שאין ת״ל כאשר עשה שיהיו כל מעשיהן שוין מה כאן נכנס בו לפני ולפנים אף להלן כו׳ ומה כאן אחת למעלה אף להלן כו׳ ומה להלן שבע למטה אף כאן: (טז) וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל. יש להביא בענין הזה שלש טומאות ע״ג ב״ע ש״ד יכול יהא מכפר על כלן ת״ל מטומאת ולא כל טומאות זה שחלוקה טומאתו במקום

אחר ואי זה זה טומאת מקדש וקדשיו דר"י רש"א ממקומו הוא מוכרע על הקדש מסמאת יכול על כל טומאת קדש ת"ל ומפשעיהם לכל חטאתם. פשע זו מרד. וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי (כל המימרא הלז עד וכן יעשה הכל בשבועות משנה ראשונה וגמרא וע"ש). לכל חטאתם. הטאים דומיא דפשעים שאין בני קרבן ועתיד לבא לידי קרבן ואיזהו זה שיש לו ידיעה בתחלה ואין לו ידיעה בסוף שהוא תולה עד שיודע לו ויביא חטאת שנאמר לכל חטאתם שיבא לידי חטאת ועל הזדון הוא מכפר. ועל שאין לו ידיעה בתחלה שעיר החיצון מכפר שנאמר מלבד חטאת הכפורים מה זה מכפר בידיעה אף חיצון מכפר בידיעה. ועל שאין לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שעירי ר"ח ושעירי רגלים מכפרים שנאמר בר"ח חטאת לה' שאינו ידוע אלא לה' וכולן הוקשו לר"ח. את שיש בו ידיעה בתחלה ובסוף הרי זה בעולה ויורד: וכן יעשה לאהל מועד. כמו לפני ולפנים מה זה אחת למעלה ושבע למטה מדם הפר וכן מדם השעיר אף על הפרכת כן: השכן אתם. עיין רש"י ז"ל: (יז) וכל אדם וכו' וכפר כו'. זו הקטרה שכלן נתכפרין בה (אינו בת"כ רק ביומא מ"ד) בשעת מתן דמים מנין ת"ל בבאו לכפר א"ל אלא בביאה ביציאה מנין ת"ל עד צאתו: באהל מועד. אין לי אלא אהל מועד שילה ובית עולמים מנין תלמוד לומר בקדש. וכפר בעדו כו'. כפרתו קודם לכפרת ביתו וכפרת ביתו קודם לכפרת כל ישראל: (יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה'. לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שעומד חוץ למזבח ומזה יכול אף זה כן ת"ל ויצא היכן היה לפנים ממזבח: וכפר עליו. כפרה שהוא בגופו: ולקח. עיין רש"י ז"ל: (יט) וטהרו. לשעבר: וקדשו. לעתיד לבא: (כ) וכלה מכפר כו'. אם כלה כפר (בת"כ הגי' מהופכת וכ"ה בזבחים דף מ"ם) דר"ע ר"א אם כפר כלה: את הקדש זה לפני ולפנים. ואת אהל מועד זה היכל. ואת המזבח זה מזבח הפנימי. מלמד שכל א' מכפר כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך יביא כו': והקריב את השעיר החי. עד כאן זקוק להיות חי דברי ר' יהודה (עיין לעיל פ' ב' הל' ז'): (כא) וסמך אהרן את שתי ידיו. בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידיו ועל החי: על ראש השעיר החי. החי טעון סמיכה ואין שעירי ע"ג טעונין סמיכה דר"י רש"א כו': והתודה עליו. זה וידוי דברים: את כל עונות כו'. כיצד היה מתודה (הוא ביומא לו:) עויתי פשעתי חטאתי דר"מ והכ"א כו': את כל. ואת כל. לכל. להביא שגגות ואונסין ומזידין קלות והמורות הודע ולא הודע יכול אף חטאות ואשמות ודאין תלמוד לומר ונתן אתם וכו': ושלח ביד איש. להכשיר את הזר: עתי. שיהא מזומן. עתי אפילו בשבת אפילו בטומאה: המדברה ג' פעמים לרבות שילה וגבעון ובית עולמים: (כב) ונשא השעיר עליו. עליו הוא נושא ואין שעירים מכפרים כפרתו ועל מה הן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו מכאן אמרו יש ידיעה בתחלה ובסוף כו': ושלח את השעיר במדבר. כיון שהגיע השעיר למדבר (אינו בת"כ רק ביומא סח:) נעשה מצותו. ד"א במדבר (שם סז:) שאבריו מותרין כמדבר: (כג) ובא אהרן. עיין רש"י ז"ל: (כד) ורחץ את בשרו במים. אם אינו ענין לטבילה שהרי כבר נאמר בגדי קדש הם ורחץ במים ת"ע לקידוש ידים ורגלים. ומנין לב' קידושים על כל טבילה ת"ל ופשט ורחץ ורחץ ולבש ר"א בר"ש אומר מה ת"ל אשר לבש להקיש פשיטה ללבישה מה לבישה בקדוש ידים ורגלים אף כו' מכאן אמרו חמש טבילות ועשרה קידושין כו': במקום קדוש. עיין רש"י ז"ל. עלתו ואת עלת העם. עולתו קודם לעולת העם: וכפר בעדו ובעד העם. כפרתו קודם לכפרת העם: (כה) ואת חלב החטאת יקטיר. אפילו בשבת אפילו בטומאה כו': (כו) והמשלח. לא המשלח את המשלח: והמשלח את השעיר יכבס בגדיו. יכול משילא חוץ לחומת העזרה תלמוד לומר לעזאזל יכול משהגיע לצוק ת"ל והמשלח הא כיצד עד שיצא חוץ לחומת ירושלים דר"י רבי יוסי אומר כו': ורחץ את בשרו במים. יכול גזירת מלך ת"ל ואח"כ יבא נאמר כאן ואחר כך ונאמר להלן ואחר כך מה להלן מפני טומאת ערב כו' אף כו': (כז) ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת. מנין לרבות פר העלם דבר של ציבור ושל כה"ג ושל ע"ג שהן מטמאים בגדים ת"ל חטאת חטאת דר"י רש"א אשר הובא את דמם כל שהובא את דמם בפנים השורפן מטמא בגדים: לכפר בקדש. אם כפר כמצותן נשרפין בבית הדשן (בת"כ שלנו הגי' בבית הבירה אבל הוא טעות וממקומו הוא מוכרע וע"ש וכ"ה ביומא סח: נשרפין בבית הדשן) ומטמא בגדים וא"ל נשרפין בבית הבירה ואינן מטמאין בגדים: יוציא אל מחוץ למחנה. ולהלן אתה נותן ג' מחנות אלא כיון שיצא חוץ למחנה אחת מטמא בגדים מכאן אמרו היו סובלין אותה כו': את ערתם ואת בשרם ואת פרשם. מה עור ובשר ופרש האמור להלן נתוח בלא הפשט אף כאן כו' (יומא סח·): (כח) והשרף. ולא המצית את האור ולא המסדר את המערכה אלא המסייע בשעת שריפה יכול אף משנעשה אפר תלמוד לומר אותם דר"י רש"א כו': (כט) והיתה לכם. ולא לאחריכם: לחקת עולם. לבית עולמים: תענו את נפשתיכם. נאמר כאן תענו ונאמר להלן ויענך וירעיבך מה להלן עינוי רעבון כו': וכל מלאכה לא תעשו. יכול לא יציע את המטות כו' נאמר כאן מלאכה ונאמר במלאכת המשכן מלאכה מה להלן מלאכת מחשבת אף כאן כו' אין לי אלא מלאכת רשות מלאכת מצוה מנין שלא יכתוב ספרים תפילין ומזוזות כו' ואין לי אלא מלאכה שחייבין עליה כרת מלאכה שאין חייבין עליה כרת מנין שלא יכתוב אות א' ושלא יארוג חוט א' ת"ל וכל: האזרח. לרבות נשים. והגר. זה גרים. הגר. זה נשי גרים: בתוככם. לרבות העבדים: (ל) כי ביום הזה יכפר. מכאן שהיום מכפר אף שאין קרבנות ושעיר: לפני ה' תטהרו. עבירות שבין אדם למקום יו"כ מכפר כו' רע"א (אינו בת"כ רק ביומא פ"ה) אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם וכו': (לא) שבת שבתון שבתון ועניתם. (יומא עו·) שבתון שבות מלמד שיו"כ אסור באכילה ושתיה ורחיצה כו' נגד ה' ענוים האמורים כאן ובפ' אמור ובחומש הפקדים וכלן נקראים עינוי יכול שתהא שבת בראשית אסור בכלן תלמוד לומר היא: (לג) וכפר הכהן. עיין רש"י ז"ל: אשר ימשח אתו. עיין רש"י ז"ל. מנין לרבות

כהן אחר המתמנה ת"ל וכפר הכהן. ד"א לפי שנאמר שבעת ימים (אינו בת"כ רק ביומא ה'. ואף דהתם קאמר על א' שצריך ז' עיין בכ"מ הל' כלי המקדש פרק ד' הל' י"ג) ילבשם הכהן תחתיו ונאמר ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה הוקשה משיחה לרבוי מה רבוי שבעה אף משיחה שבעה נתרבה יום א' ונמשח יום א' מנין ת"ל אשר ימשח ואשר ימלא את ידו מ"מ: לכהן תחת אביו. שהבן קודם לכל אדם יכול אפילו אינו ממלא מקומו ת"ל ואשר ימלא את ידו: ולבש את בגדי הבד. לרבות בגדים אחרים בין הערבים: וכפר את מקדש הקדש. זה לפני ולפנים: ואת אהל מועד. זה היכל. ואת המזבח. זה מזבח הפנימי: יכפר. להביא העזרות כו': ועל הכהנים. אלו הכהנים: ועל כל עם הקהל. אלו ישראל: יכפר. להביא את הלוים ד"א להביא את העבדים (אינו בת"כ רק בחולין קלא:) הושוו כלן בכפרה אחת באיזה בשעיר המשתלח: (לד) והיתה זאת לכם כו' אחת בשנה. זה מכפר בלא שעירים ולא שארי מועדות. אחת ולא שתים. (אינו בת"כ רק ביומא סא·) מכאן אמרו נתן מקצת מתנות בפנים ונשפך יביא דם אחר: ויעש. מלמד שכל הפרשה כלה נאמרה על הסדר ומנין שמעכב ת"ל לחקת (אינו בת"כ רק ביומא ס·): כאשר צוה. להגיד שבחו של אהרן כו' ע' רש"י ז"ל: צוה ה' את משה. מלמד שהיה אהרן שומע מפי משה כשומע מפי הגבורה כו':

יז (ב) ואל כל בני ישראל. מנין לרבות ראשי המטות ת"ל כאן זה הדבר ונאמר להלן זה הדבר מה להלן ראשי המטות אף כאן כו' ומה כאן אהרן ובניו ובני ישראל אף להלן כו' ללמד (כל המימרא עיין בנדרים ע"ח. וברש"י ריש פ' מטות) שהפרת נדרים בג' הדיוטות וביחיד מומחה וללמד כאן שיש שאלה בהקדש. ד"א זה הדבר אשר ישחט על השחיטה חייב ולא על המליקה ולהלן נאמר זה הדבר (רש"י שם) חכם מתיר ואין בעל מתיר בעל מפיר ולא חכם מפיר. ד"א זה הדבר כל הנביאים נתנבאו בכה נוסף עליהן משה שנתנבא בזה: (ג) איש איש. לרבות השוחט להדיוט שהמעלה פטור (ר"ל השוחט להדיוט חייב אבל המעלה פטור והוא בזבחים ק"ח): מבית ישראל. להוציא את הנכרים שאין חייבים משום מעלה ושוחט בחוץ ואף לכתחלה מותרין לעשות במה בכ"מ: ואמרת אליהם. לרבות גרים ועבדים: אשר ישחט במחנה. להביא היא בחוץ וצוארה בפנים (אינו בת"כ רק בזבחים ק"ו) או יכול להביא השוחט חטאת בדרום שיהא חייב תלמוד לומר מחוץ למחנה יכול חוץ לג' מחנות ת"ל במחנה ומקים מחנה לחוץ למחנה מה חוץ למחנה שאין כשר שחיטת כל זבח אף כו': או אשר ישחט. להביא שחיטת עוף: (ד) ואל פתח כו'. למעוטי גגו של היכל שאינו חייב (אינו בת"כ רק בזבחים קו:): קרבן. שיכול השוחט חולין בפנים חייב תלמוד לומר קרבן על הקרבן הוא חייב ואינו חייב על החולין אי קרבן יכול אפי' קדשי בדק הבית כמ"ש ונקרב את קרבן ה' (זבחים קטז:) תלמוד לומר ואל פתח אהל מועד הראוי לפתח אהל מועד חייבין ושאינו כו' ומנין להוציא את הרובע והנרבע מוקצה ונעבד אתנן ומחיר כו' ת"ל להקריב כו' יצאו אלו שאין כשרים להקריב ומנין להוציא שעיר המשתלח ת"ל לה' המיוחדים לשם ומנין להוציא מחוסר זמן בגופם חטאת ואשם בין בגופם בין בבעלים ותורים שלא הגיע זמנן ובע"מ עוברין ת"ל לפני משכן ה' הכשרים ליקרב עכשיו. או יכול שאני מוציא עולה מחוסר זמן בבעלים ואשם נזיר ואשם מצורע שבהטן שלא לשמן תלמוד לומר שור או כשב או עז מ"מ: לא הביאו. (אינו בת"כ רק בזבחים קו:) ולמטה לא ענש אלא א"כ הזהיר אף כאן ענש והזהיר: דם יחשב. (אינו בת"כ רק בזבחים קו·) לרבות הזורק: לאיש ההוא. ולא לשולחיו: דם שפך. אחד ולא ב' שבמעלה חייבין (ר"ל בהעלאה חייבין שנים): ונכרת האיש. ולא הציבור: ההוא. ולא האונס ולא שוגג ולא מוטעה: מקרב עמו. ועמו בשלום: (ה) למען אשר יביאו. ע"כ מדבר בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות שהן בעשה ול"ת וכרת מכאן ואילך מדבר בקדשים שהקדישן בשעת היתר במות והקריבן בשעת איסור הבמות שהן בעשה ול"ת. שנאמר והביאום לה' זו עשה. ולא יזבחו עוד את זבחיהם זו ל"ת. יכול יהא חייב כרת ת"ל זאת להם ואין אחרת להם (זבחים קו:) מנין שבשעת היתר הבמות הכתוב מדבר ת"ל את זבחיהם אשר הם זבחים. זבחים המותרים להם כבר. על פני השדה. מלמד שכל הזובח בבמה כזובח על פני השדה: והביאם לה'. כולה (אינו בת"כ רק בזבחים כו·). שאם היה רגלה בחוץ פסול: וזבחו זבחי שלמים. אין לי אלא שלמים שהן קרבים בבמה מנין לרבות עולה ת"ל זבחי יכול אפי' חטאת ואשם ת"ל אותם אי אותם יכול שלמים בלבד ת"ל זבחי הריני דן מה שלמים שהן באים בנדר או בנדבה דר"מ וחכ"א אין קרב בבמה אלא עולה ושלמים בלבד: (ו) וזרק הכהן את הדם על מזבח. זריקת כהן במזבח ואין כהן בבמה ואפילו גרים נשים ועבדים כשרים בבמה: מזבח ה' פתח אהל מועד. ואין מזבח בבמה ואפילו העלה על הסלע ואבן חייב: לריח ניחח לה'. ואין ריח ניחוח בבמה: והקטיר. לפי שנאמר ועשית עלתיך הבשר והדם אם אין בשר אין דם מנין לרבות יותרת הכבד ושתי הכליות (אינו בת"כ רק בפסחים עט·) ת"ל לריח ניחח יכול אפי' מנחת נסכים ת"ל החלב וכו': (ז) לשעירם. ע' רש"י ז"ל: אשר הם זנים. לרבות שארי ע"ג: חקת עולם. לבית עולמים: לדרתם. שינהוג לדורות: תהיה זאת. אף בזמן הזה: (ח) ואלהם תאמר. אל הסמוכין להביא ששחט בחוץ ומעלה בחוץ (אינו בת"כ רק בזבחים קי·): איש איש. להביא שנים שהעלוהו: עלה. אין לי אלא עולה מנין לרבות אימורי ק"ק ואימורי קדשים קלים ת"ל או זבח. יכול אף במעלה בשר חטאת בשר ק"ק בשר קדשים קלים מותרי עומר ת"ל עלה מה עולה שהיא ראויה לאישים אף כו'. מנין לרבות הקומץ והלבונה והקטרת מנחת כהנים כו' ת"ל ואל פתח אהל מועד כל שהוא בא אל פתח אהל מועד. אין לי אלא כשרים פסולים מנין ת"ל לא יביאנו לעשות. כל המתקבל בפנים חייבין עליו: אתו. על השלם הוא חייב ולא על החסר (אינו בת"כ רק בזבחים קז·) יכול אף היונק ובולל ופותת ומולח ת"ל עלה. מה עלה מיוחדת לאישים אף כו': לה'. המעלה לשם חייב ולא להדיוט (אינו בת"כ רק בזבחים קח): (י) ואיש איש. להביא ולד ישראל מן הא"י והעבד. כל דם. להביא

דם הנפש בחולין ודם התמצית בחולין ובמוקדשים דברי ר"י וחכ"א על כולן אינו חייב אלא על דם הנפש בלבד: ונתתי פני. עיין רש"י ז"ל: בנפש. ולא בציבור: האוכלת. ולא המאכלת: מקרב עמה. ועמה בשלום: (יא) כי נפש. להגיד מה גרם: ואני נתתיו לכם. ולא לאחרים: על המזבח. ולא על קרקעו של מזבח: על המזבח לכפר. כל תקום שנתן על המזבח כפר: לכם לכפר. הוא להוציא את הדם ממעילה ומנותר ומטומאה (אינו בת"כ רק ביומא ס'): בנפש יכפר. ולא בדם התמצית: (יב) על כן כו'. עיין רש"י ז"ל: (יג) אשר יצוד. עיין רש"י ז"ל: חיה. בין מרובה או מועט וכן עוף בין מרובה כו': או עוף. מכאן אמר ר' יהודה שחט חיה יכסנה ואח"כ ישחוט את העוף וחכ"א כיסוי א' לכולן שנאמר כי נפש כל בשר (אינו בת"כ רק בחולין פו:) א"כ מה ת"ל או לחלק: חיה או עוף. יכול אפי' טמאים ת"ל אשר יאכל פרט לשוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר והשוחט ונמצאת טריפה או שור הנסקל כו' (חולין פה:). ושפך להביא שוחט לכלבים: ושפך וכסהו. במה ששפך יכסה שלא יהו המצות בזויות עליו. ושפך וכסה מי ששפך יכסה. ומנין שאם לא כסה הוא שיכסנו אחר (חולין פז:) ת"ל ואמר לבני ישראל: דמו. כל דמו רבי יהודה אומר מקצת דם (חולין כח:): וכסהו. יכול יכפה עליו כלי ת"ל בעפר אין לי אלא עפר מנין לרבות שחיקת אבנים והרסין כו' ת"ל וכסהו יכול בקמח בסובין כו' ת"ל בעפר מה עפר מגדל צמחים אף כל שמגדל צמחים: בעפר. שיהא עפר למטה ועפר למעלה (חולין פג: ביצה ז:): (יד) כי נפש. להגיד מה גרם: כל אכליו. לפי שנאמר בנפש האוכלת ולא המאכלת (ת"כ לעיל פרשה ח' הל' ז') שאין גדולים חייבים על הקטנים יכול לא יהיו נכרתין על הקטנים שאין הקטנים נכרתין על עצמם אבל יכרתו ע"י גדולים ת"ל כל אכליו יכרת: (טו) וכל נפש אשר תאכל. אין אכילה פחותה מכזית. ד"א אשר תאכל פרט לחרטום ולפרנים. יכול יטמא בתוך המעים (עיין בת"כ) ת"ל וטמא עד הערב וטהר יכול יהא מטמא בגדים תוך הפה ת"ל ונפש בבית הנפש הוא מטמא כו' יכול אם הקיאה יהא מטמא דרך יציאה ת"ל אשר תאכל דרך אכילתו כו' יכול בבהמת נבילה וטריפה הכתוב מדבר ת"ל נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה את שאין לה טומאה אלא אכילתה יכול אף נבילת עוף טמא ת"ל טריפה את שיש לה טריפה. ר' יהודה אומר נבילה וטריפה מה ת"ל אם טריפה חיה כו' אלא להביא (בת"כ שלט הגי' פרט לשחוטה אבל בק"א הוא כגי' הגאון וכ"ה בזבחים סט: וע"ש) טרפה ששחטה שהיא מטמאה ד"א נבילה וטרפה להוציא המלוקה בפנים שמתרת את האיסור ולהביא המולק קדשים בחוץ וחולין בין בפנים בין בחוץ ד"א נבילה וטרפה להוציא השוחט חולין בפנים וקדשים בין בפנים בין בחוץ: באזרח ובגר. מה אזרח בן ברית אף גרים בני ברית: (טז) ונשא עונו. ונאמר להלן ונשא עונו מה להלן בכרת אף כאן בכרת ומנין שמדבר מטומאת מקדש וקדשיו הזהיר וענש על הטומאה והייב קרבן על הטומאה מה קרבן כו': ובשרו לא ירחץ. על רחיצת בשרו ענוש כרת ולא על כבוס בגדים אלא בארבעים:

יח (א) אני ה' אלהיכם. אני שאמרתי והיה העולם אני דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר אני שפרעתי מדור המבול כו' רשב"י אומר נאמר להלן אנכי ה' אלהיך כו' עיין רש"י ז"ל רבי אומר חמורות עריות שפותחות באני ה' ומסיימות באני ה': (ג) כמעשה ארץ מצרים. עיין רש"י ז"ל: אשר ישבתם. שדור אחרון השיבו במעשיהן יותר מכולם: בה. אותו מקום כו' וכן בכנענים ואותו מקום כו' גרמה למצרים למעשים הללו וכן ביאתם של ישראל גרמה לכנענים שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה ומקים מעשה מצרים לכנענים ומעשה כנענים למצרים. מפני מה זכו כנענים ארבעים שנה יותר מפני שכבדו לאברהם כו': ובחקתיהם לא תלכו. עיין רש"י ז"ל ריב"ב אומר שלא תספר קומי (פי' לספר נגד המצח) ושלא תגדל ציצית (היינו נוה שמניחין באמצע הראש): (ד) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו. עיין רש"י ז"ל: ללכת בהם. עשם עיקר ואל תעשם טפל וע' רש"י ז"ל וכה"א בהתהלכך תנחה אותך כו' ד"א את משפטי (לעיל פרשה ט' הלכה ט') אלו הדינים ואת חקתי אלו המדרשות (כי הדין הוא במשפט והמדרשות הם גזירות) תשמרו זו משנה (כי השינון והמשנה הוא לשמור בלב לעשות) ללכת בהם זה מעשה. תשמרו ללכת לא המשנה עיקר אלא המעשה: (ה) וחי בהם. לעה"ב. ד"א וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו ברבים ת"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל: (כד) אל תטמאו בכל אלה. בין בכלן בין במקצתן: כי בכל אלה נטמאו הגוים. אלו המצריים: אשר אני משלח מפניכם. אלו הכנעניים: (כה) ותטמא הארץ את כו'. מלמד שהארץ נטמאה ע"י דברים אלו ואפקד עונה עליה. כיון שאני פותח הפנקס אני גובה הכל: ותקיא הארץ את ישביה. כאדם שקץ במזונו ומקיא אותו: (כו) ושמרתם אתם. אתם נאים לשמור שאתם פתחתם (פי' במצרים לשמור) וכה"א גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו הבעולות מעין חתום אלו הזכרים: ולא תעשו מכל התועבת. בין כלן בין מקצתן (אינו בת"כ ובש"ס רק במדרש ש"ה דף י"ח ע"ב ובויקרא פ' ל"ב): (כז) כי את כל התועבת האל. אל קשה מכלל דאיכא רכות ומה ניהו שניות (אינו בת"כ רק ביבמות כא:): (כח) ולא תקיא הארץ כו'. מכאן שחייבים גלות ע"י הדברים האלה: (כט) כי כל אשר יעשה. בין כלן בין מקצתן: ונכרתו הנפשות. לפי שנאמר איש אשה מנין ת"ל נפשות שנים: העשת. לפי שנאמר לא תקרבו יכול יהיו חייבין נמי על הקריבה ת"ל העשת ולא על קריבות: מקרב עמם. ועמם בשלום: (ל) ושמרתם. עיין רש"י ז"ל: את משמרתי. לעשות משמרת למשמרת (אינו בת"כ רק ביבמות כא:): ולא תטמאו בהם אני ה' וגו'. עיין רש"י ז"ל:

פרשת קדושים

יט (ב) דבר. עיין רש"י ז"ל. ר' לוי אומר לפי שעשרת הדברות כלולין בה. א' אני ה' אלהיכם. ב' ואלהי מסכה כו'. ג' לא תשבעו בשמי כו'. ד' את שבתתי כו'. ה' איש אמו. ו' לא תעמד. ז' מות יומת הנאף כו'. ח' לא תגנבו כו'. ט' לא תלך רכיל. י' ואהבת לרעך כו': קדושים תהיו. עיין רש"י ז"ל: כי קדוש אני. אם מקדשים אתם את עצמכם כאלו מקדשים אותי יכול כאם לאו אינו מקודש ת"ל כי קדוש אני בקדושה אני: (ג) איש. עיין רש"י ז"ל: אמו ואביו. ולהלן הוא אומר אביך ואמך מלמד ששניהם שוין וכן תורים ובני יונה כו' וכן כבשים ועזים כו' אבל אב קודם לאם בכל מקום מפני כו'. רבי אומר לפי שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן ירא כו' עיין רש"י ז"ל: ואת שבתתי תשמרו. עיין רש"י ז"ל וכן בשאר המצות שאתה ואביך חייבים בכבודי וזהו אני ה'. ואת שבתתי תשמרו (אינו בת"כ רק בשבת סט:) נאמר כאן שמירה אחת לשבתות הרבה ונאמר להלן ושמרו בני ישראל את השבת שמירה לכל שבת ושבת כאן בשוכח עיקר שבת ולהלן ביודע עיקר שבת: (ד) אל תפנו אל האלילים. לעבדם ר' יהודה אומר לראותם. (אינו בת"כ רק בשבת קמט:) אפי' דיוקנאות אסור להסתכל בהם: אלילים ואלהי מסכה. עיין רש"י ז"ל. אלילים. מסכה. שמות ע"ג הן מעשרה שמות של גנאי שנקראת ע"ג. תרפים. אלילים. פסל. מסכה. אשירה. חמנים. מצבה. עצבים. שקוצים. גילולים: לא תעשו לכם. עיין רש"י ז"ל: (ה) וכי תזבחו וגו'. עיין רש"י ז"ל. מנין לרבות כל הנאכלים לב' ימים ת"ל וכי תזבחו זבח: לרצנכם. (אינו בת"כ רק בחולין יז:) הואיל ונאמר ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בן הבקר לעכב מנין ת"ל לרצנכם תזבחהו. תזבח שלא יהו שנים שוחטין זבח א' (אינו בת"כ רק בחולין כ"ט): תזבחהו. שלא יהא א' שוחט שנים דברי ר"א בר"ש וחכ"א שנים שוחטין זבח א': (ו) ביום זבחכם. שאכילה אינה אלא ביום (אינו בת"כ רק במגילה כ:) והנותר עד יום השלישי. בעוד יום הוא נאכל ואינו נאכל בלילה (אינו בת"כ רק בפסחים ג'): באש ישרף. כל הטעון שריפה נשרף ביום (ג"ז בפסחים שם): (ז) ואם האכל יאכל. עיין רש"י ז"ל: (ח) ואכליו. למעוטי חוץ למקומו מכרת (אינו בת"כ רק בזבחים כח:): עונו. גז"ש לפגול: כי את קדש. נאמר כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן בנותר אף כאן בנותר: חלל. ג"ש מטומאה (הוא בזבחים מד:): (ט) ובקצרכם. פרט לשקצרו לסטים או בהמה כו': ובקצרכם. פרט לשקצרו גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה אין לי אלא קוצר תולש מנין ת"ל בקצרך עוקר מנין (בת"כ הגי' קוטף אבל בחולין קלז: הגי' כדברי הגאון וע"ש) ת"ל לקצור. קציר אין לי אלא תבואה קטניות מנין ת"ל ארצכם אילנות מנין ת"ל שדך א"כ מה ת"ל קציר מה קציר שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות אע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום יצאו תאנים אע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת. והתבואה והקטניות בכלל הזה ובאילן האגוז וכו': לא תכלה פאת שדך. פאת אין פאה אלא מהמת כילוי ואין פאה אלא בסוף אר"ש מפני ד' דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל מתנות עניים מפני בטול עניים מפני מראית עין מפני שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך. שדך ולא שדה אחרים. משום ר"ש אמרו שדך ולא שותף עם הגוי. יכול אפי' (אינו בת"כ רק בחולין קלה:) שותף עם ישראל ת"ל קציר ארצכם: ולקט קצירך. אין לקט אלא מהמת קציר מכאן אמרו קצר מלא ידו כו' (הלשון הזה נוגא בחולין קלז:) ר' יוסי אומר לקט קציר ולא לקט קטוף: (י) וכרמך. אפי' כלו עוללות דר"ע א"כ למה נאמר כי תבצור כו': לא תעולל. עיין רש"י ז"ל: ופרט כרמך. אין פרט אלא מהמת בציר היה בוצר כו': לא תלקט לעני. (אינו בת"כ רק בגיטין יב:) שלא תלקט בשביל עני ואם לקט אינו כלום. ד"א לא תסייע את העני. ד"א להזהיר העני על שלו: לעני ולגר. מה גר בן ברית אף עני בן ברית ומה עני מהוסר אף גר מחוסר: תעזב. במחובר לקרקע אפילו תשעה ותשעים אומרים כו' יכול אפילו בדלית ובדקל כו' ת"ל אתם: תעזב. הנה תבואה בקשים תמרים במכבדות כו' יכול אפילו השירן הרוח ת"ל אתם: תעזב. ללמד שספק לקט לקט וספק פאה פאה כו': תעזב אתם. (אינו בת"כ רק בחולין קלד:) ולא לעורבין ולעטלפים. תעזוב (ג"ז שם ובב"ק לד: ובתמורה ו' מכאן אמרו המפקיר כרמו והשכים ובצרו חייב בפרט): אני ה' אלהיכם. עיין רש"י ז"ל: (יא) לא תגנבו. עיין רש"י ז"ל. לפי שנאמר אם המצא תמצא עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תגנבו. לא תגנבו ע"מ למיקט ע"מ לשלם תשלומי כפל בן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מאחר הגנב כו': לא תכחשו. עיין רש"י ז"ל: ולא תשקרו. לפי שנאמר (ב"ק קה:) ונשבע על שקר עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תשקרו: איש. אין לי אלא איש באיש. איש באשה מנין ת"ל בעמיתו מ"מ: (יב) ולא תשבעו בשמי. עיין רש"י: לשקר. ב' שבועות הן (שבועות כח:) אוכל ולא אוכל ה"ז עובר בבל יחל דברו אכלתי ולא אכלתי עובר משום לא תשבעו כו' נשבע לשנות את הידוע עובר משום לא תשא: וחללת. מכאן אמרו שבועת שקר הוא חילול השם. ד"א נעשה אתה חולין לחיה ולבהמה נאמר כאן חילול (אינו בת"כ רק בשבת לג:) ובחילול שבת ובחילול השם נאמר חילול וכתיב ואם באלה לא תוסרו לי אל תקרי באלה אלא באלה (ב"מ קיא:) בעון שבועת שקר כו' וכן הוא אומר על כן אלה אכלה ארץ כו': (יג) לא תעשק. עיין רש"י ז"ל: ולא תגזל. לעבור בשמי לאוין (שם קיא:) לא תלין. זה שכיר יום עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא שכר אדם שכר בהמה וכלים מנין תלמוד לומר פעלת: שכיר. נאמר כאן שכיר (ב"מ קיא:) ונאמר להלן שכיר ליתן של זה בזה מכאן אמרו הכובש שכר שכיר עובר בה' לאוין ועשה יכול המחהו אצל הנוני ת"ל אתך: עד בקר. אין עובר אלא בקר ראשון: (יד) לא תקלל כו'. עיין רש"י ז"ל: ולפני עור כו'. עיין רש"י ז"ל. מנין שלא יושיט (אינו בת"כ רק בפסחים כב:) כוס יין לנזיר כו' ת"ל ולפני עור לא כו': (טו) לא תעשו עול. עיין רש"י ז"ל. וגורם לחמשה דברים. מחלל השם. ומטמא מקדש. ומסלק השכינה. ומפיל ישראל בחרב. ומגלה אותם מארצם. (פי' דילפינן כולהו מע"ג דהכא כתיב תועבה וגבי ע"ג כתיב תועבה וגבי ע"ג כתיב כל החמשה דברים דפ' קדושים לטמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי היינו מטמא מקדש ומחלל השם ובפ' בחקתי כתיב וגעלה נפשי אתכם דהיינו סילוק שכינה ואתכם אזרה בגוים דהיינו

דהיינו מגלה את ישראל והריקותי אחריכם חרב היינו מפיל את ישראל בחרב ונקרא רע ומכעים וממרה ומנאן ומפר ברית כמ"ש ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר כו' ונאמר כי אנכי ידעתי את מריך ונאמר כי תעשו הרע בעיני ה' להכעיסו כו'): לא תשא פני דל ולא תהדר כו'. עיין רש"י ז"ל: בצדק. ולהלן כתיב צדק צדק [אינו בת"כ רק בסנהדרין לב:] כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה: תשפט. [ג"ז שם ג׳] יחיד. אבל חכמים אמרו ג' שנאמר ג' אלהים: (טז) לא תלך רכיל. לפי שנאמר והוציא עליה שם רע וכו' וענשו אתו כו' [אינו בת"כ רק בכתובות מו׳] אזהרה מנין ת"ל לא תלך רכיל ד"א שלא יהיה רך לזה וקשה לזה. ד"א אל תהי כרוכל שמטעים דבריו והולך. ד"א שלא יאמר הדיין אני מזכה אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי וכה"א הולך רכיל מגלה כו': לא תעמד על דם רעך. לראות במיתתו כגון טובע בנהר או לסטים באים עליו שחייב להצילו (אינו בת"כ רק בסנהדרין עג׳) לפי שנאמר והשבותו לו יכול בגופו מנין אפי' בדמים ת"ל לא תעמד. וכן הרודף אחר חבירו להרגו מנין שחייב להצילו בנפשו ת"ל לא תעמד כו' וכן אם ידעת לו עדות מנין שלא תשתוק לו ת"ל לא תעמד וכן הרודף אחר הזכר ואחר נערה המאורסה ת"ל לא תעמוד: (יז) לא תשנא. יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר: הוכח. (הכל עיין ערכין טז:) מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו ת"ל הוכח מנין שאפילו עד מאה פעמים תלמוד לומר תוכיח יכול אפי' פניו משתנות תלמוד לומר לא תשא עליו חטא. ד"א הוכח אפי' מאה פעמים (ב"מ לא׳) תוכיח אפי' תלמיד לרב: את עמיתך. לעם שאתך במצות ולא לרשע שישנאך שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך (יבמות סה:) הוכח לחכם ויאהבך (ערכין יד:) אר"ט העבודה אם יש בדור הזה יודע היאך מוכיחים (פי' שלא תביישנו) אר"י בן נורי מעידני עלי שמים וארץ שיותר מד' וה"פ נלקה עקיבא על ידי לפני ר"ג שהייתי קובל עליו וכ"ש שהוסיף לי אהבה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך: (יח) ואהבת לרעך כו'. זה כלל גדול בתורה מכאן אמרו אסור לקדש את האשה עד שיראנה (קדושין מא׳) ואסור שישמש ביום (נדה יז׳) כו' ולענין כל המיתות תברור לו מיתה יפה (סנהדרין מ"ה ל"ב כתובות ל"ז פסחים ע"ה סוטה ח:): (יט) את חקתי כו'. ר"א אומר [אינו בת"כ אבל הוא בסנהדרין ס׳] חקים שחקקתי לך כבר מכאן שנצטוו בני נח על הכלאים: בהמתך לא תרביע. יכול אפי' במינו ת"ל כלאים. יכול לא יעמיד זכרים אצל נקבות ת"ל לא תרביע. בהמתך. אין לי אלא בהמתך על בהמת אחרים מנין ואין לי אלא בהמה על בהמה בהמה על חיה טהורה על טמאה כו' מנין ת"ל את חקתי תשמרו: שדך לא תזרע. יכול אפי' שני מיני חטים תלמוד לומר כלאים א"ל אלא שלא יזרע מנין שלא יקיים ת"ל כלאים שדך לא (מ"ק ב:). מנין שאין מרכיבין אילן מאכל באילן סרק אילן סרק באילן מאכל תלמוד לומר את חקתי תשמרו: בהמתך. מה בהמתך בהרבעה (קידושין לט׳) אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ בין בחוץ לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוץ לארץ יכול אפי' זרעים בח"ל תלמוד לומר שדך: ובגד כלאים שעטנז. יכול אפילו שני מיני צמר ת"ל כלאים יכול אפי' שני מינים אחרים ת"ל לא תלבש צמר ופשתים כו' שיכול לא ילבש גיזי צמר וכו' עיין רש"י ז"ל. לפי שנאמר לא תלבש מנין לרבות העלאה תלמוד לומר לא יעלה יכול אפי' הפשלת קופה ת"ל לא תלבש (עיין בר"ש ריש פ"ט דכלאים בשם הירושלמי) מה לבישה דבר שהוא נהנה אף כו': עליך. אבל אתה מציע תחתיך אבל אמרו חכמים לא יעשה כן שלא תהא נימא א' כרוכה על בשרו: (כ) איש. פרט לקטן ואיש לרבות בן ט' שנים ויום א': את אשה. פרט לקטנה: שכבת זרע. [כל המימרא ביבמות דף נ"ה ע"א וע"ב] פרט להערה מכאן להערה בחייבי לאוין: שכבת זרע דאשת איש. פרט לשמשמש מת או לאחר מיתה. ש"ז דסוטה. פרט לשקינא לה בדרך אברים: והיא שפחה. בכנענית הכתוב מדבר: והיא שפחה נחרפת. מאורסת לעבד עברי. [כל המימרא עיין בכריתות דף יא׳] ד"א נחרפת אינו חייב אלא על שפחה בעולה שנאמר אם תכתוש את האויל כו' (משלי כ"ז כ"ב): והפדה. עיין רש"י ז"ל והפדה בכסף ואופשה בשטר שנאמר כאן לה ונאמר להלן וכתב לה מה שם בשטר אף כו'. מכאן שיוצאת בכסף ובשטר (הוא בגיטין מא׳) יכול המשחרר חצי עבדו קנה ת"ל לה ונאמר להלן לה מה להלן חציו לא אף כאן כו'. ר' אומר מקים שטר לכסף מה כסף בחציו אף שטר כן: בקרת. מכות מכאן שהיא לוקה יכול אף הוא ת"ל תהיה: כי לא חפשה. עיין רש"י ז"ל. רש"א שטר גומר ואין כסף גומר: (כא) והביא את אשמו. הוא ולא היא (כריתות שם): בקרת תהיה והביא. בזמן שהאשה לוקה הוא בקרבן כו': (כב) באיל האשם: מה להלן בכסף שקלים אף כאן כו': על חטאתו אשר חטא. (כריתות ט׳) מביא קרבן א' על ביאות הרבה מנין שמביא על הזדון כשוגג תלמוד לומר ונסלח לו כו': (כג) וכי תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל הארץ המיוחדת: וכי תבאו ונטעתם. פרט לשנטעו נכרים עד שלא באו לארץ יכול אף משבאו לארץ ת"ל כל ארץ: ונטעתם. פרט למבריך ומרכיב מכאן אמרו סיפוק הגפנים וסיפוק על גבי סיפוק אף על פי שהבריכם בארץ מותר: ונטעתם. אין לי אלא נטע אגוז ושקד נטע יהור מנין ת"ל כל עץ. עץ מאכל. ולא עץ סרק [נ"ל עץ מאכל פרט לנוטע לסייג וכו' וכ"ה בת"כ וכ"ה בר"ש ריש ערלה בשם הירושלמי וע"ש] פרט לנוטע לסייג ולקורות: כל עץ. לרבות נטע לעצים וחשב לאכילה. רבי שמעון בן גמליאל אומר לרבות הנוטע דבר שאינו ראוי לסייג. [אינו בת"כ רק בברכות לו: וביומא פ"א ובסוכה לה׳) רמ"א עץ מאכל לרבות פלפלין ולמדך שא"י אינה חסירה כלום: וערלתם. עיין רש"י ז"ל: את פריו. פרט לעלים ולולבים ומי גפנים ומי סמדר יכול שאני מוציא אף ענקוקלות וחרצנים וזגין [הוא ג"כ בברכות שם:] קליפי רמון ונץ שלו כו' ת"ל את פריו את שומר והטפל לפריו: שלש שנים. יכול לאחר שלש שנים יהיה מותר תלמוד לומר יהיה לכם. להביא הנוטע לרבים רי"א להוציא הנוטע לרבים כו': לא יאכל. אין לי אלא שלא יאכל מנין שלא יצבע ושלא ידליק את הנר ולא יהנה (הוא בפסחים) ת"ל וערלתם ערלתו ערלים לרבות כולן: (כד) ובשנה הרביעית. מנין לשלשים יום קודם ראש **השנה שתעלה שנה ת"ל ובשנה. ובשנה הרביעית פעמים שאף בשנה רביעית אסור**

[ר"ה י׳] הא כיצד עד ט"ו בשבט ומנין שמונין מתשרי נאמר כאן שנה ונאמר להלן מראשית השנה מה להלן תשרי שנאמר עד אחרית שנה מראשית נידון כו' אף כל שנים האמור בכאן תשרי: כל פריו. להביא את הפרט ואת העוללות שכלו לנה נאמר כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן יש לו חומש ויש לו ביעור אף כאן נאמר כו': הלולים. אחליה והדר אכליה (ברכות לה׳) הלולים כל שטעון הלולים טעון חלולים רבי אומר נאמר תבואתה ונאמר להלן תבואת הכרם (כל המימרא שם) מה להלן כרם אף כו' וי"א אף נטע רבעי ר"ע אומר הלולים מכאן שטעון ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמרו חכמים אסור לאדם שיטעום כלום קודם שמברך: (כה) ובשנה החמשית. שלשים יום בשנה חשוב שנה. ופעמים שבחמשית ואסור משום רבעי (ר"ה שם) כנ"ל: להוסיף לכם. מה פירות חמשית לבעלים אף פירות רביעית לבעלים רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע עיין רש"י ז"ל: תבואתו. אין נפדה אלא תבואה מכאן אמרו שאין נפדה אלא עד שיבא לעונת המעשרות: (כו) לא תאכלו על הדם. עיין רש"י ז"ל שלא תאכל קודם שתצא נפשה ואזהרה לאוכל והדם במזרק. ד"א שאין מברין על הרוגי ב"ד. ד"א אזהרה לסנהדרין שהרגו את הנפש שאסורין לטעום כל אותו היום. ד"א אזהרה לבן סורר ומורה (כולהון סנהדרין סג׳) ד"א לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (ברכות י׳) לא תנחשו. עיין רש"י ז"ל: ולא תעוננו. אלו האוחזין את העינים ר' ישמעאל אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין (סנהדרין סה:) ר' עקיבא אומר זה המחשב עתים היום יפה לצאת מחר כו': (כז) לא תקפו. א' המקיף וא' הניקף: פאת ראשכם. סוף ראשכם ואלו הן הצדעין מכאן ומכאן: ולא תשחית. יכול אפי' במלקט ורהיטני תלמוד לומר לא יגלחו יכול אפי' במספרים תלמוד לומר לא תשחית מנין ליתן של זה בזה (קדושין לה:) תלמוד לומר פאת פאת לגז"ש: זקנך. פרט לזקן אשה שהעלה שער מנין להקפה (קדושין שם) ת"ל לא תקפו ולא תשחית כל שישנו בהקפה כו': פאת זקנך. סוף כו' עיין רש"י ז"ל: (כח) ושרט. לחייב על כל שריטה ושריטה יכול אפי' על ביתו שנפל ת"ל לנפש. ר"י אומר (מכות כ:) שריטה וגדידה א' הן א"כ מה תלמוד לומר לנפש לחייב על כל נפש ונפש אם שרט שריטה א' על ה' מתים וחכ"א שריטה ביד וגדידה בכלי: וכתבת קעקע. עד שיכתוב ויקעקע כתב ולא קעקע כו'. רש"א עד שיכתוב את שם ע"ג שנאמר אני ה' ולא אחר (מכות כא׳): (כט) אל תחלל את בתך. יכול לכהן נאמר שלא יתן בתו ללוי ולישראל ת"ל להזנותה. במוסר בתו עיין רש"י ז"ל. ד"א זה המשיא בתו לזקן. ר"ע אומר זה המשהא בתו בוגרת (סנהדרין עו׳) ד"א אזהרה לבתו מאנוסתו (סנהדרין שם): ולא תזנה הארץ. יכול אפי' על מעשה יחיד ת"ל ומלאה הארץ זמה ר"א אומר מכאן שהוא עונש לפני המקום כאלו בא על אשה ואמה רהב"י אומר (כ"ה ביומא יח׳) הרי סוא שבא על נשים הרבה וכן היא כו' נמלא את נושא אחותו כו': (ל) ומקדשי תיראו. עיין רש"י ז"ל. יכול תהא אתה מתיירא מן המקדש ת"ל את שבתתי תשמרו מה שבת לא מן השבת אתה מתיירא אלא ממי כו' אף כו' אין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים שאין בהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתתי תשמרו מה שבת לעולם אף כו': תיראו. איזהו מורא לא יכנס להר הבית לא במקלו עיין רש"י ז"ל: (לא) אל תפנו. עיין רש"י ז"ל. אזהרה לנשאל מנין [אינו בת"כ רק עיין בתוספות סנהדרין סה׳] ת"ל לא ימצא בך כו' בעל אוב זה פיתום כו' והמעלה בזכורו (שם:) והנשאל בגולגולת כו': אל תבקשו לטמאה בהם. מלמד שאין באים על האדם אלא אם כן הפנה דעתו להן ונטמא בהן: אני ה' כו'. עיין רש"י ז"ל: (לב) מפני שיבה תקום. עיין רש"י ז"ל שקנה חכמה שנאמר אספה לי שבעים איש כו' רבי יוסי הגלילי אומר אין זה אלא מי שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו אפי' יניק וחכים [כל המימרא בקידושין לב:] ריב"י אומר שיבה כל שיבה במשמע תקום יכול אפי' מרחוק תלמוד לומר והדרת פני כו' ממקום שיש הידור. יכול יעמוד בבית הכסא או בבית המרחץ ת"ל והדרת במקום שיש הידור יכול אפי' במקום שיש חסרון כיס ת"ל תקום מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור כו' עיין רש"י ז"ל. רשב"א אומר זקן ויראת מכאן שלא יטריח שנאמר ויראת מאלהיך אזהרה עליו שלא ימניח: (לג) יגור. יכול אפי' בא ואמר גר אני שיקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך. בא ועדיו עמו מנין ת"ל וכי יגור: בארצכם. אין לי אלא בארץ בח"ל מנין תלמוד לומר אתכם (פי' דכתיב הגר הגר אתכם בב"מ שהוא אתכם) אם כן מה ת"ל בארצכם בארץ צריך להביא ראיה ובח"ל א"צ להביא ראיה וחכ"א בין בארץ בין בח"ל צריך (אינו בת"כ רק ביבמות מז׳) ומה ת"ל בארצכם אפי' בארץ מקבלים גרים שלא תאמר שנתגיירו מפני הארץ כו': לא תונו. עיין רש"י ז"ל: (לד) כאזרח. מה אזרח שקיבל עליו כל התורה אף גר כו' מכאן אמרו גר שקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר א' אין מקבלים אותו. ר' יוסי בר' יהודה אומר אף דבר קטן מדקדוקי סופרים: ואהבת לו כמוך. כמו שנאמר בישראל: כי גרים הייתם. דעו נפש הגר שאף אתם הייתם גרים כו' ר' נתן אומר מום שבך עיין רש"י ז"ל. המאנה את הגר עובר בג' לאוין (אינו בת"כ רק בב"מ נט:) לא תונה פ' משפטים לא תונו אתו ולא תונו איש את עמיתו. וכן הלוחצו שנאמר לא תלחצנו וגר לא תלחץ לא תהיה לו כנושה. בל"ו מקומות הזהירה תורה על הגר מפני כו' וי"א במ"ו מקומות: (לה) לא תעשו עול כו'. עיין רש"י ז"ל: במדה. [אינו בת"כ רק בבבא בתרא פט:] שלא ימוד לאחד בימות החמה ולא' בימות הגשמים. במשקל. שלא יטמין משקלותיו במלח: ובמשורה. שלא ירתיח והלא דברים ק"ו מה משורה שהיא כו': (לו) מאזני צדק. צדק את המאזנים יפה: אבני צדק. צדק את המשקולת יפה וכן איפה והין צדק. ריב"י אומר והלא הין בכלל איפה אלא שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק: יהיה לכם. מנה לכם אגרדומין על כך: הוצאתי אתכם. על תנאי זה שתקבלו עליכם מצות מדות שכל המודה במצות מדות כאלו מודה ביציאת מצרים וכל כו' דבר אחר אני שהבחנתי כו' עיין רש"י ז"ל וכן בשרצים וכן ברבית וכן בציצית: (לז) ושמרתם כו'. **ליתן שמירה ועשיה פ':**

פט פ'. נאמן לשלם שכר:

ב (ג) ואל בני ישראל. אלו ישראל. ומן הגר. אלו גרים: הגר. לרבות נשי גרים.
בישראל. לרבות נשים ועבדים. א"כ מת"ל איש איש לרבות נכרים שמצווין
על עריות כישראל (סנהדרין מז:) והלא כבר נאמר ויצו ה' אלהים על האדם כו'
(בפ' בראשית) אלא להביא כו': אשר יתן. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ומזרעך
לא תתן כו' יכול אפי' מסר ולא העביר העביר ולא מסר ת"ל לא תתן להעביר יכול
אפי' שלא באש ת"ל לא ימצא בך מעביר כו' העברה העברה לגז"ש מה להלן באש
כו' אף כו'. להעביר. אינו חייב אלא דרך העברה יכול אף שלא מזרעו תלמוד לומר
ומזרעך (כל המימרא בסנהדרין סד:) ולא אחרים ולא את עצמו. ר"א ב"י מחייב
בעצמו שנאמר בך. מזרעו ולא כל זרעו. זרע זרעו מנין תלמוד לומר בתתו מזרעו:
מות יומת. עיין רש"י ז"ל: עם הארץ. שבגינו נבראת הארץ ועתידין לירש את הארץ
בשביל זה: ירגמוהו. בלא כסותו: באבן. שאם מת באבן א' יצא: (ג) ואני אתן
כו'. עיין רש"י ז"ל: והכרתי. הרי הוא בל"ת וכרת ומיתה: מקרב עמו. ועמו
בשלום: (ד) ואם העלם יעלימו כו'. עיין רש"י ז"ל: לבלתי המית אתו. בכל מיתה:
(ה) ובמשפחתו והכרתי כו'. עיין רש"י ז"ל: לזנות אחרי כו'. עיין רש"י ז"ל. ג'
כריתות בע"ג א' לכדרכה וא' לשלא כדרכה וא' למולך (סנהדרין סד:): (ו) והנפש.
לפי שנאמר למטה ואיש או אשה כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר אל תפנו:
(ז) והתקדשתם. זו קדושת פרישת ע"ג או אינו אלא קדושת כל המצות ת"ל קדשים
תהיו הרי קדושת כל המצות אמורה ומה ת"ל והתקדשתם והייתם קדשים זו קדושת
פרישת ע"ג: אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש כו': (ח) ושמרתם. לרבות שאר
דקדוקי הפרשה: אני ה' מקדשכם. כשם שאני קדוש כו': (ט) כי איש. אשה מנין
ת"ל איש איש: את אביו. ולא את אבי אביו: אביו. אביו ודאי ולא הספק וכן אמו.
אין לי אלא אביו ואמו. אביו בלא אמו. אמו בלא אביו מנין ת"ל אביו ואמו קלל
מ"מ. לאחר מיתה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר כו':
מות יומת. בסקילה או אינו אלא כו' ת"ל דמיו בו ולהלן נאמר דמיהם בם מה להלן
בסקילה כו' ומה תלמוד לומר מות יומת שאם אין (סנהדרין מה:) אתה יכול להמיתו
מיתה הכתובה בו כו' וכן בכלם. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל
ונשיא בעמך לא תאר אם היה אביו דיין או נשיא כו' לא זה ולא זה מנין הריני
דן בנין אב משתיהם לא הרי נשיא שאתה מצווה על המראתו ולא הרי דיין שאתה
מצווה על הוראתו כו' הצד השוה שבהן שהן בעמך כו' מה לשניהן שכן גדולתם גרמה
להם ת"ל לא תקלל חרש באומללין שבעמך. מה לחרש חריפתו גרמה לו נשיא ודיין
יוכיחו הצד השוה שבהן שהן בעמך כו': (י) ואיש. להוציא את הקטן עיין רש"י
ז"ל: מות יומת. סתם מיתה האמורה בתורה אינה אלא חנק או אינו אלא באחת
מכל המיתות שבתורה אמרת כל מיתה שבתורה אין אתה רשאי להחמיר עליה אלא
להקל עליה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר לא מפני שהיא קלה כו' ר' אומר נאמרה
מיתה בידי שמים ונאמרה מיתה בידי אדם מה מיתה בידי שמים שאין בו רושם אף
כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר לא תנאף א' האיש וא' האשה (פי' אזהרה
הוא לשניהם): (יא) אשר ישכב את אשת אביו. בין שהיא אמו בין שאינה אמו.. עונש
שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אביך ונאמר כאן ערות אביו גלה מופנה לגזרה שוה
מה כאן באשת אביו אף להלן באשת אביו הכתוב מדבר ומשמע בין שהיא אמו ובין
כו'. אמו שאינה אשת אביו מנין ת"ל וערות אמך. אשת אביו לאחר מיתה מנין ת"ל
ערות אשת אביך. אין לי אלא אמו שאינה אשת אביו ואשת אב לאחר מיתה באזהרה.
בעונש מנין נאמר כאן אשת אביו ונאמר להלן ערות אביך מה להלן עשה אמו שאינה
אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו כו'. אמך היא משום אם אתה מחייבו ואי אתה
מחייבו משום אשת אב דר"י וחכ"א (כל המימרא עיין בסנהדרין נ"ג ומ"ד): ערות
אביך. ערות אביך ממש. ערות אחי אביך. אחי אביך ממש ולעבור בשני לאוין.
וערות אמך. בין שהיא אשת אב בין שאינה אשת אב. אשת אב שאינה אמו מנין ת"ל
ערות אשת אביך. לאחר מיתה מנין תלמוד לומר ערות אביך היא ובעונש נאמר את
אשת אביו בין שהיא אמו בין שאינה אמו. לאחר מיתה מנין תלמוד לומר ערות אביו
גלה: (יב) תבל עשו. שתבלו את החוש: דמיהם בם. עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד
לומר ערות כלתך כו'. אשת בנך היא. פרט לשפחה: (יג) ואיש. פרט לקטן: אשר
ישכב את זכר. בין גדול בין קטן: משכבי אשה. ה"ז בא ללמד ונמצא למד שב'
משכבות באשה (יבמות נד:) ולהקיש איש לאשה מה אשה בהערה אף כו'. עונש
שמענו אזהרה מנין ת"ל ואת זכר כו'. אזהרה למשכב מנין תלמוד לומר לא יהיה קדש
בבני ישראל כו' דר"י רע"א לא תשכב (ר"ל מבנין נפעל) לא תשכב: (יד) ואיש אשר
יקח. בכלן נאמר שכיבה וכאן נאמר קיחה דרך קיחה אמרה ״ד״ תורה מכאן אמרו
נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות צז) וי"א כתיב בת בנך ובת בתך אבל שלא
מותר. ולהלן נאמר ערות אשה ובתה כאן באונסין כאן בנשואין: את אשה ואת אמה.
ת"ל הלא אשה ואמה. בתה ובת בתה ובת בנה מנין נאמר כאן זמה ונאמר להלן
זימה מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן כו'. מנין לבתו ובת בתו ובת בנו
נאמר כאן זימה ונאמר להלן זימה מה להלן זכרים כנקבות אף כאן כו' (כל המימרא
עיין בסנהדרין עה: ועו:) ומנין לעשות ג' דורות למעלה נאמר להלן זימה ונאמר כאן
זימה מה להלן למטה ג' דורות אף כאן למעלה ג' דורות. ומה כאן בעונש עשה
למעלה כלמטה אף להלן באזהרה עשה למעלה כלמטה: אתו ואתהן. את אחת
מהן דברי ר"י ר"ע אומר אתהן דהיינו עד שיהיו שתיהן פרט לאחר מיתת אשתו:
(טו) ואיש. פרט לקטן: בבהמה. בין גדולה בין קטנה: מות יומת. בסקילה או
אינו כו' ת"ל תהרגו ונאמר להלן כו' כי הרג תהרגנו מה להלן בסקילה. א"ל אלא
שוכב נשכב מנין ת"ל כל שוכב עם בהמה אם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב
אזהרה לשוכב מנין ת"ל ובכל בהמה כו' (סנהדרין נד:) אזהרה לנשכב מנין ת"ל
כל שוכב אפקיה בלשון שוכב להקיש נשכב לשוכב מה שוכב ענש והזהיר כו' ואת
הבהמה תהרגו. עיין רש"י ז"ל הגמרא פא תדברו מדבר: איש כו' לענין הנדיקים

מהו אומר לא תשחית את עצה והלא דברים ק"ו ומה אילנות שאין רואין כו' את
עליהן המקום אדם שעושה רצונו של מקום ועשה התורה על אחת כמה וכמה. וכן
הוא אומר לא תניף עליהם ברזל והלא דברים ק"ו ומה אבנים שאינם רואות כו' על ידי
שמטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים כו' ק"ו לאדם שמטיל שלום בין איש לאשתו
כו' ד"א (סנהדרין נ"ה) שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו שנסקל פלוני על
ידה והלא דברים ק"ו אם המקום חס על כבודן של רשעים ק"ו על של צדיקים:
(יז) ואיש. פרט לקטן: והיא תראה כו'. עד שיהיו מזידין (סנהדרין מד:) מכאן
להתראה מה"ת וא"ת קין נשא את אחותו כו' עיין רש"י ז"ל: ונכרתו. והרי בכלל
כל העריות היתה כמ"ש להלן כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה בא ללמד על
כל הכריתות (מכות יג: וידי) שהן בכרת ולא במלקות. והכמים אומרים נאמר כאן
לעיני ונאמר להלן ונקלה אחיך לעיניך מה להלן במלקות אף חייבי כריתות במלקות
אם כן מה ת"ל ונכרתו לחייב על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו (מכאן עד סוף
המימרא ביבמות כ"ב כ"ג) לומר שאין עונשין מן הדין עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל
ערות אחותך כו' אזהרה לאחותו בת אביו ובת אמו מנין ת"ל אחותך היא לומר
שאין מזהירין מן הדין: מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים בין
שאומרים לו הוצא. ערות בת אשת אביך לחייב שתים משום אחותו ומשום בת אשת
אביו ר"י בר"י אומר בת אשת אביך מי שיש לה אישות מאביך פרט לאחותו משפחה:
(יח) ואיש. להוציא את הקטן: את אשה דוה. זו נדה שנא' והדוה בנדתה: וגלה
את ערותה. (מכות יד') פרט לדם הבא מן הדופן: את מקרה הערה. מכאן
להערה אין לי אלא נדה (יבמות נד:) מנין לכל עריות תלמוד לומר כי כל אשר יעשה
מכל התועבות האלה הוקשו כל העריות כלן לנדה מה נדה בהערה אף כו': את
מקור דמיה. שאין שמא אלא דם הבא מן המקור: דמיה. (נדה יט') דמים הרבה
מכאן אמרו ה' דמים כו': ונכרתו. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ואל אשה בנדת
כו' ואל אשה כו' לחייב על כל א' וא' (כריתות ב:) אין לי אלא שלא יבא מנין שלא
(הוא בת"כ לעיל פ' אחרי פ' י"ג הל' פ"ו) יחבקנה ולא ינשקנה ת"ל לא תקרב
אין לי אלא נדה כל עריות מנין ת"ל איש איש כו' לא תקרבו: איש איש. להביא
(שם הל' א') את עו"ג שמוזהרין על עריות כישראל: (יט) וערות אחות אמך. עיין
רש"י ז"ל: כי את שארו הערה. (יבמות נד:) אם אינו ענין להערה דעריות
תנהו ענין להערה דבהמה שבזכר כבר נאמר משכבי אשה: (כ) ואיש. פרט לקטן.
ערות דדו גלה. נאמר כאן דדו ונאמר להלן או דדו מה להלן (יבמות סב) מן האב
ולא מן האם שנאמר ממשפחתו ונאמר למשפחותם לבית אבותם אף כו': ערירים
כו'. עיין רש"י ז"ל וכה"א כתבו את האיש הזה כו' עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל
ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו כו': (כא) ואיש. פרט לקטן: אשר יקח את אשת
אחיו. עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר ערות אשת אחיך לא תגלה אין לי אלא
מן האב מן האם מנין תלמוד לומר (יבמות נה:) ערות אחיך היא. אשת אחיך מן
האם שאין לה בנים לאחר מיתת בעלה מנין ת"ל היא. אשת אח מן האב שאין לה
בנים בחיי בעלה מנין תלמוד לומר נדה היא (יבמות שם ודף נ"ד) וכי נדה היא אלא
מה נדה שיש לה היתר לאחר מכאן ובשעת איסורה בכרת אף כו'. אשת את מן
האב שיש לה בנים לאחר מיתת בעלה מנין ת"ל ערות אחיו גלה: (כב) ולא תקיא
הארץ אתכם. א"י אינה כשאר כל הארצות אינה מקיימת את עוברי עבירה למה"ד
לבן מפונק שאוכל דבר שקוץ כו': אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה. אני איני
מביא אתכם אלא לשבת ולירש. לא ככנעניים שהיו שומרים את המקום: (כג) ולא
תלכו בחקת הגוי. אלו המצריים: אשר אני משלח מפניכם. אלו הכנעניים: כי את
כל אלה עשו ואקץ בם. מלמד שהיו הכנעניים שטופים בדברים הללו ואני מגלה אותם
ע"י דברים הללו: (כד) ואמר לכם. אתם נאים שאתם פתחתם תהלה (פי' במצרים)
כמ"ש גן נעול אחותי כלה כו': תירשו את אדמתם. ירושה עולמית. אשר הבדלתי
אתכם מן העמים. ראו כמה ביניכם לבין ז' האומות באומות א' מקדש את אשתו ואחר
נוטל כו': הבדלתי אתכם. כל מעשיהן של ישראל מובדלין מבין האומות בחרישתן
בזריעתן בקצירתן כו': מן העמים. אלו נאמר ואבדיל העמים מכם לא היתה תקומה
לעו"ג אלא מן העמים כאדם שבורר והוזר ובורר: (כה) ולא תשקצו את נפשתיכם
כו' לטמא. (מעילה ט"ז) פתח הכתוב באכילה וסיים בטומאה מה טומאה בכעדשה
אף אכילה בכעדשה: אשר הבדלתי כו'. במובדלין דבר הכתוב: (כו) והייתם לי
קדשים. כשם שאני קדוש כו': ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. עיין רש"י ז"ל:
(כז) ואיש. פרט לקטן: או אשה. לרבות טומטום ואנדרוגינוס · כי יהיה בהם. ולא
הנשאל בהם אלא באזהרה שנאמר לא ימצא בך כו':

כללים מרבינו הגאון זצללה"ה: ל"ו כריתות. א' בפרשת לך לך דהיינו מילה. וא'
בפ' בא דהיינו חמץ בפסח. וד' בפ' תשא היינו שלא יעשה שמן המשחה
כמוה ושלא ליתן ממנו על זר ושלא לעשות קטורת כמוה להריח בה וגבי שבת כי כל
העושה בו מלאכה ונכרתה. וד' בפ' צו היינו א' גבי פגול כתיב הכא עון וילפינן
מנותר דכתיב בפ' קדושים. וא' לענין טמא שאכל קדשים דכתיב והנפש אשר תאכל
מזבח השלמים וא' לענין חלב וא' לענין דם. וי"ז בפ' אחרי מות היינו ב' מהם המה
שחוטי חוץ והעלה בחוץ. וט"ו גבי עריות היינו דחשבינן כל עריות לחדא (ר"ל מה
שנכלל בפסוק א') היינו בתו ובת בתו ובת בנו וכן בתה ובת בתה ובת בנה וחמותו
ואם חמותו ואם חמיו הכל אחד הרי א'. ואחות אשה הרי ב'. אמו ואחות אמו
ואחות אביו ואחותו הרי ד'. וד' באישות היינו אשת אחיו ואשת אביו ואשת אחי אביו
וכלתו הרי ד' הרי עשרה. ונדה ואשת איש וזכר וזכר עם בהמה ונקבה עם בהמה הרי
ט"ו הרי בין כולם כ"ז. וג' בפ' קדשים היינו מולך ואוב וידעוני הרי למ"ד. וג' בפ'
אמור היינו ב' גבי יו"ה עינוי ומלאכה. וא' גבי מברך את השם דכתיב הכא ונשא חטאו
וילפינן ממגדף למ"ד מגדף היינו עב"ג ממש. וא' בפ' בהעלתך היינו גבי פסח. וא'
בפ' שלח לך היינו ע"ג דכתיב והנפש אשר תעשה ביד רמה. וא' בפ' חקת היינו טמא

שנכנס למקדש. הרי לך כל הל"ו כריתות וגבי ל"ג עריות המפורשין בפרשת אחרי מות ז' מהם אין בהם מיתה כלל אלא כרת והיינו ב' באחיות אשת אחיו ואשת אחי אביו. וד' באחות דהיינו אחותו ואחות אשה ואחות אמו ואחות אביו. ונדה. ושש מהם חייבים סקילה דהיינו אשת אב ואמו וכלתו והבא על הזכר וזכר עם בהמה ונקבה עם בהמה. וא' בחנק היינו אשת איש. וש' בשרפה היינו בתו ובת בתו ובת בנו ובתה ובת בתה ובת בנה חמותו ואם חמותו ואם חמיו: עשרה דברים טעונים תנופה היינו מנחת סוטה. ועומר. ושתי הלחם. ושני כבשי עצרת. וביכורים. ואשם מצורע עם לוג שמן שלו. וכל המורם של שלמים היינו של איל נזיר. עם הזרוע בשלה. ותודה. ושאר שלמים:

פרשת אמר

כא (א) **ואמרת** אליהם. לרבות כל טומאה הפורשת מן המת: לנפש לא יטמא בעמיו. לנפש לרבות רביעית דם וכה"א כי הדם הוא הנפש:

לא יטמא כו'. עיין רש"י ז"ל: (ב) לשארו. עיין רש"י ז"ל אין שארו אלא אשתו פי' דודאי לשון שארו היינו שאר בשרו ולא אשתו והא דמרבינן הכא אשתו היינו משום דכל שאר קרובין א"צ דהני כולן מפורשין ולכך דרשינן מיניה אשתו ועוד מהקרוב אליו משמע ליה כן דהא לך קרוב יותר מאשתו שהרי כל הפסולין עמה פסולין עמו משא"כ בשאר קרובים: הקרב. ולא את הארוסה (פי' דעדיין אינה קרובה אליו) אליו פרט לשנתגרשה (פירוש שאף שהיתה קרובה אליו) מ"מ עכשיו אינה קרובה אליו שנתגרשה ממנו: לאמו ולאביו. אי כתב לאמו יכול מה אמו ודאית אף אביו ודאי אביו חזקה מנין ת"ל ולאביו. אלו נאמר ולאביו יכול מה אביו שאינו מתחלל אף אמו שאינה מתחללת. מתחללת מנין ת"ל ולאמו: ולבנו ולבתו. אי לבנו יכול בנו שהוא חייב בה' דברים למולו לפדותו ולהשיאו אשה ללמדו תורה ללמדו אומנות אבל בתו לא ת"ל ולבתו אי לבתו יכול בתו שהוא זוכה בחמשה דברים במציאתה ובמעשה ידיה בהפרת נדריה ובקדושיה ומקבל את גיטה אבל בנו לא ת"ל ולבנו: ולאחיו ולאחותו. אי לאחיו יכול מה אחיו בין נשוי בין אינו נשוי אף אחותו בין נשואה בין שאינה נשואה ת"ל ולאחותו הבתולה אי לאחותו יכול מה אחותו שאינה נשואה אף אחיו שאינו נשוי ת"ל ולאחיו. יאמר לאמו ולאביו ולא יאמר לבנו ולבתו אלו נאמר לאמו ולאביו יכול אמו ואביו שהוא חייב בכבודן אבל בנו ובתו שאינו חייב בכבודן לא ת"ל לבנו ולבתו אי לבנו ולבתו יכול אפילו נפלים ת"ל לאביו ולאמו שהן בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימין. ולבנו ולבתו אי לבנו ולבתו יכול בנו ובתו שהוא חייב בהן מצות אבל אחיו ואחותו לא ת"ל ולאחיו ולאחותו אי לאחיו ולאחותו יכול אפילו מאמו ת"ל ולבנו ולבתו מה בנו ובתו שהם יורשיו אף אחיו ואחותו שהם יורשיו יצאו אחיו ואחותו מאמו שאין יורשיו: (ג) ואחותו הבתולה. ולא אנוסה ומפותה: אשר לא היתה. (עיין ביבמות ס') פרט לארוסה: לאיש. שהויתה לאיש לרבות מוכת עץ: הקרובה. לרבות ארוסה שנתגרשה: אליו. לרבות את הבוגרת: לה יטמא. בע"כ: לה יטמא. לודאי ולא לספק: לה יטמא. (נזיר מג:) לשלם ולא לחסר: לה יטמא. ולא לאחרים עמה שלא יאמר הואיל ונטמאתי אלקט עצמות פלוני בידי: לה יטמא. מצוה: (ולאביו כו' הכל בלמ"ד דהול"ל ואביו ובנו וכו' ואחותו ובזה מתורץ קושית התוספות (סוטה דף ג:) ולא לאחרים עמה ממ"ש בפ' לא יטמא בעל והכי הוא פשטא דקרא אף שטימא לקרובים מ"מ לא יטמא. ובעל הוא דרשא אחרינא ומצוה ממ"ש יטמא אבל גמ' לא ס"ל אלא ב' למודים מצוה ואחרים עכ"ל ודו"ק): (ד) לא יטמא. עיין רש"י ז"ל: להחלו. שנוהגין בו מנהג חולין יכול לעולם ת"ל בעמיו בזמן שהוא עמו הא אם פירש הרי הוא בקדושתו. [ופי' לא יטמא בעל על אשתו ולמעלה אמר כ"א לשארו הא כיצד מטמא הוא לכשרה כו' וכאן דרש לא יטמא בעמיו כמו מעמיו יקח אשה מב' עממין וכן כאן מישראל ונתנכר ואמר יכול לעולם ת"ל בעמיו מב' של בעמיו דרש דהול"ל לעמיו]: להחלו. מנין שמוזהר עד שימות (נזיר מב וסג) ת"ל להחלו רבי אומר במותם כו' א"כ מה ת"ל להחלו יצא מי שהוא מחולל ועומד כגון שהיה מת על כתפו כו': (ה) לא יקרחה קרחה. לחייב על כל קרחה וקרחה יכול אף שלא למת ת"ל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת עיין רש"י ז"ל: ופאת זקנם כו' עי' רש"י ז"ל: (ו) קדושים. עי' רש"י ז"ל: ולא יחללו שם אלהיהם. שלא יטמאו בטומאה (סנהדרין פג: זבחים מ') אם אינו ענין לטמא תנהו ענין לטבול יום ששימש אם עבד חילל. נאמר כאן חילול ונאמר בטמא שאכל את התרומה חילול מה להלן במיתה אף כאן במיתה: כי את אשי ה'. להגיד מה גרם: הם מקריבים. ולא הלוים: יהיו קדש. לרבות בעלי מום: (ז) אשה זונה. ר' יהודה אומר א איילונית ר"א אומר פנוי הבא על כו' וחכ"א זו משוחררת או גיורת או שנבעלה בעילת זנות: ואשה. לרבות חלוצה יכול אפי' גרתה ת"ל מאישה ולא מאשה: גרושה מאישה. אפי' לא נתגרשה אלא מאישה פסולה מן הכהונה (גיטין פב:) וזהו ריח הגט: לא יקחו. כשם שהוא מוזהר עליה כך היא מוזהרת עליו: כי קדש הוא לאלהיו. אפי' בזמן הזה: (ח) וקדשתו. עי' רש"י ז"ל. ד"א (בת"כ נדרש וקדשתו בע"כ וכ"ה ביבמות פח. וכן פירש"י כאן. וצ"ל הא דקאמר בכל הש"ס וקדשתו לפתוח ראשון וכו' היינו מסיפא דקרא קדש יהיה לך והוא מפורש בגיטין נט: ברש"י וקדשתו כי את וגו' וצ"ל מסיפא דקרא קדש יהיה לך והוא דבר חדש ואמת ונקל להבין והש"ס נקיט בכ"מ רישא דקרא): וקדשתו. לכל דבר לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון: כי את לחם אלהיך הוא מקריב. להגיד מה גרם: קדש יהיה לך. לרבות בע"מ: כי קדוש כו'. להזהיר ב"ד על כך. (הוא בת"כ פרשה ב' הל' ז): הוא. ולא נזיר: (ט) ובת איש כהן כי תחל. יכול אפילו חיללה את השבת ת"ל לזנות יכול אפילו פנויה נאמר כאן לזנות את אביה ונאמר להלן לזנות בית אביה מה להלן עם זיקת הבעל אף כאן עם זיקת הבעל. אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה מנין נערה נשואה בוגרת ארוסה בוגרת נשואה ואפילו זקינה ת"ל ובת כהן ת"מ א"ל אלא שניסאת לכהן (סנהדרין נא) ניסאת לישראל אפי' לנתין וממזר ת"ל ובת איש כהן אף שאינה כהנת: את אביה וגו'. עי' רש"י ז"ל: היא באש תשרף. היא ולא בועלה. היא ולא זוממיה: באש. אין לי אלא באש (פסחים עה:) מנין לרבות כל השרפות ת"ל תשרף א"כ מה ת"ל באש להוציא אבר מעיקרו ומנין שבפתילה של אבר נאמר כאן שרפה ונאמר בבני אהרן יבכו את השרפה שאין תלמוד לומר השרפה ללמד מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן וכו': (י) והכהן הגדול מאחיו. שיהא גדול מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר ובמראה ומנין שאם אין לו שאחיו מגדלין אותו ת"ל הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו: והכהן הגדול. זה כה"ג: אשר יוצק וגו' ומלא וגו'. אפי' שעה א' לפי שנא' שבעת כו'. ד"א אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה כהן משוח מלחמה (הוריות יב:): ומלא את ידו ללבוש את הבגדים. זה מרובה בגדים: את ראשו לא יפרע ובגדיו. ראשו אלו נאמר ראש יכול אפילו ראש ובגד של סוטה ת"ל ראשו ובגדיו: לא יפרע לא יפרם. על מתו. שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר דר"י (הוריות יב:) רי"א כדרך בני אדם אלא כה"ג פורם מלמטה והדיוט מלמעלה: (יא) ועל כל נפשת מת. במה הכתוב מדבר אם ברחוקים (הוא בנזיר מז ומח) ק"ו מן ההדיוט אלא בקרובים א"כ מה תלמוד לומר לאביו ולאמו לאביו ולאמו אינו מטמא אבל מטמא למת מצוה: ולאמו. לג"ש נאמר כאן לאמו ונאמר להלן לאמו מה להלן במותם אינו מטמא אבל מטמא בנגעם ובזיבתם אף כאן כו': נפשת מת. להביא רביעית דם מב' מתים דר"ע: לא יבא. שהוא חייב משום ביאה: לא יטמא. שהוא חייב משום טומאה. אין לי אלא כה"ג כהן הדיוט מנין שהוא חייב משום ביאה נאמר כאן לא יטמא ונאמר להלן לא יטמא מה כאן בבל יבא ובבל יטמא אף להלן כו': (יב) ומן המקדש לא יצא. אחר המת אלא הוא נכסה והן נגלין וכו' ר"י אומר כל עיקר. ד"א ומן המקדש לא יצא שלא יצא בשעת עבודה ועי' לעיל בפ' שמיני. ד"א שמקריב אונן (זבחים טז:): ולא יחלל. הא אחר שעבד חילל. אין לי אלא משוח מרובה בגדים מנין ת"ל ומלא את ידו וגו' יכול אף כהן משוח מלחמה מקריב אונן ת"ל כי נזר שמן משחת אלהיו עליו. ולא על חבירו (הכל בהוריות יב:) יכול לא מצוה על הבתולה תלמוד לומר והוא לרבות משוח מלחמה דר"י ר"ע אומר הוא לרבות שעבר מחמת קריו. הוא לרבות שעבר מחמת מומו (ובת"כ דרש הוא ולא מלך והוא לרבות משוח מלחמה): (יד) אלמנה וגרושה. אלו נאמר גרושה יכול שתהא אלמנה בניה כשרין ת"ל אלמנה אלו נאמר אלמנה יכול שתהא גרושה בניה ממזרין תלמוד לומר וגרושה: וחללה. ללמד שאין חללה אלא מאיסורי כהונה: זנה. לג"ש נאמר כאן זונה ונאמר להלן זונה מה כאן בניה חללין אף זונה האמורה בכהן הדיוט בניה חללין: את אלה לא יקח. מאלה עושה חללה ואין עושה חללה מנדה: לא יקח ולא יחלל. שחייב על הביאה ועל הלקיחה (קידושין עח:): עמיו מעמיו. (יבמות עז:) להביא משני עממין וזו בת גר עמונית מישראל שהיא כשרה: יקח אשה. שאם אירס אלמנה ונתמנה לכה"ג שיכנוס יכול אפילו שומרת יבם שנפלה לפניו ועשה מאמר ואח"כ נתמנה לכה"ג שיכנוס ת"ל אשה ולא יבמה: (טו) ולא יחלל זרעו. אין לי אלא זרעו היא עצמה מנין (קדושין עז:) ת"ל ולא יחלל יכול אף הוא מתחלל תלמוד לומר זרעו: בעמיו. להביא בת חלל (קדושין עח) נאמר כאן בעמיו ונאמר להלן בעמיו מה להלן זכרים אף כאן זכרים מכאן אמרו בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה: כי אני ה' מקדשו. להגיד מה גרם: (יז) איש מזרעך. איש תם ולא בע"מ אבל קטן פסול ואפילו תם: אשר יהיה בו מום. אפילו לפני הדבור אין לי אלא שנולד תם ונעשה בע"מ נולד בעל מום ממעי אמו מנין ת"ל אשר יהיה בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל איש אשר בו מום: (יח) כל איש אשר בו מום. להביא אהרן עצמו. לפי שנאמר איש עור או פסח כו' אין לי אלא מומין אלו שאר מומין מנין ת"ל איש אשר בו מום (ור"ל דבפ' ב' לא נאמר יהיה לרבות אפי' קודם הדיבור א"כ מה ת"ל בפר' הא' יהיה לרבות שנולד אח"כ ואמר בפעם שני כי כל איש לרבות אהרן בעצמו ונאמר אח"כ איש אשר בו מום לרבות שארי מומין ונאמר שם כל לרבות מום עובר): (כא) מזרע אהרן. שוה לזרעו של אהרן פרט הכליון והלפתן וכו' ומנין לרבות את הכושי ואת הזיגר כו' ת"ל איש איש ריבה יכול אף אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן שפסולין בבהמה פסולין באדם תק"ו ת"ל מום בו כו' פרט לאלו: כי מום בו. פרט לשעבר מומו: להקריב לחם אלהיו. אין לי אלא תמידין שקרויין לחם שנאמר את קרבני לחמי שאר קרבנות מנין ת"ל עוד לחם אלהיו מנין לרבות את הדם ת"ל להקריב. ומנין לרבות ק"ק וקדשים קלים ת"ל לא יגש להקריב. מנין הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת נסכים וכו' תלמוד לומר לא יגש להקריב ומנין לרבות היציקות והבלילות והתנופות והגשות ת"ל עוד לא יגש. יכול שיהא חייב על אלו ת"ל לחם מה לחם מיוחד שהוא משום עבודה (וזה סדרן מום הראשון אפילו נעשה אח"כ. הב' אפילו לפני הדבור כי כל לרבות אהרן עצמו. הב' לרבות שאר מומין. כל לרבות עובר. איש איש שבשני פסוקין לרבות הכושי כו' ואיש שבפסוק ראשון לקטן שפסול. הד' פרט לטרפה. הה' פרט שעבר מומו. לא יקרב הראשון על שלות ועל אימורי הבשר. הב' על הדם. הג' על אמורי קדשים. הד' על הקומץ כו'. הה' על היציקות כו'. לחם הראשון פרט ליציקות כו' שאינו חייב. לחם הב' לרבות שאר שלות ציבור ויחיד): עור. בין בשתי עיניו בין בעינו אחת חוורור ומים קבועים מנין ת"ל איש עור: פסח. בין חגר בשתי רגליו בין חגר ברגלו אחת מנין לרבות חלולה עקומה ת"ל או פסח: חרם. שחוטמו שקוע חוטמו שלד חוטמו נוטף או בלום מנין תלמוד לומר או חרם: שרוע. שנשמטה ירכו שיקה יוצא מגולדו מנין ת"ל או שרוע: שבר רגל. שנשברה רגלו קיטין וקולבו ועיקל מנין ת"ל או שבר רגל: שבר יד. שנשברה ידו. אלבשות קלוטות או מרכבות מנין ת"ל או שבר יד: גבן. שיש לו גבינות הרבה. אין לו גבינות או שאין לו אלא גבן א' מנין ת"ל או גבן ר' דוסא אומר שגביניו סוכבות

כמב"ם

רהב״א אומר שיש לו ב׳ גבין או שדלאות. דק. זה הדוק. מהם אלזון עינב מנין ת״ל או דק: תבלל. לבן הפוסק בסירא שנכנס לשחור. כל המבלבל בעין מנין ת״ל או תבלל. בעינו. להביא כל שבעינו שב׳ עיניו למעלה או למטה או אחד למעלה ואחד למטה כו׳ וכל המבלבל מין תבלול (בכורות מד׳). כל החסר בעין. מין דק: בעינו. כל שינוי שבעינו: גרב. זו חרס יבש מבפנים ומבחוץ: ילפת. זו חזזית מצרים יבש מבפנים ולא מבחוץ. אבל לא מבפנים ומבחוץ או לא מבפנים ויבש מבחוץ הרי זה מום עובר ואין שוחטין עליו לא במדינה ולא במקדש ובאדם פסולין וזהו שנאמר או גרב או ילפת (בכורות מא׳): מרוח אשך. שאין לו ביצים או אין לו אלא ביצה א׳ (שם מד:). רבי ישמעאל אומר שנמרחו אשכיו ר״ע אומר שרוח באשכיו ר״ח בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכים: (כב) לחם אלהיו מקדשי הקדשים. אלו נאמר מן הקדשים הייתי אומר מן הקדשים יאכל מן הק״ק לא יאכל מפני שהן חמורין. אלו נאמר מק״ק הייתי אומר מק״ק יאכל שמותר לזרים ומן הקק״ל לא יאכל ת״ל ומן הקדשים: (כג) אך אל הפרכת. אלו נאמר פרכת יכול מפני שהוא בפנים ת״ל ואל המזבח אלו נאמר ואל המזבח הייתי אומר מפני שהוא כשר לכל עבודה ת״ל אל הפרכת. יכול לא יכנס לעשות רקועים אם אין שם כהן אחר ת״ל אך. מנין שאם עבד חילל ת״ל ולא יחלל מנין שהוא במיתה נאמר כאן ולא יחלל ונאמר בתרומה כי יחללהו מה להלן במיתה אף כו׳ דר״י וחכ״א אין בעל מום במיתה אלא באזהרה: כי אני ה׳ מקדשם. להגיד מה גרם: (כד) וידבר משה אל אהרן. להזהיר ב״ד על זה:

כב (ב) וינזרו. פי׳ רש״י ז״ל (סנהדרין פג:) ומנין שאין מדבר אלא מסומאה נאמר כאן חילול ונאמר למטה חילול מה למטה בטומאה אף כאן בטומאה אזהרה לכהן שלא יטמא בטומאה. ומנין שאם עבד חילל ת״ל ולא יחללו ומנין שהוא במיתה נאמר כאן חילול ונאמר למטה ומתו בו כי יחללהו מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ומנין לזר ששימש שאם עבד חילל ושהוא במיתה ת״ל וינזרו מקדשי בני ישראל מאי בני ישראל (זבחים טו:) אי בני ישראל ולא נכרים וכי קדשי נכרים בטומאה קרב והלא אף הציץ אינו מרצה אותו אלא בני ישראל וינזרו מקדשי אזהרה לזר ששימש. ומנין שאם עבד חילל ושהוא במיתה ת״ל ולא יחלל כו׳. אין לי אלא קדשי בני ישראל קדשי עצמן מנין ת״ל אשר הם מקדישים: (ג) אמר אלהם. לאותן העומדין על הר סיני: לדרתיכם. לדורות אם נא׳ באבות למה נא׳ בבנים ואם נאמר בבנים למה נאמר באבות לפי שיש באבות מה שאין בבנים ובבנים מה שאין באבות באבות השבת נחלה ובבנים מצות התלויות בארץ לכך נאמרו שניהם: אשר יקרב. עי׳ רש״י ז״ל אזהרה לאכילת קדשים בטומאה מכאן אמרו דבר שיש לו מתירין עד שיקרבו מתיריו ודבר שאין לו מתירין כו׳ או אינו חייב עד שיהיו לו מתירין כפיגול ת״ל אשר הם מקדישים לרבות כלן נותר מנין (זבחים מה:) נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול מה כאן כולן אף בנותר חייב בכלן: אל הקדשים. לפי שנאמר והנפש אשר תאכל מזבח השלמים שאר קדשים מנין ת״ל אל הקדשים אם כן מה ת״ל שלמים דבר שהיה בכלל וכו׳: איש. אין לי אלא איש אשה מנין ת״ל מכל זרעכם אי מכל זרעכם יכול אין לי אלא כהן זרים מנין תלמוד לומר כל איש: אשר יקדישו בני ישראל. קדשי בני ישראל חייב משום פגול נותר וטמא ולא קדשי נכרים (זבחים מה׳) רי״א לה׳ כל שלה׳ לרבות קדשי נכרים: וטמאתו עליו. טומאת הגוף נאמר כאן טומאתו ונאמר להלן טומאתו מה להלן טומאת הגוף אף כאן טומאת הגוף (ר״ל בפ׳ חקת בטומאת מת כתיב עוד טמאתו בו) ונכרתה כו׳ עיין רש״י ז״ל: איש איש. לרבות ערל כטמא דר״ע (יבמות ע׳): מזרע אהרן. שעוה בכל זרע אהרן (שם עד:) (וכלל הפרשה מדבר בתרומה אבל פרטים במעשר וקדשים כמ״ש למטה): (ד) מזרע אהרן. הוא עצמו מנין ת״ל והוא: עד אשר יטהר. יכול מיד נאמר כאן וטהר ונאמר להלן ובא השמש וטהר מה להלן ביאת שמשו אף כאן ביאת שמשו: מזרע אהרן כו׳ בקדשים לא יאכל. אבל אוכל ישראל במעשר ק״ו לכהן ולהלן הוא אומר וכפר עליה הכהן וטהרה (הכל ביבמות עד:) מכאן אמרו ג׳ טומאות ביולדת ובמצורע טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים (ובפ״ס אר״ל דפר׳ א׳ איש איש כו׳ בקדשים ממש ובדלאו בני כפרה זב בעל שתי ראיות דומיא דטמא נפש. נפש אשר תגע בו כו׳ במעשר. ובא השמש וטהר בתרומה וז״ש שני פעמים מן הקדשים והלקן הכתוב שזה ברחילה מיד וזה בביאת שמש. אבל לפי הס״כ הכל בתרומה וכמ״ש מזרע אהרן שעוה כו׳): לא יאכל עד אשר יטהר. על טומאה שיצאת מגופו וכן על טומאת מגע הכל ענין אחד: אשר תצא ממש. אין לי אלא תצא ממנו מנין לרבות הנוגע ת״ל או איש: (ה) או בכל שרץ. נבילה מנין ת״ל או איש: או באדם כו׳. עי׳ רש״י ז״ל: אשר יטמא לו. לרבות בועל נדה אם נאמר קלות למה נאמר חמורות שיכול על החמורות בחטאת ואם נאמר חמורות כו׳: לכל טמאתו. לרבות ימי קריו: (ו) אשר תגע בו. במגע מטמא בועל נדה ולא במשא: מן הקדשים. ולא כל קדשים פרט לשנתערב יותר ממאה. אין לי אלא אוכלי תרומה אוכלי קדשים משקה תרומה וקדש מנין ת״ל הקדשים: כי אם רחץ בשרו במים. יכול אבר אבר ת״ל ובא השמש מה ביאת השמש כולו כא׳ (פירוש בשעה ששוקעת אחרון כבר כולה נשקעה אף כאן בשעה שמרחיץ אחרון כבר כולו במים) אף במים כולו כאחת: (ז) ובא השמש וטהר. ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומתו ואין כפרתו מעכבתו כו׳: ואחר יאכל מן. לרבות מקלא קדשים שאינו אוכל אח״כ והוא שנתערב בפחות ממאה אין לי אלא אוכלי כו׳: כי לחמו הוא. מלמד שהוא מסלת את החסים כל שהוא רוצה ומקנב את הירק כל שהוא רוצה יכול תהא קיבת ירק חול ויזרוק את השאר ת״ל הוא בקדושתו: (ח) נבלה וטרפה. עי׳ רש״י ז״ל: לא יאכל. בכזית: (ט) ושמרו. להזהיר ב״ד על כך: משמרתי. לשמות משמרת למשמרת: ולא ישאו עליו חטא. יכול על הטומאה לבדה ת״ל חטא לגז״ש של המעילה שהיא בל״ת (פסחים לג׳) יכול במיתה ת״ל עליו ולא על המעילה (ור״ל על הקדשים

שאכל זר ועיין בסנהדרין דף מג): ומתו בו. פרט למעשר. דבר אחר פרט לבעל מום ששימש שאינו במיתה לדברי חכמים: כי יחללהו. פרט לטהור שאכל את הטמא שהוא מחולל ועומד: אני ה׳ מקדשם. להגיד מה גרם: (י) וכל זר. אין לי אלא ממזר לוי וישראל מנין ת״ל וכל זר: לא יאכל. שיעור אכילה בכזית: קדש. את קדש האמור להלן בקדשי הגבול כו׳: תושב ושכיר. עי׳ רש״י ז״ל. אם נאמר תושב למה נאמר שכיר אם נאמר תושב הייתי אומר זה קנוי קנין שנים ת״ל שכיר בא זה ולימד על זה ר״א אומר נאמר כאן תושב ושכיר ונאמר להלן תושב ושכיר מה להלן ערל אסור בו אף כאן ערל אסור בו ר״ע אומר הרי הוא אומר איש איש לרבות את הערל: (יא) וכהן כי יקנה. מנין לכהן שקנה נשים ועבדים שיאכלו תרומה ת״ל כי יקנה נפש מנין לאשה שקנתה עבדים ועבדים שקנו עבדים תלמוד לומר כי יקנה קנין יכול אף עבד עברי ת״ל קנין כסף פרט לזה שאינו כספו. קנין כספו הוא. פרט לעבד של שני שותפין. ובאשה פרט לשומרת יבם וחצי עבד וחצי בן חורין אין לי אלא קנין כסף יליד בית מנין תלמוד לומר יליד בית אם נאמר קנין כסף למה נאמר יליד בית לרבות אף שאינו שוה כלום ומקים קנין כסף ליליד בית אף שאינו שוה כלום: ויליד. ילוד מאכיל ולא עובר: הם יאכלו. פרט לבהמה שאינה אוכלת בתרומה יכול אפילו כרשינים ת״ל נפש פי׳ כל קנין נפש יאכל אפי׳ בהמה: בלחמו. פרט למת שאינו מאכיל: (יב) לאיש זר. עי׳ רש״י ז״ל מנין אלמנה לכ״ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ת״ל לאיש זר (ר״ל דלוי וישראל א״צ דיליף מזר הראשון ועי׳ בפסוק וזרע) ד״א ובת כהן כי תהיה לאיש זר (יבמות סט׳) כיון שנשאת לזר לה נפסלה כגון עמוני ומואבי מצרי ואדומי נתין וממזר. אין לי אלא כהנת לויה וישראלית מנין ת״ל ובת: היא בתרומת הקדשים. אבל מאכלת את אמה. בתרומת הקדשים. בתרומה וקדשים לא תאכל. אם נאמר בתרומה כו׳ למה נאמר בקדשים ואם נאמר בקדשים למה נאמר בתרומה שיש בקדשים שחייב בפגול נותר וטמא משא״כ בתרומה ויש בתרומה לפי שאסורה לזרים וקדשים מותרים לזר פירש בקדשים קלים: (יג) ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה. אם נאמר אלמנה למה נאמר גרושה ואם נאמר גרושה למה נאמר אלמנה אלו נאמר אלמנה הייתי אומר אלמנה שמותרת לכהן הדיוט אוכלת אבל גרושה שהיא אסורה לכהן הדיוט לא תאכל ת״ל גרושה אלו נאמר גרושה הייתי אומר גרושה היא זרע אין לה אבל אלמנה אפילו יש לה זרע ת״ל אלמנה: ובת. לרבות אפילו לויה וישראלית האוכלת בשביל בנה שחוזרת ג״כ (יבמות פז׳): וזרע אין לה. וזרע אין לי אלא זרע. זרע זרעה מנין ת״ל וזרע אין לה אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין ממזר מנין ת״ל וזרע אין לה עיין לה (שם) דלזרע זרעה א״צ דב״ב הרי הן כבנים (יבמות ע׳) ד״א פרט לזרע זרעה משפחה וע״ג שאינה מיוחסת לה. ושבה אל בית אביה. פרט לשומרת יבם: כנעוריה. פרט למעוברת: מלחם אביה ולא כל לחם אביה (יבמות סט׳) פרט לחזה ושוק: ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה. מי שיש לו אלמנה וגרושין פרט לנבעלת לעבד וע״ג שנפסלת בתרומה. אין לי אלא כהנת לויה וישראלית האוכלת בשביל בנה מנין שהיא נפסלת ת״ל ובת כהן (ואינו ממעט אלא החוזרת לבית אביה שנא׳ אביה ולא (יבמות פז׳) בחוזרת בשביל בנה): וכל זר לא יאכל. עי׳ רש״י ז״ל: (יד) חמשיתו עליו. פרט לבת כהן שנשאת לישראל לנתין ולממזר שאינה משלמת חומש: איש. פרט לקטן: כי יאכל. אין אכילה פחות מכזית: בשגגה. פרט למזיד: ויסף חמשתו עליו. הוא וחומשו חמשה: עליו. ולא על מעשר (ור״ל מעשר ראשון יבמות פו׳) עליו חומשו כמוהו (ב״מ נד׳): ונתן לכהן את הקדש. שנתינתו לכהן מקדשו (פסחים לב:). אבא שאול אומר ונתן פרט לפחות משוה פרוטה. את הקדש. עי׳ רש״י ז״ל: (טו) ולא יחללו. לרבות את הסך. את קדשי בני ישראל. קדשי בני ישראל חייבין חומש ואין חייבין חומש על קדשי נכרים. יכול אף על התרומה שבטבל חייבין חומש ת״ל אשר ירימו לה׳ על המורם חייבין ואין חייבין על התרומה שבטבל מנין לזר שאכל את התרומה שהוא במיתה ת״ל ולא יחלל ונאמר להלן ומתו בו כי יחללהו מה להלן במיתה אף כו׳ מנין לטבל שהוא במיתה ת״ל והשיאו אותם עון אשמה אף על הטבל: אותם. את עצמם עיין רש״י ז״ל: באכלם את קדשיהם. פרט למזיק כגון זורע ומטמא: כי אני ה׳ מקדשם. להגיד מה גרם: (יח) ישראל. אלו ישראל: גר. אלו גרים: הגר. אלו נשי הגרים: בישראל. לרבות נשים ועבדים א״כ מה ת״ל איש איש לרבות הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: אשר יקריבו. לרבות שותפין (אינו בת״כ רק במנחות קד:) שהן מתנדבין הכל חוץ ממנחה שנאמר בה נפש: לעלה. אין לי אלא עולה מנין לרבות תודה ושלמים ת״ל נדריהם ונדבותם מנין לרבות עופות ת״ל לכל נדריהם מנין לרבות מנחה עצים ולבונה כו׳ א״כ מה ת״ל עולה פרט לנזירות דר״ע ריה״ג אומר אין כאן אלא עולה בלבד: (יט) לרצנכם. אין כופין ציבור על כרחם: תמים זכר. עיין רש״י ז״ל: אשר בו מום. אין לי אלא מום קבוע מום עובר מנין ת״ל כל אשר בו מום: (כ) לא תקריבו. לא תקדישו: כי לא לרצון יהיה לכם. שאינו לרצון: (כא) זבח שלמים. אין לי אלא זבח שלמים עולה תודה מנין ת״ל נדר או נדבה חטאת ואשם מנין ת״ל בצאן בכור ומעשר מנין ת״ל בבקר ולדות ותמורות מנין ת״ל או בצאן ולדות נזירות מנין ת״ל לפלא: תמים יהיה לרצון. עשה. ל״ת מנין ת״ל מום לא יהיה בו. אין לי אלא שלא יעשה שלא יגרום מנין ת״ל כל מום לא יהיה בו (עיין ביצה כז׳): (כב) עורת. בין בשתי עיניו בין בעין אחת: או שבור. לפי שנאמר שבר יד א״ל אלא שבר יד ושבר רגל שבר זנב מנין ת״ל או שבר יכול אפילו שבר צלע ת״ל שבר יד מה שבר יד בגלוי ואינו חוזר אף כו׳: יבלת. שיש בה עצם ובעין שיש בה שער הוא מום קבוע ובלא שער הוא מום עובר והכל בשחור (הוא פ״ס ועיין בבכורות מ״ס: ורמב״ס פ״ב מהל׳ א״מ הל׳ ב׳ דאפילו בלבן אי אית בה שער הוי מום קבוע) שאין מומין בלבן נאמר כאן חרוץ או יבלת ונאמר באדם דק או תבלל מנין ליתן האמור של זה בזה ת״ל גרב או ילפת לגז״ש: לא תקריבו. לא תשחטו: ואשה לא תתנו. לא תקטירו: אלה. אבל אתה מקריב

שמעבדה בו עבודה : מהם . אפי' מקצתן : על המזבח . לרבות זריקת דם : לה' . לרבות שעיר המשתלח מכאן אמרו המקדיש בע"מ עובר בה' לאוין ועשה משום בל תקדישו ובל תשחטו ובל תקטירו כלו ובל תקטירו מקצתן ובל תזרקו (תמורה ו"ו :) ולדר"י בר"י אף משום קבלה : (כג) ושור ושה . לרבות כל הפסולין שבשור ושה שהוא בבל ירצה : נדבה תעשה אותו . אין לי אלא נדבה נדר מנין ת"ל ולנדר יכול אף למזבח תלמוד לומר לא ירצה אין לי אלא נדר נדבה מנין תלמוד לומר נדבה ולנדר רבי אומר ממקומו הוא מוכיח שנאמר לא ירצה איזה קודש שמרצה זהו קדשי מזבח שנאמר ונרצה לו : (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות . כולן אף בביצה דברי ר' יהודה רא"בי אומר בגיד ר"י אומר מעוך וכתות אף בביצים (בכורות ל"ט) ונתוק וכרות בגיד : נתוק וכרות . אם על הכורת חייב על נותק לא כ"ש להביא נותק אחר כורת (תמורה ז') ומסרס אחר מסרס שהוא חייב : לא תקריבו . בקבלת הדם דר"י בר"י וחכ"א להביא במת יחיד (שבת קי"א) אין לי אלא שלא יקריב מנין שלא יעשה תלמוד לומר לא תעשו אין לי אלא בהמה . חיה ועוף מנין תלמוד לומר בארצכם לא תעשו כל שבארץ ובארצכם ובכם לא תעשו (לרבות אדם) : (כה) ומיד בן נכר . עיין רש"י ז"ל : לא תקריבו את לחם אלהיכם . שאין מקבלים שקלים מנכרים . אין לי אלא תמידין שקרוין לחם שאר קרבנות נבור מנין תלמוד לומר מכל אלה ומנין שנקבות אסורין בסירוס תלמוד לומר כי משחתם בהם מום בם רי"א אין נקיבות בסירוס : מום בם . פרט למעבר (זבחים עז') . מום בם . ר' ישמעאל אומר מנין לרובע ונרבע ומוקצה ונעבד שאין אסורין בעופות תלמוד לומר כי משחתם בהם כל שמום פוסל בו דבר ערוה וע"ג פוסל בו (חולין כ"ג . אבל למסקנא שם פסולין בעופות וע"ם) עופות שאין מום פוסל בו אין דבר ערוה כו' וכן בהמת מעבר (בכורות מז') דבר אחר מום בם אף שאיסורן קובע כו' (רצה לומר לאסור בקרבן) מכל מקום צריכין מום קבוע לפדות עליהן (תמורה כ"א) : (כז) שור כי יולד . ולא אדם שאדם יוצא דופן כשר לעבודה : שור או כשב . פרט לכלאים : או עז . פרט לנדמה : כי יולד . פרט ליוצא דופן : והיה שבעת ימים . פרט למחוסר זמן : תחת אמו . פרט ליתום נאמר כאן תחת ונאמר במעשר בהמה תחת מה כאן פרט לכל אלו אף להלן פרט לכל אלו ומה להלן פרט לטרפה אף כאן פרט לטרפה . לפי שנא' עם אמו יכול שיהא כל שבעת ימים עם אמו ת"ל כאן תחת אמו . יכול אפי' יצא ממנה כשהיא מתה תלמוד לומר עם אמו : ומיום השמיני . יכול ביום השמיני עצמו אסור ת"ל בבכור ביום השמיני תתנו לי ומנין ליתן של זה בזה תלמוד לומר אמו אמו לגז"ש : ירצה אשה . לאישים . ומנין אף להקדש תלמוד לומר לקרבן . כתוב א' אומר שבעת ימים (זבחים מב' . חולין פא') והלילה מותר וכתוב אחד אומר ומיום השמיני הא כיצד כאן להקדש כאן לאישים : לה' . לרבות שעיר המשתלח . מנין לשוחט אותו ואת בנו במוקדשים שהוא בלא ירצה ת"ל ירצה לקרבן אשה לה' : (כח) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד . מלמד שהשוחט אותו ואת בנו במוקדשים הרי זה בלא ירצה . ושור . ולא חיה . שה . ולא עופות . או שה . להלק . יכול אותו ואת בנו נוהג בזכרים כנקבות תלמוד לומר אותו א' ולא ב' . וחייב כאן וחייב בא"ם על הבנים מה להלן בנקבה אף כאן בנקבה ואם נפשך לומר תלמוד לומר בנו את שבנו כרוך אחריו . אין לי אלא אותו ובנו בנו ואותו מנין תלמוד לומר תשחטו הרי כאן שנים כיצד א' שוחט את הפרה וא' שוחט את בנה וא' שוחט את אמה שנים האחרונים חייבין . אותו ואת בנו . ולא אותו ואת האחים כיצד שחט חמשה אחים ואחר כך את האם אינו חייב אלא א' אבל שחט את האם ואחר כך האחים חייב על כל א' וא' . אותו ואת בנו . ולא אותה ואת אם אמה כיצד שחטה ואת אם אמה שכן הוא רשאי ואחר כך את האמצעי סופג את הארבעים . אותו ואת בנו . ולא את בת בתה : לא תשחטו . פרט לשוחט ונתנבלה בידו (פי' מחמת שחיטה דלא הוי שחיטה כלל) : ביום א' . יום מיוחד טעון הכרזה . דבר אחר יום א' לפי שמדבר בקודש ומוקדשין הלילה הולך אחר היום יכול אף כאן כן תלמוד לומר יום א' ונאמר במעשה בראשית יום א' מה להלן היום הולך אחר הלילה אף כאן כו' : (כט) וכי תזבחו וכו' ביום ההוא יאכל . עיין רש"י ז"ל אין לי אלא תודה מנין לרבות כל הנאכלין ליום א' ת"ל וכי תזבחו זבח : (ל) שמרתם . זו משנה : ועשיתם . זו מעשה כל שאינו במשנה אינו במעשה : אני ה' . נאמן לשלם שכר ד"א ושמרתם כו' ליתן שמירה ועשיה למצות : (לב) ולא תחללו . עיין רש"י ז"ל : ונקדשתי . כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה (מגילה כ"ג) :

כג (ב) אשר תקראו . שמעברין את השנה לצורך מפני התקופה ומפני האביב ומפני גליות בני ישראל עיין רש"י ז"ל שנא' בני ישראל : (ד) מועדי ה' . עשה מועדות שיעשו אותם כל ישראל ומנין שאם היתה השנה צריכה להתעבר ולא הספיקו לעבר עד שהגיע ניסן שהיא מעוברת תלמוד לומר אשר תקראו אותם אם קראתם אתם הם מועדי ואם לאו אינם מועדי . עברוה שלא כדין כגון בלילה או שנה לחברתה או יתר חודש או פחות חודש מנין שהיא מעוברת ת"ל אלה הם מועדי . אשר תקראו אתם . אפי' לא היתה השנה צריכה להתעבר ועברוה שוגגים או אנוסים או מוטעים מנין שהיא מעוברת ת"ל אתם אתם אתם ג' פעמים כאן מדבר בעיבור שנה ולמטה מדבר בעיבור חדש שנא' אלה מועדי ה' כו' אשר תקראו אתם כו' גם כן הכל כנ"ל שאם קדשו שוגגין או אנוסין או שלא כדין או שלא הספיקו לקדשו עד שהשכה שמעברין את החודש יכול כשם שמעברין השנה לצורך כך מקדשין החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם (ר"ה כ') כזה ראה וקדש . ומנין שמחללין שבת על קריאתן תלמוד לומר במועדם יכול כשם שמחללין על קריאתן כך מחללין על קיומן ת"ל אשר תקראו על קריאתן אתה מחלל ואין אתה מחלל על קיומן . ומנין שראש ב"ד (ר"ה כד') אומר מקודש ת"ל וידבר משה את מועדי ה' ומנין שכל ישראל עונין מקודש מקודש ת"ל בנ"י אשר תקראו (וזה סדרן אשר תקראו נדרש על כל הפסוק מועדי ה' אשר תקראו שמעברין לצורך . מקראי קודש אשר תקראו שצריך לומר מקודש . אשר תקראו אתם אם קראו מקודש ואם לאו אינו מקודש . אשר תקראו במועדם על קריאתן אתה מחלל שבת) ומנין שצריכין לומר ב' פעמים מקודש (ר"ה כד') תלמוד לומר מקראי קודש ומנין שמעברין חדש לשנה ת"ל חדש האביב (כן מוכח מגמרא מגילה ה') ומנין שמעברין יום לחודש ת"ל כאן יום לחודש : (ג) ששת ימים . עיין רש"י ז"ל : וביום השביעי כו' כל מלאכה . אין לי אלא ביום שמוזהר בלילה מנין תלמוד לומר שבת עונש מנין ת"ל כי כל העושה כו' בלילה מנין תלמוד לומר מחלליה כו' : שבתון . שבות שלא יעלה באילן ואף שבות מצוה כנ"ל באחרי מות : כל מלאכה . אפי' מקצת כגון ב' אותיות כו' . מלאכה למד גז"ש ממשכן מלאכה שהיתה שם : מקרא קדש . קדשהו באכילה ושתיה וכסות נקיה : בכל מושבותיכם . שיכול הואיל ושבת כתיב בעניני מועדות (קידושין לז') שיהא צריך קידוש ב"ד כמועדות ת"ל בכל מושבותיכם ולהלן נאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם (סנהד' לה :) שאין מיתת ב"ד דוחה שבת נאמר שם מושבות ונאמר והיו אלה לכם וגו' בכל מושבותיכם כפ' מסעי מה להלן בב"ד . במושבתיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר אברים ופדרים שניתותרו ומשלה בהם האור מבעוד יום (שבת כ') : (ה) בין הערבים . מכי ינטו צללי ערב : (ו) לחדש הזה חג המצות . חודש הזה חג המצות ואין חג הסוכות טעון מצות שיכול והלא דין הוא כו' תלמוד לומר זה חג המצות ולא סוכה טעון מצה : שבעת ימים מצות תאכלו . מצה הנאכלת לשבעה פרט לחלות תודה ורקיקי נזיר : (ז) מקרא קודש . קדשהו באכילה ושתיה וכסות נקיה : כל מלאכת עבודה . (ר"ה כט') פרט לתקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה : (ח) והקרבתם כו'. אם אין פרים כו' עיין רש"י ז"ל ואם אין לך בטהרה הבא בטומאה מנין תלמוד לומר והקרבתם אשה לה' מכל מקום : (י) כי תבאו . יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ כנען יכול ארץ סיחון ועוג ת"ל אשר אני נותן לכם (פי' ולא עמון ומואב כי לא נתתי להם אלא הם בקשו שיתנו להם) : וקצרתם את קצירה כו' ראשית קצירכם . שיהא ראשית לכל הנקצרים שלא יקצרו קודם העומר יכול אפי' קטניות ושארי מינים ת"ל ראשית ונאמר בחלה ראשית מה להלן ה' מינים אף כאן ה' מינים . וחלה עצמה מנין נאמר בחלה לחם (מנחות ע:) ונאמר במצה לחם מה להלן ה' מינים אף כו' ובמצה עצמה מנין תלמוד לומר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל

על דרך רמז

ענין ג' רגלים שם הוי"ה ז' ימי הפסח ח' ימי חג ב' השין פסח לתתא וסוכות לעילא כמ"ש ח"ג דל"ב ולכן בו הלל גמור דלא מתפחד מיו"ד אבל בפסח לא נכנס בוא"ו ע"ד שאכלו לחם מן השמים וקבלו התורה אז שתי לחם מחיטין ה' ה' אבל שעורים ה' ב' ובשבועות וא"ו ולכן יום א' כמ"ש שם דל"ו ע"א וש"ע הוא יו"ד של השם לכן ג"כ יום א' שכל הזכרים א' ומוקבין ז' בסוד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה סליק לדכורא אז ירצה לקרבן כו' וכן מילה בשמיני בשביל זה ובגין דאו"א לא מתפרשין לכן ס"ע תיכף אחר סוכות משא"כ בשבועות שצריכה נוק' ז' נקיים ז' שבועות ולכן זיווגא בס"ע דזיווגא מבי אבא כמ"ש שם דף ז' ע"ב ר' אבא שלח כו' והן השם כסדר ממטה למעלה ואף על גב דהשין הן ז' עם הזכרים כמ"ש שם דל"ב ע"א מכל מקום כתיב תחת אמו ולא תחת אביו והוא קבלת אמא מאביו בחינתו ג"כ כי בה' אחרונה צריך לכתוב ו' של ז"א ברגל ימיני קודש וכן ביו"ד. העוקץ של ה' הראשונה ג' קוצין בה וכן בה' קוץ העליון אינו נגלה רק קוץ היו"ד וקוץ התחתון שהן הו"ב כמ"ש שם ד"י ע"ב בענין היו"ד וקוץ העליון שהוא כתר הוא קוץ תחתון של יו"ד שבשם שהוא כתר דבינה הנק' אמא כי כל בחי' התחתונה שבעליון הוא עליונה של פרצוף שלאחריו מהקוץ הזה הוא מקור דמבועא כידוע והוא כתר של אמא שכתר הוא לעולם מקור כמ"ש בהז"ח דפ"ו ע"ג ומקור דההוא נהר וכן עטרת היסוד הוא כתר של מלכות ומקור דילה כמ"ש שם וגג הה"א הוא נהר ויו"ד הה"א הוא מבועא דנהלא כמ"ש בה"ג דף יו"ד ודף ס"ה וז"ס הבן בחכמה יו"ד וקוץ התחתון שהוא גזעא ושבולא שלכן ל"ב נתיבות הם אלהים שהוא בינה שבחכמה וחכמה בבינה הוא יו"ד וגג שבה"א וז"ס נהל נובע מקור חכמה ממטה למעלה ד' בחינות אלו כסדר . חכמה הוא גוף היו"ד עצמה וקוץ העליון של יו"ד שבשם רומז לכתר כידוע והוא ג"כ בחינה התחתונה שבא"א מ"ס שנק' א"ס ושם תשעה היכלין דלאו אינון נהורין כו' והן תמניא סמכין שבגוף היו"ד עם נקודה עלאה שהן תשע וז"ש בה"א דף ס"ה וה"ב רס"ט רעותא דכל ט' נהורין דקיימי כולהו במחשבה דאיהו חד מינייהו בחושבנא והן תמניא סמכין דאמר בס"א ה' וכדין נהרין מגווייהו תמניא עם נקודה עלאה והן שנקרא א"ם כמ"ש שם ותחתם תשעה נקודין אתכרין והן דנפקין מקוץ תתאה מנה יהוד בוצינא ס"ג ניצוצין דבוצינא והן נקודין דאורייתא ול"ב שבילין והיו"ד סלקא ברעו דמחשבה הוא מ"ס והוא קוצו של יו"ד וא"ו של יו"ד הוא שית סמכין דאגוזא ואגוזא עצמה הוא קוץ התחתון דיו"ד והוא בינה שלו ונקרא תהום כידוע וכמ"ש בדעתו תהומות נבקעו שהיא פטר רחם ברא בוכרא ותהום הוא תללא דאגוזא כמ"ש בתיקונים והוא"ו הוא וי"ו קצוות ו' נקודות והוא וא"ו של חול וד' שלו היא רתיכא דנפקא מסתרא דאת דא כמ"ש שם בס"א ה' והיא למ"ד של חול מגדל הפורח באויר והוא גנתא דנוקבא דחיי כמ"ש ח"ג נ"ב וזהו אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל כו' שהם לצור החיים שהנשמות נצורות שהמה אבי הנחל וכמ"ש בגמרא עירובין לראות הפרחה הגפן אלו בעלי מקרא כו' וז"ש ח"י עלמות שמונה נקודין עם נקודה עלאה ותשעה דלתתא מינייהו וסוד השמונה נקודין הן ח' דחו"ל וסוד ההו"ל הן נגד חב"ד שהן ג' קולין דיו"ד ועשר נקודין הן ע"ס ולמ"ד הוא בינה ונפארין בה ח' נקודין מבינה ולמטה ועם כ"ב אתוון שהן במגדלא הן למ"ד ועם ב' נקודות שהן ח"ו הוא ל"ב דנפקין מגו בינה ל"ב אלהים וה"א דשמא היא יתלא כמ"ש בס"א ותם תם לה שים יריען שהן השם ולפנים מד יריעם מבוקמם כמ"ש בה"ב ס"ח ולפנר שם כמו היכלא ליתו סקיתא דעיינן ס' שהן ל"ב אתוון שבשם

שאכל אליו אלות דברים הבאים לידי חימוץ יוצא י"ח מצה : את קצירה . כתיב וקצרתם את קצירה וכתיב והבאתם את עמר ראשית ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר (שם ע"א) וממקום שאי אתה מביא אתה קוצר וזהו שבשלחין ושבעמקים : קציר . ולא שחת . קצירכם . ולא קציר של מצוה מכאן אמרו קוצרים מפני הנטיעות (שם) ומפני האבל ומפני התלמידים : אל הכהן והניף . תנופה בכהן ואין קצירה בכהן : (יא) והניף כו' לפני ה' . במזרח (מנחות סא') . והניף . עיין רש"י ז"ל : לרצנכם . אין כופין ליבור על כרחם : ממחרת השבת . ממחרת יו"ט עיין רש"י ז"ל : יניפנו הכהן . הוא בנין אב לכל התנופות שהן בכהן : ביום הניפכם . בנין אב לכל התנופות שהן ביום : (יב) את העמר כבש . כבש אע"פ שאין עומר עומר אע"פ שאין כבש . תמים . ולא בעל מום . בן שנתו . ולא שנתו של עולם : (יג) ומנחתו שני עשרונים . יכול כשם שמנחתו כפולה כך נסכיו כפולים תלמוד לומר ונסכה יין רביעית ההין יכול אין יינו כפולה שאין בא עמו אבל שמנו הבא עמו יהא כפולה ת"ל ונסכה כל נסכיו יהיו רביעית : (יד) ולחם וקלי וכרמל . נאמר כאן לחם (מנחות ע') ונאמר במצה לחם מה להלן מה' מינים אף כאן : לחם קלי וכרמל . לחייב על כל אחד ואחד (כריתות ה') : עד עצם וכתיב עד יום הביאכם . כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים (שם ס') : חקת עולם . בית עולמים : לדורי דורות : בכל מושבתיכם . בין בארץ בין בחוץ לארץ מכאן אמרו החדש אסור מן התורה בכל מקום . ערלה הלכה . כלאים מדברי סופרים : (טו) וספרתם לכם . כל אחד ואחד : (טז) ממחרת השבת . ממחרת יו"ט : מיום הביאכם את עמר תספרו . יכול יביא ויספור ממחרת השבת (מנחות סו') אבל יקצור אימתי שירצה תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור . אי מהחל חרמש יכול יביא ממחרת השבת ויקצור ויספור אימתי שירצה ת"ל מיום הביאכם תספרו אי מיום הביאכם יכול יספור ויקצור ויביא ביום ת"ל שבע שבתות תמימות אימתי הן תמימות בזמן שמתחיל מבערב יכול יקצור ביום תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור יכול הכל בלילה תלמוד לומר מיום הביאכם הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום : תספרו חמשים יום . וכתיב שבע שבתות . מכאן אמרו (שם) שמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי : חמשים יום . וכתיב שבע שבתות . הא כיצד מנה מ"ט וקדש יום החמשים : והקרבתם מנחה חדשה . שיהא חדשה לכל המנחות אין לי אלא מנחת חטים מנחת שעורין מנין כשה"א וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה אם אינו ענין למנחת חטים ת"ע למנחת שעורים : (יז) ממושבתיכם . ולא מן חוץ לארץ : תביאו . אף מן העליה (פי' אם לא מצא מן החדש) (ופליג אמתניתא שאמרה דוקא מן החדש ולכן דרש לעיל חדשה חדשה לכל המנחות ע"ש מנחות פג:) : תביאו . כל מה שאתה מביא במקום אחר כגון גבי המן הרי היא כזו עשרון לחלה : שתים . שיהיו שניהם שוים מדלא קאמר שתי לחם : שני עשרונים סלת . מן חטים (עיין רש"י פ' ויקרא ב' א') : חמץ תאפינה . שאור בודה להן מתוכן ומחמצן דר"מ רי"א אף היא אינה מן המובחר אלא מביא את השאור ונותן לתוך המדה וממלא את המדה אמרו לו כו' : (יח) והקרבתם על הלחם שבעת כבשים . כבשים אף שאין לחם (פי' מדלא כתיב כבשים על הלחם) א"כ מה ת"ל על הלחם שלא נתחייבו בכבשים עד שלא נתחייבו בלחם : (כ) על לחם הבכרים . יכול הלחם למטה ת"ל על שני כבשים אי על שני כבשים יכול למעלה תלמוד לומר על לחם הבכרים הא כיצד מניח בין ירכותיהם של כבשים ומניף דר"ח בן הכינאי ר' יוסי בן משולם אומר כבשים על הלחם ומה אני מקיים על שני כבשים להוציא שבעה . והכ"א מה מניחו (מנחות סב') בכל מקום שהלחם למעלה אף כאן למעלה : (יט) ועשיתם שעיר עזים . עיין רש"י ז"ל : ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים . שתהא זביחתן לשם שלמים : קדש יהיו . לעכב (מנחות מ"ה) נאמר כאן יהיו ונאמר להלן סלת תהייה מה להלן לחם אף כו' שהלחם מעכב את הכבשים ואין הכבשים מעכבין את הלחם דברי ר"ע בן ננס אומר הכבשים מעכבין את הלחם ואין הלחם מעכב את הכבשים נאמר כאן יהיו ונאמר להלן יהיו עלה לה' מה להלן כבשים אף שאין לחם אף כאן כבשים אף שאין לחם : (כב) ובקצרכם כו' . עיין רש"י ז"ל : אני ה' אלהיכם . זו מלכיות : (כד) שבתון . קדושת היום שכולל מלכיות עם קדושת היום : זכרון . זכרונות : תרועה . שופרות : מקרא קודש . קדשהו בעשיית מלאכה דר"א רע"א כו' . זכרון כתוב אחד אומר זכרון וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם כאן ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביו"ט שחל להיות בחול (ר"ה כט:) . תרועה מנין שבשופר תלמוד לומר שופר תרועה ומנין שתקיעה לפניה ת"ל והעברת שופר ומנין שתקיעה לאחריה ת"ל תעבירו שופר . מנין ליתן של זה בזה ת"ל בחדש השביעי

בחדש השביעי לגז"ש . ג' תרועות נאמר זכרון תרועה . שופר תרועה . יום תרועה . ל' תרועות ושם תקיעות שהן ט' שלש של שלש שלש (שם לד') (כמ"ש מקשה מעיקרא יליף מהיקשא והשתא מייתי ג"ש ולמה לי תרתי ומשני מעיקרא בעי למילף בהיקשא ואחר כך ראה דליכא למילף בהיקשא מייתי גז"ש והשתא באמת לא צריך להיקשא כלל ונראה הא דמתחלה רצה ללמוד בהיקשא היינו מעיקרא שרצה ללמוד ראש השנה מיוה"כ של יובל אמנם השתא שרוצה ללמוד שיהא של שלש שלש היינו ביובל כתיב אחד ובר"ה כתיב שתים ורוצה ללמוד זה מזה וזה מזה ובהיקשא ליכא למילף יוה"כ מראש השנה לכך מייתי גז"ש ודו"ק) : יום הכפורים הוא . לפי שנאמר מקרא קדש כו' ועניתם את נפשתיכם לא קראו מקרא קודש ולא התענה ועשה מלאכה מניין שמכפר תלמוד לומר יום כפורים הוא מ"מ . ומניין אע"פ שלא בקרבנות ושלא בשעיר היום מכפר ת"ל כי יום כפורים הוא מכל מקום יכול אע"פ שלא שב ת"ל אך : ועניתם את נפשותיכם . (יומא עו') ה' ענוים נאמר ביום הכפורים מכאן אמרו שאסור באכילה ושתיה וכו' : (כח) וכל מלאכה לא תעשו כו' . הרי זו אזהרה למלאכה . ועונש בפסוק דלמטה : (כט) כי כל הנפש כו' ונכרתה כו' . הרי זו עונש עינוי : (ל) והאבדתי כו' . מה תלמוד לומר לפי שהוא אומר כו' עיין רש"י ז"ל : כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם כו' . בעצם ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת : ועל הנפש כו' מלאכה בעצם כו' , על עצם היום הזה ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת . יכול יהא מוזהר על התוספת תלמוד לומר בפר' כ"ח וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עצם הוא מוזהר ואינו מוזהר על התוספת (יומא פא') אזהרה לעינוי עצמו מנין נאמר עצם עצם לגז"ש מה עצם האמור במלאכה לא ענש אלא אם כן הזהיר אף עצם האמור בעינוי לא ענש אא"כ הזהיר . ומה להלן אינו מוזהר על התוספת אף כאן כו' . והאבדתי מכאן שכרת הוא אבדן . כי כל הנפש אשר לא תענה . (יומא פ:) פרט למחזיק מכאן אמרו האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור : (לא) כל מלאכה לא תעשו כו' . עיין רש"י ז"ל : (לב) שבת שבתון . שבות (שבת קיד:) מכאן שיום הכפורים כשבת אסור בקניבת ירק : ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש . (ר"ה ט') וכי בתשעה מתענין והלא אין מתענין אלא בעשירי אלא כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי . דבר אחר ועניתם בתשעה מכאן שמוסיפין מחול על הקדש ת"ל אלא מלפניו מלאחריו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב אין לי אלא יום הכפורים שבתות מנין ת"ל תשבתו . יו"ט מנין ת"ל שבתכם הא כל שביתה שאתה שובת אתה מוסיף לה מחול על הקודש בין מלפניה ובין מלאחריה : מערב עד ערב . מכאן שצריך לילה ויום מן החדש (ר"ה כ' ב') : (לד) בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות . זה טעון סוכה ואין חג המצות טעון סוכה שהיה בדין אם זה שאין טעון מצה טעון סוכה חג המצות שהוא טעון מצה אינו דין שיטעון סוכה ת"ל הזה חג הסכות ואין חג המצות טעון סוכה . לפי שנא' בסוכות תשבו שבעת ימים ואיני יודע איזה שבעת ימים בחדש ת"ל בחמשה עשר יום לחדש הזה חג הסוכות שבעת ימים כו' : חג הסוכות לה' . יכול תהא חגיגה וסוכה לגבוה תלמוד לומר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים . אי חג הסכות תעשה לך יכול יהא חגיגה ג"כ להדיוט ת"ל חג הסכות שבעת ימים לה' חגיגה לגבוה וסוכה להדיוט א"כ מה ת"ל חג הסכות לה' (סוכה ט') כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה מכאן אמרו עצי סוכה אסורין כל שבעה : (לה) ביום הראשון מקרא קודש . קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה : כל מלאכת עבדה לא תעשו . עיין רש"י ז"ל : (לו) ביום השמיני מקרא קדש . קדשהו במאכל וכו' : עצרת הוא . לפי שנא' (לז) אלה מועדי ה' . אם ביו"ט הרי כבר אמור אלא לימד על חול המועד שאסור במלאכה יכול תהא אסור בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר עצרת היא כל מלאכת עבודה היא אסורה בכל מלאכת עבודה ואין חול המועד אסורה בכל מלאכת עבודה דברי ריה"ג רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר כו' אם לענין ימים טובים כבר אמור שנאמר מלבד שבתת ה' ואומר ביום הראשון מקרא קודש וביום השמיני מקרא קודש אם כן למה נאמר אשר תקראו אתם מקראי קדש אלא אלו ימי חה"מ שאסורים במלאכה יכול יהיו אסורים במלאכת עבודה תלמוד לומר היא כל מלאכת עבודה לא תעשו ואין ימי מועד אסורים במלאכה : להקריב עלה ומנחה . אם אין עולה אין מנחה שמקדים עולה למנחה ואם קדמה מנחה לעולה פסולה : זבח ונסכים . להקדים זבח לנסכים ואם אין זבח אין נסכים ואם קדמו נסכים לזבח פסולה . ד"א עולה ומנחה (מנחות מד:) שמנחה בהא אחר עולה קודם לנסכים . זבח ונסכים . שאין הנסכים מתקדשין אלא בשחיטת הזבחים : דבר יום . מלמד שכל ביום

על דרך רמז

שבאבא אן שבילין ושם סתימין כמ"ש בכמה מקומות סתים שבילין ולא ארחין ובתז"ח פ"ט ע"ד ביה סתימין תלתין ותרין שבילין אינון שבילין לא פתיחין כו' אבל בהיכל אמא העיינין אלו פתיחין וז"ש לאנהרא לתתא מגו נהירו דההוא רשימא ור"ל היו"ד שנתלבשם בה בהן ל"ב נתיבות שבו וענין הה' יריעות הן הנאמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה ואמרז"ל שהקב"ה הוא בינה נתעטף באור וברא שמים ואותו האור נהור מסייפי עלמא ועד סייפי עלמא והוא מ"ש שם אוקיר ליה בלבושי יקר והן מ"ש בס"ד פ"א לבושין דיקר אתקין ואחסין כו' והוא הדעת מזלא קדישא והן ה' יריעות ה"ג דבינה שהוא דעת בוצינא דקרדוניתא והתפשטות הדעת בה"ס ונכללין ביסוד והן ה' שמים שנבראים ביום ראשון והרקיע יסוד ביום שני וז"ש שית דאינון המש וכלהו הן יריעות שכל שמים הוא יריעה כמ"ש נוטה שמים כיריעה וכמ"ש בפ' ויקהל ע"ש והן חמש יריען דדכורא ועוד הן ה"ג דנוק' בה"ס דילה ונכללין ג"כ בסוד וידוע בסוד יחוד שמע ישראל ובשכמל"ו שמקודם צריך לחבר שית דידיה ביחד וכן דידה בסוד ה' אחד ושמו אחד ואחר כך לחברם יחד וז"ש חמש יריעות חוברות ואמר אשה אל אחותה שהן גבורות כנ"ל והן ה' שמים שעובדא דמשכנא כעובדא דשמים וארץ וכמ"ש בפרשת ויקהל וה' שמים כלולין בוילון שפס הן ז' היכלין כמ"ש הגאונים והן ז' רקיעין כידוע וכמ"ש בפ' בראשית בתחלת היכלין והן ה' ו' כו' וברקיע דידיה שהוא יסוד דידיה וערבות דידיה שהוא היכל ק"ק שפס חיבורא דלדיק באהרון שם המשים נולאות וחמשים לולאות שהן נ' ש"ב שהן ביסוד הנק' כ"ל וכן ביסוד דידיה כל"ה וי"ם כידוע והכוכבים שברקיע שקשורין בתלי שהוא המחבר הכל הן החמשים קרסים שמחברן וז"ש שהקרסים בלולאות כמו כוכבים ברקיע וכ"ז הן ה"ג שהן מה' עילאה נ' תרעין וידוע שטבע הגבורות להתפרד שלכן הן ה' אבל ה"ח כלולין באחד והן יו"ד טפת הסדים מחכמה יו"ד שבשם נ' טפת הגבורות מ"ה שבשם בינה וז"ש ה' שהוא י"נ שבינה כוללת חו"ג וז"ש בו"ד ס' הן באין מו"ד של יו"ד כמ"ש בה"ג נ"ה וזהו יריעה הדא שבג"ו ה' יריעות שחכמה בתוך הבינה וכן חסדים בתוך הגבורות בסוד נקבה תסובב גבר וז"ש שם אהי"ה וסוד שם הויה כמ"ש כי שם אהי"ה בבינה שכוללת בה תו"ג ודעת תו"ג שהן עשרין דזו"נ בסוד נורת ה"א כידוע חכמה בבינה י"ה הם חו"ג שבה א"ה שם חו"ג יריעה חד וב' יריעות כנ"ל וזה סוד שם הויה שגרא טפל ב' הולקין ב' עשרין שהן א"ס שהן ו' ונוק' אינה נוטלת רק עשרא דה"ג לבד שלכן היא ה"א ולית לה מגרמה כלום רק מה שנוטלת ממנו שלכן עיקר השם בז"א יה"ו שהן טוחין דתו"ג ו"ב ותרין עשרין ו' ובן מגן אהיה :

איש כשר לנסכין ולמוספין: ביומו. אם עבר יומו בטל קרבנו ואין חייב באחריותו יכול יהא חייב באחריות נסכיהם משקרב הזבח ת"ל מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה (עיין בתוספות שם) מנחתם ונסכיהם אפי' למחר: (לח) מלבד כו'. מנין למוספי שבת שיקרבו עם מוספי רגל (היינו שצריך ג"כ להביא מוספי שבת ברגל ולא יפטור עם מוספי הרגל) ת"ל מלבד שבתת ה': מלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבותיכם. ג' רבויים לרבות קרבנות היחיד וקרבנות הצבור וקרבנות שהוקדשו ברגל שיקרבו כלן ברגל: אשר תתנו לה'. לרבות עופות ומנחות שכלם יבאו ברגל יכול רשות ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם אם רשות הרי כבר נאמר אלא לקבען חובה שיביאו כלם ברגל יכול באיזה רגל שירצה תלמוד לומר ובאת שמה והבאתם שמה אם נקבוע כבר קבוע אם להתיר כבר התיר אם כן למה נאמר ובאת שמה וכו' אלא זה רגל ראשון שפגעת בו יכול אם עבר רגל ראשון ולא הביא יהא עובר בבל תאחר תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם אינו עובר עליו משום בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה (פי' דמאלה תעשו כו' במועדיכם מוכח דגם ובאת שמה והבאתם שמה לא איירי ברגל הראשון כלל אלא אכל רגלי השנה כולה קאי דהיינו ובאת שמה ברגלי שנה והבאתם ואם כן לפי זה הוי כל רגלי שנה כמו רגל אחד שאינו עובר עד שיעבור כל הרגל) (ר"ה ד:). וכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסכות רש"א ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחלה: (לט) אך בחמשה עשר יום לחדש תחגו את חג ה'. יכול אפי' בשבת תלמוד לומר אך: באספכם כו'. עיין רש"י ז"ל: תחגו כו' שבעת ימים. שבעה לתשלומין עיין רש"י ז"ל: ביום הראשון שבתון. (פסחים ה') תנא דבי ר' ישמעאל נאמר כאן ביום הראשון ונאמר בלולב ביום הראשון ונאמר בפסח ביום הראשון בשכר ג' ראשון זכו לג' ראשון להכרית זרעו של עמלק דכתיב ויצא הראשון אדמוני ולשמו של משיח דכתיב ראשון לציון הנה הנם ולבנין בהמ"ק דכתיב מרום מראשון מקום מקדשנו: (מ) ולקחתם. שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד ר' יהודה אומר נאמר כאן ולקחתם ונאמר גבי אזוב ולקחתם אגודת אזוב מה להלן באגודה אף כאן באגודה: ולקחתם. לקיחה תמה שמעכבין זה את זה: לכם. משלכם להוציא השאול והגזול מכאן אמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום ראשון בלולבו של חבירו אלא אם כן נתנו במתנה לחבירו וכו': ביום. ולא בלילה: הראשון. (סוכה מג:) אפי' בגבולין רא"א ביום אפי' בשבת. הראשון. שאין דוחה שבת אלא יום הראשון בלבד: פרי עץ. שטעם עצו ופריו שוה וזהו אתרוג: הדר. פרט ליבש (סוכה כט:) כפת תמרים. (שם מה:) ריבב"א שתים א' למזבח וא' ללולב ר"ט אומר כפת אם פרוד יכפתנו: וענף עץ כו'. [סוכה לב:] ענפיו חופין את עצו זה הדס: עבת. עבות כשר שאין עבות פסול: ערבי נחל. שגדלים על הנחל. אין לי אלא ערבי נחל של בעל של הרים מנין ת"ל וערבי [שם לג:] א"כ מה ת"ל נחל פרט לצפצפה שגדלה בהרים. ערבי. אבא שאול אומר א' למקדש וא' ללולב. ד"א פרי עץ הדר א'. כפת תמרים א'. וענף עץ עבת שלשה. וערבי נחל שתים. יכול יהא אתרוג עמהן באגודה ת"ל כפת ולא כתיב וכפת וגו': ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. ולא בגבולין שבעת ימים: (מא) חג. אין עולת ראיה לא דברי ב"ש בה"א אפי' עולת ראיה [ביצה יט']: שבעת ימים. יכול יהא חוגג כל שבעה ת"ל וחגתם אותו יום א' בלבד א"כ מה ת"ל שבעה לתשלומין ומנין לשמיני לתשלומין ת"ל בחדש השביעי כל שבחדש השביעי. יכול כל החדש כלו תלמוד לומר תחגו אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג חוצה לו: (מב) בסכת. חסר וי"ו כתיב ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת האילן כו' (סוכה כח:): תשבו. כעין תדורו מכאן אמרו כל ז' ימים עושה סוכתו קבע וביתו עראי כיצד אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומעלה כליו הנאים לסוכה כו'. ד"א תשבו כעין תדורו מכאן אמרו (שם כו') שומרי העיר ביום פטורין ביום בלילה כו' שומרי גנות ופרדסים כו' הולכי דרכים כו': שבעת ימים. אפי' לילות או אינו אלא ימים ולא לילות ת"ל כאן תשבו שבעת ימים ונאמר במלואים ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים מה שבעה האמור שם עשה בהן הלילות כימים אף שבעה האמור כאן עשה בהן הלילות כימים. או כלך לדרך זו נאמר כאן שבעה ונאמר בלולב שבעה מה שבעה האמור בלולב לא עשה בו הלילות כימים אף שבעה האמור כאן לא עשה בהן הלילות כימים נראה למי דומה דנין שבעה שהן תדירים כל היום משבעה שהן תדירים כל היום ואל יוכיח שבעה שבלולב שאין תדירים כל היום. או כלך מדרך זו דנין שבעה שהם מנהג לדורות משבעה שהן מנהג לדורות ואל יוכיח שבעה שבאהל מועד שאין מנהג לדורות. תלמוד לומר תשבו שבעת ימים תשבו שבעת ימים לגזרה שוה מה תשבו שבעת ימים שנאמר באהל מועד עשה בהן הלילות כימים אף תשבו שבעת ימים האמורים כאן עשה בהן הלילות כימים: אזרח. זה אזרח. האזרח. להוציא את הנשים: כל. לרבות את הקטנים (סוכה כז:) ד"א כל האזרח שכל ישראל ראוין לסוכה אחת מכאן שיוצאין בסוכה שאולה: בישראל לרבות גרים ועבדים משוחררים: ישבו בסכת. בסוכה של כל דבר שהיה ר' יהודה אומר שאינה אלא מד' מינים והדין עמו ומה אם לולב שאינו נוהג בלילות כבימים אינו בא אלא מד' מינים סוכה שהיא נוהגת בלילות כבימים אינו דין שלא תהא אלא מארבעה מינים אמרו לו כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין שאם לא מצא מארבעת מינים ישב בלא סוכה והכתוב צוה ישבו בסכת בסוכה של כל דבר וכן מפורש בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית כו' (בת"כ הגי' בהפך דלר"א סוכות ממש היו וכו' אבל בסוכה (יא:) הגי' כמו כאן) כר"א ענני כבוד היו ר"ע אומר סוכות ממש היו: (מג) בהוציאי אותם מארץ מצרים. מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים. בסכת בסכת בסכות (סוכה ו'ו) שני חסרים וא' מלא מכאן אמרו ב' כהלכתן ושלישית אפי' טפח: (מד) וידבר משה את מועדי ה'. מלמד שהיה משה אומר לישראל הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג בלשון שהיה שומע בו בלשון הוא אומר להם (פי' מדכתיב מועדי ה' דייק) רבי אומר לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד שידחו את השבת שנאמר בהם במועדו שאר כל קרבנות צבור מנין תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם. לעומר ולקרב עמו ולשתי הלחם ולקרב עמהם לא שמענו כשה"א וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל קבע מועד לכלם: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ר"ה כד') מכאן שראש ב"ד אומר מקודש כו'. ד"א וידבר משה. אמר מועדי ה' ולא נאמר שבת בראשית עמהן. (עיין בנדרים עח' וב' פירושא דמילתא) בן עזאי אומר נאמר מועדי ה' ולא נאמר פרשת נדרים עמהם. ד"א וידבר משה שהזר והזהירן בשעת מעשה (סוף מגילה) מכאן שיהיו קורין הלכות פסח בפסח כו':

כד (ב) צו את בני ישראל. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס (כל הפיסקא אינו בת"כ רק תחלת ספרי פ' נשא). נאמר כאן צו ונאמר להלן צו את בני ישראל ונתנו ללוים ונאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי וכתיב לדרתיכם ובשילוח טמאים כתיב צו וכתיב ויעשו כן בני ישראל בנין אב לכל מקום שנאמר צו מיד ולדורות דר"י. רבי ישמעאל אומר כתיב מן היום אשר צוה ה' והלאה לדרתיכם הרי מיד ולדורות. זירוז מנין תלמוד לומר וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו. ולפי דרכנו למדנו שמחזקין במוחזקים ומזרזין במזורזין. רבי שמעון בן יוסי אומר אין צווי אלא חסרון כיס שנאמר כאן צו ונאמר צו את בני ישראל ונתנו ללוים ונאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי חוץ מאחד שנאמר כי אתם באים אל הארץ לזרזם על חילוק הארץ: ויקחו אליך. (מנחות סו:) לך ולא אני שלא לאורה אני צריך: ויקחו אליך. שתהא אתה גזבר על הדבר הזה: ויקחו אליך. (יומא ג:) משל ציבור קח לך משלך דר"י ר' יונתן אומר בין קח לך בין ויקחו אליך משל ציבור אלא כביכול משלך אני רוצה: שמן זית. ולא שמן שומשמין ולא שמן אגוזים ולא שמן צנונות. שמן זית. מזיתו (פי' בשעה שהוא מחובר לזית יהיה בו שמן ולא מה שיוצא מהן אחר כתישה מרובה) מכאן אמרו ג' זיתים הן ובהן ג' ג' שמנים (פי' בכל זית) זית ראשון מגרגרו בראש הזית כו' ראשון שבכולן כשר למנורה והשאר למנחות: זך. אין זך אלא נקי: כתית. ר' יהודה אומר אין כתית אלא כתישה: זך כתית למאור. ואין כתית למנחות. יכול יהא זך כתית פסול למנחות תלמוד לומר ועשרון סלת בלול בשמן כתית: להעלת. שתהא שלהבת עולה מאליה ולא על ידי דבר אחר: נר תמיד. זו נר מערבי שדולק תמיד שממנו היה מתחיל ובו היה מסיים: (ג) מחוץ לפרכת. לפי שנאמר ושם את המנורה נכח השלחן איני יודע אם סמוכה לפרכת אם סמוכה לפתח כשה"א מחוץ לפרכת הרי סמוכה לפרכת יותר מן הפתח: העדות. עדות לכל באי העולם שהשכינה שורה בישראל. וא"ת לאורה צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל (מנחות פו:) [ובש"ס מפרש מאי עדות]: יערך אתו אהרן ובניו. לפי שנאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות יכול יהא כהן א' נכנס בשבעת הנרות להדליק [פי' וידליק את כלן כאחד] תלמוד לומר להעלת נר [פי' דמשמע שאין כהן א' נכנס אלא בנר אחד כדי להדליק נר אחד והיינו להעלת נר בל' יחיד] יכול יהיו ז' כהנים נכנסין בשבעה נרות להדליק כאחת (פי' דהשתא נתקיימו ב' קראי דהיינו אל מול פני המנורה יאירו שבעת כו') ולהעלות נר (פי' שהרי כל כהן אינו עולה להדליק אלא נר א') תלמוד לומר יערך אתו אהרן ובניו אחד אחד: מערב עד בקר. תן לה מדתה כו' עיין רש"י ז"ל. ושלא תהא כשרה עבודה מערב עד בקר אלא היא: (ד) על המנרה הטהרה. על טהרה של מנורה שלא ישמכם בקיסמים ובגרורות: יערך את הנרות לפני ה'. שלא יתקן בחוץ ויכנים: תמיד. אף בשבת אף בטומאה (פי' דג' פעמים תמיד כתיבי הכא א' לגופה על נר מערבי שתהא דולקת תמיד וא' אף בשבת וא' אף בטומאה וכל מקום דכתיב תמיד דילפינן מיניה שבת וטומאה סמכינן אהך): (ה) סלת ואפית. מלמד שנקחים סלת ומנין אף חטים תלמוד לומר ולקחת יכול אף שאר מנחות כן אם לקח חטים כשרה [פי' שלא יהא סלת מעכבתן בשעת לקיחה] תלמוד לומר אותה זו נקחית חטים [פי' בדיעבד] ואין שאר מנחות נקחים חטים: שתים עשרה חלות. שיהיו שוות: שני עשרנים. שיהיו שוים: יהיה החלה האחת. שנילושין אחת אחת ומנין שאף שתי הלחם לישתן ועריכתן אחת אחת ת"ל יהיה החלה האחת: (ו) ושמת אתם וכו'. מנין שאפייתן של לחם הפנים שתים שתים (ר"ל שירדו לתנור שתים) ת"ל ושמת אותם שתים מערכות יכול אף שתי הלחם כן שירדו לתנור שתים ת"ל אותם [מנחות נד' ובש"ס פריך האי אותם הא אפיקתיה פי' שירדו לתנור שתים שתים ומשני מדלא כתיב ושמתם דלשתמע נמי שתים וכתיב ושמת אותם משמע מעוטא] זו נאפית שתים ואין שתי הלחם נאפות שתים אלא א': ושמת. בדפוס. (פי' מלשון ושמת דריש מדלא כתיב ונתת אותם אלמא דאדפוס קאי ולכך שייך שפיר לשון שימה בדפוס עיין בתוספות שם) וג' דפוסים היו שם נותנן לדפוס כשהוא בצק ובתנור היה לה דפוס וכשהוא רודה נותנה לדפוס כדי שלא תתקלקל ובאותו הדפוס היה מניח על השלחן. והא דאמרינן לקמן על טהרו של שלחן היינו שיהא הדפוס עומד על טהרו של שלחן [ורש"י ז"ל פי' בפ' תרומה שיצא בדפוס עד שיתן על השלחן אבל על השלחן היה נותן בלא דפוס ולא נהירא]: שתים מערכות. יכול שמונה וארבע תלמוד לומר שש המערכת אי שש יכול שלש של שש ת"ל שתים עשרה אי שתים עשרה יכול ארבע וארבע תלמוד לומר שתים מערכות שש המערכת (וכ"ה במנחות צח') [והתם יש לגרוס תחלה אלו נאמר י"ב ולא נאמר שתים ושש הייתי אומר ג' של ד' ד' ד' לכך נאמר שתים מערכות ואחר כך גרסינן אלו נאמר ב' מערכות ולא נאמר שש הייתי אומר של ד' וח']: על השלחן הטהר. מכלל שהוא טמא מלמד שמגביהין אותו ומראין לעולי רגלים ראו חבתכם לפני המקום כו' (מנחות נו:) ד"א על טהרו של שלחן ע' רש"י ז"ל. ד' סניפים היו וכ"ח קנים: (ז) ונתת על המערכת. עיין רש"י ז"ל. על המערכת. למעלה ר"א אומר על בסמוך (מנחות סב') כמ"ש וסכות על הארון: לבנה זכה. שתהא ברורה: והיתה. מלמד שהיא מעכבת ומסגלת ופוסלת את הלחם: והיתה ללחם. אינו מתנה על גבי לחם אלא טונה לפני בזיכין שיש להם שולים ונתנם על גבי השלחן כדי שלא יגעו עם הלחם

הלחם : לאזכרה. ר"ש אומר נאמר כאן אזכרה ונאמר להלן אזכרה גבי מנחה מה אזכרה האמורה להלן מלא הקומץ אף כאן מלא הקומץ מלמד שהיא טעונה שני קומצים מלא הקומץ לסדר הזה ומלא הקומץ לסדר הזה : (ח) ביום השבת ביום השבת. שערך את החדשה ומקטיר את הישנה : יערכנו. אין עורך עמו קנים בשבת אלא נכנס מע"ש ושומטם ונותנם לארכו של שלחן כל הכלים שהיו במקדש ארכן לארכו של בית חוץ מן הארון ואחר שבת היה נכנס וסודר שלשה תחת כל א' ואחד ושנים תחת העליונה לפי שאין עליה משאוי תמיד (מנחות נט:) טפחו של זה מסדר כנגד טפחו של זה מסלק : מאת בני ישראל. מרצון בני ישראל : ברית עולם. למי שהברית שנו : (ט) ואכלהו במקום קדש. מלמד שאכילתה במקום קדוש מנין שאף ליטתה ועריכתה במקום קדוש תלמוד לומר והיתה. מנין שאף שתי הלחם ליטתן ועריכתן במקום קדוש תלמוד לומר כי קדש קדשים דברי ר' יהודה שר"י אומר כל מעשיהם בפנים וחכמים אומרים ליטתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים. ר"ש אומר אף אפייתן בחוץ שר"ש אומר לעולם הוי רגיל לומר שתי הלחם ולחם הפנים כשרות בעזרה וכשרות בבית פגי : הוא. שאם נפרסה אחת מהן פסולה : לו. יכול לו לבדו תלמוד לומר ולבניו אי לבניו יכול לבניו לבד תלמוד לומר לו הא כיצד לאהרן שלא במחלוקת ולבניו במחלוקת : לאהרן ולבניו. ללמד מה אהרן כהן גדול אוכל שלא במחלוקת אף בניו כהנים גדולים אוכלים שלא במחלוקת : מאשי ה'. אין להם אלא לאחר מתנת אישים : חק עולם. (מנחות כז׳) שהן מעכבין זה את זה : חק שלם. לבית עולמים : (י) ויצא. עיין רש"י ז"ל : איש מצרי. אע"פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה ממזר : בתוך. עיין רש"י ז"ל : (יא) ויקב. עיין רש"י ז"ל : ויקלל. אינו אומר ויברך כמו שנאמר ברך נבות אלהים ומלך מלמד שאין הורגין בכינוי א"ר יהושע בן קרחה בכל יום דנים את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא היו הורגים בכינוי אלא מוציאים את כל האדם לחוץ ושואלים את הגדול שבהם ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהם וקורעים ולא מאחים והשני אומר אף אני כמוהו והשלישי אומר אף אני כמוהו ואין העדים צריכין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו : ויביאו אל משה. ולא הביאו המקושש עמו [פי' אף על פי ששניהם היו בפרק א'] משום שאין דנים שנים ביום א'. וכן בפ' י"ב ויניחהו במשמר לפרש להם על פי ה' פי' רש"י ז"ל שלא הניחו המקושש עמו והיינו נמי משום שאין תופסין שנים ביום א' : (יד) הוצא את המקלל. מלמד שב"ד מבפנים ובית הסקילה בחוץ : אל מחוץ למחנה. (סנהדרין מב:) נאמר כאן אל מחוץ למחנה ונאמר להלן אל מחוץ למחנה מה להלן חוץ לג' מחנות אף כאן חוץ לג' מחנות : וסמכו כל השמעים. השומעים אלו העדים. כל. אלו הדיינים [והא דצריכי השומעים הדיינים סמיכה כמו גבי קרבן דבעי סמיכה כדי שישא עונש עליו וכן גבי שעיר המשתלח דכתיב וסמך אהרן את שתי ידיו עליו ונשא השעיר עליו את כל עונתם וה"נ העדים והדיינים עשו העבירה בשבילו העדים שאמרו גם כן והדיינים ששמעו מעדים לכך סומכין עליו כדי שישא הוא את עונותיהם] : את ידיהם. ידי כל אחד ואחד (פי' שתי ידיו של כל א' וא' היינו הדיינים והעדים). ידיהם על ראשו. סומכין ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לעצמך : ורגמו אותו (סוטה כג:) אותו ולא כסותו ולא אותה ולא כסותה מכאן אמרו האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה : כל העדה. עיין רש"י ז"ל : (ט) ואל בני ישראל. יכול הוראת שעה היתה תלמוד לומר ואל בני ישראל תדבר לדורות : איש איש. מה תלמוד לומר איש א"ש לרבות את הגוים שהיו נהרגין בארץ ישראל על ברכת השם כישראל אבל לא היו נהרגין אלא בסייף שלא נתנה מיתה לבני נח אלא הרג בלבד : כי יקלל אלהיו. מה תלמוד לומר לפי שנאמר ונקב שם ה' מות יומת יכול אין חייבין מיתה אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכינויים תלמוד לומר כי יקלל אלהיו דברי רבי מאיר והכמים אומרים על הכינויים באזהרה ועל שם המיוחד במיתה : ונשא חטאו. עיין רש"י ז"ל בכרת כשאין התראה שר' יהודה אומר נאמר כאן נשיאת חטא ונאמר להלן נשיאת חטא גבי פסח שני (בפ' בהעלתך) מה נשיאת חטא האמור להלן כרת בלא התראה אף כאן כרת בלא התראה : (טז) ונקב שם ה'. עיין רש"י ז"ל : רגום ירגמו בו כל העדה. ישיו כל העדה כבעלי דבבא לו : כגר כאזרח. גר זה גר. כגר. נשי גרים : אזרח. זה אזרח. כאזרח. נשי אזרחים : כגר כאזרח. הוא דבעינן בנקבו שם אבל ע"ג אפי' בכינוי (אינו בת"כ רק בסנהדרין נו׳) ד"א כגר כאזרח הוא דבסקילה אבל ע"ג בסייף : בנקבו שם יומת. אמר רבי מנחם בר' יוסי להביא את המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם : (יז) ואיש כו'. אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר ומכה איש כו' בין איש בין אשה. אי מכה איש אין לי אלא שהכה את איש עיין רש"י (פ' משפטים) א"כ מה תלמוד לומר מכה איש מה איש שהוא בן קיימא פרט לנפלים שאינן בני קיימא : ואיש. פרט לקטן : כי יכה. יכול אפי' בלא מיתה (עיין רש"י פ' משפטים) תלמוד לומר מכה איש ומת כו' : נפש. (סנהדרין עח׳) פרט בשהכהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין רי"א בזה אחר זה האחרון חייב : (יח) ומכה נפש בהמה. אלו נאמר ומכה נפש בהמה ישלם הייתי אומר מכה אדם ישלם בהמה תלמוד לומר ישלמנה בבהמה עסקתו : (יט) ואיש כי יתן מום. אין לי אלא שנתן בו מום גרם בשאו תלש בשערו רקק בו העביר טליתו פרע ראש אשה בשוק מנין תלמוד לומר כאשר עשה כן יעשה לו (משמע כל עשיות שעשה צריך לעשות לו). מנין אפי' אחזו והעמידו בחמה או בצינה השיך בו את הדוב השיך בו את הנחש תלמוד לומר כאשר עשה כו'. יכול אפי' שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש ת"ל מום. מרבה אני את אלו שהמעשה ביד ומוציא אני את אלו שאין מעשה ביד (אינו בת"כ רק בב"ק כו׳) יכול יהא שור חייב בה' דברים ת"ל איש בעמיתו ולא שור בעמיתו. יכול סימא את עינו יסמו את עינו שיבר את ידו ישברו את ידו רגלו ישברו רגלו ת"ל ומכה בהמה ומכה אדם (עיין בב"ק פו:) מה מכה בהמה תשלומין אף מכה אדם תשלומין וכתיב ולא תקחו כפר לנפש רוצח לנפש רוצח אי אתה לוקח טופר אבל לאברים אתה לוקח כופר : (כ) שבר תחת שבר כו'. כמו שפירשתי למעלה : (כא) ומכה בהמה. (כתובות לה׳ ובשארי מקומות בש"ס) דבי חזקיה אומר מה מכה בהמה לא חלקת בין שוגג למזיד בין אונס לרצון בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך עליה בין דרך ירידה לחייבו ממון אף מכה אדם לא חלקת בין שוגג כו' לפוטרו ממון : (כב) משפט אחד. כמשפט דיני נפשות כן משפט דיני ממונות מה דיני נפשות בדרישה וחקירה כך דיני ממונות יכול בכ"ג ת"ל עין תחת עין ריבה : כגר. (יבמות מו: ועיין רש"י קידושין סב: והוא כדברי הגאון) מכאן שהגר צריך שלשה : (כג) וירגמו אתו. ולא כסותו : אבן. מלמד שאם מת באבן א' יוצא : ובני ישראל עשו. עיין רש"י ז"ל ומה העושה עבירה אחת נוטלין את נפשו ממנו ק"ו לעושה מצוה אחת שתנתן לו נפשו לו ולזרעו עד סוף כל הדורות [פי' משום דמדה טובה מרובה על מדת פורענות]

וכה"א ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום :

פרשת בהר

כה (ב) כי תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ המיוחדת יכול משבאו לעמון ומואב ת"ל אשר אני נותן לכם ולא לעמון ומואב יכול משכבשו אף על פי שלא חלקו חלקו למשפחות ולא חלקו לבתי אבות או שחלקו לבתי אבות ואין כל אחד מכיר את חלקו יכול יהיו חייבים בשמיטה ת"ל שדך כרמך שיהא כל א' מכיר את שדהו ואת כרמו. נמצאת אתה אומר כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש הגיע פ"ז בניסן נתחייבו בעומר שהו המשים יום נתחייבו בשתי הלחם שהו י"ד שנים נתחייבו במעשרות. התחילו מונים לשמיטה. לעשרים ואחת עשו שמיטה לששים ושלש עשו יובל [פי' דהיינו שהתחילה שנת היובל והא דאמר לעשרים וא' עשו שמיטה דהיינו סוף שנת השמיטה וליובל קרי התחלתו משום דשמיטה משמע בסופו ויובל בתחלתו] : ושבתה הארץ. יכול אף לחפור בורות שיחין ומערות תלמוד לומר שדך לא תזרע כו' אין לי אלא זריעה וזימור. עידור ניכוש וכיסוח ושאין מזבלין כו' ושאין מקרסמין מנין תלמוד לומר שדך לא כו' כרמך לא כו' כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא ימלא את הנקעים שתחת הזיתים ולא יעשה עוגיות בין אילן לאילן חבירו תלמוד לומר שדך לא תזרע כרמך לא תזמור זריעה וזימור בכלל היתה ולמה יצאו להקיש אליה ולומר לך מה זריעה וזימור שהן עבודה בשדה וכרם אף אין לי אלא דברים שהם עבודה בשדה ובכרם [פי' וקשקוש תחת הזיתים אינה עבודה אלא בכרם] יכול אף שנת היובל עולה מן המנין תלמוד לומר שש שנים תזרע שדך שנים שאתה זורע עולה מן המנין ואין שנת היובל עולה למנין שני שבוע מנין לאורז ודוחן ופרגין ולשומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין בשביעית ת"ל ואספת כו' : (ד) ובשנה השביעית. יכול אף על פי שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע שדך ואספת ששה זורעין וששה אוספין לא ששה זורעין ושבעה אוספין (פי' דמכתוב א' שמעינן שבעמים ששבעה אוספין ומכתוב א' שמעיק שאין אוספין אלא ששה מסתברא לאוקמי הא דאוספין היינו כשהשרישו לפני ר"ה והא דאין אוספין היינו כשלא השרישו]. מנין לשלשים יום שלפני ר"ה שמחשבה שנה ת"ל ובשנה כו' (ר"ה ט:) נאמר כאן ובשנה ונאמר להלן מראשית השנה מה להלן מתשרי כו' : שבת שבתון. מכאן אמרו בנות שוח שביעית שלהם שניה שהם עושין לשלש שנים (פי' דאזלינן בתר חנטה וכיון דחנטה דידהו הוי בשביעית אף שנגמרו לאחר ז' אסור) : שבת לה'. עיין רש"י ז"ל : שדך לא תזרע כו' כל מלאכה שבשדך וכו' כדלעיל : (ה) את ספיח קצירך לא תקצור. מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית : ואת ענבי נזירך לא תבצר. מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר : לא תבצר. כדרך הבוצרים (פי' אף מן המופקר שמותר לך לבצור מכל מקום אסור לבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה במוקצה אבל אתה קוצה בחרבה אין דורכין ענבים בגת אבל דורכים בעריבה אין עושים זיתים בבד כו' רש"א אף טוחן הוא בבד ומכנים לבודידה) : שנת שבתון יהיה לארץ. משמע שאינו אסור אלא באותה שנה לכן אמרו כיון שיצא שביעית אף על פי שפירותיה שביעית מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורים : (ו) והיתה שבת הארץ לכם. מן השבות היינו מן המופקר בארץ אתה אוכל ואין אתה אוכל מן השמור שדה שנטייבה בש"א אין אוכלים פירות שביעית בטובה ובה"א בטובה ושלא בטובה : לכם לאכלה. ולא לאחרים כו' ולא למנחות ונסכים : לך ולעבדך ולאמתך. יכול אין לי אלא לעניים מנין אף לעשירים תלמוד לומר לך ולעבדך ולאמתך אם כן מה תלמוד לומר ואכלו אביוני עמך עניים אוכלים אחר הביעור אבל לא עשירים דר"י ר' יוסי אומר כו' ד"א ואכלו אביוני עמך הראוי לאדם לאדם לבהמה לבהמה : לך ולעבדך ולאמתך. הרי אתה ועבדים ושפחות א"כ מה תלמוד לומר ולשכירך ולתושבך אפי' גוי : הגרים עמך. לרבות את האכסניא : (ז) ולבהמתך ולחיה. עיין רש"י : אשר בארצך. [פסחים נב׳] אין מוציאין פירות שביעית לח"ל : תהיה. אף לנביעה אף להדליק את הנר : כל תבואתה. אין נאכלת אלא תבואת מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות כו' : לאכל. ולא למלוגמא ולא אספלנית ולא לעשות ממנה אפיקטוזין דר"י וחכמים אומרים לא למשרה ולא לכביסה [פלוגתא זו אינו בת"כ רק בסוכה לח׳] : (ח) וספרת לך. בב"ד : שבע שבתת. יכול ימים ת"ל שנים עיין רש"י ז"ל. שבע שבתת כו'. מלמד שצריך לספור שבועות מנין שצריך לספור שנים ת"ל תשע וארבעים שנה מנין שיעשו שביעית אע"פ שלא עשו יובל ת"ל והיו לך ימי שבע כו' תשע וארבעים שנה וכן יובל אע"פ שלא עשו שביעית וחכ"א אם אין שביעית אין יובל כו' : (ט) והעברת שופר. מכאן שבשופר : והעברת. תקיעה לפניה : והעברת (ר"ה כז:) דרך העברתו. ביום. ולא בלילה : הכפרים. אפילו בשבת עיין רש"י ז"ל : בכל ארצכם. שכל יחיד ויחיד חייב ביוה"כ : בכל ארצכם. שדוחה שבת נבטלין : (י) וקדשתם את שנת החמשים. לפי שנאמר בעשור לחדש

יעל

יכול בעשור לחדש לבד ת"ל שנת הנ' מלמד שמקודשת מתחלה מכאן אריב"ב כו'. יכול כשם שהיא מתקדשת מתחלתה כך מתקדשת בסופה [ר"ה ח:] ת"ל יובל הוא: וקראתם דרור. עיין רש"י ז"ל: יושביה. בזמן שיושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן: יושביה. בזמן שיושביה כתקנן ולא בזמן שהן מעורבבין. יובל. אף ע"פ שלא שמטו ולא תקעו יכול אעפ"י שלא שלחו ת"ל הוא (שם ט:) והכ"א כלם מעכבים אם כן מה תלמוד לומר יובל אף בח"ל ומה ת"ל בארץ בזמן שהיובל נוהג בארץ נוהג בח"ל כו': ושבתם איש. במה הכתוב מדבר אם במכור לשם הרי אמור הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע לפי שנאמר לעולם יכול לעולם ממש ת"ל ושבתם (אינו בת"כ רק בקידושין טו:) אם כן מה תלמוד לומר לעולם אף על פי שאין שם עד היובל מכל מקום יוצא ביובל: תשבו. לרבות למה שהוחזקה משפחתו הוא שב דר"מ ר' יהודה אומר לאחוזתו ולמשפחתו הוא שב ואינו שב לשררה שהיה בה. וכן בגולה (פי' נמי פליגי ר"מ ור"י כששב רוצח לאחר מות כה"ג מערי מקלט אם הוא שב לשררה שהיה בה אם לאו): תשבו. לרבות את האשה (פי' דגם אמה העבריה יוצאת ביובל): (יא) יובל היא כו'. שיכול כשם שמתקדשת בתחלתה (פי' אף שאין תוקעין אלא ביוה"כ מכל מקום מוסיפין מחול על הקדש ומקדשין בר"ה לענין שלא ישתעבדו עוד לאדוניהם) כך מתקדשת בסופה (פי' ביציאתה תהיה מושכת והולכת עד יוה"כ לענין שיהא אסור במלאכה עד יוה"כ) שכן מוסיפין מחול על הקדש (פי' והיינו אותן י' ימים ששנות החמה יתירה על שנות לבנה) תלמוד לומר שנת החמשים שנה תהיה לכם אין קדושתה אלא עד ר"ה (פי' אין לכם להיות קדש אלא מה שנקרא שנת החמשים אבל אחר ר"ה אינו נקרא שנת חמשים) ר"א אומר (אינו בת"כ רק בר"ה כד: ובסנהדרין מד) שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים: לא תזרעו ולא תקצרו ולא תבצרו. כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: (יב) כי יובל היא קדש. מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה. אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין יכול אף שביעית כן ת"ל היא הרי היא בקדושתה ותפס דמה נמצאת אתה אומר האחרון אחרון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערים בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר ונכנסו דגים בדגים שמן יצאו דגים ונתפס שמן. האחרון אחרון נתפס ופרי עצמו אסור: מן השדה תאכלו את תבואתה. כ"ז שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית כלה מן השדה כלה מן הבית. וממין שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית [דד] (אבל אם כלה אותו מין אפי' יש מינים אחרים עדיין בשדה אין אוכלים אותו המין שכלה) מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת כו' (עיין פסחים נב פירושו בתו'): (יג) בשנת היובל הזאת. יובל מוציאה עבדים ואין שביעית מוציאה עבדים שיכול והלא דין הוא ומה יובל שאינו משמט כספים מוציא עבדים שביעית שמשמטת כספים אינו דין שתוציא עבדים תלמוד לומר בשנת היובל הזאת זאת מוציאה עבדים ואין השביעית מוציאה עבדים: תשובו איש אל אחזתו. עיין רש"י ז"ל: (יד) וכי תמכרו ממכר. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המיטלטל תלמוד לומר ממכר לרבות דבר המיטלטל ומנין שאין אונאה לקרקעות תלמוד לומר או קנה מיד כו' אל תונו. המטלטלין יש להן אונאה ואין אונאה לקרקעות ומנין שאין אונאה לעבדים ת"ל והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה מה אחוזה אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה. מנין שאין אונאה להקדשות ת"ל את אחיו ולא הקדש מנין שאין אונאה לשטרות תלמוד לומר ממכר מה זה מיוחד שגופו מכר וגופו לקח יצאו שטרות שלא גופם מכר ולא גופם לקח ולא מכר אלא הראיות שיש בהם לפיכך המוכר שטרותיו לבושם (ר"ל לצור בהם בשמים שהוא קונה גוף הנייר) יש להם אונאה: אל תונו. זו אונאת ממון יכול זו אונאת דברים כשהוא אומר למטה ולא תונו כו' הרי זו אונאת ממון: וכי תמכרו אל תונו. ואין לי אלא ללוקח למוכר מנין תלמוד לומר או קנה אל תונו (אינו בת"כ רק בב"מ מז:). עמיתך: פרט להקדש (בכורות יג:) ד"א לעמיתך בכסף אבל לנכרי במשיכה ולר"ל להיפך: אל תונו איש את אחיו. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל איש את אחיו מכל מקום. אין לי אלא תגר לתגר תגר להדיוט הדיוט לתגר מנין תלמוד לומר את אחיו מ"מ: (טו) במספר שנים כו' ימכר לך. למדך שלא ימכור פחות מב' שנים. ומנין אף ללוקח שאינו מותר לגאול פחות מב' שנים ת"ל שנים תקנה מאת עמיתך: אחר היובל. סמוך ליובל. מופלג מנין (פי' דהיינו אם לא גאל בב' שנים שיגאל אח"כ או שאם הקדים שנה או שתים אחר היובל שמותר לגאול) תלמוד לומר לפי רוב השנים (פי' דמשמע פעמים שהוא רב פעמים שהוא מעט): במספר שני תבואת. לרבות שאם מכר אילנות שאין נגאלין פחות מב' שנים (אינו בת"כ רק בערכין יד:) ולענין חזרה לבעלים ביובל. מכר אילנות אין חוזרין לבעלים ביובל שנאמר ושב לאחוזתו ולא אילנות. מכר חרמין חוזרין לבעלים ביובל שהיא נמי אחוזה: שני תבואות. לא שנת שדפון לא שנת ירקון ולא שביעית עולה לו מן המנין. נרה או הובירה עולה לו מן המנין: במספר שני תבואות ימכר לך. פעמים שאתה אוכל ממנה שלש תבואות לשתי שנים: (יח) ועשיתם את חקתי כו' ליתן שמירה ועשיה לחקים ושמירה ועשיה למשפטים: וישבתם על הארץ. ולא מפוזרים ולא גולים: לבטח. ולא מפוחדים: (יט) ונתנה הארץ פריה. עיין רש"י ז"ל: ואכלתם לשבע. שיהא אוכל קמעא ומתברך במעיו. ד"א ואכלתם לשבע שלא יהא דבר חסר משולחנו שלא יהא עולה: לבטח עליה. ולא בח"ל: (כ) וכי תאמרו. עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית: הן לא נזרע ולא נאסף. אם אין זורעין מה אוספין אר"ע מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורין בשביעית והכ"א אין ספיחין אסורים בשביעית מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע כו' אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים ומכניסים אמרת לנו בערוהו ומה אנו אוכלים מהביעור ואילך: (כא) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית. אין לי אלא בששית. בחמישית וברביעית בשלישית בשניה מנין ת"ל בשנה: ועשת את התבואה לשלש השנים. לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית (פי' הלי שנה הששית וחצי שנה של מוצאי שביעית ושביעית עצמו) ד"א לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל (פי' חצי שנה של מוצאי יובל והחצי שנה של ששית נחשב לשנה א' ושביעית ויובל הרי שלש). ד"א (ר"ה יז:) אל תקרי לשלש אלא לשלים: (כב) וזרעתם את השנה השמינית. זו שמינית שלאחר שמיטה. כשה"א השנה זו תשיעית שלאחר היובל שלאחר השמיטה (כשהוא אומר כו' את השנה השמינית היינו תשיעית שלאחר היובל שלאחר השמיטה פי' בא לרבות דאף בשנת היובל שאינו זורע אלא בתשיעית יהיה לכם די התבואה): ואכלתם מן התבואה ישן. לא שלמגטין (עיין בב"ב נח:) (פי' תיכף כשקוצרין אותו לא תצטרך לאכול אלא עד זמן האסיף דהיינו חג הסוכות של תשיעית): עד התשיעית. זו תשיעית שלאחר השמינית שלאחר השמיטה כשהוא אומר השנה זו עשירית שאחר התשיעית שאחר היובל שאחר השמיטה: עד בוא תבואתה. (פי' שיהא לכם ברכה כ"כ שתאכלו מפירות של ששית עד בוא פירות של שנה התשיעית לאוצר דהיינו זמן האסיף של שנה ט' שהוא חג הסוכות לשנה העשירית כמו בשאר שנים שיהיה לכם ישן כ"כ עד שתצטרכו להוציא אותו מפני חדש דהיינו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מוציאים את הישן מפני החדש כדכתיב וישן מפני חדש תוציאו כן גבי שביעית תצטרכו להוציא הישן כשיבא החדש של תשיעית דהיינו חג הסוכות של עשירית אז תוציאו הישן של ששית ותאכלו עד בוא תבואתה של תשיעית לאוצר אז תפסוק מלאכול הישן ולפי זה תאכל ממנו שנה ששית ושביעית ושמינית ותשיעית של אחר היובל): תאכלו ישן. זו עשירית שאחר היובל שלאחר השמיטה: (כג) והארץ לא תמכר לצמתת. עיין רש"י ז"ל: כי לי הארץ. עיין רש"י ז"ל: כי גרים ותושבים אתם. אל תעשו עצמכם עיקר וכן דוד ע"ה אמר כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי: אתם עמדי. דיו לעבד להיות כרבו כשתהיו שלי הרי היא שלכם (פי' כשתעשו מצותי ותפרשו שנה ה' בשבילי אז היא שלכם): (כד) ובכל גאלה תתנו. (פי' אי לא הוי כתיב ארץ אחזתכם יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל ארץ אחזתכם) אם כן למה נאמר ובכל גאלה תתנו לרבות בתים ועבד עברי. לקובע חובה מנין (קידושין כא:) שיכול וגאל את ממכר רשות ת"ל ובכל כו': (כה) כי ימוך אחיך וכו'. עיין רש"י ז"ל הראב"ע ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהיה אדם חס על נכסיו: ובא גאלו הקרב. מלמד שהקרוב קרוב קודם: וגאל. רא"א חובה (קידושין כא'): את ממכר אחיו. לרבות את הנותן מתנה: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גאל. עיין רש"י ז"ל: והשיגה ידו יד עצמו שלא ילוה ויגאל. ומצא. שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאל ביפה (פי' דומצא משמע שלא היה מאתמול אצלו אבל עכשיו מצא ולמכור ברחוק ולגאול בקרוב היה יכול ג"כ מאתמול) ולא ילוה ויגאל: כדי גאלתו. ולא יגאל חצאים: (כז) וחשב את שני ממכרו. שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים (דהיינו אם לקח ע' שנים ומתה לפני יובל אין אנו מחשבים אלא ס' שנים בלבד ולטובת הלוקח הוא דהיינו שאם רצה לגאול צריך להוסיף לו על כל שנה כאלו מכר לו בסך זה על ס' שנים) ומנין שאם רצה לעשות חדשים שנה יעשה (דהיינו אם רוצה לגאול בד' שנים ומחצה שמחשב לו החדשים שנשתיירו ונותן לו לפי ערך שנה) תלמוד לומר והשיב את העדף (ולא כתיב התם שנה כלל ומשמע כל העודף): לאיש אשר מכר לו. מנין שאם מכרה לראשון במנה ומכר הראשון לשני במאתים שאינו מחשב אלא עם הראשון תלמוד לומר אשר מכר לו. מנין שאם מכרה לראשון במאתים ומכר הראשון לשני במנה מנין שאינו מחשב אלא עם האחרון ת"ל לאיש. לאיש אשר בתוכה. רבי דוסתאי בן יהודה אומר מכרה לו במנה והשביחה והרי היא יפה מאתים מנין שאינו מחשב אלא מנה ת"ל את העדף העודף שבידו (פי' מה שלקח בשבילה ולא מה ששוה עכשיו) (ערכין ל:) מכרה לו במאתים והכסיפה ועמדה על מנה מנין שאינו מחשב אלא מנה תלמוד לומר והשיב העדף. העודף הנשאר בקרקע (פי' מתחלה מדייק מאת העדף דמשמע העודף הידוע דהיינו ממה שלקח והשתא מדייק מהעודף בלא תיבת את דמשמע העודף שהוא שוה מהיום עד היובל). יכול אף מוכר ראשון יגאל משני ת"ל ושב לאחזתו בבעל אחוזה הכתוב מדבר ולא במוכר למוכר: (כח) ואם לא מצאה ידו. מה תלמוד לומר אם אינו ענין לבעל שדה תנהו ענין לגואל שלא יגאל אלא כסדר הזה אם לא מצאה ידו שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאל ביפה: ידו. ידי עצמו שלא ילוה ויגאל: די השיב לו. ואינו גואל לחצאין: והיה ממכרו ביד הקנה אתו ולא בהקדש (פי' קאי אמה דאמר לעיל שאם לא יהיה לו אותן התנאים והיה ממכרו וכו' ומדקאמר ביד הקנה אתו משמע דוקא ביד הקנה אתו ולא בהקדש כדמפרש טעמא משום דבהקדש א"צ אותן התנאים אלא מוכר ברחוק וגואל בקרוב ברע וגואל ביפה ולוה וגואל וגואל לחצאין) אמר רבי שמעון מה טעם לפי שבהדיוט אם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת היא ובהקדש אם הגיע יובל ולא נגאלה חלוטה היא: עד שנת היובל. שלא יכנס בה כלום נמצאת אומר שדות וכספים משמיטים כ"א. יובל מוציא בתחלתו (פי' בתחלת השנה כדאמרינן שלא יכנס בה כלום) והשביעית משמטת בסופה: ויצא ביבל. אף מן הגואל (בת"כ שלנו הגי' אף מן ההקדש אבל באמת מן ההקדש אינה יוצאה לבעלים רק לכהנים אבל לדברי הגאון מן הגואל יוצאה לבעלים ומדוייק לשון הפסוק ושב לאחזתו כנלע"ד ובוודאי הדין דין אמת שיוצאה ביובל מיד הגואל לבעלים): ושב לאחזתו. לרבות אף האשה (פי' אף קרקעות האשה חוזרת ביובל): (כט) ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה. שהוקפה ולבסוף ישבה ולא שישבה ולבסוף הוקפה (ערכין לג:) יכול אפילו הקיפוה ישראל נאמר כאן חומה ונאמר להלן גבי ערי סיחון ועוג חומה גבהה דלתים כו' מה להלן נכרים אף כאן נכרים יכול אף אם הקיפוה מכאן ולהבא נאמר כאן חומה ונאמר להלן חומה מה להלן מוקפת חומה מימות יהושע ב"נ אף כו' ולא שהקיפוה מכאן ולהבא: והיתה גאלתו. מיד: עד תם שנת ממכרו. ולא שנת מנין עולם: ימים תהיה גאלתו. רבי אומר אני ימים אין פחות משני ימים (פי' דשני ימים הראשונים אינו רשאי לגאול) והכמים מתירין

ערכין

(ערכין לא:) א"כ מה ת"ל ימים מעת לעת (שם:) לפי שנאמר עד תם שנת ממכרו יכול עד תחלת יום אחרון ת"ל ימים מעת לעת: גאלתו גאלתו. לרבות יורש של מוכר ושל לוקח: (ל) ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה. לו מה ת"ל שאם מכר לראשון והראשון לשני לא הייתי יודע אם שנה לראשון או שנה לשני כשהוא אומר עד מלאת לו שנה תמימה הוי אומר שנה לראשון ולא שנה לאחרון: תמימה. שס"ה ימים כמנין ימות החמה ד"ר וחכ"א שנה תמימה לרבות עיבורה (אינו בת"כ רק בערכין לא:): וקם הבית. אין לי אלא בית מנין לרבות בתי בדים בורות שיחין ומערות והמרחצאות והשובכות והמגדלות ת"ל אשר בעיר יכול שאני מרבה אף את השדות ת"ל בית מה בית מיוחד בית דירה יצאו שדות שאין בית דירה דברי ר"י רמ"א וקם הבית אין לי אלא בית מנין לרבות בתי בדים בורות שיחין והשדות וכו' ת"ל אשר בעיר (ומפורש הוא בערכין לבי דהאי שדות שאינה ראויה לזריעה אבל אם ראויה לזריעה ודאי ממעטינן מבית אף לר"מ): אשר לא חמה. פרט לבית הבנוי בחומה דר"י רש"א כותל החיצון כו' ר"א ברבי יוסי אומר אשר לא חומה אף על פי שאין לו עכשיו עיין רש"י ז"ל: לצמיתת. לחלוטין. לצמיתת. לרבות את הנותן מתנה: לקנה אתו. יכול לו לבדו ת"ל לדרתיו אי לדרתיו יכול לדרתיו ולא לו ת"ל לקנה אתו לכן צריך שניהן ואם לאו לא שמענו: לצמיתת לקנה אתו כו' לא יצא ביבל. יצא הקדש שאין לו דורות (פי' ולכך אינה לצמיתות אלא אם ירצה לגאול יגאל): לא יצא ביבל. (ערכין לא:) אפילו תוך שנתו: ביבל. שאין בתי ערי חומה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (שם כט'): (לא) ובתי החצרים אשר אין להם חמה. ממשמע שנאמר ובתי החצרים איני יודע שאין להם חומה ומה ת"ל אשר אין להם חמה אלא אע"פ שיש להם כאלו אין להם (ופי' הפסוק כך הוא או בתי החצרים או אשר אין להם חומה) וכמה הם בתי החצרים (פי' שלא מהני להו חומה) בתי ב' החצרים ב' שני חצירות של שני בתים אז לא מהני להם חומה היו שלש של שני שני בתים הרי אלו כבתי ערי חומה: אשר אין להם חומה. (מגילה ה: ערכין לב:) פרט לשור איגר: סביב. פרט לטבריא שימה חומתה: על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדה הארץ עיין רש"י ז"ל מה שדה הארץ יוצאה ביובל ובגרעון אף זה כן אי מה שדה הארץ אינו מותר לגאול פחות משתי שנים יכול אף זה כן ת"ל גאלה תהיה לו מיד: וביבל יצא. אף בתוך שנה שניה היינו אם הקדים וגאל אחר וכו' (ערכין לג.) וערי הלוים כו' מה ת"ל לפי שנאמר גאלת עולם תהיה כו' יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל וערי הלוים בתי ערי אחזתם גאלת עולם כו': (לב) גאלת עולם כו'. מה ת"ל (פי' מהי תיתי נימא שלא יכול לגאול לעולם) לפי שנאמר במספר שנים תקנה מאת עמיתך היינו שלא יגאול פחות מב' שנים יכול אף בלוים כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים מיד. ולפי שנאמר ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (דהיינו שאינו רשאי לגאול אחר שנה) יכול אף בלוים כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים. ולפי שנאמר ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר (דאז הדין שאינו יוצא ביובל אלא לכהנים) כדכתיב והיה השדה בצאתו ביבל קדש לה' כו' יכול אף זה כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים: (לג) ואשר יגאל מן הלוים. מת"ל (כי מהיכי תיתי נימא דלא) שיכול אין לי אלא לוי מישראל יגאל כסדר הזה שהרי הורע כח ישראל בשלו אבל לוי מלוי לא תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלוים אף לוי מלוי גואל: מן הלוים. ולא כל הלוים פרט לבן לוי נתין ולבן לוי ממזר: ויצא ממכר. יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים תלמוד לומר בית ועיר ואחזה וא"כ מה תלמוד לומר ממכר ממכרו יוצא ביובל ואין הקדשו יוצא ביובל אלא בפדיון (פי' הא דאמרינן דבלוים אף אם מכר הנזכר ללוי חוזרת ללוי ביובל היינו דוקא כשמכר אבל כל זמן שלא מכר אינו יוצא ביובל אלא בפדיון): בתי ערי הלוים היא אחזתם. מנין אתה אומר ישראל שירש את אבי אמו לוי יכול יגאל כסדר הזה ת"ל ואשר יגאל מן הלוים. אי אשר יגאל מן הלוים יכול לוי שירש את אבי אמו ישראל יגאל כסדר הזה ת"ל כי בתי ערי הלוים עד שיהא לוי ובערי הלוים ד"ר וחכ"א אין דברים אמורים אלא בערי הלוים: היא אחזתם. להגיד מה גרם: (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר. ר"א אומר מנין שאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה לא עיר מגרש ולא מגרש עיר ת"ל ושדה מגרש עריהם לא ימכר מאי לא ימכר לא ישנה: לא ימכר. מכר גזבר יוצא ביובל בהנס: כי אחזת עולם הוא להם. להגיד מה גרם: (לה) והחזקת בו. אפי' ד' וה' פעמים יכול אפילו מפסידו לתרבות רעה (פי' אם יהיה לו מעות יוצא הוא לתרבות רעה ה"א שחייב ליתן לו) ת"ל עמך בשעושה מעשה עמך כו': גר. זה גר צדק: תושב. זה גר אוכל נבילות: (לו) אל תקח מאתו. ממנו אי אתה לוקח אבל אתה נעשה לו ערב נגד הגוי. מאתו. מישראל (אינו בת"כ רק בב"מ עא:) אבל אתה לוקח מגר תושב: נשך ותרבית. איזהו נשך המלוה סלע בה' דינרין סאתים חטים בסלע אסור מפני שהוא נשך איזהו תרבית המרבה בפירות כיצד לקח ממנו חטים בדינר זהב הכור וכן השער. עמדו חטים בשלשים דינרים אומרים לו תן לי חטים שאני מוכרם ולוקח אני בהן יין א"ל הרי חיטיך נתונים עלי בשלשים דינרים והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו. הא אם יש לו חייב ליתן לו: ויראת מאלהיך. עיין רש"י ז"ל: וחי אחיך עמך. צריך להחזיר לו הריבית כדי שיחיה עמך מכאן לריבית קצוצה שיוצאה בדיינים (ב"מ סא:): וחי אחיך עמך. חייך קודמין לחייו (שם סב') דרש בן פטירא שנים שהיו הולכין במדבר ואין ביד א' אלא קיתון של מים אם שותה אחד מגיע לישוב ואם שותין שנים שניהם ימותו דרש בן פטירא ישתו שניהם וימותו שנאמר וחי אחיך עמך א"ל ר"ע וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך: (לז) את כספך. כספך ולא של אחרים: אכלך. ולא של אחרים או כספך ולא כסף מעשר אכלך ולא אוכל בהמה ת"ל נשך כסף לרבות כסף מעשר נשך אוכל לרבות אוכל בהמה. ובמרבית לא תתן כו' (ב"מ עה:) מכאן אמרו המלוה עובר בה' ל"ת. לא תהיה כו'. לא תשימון כו'. אל תקח כו'. לא תתן כו'. ולפני עור כו'. לוה עובר משום ג' ל"ת לא תשיך לא תשיך ולפני עור ועדים וערב וסופר משום לא תשימון: (לח) אני ה'. על תנאי כך הוצאתי אתכם שתקבלו את מצות רבית שכל הכופר במצות רבית כאלו כופר בי"מ: אני ה'. מכאן אמרו המקבל עליו עול רבית מקבל עליו עול מלכות שמים וכל הפורק ממנו עול רבית פורק ממנו עול מלכות שמים: לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. מכאן אמרו כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים כו' וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי יעלה על דעתנו שדוד המלך עובד ע"ג אלא שהיה דורש ואומר כל היושב בא"י מקבל כו': (לט) וכי ימוך אחיך ונמכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור את עצמו אלא אם כן העני. מנין כשיהא נמכר אינו נמכר אלא לך ת"ל ונמכר לך. ומנין שאם ב"ד מוכרים אותו לא יהיו מוכרים אלא לך שנאמר כי ימכר לך: אחיך. שתנהוג בו באחוה. יכול אף הוא ינהוג בעצמו באחוה ת"ל עבד יכול אף אתה תתנהג בו כעבד ת"ל אחיך הא כיצד אתה נוהג בו באחוה והוא נוהג בעצמו בעבדות: לא תעבד בו עבדת עבד. עיין רש"י ז"ל. ד"א לא תעבד בו עבדת עבד בו אין אתה עובד עבודת עבד אבל אתה עובד בבן חורין עבודת עבד: (מ) כשכיר. מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה: כתושב. מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה כן: יהיה עמך. (כ"ה נכון ולא מן כי טוב לו עמך שהוא רק סיפור דברים ועיין בתוספות קידושין טו' ובערכין למ"ד:) עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא חדש אתה שוכב על מוכין והוא על תבן: עד שנת היובל. שלא יכנס בשנת היובל מאומה: יעבד עמך. שלא תמסור לו אומנותו לאחר (פי' שאם היה האדון בלן לרבים ספר לרבים לא תמסור האומנות לו משום דיכול לומר לך נמכרתי ולא לאחרים). ר' יוסי אומר אם היה אומנותו לפנים מיכן מותר אבל רבו לא ילמדנו בתחלה אבל אמרו חכמים מספר לו את שערו ומכבס לו את כסותו ואופה לו את עיסתו: (מא) ויצא מעמך. שלא תהיה אתה בכרך והוא בכפר או להיפך: הוא ובניו עמו. מכאן שרבו חייב במזונות בניו עיין רש"י ז"ל ומנין למזונות אשתו ת"ל הוא ובניו עמו (עיין בק"א) יכול אף נשא אשה שלא מדעת רבו ת"ל הוא מה הוא מדעת רבו אף אשתו ובניו מדעת רבו: ושב אל משפחתו. אר"א ב"י במי הוא מדבר אם בנרצע הרי אמור אי במוכר עצמו הרי אמור הא אינו מדבר אלא במכרוהו ב"ד שנה או שנתים לפני היובל שיהא היובל מוציאו (פי' הא דדחיק לאוקמי הכא במכרוהו ב"ד היינו משום דבכלהו כתיב איש משמע שאינו נוהג אלא באיש והכא כתיב סתם תשמע שנוהג אף באשה אף ע"ג דמכירת ב"ד לא שייך באשה מכל מקום מכירת אחרים שייך באשה דהיינו שמכרה אביה בקטנותה אבל נרצע ומוכר עצמו לא שייך באשה כלל): ושב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ישוב. ואינו שב לאותה שררה עיין רש"י ז"ל: ישוב. לרבות את הרוצח: (מב) כי עבדי הם. שטרי קודם (ב"מ יוד') מכאן שפועל חוזר בחצי היום: אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים. על תנאי כך שלא ימכרו ממכרת עבד: לא ימכרו ממכרת עבד. שלא יעמידנו בסמטא ולא יעמידנו על אבן הלקח: (מג) לא תרדה בו בפרך. ע' רש"י ז"ל: בו בפרך. (הוא נלמד מת"כ דלעיל על פסוק לא תעבוד בו עבודת עבד וע"ש וכ"ה לקמן בהדיא סוף הפ') אבל בבן חורין מותר: (מד) ועבדך ואמתך. מה ת"ל שלא תאמר הואיל ואסרה תורה את כל אלה במי אשתמש ת"ל ועבדך ואמתך: אשר יהיו לך. מה ת"ל מכאן אתה אומר ישראל שבא על שפחתו וילדה ממנו בן שמותר אתה לשעבדו כעבד: מאת הגוים אשר סביבותיכם מהם תקנו. ולא מן הכנענים שבארץ: מהם תקנו עבד ואמה. הקיש עבד לאמה מה אמה אין לה קדושין אף עבד אין לו קדושין: (מה) וגם כו'. ע' רש"י ז"ל: מבני התושבים כו'. א"ל אלא בניהם ובנותיהם כן עצמן מנין ת"ל מהם תקנו. מנין אתה אומר א' מכל משפחות האדמה שבא על א' מן הכנעניות וילדה ממנו בן מותר אתה לקנותו לעבד ת"ל וממשפחתם אשר עמכם (פי' דממשפחתם היינו משפחות אשר סביבותיהם אשר עמכם. היינו אשר יהיה עמכם דמשמא הולך אצל הנקבה והנקבה היא עמכם מהם תקנו): אשר הולידו בארצכם. מה ת"ל ללמד לא' מן הכנענים שבא על א' מן האומות וילדה ממנו בן אסור אתה לקנותו לעבד שנאמר אשר הולידו בארצכם (פי' דהולידו קאי אזכר והוא בארצכם אבל הלידה לא היתה בארצכם כי הנקבה היא מאשר סביבותיכם אפ"ה אסור לקנות מהם): מהם תקנו. אתם קונים מן הע"ג (אינו בת"כ רק בגטין לה') ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה: והיו לכם לאחזה. הרי הם כאחוזה מה אחוזה נקנית בכסף ובשטר ובחזקה אף עבדים נקנים בכסף ובשטר ובחזקה: (מו) והתנחלתם אתם לבניכם. ולא בנותיכם לבניכם מלמד שאין אדם מורים זכות בתו לבנו (אינו בת"כ רק בקדושין טז') לפי שנאמר ואם אחרת הרי היא כאהרת בשטר יכול אף בחזקה ת"ל אתם: אחריכם. מה ת"ל לרבות לכל המוחזק אחריו שהוא בנו (פי' דסמכינן אחזקה והוא יורשו) לפי שנאמר והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה (פי' דמשמע אפילו אינו ידוע שהוא בניכם אלא מכח אחריכם דהיינו שמוחזק שהוא בנו אפ"ה והתנחלתם): והתנחלתם לרשת אחוזה. מה אחזה אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה: לעלם בהם תעבדו. לעבודה נתתיו ולא לבושה (נדה מז') לעלם בהם תעבדו אין לך בהם אלא עבודה בלבד (אינו בת"כ רק בב"מ פג:): ובאחיכם. שאם אין נוהג כשורה אתה נוהג לעבוד בו כעבד: איש באחיו. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל באחיו מ"מ: בו בפרך. אבל אתה רודה בבן חורין בפרך: (מז) וכי תשיג. (קידושין כי סוכה מ: ערכין ל:) בא וראה כמה קשה אבק שביעית בתחלה וכי תמכרו ממכר לסוף וכי תשיג יד גר כו': עמך ומך אחיך עמו. עיין רש"י ז"ל: גר. זה גר צדק: תושב. זה גר אוכל נבילות: (מח) אחרי נמכר. מה ת"ל שיכול בא ואמר הרי אני נמכר יכול הוזקק לו ת"ל אחרי נמכר הא אין אתה נזקק לו אלא משימכר יכול ידחה אבן אחר הנופל (קידושין כ:) ת"ל אחרי נמכר גאלה תהיה לו מיד אל תניהו בידו. מנין שאחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ת"ל א' מאחיו: (מט) או דדו. זה אחי אביו: בן

דוֹ. זה בן אחי אביו: או משאר בשרו ממשפחתו. מלמד שקרוב קרוב קודם (פי' מדכתיב בסדר הזה מתחלה אחד מאחיו ואח"כ אחי אביו): או השיגה ידו. יד עצמו: ונגאל. ביד כל אדם (קידושין שם) ד"א ונגאל כלו ולא חציו ומה ת"ל יגאלנו ג' פעמים לרבות כל הגאולות שיהיו כסדר הזה. מנין שגזל גוי אסור ת"ל גאולה תהיה לו. יכול יבא עליו בעקיפין ת"ל וחשב עם קונהו שמדקדק עמו (ב"ק קיג:): עם קונהו. ולא עם היורשין שלו מכאן אמרו העובד את הנכרי אינו עובד לא את הבן ולא את הבת (קידושין יז:) ומכאן שגוי יורש את אביו מדברי תורה: (נ) משנת המכרו לו עד שנת היובל. ואינו יוצא בשש: והיה כסף ממכרו. (אינו בת"כ רק בקידושין ח:) בכסף הוא נגאל ואין נגאל לא בתבואה ולא בכלים בפחות משוה פרוטה. או יכול דוקא בכסף ת"ל ישיב אפילו שוה כסף: (נא) מכסף מקנתו. (אינו בת"כ רק בקידושין יד:) מלמד שנקנה בכסף. הנמכר לישראל מנין ת"ל והפדה ומקיש עברי לעבריה. מנין אתה אומר נמכר לו במנה והשביח והרי הוא יפה מאתים מנין שאינו מחשב אלא במנה ת"ל אם עוד רבות כו' מכסף מקנתו. ומנין שאם נמכר במאתים ועמד במנה שאין מחשב אלא מנה ת"ל ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו. (פי' דדרים הכי אם עוד רבות בשנים דהיינו שנתרבה ונעשה מאתים לפיכן ישיב גאלתו מכסף מקנתו פי' א"צ להשב אלא מכסף מקנתו ופסוק השני אם נתמעט בשנים שאינו שוה עכשיו אלא מנה כפי שניו ישיב את גאלתו פי' א"צ להזור אלא לפי השנים שהוא שוה עכשיו ולא כפי מה שנתן תחלה ודייק זה מדכתיב גבי רבות מכסף מקנתו וגבי מעט כפי שניו אלמא דאיירי ביוקרא וזולא). אין לי אלא נמכר לנכרי שידו על העליונה נמכר לישראל מנין ת"ל שכיר שכיר לג"ש מה שכיר האמור לא"י כשהוא נגאל ידו על העליונה אף שכיר האמור לישראל כשהוא נגאל ידו על העליונה: (נג) כשכיר שנה בשנה. שכירות של שנה זו בשנה שניה מלמד שהשכירות אינה משתלמת אלא בסוף (אינו בת"כ רק בב"מ סה:): יהיה עמו. מה שהוא אוכל הוא אוכל מה שהוא שותה הוא שותה: (לא ירדנו בפרך. יכול יכנס לביתו לידע מה הוא עושה ת"ל לעיניך אין אתה מצווה אלא מה שלעיניך: (נד) ואם לא יגאל באלה. ריה"ג אומר באלה לשחרור בשאר כל אדם לשעבוד ר"ע אומר באלה לשעבוד ובשאר כל אדם לשחרור (אינו בת"כ רק בקידושין טו:) וחכ"א הכל לשחרור. ומה ת"ל באלה באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: ויצא בשנת היבל. רש"א מנין שגזל א"י גזל ת"ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול ימשכנו ויצא (פי' בע"כ דהוי גזל ת"ל גאלה תהיה לו יכול יגלום עליו פי' יטעה אותו) ת"ל וחשב עם קונהו ידקדק עמו. או אינו מדבר אלא בא"י שאינו תחת ידך (אז אסור להכשות אותו) כשה"א ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו וכי מה אתה יכול לעשות לו הא בא"י שתחת ידך הכתוב מדבר אם כך דברה תורה בא"י שתחת ידך עאכ"ו בא"י שאינו תחת ידך א"כ החמירה תורה על גזלו של ע"ג ק"ו על גזלו של ישראל: (נה) כי לי בני ישראל עבדים הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. על תנאי שלא השתעבדו בהם:

כו (א) לא תעשו לכם אלילם. זה אחד מן עשרה שמות של ע"ג המגונים שנתגנה בהם ע"ג לשם מעשיהם. חרם. שקץ. תועבה. פסל. מסכה. אלילים. תרפים. חמנים. גלולים. עצבים: ופסל ומצבה. מה פסל אם עשית פסלתו אף מצבה אם הקימות פסלתו. ומה מצבה בבל תקימו אף פסל בבל תקימו: לא תקימו. אלו המרקולים שע"ג הדרכים (פי' אם זורק אבן למרקולים חייב שתים א' משום עובד וא' משום בל תקימו) רשב"ג אומר אלו החמנים שבראשי הגגות: ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה. בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים אבל אתם משתחוים על אבנים שבמקדש: (ב) את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'. כנגד הנמכר לע"ג הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי ע"ג ור"ל שבת אף אני כו'. עיין רש"י ז"ל:

פרשת בחקתי

(ג) אם בחקתי תלכו. מלמד שהמקום ב"ה מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכה"א לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו. לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים (ישעיה מ"ח י"ח) וכה"א מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים מלמד שהמקום מתאוה שיהיו עמלים בתורה. (פי' משום דבחקותי איירי לענין תורה כדמפרש בסמוך): ואת מצותי תשמרו. עיין רש"י ז"ל שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא: (ד) ונתתי גשמיכם. ולא גשמי כל הארצות הא מה אני מקיים ונברכו בך כל משפחות האדמה שיהיו כל הארצות באים ולוקחים מכם ומעשירים אתכם בכספים כענין שנאמר פ' מקץ וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שוברים וכן הוא אומר בפ' ברכה וכימיך דבאך שתהיה כל הארץ דובאת כסף ומביאים לארץ ישראל: ונתנה הארץ יבולה. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון וכ"א תדשא הארץ דשא שבו ביום עשתה דשאים ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בני יומן תלמוד לומר זכר עשה לנפלאותיו: ועץ השדה יתן פריו. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון שנאמר זכר עשה לנפלאותיו מנין שעתיד להיות העץ נאכל תלמוד לומר ועץ השדה יתן פריו ואומר עץ פרי ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות שנאמר ועץ השדה יתן פריו: (ה) והשיג לכם דיש את בציר. עיין רש"י ז"ל (ודייק מדלא כתיב והשיג לכם בציר את דיש דהיינו שיגדל כל כך במהירות עד שיגיע הבציר לדישה אבל משמע מדכתיב והשיג לכם דיש את בציר משמע שהבציר יהיה בזמנו אבל יהיה כל כך זרע רב שתהיו עסוקים בו עד זמן הבציר וכן כלם דייק הכי): ובציר ישיג את זרע. שתהיו עסוקים בבציר עד שתגיע עת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. עיין רש"י ז"ל וכן הוא אומר וברך את לחמך ואת מימיך: וישבתם לבטח בארצכם. בארצכם אתם יושבים לבטח ואי אתם יושבים לבטח חוצה לארץ:

(ו) ונתתי שלום. עיין רש"י ז"ל: ושכבתם ואין מחריד. אין יראים מכל בריה: והשבתי חיה רעה. ר"י אומר מעבירן מן העולם וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת למשבית מזיקין מן העולם רבי שמעון אומר משביתן שלא יזיקו (פי' המזיקין יהיו בעולם אבל לא יזיקו כלל) אמר רבי שמעון אימתי הוא שבחו של מקום יותר בזמן שאין מזיקין בעולם או בזמן שיש מזיקין ואינן מזיקין הוי אומר בזמן שיש מזיקין ואינן מזיקין וכה"א וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ וכו' ונער קטן נוהג בם וכו' ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה מלמד שתינוק ישראל עתיד להושיט ידו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מפיו ואומר היא ההורגת את הבריות (פי' דדרים מלשון הדה שמשמע ליה דמראה באצבעו וזהו לשון הדה): (ט) ופניתי אליכם. משלו משל למה"ד לבעל הבית ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל א' ועשה עמו מלאכה ימים הרבה לימים נכנסו הפועלים ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם א"ל הבעל הבית לאותו הפועל בני אפנה לך לאחר זמן המרובים הללו שעשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט נותן אני להם מיד אבל אתה חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך. כך היו ישראל מבקשים בעולם הזה שכרם מלפני המקום ואומות העולם היו מבקשים גם כן שכרם מלפני המקום א"ל הקב"ה לישראל בני אפנה לכם. אומות העולם הללו שעשו עמי מלאכה מועטת ואני נתתי להם שכר מועט אני נתתי להם מיד אבל אתכם חשבון רב עתיד אני לחשב עמכם לכך נאמר ופניתי אליכם בטובה: והפריתי אתכם וכו'. עיין רש"י ז"ל: (י) ואכלתם ישן נושן. מה תלמוד לומר ללמד שכל המתיישן יפה מחבירו (פי' מנושן להוד דייק דנושן משמע שהוא ישן מאד) אין לי אלא יין שדרכו לכך מנין לרבות כל המתיישנים תלמוד לומר ישן נושן: (יא) ונתתי משכני כו'. עיין רש"י ז"ל: ולא תגעל נפשי אתכם. משאני גואל אתכם שוב אין אני מואס בכם: (יב) והתהלכתי בתוככם. משלו משל למה"ד לבעה"ב שיצא לטייל עם אריסו בפרדס והיה אותו אריס מטמר עצמו מלפניו א"ל הבעה"ב לאותו אריס מה לך מיטמר מלפני הריני כיוצא בך (פי' בכרם זה שאני נטעתיו ואתה משמרו ומשקה אותו תמיד) כך הקדוש ב"ה עתיד לטייל עם הצדיקים בגן עדן וצדיקים רואים אותו ומזדעזעים מלפניו והקדוש ב"ה אומר להם לצדיקים מה לכם מזדעזעים מלפני הריני כיוצא בכם (פי' בגן עדן שאני נטעתיו ואתם משמרים את פירותיו ומשקים אותו מכח מצות ומעשים טובים שעשיתם). יכול לא יהיה מוראו עליהם תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים ואתם כו': (יג) אני ה' אלהיכם. עיין רש"י ז"ל: מהיות להם עבדים. מה ת"ל לפי שנאמר ויפדך מבית עבדים יכול שהיו עבדים לעבדים ת"ל מהיות להם עבדים. עבדים היו למלכים ולא עבדים לעבדים: ואשבר מטת עלכם. משלו משל למה"ד לבעה"ב שהיתה לו פרה חורשת והשאילה לאחר להיות חורש בה והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא וחרש ויפש לו וזה בא וחרש ויפש לו עד שנתיגעה הפרה ורבצה לה נכנסו כל הפרות ואותה הפרה לא נכנסה לא הספיקו לקבל פיוס מאותו האיש אלא בא מיד ושבר את העול וקצץ את השמלונים כך כו'. (ומה שמדמה האומות לעשרה טיינו משום שהם עשרה פעמים נגד ישראל שהרי הם שבעים אומות וישראל ירשו ארץ של ז' אומות אם כן לפ"ז נחשבים ישראל לז' אומות והם עשרה פעמים ז'): ואולך אתכם קוממיות. רבי שמעון אומר מאתים אמה רבי יהודה אומר מאה אמה כאדם הראשון. אין לי אלא אנשים נשים מנין תלמוד לומר בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל וכמה הוא תבנית היכל מאה אמה. דבר אחר ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה ולא יהיו יראים מכל בריה: (יד) ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה. עיין רש"י ז"ל: (טו) ואם בחקתי תמאסו. עיין רש"י ז"ל: (טז) אף אני. איני מדבר אלא באף: אני. אשר בניתי אני הורס אשר נטעתי אני נותש. וכן הוא אומר (ירמיה מ"ה ד') הנה אשר בניתי אני הורס את אשר נטעתי אני נותש: אני אעשה זאת לכם. זו קשה לכם יותר מכלם שאני הגדול יהיה עליכם כבעל חוב: לכם. מידכם היתה זאת שאין הרעה יוצאת מלפני לעולם וכה"א מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: והפקדתי עליכם בהלה. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו. ד"א (שבת לג:) אל תקרי בהלה אלא בחלה בעון חלה מארה באה ומשתלחת בשערים וזורעים ואחרים אוכלין אותו ואם נותנין מתברכין שנאמר וראשית עריסותיכם וגו' להניח ברכה אל ביתך: את השחפת כו'. עיין רש"י ז"ל: (יז) ונתתי פני בכם וכו'. עיין רש"י ז"ל: (יח) ואם עד אלה. ר"מ אומר אין המקום מביא פורענות בישראל עד שהוא מעיד בהם תחלה בכ' ואם עד אלה ר' יהושע אומר שלא יהיו אומרים ישראל כלו המכות ועוד אין לו אחרת להביא עלינו תלמוד לומר ואם עד אלה עוד יש לי אחרת מאלה וכאלה להביא: ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. אתם עברתם לפני ז' עבירות בואו וקבלו עליכם ז' פורעניות: (יט) ושברתי את גאון עזכם. עיין רש"י ז"ל רבי עקיבא אומר אלו הגבורים שבישראל כגון יואב בן צרויה וחבריו אחרים אומרים אלו הגאים שבישראל כגון פפוס בן יהודה ולולייינוס וחבריו אלכסנדר וחבריו: ותם לריק כחכם. עיין רש"י ז"ל ד"א זה הכרם (פי' משום דצריך טרחה יתירה וכשאינו מגדל א"כ הרי תם לריק). וי"א זה הפשתן. ויש אומרים זה הכח. ד"א זה המשיא את בתו ונותן לה ממון הרבה ולא הספיקו שבעת ימי המשתה לצאת עד שמתה נמצא קובר את בתו ומאבד את ממונו הוי אומר ותם לריק כחכם: (כא) ואם תלכו עמי קרי. עיין רש"י ז"ל. דבר אחר אתם עשיתם את דיני עראי אף אני אעשה אתכם עראי בעולם: (כב) והשלחתי בכם כו'. עיין רש"י ז"ל: ושכלה אתכם. עיין רש"י ז"ל משום שמי שאין לו בנים קרוי שכול. והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעיטה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. עיין רש"י ז"ל דרך דרכיכם לרבות שבילים גדולים וקטנים: (כג) ואם באלה. אל תקרי באלה אלא בחלה (שבת לג:) בעון שבועת שוא חיה רעה באה לעולם ובהמה כלה ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין שנא' והשלחתי בכם את חית השדה כו'. וכן בשבועת שוא ושקר ובחילול השם ובחילול שבת שנאמר בשבועת שקר וחללת ובחילול שבת נאמר מחלליה וכו': (כה) נקמת נקם ברית. אין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וכתיב למטה יען וביען במשפטי מאסו:

(שבת לג׳) בעון עינוי הדין ועוות הדין כו׳ וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר בא לעולם ובני אדם אוכלין ולא שבעין ואוכלין להם במשקל שנאמר והבאתי עליכם כו׳: (כו) בשברי לכם מטה לחם. לרבות כל משעד לחם: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. עיין רש״י ז״ל. רבי יוסי בן דורמסקית אומר משל ביד אדם איסר ופרוטה והוא יושב ומשקלו (פי׳ משקל בדעתו איזה דבר יקנה מכח הרעב) ואומר אקח בו פת אוכל אני ולא שבע אקח בו תמרים (עיין ת״כ) אולי אוכל אני ושבע ואעפ״כ אוכל ולא שבע שנאמר ואכלתם ולא תשבעו. ד״א ואכלתם ולא תשבעו זה רעב של מהומה: (כט) ואכלתם בשר בניכם כו׳ (יומא לח:) אמרו עליו על דואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה מודדתו בטפחים ונתנה משקלו לשמים וכו׳ ואכלתהו וכו׳ אם תאכלנה נשים פרים מפיבה רוח הקדש אם יהרג במקדש ה׳ כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע הכהן: תאכלו. מה תלמוד לומר שאין לי אלא אבות אוכלים בשר בניהם ובנותיהם בנים אוכלים בשר אבות מנין ת״ל תאכלו וכה״א לכן אבות יאכלו בנים בתוכך בנים יאכלו אבותם (יחזקאל ה׳ י״ד): (ל) והשמדתי את במתיכם. כמשמעו: חמניכם. אלו הנחשים והקסמים שבישראל: ונתתי את פגריכם. עיין רש״י ז״ל (סנהדרין סג:) אמרו שהיה אליהו ז״ל מחזר על כל תפוחי רעב מצא א׳ תפוח ומוטל ברעב א״ל בני מאיזה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית א״ל וכמה הייתם א״ל ג׳ אלפים א״ל וכמה נשתייר מכם א״ל אני. אמר לו רצונך לומר דבר א׳ ולחיות א״ל אין. אמר לו אמור שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד צעק מיד ואמר הס כי לא להזכיר בשם ה׳ שלא למדני אבא כך. מה היה עושה נוטל יראתו ומחבקה על לבו ומגפפה ומנשקה עד שכריסו נבקעת ונופל הוא ויראתו על הארץ לכך נאמר ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם: וגעלה נפשי אתכם. זו הגולה וי״א זו סילוק שכינה: (לא) עיר ערי עריכם. לרבות הכרכין והמחוזות: והשמותי את מקדשיכם. מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות: ולא אריח בריח ניחחכם. כמשמעו עיין רש״י ז״ל: (לב) והשמתי אני את הארץ. עיין רש״י ז״ל: (לג) ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה שבשעה שבני אדם כו׳ עיין רש״י ז״ל ומתנחמין כו׳ שנאמר ואזרם במזרה בשערי הארץ שכלתי אבדתי את עמי מדרכיהם לוא שבו (ירמיה ט״ו ז׳): והריקתי כו׳. עיין רש״י ז״ל: (לד) אז תרצה הארץ כו׳ אני אמרתי לכם שתהיו זורעין שש ומשמטין א׳ בשביל שתדעו שהארץ שלי היא ואתם לא עשיתם כן לכך תגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטה שהיא חייבת לי שנאמר אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה תשבות: (לו) והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם. אינו אומר מרך בם אלא בלבבם ואיזה זה אימה ופחד דאגה רעדה ויראה (פי׳ זה המורך הוא בלב): קול עלה נדף. אר״י בן קרחה פעם אחת היינו יושבין בין האילנות ונשבה הרוח והטיחו העלים זה בזה ועמדנו ורצנו ואמרנו אוי לנו שמא ידבקונו הפרשים. לאחר זמן נפנינו לאחורנו וראינו שאין בריה וישבנו במקומנו ובכינו ואמרנו אוי לנו שעלינו נתקיים הפסוק ורדף אותם קול עלה נדף: ונסו מנסת חרב. מפני אימה: ונפלו ואין רדף. מבלי כח: (לז) וכשלו איש באחיו. אינו אומר איש מפני אחיו אלא איש באחיו בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבין זה בזה: ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם. זו שעה שנלכדה ירושלים: (לח) ואבדתם בגוים. רבי עקיבא אומר אלו עשרת השבטים שגלו למדי אחרים אומרים ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גולין יכול אבדן ממש כשהוא אומר ואכלה אתכם ארץ איביכם הרי אבדן ממש אמור הא מה אני מקיים ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גולין: (לט) והנשארים בכם ימקו בעונם. אינו אומר ימקו בעונם לחוד אלא ימקו בעונם ואף בעונות אבותם אתם ימקו והלא כבר הבטיח המקום ב״ה לישראל שאינו דן האבות על ידי בנים ולא בנים על ידי אבות שנאמר לא יומתו אבות כו׳ אם כן למה נאמר בעונות אבותם אתם ימקו אלא בזמן שתופסין מעשה אבותיהם דור אחר דור נידונין על ידיהם עיין רש״י ז״ל: (מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם. מיד שמתוודים מיד אני חוזר ומרחם עליהם. במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי. פי׳ הם עשו את תורתי עראי אף אני אעשה אותם עראי בעולם וזהו הרחמנות שאמר אני חוזר ומרחם עליהם והיינו משום שהתוודו הוא מסתיר פניו מהם כדי שיעשו תשובה שלימה ויגאלו וזהו שאמר אף אני אלך עמהם בקרי. עראי כמו שפירשתי ודוק: (מא) והבאתי אתם בארץ איביהם. זו מדה טובה לישראל (פי׳ מה שנאמר או אז יכנע לבבם הערל פי׳ דלא הגלה אותם אלא כדי שיכנעו מלפניו ולא ישליכם מעל פניו וזה שפירש רש״י ז״ל שלא יהיו ישראל אומרים הואיל וגלינו כו׳ אין אני מניחם פי׳ שאני לא עזבתים ולא גליתים אלא כדי להכניעם ואם אינם נכנעים אז אשלח להם נביאי כו׳ (יחזקאל כ׳ ל״ב) היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה אלא חי אני נאם ה׳ אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם על כרחכם שלא בטובתכם ממליך אני מלכותי עליכם). או אז יכנע. לצד התשובה הן הדברים שמיד שהם מכניעים לבם לתשובה מיד הם נגאלים שנאמר או אז יכנע כו׳ ואז ירצו את עונם: (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. ע׳ רש״י ז״ל. ולמה לא נאמר ביעקב אף מלמד שמטתו שלמה אין לי אלא אבות האמהות מנין ת״ל את ואין אתים אלא אמהות שנאמר שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ולמה נאמרו באברהם ויעקב זכירה וביצחק לא נאמר זכירה מפני שאינו נשכח לעולם שאפרו מונח על גבי המזבח ולא שייך גביה זכירה: (מג) והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה כו׳. אני אמרתי שיהיו זורעין שש ומשמטין אחת בשביל שידעו שהארץ שלי והם לא עשו כן לפיכך יגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטה שהיא חייבת לי שנאמר והארץ תעזב כו׳: יען וביען. וכי ראש ברא פרע מהם והלא לא פרע אלא אחת ממאה שחטאו לפניו א״כ למה נאמר יען וביען אלא מדה במדה כדפירשית היינו הגלות כנגד השמטה: במשפטי מאסו. אלו הדינין: ואת חקתי געלה נפשם. אלו המדרשות: (מד) ואף גם זאת. זאת זו שונה של מדבר. גם זאת זו שונה של בעל פשור. ואף גם זאת זו שונה של מלכי האמורי: לא מאסתים ולא געלתים לכלתם. וכי מה נשתיירו להם שלא נגעלו ולא נמאסו והלא כל המתנות טובות שנתנו להם נטלו מהם ואילולי ספר תורה שנשתייר להם לא היו משונים מא״ה כלום אלא לא מאסתים בימי אספסיינוס ולא געלתים בימי יון שהעמדתי להם שמעון הצדיק. לכלתם בימי המן (מגילה יא׳) להפר בריתי אתם בימי ארמיים כו׳ שהעמדתי להם רבי וחכמי הדורות: אני ה׳ אלהיכם. בימי גוג ומגוג שאין כל אומה ולשון שולטת בהן: (מה) וזכרתי להם. מה ת״ל מלמד שהברית כרותה לשבטים שנאמר וזכרתי להם ברית ראשונים זו ברית השבטים: אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים. זו ברית של יוצאי מצרים: (מו) אלה החקים. אלו המדרשות: והמשפטים. אלו הדינין: והתורות. מלמד ששתי תורות נתנו להם לישראל עיין רש״י ז״ל. אר״ע וכי שתי תורות נתנו לישראל והלא תורות הרבה נתנו להם לישראל זאת תורת העולה וזאת תורת המנחה. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח השלמים. זאת התורה אדם כי ימות באהל: אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל. זכה משה להעשות שליח בין ישראל לאביהם שבשמים: בהר סיני ביד משה. מלמד שניתנה התורה הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה על יד משה מסיני וז״ש משה קבל תורה מסיני:

כז (ב) דבר אל בני ישראל. בני ישראל מעריכין ואין ע״ג מעריכין יכול לא יהיו נערכין (פי׳ אם אמר על ע״ג ערכו עלי אין צריך ליתן) תלמוד לומר איש דר״מ אר״מ אחר שכתוב א׳ מרבה וכתוב א׳ ממעט מפני מה אני אומר נערכים אבל לא מעריכין שריבה מדת הנערכים ממדת מעריכים שהרי חרש שוטה וקטן נערכין אבל לא מעריכין (פי׳ שאם אמר על חרש ערכו עלי חייב ליתן ערך הקצוב בפרשה אבל אם חרש עצמו אמר ערכי עלי לא אמר כלום) ר׳ יהודה אומר להיפך מעריכין אבל לא נערכין כמו טומטום ואנדרוגינוס אבל מחרש אין ראיה לנכרי שנכרי בן דעת וחרש אינו בן דעת. ר׳ יהודה אומר בני ישראל נערכין ואין ע״ג נערכין יכול לא יהיו מעריכין תלמוד לומר איש אמר ר׳ יהודה אחר שכתוב אחד מרבה וכתוב אחד ממעט מפני מה אני אומר מעריכין אבל לא נערכין מפני שריבה מדת המעריכין ממדת הנערכין שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין אי בני ישראל יכול אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות את הגרים ואת העבדים תלמוד לומר ואמרת אלהם: איש. פרט לקטן או יכול שאני מוציא את הקטן שיש בו הפלאה תלמוד לומר כי יפלא להביא קטן הסמוך להפלאה שיודע להפלות (והיינו שנה א׳ לפני גדלות): נדר. נאמר כאן נדר ונאמר בנדרים נדר מה להלן בבל יחל ובל תאחר אף כאן בבל יחל ובל תאחר. ומה כאן קטן הסמוך לאיש אף להלן כו׳: נדר בערכך. (פי׳ דנדר היינו דמי עלי וערך היינו ערכי עלי והשתא ילפינן ערכין מנדרים בהיקש שיהיו חייבין בבל תאחר) ומקיש ערכין לנדרים ונדרים לערכין מה נדרים בבל תאחר לשלמו אף ערכין בבל תאחר לשלמו: נדר בערכך. (ערכין ד:) מה בערכין דון בכבודו אף נדר כן ומה בערכין שלא ישהה מרגלית לשקלים אף כו׳: ערכך. להביא ערך סתום (פי׳ שאם אמר ערך עלי ולא פי׳ של מי) שנותן פחות שבערכין. ד״א בערכך ערך כלו ולא ערך אבריו היינו ערך אבר (פי׳ שאם אמר ערך אבר זה עלי אין חייב כלום) יכול שאני מוציא דבר שהנשמה תלויה בו ת״ל נפשת: נפשת. ולא המת. אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס ת״ל והעמיד והעריך את שישנו בהעמדה ישנו בהערכה ואת שאינו בהעמדה אינו בהערכה. ד״א מה תלמוד לומר נפשת שיכול אין לי אלא א׳ שהעריך א׳. א׳ שהעריך מאה מנין ת״ל נפשת. ד״א אין לי אלא איש שהעריך אשה מנין תלמוד לומר נפשת. ד״א מה ת״ל נפשת שיכול כל שהוא בכלל דמים יהיה בכלל ערכין מנוול ומוכה שחין שאינן בכלל דמים לא יהיו בכלל ערכין תלמוד לומר נפשת: (ג) והיה ערכך. מה תלמוד לומר שיכול כל שישנו בכלל ערכין ישנו בכלל דמים טומטום ואנדרוגינוס ופחות מבן חודש שאינן בכלל ערכין לא יהיו בכלל דמים תלמוד לומר והיה ערכך (פי׳ האי מיעוט דכתיב הכא דהיינו טומטום ואנדרוגינוס אינו אלא גבי ערכך): הזכר. זכר ודאי ולא טומטום ואנדרוגינוס יכול לא יהיו בערך איש אבל יהיו בערך אשה תלמוד לומר ואם נקבה. נקבה ודאית וזכר ודאי ולא טומטום ואנדרוגינוס: מבן עשרים שנה. שנת עשרים כלמטה וכן כלם שנאמר ואם מבן ששים שנה ומעלה נאמר שנה שנה לגז״ש מה שנה האמור בשנת ששים כלמטה אף שנה האמור כאן כלמטה ר״א אומר כד שיהא יתירות על שנה חודש א׳ ויום א׳ נאמר כאן ומעלה ונאמר להלן מבן חודש ומעלה מה ומעלה האמור להלן חדש א׳ ויום א׳ אחר החדש אף כאן הדש א׳ ויום א׳ אחר ההדש: (ח) ואם מך הוא. החייהו (ב״מ קיד׳) מערכך שמסדרין לו כו׳ אין לי אלא בערכין בבעל חוב מנין ת״ל מיכה מיכה לגז״ש: ואם מך הוא מערכך. אם הוא עני מליתן הערך (פי׳ אפי׳ אינו עני ממש אלא שאין לו כדי הערך): והעמידו והעריך. מה ת״ל לפי שנאמר נפשת להוציא את המת יכול אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס ת״ל והעמיד והעריך את שיש לו העמדה יש לו הערכה ואת שאין לו העמדה אין לו הערכה פרט לגוסס שאין לו העמדה וכ״ש המת כו׳. יכול אפילו אמר ערך של פלוני זה עלי ומת פטור ת״ל יעריכנו אפילו מת: והעריך אתו. מכאן שמנים בנידר וערכין בנערך כיצד (פי׳ כשאמר הרי עלי אין תלוי אלא בשנים של הנידר ואין חילוק בין איש לאשה והערכין בנערך אם הוא איש או אשה) (ערכין יח׳) ומנין לערכין בזמן ערך (פי׳ כמה שנים היה בזמן הערך) תלמוד לומר כערכך כן יקום. מנין להשיג יד בנודר (ערכין יז׳) תלמוד לומר אשר תשיג יד הנודר ולא הנידר: אשר תשיג. על פי אשר תשיג (שם:) מלמד שעני והעשיר או עשיר והעני שנותן ערך עשיר ר׳ יהודה אומר אפי׳ עני והעשיר וחזר והעני נותן ערך עשיר שנאמר ואם מך הוא שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו: יעריכנו הכהן. הוא בנין אב לכל הנערכים שהן בכהן. (סנהדרין טו׳) עשרה כהנים כתיב בפרשה מכאן שהקדשות בג׳ וא׳ כהן. וערך מטלטלין בשלשה: (ט) ואם בהמה. יכול האומר רגלה של זו עולה תהא כלה עולה ת״ל כל אשר יתן ממנו לה׳ קדש ולא כולה קדש (פי׳ דסבר דקאי האי קדש אממנו כלומר כל אשר יתן ממנו לה׳ ממנו יהיה קדש דהיינו מקצתה). יכול תצא לחולין (פי׳ בפדיון) תלמוד לומר יהיה קדש בהווייתה תהא הא כיצד תמכר לצרכי עולה כו׳ עיין רש״י ז״ל דר״מ. רי״א מנין שהאומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה תלמוד לומר כל אשר יתן כו׳ יהיה קדש לרבות את כולה

פירוש

(פירוש דממנו לא קאי אלא אהיינה שנתינתה לא יהיה אלא ממנה אבל קדש כולה
קודש מדרשא דיהיה) לא יחליפנו (אינו בת"כ רק בתמורה ט') בשל אחרים: (י) ולא
ימיר. בשלו. יכול יהא קדשי בדק הבית עושין תמורה תלמוד לומר קרבן (פי' כל
שאמור בענין אינו נוהג אלא גבי קרבן) יצא בדק הבית שאינו קרבן אוציא הקדש בדק
הבית שאינו קרבן ולא אוציא של ציבור תלמוד לומר לא יחליפנו (פי' לשון יחיד ועליהן קאי
ואם המר ימיר כו' היינו נמי ביחיד) יצא קרבן ציבור וכן מאותו ממעט קרבן שותפין.
רבי שמעון אומר והלא מעשר בכלל היה ולמה יצא אלא להקיש מה מעשר קרבן יחיד
וקדשי מזבח אף אין לי אלא קרבן יחיד וקדשי מזבח (פי' ומכח זה נתמעט קרבן
שותפין וקרבן ציבור וקדשי בדק הבית) או דבר שאתה לומדו בדבר אחד אתה לומדו
בכל הדרכים שיש בו מה מעשר מיוחד שהוא נוהג בבקר ובצאן ונאכל לשני ימים אף
איני מרבה אלא את שהוא כיוצא בו מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של יחיד
תלמוד לומר בהמה ואם בהמה: ולא ימיר אתו. הקדש עושה תמורה (תמורה יב:)
ואין התמורה עושה תמורה ואין הולד עושה תמורה. ר' יהודה אומר הולד עושה תמורה:
טוב ברע או רע בטוב. רע זה בעל מום שנאמר כל דבר רע מכאן שממירים תמימים
בבעלי מומין ובעלי מומין בתמימים: בטוב. (שם ט') טוב מעיקרו עושה תמורה
ואין בעל מום מעיקרו עושה תמורה: המר ימיר. לרבות את היורש: ואם. לרבות
את האשה (פי' שאם המירה שמותר לפי שכל הפרשה כולה נאמרה בלשון זכר):
בהמה בבהמה. ולא בהמה בעופות ולא עופות בבהמה ולא בהמה במנחות ולא מנחות
בבהמה (שם ה:). בהמה בבהמה. מלמד שממירין מן הצאן על הבקר ומן הבקר על
הצאן מן הכבשים על העזים ומן העזים על הכבשים כו' ד"א בהמה בבהמה מכאן
שממירין אחד בשנים ושנים באחד א' במאה ומאה בא' כמו ובהמה רבה רבי שמעון
אומר אין ממירין אלא א' בא' שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש מה הוא מיוחד אף
תמורתו מיוחד. בהמה בבהמה. ולא אברים בעוברין ולא עוברין באברין ולא איברין
בשלמים ושלמים בהם: והיה הוא. ולא ולד (תמורה יג:): ותמורתו. ולא תמורת
תמורתו. רי"א יהיה לרבות את התמורה וחכמים אומרים יהיה לרבות שוגג כמזיד.
ד"א יהיה מלמד שקדושה חל על בעל מום קבוע: הוא ותמורתו. מה הוא בבית
בעלים אף תמורה בבית בעלים פרט לבכור משבא ליד כהן שאין ממירין אותו (שם ג:)
יכול יהא קדשי גוים עושין תמורה תלמוד לומר למעלה בני ישראל קדשי בני ישראל ולא
נכרים. ד"א איתקש תמורה למעשר בהמה ומעשר בהמה למעשר דגן ובמעשר דגן
כתיב כי את מעשר בני ישראל בני ישראל ולא נכרים. ד"א והיה הוא ותמורתו יהיה
קדש הקדש עושה תמורה ואין תמורה עושה תמורה שהיה בדין ומה אם הקדש שאין
קדושה חלה עליו בבעל מום קבוע עושה תמורה. תמורה שהקדשה חלה עליה בבעל
מום קבוע אינו דין שיעשה תמורה תלמוד לומר והיה הוא קודש הקדש עושה תמורה
ואין כו': יהיה קדש. מלמד שהקדושה חלה עליה בבעל מום קבוע שהיה בדין ומה
אם הקדש שהוא עושה תמורה אין קדושה חלה עליה בבעל מום קבוע. תמורה
שאינה עושה תמורה אינו דין שלא תהא קדושה חלה עליה בבעל מום קבוע תלמוד
לומר יהיה קדש מלמד שהקדושה חלה עליה בבעל מום קבוע ר"י בר' יהודה אומר
יהיה קדש לעשות את השוגג כמזיד: (יא) ואם כל בהמה. יכול בבהמה טמאה
ממש דבר הכתוב כשהוא אומר למטה ואם בבהמה הטמאה ופדה כו' הרי בהמה
טמאה אמורה הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין (פי' שנפל בהם מום) שיפדו יכול
יפדו על מום עובר (פי' אפי' לא נפל בו אלא מום שיעבור לאחר זמן ועכשיו כשאינו
ראוי ליקרב יפדו) תלמוד לומר אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' (תמורה לג:) מי
שאינו קרבן לה' כל עיקר לעולם והיינו מום קבוע יצא מום עובר שהוא כשר ליקרב
למחר: טמאה. לרבות את המתה (פי' שאם הקדישה לבדק הבית חל עליה הקדש)
יכול אפילו אמר הרי זו הקדש ומתה תפדה תלמוד לומר והעמיד והעריך את שיש לה
העמדה יש לה הערכה ואת שאין לה העמדה היינו שמתה אחר כך אין לה הערכה.
ומהראיה לרבות המתה (פי' שמתה מתחלה ואחר כך הקדישה שאף שאין לה
העמדה יש לה הערכה) ולהוציא את שאמר הרי זו הקדש ומתה. אחר שריבה הכתוב
ומיעט הרי אנו למדין אותה מבהמה טמאה (פי' מבהמה טמאה ממש) מה בהמה
טמאה מיוחדת שהוא שעת פדיונה לשעת הקדשה אף אני מרבה המתה שהוא שעת
פדיונה לשעת הקדשה ומוציא את שאמר הרי זו הקדש ומתה שלא שוה שעת פדיונה
לשעת הקדשה. או דבר שאתה לומד בדרך אחד אתה לומדו בכל הדרכים שיש בו
(פי' שישוה לבהמה טמאה) מה בהמה טמאה מיוחדת שהיא תחלת הקדש (פי' שלא
נתפס באחרות ונפרש בש"ס בב"מ ל"ה מדכתיב הטמאה היינו הידועה שהקדיש
ראשון כמו העולה עולה ראשונה) ומועלים בה וכולה לשמים (פי' שאין לכהן ממנה
כלום) אף אני ארבה את כיוצא בו וכי מה יש לנו בקדשי מזבח שיהא כולה לשמים
פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים (פי' אבל שאר קרבנות בין של יחיד בין של ציבור
הינה כולה לשמים דבכל קרבנות אין לשמים אלא האימורים ואפילו בעולה שכולה
לשמים מכל מקום העורות לכהנים) מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של ציבור
ושל יחיד ת"ל בהמה ואם בהמה ואם כל בהמה: והעמיד את הבהמה לפני הכהן.
בהמה נפדית ואין העופות ועצים ומנחות והלבונה וכלי שרת נפדין (בת"כ שלנו לא
גרים ומנחות רק עיין מנחות ק"א): (יב) והעריך הכהן אתה. אין פודין את
הקדשות אכסרה (דהיינו בשיקול הדעת אלא צריך אומד יפה) והעריך הכהן אתה
(תמורה לג:) פרט לבעל מום מעיקרא שא"צ העמדה והערכה: בין טוב ובין רע.
איזה דבר ששוה טוב לרע זה הקדש בדק הבית מלמד שאף הקדש בדק הבית צריך
העמדה והערכה: כערכך הכהן כן יהיה. אמר אחד בעשרים ואמר א' בשלשים אמר
א' בארבעים אמר א' בחמשים חזר בו של חמשים ממשכנים מנכסיו עד עשר כו'
חזר בו של עשרה מוכרין אותו בשוה ונפרעין משל עשרה המותר: (יג) ואם גאל
יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך. גאל יגאלנה. לרבות את האשה. ואם גאל יגאלנה.
לרבות את היורש. ויסף חמישתו. שיהא (ב"מ נד:) הוא וחומשו חמשה: ויסף חמישתו

על ערכך הרי כאן שש (פי' דכתיב ואם גאל יגאלנה דמשמע בשוויה בלי שום
תוספת חומש. וכתיב ויסף חמישתו) א' מוסיף חמישית וא' שאינו מוסיף חמישית
ואין ידוע אם בעלים אם בכל אדם (פי' התוספות חומש) מה מצינו בגאולות האמורות
למטה הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיפין חומש אף הגאולות האמורות כאן
הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיפין חומש: (יד) ואיש כי יקדיש את ביתו.
יכול בבית דירה דבר הכתוב (פי' דוקא בבית דירה) כשהוא אומר לקמן ואם המקדיש
יגאל את ביתו (והאי ביתו מיותר דה"ל למכתב ואם המקדיש יגאל אתו) הרי בית
דירה אמור הא מה אני מקיים ואיש כי יקדיש את ביתו במקדיש את נכסיו: יקדיש
את ביתו. (ב"ק סט:) מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו פרט לגזל ולא נתייאשו הבעלים
שניהם אינן יכולין להקדישו: קדש לה'. מלמד שסתם הקדש לבדק הבית (פי' דכל
מקום שנאמר לה' הוא בדק הבית שכולו לה' והכא כתיב כי יקדיש את ביתו סתם
וכתיב קדש לה' שיהא לבדק הבית מכאן שסתם הקדש לבד"ה): והעריכו הכהן בין
טוב ובין רע. אין פודין את ההקדשות אכסרה: כאשר יעריך אתו הכהן כן יקום.
מה תלמוד לומר לרבות שאם הבעלים אומרים בעשרים ואחד אומר בעשרים ואחד.
הבעלים נותנים עשרים ושש (דכיון שרצו ליתן עשרים נתחייבו עשרים וחמשה והא'
שרצה ליתן עשרים וא' מסתמא שוה עשרים וא' והילך הוא יכול לקנות בפחות שהרי
אין החומש משלים הקרן והוא אינו רשאי לקנות בכ"א שהרי הבעלים נותנים כ"ה
והוא אינו נותן אלא כ"א ולכך כופין את הבעלים ליתן כ"ו שלא יפסיד את הקרן
וגם החומש וה"פ הפסוק כאשר יעריך אתו הכהן היינו איש אחר לפני הכהן כן
יקום על הבעלים) הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמין מפני
שהם מוסיפין חומש. עשרים ושנים הבעלים נותנים עשרים ושבע. עשרים ושלש
הבעלים נותנים עשרים ושמונה. עשרים וארבע הבעלים נותנים עשרים ותשע.
עשרים וחמש הבעלים נותנים שלשים (פי' הא דכופין הכא הבעלים אף שאין לקרן
של הקדש היזק אפילו אם יפדה אחר היינו משום דמצוה בבעלים יותר והא דמקשינן
בש"ס (ערכין כז:) וצריך לשנות כגון שאמרו הבעלים עשרים ופרוטה. היינו משום
דבתחלה מקשה הש"ס על הא דאמרינן הבעלים אומרים כ' ואחר אומר כ' הבעלים
קודמין מפני שמוסיפין חומש מקשה הש"ס למה לי האי טעמא בלא זה הבעלים
קודמין שמצוה בבעלים ומשני חדא ועוד קאמר פי' דחד מתרי טעמי נקט ולכך מקשה
להאי טעמא למה הבעלים קודמין כשאחר נותן עשרים וחמשה. אבל באמת להאי
טעמא שמצוה בבעלים לא מקשה מידי ואפי' אמר אחר בשוה כ"ה הבעלים קודמין)
שאין מוסיפין חמישית על עילוי של זה. אמר א' הרי הוא שלי בעשרים ושש אם רצו
הבעלים ליתן שלשים וא' הבעלים קודמין (פי' וצריכין להוסיף חומש על אותו דינר שהוא
מוסיף מדעתו) ואם לאו אומרים לו הגעתיך: (טו) ואם המקדיש יגאל. לרבות את
האשה ואת היורש (פי' דסמיך על היא דלעיל דכתיב גאל יגאלנה לרבות האשה).
ואם המקדיש. (ב"מ נד:) ולא המתפיס שאין הקדש שני מוסיף חומש: ויסף חמישית
וכו' והיה לו. אם נתן את הכסף הרי הוא שלו (דהקדש אינו אלא בכסף ולא
במשיכה) ואם לאו אינו שלו: (טז) ואם משדה אחוזתו. אין לי אלא שדה אחוזה
מאביו שדה אחוזה מאמו מנין (פי' כגון שנפל לו ירושה מאמו והקדישה יש לה דין
שדה אחוזה) תלמוד לומר יקדיש איש (פי' דלכאורה האי איש מיותר אלא ללמד שאפי'
הקדיש אותו שבא עכשיו והוא איש ועד הנה לא היה ביד איש אפ"ה יש לה דין שדה
אחוזה): והיה ערכך לפי זרעו. לפי זרעו ולא לפי גידולין (פי' דה"א דהאי חומר
שעורים אגידולין קאי והיינו מקום שהגדיל חומר שעורים ולהכי מפרש דאמקום שנזרע
חומר שעורים קאי) (ערכין יד:): זרע. ולא טרשין ואילנות: זרע חמר שעורים
בחמשים שקל כסף. הרי זו גזירת המלך אחד המקדיש בחולת המחוז (שהוא קרקע
גרוע) אחד המקדיש בפרדסות שבסטי (שהן יפות) נותן בזרע חומר שעורים חמשים
שקל כסף (ושנה דברים יש שאין חילוק בין שוה מעט והיינו אונס ומפתה ומוציא
ש"ר ונוגח את העבד ומקדיש שדה אחוזה וערכין): (יז) אם משנת היבל יקדיש שדהו.
מנין שאין אדם רשאי להקדיש שדהו בשעת היובל עצמה ואם הקדישה (בת"כ שלנו
הגירסא מקודשת אולם בערכין כח. קאמר שמואל אינה מקודשת וכ"פ הרמב"ם וע"ש)
אינה מקודשת תלמוד לומר אם משנת היבל (ולא בשנת היבל): יקדיש שדהו. מנין
אתה אומר אם היו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה
טפחים שאין נמדדין עמה תלמוד לומר שדהו: כערכך יקום. נותן ארבעים ותשע
סלעים וארבעים ותשע פונדיונות מה טיבו של פונדיון קלבון לפרוטרוט: (יח) ואם
אחר היבל. סמוך ליובל אין לי אלא סמוך ליובל מופלג מיובל מנין תלמוד לומר ואם
אחר היבל יקדיש שדהו: שדהו. מה תלמוד לומר שיכול היו שם נקעים שאין עמוקים
עשרה טפחים וסלעים שאין גבוהים עשרה טפחים שלא יהיו נמדדים עמה תלמוד לומר
שדהו (פי' שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דלאו דוקא שדהו אלא אפילו סלע
שאינו גבוה כו' (ערכין כה:) מנין שאם אמר הריני נותן שנה בשנה שאין שומעין לו
תלמוד לומר וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות משמע שצריך שיהיו כל
הכסף של השנים הנותרות ביחד. מנין שאין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים ולא
גואל לאחר היובל פחות משנה תלמוד לומר וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים
הנותרות (פי' דמתיבת וחשב שמעינן שאין גואלין פחות משנה דכיון דצריך לחשוב
ונגרע בודאי א"א לומר דיחשוב חדשים הא אמרינן לקמן שאין הקדש מחשב
חדשים ע"כ שנה הוא מחשב. ומשנים הנותרות משמע דצריך שיוותרו ב' שנים דמיעוט
שנים שתים) מנין שאין ההקדש מחשב חדשים (פי' כגון שיש ג' שנים ומחצה עד
היובל שאין צריך לשלם לו רק בעד ג' שנים ואין מחשבין חדשים) ת"ל וחשב לו הכהן
את הכסף על פי השנים הנותרות ונגרע. שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים
(דלכאורה תיבת השנים מיותר דהל"ל למכתב על פי הנותרות וסבר דתיבת השנים קאי
על ונגרע שאינו גורע אלא מה שיצאו מהשנים ולא מהחדשים). ומנין שאם רצה ההקדש
לחשב חדשים שמחשב (פי' דהיינו שרוצה לגאול שנה והוי לפני היובל ואם אתה ר"ב

החדשים

השדשים שילאו תמם מותר לגאול שהרי יש שם שתי שנים ומנין שאין אתה חושב אותה לב' שנים עד שיהיו שני שנים שלימות ת"ל וחשב לו כו' ע"פ השנים הנותרות (דמינה שמעינן שלריך שיהיו ב' שנים שלמות לפני היובל ואין גואל פחות מב' שנים והאם כתיב שנים דמשמע שלריך שיהיו שנים שלמות והשתא מתיבת שנים דרשיק ב' דרשות דהיינו שלריך שיהיו שני שנים עד היובל שלמים ואין חושב למה שילאו אלא השנים ולא החדשים משום דסבר פי' הפסוק הוא כך וחשב על פי השנים הנותרות ונגרע פי' אם יש שנים נותרות עד היובל דהיינו ב' שנים שלמות אז נגרע מערכך אל הותן השנים שילאו כו' אבל אם לא נשאר שתי שנים אז אין נגרע כלל עד שיתן כמו מיובל ליובל דהיינו כל החמשים כסף) : עד שנת היובל. שלא יכנס בה כלום (פי' שאינו חושב שנת היובל לחמשים שקל כסף שנותן לזרע חומר שעורים) : ונגרע מערכך. אף מן החדש (פי' דה"א שאינו גורע אלא אותן השנים שהקדים אחר היובל אבל מה שהיה ביד הקדש אינו גורע לכן אתי לאשמועינן דגורע. ומערכך דייק דהיינו אפילו מה שהיה בשעת ההקדש יגרע אם לא גאל תיכף) שאם אכלה ההקדש שנה או שתים לפני היובל או לא אכלה אלא שהיתה לפניו מנכה סלע ופונדיון בכל שנה ושנה : (יט) ואם גאל יגאל. לרבות את האשה ואת היורש : את השדה. מה תלמוד לומר שיכול אין לי אלא המקדיש בית כור היינו חומר שעורים הקדיש לתך וחצי לתך בית סאה בית קב מנין תלמוד לומר השדה מ"מ : ויסף חמשית כו' וקם לו. אם נתן הכסף קם לו : (כ) ואם לא יגאל כו' ואם מכר כו'. עיין רש"י ז"ל : לאיש אחר. ולא לבן (פי' דאם מכר את השדה לבנו חוזרת אצלו ביובל) או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר לאיש לרבות את האח ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח. אחר שריבה הכתוב ומיעט. מרבה אני את הבן שהוא קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי ומוציא אני את האח שאינו קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי : לא יגאל. יכול לא יקחנה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה (פי' שאסור לקנות אותה כלל אפילו להיות לו כשדה מקנה שילא ביובל נמי אסור לקנות כפשטא דלישנא לא יגאל דהיינו שלא יקנה אותה) תלמוד לומר לא יגאל עוד לכמות שהיא אינה נגאלת אבל לוקחה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה (פי' עוד לכמות שהיתה דתיבת עוד מוסף עוד על מה שהיה לפניו דהיינו להיות לו שדה אחוזה כו') : (כא) והיה השדה בצאתו. שהשדה קרוי לשון זכר : קדש. נאמר כאן קדש ונאמר להלן גבי בתים וגבי שדה מקנה קדש מה קדש האמור להלן בפדיון (פי' דהתם אינו יוצא לכהנים אלא לבעלים או לאחר הגואל אותו ובודאי אינו יוצא אלא בפדיון דכתיב ואם המקדיש יגאל וגו') אף קדש האמור כאן שיוצא לכהן אינו יוצא אלא בפדיון דהיינו שפדאו אחר תחלה או שיתנו מעותיו דר"י דר"י סבר דכהנים נכנסין כדכתיב והיה השדה בצאתו וכו' ובלא פדיון א"א דכתיב קדש אלא שאם לא מכר הגזבר שכהנים נכנסין לתופה ונותנין דמיה והיא הלוטה להם ר"א ור"ש אומרים לא נכנסין ולא נותנין דמיה אלא נקראת שדה רטושין עד היובל השני. הגיע היובל השני ולא נגאלה. נקראת רטושי רטושים עד היובל השלישי לעולם אין הכהנים נכנסין לתוכה עד שיגאלנה אחר תחלה (דסברי פי' הפסוק כפשטא בצאתו דהיינו שיגאלנה אחר תחלה אז יהיה לכהנים ביובל אבל כל זמן שלא נגאל אינו לכהנים) : לכהנים תהיה אחוזתו. מה תלמוד לומר שיכול שדה שהיא יוצאה לכהנים דהיינו שדה אחוזה שהיא ראויה לצאת לכהנים אם יגאלנה אחר ונגאלה א' מן הכהנים והרי היא תחת ידו שלא יאמר הואיל והוא תחת ידי הרי היא שלי תלמוד לומר לכהן תהיה אחוזתו שדה אחוזתו של כהן שלו ואין זו שלו אלא יוצאה ומתחלקת לכל אחיו הכהנים : כשדה החרם. (ערכין כט׳) מה למדנו משדה החרם אלא בא ללמד ונמצא למד כהן שהקדיש שדה חרמו שלא יאמר גם כן הואיל והיא יוצאה לכהנים והרי היא תחת ידי כו' : לכהן. (שם כח:) יכול לכל כהן שירצה נאמר כאן לכהן ונאמר בגזל הגר לכהן מה להלן לכהן שבאותו משמר שנאמר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו אף כאן כו' ומה כאן שאם גאלה א' מן הכהנים שיוצאת מתחת ידו ומתחלקת לכל אחיו הכהנים אף בגזל הגר שאם היה הגוזל הכהן שלא יאמר הואיל כו' (שם) : כשדה החרם לכהן. מלמד שסתם חרמים לכהנים ריב"ב אומר שהם חרמים לבד"ה שנאמר כל חרם קדש קדשים לה' אם כן מה תלמוד לומר לכהן שלא יאמר הואיל וכו'. נאמר כאן לכהן לכל הכהנים שבאותו משמר ונאמר להלן כל חרם בישראל לך יהיה הא כיצד החרים שדותיו נותן לכהנים שבמשמר ומטלטלין נותן לכל כהן שירצה : והיה השדה בצאתו ביובל כשדה החרם. (ערכין כט׳) שאין שדה חרמים נוהג בזמן שאין היובל נוהג. ואין שדה אחוזה כו' שנאמר ויצא ביובל ושב לאחוזתו מנין שאין בתי ערי חומה נוהגים אלא בזמן שהיובל נוהג תלמוד לומר לא יצא ביובל. ומנין שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג תלמוד לומר עד שנת היובל יעבד עמך ומנין שאין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג נאמר בעבד עברי כי טוב לו עמך ונאמר בגר תושב בטוב כו'. ומה תלמוד לומר אשר לא משדה אחזתו. שיכול הלוקח שדה מאביו ומת אביו ואחר כך הקדישה תהא לפניו כשדה מקנה תלמוד לומר ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה שדה אחוזה יצאת זו שהיא שדה אחוזה דר"מ. ר"י ור"ש אומר הלוקח שדה מאביו והקדישה ואחר כך מת אביו יכול שתהא לפניו כשדה מקנה ת"ל ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה יצאה זו שהיא ראויה להיות שדה אחוזה (נמצא אפי' הקדישה קודם מיתת אביו אפ"ה הוי כשדה אחוזה כיון שבשעת הקדש היתה ראויה להיות שדה אחוזה אבל כל זמן שלא מת אינה נקראת שדה אחוזה) שדה מקנה אינה יוצאת לכהנים ביובל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו : (כג) וחשב לו הכהן את מכסת. אין מכסת אלא דמים מלמד שהוא נותן את שויו אם רוצה לפדותו אמר ר' אליעזר נאמר כאן וחשב ונאמר להלן וחשב מה וחשב האמור להלן נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף. אף וחשב האמור כאן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (פי' ר"א פליג וסבר דאפי' בשדה מקנה נמי נותן לפי זרע חומר שעורים) : מכסת הערכך (ערכין יד:) מקיש שדה מקנה לערכין מה ערכין אין מוסיפין חומש אף שדה מקנה אין מוסיף חומש : ונתן את הערכך ביום ההוא. שלא ישהה אפי' מרגלית לקלים ואין לה אלא מקומה ושעתה (פי' אם הוא עני ואמר ערכי עלי דהדין הוא שנותן כל אשר יש לו ויש לו מרגלית דאם יוליך למקום אחר שיש שם עשיר גדול וישהנה אפשר שיהיה כל הקרן ויותר עוד אפילו הכי לא משהינן ומוכרין אותה בדמים שהיא שוה עכשיו : (כד) בשנת היובל ישוב השדה. השדה מה תלמוד לומר. (הכל הוא בערכין י"ד א' וב') לפי שנאמר זרע אין לי אלא זרע. שדה גפנים ושדה אילנות מנין ת"ל שדה מ"מ למדנו שפודה אילנות בשווין כדלקמן וחוזר ופודה את הקרקע בנ' שקל. א"כ מה ת"ל זרע פרט לשהקדים שדה טרשין שפודה בשויה ופרט למקדים אילנות שפודה גם כן בשווין שנאמר זרע ולא אילנות יכול שדה טרשין אינה יוצאה לכהנים ביובל תלמוד לומר שדה מ"מ. יכול אפילו אילנות יוצאין לכהנים ביובל תלמוד לומר והיה השדה ולא אילנות : לאשר קנהו מאתו. יכול לגזבר הנקנה מאתו ת"ל לאשר לו אחוזת הארץ. יאמר לאשר לו אחוזת הארץ מה ת"ל לאשר קנהו מאתו. אי יאמר כן הייתי אומר שדה שילאה לכהנים ביובל (דהיינו שהיתה שדה אחוזה והקדישה וגאלה אחר) שיוצאה לכהנים ביובל ואח"כ מכר הכהן והקדישה הלוקח יכול כשתחזור ביובל תחזור לבעלים הראשונים ת"ל לאשר קנהו מאתו (פי' הכהנים) : (כה) וכל ערכך יהיה בשקל. אין בערכין פחות מסלע (פי' שאם אין לו סלע לא יצא ידי נדרו ואם העשיר חייב לשלם) : בשקל הקדש. מה ת"ל לפי שנאמר ופדה יכול בעבדים ובשטרות ובקרקעות תלמוד לומר בשקל הקדש אין לי אלא סלעים של קודש מנין לרבות דבר המיטלטל תלמוד לומר ופדה לרבות דבר המיטלטל אם כן למה נאמר בשקל הקדש פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות : עשרים גרה יהיה השקל. מכן שאם רצה להוסיף מוסיף (פי' שאם רצה להגדיל הסלע דהיינו שיהא כ"ה גרה ידבא וחייבין ליתן סלע כזו כיון שנתגדל הסלע) תלמוד לומר יהיה. יכול אם רצה לפחות יפחות (פי' שאם רצה להקטין הסלע) יכול שיפדה בפחות תלמוד לומר הוא (פי' דוקא הוא ולא פחות ממנו) : אך בכור כו'. אלו נאמר בכור לא יקדים הייתי אומר (ר"ל בכור אדם לא יקדים ועיין בק"א) בכור לא יקדים תלמוד לומר אותו אותו אי אתה מקדים אבל אתה מקדים בכור אדם. ועדיין אני אומר הוא לא יקדים אבל יקדישוהו אחרים תלמוד לומר בבהמה בבהמה עסקתי. יכול לא יקדישנו מן הבטן תלמוד לומר אשר יבכר לה' לא יקדים משיתבכר אי אתה מקדישו אבל אתה מקדישו מן הבטן מכאן אמרו מערימין על הבכור (פי' שמקדים אותו מן הבטן שחל עליו קדושה קודם שיהא בכור (תמורה כה׳) יכול אף ולדי כל הקדשים כן ת"ל אך. ר' ישמעאל אומר (ערכין כט׳) כתוב א' אומר לא יקדים וכתוב א' אומר תקדים הא כיצד מקדישו אתה הקדש עילוי. ד"א ר' ישמעאל אומר מנין שלא יקדים אדם הבכור תלמוד לומר בכור לא יקדים איש אתו יכול לא יקדישנו הקדש עילוי (פי' דהיינו לבדק הבית שלריך ליתן כדי דמיו אם היה ההקדש נדר ואם היה נדבה לריך ליתן כדי הנאה שיש לו ממה שהקדיש ואם הקדיש בכור יכול שאין לריך ליתן אף זה) ת"ל כל זכר תקדיש משמע אפי' בכור. ומה ראית להביאו להקדש עילוי ולהוציאו מהקדש מזבח. אחר שריבה הכתוב ומיעט מפני מה אני מביאו להקדש עילוי שהוא חל על הכל ומוציאו מהקדש מזבח שאינו חל על הכל. אין לי אלא בכור מנין לכל הקדשים שאין משנים אותם מקדושה לקדושה ת"ל בבהמה לא יקדים איש אתו. יכול לא יקדישנו הקדש עילוי ת"ל בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש. מה ראית להביאו להקדש עילוי ולהוציאו מהקדש מזבח אחר שריבה הכתוב ומיעט מפני מה אני מביאו להקדש עילוי שהוא חל על הכל ומוציאו מהקדש מזבח שאינו חל על הכל : אם שור אם שה לה' הוא. הוא קרב ואין תמורתו קריבה (ור"ל אם המיר הכהן את הבכור אבל אם המירו הבעלים חל ההקדש על התמורה וכ"ה ברמב"ם פ"א מה' תמורה הלכה ט') : (כז) ואם בבהמה הטמאה. בבהמה טמאה ממש : ופדה בערכך. לפי שנאמר בשקל הקדש יכול אין לי אלא סלעים של קדש מנין לרבות כל המטלטלין תלמוד לומר ופדה לרבות כל דבר המיטלטל א"כ למה נאמר בשקל הקדש להוציא עבדים ושטרות וקרקעות ד"א בשקל הקדש שלריך לשום בכסף. כיצד אמר טלית זו תחת חמור זה יצא לחולין החמור ולריך לעשות דמים (פי' אם לא שוה הטלית כמו החמור לריך להוסיף עליו עד כדי שויו אבל אינו מעכב לצאת לחולין) : ויסף חמישתו עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה : ואם לא יגאל. בבעלים : ונמכר בערכך. לכל אדם : (כח) אך כל חרם אשר יחרם. יכול יחרים כל אשר לו תלמוד לומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו (כל המימרא אינו בת"כ רק בערכין כח׳) יכול יחרים מין א' כלו תלמוד לומר מאדם ולא כל אדם. אין לי אלא אדם שאי אפשר לו בלא עבודה בהמה מנין תלמוד לומר מבהמה ולא כל בהמה אין לי אלא אלו שדה מנין ת"ל משדה אחוזתו ולא כל שדה אחוזתו. מטלטלין מנין תלמוד לומר מכל אשר לו. יכול אם החרים אדם את כלם יהיו מוחרמים תלמוד לומר אך. אמר ר"א ב"ע ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב להיות חס על נכסיו. יכול יחרים אדם בנו ובתו ושפחתו העברים תלמוד לומר בהמה מה בהמה יש לו רשות למוכרה אף כל שיש לו רשות למוכרה יצא עבד עברי שאין לו רשות למכרו והלא בתו שיש לו רשות למוכרה יכול יחרימנה ת"ל בהמה מה בהמה שיש לו רשות למוכרה לעולם אף אדם שיש לו רשות למוכרו לעולם יצא בתו שאין לו רשות למוכרה אלא כשהיא קטנה : ומשדה אחוזתו. ולא שדה מקנה (פי' דשדה מקנה אין יכול להחרים) : מכל אשר לו משדה אחוזתו. (ערכין שם) מה שדה אחוזה אין לוים וכהנים מחרימין שנא' כי אחוזת עולם הוא להם אף מטלטלין אין כהנים ולוים מחרימין דברי ר' יהודה שנאמר אך. ר"ש אומר הכהנים אין מחרימין שהחרמים שלהם הלוים מחרימים שאין החרמים שלהם. אמר רבי נראים דברי ר' יהודה בקרקעות שאף הלוים אינן מחרימים שדה אחוזה שנאמר כי אחוזת עולם הוא להם ודברי ר' שמעון במטלטלין דלא שייך הפם אחוזת עולם וגבי כהנים אמרינן שהחרמים שלהם מה שאין כן גבי לוים : לא ימכר. לגזבר : ולא יגאל. לבעלים מה יעשה לו כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו. או יכול אפי' פירש לה' ת"ל כל חרם קדש קדשים הוא לה' (אלמא דיש חרם שהוא לה'

והיינו כשפירש אבל הכא ודאי איירי בחרמי כהן דכתיב לא ימכר ולא יגאל פי' שאין לפדות עד שיבא ליד כהן וזה לא שייך אלא בחרמי כהן) ר' יהודה ב"ב אומר מניין שסתם חרמים לבד"ה ת"ל כל חרם קדש קדשים הוא לה' או יכול אף על פי שפירש לכהן ת"ל הוא. מניין שמחרים אדם את קדשיו ת"ל כל חרם קדש. מניין שמחרים אדם את קדשי קדשיו ת"ל כל חרם קדש קדשים (ערכין כט') ד"א חרמי כהנים כל שבבית הבעלים הם כהקדש לכל דבריהם שנא' כל חרם ק"ק. ניתן לכהן הם כחולין לכל דבריהם שנא' כל חרם לך יהיה: (כט) כל חרם אשר יחרם מן האדם. עיין רש"י ז"ל אין לי אלא חייבי מיתות המורות חייבי מיתות קלות מניין ת"ל כל חרם לא יפדה יכול אפילו שלא נגמר דינו תלמוד לומר אשר יחרם מן האדם ולא כל האדם להוציא את שלא נגמר דינו. רבי חנינא בן עקביא אומר נערך מפני שדמיו קצובים. אבל לא נודר מפני שאין דמיו קצובים. ר' יוסי אומר נודר ומעריך ומקדיש ואם הזיק חייב בתשלומין אם כן מה תלמוד לומר כל חרם (כתובות לז:) לפי שמצינו למומתין בידי שמים שנוהגין ממון ומתכפר להם יכול אף בידי אדם כן ת"ל חרם כו' אין לי אלא מיתות חמורות קלות מנין ת"ל כל חרם כו' (ופשטא דקרא דכל חרם היינו אם החרימו ישראל עיר א' כמו שהחרימו יריחו יהיה כל שללה קדש דהיינו שפודין אותן כמו כל קדשי בדק הבית אבל הנפשות שבתוכה אין להם פדייה): (ל) וכל מעשר הארץ. יכול בשני מעשרות הכתוב מדבר ת"ל הוא הוא האמור כאן הוא האמור להלן דבר החסר להלן אמר הכתוב כאן דהיינו שצריך להוסיף חומש: מזרע הארץ. לרבות שום ושחלים וגרגיר. או יכול שאני מרבה זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גינה ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ: מפרי העץ. לרבות כל פירות אילן יכול שאני מרבה אף חרובי שקמה וצלמונה וחרובי גרידה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ (וכ"ה בתוספות ר"ה יב' בשם ירושלמי וע"ש) מנין לרבות ירקות ת"ל וכל מעשר הארץ: קדש. (קידושין נג:) נאמר כאן קדש ונאמר בכרם רבעי קודש מה כאן יש לו חומש ויש לו ביעור אף להלן יש לו חומש ויש לו ביעור: (לא) גאל יגאל. לרבות את האשה. ואם גאל יגאל. לרבות את היורש: איש. פרט לקטן. או יכול שאני מרבה בן ט' שנים ויום א' ת"ל ואם גאל יגאל (לשון מרבה ר"ל שיהא גם בן ט' שנה ויום א' בכלל מיעוט איש ת"ל ואם גאל וכו'). לקח ירש ניתן לו במתנה מנין ת"ל ואם גאל יגאל: ממעשרו. ולא כל מעשר פרט למעשר שנכנס לירושלים ויצא. ופרט לפחות מכדי פרוטה (פי' אפי' אם החומש יעלה לפחות מש"פ א"צ פדיון כרב אסי בב"מ נג:): חמישיתו יסף עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה: עליו. (שם נד') בחומשו כמוהו. מנין שאין מעשרין מן הבקר על הצאן ולא מן הצאן על הבקר תלמוד לומר: (לב) וכל מעשר בקר וצאן. יכול לא יעשר מן הכבשים על העזים ודין הוא מה החדש והישן שאינן כלאים זה בזה אינם מעשרים מזה על זה כבשים ועזים שהם כלאים זה בזה אינו דין שלא יעשרו מזה על זה ת"ל וצאן כל צאן אחד. מעתה ק"ו לחדש וישן שיתעשרו מזה על זה ומה את הכבשים ועזים שהם כלאים זה בזה מעשרים מזה על זה החדש והישן שאינם כלאים זה בזה אינו דין שיעשרו מזה על זה ת"ל עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר א' מעשר בהמה וא' מעשר דגן וכתיב שנה שנה שאין מעשרין משנה לחברתה (פי' בשתי המעשרות): כל אשר יעבר תחת השבט. פרט לטריפה שאינה עוברת אין לי אלא בזמן שמנאן בשבט לא מנאן בשבט או שמנאן רבוצים או עומדים מנין ת"ל העשירי. אין לי אלא בזמן שקרא שמו עשירי. מנין אע"פ שלא קרא שמו עשירי ת"ל העשירי יהיה קדש מ"מ. יכול אפילו היו לו מאה ונטל עשרה או עשרה ונטל א' ת"ל העשירי ואין זה מעשר רבי יוסי בר' יהודה אומר מעשר. קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי מנין ששלשתן מקודשין ת"ל וכל מעשר כו' העשירי יהיה קדש (פי' כ"מ שיהיה עשירי אפילו לא נקרא שמו וכ"מ שנקרא שמו אפילו לא יהיה עשירי יהיה קודש) או יכול שאני מרבה את השמיני ואת הי"ב אמרת לא הואיל והוא מקודש וטעותו מתקדש מה הוא מקדש את הסמוך לו (דהיינו הוא עצמו) אף טעותו אינו מתקדש אלא הסמוך לו היינו התשיעי והאחד עשר. נמצאת אתה אומר קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין. התשיעי נאכל במומו העשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר וכי יש תמורה עושה תמורה אמרו משום רבי מאיר אלו היה תמורה לא היה קרב (פי' ואם כן בודאי לא משום תמורה קדשה) קרא לתשיעי עשירי ולעשירי אחד עשר ולאחד עשר עשירי רבי אומר אינו מקודש ר' יוסי בר' יהודה אומר מקודש שהיה ר' אומר זה הכלל כל שלא נעקר שם העשירי ממנו לפניו מקודש ולאחריו אינו מקודש (פי' וה"נ לא נעקר שם העשירי ממנו שהרי נזכר עליו שם העשירי כשאמר אחד עשר): (לג) לא יבקר בין טוב לרע וכו'. מתוך שנאמר לא יבקר בין טוב לרע יכול יקריב בעל מום ת"ל יעבור (בכורות יד:) נאמר כאן העברה ונאמר להלן בבכור העברה מה בכור אין בעל מום קרב אף כאן אין בעל מום קרב. אי מה בכור זכרים ולא נקיבות אף כאן זכרים ולא נקיבות תלמוד לומר כל אשר יעבר לרבות זכרים ונקיבות. ומה בכור מועלין בכולו אף מעשר מועלין בכולו אף בחלבה (שם נז): תחת. נאמר כאן תחת ונאמר להלן תחת אמו מה כאן פרט לטריפה אף להלן פרט לטריפה. ומה להלן פרט לכלאים נדמה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום אף כאן פרט לכלאים נדמה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום. יכול שאני מוציא אף הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד וכו' ת"ל כי משחתם בהם מום בם כל שמום פוסל דבר ערוה וע"ג פוסל וכל וכו': השבט. מצוה למנותם בשבט: לא יבקר. מתוך שנאמר וכל מבחר נדריכם עיין רש"י ז"ל: ולא ימירנו. הא אם המיר סופג את הארבעים: המר ימירנו. לרבות את האשה. ואם המר ימירנו. לרבות את היורש: והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל. בבכור הוא אומר לא תפדה אבל נמכר הוא תם חי ובעל מום חי ושחוט אבל לא תם שחוט. נאמר כאן לא יגאל ונאמר להלן לא ימכר ולא יגאל מה להלן מכירה עמו אף כאן מכירה עמו שאינו נמכר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום דילפינן גאולה גאולה מחרמים והתם כתיב ולא ימכר. ומנין שמעשר בהמה בעומד ועשר קאי ת"ל יהיה קודש מלמד שמעשר בהמה בעומד ועשר ר' יוסי הגלילי אומר נאמר כאן אשר יעבור ונאמר להלן גבי בכור והעברת מה להלן בעומד ועשה אף כאן בעומד ועשה ר"ע אומר עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר א' מעשר בהמה וא' מעשר דגן וכתיב תעשר מלמד שמעשר בהמה בעומד ועשר: (לד) אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני. ר' אומר אלה המצות מלמד שמעשר בהמה בעומד ועשר: אלה המצות. אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: אשר צוה ה' את משה. כדאי השליח למשלחו: את משה אל בני ישראל. כדאי מי שנשתלח אצלו לשלוח וכדאי השליח למי שנשתלח: אל בני ישראל. זכות ישראל גרמה: בהר סיני. שכולן נאמרו למשה מסיני:

ואלה דברי תלמיד הגאון ז"ל ה"ה המאה"ג מו"ה א"ש פייבוש ז"ל בהביאו פעם ראשון ספר אדרת אליהו על מזבח הדפוס בק"ק דובראוונא.

אודה לה' כי טוב על אשר הקרה לפני חיבור יקר של אדונינו מרנו ורבינו הגאון החסיד האמיתי קדוש יאמר לו המפורסם בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים מו"ה **אליהו** ז"ל **מווילנא** והוא היה רב פעלים מקבצאל וגו' והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור וגו'. וכמאמר רז"ל (ברכות י"ח ע"ב) [וע"ש בתוספות דקאי על ספר ויקרא שהוא תורת כהנים]. ומודעה רבא לאורייתא. כד הוינא טליא טעמתי מעט דבש ונפת מתוק לחכי מנשיקות פיו של הגאון ז"ל. וראיתי כי כל תשוקתו וכל עמלו היה לילך בעקבי הצאן. דרך התנאים ואמוראים למצוא כל דבר הלכה בתורת ה' כהררים התלוים בשערה. או מפורש או שום שכל. בשינוי המלות ובחסרות ויתרות. למען ימצא כל איש יקר רוח ותבונה דבר דבור על אפניו בחמשה חומשי תורה וכמבואר (תענית ט' ע"א) מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא, ובזה היגיעה כי רבה היא וזכה הגאון ז"ל לדברים הרבה המבוארים (באבות פרק ו'), והן הן הדברים שפירש הגאון ז"ל בספר **ויקרא**. איזן וחיקר ותיקן כל היסוד מספרא דבי רב הנקרא ת"כ, ועי"ז סלת מנופה בי"ג נפה. לעשות קיצור ת"כ ולהפך הברייתות והדרשות כפי רוחב שכלו. וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בלבו. יבין וישכיל רוחב שכלו ודעתו של הגאון ז"ל, לכלול כל הדינים והדרשות בדברים אחדים ויראתי לגשת אל הקודש לעשות משמרת למשמרת לפרש דבריו ולגלות מצפוניו כפי קט שכלי. פן ואולי לא אכוון דעתו והיה לי למכשול עון ח"ו. אך זאת עשיתי לתקן כל מכשול טעות המעתיק, והבדיל בין פסוקי החומש ובין דברי הגאון ז"ל, ולעשות מראה מקומות בדברי הגאון בכל התנ"ך ובכל הש"ס. ונקוט כיונא כל היכא דאיתא שני חצאי לבנה או חצאי מרובע, הוא הדבר אשר מצאתי אחר היגיעה וחיפוש מחיפוש מה שלא נזכר כלל בכתבי הקודש של הגאון ז"ל. וזה תועלת גדול למי שחפץ בתורת ה' ובמצותיו:

פי הכותב לכבוד התורה ולומדיה.

א"ש פייבוש בא"א מ"ו הרב מוהר"ר שלמה זלמן זצלה"ה בעל המחבר פירוש מנורת שלמה. ומנחת כליל.

הגה"ה בשם רב אחד

באדרת אליהו בפרשת יגמור ק' כ"ב פ' כ"ב כתב המגיה הראשון על יבלת „הוא ס"ס כו'" ולא דק כי כן הגרסא הנכונה ע"פ גירסת התוספות **בבכורות ד' מ' ע"ב** ועיין בכ"מ ולח"מ ברמב"ם פ"ב מה' א"מ ה"ב. וסיים הלח"מ בגי' התוס' היא המוכרת. ולכן נדקו דברי הגאון ז"ל:

פרשת ויקרא

רש"י **לכל** הדברות לכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה וכו'. בפ"ק דיומא נחלקו רבי יוסי הגלילי ור"ע ר"י הגלילי סבר דמה שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני זה המעשה היה אחר עשרת הדברות שהוא תחלה למ' יום ור"ע סבר וישכון כבוד וכו' מר"ח ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה ביום הז' ומשה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה. ופריך לר"ע והכתיב קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופירש"י לו היה יכול לומר ואמר אליו ללמדך שלו לבדו היה נמשך הקול באוהל מועד משהוקם המשכן ונדבר עמו מעל הכפרת ומשני הא בסיני הא באוהל מועד ואיבעית אימא הא והא באוהל מועד ולא קשיא הא בקריאה והא בדיבור. וכתב רבינו רצה לומר היכא דכתיב קריאה כמו ויקרא אל משה ביום השביעי כל ישראל שמעו ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה אבל היכא דכתיב דיבור בלא קריאה כי התם לא שמעו בו כל ישראל. ולכאורה להאי תירוצא דלא מפליג בין אוהל מועד לסיני הוא סותר לזה למה שהביא רש"י בחומש מת"כ דלכל הדיבורים וכו' היה קריאה מקודם. ויש ליישב דודאי לכל דבור היה קריאה כמו שפירש"י מת"כ מ"מ היכא דכתיב קריאה במפורש שמעינן מיניה דכל ישראל שמעו בו והיכא דלא כתיב קריאה במפורש היינו משום דלא שמעו בני ישראל:

רש"י **מטפל** בהבאתו כו'. ופי' יקריבנו כאלו אמר יביאנו אל פתח אהל מועד דאל"כ יקריבנו אל פתח וכו' למה לי לכתוב זכר תמים יקריב אותו לרצונו וכו' שהרי כבר נאמר פ' שלמה באחרי מות באיסור שחוטי חוץ. ואח"כ ק"ל א"כ מהו יקריב בשלמא בלא האי פירושא י"ל דהראשון כמשמעו שלא ישחטנו חוץ לעזרה והשני ללמד שמטפל בהבאתו אבל השתא דכבר למדנו הטיפול מהו יקריב כו' ודוק. מתנות עני:

רש"י **ולא** כל העוף וכו'. אמר המלקט הרא"ם ז"ל הקשה בזה ואמר וא"ת מנ"ל לרז"ל לומר שעוף בעל מום כל זמן שלא נחסר ממנו אבר כשר אי משום דכתיב תמות וזכרות בבהמה ולא בעוף סמיכה והפשט וניתוח נמי דכתיבי בבקר ולא בצאן נימא הכי סמיכה וכו' בבקר ואין סמיכה וכו' בצאן וכן צפון נמי דכתיב בצאן ולא בבקר נימא צפון בצאן ואין צפון בבקר וכי תימא וי"ו מן הצאן מוסיף לענין ראשון וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון ה"נ נימא וי"ו דואם מן העוף מוסיף לענין ראשון וילמד תחתון מן עליון מה צאן זכר תמים אף עוף זכר תמים. יש לומר א"כ לשתוק קרא מזכר תמים דבן צאן וילמוד בן צאן מבן בקר מה בן בקר זכר תמים אף בן צאן זכר תמים והדר יליף עוף מצאן מה צאן זכר תמים אף עוף זכר תמים השתא דכתיב זכר תמים בבקר וגם בצאן למדנו דדוקא בבקר ובצאן איכא תמות וזכרות אבל לא בעוף וכו' עכ"ל. ודברי פה קדוש אינם מובנים לי בהאי שינויא שאמר א"כ ליסתוק קרא מזכר תמים דבן צאן וכו' בתמים יכול לומר כך אבל זכר דצאן הוצרך ללמוד ממנו זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס כמו שפירש"י לעיל כשהוא אומר זכר למטה וכו' ואם נאמר דכל זה נקיבה וטומטום ואנדרוגינוס אימעוט מזכר דבקר ואף אם לא כתביה רחמנא זכר דצאן הוה ממעטינן כל זה מזכר דבקר והא דפירש"י ז"ל אזכר דצאן זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס לאו דוקא ולא איכתביה זכר דצאן אלא ללמד דוקא בבקר וצאן איכא זכרות ולאו בעוף כדנקט הרא"ם ז"ל שרה הקושיא מה שכבר נתחבטו בו קמאי לפירש"י ז"ל דנקט כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל וכו' ומקשים והשתא לפירושו תמים למטה למה לי ומדברי הרא"ם שהוכחנו דזה לאו דוקא אין מקום לקושייתם דאיצטריך תמים למטה בצאן למעט תמות בעוף כמו זכרות מזכר וק"ל:

רש"י **עם** כנפיו ואין צריך למרוט וכו'. הרמב"ן ז"ל טען ואמר שא"כ בכנפיו על הנוצה קאי לא יזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו ואין כנפיו נוצה אבל הוא בכלל כנפים שכתוב כל צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו והנוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלוא הנוצה וכן שניע הכנפים והנוצה טמאות ומגטרפות ואמר פרט להרטוש ולצפרנים לכנפים ולנוצה ע"כ. וביפה תואר השיב על דבריו ואמר וטענתו הראשונה איני מכיר כי מה צורך שיזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע דסתמא משמע כדרך השסועה והיינו מגבו כגון וישסעהו כשסע הגדי כי לא פירש מאיזה מקום וא"ת שגם דרך השסיעה מלפניו אף אני אומר שסיעת העולה כשירה בין מגבו בין מלפניו כי לא מצינו בשום מקום שהצריכו חז"ל שתהיה השסיעה בגבו. ואל הטענה הב' אני אומר כי גם רש"י אין כוונתו לומר שהנוצה לבדה תקרא נוצה דא"כ שפי' בכנפיו בכלל כנפים הנזכר בכל התורה אלא ר"ל שגם כנפיו לא נאמר על העצם והבשר והעור לבד אלא מפני חבור הנוצה שעליו ג"כ אבל בזולת הנוצה שעליו לא היה נקרא כנף אלא יד או שם אחר והיינו דכתיב בצל כנפיך וצלצל כנפים סוככים בכנפיהם בשתים יכסה פניו וכאלו רבות וידוע שעיקר הצל והכיסוי הוא ע"י הנוצה שעליו שאילו היה ממורט צלו וכסותו היה מעט וכן כנף רננים נעלסה ענינו מצד יופי הנוצה ומכיון דכתיב והקטיר אותו בתר בכנפיו משמע שיקטירם כמות שהן בלא מריטה. ולפי זה לא יחלוק המדרש עם ת"כ שדרשו בכנפיו להכשיר העור כמ"ש הרא"ם. דכיון דכנפים נאמר על עצמות האבר עם נוצתו ילפינן שפיר שמקטיר העור והנוצה והשתא אפילו תימא דבכנפיו מזכיר מקום השסוע שהוא מבין כנפיו מ"מ דלעולם כנפיו על האבר המיוחד נאמר ומ"מ ילפינן שמקטירו מדכתיב עליה והקטיר עכ"ל:

רש"י **אין** סולת אלא מן החטים שנאמר סולת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון וכו'. אמר המלקט ואיכא למידק כאן בפירוש רש"י ז"ל חדא דפי' שלא על סדר הקרא דמנחה כתיב קודם לסולת ותו הא דנקט הפחות יותר מעשרון ולמה לא נקט ואין מנחה יותר מעשרון. ושמעתי תולעת רבו"י ז"ל עדיין דודאי יש לומר ואין מנחה יותר מעשרון דהא מצינו מנחת העומר שהיה משני עשרונים כמו שנא' בפרשת אמור ומנחתו שני עשרונים אך אל תקשה דעדיין לא מצינו מנחה יותר מעשרון והא דנא' בעומר ומנחתו שני עשרונים סלת וכו' היינו עשרון א' לעומר נפיש דעומר גופיה ג"כ נקרא מנחת עומר ועשרון א' למנחתו. וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דלמה נקט רש"י הפחות יותר מן היתרון וכדי לתקן זה הקדים רש"י לפרש אין סולת אלא חטים וא"כ ע"כ א"א לומר דעשרון א' משני עשרונים הללו מה שנאמר בעומר ומנחתו שני עשרונים וכו' קאי על העומר גופיה דהא העומר אינו בא אלא מן השעורים וע"כ צ"ל דקאי על מנחתו ושפיר מצינו לפעמים שמנחה באה יותר מעשרון כמו מנחת העומר שהיא באה משני עשרונים ולכך שפיר יש למנקט הפחות שאין מנחה פחותה מעשרון אבל יותר מצינו במנחת העומר וק"ל:

רש"י **מאותן** אימורין וכו'. ובשחיטת קדשים מצריכי ללמוד הימנו וכו' הי לך לשון הרא"ם ז"ל בתוספת וגרעון בכוונת רש"י ז"ל פי' משום דבעי לאגמורי פר העלם דבר של צבור על שעירי ע"ז ויותרת וב' הכליות מדאיתקש להדדי לענין הקטרת אימורין כדאמרינן בזבחים פרק ב"ש ובפר העלם דבר לא כתיבי ביה יותרת וכליות אלא מהיקשא דפר כהן משיח כדלקמן ואין למדין למד מן הלמד הוצרך לכתוב כאשר יורם בפר כהן משיח אע"ג דלא צריך לגופיה לומר אם אינו ענין לגופיה תנהו ענין לפר העלם דבר דס"ל כאלו הוא כתב בפר העלם של צבור ולמדנו מזה שאם לא היה כתוב בו בפירוש לא הו יכולין שעירי ע"ז ללמוד מפר העלם דבר משום דדבר הלמד בהיקש אין חוזר וכו'. ואף ע"ג דלעיל אמרינן החטאת להביא ע"ג ויותרת וכליות וא"כ שעירי ע"ז מפר כהן משיח גמירי דכתיבי ביה אימורין וכליות בהדיא ואין כאן למד מן הלמד היינו אליבא דתנא דת"כ דדרים כאשר יורם להיקש פר כהן משיח לשור זבח השלמים לענין לשמו ושמביא שלום בעולם אבל בתלמודא דלמד שעירי ע"ג מפר העלם של צבור דרים קרא דכאשר יורם לענין שאין למדין למד מן הלמד ע"כ:

רש"י **לשון** אשרי הדור וכו'. ואיכא למידק למה לא תלה האושר בנשיא ושלה בדור דלא כתיבא ולא רמיזא בקרא. ואפשר לכוין זה עם מה שפירש"י לעיל לאשמת העם מה שנאמר בכהן המשיח. ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא שהם תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל עליהם עכ"ל. ולכן פירש"י ז"ל כאן אשרי הדור כו' שהוא להיפך מאשמת העם. ולא נח דעתי בזה לדמות הנשיא לכהן דהתם שפיר נאמר לאשמת העם משום דבכפרה תליא מלתא וכפרה ותפלה מצינו שפיר בכהן גדול שמכפר ומתפלל על העם מה שלא מצינו זה בנשיא. וראיתי בבאר שבע דהרגיש בזה ובשני דרכים כתב ליישב זה הא' כמו שכתבנו ועוד תי' לפי שאין שייך לתלות האושר בנשיא עצמו לומר אשרי הנשיא שהוא מביא קרבן על שגגתו משום דכתיב גם בלא דעת נפש לא טוב ולכן אין האושר מצד עצמו אלא מצד מה שימשוך לדור המונהגים ממנו שילמדו ק"ו ממנו להרגיש על חטאם לשוב בתשובה עכ"ל:

פרשת צו

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. בפ"ק דיומא כתב רבינו שיש בהדיוט דמצוה היא להביא מן ההדיוט ומפני שאש של מטה הוא מורכב מיסודות אחרים ולכך אין בו ממש ונכבה ע"י יסודות אחרים כגון אש שלנו שהמים מכבים אותו משא"כ אש של מעלה הוא אש היסודי כו' וק"ל ועיין מה שכתבתי לעיל סוף פרשת וארא:

רש"י **אם** על דבר הודאה כו'. אמר המלקט ואיכא למידק בזה מהא דאמרו בפ' הרואה אמר ר"י אמר רב ארבעה צריכין להודות ואלו הן יורדי הים והולכי מדבריות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין כו' ומייתי ראיה לכל א' מקראי דתהלים וכתבו התוס' שם ובתהלים לא קחשיב זה הסדר אלא חשיב הולכי מדבר ראשון וחבוש בבית האסורין וחולה שנתרפא ויורדי הים לבסוף וי"ל דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמ' נקט המצויין תחלה עכ"ל וא"כ קשה על רש"י ז"ל בכאן דנקט לא סדרא דקרא ולא סדרא דגמ' דחשיב לחולה קודם חבוש ורש"י נקט לחבוש קודם החולה. ובהשקפה ראשונה אמרתי לכוין כוונת רש"י בזה לדעת הראב"ד שהוא מחולק עם הרמב"ם דרמב"ם ס"ל אפילו בחולה שאין בו סכנה כגון חש בעיניו או חש בראשו צריך להודות ולברך ולהראב"ד אינו מברך רק בחולה שיש בו סכנה כגון שנפל למטה כמו שהביא הטור א"ח פלוגתתם סימן רי"ט ומסברא י"ל דחולה בעלמא כגון חש בעיניו הוא מצוי יותר מחבוש וחבוש שכיח יותר מחולה שיש בו סכנה כגון שנפל למטה בודאי זה אינו שכיח כל כך ורש"י נקט סדר המצויין תחילה לכך נקט לחבוש מעיקרא שהוא מצוי יותר מחולה שיש בו סכנה ולהורות בזה שאינו מברך אלא דוקא חולה שנפל למטה ויש בו סכנה כדעת הראב"ד אבל אלו דברים נסתרים מעצמם דא"כ תלמודא דחשיב לחולה מעיקרא וכדעת תוס' דנקט מצויין תחלה וקאמר ד' צריכין להודות הוה מוכח דאפילו חולה שאין בו סכנה צריך לברך כדעת הרמב"ם. והאמת יורה דרכו דדעת רש"י בזה מה שנקט חולה לבסוף משום דקרא ויזבחו זבחי תודה וגו' כתיב גבי חולה כמ"ש אוילים מדרך וגו' כל אוכל וגו' ויגיעו עד שערי מות וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו וגו' ויזבחו זבחי תודה וגו' משא"כ באידך רק דמיניה ילפינן. וא"ת כיון דקרבן תודה הוא בכולן למה נקט רק בחולה כבר האריך בזה רבינו בח"א ומתחלה נלאיתי להביא דבריו מפני האריכות שבו רק מפני שבפ' זו נקבע שבת הגדול ובימים האלו נזכרים ימי הגאולה ע"כ ראיתי להביא דבריו שמדברים מענינא דיומא וז"ל הקושיות שהתחי' בזה המזמור אשר גאלם מיד צר וגו' והשיב מדבר ותולה יורדי הים דלא שייך כאן פשר

צר אלא דה"ל למימר אשר גאלם מצרה ועוד כיון דקרבן תודה הוא בכולם למה לא כתבו רק בחולה ומה ענין ד' אלו צרות וכל שינוי הענינים אין להאריך בשם הוא המבואר כי ד' שבות הכוללי' והם המונעים לאדם מהגיע אל שלמותו ותכליתו הא' שאין לו במה להתפרנס וצריך לרדוף אחר פרנסתו הב' שיש עליו יד אחר הצורר לו וה"א לו לעבוד ה' עבודה שלמה מפניו הג' מי שבטבע חולה וחלש מלעסוק בתורה ומצותיה הד' ריבוי עושר וטרדה המבטלו מתורה ומצות ולפי שד' מעיקים וצרות האלו הם חולאים שבישראל בגלות כמפורש בתוכחות ע"כ כשישראל נגאלו מגלות ומד' מעיקים אלו אמרו בב"ר שע"כ נאמרו ד' כוסות בחלום שר המשקים דעפ"ז תקנו ד' כוסות של פסח בגאולת מצרים שע"כ נאמר בו ד' לשונות של גאולה וגאלתי והוצאתי והצלתי ולקחתי לפי שנגאלו מד' צרות אלו וע"ש זה אמרו שם שהקב"ה מביא ד' כוסות של תרעלה על מצרים ומשקה לישראל ד' כוסות של ישועה כמפורש באורך שם דהיינו ע"ש ישועה מד' צרות ומעיקים המתהוים בגלות והוא ענין שמספר בו ד' הצריכים להודות שהם בעצמם מצירים הכוללים ומונעים האדם מהשיג שלמותו שמכולם ניצולו בגאולתן והתחיל ואמר הודו לה' כ"ט כו' ע"פ מה שאמרו פ"ק דמגילה בגאת לפני החלון אומרים הודו לה' כל"ח ולא אומרים כ"ט לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ע"כ אמר שישראל בגאולתן אומרים כי טוב לא על מפלתן של רשעים לעתיד אלא ע"ש גאולי ה' שנגאלו מיד צר מכל ד' מעיקים וצרות שהיה עליהם בגלות ביד צר ואמר מארצות קבצם ממזרח וממערב ומצפון ומים היינו משאר ד' גליות כמפורש בב"ר וז"ש ממזרח הוא מלכות מדי שהוא במזרחו של א"י מצפון הוא מלכות בבל שהוא בצפונו של א"י ממערב ומים הוא מלכות יון ומלכות אדום שהם במערבו של א"י ולכך נקט מערב ב' פעמים ולא נקט כלל רוח דרום שאין באותו רוח מד' גליות אבל התחיל בגאולת מצרים שהיא גאולה ראשונה והיא בדרומה של ארץ ישראל שאז נגאלו ג"כ מד' המעיקים המונעים השלימות והיו ראוים לקבל התורה וז"ש בגאולת מצרים עד שלא באו לא"י שהיא עיקר גאולתן שהיה להם מניעה מצד פרנסה תעו במדבר בישימון דרך שאין שם דרך כלל ועיר מושב לא מצאו שעקמו וסבבו כמה ארצות עד שהגיעו לעיר מושב בא"י ואמר שהיו במדבר רעבים גם צמאים וגו' כמ"ש ב' פעמים חטאו במים וב"פ בשליו וב"פ במן ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם וגו' היינו שנתן להם המן והשלו והבאר ועל שתעו במדבר וידריכם דרך ישרה וגו' היינו שנכנסו לא"י וע"ז יודו לה' חסדו וגו' שלא היה מדרך הטבע לפי חטאם במדבר אבל מצד חסדו הוא וע"ז תקנו בכל הולכי מדבר לברך ברוך גומל חסדים טובים לחייבים ואמר ונפלאותיו לבני אדם דלגבי הקב"ה מלתא זוטרתי היא כדאמר ומי יכלא לשיים כוליה שבחא דמרא אבל יספר נפלאותיו שהם לבני אדם ואמר כי השביע וגו' היינו שמלא אותם כל טוב בא"י כמ"ש בתים מלאים כל טוב והוא כוס ראשון ואמר יושבי חושך וגו' הוא מניעה מצרת יד בבל כמו שהיו משועבדים במצרים שהיו שם בחושך ע"י עבודת פרך וצלמות השלכת בנים ליאור ואסירי עני וברזל כמ"ש ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים וגו' כי המרו אמרי אל וגו' שכיון בהם רבים חוטאים גם פסל מיכה ויכנע בעמל וגו' היא עבודת פרך שעמלו בו וע"י כשלו ואין עוזר דגם מושיעם משה הוצרך לברוח מפני פרעה אך ויזעקו אל ה' וגו' כמ"ש ויזעקו ותעל שועתם וגו' דאמר שע"ז יודו חסדו כמ"ש לעיל ואמר מהו הפלא כי שבר דלתות וגו' כמ"ש שמעולם לא היה עבד יכול לברוח ממצרים והוא כוס ב' ואמר אוילים מדרך פשעם וגו' היא הצרה שמחמת חולי והיה להם בגלות מצרים כמו שהבטיח להם בגאולתן כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' שבא מחמת העון וע"פ מ"ש פשע הוא המרד שאין היסורין ממרקין אלא המיתה ממרקת במרד כדאמרינן פי"ה אבל העון הוא המזיד היסורין ממרקין וז"ש שזה האויל שנכנס בו רוח שטות כשהלך בדרך פשעם ולא חשב לו כמרד אלא כעון דיסורין ממרקין דהיינו מעונותיהם יתענו ביסורין ואמר דאף בחליו דכל אוכל תתעב נפשו ולא יכול לאכול מכל מקום נחשב לו לתענית ויסורין שממרקין העון והמזיד ואמר ויגיעו עד שערי מות ר"ל דגבי רשעים גמורים אמרינן אפילו בפתחו של גיהנם אינם חוזרין אבל זה כשהגיע עד שערי מות ופתח גיהנם מתחרטין ויזעקו אל ה' וכו' כמ"ש במסכת ר"ה דזעקה מועלת אפילו לאחר גזר דין שהגיעו לשערי מות ואמר ישלח דברו וירפאם וגו' דרפואת ב"ו צריך תחבושת וסממנין ושאר פעולות אבל רפואתו ית' ב"ה בדבור בעלמא שמשלח ואמר יודו לה' וגו' כדלעיל ואמר יזבחו זבחי תודה וגו' דלולא שנתכפר מעוניו ביסורין היה ראוי להביא קרבן אשם או חטאת לכפרה אבל כיון שכבר נתכפר בחליו על ידי יסורין אין צריך לו להביא רק קרבן תודה ומינה גם לאחרים שזכר שניצולו מהצרה שמביאין תודה ע"ש יודו לה' חסדו וגו' והוא כוס ג' ואמר יורדי הים באניות וגו' היא הטרדה הבאה מנבהל לעשר כיורדי הים באניות כו' כמ"ש במסכת עירובין ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים ואמר המה ראו מעשה ה' כו' כמו שראו במצרים בקריעת ים סוף כן יורדי הים באניות רואים מעשה ה' שהם צבא השמים כמ"ש כי אראה שמיך כו' ירח וכוכבים וגו' ונפלאותיו במצולה דהיינו למטה מתחת לארץ ואמר שזה בא על ידי רוח סערה שתרומם גליו ויעלו שמים וגו' כמפורש בפ' הספינה רומא דגלא ש' פרסה כו' ודליק עד דחזיק כוכב זוטא וכו' ושוב ירדו תהומות ומתוך ראיה זו חשב לידע מה למעלה מה למטה אבל נפשם ברעה תתמוגג וגו' וכל חכמתם בזה תתבלע דא"א לידע מה למעלה ומה למטה כמפורש בפ' אין דורשין ואמר ויצעקו אל ה' וגו' שע"כ אמרו בקדושין ספנים רובן חסידים ואמר יקם סערה כו' כי הסערה גופיה שאמר שמרומם גליו שרי הוא מקום לעשות דממה של הרוח סערה שיחשו גליהם שאמר וע"ד שאמרו בדבר שמותן הוא רופא ואמר יודו לה' חסדו וגו' כדלעיל והוא כוס ד' ועל זאת הכונה שינה התלמוד סדרן של הד' צריכין להודות מסדר הכתוב שהם מדבר וחבוש ותולה וים והתלמוד סדרן ים ומדבר וחולה וחבוש ושינה הלשון בים ומדבר אמר בלשון הוה יורדי הים והולכי מדבריות ובחולה ובחבוש אמר בלשון עבר ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש וגו' לרמוז בזה הכונה שאמרנו בסוד ד' כוסות כמ"ש ע"פ ב"ר שנגאלו בגאולת מצרים מכל ד' המעיקים ומתחיל מיורדי הים שע"י שירדו לים ונצולו בקריעת י"ס שם נתעשרו מביזת הים וע"ז יודו לה' חסדו וגו' היא השירה שאמרו בים וע"ז נתקן כוס של קידוש זכר ליציאת מצרים שהוא קריעת י"ס המורה על חידוש העולם ושני לו הולכי מדבריות שבמדבר היה להם עינוי עד שזכו לכמה טובות כגון שליו ומן ובאר ע"ז נתקן כוס שני שקודם הסעודה וע"ז יודו לה' וגו' והיא שירת הבאר והג' חולה שזכו ביציאת מצרים בנתינת התורה שנתרפאו כל החולים מחולי שהיה להם כבר בצאתם ממצרים וע"ז נתקן כוס ג' שאחר הסעודה הפך שאמר בחולה כל אוכל וגו' והד' מי שהיה חבוש כו' שלא באו ישראל לידי חירות גמור עד אחר שכבשו א"י שניטל יד כל נכרי מעליהו וע"ז נתקן כוס רביעי ודוק:

פרשת שמיני

רש"י **רבי** אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה וכו'. בפ' הדר ר"א אומר וכו' מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אף על פי שאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. וכתב רבינו יש לדקדק כיון דכן מפורש בהאי קרא ונתנו בני אהרן אש וכו' מאי שייך ביה שהורו הלכה בפני משה. וליסנא דמאי דרוש נמי קשה כיון שמפורש הוא בתורה וכבר שמעו מפי משה כמה פעמים כמפורש בפרק כילד מעברין לפי סדר משנתן מפי משה. וי"ל דאפשר לפרש הקרא שיתנו אש על המזבח לאו משל הדיוט אלא שיבעירו אותו מן אש הרבוצה על המזבח שהוא אש מן השמים כמפורש ביומא והם דרשו מהאי ונתנו בני אהרן אש וכו' מן הדיוט ממש מבין הכירים כמפורש בת"כ והיינו אש זרה דכתיב בקרא. והא דכתיב אשר לא צוה אותם שעשו כן בלי ציווי משה ואף על פי שהורו כראוי כפירש"י בפ' הוציאו לו. ומה שכתב הרא"ם אך קשה דמהכא משמע שמחמת סורחנם נענשו ואין הדבר כן שהרי משעה שהציצו בשכינה כו' ועוד שכבר נאמר למשה וכו' ונקדש בכבודי ודרשו בו בזבחים בפ' פרת חטאת אל תקרי בכבודי וכו' כמו שכותב אותו רש"י להלן. ועוד י"ל מההיא דפרק ד' מיתות דאמרו נדב ואביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו וכו' א"ל הקב"ה נראה מי קובר את מי כו' משמע דמזה נענשו יש לומר דמההיא דפרת חטאת ל"ק דאיכא למימר שמפני שהיה גלוי וידוע לפניו קודם עשיית המשכן שעתידים מיודעיו של מקום לחטוא ויענשו בעונש מיתה ויתקדש הבית על ידם רמז אותו למשה במאמר ונקדש בכבודי והיינו דמסיים בה דאמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל תקרי מתקדשיך אלא ממקודשיך שבשעה שהקב"ה עושה דין במקודשיו מתירא ומתעלה ומתקלס אם כך לאלו כ"ש ברשעים ובקצת נוסחאות שכתוב בהן אמר לו משה לאהרן אהרן אחי לא מתו בניך אלא כדי להתקדש כבודו של מקום. י"ל דהכי קאמר לא מתו בניך ביום הזה שמרתה שכינה בישראל אלא כדי להתקדש ע"י כבודו של מקום אבל אלמלא שנתקדש כבודו על ידי מיתתן לא היה ממית אותן עכשיו מפני שהחטא שעשו ביום הזה לא היה כדי להמית ואף על פי שכבר נתחייבו מיתה משעה שהציצו בשכינה היה ממתין כמו שהמתין אותם עד עכשיו. וככה יתפרש ג"כ ההיא דפרק הדר דאמר ר"א לא מתו וכו' שר"ל לא מתו בניו של אהרן ביום זה שהיה שמחה לישראל אלא על שהורו ביום זה הוראה לפני רבם אבל לולא זה היה ממתין את מיתתן ביום אחר כמו שהמתין החטא של הצצה וכו' ע"ש שהאריך. והוא דחוק דלדבריו ה"ל למימר לא מתו בניך ביום הזה וכו' אבל הנראה דלא שייך קידוש המקום וכבודו אלו מתו בלא חטא דחלילה דעביד דינא בלא דינא אבל כבודו של מקום ליפרע מצדיקים בעה"ז על מיעוט עבירות שבידן ובו יתעלה ויתקדש ומתיירא שמו של הקב"ה דאם בצדיקים כך ברשעים עאכ"ו וה"ק לא מתו בחטא זה אלא דעת סביביו נשערה מאד ובהם מתקדש ומתיירא שמו אם בצדיקים כך וכו'. והוא שאמר ליה משה הייתי סבור כי או בך שאני ואתה יותר מקורבים אבל כשראה מיתתן אמר בהם נכבדים יותר ועליהם רמז לומר ונקדש בכבודי במכובדי ליפרע מהם על עבירות קלות למר כדאית ליה בשתויי יין שלא הוזהרו עדיין על כך. וכמה תנאי איכא בת"כ באיזו חטא מתו ואפשר דלא פליגי אסוגיא זו דאיכא למימר הא והא גרמא דאיכא מאן דאמר התם נמי דבשביל ארבעה דברים מתו בני אהרן וכו' ע"ש. וסוגיא דהדר הכי מתפרשת דודאי עונש המיתה היה מטעמים אחרים כהנך דלעיל אלא דה"ק הכא לא מתו בני אהרן במיתת אש של מעלה אלא משום שהורו הלכה בפני רבן בדבר הטעם באש של מעלה דהיינו אע"פ שאש יורדת וכו' וק"ל:

אמר המלקט ראיתי ביפה תואר שהקשה ג"כ קושיא זו מה שהקשה רבינו כיון דכן מפורש בתורה מאי שייך ביה שהורו הלכה וכו' וכבר שמעו מפי משה וכו' והוסיף עוד להקשות מאחר שאש מן השמים לא היתה אלא על המזבח העולה והקטרת הוא במזבח הפנימי שהוא מזבח הקטורת או לפני ולפנים שהיה מקטיר כה"ג ביום הכפורים. והתם ליכא אש מן השמים וליכא למימר שהיו מכניסים שם אש מן השמים שעל מזבח העולה שהרי לא היה אלא גחלת אחד וכמ"ש בפ"ק דיומא שהיתה רובצת כארי. ואף על גב דהתם באש שירד בימי שלמה מיירי פשיטא דה"ה זו שירדה בימי משה. והתוס' כתבו בפ' הדר וז"ל לכאורה משמע שהקטרת שהקטירו על מזבח החיצון היה והוראת שעה היתה כדאשכחן בקטורת של נשיאים כדאמרינן בשילהי התכלת דאי על מזבח הפנימי הקטירו מי שייכא אותה דרשה גם הא לא היה יורד אש על מזבח הפנימי לשם קטורת דהא קי"ל בפ' אמר להם הממונה דמערכה שניה שעל מזבח החיצון לקטורת. מיהו בת"כ משמע שלבית קדשי קדשים נכנסו להקטיר ושם נפרצו ונ"ע עכ"ל. וי"ל לפי מ"ש התוספות שהקטורת היה על מזבח החיצון שהסוגיא נוטה שכמו שלענין העולה והחלבים

והחלבים מצוה להביא מן ההדיוט ה"נ לענין הקטרה ולא תימא דקטורת דחשיב מבאר הקטרות לא יהיה אלא ע"י אש מן השמים דכיון דאש מן ההדיוט משום חביבותא כאשר אפרש בסמוך ל"ש חלבים ול"ש קטורת. ולפי מ"ש ז"ל שלבית קדשי קדשים נכנסו יש לומר דהוה ליה לאסוקי אדעתייהו שמא גם על הקטורת תרד אש מן השמים כמו שירדה על מזבח החיצון ולא היו צריכין להביא אש מן ההדיוט. ואף על פי שי"ל דבפנים דקדוש טפי אין להכניס אש מן ההדיוט מכל מקום מכיון דמשום חביבותא הוא כאשר אפרש בסמוך אין חילוק ולכן הכניסו אש מן ההדיוט דממה נפשך היה צריכה. וא"ת מכיון דאש מן השמים ירד מה צורך לשל הדיוט וי"ל שה' חפץ בשל ישראל טפי כמו שאיתא בב"ר למלך שהיה לו אוהב א"ל המלך תדע שאצלך אני סועד וכו' והכוונה שמעשה האדם לפי שהוא בעל בחירה חשוב לפניו מכל מעשה שמים וארץ שפועלים בטבע. ושמעתי כי כשתפול אש מן השמים ברעש ורעם כמו שיקרה לפעמים ביום הגשם אם יאחז באיזה דבר לא יוכלו לכבותו אלא אם כן יביאו מהאש הנמצא אצלנו ויניחו אצלו. ואם אמת הדבר הזה יש לומר שכדי שירא' שאש היורדת מן השמים על המזבח אינו ממין האש היורדת ביום הגשם שהיא טבעי מבקיעת הענן כנודע רק אש השגחיי מחודש ומעולה מזה לכן מצוה להביא מן ההדיוט להניח אצלו כדי שיראו שעכ"ז לא יכבה אש של מעלה עד כאן לשונו ומדבריו מה שכתב לעיל דליכא למימר שהיו מכניסין לפנים אש מן השמים מעל מזבח העולה משום דלא היה אלא גחלת א' נסתר כל הבנין מה שבנה הרי"ף ז"ל בסוגיא דשמעתין דפ' הדר בענין זה ע"ש:

רש"י **קבל** שכר וכו' ומה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדיבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין וכתב הרא"ם שאף על פי שמיעטו הכתוב מכל הדבורים שנשתתף בהן עם משה כדתניא בת"כ י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן בכאן מפני שכר שתיקתו זכה ושמע הדבור מפי השם אף על גב שעד עתה לא זכה לשמוע הדבור מפי השם אלא מפי משה. אבל מלשון שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו דקאמר לא משתמע הכי אלא המובן מזה הוא שעד עתה היה משתתף בדיבור עם משה ולא נתייחד עמו הדיבור בשום מקום כמו שנתייחד עם משה לבדו וכאן מפני שכר שתיקתו זכה ונתייחד עמו לבדו וזה סותר הברייתא של ת"כ. ושמא יש לומר תרתי קמ"ל שזכה ושמע הדיבור מפי השם מה שלא זכה עד עתה וגם שנאמרה לו לבדו ולא נשתתף עם משה עד שיראה שמפני זכותו של משה זכה ושמע מפי השם ומפני שאמר שנאמרה לו לבדו מובן ממנו גם כן ששמע הדבור מפי השם כי אי אפשר באופן אחר למדנו מזה תרתי ששמע הדבור מפי השם ושמע אותו לבדו עד כאן לשונו. ורבינו טען ואמר ואין צורך ובחנם דחק לומר דתרתי קאמר דיש לכוין פירש"י ז"ל כדברי התוספות דפ' פרת חטאת דגרסינן שם כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן שתק וקבל שכר שנאמר וידום אהרן וכו'. ובתוס' שם בד"ה וקבל שכר וכו' תניא בת"כ שבשכר זה נתיחד אצלו הדיבור דכתיב בפ' יין ושכר וכו' וידבר ה' אל אהרן ולא כתיב אל משה. ותימה דבספרי דרש בפ' קרח דכתיב וידבר אל אהרן שומע אני שהדבור אל אהרן תלמוד לומר כאשר דבר ה' ביד משה לו בפ' מחתות השרופים הא למדנו שהדבור למשה שיאמר לאהרן. ושמא זה קורא נתייחד הא דכתיב אל אהרן ולא שיאמרו לבני ישראל עד כאן לשונו. ומזה יש ליישב פירוש רש"י בחומש מה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדיבור שנאמר לו מפי משה לבדו ולא שיאמר לבני ישראל וק"ל:

רש"י **בכתנתם** של מתים מלמד וכו' אלא נשמתן כמין שני חוטין וכו' ורבינו בחידושי הלכות טען ואמר דלכאורה מסוגיא דשמעתין דפ' ד"מ לא משמע הכי דנחלקו שם רבותינו ז"ל חד יליף שריפה מעדת קרח שריפת נשמה וגוף קיים וחד יליף מבני אהרן. ופריך מאן דיליף מבני אהרן מנא לן דגוף קיים בבני אהרן ומשני דכתיב וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההיא שריפה ממש הוא ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטין של אש יצאו וכו' ופירש רש"י ז"ל דמבפנים התחילה שריפתו והלכה ושרפה עצמות ובשר לכך לא יליף מבני אהרן. הא קמן דמסוגיא זו משמע דהא דכמין ב' חוטין כו' היינו אליבא דמ"ד שריפה ממש הוי אף הגוף. אבל למ"ד נשמתן נשרפת וגוף קיים לא אצטריך לן כמין ב' חוטין. ורש"י ז"ל בכאן לא פי' כן שכתב אלא נשמתן כמין ב' חוטים וכו' ויש ליישב עד כאן לשונו. אמר המלקט ולולא פה קדוש דברי רבינו בכוונת רש"י ז"ל כמו שהבין הייתי אומר דרש"י ז"ל פי' כאן כהאי מ"ד דס"ל דשריפה ממש הואי דלכאורה איכא למידק ולהקשות דבריו אהדדי דמתחלה פי' אותם ולא בגדיהם משמע מדבריו דנשרף כל מידי דלאו בגדיהם ואפילו גופם ולבסוף מסיק אלא נשמתן וכו' דמשמע מדיוקא הא גופא היה קיים. ומהכרח קושיא זו נראה לפרש דרש"י ז"ל פי' כאידך מ"ד דשריפה ממש הואי והכי פירושו מלמד שלא נשרפו בגדיהם אבל גופם נשרף רק דלא תימא דאתחיל בהו המיתה מברא' כשאר שריפה לכך מסיק אלא נשמתן כמין שני חוטין וכו' ר"ל אלא דהמיתה היה בדרך זה דאתחיל בהו מגואי וכמו שנקט תלמודא לאידך מ"ד דשריפה ממש הואי לתקן מלת וימותו ותו לא מידי ודוק:

רש"י **מכאן** שצרתן וכו' והקשה בעל מתנות עני בשם מהרא"י מנ"ל זה דילמא משום דהמתים עצמן היו ת"ח לפיכך היה מוטל עליהם לבכות ולהתאבל ותירץ דאי כתיב ואחיהם ה"א משום דמתים עצמן היו ת"ח היה מוטל עליהם לבכות ולהספיד אבל מדכתיב ואחיכם בית ישראל משמע שצער שלהן היה מוטל על הכל עכ"ל. אמר המלקט ואני אפרש הטעם אשר לא נספדו ונבכו מגד עצמם עם מה שכתב בעל הטורים לעיל בפ' חיי שרה ולבכותה הכ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט לפי שמסרה דין לשמים על אברהם ועי"כ נענשה היא כמו גורמת מיתת עצמה ומאבד עצמו לדעת וכל המאבד עצמו לדעת אין מספידין אותו ע"כ והנה גם נדב ואביהוא בחטאם מתו כמו שפירש"י לעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והם בעצמם גרמו מיתתם והוי כמו שאבדו עצמם לדעת ע"כ לא היו ראוין להספד ולבכיה אם לא מגד אהרן שהיה מצער את עצמו עליהם וק"ל:

רש"י **בבהמה** תיבה יתירה היא לדרשא להתיר השליל וכו' והקשה רבינו מהא דפרק בהמה המקשה דשנינו חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה ופריך בגמרא מנא לן דכתיב וכל בהמה מפרסת פרסה וכו' בהמה בבהמה לרבות את הולד ופירש"י בהמה בבהמה שדיא בהמה דרישא אבהמה דסיפא דרוש הכי בהמה הנמצאת בבהמה תאכלו ולפי זה יש לתמוה מה שפירש רש"י בכאן בבהמה תיבה יתירא וכו' וזה אינו לפי סוגיא זו דמייתי קרא דראה ולא קרא דשמיני דכתיבא רק פעם א' בבהמה ואינו מיותר הוא. ואפשר לקיים פירושו לפי המסקנא דסוגיא זו דפריך אהאי שינויא אלא מעתה האיל ושליל קרוי בהמה ימירו בו ופירש רש"י אם הביא בהמת חולין אצל בהמת קדשים מעוברת ואמר הרי זו תמורת עובר של זו תהא תמורה דהא גבי בהמה כתיב ואם המר ימיר בהמה בבהמה וכ"ת ה"נ אלמה תנן אין ממירין כו'. אלא אמר קרא וכל בהמה לרבות את הולד ופירש רש"י לאו מבהמה נפקא אלא מכל נפקא והכי דריש כל מפרסת פרסה בבהמה תאכלו כלומר כל אשר נמצא בתוכו אכול עכ"ל ולזה ניחא דהכל מפרסת וכו' דכתיב ברישא דקרא שמיך כפירש"י בשמעתין וק"ל:

רש"י **סמוך** לצוארו וכו' אבל אין אנו בקיאין בהם שד' סימני טהרה וכו' אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעין להבדיל וכו' עיין סוגיא דשמעתין דפ' אלו טרפות דף ס"ה וס"ו והא מה שמסיק תלמודא שסוגיא זו במאי קמפלגי תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל בראשו ארוך קמפלגי וכו' ומרבי דדמי ליה משני צדדין וכו' ומרבי כל דדמי ליה בחד צד וכו'. כתב רבינו פירוש ב' צדדין היינו חד צד הוא דד' סימנין ובעא נמי צדדא דאין ראשו ארוך ולתנא דבי ר' ישמעאל דקאמר דמרבינן כל דדמי ליה בחד צד היינו דמסלעם מרבינן ראשו ארוך ולא דמי ליה אלא בחד צד דהיינו ד' סימנים וכ"ה בילקוט בהדיא דהך חד צד היינו ד' סימנים ומשום שהם צדדין חשובין ושוים חשיב להו בחד צדדא כמ"ש התוס'. ודע שרש"י בחומש פי' וז"ל ממעל לרגליו סמוך וכו' ולא ידענא להולמו לפום סוגיא דשמעתין דמה צריך להבדיל באין להם זנב דליכא מאן דמפליג בהכי דהא ארבה וסלעם אין להם זנב. והרב המגיד כתב שהרמב"ן נסתפק בכוונת פירש"י בשמעתין כדעת המפרשים דלא בעינן שמו חגב אלא בראשו ארוך ויש לו זנב ולפי זה נראה לקיים גם פירש"י בחומש ולהגיה ויש להם זנב במקום שאין להם וכו' ודוק:

רש"י **יכול** וכו' כגון שתחבה לו חבירו בבית הבליעה וכתב הרא"ם דאלו שהכה הוא בידו בתוך בליעתו הרי הוא טמא משום נושא לטמא בגדים שעליו אף על פי שאין נבלת בהמה מטמאה בגדים בבית הבליעה. וא"ת כי שתחבה לו חבירו נמי בתוך בליעתו מאי הוי נהי דאינה מטמאה משום נוגע שהרי לא נגע בה אלא בבית הבליעה מכל מקום יהא טמא משום משא שהרי הוא נושא אותה בבית הבליעה ובית הסתרים מטמאה במשא. כבר הביאו זה בגמרא בפ' יוצא דופן דאיבעיא להו מקום טומאת נבלת עוף טהור שהוא בבית הבליעה של אדם שאין לנבלת עוף טומאה אלא שם בלוע הוי או בית הסתרים הוי למאי נפקא מיניה כגון שתחב לו חבירו כזית נבילה לתוך פיו שאם תחב הוא בעצמו איטמי ליה במגע אי אמרת בלוע הוי טומאה בלועה לא מטמא שהרי היא כמו שאינה ואין בה לא מגע ולא משא אלא אי אמרת בית הסתרים הוי כשאר בית הקמטים דטומאה לא בטלה נהי דבמגע לא מיטמא דבית הסתרים לא מטמא במגע במשא מיהא מטמא ונחלקו בה אביי ורבא אביי אמר בלוע הוי ורבא אמר בית הסתרים הוי לאביי גזירת הכתוב הוא בנבלת עוף טהור שתטמא באכילתה אף על פי שתחבה לו חבירו בבית בליעתו שאין שם לא טומאת מגע ולא טומאת משא. ולרבא גזירת הכתוב הוא בנבלת בהמה שלא תטמא באכילתה היכא דהכה לו חבירו בתוך בליעתו שלא נגע בה אף על פי שהוא נושא אותה בתוך בליעתו עד כאן לשונו ורבינו טען עליו וכדי לבא אל המכוון דבריו אבית הסוגיא דפ' יוצא דופן עם תוספות וממילא רווחא שמעתא וטענתו דגרסינן שם איבעיא להו מקום נבלת עוף טהור בלוע הוי או בית הסתרים הוי למאי נפקא מיניה וכו' אביי אמר בלוע הוי ורבא אמר בית הסתרים הוי אמר אביי מנא אמינא לה דתניא יכול תהא נבלת בהמה מטמאה בגדים אבית הבליעה תלמוד לומר נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה מי שאין לו טומאה אלא אכילתה יצתה זו שמטמאה קודם שיאכלנה ותהי בק"ו מנבלת עוף טהור ומה נבלת עוף טהור שאין לה טומאה בחוץ אמר קרא בה וכו' אם כן מה תלמוד לומר והאוכל וכו'. ובתוס' שם בד"ה יצתה זו שמטמאה וכו' ואם תאמר ומאי יתרץ רבא מן הברייתא. ויש לומר דמיירי כגון שבית הבליעה רחב כל כך שלא ישים נבלה שתחב לו חבירו עד כאן לשונו. וכתב רבינו אדבריהם ועיין עוד על דבריהם בפ' בהמה המקשה בתוספות שם. אבל הרא"ם כתב בזה לרבא אף על גב דבית הסתרים הוא ומטמא במשא גזירת הכתוב הוא בנבלת בהמה דלא תטמא באכילתה כו' אף על פי שהוא נושא אותה בתוך בליעתו עכ"ל נעלם ממנו דברי התוספות. גם שמעתין מוכחת דלרבא מטמאה במשא דקאמר למנ"מ כגון שתחב לו חבירו כזית וכו' והא פליגי אביי אמר בלוע הוא ולא מטמא אפילו במשא ורבא אמר בית הסתרים הוא ומטמא במשא וק"ל:

פרשת תזריע

רש"י אמר ר' שמלאי וכו' בב"ר ביפ"ת משום דק"ל אמאי הקדים דיני הב"ה לדיני אדם מהרן דטעמא כשם שיצירתו וכו' ואף על גב דמקמי דיני הב"ח כתיבי דיני הקרבנות והמילואים ופ' היין ושכר דשייכי לאדם לא מקרי תורת אדם אלא מאי דשייך בגופו דהיינו טומאתו וטהרתו כענין הנדה וצרעת ודין מילתו דומיא דתורת הבהמה והעוף והדגים והשרצים דלעיל דהיינו טומאתם וטהרתם שבעצמותם ואם תאמר אמאי בב"ח לא אמר הסדר הזה כי ביצירה קדמו הדגים ועופות בחמישי ובהמה ושרצים בששי ואלו הכא נקט לדיני אכילת בהמה והדר דגים והדר עופות והדר נקט דיני טומאתם בנגעם ומשאם והקדים בהמה טמאה והדר שרצים והדר בהמה טהורה והדר אכילת שרצים וי"ל דנקטינהו כדרך אכילתם דאורח ארעא למיכל בהמה והיה שפי מדגים ואורח ארעא למיכל דגים טפי מעופות ושרצים שאין דרך לאכלן לא הזכיר אכילתן אלא לבסוף בהדי דיני שקצים ואמנם בטומאה הקדים טומאת בהמה כמו שהיא קדמה בדיני אכילה ומשום דטומאת שרצים דמיא לטומאת בהמה טמאה שבכל צד שימותו מטמאי להכי לא כתב ברישא רק דיני בהמה טמאה וסמיך ליה טומאת שרצים והדר נקט טומאת בהמה טהורה שאינה מטמאה אלא כשמתה בלא שחיטה וא"ת היה לו לפרש דין מצורע תחלה קודם נדה שהוא נברא תחלה ותירץ באמרי נועם דתדיר ואינו תדיר קודם רוב נשים יולדות ומעט אנשים מצורעים והר"ן מקוצי פירש אחר שהזכיר תורת הטמא והטהור מן הנאכלים הזכיר טומאת אדם והתחיל מן הולדות שהלידה תחלה ודוק עכ"ל:

רש"י לרבות ילדתו מהוי וכו' וכתב הרא"ם דאם לא כן אשה כי תלד זכר מבעי ליה מאי תזריע כעין שהזריעה דהיינו שנימוח ונעשה כעין זרע וכו' והא דאמר ר' יצחק אמר ר' אמי בשלהי פ' המפלת ומייתי לה בפ' הרואה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר מוי"ו דוילדה הוא דקא מפיק לה דאם לא כן אם זכר תלד מיבעי ליה דומיא דואם נקבה תלד שהוא מורה על הספק ולא וילדה בוי"ו שהוא מורה על הודאי כאלו אמר שכאשר תזריע האשה תחלה בודאי תלד זכר וכו' וא"ת ולמה נכתב וילדה בוי"ו ולא בא"ם דומיא דאם נקבה תלד הבא אחריו אם כדי ללמד אשה מזרעת תחלה יולדת זכר תיפוק ליה מקרא דאלה בני לאה ואת דינה בתו דתני בשלהי המפלת תלה הכתוב הזכרים בנקבות והנקבות בזכרים לומר לך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וכו' וי"ל וכו' עכ"ל ע"ש שהאריך ורבינו כתב אקושייתו דשמא לאסמכתא בעלמא נקט לה מהאי קרא דהאי קרא אצטריך להא דר"פ יוצא דופן אשה כי תזריע עד שתלד במקום שמזרעת ועוד י"ל דצריכי תרווייהו דאי לאו אשה כי תזריע כו' לא הוה ידעינן מהאי קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו אלא הזכרים תלוי בנקבות ונקבות בזכרים אבל לא הוה ידעינן אם הוא תלוי בזריעה תחלה או בסוף להכי כתב אשה כי תזריע וכו' דמשמע דתזריע תחלה ואי לאו קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו לא הוה ידעינן מקרא דאשה כי תזריע אלא כשהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר אבל כשהאיש מזריע תחלה לא יתחייב שתלד נקבה אלא שתלד זכר או נקבה כמו אם יזריעו שניהם בבת אחת דיולדה זכר או נקבה דבהכי מתוקמא הך דפ' הרואה הא דקתני מג' ועד מ' יבקש רחמים שיהיה זכר להכי אצטריך קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו דמשמע מהאי קרא דדומין הן והשתא הברייתא דפ' המפלת הכי מתפרשת דגרסינן שם אמר ר' יצחק אמר ר' אמי אשה מזרעת תחלה וכו' וסמיך ליה ת"ר בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחלה כו' איש מזריע תחלה וכו' ולא פירשו חכמים הדבר ר"ל היכי מפקא מהאי קרא דאיש מזריע תחלה כו' כמו שאמר ר' אמי דמפקא לשניהם מאשה כי תזריע עד שבא ר' צדוק ופירשו אלה בני לאה וכו' שגם לידת הנקבה תלוי בזריעת הזכר תחלה כדכתיב ואת דינה בתו וכו' דומיא דאלה בני לאה וכו' שתלה הזכרים בזריעת נקבה תחלה והרא"ם כתב בזה בדחוקים ע"ש ואין להאריך ודוק:

רש"י לרבות התרומה וכו' וכתב הרא"ם שכן הוא בפרק אלו הן הלוקין ובפרק הערל וכו' שלא לאכול תרומה עד מלאת ימי טהרה שהיא טבולת יום ארוך דמשעה שטבלה לסוף ז' דזכר ושבועים דנקבה עד אור הבאת קרבנותיה ליום מחר נקראת טבולת יום דומיא דכל מחוסרי כפרה הנקראים טבולי יום משעת טבילתן עד הערב שמש דליל הבאת קרבנותיהן למחר ואם תאמר הך דרשא דבכל קודש לא תגע לרבות את האוכל לא אתיא לא כר"ל ולא כר"י דבפרק אלו הן הלוקין נחלקו ר"י ור"ל ר"י דריש לה לטמא הנוגע בתרומה אבל טמא האוכל תרומה מפיק לה מקרא דאיש איש מזרע אהרן וכו' שבפרשת אמור ור"ל דריש לה לטמא האוכל קדשים אבל טמא האוכל תרומה מודה ליה לר"י דמקרא דאיש איש מזרע אהרן נפקא ואם כן הך דרשא דלרבות האוכל את התרומה לא כר"י ולא כר"ל כבר תירצו התוס' דהאי דרשה אתיא אליבא דמאן דמוקי קרא דאיש איש וכו' בזב בעל ג' ראיות ועד אשר יטהר עד דמייתי כפרה ולקדשים אם כן אזהרה לאוכל תרומה לא נפקא אלא מהכא. אבל לבי מגמגם בזה דא"כ הא דבעי תלמודא ותלתא קראי בתרומה למה לי ומצריך להו לא אתי לא אליבא דמאן דמוקי קרא דעד אשר יטהר בזב בעל שלש ראיות ולא למאן דמוקי ליה בבעל שני ראיות דלמאן דמוקי לה בבעל שלש ראיות קראי דאוכל תרומה אינם כי אם תרתי קרא דובא השמש וטהר וקרא דבכל קדש לא תגע ולמאן דמוקי נמי קרא דעד אשר יטהר בבעל שני ראיות קראי דאוכל תרומה אינן כ"א תרתי קרא דעד אשר יטהר וקרא דובא השמש וטהר אבל קרא דבכל קודש לא תגע לר"י הוא אזהרה לטמא הנוגע בתרומה ולר"ל הוא אזהרה לאוכל קדשים אבל אזהרת אוכל תרומה מסקו ליה מקרא דאיש איש מזרע אהרן ועוד אפילו למאן דמוקי קרא דעד אשר יטהר בבעל ג' ראיות למה לא ידרשו קרא דבכל קודש לא תגע כדדריש כר"י או כר"ל אי משום דקרא דעד אשר יטהר דריש ליה לזב בעל ג' ראיות ועד אשר יטהר עד דמייתי כפרה ולקדשים ושוב אין להוציא ממנו אזהרה לאוכל תרומה תיפוק ליה מקרא דובא השמש וטהר וכו' עד כאן לשונו הצריך לענייננו ורבינו השיב על זה במה שגמגם הרא"ם וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא סוגיא זו עם התוס' ולאהבת הקיצור אציג רק ראשית הדברים ואסיים במלת כו' וממילא רווחא שמעתתא ותשובתו. בריש פ' הערל שנינו הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה וכו' ופריך תלמודא מנא הני מילי אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל אמר קרא איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב וכו' איזהו דבר ששוה בזרעו של אהרן (ופירש רש"י בזכרים ונקבות דאלו קדשי קדשים הניתנים לכהנים אינן נאכלין אלא לזכרי כהונה) הוי אומר זה תרומה וכו' ופריך ומאי דהאי עד אשר יטהר עד דאיכא הערב שמש (ופירש רש"י ותו לא דאמר לעיל מחוסר כפורים מותר בתרומה) אימא עד דמייתי כפרה ומשני לא ס"ד דתנא דבי ר"י בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר הכתוב מדבר (ופי' רש"י דלאו בני קרבן נינהו) דומיא דטמא נפש מה טמא נפש דלאו בר כפרה הוא הני נמי וכו' ופריך ואימא ה"מ דלאו בר כפרה אבל דבר כפרה עד דמייתי כפרה ותו הא דתנן טבל ועלה אוכל במעשר הערב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרה אוכל בקדשים מנ"ל אמר רבא אמר רב חסדא תלתא קראי כתיבי לא יאכל מן הקדשים כ"א רחץ בשרו במים הא רחץ טהור וכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וכתיב וכפר עליה הכהן הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים ופריך. ואיפוך אנא וכו' עד ואכתי ה"מ היכא דלאו בר כפרה וכו' (ופירש רש"י ואכתי אימא ה"מ דסגי בהערב שמש לתרומה היכא דלאו בר כפרה הוא דהא אמרת בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר משתעי קרא אבל היכא דבר כפרה לא סגי ליה בהערב שמש ולא אכיל בתרומה עד דמייתי כפרה) ומשני אמר אביי תרי קראי כתיבי ביולדת כתיב עד מלאת ימי טהרה כיון שמלאו ימיה טהרה וכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה הא כיצד כאן לתרומה כאן לקדשים וכו' עד מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי ומי מצית אמרת תרומה כתיבא הכא והתניא דבר אל בני ישראל אשה כי תזריע וכו' אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה וכו' מנין תלמוד לומר אשה ואי ס"ד בתרומה גיורת ושפחה בני מיכל תרומה נינהו אמר רבא ולא והכתיב בכל קודש לא תגע לרבות התרומה אלא קרא מילי מילי קא חשיב ופריך ותלתא קראי בתרומה למה לי (ופירש רש"י בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר ואוקימנא לעיל מיניה בתרומה הכתוב מדבר השוה דבר בזרעו של אהרן ובא השמש וטהר עד מלאת ימי טהרה) ומשני צריכי דאי מעד אשר יטהר לא הוה ידענא במאי כתב רחמנא ובא השמש וטהר ואי כתב ובא השמש הני מילי דלאו בר כפרה אבל דבר כפרה ה"א עד דמייתי כפרה כתב רחמנא עד מלאת ואי כתב רחמנא עד מלאת ה"א אפילו בלא טבילה כתב רחמנא עד אשר יטהר ופריך ולהך תנא דפליג עליה דתנא דבי ר"י דאמר בזב בעל ג' ראיות ובמצורע מוחלט הכתוב מדבר והאי עד אשר יטהר עד דאייתי כפרה תרי קראי בקדשים למה לי צריכי דאי כתב רחמנא ביולדת משום דמרובה טומאתה אבל בזב אימא לא ואי כתב רחמנא בזב דלא הותר מכללו אבל יולדת אימא לא צריכא (ופירש רש"י יולדת הותרה מכללה שרואה דם וטהורה לבעלה אבל זב לא הותר מכללו דכל כמה דלא פסיק טמא הוא) ע"כ לשון הגמרא הצריך לענייננו ובתוס' שם בד"ה והכתיב בכל קודש לא תגע וכו' בא"ד אבל קשה דהך דרשא לא אתיא לא כר"ל ולא כר"י דבפרק כל הפסולין דריש ר"ל לא תגע אזהרה לטמא שאכל את הקודש ומדאפקיה בלשון נגיעה מפיק אזהרה לנוגע בקודש ומריבוייא דבכל אזהרה לאוכל לפני זריקה ולאזהרה אוכל תרומה לא מוקי לה כלל אלא דמפיק לה מאיש איש ור"י מוקי לא תגע אזהרה לנוגע בתרומה אבל לאוכל לא מוקי אי' הר"ר אפרים דהכא דמוקי לה אזהרה לאוכל תרומה כו' וכמבואר בדברי הרא"ם. וכתב רבינו והרא"ם כתב אדבריהם ולבי מגמגם בזה דא"כ הא דבעי ג' קראי בתרומה למה לי וכו' ועוד כו' תיפוק ליה מובא השמש וטהר וכו' עכ"ל. והנני אשיב על דבריו דאין כאן גמגום דודאי למען דמוקי ליה בב' ראיות מצריך הכא ג' קראי בתרומה ואע"ג דריש דקרא בכל קודש לא תגע לא אתי לאוכל תרומה בין לר"ל בין לר"י מ"מ סיפא דקרא מלאת ימי טהרה דמשמע מיניה הערב שמש ע"כ לאוכל תרומה אתי אי משום דלר"ל דמיירי קרא בקודש הא גבי קודש לא סגי בהערב שמש א"נ מיתורא דקרא דכתיב ובמלאת ימי טהרה לבן וכו' וכמ"ש התוס' לעיל בסוגיא זו ע"ש ותדע דאית לן למימר הכי לר"ל ולר"י דובמלאת ימי טהרה ילפינן הערב שמש לאוכל תרומה דאל"כ תקשי להו כדפריך לעיל ואכתי קשה ה"מ היכא דלא הוי בר כפרה אבל היכא דבר כפרה עד דמייתי כפרה ומה שהקשה עוד דאפילו למאן דמוקי ליה בג' ראיות ואין להוציא אזהרה לאוכל תרומה מעד אשר יטהר מ"מ תיפוק ליה מובא השמש וטהר עכ"ל ודבריו תמוהים דובא השמש וטהר אינו אזהרה ולאו כלל כמ"ש התוס' בסוגיין לקמן בהדיא דא"כ הוה כתיב ובא השמש ועד מלאת לא הוה ידעינן אזהרה לטבול יום דלאו בר כפרה ודוק:

פרשת מצורע

רש"י אפילו ת"ח וכו' וכתב הרא"ם שכן הוא בת"כ ולא ידעתי טעם בזה דמה הפרש יש בין כנגע נראה לי בין נגע נראה לי בשלמא אם היה הדבר תלוי בידו לטמא ולטהר ה"א שנ"ל כנגע המורה על הספק ולא נגע המורה על הודאי מפני שאם יאמר אותו בלשון ודאי כבר נטמא כל מה שבבית טרם שפנו את הבית אבל כיון שאין טומאת הנגע וטהרתו תלויה אלא בכהן כדלעיל וכמו שכתב אחר זה גבי בטרם יבא הכהן שכל זמן שאין כהן מזקק לו וכו' מאי נפקא

מיהו בין שיאמר אותו בלשון ודאי או בלשון ספק אפילו אם יאמר אותו בלשון ודאי אין הנגע טמא עד שיאמר הכהן טמא הוא. אבל שמעתי מרבותי שאין הכתוב מקפיד כאן בין ודאי לספק מפני טומאת הנגע וטהרתו אלא מפני ד"א בלבד שלא יאמר טמא אפילו על הדבר הברור לו ודאי אלא ספק וזהו שאמרו רבותינו ז"ל למד לשונך לומר איני יודע ונכון הוא עכ"ל. ורבינו טען ואמר שנעלם ממנו שהיא משנה שלמה במסכת נגעים והוא כתב שלקחו מת"כ. וגם מה שכתב ולא ידעתי טעם בזה וכו' ואני אומר כי הטעם פשוט מזה הטעם בעצמו כיון דהדבר תלוי בכהן ושמא לא יראה בעיניו נגע טמא ויתבדה בעל הבית בדבריו גם שלא יפתח פיו לשטן דאפשר שישתנה לסימן טהרה קודם ראיית הכהן וק"ל:

אמר המלקט וראיתי בתוספות י"ט בפ' הנ"ל שדבריו נוטים לדברי רבינו ע"כ ראיתי להביא דבריו והא לך לשונו וא"ת למה אסרה תורה מלומר נגע והלא עד שיאמר הכהן טמא עדיין אין כאן טומאה והרא"ש כתב בשם רבותיו מפני דרך ארץ וכו' עכ"ל וג"א כתב משום דובר שקרים לא יכון דהא כל זמן שלא נזקק הכהן לאו נגע הוא ואיך יאמר נגע וכו'. וכתב בעל קרבן אהרן דלא דק בזה שהכהן אינו עושה אותו נגע אבל הטומאה עושה בו וקודם שיבא הכהן נגע הוא ע"כ ואפשר לתרץ שכשיאמר נגע המכוון ממנו מה שקוראין נגע והיינו נגע טמא ומכיון שעדיין אינו טמא הרי דובר שקרים. ולי נראה בהיפך דלהכי הקפידה התורה מלומר נגע כדי שלא לפתוח פה לשטן כדדרשו רבותינו ז"ל בפ' מי שמתו בקרא שמעו קציני סדום וכו' הרי אפשר שיחזור ויכהה טרם בא הכהן. ולכל הטעמים נראה לי שבכל הנגעים הדין כך שלא יאמר נגע עד שיטמאנו הכהן ואפילו את"ל דאין הדין הזה אלא בבתים וכן הרמב"ם לא כתב שיהא נוהג גם בשאר הנגעים. י"ל דנגעי בתים הואיל וקודמין בזמן לכך הקפידה התורה ביותר משא"כ בשכבר באה עליו הנגע בבית וכשאח"כ בא עליו נגע בבגדיו וכן גופו שוב לא הקפידה בכך עכ"ל:

רש"י **שאם** לא יפנה וכו' ואם על אומ"ש וכו' אלא על כלי חרס וכו'. אבל בפ' י"ב דנגעים גרסינן ולא יטמא וכו' אמר ר"מ וכי מה מטמא לו וא"ת כל עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורין על מה הסה התורה על כלי חרס וכו' וכתב רבינו ורש"י בחומש הוסיף לומר אם על אוכלים ומשקין וכו' ויש לדקדק דא"כ בכלי חרסו נמי ישתמש בהן בימי טומאתו ואפשר דאסור להשהות כלי חרס טמא בביתו דלמא ישתמש בהן בטהרה וק"ל:

רש"י **יכול** וכו' נאמר צרעת ממארת וכו' ת"ל ושב הכהן ובא הכהן וכו' ואעפ"י שאין התיבות שוות לגמרי דהכא כתיב ובא הכהן והתם כתיב ושב הכהן הא תנא דבי ר"י זו היא ביאה זו היא שיבה ופירש רש"י בפ' מי שהוציאוהו דכיון דשיבה וביאה חדא מלתא היא דתרווייהו משמע שבא מביתו לבית המנוגע דיינינן ג"ש מינייהו. ואיכא למידק א"כ שמהאי ג"ש גמרינן דאין זה מקומו של מקרא וקרא דונתץ קאי אדלעיל דכתיב ואם ישוב הנגע א"כ למה לי ג"ש דממארת ממארת ללמד שהחוזר טמא אע"פ שאינו פושה מהיכי תיתי שיהא החוזר צריך פשיון הא האי קרא וראה והנה פשה לא קאי עליו. כבר הקשה זה בעל מתנות עני ותי' בשם מהר"ן דכיון דג"ש דושב הכהן ובא הכהן לאו ג"ש מעלייתא היא כיון דאין התיבות שוות ודומות לגמרי הלכך אי לאו ג"ש דממארת ממארת שבא ללמד על החוזר שטמא אף על פי שלא פשה לא הוה דרשינן גם כן דושב הכהן ובא הכהן אלא ה"א דודאי כאן מקומו של מקרא ולא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה אבל עכשיו שלמדנו מג"ש דממארת שטימא את החוזר אע"פ שלא פשה א"כ ע"כ אין כאן מקומו של מקרא זה ולא ידעינן במה מדבר למדנו מג"ש דושב הכהן וכו' דמיירי בעומד בראשון ופושה בשני שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע שלישי עכ"ל:

רש"י **ונגע** בו או נשאו שהרוק מטמא במשא וכתב הרא"ם כדתניא בת"כ ומייתי לה במס' נדה בפ' דם נדה וכי ירוק יכול אע"פ שלא נגע תלמוד לומר בטהור עד שיגע בטהור אין לי אלא רוקו כיחו ומיעו ומי האף שלו מנין תלמוד לומר וכי ירוק וי"ו דריש ומתמה בגמרא יכול אע"פ שלא נגע מהיכא תיתי סד"א נילף רוק רוק מיבמה מה התם אע"ג דלא נגע קמ"ל ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא פי' ה"מ במגע סד"א נילף רוק רוק מיבמה קמ"ל אלא במשא מאי תיתי ומשני מידי דהוי אשרץ פי' ה"א כמו שהשרץ נוטמא במגע ולא במשא קמ"ל אמר ר"ל תנא דבי ר"י אמר קרא בטהור מה שביד טהור פי' אי במגע בלבד מטמא הוה ליה למיכתב והנוגע ברוק הזב יכבס בגדיו מאי וכי ירוק הזב בטהור שאם היה תופש שום דבר בידו והגיעו הרוק על אותו דבר ונמצא שהוא נושא אותו אמר רחמנא וכבס בגדיו ומשום הכי כתב רש"י ז"ל ונגע בו דלא תימא אע"פ שלא נגע בו דומיא דיבמה והדר כתב או נשאו דלא תימא במגע בלבד דומיא דשרץ עכ"ל. ורבינו טען ואמר דסוגיא זו לא מתפרשא הכי כמו שהבין הרא"ם דתנינן ריש פרק דם הנדה דם הנדה ובשר המת מטמאין לחין ומטמאין יבשין אבל הזוב והנדה והרוק והשרץ והנבילה מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין וכו' ופריך תלמודא זוב מנ"ל דתניא וכו' ופריך ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא מידי דהוה אשרץ פירש"י שרץ מטמא במגע ולא במשא אמר רב ביבי בר אביי במגע לא אצטריך קרא וכו' כי אצטריך קרא למשא וכו' ופריך רוק מנ"ל דתניא וכי ירוק יכול אף על פי שלא נגע ת"ל בטהור עד שיגע בטהור וכו' אמר מר יכול אע"פ שלא נגע מהיכא תיתי סד"א נילף רוק רוק מיבמה מה התם אע"פ שלא נגע וכו' קמ"ל ופריך ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא מידי דהוה אשרץ אמר ר"ל תנא דבי ר"י אמר קרא בטהור מה שביד טהור וכו' עכ"ל והאי מה שנקט תלמודא אמר קרא בטהור מה שביד טהור וכו' כתב רבינו דאי לאשמועינן בטהור עד שיגע בטהור לחוד ה"ל למכתב והנוגע ברוק הזב וכו' מאי וכי ירוק הזב בטהור במה שביד טהור וכן כתב הרא"ם אך מ"ש הרא"ם בהאי ענינא האי דקאמר ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא פי' ה"מ במגע סד"א נילף רוק רוק מיבמה וכו' ומשני מידי דהוי אשרץ וכו' עכ"ל דבר תמוה הבין ולפום חורפיה לא דק דשמעתין לא מתפרשא הכי אלא דאדלעיל קאי דהכתי רוק מנ"ל למשא דאימא דוקא למגע נפקא לן מבטהור אבל למשא לא מידי דהוה אשרץ דלא מטמא במשא אלא במגע ומשני אמר ר"ל כו' וכה"ג מתפרשא סוגיא דלעיל בסמוך וזה ברור וק"ל:

בלא עת נדתה רש"י אחר שיצאו שבעת ימי נדתה וכתב הרא"ם פי' כשעברו שבעת ימי נדתה ואחר כך ראתה שלשה ימים רצופין אז היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן אבל אם ראתה בתוך ימי נדתה שלשה ימים רצופין אינה אלא נדה וסופרת שבעה אע"פ שהיא רואה בהן ואם פסקה בסוף שבעה טובלת ומשמשת עם בעלה אבל אי לאו קרא דבלא עת נדתה ה"א שאף אם ראתה שלשה ימים רצופין בתוך ימי נדתה היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן ופרשה ראשונה דכתיב בה ואשה כי תהיה זבה ברואה יום אחד או בשני ימים בלבד קמיירי קמ"ל קרא דבלא עת נדתה ללמד שבתוך ימי נדתה אפילו ראתה ג' ימים רצופין אינה אלא נדה וכן שנינו בת"כ יכול הרואה שלשה בתחלה תהא זבה ומה אני מקיים ואשה כי תהיה זבה ברואה דם יום א' אבל הרואה ג' ימים בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה מטמאה זיבה ואינה מטמאה בתחלה דהיינו בתוך ימי נדתה. אך קשה אנה מצא רש"י ז"ל להוציא המדרש מקרא דבלא עת נדתה ולמה הניח הברייתא של ת"כ שהוציא המדרש הזה מקרא דעל נדתה וכו' עד כאן לשונו. אמר המלקט ראיתי בספ"ח שכתב ותמהתי על הרב דאישתמיטתיה מה שדרשו סוף מסכת נדה דף ע"ב ודברי רש"י ז"ל הם התלמוד ערוך במס' נדה ע"ש עד כאן לשונו. ודבריו לקוחים מספר מנחת יהודה ופה קדוש תפס עליו בחנם לומר דאישתמיטתיה מיניה סוגיא דשמעתין דנדה אבל קושטא דמלתא דהגירסא בגמרא היה לפני הרא"ם כמו הגרסא בבת"כ וע"כ תמה אנה מצא רש"י ז"ל וזה למדתי מדברי רבינו בחידושי הלכות שכתב אהא מה דנקט שם בשמעתין בלא עת נדתה סמוך לנדתה ואין לי אלא סמוך לנדתה מופלג לנדתה יום א' מנין תלמוד לומר או כי תזוב וכו' כך הגרסא בגמרות שלפנינו וכך היה גרסת רש"י בפי' החומש שפי' בלא עת נדתה אחר שיצאו ז' וכו' דהיינו סמוך לנדתה ועל נדתה מופלג מנדתה יום א' כו' עד כאן לשונו. והרא"ם תמה לפירש"י אנה מצא רש"י וכו' דבת"כ מפיק סמוך לנדתה מעל נדתה ועוד האריך ע"ש ובאמת גם הרמ"ם והרי"ף הביאו הך ברייתא דת"כ דמעל נדתה מפיק סמוך לנדתה. אבל רש"י שבחומש ודאי מצא גירסא זו כמו שהיא בגמרות שלפנינו והכי מסתבר דמתחלת קרא בלא עת נדתה לא הוה גמרינן אלא בסמוך לנדתה טפי ומריבויא דאו כי תזוב וכו' מרבינן עוד מופלג יום א' ומעל נדתה מרבינן עוד יום א' וכצ"ל הגרסא בשמעתין מנין לרבות י"א ת"ל על נדתה וכצ"ל לקמן עליך אמר קרא בלא עת נדתה סמוך לנדתה כן צ"ל ליישב פירש"י בחומש לגרסת גמרות שלפנינו דיליף סמוך מבלא עת נדתה עכ"ל הא קמן דמכל זה מוכח דגירסות מחולפות היה להם בזה והרי"ף והרמ"ם והרא"ם ז"ל מצאו הגרסא בגמרא כמו בת"כ וע"כ תמה הרא"ם ז"ל על רש"י אנה מצא וכו' וברור הוא:

פרשת אחרי מות

רש"י **זה** מזבח הזהב וכו' ומה ת"ל ויצא וכו'. וכתב הרא"ם מהגה משמע דקרא דויצא אתי לאשמועינן דבמתנות המזבח הוא זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ ולא מן המזבח ולפנים כמו שהיה עומד בהזאה על הפרוכת. ואלו בת"כ שנינו לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שהוא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא וכו' מכאן שהיה עומד לפנים מן המזבח פי' לפי שמצינו שכשהיה מזה על הפרוכת מדם פר כהן משיח לא היה נכנס בין המזבח ולפרוכת אלא היה עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת והמזבח היה מפסיק בין המזה ובין הפרוכת כדכתיב בפר כהן משיח מזבח קטורת הסמים לפני ה' ותניא מזבח לפני ה' ואין כהן לפני ה' יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא וכו' מכאן שהיה עומד לפנים מן המזבח אלמא קרא דויצא לא אתי לאשמועינן דבמתנות המזבח זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ לצד מזרחו כמו שפירש רש"י אלא לאשמועינן דבהזאה על הפרוכת זקוק לעמוד מן המזבח ולפנים לצד מערבו וצ"ע וכו' עכ"ל. ורבינו כתב ודבריו תמוהים והקושיא ליתא מסוגיא דפ' הוציאו לו דגרסינן שם ת"ר ויצא אל המזבח מה ת"ל אמר ר' נחמיה לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שכהן עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא אל המזבח היכן היה לפנים מן המזבח וכו' ת"ר התחיל מחטא ויורד מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית דרומית מערבית מערבית צפונית צפונית מזרחית דברי רבי עקיבא ר' יוסי הגלילי אומר מקרן מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית דרומית מזרחית מקום שר"י הגלילי מתחיל שם ר"ע פוסק מקום שר"ע מתחיל שם ר"י הגלילי פוסק דכולי עלמא מיהת בההוא קרן דפגע ברישא לא עביד מ"ט דאמר שמואל אמר קרא ויצא אל המזבח עד דנפיק מכולי' מזבח ופירש רש"י דכ"ע וכו' דהא ע"כ מן המערב הוא בא ובמערבה של מזבח פוגע תחלה ע"כ. הא קמן דדברי רש"י ז"ל הם דברי שמואל דסוגיא זו דלכולי עלמא גמרינן מויצא עד דנפיק מכולי' מזבח דהיינו במתנות המזבח זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ לצד מזרחו. מיהו הא ודאי נמי שמעינן מיניה דבהזאה על הפרוכת זקוק לעמוד מן המזבח ולפנים לצד מערבו כדלעיל באידך ברייתא מדכתיב ויצא אל המזבח ע"כ היכן היה בשעת הזאה על הפרוכת לפנים מן המזבח ואין מקום לתמיהתו דודאי תרווייהו שמעינן מויצא לכ"ע כדמוכח שמעתין עד כאן לשונו. אמר המלקט ואני אוסיף להפליא במסקנת דברי הגאון הרא"ם ז"ל מה שכתב אפירש"י ומה שאמר ויתחיל מקרן מזרחית צפונית. כך שנינו בת"כ ותנן נמי בפ' הוציאו לו את הכף מתחיל מחטא ויורד מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית צפונית מערבית וכו' מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון שם הוא גומר במזבח הפנימי דהאי תנא ס"ל כרבי יוסי דאמר לא היתה שם אלא

פרוכת אחת והיתה פרופה בצפון פירוש שאצל הכותל הצפוני היה ראשה כפול פרופה כלפי חוץ ובה היה הכהן נכנס ביום הכפורים לפני ולפנים כדקתני במתניתין ואליבא דרבנן החיצונה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון ור"י דאמר אין שם אלא פרוכת אחת ע"כ לומר שהיא פרופה בצפון בבית קודש הקדשים משום דבכניסתו בבית כ"ע מודו דמצד צפון היה נכנס ואם כן כשהיה הכהן יוצא מבית קדשי קדשים אל ההיכל מצד צפון היה יוצא וכשהגיע במזבח הפנימי בקרן מערבית צפונית של מזבח קא פגע ברישא ומדינא בההוא קרן דפגע ברישא בעי למעבד ברישא כדאמר ר"ש בן לקיש אין מעבירין על המצות אלא דלא עביד משום דכתיב ויצא וכו' עד דנפיק מכוליה מזבח וכי נפיק מכוליה מזבח בקרן מזרחית צפונית של מזבח פגע תחלה ומשם מתחיל להזות דאין מעבירין על המצות ובדין היה להקיף משם דרך ימין כמו שעושין בחטאות על מזבח החיצון שמתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ומקיף מזרחית צפונית וכו' אף כאן היה לו להקיף ממזרחית צפונית למזרחית דרומית מערבית מערבית צפונית אלא משום דביציאתו מבית קודש הקדשים אל ההיכל פגע בקרן מערבית צפונית ואי לאו דכתיב ויצא וכו' שהזקיקו הכתוב לצאת מן המזבח כולו וכי נפיק בקרן צפונית מזרחית פגע ברישא הוה עביד ביה וכשגומר אותו חוזר למקומו הראשון דהיינו לקרן מערבית צפונית ומזה ומשם הולך בקרן הסמוכה לה שהוא קרן מערבית דרומית ואח"כ בקרן דרומית מזרחית עכ"ל. ואני אשתומם על המראה במה שכתב ובדין היה להקיף משם דרך ימין כו' דהא הוא מקיף והולך דרך ימין מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' וזה דרך ימין איקרי לפי הסוגיא דשמעתין מסקנת ברייתא דלעיל מה שהבאתי ת"ר התחיל מחטא ויורד וכו' דפריך לר"ע נקיף דרך ימין לימא בדרמי בר יחזקאל קמפלגי ופירש"י ר"ע מקיף לשמאל ור"י הגלילי מקיף לימין. דאמר רמי בר יחזקאל ים שעשה שלמה עומד על שנים עשר בקר שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם וכו' הא למדת שכל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין למזרח מר אית ליה דרמי בר יחזקאל ומר לית ליה וכו' ומשני לא דכולי עלמא אית להו דרמי בר יחזקאל והכא בהא קמפלגי מ"ס ילפינן פנים מחוץ ומ"ס לא ילפינן פנים מחוץ ופריך ור"ע נהי דלא יליף פנים מחוץ אי בעי הכי נעביד אי בעי הכי נעביד ומשני אמר לך מדינא בההוא קרן דפגע ברישא בההוא עביד ברישא דאמר ר"ל אין מעבירין וכו' והאי לא עביד משום דכתיב ויצא אל המזבח עד דנפיק מכוליה מזבח וכיון דיהיב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא ע"כ. הא קמן מסוגיא זו דהקפת מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' דרך ימין איקרי זה כמו בחטאת על מזבח החיצון שמתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ומקיף דרך ימין למזרחית צפונית ומה זה שכתב הרא"ש ז"ל ובדין היה להקיף משם דרך ימין כמו שעושין בחטאת וכו' אף כאן היה לו להקיף ממזרחית צפונית למזרחית דרומית וכו' דהא הוא מקיף והולך דרך ימין מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית כמו בחטאות על מזבח החיצון שהולך ומקיף דרך ימין מה שאין כן ממזרחית צפונית למזרחית דרומית דרך שמאל הוא איקרי לפי הסוגין. ועירבוב דברים רואה אני בו גם במה שנקט אלא משום דביציאתו מבית קודש הקדשים אל ההיכל פגע בקרן מערבית צפונית וכו' הוה עביד ביה וכשגומר אותו חוזר למקומו הראשון וכו' דזה לא אתיא אלא להאי תנא דס"ל דדרך שמאל היה מקיף והולך מקרן מזרחית דרומית לדרומית מערבית וכו' ולהאי תנא מתפרש סברא זו כיון דיהב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא ומשום זה אינו הולך ומקיף דרך ימין משא"כ לאידך דדרך ימין היה מקיף והולך מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' אינו מטעמא דאיחייב למיתב ברישא בההוא קרן צפונית מערבית רק טעמא משום דילפינן פנים מחוץ ודרך ימין צריך להיות מקיף והולך משום כל פינות שאתה פונה וכו'. ואמרתי אחכמה לדעת זאת ועמל היא בעיני ולא ידענא למה לא תפס רבינו עליו כלום בדבר הזה ושמא דגירסא אחרת היה לפניו וק"ל:

את משפטי תעשו רש"י אלו דברים האמורים בתורה וכו'. בפ' שני שעירים ת"ר את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו אלו הן ע"ג וג"ע וש"ד וגזל וברכת השם את חקותי תשמרו דברים שהשטן ועו"ג משיבין עליהם ואלו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ופרה אדומה ושמא תאמר מעשה תוהו הם תלמוד לומר אני ה' חוקה חקקתי אין לך רשות להרהר בהם. וכתב רבינו יש לעיין בזה למה נקט אכילת חזיר טפי משאר טמאים ונראה ע"פ מה שאמרו בפ' כ"ה כל דאסר לן רחמנא שרי לן כותיה כו' אסר לן חזיר שרי לן מוחא דשיבוטא כו' והיינו דשטן ועו"ג משיבין עליה דמאיזה טעם אסר לן זה ושרי לן דכוותיה וכן לבישת שעטנז הוא איסור ודכוותיה תכלת בסדין מצוה וכן חליצת יבמה דהותרה אשת אח ומצוה לייבם ושוב ע"י חליצה תיאסר על אחיו וכה"ג איכא בפיוט של פ' פרה אדומה מכלאי בגדים תכלת בסדין מאשת אח יבום אח כו' ע"ש וטהרת מצורע שצריך ב' ציפורים א' לקרבן לה' וא' לשלוח וכן שעיר המשתלח שהיו ב' שעירים אחוים הא' לה' והשני לעזאזל ומזה יתיישב דלא קחשיב הכא פרה אדומה דכתיב בה נמי חוקה דלא חשיב אלא הני דאיכא ביה דכוותיה (ושמא דגרסא אחרת היה לפניו). ועד"ז יתפרשו הכתובים הכפולים בענין זה שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם כו' שלא היה לכם ליישב שם אלא דרך גירות כמו שכתוב כי גר יהיה זרעך וכו' ולפי שישבתם שם בקבע יש לחוש שלמדתם ממעשיהם וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא וכו' ויהיה לכם ירושה וישיבה בה ויש לחוש ג"כ על לימוד מעשיהם הרעים וע"כ בא אזהרה פרטית שלא תעשו כן ואמר את משפטי לפי שיש מצות מושכלות שדת אלהים מובדלת מדת הנימוסית ואמר באותם מובדלים את משפטי תעשו ולא משפטם ואח"כ את חקותי תשמרו וכו' ואמר שוב ושמרתם את חקותי כפל השמירה בהם שצריכים אזהרה ביותר לפי שהשטן ועו"ג משיבין עליהם ואמר עוד ואת משפטי שגם דת נימוסית מסכים בה והיינו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כמ"ש כהן ולוי וישראל לא נאמר אלא האדם שגם א"ה בכלל ואמר א"ת לא תקבל אתה שכר עליהם ע"כ אמר אני ה' לשלם לך שכר גם לזאת ודוק:

רש"י זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו וכו'. וכתב הרא"ש כדתניא בפ' ד"מ ואמר רבא זו היא אליבא דר' יהודה אבל רבנן סברי דהאי קרא באביו ממש קמיירי לחייב עליו משום ערות האב יתר על אזהרת משכב זכור אבל אשת האב מערות אשת אביך נפקא ור"י מוקי לה לאשת האב לאחר מיתתו ורבנן ההוא מיתורא דערות אביך היא נפקא שלא הוצרך ליכתב אלא לדרשא ויתורא דאמך היא לא תגלה ערותה מוקי לה באם אינו ענין לאזהרה תנהו לעונש סקילה באמו שאינה אשת אביו כדאיתא בפ' ד"מ וקרא דערות אמך אליבא דכ"ע באמו שאינה אשת אביו קמיירי דהיינו אנוסת אביו ומפותת אביו שאע"פ שאינה אשת אביו אמו היא וחייב עליה ואע"פ שאין הלכה כר"י אלא כרבנן פירש אותו כר"י מפני שדברי ר"י קרובים לפשוטו של מקרא יותר מדברי חכמים שלא מצינו גלוי ערוה בזכר עד שיפרש ערות אביך באביך ממש ועוד שאין זה בכלל שאר הכתוב למעלה ממנו ואם מפני שאמר ערות אביך הרי הכתוב קרא לערות אשת אביך ערות אביך הוא ולמה לא יהיה גם זה כמוהו ואם בעבור שני פעמים אשת אביך הרי כבר אמרו שאחד בחיי האב ואחד לאחר מיתתו. ויש לתמוה על דברי ר"י ועל רש"י ז"ל שהביא את דבריו למה לא הביאו הג"ש של אביך אביך מקרא דערות אשת אביך שהיא בצדו ומיירי באזהרה כמותו דכתיב בה ערות אביך היא מה להלן באשת אביך אף כאן באשת אביך אבל הביא גזירה שוה מקרא דפ' קדושים דמיירי בעונש דכתיב ביה ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מה להלן באשת אביו אף כאן באשת אביו עכ"ל. ורבינו בח"א פ' ד"מ טען ואמר ויש לתמוה על דבריו מאי קא קשיא ליה דהא קאמר שם בשמעתין דערות אביו גילה מופנה לג"ש אבל ערות אביך היא דסיפא דקרא ס"ל לר' יהודה דאינו מופנה דהאי שפיר למעט א"א כמו שגרסינן שם ורבנן אזהרה לאשת אביו מנ"ל נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה ור"י ההוא מיבעיא ליה אזהרה לאשת אביו לאחר מיתה ורבנן ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא ור"י ההוא מיבעיא ליה משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת איש ע"כ הא קמן דסיפא דקרא בכאן ערות אביך היא אינו מופנה ועוד אי הוי אתי ערות אביך היא דסיפא דקרא לג"ש מיעוטא דהיא למאי אתיא ודוק:

פרשת קדושים

רש"י **מלמד** שנאמרה פרשה זו בהקהל כו'. וכתב הרא"ש אבל שאר פרשיות אף על פי שנאמרה לכל ישראל ע"פ הברייתא השנוי' בעירובין ומייתי לה רש"י ז"ל בסוף פ' כי תשא מ"מ לא היו כלם יחד בהקהל א' אלא היו נכנסים לפניו כת אחר כת אבל כאן שלא נאמר דבר אל בני ישראל כשאר הפרשיות אלא אל כל עדת בני ישראל למדנו שהיה כלם בהקהל לפניו ואז נאמרו להם עכ"ל. ויפה תואר טען ואמר ולא הבינותי דבריו דהא מכיון דקתני בברייתא נמצא ביד אהרן ד' כו' ע"כ לא היה משה שונה לעם רק פעם א' וא"כ בהקהל באו לפניו דאי כת אחר כת יהיו כמה פעמים ביד אהרן טפי מד'. והנראה דהתם בפי' המצות ופלפולם מיירי כדקתני כיצד סדר משנה ופירש"י כיצד למדו ישראל תורה שבע"פ ובההיא הוא שהיה צריך שיבאו כל ישראל לשמוע מפי משה פעם א' שלא יחשבו שאהרן ובניו מוסיפין בתורה שבע"פ על קבלת משה. ועוד שע"י שמלמד להם פלפול ודקדוקי דברים צריכין לשמוע מפי משה דמסתייע מלתא כיון דמפי הגבורה שמע כדאמרינן התם ומפני שיהיה טורח למשה לחזור הפרק פעמים הרבה לא היו באים כל ישראל לשמוע כת אחר כת אלא כלם יחדו אבל באמירת גוף הפרשיות שניתנו לכתוב לא היו צריכין לשמוע מפי משה ולכן לא היה אמר בהקהל אלא מפי אהרן ובניו היו שומעין זולתה זו שמפני שתלוין בה רוב גופי התורה נאמרה בהקהל. ויתכן עוד שנכנסו כל העם דקתני התם לאו כל ישראל ניהו דכולהו אינם ראוים ללמוד פלפול ודקדוקי דברים אלא פי' כל הנוהגים בעם ללמוד סדר משנה אבל הכא מיירי בכל ישראל ממש שלשמיעת גוף הפ' לבד היו כדאי כל ישראל ומ"מ לא עשה כן רק בפ' זו לסיבה הנזכר:

גם מה שכתב הרא"ש על מה שפירש"י מפני שרוב גופי תורה כו' ולכך צריך להיות כלם יחד שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה יהיו אחרים משיבים להם לא כך וכך אמר בפניכם אבל אם היו נכנסים כת אחר כת לא היו יכולין אנשי הכת האחת להשיב לאנשי הכת האחרת לא כך כו' מפני שהיו אומרים להם לא אמר לנו כזה וגם יתכן לומר שפי' בהקהל אנשים ונשים וטף כפ' הקהל דכתיב ביה האנשים כו' ונתן הטעם למען ישמעו כו' ומפני שרוב גופי תורה כו' נאה להיות בהקהל למען ישמעו ולמען ילמדו משא"כ בשאר פרשיות דלא נאמרו אלא לאנשים בלבד עד כאן לשונו. גם זה אינו מחוור דכל שאין הכתוב מפרש נשים וטף אינו בכלל כל עדת ישראל שכמה פעמים מצינו כלשון הזה ואין הנשים בכלל כעין כל עדת ישראל יעשו אותו וילונו כל עדת ישראל וכאלה רבים ומה שפירש עוד שצריך להיות כלם שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה כו' גם זה לא נהירא שאם מפני חשש ספק אפילו על מצוה קלה היה ראוי לחוש ועוד דאין הדברים אמורים כאן על סדר המשנה והפלפול אלא על גוף הפרשיות הנכתבות כדכתיבנא ואין כאן חשש ספק ואמנם טעם ההקהל בפ' זו דרך כבוד שע"י שרוב גופי תורה בה נהוג באמירתם **כבוד יותר** מבשאר להזכיר אליו בהקהל ודוק:

רש"י **כאן** הקדים אם לאב. בפ"ק דקדושין תניא ר"א גלוי וידוע לפני הקב"ה שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים כו' ובאגדה א הקשה רבינו ואמר למה לי טעמא בכיבוד מפני שהוא מכבד יותר לאם תיפוק לי'

משום

משום שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו ולכך הקדים לאביו וכמו שאמרו שם שאל בן אלמנה אחת לרבי אליעזר אבא אומר השקני מים כו' והשיב לו ר"א הנח כבוד אמך שאתה ואמך כו' וצ"ל דעיקר הקושיא בדברי ר' למה שינה במורא להקדים האם לאב. ובמסקנא דעובדא זו איכא למידק דאמרו שם בא לפני ר"י אותו שאל לר"א אמר לו כך אמר לי רבי נתגרשה מהו אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל כו'. למה לא אמר לו ר"א או ר"י כך בשאלה קמייתא. ועוד קשה מה ראה ר"י בו שבן אלמנה הוא ואימא בן אלמן הוא ומתה אמו ובכה עליה עד שנשרו ריסי עיניו מצורף לזה איכא למידק שם בדברי רש"י ז"ל מה שפי' שבן אלמנה אתה ולא צריך אתה למעשה כו' והוא דחוק כיון דהוא לא היה צריך למעשה ולשאלות אלו לא ה"ל למימר אבא ואמא אלא הל"ל אביו אמר לו השקני מים ואמו אומרת השקני מים כו' והנראה דבשאלה קמייתא ודאי דנמי ראה בריסי עיניו שהוא יתום אבל לא ידע אם בן אלמנה הוא או בן אלמן ושאל מלתא דשוה צריך לו כבר בהיות אביו ואמו שניהם קיימים ואולי אירע לו בחייהם כך ושאל את שפיר עשה. אבל כששאל בנתגרשה אמו מהו בצריך הדבר לאמו שאל ע"כ דאמו קיימת והוא בן אלמנה ולא שאל על עצמו שהרי כבר מת אביו אלא על אחים מן האם שנשאה אמו איש אחר והיה לה בנים ונתגרשה ממנו היאך יעשו אמר להם הטל להם מים בספל כו' ר"ל אחיך מן האם יעשו כן דכיון דא"א לו ליתן כוס לא' מהם שהוא כלי השתיה יתן להם מים רבים לשניהם בכלי הרחיצה שהוא הספל כו' ודוק:

רש"י **הנושרים** בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינו לקט. כתב הרא"ם כך שנינו בפ' ו' דפאה שתי שבלים לקט כו' כדברי ב"ה וראייתו מדכתיב לעני ולגר תעזוב אותם כו' ולא כב"ש דס"ל אף ג' לקט מדכתיב לגר ליתום ולאלמנה כו':

רש"י **אין** לי אלא חרש כו'. וכתב הרמב"ן ז"ל והוא שנוי בת"כ אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וחזר והזהיר באומללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב כל שאר העם כי מן הראש עד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים כו' עכ"ל. והרא"ם כתב אהא מה שפירש רש"י מנין לרבות את כל האדם תלמוד לומר בעמך כו'. אבל בפ"ד מיתות מפיק ליה מאלהים לא תקלל באח"ע לגופיה דהא אתי מנשיא וחרש במה מצינו תנהו לישראל דעלמא שאינו לא נשיא ולא אלהים ולא חרש לא שלמדו שאר העם מבנין אב מנשיא ואלהים שהם הנכבדים שבעם ומהחרש שהם האומללים שבעם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל ועוד שאי אפשר לדון זה במה מצינו מהנכבדים שבעם ומהאומללים שבעם משום דאיכא למפרך מה להצד השוה שבהן שכן משונים כדפריך בגמרא עכ"ל. ורבינו טען אדברי הרא"ם ז"ל וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא הסוגיא דפ' ד"מ דגרסינן שם ת"ר איש איש אשר יקלל את אביו כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר אלהים לא תקלל כו' אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך כו' אינו לא דיין ולא נשיא מנין אמרת הרי אתה דן בנין אב משלשתם לא ראי נשיא כראי דיין כו' הצד השוה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך כו' ופריך מה להצד השוה שבהן שכן גדולתם גרמה להם תלמוד לומר לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו מה לנשיא ודיין שכן גדולתן כו' חרש יוכיח וחזר הדין לא ראי זה כו' הצד השוה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא כו' ופריך מה להצד כו' שכן משונים משאר בני אדם אלו לאומללות ואלו לגדולה ומשני אלא אם כן נכתוב רחמנא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אח"ע לגופו תנהו לאביו (ופירש רש"י אם כן נכתוב אלהים וחרש כו' פירוש אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא באח"ע נכתוב אלהים וחרש וניתי נשיא בהצד השוה לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין כו' הצד השוה שבהן שהן בעמך אף אני אביא נשיא והכא ליכא למפרך שכן משונין דהא נשיא משונה הוא או נכתוב נשיא וחרש ותיתי דיין מנייהו אלא אח"ע כו') ופריך הניחא למ"ד אלהים חול אלא למ"ד קודש מא"ל כו' ותני כאב"י אזהרה למברך השם מנין תלמוד לומר אלהים לא תקלל למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול אלא למ"ד אלהים קודש היכי גמר דנמא אקודש אזהר אחול לא אזהר ומשני אם כן ליכתוב רחמנא לא תקל מאי לא תקלל שמע מינה תרתי (ופירש רש"י לא תקלל שתי קללות במשמע ואלהים נמי שתי לשונות יש בו הלכך לא תקלל דרשינן אתרווייהו) ובתוס' שם בד"ה מאי לא תקלל שמע מינה תרתי. ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש דליכא למפרך שהן משונין דאביו אינו משונה כו' עד כאן לשונו וכעין זה כתבו בפ' שבועת העדות דף ל"ו ע"ש. ובסוגיא זו כתב רבינו הרא"ם באמת יפה השיג אדברי הרמב"ן אבל גם הוא לא דק במה שכתב דשאר העם גמר בשמעתין מאלהים לא תקלל באח"ע כו' דאינו כן דלא אמרינן אלא תנהו לאביו ומשום דהוקש כבודם לכבוד המקום ושאר העם לא גמרינן ליה בשמעתין אלא מחרש הוא דגמרינן ליה בפ' שבועת העדות והיינו מחרש ומאביו לבתר דגלי באביו כמו שכתבו התוס' בסוגיא זו ובשבועת העדות והדברים ברורים הם ודוק:

רש"י **לא** תלבין ובפ' יש בערכין כתב רבינו והיינו בדברים שבין אדם לחבירו אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל והכי מפורש בש"כ:

רש"י **אמר** ר"ע זה כלל גדול בתורה כו'. ר"ל שכל התורה נכללה במצוה זו כמו שאיתא בפ' ב"מ שאמר הלל לגר שבא אליו להתגייר מאי דסני לך כו' זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר הגם שאמר ליה בלשון התרגום שכן היה לשונם אז בירושלים מ"מ אמאי שינה לומר בלשון שלילה דעלך סני כו' דתרגום מליצא דקרא הוה ליה למימר ותרחמיה לחברא כותיך וי"ל דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכה"ג בל"ת דנגבי לא תקום ולא תטור כתיב ועלה קאי ואהבת לרעך כו' שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך כו' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעך כו' כדאמרינן חייך קודמין כו' וכן משמע בת"י ע"ש ודוק:

פרשת אמר

רש"י **שארו** זו אשתו. בת"כ כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר שאר אביך היא וצ"ע דהא זה גבי אחות אביך כתיב והיאך דרש מיניה דאשתו מקרי שארו ובתוספות י"ע פ' י"ג תמה בזה ואמר וצריך נגר ובר נגר דלפרקיה והאריך ומסקנת דבריו וראיתי שהברייתא זו מועתקת בספר הרי"ף בריש הלכות קטנות בזה הלשון כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר אל אשתו לא תקרב שאר אביך היא עכ"ל וגירסא זו ישרה היא ואע"פ שזו נראית יותר תמוה דאל אשתו לא תקרב לא כתיב גבי שאר אביך אלא גבי אשת אחי אביך מ"מ נראה בעיני שהיא גרסא נכונה ודהכי דרש שארו גבי טומאת כהן הוא מיותר למדרש והכי קאמר דהתם כתיב שאר אביך גבי אחות האב כלומר דהאחות היא שאר אחיה שהוא אביך ובאם א"ע לאחותו דכתיב בהדיא ולאחותו הבתולה ולרבות שאינה בתולה א"א דאם כן לא לכתוב הבתולה תנהו ענין לדדמי לה לאחות אביך בעריות והיינו ערות אחי אביך והיא אשת אחי אביך שנאמר אל אשתו לא תקרב ש"מ דאשת אחי האב היא שאר בעלה למדנו דשארו נמי היא אשתו וליטנא דברייתא הכי פרושה שנאמר אל אשתו לא תקרב ולמדנו דאיקרי שארו מדכתיב שאר אביך באח"ע כו' עכ"ל:

רש"י **מה** כאן כל הראש כו'. והקשה הרא"ם היכי מצו רבותינו ז"ל לדרוש לפי שנא' לא תשימו כו' ת"ל בראשם לחייב על כל הראש והא בין עיניכם כתיב ואדרבה ה"ל למידרש אפכא לפי שנאמר בראשם שומע אני כל הראש ת"ל בין עיניכם דוקא כו' עכ"ל ע"ש שהאריך ובשמע שלמה כתב ליישב זה עם מה שאמרו בקידושין ובמנחות דמקום הנחת תפילין גמרינן ג"ש מבין עיניכם דקרחה א"כ לכך הוצרכו לומר דבראשם בא לפרש בין עיניכם דאי בין עיניכם בא לפרושי מלת בראשם א"כ הא אצטריך בין עיניכם להכי וא"כ היכי מצי יליף ג"ש למקום הנחת תפילין הא אינה ג"ש מופנה לא בין עיניכם דקרחה דהאמרת דבא לפרש מלת בראשם ולא בין עיניך דתפילין דלגופיה אתי א"כ בזה סרה קושית הרא"ם ז"ל דחז"ל קבלו ג"ש לענין תפילין משם למדו דבראשם הוא פי' בין עיניכם וק"ל:

רש"י **כותי** שהביא קרבן כו'. אבל תמימים תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות הכותים כו'. ובשמע שלמה הקשה ואמר בזה דכיון דסבר רש"י ז"ל דמהך קרא דמיד בן נכר יש ללמוד דתמימים תקבלו מיד כותי מעתה מה למדנו מרבוי דאיש איש ולא די זה אלא שכתב לכך נאמר ואדרבה זה נותן טעם לפגם. וי"ל שכוון רש"י ז"ל בשתי מלות הללו למ"ש התוס' מנחות דף ע"ג בד"ה איש איש וז"ל תימה תיפוק ליה מדכתיב גבי בעלי מום ומיד בן נכר לא תקריבו את אלה הא תמימים תקריבו וי"ל דאי לאו איש איש ה"א בעלי מומין הוא דקאי בלאו אבל תמימים אינם בלאו אבל איסורא מיהא איכא עד כאן לשונו. וזהו שאמר רש"י ז"ל אחר מה שכתב אבל תמימים תקריבו ואימא הכי אבל תמימים אינו בלאו איסורא מיהא איכא ובעלי מומין קאי בלאו לזה אי' לכך נאמר איש איש פי' אי אמרת בשלמא הוא אבל תמימים תקריבו ניחא דלכך נאמר איש איש ולא איש להודיה לגלויי דתמימים תקריבו ולא תימא מדיוקא דהך קרא הא תמימים איסור איכא אבל אי מהכא שמעינן דאפי' תמימים איכא איסור א"כ רבויא דאיש איש שהוא לרבות כותי למה נאמר ב' פעמים ובמאי נוקי דהאמרת אפי' תמימים איסור נמי איכא והריף ונכון עכ"ל:

רש"י **ולא** עד בכלל והם מ"ט יום. וכתב רבינו וראוי לעיין בזה מסוגיין דפ' ר"ע דפליגי רבנן ור' יוסי דרבנן סברי בששה לחודש ניתנה התורה ור' יוסי אומר בז' בו ולכ"ע בשבת ניתנה תורה ביום נ"א מן הספירה למה קבע הש"י חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה והכוונה בזה לפי שלא היו ישראל אז ראוים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם כמ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וע"כ היתה הטהרה שבעה במספר שבעה שבועות ויום החמשים שהם מספרים קדושים כענין שבת שמיטות ויובלות ולפי שביום נ' נגמרה הטהרה שזכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה קבע הש"י אותו יום החמשים לחג שבועות כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן. ובזה יתורץ קושית התוספות בפ"ק דע"ג דהקשו אמה שאמרו יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים התורה מוטב וכו' דלמ"ד דס"ל בשבעה בחדש ניתנה התורה מהי יום הששי. ומזה שכתבנו סרה הקושיא דלמ"ד נמי בז' ניתנה התורה הזכיר כאן יום הששי מר"ח לפי שהיא עיקר כי בו נקבע חג השבועות לדורות וק"ל:

רש"י **שש** חלות וכו'. ענין מערכת לחם הפנים עם הסניפין עיין ביאורו לעיל בפ' תרומה כי שם מקומו:

רש"י **מהיכן** יצא כו'. בב"ר וכתב ביפה תואר כמו שכתב הרמב"ן שטעמו ויצא בתוך בני ישראל וכמו ויצא בתוך העיר לא ס"ל דאם כן ה"ל לכתוב ויצא אל תוך בני ישראל אבל בתוך בני ישראל דבק עם והוא בן איש מצרי לומר שעם שהוא מצרי מאביו נדבק בישראל מצד אמו. ועוד דהתם ניחא דכתיב ויצא בתוך העיר לומר שיצא ממקום מושבו אל תוך העיר הלוך וזעוק במר נפש או כדי שיכמרו רחמי ההמון על הדבר אבל הכא מ"ש לומר שיצא מביתו אל תוך העם ואם טעמו לומר שהיה במקום מפורסם הא מבמחנה ידעינן לה וע"כ דרשו שיצא מעולמו:

אבל

אבל במקושש אע"פ שהומת לא קאמר בי' הכי שהלוגי ב"ד יש להם חלק לעה"ב אבל המגדף נכרת מעה"ב כמ"ש בו הכרת תכרת ואמרו רז"ל הכרת בעה"ז וכו'. והא דאשמועינן הכא שנכרת וכו' היינו לפי שמת בלא תשובה. ומה שפירש"י ר' ברכי' אומר מפ' של מעלה יצא וכו' שמה פת צוננת וכו' איכא לאקשויי הא אכילה לתשעה ימים היינו אכילת כהנים והא דלא חשיב אכילה דגבוה רק עריכתו על השולחן לפני ה' הוא דחשיב אכילה דגבוה ובשעת עריכתו על השולחן חם היה יש לומר מ"מ כיון דהוה קאי התם ט' ימים נמצא כנאכל לגבוה בצונן דהוה לי' לערוך בכל יום פת חמה ואע"ג דאמר בגמרא שבנס היתה חמה כל ט' הימים הרשע הזה לא היה מודה בנס. ומה שמסיק רש"י ז"ל ומתניתא אמרה וכו' בתוך מחנה דן כו' יש לתמוה דהא פ' יוחסין דאמרה בשנה שניה והך עובדא הוה תיכף בשנה ראשונה שהרי זה היה עם המקושש בפעם א' כמ"ש בת"כ גבי ויניחהו במשמר ומקושש בשנה ראשונה היה כמ"ש בספרי ויהיו בני ישראל במדבר בגנותן של ישראל דיבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחיללה. ובשלמא למ"ד מפ' של מעלה יצא ל"ק אע"ג דמעיזה לחם הפנים לא היה אלא בשנה שניה אחר שהוקם המשכן די"ל דציווי לחם הפנים בשנה ראשונה היה ואז עמד ולגלג כמ"ש הרא"ם ז"ל והיינו דלא הראו לו מה שהיה הפת חמה כל ט' הימים להקהות את שיניו אבל הכא א"א לומר כמ"ש הרא"ם שאע"פ שציווי הדגלים לא היה אלא בשנה שניה מ"מ הם בעצמם היו נוהגים לשבת כל שבט במקום מיוחד כפי מה שצוה יעקב אבינו במשא מטתו שהרי לא צוה על סדר הדגלים אלא על נשיאת מטתו צוה שיהיה כסדר העתיד בדגלים ובודאי לא נהגו לשבת כל שבט בפני עצמו עד שצוה ה' איש על דגלו לבית אבותם יחנו ואפילו שנהגו כן לא היה זה יוצא מב"ד חייב לפי שלא נצטוו מה' על הדבר ועוד השיב אמרו לו כתיב איש על דגלו באותות והא לא נאמר זה הציווי למשה עד שנה שניה ועל כרחך צריך לומר דאגדות חלוקות הן עכ"ל:

פרשת בהר

רש"י **לרבות** את הנרצע אבל בת"כ הגרסא בנרצע הכתוב מדבר וכתב הרא"ם ואמר לרבות הנרצע בלשון ריבוי משום דמכח דכתיב ושב אל משפחתו ואוקמוהו כשמכרוהו ב"ד בגניבתו נשאר קרא דואיש אל משפחתו תשובו לרבות אף הנרצע עכ"ל. וכתב בשמע שלמה ביאור דבריו דק"ל דכי היכי דברייתא קתני בפ"ק דקדושין דף ט"ו הנ"ה אין הכתוב מדבר אלא בנרצע ולא קתני לרבות כו' ה"נ רש"י ז"ל היה לו לכתוב זו נרצע ולא לשון לרבות דמשמע דמריבויא הוא ותי' דכיון דלא מוקמינן האי קרא אף בנרצע אלא מכח דכתיב ושב אל משפחתו ואוקמוהו כשמכרוהו ב"ד נשאר האי קרא דאיש אל משפחתו מיותר לרבות אף הנרצע אבל אי לאו האי קרא אחרינא הוה מוקמינן האי קרא במכרוהו ב"ד ולא בנרצע לפי שאמר אהבתי את אדוני. וצ"ע שדבריו הפך הגמ' סוגי' דשמעתין דקאמר ואצטריך מכרוהו ב"ד כו' הרי שיש צדדים לומר שנרצע חמור וצד שמכרוהו ב"ד חמור וא"כ אפי' אי לא הוי אלא חד קרא לא הוי מוקמינן מכרוהו ב"ד טפי מנרצע דמאי אולמי'. לכן יראה ליישב מ"ש רש"י ז"ל לרבות כו' ולא כתב זו נרצע עם מאי דאיכא למידק תו דרש"י ז"ל כי היכי דפריש ואיש אל משפחתו זו נרצע אמאי לא פי' לקמן בפסוק ושב אל משפחתו לרבות מכרוהו ב"ד ב' וג' שנים לפני היובל כדתני שם בברייתא. אמנם יראה עם מ"ש בגמרא בפסוק ואיש אל משפחתו כו' מאי משמע דבר הנוהג באיש כו' ואיזה זו רציעה וכבר למדנו הרא"ם ז"ל בכמה מקומות שדרכו של רש"י ז"ל לתפוס לעולם הדרשה הקרובה לפשט המקרא א"כ בפסוק ושב אל משפחתו שאינו פשוטו של מקרא דמיירי במכרוהו ב"ד דאדרבא קרא כתיב ונמכר לך לכך לא הזכירו אבל הכא אע"פ שאינו פשוטו של מקרא מדבר בנרצע כתב לרבות משום דקשיא ליה יתורא דאיש ולזה השיב דמתלת איש יש לרבות נרצע אף שאינו כן פשוטו של מקרא מ"מ מתלת איש מרבה נרצע:

תרבה מקנתו רש"י תמכרנה ביוקר תמעיט מקנתו תמעיט בדמים. וכתב בג"א הא דאמר גבי תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר ולא אמר תרבה בדמים דומי' דתמעיט מקנתו שפי' אותו תמעיט בדמי' כדי לפרש שתרבה מקנתו קאי אמוכר אע"פ דתמעיט מקנתו קאי אלוקח דכתיב אחריו כי מספר שני תבואות הוא מוכר לך מ"מ תרבה קאי אמוכר שהזהיר המוכר שלא יהא מונה הלוקח אלא שאם שנים רבות עד היובל ימכור ביוקר וממילא נשמע ההיפך שאם שנים מועטות עד היובל שימכרנה בזול וא"כ הזהיר הלוקח שלא יהא מונה את המוכר שאם מעט שנים עד היובל ימעוט בדמים וממילא ההיפך שאם הרבה שנים עד היובל יקחנה ביוקר אבל ב' הכתובים לחוכר או ללוקח ודאי לא צריך דהא' נשמע מחבירו וק"ל:

רש"י **והבחנתי** בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל בריבית כו'. בפרק איזהו נשך אמר רבא י"מ בריבית למה נאמר אמר הקב"ה אני שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור כו'. וכתב רבינו ר"ל לפי שאלו הן מרבים מעותיהם בעול ע"כ אמר בהו אני שהבחנתי כו' בין טפה של בכור כו' לפי שהן שעבדו בישראל שנא' בהן בני בכורי ישראל כדי לרבות נכסיהם כדי לבנות את פתום ורעמסס ע"כ הכה הקב"ה בכוריהם מאב כפירש"י בחומש פ' בא הרי שבאו עשרה רווקין כו' שיהיה בדין לרבות נכסי בני אשה אחת להיות כפול פי שנים מנכסי אביהם ונתמעטו בהכותם כן זה שחושב לרבות נכסיו בדברים אלו בעול שהקב"ה מבטל מחשבותיו ומבחין במעשיו וממעט מעותיו כמ"ש לגבי ריבית נכסיו מתמוטטין דהיינו שנמסרין למלכות שכן אמרו בפרק הישן בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתי' נמסרים למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי בריבית ועל שהספיקו בידם למחות ואינם מוחי' ועל פוסקי צדקה ברבים. אך בזה איכא למידק מה שפירש"י שם על משהי שטרות פרועים כדי לגבות פעם אחרת והא ודאי גזילה גמורה היא ולא היה לו לומר על משהי אלא על הגובין שטרות פרועים וכן מלוה בריבית איסור גמור הוא ואמר על שהיה בידם למחות כו' ובפרק במה בהמה אמרו שיש בידם למחות כו' שהוא נתפס על כל העולם ואמר פוסקי צדקה כו' הרי זה עובר בכל יחל דברו והנראה לדקדק בכל זה דנקט בעלי בתים דהיינו עשירים ומנהיגי' ואינם ת"ח ואינם משהים שטרות פרועים לגבות בהם שנית דהא ידעי דגזל גמור הוא אבל משהין אותם שיש לו שום דין ודברים עם הלוה ורוצה לדוחקו בזה השטר לטעון מגו ודבר זה בעיני בעלי בתים לאו איסור הוא אבל אמרו חז"ל בזה דאיסורא איכא משום אל תשכן באהליך כו' שמא ימות ויפול שטר זה לפני יתומיו ויגבו בו שנית. ומלוי בריבית דקאמר נמי אבעלי בתי' שהם אינן יודעים להלוות בהיתר בעיסקא או בדרך אחר של היתר. ועל שהיה סיפק בידם למחות כו' איירי נמי בבעלי בתים מנהיגים שיש בידם למחות ואינו ביד ת"ח. ופוסקי צדקה ברבים היינו שבעלי בתים מנהיגי הקהלה פוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין כולה שאומדים שלא היה דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי וק"ל:

רש"י **ואף** הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית כו'. בפ"ק דקדושין ובפ"ד דערכין אמרו קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר מטלטליו כו' ופירשו התוספו' דמסברא שבא עונש זה על משא ומתן מדה כנגד מדה עכ"ל. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר דא"כ למה נסמכה וכי תמכרו ממכר כו' לתשובו איש אל אחוזתו שהוא עיקר דין היובל וי"ל דכבר כתיב דין היובל לעיל מיניה ושבתם איש אל אחוזתו אבל האי קרא מפורש דכתיב לעיל מיניה מן השדה תאכלו את תבואתה כו' דהיינו שיהיו כולם שוים באכילת שנה זו לבהמה שאוכלת מן השדה שהכל יהיה הפקר וכמ"ש לאכלה ולא לסחורה ולזה אמר אע"פ שאמרתי לך שכולם שוים בפירות שביעית לענין אכילה אל תאמר שבאותה שנה לא תשוב הקרקע גופיה לבעלה הראשון ותהיה הפקר אלא דאף בשנה זו שתאכלו כולם תבואתה הקרקע היא בחזקת בעליה גם לענין מלאכה ותיקון קרקע המותרת בשביעית וביובל והשתא נסמכה שפיר וכי תמכרו כו' לאיסור פירות שביעית שאמר מן השדה תאכלו כו' כולם ולא תעשו בהם סחורה אבל השמטת קרקע ועבדים כבר נאמר ושבתם איש כו' ולא חזרו כאן אלא משום פירות שביעית כמ"ש כן נראה לומר לפי דרש זה. ובסוגיא דקדושין הוסיף בזה לומר לא באת לידו עד שמוכר את בתו כו' ופירש"י אע"ג דבתו לא כתיב בהאי ענינא הא קמ"ל דיש לקדום למכור בתו מללוות בריבית דברתיה מגרעא ונפקא וריבית מוסיף ואזיל ביה עכ"ל. גם בזה איכא למידק מהיכא קמ"ל הכי כיון דלא כתיבי הכא בהך ענינא מי יאמר דכאן מקומה ומסברא נמי דקאמר דבתו קדמה למכור מללוות בריבית דברתי' מגרעא כו' כפירש"י מה"ט נמי ה"ל להקדים נמי מכירת גופיה קודם ריבית דמגרע פדיון ונפיק כדקתני מתניתין דעבד עברי יוצא בגרעון וריבית מוסיף ואזיל ביה. והנראה לומר דהכי קאמר דאי הוה מקומה של מכירת בתו בתר פ' רבית הו"ל למכתב שם ולא בפ' משפטים ומהא שמעינן דע"כ מכירת בתו קודם פ' ריבית ומטעמא דברתי' מגרעא כו' ומיהו במכירת עצמו לא תועיל הך סברא ולא ימכור עצמו קודם שילוה בריבית מדכתיב בתר פ' ריבית. והא דלא כתביה למכירת בתו קודם פ' ריבית כיון דשם מקומה י"ל דלא חשיב ליה אלא הנך שאדם עושה כן כסדר אבל במכירת בתו קודם שילוה בריבית אין כל אדם עושה כן וזה שדקדק לומר קמ"ל דבזבין איניש ברתיה כו' ולא ניזוף כו' ולא קאמר דמזבין איניש כו' ולא יזיף כו' דודאי כן יעשה האדם למכור בתו קודם שילוה בריבית אבל הוא אינו עושה כן אלא שמלוה בריבית מקודם שימכור בתו ודוק:

פרשת בחקתי

רש"י **בשעה** שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות בפ' ג' דתענית אמרו ונתתי גשמיכם בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו בימי שמעון בן שטח כו' (ופירש"י שם בלילי רביעית שאין טורח על בני אדם דאינם הולכים בדרכים מפני אגרת בת מחלת כדאיתא בערבי פסחים). וכתב רבינו אבל בלילי שבת לא הוצרך להאי טעמא דאיכא טעמא דאיסור מלאכה של הולכי דרך ורש"י בחומש נמי פירש בעתם בלילי שבתות ולא הזכיר בלילי רביעיות מילתא דפסיקא נקט בלילי שבתות משום איסור מלאכה. מיהו יש לדקדק בזה היאך קאמר דכתיב בעתם בלילי רביעית ובלילי שבתות למעוטי שאר לילות הא אמרינן בע"פ מעיקרא הוי שכיחא כל יומא זימנא חדא פגע בר"ח בן דוסא א"ל גוזרני עליך שלא תעבור בישוב לעולם. והנראה דודאי הכתוב בעתם לא משמע אלא בעת שאין בני אדם הולכין בדרכים וקודם דאתי ר"ח בן דוסא משמע קרא בעתם בכל לילות מפני אגרת בת מחלת ולמעט הימים וכפרש"י בפ' עקב בעתו בלילות שלא יטריחו אתכם והוא גו' בלילות וברייתא דקתני בלילי רביעיות ושבתות מתניי' לבתר דאתי ר"ח בן דוסא שגזר עליה בשאר לילות והך דשמעון בן שטח דמייתי שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ושבתות לאו דוקא נקט הכי דהא מקמי ר"ח בן דוסא היה הך דשמעון בן שטח אלא משום דרישא דברייתא נקט הכי נקט נמי בסיפא הכי והשתא נמי ניחא מה שפירש"י בחומש בלילי שבתות ולא נקט נמי לילי רביעיות משום דמסיק בערבי פסחים דאביי גזר עליה בכל לילות וא"כ לא אתי למעט כל הלילות ובעתם לא משמע אלא לילי שבתות משום איסור מלאכה. ואע"ג דימי שבת נמי הם באיסור הולכי דרך מ"מ הולכים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות בתוך התחום כמ"ש הרא"ם. ועוד י"ל דגשמים בשבת ביום לאו בעתם מיקרי כדאמרינן במס' הנ"ל בפ"ק אמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים (ופירש"י שמתעדנים בה ונוח להם יום השמש ומתחממים בה ביום הצינה) שנא' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה

(ומרפא)

ומרפא (פירש"י יראי שמי שומרי שבת) . ועוד נראה דאיירי בשבת מהאי לישנא דשמש צדקה והוא מבואר כי מהלך שבעה המזלות סדרם הוא שצ"ם חנכ"ל ותחלת הלילות של שבעה ימי השבוע ככנ"ש חל"ם ותחלת הימים חל"ם ככנ"ש כמצא בשבת בתחלת הלילה מתחיל מאדים ובתחלת היום מתחיל שבתאי שני מזלות אלו מאדים ושבתאי מורים על הרע כמפורש בפ' מפנין ובפ' חי שהחשיך וכוכב צדק שהוא מורה על הטוב כדאיתא שם הוא משמש אותה שעה קודם מזל מאדים וגם הוא מתחיל שעה אחת על יום השבת אחר מזל שבתאי ומטעם זה צונו הקב"ה לקבל שבת בתוספת שעה אחת קודם הלילה שמתחיל מאדים שעדיין צדק באותה שעה קודם הלילה וכן ביום השבת לא כתיב בי' בבוקר שיש לשהות שעה אחת על היום לפי שבאותה שעה משמש מזל שבתאי עד שיתחיל לשמש אח"כ מזל צדק ולפי שבאותה שעה שקודם לילה עדיין יום הוא והשמש זורחת במזל צדק וכן שעה אחת ביום מתחיל כן החמה במזל צדק ע"כ אמר שמש צדקה מרפא שהשמש הוא במזל צדק בסוף ע"ש בתחלת שבת קודם מאדים וגם היא במזל צדק בתחלת זריחתה ליום שבת אחר שבתאי והיינו וזרחה לכם יראי שמי דקבלת שבת בין ביום בין בלילה שתהיה השמש במזל צדק מרפא בכנפיה וק"ל:

רש"י **שיהו** שגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן כו' . וכתב הרא"ם לא שיוציאוהו מן הבית כדי להביא שם את החדש דא"כ היאך ימצא בידם ישן נושן עד שיהו אוכלין ממנו . ועוד למה יוציאו הישן מן הבית מפני החדש והלא הישן טוב מן חדש כדלעיל אלא עכ"ל שפי' תוציאו מן האוצרות למקום אחר מן הבית מפני שהאוצרות שומרות החדש שלא יתרקב אבל הישן כיון שעברה עליו השנה אינו נוח להתקלקל כמו החדש . אבל בת"כ אמרו וישן מפני חדש תוציאו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מקפידין היאך נוציא ישן מפני חדש ולא הבנתי כי אי אפשר לומר שהם סוברים שפי' וישן מפני חדש תוציאו הוא דרך תמיהא שהם מקפידין ואומרים כיון שהישן טוב מן החדש איך נוציא את הישן מפני החדש דא"כ וישן מפני חדש נוציא מיבעי ליה לכן נ"ל שטעות נפל בספרים וצריך להיות במקום האיך היכן ובמקום נוציא נשים ופירושו ואתם מקפידים ואומרים היכן נשים הישן שנוציא מפני החדש שהם מחפשין למצוא מקום שישימו בו את הישן ואינם מוצאים מקפידים ע"ז ובזה הוציא רש"י ז"ל מלשון הת"כ שאמר צריכין אתם לפנות האוצרות למקום אחר עכ"ל . ורבינו טען עליו מהא דגרסינן פ' הספינה וישן מפני חדש תוציאו מלמד שהיו אוצרות מלאים ישן וגרנות מלאות חדש והיו ישראל אומרים האיך נוציא זה מפני זה ופירש"י האיך נוציא כו' דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם שלא יהיה לכם מקום להצניע החדש ואע"פ שהישן מעלי טפי יוציאוהו מפני החדש שהחדש ראוי להתיישן עכ"ל וכתב רבינו וכה"ג אמרו בת"כ והרא"ם כתב ע"ז ולא הבנתי כי א"א כו' וצ"ל במקום האיך היכן כו' ואולי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין דגרסינן בהדיא כהך דת"כ ומה שהקשה הרא"ם דא"כ נוציא מיבעי ליה כבר הרגיש רש"י ז"ל בשמעתין בזה וז"ל דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם כו' ר"ל דאני אומר לכם שתוציאו ישן מפני חדש בעל כרחכם אף שלא יהיה רצונכם בכך מפני שהישן מעלי שנאמר ואכלתם ישן נושן מ"מ תוציאו הישן מפני שהחדש ראוי להתייישן טפי כו' ודוק :

רש"י **אף** מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע . ואיכא למידק כיון דיבולה הוא מלשון מוביל א"כ גבי ברכה דכתיב ונתנה הארץ יבולה מאי ברכה היא שתתן הארץ מה שאתה מוביל לה הקושיא זו הקשה בשמע שלמה וכתב ומצאתי מנוח במה שכתב בת"כ וז"ל ונתנה הארץ יבולה לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומו ת"ל זכר עשה לנפלאותיו וכה"א תדשא הארץ דשא מלמד שבו ביום שהיתה נזרעת עשתה פירות עכ"ל הרי שהוקשה להם לשון יבולה דמשמע מה שאתה מוביל לה בעת הזרע ומאי ברכה היא זאת לכן פי' דיבולה בשעה שהוביל הזרע תתן לך התבואה כמו בזמן אדה"ר :

רש"י **ומדרשו** זה נכשל בעונו של זה . בפ' זה בורר דגרסינן שם לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות דאין לומר שבא ללמד שלא יומתו זה בעון זה שזה כבר נאמר איש בחטאו יומתו והא דכתיב פוקד עון אבות וגו' וכן קרא אף בעונות אבותם אתם ימקו זו מיירי כשאוחזין מעשה אבותיהם ומסיק וכשאין אוחזין לא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה לזה ומשני התם שהיה בידם למחות ולא מיחו . וכתב רבינו דלפי פשוטו שיכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ כמו שפירש"י בחומש לכתוב וכשל איש באחיו שכל א' מישראל יכשל בחבירו אבל לפי הדרש איש בעון אחיו כתב וכשלו בל' רבים דלאו עם כלל ישראל ידבר רק באותן שבידם למחות עמהם ידבר שיכשלו איש בעון אחיו אם לא ימחה בו כדמסיק ובזה שמחלק לאוחזין לשאינו אוחזין יתישב האי קרא בסמוך והנשארים בכם וגו' בארץ אויביכם וגו' שאמר בתחלת המקרא בלשון נוכח וכן מדבר כל הפרשה דלעיל מיניה ובסיפא דהאי קרא אמר ואף בעונות אבותם אתם וגו' שהוא מדבר בלשון נסתר וכן עד סוף הפ' כי י"ל שענין הפרשה והתוכחה עד כאן מדבר בחורבן בית ראשון שהיה בהם עון ע"ג שבחורבן בית ראשון עדיין לא היה הסתרת פנים שהיתה עדיין נבואה ואורים ותומים וזה אמר בלשון נוכח ולא אמר רק והנשארים בכם ימקו בעונם כי לא היה להם אז רק עון עצמם אבל על חורבן בית שני התחיל לדבר בלשון נסתר לפי שהיה להם אז הסתרת פנים באין נבואה ואורים ותומים ושאר ה' דברים שנחסרו בבית שני וחסרון הנבואה היא הסתרת פנים כדאמרינן בפ"ק דחגיגה ואנכי הסתר אסתיר אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו וע"כ אמר בלשון נסתר ימקו בעונם שהיא שנאת חנם שהיא בבית שני ואף בעונות אבותם שהיה בבית ראשון שהוא עון ע"ג אתם ימקו וע"ז אמר בגלותם בחורבן בית שני והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' כל הענין בלשון נסתר שיסתיר הקב"ה פניו מהם ולא יהיו נענים כפירש"י פ"ק דחגיגה והסתרתי פני מהם שצועק מצרות וגו' ואינו נענה ואמרינן נמי בפ' הזהב שערי תפלה ננעלו מיום החורבן וק"ל :

רש"י **ואבדתם** בגוים כשתהיו פזורים וגו' אבל מדרשו בפרק אלו הן הלוקים כאבידה המתבקשת שנא' תעיתי כשה אובד וגו' וכתב רבינו אמר תעיתי כשה אובד המתבקש מבעליו כן בקש עבדך האובד בגלות ואף שפשע העבד כך הנה מצותיך לא שכחתי והם עמי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מצותיך אשר עמי ובדרך צחות נאמר בזה הכתוב לפי מ"ש בפרק אלו מציאות דשה דכתיב בפ' אבידה לכ"ע קשיא דלא אצטריך ליה לפ"ז אמרה כ"י הנני אומר תעיתי כשה אובד ר"ל כשה האובד האמור בפר' אבידה דלא אצטריך ליה בקרא אבל הוא רמז על ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבידה שבתורה שה' ב"ה הוא בעליו של אותו השה ומבקשו להוציאו מן הגלות וק"ל :

רש"י **אלן** המתים בגולה ומדרשו בפרק הנ"ל כאכילת קישואין ודלועין וכתב רבינו פי' כאכילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שמבחוץ אבל הגרעינין והזרע שבתוכו נשאר כן ישארו זרע ישראל בגלותם . ועי"ל דה"ק קרא ואכלה אתכם ארץ אויביכם כמו שהארץ אוכלת קישואין ודלועין שלמים שמניחים בהם שהבשר של הקישואין הוא כלה בארץ אבל הזרע שבתוכו אינו כלה בארץ ואדרבא הוא נשרש בארץ ומצמיח ועושה פרי שמגדל קישואין הרבה כן תאכל אתכם ארץ אויביכם שיהיו זרעיכם לעתיד מפרה ומרבה בתוך ארץ אויביכם בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן :

חלק ששי

חמש מגילות

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה הנה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, ראבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר , חידושי מהרש"א, אדרת אליהו , מצודת דוד, מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

עם הוספות חדשות

אהרן משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т. е. Писаніе съ Коментаріями Часть 6
Типог. Левинъ-Эпштейна Павлинная № 14.
ВАРШАВА 1902.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 28 Августа 1091

מגלת שיר השירים

עם תרגום . פי' רשי . אבן עזרא . ספורנו . מצודת דוד . מצודת ציון . תולדות אהרן ותולדות יעקב . מסורה גדולה . ומסורה קטנה .

הקדמה לפירוש אבן עזרא

זה הספר נכבד וכולו מחמדים ואין בכל שירי שלמה המלך חמשה ואלף כמוהו על כן כתוב שיר השירים אשר לשלמה כי זה השיר מעולה מכל השירים אשר לשלמה ובו סוד סתום וחתום כי החל מימי אברהם אבינו עד ימות המשיח וכן כתב בשירת האזינו בהנחל עליון גוים החל מן דור הפלגה עד שוב ישראל מהגלות אחר מלחמת גוג ומגוג ואל תתמה בעבור שהמשיל כנסת ישראל לכלה והמקום דודה כי כן דרך הנביאים. ישעיה אמר שירת דודי לכרמו ועוד כמשוש חתן על כלה. יחזקאל אמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה ועוד ואכסה ערותך ואעדך עדי וכל הפרשה כולה. הושע אמר וארשתיך לי לעולם לך אהב אשה. ובספר תהלות משכיל שיר ידידות וכתוב בו שמעי בת וראי והטי אזנך. וחלילה חלילה להיות שיר השירים בדברי חשק כי אם על דרך משל ולולי גודל מעלתו לא נכתב בסוד כתבי הקדש ואין עליו מחלוקת כי הוא מטמא את הידים . ולהיותו בדרכיו תמים פירשתיו שלשה פעמים . בפעם ראשונה. אגלה כל מלה נפונה . ובפעם השניה יהיה משפטו. על דרך פשוטו . ובפעם השלישית יהיה מפורש . על נתיבות המדרש :

הפעם הראשונה

נאם אברהם ב"ר מאיר הספרדי המחבר . אנשי המחקר הואילו לבאר זה הספר על יסוד העולם ודרך התחברות הנשמה העליונה עם הגוף שהוא במדרגה התחתונה. ואחרים פירשוהו על המתכונות ואת כולם ישא רוח כי הכל המה ואין האמת כי אם מה שהעתיקו קדמונינו ז"ל שזה הספר על כנסת ישראל וכן אפרשנו בפעם השלישית ופירוש כל שלמה הוא שלמה המלך בעצמו חוץ מהאלף לך שלמה לכן אפרשנו בפעם השנית על דרך המשל שהוא בדברי חשק גם כל שלמה שיש בו הוא שלמה המלך בעצמו ובעבור שיש בספר הזה מלות קשות הואלתי לבאר אותה בתחילה ואחר כן אבאר עניני המשל והנמשל בו :

הפעם השנית

לא יתכנו דברי חשק במדינה לעיני כל הרואים על כן הוא המשל נערה אחת קטנה מאד שאין לה עדיין שדים היתה נוטרת כרם וראתה רועה עובר ונפל החשק בלב כל אחד מהם :

הפעם השלישית

אין למעלה ממדרש שיר השירים שדרשו רבותינו ז"ל לכן כאשר ראיתי גדולים ועמודי עולם עשו גם הם דרש והוסיפו וגרעו גם אני יצאתי בעקבותיהם וכל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה שהוא המשיח ונקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וכן נקראו בני ישראל עבדי יעקב ויתכן היות כמוהו תפלה למשה איש האלהים על דרך רב סעדיה גאון ז"ל שאמר שהתפלה הוא לדוד והיו מנגנים בה בני משה והנכון שהוא למשה . ודע כי בנות ירושלים השתבשו בו אנשים רבים אחר שכנסת ישראל היא המדברת מה ענין בנות ירושלים יש אומרים כי שתים הנה אחת בשמים ואחרת בארץ תחתיה כנגדה וענין בנות ירושלים המלאכים של מעלה ואחרים אמרו שהם אומות העולם כטעם ונתתי אתהן לך לבנות והנכון בעיני שהמשל הוא על אשה המדברת עם נפשה ותשיב אמריה לה כאלו תאמר עם מחשבותיה וכן בנות ירושלים ואחר שהעיד הפסוק שנראה המקום לשלמה פעמים מה תימה יש בו שיתנבא על דבר עתיד כי ברוח הקדש דיבר זה הספר וכן תמצא שאסף המשורר והימן שחברו שירות ברוח הקדש שנקראו נביאים וחוזים וזאת היא הדרך הנכונה לא יוכל לכחש כי אם פתלתול ועקש . **ועתה אחל לפרש על פי אשר תשיג ידי ואתחנן לאל בכל מאדי . היודע סודי . להחכים כבודי . והוא יהיה עמדי :**

הקדמה לפירוש רשיי

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי . מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה, יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד . ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקראות לבדם ואינם מתיישבים על לשון המקרא וסדר המקראות . ואמרתי בלבי לתפוש משמעות המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו . ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה לו מכל העמים לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעורים אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יפיה וכשרון פעליה בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיעם כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה ׃

הקדמה לפירוש ספורנו

כבר אמרו חכמים כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים . והכונה בזה שכל השירים שעשה שלמה המלך שנאמר עליו ויהי שירו חמשה ואלף כלם היו שירי קדש אשר בהם ישמח ישראל בעושיו . וזה שיר השירים הוא קדש קדשים בזה שכל ענינו לכונן את לב ישראל בפרט המתאוננים רע בשיעבוד גלות לאהוב את האל יתברך כאשר יהי' בהכרח אשר ידע האדם אל נכון דרכי טובו בלי ספק כאמרו שמע ישראל וכו' . ואהבת כו' . כי אמנם בידיעת פרשת גדולתו איזה נמצא מן הנמצאות שהוא גדול במעלה ועם זה תהיה לנו ידיעות טובו אשר בו מטיב לזולתו . יהיה אותו הנמצא נאהב בהכרח גם ממי שלא ישפעו עליו חסדי אותו הנמצא וכאשר תהיה מעלת אותו נמצא יותר גדולה ונדע שעם זה ישתדל להיטיב לזולתו ולא שקץ ענות עני תהיה בהכרח האהבה יותר גדולה . וענין האהבה הוא שישמח האוהב על מעלת הנאהב ועל השיגו כל חפצו . ויותר מזה ראוי שיאהבוהו אותם הנמצאים אשר ישפעו עליהם חסדיו יותר מעל זולתו . ובכן הגיד המחבר חסדי האל יתברך ורחמיו על כל מעשיו וכי מהם בחר לו זרע אוהביו ויודעי שמו ובכן גבר חסדו על עמו ועל חסידיו ובכן ראוי שיאהבוהו ושתהיה אהבתם יותר גדולה ועצמית ובכן היה כל זה הספר כמגיד דברי עבדי ה' יתברך אליו בפרט בהיותם בצרת שעבוד גליות ותשובתו הרמתה אשר בה אודיע סבת מדת דינו עליהם יותר מעל זולתם וחסדיו עמהם ובפרט בשיעבוד גליות והתחיל ואמר :

הקדמה לבעל המצודות

שרמים וכן רבים שמו עין עיונם על מגלת שיר השירים לפרשה בפנים מפנים שונים . איש איש ממלאכתו אשר המה עושים . אולם כל רחשי הפשט לא מלאו מגוח ועדיין לא נתקררה דעתם בכל אלה. היות מהם יצאו הרחק מאד מדרך רז"ל במדרשות ומדרך רש"י אבי הפרשנים והפישוט לדבר אמו ומהם לא קשרו כל הפסוקים להיות אחד באחד יוגשו חותם צר. ומהם השמיטו במקומות מלבאר ענין המשל או הנמשל והיו מסתפקים באחת. לזאת קמתי מרפוי ודרכתי בעקבות הפי' אשר ת"ל יתברך טפחתי ורביתי על נ"ר ונ"א וכתובים דאתבדרו בעלמא והוטב בעיני כל. כן קלטתי הסלת מכל דברי המפרשים הנדפסים ומספרי כ"י כל יקר ראתה עיני . ובמקום ההכרח והזדמן הוספתי עוד נופך משלי למען הוציא כלי למעשהו . וגם פה חלקתי הפי' לשנים . האחת שרשי המלות המסופקות ועדיו בלדו הנקרא בשם מצודת ציון והב' חבורי המלות והענין הנקרא בשם מצודת דוד . והמגלה הזאת ובכללותיה תמשיל אהבת כ"י עם המקום ב"ה לאהבת חשוקה עם החושק אשר מאד תכסוף ומשתוקק אליו אחרי הפרדו ממנה . והוא גם הוא לא זז מחבבה ומבטיחה לשוב אליה לשבת עמה כמאז כאשר יבואר בפסוקים ׳אחד אל אחת . ובכל מאמר הנחלק מפורש יצא המשל מיד אחריו יאיר נתיב הנמשל . למען יערב לחיך טועמת ויסם לדרך פעמיו ויהי ה' אלהיו עמו :

ג' זוגין מיחדין חד מ' וחד ש' וסימן השירים כי קול השירים . השירים שיר השירים . בשירים בנגי שך את דרכך . בשירים מעדם לנגד ומיאון והפרים ומיאון והנחרם . ונגבי מבקו לעבודת בית . ונשבי וכל נגיון גואל . יוסר ואת כל חלב . יוסר כיוס

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני

פיהו כ"ב בלישנא וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים , אלה פיהו מלא מרמות , מריתי , יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה , ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין , ופיהו

שִׁיר

כי קולך ערב ומראך נאוה היושבת בגנים

פיהו . ערב לאיש לחם שקר , ראמות לאויל חכמות , טמן עצל ידו בצלחת קרמ' , נפש היתה בפיהו , כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו , כי אין בפיהו נכונה קרבם

א שִׁירִין וְתוּשְׁבְּחָן דִּי אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ. עֲסַרְתֵּי שִׁירָתָא אִתְאַמָרוּ בְּעָלְמָא הָדֵין שִׁירָא דֵין מְשַׁבַּח מִן כּוּלְהוֹן. שִׁירָתָא קַמַיְתָא אֲמַר אָדָם בִּזְמַן דְּאִשְׁתְּבַק לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ וַאֲתָא יוֹמָא דְשַׁבַּתָּא וְאַגֵּן עֲלוֹי פְּתַח פּוּמֵיהּ וַאֲמַר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא. שִׁירָתָא תִנְיֵיתָא אֲמַר מֹשֶׁה עִם בְּנוֹי דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי בְּזַע לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא יָת יַמָּא דְסוּף פְּתָחוּ כּוּלְהוֹן וַאֲמָרוּ כַּחֲדָא שִׁירָתָא דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. שִׁירָתָא תְלִיתָאָה אֲמָרוּ בְּנוֹי דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא דְמַיָּא דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל. שִׁירָתָא רְבִיעָאָה אֲמַר מֹשֶׁה נְבִיָּא כַּד אֲתָא זִמְנֵיהּ לְמִפְטַר מִן עָלְמָא וְאוֹכַח בָּהּ יָת עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב אֲצִיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּיל. שִׁירָתָא חֲמִישָׁאָה אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן כַּד אֲגַח קְרָבָא בְּגִבְעוֹן וְקָמוּ לֵיהּ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא תְּלָתִין וְשִׁית שָׁעִין וּפְסָקוּ מִלְּמֵימַר שִׁירָתָא פְּתַח פּוּמֵיהּ אִיהוּ וַאֲמַר שִׁירָתָא דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן יְשַׁבַּח יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם יְיָ. שִׁירָתָא שְׁתִיתָאָה אֲמָרוּ בָּרָק וּדְבוֹרָה בְּיוֹמָא דִּמְסַר יְיָ יָת סִיסְרָא וְיָת מַשִׁרְיָתֵיהּ בְּיַד בְּנוֹי דְיִשְׂרָאֵל דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם. שִׁירָתָא שְׁבִיעָאָה אֲמָרַת חַנָּה בִּזְמַן דְּאִתְיְהִיבַת לָהּ בַּר מִן קֳדָם יְיָ דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב וְצַלִּיאַת חַנָּה בִּנְבוּאָה וַאֲמָרַת. שִׁירָתָא תְּמִינֵיתָא אֲמַר דָּוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל כָּל נִסַּיָּא דַּעֲבַד לֵיהּ יְיָ פְּתַח פּוּמֵיהּ וַאֲמַר שִׁירָתָא דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ. שִׁירָתָא תְּשִׁיעָאָה אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ קוּדְשָׁא קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ. וְשִׁירָתָא עֲשִׂירֵיתָא עֲתִידִין לְמֵימַר בְּנֵי גָלְוָתָא בְּעִדָּן דִּיִפְקוּן מִגָּלוּתָא דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב וּמְפָרַשׁ עַל יְדוֹי דִּישַׁעְיָה נְבִיָּא דְּהֵיכְדֵין כְּתִיב שִׁירָא הָדֵין יְהֵא לְכוֹן לְחֶדְוָא כְּלֵיל אִתְקַדָּשׁוּת חַגָּא דְפִסְחָא וְחֶדְוַת לִבָּא דְעַמָּא דְאָזְלִין לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא בְּמִינֵי זְמַר וְקָל טַבְלָא לְמֵיעַל לְטוּרָא דַיְיָ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל: ב ישקני אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא בְּרִיךְ יְיָ דִּיהַב לָן אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹהִי דְּמֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא כְּתִיבָא עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְשִׁתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה ותלמודא

שיר שי"ן רבתי מאותיות גדולות וסי' נמסר בריש סדר בראשית ובמסרה רבתא בריש המערכות : שיר חד מן ד' פסו' דבכל מליהון שי"ן וס"מן נמסר בפנחס :

תולדות אהרן שיר השירים . סנהדרין קא ידים עם זוכר תרומה : ישקני . ע"ג ל"ס זוכר נח תרומה אחרי מות (ע"ג מח) :

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ב) כל נשיקה שהיא בלא למ"ד היא בפה כמו וישקהו ועם הלמ"ד ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות כמו ושקה לי וישק לו וכן

רשי

(א) שיר השירים אשר לשלמה. שנו רבותינו כל שלמה (דק"ל למה לא מייחסו אחר אביו כמו במשלי וקהלת) האמורים בשיר השירים קדש מלך שהשלום שלו . שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת

מצודת ציון

(א) שיר השירים. ר"ל שיר המעולה והמובחר שבכל השירים וכן והכולו בעדי

מצודת דוד

(א) שיר השירים . לפי שלמה הבר שירים הרבה כמו שכתוב ויהי שירו חמשה

כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן׃ ג לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ י"ו
טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ׃ ד'. ג'
ד מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו ד'
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים ד'

לריח י"ו וסי' נמסר בסדר ויקרא : אהבוך ג' וסי' בשמואל א' סי' י"ח : הביאני ד' תולדות אהרן כי טובים דודיך . ע"ג כע לס : לריח שמניך טובים . שם ושם : משכני . חגיגה טו עקידה שער ח (חגיגה עו) : תוס' יום אהבוך . (סנהדרין כב) :

ותלמודא בגרסא והוה מתמלל עמן אפין באפין כגבר דנשק לחבריה מן סגיאות חבתא דחבב לן יתיר משבעין עממיא : ג לריח לקל נסך וגבורתך דעבדת לעמא בית ישראל זעו כל עממיא די שמעו ית שמע גבורתך ואתותך טביא ושמך קדישא אשתמע בכל ארעא דהוה בחיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין ובגין כן רחימו צדיקיא למהך בתר אורח טובך בדיל דיחסנון עלמא הדין ועלמא דאתי : ד משכני כד נפקו עמא דבית ישראל ממצרים הות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון בעמודא דעננא ביממא ובעמודא דאשתא בליליא אמרו צדיקי דרא ההוא רבון כל עלמא נגדנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשפולא דטורא דסיני והב לן ית אורייתך מן בית גנזך דרקיעא ונחדי ונבדח בעסרין ותרתין אתון דמכתבא בהון ונהי דכירין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין

רשי

כנסת ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר ר' אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסן וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו : (ב) ישקני מנשיקות פיהו . זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיות נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה : כי טובים . לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה . ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר (אסתר ז) אל בית משתה היין (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין (שם) והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם זהו ביאור משמעו . ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו . (ג) לריח שמניך טובים . שם טוב נקרא על שם שמן טוב . לריח שמניך טובים שהריחו בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראות במצרים : שמן תורק . נקרא שמך להיות נאמר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בצלוחית חתומה אין ריחו נודף פותחה ומריק שמנה לכלי אחר ריחו נודף : על כן עלמות אהבוך . בא יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונה אמרה (יהושע ב) כי שמענו את אשר הוביש וגו' וע"י כן (שם) כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים וגו' : עלמות . בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מתאבתו ולפי הדוגמא העלמות הן העובדי כוכבים : (ד) משכני אחריך נרוצה. אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוץ' להיו' לך לאשה : הביאני המלך חדריו . וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך : נזכירה דודיך . גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה : מישרים אהבוך . אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה [ל' פסוק (ישעיה מ') והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה] ורכסים . אשר אהבוך אני ואבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענינו . ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות (ירמיה ב) לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו כזו

אבן עזרא

וכן וישק יעקב לרחל : דודיך אהוביך יותר ישמחו מהיין והגאון אמר כי הוא הריר שהוא תחת הלשון והביא ראיה מהפסוק לכה נרוה דודים עד הבקר :

הפעם השנית

ישקני . דברי הנערה כאילו תדבר עם נפשה וכל תאותה שישק אותה פעמים רבות כי לא תשבע מאחת וכאילו הרגיש הרועה וחזרה מדברת לו : כי טובים דודיך . יותר מיין ירוו וישמחו אהביך או על פי פירוש הגאון רבינו סעדיה :

הפעם השלישית

ישקני . החל מאברהם שהוא העיקר ונשיקות הפה הם התורה והמצות כאשר כתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי . ואל תתמה בעבור שאמר ישקני לדבר עבר כי כן דרך המקרא אז ישיר משה יעשו עגל בחורב והפך הדבר אלהים באו גוים ורבים כמוהם : כי טובים דודיך מיין. אהביך כמו שהעיד הכתוב על אהבתו זרע אברהם אוהבי כי הפרש יש בין אוהבי לאהובי :

הפעם הראשונה

(ג) לריח שמניך טובים. יש מפרשים כי הוא הפך והקרוב אלי כי זה המפרש לא סך שמן מימיו וחשב שהוא שמן זית : תורק . יש אומרי' כי הוא שם מקום והנכון שהוא שמן כשמן שיורק שריחו נודף ועודף . ואל תתמה בעבור היות השם לשון נקבה כי כן תמצא כל עמל ובית ומקום במקרא במקום אחד לשון זכר ובמקום אחר לשון נקבה : עלמות . הם נערות קטנות : (ד) נזכירה. יש אומרים שהוא מן אזכרתה וזכרו כיין לבנון : מישרים . תאר היין כמו יתהלך במישרים הולך לדודי למישרים . ומ"ם מיין . ישרת עצמו ואחר עמו . וכן ענייננו ממשרים אהבוך . העלמות הנזכרות . וכמוהו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' ענייננו ובשמי ה' ורבים כמוהו. ואחרים שאמרו כי המישרים אהבוך כמו ומגיד

ע"ס

מצודת דוד

חמשה ואלף (מ"א ה) לכן אמר בפתיחת הספר זה השיר הוא המשובח והנעלה מכל השירים המיוחסים לשלמה על כי הוא שיר ידידות יספר בו את כל תוקף קשור אהבה העזה ודבוק האמתי שבין האל יתברך ובין עמו בית ישראל . ואחז במשל מן האהבה הנמרצת והחזקה שבין החושק והשוקתו אשר למאד יתרבה געגועה כהפרדס זה מזו ויצפו עת בוא דבוק התמידי (ועם כי שאין הנמשל דומה אל המשל בכל חלקי פרטי הענינים אין בכך כלום . כי כן המה דרכי המשל שיש בו דברים טפלים ליפותו להיות מקובל על הלב לרדת חדרי בטן) : (ב) ישקני. עתה החל לספר מהפלגת הגעגועין שהיה אחר הפרד החשוק מאת חשוקתו והלך לו ומה הנעשה באותן הימים (ועם כי לא פורש במקרא שנפרד החשוק ממנה ועזבה אף לא פורש מי הוא המדבר כל דבר מהדברים הנה כן המה דרכי נחות מליצת השירים המשולים אשר יקצרו ויסתמו הדברים אולם הם מוכיחים על עצמם מי הוא המדבר ומי הוא המשיב ומה היה הסיבה לכל הדברים הנאמרים ובזה הדרך הולכת וסובבת גם מגלה הזאת עד תומה) ואמר בזה כאלו החשוקה המו מעיה גם תשתוקק אליו ואומרת אל לבה מי יתן וישקני עוד החשוק ההוא מעין הנשיקות החביבות אשר נשקני בימי קדם (ועם כי אמרה מנשיקות הוסיפה לומר פיהו לתוספת ביאור כי כן דרך הנשים המזכירות אהבת נעורים מבררות אמריהן במלות נוספות לפי גודל הגעגועין וזה יחשב להן לנחות מליצה) : כי טובים דודיך מיין. מרוב אהבתה לו הותק בנפשה כאלו עומד למולה ואליו תאמר הנה אתאוה אל הנשיקות האלה כי הדודים שהראית לי מאז היו טובים ממשתה היין ולכן אהמוד אליהם. והנמשל הוא לומר הנה כנסת ישראל בהיותה בגולה זוכרת אהבת ה' שהראה לה בעת הוציאה ממצרים ועת עמידתה מול הר סיני לקבל התורה והשראת השכינה שהיתה עליה מאז ולבה תתאוה וכן תחל פניו להופיע עוד עליה שכינתו לבאר לה סוד טעמי התורה ומסתרי צפונותי' : (ג) לריח שמניך טובים . בעבור ריח השמנים הטובים שאתה סך בשרך מהם ועל כי תתמיד להריק בכל עת את השמן על בשרך עד כי נקרא כינוי שמך שמן תורק לפי מרבית הרקת השמן בעבור כל אלה אהבו אותך כל הנערות כולן . והנמשל הוא לומר בעבור גודל הנסים ומרביתם אשר הפלאת מאז נתפרסם שמך אף בין האומות : (ד) משכני . משך אותי אליך משיכה מועטת ואני ארוץ אחריך במהירות רב : הביאני המלך חדריו . ובזה אתה החשוק החביב בעיני כמלך תביא אותי אל חדריך ושם אגיל ואשמח בך ואזכיר הדודים הטובים ממשתה היין . והנמשל הוא לומר שאמרה כנסת ישראל הראה לי רמז ישועה וחיבה ואז אמהר לשוב אליך בכל לב ועי"ז הביאני אל בית המקדש ואגיל ואשמח בישועתך ואזכיר להודות לך על הנפלאות ועל התשועות : מישרים אהבוך . ר"ל לא יהיה לי לבוז מה שאני רודפת כ"כ אחר אהבתך כי אין זה מגדל החשק לבד אבל באמת היא גם משאת המעלה והיושר כמאמר בך כי אוהבי מישרים אהבוך בעבור רוב המעלה והיושר והנמשל הוא שאמרה כ"י האהבה

מצודת ציון

בעדי עדיים (יחזקאל ט"ז) ור"ל היפה והמובחר שבעדיים : (ב) דודיך . ענין אהבה וחבה כמו נרוה דודים (משלי ז') : (ג) לריח . בעבור ריח כמו פתח פיך לאלם (שם לא) : תורק . ענין הזלה ושפיכה וכן על הארץ יריקו (קהלת י"א) : עלמות . נערות כמו והיה העלמה (בראשית כ"ד) : (ד) נרוצה . ענין מהירת ההליכה ובא בלשון רבים ליחיד לתפארת וכן ונתנה לך גם את זאת (שם כ"ט) : הביאני . עבר במקום עתיד וכמוהו רבים במקרא : מישרים

שסים

ג׳. ל׳ ומ״ל אֲהֵבֽוּךָ׃ ה שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם
ל׳ ולא מפיק ה׳ ל׳ ל׳ ומ״ל כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה׃ ו אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי
ל׳ וחסר ל׳ ל׳ ל׳ שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי
ל׳ וחסר שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָֽרְתִּי׃
י״ט ז הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה
י״ב תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי

מנך ורחמין ית פקודך: ה שחורה כד עבדו בית ישראל ית עגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר וכד תבו בתיובתא ואשתבק להון סגא זיו יקר אפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת ביניהון שכנתא דיי ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכהון: ו אל אמרת כנשתא דישראל כל קבל עממיא לא תבזון יתי על די אנא קדריתא מנכון על דעבדית כעובדיכון וסגידת לשמשא וסהרא דנביאי שקרא אנון גרמו לאסתקפא תקוף רוגזא דיי עלי ואלפוני למפלח טעותכון ולהלכא בנימוסיכון ולמרי עלמא די הוא אלהי לא פלחית ולא אזלית בנימוסיה ולא נטרית ית פקודוי וית אורייתה: ז הגידה כד מטא זימניה דמשה נביא למפטר מן עלמא אמר קדם יי גלי קדמי דעמא הדין עתידין למחב ולמהלכא בגלותא כען חוי קדמי איכדין יתפרנסון וישרון ביני עממיא דקשין גזירתהון כחומתא וכשרבי שמשא

וסימן בסדר עקב: כאהלי ל׳ שחורה אני ונאוה והוא חד א״ב מן חד חד כ״א בריש׳ וסימן נמסר במסרה רבתא במערכת אות הכ״ף בס״ד: איכה י״ו וסימן נמסר בריש מגלת איכה:

תולדות אהרן שחורה אני. זוהר אחרי מות דכרים: שאני שחרחורת. זוהר תזריע: בני אמי נחרו בי. זוהר ויחי: הגידה לי שאהבה נפשי. זוהר ויקרא בלק:

אבן עזרא

ומגיד מישרים והראשון קרוב אלי: שחורה. יש מפרשים שהיא יפה כמו האשה הכושית כי מרוב יפיה תפחד האם שתשלוט בה עין רעה על כן תקרא כושית ושחורה אין לנו צורך בפירוש הזה באשה הכושית ולא במלת שחורה כי הנה היא העידה בנפשה ואמרה אל תראוני שאני שחרחורת: ונאוה. כמו נחמדת מן אוה למושב לו והנון לבנין נפעל כמו וכל נעשה במרחשת אין אבן נראה: (ו) שחרחורת. זה הכפל למעט וכן ירקרק או אדמדם: ששזפתני. ראתני והביטה בי וגלתני וכמוהו ולא שזפתה עין איה: נחרו בי. נלחמו בי והנו״ן לבנין נפעל מן ויחר אפו: נטרה. שם התואר ועניינו שומרת: שאהבה נפשי. יחסר מקום הקריאה כמו אתה: איכה תרעה. הצאן: איכה תרבין. אותם ויש אומרים שעניינו שאלת המקום כמו איכה הם: שלמה. השי״ן מקום אשר: כעטיה. מתערבת והיא פועלת מן ויעט העם אל השלל. ויש אומרים חוטפת יהוא רחוק: ויש אומרים נגרעת מן ויעט בהם:

הפעם השנית

לריח שמניך. כי שמניך יש להם ריח טוב מרחוק והזוכרת שמך כאילו שמן מור יורק לפניה על כן עלמות אהבוך ואם כן שמניך מרחוק אף כי נשיקות פיך: משכני. וכל אחת מהעלמות מתאוה ואומרת משכני אחריך נרוצה: המלך חדריו. יותר נשמח בך ממה שיביאני המלך חדריו: שחורה. ובעבור שאלה העלמות היו אומרות משכני חזרה הנערה לה ואמרה אינני פחותה מכם אף על פי שיש בי שחרות מעט כאהלי קדר שהם מגולים לשמש תמיד יפה אני כיריעות שלמה: אל תראוני. פירושו אל תבזוני או אל תראוני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטרה את הכרמים ובתחילה קודם זה אפילו כרמי שלי לא נטרתי וחזרה לרועה ואמרה לו הגידה לי אי זה מקום תרעה ותרביץ כי אני רוצה לשוב רועה וארדוף אחריך:

הפעם השלישית

לריח. היה מלמד מעשיו של המקום ומורה אנשי דורו ובכל מקום שהלך ויקרא שם אברהם בשם ה׳ וזהו שמן תורק שמך: על כן עלמות אהבוך. על כן עלמות שאין להם בעל כך אנשים שלא היה להם אלוה הכניסם תחת הייחוד כענין ואת הנפש אשר עשו בחרן: משכני. שנמשך אחר המקום ויצא מארץ מולדתו: הביאני המלך חדריו. שהביאו אל ארץ כנען ויתכן שהחכימו ועמד על סודות נפונים. וענין נזכירה דודיך הוא בנין מזבח בכל מקום ונטיעת אשל: שחורה. החל בשעבוד מצרים אף על פי שאני שחורה בקנת מעשים רעים נאוה אני בשמירת הברית וייחוד השם: אל תראני. השמש הוא גלית מצרים ומי סבב לי שתכני השמש אנשים מבני אמי ששמוני נוטרה שאטור דתים נכרים ועזבתי שלי. וכן תמצא בספר יחזקאל שהזהירם הנביא שישובו כי היו מהם עובדים עבודת גלולים ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בתוך ארץ מצרים: הגידה לי. שחזרו בתשובה ושאלו איך היו רועים האבות ונאחז דרכם ולא נתערב עם אלהים אחרים שיאמרו שהם כמוך וזה ענין על עדרי חבריך: בעקבי

רשי

עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי ענייס וצרתם ומשתעשעים בתורה ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: (ה) שחורה אני ונאוה וגו׳. אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחורה אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בתיתוך איברים נאים. אם אני שחורה כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעות שלמה. דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לעובדי כוכבים שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת התורה. וקורא לעובדי כוכבים בנות ירושלם על שם שהיא עתידה ליעשות מטרפולין לכולן כמו שנבא יחזקאל (יחזקאל טז) ונתתי אותם לך לבנות כמו (יהושע טו) עקרון ובנותיה: (ו) אל תראני. אל תסתכלו בי לבזיון [כמו (שמואל א ו) כי ראו בארון ה׳]: שאני שחרחורת. לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: בני אמי נחרו בי. הם בני מצרים שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסתם ופתוים עד ששמוני: נוטרה את הכרמים. ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתנוני ע״א אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי. מצינו פרנסים נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר (הושע ב) ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן ואמני לה להיות פרנסהא וכן (איוב כד) לא יפנה דרך כרמים: (ז) הגידה לי שאהבה נפשי. עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן החביבה על הרועה אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין הזאבים הללו אשר היו בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כצהרים שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה. וא״ת מה איכפת לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: על עדרי חבריך. אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי הבבליים הסמוכים על אלהים

מצודת ציון

מישרים. מל׳ ישר וראוי: (ה) ונאוה. מל׳ נאה ויופי כמו נאוה כירושלים (נק׳ ו׳): כיריעת. ענין וילון: (ו) תראוני. ענינו ההסתכלות דרך בזיון וכן לראות בך (יחזקאל כ״ח): שחרחורת. מל׳ שחרות בהכפל העין והלמ״ד ויורה על רוב השחרות וכן ירקרק או אדמדם (ויקרא י״ג): ששזפתני. ענין ראיה והבטה כמו שזפתו עין (איוב כ״ח): נחרו. מל׳ חרון אף וחמה: נוטרה. ענין שמירה כמו הינטור לעולם (ירמיה ג׳): (ז) איכה. הוא כמו אנה וכן איכה הוא (מ״ב ו׳): תרבין. ענין השכיבה לנוח: בצהרים. מל׳ צהר ואורה והוא חצי היום: שלמה. אשר למה השי״ן הוא במקום אשר: כעטיה. ענין הפרחה והטיסה כמו והעט אל השלל

מצודת דוד

היא מוחזקת בידי אבותי אנשי היושר והם העמידו אותי על האמת: (ה) שחורה אני כו׳. חזרה פניה כלפי הנערות בנות גילה ותאמר להן אתן בנות ירושלים אל תחשבו שהחשוק עזב אותי בעבור השחרות הנמצא עתה בי כי אף שאני שחורה עכ״ז אני נאה בעיניו ועם כי יש בי שחרות כאהלי קדר הפרוסים למטר השמים ונשחרים מהתמדת רטיבת הגשם הנה נוחה אני להתלבן להיות כיריעות שלמה שהמה בתכלית הלבנינות ולכן לא נמאסתי. והנמשל הוא שאמרה כ״י אל מול האומות אל תחשבו שה׳ מאס בי בעבור הפשע הנמצא בי כי עכ״ז חביבה אני בעיניו בעבור הזכות הנמצא בי וכאשר אשוב אליו יכפר עון פשעי וכשלג ילבינו: אל תראוני. אל תסתכלו בי דרך בזיון על שאני בתכלית השחרות כי לא נולדה בי ממעי אמי כי במקרה באה כי השמש ראה בי וזרחה עלי ועל ידי זה נולדה בי השחרות ונוחה אני א״כ להתלבן בקל בסור המקרה כשאעמוד בצל: בני אמי נחרו בי. ר״ל אל תחשבו שאני יצאנית רודפת בשדה אל מול השמש ובביתי לא ישכנו רגלי כי לא כן הוא אלא אחי בני אמי נתכעסו בי ושמו אותי להיות יושבת ומשמרת את כרמיהם לעין השמש ואני מעולם לא שמרתי אף הכרם שלי ולא הורגלתי לעמוד בשמש ולזה הושחרתי ביותר. והנמשל הוא שאמרה כ״י אל תבזו אותי על שעבדתי מאז לעגלי הזהב בימי מלכי ישראל כי לא מלבי נעשתה אלא ע״י הכרחת המלכים ונוחה הייתי להפרש מהם בסור המכריחים: (ז) הגידה לי כו׳. כאלו תשלח אמרי׳ אל החשוק ותאמר אליו אתה החשוק שנפשי אוהבת אותך הגידה לי אנה תרעה את הצאן ואנה תרביצם בעת הצהרים (כי אז היא העת להרביץ הצאן לנוח) וכאלו תאמר הודיעני מקומך ואבוא אני אליך לרעות עמך בצאן שלמה. אשר למה אהיה כמטופפת אנה ואנה על עדרי הרועים חבריך לחפש עד אשר אמצאך

חֲבֵרָיךְ׃ ח אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃ ט לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ י נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ יא תּוֹרֵי

ח' ר"פ · ר' יתיר · ר' יחסר · ג' מ"ל כליסנה

אם לא ח' ר"פ וסימן אם לא ימצא הגנב. אם לא תשמור לעשות. אם לא את דמי נכות. אם לא תשמעו. ואם לא תשימו על לב דמלאכי. אם לא ישוב חרבו ילטוש. אם לא שויתי ודוממתי. אם לא תדעי לך היפה בנשים. וכל ר"פ דאיוב דכו' אם לא במ"ב ואם לא וסימן ואם לא איפה מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח:

תולדות אהרן אם לא תדעי. שבת לג כתובות סז עקידה שער ק' זוהר ויקרא כלק (כתובות ל) : לסוסתי ברכבי פרעה. זוהר וינש:

דטיהרא בתקופת תמוז ולמה דין יהון מטלטלין ביני עדרי בנוי דעשו וישמעאל די משתפין לך טעותהון לחבריא: ח אם אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אבעיא להון למחי גלותא כנשתא דמתילא לריבא שפרתא ודנפשי תהא רחם לה תהא מהלכא באורחיהון דצדיקיא ותהא מסדרא צלותא על פום ברזילהא ומדברי דרהא ותהי מאלפא לבנהא דמתילין לגדיי עזין למהך לבית כנשתא ולבית מדרשא ובההיא זכותא יהוון מתפרנסין בגלותא עד זמן דאשלח מלכא משיחא ויהי מדבר יתהון בניח על משכניהון הוא בית מקדשא דיבני להון דוד ושלמה רעיא דישראל: ט לססתי כד נפקו ישראל ממצרים רדפו פרעה ומשריתיה בתריהון ברתיכין ובפרשין והוה אורח סגירא להון מארבע סטריהון מן ימינא ושמאלא הוו מדבריא דמלין חיוין קלן ומן בתריהון הוה פרעה רשיעא ומשריתיה ימן קדמיהון הוה ימא דסוף מה עבד קודשא בריך הוא אתגלי בכח גבורתיה על ימא ונגב ית ימא וית טינא לא נגב אמרו רשיעיא וערבלאין ונוכראין די ביניהון ית מוי דימא יכיל לנגבא וית טינא לא יכיל לנגבא בההיא שעתא תקף רוגזיה דיי עליהון ובעא לשנקותהון בגו דימא היכמא דאשתנקו פרעה וחילותיה רתיכוהי ופרשוהי וטוסותוי אלולי משה נביא דפרש ידוי בצלו קדם יי ואתיב רוגזא דיי מנהון ופתח איהו וצדיקי דרא ית פומהון ואמרו שירתא ועברו בגו ימא דסוף ביבשתא בגין זכותא דאברהם יצחק ויעקב רחימיא דיי: י נאוו כד נפקו למדברא אמר יי למשה כמה יאי עמא הדין לאתיהיבא להון פתגמי אוריתא ויהון כזממין בליסתהון דלא יעדון מן אורחא טבא היכמא דלא עדי סוסיא דזממא בליסתיה וכמה יאי קדלהון לסוברא ניר פקודי ויהי עליהון כנירא על קדל תורא דהוא חריש בחקלא ומפרנס יתיה וית מריה: יא תורי בכן אתאמר למשה

רשי

אלהים אחרים ויש להם מלכים ושרים מנהיגים אותם: (ח) אם לא תדעי לך. זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים שחלל לו הרועה מלהנהיג אותם: צאי לך בעקבי הצאן. הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים טרא"צי"ש בלע"ז וכן הרבה במקרא (תהלים עז) ועקבותיך לא נודעו (ירמיה יג) נחמסו עקביך (בראשית מט) והוא יגוד עקב ישוב על עקביו ואותו הדרך לכי: ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר (ירמיה לא) הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו': (ט) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. לס"ד זו כמו לס"ד (שם י) לקול תתו המון מים וכמו לס"ד לריח שמניך לקיבלת סוסים הרבה שאספתי מחנותי לצאת לקראתך ברכבי פרעה להושיעך כמו שנאמר (חבקוק ג') דרכת בים סוסיך סוסים הרבה שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מצעקתך שנאמר (שמות יד) ואתם תחרישון זאת ראיתי בספרי אגדה. דבר אחר דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את: לסוסתי. קיבלת סוסי ובלשון לע"ז קבלייש"א: דמיתיך. אריסמאי"י בלע"ז כמו (שופטים כ) אותי דימו להרוג כי שם קשטתיך בקישוטים נאים: (י) נאוו לחייך בתורים. שורות נזמי אזן ומצחת זהב: צוארך בחרוזים. ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של בזת הים: (יא) תורי זהב נעשה לך. נמלכנו אני ובית דיני לפני בא פרעה שאשיאנו ואחזיק

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ח) בעקבי הצאן. כמו ועקבותיך לא נודעו האותות העוקב הדורך אחריו: גדיותיך. כל קטן יקרא גדי ומסמיכתו לעזים היא הראיה: (ט) לססתי. היו"ד נוסף כיו"ד מלאתי משפט אהבתי לדוש: (י) בתורים. צורות מצויירות כמו תורים: חרוזים. הם הקשורים מהאבנים היקרות ואין לו חבר ויש אומרים כי ואחרוזים במרכולתך כמוהו ויתחלף האל"ף בחי"ת וזה איננו נכון כי לא יתחלפו בלשון הקודש חוץ מאותיות יהו"א לבדם: (יא) נקודות הכסף. שיהיו בצורות התורים נקודות הכסף שהוא לבן: (יב) במסבו. כמו תקום מעולה ונכבד כמו ובמסבי ירושלים והקרוב אלי שהוא המקום שיש בו מסיבה לשתות כמנהג שותי היין: נרדי. בושם כמין כרכום: (יג) צרור המר. פירוש דבר צרור כמו וצרת הכסף בידך ויש אומרים חתיכה והוא רחוק. ופירוש מור יש אומרים כי מר דרור הוא המוס"ק וזה רחוק בעבור שאמר אריתי מורי והנה הוא בושם ממיני הצמחים שילוקט ועוד וידי נטפו מור והנה הוא נטף והמוס"ק איננו נטף וי"א כי מר יתפרש לשני ענינים:

הפעם השנית

השיבה צאי לך בעקבות הצאן ורעי גדיות קטנות כמו שאת קטנה למעלה ממשכנות כי שם הוא מקומי. לססתי. נקבת הסוס: ברכבי. יש רכב עץ ורכב ברזל אמר לה דמיתיך רעיתי בין אותם העלמות שאהבוני כמו הסוסיא בין הרכב ודימה הצעיף שיש על לחיה מצוייר כמו המתג המצוייר בדמות תורים שהוא על לחיי הסוסיא ואלי הכתם הם הקשורים בדמות קשורים שישימו על צואר הסוסיא ולא היה ראוי לך שיהיו התורים שלך כי אם זהב עם נקודות הכסף. ענתה היא ואמרה אע"פ שריחו נודף ואפילו המלך כשהוא במסיבו יתאוה להריח נרדי יותר טוב ריח נודף יש לדודי שהוא צרור המור והייתי מתאוה שילין בין שדי והייתי חושבת שאני מחבקה אשכול הכופר:

הפעם השלישית

אם לא תדעי. השיבם הנביא שהתנבא להם במצרים ויש אומרים שהיה אהרן וכן ענין שלח נא ביד תשלח שלח נא ביד אותו שתשלח בכל עת: את גדיותיך. הם קטני אמנה שאין להם דעת נכונה: לססתי. החל הנביא ואמר לישראל מפני הגבורה לסוסתי ונאוו לחייך בתורים והענין כי תצאי ממצרים בכלי כסף וזהב ושמלות וענתה כנסת ישראל עד שהמלך במסיבו והענין כשיביאני אל הר האלהים אז יתן נרדי ריחו והוא ריח הקטורת: בין שדי ילין. בין הכרובים או באמצע מחנה ישראל: אשכל

מצודת דוד

אמצאך. והנמשל הוא שאמרה כ"י פתח לבי לדעת אמתותך ויכלתך למען אהיה נמשכת אחריך ודבוקה בך למה אהיה שוטטת כדעת חוקרת ונבוכה: (ח) אם לא תדעי לך. כאלו החשוק משיב לה וישלח דבריו לאמר את היפה בין הנשים אם לא ידעת מקום תחנותי היו צאי ולכי במדרך עקבי רגלי הצאן צאני ותרעי גם את גדיותיך ממעל למשכנות שאר הרועים כי שם מקומי ותהיה א"כ קרובה אלי. והנמשל הוא כי מגיב לה אם לא מצאת חכמה לדעת אמתתי מעצמך סמכי על הקבלה והאחזי בדרכי אבותיך ותהי דבוקה אלי ואז תהיה למעלה מכל גויי הארצות כי גדול אני מכל אלהי העמים הם שרי מעלה: (ט) לססתי. את רעיתי הן דמיתי אותך מול העלמות כולן לסוסיה הקשורה ברכבי פרעה מול שאר הסוסיות אשר בארץ מצרים שהנה מעולות מכולן כי מובא הסוסים המה ממצרים כמ"ש ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים (מ"א י"ד) והמובחרות שבכולן יקשרו במרכבת המלך. והנמשל הוא לומר הנה את חביבה מכל משפחות האדמה אף מן המובחרים שבהם: (י) נאוו לחייך. לחייך נאים והגונים לקשרם בתורים וצוארך נאה והגון לקשטו בחרוזי מרגליות ואבני יקר. והנמשל הוא לומר ראויה את והגונה להשפיע לך טובה מרובה: (יא) תורי זהב נעשה לך. וכמו שראויה את לקשוטים כן לעשם

מצודת ציון

סגלג (ש"א ט"ו): בעקבי. ר"ל במדרך עקבות הרגל וכן ועקבותיך לא נודעו (תהלים עז): ורעי. מל' מרעה: גדיותיך. מל' גדי עזים: על. ממעל: משכנות. מל' משכן: (ט) לססתי. נקבת הסוס תקרא סוסה כאשר תקרא נקבת החמור חמורה והיו"ד נוספת ובעבור תוספת הי' נסגלה הה"א לתי"ו להסמיכה אל היו"ד וכן מלאתי משפט (ישעיה א') שבעבור תוספת היו"ד נסגלה הה"א לתי"ו ואמר בלשון נקבה לפי בדרך המלך והשרים היה לקשור במרכבתם סוסיות נקבות כי בסוסים זכרים יקשה על הרכב לעצרם ללכת נחת לבל ירוצו: פרעה. כל מלכי מצרים קרואים בשם פרעה: דמיתיך. מל' דמיון ומשל: רעיתי. חברתי: (י) נאוו. מל' נאה ויופי: לחייך. הם כלסתות אצל הפנים וכן בשבט יכו על הלחי (מיכה ד): בתורים. הם הפנינים המסודרים בתואר נאה ותכונה יפה וקרוב לו כתור האדם המעלה (ד"ה א' י"ז) ור"ל בתואר ותכונת האדם המעלה: בחרוזים. הם אבנים טובות ומרגליות נקובות

לך

י״א זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ יב עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ יג צְרוֹר הַמֹּר ׀ דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין׃ יד אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃ טו הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ טז הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃

ל׳ ל׳ · ל׳. ל׳ · ז׳ חסר בלישנ׳ · כ׳ חסר · י״א · ס׳. ל׳. כ׳ ה׳ · מלעיל.

אשכל ה׳ חסר וסימן בלעדי אשר אכלו. ויבא הפליט ויגד לאברם. ויבאו עד נחל אשכל. ויפנו ויעלו ההרה. אשכל הכפר דודי לי׃

תולדות אהרן עד שהמלך. שבת פח גטין לו (פסח ב): נרדי נתן ריחו. זוהר בראשית ואחרי מות ופקודי: צרור המור. שבת שם מנחות לח: אשכול הכופר. שבת שם:

למשה סק לרקיעא ואתן לך ית תרין לוחי אבנין חציבין מספיר כורסי יקרי בהיקן כדהב טב מסדרן בשיטין כתיבין באצבעי גליף בהון עסרתי דבריא זקיקין יתיר מן כספא דמזוקק שבע זמנין שבעא דסכום עניינין דמתפרשין בהון ארבעין ותשע אפין ואתננון על ידך לעמא בית ישראל׃ יב עד ועוד דהוא משה רבהון ברקיעא לקבלא ית תרין לוחי אבניא ואורייתא ותפקדתא קמו רשיעי דרא ההוא ועבדו עגל דדהב וערברובין די ביניהון ואסריאו עובדיהון ונפק להון שום ביש בעלמא דמקדמת דנא הוה נפק ריחיהון נדיף בעלמא ובתר כן סריאו כנידא ריחיה ביש לחדא ונחת מכתש סגירו על בסרהון׃ יג צרור בההיא זמנא אמר יי למשה אזיל חות ארום חבילו עמך פסק מני ואשיצנון בכן תב משה ובעא רחמין מן קדם יי ודכר יי להון עקדת יצחק דכפתיה אבוי בטור מוריה על מדבחא ותב יי מן רוגזיה ואשרי שכנתיה ביניהון כמלקדמין׃ יד אשכול הא בכן נחת משה ותרין לוחי אבנין בידוי ובגין חובי ישראל אתיקרו ידוי ונפלו ואתברו בכן אזל משה ושף ית עגלא ובדר ית עפריה לנחלא ואשקי ית בני ישראל וקטיל ית כל מאן דאתחיב קטול וסליק זמנא תניתא לרקיעא וצלי קדם יי וכפר על בני ישראל בכן אתפקיד למעבד משכנא וארונא בההיא זמנא אותי משה ועבד ית משכנא וית כל מנוי וית ארונא ושוי בארונא ית תרין לוחין אוחרנין ומני ית בנוי דאהרן כהניא למקרב קורבנא על מדבחא ולנסכא ית חמרא על קורבנא ומנן הוה להון חמרא לנסכא הלא אנון במדברא לא אתר כשר לבית דרע ואף לא תינין וגופנין ורמונין אלא הוו אזלין לכרמי עין גדי ונסבין מתמן אתכלין דענבין ועצרין מנהון חמרא ומנסכין יתיה על מדבחא רבעות הינא לאמרא חדא׃ טו הנך כד עבדו בני ישראל רעותא דמלכהון הוא במימריה משבח יתהון בפמליא במלאכיא קדישיא ואמר כמה יאון עובדך ברתי חביבתי כנשתא דישראל בזמן די אנת עבדא רעותי ועסיקא בפתגמי אורייתי וכמא תקנין עובדיך ועיניך כגוזלין בני יונתא דמתכשרין לאתקרבא על מדבחא׃ טז הנך אתיבת כנישתא דישראל קדם רבון עלמא וכן אמרת כמה יאי שכינת קודשך בעידן די את שרי ביננא ומקבל ברעוא צלותנא ובעידן די את משרי בפורינא חביבתא ובננא סגין עלוי ארעא ואנחנא

פיישין

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יד) אשכל הכפר. יש אומרים שהוא הכותבת והקרוב שהוא כמו בלשון ישמעאל כן בלשון לע״ז כי הוא כמו אשכולות: עין גדי. מקום בארץ ישראל שימצא שם אשכול הכופר: (טו) עיניך יונים. כעיני יונים כי מנהג בני יונה שלא לכתחבר אלא עם הזוג שלה: (טז) רעננה. דומה כעץ רענן: רהיטנו

רש״י

ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל שבח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב: עם נקודות הכסף. שהיה בידך כבר שהוצאת ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים: נקדות. כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים: (יב) עד שהמלך במסבו. משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן מסבת חופתו. נרדי נתן ריחו. חילוף להבאיש בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה (עיין ברש״י במסכת שבת פרק ר״ע דהטעם לא כתב הבאיש או הסריח משום חיבה אכן לפירוש התוספות שם שפירש וה״ק מ״ש נתן ולא עזב זהו משום חיבה. אכן מה שלא כתב הבאיש או הסריח זהו בלאו הכי משום לשון נקיה): (יג) צרור המור דודי לי. דודי נעשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי לך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאבדת כך הקדוש ברוך הוא נתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמר התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל: בין שדי ילין. אף לפי שמעלתי בו אמר לשכון שם: בין שדי. בין שני בדי הארון: (יד) אשכול הכופר. יש בושם ששמו כופר כמו (שיר ד) כפרים עם נרדים ועשוי כעין אשכלות: בכרמי עין גדי. שם מקום ושם הוא מצוי וראיתי באגדה שאותן כרמים עושין פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה ודוגמא היא לכמה כפרות ומחילות שמחל להן הקדוש ברוך הוא על כמה נסיונות שנסוהו במדבר: (טו) הנך יפה רעיתי. אני הייתי בושה בקלקולי והוא חזקני בדברים רצויים לומר (במדבר יד) סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלומר כלה שעיניה כשורים כל גופה צריך בדיקה ושעיניה נאים אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעשה והנך יפה בנשמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך: כי עיניך יונים. לדיקים יש ביך שדבקה בי כיונה זו שמשמכרת את בן זוגה אינה מניחתו שיזדווג לאחר כך (שמות לב) ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמר (שמות לט) והנה עשו אותה וגומר ויברך אותם משה הרי שקלסם על כך: (טז) הנך יפה דודי אף נעים. לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה: אף נעים. שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכו וזהו קילוס של ירידת האש (ויקרא ט) וירא כל העם וירונו. אף ערשנו רעננה. על ידי נעימותיך הנה רעננה ערשנו בבניו ובנותינו שהם כולם נקבצים אליך פה שנאמר (שם ח) ותקהל העדה וגומר המשכן קרוי מטה שנאמר הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש (ד״ה בחדר

מצודת ציון

נקובות מחוברות בחוט ובדרז״ל מהרוזא של דגים (ב״מ כ״א): (יא) נעשה. פעמים דרך ביחיד לדבר בלשון רבים להפארת: (יב) עד. בעוד וכן עד היותו על אדמתו (יונה ד׳): במסבו. דרכו היה לסבב ולהשען על המטות בשעת האכילה: נרדי. מין בושם: (יג) צרור. ענין קשור כמו צרור כספו (בראשית מ״ב): המור. מין בושם: דודי. אהובי: שדי. הם דדי האשה. ילין. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א׳): (יד) אשכול. כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו וכן אשכול ענבים (במדבר י״ג): הכופר. מין בושם: בכרמי. הוא מושאל לפרדסים בעלי אילנות וכן כרם זית (שופטים ט״ו): עין גדי. שם מקום בא״י: (טו) הנך. הנה את כמו הנך הרה (בראשית ט״ז): (טז) נעים. הטוב והחביב כמו נטעי נעמנים (ישעיה י״ז): ערשנו. כן יקרא המטה כמו ערש יצועי (תהלים קל״ב): רעננה. ענין

מצודת דוד

לך קשוטים מתורי זהב ובהם נקודות נקודות מכסף והוא הכשים מפואר ביותר. והנמשל הוא לומר כמו שאת ראוי׳ לטובה כן אשפיע לך: (יב) עד שהמלך במסבו. כאלו החשוקה תשלח אמריה לאמר לו הנה בעוד היות המלך נשען במסבו בגמר הסעודה ואז הדרך להביא לפניו המוגמר מבושם הטוב להעלות ריח טוב עכ״ז חבילי הנרד אשר עמדי נותן ריחו ונודף מאוד ומבטל ריח המוגמר ההוא. והנמשל הוא לומר הנה המעש״ט שבידי גברו מאוד על מעשה מבחרי העכו״ם וכאלם ותוהו המה מול מעשי: (יג) צרור המור דודי לי. עכ״ז אתה דודי נחשב לי לצרור המור שבעבור שהוא צרור וקשור עומד ריחו בו לבל תפוג והוא העולה על ריח נרדי ולכן חשוקתי אליך ואתאוה שתלין בין שדי להתענג בך. והנמשל הוא לומר הנה הטובות שגמלת עלי גברו על מעשי ולכן אתאוה שתשרה שכינתך בקרבי: (יד) אשכול הכופר. דומה אתה בעיני לאשכול הכופר הגדל בכרמי עין גדי המרובה בגרגרים וריחו נודף למרחוק. והנמשל הוא לומר הרבה פלאות עשית עמדי הנשמעים עד אפסי ארץ: (טו) הנך יפה רעיתי. כאלו החשוק ישלח דברו לקלסה ולומר הנך יפה ועיניך כעיני היונים היפות מאוד ומושכות להבה. והנמשל הוא לומר הנה מעשיך טובים והגונים וממשיכים אהבתי אליך: (טז) הנך יפה דודי. כאלו החשוקה תשיב אמריה לקלסו ולומר הנך יפה במראה ואף תוא של חסד מבוך עליך להיות נעים והטוב: אף ערשנו רעננה. אף המטה שהכנת מאז לשכוב בה להתעלס באהבים הנה היתה נאה ויפה כעץ רענן. והנמשל הוא לומר הטוב שגמלת עלי מאז היה על צד המובחר בחסד רב ומקום שכנך בקרבי מאז על הכשורת

יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃ ב א אֲנִי
חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים׃ ב כְּשׁוֹשַׁנָּה
בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת׃ ג כְּתַפּוּחַ
בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי
וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי׃ ד הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית
הַיַּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה׃ ה סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת

ל' רסיפא . ק' ומ"ל
ג. ל'
ל'
ג' ר"פ ג' ד'
ל' זקף קמץ. ל'

רהיטנו רחיטנו כתיב וקרי' רהיטנו והוא חד מן ד' מלין כתיב ח' במצעות תיבותא וקרי' ה' וסי' רהטנו קורות בתינו. עמיחוד ואבשלום ברח. מבחלת נחלה מבחלת בראשונה. ולחתם שבעים שבעים נחתך על עמך:

תולדות אהרן קורות בתינו ארזים. יומא לח: אני חבצלת השרון. זוהר אמור ושמיני: כשושנה בין החוחים. עקידה ש' עה זוהר בראשית ותולדות: כתפוח בעצי היער. שבת פח עקידה וזוהר שם ועקרים מ"ג פ"א: כן דודי בין הבנים. זוהר אחרי מות ולך לך ומשפטים ופקודי: ודגלו עלי אהבה. שבת ס (סנהדרין כב): סמכוני באשישות. כולה כ"א זוהר שמיני:

יז קרות פישין וסגין כאילן דנציב על עינא דמיא די עפיה שפיר ואנביה סגי: יז קרות אמר שלמה נביא כמא יאי בית מוקדשא דיי דאתבני על ידי מן קיסי גולמיש אבל יתיר יהי יאי בית מוקדשא דעתיד לאתבנאה ביומי מלכא משיחא דכשרוהי יהוין מן ארזין דגנתא דעדן ושירותוהי יהוין מן ברתי ושני ושורבני: ב א אני אמרת כנשתא דישראל בעדן דמשרי מרי עלמא שכינתיה ביני אני מתילא לברקום רטיב מגנתא דעדן ועובדי יאין כורדא דבמישר גנוניתא דעדן: ב כשושנה ובעדן די אנא סטיא מן אורחא דתקנא קדמוי ואי הוא מסלק שכינת קודשיה מני אנא מתילא לורדא דמלבלבא ביני סלויא דנעיצן עפיהא ובזיען הכדין אנא נעיצא ובזיעא מגזירן בישן בגלותא ביני מלכי עממיא: ג כתפוח היכמה דיאי ומשבח אתרוגא ביני אילני סרק וכולי עלמא מודעין יתיה כן רבון עלמא הוה משבח ביני מלאכיא בעדן דאתגלי על טורא דסיני בזמן דיהב אוריתא לעמיה בההיא שעתא בטלל שכנתיה רגינת למיתב ופתגמי דאוריתיה בסיסן על מוריגי ושכר פקודוי נטרין לי לעלמא דאתי: ד הביאני אמרת כנשתא דישראל אעל יתי יי לבית מתיבת מדרשא דסיני למילף אוריתא מפום משה ספרא רבא ומקס פקודוי קבלית עלי בחבתא ואמרית כל די פקיד יי אעביד ואשמע: ה סמכוני ובעידן די שמעית ית קליה די מתמלל מגו שלהובית אשתא
זעית

רשי

ב כה) בחדר המטות אשר בבית ה' על שהם פריין ורביין של ישראל: (טז) קורות בתינו ארזים. שבח המשכן הוא זה: רהיטנו. לא ידעתי אם לשון קרשים או לשון בריחים אך ידעתי שאף בלשון משנה שנינו רהיטי ביתו של אדם הן מעידים בו: (א) חבצלת. היא שושנה: שושנת העמקים. נאה משושנת ההרים לפי שמרטבת תמיד שאין בה החמה שולט שם: (ב) כשושנה בין החוחים. שמנקבין אותה ותמיד היא עומדת בנויה ואדמימותה כן רעיתי בין הבנות מפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרים והיא עומדת באמונתה: (ג) כתפוח. אילן של תפוחים כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח: כן דודי בין הבנים. בין הבחורים הדוגמא כך הקב"ה מכל האלהים נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל העובדי גלולים מעל הקב"ה במתן תורה אבל אני בצלו חמדתי וישבתי: אל בית היין. אהל מועד ששם ניתנו פרטיה וביאוריה של תורה: (ד) ודגלו עלי אהבה. וקבוצתי שדגלני אליו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו ודגלו אשר"ייש בלעז: (ה) סמכוני.
עתה

אבן עזרא

(יז) רהיטנו. מדברי רבותינו ז"ל: ברותים. אין לו חבר וי"א שהוא ברושים ויש אומרים כי רהיטנו הוא כמו ברהטים בשקתות המים אם כן יהיו ברותים כמו אבני שיש: (א) חבצלת. יש אומרים שהוא ורד ויש אומרים שהיא צמח אחד נכבד יש לו ריח טוב ועינו כעין שחרות: שושנת. יש אומרים שהוא צמח לבן ויש לו ריח טוב והוא חם מאד עד שריחו יכאיב הראש ויתכן להיותו כן יהיה פירושו מן שש כי לעולם היא ששה עלים לבנים גם בתוכו כדמות בד סעיפים ארוכים גם הם ששה ויהיה פירוש שפתותיו שושנים בריח לא בעין: (ג) כתפוח. כאילן התפוח: (ד) ודגלו. מן דגל מחנה יהודה: באשישות. כלי זכוכית מליאות יין: רפדוני. בלשון ישמעאל כמו חזקוני ויש אומרים שימו היציע תפוחים מן רפידתו זהב ירפד חרוץ עלי טיט שענייגו ענין הצעה והוא רחוק בעיני:

הפעם השנית

אנך. אמר הוא הנך יפה. אמרה היא הנך יפה דודי ויש לי במדינה ערש רעננה ובית נכבד וזה ענין קורות בתינו ארזים: אני. לכן אני עתה בחוץ כמו חבצלת השרון ואין מריח: כשושנה. אמר הוא:

הפעם השלישית

אשכול הכופר. משל על השכינה. ענתה שכינה אחר שכל זה חשבת. יפה את כנסת ישראל עוד אעשה ערש והוא הבית כשתכניסני לארץ ישראל. לכן אני עתה כמו חבצלת שהיא בשרון שהוא מקום מישור כל אדם ישיגנה וכשושנה בעמק רגל תרמסנה ואני מתפחדה. אמרה שכינה אני אשמור אותך שלא יגע בך רע כשושנה בין החוחים. ענתה כנסת ישראל אם תשמרני לעולם אשב בצילך: ועוד פריו. שאשמע כל מצותיו: בית היין. הוא בית ה' מקום נסוך היין. וענין אשישות ותפוחים הם המשוררים הלא תראה ימשל דברי הנבואה ליין וחלב וכן חכמות נשים בנתה ביתה מסכה יינה ועוד תפוחי זהב:
שמאלו

מצודת דוד

הכפורת היתה חמודה ביותר: קורות בתינו ארזים. הבית שהכינת לנו מלא לבוא בו הנה הקורות היו עצי ארזים והבנין שבעליות הבית מהדר לחדר הנעשה לנו להתהלך בו היה מעצי ברושים הנחמדים למראה העין. והנמשל הוא לומר הנה בה"מ כולו שהכינות מאז לשבתך היה בנין נפלא ומפואר:

ב (א) **אני** חבצלת השרון. עתה תשלח אמריה ומספרת בשבחה להתאהב על החשוק וכה תאמר דומה אני אל הורד הגדל במקום דשן ושמן היפה מאד ואל השושנה הגדלה בעמקים העומדת בלחותה והוא בה בשפת עלין ולא תשתנה כי כן גם אני עומדת תמיד ביופיי מבלי השתנות. והנמשל הוא שאומרת כ"י בכל עת אני עומדת רטובה במעש"ט וידי אוחזת במצות ורגלי עמדה במישור בדרך אחת לא אסור ממנה: (ב) כשושנה בין החוחים. כאלו החשוק ישלח דברו לומר לה הן אמת דומה אתה לשושנה ועוד אוסיף על שבחך לומר שדומה אתה מול הבנות כולן אל השושנה העומדת בין החוחים עד שאי אפשר למי לקרב אליה לשמש בה לשמח אחרת וכמו כן גם אתה עם רוב היופי שבך שהיא סיבה להלהיב לב אנשים לרדוף אחר אהבתך עם כל זה לא תעזוב את מי לקרוב אליך. והנמשל הוא לומר אף שכל העע"ג מפתים אותך ללכת בדרכיהם להתחבר עמהם לא תאבה ולא תשמע אליהם: (ג) כתפוח בעצי היער. עתה תשלח אמרי' לקלס את החשוק ותאמר דומה אתה בעיני בין שאר הבחורים לאילן תפוח בין אילני סרק אשר ביער שאף שצל אילן התפוח הוא המעט מצל כל אילני סרק עם כל זה טוב הוא מכולם כי עושה פרי ולכן חמדתי בצלו וישבתי תחתיו עם כי הוא המעט מכולם כי פריו היה מתוק לחכי מה שלא נמצא באילני סרק וכאלו תאמר עם כי מול שאר הבחורים מצאתי מעט מן ההון עם כל זה חמדתי לשבת בצלך כי פרי חכמתך יערב לחכי וטוב לחסות בצל החכמה מבצל הכסף. והנמשל הוא לומר שאמרה כנסת ישראל אף שהנאת העבירה ועו"ג ממהרת לבא בעולם הזה כצל האילן שההנאה בא ממנה מיד כאשר ישב איש תחתיו עם כל זה משכתי ידי מן העבירה ומעו"ג ודבקתי בך כי פרי הגמול בעולם הבא ערבה עלי ביותר עם כי היא מתאחרת לבא: (ד) הביאני אל בית היין. כאלו למולו מדברת לאמר מתאווה אני שתביא אותי אל בית היין להתענג כי במקום רואים לפרסם חיבתך אלי: ודגלו עלי אהבה. הרמה דגלו עלי להראות לכל שאני לו ושם למשמעתו זה תחשב לי הראות אהבה וחבה יתירה. והנמשל הוא לומר מתאווה אני להראות כי שכינתך לעין כל העו"ג לפרסם הדבר שאני לו לעם היא חביבה עלי מאד: (ה) סמכוני באשישות. מרוב הגעגועין שבאו לה אמרה לבני ביתה
סקריו

מצודת ציון

ביין לחוה ורטיבות כמו דשנים ורעננים (שם נ"ב): (יז) קורות. כן יקרא העץ שעב וכן ונקחה משם איש קורה אחת (מ"ב ו): רהיטנו. הם הבנינים שבעליית הבתים אשר בהם ילכו ויבואו מחדר לחדר וכן מלך אסור ברהטים (לקמן ז) כי התרגום של ויצק הוא ורהט ובלשון הזה יקרא גם שקתות המים כמ"ש ותמלאנה את הרהטים (שמות ב') ושם ע"ש מרוצת המים שבהן: ברותים. כמו ברושים בשי"ן והוא שם אילן סרק חשוב:

ב (א) חבצלת. הוא הורד המריח: השרון. הוא מקום שמן ודשן כמו והיה השרון כערבה (ישעיה לג): שושנת. שם צמח המריח ונקראת כן על כי היא לעולם בעלת שש עלין: (ב) החוחים. מין קוצים כמו חוח עלה ביד שכור (משלי כ"ו): (ג) לחכי. החיך הוא מה שמטעם לבלעון: (ד) הביאני. עבר במקום עתיד: ודגלו. מלשון דגל שמרימין בגבה: (ה) באשישות. הם הנגינים ישימו בהם היין כמו אשישי ענבים (הושע ג')

רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ ו שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ז הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ח קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃ ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־

ג' ומ"ל ג' וח' כתפוחים ג' ד' ג' י"א בטעם ג' בסיפרא ג' . ג' ו' מ"ג . ג' ג'

עומד ו' מ"ל וסי' ויאטר אל תקרב הלם. עמד על שנים עשר בקר. וכל קהל ישראל עומד דויסב המלך בתרא. ותרא והנה המלך עומד דיואש. תלתיהון דד"ה : הנה זה עומד אחר כתלנו. ויעש הבא אליו כרצונו :

תולדות אהרן השבעתי אתכם. כתובות קיא : קול דודי. ר"ה י"א : דומה דודי. זוהר בחקותי : משגיח מן החלונות. עקידה שער עב זוהר פקודי :

נגדית ודתעית בתראי מן רתיתא בכן קריבית לות משה ואהרן ואמרית להון קבילו אתון קל פתגמי דיי מגו אשתא ואעילו יתי לבית מדרשא וסעידו יתי בפתגמי אורייתא די עלויהון אתבסם עלמא והבו רדידין על צוארי מפשר מליא קדישין דמתיקן על מוריגי כתפוחי גנתא דעדן ואהי עסיקא בהון מאים אתסא בהון ארום מרעת חבתא אנא : ו שמאלו כד הוו עמא בית ישראל אזלין במדברא הוו ענני יקרא מסחרן להון ארבעה מארבע רוחי עלמא בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא וחד מן עלויהון בגין דלא ישלוט בהון שרבא ושמשא ואוף לא מטרא וברדא וחד מלרע להון די הוה מסובר יתהון היכמא דמסובר תורבינא ית ינקא בעטפיה וחד הוה רהט קדמיהון מהלך תלתא יומין למככא טוריא ולמדלי מישריא וקטיל כל חיון קלן ועקרבין די במדברא והוה מאלל להון אתר כשר למבת בגין דהוו עסיקין באולפן דאוריתא דאתיהיבת להון ביד ימינא דיי : ז השבעתי בתר כן אתאמר למשה בנבואה מן קדם יי למשלח אזגדין לאללא ית ארעא וכדו תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואתעכבו ארבעין שנין במדברא פתח משה בפומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקפי ארעא דישראל דלא תזידון למיסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם יי ויסופון כל דרי אנשי קרבא למפת מגו משריתא היכמא דזדו אחוכון בני אפרים די נפקו תלתין שנין ממצרים עד לא מטא קצא ונפלו ביד פלשתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר כן יעלון בניכון ויחסנון יתה : ח קול אמר שלמה מלכא בעידן דהוו יתבין עמא בית ישראל במצרים סליקת קבלתהון לשמי מרומא הא בכן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב ושדר יתיה למצרים למפרק יתהון ולאפקא יתהון מגו דחוק מרות מצרים וטפן על קיצא בגין זכותא דאבהתהון דמתילין לטוריא ושור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן דמתילן לגלמתא : ט דומה אמרת כנשתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חיזא קלילא ורהט כטביא וכאורזלא דאילא ואגן על בתיא די אנן תמן ואתעתד בתר אשותנא ואשגח מן כותא ואסתכל מן חרכיא וחזא דמא דנכסא דפסחא ודמא דגזרת מהולתא דחקיק על תרענא והש מן שמי מרומא וחמא לעמיה דאכלין ית נכסת חגא טוי נורא על תמכה ועולשין ופטירין וחס עלן ולא

יהב

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ו) שמאלו תחת לראשי. עולת הערב והבקר : (ח) מקפץ. תרגום לנתר כמן להפצא בהון : (ט) לצבי. לשון זכרים צבי צבאים וכצבאים על ההרים ולנקבות צבאות : עפר האילים. הוא הקטן : כתלנו. ידוע בלשון תרגום ואע מתשם

רשי

צוה כמדת החולים באשישי ענבים או באשישות סלת נקיה : רפדוני. רפדו רפידתי סביבותי בתפוחים לריח טוב כדרך החולים כי חולה אני לאהבתו כי נמאתי לו פה בגלותי רפידה לשון מצע היא כמו (איוב מא) ירפד חרוץ עלי טיט : (ו) שמאלו תחת לראשי. במדבר : וימינו תחבקני. דרך ג' ימים נוסע לתור להם מנוחה ובמקום המנוחה מוריד להם מן ושלו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו : (ז) השבעתי אתכם. אתם האומות : בצבאות או באילות. שהיו הפקר ומאכל כצביים ואיילים : אם תעירו ואם תעוררו את האהבה. שביני לדודי לשנותה ולהחליפה ולבקש ממני להתפתות אחריכם : עד שתחפץ. בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי : עד שתחפץ. כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו : אם תעירו. אם תשיאו כמו (שמואל א כד) ויהי ערך (דניאל ד') ופשרה לערך : ואם תעוררו. כמו העורר על השדה קלויי"ר בלע"ז יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני שנתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחירה וגלות בבל וביאת בית שני וחורבנו : (ח) קול דודי. חוזר המשורר על הראשונות כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם ראשית הדברים הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא סיפר היאך פקדם במצרים בלשון חבה ועכשיו חוזר ואומר מסיכה זו שאמרתי לכם שמשכני דודי ורצתי אחריו כן היתה נואש הייתי אומרת לגאולה עד תם ארבע מאות שנה שנאמרו בין הבתרים : קול דודי הנה זה בא. לפני הקץ כמדלג על ההרים ומקפץ בגבעות : (ט) דומה דודי לצבי. בקלות מרוצתו שמיהר לבא כצבי וכעופר האילים עופר איל בחור : הנה זה עומד וגו'. סבורה הייתי לישב עגונה עוד ימים רבים והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי

לי

מצודת ציון

ג') רפדוני. ענין הצעת המטה כמו רפדתי יצועי (איוב י"ז) : (ו) תחבקני. ענין סבוב הזרוע בגוף : (ז) השבעתי. מלשון שבועה : בצבאות. נקבות הצבאים : באילות. נקבות האילים : תעירו תעוררו. מל' התעוררת וכפל המלה לחזק הענין : (ח) הנה זה. הלשון הזה יורה על מהירות הענין וכן והנה זה מלאך נוגע בו (מ"א י"ט) : מדלג מקפץ. שניהם ענין רקוד ומהירות ההליכה וכפל המלות שונות יורה על מרבית המהירות : (ט) דומה. מלשון דמיון : לעופר. כן יקרא ילד האיל וכן יקרא ילד הצבי כמ"ש כשני עפרים תאומי צביה (לק' ד') : משגיח. ענין הבטה בהתבוננות רב : מציץ. מל' נצץ והוא גלוי הפרח

ר"ל

מצודת דוד

הקריבו אלי בלגיני היין להשיב נפשי ותציעו מטתי בתפוחים המעלים ריח טוב להבריא אותי כי חולה אני על כי כלתה נפשי לאהבת החשוק ההוא. והנמשל הוא שתאמר כ"י לחכמים ולזקנים אמצו ברכי הכושלות וחזקו ידי הרפות לנחם אותי בהחזרת השכינה למקומה כי כלתה נפשי לה : (ו) שמאלו תחת לראשי. כי מתאוה אני להיות דבוקה בו כמאז להשים שמאלו תחת ראשי ותחבקני ימינו דרך אהבה וחיבה. והנמשל הוא כי תאמר כ"י הן מאוד תאבתי להשרות בי שכינתו כמאז : (ז) השבעתי. חזרה פניה כלפי הנערות ותאמר להן אתן בנות ירושלים השבעתי אתכם להיות דומות לצבאות או לאילות השדה להיות להפקר ולמאכל כמותן אם תעוררו אליכן אהבת החשוק ההוא עד שתהיה האהבה נחפצת לשוב אלי מעצמה ר"ל כל עוד שלא שבה האהבה מעצמה אל תמאסו אותי בעיניו לעורר האהבה אליכן וכאומרת הבל אחר שתשוב האהבה הנה לא יהיה לאל ידכן להמאיס אותי בעיניו ולעורר האהבה אליכם ואין צורך אז אל השבועה. והנמשל הוא לומר כאלו כ"י השביעה את העכומ"ז ותאמר אשר כל עוד שלא שבה אלי אהבת המקום ב"ה מעצמה ע"א תכריחוני לעבור על דת להמאיס אותי בעיניו ולעורר אליכם אהבתו להמשיל אתכם עלי עד עולם אבל הנה מתחת ידכם וכאומרת אבל אחר כו' כמו במשל : (ח) קול דודי. והנה מהר תשוב האהבה למקומה וכאלו נשמע קול נעדי דודי והנה כאלו הוא בא חיש מהר וכאלו מדלג על ההרים למהר ביאתו. והנמשל הוא לומר הלא הגאולה מוכנת ומהרה תשוב אהבת המקום ב"ה אלי : (ט) דומה דודי. בקלות מרוצתו דומה הוא לצבי או לעופר האילים שהם קלי המרוץ וכאלו הוא עומד כבר אחר כותל ביתנו ומשגיח בי דרך החלונות ועלה עצמו אלי דרך החרכים. והנמשל הוא לומר מוכן הוא להשיב שכינתו אלי וימהר את הקץ וכאלו

ענר

ג' חסר וי"ו קדמא ל'. ג' מס אדיבר. ג' / הסתיו קרי / ג' פ"ע / ג' / לך קרי / ג' ובסיפרא ג'

החלנות מציץ מן־החרכים: י ענה דודי ואמר
לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי־לך: יא כי־הנה
הסתו עבר הגשם חלף הלך לו: יב הנצנים
נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע
בארצנו: יג התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר
נתנו ריח קומי לכי רעיתי יפתי ולכי־לך: יד יונתי
בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך

התור ג' מ"ל בלישנא וסי' וקול התור נשמע בארצנו. תורי זהב נעשה לך. וראיתגי כתור האדם המעלה בד"ה: יונתי ג' ובסיפרא וסי' יונתי בחגוי הסלע. אחת היא יונתי. פתחי לי אחותי רעיתי:

תולדות אהרן הנצנים נראו בארץ. תענית כה זוכר ברכות וירא ויקרא: התאנה חנטה פגיה, נדה מז: יונתי. עקרים מ"ג פ"ב זהר לך לך ואחרי מות וירא אמור:

יהב רשותא למלאך מחבל למחבלא בן: י ענה ובכן עברא אתיב רחימי ואמר לי קומי לך כנשתא דישראל רחימתי די מלקדמין ושפירת עובדין איזילי נפקי מן שעבוד מצראי: יא ט ארום הא זמן שעבודא דדמי לסתוא פסק ושניא דאמרית לאברהם ביני פלגיא אתקטעו ומרות מצראי דמתילא למטרא טרידא חלף ואזל ולא תוספו למחזיהון עוד עד עלמא: יב הנצנים ומשה ואהרן דמתילו ללולבי דתמר אתחזו למעבד נסין בארעא דמצרים ועדן קטוף בוכריא מטא וקל רוחא דקודשא דפורקנא דאמרית לאברהם אבוכון כבר שמעתון מה דאמרית ליה ואף ית עמא די ישתעבדון בהון דאן אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגיא וכען צביתי למעבד מה דקיימית ליה במימרי: יג התאנה כנשתא דישראל דמתילא לבכורי תאנים פתחת פומה ואמרת שירתא על ימא דסוף ואף עולימיא ויניקיא שבחו למרי עלמא בלשנהון מן יד אמר להון מרי עלמא קומי לך כנשתא דישראל רחמתי ושפרתי אזילי מכא לארעא דקיימית לאבהתך: יד יונתי וכד רדף פרעה רשיעא בתר עמא דישראל הוות מתילא כנשתא דישראל ליונתא דסגירא בחגוי טנרא וחיויא מעיק לה מגיו ונצא מעיק לה מברא הכדין הוות כנשתא דישראל סגירא מארבע סטרוי בעלם דמן קדמיהון ימא ומן בתריהון רדף סנאה ומן תרין סטריהון מדברן דמלין

רשי

לי שנאמר (שמות ג') ראה ראיתי את עני עמי וגו': (י) ענה. לשון עניה ולשון צעקה קול רם וזה בנין אב לכלם (דברים כז) וענו הלוים: ואמר לי. ע"י משה: קומי לך. (שמות ג) אעלה אתכם מעוני מצרים: הנה הסתיו עבר. אין עכשיו טורח בדרך. סתיו חורף תרגום סתוא: הנצנים נראו בארץ. קרבו ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחים והולכי דרכים מתענגים לראותם: עת הזמיר הגיע. שהעופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים: וקול התור. כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומצפצפים בימי ניסן: התאנה חנטה פגיה. כמשמעו: והגפנים סמדר. כשנופל הפרח והענבים מובדלים זה מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר. כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבת פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי משה: ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך. זרזי עצמך (שמות יא) וישאלו איש מאת רעהו: (יא) כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק: הגשם. שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלומר שמנים ושש שנה של קושי השעבוד נגזרו עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת מרים על שמררום: (יב) הנצנים נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם: עת הזמיר הגיע. שאתם עתידים לומר שירה על הים: וקול התור. קול התייר הגדול. דבר אחר קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: (יג) התאנה חנטה פגיה. הגיע זמן של בכורים לקרב שתכנסו לארץ: והגפנים סמדר. קרב זמן נסכי היין. דבר אחר כשרים שבכם חנטו והנצו לפני מעשים טובים והריחו ריח טוב: קומי לכי. כתיב יו"ד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח. אלו הנשארים מהם עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא: (יד) יונתי בחגוי הסלע. זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפנות מפני

אבן עזרא

מתשם בכותליא וכן חרכים תרגום בעד החלון מן חרכיא. וכן הסתיו כתרגום קיץ וחרף סתוא: (יא) חלף. נכרת כמו והאלילים כליל יחלוף: (ב) הנצנים. כמו עלתה נצה והנו"ן השני נוסף: הזמיר. כמו וזמיר עריצים יענה ועניינו זמירות העופות ויש אומרים כי הוא מין וכרמך לא תזמור ואיננו עתו: התור. כמשמעו מן התורים: (יג) חנטה. המתיקה ויש אומר כי עשתה כדמות אבק מן ויחנטו הרופאים: פגיה. הוא הפרי טרם שיתבשל וכן הוא בלשון ישמעאל: סמדר. כשיצא ציץ הגפן:

הפעם השנית

אין את נמשלת לשושנת העמק שהיא קרובה לקחתה כי אם כשושנה בין החוחים. אמרה כתפוח אלו הפסוקים דבוקים עם מלת חמדתי שהייתי חומדת שאשב בצלו ויביאני אל בית היין ויסים דגלו עלי והענין בפרהסיא ויראה אהבתו ויסים שמאלו תחת לראשי ואשביע בנות ירושלם שלא יעירוני עד שיגיע עת חפץ האהבה וזו השבועה בעבור שידמה תשוקתו לצביה וכן אילת אהבים ויעלת חן בעבור יפיה ונקיותה ושחרות עיניה כאילו אמרה השבעתי אתכם בדומות לכם ביופי: נשלמה זאת הפרשה. והיא הלכה אל ביתה כמו שאמרה לו קורות בתינו והנה הוא בא אחריה בעת צאת בני אדם להתענג לחוץ לראות הנצנים: קול דודי. אמרה כי דודה מרוב דלוגו ומרוצתו שמעה קול רגליו: דומה דודי לצבי. במהירות: ענה דודי. כל הפרשה:

הפעם השלישית

השבעתי אתכם. זה שאמרו רז"ל כי בני אפרים יצאו ממצרים קודם שהגיע הקץ וזה ענין שתחפץ ונהרגו ועליהם כתוב ויתאבל אפרים אביהם וענין בצבאות כמו שדמיהם מותרים לשפוך כך יהיו דמיכם אם תתעוררו קודם הקץ: קול דודי. זהו שנראה המקום בסנה: מדלג על ההרים. על הר סיני: מן החלונות. כמו ממכון שבתו השגיח מחלוני הרקיע כמו ראה ראיתי את עני עמי: ענה דודי. שאמר לישראל ואומר אעלה אתכם: כי הנה הסתיו עבר. משל לגלות וענין הגשם כמו יום המעונן והיא הצרה שהיו בה והעינוי כמו יום ענן וערפל:

הנצנים. הם הצדיקים של ישראל: עת הזמיר. שתאמר שירה: קול התור. שהגיע תור לישראל: התאנה חנטה פגיה. בארץ ישראל ועת להביא מהם בכורים: והגפנים. ליין הנסכים. או ידמה אותה לתאנה שחנטה פגיה. ולגפן כשהיא סמדר כמו שכתוב כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בראשיתה:

הפעם הראשונה

(יד) בחגוי הסלע. מן חוג הארץ שפירושו גלגל הסובב של הארץ והוא הפוך או שהם שני שרשים והענין אחד: המדרגה. כמו מעלות וכמוהו ונפלו המדרגות וכן

מצודת דוד

כבר בא ומשגיח בי בעין חמלתו: (י) ענה דודי. ר"ל הלא בתחלת נמיות האהבה כאשר בא אלי בראשונה הרים קול ואמר לי קומי ממקומך להגאתך את רעיתי יפתי ולשובתך לכי אחרי. והנמשל הוא לומר הלא ביום בחרו בי עוד הייתי במצרים שלח שלוחיו להוציאני מקושי השעבוד: (יא) כי הנה הסתיו עבר. כי כבר עבר החורף וחלף זמן הגשם ואין טורח להולכי אורח. והנמשל הוא שאמר הנה כבר נשלמו ימי השעבוד וזמן עבודת הפרך: (יב) הנצנים כו'. כבר נראים פרחי האילן והגיע עת האביב שהעופות מצפצפים ומשוררים בקול ערב ובארצנו נשמע קול התורים ודרך הולכי אורח להתענג באלה. והנמשל הוא שהלכה במדבר בעמוד אש וענן ואמרה שירה על הים על שטבעו המצרים: (יג) התאנה כו'. אילני תאנים חנטו פירותיהם ודרך האדם להתענג בראותן והסמדר מן הגפנים נתנו ריח טוב באפי הולכי אורח והכל הוא ענין פתוי מה שהדרך לפתות בהם ללכת בדרך: קומי לך. ר"ל הואיל וכ"כ תתענג בדרך לכן קומי לך כו'. והנמשל הוא שבהוליכו אותן במדבר זימן לה מן המתענגה לטעום בו כל הטעמים והגיז לה שליו ולא חסרה דבר: (יד) יונתי בחגוי הסלע. עודה מספרת החיבה שהראה לה כשהציק אותה ואמרה

מצודת ציון

ר"ל מגלה עצמו לסיום נראה ונשקף: החרכים. תרגום של חלון חרכא: (י) ענה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים כו' קול רם (דברים כ"ז): (יא) הסתיו. זמן החורף כי וקיץ וחורף (בראשית ח') ת"א וקיטא וסתוא: חלף. עבר כמו ותגלף ביסודם (ישעיה ח'): (יב) הנצנים. ענין פרח כמו עלתה נצה (בראשית מ'): הזמיר. מל' זמר ושיר: התור. הוא שם עוף: (יג) חנטה. יציאת הפירות והראותן קודם גמר בישולן תקרא חנטה וכדרז"ל אילן שחנטו פירותיו (ר"ה ט"ו): פגיה. הם התאנים שלא בשלו כל צרכן וכדרז"ל פגה בסמנה (שבת קכ"ג): סמדר. הם הענבים הדקים שניכרים אחר שנפל הפרח וכן פתח הסמדר (לקמן ז'): לך. ר"ל להנאתך: (יד) בחגוי. ענין בקוע ותריץ כמו שוכני בחגוי סלע

דמלין חיון קלן דתכתין וקטלין באריסיהון ית בני נשא ומן יד
פתחת פומה בצלו קדם יי ונפקת ברת קלא מן שמי מרומא
וכן אמרת אנת כנשתא דישראל דמתילא ליונתא דכיתא
ומטמרא בסגור חגוי טנרא ובחביוני דרגתא אחזיני ית חזויך
וית עובדיך דתקנן אשמעני ית קליך ארום קליך ערב בצלותא
בבית מוקדש זעיר וחזויך שפיר בעובדין טבין : טו אחזו בתר
דעברו ית ימא אתרעמו על מיא ואתא עליהון עמלק רשיעא
די נטר להון דבבו על עסק בכירותא וברכתא די שקל יעקב
אבונא מן עשו ואתא לאגחא קרבא בישראל על דבטילו
פתגמי אוריתא והוה עמלק רשיעא גנב מתחות גדפי ענני יקרא
נפשתא משבטוי דדן ומקטל יתהון על דהוא בידהון פסליה
דמיכה בההיא שעתא אתחייבו בית ישראל דמתילין לכרמא לאתחבלא אלולי צדיקי דרא ההיא דמתילין לבוסם טב : טז דודי
בההיא שעתא הדרו בתיובתא בכן אתעתד משה נביא וצלי קדם יי ויהושע משומשניה אזדרז ונפק מתחות גדפי עננא יקרא
דיי ועמיה גברין צדיקיא דדמין בעובדיהון לורדא ואגיחו קרבא בעמלק ותברו ית עמלק וית עמיה בשמתא דיי וקטלא
ותבירא בפתגם דחרב : יז עד ובזעירות יומיא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עלויהון
ואשתארו מפרסמן ואתרוקנו ית תקון זיניהון דחקיק ביה שמא רבא מפרש בשבעין שמהן ובעא יי להובדא יתהון מן עלמא
אלולי דאדכר קדמוי קים דקים במימריה לאברהם ליצחק וליעקב דהוו קלילין בפולחניה כטביא וכאורזילא דאילא ותקרובתא
די קריב אברהם ית יצחק בריה בטור מוריה ומן קדמת דנא
קרב

יתיר י"ד השמיעני את־קולך כי־קולך ערב ומראיך
כולהון חסר כמ"ב וילך שמשון שעלים הלכו נאוה : טו אחזו־לנו שועלים שעלים קטנים
מחבלים כרמים וכרמינו סמדר : טז דודי לי
ל' ואני לו הרעה בשושנים : יז עד שיפוח היום
ר. ו' חס'. ל' ונסו הצללים סב דמה־לך דודי לצבי או לעפר

שעלים שעלים ב' ובפ' אחזו לנו שעלים והוא חד מן א"ב מן ואינון בפסוק ומן א"ב תאומים וסימנם נמסר במסרה רבתא בערך אות הבי"ת בס"ד : ונסו ד' וסימן בישעיה סוף סימן ל"ה : סב ו' וחסר וסימן רב לכם סב . ויאמר המלך לדויג. סב התיצב כה רשמואל . וילך רוכב הסוס לקראתו . וישלח רוכב הסוס שני. סב דמה לך דודי : תולדות אהרן כי קולך ערב . ברכות כח נדה לא : אחזו לנו שועלים . סוטה יב : עד שיפוח היום . זוהר ויקרא תזריע :

אבן עזרא

כן תרגם אונקלוס לא תעלה במעלות לא תיסק בדרגין וכן בלשון ישמעאל : ערב . כמו וערבה לה' שפירושו טוב ונחמד : נאוה . תאוה לעינים : (טו) אחזו . לשון ציווי כמו אחבו את ה' שחדו בעדי: מחבלים משחיתים כמו וחבל את מעשה ידיך : (יז) עד שיפוח . רוח היום : הרי בתר . הרי נדוד מן ויבתר אותם בתוך כלומר שיתפרד ממנו :

הפעם השנית

ועוד יונתי בחגוי הסלע . אמר לה את נסתרת בביתך ולא אוכל לראותך כמו יונה שהיא בחגוי הסלע : הראיני את מראיך . מאחד החרכים או השמיעני את קולך ואמרי לי מה אעשה . ענתה היא ואמרה לנעריה אחזו לנו שועלים . והענין לכו שמרו את הכרם מן השועלים כי אני רוצה ללון שם עם דודי שהוא הרועה בשושנים בעבור הריח הטוב שיש לשושנים . ואתה דודי עד שיפוח רוח היום ויגלו הימים וזה ענין ונסו הצללים לך אל הרי בתר והענין כי לא אוכל עתה לצאת חוצה והנה הלך לדרכו כאשר דבר לה : נשלמה הפרשה :

הפעם השלישית

וקרא אותה יונתי בעבור שיצאה ממצרים . וענין בסתר המדרגה שהיו ישראל מסותרים בעננים : הראיני את מראיך . זה הוא ויאמינו בה': השמיעני את קולך . אז ישיר משה ובני ישראל . או יהיה פירושו שאמרו נעשה ונשמע והוא יותר נכון : אחזו לנו שעלים . הם עובדי העגל שהשחיתו כרם ה' שהם ישראל ועוד הכרם היה סמדר : דודי לי ואני לו . שנהרגו עובדי העגל ומבקשים דברי השכינה : בשושנים . הם הצדיקים . וטעם עד שיפוח היום סב דמה לך על הרי בתר הוא שאמרה השכינה כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה . אמרה כנסת ישראל על משכבי בלילות . אז חליתי כאשה שוכבת והיא במחשך בלא נר וזה ענין בלילות ובקשתי השכינה שתלך בקרבי . וענין בשווקים וברחובות הוא שעברו ושבו משער לשער:
כתמרות

רשי

מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקב"ה הראיני את מראיך את כשרון פעולתך למי את פונה בעת צרה: השמיעני את קולך . (שמות יד) ויצעקו בני ישראל אל ה'. בחגוי . בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו (תהלים קז) יחוגו וינועו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשהן רבים קורא להן חגוי וכן קצה קצוי וכן (שמואל ב י) ויכרות את מדויהם : מדרגה . אישקלו"יש בלע"ז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכים העפר למעלה להגביה התל סביב עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו : בסתר המדרגה . פעמים שיש בהן חורים ונכנסים שם שרצים ועופות : (טו) אחזו לנו שועלים . שמע הקב"ה את קולם צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלים את הכרמים בעוד כרמנו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום שטמון שם והיו תופסין ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מביטים לאחוריהם שנאמר (שמות יד)אנוסה מפני בני ישראל : שעלים קטנים . כתיב חסר וי"ו על שם שהיה נפרע מהם במים שנמדדו בשעלו של מקום : (טז) דודי לי ואני לו . הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו . כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים : הרועה . את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה : (יז) עד שיפוח היום . מוסב למקרא של מעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום וגבר השרב : ונסו הצללים . חטאנו בעגל חטאנו במרגלים . ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו : סוב דמה לך דודי . גרמתי לו להסתלק מעלי על
הרים

מצודת ציון

הסלע (עובדיה א') : המדרגה . ענין מעלות כמו ונפלו המדרגות (יחזקאל ל"ח) : ערב . ענין מתיקות ונעימות כמו וערבה לה' מנחת (מלאכי ג') : נאוה . נאה ויפה : (טו) שעלים . שם חיה מה : מחבלים . משחיתים כמו וחבל עול (ישעיה י) : (יז) שיפוח . מל' הפחה ונשיבה : היום . כן יקרא השמש כמו לרוח היום (בראשית ג') וזהו לפי שבעוד השמש על הארץ הוא יום : ונסו . מל' ניסה ובריחה : הצללים . מל' צל : סב . מלשון סביב : דמה . מלשון דמיון : לעופר . הוא ילד האיל : בתר . ענין חלוקה והפלגה כמו ויבתר אותם בתוך (שם ט"ו) :
בשוקים

מצודת דוד

הוה כשהלכתי אחריו אמר לי אתה שמוכשתני כך שלא תמיד אותי באחר כדרך שאין היונה ממירה בן זוגה בבקשה ממך כשנהיה בדרך במקום מוצנע בבקועי הסלע או במקום נסתר שבין המדרגות שם הראי לי את מראך ישם השמיעי לי את קולך לדבר בי דברי חשק ואהבה כי קולך ערב ומראך נאוה אליה אתאוה להקשיב קולך ולהשביע עיני ממראך . והנמשל הוא שאמר ב"ה לישראל הנה במדבר מול הר סיני שם תתראה לפני ושם אקשיב מאמרך שתשיבי לאמר כל אשר דבר ה' נעשה

ונשמע : (טו) אחזו לנו שועלים. ר"ל עם כי אז נפרדה החברה כי בני אדם ערומים כשעלים אחזו אותנו בהסתתם ופיתויים להיות נפרדים זה מזה לבל התקרב : שעלים
קטנים מחבלים כרמים. בזה תפרש היאך היה מהאפשר לעשות פירוד בין החשוקים והאמר הלא אף שעלים קטנים יכולים הם להשחית את הכרמים בעוד שכרמינו סמדר
כי אז נוח להשחית וכאלו תאמר לפי שעדיין לא הוחזקה האהבה כי היתה בתחלתה לכן מצאו ידי האנשים ההם הערומים כשעלים לעשות פירוד . והנמשל הוא לומר הנה הערב
רב והאספסוף אשר עלה עמי הם פתוני לעבוד את העגל ויכלו לי כי אז עדיין לא נשרשה בלבי אמונת המקום ב"ה ומצאו יד לעשות פירוד ביני ובין המקום ב"ה משך
ארבעים שנה ששהתי במדבר : (טז) דודי לי. עכ"ז לא נפסקה האהבה מכל וכל אבל דודי היה מיוחד לי ולא געלתי בו לחשוק בזר וכן אני הייתי מיוחדת לו ולא געל
בי לחשוק באחרת : הרועה בשושנים. ר"ל לא הלך לחבק חיק נכריה אבל הלך לרעות עצמו לטייל בין השושנים עד יעבור הזעם ולסוף אלי והנמשל הוא לומר שעכ"ז לא
בחרתי באל נכר והמקום ב"ה לא בחר בעם אחר אבל השרה שכינתו על משה ואהרן ועל שבעים זקני העם הנמשלים לשושנים בריח מעשיהם וביופי כשרון מעלליהם :
(יז) עד שיפוח היום . ואז מיד חזרתי ופייסתי אותו ושאלתי ממנו לומר עד עת שיהיה השמש נוטה מן הארץ לרדת לשקוע ועד ינוסו הצללים הוא עת ערב שאז ינוסו
צללי הדברים להיות מתארכים נמשכים למרחוק ועד לא תבוא העת ההיא סבה דודי הפעם עצמך בדבר מהירה

הָאַיָּלִים עַל־הָרֵי בָתֶר׃ ג א עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת
בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃
ב אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת
אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃
ג מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ ד כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד
שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ
עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃
ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ
בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־
הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ו מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר
כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת

בלילות ד׳ וסימן להגיד בבוקר חסדך ואמונתך. על משכבי בלילות בקשתי. העמדים בבית ה׳ בלילות. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: אקומה ג׳ וסימן אקומה וידברו. כי אקומה ואלכה ואקבצה, אקומה נא ואסובבה בעיר. ואינון חד מן ה׳ זוגין מן ג׳ ג׳ חד א׳ וחד וא׳ וסימן אמלא ג׳ וסימנם נמסר בסדר משפטים ואיוב ריש סי׳ כ״ג ומשלי סימן ח׳: אכלה ג׳ וסימן באיוב סי׳ ל״א אקומה ג׳ מלעיל: אבל ג׳ וסימן כהושע: אמנה ג׳ וסימן במלכים ב׳ סימן ח׳: ואסובבה ב׳ חד מ״ל וחד חסר וסימן את מזבחך. אקומה נא ואסובבה בעיר. בתרא מ״ל: שהביאתיו ג׳ מ״ל בלישנא וסימן לך חבא העיר. והבאתי אתם וידעו את הארץ. עד שהביאתיו אל בית אמי: עד ועד י״א בטעם מאריך ס״פ וסימן ערבון עד שלחך. ורדפוך עד אבדך. עד רדתה. מכף רגלך עד קדקדך. אנכי אשב עד שובך. ואשמתינו גדלה עד לשמים. במחנה עד חיותם. מכף רגלו עד קדקדו דאיוב. עד שתחפץ ג׳ בס״פ: כתימרות ג׳ מ״ל דמ״ל בלישנא וסי׳ כתימרות עשן מקטרת. ואיליו ואילמיו ותימוריו. דם ואש ותימרות עשן:

תולדות אהרן על הרי בתר. זוכר ויאמר: על משכבי. זוכר תזריע: הסובבים בעיר. זוכר לך לך: מי זאת עולה. זוכר בראשית ויצא:

קרב תמן ית קורבניה ופליג יתהון בשוה: ג א עד וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעלויהון וכלילא דקודשא דאתיהב להון בסיני אתנטילת מנהון ודאשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחוהי: ב אקומה אמרין בני ישראל אלין לאלין נקום וניזיל ונסחר למשכן זמנא דפרסיה משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם יי ושכינת קודשא דאסתלקת מננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובפתון ולא אשכחו: ג מצאוני אמרת כנשתא דישראל אשכחו יתי משה ואהרן וליואי נטרי מטרת מימרא דמשכן זמנא די מסחרן יתיה חזור חזור ושאלית להון על עיסק שכינת יקרא דיי דאסתלקת מני אתיב משה ספרא רבא דישראל וכן אמר אסק לשמי מרומא ואצלי קדם יי מאים יכפר על חוביכון וישרי ית שכינתיה ביניכון כמלקדמין: ד כמעט כזער צבחר הוה ותב יי מתקוף רוגזיה ופקיד למשה נביא למעבד משכן זמנא וארונא ואשרי שכינתיה בגויה ועמא בית ישראל הוו מקרבין קורבניהון ועסיקין בפתגמי אורייתא באדרון בית מדרשא דמשה רבהון ובקטונא דיהושע בר נון משומשניה: ה השבעתי כד שמעו שבעא אומיא דבני ישראל עתידין למחסן ית ארעהון קמו כחדא וקציצו ית אילניא וסתימו ית מבועי מיא וצדיאו ית קרויהון ועריקו אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אנא קיימית לאבהתהון דאלין לאעלא ית בניהון לאחסנא ארעא עבדא חלב ודבש והכדין אנא מעיל ית בניהון לארעא צדיא וריקניא כען אנא מעכב יתהון ארבעין שנין במדברא ותהי אורייתי מתערבא בגופיהון ומבתר כן אנון עממין רשיעין יבנון מה דאצדיאו בכן אמר משה לבני ישראל אשבעית לכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקיפי ארעא דישראל דלא תזידון למסק לארעא דכנענאי עד משלם ארבעין שנין ויהא רעוא מן קדם יי לממסר יתבי ארעא בידיכון ותעברון ית ירדנא ותהי ארעא כבישא קדמיכון: ו מי כד סליקו ישראל מן מדברא ועברו ית ירדנא

עם

רשי

הרים המופלגים ממני: בתר. לשון חלוקה והפלגה: (א) על משכבי בלילות. בצר לי שישבתי אפילה כל שלשים ושמנה שנה שהיו ישראל נזופים: בקשתיו ולא מצאתיו. (דברים א) כי אינני בקרבכם (שמות לג) כי לא אעלה בקרבכם: (ב) אקומה נא ואבקשה. (שמות לב) ויחל משה (שם) אעלה אל ה׳: (ג) מצאוני השומרים. משה ואהרן: את שאהבה נפשי ראיתם. מה מצאתם בפיו: (ד) כמעט שעברתי מהם. קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה: עד שמצאתי. שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: אחזתיו ולא ארפנו. לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: (ה) השבעתי אתכם. הבבליים בהיותי גולה ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו. אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו: עד שתחפץ. בעוד שאהבתו חפץ עלי: (ו) מי זאת עולה מן המדבר. כשהייתי מהלכת

אבן עזרא

הפעם הראשונה

כתימרות. כמו עמודים כמו כרובים ותמרות ויש אומרים שהם דומות לאילן התמר

מצודת דוד

מהירת ההליכה להיות דומה לצבי או לעופר האילים ההלים על הרי בתר המחלקים ומופלגים אלו מאלו כי שם היו מצויים. ויתכן שהמקום שעמדו שם הוא מ״ש וילכו כל הבתרון (ש״ב ב׳) ר״ל הנה אני בקשתי ממנו לשוב אלי קודם הערב להתעלם באהבים. והנמשל הוא לומר מיד הלך משה לפייס את המקום ב״ה לשוב ולהתרצות אלי חיש קל מהר:

ג (א) על משכבי בלילות. עודה מספרת מה הנעשה באותן הימים ואמר בשבא הלילה הלכתי על מקום רפידת משכבי בלילות וגם בקשתי את החשוק שנפשי אוהבת אותו בחושבי שכבר בא כאשר שאלתיו ושוכב הוא על משכבי הב׳: בקשתיו ולא מצאתיו כי לא חזר. והנמשל הוא לומר הנה חשבתי בע״י תפלת משה נהרצה לי המקום ב״ה אבל וכל אבל לא כן היה כי אמר כי לא אעלה בקרבך (שמות ל״ג): (ב) אקומה נא. אז אמרתי אל לבי עתה אקומה נא ואלכה בעיר מסביב בשוקים וברחובות ואבקשה את שאהבה נפשי והנה כן עשיתי כי בקשתיו אבל גם שם לא מצאתיו. והנמשל הוא לומר הנה בכל הימים שסבבתי במסעות המדבר הייתי מחזרת אחר אהבתו אבל לא נתרצה לי ולא אבה להכניסני מיד אל הארץ: (ג) מצאוני השומרים. בעת סבבתי בעיר לחפש אחריו מצאו אותי שומרי העיר הסובבים בלילה לשמרה והנה לא בושתי ואת פיהם שאלתי האם ראיתם את שאהבה נפשי כי מרבית האהבה קלקלה את השורה והלכתי הבושה מנגד ושאלתים וכאומרת אני שאלתים אבל לא מצאתי מענם. והנמשל הוא לומר כאשר מצאו אותי השומרים המנהיגים אותי הם משה ואהרן ושאלתים מה מצאתם בפי ה׳ והנה אין ולא מצאו נבואה על כי הייתי נזופה לפניו באותן הימים: (ד) כמעט שעברתי מהם. אבל כזמן מעט היה משעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי וכאשר מצאתיו אחזתיו בידי ולא נתתי לו רפיון להיות נעזב ממני עד שהבאתיו אל בית אמי לשבת שם עמדי בחושבה שאמה תעזור לה על התמדת האהבה. והנמשל הוא לומר מיד כשפרשו ממני המנהיגים ההם שמתו בשנת הארבעים עמד יהושע והעבירני את הירדן לבוא לרשת את הארץ והמקום ב״ה נלחם באומות ובאתי אל א״י המוחזקת לי מאבותי והיא ארץ קדושה ומוכנת לעבוד שם את ה׳: (ה) השבעתי כו׳. אחר שספרה תחלת האהבה שהרבה לבזות אותה ללכת אחריו וכל הנעשה אז חזרה לרעיה אמריה לומר הואיל וכן היה מאז ולכן אבטח שמהר תשוב האהבה למקומה ולכן השבעתי אתכם להיות הפקר כצבאות כו׳ אם תעירו אותי לעורר אליכן האהבה בעוד שלא שבה אלי האהבה מעצמה וכמ״ש למעלה כי קרובה היא לשוב כמו ששבה מאז. והנמשל הוא לאחדים עם המשל וכמ״ש למעלה: (ו) מי זאת עולה. עודה מספרת ומשבחת במרבית הצלחתה שהיה לה מאז וכה שאמר אל הנערות שידעתן מי היא זאת שעלתה מן המדבר ומרוב זהרה היתה בשיח

מצודת ציון

ג (ב) בשוקים וברחובות. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י״ב): (ד) כמעט. באם הכ״ף לאמתת הדבר וכן מכרה כיום (בראשית כ״ה): ארפנו. מלשון רפיון: שורתי. מלשון שריון ור״ל אמי שהרתה אותי והוא כפל ענין במ״ש: (ה) תעירו תעוררו. מל׳ התעוררת: (ו) כתימרות. מלשון אילן תמר ור״ל עמוד עשן זקוף כאילן תמר וכן ותמרות עשן (יואל ג): מקטרת. הבערת הבשמים נקרית קרוי קטרה בלשון מקרא: מור ולבונה. שמות מיני בושם: אבקת. ר״ל בשמים השחוקים דק דק כאבק וכן

לאבק

רוכל: ז הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: ח כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על־ירכו מפחד בלילות: ט אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון: י עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם:

ז׳ חסר . ס׳ חסר . ג׳ וחסר . ג׳ . ל׳ ג׳ . ד׳ מל׳ . ג׳ ומן מלין דמטעין . סו . ג׳

גברים ז׳ חסר וסימן וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים ונכשלים אזרו חיל. איך נפלו גברים ויאבדו כלי מלחמה. אתה ידעת את אביך. והיו כגברים בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב לה: בלילות ד׳ וסימן להגיד בבקר חסדך. על משכבי בלילות. העמדים בבית ה׳. מפחד בלילות: אפריון ל׳ עשה המלך שלמה מעצי והוא חד מא״ב מן חד חד א״א בריש תיבותא וסימן נמסר במסרה רבת׳ במערכת אות האל״ף בס״ד:

תולדות אהרן הנה מטתו. יבמות קט גטין סח סנהדרין ז כ שבועות לה זוהר אחרי מות ז כולם אחוזי. סנהדרין ז: אפריון עשה לו. בתרא יד זוהר תרומה: רפידתו זהב. מגלה י:

עם יהושע בר נון אמרו עמי ארעא מה היא דא אומא בחירתא דסלקא מן מדברא מתגמרא מן קטורת בוסמין וסעידא בזכותיה דאברהם די פלח וצלי קדם יי בטור מוריה ומתמרקא משח רבותא בצדקתיה דיצחק די אתעקד באתר בית מוקדשא דמתקרי טור דלבונתא ומתעבדן לה נסין בחסידותיה דיעקב דאשתדל עמיה עד מסק קריצתא ואתגבר מניה ואשתזיב הוא ותרי עסר שבטוי: ז הנה כד בנא שלמה מלכא דישראל ית בית מקדשא דיי בירושלם אמר יי במימריה כמא יאי בית מוקדשא הדין דאתבני לי על ידוי דמלכא שלמה בר דוד וכמא יאין כהניא בעדן דפרסין ידיהון וקימין על דוכניהון ומברכין לעמא בית ישראל בשתין אתין דמסירין למשה רבהון ובההיא ברכתא מסחרא להון כשור רם ותקיף ובה מתגברין ומצלחין כל גבורי ישראל: ח כלם וכהניא וליואי וכל שבטיא דישראל כולהון אחידין בפתגמי אוריתא דמתילין לחרבא ושקלן וטרין בהון כגברין מאלפי קרבא וכל חד וחד מנהון חתימת מילה על בסרהון היכמא אתחתימת בבסריה דאברהם ומתגברין בה כגבר דחרבא חגירא על ירכיה ובגין כן לא דחלין מן מזיקיא וטלני דאזלין בליליא: ט אפריון היכל קודשא בנא ליה שלמה מלכא מן אילני זנגבילא ושאגי ושורבני דאתי מן לבנון וחפא יתיה דהב דכי: י עמודיו ובתר די שלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריש וטליל מן עלויה ית פרוכתא דתכלא וארגונא וביני כרוביא די עלוי כפורתא הוות שריא שכינתא דיי דשכן שמיה

אבן עזרא

התמר: אבקת. מן אבק מפר רגליו: רוכל. סוחר כמו המה רוכליך: (ח) מלמדי. רגילים כמו כעגל לא למד: (ט) אפריון. אין לו דומה ופירושו לפי ענינו בנין נכבד:

הפעם השנית

היתה רואה בחלום וזה ענין על משכבי בלילות שהיתה מבקשת דודה עד שמצאה אותו והביאתו אל בית אמה והיתה משבעת בנות ציון שלא יעירות וכאשר היה בבקר רדפה הנערה אחר דודה וכאשר ראה אותה תמה אמר מי זאת עולה מן המדבר. וטעם הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים. כי היה שלמה המלך הוצרך לגבורים רבים שישמרו מטתו: מפחד בלילות. שמא יחטפוה לסטים בעבור יפיה ואיך עלתה זאת מן המדבר לבדה ועוד ששלמה המלך כאשר לקח את חשוקתו הוצרך לבנות אפריון והוא היה בתוך האפריון:

הפעם השלישית

עד שמצאוני השומרים. והם משה ואהרן. ומעט זמן היה שעברתי והתפרדתי מהם והענין שעלה משה והתפלל בעד ישראל: עד שהבאתיו. אל הארון: השבעתי אתכם. אע״פ שנכנסה השכינה עמכם לא תוכלו להכנס לארץ עד שיגיע הקץ והם אמרו הננו ועלינו וכתוב ויכום ויכתום: מי זאת עולה מן המדבר. כנסת ישראל שעלתה מן המדבר ושמעה הולכת בכל המדינות וזה ענין מקוטרת מור. וענין הנה מטתו שלשלמה. הוא ארץ ישראל שהיא היום מטתו של שלמה. וענין ששים גבורים. ששים רבבות הם הבאים אל הארץ כאשר פקד אותם משה ואלעזר הכהן: מפחד בלילות. היו מלומדי מלחמה והרגו כל נשמה כי היו מפחדים שיביאום לידי גלות:

הפעם הראשונה

(ט) אפריון. ואחר כן עשה שלמה המלך אפריון והוא בית ה׳: (י) רפידתו. היסוע שלו: מרכבו. הוא המרכב המסתיר הקורות מבפנים כי כן דרך ארמוני המלכים: רצוף. י״א מן רצפת בהט ושם שעניט ענין הגעת אבנים בקרקע ויש אומרים שהוא כמו שרוף מן ובידו רצפה שפירושו גחלת והוא הישר בעיני כאשר

רש״י

מהלכת במדבר והיה עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן העובדי גלולים ומתמיהות על גדולתי ואומרות מי זאת כלו׳ כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגומר כתימרות עשן גבוה וזקוף כתמר: מקטרת מור. על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי: רוכל. בשם המוכר כל מיני בשמים: אבקת. על שם שכותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: (ז) הנה מטתו שלשלמה. אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה. ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל. מיוצאי הצבא לבד פחותים מבן עשרים והיתרים על בני ששים: (ח) מלמדי מלחמה. מלחמתה של תורה וכן הכהנים הסובבים אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו. כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידים על ידם את הגירסא והמסרה שלא תשתכח: מפחד בלילות. פן ישכחוה ויבאו עליהם צרות וכן הוא אומר (תהלים ב) נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: (ט) אפריון עשה לו. זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת כתר לכבוד: (י) רפידתו. משכבו ומשכנו על הכפרת שהיא זהב: מרכבו ארגמן. זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד: תוכו רצוף. סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות: מבנות ירושלם. אלו

מצודת ציון

וכן יקרא עפר הדק כמו יכסך אבקתם (יחזקאל כ״ו): רוכל. כן יקרא מוכר בשמים כמו סלרפים ורוכלים (נחמיה ג׳): (ח) מלמדי. ענין הרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל י״ט): על ירכו. על צדו: (ט) אפריון. הוא המטה שנושאין בה הכלות וכדרז״ל סוביבה באפריון (סוטה מ״ב) וכן קראו רז״ל למטה פוריא ואמרו ע״ש פפרין ורבין עליה (כתובות י׳): הלבנון. שם יער בא״י: (י) רפידתו. ענין סעדה כמו רפדוני בתפוחים (לעיל ב׳): מרכבו. מל׳ רכיבה: ארגמן. שם צבע חשוב: רצוף. ענין גחלת אש וכידו רצפה (ישעיה ו): ודרך

מצודת דוד

למרחוק כמו תימרות עשן אשר נראה למרחוק וריחה הטוב היה נודף כאלו היתה מקוטרת במור ולבונה ומכל בשמים המשוקים המצויים אצל הרוכל המעלים ריח ערב ומעולה וכאומרת הלא אני היא העולה ואין אחרת. והנמשל הוא לומר הלא אני עליתי מן המדבר בעמודי אש וענן ההולכים לפני אשר היו נראים כתימרות עשן ועמי המשכן והמזבח שהקטירו עליו הקטורת מהרבה מיני בושם: (ז) הנה מטתו שלשלמה. לפי מרבית האהבה אל החשוק היה גדול בעיניה עד שכינה אותו בשם מלך שלמה שהיה הגדול והמופלא שבכל בני אדם וכה אמרה אל הנערות הנה כ״כ הייתי מאד אהובה ויקרה בעיני החשוק עד כי מפחדו פן שודדי לילה יחטפו אותי מן המטה אשר הכין לו עשה שמירה מעולה וסבב את המטה בששים גבורים מגבורי ישראל הנאמנים על השמיר׳ לבלתי תת שינה לעיניהם. והנמשל הוא לומר הנה בבה״מ היו ששים כתות גבורים והם כ״ד משמרות כהונה וכ״ד משמרות לויה ושתים עשרה מחלוקות ישראל כן הוא במדרש וכולם היו צדיקים וזריזים וגבורים בכבישת יצרם: (ח) כלם אחוזי חרב. כל הגבורים השומרים היו אוחזים החרב בידם להיות נכונים להלחם מול שודדי לילה והיו מורגלים במלחמה לדעת תכסיסיה ותחבולותיה: איש חרבו על ירכו. כ״א מהם היתה חרבו מזומנת לו על ירכו להיות נכונה לאחזה ביד אם תפול החרב האחוזה בכפו וחריצות השמירה היתה מן הפחד המצוי בלילות מהשודדים והגנבים. והנמשל הוא לומר כל הכתות האלה היו מורגלים במלחמה של תורה ועמדו על משמרתם לעשות גדרים להשתמר מפחוי היצה״ר ואופן תחבולותיו ועונש ערמתו על כי פחדו פן יולכדו ברשת פתויו ויהיה מעותד לבוא הושך כחשכת הלילה: (ט) אפריון. עתה חזרה לספר בשבח ויופי האפריון שעשה מאז להתעלס עמה בו וכה אמ״ה הנה האפריון עשה מעצי הלבנון מן המובחר במינם. והנמשל הוא על בנין המקדש שהיה בנין נפלא ומפואר: (י) עמודיו. הם העולים בארבעת מקצעות האפריון ועל הכלונסות שמעל להם יתלו הוילון סביב האפריון. והנמשל הוא על עמודי יכין ובועז שהיו המודות ככסף: רפידתו. המצעות שעל האפריון היו מפתילי זהב מעשה רוקם. והנמשל הוא

יא צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה
שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת
לבו : ד א הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך
יונים מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו
מהר גלעד : ב שניך כעדר הקצובות שעלו מן
הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם :

ל׳ . ל׳ . יא . ל׳ . ל׳ וחד מסר כנלעד . ל׳ . ל׳ . ב׳ וכסיפרא.

שמיה בירושלם מן כל כרכי ארעא דישראל : יא צאנה כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פלכיא דארעא דישראל ועמא דציון בתגא ובכלילא דכלילו עמא בית ישראל ית מלכא שלמה ביום חנכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעדנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין : ד א הנך ובההוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלוון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת בת קלא מן שמיא וכן אמרת כמא יאה אנת כנשתא דישראל וכמה יאין אנון רברבי כנשתא וחכימיא יתבי סנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנשתך ועמא דארעא אנון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד : ב שניך כמא יאין כהניא וליואי דמקרבין ית קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמא דהוו דכין עדרא ענא דיעקב בעדן דהוו גזיזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הות

צאינה ל׳ והוא חד מן יציאות דכל חד וחד לית דכוותא וסימן נמסר במסרה רבתא בערך יצא בס״ד : עיניך י״א וסימן שאי סביב עיניך : ואת שדוד מה תעשי . שאי עיניך על שפיים . ותקשרים ככלה . ואף כי תשלחנה לאנשים . והשבתי זמתך : עיניך בשדה . הנך יפה רעיתי . וחברו . הסבי עיניך . צוארך כמגדל השן :

תולדות אהרן לאינס ורלאינס . תענית כו זוכר מכפטים :

רשי

אלו ישראל יראים ושלמים להקב״ה : (יא) בנות ציון . בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית : בעטרה שעטרה לו אמו . אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני אמר רבי נחוניא שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר ברבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר (תהלים מה) שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעיתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר (ישעיה נא) שמעו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו׳ : ביום חתונתו . יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו : וביום שמחת לבו . זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר : (א) הנך יפה רעיתי . קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיהם : עד סיפוה היום . שחטאו לפני בימי חפני ופינחס : עיניך יונים . גווניך ומראיתך ונוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכששוחטין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צוארה כך את נתת שכם לסבול עולי ומוראי : מבעד לצמתך . שערך כעדר העזים . הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבת לחתן מכפנים לקישורייך שערך נאה ומבהיק כלובן ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך היא מכפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הריקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם . ד״א כאותן שנבאו על מדין בעבר הירדן שהיא בארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים : מבעד . הוא לשון מכפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד דבר אחר כמו (איוב ט) ובעד כוכבים יחתום (יונה ב) הארץ בריחיה בעדי (איוב כח) הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מכפנים לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד : צמתך . לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שהרי התי״ו משורשת בתיבה שא״כ היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה״א לפעול בה פעולת נקבה או לוי״ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי״ו של שבת כשהוא נותנה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי״ו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקום ה״א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה״א לתי״ו כגון ספחה תהפך לומר ספחתו ספחתה . וכן אמה אמתי אמתה . ערוה ערותו ערותה . וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך : שגלשו . שנקרחו גבח מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח וממורט מהם : (ב) שיניך כעדר הקצובות וגו׳ . אף קילוס זה בלשון נוי אשה : שיניך . דקות ולבנות וסדורות על סדורן כצמר וסדר עדר הרחלים הברורות מאשר הצאן בקצב ומנין נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בצמרן שעושין אותם לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותן מיום אל יום : שכולם מתאימות . לשון מתום (תהלים לח) אין מתום בבשרי כלומר תמימות אינטכי״ש בלע״ז : ושכלה . שום שכול ומום אין בהם ונאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשניהם פביבותם והרי הם מתרחקים מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה ונאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שנבאו על מדין בקצב ומנין שלא נחשד אחד מהם על העריות שנאמר (במדבר לא) ולא יפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב (שם) ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן

אבן עזרא

כאשר פירשנו במקומו : (א) מבעד לצמתך . מבפנים כמו בעד החלון פי׳ שער הרב : שגלשו . שנשקפו ונראו או יתגלגו מן העין ויש אומרים שנקרחו תרגום קרח הוא גליש והוא רחוק בעניין : (ב) כעדר הקצובות . יחסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שעניינו שה בריאה וענין הקצובות שיש להן מדה אחת כאילו נחצבת כל אחת כמו חברתה וכמוהו וקצב אחד וממנו ויקצב עץ : מתאימות . כמו

מצודת דוד

על מקום משכן השכינה שעל כפורת הזהב : מרכבו . זהו הוילון התלוי ורוכב על הכלונסות שמעמוד לעמוד . והנמשל הוא על פרוכת פתח המחיצה המבדלת בין הקדש לקודש הקדשים : תוכו . בתוך האפריון שוכב גחלת של אהבה הנאהב מכל הנערות ועל החשוק תאמר שאש אהבתו הוקד בלב כל הנערות כולן וכמ״ש על כן עלמות אהבוך (לעיל א׳) . והנמשל הוא לומר בתוך המקדש היתה השראת השכינה הנאהבה והנעימה בעיני כל האומות : (יא) צאינה וראינה . עתה מתפארת בפני הנערות וכאילו אומרת אל תחשבו שהחשוק השק בי מפאת החשק ועם כי אין אני כדאי לו כי צאינה מבחוץ ולכנה ראינה העטרה שעטרה לו אמו ביום שנתחתן עמדי ואז היה יום שמחת לבו כי הרבה לשמוח על שנפלתי בגורלו וכאומרת הנה מזה תקחו ראיה שאני הוגנת לו כי לולא זאת לא העטירה לו אמו עטרה ביום שמחת חתונתו . והנמשל הוא לומר אתם האומות אל תחשבו שמה שבחר בי ה׳ הוא בעבור אהבת האבות לבד עם כי אינני הוגנת לו מפאת עצמי כי הביטו וראו שביום מתן תורה הייתי לו לעטרה ולאוצר חביב כמ״ש והייתם לי סגולה כו׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י״ט) ונאמר ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מ״ט) וכ״ז חוזר למעלה לומר הואיל וכן הוא בודאי תמהר לשוב האהבה למקומה ולכן השבעתי אתכם כו׳ :

ד (א) הנך יפה רעיתי . כאשר היה נשמע אל החשוק שהיא משתעשעת באהבתו אליו והפליגת בשבחו בו שלא אמריו לקלסה וכה אמר הנך יפה כו׳ ר״ל יפה היית מאז עודך רעיתי ויושבת עמדי ועדיין את עומדת ביופיך ולא נפרדה היופי ממך מכל וכל בעבור הצער שעזבתיך . והנמשל הוא לאחדים עם המשל ויאמר על כשרון המעשים : עיניך יונים . מראה עיניך היה מאז כמראה עיני יונים ואשה נסתרות מבפנים להמסך ובזה היו ממשיכות אהבה וחשק יותר מאלו היו גלויות מבלי מסוה והנמשל הוא על שהכמי״ש שהם עיני העדה להורותם הדרך אשר ילכו בה אשר היו נחמדים כיונים וצנועים במעשיהם להסתירם מבני אדם : שערך כעדר העזים . שער ראשך היה מאז סרוק ומבהיק כשער עדר העזים אשר נמרטו ונסרקו בענפי הקוצים ברדתם ממקום מרעיתם מהר גלעד וכאלו נברקו במסרק . והנמשל הוא על הנזירים שהיו בה המגדלים פרע שער ראשם כעדר העזים כו׳ שהם סרוקות ושערותם ארוכות ותלויין כלפי מטה : (ב) שניך כעדר הקצובות . שניך היו דומות זו לזו בגובה ובעובי ולבנות היו במראה כמו עדר הדומות זו לזו כאלו נחתכו כאחת וכשהם עולים מן הרחצה שמבהיקים בלובן לה : שכלם מתאימות . מוסב על השנים לומר אשר כל השנים שוות היו כתואמים ולא היה בהם שכולה ר״ל לא היה נחסר אחד מהם ולא נפגם ולא נשתנה מראהו . והנמשל הוא על הגבורים אנשי המלחמה אשר היו בה מאז הכורתים ואוכלים אויביהם שהיו בעדר השוים במדה המנוקים מן הלכלוך אשר עלו מן הרחצה כי

מצודת ציון

שמקרא לכנות שלגנת האהבה כאש הבוער ומתלהב . וכן רשפיה רשפי אש שלהבת יה (לקמן ח׳) : (יא) בעטרה . בכתר : חתנתו . מל׳ חתן :

ד (א) הנך . הנה את : יונים . כיונים : מבעד . בפנים כי בעד ענינו דבר המפסיק כמו הארץ בריחיה בעדי (יונה ב׳) ומבעד הוא הדבר שהוא מבפנים לאותו בעד המפסיק : לצמתך . הוא המסוה המכסה את הפנים כמו גלי צמתך (ישעיה מז) והוא יריעה דקה מאד ומראית הפנים נראה דרך בה : שגלשו . ענין מריטת השער כי גבח הוא (ויקרא י״ג) ת״א גליש הוא : (ב) הקצובות . ענין חתוך וכריתה כמו מדה אחת וקצב אחד (מ״א ו׳) : מתאימות . מלשון תאומים : ושכלה . ר״ל חסרון ופגם ואמר בלשון שכלה מלשון

ל', ג כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה כפלח
כ'מ"ל הרמון רקתך מבעד לצמתך: ד כמגדל דויד
ל'. ג' צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל
שלטי הגבורים: ה שני שדיך כשני עפרים
ל' וחד מלא תאומי צביה הרעים בשושנים: ו עד שיפוח
כ'. ד' ד' מ"ל בלישנא היום ונסו הצללים אלך לי אל־הר המור ואל־

דויד ה' מ"ל וסימן נמסר במלכים א' סימן י"א ויחזקאל סימן ל"ד : תמור ד' מ"ל בלישנא וסימן אלך לי אל הר המור . וידי נטפו ב' בו נוטפות מור עובר :

תולדות אהרן כפלת הרמון . ברכות נט ערובין יט חגיגה כז סנהדרין לז : כמגדל דוד . ברכות לא זוכר ויגש :

הות בהון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ומתכלא לא הות בהון: ג כחוט ושפתוי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכפורי קדם יי ומלוי חוו מהפכין חוביהון דישראל דדמין לחוט זהוריתא ומחורין יתהון כעמר נקי ומלכא די הוא רישהון מלי פקודיא כרימונא בר מן אמרכליא וארכונין דאינון קריבין למלכא די אנון צדיקיא ולית בהון מדעם ביש: ד כמגדל וריש מתבתא די הוא רב די ליך חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר פומיה הוה מתבני עלמא ובאולפן דאוריתא הוה עסיק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זינין דגברין: ה שני תרין פריקיך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוו רען לעמא בית ישראל בזכותהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בארא דמרים: ו עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחדין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטיהרי מבינידהון על דהוה שכינת יקרא דיי שריא בבית מוקדשא

אבן עזרא

כמו תואמות ויש אומרים שיש לפני כל אחת תאומים: (ג) ומדברך. כמו דבורך: כפלח הרמון. יש אומרים כחצי והקרוב שהוא נץ הרמון האדום ויש מפרשים אותו מלשון פלח דבלה שהוא לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון: רקתך. בין המצח והעין: לצמתך. הוא השער הרב וכמוהו גלי צמתך:

הפעם השנית

רצוף אהבה. כלומר שרוף אהבה על אחת מבנות ירושלם ושם עטרה בראשו וכל זה עשה שלמה המלך אז ראה תאותו: הנך. ואת יותר יפה מחשוקתו של שלמה ויכולתי לראותך בלי שאצטרך לעשות אפריון: שערך כעדר העזים. הענין כי מנהג העזים שיתלו בהרים הגבוהים ועומדות ברגליהן ללקט עלים לכאן ולכאן כן דימה שער ראשה שזה על זה נופל: שניך וגו'. וענין מן הרחצה. הלבן: ושכלה. כמו נשברת:

הפעם השלישית

עמודיו רפידתו. ענינו רוב הזהב והכסף וכתוב שציפהו בזהב ובכסף: מרכבו ארגמן. כענין ארגמן או הרכיב מבחוץ. וטעם לאיבה וראיבה. הוא ויקהלו אל המלך שלמה: הנך יפה רעיתי עיניך יונים. שהיו עובדי השם כאשר פירשתי בפעם הראשונה. וענין עיניך. נביאים כי כן יקראו רועים וחוזים. וענין שערך. הם הנזירים: שניך. הם הגבורים: שפתותיך. המשוררים: רקתך. הם הכהנים:

הפעם הראשונה

(ד) לתלפיות. יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות ויש אומרים כי התי"ו טפס ויחסר אל"ף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדקים אמרו אין לו דומה

רשי

הכהן וגומר ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד: (ג) כחוט השני שפתותיך. נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה(יהושע ב) את תקות חוט השני וגומר ושמרו הבטחתם: ומדברך. דבורך והרי הוא מגזרת (יחזקאל לג) הנדברים בך אצל הקירות (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' פרלרי"ן בלעז: רקתך. היא גובה הפנים שקורין פומלי"ש בלע"ז אצל העינים ובלשון גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון בחוץ שהוא אדום וסגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מלאים מצות כרמון: מבעד לצמתך. מבפנים לקישוריך: (ד) כמגדל דוד צוארך. קומה זקופה נוי באשה והדוגמא כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומבצר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומבצרן של ישראל ואותו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו ונוי מלאכת תבניתו והיא מגזרת (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ והתי"ו בתלפיות כמו תי"ו שבתרמית ובתבנית: אלף המגן תלוי עליו. כך מנהג השרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי. אשפות שנותנין בהם חצים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתורה מגן לישראל ויש לומר אלף המגן כמו מגן האלף על שם (ד"ה א יו) דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים. אינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר (תהלים קכז) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם: (ה) שני שדיך. המניקות אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה. דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה. דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור. אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה. לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודת גלולים דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים. לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר. זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית. כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו: הרועים. את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה: (ו) עד שיפוח היום. עד שתתפשט החמה: ונסו הצללים. הוא עת שרב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי: היום. הוא השמש וכן (בראשית ג) לרוח היום וכן (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בבראשית רבה. כלומר משחטאו אז

מצודת ציון

מלשון השופל בבע"ח הנשכל מחיה רעה: כחוט השני. השני לבוע אדום כמו ושני תולעת (במדבר י"ט): ומדברך. דבורך: נאוה. נאה ויפה: כפלח. ענין בקוע כמו כפלח התחיה (איוב מ"א): רקתך. היא גובה הפנים שאצל העין מזה ומזה ויקרא כן על מיעוט ורקות הבשר אשר בשם וכן ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד): (ד) לתלפיות. ענין סורא ונויה כמו מלפנו מבהמות הארץ (איוב ל"ה) והתיו שבתלפיות הוא כמו תי"ו שבתרמית ובתבנית: שלטי. הוא המגן וכן את שלטי הזהב (דה"א י"ח): (ה) שדיך. שם דדי האשה: עפרים. כן יקראו ילדי האיילים והאילה: (ו) שיפוח. מל' נפיחה ונשיבה: היום. השמש: ונסו

מצודת דוד

כמו כן היו שוים גם המה אלו לאלו וכולם היו קדושים ומנוקים מן הגזל ולא נמצא במי מהם נדנוד עושק לא כדרך גדודי העו"ג: (ג) כחוט כו'. שפתי פיך המה היו דקות ואדומות כחוט השני והוא ענין יופי. והנמשל הוא על הנביאים שהיו מתנבאים ומודיעים לעתות רחוקות ודבריהם היו מקויימים כצבע אדום הנראה למרחוק ולא הוסר כ"א בקושי: ומדברך נאוה. דברי פיך המה היו נאים ונחמדים במיטב המליצה ובחן המבטא. והנמשל הוא על הלוים שהיו עומדים על הדוכן לדבר בשיר והחן היה מוצק בשפתותם: כפלח כו'. גובה פניך מזה ומזה היה סגלגל ואדום ומעורב בלובן כמראה חתיכה הנבקעת מן הרמון והמה היו נסתרים מבפנים למסוה ובזה היו ממשיכים אהבה וחשק יותר מאלו היו גלוים מבלי מסוה. והנמשל הוא על הסנהדרין שופטי העדה שהם פני הדור והיו ממולאים בכל חכמה ומדע כרמון המלאה לה גרגרים והמה היו מסתירים חכמה בלבותם ולא התפארו בפני אנשים: (ד) כמגדל כו'. צואר שלך היה זקוף ומיושר כמו המגדל של דוד היא מצודת ציון הנבנה להתלמד להולכי אורח כי לפי רוב הגובה היה נראה למרחוק והיה סימן להם לדעת אנה יפנו: אלף המגן. אשר על המגדל ההוא היה תלוי אלף המגן כי כן היה הדרך לתלות המגינים על כתלי המגדל להיות להדר ולפאר וכמ"ש מגן וכובע תלו בך המה נתנו הדרך (יחזקאל כ"ז): כל שלטי הגבורים. בזה יפרש אמריו מה שאמר אלף המגן אחז מספר מרובה והכונה הוא לומר כל שלטי הגבורים אנשי המלחמה ולא אלף לבד וכאלו ישבח בזה את החשוקה לומר שצוארה זקוף ומיושר כמגדל והרבה מיני עדי ותלי כתם היו תלוים על צוארה לקשטה וליפותה. והנמשל הוא על בה"מ שהיה מאז חוזק ומבצרן של ישראל כצואר הזה שהוא חוזק האדם והיה עומד על הר גבוה ותלול ומשם יצא הוראה לכל ישראל והי' בנוי בהמיובחר שבבנייני' ומצופה זהב בפתוחי מקלעות כרובי' ותמרות ופטורי ציצים כמו שכתב במ"א: (ה) שני שדיך. דדיך היו שוים זה עם זה כשני ילדי צבי שנולדו תאומים שהם בשווי גמור וכשהם רועים בין השושנים שאז המה נחמדים ביותר אל מסתכל הרואה וכן נחמדו היו שדיך. והנמשל הוא על המלך וכה"ג שהיו מניחים אותם מאז ומשפיעים לה טובה המלך במלחמתו וכה"ג בעבודתו והיו שוים בגדולה ומסכימים ונשמעים זה לזה ברעים האוהבים והיו מקובלים על האומה כשני עפרים כו': (ו) עד שיפוח היום. כאומר לכן בעבור הכשרון והיופי הנמצא בך מאז ביותר שאת הואילי על הסוכה כי יש תקוה ועד העת שיביא השמש

גבעת הלבונה : ז כלך יפה רעיתי ומום אין ג׳. ל׳
בך : ח אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי ג׳ ומ״ג
תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות ל׳. י״ד. ג׳ כ׳
אריות מהררי נמרים : ט לבבתני אחתי כלה ג׳. ג׳ וחסר
לבבתני באחד מעיניך באחד ענק מצורניך : באחת קרי ל׳
י מה יפו דדיך אחתי כלה מה טבו דדיך מיין ג׳. ג׳ ובפסוק
וריח שמניך מכל בשמים : יא נפת תטפנה ס׳ ג׳
שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח ל׳ ומ״ג. ס׳

נ׳ופת חד מן י״א פסו׳ רישיהון נו״ן וסופיהון נו״ן וסי׳ נמסר בסדר תזריע ותהלים סי׳ מ״ח:

תולדות אהרן כולך יפה רעיתי. יבמות קא קדושין עו סנהדרין לו: אתי מלבנון כלה. זוטר שמות: לבבתני אחותי כלה. שבת נג פח: דבש וחלב. חגיגה יג:

דהוה מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין : ז כלך ובזמן דעמך בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלס יתהון בשמי מרומא וכן אמר כלך שפרתא כנשתא דישראל ומחתא לית ביך : ח אתי אמר יי במימריה עמי תהי יתבא כנשתא דישראל דדמיא לננפי דהיא צניעא ועמי תעלון לבית מוקדשא ויהון מקרבין לך דורון ראשי עמא דיתבין על נהר דאמנא ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא די בחרמון מסקין לך מסין יתבי כרכין תקיפין די אנון גברין כאריון תקרובתא מן קרוי טוריא דחסינין מן נמרין : ט לבבתני קביע על לוח לבי רחמתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לננפי די היא צניעא קביע על לוח לבי חבת זוטר די בינך די הוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן מלכיא דבית יהודה דהוית יהיבא כלילא דמלכותא על צוריה : י מה כמה שפירן עלי חבתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לננפי דהיא צניעא כמה טבן עלי חבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין : יא נפת ובעידן דמצלין כהניא בעזרתא דקודשא זלחן ספותהון יערת דובשא

רשי

אז לפני לחלל את קדשי ולנאץ מנחתי בימי חפני ופינחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים . ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך : (ח) אתי מלבנון כלה. כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם : אתי מלבנון תבואי. וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי . כשתגלו מלבנון זה אתי תבא ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תלאו ותבואו : תשורי מראש אמנה . בקבלי את גלויך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדבר ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג . ד״א מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בו (במדבר לד) מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות שם הם צופים משם ורואין גבול ארץ ישראל ואוירה של ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודיה לכך נאמר תשורי מראש אמנה : (ט) לבבתני . משכת את לבי אליך : באחת מעיניך . הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה ביך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך באחת מרבידי ענק קישוטיך הם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם . ד״א באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים : (י) מה יפו דודיך . כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הבבלי מטוחה ושאר ויעודים מטוחה זו ירושלים ושאר ויעודים מקום שנתוועדה שם שכינה לישראל : וריח שמניך . שם טוב : (יא) . נפת. מתוק : תטופנה שפתותיך טעמי תורה : וריח שלמותיך

אבן עזרא

דומה : שלטי . מיני הנשק וכן והשלטים ענינו כמו מגינים : (ח) תשורי . כמו אשורנו ולא עתה : (ט) לבבתני . לקחת לבי : ענק . מיני חלי קשורים על הצואר וכמוהו וענקים לגרגרותיך :

הפעם השנית

כמגדל . דימה החרוזים שהם הקשורים שיש על צוארה כמו המגינים שהם תלויים על מגדל דוד : שני שדיך . חוזר למשל : כשני עפרים . שיש להם ריח טוב שהם רועים בשושנים אמר לה את אמרת לי שאלך אל הרי בתר עד שיפוח היום ואני לא הלכתי כי אם אל הר המור : כלך יפה . הטעם כל מה שאמרת יפה בעיני ומום אין בך לכן אתי מלבנון כלה בואי עמי תראי מראש אמנה הוא הר מקום האריות והנמרים והענין ברחי מהמדבר ומאותם המקומות כי הם בסכנה ובואי עמי כי לא אוכל להפרד מעמך כי לבבתיני ולא נשאר לי לב :

הפעם השלישית

מארך . המלך : אלף המגן . הם שריו : שני שדיך . הם שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי השדים מוציאין את החלב כענין לכו שברו ואכולו . אמרה השכינה אני אלך לי אל הר המוריה שהוא בית ה׳ כי שם נבנה הבית וזה הענין מפורש בספר דברי הימים ויבן שלמה את הבית בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו והענין אני אשב בהר המוריה : עד שיפוח היום . עד שתשתנה הרוח והטעם כל זמן שישראל שומרים מצותי אשב בקרבה על כן אמר כלך יפה שהיו כל ישראל כולם בימי שלמה צדיקים : אתי מלבנון . שבאים לרגלים מ״ת גם מעבר לירדן משם שניר . ועוד מי שהיה בארץ הבבליים הנמשלים לאריות ולנמרים היו הכל באים : לבבתני . אחר שאמר כלך יפה אמר עתה לבבתני באחת ענק מצורוניך זהו שבט יהודה שהלך אחרי השכינה כי רובי מלכי יהודה היו חסידים . וענין באחת מעיניך . הוא אליהו הנביא שהחזיר ישראל בתשובה ודבקו בשם וזה ענין מה יפו דודיך ושפתותיך משלמי נדרים ונדבות ושלמותיך פחות : גן

מצודת דוד

נפוח מן הארץ לרדת לשקוע ועד ינוסו הצללים הוא עת ערב שאז ינוסו צללי הדברים להיות מתארכים ונמשכים למרחוק ועד לא תבא העת ההיא אלך אל הר שגדל שם בושם המור ואל גבעה שגדילה שם לבונה ושמה אלין הלילה . והנמשל הוא לומר בעבור כשרון המעשה והשבת הגולה כך מאז אמהר להשרות שכינתי בבה״מ מקום שמקטירין סממני הקטרת ובהם מור ולבונה : (ז) יפה רעיתי . מעידך רעיתי כל חלקי גופך יפה ולא נמצא בך שום מום . והנמשל הוא לומר אתם כ״י מאז כולכם כשרים ולא נמצא במי שמץ פסול : (ח) אתי מלבנון כלה . הנה אתה כלה ר״ל כלולה בכל מיני יופי אתי מלבנון וחוזר ומפרש אתי מלבנון הבואי ר״ל ממקום שאת עומדת עתה בלבנון משם תבואי אתי אל הר המור כו׳ ושם נתעלסה באהבים ונרוה דודים עד הבוקר : תשורי מראש אמנה . הלעדי ותלכי ממקום שאתה שם מראש הר אמנה ומראש הרי שניר וחרמון שהם מקומות מעון אריות ונמרים ולא תעמודי עוד באלה המקומות כי אתי תבואי אל הר המור כו׳ . והנמשל הוא לומר עמי תבואי לארצך ותצאי מהגולה : (ט) לבבתני . הנה מאז בהיותי עמך משכת את לבי אליך את אחותי כלה ואמר אחותי בלשון חיבה יתירה : לבבתני באחת מעיניך . יפרש במה משכה לבו ואמר בהבטת עין אחת מעיניך כי הבטה בדרך חיבה בעין אחת משכת את הלב עד מאוד : באחד ענק . אף בעדי אחד מקשוטי צוארך משכת את לבי אליך ומכ״ש בכולם . והנמשל הוא לומר אהבתי לך בעבור אברהם אביך שהיה עין העולם לפרסם אלהותי בין בני אדם להיישירם בדרך אשר ילכו בה ובעבור משה עבדי המכניסך עמי בברית . וכינהו באחד ענק מן הצואר שהוא היה העדי והקשוט המיוחד בהמדברים בך וקוראים בגרון ללכת בדרכי ה׳ ולשמור מצותיו : (י) מה יפו דודיך . מה מאוד היו יפים הראות חיבתך אלי את אחותי כלה מה מאוד היו טובים יותר ממשתה היין וריח השמן באשה שך מהם הוא ריח ערב מריח כל בשמים . והנמשל הוא לומר האמונה שאתה מאמין בי וכסוס קדושת שמי הבא על ידך הגון בעיני ומקובל לפני : (יא) נפת הטופנה . אמרי שפתיך מתוקים וערבים כאלו מטיפים בזלת נופים וכאלו תחת לשונך דבש וחלב ויצא מפיך והוא כפל ענין במלות שונות . והנמשל הוא על עסק למוד חכמת התורה : וריח שלמותיך . שריח הנודף משלמותיך מן שמונמר הוא כריח יער הלבנון הנמצא בו הרבה עצבים ומינים המעלים ריח טוב . והנמשל הוא על המצות התלויות בבגדים כמצות ציצית ואיסור שעטנז :

מצודת ציון

ונסו . מלשון ניסה ובריחה : הצללים . מל׳ צל : המור הלבונה . שמות מיני בושם : (ח) מלבנון . שם יער : כלה . תקרא כן על כי אז היא כלולה בכל מיני יופי ופאר : תשורי . ענין לעדה והלוך כמו באשורי אחזה רגלי (איוב כ״ג) : אמנה שניר וחרמון , שמות הרים : ממעונות . ענין מדור כמו ה׳ מעון אתה היית (תהלים צ׳) : (ט) לבבתיני . מגשון לב : ענק . כן יקרא עדי הצואר כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א׳) : (י) מה יפו . מלת מה יורה על הפלגת הדבר כמו מה רב טובך (תהלים ל״א) : דודיך . אהבתך וחבתך : (יא) נופת . ענין הזלה והטפה כמו ונופת . צופים (שם י״ט) ותחסר מלת צופים והוא מובן מעצמו שר״ל כהזלת

שַׁלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃ יב גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה
גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃ יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם
פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ יד נֵרְדְּ ׀ וְכַרְכֹּם קָנֶה
וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־
רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ טו מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים
מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ
בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ ה א בָּאתִי
לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי
עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ

מעין ה' קמצין וסימן אך מעין ובור מקוה מים. אתה בקעת מעין ונחל. עברי בעמק הבכא. מעין נרפש ומקור משחת. גן נעול מעין חתום. וחד ומעין מבית ה' יצא. וד' פתחין וסימן אל מעין מי נפתוח. וחברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר מים חיים: ויאכל ה' וסימן בלשון ארמי קם עשבא דדהבא וכפר בגנתיה וביאורם בסדר תולדות: רעים ה' וסימן בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף. וביאורם באיוב סי' י"ז וירמיה ריש סימן ג' ומשלי סוף סי' י"ח:

תולדות אהרן גן נעול. יומא עה עקידה שער ז: שלחיך. נזיר ג בתרא כח נדה יט עקידה כס: מעין גנים. זוהר תולדות ובלק: עורי צפון. זבחים קיו זוהר ויקרא: באתי לגני. זוהר בראשית ויקרא פנחס:

וְלִישָׁנִיךְ נִגְפֵי צְנִיעָא בְּמַלְּלוּתִיךְ שִׁירִין וְתוּשְׁבְּחָן מְתִיקִין כְּחָלָב וּדְבַשׁ וְרֵיחַ לְבוּשֵׁי כַהֲנַיָּא כְּרֵיחַ אוּלְבָנָן׃ יב גן וּנְשָׁיִךְ דְמִתְנַסְּבָן לְגוּבְרִין צְנִיעָן כְּנִגְפֵי צְנִיעָא וּכְגִנְּתָא דְעֵדֶן דְּלֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְמֵיעַל לְגַוַּהּ אֱלָהֵן צַדִּיקַיָּא דְנַפְשְׁהוֹן מִשְׁתַּלְּחִין לְגַוַּהּ עַל יַד מַלְאָכַיָּא וּבְתוּלָתִיךְ טְמִירָן וּגְנִיזָן בְּאַנְפִּלְיָן וַחֲתִימָן בְּכֵן כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין חַיִּין דְּנָפִיק מִתְּחוֹת אִילָנָא וּמִתְפָּרַשׁ לְאַרְבַּעַת רֵישֵׁי נַהֲרִין וְאִלְמָלֵי דִּי הוּא חָתִים בִּשְׁמָא רַבָּא וְקַדִּישָׁא הֲוָה נָפֵק וּמַבַּע וְשָׁטֵף כָּל עָלְמָא׃ יג שלחיך וְעוּלֵמַיִךְ מַלְיָן פִּקּוּדַיָּא הֵיךְ רִמּוֹנִין וְרָחֲמִין לִנְשֵׁיהוֹן וְיַלְדָן בְּנִין כְּוָן צַדִּיקִין כְּוָתְהוֹן וְרֵיחֵיהוֹן מְטוּל הָכֵי כְּבוּסְמָנִין טָבִין דְּגִנְּתָא דְעֵדֶן כְּפוּרִין עִם נִרְשְׁקִין׃ יד נרד רְשַׁק וּמוּרִיקָא וּקְנֵה בּוּסְמָא וְקִנָּמוֹן עִם כָּל קִיסֵי לְבוֹנְתָא מֵירָא דַכְיָא וְאַקְסִיל אָלוּאָוָן עִם כָּל מִינֵי בוּסְמָנִין׃ טו מעין וּמַיָּא דְשִׁילוֹחַ מְדַבְּרִין בְּנִיחַ עִם מוֹתַר מַיִין דְּנַגְּדִין מִן לְבָנוֹן לְאַשְׁקָאָה יַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּגִין דְּאִינּוּן עֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְּמַתִּילִין לְבֵירָא דְּמַיִין חַיִּין וּבִזְכוּתָא דְנִסּוּךְ מַיָּא דְנָסְכִין עַל מַדְבְּחָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דְּמִתְבְּנֵי בִּירוּשְׁלֵם דְּמִתְקְרֵי לְבָנוֹן׃ טז עורי וְעַל סְטַר צִיפּוּנָא הֲוָה פָּתוֹרָא וַעֲלוֹהִי תְּרֵי עֲסַר לַחְמִין דְּאַפִּין וְעַל סְטַר דָּרוֹמָא הֲוַת בּוּצִינָא לְאַנְהָרָא וְעַל מַדְבְּחָא הֲווֹ מְקָרְבִין כַּהֲנַיָּא קוּרְבָּנָא וּמַסְּקִין עֲלוֹי קְטֹרֶת בּוּסְמִין כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אָמְרַת יֵיעוֹל אֱלָהָא רְחִימִי לְבֵית מַקְדְּשָׁא וִיקַבֵּל בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנְהוֹן דְּעַמֵּיהּ׃ ה א באתי אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעַמֵּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עָלִית לְבֵית מַקְדְּשִׁי דִּבְנֵית לִי אֲחוֹתִי כְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּמַתִּילָא לְנִגְפֵי צְנִיעָא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִינְתִּי בֵּינָיִךְ קַבֵּלִית יַת קְטֹרֶת בּוּסְמַיִךְ דַּעֲבַדְתְּ לִשְׁמִי שְׁלָחִית אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וַאֲכַל יַת עֲלָוָן וְיַת

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יב) גן נעול. נהר יוצא והוא קטן וכמוהו גלות עליות וגלות תחתיות: (יג) שלחיך. כמו סעיפיך קרוב מן תשלח קציריה עד ים וכן שלחותיה נטשו: פרדס. בלשון ישמעאל כדמות גן יש בו מין אחד: כפרים. לשון רבים מן אשכול הכופר: (יד) ואהלות. מין בושם וכמוהו כאהלים נטע ה': (א) אריתי מורי. לקטתי וכמוהו וארוה כל עוברי דרך: יערי. מן יערת הדבש: חלבי. יש אומרים שהוא הלובן העולה על היין. ויפרש כמוהו כיין חלבון והוא רחוק

רשי

שלמתיך. מצות הגונות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז: (יב) גן נעול. על שם צניעות בנות ישראל שאין פורצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעין כמו (יהושע טו) גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: (יג) שלחיך. ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: (טו) מעין גנים. כל זה מוסב על שלחיך ומקלסן כמעין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן לבנון. ממקום נקיות באין עבירת טיט: (טז) עורי צפון ובואי תימן. אחר שערב עלי ריחך ונוי משכנותיך אני מצוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלים ובימי הבנין יהיו ישראל נקבצים שם למועדים ולרגלים וישראל משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם: (א) באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי. לקטתי והוא לשון משנה כמלא אורה וסלו ואף לשון מקרא (תהלים פ) וארוה כל עוברי דרך ונאמר על שם הקטורת שהקטירו קטורת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן נאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין (שנאמר ש"א יד) ביערת הדבש ויערת הוא לשון קנה כמו (שמות ב) ותשם בסוף ושויתיה ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאים ואין חטאת קריבה נדבה ואני קבלתים בו ביום: שתיתי ייני. הם הנסכים: עם חלבי

מצודת ציון

כהולת חלות הדבש: תפשנה. מרד טיפין: שלמותיך. בגדיך: (יב) נעול. סגור וכן ונעל הדלת (ש"ב יג): גל. מעין כמו גולות מים (יהושע טו): חתום. ענין סגירה כמו כי חתום הוא (ישעיה כ"ט): (יג) שלחיך. כן יקראו הסעיפים המתפשטים ויוצאים כמו שלחותיך נטשו (שם טו): פרדס. כן יקרא גן מעצי מאכל וכן גנות ופרדסים (קהלת ב): מגדים. כן יקרא דבר משובח ומעולה כמו ומגדנות נתן לאחיה (בראשית כ"ד): כפרים נרדים. מיני בושם: (יד) נרד וכרכם כו'. כולם שמות מיני בושם הם: ראשי. ענין מיטב ומובחר כמו וראשית שמנים (עמוס ו): (טו) חיים. נובעים כמו על מים חיים (ויקרא יד): ונוזלים. מלשון הולה ונטיפה: (טז) עורי. מלשון התעוררות: הפיחי. מלשון הפחה ונשיבה:

ה (א) באתי. עבר במקום עתיד וכן אריתי אכלתי שתיתי: אריתי. ענין לקיטה כמו וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ'): יערי. כן יקראו הקנים שגדל בהם הדבש וכן ביערת

מצודת דוד

(יב) גן נעול. עתה חוזר לשבחה בדבר הצניעות וכה יאמר הרי את כגן הנעול שאין מי יוכל לבוא בו כ"א בעל הגן כי כ"כ לא תעזוב את מי לגשת אליך: גל נעול. את נעול כמעין הנעול כי לא תערה מי בך לקלקל ולשבור הבתולים והרי את נעול: מעין חתום. כפל הדבר במ"ש. והנמשל הוא על ההרחקה מן עובדי כוכבים ומזלות: (יג) שלחיך. הנה לפי מעשיך ההגונים ושמירת הצניעות מובטחני בך שיהיו שלחיך פרדס רמונים ר"ל פרי בטנך המתפשטים ונשלחים ממך יהיו מלאי חכמות כרמון המלאה לה גרגרים עם פרי מגדים גם יהיו בני מדות טובות כפרי משובח ומעולה בהרבה מיני שבח בטעם וביופי וכדומה: כפרים עם נרדים. פרסום שמותם נתפשט למרחוק כריח כפרים עם נרדים שההרכבה הזאת מעלה ריח ערב ונודף למרחוק. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (יד) נרד וכרכם. ר"ל פרסום שבחם יהיה מוסיף והולך להתפשט ממרחק רב כריח נרד כו' עם כל מין עצי לבונה מור ואהלות עם כל מיטב מיני בשמים שההרכבה גדולה כזאת אין למעלה ממנ' בדבר העלאת ריח טוב וערב עד למרחוק. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (טו) מעין גנים. ר"ל בדין הוא שיהיו השלוחות פרדס רמונים פו' כי המעין המשקה את הגנים הוא באר של מים חיים מוקף מחיצות ולא מגולה לשיבא בו אבק ועפרורית וגם המים ההם מזלים ונובעים מהר הלבנון ולכן המה מזוקקים ביותר ולזה מהראוי שילליחו השליחות להיות פרדס רימונים כו' ר"ל בדין הוא שיהיו בניך מלאים חכמות ומדות טובות לפי שאת הוא מקור מחצבם והגונה את להוליד תולדות כאלה. והנמשל הוא לומר לפי שמקום מחצבם כ"י היא מאבות ואמהות כשרים וצדיקים רהויים שהתולדות להדמות אל האבות: (טז) עורי צפון. כאשר נשמע לאוזן התשוקה מרבית הקילוס מה שהחשוק מקלס' אמרה אתה רוח הצפוני התעוררי לנשב ואתה רוח תימן בואי הנה והפיחי אל גני למען יזלו ויפיצו בשמיו את הערף והמין ולמרבי' הריח אשר יהיה נודף למרחוק יבוא דודי חיש קל מהר אל הגן שהכנתי לו לטייל בו ושם יאכל הפירות החשובים אשר זמנתי לו למען יתמיד לשבת עמדי. והנמשל הוא כאלו האמר כ"י עם כל אלה כי אמצא חן בעיניו יחיש נא ומהר ישרה בי שכינתו בבית המכון לשבתו ויקבל שם קרבנותי ברצון:

ה (א) באתי לגני. החשוק שלח דברו וכה אמר כן תעשה ואמהר לבא אל הגן שהכנת לי ואלקט המור עם שאר מיני הבושם שהזמנת לי ואם הדבש אוכל לאהוה עד שאוכל גם הקנים למצוץ הדבש מהם ואשתה היין עם החלב שהזמנת לי: אכלו רעים. למרבית השמחה אזמין קרואים ואסיימם לאכול וכה אומר לעם

ושכרו דודים: ב אני ישנה ולבי ער קול | דודי דופק פתחי־לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא־טל קוצותי רסיסי לילה: ג פשטתי את־כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את־רגלי איככה אטנפם: ד דודי שלח ידו מן־החור

ד' חד מ"ע ב' ולמתך · ל' מ"ל · ל' ודגש · ל' זקף קמץ · ל' · איככה ד' ב' מלעיל וכפסוק וב' מלרע

איככה ד' ב' מלעיל וב' מלרע וסי' פשטתי את כתנתי ב' בו ומלעיל. כי איככה אוכל וראיתי ב' בו ומלרע:

תולדות אהרן אני ישנה. זוסר כראשית אמור סאונו: פשטתי את כתנתי. זוסר בראשית:

נכסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי נסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען אתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון: ב אני בתר כל פתגמיא האילן חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמין בגלותא כגבר דמכא דלא יכיל לאתערא משנתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והות עירא יתהון מדמוך לבהון ענה רבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחמתי כנשתא דישראל דמתילא ליונתא בשלימות עובדיך ארום שער רישי אתמלי מן דמעתיך כגבר דשער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית נזרי אתמלי מן טפי עיניך כגבר דציצית נזרוהי מלין מטפי מטרא דנחתין בליליא: ג פשטתי ענת כנשתא דישראל כל קבל נביאיא הא כבר אעדיתי מני ניר פקודוי ופלחית לטעות עממיא והכדין יהוין לי אפין למהדר לותיה אתיב להון מרי עלמא על יד נביאיא ואף אנא הא כבר סלקית שכנתי מבינך והכדין אהדור ואת עבדת עובדין בישין ואנא קדשית ית רגלי מסובתך והכדין אטנפינון בינך בעובדיך בישיא: ד דודי כד אתגלי מן קדם יי דעמא בית ישראל לא צבן למהדר ולמתב אושיט מחת גבורתיה על שבטא דראובן וגד ופלגות שבטא דמנשה דמעברא לירדנא ומסר יתהון ביד סנחריב מלכא דאתור ואגלי יתהון

רשי

חלבי. מתקי ושתו מחלב: אכלו רעים. באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם: שתו ושכרו דודים. אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: (ב) אני ישנה. כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקב"ה כישנה ונרדמת: ולבי ער. זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא ולבי ער. הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק. משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי. אל תגרמו לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל. לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל הנני בא אליך טעון ברכות ושילום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: קוצותי רסיסי לילה. אף בידי הרבה קבוצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי וממכאסי. טל הוא לשון נחת: רסיסי לילה. גשמי לילה שהן טורח ועייפות. רסיסי תרגום של רביבים (דברים לב) וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא. קוצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין כלוציי"ש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקוצות שדרך טל ומטר לאחוז בשער ובקוצות ויש לפרש על ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנחות להעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: (ג) פשטתי את כתנתי. כלומר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר (ירמיה מד) ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים וגומר שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: (ד) דודי שלח ידו מן החור. שאצל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי

אבן עזרא

רחוק כי הלבון הוא שם מקום ואיננו תאר לכן חלבי הוא כמשמעו: (ב) דופק. מכיק כמו מתדפקים: תמתי. התמימה שלי: קוצותי. קצות השער והוא הפוך: רסיסי לילה. מגזרת לרום את הסלת:

הפעם השנית

גן נעול. ואת דומה לגן נעול שיש לו ריח טוב מחוץ ולא יוכל אדם להכנס לשם. ואחר שדימה אותה למעין חתום אמר את כמו מעין גנים שהם באר מים חיים. ענתה היא ואמרה עד שיתעורר רוח צפון ויבוא רוח תימן ויפיחו שניהם בגני ויזלו בשמיו. ילך דודי אל הגן שלו ואחר כן יבא. אמר באתי לגני וארית מורי והענין שבע אני מכל טוב ולא יחסר לי כי אם דמותך ועוד אל תפחדי כי רעי שהם הרועים כאשר כתוב בתחילה על עדרי חבריך האכלתים והשכרתים. אמרה אני ישנה אע"פ שאני ישנה לבי כמו ער וזאת אמרה פעם שנית רק בראשונה בקשה ממנו בחלום ועתה בא אליה לגן שלה כאשר אמרה לו עורי צפון: קול דודי דופק. עתה היא פושטת וכל הפרשה כולה מבוארת:

הפעם השלישית

גן נעול. בתולותיהם נטועות: ופרדס רמונים עם עצי בשמים. הם שנים עשר כנגד השבטים. ועניין מעין גנים. על נשי הטבילה: עורי צפון ובואי תימן. באה רוח צפונית וזה עד שיפוח היום והפיחה בגן שהם ישראל והפילה בשמיו לארץ. ברח דודי אל גנו. השכינה שעלתה לשמים כענין אלכה ואשובה אל מקומי. וענין ויאכל פרי מגדיו לא אקריב עולות עוד כענין אשר חלב זבחימו יאכלו. אמרה שכינה באתי לגני ואין לי צורך כענין כי לי כל חיתו יער ואילו הוצרכתי יש לי הכל: יערי עם דבשי. והייתי מאכיל לרעי שהם המלאכים והענין איך תאמרי ויאכל פרי מגדיו. אחר שעלתה שכינה גלו ישראל לבבל אמרה כנסת ישראל אני ישנה בגלות בבל כאדם שהוא במחשך.

וענין ולבי ער. שהייתי מתאוה לחזור עם השכינה כשהייתי: קול דודי. זהו העיר ה' את רוח כורש מלך פרס: שראשי נמלא טל. דרך משל כענין כי לא ישבתי בבית העת אתם לכם לשבת בבתיכם ספונים או טל דמעות של ישראל שעלו:

הפעם הראשונה

(ג) אטנפם. בלשון רבנן ז"ל לשון גיאול: (ד) מן החור. הנקב שיש בין שתי הדלתות

מצודת דוד

לכם אכלו רעים כו'. והנמשל הוא לומר כאלו המקום ב"ה מצפית ואומר שנה חים מהר אשרה שכינתי בקרבך ואקבל ברצון קטורת הסמים ואם תרד מן השמים ותאכל עצי המערכה עם הקרבנות אשר יערבו עלי כדבש ואקבל ברצון נסכי היין אשר ימתקו עלי כחלב והכהנים בני אהרן יאכלו חלקם ממותר אשי: (ב) אני ישנה. עתה חזרה החשוקה להשלים אמריה עם הנערות כי כשבא לאוזן החשוק נועם אמריה והפלגת חשקה שלח אמריו לקלסה באומרו הנך יפה רעיתי כו' (לעיל ד) וכל הענין והיא השבה מחשבות ביבוא אל הגן לשבת עמה והוא השיב שכן יבוא הספיק הענין בזה הספור ועתה שבה לספר מה היה הסיבה אשר החשוק נפרד ממנה כ"כ הרבה מן הזמן ואמרה כאשר הלכתי לישן ועדיין היה לבי ער כי לא נשתקעתי בשינה שמעתי קול דודי מקש על הדלת וכה אמר פתחי לי הדלת את אחותי רעיתי הדבוקה בי כיונה בבן זוגה התמימה באהבתה אלי: שראשי נמלא טל. כי שער ראשי נמלא מן הטל שירד עלי והקוצות נתמלאו מזלוף הגשמים שירדו בלילה וכאומר מהרי פתחי כי מיצר אני בעומדי חוצה בעבור רסיסת הטל והמטר שירדו עלי. והנמשל הוא לומר כאשר ישבתי בגולה בבבל הייתי נואש מן הגאולה אבל הבחורים שבי כדניאל וחביריו היו מצפים עליה וחשבו את הקץ הנאמר בפי ירמיה והנה המקום ב"ה העיר רוח כורש לשלחה חפשי למען לא יחולל עוד שמו בין הגוים לומר עם ה' אלה ומארצו יצאו מבלי יכולת להעמידם בארצו: (ג) פשטתי את כתנתי. ואני השבתי לו הנה כבר פשטתי את כתנתי כדרך ההולכים לישן ואין ללכת ערומה ואיך א"כ אלבשנה כי יש לי טורח בזה וכבר רחצתי את רגלי עד לא עליתי על המשכב ואיך א"כ אטנפם ללכת בארץ לפתוח לך הדלת. והנמשל היא לומר הנה נתעצלתי לעלות לירושלים לפי שכבר נתישבתי בבבל והיתה הארץ ההיא ערבה עלי ולא רציתי לטרוח בטלטול הדרך: (ד) דודי שלח ידו מן החור. אח"ז הושיט החשוק את ידו מן החור שאצל הדלת והכוונה היה למען תראה ידו ותנגע עליו ויצר לה בהפרידו ממנה: ומעי המו עליו. כאשר ראיתי ידו המשולח מן החור נצטערתי בעבורו ונכמרו רחמי. והנמשל הוא לומר בהמקום ב"ה שלח דברו ע"י חגי וזכריה לנבאות לה שבא הקץ וע"י נתעוררה לבנות הבית כמ"ש והסגי

מצודת ציון

ביערת הדבש (ש"א י"ד): ושכרו. ענין השתיה יותר מכדי הצורך: דודים. אהובים: (ב) ער. מל' הערה והקצה: דופק. ענין הכאה בכח על הדלת כמו מתדפקים על הדלת (שופטים י"ט): תמתי. מלשון תמימות והוא כפול המרמה: קוצותי. הוא שער הראש התלוי למטה וכן קווצותיו תלתלים האמור למטה: רסיסי. ענין זלוף וטיפים וכן לרוס את הסולת (יחזקאל מ"ו): (ג) פשטתי. ענין הסרת המלבוש: איככה. מלשון איך: אטנפם. מלשון טינוף ולכלוך: (ד) שלח. ענין הושטה: החור. הנקב: המו. מלשון המייה והוא ענין

ומעי המו עליו: ה קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו־מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול: ו פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני: ז מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את־רדידי מעלי שמרי החמות: ח השבעתי אתכם בנות ירושלם אם־תמצאו

מור ד׳ מ״ל בלישנא וסימן נמסר לעיל בסיפרא: חמק ל׳ וא׳ המק ואינון חד מן ט״ו זוגין חד חי״ת וחד ה׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הה״א בס״ד: נשאו י׳ וסימן נמסר בסדר מטות ובשמואל ב׳ סי׳ י״ט:

תולדות אהרן פתחתי אני לדודי. זוהר האזינו: נפשי יצאה. שבת פח: נשאו את רדידי. (שבת ח): אם תמצאו את דודי. זוהר ויחי:

יתהון בכתלח ובחבור נהרי גוזן וקרוי מדי ודבר מנהון עגלא מתבא דשוי ירבעם חיבא בלשם דן דמתקריא פמיאס ביומי פקח בר רמליהו וכד שמעת אנא רחמי אתגלגלו עליהון: ה קמתי וכדו תקפת עלי מחת גבורתא דיי תהית על עובדי וכהניא קריבו קורבנא ואסיקו קטורת בוסמין ולא אתקבל ברעוא ארום מרי עלמא אחד דשי תיובתא באנפי: ו פתחתי אמרת כנשתא דישראל צביתי למתבע אולפן מן קדם יי ואיהו סלק שכנתיה מביני ונפשי תאבת לקל מלוי תבעית שכינת יקריה ולא אשכחית צליתי קדמוהי ואיהו טלל שמיא בעננוי ולא קביל צלותי: ז מצאוני אדביקו לי כשדאי דנטרין אורחתא ומעיקין חזור על קרתא דירושלם מני קטלו בחרבא ומני אובילו בשביתא נטלו תגא דמלכותא מעל צוריה דצדקיהו מלכא דיהודה ואוביל יתיה ברבלא וסימו ית עינוהי עמא דבבל דמעיקין על קרתא ונטרין ית שוריא: ח השבעתי אמרת כנשתא דישראל אשבעית לכון נביאיא בגזירת מימרא דיי

אבן עזרא

הדלתות: (ו) חמק. כמו הלך מן חמוקי ירכיך ויש אומרים כמוהו עד מתי תתחמקין בענין רחוק: (ז) רדידי. בלשון ישמעאל כמו צעיף: (י) דגול. מן דגל:

הפעם השנית

ענין דגול מרכבה. כמו הדגל הוא בין חבריו:

הפעם השלישית

פשטתי. שנתעצלו ישראל לעלות ולבנות הבית: דודי שלח ידו מן החור. מחלון הרקיע וזהו דאתנבי חגי וזכריה בר עדו: קמתי אני לפתוח לדודי. זהו בנין הבית וחשבו שהשכינה תדור עמהם וכן הבטיחום הנביאים ושכנתי בתוכך אילו היו על דרך ישרה והנה השכינה לא נכנסה עמהם וזה ענין בקשתיהו ולא מצאתיהו. וטעם נפשי יצאה בדברו. נפשי תצא כשאזכיר דברו כשהיה מדבר עמי בימים הקדמונים: מצאוני השומרים. מלכי יון: הכוני פצעוני נשאו את רדידי. והענין עזבוני ערומה מהמצות ואני בין כך ובין כך דבקה בשם וחולת אהבה ולא עבדתי ע״ג: דודי צח. שמעשיו זכים ונחים לזכים ואדום למכעיסיו כענין מדוע אדום ללבושך וענין מרכבה אלף אלפין ישמשוניה:

כתם

רשי

המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: (ה) קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. כלומר בלב שלם ונפש חפצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר. רוח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר. נסתר ונכסה ממני כמו (שיר ז) חמוקי ירכיך ע״ש שהירך בסתר (ירמיה לא) עד מתי תתחמקין תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי: נפשי יצאה בדברו. שאמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו׳ מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ותופסין גנבים המהלכים בלילות: הכוני פצעוני. חבלו בי חבורה כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא נברדור״א בלע״ז: רדידי. עדיי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו. וזו היא הדוגמא: דודי שלח ידו מן החור. כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן ע״ג שבחרתי בה: שלח ידו. והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם (ד״ה ב כח) ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה וגומר ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: ומעי המו עליו. בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב״ה וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאין בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגומר אף יאשיהו נאמר בו (מלכים ב כג) וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו עליו: (ו) פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר. לא ביטל גזרתו שנאמר בחזקיהו (ישעיה לט) הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגומר ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף ביאשיהו על ידי חולדה הנביאה (ירמיה יט) הנני מביא רעה אל המקום הזה ואל יושבי וגו׳ ואומר (מלכים ב כ) וכמוהו לא היה לפניו מלך אך לא שב ה׳ מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה׳ גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת: נפשי יצאה בדברו. יצאה ממנו בדברו דבר זה: בקשתיהו ולא מצאתיהו. ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לנוטעם מאין נתישה ולבנותם מאין הורס: (ז) מצאני השומרים. נבוכדנצר וחיילותיו: הסובבים בעיר. לנקום נקמתו של מקום: נשאו את רדידי. בית המקדש: שומרי החומות. אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנאמר (ישעיה סב) על חומותיך ירושלים וגו׳ הם הציתו בו את האור כענין שנאמר (איכה א) ממרום שלח אש וגומר: (ח) השבעתי אתכם. האומות אנשי נבוכדנצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפלה ואת דורו של מרדכי בימי המן: אם תמצאו את דודי. לעתיד לבא ליום הדין שיבוקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר (ישעיה מג) יתנו עידיהן ויצדקו: מה תגידו לו. שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי ביסורים קשים ביניכם יבא נבוכדנצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות

מצודת ציון

ענין נער והכמרת רחמים וכן על כן המו מעי לו (ירמיה ל״א): עליו. בעבורו: (ה) עובר. ענין ההפשטות: כפות המנעול. הכלי שסוגרין בו הדלת קרוי מנעול כמו מנעוליו ובריחיו (נחמיה ג׳) וכפות הם ידות המנעול הנתחבים במקום העשוי לשם לסגור הדלת והוא מלשון כף היד: (ו) חמק. ענין סבוב כמו עד מתי תתחמקין (ירמיה ל״א): (ז) פצעוני. היא מכה המוציאה דם וכן פצע תחת פצע (שמות כ״א): נשאו. לקחו וכן ובתים ונשאו (מיכה ב׳): רדידי. הוא שם תכשיט מה מרודד ודק וכן והמטפחות והרדידים (ישעיה ג׳):

צח

מצודת דוד

והתנבי חגי נביאה וזכריה כו׳ באדין קמו זרובבל כו׳ ושריו למבנא בית אלהא כו׳ (עזרא ה׳): (ה) קמתי אני. אז קמתי ממטתי לפתוח לדודי את הדלת ובכדי להתאהב עליו התבשמתי להיות ריחי נודף ובעבור מרבית הבושם היו ידי נוטפים מור ומן אצבעותי היה המור עובר ויורד על ידי המנעול שאוחזים את הדלת לסגרה. והנמשל הוא לומר הן עסקתי בבנין בנפש חפצה והצלחתי בה כמ״ש ושבי יהודיא בנין ומצלחין (שם ו׳): (ו) פתחתי. כאשר פתחתי לו הדלת אז סבב עצמו ועבר משם: נפשי יצאה בדברו. כי כשפנה ממנה דבר קשות לאמר לא אשוב אליך ואמרה בשמעי דבריו אלה כמעט יצאה נפשי מהפלגת הגעגועין: בקשתיהו. אז בקשתי אותו וחפשתי אחריו ולא מצאתי אותו וקראתי אותו בחשבי שהוא במקום סתר ויגלה עצמו אלי בשמעו קולי אבל לא ענה לי. והנמשל הוא לומר כאשר גמרתי בנין הבית נסתלקה הנבואה ומאוד נצטערתי על סעדרה ומחזרת הייתי על החזרת הנבואה ולא עלתה בידי: (ז) מצאוני השומרים. בעת סבבתי בעיר לחפש אחריו מצאו אותי שומרי העיר הסובבים בלילה לשמרה והכו אותי ופצעו בי ושומרי החומות לקחו מעלי את רדידי כדרך שעושין להולך יחידי באישון לילה שמכים ופוצעים בו ומפשיטין בגדיו באמרם שהולך הוא לגנוב או לנאף. והנמשל הוא לומר הנה פגעו בי השודדים המתפרצים בעולם ואבדו ממני כמה וכמה בכל דור ודור וחמסו אותי ושמוני ככלי ריק: (ח) השבעתי כו׳. ככלותה לספר אמרה אל הנערות משביע אני אתכן אם תמצאו את דודי הנה זאת היא מה שתגידו לו אשר אני חולה מרוב הגעגועין אל אהבתו וכאלו תאמר אין חליי בעבור ההכאות שהכו ופצעו בי השומרים כי הצער הזה הוא כאין מול צער הפרדתו ממני וזהו חליי. והנמשל הוא כאלו כנסת ישראל משבעת את העכו״ם להעיד עלי לעתיד לפני המקום ב״ה לומר שכל התלאות שסבלתי בגולה קבלתי באהבה אבל כל חליי ודאגתי היה על המנעת השראת השכינה כי לבד זאת

את־דודי מה־תגידו לו שחולת אהבה אני׃ ט מה־דודך מדוד היפה בנשים מה־דודך מדוד שככה השבעתנו׃ י דודי צח ואדום דגול מרבבה׃ יא ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחרות כעורב׃ יב עיניו כיונים על־אפיקי מים רחצות בחלב ישבות על־מלאת׃ יג לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר׃ יד ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו

ג׳ ובפסוק ב׳ · ג׳. ל׳ · ד׳ מ״ל בלישנ׳ · ל׳. ב׳ ול׳ · כחלב. · ל׳ ל׳ ל׳ · ב׳. ד׳ מ״ל בלישנא · ל׳ ח׳ מלרע ב׳

שככה ב׳ וסימנם אשרי העם שככה לו. שככה השבעתנו ׃ השבעתנו ג׳ וסי׳ נקיים אנחנו , והכרו. מה דודך מדוד ׃ יושבות ד׳ וסימן במסר בשמואל א׳ סימן כ״ז ע״ש ׃ גלילי ב׳ וסימן על גלילי כסף . ידיו גלילי זהב ׃ קדמא מלעיל ׃

תולדות אהרן דגול מרבבה. חגיגה טו ׃ קוצותיו תלתלים. ערובין כא חגיג׳ יד חולין סג ׃ לחייו כערוגת. שבת פח ערובין נד ׃ שפתותיו שושנים. שבת ל פח פסחים קיז ׃

מאים אתגלית עליכון רחמתכון חויאו קדמוהי דמרעיתא מן חבת רחמוהי אנא׃ ח מה ענו נביאיא ואמרו לבית ישראל אידין אלהא אנת בעיא למפלח כנשתא דישראל שפרתא מכל עממיא לאידין אנת צביא למדחל דהכדין קימת עלנא׃ י דוד בכן שריאת כנשתא דישראל למשתעי בשבחא למרי עלמא וכן אמרת להההוא אלהא רעותי למפלח דעטיף ביממא באצטלא חור כתלגא וזיו יקרא דיי דאנפוהי זהרין כנורא מסגיאות חוכמתא וסברא דהוא מחדת שמועין חדתין בכל יומא ועתיד לפרסמנון לעמיה ביומא רבא וטקסיה על רבוא רבון מלאכין דמשמשין קדמוי׃ יא ראשו אוריתיה די היא רגיגה מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין דגורין טעמין ופקודין למן דנטרין להון חורין כתלגא ודלא נטרין יתהון אוכמין כאגפי עורבא׃ יב עיניו עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא לה ולברכא לה מרישא דשתא ועד סופא דשתא כיונין דקימין ומסתכלין על מפקנות מיא בגין זכותא דיתבי סנהדרין דעסקין באוריתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחיבא׃ יג לחיו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שטין דמין לשטיגנת בוסמא מרבין דקדוקין וטעמין היכמה דגנוניתא מרבי בוסמין וספותי דחכימוי דעסקין באוריתא נלחין טעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא׃ יד ידיו תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה

רשי

האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה׃ (ט) מה דודך מדוד. כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו׃ שככה השבעתנו. להעיד לו על אהבתך׃ (י) דודי צח. לבן כמו (איכה ד) צחו מחלב׃ ואדום. אפרש תחלה כל הענין לפי פשוטו קילוס נוי בחור כשהוא לבן ופניו אדמוניות׃ דגול מרבבה. נדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבות הרבה קרויין רבבה שנאמר (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך׃ (יא) ראשו. מבהיק ככתם פז. כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן (איכה ד) ישנה הכתם הטוב וכן (איוב לא) ולכתם אמרתי מבטחי וכן (משלי כה) וחלי כתם׃ קווצותיו תלתלים. לשון תלוים בגלדוי״ש בלע״ז׃ שחורות כעורב. כל אלה נוי לבחור׃ (יב) עיניו כיונים על אפיקי מים. עיניו על אפיקי מים נאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים. רוחצות. עיני דודי בחלב׃ ויושבות על מלאת. כל זה לשון נוי לא בולטות יותר מדאי לא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם הענין (ס״א העין לפי הגומא) לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו למושב כמו (שמות כה) אבני מלואים (שם כה) ומלאת בו מלואת אבן׃ (יג) לחייו כערוגת הבשם. אשר שם באותם ערוגות גידולי בשמים שמפטמים אותם מעשה רוקח׃ מגדלות של מרקחים גידולי מרקחים׃ מגדלות מרקחים׃ (יד) גלילי זהב. כאופני זהב׃ ממולאים בתרשיש. כל לשון מושב אבן יקרה בזהב קרוי מלאת׃ עשת. לשון (ירמיה ה כה) שמנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משסיא״ה בלעז

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יא) כתם. דבר סגול ממיני חלי׃ פז. אבנים יקרות׃ קוצותיו. קצת שערו׃ תלתלים. מן תל כמו הר גבוה ותלול׃ (יב) על מלאת. על מתכונת כמו ומלאת בו מלואת אבן׃ (יג) ערוגת. חתיכת מקום בגן׃ מגדלות. יש אומרים מן גדול והנכון שהוא לשון רבים ממגדל׃ (יד) גלילי. כמו גלגלי וכן על גלילי כסף׃ ממלאים. כמו ומלאת בו׃ בתרשיש. אבן יקרה כמו תרשיש שהם וישפה ויש אומרים שהיא כעין השמים׃ מעיו. בטנו׃ עשת. כלי

מצודת דוד

פיה מגמתי ותוחלתי׃ (ט) מה דודך. כאלו הנערות מסיבות אותה מה זה תתרפק בו ומגעגעת עליו את היפה בין הנשים וכי במה נחשב הוא ביותר שאת משאר הדודים׃ שככה השבעתנו. אשר כך השבעתנו להגיד שאתה חולה לאהבתו וכאלו תאמרנה הנה גודל החרילות הזה יורה שאין מי להעריך אליו אמרי נא מה הם הטובות הנמצאות בו שאינם בזולתו. והנמשל הוא כאלו העו״ג מסיבות אותה לומר אמרי נא במה הוא נחשב מכל שרי מעלה של העו״ג הלא כולם משפיעים טובה לאנשיהם וא״כ הואיל והוא עזבך התחברי עמנו ונהיה לעם אחד ותהי גם את תחת ממשלת השר המושל בנו׃ (י) דודי צח ואדום. כאלו משיבה הן אין להעריך שאר הדודים מול דודי כי דודי הוא צח הלבון מעורב במראה אדמימות הנחמד לעין. והנמשל הוא לומר הנה המקום ב״ה פועל הרחמים והדין כי צחות הלבון יורה על הרחמים והאודם על הדין כמפורסם וכאומר הנה בידו הכל הרחמים והדין אבל שרי מעלה לא ייטיבו ולא ירעו מעצמם כי אינם אלא שלוחי המקום ב״ה׃ דגול מרבבה. יש לו דגלים מקבוצת רבבות. והנמשל הוא לומר רבים הם מלאכיו עושי דברו כמ״ש אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומון (דניאל ז) ולא כן שרי מעלה׃ (יא) ראשו כתם פז. כאומרה אין להניח בראשו עטרת זהב כי הראש עצמו יפה ומבהיק עוד ככתם פז. והנמשל הוא לומר אין לספר עוזם גדלו כי הוא מרומם על כל ברכה ותהלה׃ קוצותיו תלתלים. שערותיו המה מסולסלים ועל כי יהפכו בסלסולם פעמים נכנסים ופעמים יוצאים לכן המה נראים תלים תלים והמה שחורות כנוצות העורב וזה דבר נוי. והנמשל הוא לומר הנפלאות הנעשות מאת המקום ב״ה יתהפכו בהתהפכותיו והמה נפוות ותשוכות מעין האדם ואין להשיגם ובא הרמז בנוצות העורב כי דבר שחור הוא חשוך אל העין׃ (יב) עיניו כיונים. הבטת עיניו יפה כהבטת עיני יונים בהתילכם על אפיקי מים ומביטים לרווה שם צמאונם ושיא הבטה נאה מאוד׃ רוחצות בחלב. לובן עיניו המה צחות ונקיות מבלי מצות בהן רושם אדמימות כאלו הן רוחצות תמיד בחלב׃ יושבות על מלאת. קבועות המה בגומא שלהן לפי מדה הגומא למלאותו אינן בולטות ואינן שוקעות והוא דבר נוי. והנמשל הוא לומר שהוא משגיח בהבטת אהבה והשגחת הדין ממתיק ברחמים כי לובן החלב יורה על הרחמים וההשגחה עצמה היא על דרך המילוע עם כי על הכל ישגיח מ״מ על מחשבה רעה אינו משגיח בה לענוש עליה כמ״ש און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה׳ (תהלים ס״ו)׃ (יג) לחיו כערוגת הבושם. לחייו המה בתכלית ההדור ידמו אל הערוגות שצומחים שם הבושם שמייפין אותן ביותר׃ מגדלות מרקחים. אשר בערוגות ההן יש גידולי סממנים מובחרים לעשות מהם מעשה רוקח להוות שמור לזמן מרובה שאז הערוגות ההן הנה בתכלית ההדור מפאת צורתם ומפאת הסממנים המובחרים במינם הצומחות עליהן. והנמשל הוא לאמר הדבורים שיצאו מפי המקום ב״ה המה יקרים ומחוכמים ובתכלית התועלת ויוכל ירמוז בלחיים על כי המה יקיפו כלי הדבור׃ שפתותיו שושנים. מבין שפתותיו עולה ריח טוב כריח השושנים וכאלו מטיפות המור. והנמשל הוא על הנביאים השלוחים מאת ה׳ לדבר דבריו שהמה כמו שושנים בריחם נודף למרחוק כי כ״כ המה מודיעים מה שישיה לאחרונה ומייעדים טובה מרובה והצלחה מתמידות׃ (יד) ידיו גלילי זהב. אצבעות ידיו כשהן פרודות ידמו במראיהן כזרועה אופני הזהב ר״ל נקיות כזהב ועם כי רפסי אצבעותיו הן כלי השימוש ודרכן להיות מלוכלכות׃ ממולאים בתרשיש. ובהם יושבים אבני תרשיש לפי מדות שגומות לא בולטין ולא שוקעין ועל שסרנים יאמר

מצודת ציון

(י) צח. ענין בהירות שלובן כמו צחו מחלב (איכה ד)׃ דגול. מל׳ דגל והוא סנס שנושאים לפני כל מחנה ומחנה וכן איש על דגלו (במדבר ב)׃ מרבבה. רבוא היא עשרת אלפים׃ (יא) כתם פז. זהב טוב ויקר כמו בכתם אופז (דניאל י)׃ קווצותיו. הוא שער הראש שתלוי למטה׃ תלתלים. מל׳ תל וגובה׃ כעורב. שם מין עוף׃ (יב) אפיקי מים. מקומות שהמים שוטפים ונגרים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו)׃ (יג) לחיו. הוא המקום מתחת לעין׃ כערוגת. הוא תלם המתרישה כמו מערוגת מטעה (יחזקאל יז)׃ מגדלות. גידולי׃ מרקחים. כן יקראו הסממנים המעורבים המשומרים לזמן מרובה וכן רקח מרקחת (שמות ל)׃ שושנים. שם עשב המריח׃ עובר. ר״ל מתפשט׃ (יד) גלילי. אופני המרכבה כמו על גלילי כסף (אסתר א)׃ בתרשיש. שם אבן יקר׃ מעיו. על הבטן

עשת שן מעלפת ספירים׃ טו שוקיו עמודי שש מיסדים על־אדני־פז מראהו כלבנון בחור כארזים׃ טז חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה

כלבנון ד׳ וסימן אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה. וריח לו כלבנון. יהי פסת בר בארץ בראש הרים. מראהו כלבנון בחור כארזים:

תולדות אהרן מראהו כלבנון. סנהדרין ק:

גליפן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עסר מרגליתא עם תלתא אבהן דעלמא אברהם יצחק ויעקב ראובן גליף על אחמר שמעון גליף על עקיק לוי גליף על ברקן ועפרן יהודה גליף על כחלי יששכר גליף על אזמורד זבולן גליף על גיהר דן גליף על ברלא נפתלי גליף על אספור גד גליף על טבאג אשר גליף על פרוזג יוסף גליף על מריבג בנימין גליף על אפנטור דמין לתרי עסר מזליא נהירין כעששית צחיחין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כשבזיזין: טו שוקיו וצדיקיא אנון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אנון פתגמיא דאוריתא דעסקין בהון ומוכחין עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחור חוביהון דבית ישראל כתלג ומתעתד למעבד נצחן וקרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולם גבר וחסין כגלמשין: טז חכו מלי מוריגוי מתיקן כדובשא וכל פקודוי רגיגן על חכימוי מדהב וכסף דין הוא תושבחתיה דאלהא רחימי ודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי

אבן עזרא

כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן ונקרא עשת בעבור שהוא לח כמו שמנו עשתו: מעלפת. כמו ויתעלף: ספירים. אבן יקרה אדומה ויורה עליו אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם כי כבר משל הלובן כחלב ושלג וטעה המפרש כמעשה לבנת הספיר מן לבן כי אין פירושו אלא מן קח לך לבנה ויורה עליו כמעשה כי מה ענין כמעשה עם הלובן כי היה לו לומר כמראה לבנת: (טו) שש. אבני שיש ומשקלו עש ועיש:

הפעם השנית

לחייו. זקנו: מגדלות. הם כמו מגדלות סביבות לחייו: ממלאים בתרשיש. רמז לשער שעל ידיו: מעיו עשת שן. חגור מתניו אבל מעיו חגורים כי איננו ערום: אדני פז. רגליו ואצבעותיו: מראהו כלבנון. שהוא נחמד למראה:

הפעם השלישית

ראשו כתם פז. הוא כסא הכבוד: שחורות כעורב. כענין ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו: עיניו. כענין בכל מקום עיני ה': רחצות בחלב. כענין טהור עינים מראות ברע: לחיו. הם שרי הפנים: שפתותיו. הם המלאכים השלוחים לבני אדם כמו גבריאל: ידיו גלילי זהב. הם האופנים: וענין בתרשיש. כענין מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש: מעיו. היא האפודה האמצעית שיש בה תמונות מכוכבים נקבצים: שוקיו. הוא הגוף שממנו נברא העולם. וענין שש. שיש לו שש קצוות: אדני פז. הם הארץ כענין על מה אדניה הטבעו: ומראהו כלבנון. הענין שיש בלבנון עצים אין מספר להם אצל בני אדם וכשיראה האחד מהם יחשוב שאין כמוהו ולא ילך כי אם מעט בלבנון וימצא יותר מופלא ונכבד ממנו כן מעשה המקום: בחור כארזים. שהוא עומד וכן מעשיו ולא יכלו כי חדשים לבקרים רבה אמונתו:

כתרגה

רשי

כלפ״ו: שן. תעצמות פיל: מעולפת ספירים. מקושטת ומתוקנת בספירים לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת: (טו) שוקיו. כעמודי שש המיוסדים על אדני פז: עמודי שש. עמודי שיש וחבירו במגלת אסתר (אסתר א) על גלילי כסף ועמודי שש. ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזים. נבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים: (טז) חכו ממתקים. דבריו ערבים: זה דודי. זה דמות דודי וזה דמות רעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו. והדוגמא כלפי הקב״ה כך היא: דודי צח. צח ולבן להלבין עונותי. צח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט (דניאל ז) לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקא: ואדום. ליפרע משונאיו כענין שנאמר (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושיך: דגול מרבבה. הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו כתם פז. תחילת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומר (תהלים קיט) פתח דבריך יאיר פתח אנכי ה' אלהיך הראה תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזירותיו: קוצותיו תלתלים. על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב. על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה. ד״א קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור נלחם בגבורה: עיניו כיונים על אפיקי מים. כיונים שעיניהם צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כנסיות ובתי מדרשות ששם מוצאי התורה המשולים למים: רוחצות בחלב. כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: יושבות על מלאת. על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים. ד״א תלמידי חכמים שהקב״ה נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלוני חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה: על אפיקי מים. על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה: רוחצות בחלב. לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה היא רוחצות לשון נקבה הם מנהחין עצמן בחלב של תורה ומלבנים סתריה וסתומותיה: יושבות על מלאת. מישבים דברים על אופניהם. ד״א עיניו עניניו פרשיות של תורה הלכות ומשניות כיונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מצוחצחות כחלב כמו שפירשתי: לחייו. דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות ושוחקות: שפתותיו שושנים. דבורים שנדבר באהל מועד שהם לריצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים: ידיו. הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה: גלילי זהב. אלו הדברות שבהן הנחמדים מזהב ומפז רב. א״ר יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין. ד״א על שם שמגלגלות טובה לעולם: ממולאים בתרשיש. שכלל בעשרת הדברות תרי״ג מצות: מעיו עשת שן. זה תורת כהנים הניתן באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתונים באמצע הגוף: עשת שן מעולפת ספירים. נראית חלקה כעשת שן והיא סדורה דקדוקים רבים גזירות שוות ובנין אב וקלים וחמורים: מיוסדים על אדני פז. אמר ר' אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלה ובסים למטה אמר ר' שמואל בר נחמן פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלה ובסים למטה וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית ויובל (ויקרא כה) וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין וסוכה וכגון (במדבר טז) יפקוד ה' איש על העדה צו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו': מראהו כלבנון. המסתכל ומתבונן בדרכיו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים: בחור. נבחר כארזים הנבחרים לבנין ולחוזק ולגובה: חכו ממתקים. דבריו ערבים (ויקרא יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. אני ה'. הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה. אל תחבלו במעשיכם ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו (יחזקאל יד) ועשה משפט וצדקה עליהם חי

מצודת ציון

כבטן יאמר שנו כמשים: עשת. ענין בהירות וזכות וכן ברזל עשות (יחזקאל כז): שן. הוא שן הפיל: מעלפת. ענין עטוף וכסוי כמו ותתעלף (בראשית לח): (טו) שוקיו. הוא פרק מפרקי הרגל: שש. אבן שיש: מיוסדים. מל' יסוד: אדני. הוא הדבר שהעמוד תקוע בו וכן אדני כסף (שמות כו): פז. הוא המובחר שבזהבים: (טז) חכו. הוא מה שממעל הלשון והוא מכלי הדבור: ממתקים. מל' מתוק:

אנה

מצודת דוד

שהם נאים וחלקים כאבני תרשיש והמה במדה הראויה לא קצרות ולא ארוכות. והנמשל הוא על גלגלי השמים מעשה אצבעות המקום ב״ה שנאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך (תהלים ח) שהמה בהירים ויקרים כזהב וממולאים כוכבי אור: מעיו עשת שן. בטנו זך ובהיר כזכות שן הפיל כשהיא מעוטפת בספירים וקביעים בה שאז נופל זוהר הספירים על השן ומבהיק ביותר והנמשל הוא לומר עם כי השמים שמים לה' הוא מאז למושב לו על הכפורת שהוא מקום פנימי ונעלם כמו המעים שבתוך הגוף ומשם באה האורה לכ״י כצחות וזכות השן ובהירות הספיר: (טו) שוקיו עמודי שש. רגליו נאים בלובן וביושר כעמודי אבן שיש והמה מיוסדים על אדני פז הם כפות הרגלים שהמה נקיות כזהב פז עם כי מדרכם להיות מלוכלכות בעפר הארץ. והנמשל הוא על העולם השפל הדום רגלי המקום ב״ה שנא' והארץ הדום רגלי [ישעיה ס״ו] שהוא חזק כעמודי אבני שיש ואדני יסוד כדור הארצי המעמידו במקומו לבל יתקרב לפאה מן הפאות דומה הוא אל הפז ויאמר על הנקודה האמצעית מכדור הארצי שהיא מעמדת כל הכדור במקומו כאשר חקרו הטבעיים כי כל יסוד מתחקק ליסודו ולכן בא הרמז בפז כי הנקודה הזאת הוא כמעט קט כמו הפז שמעט ירד לעולם כמ״ש רז״ל: מראהו כו'. מראה קומתו הוא כהר הלבנון והוא נבחר משאר דודים כארזים מכל עצי היער. והנמשל הוא לומר שהמקום ב״ה גדול ורם מכל אלהים ומאד נבחר מכולם ואין להעריך אותם אליו: (טז) חכו ממתקים. כל דברי חכו המה מתוקים במליצה נאותה ונחות אמרים וכל מעשיו ותנועותיו המה חמודים כי עשוים בהשכל רב. והנמשל הוא לומר דברי התורה הנהוגים מפיו המה משפטים צדיקים ותוקים ישרים וכל מעשי בחסד וברחמים: זה דודי כו'. הנה מי שיש בו אלה השבחים זה דודי ורעי וכאומרת בהיות כן

איך

רעי בנות ירושלם: ו א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך: ב דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים: ג אני לדודי ודודי לי הרעה בשושנים: ד יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם איומה כנדגלות: ה הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני

ל׳ כתיב כן ל׳ . מ״ל כליסו׳ ל׳ . ג׳ . ג׳ . ה׳ כטע׳ . ל׳ וכתיב כן

ללקוט חד מן מלין נסבין ול׳ בריש תיבות׳ וסימן נמסר במערכת אות הלמ״ד בס״ר: נאוה ד׳ וסימן נמסר בתהלים סימן קמ״ח ומשלי סי׳ י״ז: שהם הרהיבוני חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ הטפחא לא ישרתנה מירכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסי׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמור. ההרתיה ואת כל ההרתיה בקע דמלכים. מבליגיתי עלי יגון. גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. מכל תועבתיכם. כי למבראשונה דד״ה. ונבזביתך לאחרן הב. שהם הרהיבוני וסימן מה״מג תלוש:

תולדות אהרן דודי ירד לגנו. (ברכות ס): הסבי עיניך. זוכר קדושים:

גביאיא ומתנבאין בירושלם: ו א אנא אתיבו נביאיא כד שמעו וכן אמרו תושבחתא דיי מפום כנשתא דישראל על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי את דשפירא עובדך מכל אומיא ולאן אתר אתפני רחימך באסתלקותיה ממוקדשך אמרת כנשתא דישראל על חובין ומרודין ואשתדור די השתכחו בי אמריו נביאיא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי קדמוהי ונבעי רחמין עמך: ב דודי ומרי עלמא קבל צלותהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רוחא לעמיה ואסקנון מגלותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מוקדשא ומניאו כהניא על קורבניא וליואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אשתא מן שמיא וקבל ברעוא ית קורבנא וית קטורת בוסמין וכגבר דמפרנס ית בריה רחימא בתפנוקין כן פנקנון וכגבר דמגבב ורדין מן מישריא כן כנשנון מן בבל: ג אני ובההיא יומא אנא פלחא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשיא ביני וזן יתי בתפנוקין: ד יפה אמר יי במימריה כמה יאה את חביבתי בזמן דצבותך למעבד רעותי שפיר בית מוקדשא דבנית לי במקדש קדמי די בנא לי שלמה מלכא בירושלם ואימתך על כל עממיא ביומא דהלכו ארבע טקסיך במדברא: ה הסבי אסחרי רבניך חכימי כנשתא רבתא חזור לקבלי די אינון אמלכוני בגלותא וקבעו מדרשא לאולפן אוריתי ושאר זעטוטיך ועמא

רשי

יחיה עונות נחשבו לו לזכיות יש חיך ממתוק מזה: (א) אנה הלך דודך. מאנים ומקנטרים האומות את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: אנה פנה דודך. כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר (עזרא ד) וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל וגומר ויגשו אל זרובבל וגו׳ נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו׳ וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה והם משיבים: (ב) דודי ירד לגנו. צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו: לערוגת הבשם. מקום מקטר הקטרת: לרעות בגנים. ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: וללקוט שושנים. שומע ומקשיב נדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה׳ וגומר ומה שאתם אומרים לבקשו עמנו ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר (עזרא ד) לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם: (ג) הרועה בשושנים. הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב: (ד) יפה את רעיתי כתרצה. והקדוש ברוך הוא מקלסה על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בספרי: נאוה. את עתה כאשר בראשונה בירושלם: איומה כנדגלות. חיילי מלאכים אימתך אטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: (ה) הסבי עיניך מנגדי. כבחור שארוסתו חביבה ועריבה עליו ועיניה נאות ואומר לה הסיבי עיניך מנגדי כי ברואותי אותך לבי משתחץ ומתגאה עלי ורוחי גסה כי איני יכול להתאפק: הרהיבוני. הגיסו לבי כמו (תהלים צ) ורהבם עמל ואון (ישעיה ל) רהב הם שבת איסמיי״ר בלע״ז והדוגמא כך הוא

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ד) כתרצה. שם מדינה תמלאנה בדברי אחאב: איומה. שיש אימה ממנך לכל רואיה. כמו איום ונורא: כנדגלות. כמחנות בעלות הדגלים: (ה) הרהיבני. חזקו ממני או הסירו כחי וממשלתי כמו המאכלת רהב ורהבם עמל ואון:

הפעם השנית

דודי ירד לגנו. כאשר פירשתי שאמרה לו יבא דודי לגנו וכשאר הקילה רדפה אחריו וכאשר ראה אותה אמר יפה את רעיתי ואמר שערך ושניך גם כפלח הרמון והטעם כי את הוא תשוקתי הקדמונית ולא תתערבי לי באחרת כי הנה שערך ושניך ורקתך לעדים נאמנים ולא יתכן שתתערבי באחרת כי אחת את היא בעולם ואין דומה לך גם הנה שלמה יש לו ששים מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר אין כמותך כי אחת את לאמך:

הפעם השלישית

דודי ירד לגנו. זה שעלה למרום: לרעות בגנים וללקוט שושנים. שהוא דר עם המלאכים שהם הצדיקים: אני לדודי. אמרה כנסת ישראל אע״פ שירד דודי לגנו אני שלו והוא שלי. ענתה שכינה יפה את. זה שחזרו בבית שני ופי׳: הסבי עיניך מנגדי. שנפסקה הנבוא׳ בבית שני כאשר התנבא דניאל ולחתום

מצודת דוד

איך לא משתוקק אליו וכי יש מי להעריך אליו. והנמשל הוא לומר דעו מי שכל אלה בו הוא אלהי וכאלו תאמר עתה שפטו נא אם מי דומה לו ומה זה תאמרו לעזבו ולהתחבר עמכם להיות תחת ממשלת השר של מעלה המושל בכם הלא כלם כמוהם כאין למול אלהי:

ו (א) אנה הלך דודך. כאשר שמעו הנערות אמריה כי נפשו אמרו לה את היפה בנשים אם לא תמצאי את דודך בעיר אמרי נא להיכן הלך ולהיכן פנה ר״ל אנה דרכו ללכת ונלך עמך לבקשו במקום ההוא כאלו תאמרנה אם את מתפחדת ללכת יחידי נלכה גם אנו בחברתך. והנמשל הוא כאלו יאמרו האומות אם הדבר כן הוא אמרי לנו היכן הוא כלומר במה תשיב אותו אליך ובמה יתנה ונעזור לך על ההסבה להספיק בידך להשיבו אליך ולא נוסיף להדיחך עוד מאחריו: (ב) דודי ירד לגנו. כאלו משיבה לומר דרכו ללכת בגנים ובודאי ירד שם אל בין ערוגות הבושם לרעות ולטייל בגנים וללקוט שושנים להביאם לי תשורה. והנמשל הוא אשר תשיב אמריה מעולם דרכו להשרות שכינתו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות להקשיב רנה של תורה ותפלה לקבלם ברצון להיות כמורים אלו לשלם מהם שכר טוב וכאומרת הנה בעסק התורה והתפלה אפתנו לשוב אלי: (ג) אני לדודי כו׳. ר״ל כמו שכל תשוקתי היא אל דודי כן תשוקתו אלי והוא זה הרועה בשושנים להביא לי נוהם תשורה. והנמשל הוא לומר כמו שאני לא בחרתי באל נכר כן הוא לא עזבני מכל וכל לבהור בעובדי גלולים ואף עתה מקבל ברצון עסק התורה והתפלה ושמורים אלו להשיב לי עליהם גמול טוב: (ד) יפה את רעיתי כתרצה. כאשר נשמע אל החשוק נועם דבריה והפלגת תשוקתה אליו שלח אמריו לקלסה וכה אמר יפה את רעיתי כעיר תרצה והיא היתה עיר יפה מאד בבנינים נפלאים (ועד שלא נבנית שומרון היתה עיר מלוכה למלכי ישראל) : נאוה כירושלים. שהיתה נאה מאוד בהפלגת הסדור וההבנה: איומה כנדגלות. לפי רוב חשיבת׳ ומעלתך את מטלת אימה על רואיך כמו דגלים ממחנות רבות המטילים אימה על רואיהם. והנמשל הוא לומר עם כי את גולה וסורה עכ״ז יפה את במעשים הגונים ובמדות ישרות וכל האומות אינם חפצים להשחיתך עד התכלית כאלו היית המון עם רב מלומדי מלחמה: (ה) הסבי עיניך מנגדי. גם זה מדברי החשוק ישלח אמריו לאמר לה בדרך חבה החזירי לי עיניך שהם מוסרים מנגד פני כי מאז בהבטתם בי חזקו ואמצו את לבבי להיות נמשך אחריך. והנמשל הוא כאלו יאמר להחכמים עיני העדה שיבימו גם עתה ויסתכלו בתורה ויעסקו בה כי בזה היו מוסיפים כח מאז בפמליא של מעלה וגם עתה יאהבו בזה אל המקום ב״ה וכאומר עם כי המה בגולה ואין עסק התורה מוספת כח כ״כ כמו העסק בא״י מ״מ מוסיפים הם: שערך כעדר העזים. שער ראשך שרוק ומבהיק כשער עדר העזים אשר נמרטו ונפרק נעמי סקולים ברדת׳ ממקום מרעית׳ מהר הגלעד וכאלו נסרקו במסרק. והנמשל הוא על הנזירים המגדלים פרע שער ראשם כעדר העזים כו׳ ששם סרוקים

מצודת ציון

ו (א) אנה. נסיך כמו אנה אלך מרוחך (תהלים קלט): (ב) לרשות. מל׳ מרעה: (ד) כתרצה. שם עיר מלוכה למלכי ישראל: נאוה. נאה ויפה: איומה. מלשון אימה ופחד: כנדגלות. מל׳ דגל ור״ל מחנות בעלי דגל: (ה) הסבי. מל׳ סבוב והחזרה: הרהיבוני. ענין התחזקות כמו תרהיבני בנפשי עוז (תהלים קלח): שגלשו. ענין מריטה

ו׳. ו׳ שערך כעדר העזים שגלשו מן־הגלעד: ו שניך
ל. ל׳. ל׳ כעדר הרחלים שעלו מן־הרחצה שכלם מתאימות
ל׳ וחסר וכספרא ושכלה אין בהם: ז כפלח הרמון רקתך מבעד
לצמתך: ח ששים המה מלכות ושמנים פילגשים
ג׳. ל׳ ועלמות אין מספר: ט אחת היא יונתי תמתי
ל׳ כתוב פ׳ אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות
ל׳ וחד ויסלנו׳ בטעמים ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה: י מי־זאת
ה׳ מלעיל ס״ד כתיב ס׳ הנשקפה כמו־שחר יפה כלבנה ברה כחמה

ברה ה׳ כתיב ה׳ וסימן עד בית ברה. וחבירו דבתריה דשפטים. מצות ה׳ ברה מאירת עינים. ברה כחמה איומה כנדגלת. ברה היא ליולדתה. וכל לשון אכילה דכוותה כתי׳ ה׳ במ״א:

תולדות אהרן שערך כעדר העזים. נרכות כס: אחת היא יונתי. עקידה שער כא: מי זאת הנשקפה. זוכר תרומה ויקהל:

ראתא אצדיקו יתי במימר פומהון כבנוי דיעקב דלקטו אבניא ועבדו גלישושיתא בטורא דגלעד: ו שניך וכהניא וליואי אכלי קורבניך ומעשר קודשא ואפרשותא דכין מכל אניסות וגזילות דהוו היכמה דכין עדרי דענא דיעקב בזמן דסלקן מן נחל יובקא דלא הות בהון אניסא וגזלה וכולהון דמין דא לדא וילדן תיומין בכל עדן ומתכלא ועקרא לא הות בהון: ז כפלתי ומלכות בית חשמונאי כולהון מלין פקודיא כרמונא בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאנון צדיקין מכולהון ומקימין פקודיא ופתגמי אוריתא בצחותא: ח ששים באדין קמו יונים וכנישו שתין מלכין מבנוי דעשו מלובשי שריונין רכבין על סוסון ופרשין ותמנין דוכסין מבנוי דישמעאל רכבין על פיליא בר מן שאר עממיא ולישניא דלית בהון מנין ומניאו אלכסנדרוס מלכא עליהון לרישא ואתו לאגחא קרבא לירושלם: ט אחת ובעדנא ההיא הות כנשתא דישראל דמתילא ליונתא שלימתא פלחא בלב חד למרהא ואחידא לאוריתא ועסקא בפתגמי בלב שלים ובריכן זכותהא כיומא דנפקת ממצרים הא בכן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי יתהון בידהון וכד חזו יתבי פלכיא אשירו יתהון ומלכות ארעא ושלטוניא וקליסו להון: י מי אמרו אומיא כמה זיותנין עובדי עמא הדא כקרצתא שפירין עולימהא כסיהרא ובריכן זכותהא כשמשא ואימתהא על כל יתבי ארעא בזמן

אבן עזרא

ולהתום חזון ונביא כאשר פירשתי בספר דניאל: שערך. שהיו בבית שני נזירים הפעם הראשונה
שניך. גבורים: רקתך. כהנים: ששים המה. מפרשים הוציאו מספר ששים ושמונים בני נח ובני אברהם עם בני עשו בן בנו: ועלמות אין מספר. שאין

רש״י

הוא אמר הקדוש ברוך הוא במקדש זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפרת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי: (ו) שערך כעדר העזים. בקטנים ורכים ודקים שבכם יש שבח הרבה: שניך. קציניכם וגבוריכם שניך כולם לטובה: כעדר הרחלים. הרחל הזאת כולה קדושה צמרה לתכלת בשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילין מעיה לכינורות עורה לתוף אבל הרשעים נמשלו לחיות שאין מהם לקדושה כלום: ששים המה מלכות.
אברהם ויוצאי ירכו בני קטורה שש עשרה. ישמעאל ובניו שלש עשרה. יצחק ובניו שלשה. בני יעקב שנים עשר. בני עשו שש עשרה. בדברי הימים. הרי ששים. ואם תאמר לא מהם תמנע שהיא אשה אברהם מן המנין: ושמונים פלגשים. נח ובניו עד אברהם תולדות יוצאי התיבה שמונים תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היא אברהם ויוצאי ירכו חשובים גדולים ויתרים בחשיבות על הכל כאשר תראה הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשה פלגש לעשו ואומר (בראשית יד) אל עמק שוה וגומר הושוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם: ועלמות אין מספר. למשפחות הרבה נחלקו כל אלה: (ט) אחת היא יונתי. ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה: אחת היא לאמה. לכנסיותיה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם לבם להבין תורה על מכונה ועל אמתתה: ברה היא ליולדתה. יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקילם למקום שנאמר (בראשית מז) וישתחו ישראל על ראש המטה: ראוה בנות. את ישראל בגדולתה: ויאשרוה. ומה היא קילוסך מי זאת הנשקפה עליט ממקום הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות: (י) כמו שחר. הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחה

מצודת ציון

שריפת השער: (ו) מתאימות. מלשון תאומים: ושכלה. ר״ל חסרון ופגם ואמר בלשון השאלה: (ז) כפלח. ענין בקוע כמו כפלח תחתית (איוב מא): רקתך. הוא גובה הפנים שאצל העין מזה ומזה וכן ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד): מבעד. מבפנים: לצמתך. היא המסוה המכסה את הפנים וכן גלי צמתך (ישעיה מז): (ח) ועלמות. נערות. וכן עלמות אהבוך (לעיל א): (ט) ברה. מל׳ ברור ונקי: ויאשרוה. ענין הלול ושבח כמו אשרי האיש (תהלים א): (י) הנשקפה. ענין ראיה והבטה כמו בעד החלון נשקפה (שופטים שחר

מצודת דוד

ושערותם ארוכות ותלויות כלפי מטה וכאומר עם כי אין קרבן בגולה לשבים במלאכת ימי נזרן מ״מ חביבים הם לפני: (ו) שניך כעדר הרחלים. שניך המה לבנות במראה ומסודרות כמו עדר הרחלים כשהם עולים מן הרחצה שמבהיקים בלובן לה: שכולם מתאימות. מוסב על השנים לומר אשר כל השנים שוות כתאומים ואין בהם שכולה ר״ל לא נחסר אחד מהם ולא נפגם ולא נשתנה מראהו. והנמשל הוא על סופרי העדה הממונים להכרית ולהשבית את החייבים במשפט שהם
נקיים מן העושק כעדר העולה מן הרחצה המנוקים מן הלכלוך ויסוו אלו לאלו וכולם קדושים מנוקים מגזל ולא ימצא במי מהם גדוד עושק: (ז) כפלח הרמון רקתך. גובה פניך מזה ומזה הוא כגלגל ואדום ומעורב בלובן כמראה חתיכה הנבקעת מן הרמון והמה נסתרים מבפנים להמסוה ובזה ממשיכים אהבה וחשק יותר מאלו היו גלויים מבלי מסוה. והנמשל הוא על שופטי העדה שהם פני הדור שהמה ממולאים בכל חכמה ומדע כרמון המלאה לה גרגרים והמה מסתירים החכמה בלבותם ואינם מתפארים בפני אנשים וכאומר עם כי בגולה יתמנו השופטים בישראל ע״פ חוקי הממשלה עכ״ז לא ימצא מי יערב לבו לגשת להיות מן השופטים אם לא ימצא בו כל אלה (ולא זכר שבח השפתים מה שזכר למעלה כי הם מרמזים על הנביאים ואינם בגולה ובעבור זה לא זכר גם שבח הדבור כי הוא מרמז על הלוים העומדים על הדוכן לדבר בשיר ובגולה אין דוכן ואין שיר וכן לא זכר שבח הצואר כי הוא מרמז על בה״מ והוא חרב וכן לא זכר שבח השדים כי הם מרמזים על המלך וכה״ג ובגולה אין מלך ואין כה״ג): (ח) ששים המה מלכות. יתכן שבנשי המלך שלמה שהיו שבע מאות שרות היו בהן ששים מופלגות ביופי ובמדות חמודות ובשלש מאות פלגשיו היו בהן שמונים שהן מופלגות ביופי כו׳ כאלו הפסוק ישא דברו לאמר הנה בנשי המלך השרות יש ששים מופלגות ביופי ובמדות חמודות וכן בפלגשיו יש שמונים ואולם יש הרבה מן הנערות שהן מופלגות ביופי כו׳. והנמשל הוא לומר כי הנה אמרו זרעו של שם בן נח נחלק אח״כ לששים עממים וכינה אותם בשם מלכות להיותם מזרע שם האהוב מהמקום ב״ה והמבורך מפי נח אביו וזרעו של יפת אחיו נחלק אח״כ לשמונים עממים וכינה אותם בשם פילגשים להיותם מזרע יפת שלא היה נאהב למקום ב״ה כמו שם ושבל לא היה שנוא לפניו כמו חם וזרעו של חם אחיהם נחלק אח״כ לעממים אין מספר וכינה אותם בשם עלמות לבד להיותם מזרע חם השנוא מהמקום ב״ה והמקולל מפי נח אביו: (ט) אחת היא. אבל רעיתי הדבוקה בי כיונה בבן זוגה ותמימה היא באהבתה אלי היא אחת ומיוחדת בכולן ואין לסעריכן אליה וזה על כי היא אחת ויחידה לאמה ושמה בה כל מגמתה לפלם מעגל דרכיה להיבירה בכל עוז והיא ברה ונקיה בעבור אמה שילדתה כי השתדלה לנקותה ולמרקה בתמרוקי הנשים. והנמשל הוא לומר בנה כ״י היא המיוחדת שבכל העמים כי מקור מחצבתה היו קודם הם האבות והאמהות והם השרישו בלבה אהבת ה׳: ראוה בנות. כשראוה העלמות בשרון מעשיה ובהשגחת יופיה היו מאשרות ומשבחות אותה וכאשר ראוה נשי המלך ופילגשיו היו מהללות אותה כאלו הודו בעצמן שהיא עלתה על כלן. והנמשל הוא על חכמי האומות שכלן מפארים את ישראל ומודי׳ בשבח׳: (י) מי זאת הנשקפה כו׳. הלשון הזה יורה על ענין שבח וחשיבות וכן מי מלל לאברהם (בראשית כ״א) ומוסב למעלה לומר כן היו מקלים אקלסוה הבנות והמלכות והפלגשים וכה אמרו לאו פי היא וכמה גדולה וחשובה היא זאת אשר מתחלה היתה נשקפה ונראה כזוהר כוכב השחר ולאח״ז נתעלתה עד שנעשית יפה כלבנה ואח״ז הוסיפה עוד ביופי עד שנעשית ברה כחמה לא כדרך שאר הנשים שנכחם יפין כשהן מזדקנות, והנמשל הוא לומר עמה גדולה האומה הזאת שבכל פעם מוספת על עצמה ביינים ונדרים לנעשים

אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ יא אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת ל׳. וג׳
בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃ ל׳ ב׳ חסר
יב לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב׃ ד׳ ח׳ חסר. ל׳ ותרגמן כתיב

ז א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ
מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ ב מַה־ ג׳ וחסר
יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ ל׳. ג׳
חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־ ל׳. ל׳. ל׳

מרכבות ד׳ חד חסר וסימן מרכבת פרעה וחילו ירה בים חסר. מרכבות השמש שרף. שמה מרכבות כבודך. מרכבות עמי נדיב קדמא חסר: בנעלים ב׳ וסימן והדריך בנעלים. מה יפו פעמיך בנעלים :

תולדות אהרן אל גנת. חגיגה יה: שובי שובי. בסוטה מו: מה יפו. סכה מט חגיגה ו: חמוקי ירכיך. סכה מט מועד קטן יו (סכה נו): שרך. סוטה מה סנהדרין יד לו עקידה שער לה :

דהליכו ארבעת מקהא במדברא : יא אל אמר מרי עלמא לבית מקדש תנין דאתבני על ידוהי דכורש אשריתי שכנתי למחמי עובדין טבין דעמי ולמחמי אלולי פשן וסגן חכימיא דמתילין לגופנא ולבלוביהון מלין עובדין טבין הכרמונין : יב לא וכדו אתגלי קדם יי די אנון צדיקין ועסקין באוריתא אמר יי במימריה לא אוסיף למבכנון ואף לא אעביד עמהון גמירא אלהין אמליך בנפשי לאוטבותהון ולשואה יתהון גיותנין ברתיכי מלכין בגין זכותא דצדיקי דרא דדמין בעובדיהון לאברהם אבוהון : ז א שובי תובי לותי כנשתא דישראל תובי לירושלם תובי לבית אולפן אוריתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא די מתנבאין בשום מימרא דיי ומה טיבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון די אתון ממללין סטיא על מימרא דיי ולאחלא משרית ישראל ויהודה : ב מה אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי כמה שפירן רגליהון דישראל כד סלקן לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון ובניהון נפקי ירכיהון יאין כיוהרין דקביעין על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא : ג שרך וריש מתיבתך די בזכותיה מתפרנסין כל עלמא היכמא

רשי

פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדים לפרס וליון ואחר כך נלחמו בית חשמונאי ונעשו מלכים: איומה כנדגלות. איומה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין ע"כ: (יא) אל גנת אגוז ירדתי. עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך: לראות באבי הנחל. מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך: הפרחה הגפן. אם תפריחו לפני ת"ח וסופרים ושונים: הנצו הרמונים. מקויימי מצות מלאים זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר בתוכו פוצעו ומצאו מלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין וענוותנין מעשיהם ואין תלמידים שבהן נכרים ואין מתפארים להכריז על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל היו גולין לבין הבבלים לוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין: (יב) לא ידעתי. כנסת ישראל מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי בגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכות לרומי וקיבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד. ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי נדיבות שאר אומות: עמי נדיב. כמו עם נדיב יו"ד יתירה כיו"ד של (דברים לג) שכני סנה (בראשית ל') גנובתי יום (איכה א) רבתי עם: נפשי שמתני. אני בעצמי מניתים עלי כענין שנאמר (ירמיה יג) ואת למדת אותם עליך אלופים לראש: (א) שובי שובי השולמית. אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום: השולמית. השלימה באמונתך עמו שובי שובי אלינו ונחזה בך נגיד ממך נגידים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא. ד"א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומרת מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולות מחנות המדבר: (ב) מה יפו פעמיך בנעלים. הם אומרים לה חפצים אנו שתדבקי בנו בשביל נוי וחשיבות שראינו בך בעודך ביפייך: מה יפו פעמיך. בעליית הרגלים בת נדיבים: חמוקי ירכיך. קבוצת עדיי זהב קרוייה חלי כתם אל חלי בלשון ערבי ורבותינו דרשו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליות הבור: מעשה ידי אמן. ידי הקב"ה. במס' סוכה אמן כמו אומן קילוסו של הקב"ה ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שבן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסם מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושכה אליו: שררך אגן הסהר. טיבורך כאגן של מים עגולים שרוחצין בכן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטבור

אבן עזרא

שאין להם ייחוס: אחת היא. כמו גוי אחד בארץ: (יא) אגוז. ידוע בדברי קדמונינו ז"ל: באבי. כמו בפרי הנחל כמו ואנכיה שגיא וכן עודנו באבו לא יקטף ויש אומרים שהוא המבוכר ומן אביב ומן אב יוציאנו: (יב) עמי נדיב. שתי מלות ויש אומר כי יו"ד עמי נוסף כיו"ד בני אתונו ויתכן שלא תהיה היו"ד במלת בני נוסף: (א) השולמית. שהיא מן שלם הוא ירושלם ועניינו יראו שלם: כמחולת המחנים. מן תוף וחליל ומחול: (ב) חמוקי ירכיך. יש אומרים שהוא המקום שיסוב הירך וכן יפרש תתחמקין גם חמק עבר: חלאים. לשון רבים מן וחלי כתם כמו נבאים שהיא לשון רבים מן נבי: אמן. חרש וזה הלשון ידוע: (ג) שררך. טבורך כמו רפאות תהי לשרך: אגן. כלי עגול וכן וישם באגנות: הסהר. תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח

מצודת דוד

לפעות משמרת למשמרת התורה: איומה כנדגלות. לפי רוב חשיבותם ומעלתם מפלת אימה על רואים כמו דגלים ממחנות רבות המפילים אימה על רואיהם. והנמשל הוא לומר כל האומות אינם חפצים להשחיתה עד תכלית כאלו היתה המון עם רב מלמדי מלחמה: (יא) אל גנת אגוז ירדתי. גם זה מדברי החשוק שאמר הנה כשנפרדתי ממנה לא הלכתי לחבק חיק נכריה אבל געגועי היה עליה ולהפק הגעגועין ירדתי אל גנת אגוז לטייל שם ולקבל ריח עלי האילנות ולראות בצמחים הגדילים בשפת הנחל ולהביט אם פרחה הגפן אם נדלו נצי הרמונים. והנמשל הוא לומר אף בהיות כ"י בגולה לא בחרתי בעם אחר אבל מצוי אני בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לקבל ברצון עסק חדושי התורה ורנון התפלה: (יב) לא ידעתי. חזרה החשוקה להתאונן ולומר הנה אז לא שמתי לבי לדעת ולהזהר בכבוד החשוק לפתוח לו הדלת מיד והנה נפשי עשתה לי להיות מרכבות להסעין עלי נדיבי עם ר"ל להיות משועבדת ונכנעת אליהם כדרך היושבת בדודה וגלמודה. והנמשל הוא לומר שכ"י תתאונן לומר לא שמתי לבי אז לצאת מבבל כולנו יחד כאשר נום ה' ונפשי עשתה לעצמה להיות משועבדת בגולה:

ז (א) שובי שובי השולמית. כאשר נשמע אל החשוק אשר תשוקתו מתאוננת על שלא נזהרה בכבודו שלא אמריו לאמר לה את השלמה במעלות ומדות הגונות שובי אלי להיות עמי כמאז וכפל המלות יורה על החזוק והזרוז: ונחזה בך. אני ואנשי ביתי נסתכל ונבים בך להפלים חפצך בכל אשר תשאלי: מה תחזו. כאילו מיסב הדבור לאנשי ביתו לומר להם דעו מהו הדבר אשר תחזו בה לפלאות תשוקתה לסרהיב לבה בשמחה מרובה כבימי רקוד מחולות של מחנות רבות והנמשל הוא כאלו המקום ב"ה אומר לה שובי מהגולה אל ארצך ואני באמצעות מלאכי מעלה נשלים חפצך בהחזרת בה"מ ומלוך המתנות של כהנים ולויה וישראל כאשר היה מאז: (ב) מה יפו פעמיך בנעלים. עוד זה מדברי החשוק מבטיחה לומר את בת נדיב מה מאד יחיישו רגליך כשהם בתוך הנעלים המהודקים בהם לפי מדתם לא יעדפו ולא יחסרו. והנמשל הוא לומר את כ"י מזרע אברהם מה מאוד התיפי בשובך לארצך ותבוא לבה"מ ברגלים שלש פעמים בשנה: חמוקי ירכיך. הקפת ירכך יפוו בעגולם כעגול התכשיטים שעשה מעשה ידי אמן. והנמשל הוא לומר כאשר תקיפו בעזרה ברגל לסוף נראה לפני השכינה חמודה בעיני כחלאים נאים: (ג) שררך. טבורך יהיה עגול כאגן שעגול כדמות סירה ; אל יחסר

מצודת ציון

ס): שחר. כוכב השחר: איומה. מל' אימה ופחד: כנדגלות. מל' דגל של מחנות עם: (יא) באבי הנחל. בצמחי הנחל כמו עודנו באבו (איוב ח): הפרחה. מל' פרח: הנצו. הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל כמו ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז): (יב) שמתני. מל' שימה ועשיה: עמי. היו"ד יתירה כמו שוכני סנה (דברים לג) ורבים כמוהו: נדיב. ענין שררה כי דרך השר לנדב ולתת מתן:

ז (א) השולמית. מל' שלם: ונחזה. ענין ראיה והבטה: כמחולת. ענין רקוד של שמחה כמו לחול במחולות (שופטים כא): המחנים. מל' מחנה: (ב) פעמיך. כן יקראו הרגלים וכן פעמי דלים (ישעיה כו): בנעלים. מלשון מנעול: חמוקי. ענין סבוב והיקף כמו חמק עבר (לעיל ה): ירכיך. מל' ירך והוא מפרקי הרגל: חלאים. ענין תכשיט כמו וחלי כתם (משלי כה): אמן. כן יקרא המופלג במלאכה: (ג) שררך. הוא הטבור כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ): אגן. מזרק וכן וישם באגנות (שמות כד): הסהר. הירח

ל׳. ג׳ יָחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
וחד תאומיד מן זוגין. ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ ה צַוָּארֵךְ
י״ח. ב׳ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר
ב׳ א״ב מן ב״ב על ב׳ מ״ל בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃
ל׳. ל׳ ו רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן

על שער ב׳ וסימן צוארך כמגדל השן . ויבן עוזיהו מגדלים . ואינון חד מן א״ב מן ב״ב על וסימן נמסר במסרה רבתא במערכת אות העין בערך על בס״ד ׃

תולדות אהרן צוארך כמגדל . (ברכות יג) ׃ אמרתי אעלה בתמר . עקידה שער לג ׃ ראשך עליך ככרמל . זוכר בראשים ׃ ודלת ראשך . עקידה שער ז ׃

דְעוּבְרָא מִתְפַּרְנֵס מִן פִּרְתֵּיהּ בִּמְעַיְנָא דְאִמֵּיהּ בָּהִיק בְּאוֹרַיְתָא כְּאוֹגָנָא דְסִיהֲרָא בְּמֵיתֵיהּ לְדַכָּאָה וּלְסָאָבָא לְזַכָּאָה וּלְחַיָּבָא וְלָא חָסְרִין פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא תְּדִירָא מִפּוּמֵיהּ הֵיכְמָא דְלָא חָסְרִין מוֹי דְנַהֲרָא רַבָּא דִי נְפַק מֵעֵדֶן וְשַׁבְעִין חַכִּימִין מְסַחֲרִין יָתֵיהּ כְּאִדַּר סְגַלְגַּל וְאוֹצְרֵיהוֹן מַלְיָן מִן מַעֲשַׂר קוּדְשָׁא וְנִדְרָא וְנִדְבְתָא דְסַיְּגוּ לְהוֹן עֶזְרָא כַּהֲנָא וּזְרוּבָבֶל וְיֵשׁוּעַ וּנְחֶמְיָה וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן אֱנָשֵׁי כְּנִשְׁתָּא רַבְּתָא דְמַתִילִין לְוַרְדִּין בְּגִין דִּי יְהֵי לְהוֹן חֵילָא לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא יְמָם וְלֵילְיָא׃ ד שני תְּרֵין פָּרִיקַיִךְ דַעֲתִידִין לְמִפְרְקִיךְ מָשִׁיחַ בַּר דָּוִד וּמָשִׁיחַ בַּר אֶפְרַיִם דָּמְיָן לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּנֵי יוֹכֶבֶד דְמַתִילָן לִתְרֵין אוֹרְזִילִין תְּיוּמֵי טַבְיָא׃ ה צוארך וְאַב בֵּית דִּינָא דְדָאֵין דִּינַיִךְ חֲסִין עַל עַמָּא לְכַפָּתָא יָתְהוֹן וּלְמִנְגַּד מַן דִּי יִתְחַיַּב בְּדִינָא לְנַגְדָּא כִּשְׁלֹמֹה מַלְכָּא דַעֲבַד מִגְדְּלָא דְשֵׁן דְפִיל וּכְבַשׁ יַת עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל וְאַהֲדַר יַתְהוֹן לְמָרֵי עָלְמָא סָפְרַיִךְ מַלְיָן חוּכְמְתָא כִּפְרַקְטִינִין דְמַיָּא וְיָדְעִין לְמִמְנֵי חוּשְׁבָּנֵי עִבּוּרִין וּמְעַבְּרִין שְׁנִין וְקָבְעִין רֵישֵׁי יַרְחִין וְרֵישֵׁי שְׁנִין בִּתְרַע בֵּית סַנְהֶדְרִין רַבָּא וְרַב בֵּית אַבָּא לְבֵית יְהוּדָה דָּמֵי לְדָוִד מַלְכָּא דִּי בְנָא מְצָדְתָּא דְצִיּוֹן דִּי מִתְקְרֵי מִגְדְּלָא דְלִבְנָן דְּכָל מַאן דִּיקוּם עֲלוֹהִי יָכִיל לְמִמְנֵי כָּל מִגְדָּלִין דִּי בְדַמֶּשֶׂק׃ ו ראשך מַלְכָּא דְאִתְמַנֵּי עֲלָךְ רֵישָׁא צַדִּיקָא כְּאֵלִיָּהוּ נְבִיָּא דְקַנֵּי קִנְאֲתָא לְמָרֵי שְׁמַיָּא וּקְטַל יַת נְבִיאֵי שִׁקְרָא בְּטוּרָא דְכַרְמֶל וַאֲתִיב יַת עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָא וְדַלַּת עַמָּא דִּי אָזְלִין בְּרֵישָׁא מְכָּא עַל דִּי אִנּוּן מִסְכְּנִין עֲתִידִין לְמִלְבַּשׁ אַרְגְּוָנָא הֵיכְמָא דִי לְבִישׁ דָּנִיֵּאל בְּקַרְתָּא דְבָבֶל וּמָרְדְּכַי בְּשׁוּשַׁן בְּגִין זְכוּתָא

אבן עזרא

ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל: המזג. ידוע בלשון רבנן כמו מסכה יינה ויש אומרים שפירושו כפי ענינו וכן אפרשנו במקומו ואין לו ריע דומה: סוגה. כמו בדברי חכמינו סייג:

הפעם השנית

אמרה היא כל מי שהיה רואה אותי היה תמיה ואומר מי זאת הנשקפה כמו שחר והשיבותי להם אל גנת אגוז ירדתי וטעם לא ידעתי. אמרה תמיהה אני שלא הרגשתי ולא ידעתי שהייתי הולכת במרוצה אליך כמו מרכבות עמי נדיב הגדול שיש בעמי והיה כל רואי צועק אחרי שובי השולמית והייתי אומרת להם מה תחזו בשולמית שיצאת' כולכם לראותה כאשר תצאנה שתי מערכות במחולות לקראת המלך והוא עובר באמצע בין שתי המערכות וזה ענין המחנים והיו אומרים מה יפו פעמיך. וענין חמוקי ירכיך. שהיו מכוסים בבגד מצוייר במיני חלאים: שררך. והענין בשררה אזור בשרירה חגור במתניה יש בו דמות הסהרונים ואחר שדימהו ללבנה בשעת היותה מליאה אמרה כי זה הסהר שלך אל יחסר אורו כאשר יחסר אור הסהר אחר היותו שלם: בטנך ערמת חטים. שהיתה נראית בחוץ כמו ערימת חטים עבה מלמטה ודקה מלמעלה. וענין סוגה בשושנים. אמר כי הערימה לא היתה נראית כי שושנים היו סביבם:

הפעם השלישית

מי זאת הנשקפה. כמו מי זאת עולה מן המדבר והענין על השמוגאי שאותו הזמן היתה המלוכה בבית שני. אמרה שכינה אל גנת אגוז ירדתי משל לכנסת ישראל שלא יראה הפרי אלא אחר השברו הפך וישמן ישורון ויבעט. נשקפתי לראות הפרחה הגפן אם יש ישראל צדיקים גמורים וישרים. אמרה כנסת ישראל לא ידעתי והענין לא הרגשתי עד ששמתני נפשי והענין שאני הרעותי לנפשי עד שחזרתי להיות מרכבות לאחרים הפך ואתה על במותימו תדרוך והרכבתיך על במתי ארץ והטעם שנאת חנם שהיתה בבית שני עד שהולידה הגלות על ישראל: שובי שובי. זה לעתיד בשוב ה׳ את שבות ציון: וענין מה תחזו בשולמית. כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה: מה יפו פעמיך. שיעלו ישראל מכל מקום כענין מי אלה כעב תעופינה: שררך. סנהדרי גדולה כחצי גורן עגולה: בטנך. סנהדרי קטנה: ככרמל. יש אומרים כך

רשי

שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה אינו מענין נוי אשה כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמנו והדוגמא על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ: אל יחסר המזג. לא יכלה משם משקה רוצה לומר לא יכלה ולא יפסוק משם שום דברי הוראה: בטנך ערמת חטים. שהכל צריכין לה: סוגה בשושנים. גדורה ומסוייגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מכם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולאבת חתוניו בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של אחרים הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים: (ד) שני שדיך. שתי הלוחות. דבר אחר מלך וכהן גדול: (ה) צוארך. ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויה לחוזק ולמגן כמגדל השן: עיניך. כבריכות אשר בחשבון המושכות מים. כן עיניך על שער בת רבים חכמיך כשהם יושבים בשערי ירושלם העיר בת רבת עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כבריכות מים. ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים. ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפריח בריכה ראשונה קובי״רש בלעז: אפך כמגדל הלבנון. איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קלוס נוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפיך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסה והולך מלמטה למעלה עיניך ברכות בחשבון ואחריהם המצח וכן האומות מקלסות (יחזקאל ג) מצחך חזק לעמת מצח כל הבאים להרעותך ולפתותך: כמגדל הלבנון צופה פני דמשק. ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק. דבר אחר פניך צופות פני דמשק תצפות לבא שערי ירושלם עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק: (ו) ראשך עליך ככרמל. אלו תפילין שבראש שנאמר בהן (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזקן ומוראן כסלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים: ודלת ראשך. קליעת שערות נזירייך נאה במצותה כקליעת ארגמן

מצודת ציון

הסהר. תרגום של ירח הוא סיהרא: המזג. פניינו יין המעורב במים וזה הלשון ידוע בדרז״ל: ערמת. אגודת שבלים וכן שלוה כמו ערמים (ירמיה נ) ׃ סוגה. מל׳ סייג וגדר וכמשנה מסורת סייג לתורה (פ״א פ״ג) ׃ עפרים. כן יקראו ילדי הצבי והאיל ׃ (ה) כשן שן הפיל: ברכות. מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן בתעלת הברכה (מ״ב י״ח) ׃ אפך. חוטמך: צופה. ענין הבטה וראיה ׃ ודלת. כן יקרא דבר הנתלה בדבר ויורד למטה ובדרז״ל שדלה עליה את הגפן (סוכה יח) וכן ורעו דליותיו ירמיס

מצודת דוד

יחסר המזג. לפי שהטבור הוא מקום רב הלחות השרשי המזין את הגוף לכן אמר שלא תחסר בו הלחות והרי הוא כאגן הזה שלא יחסר בו יין מזוג. והנמשל הוא על ההשפעה המסבבת ובאה שלא תופסק בשום זמן ובא הרמז בשרר כי דרך בו בא הזנת הולד במעי אמו: בטנך ערמת חטים. בטנך יהיה יפה ומריח כאגודת שבלי החטים הנגדרת בשושנים המעלים ריח טוב. והנמשל הוא לומר פרי בטנך יתרבו כגרעיני ערמת חטים וכולם יהיו גדורים בגדרים נחמדים והגונים לבל יכשלו בדבר איסור: (ד) שני שדיך. שדיך ישוו זה עם זה והמה יהיו כשני ילדי צביה בנולדו תאומים שהמה בשווי גמור. והנמשל הוא על המלך וכה״ג המיניקים ומשפיעים טובת המלך במלחמתו וכה״ג בעבודתו ואמר שישוו בגדולה ויהיו מסכימים ונשמעים זה לזה כרעים אהובים: (ה) צוארך כמגדל השן. הצואר שלך יהיה זקוף ומיושר ובתכלית הלובן כמו מגדל משן הפיל. והנמשל הוא על בה״מ שהוא חוזק ומבצרן של ישראל כצואר הזה שהוא חוזק האדם שיעמוד על הר גבוה תלול ויהיה בנוי במבחר שבבניינים משם יצא מחילת החשא ולבון העון: עיניך ברכות בחשבון. עיניך תהיינה זכות ובהירות כמו הברכות שבעיר חשבון אשר השער ששמו בת רבים. והנמשל הוא על החכמים שהם עיני העדה להורותם הדרך אשר ילכו בה שהמה יהיו כברכות מים המשקים את הגנות: אפך. חוטמך יהיה ביושר נמרץ מבלי עקמימות כמגדל העומד ביער הלבנון הרואה פני דמשק שהוא ממולו ואותו המגדל היה בנוי ביושר רב. והנמשל הוא על השופט אשר יהיה בימים ההם שהוא תואר פני הדור כחוטם הזה שהוא תואר הפרצוף והוא יהיה מיושר בלי עקמימות כמגדל הזה: (ו) ראשך עליך ככרמל. ראשך אשר עליך יעמוד

מלך אסור ברהטים: ז מה יפית ומה נעמת
אהבה בתענוגים: ח זאת קומתך דמתה לתמר
ושדיך לאשכלות: ט אמרתי אעלה בתמר אחזה
בסנסניו ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וריח
אפך כתפוחים: י וחכך כיין הטוב הולך לדודי
למישרים דובב שפתי ישנים: יא אני לדודי ועלי

אחוה ל׳ אמרתי אעלה בתמר וא׳ ואחוה כי המגיד לי ואינון חד מן כ״ג זוגין חד נסיב א׳ והד וא׳ וסימן נמסר במסרה רבתא במערכת אות האל״ף בס״ד : וריח ה׳ וסימן וריח לו כלבנון . שמלותיך כריח . אפך כתפוחים . וריח שמניך מכל בשמים . וריח נור לא עדת בהון :

תולדות אהרן מה יפית . עקרים מ״ג פ׳ לו : וחכך כיין הטוב . יבמות נז סנהדרין ל בכורות לב זוכר שמיני (סנהדרין ל ע״ג מה) : דובב שפתי ישנים . (ברכות ד) : אני לדודי ועלי . זוכר לך :

דאברהם דאמליך מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתא דיצחק דכפתיה אבוהי למקרביה ובחסדותא דיעקב דקליף על חוטריא ברהטיא: ז מה אמר מלכא שלמה כמא יאה אנת כנישתא דישראל בזמן די תסבולי עליך ית ניר מלכותי בעדן די אנא מוכח יתיך ביסורין על חוביך ואנת מקבלא יתהון ברחים דמין באנפיך כתפנוקין: ח זאת ובעדן די פרסין כהניך ידיהון בצלו ומברכין לאחיהון בית ישראל דדמין ארבעת ידיהון מתפרשין כלולבי דתמר וקומתהון כדקלא וקהליך קימין אפין באפין כל קבל כהניא ואפיהון כבישן לארעא כאתכלא דענבין: ט אמרתי אמר יי במימריה אסק ואנסיה לדניאל ואחזי אי בהל למקם בנסיונא הדא היכמא דקם אברהם דדמי ללולבא בעסרא נסין ובחן אף אנא לחנניא מישאל ועזריא אי כהלין למיקם בנסיוניהון אפרוק בדיל זכותהון לעמא בית ישראל דמתילן לאתכלין דענבין ושומהון דדניאל חנניא מישאל ועזריא אישתמע בכל ארעא וריחיהון יהי נדיף כריחא דתפוחין דגנתא דעדן: י וחכך אמר דניאל וחברוהי קבלא נקבל עלנא גזירת מימרא דיי היכמא די קבל עליה אברהם אבונא דמתיל לחמר עתיק ונהך באורחן דתקנן קדמוהי היכמא דאזלו אליהו ואלישע נביאיא די בזכותהון קמו מתיא דדמין לגבר דדמיך וכי יחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מתיא די בבקעת דורא: יא אני אמרת ירושלם כל זמן די אנא מהלכא באורחא דמרי עלמא

רשי

ארגמן : דלת ראשך . על שם שהקליעה מודלת על גובה הראש : מלך אסור ברהטים . שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר (במדבר ו) נזר אלהיו על ראשו : רהטים . קור״ץ בלעז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן החגורות . ד״א מלך אסור ברהטים הקב״ה נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו : (ז) מה יפית ומה נעמת . אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה : (ח) זאת קומתך דמתה לתמר . ראיתי נוי קומתך בימי נבוכדנצר שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם ואתה עומדת בקומה זקופה כתמר הזה : ושדיך לאשכולות . דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולות שמשפיעות משקה כך הם השפיעו להניק וללמוד את הכל שאין יראה כיראתכם . עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין הבבליים . (ט) אמרתי אעלה בתמר . מתפאר אני בין חיילות של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין הבבליים : אחזה בסנסניו . ואני אחוז ואדבק בכם . סנסנים ענפים : ויהיו נא שדיך . ועתה האמנתי את דברי שלא תתפתי אחרי הבבליים ויהיו הטובים והחכמים שביך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבהם : (י) וחכך כיין הטוב . הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב : הולך לדודי למישרים . זהירה אני להשיב להם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ועקיבה : כיין הטוב . שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם . דובב מרחיש פרומ״יר בלעז ויסודו לשון

אבן עזרא

הר הכרמל ואיננו כי אם עין וכן בדברי הימים כתיב וכרמל עם ארגמן :

הפעם הראשונה

(ו) ברהטים . כמו ברהטים בשקתות המים והם מקומות עשויות להתחבר שם המים : ודלת . בלשון ישמעאל קוצה השער : (ט) בסנסניו . אין לו דומה והוא למעלה ששם הפרי : (י) למישרים . תאר היין כמו יתהלך במישרים : דובב . כענין דבור ואולי כמוהו דבה : (יא) תשוקתו . כמו ואל אישך תשוקתך :

הפעם השנית

אפך כמגדל הלבנון . אותו המגדל היה שוה לא היה בו עוות : ראשך עליך ככרמל . כעין כרמל וכארגמן בעין או באף : וטעם מלך אסור ברהטים . כי דימה השער שהוא יורד זה תחת זה כדמות המים ברהטים והמלך הוא הראש או יהיה פירושו כי המלך הוא היה מתאוה להיות אסור וקשור בחבלי שערה וזה הענין הזכירוהו שרי קדר החושקים : מה יפית . אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה ונעים כמו החשק : זאת קומתך דמתה לתמר . ואשכלות הם אשכלות הגפן שעלתה עם אילן התמר כל אחד היה מתאוה ואומר אעלה בתמר אחזה בסנסיניו . ויאחז בשדיה וירים אפה שהיא כתפוחים : וחכך . הוא הריר שתחת הלשון שהוא דומה ליין המתהלך במישרים וירחיק הישן כל כך ישמח הנפש ויעיר הלב . אמרתי להם הנערה אומרת אני לדודי לבדו לא לכם המתאוים . ועלי תשוקתו . לעשות חפצו :

הפעם השלישית

(ד) שני שדיך . שתי תורות : (ה) צוארך . המלך המשיח : עיניך . הם הנביאים שהיו בתחלה בחשבון עתה יהיו רבים כענין והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו וגו׳ : אפך . הוא כהן גדול כענין ישימו קטורה באפך : (ו) ראשך עליך ככרמל . זהו נחמיה בן חושיאל שהוא מבני יוסף : ודלת ראשך . זה אליהו : מלך אסור ברהטים . הוא המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלים נולד : (ז) מה יפית . שתחזור כנסת ישראל לגדולתה . וענין זאת קומתך דמתה לתמר זהו שאמר ועמך כלם צדיקים וכתיב צדיק כתמר יפרח : וריח אפך . הוא הכהן הגדול המעלה העולות והמקטיר : (י) וחכך . הם המשוררים : (יא) אני לדודי . כי חלק ה׳ עמו :

מצודת דוד

יעמוד מוזקף ויהיה סגלגל כהר הכרמל . והנמשל הוא לומר אשר השכינה היא הראש אשר עליה יראה כהר הכרמל : ודלת ראשך . קווצות השער המודלה על ראשך המה יהיו יפים כפתילי ארגמן . והנמשל הוא על הנביאים הנשפעים מהמקום ב״ה שפע הנבואה הם ישמיעו מה שיהיה לאחרונה וכן יקום כצבע ארגמן הנראה למרחוק ולא הסור כ״א בקושי רב : מלך אסור ברהטים . כ״כ תהיה נחמדת לעין שאף המלך יהיה חפצו להיות קשור בבנין שבעליית הבית מחדר לחדר הנעשה להתהלך בו בחפצו כי שם ישביע עינו ממראית פניך בראותך מתהלך מחדר לחדר והנמשל שוא לומר אשר המקום ב״ה יהיה אז כאלו הוא אסור בבניני בה״מ כי עוד לא תסור משם שכינתו : (ז) מה יפית . מה מאד תהיה יפה ונעימה והאהבה תהיה עם שתענוג כי בעודי נפרדת ממך האהבה היא סיבה אל העצבון בעבור רוב הגעגועין אבל כשתשבי עמדי תהיה האהבה סיבה אל התענוג . והנמשל הוא לומר כשתשובי מן הגולה יהיה שמחה לפני המקום ב״ה אשר לא כן כשהיא בגולה : (ח) זאת קומתך . זאת הכי מראה קומתך תדמה לאילן תמר הזקוף מבלי עקמימות , והנמשל הוא על כל האומה שהיה בכללה ישרה : ושדיך . דדיך יהיו תלוים כלפי מטה כאשכלות מן האילן . והנמשל הוא על המלך וכה״ג המיניקים אותך להשפיע לך טובה הנה ישפיעו טובה מרובה כאשכלות הגפן המשפיעים יין רב : (ט) אמרתי אעלה בתמר . ר״ל אשב עם הרעיה שדמתה לאילן תמר ואחזה בסעיפי האילן כלומר עוד לא אפרד ממנה . והנמשל הוא לומר שהמקום ב״ה ישרה בה שכינתו ולא תפרד ממנה : ויהיו נא שדיך . ר״ל עתה בזמן קרוב אתענג בשדיך שיהיו כאשכולות התלוים כלפי מטה . והנמשל הוא לומר בזמן קרוב ישפיעו לך המלך וכה״ג טובה מרובה כאשכולות המשפיעים את היין : וריח אפך . שיהיה כריח התפוחים . והנמשל הוא לומר ארצה קרבנותיך ויעלו לריח ניחוח : (י) וחכך . מאמריך ישמחו לבי כיין הטוב ההולך במתן לדודים מאהוב לאהוב לייסר האהבה ביניהם לבל תמוט : דובב שפתי ישנים . ר״ל כיין אשר יש בו מן החוזק עד שמניע אף שפתי

מצודת ציון

(ירמיה יא) : כארגמן . מין צבע אדומה : אסור . ענין קשירה : ברהטים . הבניינים שבעליות מחדר לחדר וכן רהיטנו ברותים (לעיל א) : ומה יפית . מלת מה סובבת על ספלגת הענין וכן מה רב טובך (תהלים לא) : נעמת . ענין אהבה כמו אף נעים (לעיל א) : (ח) קומתך . מל׳ קומה וגבהות : דמתה . מלשון דמיון והשוואה : לאשכלות . כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו וכן אשכול הכופר (לעיל א) : (ט) בסנסניו . ענין סעיף וענף ואין לו דומה : נא . עתה : (י) וחכך . הוא מה שממעל הלשון והוא מכלי הדבור : לדודי . כמו לדודים ונפלה המ״ם כמו על דברי חוזי (דה״ב לג) ומשפטו חוזים ורבים כמוהו : למישרים . מל׳ ישר : דובב . ענין שיחה ודבור כמו ודבת עם (יחזקאל לו) : ישנים . מלשון

תְּשׁוּקָתוֹ׃ יב לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃ יג נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ׃ יד הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃ ח א מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבֻזוּ לִי׃ ב אֶנְהָגְךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ ג שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי

ב׳ ואליך תשוקתו. ס׳ ב׳ כי יתרי״ג. ז כליסנא. י. ב׳ כרע ל׳. ג׳ וכ׳ חסר. ל׳ . ל׳. ל׳. ל׳ ופ׳. חסר כלי׳. ל׳ג מן זוגין

נראת ח׳ וסימן נמסר בישעיה סימן ח׳ וירמיה סימן מ״ב ׃ שם אתן נתינה שם ז׳ בלישנא וסי׳ ונתת את הכיור . ונתן ה׳ לך שם לב רגז וכליון . לתתן שם את ארון . מקום אשר נתנו שם ריח . ויתנו שם כעס קרבנם . שם תתנו נחלתו . שם אתן את דודי לך ׃ רמנים ט׳ חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר תצות ע״ש ׃

תולדות אהרן לכה דודי. ערובין כ״א ׃ נשכימה לכרמים. שם ׃ הדודאים נתנו ריח. שם וזוהר ויחי ׃ מי יתנך כאח. זוהר ויצא ׃ אשקך מיין הרקח. ברכות נט ׃ שמאלו תחת ראשי. זוהר בראשית ׃

מַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינִי וַאֲלֵי מַתְוָיָה וּבְעִדָּן דִּי אֲנָא סָטְיָא מִן אוֹרְחָתֵיהּ מְסַלֵּק שְׁכִנְתֵּיהּ מִבֵּינִי וּמְטַלְטֵל יָתִי בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאִנּוּן שַׁלְטִין בִּי כִּגְבַר דְּשַׁלִּיט בְּאִנְתְּתֵיהּ׃ יב לכה כַּד חָבוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל אַגְלֵיאִנּוּן יְיָ יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דְּשֵׂעִיר חַקְלֵי אֱדוֹם אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּבָעוּ מִנָּךְ רִבּוֹן כָּל עָלְמָא קַבֵּל צְלוֹתִי דִּי אֲנָא מְצַלְּיָא קֳדָמָךְ בְּקִרְוֵי גָלוּתָא וּבְפַלְכֵי עַמְמַיָּא׃ יג נשכימה אָמְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִלֵּין לְאִלֵּין נַקְדִּים בְּצַפְרָא וּנְהַךְ לְבֵית כְּנִשְׁתָּא וּלְבֵית מִדְרְשָׁא וּנְבַקַּר בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא וְנֶחֱמֵי אִי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנָא דְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּמְתִילִין לְגוּפְנָא לְאִתְפָּרְקָא מִגָּלוּתְהוֹן וְנִשְׁאַל לְחַכִּימַיָּא אִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ זְכוּתָא דְצַדִּיקַיָּא דְּמַלְיָן פִּקּוּדַיָּא כְּרִמּוֹנָא אִי מְטָא קִצָּא לְמִסַּק לִירוּשְׁלֵם לְמִתַּן תַּמָּן שְׁבַח לֶאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא וּלְמִקְרַב עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ יד הדודאים וְכַד יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִפְרַק יַת עַמֵּיהּ מִן גָּלוּתָא יִתְאֲמַר לְמַלְכָּא מְשִׁיחָא כְּבַר שְׁלִים קֵץ גָּלוּתָא וּזְכוּת צַדִּיקַיָּא אִתְבַּסַּם קֳדָמַי כְּרֵיחַ בֻּסְמְנוֹן וְחַכִּימֵי דָרָא קְבִיעִן עַל תַּרְעֵי מִדְרְשָׁא עָסְקִין בְּפִתְגָּמֵי סָפְרַיָּא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא כְּעַן קוּם קַבֵּל מַלְכוּתָא דִּי גְנִיזַת לָךְ׃ ח א מי וּבְהַהִיא זִמְנָא אִתְגְּלֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְיֵימְרוּן לֵיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֱתָא תְהֵא עִמָּנָא לְאָח וְנִסַּק לִירוּשְׁלֵם וּנְהֵי יָנְקִין עִמָּךְ טַעֲמֵי אוֹרַיְתָא הֵיכְמָא דְיָנִיק יַנְקָא בְּתַדְיָא דְאִמֵּיהּ דְּכָל זְמַן דַּהֲוֵיתִי מְטַלְטְלָא לְבָרָא מִן אַרְעִי כַּד הֲוֵיתִי דְכִירָא יַת שׁוּם אֱלָהָא רַבָּא וּמְסִירָא נַפְשִׁי עַל אֱלָהוּתֵיהּ אַף עַמֵּי אַרְעָא לָא הֲווֹ מְבַזִּין לִי׃ ב אנהגך אֲדַבְּרִינָךְ מַלְכָּא מְשִׁיחָא וְאַעֲלִינָךְ לְבֵית מוּקְדְּשִׁי וּתְאַלֵּף יָתִי לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ וּלְמֵהָךְ בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְתַמָּן נִסְעוֹד סְעוּדְתָא דְלִוְיָתָן וְנִשְׁתֵּי חֲמַר עַתִּיק דְּאִצְטְנַע בְּעִנְבוֹהִי מִן יוֹמָא דְאִתְבְּרֵי עָלְמָא וּמֵרִמּוֹנֵי פֵּירֵי דְּאִתְעֲתָדוּ לְצַדִּיקַיָּא בְּגִנְתָּא דְעֵדֶן׃ ג שמאלו אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא בְחִירָא מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי אֲנָא קָטְרָא תְפִלִּין בְּיַד שְׂמָאלִי וּבְרֵישִׁי וּקְבִיעָא מְזוּזְתָא בְּסִטַּר יְמִינָא דְּדָשֵׁי תוּלְתָא לְקָבֵל תֵּיקִי דְּלֵית רְשׁוּ לְמַזִּיקָא לְחַבָּלָא בִי׃ ד השבעתי יֵאמַר מַלְכָּא מְשִׁיחָא מַשְׁבַּע אֲנָא עֲלֵיכוֹן עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל מַה דֵּין אַתּוּן מִתְגָּרִין בְּעַמֵּי אַרְעָא

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יב) את דודי. אוהבי או דיר הלשון׃ (יד) הדודאים. צמח כדמות צורת אדם׃ (ב) תי״ו תלמדני. חוזר על האם׃ מתרפקת

רשי

לשון דבור וכך היא התשוקה אני לדודי וגם הוא משתוקק לי׃ (יב) לכה דודי נצא השדה. דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק׃ נלינה בכפרים. נלינה בכופרים בא ומראך הבבליים שהשפעת להם טובה וכופרים בך׃ (יג) נשכימה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות׃ נראה אם פרחה הגפן. אלו בעלי מקרא׃ פתח הסמדר. כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התורה׃ הנצו הרמונים. כשהם גמורים ימנך שסביבותיהן נופל. הנצו נופל נצו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראויין להורות׃ שם אתן את דודי. שם אראך את כבודי וגודלי שבח בני ובנותי׃ (יד) הדודאים נתנו ריח. דודאי התאנים הטובות והרעות כענין שנאמר (ירמיה כד) הראני ה׳ והנה שני דודאי תאנים וגומר הדוד האחד טובות וגומר והדוד השני תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך׃ ועל פתחינו כל מגדים. יש בידינו שכר מצות הרבה׃ חדשים גם ישנים. שחדשו סופרים עם הישנים שכתבת עלי׃ צפנתי לך. לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי. ד״א צפנתי לך להראות לך שקיימתים׃ (א) מי יתנך כאח לי. שתבא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו (בראשית נ) וינחם אותם׃ אמצאך בחוץ אשקך. אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדאי היא אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזור אחריה׃ (ב) אל בית אמי. בית המקדש׃ תלמדני. כאשר הורגלת לעשות באהל מועד׃ אשקך מיין הרקח. נסכים׃ עסים. יין מתוק׃ (ג) שמאלו תחת ראשי׃ (ד) השבעתי אתכם

מצודת ציון

מלשון שינה׃ (יא) תשוקתו. ענין תאוה וחשק כמו ואליך תשוקתו (בראשית ד)׃ (יב) נלכה. היא ענין זרוז׃ נלינה. מל׳ לינה׃ בכפרים. כן יקראו המקומות הקטנות כמו בערים ובכפרים (דה״א כז)׃ (יג) נשכימה. מל׳ השכמה׃ הסמדר. הם הענבים הדקים הניכרים אחר שנפלה הפרח וזהו פתח הסמדר׃ הנצו. הוא הנצת הפרי׃ דודי. ענין אהבה וחבה׃ (יד) הדודאים. הם עשב כדמות אדם זכר ונקבה וכן וימצא דודאים בשדה (בראשית ל)׃ מגדים. כן יקראו פירות משובחים וכן פרי מגדים (לעיל ד)׃ ישנים. ענין זקנה׃ צפנתי. ענין הטמנה והסתרה כמו יצפנו דעת (משלי י)׃

ח (א) שדי אמי. דדי אמי׃ בחוץ. בשוק׃ אשקך. מלשון נשיקה׃ יבוזו. מל׳ בזיון׃ (ב) אנהגך. מלשון הנהגה והליכה׃ אשקך. ענין שתיה׃ הרקח. ענין תערובות בשמים כמו רוקח מרקחת (שמות ל)׃ מעסים. ענין סחיטה ור״ל המין היוצא ע״י סחיטה וכן ועסותם רשעים (מלאכי ג) וכעסיס דמם ישכרון (ישעיה מט)׃ (ג) תחבקני. ענין סבוב הזרוע בגוף׃ תעירו

מצודת דוד

שפתי ישנים והוא ענין הפלגה על כי דרך היין החזק להרגיל שפתי שותיו להרבות אמרים עם כי היה דרכו למעט בדבור ור״ל כמו היינות האלו משמחים את הלב כן מאמריך ישמחו לבי. והנמשל הוא לומר הנה עתה תפלתך ועסק למודך יתקבל ברצון לפני׃ (יא) אני לדודי. כאשר נשמע אל התשוקה ההבטחה והייעודים הללו אמרה הנה מאז ידעתי אשר אני מיועדת לדודי וכל תשוקתו היא עלי לא על זולת. והנמשל הוא כאלו אמרה כ״י מאז ידעתי שאני לו לעם ולא ימאס בי להחליפני בעם אחר׃ (יב) לכה דודי. תשלח אמריה לחלות פני החשוק לומר לו נצא מן העיר אל השדה ונלין באחת מן הכפרים אשר הכרמים סמוכים אליה. והנמשל הוא כאלו אמרה כ״י אל המקום ב״ה לך נא בערי השדה ובכפרים להשגיח במעשה אנשיהן עם כי אינם מיוסרים ומחוכמים כאנשי כרכים ועיירות גדולות שיש בהם ממי ללמוד כי חכמיהם רבו למעלה אשר לא ימצא כן בערי השדה ובכפרים׃ (יג) נשכימה לכרמים. בהיות שהכרמים סמוכים לה נבוא בהשכמה אל הכרמים עד שלא תזרח השמש בתוקף החום׃ נראה. שם נתענג לראות אם כבר פרחה הגפן אם פתח כו׳׃ שם. בכרמים אראה לך אהבתי אליך אשר תהיה לנו הרחבת הלב מהעונג ראיית פרחי הגפן כו׳. והנמשל הוא כאלו כ״י אומרת לך שם לבתי כנסיות ומדרשות וראה את התלמידים והחכמים הפריחו חכמת התורה ומעש״ם ושם תראה גודל שבחי ואהבתי לך׃ (יד) הדודאים. תביא ראיה שקרוב הדבר שפרחה הגפן כו׳ כי הנה עשבי הדודאים כבר הפריחו ומעלים ריח טוב ועל פתחינו כבר יש כל מיני מגדים מן החדש ומן הישן של אשתקד אשר קנייתים וצפנתים לתת לך וכאלו אומרת והנה ראיתים אלו מול אלו וראיתי בהם מגדים מן החדש וא״כ קרוב הדבר שפרחה הגפן כו׳ ובשכך שמה נמצא קורת רוח והרחבת הלב והראה לך שם תוקף אהבתי אליך. והנמשל הוא כאלו תאמר כ״י הלא אף עמי הארצות שבהם שהמה רק בצורת אדם כדמות עשבי הדודאים עכ״ז גם הם נתנו ריח בעסק המצות ויש א״כ בהם הרבה זכיות ממה שעשו מחדש ומה שעשו מזמן רב וכולם עשוים המה בעבור כבוד שמך לא להתיהר ולבא כה עמו עמי הארצות מה הם עוד הזכיות אשר תמצא בין החכמים והתלמידים׃ ח (א) מי יתנך כאח לי. גם זה מדברי החשוקה השלח אמריה לומר אל החשוק הן אמנם לנשק הותך בשוק בפומבי אבל בוש אני פן הניה לבוז ומי יתן אותך שתהיה למולי כאח קטן שעדיין יונק שדי אמי שאין בושה לאחותו לנשקו בשוקים כי אם כן היה למולי הייתי מנשקך אותך כאשר מצאתיך בשוק והייתי א״כ ממלא תאותי וגם לא היה מי מבזה אותי. והנמשל הוא לומר מי יתן ויסורו הסבות המונעות אותי מעבודה תמימה כי אם כן הי׳ הייתי אז עוסקת בתורה ובמצות בכל מקומות מושבותי׃ (ב) אנהגך. הייתי מוליך ומביאך אל בית

אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה־תְּעֹרְרוּ ג׳ חסר
אֶת־הָאַהֲבָה עַד־שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ה מִי זֹאת עֹלָה מִן־ י״א כפס׳
הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ ל׳. ג׳
עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ ל׳. ג׳
ו שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־ ל׳. ג׳. ג׳
עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ ג׳. ל׳

עד ועד י״א בטעם מאריך ס״פ וסימן ערבון עד שלחך . ורדפוך עד אבדך . עד רדתה . מכף רגלך ועד קדקדך . אנכי אשב עד שובך . ואשמתנו גדלה עד לשמים . במחנה עד חיותם . מכף רגלו עד קדקדו דאיוב . עד שתחפץ ג׳ בספרא : כשאול ג׳ ומ״ל וסי׳ הרחיב כשאול נפשו . נבלעם כשאול חיים . קשה כשאול קנאה :

ת״א תחת התפוח. סוטה יא: שימני כחותם. תענית ד זהר ויחי משפטים סוף דברי הסכה ופ׳ מצורע:

לְמִפַּק מִן גָלוּתָא וּמָה דֵין אַתּוּן מָרְדִין בְּחֵילְוָתֵיהּ דְגוֹג וּמָגוֹג אִתְעַכִּיבוּ פּוּן זְעֵיר עַד דִּי שֵׁיצוּן עַמְמַיָּא דִּי עָלוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לִירוּשְׁלֵם וּבָתַר כֵּן יִדְכַּר לְכוֹן מָרֵי עָלְמָא רַחֲמֵי צַדִּיקַיָּא וִיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָמוֹהִי לְמִפְרַקְכוֹן׃ ה מִי אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא כַּד יְחוּן מֵתַיָּא עֲתִיד לְאִתְבַּזָּעָא טוּר מִשְׁחָא וְכָל מֵתַיָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמִפַּק מִתְּחוֹתוֹהִי וַאֲפִילוּ צַדִּיקַיָּא דְמִיתוּ בְּגָלוּתָא עֲתִידִין לְמֵיתֵי אוֹרַח כּוּבַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא וְנָפְקִין מִן תְּחוֹת טוּר מִשְׁחָא וְרַשִׁיעַיָּא דְמִיתוּ וְאִתְקַבְּרוּ בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמֶהֱוֵיהוֹן רְמָן הֵיכְמָא דְרָמֵי גְבַר אַבְנָא בְּאַלְעָא בְּכֵן יֵימְרוּן כָּל דָּיָרֵי אַרְעָא מָה הֲוָא זְכוּתָא דְעַמָּא הָדֵין דְּסָלְקָא אַרְעָא רִבּוֹא רִבְּבָן בְּיוֹמָא דְסָלְקַת מִן מַדְבְּרָא לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּנְּקִין עַל רַחֲמֵי מָרְהָא בְּיוֹמָא דְאִתְחַמַּת תְּחוֹת טוּרָא דְסִינַי לְקַבָּלָא יַת אוֹרַיְתָא וּבְהִיא שַׁעְתָּא עֲתִידָא צִיּוֹן דְּהִיא אִמָּן דְיִשְׂרָאֵל לְמֵילַד יַת בְּנָהָא וִירוּשְׁלֵם לְקַבָּלָא יַת בְּנֵי גָלוּתָא׃ ו שִׂימֵנִי אָמְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְרִבּוֹנֵיהוֹן בְּבָעוּ מִינָךְ שַׁוִּי יָתָן כִּגְלוּף דְעִזְקָא עַל לִבָּךְ כִּגְלוּף דְעִזְקָא עַל אֶדְרָעָךְ דְלָא נוֹסִיף עוֹד לְמֶהֱוֵי גָלָן אֲרוּם תַּקִּיפָא כְּמוֹתָא אַהֲבַת אֱלָהוּתָךְ וְחַסִּינָא כְּגֵיהִנָּם קִנְאָתָא דְעַמָּא מְקַנְּאָן לָן

רשי

אתכם. עכשיו כנסת ישראל משבעת דבורה כלפי הגוים אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם: מה תעירו ומה תעוררו. כי לא יועיל לכם: (ה) מי זאת. הקב״ה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה: מתרפקת על דודה. מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו. רפק בלשון ערבי רפקתא חבורה: תחת התפוח עוררתיך. כך היא אומרת בבקשה חבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך. הרי אמרנו שהקב״ה קראה אמו שם נהיתה לך לאם: חבלתך. לשון חבלי יולדה. חבלתך באו לך חבלים ממך כמו (ירמיה י) בני יצאוני יצאו ממני: (ו) שימני כחותם. בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך: קשה כשאול קנאה. התגר שנתקנאו ושנתגרו בי העו״ג בשבילך. קנאה בכל

אבן עזרא

(ה) מתרפקת. מתחברת ואין לו דומה במקרא וכן ענינו בלשון ישמעאל. חבלתך. לשון הריון כמו הנה יחבל און ויתכן שהוא הלידה מענין חבלי יולדה:

הפעם השנית

ועתה לכה דודי נצא השדה נלינה. באחת הכפרים לא נלך אל המדינה ובעלות השחר נשכימה ובמקום הראוי שיש לו ריח טוב שם אתן את דודי כענין נתתי את ידידות נפשי ואם הוא הפך. וטעם הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים. התחברות פה ואמרה כך הייתי מתאוה לנשק פיך בפרהסיא ובגלוי ולא אהיה לבוז בעיני בני אדם ועל זאת אמרה מי יתנך כאח לי הייתי נוהג אותך ומביא אותך אל בית אמי לעיני הכל תלמדני והיא היתה מלמדת אותי איך אשקך מיין הרקח ועניינה דבר שירקח יותר מיין: רמני. הוא הריר שתחת הלשון או היה כמשמעו והנה הדוד והנערה יחד על כן אמרה שמאלו תחת לראשי. מי זאת עלה. אמרה לו והם שוכבים יחד בכרם ויקרא גן. הראית לעולם נערה שעלתה מן המדבר תבקש להתחבר עם דודה כאשר עשיתי אני מרוב אהבתי בך ותדע למה עוררתיך בעבור להזכירך דבר אילן התפוח כי כמדומה לי שלא הרתה אמך ויחמה בך כי אם תחת התפוח על כן ריחך כתפוח בעבי היער כאשר אמרה לו בתחילה שהיתה מתאוה ומחמדת לשבת בצלו ולהיות שמאלו תחת ראשה:

הפעם השלישית

לכה דודי. אמרה כנסת ישראל הואיל והסתכל בכרמים שהם ישראל תראה אם פרחה הגפן כמו שהעתיקו חז״ל אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו מעמיד עליהם מלך שגזירותיו כגזרות המן ונגאלין. והנה תראה שהדודאים נתנו ריח והתחברו חסידים אלה שהם חדשים עם חסידי אבות קדמונים וזה ענין חדשים גם ישנים: מי יתנך כאח לי. בעבור שיש בגלות עובדי השם ושומרי המצות בצניעות הם מתאוים לשמור את המצות בפרהסיא ותשוב השכינה כאשר היתה בתחלה: מיין הרקח. הוא ניסוך היין: שמאלו. עולות הערב והבקר. אמר שלמה ברוה״ק השבעתי אתכם שלא תתעוררו עד שיגיע הקץ: מי זאת עלה מן המדבר. וכן אמר שלמה כשהיו ישראל במדבר ונכנסו לארץ אמר בתחלה השבעתי אתכם ואחר כן מי זאת עולה וזה הענין כמו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כשיעלו ישראל ממדברות העמים יאמרו למשיח שהוא דודה דע כי תחת התפוח עוררתיך והענין כי היית אסור וישן ולא התרתיך כי אם בתפלתי כענין תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו ודברי ותפלותי כאילו הם הולידוך:

מצודת דוד

בית אמי למען תלמד אותי שמה במה אתרצה לך להפקת רצונך ושם הייתי משקה אותך מיין המעורב בבשמים והמיץ הנסחט מן רמוני. והנמשל הוא לומר עוד הייתי חוקר לדעת מצפוני המצות ועומק מסתריה והייתי עושה אותם בתכלית מן השלימות ועונש הדקדוק למען יערב לך: (ג) שמאלו. כאומרת הן ידעתי כי בזה ידבק בי דרך אהבה ויפיס שמאלו תחת ראשי ותחבקני ימינו. והנמשל הוא לומר הנה בזה היית משרה שכינתך בי דרך אהבה ומיבס יתירה: (ד) השבעתי. עתה חזרה פניה כלפי הנערות ותאמר אליהן עונש בטול השבועה שהשבעתי אתכן מאז יהיה עליכן בעבור מה שתעוררו אליכן אהבת החשוק ההוא בהמאיס אותי בעיניו וכל האיום הזה הוא עד הזמן שתהיה שאהבה נתפסה לשוב מעצמה וכל עוד שלא שבה אני מחייב עליכן על זאת וכאלו תאמר אבל אחר שתשוב האהבה אין עוד צורך לאיים עליכן כי אז לא תוכלו להמאיס אותי להעיר עליכן אהבתו. והנמשל הוא כאלו תאמר כ״י אל העכו״ם עונש בטול השבועה יהיה עליכם בעבור מה שתכריחו אותי לעבור על דת להמאיס אותי בעיני המקום ב״ה להיות חלוטה בידכם וכל האיום הזה כו׳ כמו במשל: (ה) מי זאת עולה. עתה תשלח אמריה אל החשוק וכה תאמר מי עוד זאת כמוני שעלתה מן המדבר מקום שממון ואף גם שמה היתה מתחברת עם דודה ולא נפרדה ממנו. והנמשל הוא כאלו כנסת ישראל אומרת אל המקום ב״ה מי האמין עוד כך כמוני ללכת אחריך במדבר ארץ לא זרועה: תחת התפוח. עוד סיוחך תחת אילן התפוח עוררתי שם אהבתך לי ושמה באה לאמך חבלים ממך וכמו ששמה באה לה חבלים כן ילדתך שמה וכאלו תאמר בתחלת ביאתי לעולם תחת אילן התפוח בנולדת שמה מיד עוררתי אהבתך לי. והנמשל הוא לומר מעת שיצא טבעך בעולם אני מאמנת בך כי ע״י אברהם אבי נתפרסם שמו בעולם והוא וזרעו נמשכו אחריו: (ו) שימני. לכן שים אותי על לבך לבל תזוז האהבה לעולם כמו החותם הניתן על היד ואינה זזה משם: כחותם על זרועך. כמו החותם הנתון על היד כן שים אותי על זרועך והוא כפל ענין במ״ש: כי עזה כמות אהבה. האהבה שיש לי אליך היא חזקה כמות כי היא עומדת נגד המות לבל יוכל לבטל אותה ר״ל יותר אקבל עלי המיתה מלהסיר אהבתי ממך ולכן מהראוי שלא תסיר אהבתך ממני. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: קשה כשאול קנאה. הקנאה הוא דבר קשה כהירידה אל השאול וכאלו תאמר בזה אם תסיר את האהבה להפרד עוד ממני מאוד יקשה עלי הקנאה בראותי הנערות בנות גילי יושבות תחת בעליהן ומתענגות ואני אהיה בדודה וגלמודה. והנמשל הוא לומר אם

מצודת ציון

(ד) תעירו תעוררו. מלשון התעוררות וכפל המלה לחזוק הענין: (ה) מתרפקת. ענין התחברות ודבוק ואין לו דמיון במקרא והוא מלשון ערבי: על דודה. עם דודה וכן ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): עוררתיך. מל׳ התעוררות: חבלתך. כן יקראו מכאובי הלידה כמ״ש חבלים יאחזון כמו אשת לידה (ירמיה יג): (ו) כחותם. הוא הטבעת שעשוי להתום בו כתבים וכן חותמך ופתילך (בראשית לח): עזה. חזקה: כשאול. הוא בור הקבר: קנאה. ענינו לצער הבא בראות דבר מה בזולת והוא לא יוכל להשיגו כמו ותקנא רחל באחותה (שם ל): רשפים. ענין גחלת הבוער וכן ומקניהם לרשפים (תהלים עח): שלהבת

כ' חד רפי סמה בכל. רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃ ז מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת
י"א. ל' אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ
ל' חד חסר ג' אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃ ח אָחוֹת
כ' סגול בסיפ' לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ
ד' ל'. ו' בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ׃ ט אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ
ל'. ל' וא' נגור בתולם טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃
ל' י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו
ל' כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ יא כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל

אחות ג' קמצין וסימן ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר. לא יספרו לו הוי אחי והוי אחות. אחות לנו קטנה:

ודבבו דנטרין לן דמיא לגומרין דאשא דגהינם די ברא יתיה יי ביומא תנינא לברית עלמא לאוקידא ביה פלחי פולחנא נוכראה׃ ז מים אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל אלולי מתכנשין כל עממיא דמתילין למוי דימא דאנון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמי מנך ואי מתכנפין כל מלכי ארעא דמתילין למוי דנהרא דנגדא בתקוף לא יכלין לממחי יתיך מעלמא ואלולי יהב גבר כל ממון ביתיה למקני חוכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי וכל בזתא דיבזון מן משריתיה דגוג יהי דיליה׃ ח אחות בעדנא ההיא יימרון מלאכי שמיא אלן לאלן אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכותהא ומלכין ושלטונין לית לה למיפק לאגחא קרבא עם משריתיה דגוג מה נעביד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למסק עלהא לקרבא׃ ט אם יימר מיכאל רבהון דישראל אם היא מתעתדא כאושא ביני עממיא ויהבא כספא למקני יחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למשלט בה היכמא דלית רשו לזחלא למשלט בכספא ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלהא קדם יי וידכר לה זכות אוריתא דעסקן ביה ינקיא דכתיבא על לוחא דלבא ומתעתדא לקבל אומיא כארזא׃ י אני מתיבא כנשתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אוריתא כשורא ובנוי חסינין כמגדלא ובההיא זמנא תהי כנשתא דישראל משכחא רחמין בעיני מרהא ויהון שאלין בשלמא כל דיירי ארעא׃ יא כרם אומא חדא סלקת בעדביה דמרי עלמא דשלמא עמיה דהיא מתילא

תולדות אהרן מים רבים. סוטה כא זוהר תרומה מצורע פנחס: אם יתן איש. שם עקרים מג פ' לו: בוז יבוזו לו. שם: אחות לנו קטנה. פסחים פז קדושין מט: מה נעשה לאחותנו. זוהר יתרו: אם חומה היא. יומא ט סנהדרין כד: אני חומה, פסחים פז בתרא ז ח: אז הייתי בעיניו. פסחים פז כתובות עא זוהר בראשית:

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ו) רשפיה. גחליה וכן ובני רשף יגביהו עוף: שלהבת יה. מחלוקת בין אנשי המסרה אם היא מלה אחת או שתים והקרוב שהיא שתים וסמיכת השם כמו כהררי אל ושי"ן שלהבת שורש וכמוהו להבת שלהבת והנה היא מלה מרובעת מארבע אותיות: (ט) נצור עליה. לשון נקבה על משקל. מה היוצאת הזאת. והמלה תן מצא ונעלם האלף כמנהגו: (יא) בבעל המון. שם מקום שם כרמים רבים והעומד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בלשון ישמעאל בעבור קוצר דעתנו כי לא נדע מלשון הקדש כי אם הכתוב במקרא שהוצרכו הנביאים לדבר ומה שלא הוצרכו לא נדע שמו ובעבור היות לשון ישמעאל קרוב מאד ללשון הקדש כי בניניו ואותיות יה"וא והמשרתים ונפעל והתפעל והסמיכות דרך

רשי

ככל מקום אינפ"רמנט בלע"ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם: אש שלהבת יה. רשפים של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גהינם טעם הזקף הגדול הנקוד על רשפי מלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה לשלהבת יה לומר אש של שלהבת יה: (ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. על שכינס בלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו: מים רבים. הבבליים: ונהרות. שריהם ומלכיהם: לא ישטפוה. על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה: אם יתן איש את כל הון ביתו. כדי להמיר אהבתך: בוז יבוזו לו. כל אלה הקב"ה ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה: (ח) עתה אחות לנו בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מרובכם וגומר שהם מקטינים עצמם: אחות. לשון איחוי אלו קרעים שאין מתאחין: ושדים אין לה. כענין שנאמר בגלות מצרים (יחזקאל טז) שדים נכונו בהגיע עת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים: מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. כשהבבליים היו מתלחשים עליה להכחידה כענין שנאמר (תהלים פ"ג) לכו ונכחידם מגוי: (ט) אם חומה היא. אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה רוצה לומר שלא התחתן בם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם: נבנה עליה טירת כסף. נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקודש ובית הבחירה: ואם דלת היא. הסובבה על צירה ובהיקש עליה היא נפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם: נצור עליה לוח ארז. נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גורדתן ואוכלתן. וכנסת ישראל אומרת אני חומה חזקה באהבת דודי: (י) ושדי כמגדלות. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה: אז. באמרי זאת: הייתי בעיניו כמוצאת שלום. ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה: (יא) כרם היה לשלמה. זו כנסת ישראל שנאמר (ישעיה ה) כי

מצודת ציון

שלהבת יה. שלהבת הוא ענין לבב כמו סיבש שלהבת (איוב טו) ור"ל לסבת אש גדולה כי כן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת השם וכן ארץ מאפליה (ירמיה ב) ורבים כמוהו: (ז) לכבות. מלשון כבוי: ישטפוה. ענין גריפה ע"י חוזק הרדיפה וכן השטף ספיחיה (איוב יד): הון. ענין עושר וכן הון יקר (משלי א): בוז יבוזו. מלשון בזיון: (ח) בה. ר"ל בעניניה: (ט) נבנה. מלשון בנין: עליה. בעבורה: טירת. היכל וארמון וכן ותהי טירתם נשמה (תהלים סט): נצור. מלשון מצור ומבצר: לוח. נסר כיוו את כל לחותים (יחזקאל כז): כמגדלות. מלשון מגדל: כמוצאת. מלשון מציאה:

מצודת דוד

עוד אשב בגולה יקשה עלי הקנאה בראותי כל האומות יושבים בארצם בטח ושאנן ואני אהיה גולה וסורה: רשפיה רשפי אש שלהבתיה. גחלת האהבה היא כרשפי אש וכשלהבת גדולה ר"ל אהבתי אליך שמורה לעולם כחמימות הגחלת המתקיימת זמן מרובה וגם היא חזקה כלהבת אש גדולה השורף בחזקה. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (ז) מים רבים. לפי שהמשיל את האהבה באש לכן אמר מים רבים כו' לשון הנופל בכבוי האש ור"ל לא יועיל שום הסתה ופתוי לבטל את האהבה ואם מי יתן כל הון ביתו בעבור האהבה להמיר אותה בשנאה הנה כל בני עולם יבוזו אותו וילעגו עליו על שלא השכיל לדעת שא"א לבטל אהבה עזה זאת בשום דבר ומוסב למעלה לומר מהראוי שלא תסיר עוד אהבתך ממני הואיל וגם אהבתי אליך חזקה מאד. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (ח) אחות לנו קטנה. ועל כי שמעה החשוקה אשר לב החשוק טוב עליה וחפץ לשבת עמה שלחה אמריה אל החשוק וכה תאמר הנה יש לנו קרובה אחת קטנה בקומה ואין לה שדים להניק בנים ועתה אשאלך והודיעני מה נעשה עמה בעת שידובר בה להנשא לאיש וכאומרת הלא אין מי ישאנה בעבור קטנותה והעדר השדים. והנמשל הוא לומר אחר שבטחת הגאולה בבוא הזמן יאמרו בני יהודה הנה אחינו בני עשרת השבטים קטנים המה במעשה המצות כי עוד היו בארצם הדיחום מלכיהם מאחרי ה' ואף כי בגולה וגם לא נמצא עמהם בעלי חכמה ומדע כדרך שהיה עמי בבית השני אנשי כנה"ג ומהם נביאים ולא מצאו א"כ מי להניק אותם מחלב חכמת התורה וא"כ במה יזכו גם המה אל הגאולה: (ט) אם חומה היא. כאלו החשוק שולח אמריו לומר עליו אם היא סגורה וסתומה כבנין חומה ולא שכבה מי משכבי אשה לאבד ולשבר בתוליה אזי נבנה בשבילה ארמון כסף לשתשב בה יחידי מבלי בעל ותתענג לשבת בארמון כסף אם לא תתענג בשבת תחת בעל: ואם דלת היא. אם לא שמרה בתוליה והיא כדלת הנפתח אזי נעשה בשבילה מאסר בנין חזק ומסומר מנסרי ארז לבל יוכל מי לקרוב אליה ותשב בדודה ושוממה. והנמשל הוא כאלו המקום ב"ה משיב אם היו כחומה ולא עזבו להכנס ביניהם מעובדי גלולים לדבקה בהם אזי יזכו גם המה לבנין ב"המ ואם פתחו הדלת ונכנסו ביניהם ישבו עוד במאסר הגולה: (י) אני חומה. ענתה החשוקה ושלחה אמריה לומר הלא אני כחומה כי שמרתי מקום בתולי ולא שכב מי אותי ועם כי שדי המה גדולות כמגדלות המעוררים תאות הנואפים מ"מ אני שמרתי את עצמי וכאלו אומרת הואיל וכן ראוי א"כ אני לשבת בארמון כסף והשב הקרובה עמדי. והנמשל הוא כאלו בית יהודה השיב לומר הלא אני לא דבקתי בעובדי גלולים ויש בי בעלי חכמה ומדע להניק אותי מחלב הכמת התורה וראוי' אני לשוב מהגולה ולבנין בה"מ ובעבורי ישובו גם המה לארצם ויזכו לבנין בה"מ: אז הייתי כו'. היתה משתבחת לפני הנערות ואמרה אז כשדברתי הדברים האלה הייתי בעיניו יקרה ונכבדת כדרך שמייקרין למחזרת אחר השלום ומוצאה אותו כי הוטב בעיניו מה שהייתי מחזרת אחר שלום הקרובה. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (יא) כרם היה לשלמה. עתה

הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ
אֶלֶף כָּסֶף׃ יב כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה
וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ יג הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים
חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי׃ יד בְּרַח ׀ דּוֹדִי
וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

ל׳ דגש׳. חסר. ג׳. ג׳. ל׳ רפי וחד דגש. כ״ס וחד ב׳ וכסי׳ ל׳. ולחד דמה

סכום פסוקי דשיר השירים קי״ז וסי׳ אמר דבר דבר טוב על המלך. והציו נרד וכרכם:
יבא ה׳ חסר וסימן שתי תורים דנזיר. ותאותם יבא להם. יבא בפריו אלף כסף. כי את כל מעשה יבא במשפט. וגם מלכיהם עם נסיכיהם. ו׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסיף סדר צו: דמה ל׳ וחד דמה ואינון חד מן ג׳ זוגין מיחדין חד ד׳ וחד וד׳ וסימן דמה ל׳ עד שיפוח היום. ודמה ל׳ ברח דודי. דשן ל׳ ונתן מטר זרעך אשר תזרע ודשן ל׳ כי אביאנו אל האדמה. דחופים ל׳ הרצים יצאו ודחופים ל׳ הרצים דרכבי הרכש:
תולדות אהרן כרמי שלי. שכוונות לה: היושבת. סבת סג בתרא עם. ברח דודי. סבת עג:

יא לכרמא אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד דיהון נטרין יתה היכמא דאריסא נטר לכרמא בתר דמית שלמה מלכא דישראל אשתארא בידוי רחבעם בריה אתא ירבעם בר נבט ופלג עמיה מלכותא ודבר מן ידוי עסר שבטין על מימר פומיה דאחיה דמן שילה די הוא גברא רבא: יב כרמי כד שמע שלמה מלכא דישראל נבואתיה דאחיה דמן שילה בעא למקטליה וערק אחיה מן קדם שלמה ואזל למצרים ובההיא שעתא אתאמר בנבואה למלכא שלמה למהוי איהו שליט בעסר שבטין כל יומוהי ובתר מותיה יהי שליט בהון ירבעם בר נבט ותרין שבטין יהודה ובנימין יהי שליט בהון רחבעם בר שלמה: יג היושבת אמר שלמה בסוף נבואתיה עתיד מרי עלמא למימר לכנשתא דישראל בסוף יומיא את כנשתא דישראל דמתילא לגנתא קלילא ביני אומיא ויתיבא בבית מדרשא עם חברי סנהדרין ושאר עמא דציתין לקל ריש מתיבתא ואלפין מן פומיה פתגמיה אשמיעיני אוריתא קל מליך בעדן דאת יתבא לזכאה ולחיבא ואהי מסכים לכל מה די את עבדת: יד ברח בההיא שעתא יימרון סבי כנשתא דישראל ערוק לך רחמי מרי עלמא מארעא הדא מסאבא ותשרי שכנתך בשמי מרומא ובעדן עקתין די אנחנא מצלין קדמך תהי דמי לטביא די בעדן דדמיך עינא חדא קמיץ ועינא חדא יהי פתיח או כאורזילא דאילא דבעידן דעריק מסתכל בתריה כן אנת תהי משגח בן ומסתכל בצערן ובסגופן משמי מרומא עד זמן די תתרעי בן ותפרוק יתן ותעל יתן על טורא דירושלם ותמן יסקון כהניא קדמך קטרת בוסמנין:

רשי

כרם ה׳ צבאות בית ישראל: בבעל המון. בירושלם שהיא רבת עם והמון רב: בעל. לשון מישור כמו (יהושע יב) מבעל גד בבקעת הלבנון. נתן את הכרם לנוטרים. מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי כו׳ במדרש שיר השירים מצאתי מקרא סמך על נוטרים הללו שהם בבליים: איש יביא בפריו. כלו׳ שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנפרית הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם: (יב) כרמי שלי לפני. ליום הדין יביאם הקב״ה את הבבליים במשפט ויאמר כרמי אף על פי שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפתם לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם והם אומרים. האלף לך שלמה. אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזור. ומאתים לנוטרים את פריו. ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כענין שנאמר (ישעיה ס) תחת הנחשת אביא זהב: לנוטרים את פריו אלו ת״ח ואותם תשלומים לתלמידי חכמים כמו שנאמר (ישעיה כג) כי ליושבים לפני ה׳ יהיה סחרה ואתננה של צור. ויש לפרש ומאתים לנוטרים את פריו כדין הנהנה מן המקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתו קרן וחומש חמשו של קרן ומאתים הם חומשו של אלף: (יג) היושבת בגנים. הקב״ה אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך. מלאכי השרת חביריך בני אלהים דומתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות: השמיעני. ואחר כך יקדישו הם שנאמר (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים: (יד) ברח דודי. מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם: ודמה לך לצבי. למהר הגאולה והשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן:

אבן עזרא

דרך אחת לשתיהן וכן כחשבון ויותר מחצי הלשון ימצא כמוהו בלשון הקדש על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש דומה בלשון ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אע״פ שהדבר בספק:

הפעם השנית

ועתה דודי שימני כחותם על לבך הדביקני אל לבך כהדבק החותם באצבע כן הדביקני ואני על זרועך. וענין בוז יבוזו לו. היו בני האדם מלעיגים עליו: אחות לנו קטנה. אמרה הנערה אחד מבני אמי חשד אותי ואמר לאחיו אחות לנו שמנוה נוטרה את הכרמים והיא היתה באותו הזמן קטנה. מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה להנשא: אם חומה היא. אם שמרה את עצמה והיא בתולה נבנה עליה טירת כסף והענין כי נשים בנין חשוב על החומה מכסף כדי שיהיה לה כבוד על כל החומות וזה הטעם נקנה לה חלי כתם שהם הקשורים הראויים לכלה: ואם דלת היא. שכבר נפתחה נצור עליה והענין נביאנה במצור ונסגור עליה שלא תראה הפך טירת כסף שכל הרואה על החומה טירת כסף יבא לראותה. אמרה הנערה אני חומה ושדי גדלו ונכונו והענין אע״פ ששדי נכונו בתולה אני. אז הייתי בעיני החושד אותי כמוצאת שלום כי בתחילה נחרו בי ועתה מצאתי שלום עמהם. ויש הגשים שיתמהו ויאמרו אם שדיה כמגדלות הנה הם גדולים ואינו כן אלא מאחר שהיא דומה לחומה והיו שדיה כמגדלות שהם על החומה הם הקטנים: כרם היה לשלמה. חזרה להלל נפשה ורוב אהבתה ואמרה כרם היה לשלמה והענין כי הנה שלמה המלך השכיר הכרם שלו בעבור שיביאו לו בפריו הנוטרים ששכרו אותו אלף כסף:

הפעם השלישית

שימני כחותם. אלו דברי כנסת ישראל לשכינה שאהיה דבוקה בך לעולם. וענין מים רבים הם האומות הנמשלות למים כענין ימשני ממים רבים וכן את מי הנהר הגדולים וכמוהם רבים: אם יתן איש. כמו המן הרשע ללעג יהיה שלא יוכל לשנות דת ישראל כי המקום הוא שומר תורתו כענין אתה ה׳ תשמרם שהוא חוזר על הפסוק הראשון שהוא אמרות ה׳ אמרות טהורות: אחות לנו קטנה. תאמר כנסת ישראל אחר שתתחבר עוד נשארה לנו אחות מעבר

מצודת דוד

עתה חזרה החשוקה לספר ולומר הנה בעבור שהייתי מחזרת אחר שלום הקרובה יקרה דברי בעיניו לקלס את כל מאמרי כי החשוק הזה יקר בעיני כמלך שלמה היה לו כרם במישור שמצויים שם המון עם רב ועל כי חשש מגנבה מסרו לשומרים מחולפים בזה אחר זה באופן שכל שומר בזמנו יביא לעצמו אלף כסף וזהו בעבור חלקו בפרי הכרם בשכר השמירה ושאר הכסף יהיה להחשוק בעל הכרם. והנמשל הוא על עדת ישראל המכונים בשם כרם כמ״ש כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל (ישעיה ה׳) ואותם מסר לשומרים הם מלכי ישראל שמלכו זה אחר זה וכ״א משל בזמנו על עשרת השבטים ובא הרמז באלף שהם עשרה מאות מאה לשבט: (יב) כרמי שלי לפני. ושלחתי אמרי לאמר כרמי שלי יהיה לפני ר״ל אני אשימה עליו עין לשמרו: האלף כו׳. האלף כסף שלקח כל שומר בזמנו יהיה לך כי אתה הקחם: ומאתים כו׳. כאומרת לא בלבד האלף תקח אשר הרביה לתת יותר מהראוי כי אף המאתים כסף שהוא הראוי לתת לשומרים הנה עתה כשאשמור אני תקח גם את זאת ולא תוציא כלום על שכר השמירה. והנמשל הוא לומר בעת הגאולה העתיד׳ תבקש מלכות יהודה שכל עדת בני ישראל תהיה תחת ממשלתה ויהיו א״כ עשרת השבטים לס׳ להאמין בו לא כמו שהיו מאז שמלכיה הדיחום מאחרי ה׳ גם המאתים המרמזים על שני השבטים יהודה ובנימין גם הם יהיו אחרי ה׳ ואיש אחיו יעזורו: (יג) היושבת בגנים. עתה מספרת ואומרת כ״כ ישרה דברי בעיניו עד שאמר לי אתה היושבת בגנים מקום ימצאו שם החברים בעלי כרמי׳ כמוני הנה הם מקשיבים לקול עליך וכאומר פן גם הם יעשו כזאת ולא יהיה א״כ תפארתך עליהם לזאת השמיעי דבריך בלחש רק לי לבד ולא ישמע הזולת. והנמשל הוא לומר כאלו המקום ב״ה ישיב לה עתה מלכות יהודה היושבת בירושלים הנה כל בית ישראל מצרין מקשיבים לקולך ותפלים בזה כמ״ש ובקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם (הושע ג׳) אבל הזהרי להשמיע קולך לי לבד ולא תפנה עוד אל אלהים אחרים: (יד) ברח דודי. ואני אמרתי לו אם יש לחשוב בזה מהר ללכת מן הגנים ודמה עצמך בקלות המרוצה לצבי כו׳ ובוא על הרי בשמים ואני אבוא אחריך ושם נשב גם נדבר דברינו ולא ימצא מי שם מקשיב אמרינו. והנמשל הוא לומר כאלו בית יהודה משיב דבר לומר א״כ מהר והשרה את שכינתך בבה״מ מקום יקטירו שם הקטרת ושם יהיה סיבה להשרים אמונתך ויראתך:

מצודת ציון

(יא) בבעל. במישור וכן בעל גד (יהושע י״א): המון. ענין עם רב: לנטרים. ענין שמירה כמו נוטרה את הכרמים (לעיל א): (יג) היושבת. בכ״א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב): מקשיבים. ענין שמיעה והאזנה: (יד) ברח. ענין מהירות ההליכה: ודמה. מלשון דמיון: לעפר. כן יקרא ילד האיל:

לנהר כוש או הם שני המטות וחצי המטה: ביום שידבר בה. ביום הנחמה כמו דברו על לב ירושלים: אם חומה היא. אם שמרה עצמה ולא יצאה מהדת נכין לה מקום וטירות מלאות כסף ונלך בשבילה: ואם דלת היא. שלא שמרה המצות ופתחה לכל נכור עליה ונמנעוה שלא תבא אלינו. ענתה היא והמרה אני חומה שומרת דתי הייתי תורה שבכתב ושבעל פה היו לי אז יהיו כל ישראל בשלום: כרם היה לשלמה. הם ישראל ששלמה היה מלך על כולם וזה הענין כבעל המון שכל ההמון היה שלו והוא סבב לתת את הכרם לנוטרים והם מלכי ישראל. וענין אלף כסף. עשרת השבטים שהיו לנוטרים וכל שבט מאה כסף:

הפעם השנית

ואני לא עשיתי כן אלא כרמי שלי לפני וחוזרה מלענת ואומרת קח אתה שלמה האלף שלך וירויחו הנוטרים השוכרים מאתים. אני איננו רוצה ממון ולא קרן וריוח אלא להיות כרמי שלי לפני שהתחברתי בו עם דודי וזהו יותר תענוג לי מכל ממון. אמר דודה כשאת יושבת בגנים שיש בתוך הכרם אל תרימי קולך כי חברים יש לי והם מקשיבים לקולך ועתה השמיעני ואמרי לו ברח דודי כאילו החשבי שאני עמהם שלא יחשדוני שאני עמך בכאן כאשר אמרת לי בתחלה סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים:

נשלם הפירוש מהפעם השנית

הפעם השלישית

כרמי שלי. אמר שלמה ברוח הקודש זה הכרם כולו שהיה לי עוד יחזור להיות לפני: האלף לך שלמה. יאמר למשיח שהוא בנו ויקרא שלמה האלף לך שלמה יחזרו שהיו לנטרים את פריו גם המאתים שהם יהודה ובנימן. אמרה שכינה היושבת בגנים את כנסת ישראל כמה יתאוו המלאכים לשמוע את שיריך ענתה כנסת ישראל אם טוב בעיני דודי ברח מהמלאכים ורד אל הרי בשמים הם הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם:

ספורנו

שיר השירים אשר לשלמה. וזהו שאע"פ שאמרו חכמים ז"ל כל שלמה האמור בשיר השירים קדש חוץ מהנה מטתו שלשלמה הנה בפסוק הלז היתה הכוונה על שיר השירים שחבר שלמה המלך על המלך הקדוש שהשלום שלו כמו שפירשו הם ז"ל כי אמנם מציאות הנמצאות יהיה בשלום בלתי מנגד וההפסד יהיה בהתנגדות הפכו ומאתו הממציא כל נמצא יהיה השלום וההפסד יהיה בהסתיר פניו ממנו כאמרו תסתיר פניך יבהלון כו' וכבן קצת הקדמונים בהגידם התחלות המציאות אמרו שהם השלום והריב ובכן התחיל המחבר כמגיד דברי עדת ה' ותפלתה לאל יתברך באמרה: ישקני מנשיקות פיהו. כלומר ישקני המלך שהשלום שלו מנשיקות פיהו כדרך הנושק את הנשוק בדבוק אהבה על דרך יאר ה' פניו אליך על הפך והסתרתי פני. ודבר אל המלך בנ' נסתר כענין ירא פרעה ויפקד: כי טובים דודיך מיין. וראוי שתפנה מדת טובך לי יותר מלזולתי. כי טובים דודיך מיין כי אמנם דודיך שהם התורה והמצוה אשר כתבת להורות במדת טובך הם טובים וחביבים אצלי יותר מן היין שהוא ראש לתענוגות בני האדם מצד מה שהוא נאות בטעמו וריחו ומזונו ועם זה הוא פוגם בפתע ובהכיר דרכי טובך אלי תהיה אהבתי אותך בהכרח גדולה מכל אהבה זולתי אליך ובזה אני ראויה לנשיקה הנז' יותר מכל זולתי: לריח שמניך טובים. כי אמנם גם שיהיה קצת מחסידי א"ה שיאהבוך הנה אהבתם הוא לריח שמניך טובים השופעים לעולם כלו: שמן תורק שמך. וזכרון שמך אצלם הוא בהיותו שמן תורק מריק עליהם שמנים ממוחיים שהם החיים והטוב בעולם הזה: על כן עלמות אהבוך. ולריח אותן הטובות הזמניות שבו הכירו היותן מאתך אהבוך חסידי א"ה. ובסור מהן אותן הטובות תסור אהבתם התלויה בדבר כמאמרם ז"ל חסיד אחד היה באומות ואיוב שמו התחילו יסורין באים עליו התחיל מחרף ומגדף וזה כי לא שמו לבם לדעת אותך זולתי לריח אותן הטובות הזמניות אבל לא טעמו וראו טובך כי לעולם חסדו וגם כי מצד טובך היה תכלית כל המכוון מאתך גם בטובות הזמניות ובהפכם להיטיב לזולתך כי חפץ חסד אתה ובזה ראוי שתהיה נאהב מצד טובך לא בלבד מצד הטוב המושג מאתך לכן אני אומרת: משכני אחריך. הדריכני באמתך ולמדני כענין אחרי ה' אלהיכם תלכו: נרוצה. כי אמנם דרך מצותיך ארוץ בשמחי לעשות רצון לפניך. וזה כי כבר: הביאני המלך חדריו. בספורי מעשה בראשית וזולתו עם מופתיו חושיים ושכליים אשר בם הודיע התכלית המכוון ממנו. ובכן נגילה ונשמחה בך. על היותך לנו לאלהים. נזכירה דודיך. נזכיר לפניך את דודיך ואהביך שהם האבות אשר הם: מיין מישרים אהבוך. אהבו אותך אהבת יושר בלתי תלויה בדבר יותר ממה שיאהב את היין המתענג בו: שחורה אני ונאוה. הקדים המחבר דבור עדת ה' לאומות הנקראות בנות ירושלים כאמרו ונתתי אתהן לך לבנות להודיע שלא יהי' להן פתחון פה במה שתבקש היא מאת ה' ית' השגחה פרטית עליה יותר מכל זולת' ותאמרנה שיש משוא פנים בדבר באמרה ראוי הוא שיחפוץ בי האל יתברך יותר מכל שאר האומות כי גם שאני שחורה במעשים כאותן מכל מקום אני נאוה בידיעת האל יתברך ויראתו ואהבתו יותר מכל זולתי: כאהלי קדר. שהשחרות בהם הוא מקרי לא עצמי כי לא נעשו מבגד שחור אלא מבגד לבן שקרה לו השחרות אבל בעצם אני נאוה: כיריעות שלמה. שהם נאות מצד עצמן בדברים אשר מהם נעשו ומצד מלאכתן וסדרן: אל תראוני שאני שחרחורת. אל תראו ראייה מצד המעשים שהם מקולקלים לדון אותי לכף חובה על מחשבת הלב כי אמנם המעשים נעשו לי הרגל במקרה: ששזפתני השמש. נקנו מצד הרגל אצל רעי כותים שגדלתי בתוכם ובלעדי זאת. בני אמי נחרו בי. הכבידו עלי מסים וארנוניות כענין מצרים ויותר מהמה: ובכן שמוני נוטרה את הכרמים. להשתדל בצרכי חיי שעה: כרמי שלי. שהיה שלי בלבד ואין לזרים אתי והוא העסק בתורה ובמצות: לא נטרתי. לא עסקתי בה מקוצר רוח ומעבודה קשה ובכן קלקלתי מעשי: הגידה לי. אחר שהגיד בטול טענת האומות התחיל המחבר בדברי עדת ה' אליו ותשובתו על דרך דברי אוהבת עזובה עם אהובה ואמר: הגידה לי שאהב' נפשי. אתה ה' אבינו שאהב' נפשי אעפ"י שהמעשי' מקולקלים הגד לי: איכה תרעה. את התלמידים דעה והשכל: איכה תרביץ. את ההמון תחת חכמי הדור שיתנהגו על פיהם: בצהרים. זמן שיהיו שני בני יצהר חולקים בהלכה וכל אחד מהם מאיר דבריו בטעם הגון כמו שיקרה בצהרים שחצי מאור במזרח וחציו במערב וזה קרה בסות שכרמי שלי לא נטרתי ולא שמתו כל צרכם: שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך. על עדרי אותם החברים. החולקים ותלמידיהם שהם שלך ואומרים אלו ואלו שהם דברי אלהים חיים ובכן אהיה כעוטיה על שפה שלא אדע את מי אשאל ויודיעני דבר אל נכון: אם לא תדעי לך. הלכה פסוקה: היפה בנשים. במדת חסד ופרישות: צאי לך בעקבי הצאן. כיון שהלכה רופפת בידך לכי אחר המנהג: ורעי את גדיותיך. העתידות להניק כמותך התלמידים העתידים להורות: על משכנות הרועים. במדרשי חכמי הדור לדעת טעמים ויתבוננו איזה יכשר. אמנם התגללות אמרך ששזפתני השמש הוא התגללות בלתי מספיק כי הנה: לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. כי כמו שקרה לך בהיותך סוסתי בין רכבי פרעה שנגלית שכינתי עליך כאיש מלחמה ונצחת את כלם כן דמיתיך בין האומות בהיותך רעיתי גוי אחד בארץ כמו שאני יחיד בעולמי וזה כי אמנם ישובו המה אליך ויודו את מעשיך ודעותיך ביסודות תורתי ומופתיה ואתה לא תשוב אליהם ובהיותך על זה האופן גם כי אז: נאוו לחייך בתורים. בבזת מצרים: צוארך בחרוזים. בבזת הים עכשו: תורי זהב נעשה לך. עם תשלומי. כל נקודות הכסף. והמעט שגללו מאתך כאמרו תחת הנחשת אביא זהב: עד שהמלך במסבו. מסב ביטתינו בעמוד אש וענן ושאר נפלאותיו: נרדי נתן ריחו. היו מעשי נותנים ריח טוב. והנה עתה: צרור המור דודי לי. את אצלי לראש לכל בשמים הן לו: בין שדי ילין. שתגלה שכינתך עלי כמאז ונשוב אליך כמאז אבל אין הענין כן כי. אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי. אשר שם אפרסמון כמו שספרו ז"ל כן אתה מראה מעוט דרכי טובך בתוכנו בערך אל מה שאתה מראה בין הבבליים: הנך יפה רעיתי. משיב האל ית' הנה עתה אינך צריכה לאותו אופן גלוי שכינה באותות ומופתים כמאז כי כבר עשיתיך יפה בנתינת התורה ומצות אשר כתבתי להורות במופתים שכליים וזה בהיותך רעיתי כנז': עיניך. המורים מחכמי הדורות: יונים. כעיני יונים: יושבות על מלאת. כן יביטו נפלאות התורה ומופתיה בשלמות: הנך יפה דודי. מכל מקום היית מועיל לנו בזה כי תרחיב לבנו כאשר ילך כבודך בקרבנו כמאז: אף נעים. וסלחת ונחלתנו כמאז: אף ערשנו. יסוד המטה: רעננה. אף על פי שסרו יטעי בקלקול מעשי כי הסתרת פניך מכל מקום יסוד המטה והוא ידיעת האל ית' ונטיית לבבנו אליו הוא חדש ורענן כמאז ומוכן לקבל המצע בשוב ה' ציון כי לא שכחנו שם אלהינו: קורות בתינו. חכמי הדורות: ארזים. גבוהים בחכמה בתורה ומצות: רהיטנו. תלמידיהם: אני. ההמון: חבצלת השרון. נותנת ריח טוב בקיום קצת מצות: שושנת העמקים. הגדלה בין החוחים כן אני דבקה בך אפילו בשעת גזרות בבל ולכל אלה ילך נא ה' בקרבנו. משיב האל יתעלה: כשושנה בין החוחים. שאינה גדלה אלא בתוכם. כן רעיתי בין הבנות בין הבבלים המצרות לה כי תתן איזה ריוח וזה כי לא תפנה לי באופן אחר כאמרו ה' בצר פקדוך: כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים. משיבה עדת ישראל ה' הנה ראוי לחוש לכבוד שמך כי אמנם כמו התפוח שהוא נכבד מכל עצי היער ואין שם מכיר מעלתו על השאר כן אין מן האומות מכיר מעלתך על בני האלהים שהם שרי האומות כאמרו וידבר על אלהי ירושלים כעל אלהי גויי הארץ ובכן אני לבדי: בצלו חמדתי וישבתי. במתן תורה כאמרו והם תוכו לרגליך. ופריו מתוק לחכי. כאמרו נשמע ונעשה ובכן: הביאני אל בית היין. אל ארץ ישראל שהוא מקום כל תענוג ומזון שלא בצער כאמרו זבת חלב ודבש: ודגלו. להלחם: עלי אהבה. נלחם בעדנו באהבה כאמרו כי לא בחרבם ירשו ארץ וכו' כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם אתם בני האלהים שרי האומות: סמכוני. עזרוני: באשישות. בקיום המצות שלא יבטלוני גזרות בבל וזה תעשו בשלא תלמדו עליהם זכות: רפדוני. היו לי לקרקע קיים שלא יטלטלוני בגזרותם: בתפוחים. בהיותי עוסקת בתורה וטעמה וריחה: שחולת אהבה אני. כי אמנם כל גזרותם נגדי הם בשביל אהבתי את האל ית' ובכן תהיה: שמאלו תחת לראשי. שמאלו של דודי הנז' תהיה תחת לראשי להקימני משפלות גלותי: וימינו. ימין צדקו להושיע: תחבקני. לתשועת עולמים: ובכן השבעתי אתכם בנות ירושלים. שהן האומות השבעתי בהודיעי שחולת אהבה אני: בצבאות או באילות השדה. שתהיו כצבאות וכאילות שאין להם כח להמלט מיד מתקוממם זולתי בנוסם מפניו: אם תעירו. אותו בגזרותיכם להתפלל: ואם תעוררו את האהבה. של דודי לרחם מרוב גזרותיכם שלו

אלי: עד שתחפץ. בזכות הדור או לקץ הימין: קול דודי הנה זה בא. אומרת עדת ה' כמתאוננת על הגלות הנה קול דודי זה שלא השתנה בא בהיותי בשעבוד מצרים: מדלג על ההרים. בהראותו למשה רבינו על הר האלהים: מקפץ. כאמרו וארד להצילו ועתה בשעבוד גליות הנה: דומה דודי לצבי. כממהר לעמוד מרחוק שלא אשב בצלו: הנה זה עומד אחר כתלנו. גם כי איננו רחוק באמת אבל קרוב לכל קוראיו ומסתתר שלא נרגיש בו עד שנתעורר לבקשו כאמרו ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת: משגיח מן החלונות. שלא יכלונו העומדים עלינו לכלותינו: מציץ מן החרכים. ועם זה ממכון שבתו משגיח כמו מארובות השמים לראות היש משכיל דורש אלהים ומכלנו אין איש ואין מפגיע ומכפר עלינו עשטיט של גלות: ענה דודי. הנה בשעבוד מצרים הוא העיר רוחי ואמר לי קומי לך. ואומר להם איש שקוצי עיניו השליכו: כי הנה הסתו. גזרת פרעה על הילדים: הגשם הלף. שבטלה עבודה מאבותינו בר"ה קודם לגאולה: הנצנים. משה ואהרן שהיו מוכנים לעשות פרי: נראו בארץ. לעזור ולהושיע: עת הזמיר. שירת הים: וקול התור. שהוא כקול מתאונן: נשמע בארצנו. כי אמנם נמוגו כל יושבי כנען: התאנה חנטה. בארץ כנען באופן שתאכלו פריה מיד כי היתה הכונה שיכנסו לארץ תכף אחר מתן תורה לולי חטאו בעגל ובמרגלים ועכשו בשעבוד בבל אין נביא ומעורר ואין אתנו יודע עד מה: יונתי בחגוי הסלע. משיב האל ית' הנה בשעבוד מצרים היו צדיקי הדורות מלמדים דעת את העם ומתפללים כאמרו ונצעק אל ה' וישלח מלאך אבל עתה בשעבוד בבל שאת בחגוי הסלע להמלט ולהסתר מגזירות הבבלים: הראיני את מראיך. היש משכיל מראה ומורה דרך עץ החיים: השמיעני את קולך. היש מפגיע ומתפלל באמת על הגאולה: כי קולך ערב ומראך נאוה. כי אמנם אז בשעבוד מצרים היה קולך ערב אצלי בתפלה ומראיך המורה לצדקה היה נאוה והגון הוא אהרן ומשה ודומיהם אבל עכשו: אחזו לנו שועלים. מתיהרים בלבוש של ת"ח וכל רוח אין בקרבם: שועלים קטנים. שלא הגיעו להוראה: מחבלים כרמים. להורות שלא כהלכה: וכרמינו סמדר. שלא תמצא הלכה ברורה ומשנה ברורה: דודי לי ואני לו. משיבה עדת ה'. אף על פי כן לא שכחנו שם אלהינו: הרועה בשושנים. הרועה בצדיקי הדורות שהם בין החוחים וצרות הגלות: עד שיפוח היום. בחום מכל צד לרב נצוץ האור המכה בכל צד וזה יהיה בצהרים שתהיה לאור עולם ושלמו ימי אבלנו: ונסו הצללים. מחשכי ארץ בעיון ובמעשה אשר בגלות: סוב פנה אלינו: דמה לך דודי לצבי. מהר יקדמונו רחמיך: על הרי בתר. עם היותך רחוק מישועתי: על משכבי בלילות. הלא בימים ראשונים חטאתי וסלחת מיד אחרי שובי ועתה לא כן כי אמנם הלילות שהם מחשכי ארבעים יום שהיו בכעס: בקשתי את שאהבה נפשי. בודוי ובתפלת משה רבינו וצדיקי הדור: בקשתיו ולא מצאתיו. מפני האף והחמה: ואסובבה בעיר. בכל מחנה ישראל בקשתיו היש מוצא חן ולא מצאתיו בכל המחנה והיה כל מבקש ה' וכו': מצאוני השומרים. משה ואהרן בכהניו ושאלתים האמנם: את שאהבה נפשי ראיתם. ואין עונה: כמעט שעברתי מהם. מאותם הלילות שהיו בכעס: עד שמצאתי כו'. בלוחות שניות: אחזתיו. תכף בנדבת המשכן: ולא ארפנו. ולא שבתי לכסלה ולחטוא: עד שהביאותיו. להשרות שכינתו: אל בית אמי. אל מזבח החיצון שבעזרת ישראל אשר שם ראשי העם שהם כמו אם בישראל וזה בירידת האש אחר קרבנותינו: ואל חדר הורתי. אל בית קדש הקדשים אשר שם הורתי תורת הלוחות לבדה המורה לצדקה וזה בחנכת הנשיאים כאמרו ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו ובכן השבעתי את האומות שלא ילחצוני בגזרותם למען יוכלו צדיקי הדורות להתעסק בתורה ותפלה ולהשיב עטרה ליושנה: מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן. משיב האל ית' אמת הוא שאז סלחתי בתפלת משה בחירי שעמד בפרץ לפני אך לא לגמרי כי כאשר שנו כסלם בענין המרגלים פקדתי עליהם חטאת העגל כי אמנם קודם ענין המרגלים היתה הכונה שיכנסו לארץ מיד בלתי מלחמה: כתמרות עשן מקטרת. כאמרו קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו אבל אחר עון המרגלים מי זאת עולה באופן זה הנה הוצרכו להלחם גם אחרי כן בארצם היו צריכים לכלי זיין באופן שאפי' בימי שלמה שנתתי שלום על ישראל היו צריכים לכלי זיין: מפחד בלילות. מפני הפחד שקנו בלילות מ' יום שהיו בכעס ובליל ט' באב שנפקד אז עליהם גם חטאת העגל כאמרו תשאו את עונותיכם: אפריון עשה לו המלך שלמה. משיבה עדת ה' הלא חזרה עטרה ליושנה בבנין בית ראשון שהיה מכוסה בארזים אין אבן נראה עם רב כסף וזהב לכבוד: תוכו רצוף אהבה. שהיו שם בקירות כרובים ותמונות להורות אהבת ה' את עמו: מבנות ירושלים. יותר מכל האומות: צאנה וראנה בנות ציון. אתם צבאות ה' בנות ציון שחשבתם שחזרה עטרה ליושנה צאו וראו ההבדל אשר בין המשכן שהיה קודם המרגלים ובין מקדש ראשון שהיה אחר כך: בעטרה שעטרה לו אמו. עדת הנשיאים שהיו אם בישראל קנויה לאל יתעלה: ביום חתונתו. בחנוכת המשכן: וביום שמחת לבו. ביום חנכת מקדש ראשון כי גם שירדה אש בחנוכת המקדש מכל מקום גדולה מזו היתה במשכן שלא היה שם רב כסף וזהב וחנכתו קטנה מאד בערך אל מקדש ראשון וזה כי ענן ה' על המשכן כו' ותכף לחנכתו בבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול ובכן תבינו שאחר שנשנה העון ולא היתה שם תשובה מגעת עד כסא הכבוד כמו שתהיה לעתיד כאמרו ושבת עד ה' אלהיך אין שם מחילה גמורה משיבה עטרה ליושנ' מכל מקום: הנך יפה רעיתי. בהיותך רעיתי יחידה בעולמה בין כל האומות: הנך יפה. מימי יהושע והזקנים אשר האריכו ימים אחריו: עיניך. שופט וכהן גדול מורה הדור: יונים. דבקים בבוראם כיונה בבעלה: מבעד לצמתך. שהיא תכשיט של שער נכרי: שערך. הטבעי והם מנהגי אבות הם: כעדר העזים. כשער עדר העזים שמכניסים גם אותו לאילת: שגלשו. שכל שערן הוא באחורי הראש והוא גאות ויקר: שנך. אנשי הצבא.

כעדר הקצובות. שגזזו שערן כן הם לא לקחו דבר מהשלל עד שחלקוהו ביניהם כלם כאמרו חלקו שלל אויביכם עם אחיכם: שכלם מתאימות. כן היו אנשי הצבא שלמים בתורה ומ"ט: ושכולה אין בהם. אין ביניהם מורד: כחוט השני שפתותיך. חכמי הדורות המורים את החלק העיוני: ומדברך. המורים את החלק המעשי. באופן כי: כפלח הרמון רקתך. הסמוכה לפה והם התלמידים מלאו דעה את ה' כפלח הרמון היפה במראה וטוב בטעמו גם שאינו רמון שלם: מבעד לצמתך. שהיא שער נכרי וזה כאשר לא התערבו בגוים: מגדל דוד צוארך. ואז היה צוארך שר צבאך שתחת הראש כמגדל דוד המראה כל שלטי גבורי האומות המנוצחי': שני שדיך. אמנם אחרי כן הנה המורים ותלמידים שהם שופט וכהן גדול היו: כשני עפרים. מלחמי' ולא השוו לדעת אחת כענין שספרו ז"ל על פנחס ויפתח: הרועים בשושנים. בין החוחים במלחמות האומות: עד שיפוח היום. וכל זה נמשך עד שבא אור הצהרים בימי דוד שהדריך את ישראל בעיון ובמעשה כאמרו ונסבה את ארון אלהים אלינו כי לא דרשנוהו בימי שאול: ונסו הצללים. שהעביר השקוצים מן הארץ המונעים אור החיים: ובכן אלך לי אל הר המור. בגרן ארונה: ואל גבעת הלבונה. אל הר הבית בימי שלמה והנה אז היית: כלך יפה רעיתי. כאמרו אשר בנינו כנטיעים בנותינו כזויות: ומום אין בך. כאמרו אין פרץ ואין יוצאת ומכל זה התבאר שה' עמך בהיותך עמו בלעדי משכן וכליו כאמרם ז"ל כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה כו' לכן: אתי מלבנון כלה. אף על פי שלא תשבו בביתי אלא כמו כלה חוץ לביתי או בין האומות פנה אלי ואל תשימי לב למקדש אם אינו עם כל גדלו בעצי הלבנון: אתי מלבנון תבאי. בכל המקום אשר אזכיר את שמי: תשורי. להעביר הטמאים מן הארץ: מראש אמנה כו'. שהם גבולות הארץ: ממעונות אריות. שמשם ולחוץ מעונות חיות רעות טורפות כי אמנם בימי דוד: לבבתני באחת מעיניך. שהיה מלך לרצון אבל לא אביתר כ"ג: באחד ענק. בבניהו שהיה על הכרתי והפלתי לא ביואב. כי אמנם בימי שלמה: מה יפו דודיך. שהיו כלם צדיקים המלך וצדוק כ"ג ובניהו בן יהוידע על הצבא: מה יפו דודיך. בעיון ובמעשה: מה טובו דודיך. ללמד דעת את העם: וריח שמניך. במדות. לכן: נפת תטופנה שפתותיך כלה. ראוי שתתעסקי גם בגלות בתורה ובמצות כי אמנם: דבש וחלב תחת לשונך. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ותחת לשונך דבש והלב העיון והמעשה ללמוד וללמד: וריח שלמותיך. במדות: כריח לבנון. רצוי בעיני אלהים ואדם: גן נעול אחותי כלה. הלא תראי שאין התשועה מן האויבים תלויה במקדש כי אמנם בימי דוד היה גן נעול לא נודע מקום המקדש: גל נעול. הר הבית: מעין חתום. מקום המזבח ומכל מקום היו בימיו: שלחיך. שהם קרקעות בלתי נאותות לפירות: פרדס רמונים. היו כפרדס רמונים כי אמנם עתות בצרת מלחמות האומות היו לו כל ימיו לעושר ולכבוד: עם פרי מגדים. להבין ולהורות כאמר' ז"ל אלמלא דוד פסק בתורה לא עשה יואב מלחמה: כפרים עם נרדים. במדות כאמרו לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה כו': נרד וכרכום. וכן היה בימי אסא שהשתדל ללמד דעת את העם כאמרו אשר לא ידרוש לאלהי ישראל יומת היו כמו כן שלחיו וצרות מלחמות הכושים לעושר ולכבוד לו: מור ואהלות. וכן יהושפט שהשתדל בזה כאמרו וישיבם אל ה' אלהי אבותיהם היתה לו מלחמת עמון ומואב לעושר ולכבוד: מעין גנים באר מים חיים. וכן חזקיהו שהיה מעין מסתלל ללמד תורה לישראל עד שאמרו רבותי' ז"ל עליו שבדקו מדן ועד אנטוכיא ולא מצאו עם הארץ היו צרות מלחמת סנחריב לעושר ולכבוד לו: ונוזלים מן לבנון. ומן לבנון ובית המקדש היו נוזלים אגדות לתורה: עורי צפון. כי הוא אמנם הרבה השתדלות לעורר את ישראל לתשובה כאמרו וילכו הרצים באגרות מיד המלך כו' לאמר בני ישראל שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק וישראל: באתי לגני. לעורר את השבים אליו ובכן: אריתי מורי. קבלתי ברצון חכמי הדור: עם בשמי. עם תלמידיהם: אכלתי יערי. קבלתי עמי הארץ: עם דבשי. עם בעלי מעשה: שתיתי ייני עם חלבי. תלמידי תינוקות עם תינוקות של בית רבן: אכלו רעים. ובכן אמרתי אכלו רעים כאמרו כי חמא' ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ: אני ישנה ולבי ער. משיבה עדת ה' הנה צדקו דברי דודי כי אמנם אני הייתי ישנה מעסוק בתורה ומצות: ולבי. שהם הנביאים וחכמי הדורות התעוררו והעירוני לשוב אל דודי ואנכי מריתי: קול דודי דופק. על ידי נביאיו: פתחי לי. שערי צדק שאוכל להכנס כאמרו שובו אלי ואשובה אליכם: שראשי נמלא טל. קודם זריחת השמש של מלכות בית דוד וזה בימי עלי שהיו בניו ודומיהם בלתי הגונו': נמלא טל. בלבד שלא היו ישראל כל כך פרוצים בע"ג וזולתה כמו עכשו אמנם עתה: קוצותי. מלאו: רסיסי לילה. שהם קשים יותר מן הטל כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ולזה העיר הנביא באמרו כי לכו נא אל מקומי אשר בשילה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ואתם הרעותם מאבותיכם ואנכי מריתי אמרתי: פשטתי את כתנתי. הנכבדת בתורה ובמעשים טובים להתענג בתענוגות זמניות: איככ' אלבשנה. ללמוד וללמד כאמרם ז"ל שנה ופירש קשה מכלם: רחצתי. לתענוג: איככה אטנפם. כאמרם ז"ל ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל: דודי שלח ידו מן החור. בימים הראשונים בימי רחבעם על ידי שישק להחזירם בתשו' כאמרו וידעו את עבודתי ואת עבודת ממלכות הארצות: ומעי המו עליו. אז ושבו בתשובה כאמרו ובהכנעו שב אף ה' ממנו: קמתי אני לפתוח לדודי. לעורר את ישראל לתשובה בימי חזקיהו: וידי נטפו מר. באגרות המלך: ואצבעותי מר עבר. באגרות שריו כאמרו וילכו הרצים באגרות מיד המלך ושריו: פתחתי אני לדודי. בימי יאשיהו כאמרו ויעמוד המלך על עמדו ויכרות את הברית ט' כל ימיו לא סרו מאחרי ה' כו': ודודי חמק עבר. כאמרו אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול כו' לכל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: נפשי יצאה בדברו. על ידי חולדה הנביאה

באמרו

כאמרו ותתך אחתי במקום הזה ולא חננה: בקשתיו. בימי יהויקים כאמרו קראו צום לפני ה' ויקרא ברוך בספר: קראתיו. על ידי ירמיהו כאמרו אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך כו': ולא ענני. כאמרו אינני שומע אל רנתם וכאמרו אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה: השומרים הסובבים בעיר הכוני. כאמרו שריה בקרבה אריות שואגים כו' וכן: נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. נכנסו הגוים שהיו שומרי החומות מבחוץ לבלתי תת יוצא ובא כאמרו כשומרי שדי היו עליה מסביב ונשאו את רדידי מעלי כאמרו ויבאו ויאכלו ארץ ומלואה עיר ויושבי בה: אם תמצאו את דודי. בנפלאותיו אשר יעשה בקרבכם כענין הדשן האש: מה תגידו. לאומות: לו. בשבילו כאמרו אתיא ותמהיא כו' שפר קדמוהי להחויא: שחולת אהבה אני. הגידו שחולת אהבה אני כאמרו ויהבו נשמהון דלא יפלחון ולא יסגדון לכל אלה להן לאלההון כי בזה תמהו כל האומות ואמרו. מה דודך מדוד. מה ההבדל אשר בין זה האלהי לזולתו מאלהי העמים שתמסרי עצמך לבלתי החליפו באחר: היפה בנשים. בהשכל וברחמים ופרישות באופן שתהיי לרצון גם לפני כל אלוה זולתו: שככה השבעתנו. להגיד אמונתך עמו עד מות: דודי צח ואדום. הוא צח כלו בהיותו מיטיב במדת רחמיו על כל מעשיו עם היותו אדום במדת הדין ואין זה מפועל שום עצם שכלי כאשר הוא שכלי בלבד כי אמנם פעולתו באמת היא בחינת האמת מן השקר ולכך היותו צח ואדום כו' יורה על היות מציאותו מציאות רביעי ושכלו עצם משכיל נבדל מחמת זולתו פועל בהכרח סדרו ומצותו בלבד וכן הוא בהכרח: דגול. נודע לבעל דגל נאחז היכולת: מרבבה. מרבבות קדש עושי רצונו: ראשו כתם פז. ומאותו' מדת רחמיו הוא כי ראש דברו בתורת קדשו הוא במעשה בראשית להגיד כח מעשיו לעמו במופתים שכליים וחושיים למען ידעוהו ויזכו לחיי עולם. כי אמנם יאמר על הדבר שהוא שלו בהיות הדבר מסודר מאתו בלבד לא שיהיה חלק ממנו וחלק מגופו ית"ו וכן יקרה ברב מקומות בספרי הקדש כענין ברוך כבוד ה' ממקומו וזולתו ובזה יסורו ספקות ופקורי התועים: קווצותיו. יסודי תורתו שהם כמו השער בגוף שאינו חלק ממנו וכמו כן ספורי תורתו שאינם מן החלק העיוני גם לא מהמעשי: תלתלים. מספרים עניני חכמי הדורות שגבה לבם בדרכי ה' ולדיקים ילכו בם כמו עניני האבות וזולתם שהיו לרצון: שחורות כעורב. וכמו כן מספרים עניני רשעי ארץ שהיו כמו העורב שהוא טמא ומראהו מנגד לאור הלובן כענין דור המבול ודור הפלגה ובני סדום וזולתם ומשפטי פיהו נגדם ובכן שומר נפשו ירחק מהם: עיניו. וכמו מספרים עניני המורים לצדקה שהם כמו עינים לזולתם כענין האבות: כיונים על אפיקי מים. להשקות ממעיני תשועת עולמים: רוחצות בחלב. את עצתם בחלב מעשיהם שהם בכל עת לבנים ומאירים להורות לזולתם: יושבות על מלאת. שכל תכלית מכוון בפשוטו' היה להשלים עצמם וזולתם לרצון להם לפני ה' כאמרו התהלך לפני והיה תמים: לחייו. וכמו כן מספרים ענין לחייו המגיעים אל הדבור והם נביאיו: כערוגת הבושם מגדלות מרקחים. הנותן טעם וריח וגדולה למרקחות וכמו כן היו הנביאים לפני הנביאים כאמרו ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם: שפתותיו. בדבור ראשון ובדבור שני שהיו פנים בפנים היו: שושנים נוטפות מר עובר. שהעביר מהם מעלה ליש' והוא עדים מהר חורב וכן קרה למשה רבינו כי קרן עור פניו בדברו אתו וכן לשאול בהתנבאו כאמרו והתנבית עמה ונהפכת לאיש אחר: ידיו. מצות וקשרתם לאות על ידך וגם הם כמו גלילי זהב שהם אצעדות בזרוע: ממלאים בתרשיש. כארבע פרשיות שבהם למען תהיה תורת ה' בפיך: מעיו. המעים המתוקנים מאתו במצות אסורי מאכלות הם: עשת שן. מנוקים מכל טומאה ושקוץ כאמרו אל תטמאו ואל תשקצו: מעולפת ספירים. ושזה תהיה תכונות הנפש החיוני' והנפשי' בהם מוכנות לשרת את העצם השכלי לקבל כל חכמה ודעת ומעשה לבנת הספיר: שוקיו. פעולות הרגלים בעליית רגלים ובהקהל הנה מצותיו אלה הן כמו עמודי שש מיוסדים על אדני פז. שהאדנ' נכבדים מן השוקים כן המכוון מהם הוא למען נלמד ליראה ולאהבה כי מציון תצא תורה: מראהו. לראות את פני האדון ה': כלבנון. הוא נכבד מכל הראותנו לפניו גם בבתי כנסיות ובתי מדרשות כי שמה ישבו כסאות סנהדרי גדולה: בחור כארזים. וכמו כן הוא נבחר לתפלה מכל מקום זולתו כאמרו וזה שער השמים: חכו ממתקים. כאמרו מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה כו' לטוב לך: וכלו מחמדים. וכל המכוון הוא למען נשיג חיים נצחיים הנחמדים מכל זולתם: זה דודי. כאמרו כי מאהבת ה' אתכם: וזה רעי. לשכנו בתוכנו כאמרו כי לא יטוש ה' את עמו: אנה הלך דודך. אמרו א"ה מה היה לו שסלק שכינתו ממך: אנה פנה. בהסתירו פניו: ונבקשנו עמך. כאמרם עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם: דודי ירד לגנו. בקהל קדושים אנשי כנסת הגדולה: לרעות בגנים. לשמוח בבתי כנסיות ובתי מדרשות כענין ישמח ה' במעשיו: וללקוט שושנים. שרידי עמו מבין החוחים: יפה את רעיתי. אמר האל ית' עתה בבנין בית שני אל תוסיפו לסלק שכינתי מתוכך כי אמנם את עתה יפה בהסכמת אנשי כנסת הגדולה: נאוה כירושלים. הראשונה שהיתה עיר הצדק כי שמה ישבו כסאות למשפט: איומה. כענין שמעון הצדיק שהשתחוה לפניו אלכסנדרו': כנדגלות. כמערכות ישראל בנאספם מכל מקום: הסבי עיניך. הנביאים כאמרו ויעצם את עיניכם את הנביאים: מנגדי. שלא יפגשו עמל חזון גם שיהיו ראוים לכך: שהם הרהיבני. הם היו סבה שהתנשאתי להנקם מכם כאשר לא שמעתם: שערך. כי אמנם מנהגי אבות הם נאותים ויקרים כמו שער של עדר העזים המוכן להיות בגד חשוב וכן תנהיגו מנהגי נכבדים כאמרם והעמדנו עלינו מצות כו' ואין צורך עוד לנביאים: שניך. הנלחמים כמו בני חשמונאי וזולתם: כעדר הרחלים. הם צדיקים ויקרים בעיני כעדר הרחלים שמכניסים אותו למילת: מתאימות. בעיון ובמעשה: ושכלה אין בהם. אין בהם מורד מקדים תבשילו: כפלח הרמון רקתך. התלמידים

שהגיעו להוראה הקרובים לעיני הדור כמו הרקה לעינים הם כמו פלח הרמון שגם שאינו רמון שלם הוא נאות בטעמו ומראהו כן מלאו דעה את ה' בעיון ובמעשה: מבעד לצמתך. מהיותם נבדלים מדעו' חכמי ע"ג שהם כמו הצמה שהיא מכסית שער נכרי וזה כי אמנם: ששים המה מלכות. רבו דעות חכמי א"ה החוקרים באלקיות: ושמונים פלגשים. ויותר מהמה החוקרים בטבעיות: ועלמות אין מספר. המורים עניני העולם בהנהגת הבית והמדינה: אחת היא יונתי. האומה הדבקה בי כיונה לבעלה: תמתי. השלמה מכל אומה זולתה בכל אלה: אחת היא לאמה. לשרה תהוללכם לא לאברהם שיצא ממנו ישמעאל: ברה היא ליולדתה. לרבקה אוהבת את יעקב לא את עשו בהכירה את דרכי שניהם. ראוה בנות ויאשרוה. כענין רחב הזונה באמרה כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: מלכות ופלגשים. כענין מלכת שבא ושפחותיה כאמרה אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה כו': מי זאת הנשקפה. לכן ראוי לתמוה כי אמנם דניאל וחביריו שהיו בגלות היו מצפין לאור הישועה: יפה כלבנה. המקבלת אור מזולתה כן הוא וחביריו התבוננו בדברי ירמיה כאמרו אני דניאל בינותי בספרים כו': ברה כחמה. בנבואת חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו הם בעצמם על הישועה: איומה. כענין דריוש מלך פרס באמרו ואלהא די שכן שמיה תמה ימגר כל מלך ועם די ישלח ידיה להשניא לחבלא בית אלהא דך די בירושלם והנה אחרי כן: אל גנת אגוז ירדתי. מצאתי עשרה יוחסין שעלו לארץ שהיו רובם פסולים ובלתי ראוים לשריית שכינה: לראות באבי הנחל. מכל מקום ירדתי שם על חגי זכריה ומלאכי לראות במיוחסים שנשארו בבבל: הפרחה הגפן כו'. אם יש בהם חכמים ותלמידים אשר לבבם פונה לבא לארץ ה' להשרות שם שכינתי: לא ידעתי נפשי. משיבה עדת ה' הנה לא ידעתי מה היות אז נפשי רצוני ודעתי: שמתני מרכבות עמי נדיב. שבחרתי לשבת בגולה תחת יד פרס ומדי גם שהם בלי ספק עם נדיב כאמרו אשר כסף לא יחשובו אחרי אשר נקראתי מהנביאים לבא אל המלך הקדוש בארצו למען תשרה שכינתו בתוכנו ויוליכנו קוממיות: שובי שובי השולמית. והנה כאשר קראו הנביאים בדבר ה' כאמרם שובו אלי ואשובה אליכם הוי הוי ונוסו מארץ צפון הוי ציון המלטי יושבת בת בבל: ונחזה בך. ובהיותכם בארץ ה' תשרה שכינתו בתוכנו ובכן נחזה כי נמצא חזון מה' ולא תהיה התימת חזון: מה תחזו. הנה אמרתי לנביאים מה תחזו האמנם תוכלו לתת תורה חדשה: כמחולת המחנים. כמו שקרה לישראל במדבר שהיו כמו מחול חונים סביב לשתי המחנות שהם מחנה שכינה ומחנה לויה וזה לא יהיה כלל שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: מה יפו פעמיך. והנה אז השיבו הנביאים הרבה תרויחו בבאכם אל ארץ ה' כי ירבה התועלת בעלית רגלים וזה כי חמוקי ירכיך. שהם סתרי תורה וטעמי המצות שהם כמו ירכים המעמידי' כל הגוף והם בלתי גלוים הם באמת כמו חלאים מעשה ידי אומן. שלפעמים לא יתקשט בהם האדם אל נכון עד שיודיעהו האומן אופן עשייתם: שררך. סנהדרי גדולה היושבים על טבור הארץ בלשכת הגזית: אגן הסהר. כחצי גורן עגולה ובידם להסיר כל מחלוקת: אל יחסר המזג. הכרעתם בין החולקים אל נא תחסר ביניכם בני בבל כי אמנם עתה בטנך. תופשי התורה שהם כמו בטנך שממנו מזון ורוח חיים לשאר הגוף הוא כמו: ערמת חטים סוגה בשושנים. שאין שם דבר מחזיק להיות להחדים אלא ערמות ערמות עד היות תורה כשתי תורות: שני שדיך. נשיא ואב בית דין: כשני עפרים. הנלחמים תמיד יוסי בן יועזר לסמוך ויוסי בן יוחנן שלא לסמוך וכו' במשנה הראשונים נשיאים והשניים להם אבות בית דין. וכל זה אפשר התקון אם תהיו כלכם בארץ ישראל ותשרה בה שכינת האל יתעלה: צוארך. כהן גדול שהוא שני במעלה למלך כמו הצואר תחת הראש: כמגדל השן. שהוא חשוב למראה בלתי טעם וריח הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו: עיניך. חכמי הדור: ברכות בחשבון על שער בת רבים. הולכים להשקות צאן מרעיתם ותלמידיהם בחשבון שהוא בעבר הירדן סמוך לגבולות הגוים שיוכלו שם להמלט מהרה אל ארצות הגוים מגזרת ינאי המלך וחכמיו: אפך. ומגנת פני הנשארים בארץ היתה: כמגדל הלבנון. שהוא במבחר ובטבור ארץ ישראל אמנם הוא: צופה פני דמשק. שהיא חוצה לארץ כך הם בהיותם בארץ היה לבבם פונה לצאת חוצה לארץ מרעת יושבי בה: ראשך. המלך הוא. עליך ככרמל. כמו ראש שבולת לחה המוכן למאכל בלתי רוב מלאכות כן הוא היה למאכל: ודלת ראשך. נשיא שהיה מתנשא על המלך היה כתרגמן המורה על מעלת לובשו כן הוא היה מורה על מעלת ישראל: מלך אסור ברהטי'. כי אמנם המלך היה משועבד למצות המלכות ביד הרומים ובכן: זאת קומתך. מעלתך: דמת' לתמר. שהוא גבוה ופריו מושג בטורח רב ועם זה פריו מעט המזון נעדר הריח ומזונו בלתי נאות כן ראשי עמך משתררי' על הצבור עם היותם נותנין פרי בלתי רב התועלת: ושדיך. המורים בעם דומים לאשכלות של תמר שבהם תמרי' רבים ומעטי התועלת כן הם מלאו חכמות של מעט תועלת כענין שיחת דקלים ומשלי כובסין וזולתם: וכבן אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסיניו לתלוש אותם ולהשחיתם: ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן. שבהם מזון רב וטוב כן יהיו הם נותנים פרי נאות בעיוניות: וריח אפך. במעשיות: כתפוחים. בעל ריח עם איזה מזון: וחכך. בעת הוכוח. יהיה נא כיין הטוב. כיין הגפן הטוב באופן שיהיה החיך: הולך לדודי למשרים. מכוון למצא חן בעיני דודי. בבקשת האמת לא לנצחון: דובב שפתי ישנים. ויהיו דבריו בהזכיר דברי חכמת הקדמונים והוסיף עליהם כראוי לכל אחרון: אני לדודי. משיבה עדת ה' אל לבה אמת הוא שנכשלתי בכל אלה מכל מקום אני לדודי ולא עזבתיו כאמרו אם שכחנו שם אלהינו כו' כי עליך הורגנו כל היום: ועלי תשוקתו. כאמרו יחכה ה' לחננכם כו' ובכן אני אומרת: לכה דודי. נצא מגלות: נצא השדה. לשוח בשדה בקבוץ גליות: נלינה בכפרים. כאמרו יושבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם:

בבטחם

שכיחה לכרמים. נתכונן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: נראה הפרחה הגפן כו'. אם יש יוצא למשנה ולתלמוד בעיון ובמעשה. שם באצלתי: אתן את דודי לך. אראך אהבתי את שם קדשך. כי אמנם הדודאים אפילו עמי הארץ נתנו ריח טוב במעשיות. ועל פתחינו. בתי מדרשות: כל מגדים. בעיון ובמעשה: חדשים. דברים שהבינו חכמי הדור מחדש: גם ישני'. שהורו הקדמונים: דודי צפנתי לך. בספריהם: מי יתנך כאח לי. מי יתן ואשיג דרכי טובך ואעבוד מאהבה כמו לאח לא מיראה בלבד כראוי לאב: אמצאך בחוץ אשקך. באופן שגם כשאהיה עוסק בחיי שעה חוץ לבתי מדרשות יהיה העסק מכוון לעבדך מאהבה: גם לא יבוזו לי. שלא יחשבו שיהיו מעשי ליוהרא. ובכן אנהגך אביאך אל בית אמי. אזכה להשרות שכינתך בבתי מדרשות כאמרו וברא ה' על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ונוגה אש כו': אשקך. ישמח ה' במעשיו: מיין הרקח. בחכמת צדיקי וחכמי הדור: מעסיס רמוני. וכמו כן בפעולות ההמון במעשיות: השבעתי אתכם. שלא ימהר גוג ומגוג לבא ולבטל ובכן לא ינקה מאלתי: מי זאת עולה מן המדבר. יאמר האל ית' מה היה לה לזאת העולה בארצות ז' העמים שהיו כמו מדבר לא אדם בו אבל חיות טורפות בלבד: מתרפקת. מכה את עצמה ומתאוננת: על דודה. על איחור ביאת המשיח שהוא האדון אשר אתם מבקשים וחפלים כאמרה הלא: תחת התפוח. בהיותי בגולה מתלוננת בכל שדי כמו בלל תפוח בעצי היער: עוררתיך. השתדלתי בתפלותי להביאך: שמה חבלתך. כמו הרה תקריב ללדת: אמך. קהלת יעקב: ילדתך. עדת ה' של צדיקי הדורות שהיו בתפלותם סבה למציאותך ולהגלותך וזה כאמרו לאל יתברך בתפלותם: שימני כחותם על לבך. לזכרני בביאת משיחך: כחות' על זרועך. לחשוף את זרוע קדשך לעיני כל הגוים: כי עזה כמות אהבה. כי עליך הורגנו כל היום על קדושת שמך אף על פי שאין מעשינו טובים: קשה כשאול קנאה. בלבנו המקנא על דבר כבוד שמך: רשפיה. בלבנו כאש בוערת עצור' בעצמותינו: מים רבים לא יוכלו לכבות. בכל השתדלותם להדיחנו מעל ה' אלהינו: ונהרות. מלכי בבל: לא ישטפוה. ברב מתנות' וגזומיהם כענין נבוכדנצר עם חנניה מישאל ועזריה וזה כי אמנם אם יתן איש את כל הון ביתו כו' שאין דבר כערכה אצלנו: אחות לנו קטנה. משיב האל יתברך הנה את הנצטערת על איחור שריית שכינתי בתוכך וביאת משיחי הנה אפילו בקבוץ גליות תהיה עדת הצדיקים מועטת: ושדים אין לה. ואותם המעטים אינם מלמדים דעת את העם ובלתי מוכחים להשיב מעון בהיות ההמון אז כלו עוסק בחיי שעה בלבד כאמרו עושי מקנה וקנין: מה נעשה לאחותנו. אני ומשיחי כי גם המשיח הוא כמו אש מצרף כסף: אם חומה היא. הנה אם יהיה זכות' מספיק להגין על דורם: נבנה עליה טירת כסף. נבנה בית המקדש של כסף שלא תשלוט בו האש: ואם דלת היא. שלא יסגרו דלת בעדם ולא יחושו לתקון ההמון: נצור עליה לוח ארז. נעשה להם בית המדרש של עץ ארז נכבד ולא יבנה בית המקדש בזכותם: אני חומה. משיבה עדת ההמון אני השתדלתי במעשי גם בגלות להיות חומה להגין מצרת האויבים: ושדי. חכמי המורי': כמגדלות כמגדל עוז להגין ולהיות בית מנוס מכל צרה בתפלותם: אז הייתי. ובכן הייתי אפי' בגלות כמוצא שלו' גם שהיתה עת צרה. לכן עתה בקבוץ גליות ראוי שנזכה בזה לביאת משיחנו: כרם היה לשלמה. משיב המלך המשיח הנה כרם היה לשלמה המלך הקדוש: בבעל המון. בארצות בבל בגולה כי כרם ה' צבאות בית ישראל: נתן את הכרם לנוטרים. לחכמי הדור: איש יביא בפריו אלף כסף. כדי שכל אחד מהם יעמיד תלמידים הרבה יגדיל תורה ויאדיר. והנה כרמי שלי. אותם חכמי הדור שהם שלי ורואי פני הם בלבד לבנין שיוכלו לעמוד בהראותו כי לא השתדלו להרבות אשכולות ובכן תלמידיהם מעטים: האלף לך שלמה. משיבה עדת חכמי הדור לאל יתברך. אין לאל ידינו להרבות כרצונך כי זה תוכל אתה לבדך: ומאתים. אבל השתדלנו להעמיד המעטים כפי אשר השיגה ידינו: היושבת בגנים. משיב האל ית' אל קהלת יעקב ההמונית היושבת בגנים עושה מקנה וקנין בקבוץ גליות: חברים מקשיבים לקולך השמיעני. השמיעני אותי קול חברים בבתי מדרשות המקשיבים לקולך כאשר תתני להם די מחסורם למען יחזקו ותזכי עמה' בתורת ה': ברח דודי. משיבה קהלת יעקב כלה אתה דודי המשיח מאחר שרצון המלך הקדוש להרבות ת"ח מהר אתה ביאתך אל הר ציון זה ותרעה אותנו דעה והשכל לרצון לפניו: על הרי בשמים. הר ציון שהוא בית מלכות לבית דוד והר הבית אשר שם סנהדרי גדולה:

מנחת שיר השירים שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) שיר. שי"ן רבתי רמז למה שאמרו רבותינו כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים עיין בחיי פרשת כי תבא: אשר לשלמה. במסכת סופרים סוף פרק ה' כל שלמות האמורים בשה"ש כולם קודש חוץ מאחד שהוא חול והיזהו הנה מטתו שלשלמה וי"א האלף לך שלמה ע"כ. אבל בגמ' פ' שבועת העדות הכי איתא כל שלמה האמור בשיר השירים קדש שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה לדידיה. והכי אי' בזהר פ' פקודי ד' רכ"ז ומאתים לנוטרים את פריו רבנן כלו' הניחם ויעסקו בתורה א' מששה שבהם וי"א אף זה חול הנה מטתו שלשלמה ופרכינן אף זה ולא מבעיא האיך אלא הא דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא כלו' באגריא דעבודת המלך או בהוצאה למלחמת הרשות לא מיענשא שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא ומאתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא שמואל לא כת"ק ולא כי"א אלא ה"ק ויש אומרים אף זה קדש וזהו הול דנעיתו ושמואל דאמר כיש אומרים ע"כ בגמרא. והר"ן כתב ולפי זה כ"ל דק"ל דכל שלמה שאמור בשיר השירים קדש ואף כרמי שלי לפני חוץ מהנה מטתו שלשלמה. והמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' ו' מהלכות יסודי התורה כל שלמה האמור בשיר השירים קדש והרי הוא כשאר הכינויין חוץ מזה האלף לך שלמה ע"כ. והכסף משנה כתב וכיון דשמואל כיש אומרים משמע דהכי אית לן למפסק. והר"ן תמה על רבינו שפסק כת"ק ולי נראה דהיינו טעמא דכיון דלשמואל אנו צריכים להגיה לשון ויש אומרים לא נקטינן כוותיה אלא נקטינן כמאי דמשמע פשט לשון ויש אומרים אף זה חול דמשמע ולא מבעיא האיך וכיון דאנו תופסים הברייתא כפשטה פסקינן כת"ק ומה שכתב רבינו והרי הוא כשאר הכינויים דעת זו לומר דכשאמרו דשלמה האמור בשיר השירים ומלך מלכיא שבדניאל הם קדש לא אמרו לענין שאין נמחקים אלא הרי הם כשאר הכינויים לכל דבריהם ונ"ל דהוו קדש שאם השביע את העדים בהם וכפרו חייבים וכ"כ הריטב"א אבל ריה"ז כתב כלשון הזה ומזה ביאר שהם נמחקים כמו חנון ורחום ולי נראה שאינן נמחקים שהקדוש ברוך הוא עצמו נקרא שלמה שנאמר ויקרא לו ה' שלום והרי הוא כשאר הכנויין בב"ה כראיה ת' ע"כ. והרמב"ן ז"ל בחידושיו לשבועות כתב כל שלמה האמור בשיר השירים קדש אפשר דלענין מחק קאמר ולא דמי לכינוי רחום וחנון דאיכא כנוי שהוא שם כגון אל"ף למ"ד דל"ה וכן שלמה האמור בשיר השירים קדש ואינו נמחק אבל מלך מלכיא האמור בדניאל שהוא קדש כ"ל דלאו לענין מחק קאמר שהרי זה כנוי ואינו שם ודמי לחנון ורחום ומותר למחקו שהרי מלך גדול אני והמלך הקדוש מותר למחקן ולא מצינו בו איסור אלא לענין שבועה קאמר שאם השביעו במלך מלכיא האמור בדניאל קדש הוא א"כ קמ"ל שירושא דקראי אגב אורחיה ואף בשלמה האמור בשיר השירים לא ראיתי הסופרים נמנעים מלמחוק בהן וכן נראה מדברי הרב ר' משה ז"ל ועיקר עכ"ל. וגם הר"ן חשש לעיקר דעת זה האחרון של הרמב"ן וכ"כ הרא"ש בשבועות וכן כתב בתשובותיו סוף כלל שלישי שאף על פי שהשם עצמו נקרא שלום כיון שאינו שם העצם אלא ע"י הפעולה נקרא כך הוה ליה שמות הנמחקים וכ"ש שלמה שאינו קדוש אלא בשביל שהשלום שלו שהוא נמחק וכן כתב רבינו ירוחם בספר אדם נתיב ב' חלק א' ועיין מ"ש בדניאל ב' בס"ד ובירמיה סימן כ"ג ושופטים ו': (ב) כי טובים דדיך מיין. בפרק אין מעמידין ובשיר השירים רבה אמר לו ר"ע לר' ישמעאל אחי האיך אתה קורא כי טובים דֹּדֶיךָ מיין או כי טובים דֹּדַיִךְ מיין ופירש"י לשון נקבה והכי קאמרה כנסת ישראל ישקני האל מנשיקות פיהו כי כך אמר לי כי טובים דֹּדַיִךְ מיין א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מוכיח עליו לריח שמניך טובים וגו' פי' חבירו מוכיח עליו שהוא לשון זכר וכנסת ישראל היא שאמרה כך לפני השכינה לריח שמניך וגו' עלמות אהבוך לא שייך לאימר לנקבה ועיין ש"ת בר ששת סימן רפ"ד ואגלת אהבים למהור"ר שלמה הלוי בן אלקבץ: (ה) ונאוה. הוא"ו בגעיא בספרים כ"י ובדפוסים קדמונים: (ז) נחרו בי. בס"ם הנו"ן במאריך: (ז) שאהבה נפשי. ש' ה' בטעם בקריא וסימנהון שאהבה נפשי. עד שהמלך במסבו. שהביאתיו אל בית אמי. שהגנים הלכים. שהימים הראשונים היו טובים סי' אמבכ"י. זה מצאתי במסור' כ"י: (ח) לאי לך. הצד"י בגעיא: בעקבי הצאן. בס"ם הקו"ף רפה וכן כתב המכלל יופי וכן משמע מדברי רד"ק בשרשים שרש עקב: על משכנות הרועים. כתיב חסר וי"ו ונדרש בזהר פ' בלק דף קנ"ח: (ט) לססתי. לית חסר ויש בו דרש בשיר השירים רבתי ובמכילתא פ' בשלח פ' וינער ה' את מצרים: (טו) הנך יפה עיניך. הנו"ן בפת"ח: רהיטנו. רהיטנו ק' והוא חד מן ד' מלין כתיב ח' באמצעות תיבותא וקרי' ה' על פי המסורת:

ב (ז) ואם תעירו. הוא"ו בגעיא בס"ם ובדפוסים ישנים כחברו שבסי' ג': עד שתחפץ. התי"ו בסגול: (יא) הסתו. הסתיו קרי והסמך דגושה: הלך לו. בס"ם מדוייקים הטעם בלמ"ד ובספרים אשכנזים בה"א: (יג) נתנו ריח קומי לכי. לך קרי אבל ואמר לי קומי לך דלעיל בסמוך כתיב וקרי לך וכן במסורת מ"ב ד' לכי ב' כתיב הי מה יש לכי בבית. קומי לכי רעיתי תניינא דספרא. גם במסורת דרים מלכים לא נמנה עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין רק קומי לכי שבפסוק התאנה חנטה פגיה: (טו) שעלים שעלים. במדרש שמות פ' כ"ב ושיר השירים רבה על פסוק זה א"ר ברכיה שועלים קדמאה מלא תניינא חסר שעלים כתיב על שם שעלו של ים ע"כ. והביאו ג"כ רב"י ז"ל וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אך ברוב ספרים שניהם חסרים ומסרה דילהון שועלים ב' נמלאים בקריא וסימנהון ויפן זנב אל זנב. שועלים הלכו בו. וכתוב במכלל יופי אף על פי שחסרו הוא"ו אחר שמקומו וא"ו מאריך קריאתו כמו עם הוא"ו כי' שאין בו געיא עכ"ל:

ג (ד) עד שהביאתיו. בא מלא בעי"ן הפעל והבי"ת בציר"י והאל"ף נחה ברוב נוסחאות כדפוס וכ"י וכן נקדו המכלול בהפעיל מנחי העי"ן והלמ"ד וכן ראוי על פי המסורת וגסדר הסימן כאן וביפעיה מ"ג שזהו אחד מהתיבות מלאים יו"ד בלישנא הנלה ובמ"ג משנת שכ"ח מצאתי הבי"ת בחיר"ק והאל"ף בחולם וטעות הוא: (ו) כתימרות. בספרים כ"י התי"ו במאריך ובקצתן המ"ם בחטף פתח: מקטרת. אין במ"ם געיא: (ו) הנה מטתו שלשלמה. איכא מ"ד קדש הוא כדכתיבנא לעיל ריש ספרא: (יא) בעטרה שעטרה. השי"ן במאריך לא בפתח:

ד (א) שערך. העי"ן בשוא לבדו: (ב) מן הרחצה. בנוסחא כ"י הרי"ש בקמץ וכן מצאתי בספר דקדוק ישן שנמצא בקמ"ץ הפ"ף בכל אשמיא וכ' ג"כ אחר כך שנמצא ברוב דוקנים הָרַחְצָה ופלוגתא הָרְחָצָה וכך מקובלני

אכ"ע. ותרוה ספרים שלנו בפת"ח: (ה) תאומי צביה הרעים בשושנים. דין קדמאה תְאוֹמֵי בשו"א וחולם. ותניינא תָאֳמֵי בקמץ וחטף קמץ בסימן ז' וסימן תְתָאו פי' שראשון תי"ו בשו"א והשני תי"ו בקמ"ץ: (ח) שניר וחרמון. בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פ' דברים: (ט) באחד מעיניך. באחת קרי: (יג) **כפרים עם נרדים**: (יד) נרד וכרכם. חצי הספר בפסוקים: (טז) יזלו בשמיו. הזי"ן בדגש:

ה (ב) שראשי נמלא טל. הרי"ש בדגש ע"פ המסורת ומכלול ד' ע"ב: קווצותי. בדגש הנד"י וכן קוצותיו תלתלים: (ג) איככה איככה. שניהם מלאים מלעיל על פי המסורת: (ד) ומעי המו עליו. כתב החכם מוהר"ר שלמה הלוי בן אלקבץ חלקו בחיים בספ' שיר השירים הנקרא בשם אילת אהבים זה לשונו והייב אני להודיע לעדי לרבים כי מצאתי פי סופרים ופי ספרים מוטעים בפסוק הזה כי ברוב הספרים כתוב ומעי המו עלי ביו"ד וכבר תראה מי שיפרשהו בנוסח זה כי לא אגלה ערותו בקהל אמרתי לגלות אזן שומעת דברי לבל תטעה גם הוא כי הגירסא האמיתית ומעי המו עליו בוא"ו. ר"ל בעבורו ע"כ. וגם כי דבריו אינם צריכים חיזוק לא אחשך פי מלומר כי גם אני מצאתי כתוב עלי בדפוסים ישנים וגם חדשים מקרוב באו וכן במאיר נתיב שרש המה ושרש מעה ובקצת המפרשים ומה גם כי במדרש חזית על זה הפסוק ובספר אות אמת שם ובמדרש שוחר טוב על פסוק אזכרה אלהים ואהמיה במזמור ע"ז ובילקוט תהלים גם כן על פסוק המזכר בכולם כתוב עלי ביו"ד איברא כי משמעות המדרשים אין הכרח ומשמעי לתרי אנפי. אמנם בילקוט ירמיה רמז שע"ו ע"פ על כן המו מעי לו. הובא מדרש שוחר טוב בסגנון אחר ונכרין דברי אמת שהוא היותר שלם שבכולם ומוכח בהדיא מהתם דקרינן עליו וכן הוא בספרים כ"י המדוקדקים: (ה) וידי נטפו מור ואצבעתי מור עבר. מור ד' מלא בלישנא וסימן אלך לי אל הר המור. וידי נטפו ב' בו נטפת מור עבר. ובמדרש חזית דרשו שלשה אחרונים מלשון מרירות וכן בפרק במה מדליקין ובפ' ר"ע אמר רב גידל אמר רב כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר פי' מרירה תכוינה אימה תכוינה שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים. אל תקרי מור עובר אלא מר עובר. ועיין מה שאכתוב במלאכי סימן ב': (ח) שחולת אהבה אני. קדמאה כי חולת תניינא שחולת סימן כי שקר:

ו (ה) שערך כעדר העזים. השי"ן בשוא לבדו: (יב) עמי נדיב. בס"א כ"י מסור עליו הדא מלה אבל בכמה ספרים תרתין מלין וכ"כ אבן עזרא וכן נראה מפירוש רש"י וגם במקרא גדולה נמסר עליו לית ותרתין כתיב:

ז (א) **שובי שובי**. ארבעתם מלעיל: (ב) ידי אמן. האל"ף בקמץ והוא חטוף מפני דגשות המ"ם מכלול **דף רי"ב**: (ג) שררך. השי"ן **בקמץ חטוף כמ"ש** בירמיה ה' על ישדדם וזה ג"כ בא שלם ונקוד ע"ד החסר כמו רפאות תהי לשרך משלי ג' וכן לא כרת שרך (יחזקאל טז) שהדגש ברי"ש לחסרון אות הכפל וכן כתב הרא"בע בספר מאזני לשון הקדש דף רי"ז ועיין מ"ש במזמור ע' על חנני: (ה) כשני עפרים. בגליון ס"א מטוליטולא כתוב בהלני עֳפָרִים: (ח) ושדיך לאשכלות. האל"ף בפתח והכ"ף בחולם: (ט) כאשכלות. האל"ף בסגול והכ"ף בשוא כן כתב רד"ק בספר מכלול משקל אֶפְעֹל ובשרשים וכן מצאתי במסורת כ"י שכל אשכלות בלשון רבים פתוחות חוץ מזה שהוא בסגול ובמקצת ספרים כ"י ודפוס ישן כתוב גם זה בפתח ואין לסמוך עליהם: (יג) הנצו הרמונים. מצאתי בס' דקדוק ישן כ"י שנד"י הנצו בדגש במקום אות החסרה כמו הנצלו ובספרים שבידינו אין בהם דגש ורפו נלה:

ח (א) אשקך. בנסח כ"י השי"ן במאריך וברוב הספרים בגלגל ולפ"ד הוא במקום מאריך כמ"ש בחומש פעמים רבות: (ב) אנהגך. במקצת ספרים הה"א במאריך ובחילופי בן אשר וכן נפתלי שבדפוס הגימ"ל בשוא ופתח לב"א וטעות הוא אצלי ונ"ל בשוא לבדו וכן מצאתי בחילופים כ"י: (ה) חבלתך. בס"ם הלמ"ד בגלגל ואין טעם אחר בכ"ף וכן הוא ברוב ספרי הדפוס ובספרים אחרים בגלגל בכ"ף ואין שום טעם בלמ"ד ויש ספרים שהלמ"ד במאריך והכ"ף בגלגל. ובעל רב פעלים ובעל הלשון כתבו בפתח הלמ"ד ובספרים שלנו קמוצה: (ו) רְשָׁפֶיהָ הפ"א דגושה ע"פ המסורת שמה שבר רשפי קשת רפה וכן כתב רש"י בתהלים סימן ע"ו: שלהבתיה. מלה חדא לבן אשר לכן התי"ו בשוא וכ"כ רד"ק בשרש אפל ושרש שלהבת וה"א אחרונה רפויה בספרים כ"י מדויקים וכן במסורת סוף פרשת בשלח במ"ג: (ח) ביום שידבר בה. חד מן ג' ביום דגשים ומפעין בהון מסורת קהלת סי' י"ב וע' מה שאכתוב שם: (י) כמוצאת שלום. במקצת ספרים כ"י הנד"י בצירי והאל"ף נחה כמו אין בשורה מֹצֵאת (שמואל ב' י"ח) וכן כתב אבן עזרא ובעלם האל"ף כמנהגו אך ברוב הספרים הנד"י בשוא והאל"ף בצירי וכן כתב האפודי ורד"ק במכלול דף קע"ב ובשרשים שרש מצא ולוית חן פ' י"א משער הרביעי וחבו ה' מן י"ז מלין שתנוע בהן האל"ף שלא כדין הברותיהן וקורין להם במסורה מפקין אל"ף פי' מפקין מוציאין וסימן נמסר ברים מסרה גדולה וכ"כ ר' אליה המדקדק בדבור תשיעי מספר מסורת המסורת ובהגהת שרשים המה על רא"בע ובב"ר פ' נ"ע דרים ליה כאילו המ"ם בשורק לשון יציאה כמו היא מוצאת ולא לשון מציאה כמשמעו בחולם ואין משיבין על הדרש: (יב) האלף לך שלמה. איכא מ"ד קדש הוא כדכתיבנא לעיל ריש ספרא: (יד) ודמה לך. היה"ו במאריך והדל"ת בשוא ובס"א כ"י בחטף פתח ועיין שופטים ה':

נשלם שיר השירים. תהלה ליוצר אורים:

הקדמה

מאת הרב המחבר ספר אגרת שמואל למגלת רות

אמר המחבר ראשית דברי ואחרית אמרי אהלל בקול רנה ותודה לאל נורא בשיר שבח והודאה אשר הוציאני לאויר העולם והביאני לחיי עולם **על ידי לומדי התורה** הראשון ראשון לכל דבר שבקדושה מורי זלה"ה ואחריו כל ישרי לב נתתי לב לנוח בין ברכי ירכי החכמים והיה אמונת עתי חוסן ישועות בעיר צפת תוב"ב בכל לבב שמתי מגמת פני להיות יושב ובא בהוויות אביי ורבא שמעתתא אליבא דהלכתא אגב חדא תרתי אחר שזכני ה' להיות מרביץ תורה ברבים בקהל קדוש אשר אני מסתופף בצלו המדתי לדרוש בכל שבת ושבת מעינה דימא בתוך החברים מקשיבים לקולי בכל העדה כלם קדושים והייתי כותב מגילת סתרים עד תם כל השנה זה היה דרכי כל הימים עד שנמלא בידי חבור וחבורים. ראשית דגני פירוש מסכת אבות קראתיו **מדרש שמואל** וזיכני ה' להדפיסו ונתגלה לאל שפשט בכל העולם. גם חברתי ספר קראתיו על שם המאורע כי רע ומר היה לנו בעונותינו שנחרב בית המקדש עם כמה קדושים שנהרגו בתוכה הכי קראתי שמו **לחם דמעה** והנה מדפיסים אותו כעת בעיר ויניציא. גם חברתי פירוש מגילת רות זה לי ארבעים שנה היותי בעיר הקדושה צפת תוב"ב לא יצאתי הנה ואנה רק זאת הפעם בינאתי על נד שהכרת לא ישובה ולא ינוחה הנה שמתי לדרך פעמי אחר זמן פטירת הגביר נבון ונעלה השר המאושר ישר בכל עניניו הנדיב כה"ר שלמה די שירים נ"ע נדיבות יען כל ימי חייו פזר נתן מהונו לישיבתי הרמתה וזן ופרנס די מחסורה לא יחסר כל בה ואחר שנתבקש בישיבה של מעלה השר הנזכר נ"ע נלאתי נשוא עול הישיבה עד שהוכרחתי לצאת על פתחי הנדיבים יצ"ו פה קוסטאנטינא יע"א יפריסו מממונם נדבה לקיים אותה על תלה והאלהים אנה לידי גבר בכולא חכה שלם בחכמה ובדעות אחי הוא ירא אלהים הוא הלא הוא החכם הנעלה לשם טוב ולתהלה כה"ר אברהם אלנאזי נר"ו יאיר ויזהיר כזוהר הרקיע הוא איש המודות מהגבי המעלה והמדות על אחת כמה וכמה מעלות טובות רמות ונשאות זאת המצוה גדולה על כלם לתפוש אומנות אברהם אבינו ע"ה להכניס אורחים וביתו בית ועד להכמים וכן אירע לי עמו כי כן קרבני ויעש עמי **חסד כן** יעשה ה' לו ותהי שלמה משכורתו הנה קאת שכרו אתו מגלגלין זכות על ידי זכאי שזכני ה' להדפיס ספרי חיבורי ממגילת רות כי זמן שנתאכסנתי בביתו ראיתי מעשה הדפוס פה קוסטאנטינא ונמלכתי להראות לכל יודעי דעת ומביני מדע את טובו ואת יופיו גם כתבתי וחברתי בו קצת פירושי ספרי אמרי שירובי התהש"ב השלמים אשר מצאתי ספריהם מודפסים וגם מכתיבת יד יצאתי בעקבותיהם ללקוט שושנים פרי מגדים נרדים עם כפרים אשר הזהב מעליהם חדיקים כתרגיה אי בה הזיזופים אשר הואלתי כדי לזכות את הרבים וקראתי שם הספר **אגרת שמואל** לכוין מה שכיוון שמואל הרמתי ע"ה שהיה מגילת רות ביד כל ישראל כאגרת ולגרת ומשובשבת כדי שידעו כל ישראל יחוס דוד הע"ה על נכון נכון אמת ויציב ונכון הכון יכון לקרא שם ספרי זה לכל שואל אגרת שמואל כי שמי בקרבו אל אלהי האלהים ישים בעיני ובעיני כל ישראל ובעיני כל העדה:

נאם המחבר הצעיר שמואל די אוזידא